ΓΚΕΟΡΓΚ ΧΕΓΚΕΛ

Φαινομενολογία του πνεύματος

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Εισαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια
ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΔΩΔΩΝΗ" ΑΘΗΝΑ - ΓΙΑΝΝΙΝΑ

ΔΩΔΩΝΗ

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Η έκδοση αυτή έχει την οικονομική υποστήριξη του Inter Nationes.

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΔΩΔΩΝΗ» Ε.Κ. ΛΑΖΟΣ
Ασκληπιού 3, 106 79 Αθήνα
Τηλ.: 36.37.973
ISBN 960-248-752-6

GEORG W.F. HEGEL

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Εισαγωγή – Μετάφραση – Σχόλια
ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΔΩΔΩΝΗ»
ΑΘΗΝΑ – ΓΙΑΝΝΙΝΑ
1995

Ο θάνατος, αν θέλουμε ν' αποκαλέσουμε έτσι εκείνη τη μη-πραγματικότητα, είναι το πιο φοβερό, και να στηρίζουμε ό,τι είναι νεκρό, αυτό είναι που απαιτεί τη μεγαλύτερη δύναμη. Η αδύναμη ομορφιά μισεί τη διάνοια, γιατί αυτή ζητεί από την πρώτη κάτι που δε μπορεί να κάνει. Αλλ' η ζωή του πνεύματος δεν είναι η ζωή που υποχωρεί από φόβο μπροστά στο θάνατο και κρατείται καθαρή μακριά από την ερήμωση, αλλ' εκείνη που τον αντέχει και διατηρείται μέσα σ' αυτόν. Το πνεύμα κατακτά την αλήθεια του μόνο, όταν βρίσκει τον ίδιο του τον εαυτό μέσα στο απόλυτο καταξέσχισμα. Το πνεύμα είναι αυτή η δύναμη όχι ως κάτι το θετικό, το οποίο αποστρέφεται το αρνητικό, όπως όταν λέμε για κάτι ότι αυτό δεν είναι τίποτα ή είναι λαθεμένο, και τότε, έχοντας τελειώσει μ' αυτό, τό αφήνουμε για να στραφούμε σε κάποιο άλλο· απεναντίας το πνεύμα είναι η δύναμη αυτή μόνο, όταν κοιτάζει το αρνητικό κατάματα και ενδιατρίβει σ' αυτό. Τούτο το ενδιατρίβειν είναι η μαγική δύναμη, η οποία μεταστρέφει το αρνητικό σε Είναι.

Φαινομενολογία του πνεύματος Τ.Ι §32

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ 11
1. Προς την απόλυτη γνώση 11
I. Ο Λόγος 12
α. Θεωρητικός Λόγος 14
β. Πρακτικός Λόγος 17
II. Το γίγνεσθαι του Πνεύματος 21
2. Για την παρούσα μετάφραση 25

(C) (AA) Λόγος
V. Βεβαιότητα και αλήθεια του Λόγου 29
A. Ο παρατηρών Λόγος 42
a. Παρατήρηση της Φύσης 45
b. Η παρατήρηση της αυτοσυνείδησης στην καθαρότητά της και στο σχετισμό της με την εξωτερική πραγματικότητα· λογικοί και ψυχολογικοί νόμοι 105
c. Παρατήρηση του σχετισμού της αυτοσυνείδησης με την άμεση πραγματικότητά της· Φυσιογνωμική και Κρανιολογία ή Φρενολογία . . 115
B. Η πραγμάτωση της έλλογης αυτοσυνείδησης μέσω [της δραστηριότητας] του ίδιου του εαυτού της 160
a. Η ηδονή και η αναγκαιότητα 172
b. Ο νόμος της καρδιάς και το παραλήρημα της αυτοέπαρσης 180
c. Η αρετή και η πορεία του κόσμου 194

C. Η ατομικότητα που θεωρεί τον εαυτό της πως έχει ρεαλιστική ύπαρξη καθεαυτόν και διεαυτόν . 208
a. Το πνευματικό ζωικό βασίλειο και η απάτη, ή το ίδιο το Πράγμα 211
b. Ο νομοθέτης Λόγος 239
c. Ο Λόγος που ελέγχει τους νόμους 247

(BB) **Το πνεύμα**
VI. Το πνεύμα 259
A. Το αληθινό πνεύμα, η ηθική τάξη 266
a. Ο αντικειμενικός ηθικός κόσμος, ο ανθρώπινος και ο θείος νόμος, ο άνδρας και η γυναίκα . . . 268
b. Η αντικειμενική ηθική δράση, η ανθρώπινη και η θεία γνώση, η ενοχή και το πεπρωμένο . 289
c. Νομική κατάσταση 310
B. Το αυτο-αλλοτριωμένο πνεύμα· η παιδεία 319
I. Ο κόσμος του αυτο-αλλοτριωμένου πνεύματος 324
a. Η παιδεία και το δικό της βασίλειο της πραγματικότητας 325
b. Η πίστη και η καθαρή διανόηση 369
II. Ο Διαφωτισμός 381
a. Ο αγώνας του Διαφωτισμού με τη δεισιδαιμονία 383
b. Η αλήθεια του Διαφωτισμού 421
III. Η απόλυτη ελευθερία και ο τρόμος 432
C. Το πνεύμα βέβαιο για τον εαυτό του. Η υποκειμενική ή ατομική ηθικότητα 448
a. Η υποκειμενική ηθική κοσμοθεώρηση . . . 450
b. Η μετάθεση [= παραποίηση – υποκρισία] 468
c. Η ηθική-συνείδηση, η ωραία ψυχή, το κακό και η συγγνώμη του 487

VII. Η θρησκεία 535
A. Φυσική θρησκεία 547
a. Η ουσία [= ο Θεός του φωτός] 550
b. Το φυτό και το ζώο 553
c. Ο τεχνουργός 555
B. Η θρησκεία ως τέχνη 562
a. Το αφηρημένο έργο τέχνης 566
b. Το ζωντανό έργο τέχνης 582
c. Το πνευματικό έργο τέχνης 589
C. Η φανερή [= αποκεκαλυμμένη θρησκεία] 613
VIII. Η απόλυτη γνώση 659
Πίνακας γερμανικών όρων και εννοιών 687
Πίνακας κυρίων ονομάτων 695
Παροράματα – προσθήκες 698

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

1. Στα έργα του Χέγκελ παραπέμπω στις ακόλουθες εκδόσεις:
   α) Jenaer: Jenaer Systementwürfe III, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1987.
   β) Vorlesungen: Vorlesungen über die Philosophie der Religion, Bd I - Teil II, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1974.
   γ) GW 7: Jenaer Systementwürfe II [Gesammelte Werke], Bd. 7, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1971
   δ) Werke: Hegels Werke in 20 Bänden (Theorie - Werkausgabe), Suhrkamp, Frankfurt a.M. 1969-71
   - Werke 5: Wissenschaft der Logik I
   - Werke 7: Grundlinien der Philosophie des Rechts
   - Werke 8: Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften I
   - Werke 10: Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften II
   - Werke 12: Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte
   - Werke 14: Vorlesungen über die šthetik II
   - Werke 15: Vorlesungen über die šthetik III
   - Werke 18: Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie
2. Ως προς τον Καντ παραπέμπω στις ακόλουθες εκδόσεις:
   α) - Κριτική του καθαρού Λόγου, μετάφραση Μ. Φ. Δημητρακόπουλου Τεύχη 1- 4, Αθήνα 1983- 87. (Πρόκειται για συνέχιση και ολοκλήρωση της μεταφραστικής εργασίας του Α. Γιανναρά πάνω στο έργο αυτό).
   - Kritik der reinen Vernunft, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1990[3]
   β) Kant VII: Kritik der praktischen Vernunft, Suhrkamp, Frankfurt a.M 1993[12]
3. Συντομογραφικές παραπομπές σε έργα που δεν περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία του Α' τόμου:
   - Hartmann 1974 = Hartmann Nicolai: Die Philosophie des deutschen Idealismus, Berlin 1974
   - Heidegger 1979 = Heidegger Martin: Sein und Zeit, Tübingen 1979[15].
   - Hyppolite 1964 = Hyppolite Jean: «L'état du droit (La condition juridique)». *Hegel-Studien*/ Beiheft 3 (1964), 181-185.
   - Theunissen 1970 = Theunissen Michael: Hegels Lehre vom absoluten Geist als theologisch-politischer Traktat, Berlin 1970.
   - Wagner 1971 = Wagner Falk: Der Gedanke der Persönlichkeit Gottes bei Fichte und Hegel, Gutersloh 1971.
4. Στα σχόλια του μεταφραστή του παρόντος έργου παραπέμπω με την ένδειξη: υποσημ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

1. Προς την απόλυτη γνώση

Η συνείδηση που σκοπεί συνεχίζει να ομο-λογεί την ανεπάρκεια της ενικής γνώσης στις διάφορες βαθμίδες και γίνεται έτσι σκοπούσα κίνηση ανατροπής του φυσικού Είναι του Εγώ. Μέσα από την εναλλασσόμενη εμπειρία της επαναπροσδιορίζει την οντικότητά της και αυτο-ωθείται να γνωρίσει το μη-Είναι της· ό,τι υπάρχει λοιπόν δεν είναι η απρόσβλητη αντικειμενικότητα που επιβάλλει τους όρους της στο υποκείμενο, αλλά η αντικειμενικότητα ως προϊόν της νόησης και της νοούσας συνείδησης. Η εμπειρική πραγματικότητα οφείλει να υπόκειται στη μετασχηματιστική δύναμη του υποκειμένου. Ως τέτοια όμως δεν αποτελεί μόνο αντικείμενο της νοητικής του δραστηριότητας, αλλά και πεδίο δράσης του. Το υποκείμενο είναι τώρα το αρνητικό-Είναι του εαυτού και του κόσμου. Επειδή η ουσία αυτού του Είναι βρίσκεται στο ετέρως-Είναι του, η σχέση της ύπαρξής του θεμελιώνει τη θετικότητα του αρνητικού. Το υποκείμενο, ως οντολογική κατηγορία πλέον, διασώζει το Λόγο, χωρίς ακόμη βέβαια να τον πραγματοποιεί. Χρειάζεται να αναπτύσσει ατομική δράση με τη μορφή ιστορικής συνείδησης, η οποία μέσω της γλώσσας-γνώσης σχηματίζει τις πρώτες έννοιες και μπορεί να εκφράζεται εννοιακά. Αυτό σημαίνει ότι η συνείδηση φέρει μέσα της την αναγκαιότητα να προχωρεί το πνεύμα και η ίδια να συνιστά κάθε φορά το νέο ξεκίνημα της κίνησής του. Με άλλα λόγια, το πνεύμα δεν είναι και δεν οφείλει να είναι το τέλος του γίγνεσθαι του κόσμου, αλλά προαπαιτεί και την εμπειρία του τελευταίου για το δικό του εμπλουτισμό και τη δική του πρόοδο.

Προϋποθέτει έτσι την αρνητική δραστηριότητα που θεμελιώνουν και εγγυώνται τα πεπερασμένα μεγέθη· όχι λιγότερο δε έχει ανάγκη την αλήθεια ετούτης της αρνητικής δραστηριότητας, όπως εκδηλώνεται ως αναγνωρισμένη αλήθεια κάθε προγενέστερου σταδίου της κίνησης της εμπειρίας. Το πνεύμα πρέπει, συνεπώς, να αποδεικνύει την αλήθεια του με το να ανάγει την αυτοδιάψευση σε αρχή και τρόπο ύπαρξης της συνείδησης. Η τελευταία εμπειράται άπαυστα τη διάλυση των εννοιολογικών δομών της πραγματικότητας στη μακρά πορεία της απελπισίας[1] και υφίσταται μια διαδοχική μεταμόρφωση της ιστορικότητάς της. Αυτά τα μεταμορφωτικά στάδια «σημαίνουν» την πνευματική πορεία της συνείδησης ή αναδεικνύουν τη δραστηριότητα του πνεύματος ως προοπτική αλλαγής.

I. Ο Λόγος

Η συνείδηση του Εαυτού βυθισμένη μέσα στην κοσμική της δοκιμασία δε μπόρεσε ως τώρα να αναχθεί στην ολότητα της αν-αρχίας του Είναι. Αυτό είναι που την συγκρατεί μέσα στην εγκαταβίωση μιας ζωής πλούσιας σε αίσθηση και γοητευτικής σε οδύνη. Αλλά και αυτό είναι που συντελεί, ώστε ο Εαυτός να γνωρίσει ό,τι μέχρι τώρα αποτελούσε το περιεχόμενο της αρνητικής κίνησης και να γίνει εννοηματική διείσδυση του Λόγου. Με τη μετάβαση από την αυτοσυνείδηση στο Λόγο η συνείδηση προωθεί τη διανοηματική της εξέλιξη και τείνει να υπερβεί τη δυστυχία της.

Ως νοούσα συνείδηση εκφράζει τη δυνατότητα να συλλάβει εννοιακά ό,τι δύναται να πράττει, δηλ. να υψωθεί στην εργασία της έννοιας του καθολικού. Κάτι τέτοιο απαιτεί από τη συνείδηση να θυσιάσει τον εαυτό της και να μεταστραφεί σε συνείδηση του κόσμου· οδηγείται έτσι, μέσω της αυτοάρνησής της, να βιώσει την αντίθεση που συνεπάγεται η οντολογική της μεταστροφή και να σκεφθεί την άρση της

1. Δες *Φαινομενολογία* Τ. Ι. § 78.

αντίθεσης τούτης[2]. Η ίδια γίνεται τώρα η θετική εμπειρία του εαυτού και ως Λόγος συμφιλιώνεται με την πραγματικότητα. Στη σταθερότητα του κόσμου η συνείδηση βρίσκει την άμεση αλήθεια της. Ο Λόγος αναδύεται ως η σύνθεση των αλληλοσυμπλεκομένων μορφωμάτων της συνείδησης (νομίζειν, αντίληψη, διάνοια) και της αυτοσυνείδησης (η ανεξαρτησία της αυτοσυνείδησης στην κυριαρχία και δουλεία, ελευθερία της αυτοσυνείδησης)· η άμεση βεβαιότητά του ότι το καθεαυτό και το διεαυτό αποτελούν ενότητα υποδηλώνει την παρέλευση εκείνων των μορφωμάτων και συνιστά την θετικότητα της αρνητικής κίνησης που εκδιπλώνεται προς κατανόηση της αλήθειας ετούτης της βεβαιότητας[3].

Για να υψώσει τη βεβαιότητά του σε αλήθεια ο Λόγος πρέπει να δώσει περιεχόμενο στο «άδειο Εγώ», να χωρήσει πέρα και πάνω από τον κενό Ιδεαλισμό που στηρίζεται σε ένα αδιαμεσολάβητο Εγώ και ο οποίος, ένεκα της αμεσότητάς του, καταφάσκει την εξωτερική άρνηση και δεν αντιλαμβάνεται την ουσία του Εγώ (Ichheit) ως αποτέλεσμα υπέρβασης προηγηθέντων σταδίων της ανθρώπινης εμπειρίας, της αντικειμενικότητας· εμμένει δηλ. σε ένα καθαρό ενικό Είναι, για το οποίο καθετί έξω από τον εαυτό του είναι απλώς ένα φαινόμενο· έτσι μέσα σε τούτη την άμεση βεβαιότητα υφίσταται την αντίφαση. Επειδή όμως ο Λόγος, στην ενεργό πραγματικότητά του, είναι συνάμα γνώση, καλλιεργεί στον εαυτό του τη συνείδηση της αναγκαιότητας να γίνει η καθολικότητα του εαυτού του· προς τούτο υποχρεούται να ακολουθήσει εκ νέου τις βαθμίδες που έχει ως τώρα διανύσει η συνείδηση, αλλά υπό μια έλλογη έποψη, που του επιτρέπει να επιδεικνύει μια άλλη συμπεριφορά από εκείνη που επέδειξε μέχρις εδώ ως άμεση βεβαιότητα του εαυτού.

---

2. Δες *Φαινομενολογία* Τ. ΙΙ. § 231.
3. Δες *Φαινομενολογία* Τ. ΙΙ. § 233.

α. Θεωρητικός Λόγος

Αφετηρία προσδιορισμού της θεωρητικής του συμπεριφοράς ο Λόγος έχει τη λογικότητα του κόσμου· γνωρίζει τον εαυτό του μέσα από την εμπειρία του εντός του Άλλου και γι' αυτό καλλιεργεί το ενδιαφέρον του για τον εξωτερικό κόσμο. Φαίνεται να υιοθετεί την ίδια μέθοδο με εκείνη της αισθητήριας βεβαιότητας και της αντίληψης. Πιστεύει ότι μπορεί να είναι γνώση του εαυτού όταν παρατηρεί τα αντικείμενα· καθότι όμως αυτοσυνείδητος Λόγος δε λαμβάνει το αντικείμενο ως κάτι διαφορετικό και ξένο από τον εαυτό του, αλλά δοκιμάζει να το συλλάβει ως την παρουσία της έννοιας[4]. Ο θεωρητικός Λόγος, συνεπώς, προσανατολίζεται αυστηρά στο αντικείμενο. Είναι η συνείδηση ως γνωσιακή διαδικασία που νομίζει ότι μπορεί να φθάσει στην ενότητα του εαυτού της μέσα από την παρατήρηση, γιατί ετούτη-δω την στρέφει απευθείας στον αισθητό κόσμο και την καθιστά με άμεσο τρόπο γνώση του εαυτού. Η ίδια ωστόσο, ως Λόγος, δεν πραγματοποιεί τη διαλεκτική ενότητα γνώσης και Είναι· αντίθετα, η άμεση ανασκόπηση της γνωσιακής της διαδικασίας στα αισθητά πράγματα συνιστά συνάμα ένα ενεργείν του λόγου καθεαυτόν. Ετούτο το ενεργείν αξιώνει να έχει ένα χαρακτήρα επιστημονικό και θεωρεί ότι ικανώνει το Λόγο να προβαίνει στην περιγραφή των πραγμάτων της Φύσης, προκειμένου να αναδείξει τα ουσιώδη γνωρίσματά τους, να διακρίνει τα γενικά από τα μερικά και να εισδύσει στην ουσία του πράγματος ως την έννοια. Όμως τούτη η κίνηση της περιγραφής, καθόσον μια άσκεπτη κίνηση περιορισμένης ερευνητικής δυνατότητας, μένει απλώς σε εξωτερικά καθολικά γνωρίσματα περιγραφικής μεταβλητότητας και τείνει να απειλήσει τη θεωρητική ικανότητα του Λόγου. Το ορμέμφυτο του Λόγου τότε κεντρίζει τη συνείδηση –που παρατηρεί– να αναζητήσει το νόμο που διέπει τα μεταβλητά μεγέθη του πράγματος και έχει ισχύ για

---

4. Δες *Φαινομενολογία* Τ. II. § 240.

το Λόγο[5]. Αλλά οι νόμοι της ανόργανης Φύσης, εάν η αλήθεια των πραγμάτων είναι μόνο η έννοια, είναι σχετικοί και δεν συγκροτούν εκείνη την πνευματική ζωτικότητα της Φύσης όπου ο Λόγος θα μπορούσε να ανασκοπηθεί μέσα στον εαυτό του. Απεναντίας, οι νόμοι της οργανικής Φύσης εκφράζουν τη συνεκτική κίνηση του ίδιου του ζωντανού όντος που λαμβάνεται σαν ένα κλειστό σύστημα και μέσα στο οποίο διαλύεται κάθε προσδιοριστικότητα. Για τη συνείδηση είναι το αποτέλεσμα της δικής της μέσω του πειράματος διερεύνησης νόμων και ισχύει ως η αλήθεια που έχει τη μορφή του αντικειμένου. Η έννοια σε τούτη τη φάση είναι αντικείμενο και δεν έρχεται στη συνείδηση μέσα από την εντός εαυτού ανασκόπησή της. Η οργανική ενότητα συνιστά μια εσωτερική τελεολογική σχέση· είναι αυτοσκοπός[6]. Η συνείδηση όμως βλέπει μόνο μια εξωτερική τελεολογική σχέση και τον εαυτό της εδώ μέσα ως ζωή· συνεχίζει να προσδιορίζει την έννοια στο πράγμα και να εμπλέκεται σε ακατάπαυστη αντιθετική κίνηση, για τη σκοπιμότητα της οποίας καταφεύγει στην αναζήτηση νόμων. Μέσα σε τούτη την αναζήτηση εστιάζεται ο προχωρητικός χαρακτήρας του ενεργείν του Λόγου και η πρόθεση διαλόγου δια του λόγου (= γλώσσας) περί την καθολικότητα και την ενικότητα, το καθεαυτό και διεαυτό-Είναι, την έννοια και την πραγματικότητα.

Η οργανική ζωή δηλώνει την παρουσία της στην υπέρβαση κάθε προσδιοριστικότητας και δείχνει να είναι η ενοποιητική έκφραση του διεαυτό-Είναι της και της αρνητικότητας, και, ως τέτοια, ενικότητα καθεαυτήν καθολική, αλλά όχι και διεαυτήν. Οι διαδοχικές φάσεις της παρατήρησης δεν επιτυγχάνουν παρά να νομιμοποιούν την πολλαπλότητα των αμοιβαία εξωτερικών ειδών και να διαφοροποιούν τη ζωή του πνεύματος από την οργανική ζωή, η οποία, σε αντίθεση με την πρώτη, δεν έχει πνευματική ιστορία, για να

---

5. Δες *Φαινομενολογία* Τ. ΙΙ. § 248.
6. Δες *Φαινομενολογία* Τ. ΙΙ. § 256.

υψωθεί πάνω από τη ζωώδη ατομική ύπαρξη σε διεαυτήνούσα καθολική ατομικότητα[7]. Από την παρατήρηση της ανόργανης και της οργανικής Φύσης ο Λόγος επανακάμπτει στον εαυτό του ως αυτοσυνείδηση και μάλιστα ως μια διαφοροποιημένη εσωτερικά τοιαύτη· εδώ είναι τώρα που αναζητεί νόμους και βρίσκει τους λογικούς νόμους. Πρόκειται για τους νόμους της νόησης, εκείνους της μορφικής ή τυπικής Λογικής. Ετούτοι συλλαμβάνουν μόνο τη μορφική πλευρά της έννοιας και διεισδύουν στην αλήθεια της που έγκειται στη διαφορά και την άρνηση, όσο και στην ενότητα. Η καθαρή θετικότητα των νόμων τούτων στρέφει την παρατηρούσα συνείδηση στην εύρεση των ψυχολογικών νόμων που μπορούν να εκφράζουν τη σχέση της ενεργητικής ατομικότητας με την εξωτερική πραγματικότητα και να διαμεσολαβούν την κίνηση του πνεύματος. Αλλά και η ψυχολογική παρατήρηση μέσα από ένα κύκλο μορφικών σχέσεων οδηγεί ξανά στην αμεσότητα και ο Λόγος φτάνει στο στάδιο να παρατηρήσει την αυτοσυνείδηση από την πλευρά τούτης της αμεσότητας. Αυτό ακριβώς επιδίωκαν η Φυσιογνωμική του Lavater και η Φρενολογία του Gall, που βρίσκονταν σε άνθηση την εποχή του Χέγκελ. Αλλά και αυτές οι ψευδοεπιστήμες δεν έφθασαν στην ανακάλυψη σταθερών νόμων, παρά μόνο εκπέμπουν μια σχετική αλήθεια, τη βεβαιότητα της αναυθεντικής γνώμης.

Το ζητούμενο παραμένει: Ο Λόγος, ως αυτοσυνείδηση, οφείλει να αναζητήσει την ενότητα του εαυτού του με το Είναι μέσα από την αρνητικότητα. Γι' αυτό απαντά στην αδιαμεσολάβητη αμεσότητα του Είναι με τη δική του άρνηση να αναγνωρίσει τον εαυτό του εκεί μέσα. Εγκαταλείπει τη γυμνή θετικότητα της θέασης και της κρίσης για να γίνει ενεργός Λόγος.

---

7. Δες *Φαινομενολογία* Τ. ΙΙ. § 295.

β. *Πρακτικός Λόγος*

Η εξελικτική κίνηση του θεωρητικού Λόγου δεν μπόρεσε να εδραιώσει καμιά σχέση της Φύσης και του Λόγου δυνάμει αληθινών και έγκυρων νόμων. Αντίθετα οδήγησε σε αποικοδόμηση κάθε φυσικού χαρακτηριστικού του Λόγου ως στοιχείου της ανθρώπινης φύσης και σε μια πιο εγγύτερη βίωση του εαυτού του ως της εννοιακά κατανοημένης ουσίας της Φύσης. Ο Λόγος τώρα εγκαταλείπει την εκ-πραγμάτωσή του, όπως ετούτη είχε έλθει σε ύπαρξη, όταν ο Λόγος, αντί για την εύρεση του εσωτερικού του Είναι, της αυτοσυνείδησης, υπέστη την εμπειρία της απώλειάς της και μέσω της δραστηριότητάς του βαίνει προς αυτοπραγμάτωση. Η συνείδησή του εμπειράται τη δυνατότητα να βρει τον εαυτό της μέσα στην κοινωνική δράση και πνευματοποιεί το έργο της με την εσωτερική συμμετοχή του Εαυτού ως ατομικότητας, η οποία δια της εργασίας και της αντίστοιχα διαμορφωνόμενης σκέψης-γλώσσας απαιτεί αναγνώριση από μια άλλη ατομικότητα· έτσι το άτομο οντοτίθεται ως καθολικός Λόγος που έχει την ουσία μέσα στη σκέψη[8]. Είναι το πνεύμα που συνιστά το θεμέλιο κάθε ατομικής συνείδησης και προς το οποίο πρέπει να στραφεί η έλλογη αυτοσυνείδηση, εάν θέλει να γίνει μέσα στον κόσμο διε-αυτό-Είναι.

Μια πρώτη ενοποιητική σχέση του ατόμου με το καθολικό πνεύμα διαφαίνεται μέσα στο βασίλειο της αντικειμενικής ηθικότητας. Εδώ υπάρχει μια αναπόδραστη αμοιβαιότητα στη δράση και στη σκέψη: η εργασία και η ηθική στάση εξασφαλίζουν τη συνύπαρξη των μελών και την καθολίκευση της ενικότητας[9]. Επειδή όμως μια τέτοια ενότητα μπορεί να είναι διεαυτήν μόνο ως υπέρβαση του χρόνου και της ιστορίας, μέσα στην οποία κινείται η αυτοσυνείδητη ατομικότητα, η ρεαλιστικά πραγματωμένη ηθική ζωή

---

8. Δες *Φαινομενολογία* Τ. II. § 348.
9. *Φαινομενολογία*, § 351-2.

ενός έθνους είναι μόνο η καθεαυτήν ενότητα[10].

Ο Λόγος παραμένει ακόμα *ενική* συνείδηση και βρίσκεται σε τεταμένη σχέση με το κοινωνικό περιβάλλον. Η κίνηση αυτοπραγμάτωσης της ατομικότητας, ακριβώς επειδή είναι αρνητική ως προς το αντικείμενο, οδήγησε στην απόλυτη εξατομίκευση της ίδιας και παράλληλα στην εξαντικειμενοποίηση της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης γι' αυτήν· μ' άλλα λόγια, η κάθε ενική ύπαρξη ζει την ατομική της αυθυπαρξία, αφού έχει σκεφθεί ετούτη την υπόσταση. Η ουσία της συνείδησης εκφράζεται ως ασυγκράτητη βούληση του υποκειμένου να αρνείται καθετί άλλο που δεν προσπίπτει στο ίδιον αυτού διεαυτό-Είναι και να καταφάσει την αυτοθεσία του. Στο βαθμό που η ηθική ζωή ενός έθνους δεν είναι και η ηθική ζωή της κοινωνίας, το άτομο διχάζεται και η κοινωνία διχοτομείται· το καθολικό πνεύμα απουσιάζει. Το άτομο αυτο-απομονωμένο βρίσκεται σε αντίθεση με τον κόσμο και καλλιεργεί στον εαυτό του ένα αίσθημα υπεροχής έναντι της κοινωνίας.

Αφετηρία της δράσης του γίνεται τώρα ένα βίωμα διπλής ελευθερίας: αφενός αισθάνεται αποδεσμευμένο από οποιαδήποτε κοινωνική σύμβαση και αντίστοιχα κοινωνικά ήθη, αφετέρου έχει τη συναίσθηση ότι είναι η δύναμη που δεσπόζει τού Είναι. Περιεχόμενο της δράσης του είναι οι απολαύσεις της ζωής[11]· ουσία της ελευθερίας του είναι η αισθησιακή ηδονή. Σ' αυτό τον κόσμο της ηδονής η αυτοσυνείδητη ατομικότητα περιέρχεται σε μια καθολική ενότητα, η οποία είναι η αφηρημένη κατηγορία. Η εμπειρία λοιπόν που αποκτά το Εγώ της είναι αυτή της καθαρής αναγκαιότητας. Αν η αυτοσυνείδηση ως ενικότητα υπόκειται στο αδυσώπητο γίγνεσθαι της φθοράς και του θανάτου, ως νόηση στέκεται πάνω απ' αυτές τις δυνάμεις.

Η αυτοσυνείδηση καθεαυτήν επέζησε της καταστροφής και επιμένει να αναζητεί την ευτυχία εντός του αισθητού

---

10. E. Fink 1977, σελ. 312.

11. Δες *Φαινομενολογία*, § 361.

κόσμου. Τώρα έχει *άμεση γνώση* πως φέρει μέσα της το καθολικό ή την εξωτερική αναγκαιότητα[12] και πως *είναι* ένας εσωτερικός νόμος, που υπαγορεύει στο Εγώ της αυτοσυνείδησης να δρα σύμφωνα με τους ηθικούς όρους και σκοπούς της δικής του καρδιάς. Ο νόμος της καρδιάς είναι αυτό που θέλει να εφαρμόσει και να επιβάλλει η ατομικότητα στην εξωτερική πραγματικότητα. Αλλ' επειδή είναι νόμος που υπάρχει μέσα στη συνείδηση είναι ενικός και το άτομο που είναι ο νόμος τούτος είναι καθολικό. Η εφαρμογή, κατά ταύτα, του νόμου της καρδιάς σημαίνει αναίρεση της ίδιας της βούλησης του ατόμου που το κάνει να είναι καθολικό για τον εαυτό του.

Ο νόμος της καρδιάς γίνεται κάτι πραγματικό και ξένο, ενάντια στο οποίο το άτομο πρέπει να επαναστατήσει. Η δράση του είναι η αναστροφή του και αντιφάσκει ως προς το επίτευγμά της· η αυτοσυνείδηση δεν αναγνωρίζει το έργο της: γενική τάξη και διεαυτό-Είναι της θεωρούνται δυο αντιφατικοί ακραίοι όροι της δικής της ενοποιητικής συλλογιστικής κίνησης. Η ίδια, ως ατομικότητα, υφίσταται το διχασμό σε βαθμό τρέλας. Το μεγαλείο και η κατάπτωση της εσωτερικότητας του ατόμου βρίσκεται σε αμφίδρομη εξάρτηση προς την κοινωνική και πολιτική τάξη, της οποίας ο γενικός νόμος είναι: πόλεμος όλων εναντίον όλων.

Ο νόμος της καρδιάς τελικά απέτυχε να γίνει νόμος της καθολικής τάξης και εμπειράται τον εαυτό ως κάτι μη-πραγματικό[13]. Η αυτοσυνείδητη ατομικότητα γίνεται η κίνηση αναίρεσης της ενικότητάς της με το να θέλει να είναι η πραγμάτωση της αρετής, με το να θυσιάζει, μ' άλλα λόγια, τον εαυτό της ως ενικότητα προς χάρη του καθολικού, της ολότητας του κράτους και της κοινωνίας που καθεαυτήν είναι καλή και αληθινή. Η αυτοσυνείδηση ως αρετή στρέφεται ενάντια στην ασυγκίνητη και εγωιστική ατομικότητα που εκφράζει η πορεία του κόσμου και η οποία *είναι* αφηρη-

---

12. Δες *Φαινομενολογία*, § 367.
13. Δες *Φαινομενολογία*, § 377.

μένη καθολικότητα ή μια θετική ενότητα[14] των ατόμων της εξ-ουσίας και του πλούτου, της καταδυνάστευσης και της απαξίας, της απάτης και της αδικίας, όλων εκείνων που με την οντική τους παρουσία υπονομεύουν την κοινότητα και την καθολική ουσία της, στην οποία πρέπει να υψωθεί η ενάρετη ατομικότητα με τη δράση της. Η αρετή επιδιώκει να πραγματοποιήσει την ιδέα του κράτους, η οποία, ως σκέψη του ατόμου, δεν είναι ακόμα πραγματική.

Η πραγματικότητα του καθολικού ή καλού βρίσκεται μέσα στην πίστη της ενάρετης συνείδησης· ο σκοπός της αρετής είναι λοιπόν καθαρή αφαίρεση από εκείνο που φέρει σε ύπαρξη η πορεία του κόσμου[15]. Η δράση της αρετής είναι η εδραίωση της πίστης που αυτή έχει και σύμφωνα με την οποία η πορεία του κόσμου δεν μπορεί, δυνάμει του εσωτερικού της Είναι, να στραφεί εναντίον της. Η δράση της πορείας του κόσμου ενσαρκώνει την αρχή της πραγματικότητας, την ατομικότητα, η οποία στο γίγνεσθαί της αναστρέφει το Καλό «από το *μηδέν της αφαίρεσης στο Είναι της ρεαλιστικής πραγματικότητας*»[16]. Η πορεία του κόσμου νικά, επειδή κάνει πραγματική την αρνητική κίνηση. Αλλά, συνάμα, από τούτη την κίνηση εξέρχεται και η ίδια ηττημένη, γιατί κάνοντας πράξη το σκοπό της (= η ατομικότητα ως διεαυτό-Είναι) πραγματοποιεί το σκοπό της αρετής.

Η αυτοσυνείδηση μαθαίνει τώρα από τη νέα εμπειρία της πως η ατομικότητα και η καθολικότητα συνιστούν ενότητα στη δράση. Να που η δράση είναι το στοιχείο, μέσα στο οποίο το άτομο βρίσκει τον εαυτό του και δια του οποίου προσανατολίζεται στο έργο. Εδώ μέσα η συνείδηση του Λόγου είναι το καθολικό ή γίνεται απόλυτη αρνητικότητα. Αυτή είναι το ίδιο το Πράγμα (die Sache selbst), η πνευματική ουσία που συνενώνει ατομικότητα και πραγματι-

14. Δες J. Heinrichs 1974, σελ. 236.
15. Δες *Φαινομενολογία*, § 384.
16. Δες *Φαινομενολογία*, § 389.

κότητα ή αντικειμενικότητα (Gegenständlichkeit). Μέσα σε τούτη την ενότητα η αυτοσυνείδηση γίνεται για τον εαυτό της υπόσταση[17]· η τελευταία τούτη όμως δεν είναι ακόμα γι' αυτήν, γιατί το Εγώ έγινε «Είναι υπό τη μορφή *νόησης* που διαφέρει από την *πραγματική αυτοσυνείδηση*»[18]. Η ατομικότητα αποτελεί το περιεχόμενο του «ίδιου του Πράγματος», ή γίνεται καθολικός Εαυτός· αυτή είναι που νομιμοποιεί το αντικείμενο και ως τέτοια είναι ο νομοθέτης Λόγος, ο οποίος θέλει να οδηγήσει τον Εαυτό από την έννοια της ενότητάς του με την αντικειμενική ηθική υπόσταση στην άμεση πραγματοποίηση τούτης της ενότητας. Οι νόμοι όμως που ο ίδιος ο Λόγος πορίζει είναι απλώς μορφικές και αυθαίρετες εντολές μιας εξίσου αυθαίρετης ατομικότητας και δεν εκφράζουν την απόλυτη φύση των νόμων. Ο Λόγος τότε καταφεύγει στον έλεγχο των νόμων, το γνωρίζειν εκείνο που πραγματοποιεί την ίδια την υπόσταση. Η ενική συνείδηση έτσι αναιρείται μέσα στην πνευματοποίηση της υπόστασης. Η έννοια του Λόγου, η καθαρή κατηγορία, είναι η παράσταση της ενότητας του Εαυτού και του Είναι. Η συνείδηση είναι τώρα διεαυτήν μέσα στον εαυτό της ως αντικειμενικό κόσμο.

II. Το γίγνεσθαι του πνεύματος

Τα διάφορα στάδια ανάπτυξης της συνείδησης που προηγήθηκαν συγκροτούν την κίνηση των αφηρημένων μορφών του πνεύματος. Η πραγμάτωσή του θα έλθει στο Είναι όταν το πνεύμα γνωρίσει τον κόσμο ως τον πραγματοποιημένο εαυτό του. Υπ' αυτή την έννοια το πνεύμα συνιστά τη θεμελιακή υπόσταση της δράσης των ανθρώπων ως ενικών και καθολικών όντων, ενώ συγχρόνως απορρέει από τούτη τη δράση. Το πρώτο στάδιο της ιστορικής του ζωής είναι η ηθική ζωή του Έθνους. Εδώ είναι το άτομο που γνωρίζει τον

---

17. Δες *Φαινομενολογία*, § 411.
18. Δες *Φαινομενολογία*, § 418.

εαυτό του μέσα στην κοινότητα, γιατί ετούτη το αναγνωρίζει ως τέτοιο.

Στο παράδειγμα της αρχαίας πόλης-κράτους ο Χέγκελ βλέπει την άμεση ενότητα Εγώ και Είναι, ατομικότητας και καθολικότητας· το ενικό πνεύμα γίνεται καθολικό όσο η ηθική του πρακτική και η πνευματική του δραστηριότητα είναι εναρμονισμένη με την ύπαρξη του έθνους· το τελευταίο δε υπάρχει όσο ενσαρκώνει την ολότητα των ατόμων και το έργο τους. Αυτό είναι το «εντός» του ατόμου ως πολίτη και το άτομο είναι η συνείδηση της κοινωνίας ως της ολότητας. Η ενότητα τούτη ωστόσο εξακολουθεί να είναι δομημένη στη διαλεκτική αντίθεση, της οποίας θεμέλιο είναι το βασίλειο της ηθικής τάξης (= καθολικό) και δραστηριότητα το άτομο[19]. Έτσι κυρώνεται ως μια μορφική ενότητα που επιβάλλει την ισορροπία στα πλαίσια της Φύσης[20] και της οποίας η ουσία αντιφάσκει προς το ίδιο το Είναι της συνείδησης, έτσι όπως ετούτο εκφράζεται μέσα στην κίνηση υπέρβασης των φυσικών περιορισμών προς εκδίπλωση της εαυτότητάς της.

Ο Ρωμαϊκός κόσμος, από την άλλη πλευρά, που διαδέχεται τη διάλυση της αρχαίας πολιτείας συγκροτεί μια απνευμάτιστη ενότητα, η οποία εγγυάται στο άτομο μόνο μια αφηρημένη ελευθερία και στέκεται κατ' αυτόν τον τρόπο απέναντί του ως απόλυτη εξουσία· το μετατρέπει απλώς σε ένα ιδιώτη, του οποίου η προσωπικότητα είναι η ιδιοκτησία[21], και η γνώση έγκειται στο να υφίσταται την παντελή απουσία της υπόστασης, τον κόσμο ως αλλοτριωμένη πραγ-

---

19. Δες *Φαινομενολογία*, § 465.
20. Σε άλλο σημείο ο Χέγκελ λέει χαρακτηριστικά: «Η υποκειμενική ελευθερία για την ακρίβεια, η οποία μέσα στον κόσμο μας συγκροτεί την αρχή και τη χαρακτηριστική μορφή ελευθερίας, τη βάση του κράτους μας και της θρησκευτικής ζωής μας, για την Ελλάδα μπορούσε να εμφανιστεί μόνο ως *καταστροφή*». Werke 12, σελ. 309.
21. Δες Werke 7, § 51.

ματικότητα. Η διαλεκτική κίνηση τώρα εκπτύσσεται στη βάση ενός νέου προσδιορισμού της αντίθεσης ενικού-καθολικού: από τη μια ο πλούτος των ιδιωτών, από την άλλη η κρατική εξουσία. Η αλλοτρίωση είναι ολική: προσβάλλει όλα τα μέρη. Από την πλευρά της η συνείδηση, επειδή δεν έγινε ακόμη εκείνη η καθολική γνώση που αντανακλά για τον άνθρωπο την ενότητα του εαυτού με το Απόλυτο, εξωτερικεύεται και δέχεται να *είναι αναγνωρισμένη* ως η μερική ατομικότητα που υπηρετεί την κοινωνία και την κρατική εξουσία, έχοντας συνάμα γνώση ότι τούτη η άλλη πραγματικότητα τής είναι ξένη.

Ετούτη η πραγματικότητα, από την άλλη, είναι έργο και προϊόν της αλλοτριωτικής και αλλοτριωμένης συγχρόνως κίνησης της αυτοσυνείδησης· και σε τούτη την αλλοτρίωση είναι που οφείλει τη δική της κίνηση ζωής και αλλαγής. Η αλλοτρίωση της συνείδησης της παιδείας είναι ουσιώδης στην παιδεία της συνείδησης και αντίστροφα. Η αυτοσυνείδηση λοιπόν σ' αυτή την αλλοτρίωση και δι' αυτής βρίσκει τη ρεαλιστική της ουσία σε ένα καθολικό που έχει πραγματικό Είναι και όχι απλώς μορφική παρουσία, επειδή είναι αποτέλεσμα ιστορικού γίγνεσθαι[22]. Αυτό της επιτρέπει να αντιμετωπίζει πραγματικότητες, σαν την κρατική εξουσία και τον πλούτο, ως ιστορικά φαινόμενα που υπόκεινται στην αλλαγή και τη φθορά· γι' αυτό και τολμά να διανοείται την ενδοσκόπηση ή την αντιπαράθεση μέσα από διάφορες μορφές συνείδησης, έως ότου ο Εαυτός του πνεύματος κατορθώσει να υπερβεί την αλλοτρίωση και τον κατακερματισμό του.

Η εποχή των Φώτων, ο Διαφωτισμός, είναι η πρώτη σημαντική βαθμίδα διανόησης και διασκεπτικής γνώσης περί την γεγονότητα των εξωτερικών πραγματικοτήτων και τη δυνατότητα ελέγχου τους. Ο μακρύς δρόμος της αλλοτρίωσης και της παιδείας ανέδειξε έναν συστηματικά σκεπτόμενο Εαυτό και μια συνείδηση που ξέρει να δρα και να κυ-

---

22. Δες *Φαινομενολογία*, § 488.

ριαρχεί, επειδή έμαθε να διανοείται καθαρά. Όμως και ο Διαφωτισμός είναι ένα στάδιο στο γίγνεσθαι του πνεύματος που έχει συλλάβει τη μισή αλήθεια και ως τέτοιο πρέπει να υπερβαθεί. Ενώ φαίνεται, καθότι κίνηση της αρνητικότητας, να κατανικά την πίστη, δεν πέτυχε να άρει την αλλοτρίωση και μέσα σε τούτη την πράξη άρσης να πραγματώνει τον εαυτό του. Δεν εξικνείται στη γνώση του εαυτού του ως της έννοιας, γιατί «σκέπτεται μόνο τη διαμεσολάβηση που λαμβάνει χώρα μέσω ενός *αλλότριου* τρίτου, όχι τη διαμεσολάβηση, μέσα στην οποία το άμεσο είναι στον ίδιο τον εαυτό του το τρίτο· ένα τρίτο δια του οποίου μεσολαβείται με το άλλο, δηλ. με τον *ίδιο τον εαυτό του*»[23].

Ενσπείρει σκέψεις και ιδέες, οι οποίες, ακριβώς επειδή δεν εκπορεύονται από την καθολικότητα του πνεύματος, τον μεταφράζουν σε μια Ιδεολογία εντός του κόσμου, που δρα ενάντια στον κόσμο. Είναι εν τέλει μια θεωρία και μια διανοηματική ισχύ του ανθρώπινου υποκειμένου που σχετικοποιεί την απόλυτη ουσία και γίνεται η θρησκεία της γης, απόλυτη γνώση μιας μέσα στην ενικότητα συνείδησης, η οποία δεν έγινε ακόμα διεαυτήν. Αυτή η συνείδηση κατανοεί τον εαυτό της ως τη γενίκευση της ατομικής βούλησης και συνειδητοποιεί την ελευθερία ως την βούληση του καθολικού να πραγματώνει άμεσα την απόλυτη ελευθερία, να αίρεται πάνω από την παιδεία και την αλλοτρίωση που ετούτη συνεπάγεται. Ό,τι όμως παράγει αυτή η άμεση ενότητα ενικότητας-καθολικότητας είναι ο θάνατος της ατομικότητας[24], ο οποίος γίνεται μαζική σφαγή με συνεπαγωγή την επανάκαμψη στην ατομικότητα που είναι η άρνηση της συνείδησης ως απόλυτης ελευθερίας και η επανεγκαθίδρυση της ενικής βούλησης. Η ενική βούληση βρίσκεται σε άμεση διαμεσολάβηση με την καθολική βούληση και *είναι* η μερικότητα της απόφασης ως κυβερνητική κάστα που αποκλείει άλλες ατομικότητες.

---

23. Δες *Φαινομενολογία*; § 568.
24. Δες *Φαινομενολογία*, § 520.

Ο τρόμος του θανάτου γίνεται το Είναι της άμεσα ανηρημένης ενικότητας ή η καθαρή θέληση και γνώση[25]. Από την αλλοτριωμένη του παρουσία στον κόσμο της παιδείας και του Διαφωτισμού, της απόλυτης ελευθερίας και του τρόμου του θανάτου το πνεύμα θα επιστρέψει στον εαυτό του και θα γίνει η γνώση του Εαυτού ως απόλυτου πνεύματος.

2. Για την παρούσα μετάφραση

Η *Φαινομενολογία του πνεύματος* εκδόθηκε το 1807. Έκτοτε βρίσκεται στο επίκεντρο του φιλοσοφικού στοχασμού και ασκεί μεγάλη γοητεία στη σύγχρονη σκέψη. Στον αιώνα μας, για να αναφερθώ μόνο σ' αυτόν, πολλοί στοχαστές, εκ των οποίων ο καθένας στην περιοχή του ήταν και παραμένει ένας ολύμπιος Δίας, ασχολήθηκαν συστηματικά και έντονα με αυτό το έργο και τη χεγκελιανή Φιλοσοφία γενικότερα[26]. Ακόμη οι πολλές εκδόσεις αυτού του έργου στη γερμανική γλωσσα υποσημαίνουν την καθοριστική του συμβολή στην ανανέωση της χεγκελιανής και της φιλοσοφικής σκέψης ευρύτερα.

Και στην Ελλάδα; εδώ άραγε «η γλαύκα της Αθηνάς πετά μόνο όταν πέφτει το σούρουπο»[27]; Η παρουσία του Χέγκελ στη νεοελληνική φιλοσοφική σκέψη είναι μάλλον υποτονική, και συχνά-πυκνά τελεί υπό την κηδεμονία άμεσων ιδεολογικών αστερισμών ή υπό τη σκιά μιας άχρωμης μονωδίας. Εδώ θα μπορούσε να ανιχνεύσει κανείς και ορισμένες αιτίες για την «κακοδαιμονία» της απουσίας μετα-

---

25. Δες *Φαινομενολογία*, § 594.
26. Μεταξύ των άλλων έχουμε περιπτώσεις στη Γερμανία των E. Fink 1977, H.G. Gadamer 1980, M. Heidegger 1980, O. Pöggeler 1973, στη Γαλλία των J. Hyppolite 1946, A. Kojeve 1975, στην Αγγλία των Findlay 1958, Taylor 1975 κ.λπ. που μέσα από τη διαφορετικότητά τους μπόρεσαν να ερμηνεύσουν το Χέγκελ και να ερμηνευθούν παράλληλα χωρίς να χάσουν τον προσανατολισμό τους.
27. Δες Werke 7, σελ. 28.

φρασμένων έργων του Χέγκελ στη νεοελληνική γλώσσα· αυτό γεννά βέβαια και την «τεράστια δύναμη του αρνητικού», η οποία αναγνωρίζει την ανάγκη ενασχόλησης με το Χέγκελ σε αυτόνομη βάση και σε απευθείας επαφή με τα αντιπροσωπευτικά του έργα.

Μια σαφής πρόταση διαλόγου έχει ήδη κατατεθεί πρόσφατα με τη μετάφραση και το σχολιασμό σημαντικών έργων του Χέγκελ[28]. Ένα τέτοιο διαλογικό πράττειν σηματοδοτεί αναμφισβήτητα μια θαρραλέα στροφή προς το βάθος της χεγκελιανής Φιλοσοφίας και λάμνει προς τη φανέρωση ή την προσέγγιση διατεταγμένων εννοιακών ολοτήτων όπως αυτές διαπορεύονται και διασώζονται μέσα στη σκέψη του Χέγκελ και της σύγχρονης Φιλοσοφίας.

Η μετάφραση στη νεοελληνική γλώσσα της *Φαινομενολογίας* προσβλέπει στη συνέχιση ενός τέτοιου διαλόγου, τον οποίο θαρρώ πως χρειάζεται κατ' εξοχήν μια κοινωνία, εντελώς αποδομημένη, σαν τη νεοελληνική. Ας μη λησμονούμε πως ο άνθρωπος-πολίτης τούτης της χώρας είναι καταδικασμένος να ζει και να σκέπτεται μέσα σε ένα κόσμο, του οποίου τα όρια ανάμεσα στο μεγαλείο και τη χυδαιότητα, ανάμεσα στη δημιουργία και την α-νοησία, ανάμεσα στην ιδέα και την ιδεολογία δεν μπορούν να προσδιορισθούν με ακρίβεια και οριστικά.

Για τη μετάφραση του παρόντος τόμου ισχύουν οι ίδιοι προσανατολισμοί με εκείνους του πρώτου τόμου. Οι μεταφραστικές λύσεις σε γενικές γραμμές είναι οι ίδιες, προσαρμοσμένες όπου χρειάζεται στα δεδομένα της ροής κάθε φορά του κειμένου.

---

28. Πρόκειται για τα εξής έργα του Χέγκελ: α. *Η επιστήμη της Λογικής* (από την *Εγκυκλοπαίδεια των φιλοσοφικών επιστημών*, §§ 1-244), εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Γιάννη Τζαβάρα, Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1991. β. *Η φιλοσοφία του πνεύματος*, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Γιάννη Τζαβάρα, Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1993.

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ
ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

V.
ΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

§ 231

Με τη σύλληψη της σκέψης ότι η *ενική* συνείδηση είναι *καθευατήν* απόλυτη ουσία, η συνείδηση επανέρχεται στον ίδιο τον εαυτό της. Για τη δυστυχή συνείδηση *το καθεαυτό-Είναι* αποτελεί το *Επέκεινα* του εαυτού της. Αλλά να ποιο είναι το αποτέλεσμα που η κίνησή της απέφερε σε τούτη τη συνείδηση: η τελευταία να έχει θέσει την ενικότητα στην πλήρη της εξέλιξη, ή την ενικότητα – η οποία είναι *πραγματική συνείδηση* – ως το *αρνητικό* του εαυτού της, δηλ. ως τον *αντικειμενικό* ακραίο όρο· ή ακόμη η συνείδηση να έχει απεκδυθεί το διεαυτό της-Είναι και να το έχει μετατρέψει σε [απλό] Είναι· μέσα σε τούτη την κίνηση ήλθε επίσης σε ύπαρξη για τη συνείδηση η *ενότητά* της με αυτό το καθολικό· [μια ενότητα] η οποία για μας, επειδή το ανηρημένο Ενικό είναι το Καθολικό, δεν λαμβάνει χώρα πλέον έξω απ' αυτήν και η οποία, επειδή η συνείδηση διατηρείται η ίδια σε τούτη την αρνητικότητά της, είναι παρούσα σ' αυτήν ως τέτοια σαν η ουσία της. Η αλήθεια της συνείδησης είναι εκείνο, το οποίο μέσα στο συλλογισμό, όπου οι ακραίοι όροι παρουσιάζονταν απόλυτα διαχωρισμένοι προς αλλήλους, εκδηλώνεται ως ο μέσος όρος· ο τελευταίος τούτος είναι που κάνει γνωστό στην αμετάβλητη συνείδηση ότι το Ενικό εγκατέλειψε τον εαυτό του, και στο Ενικό ότι το Αμετάβλητο δεν αποτελεί πλέον γι' αυτό έναν ακραίο όρο, αλλά είναι συμφιλιωμένο μαζί του. Ετούτος ο μέσος όρος είναι η ενότητα που έχει άμεση γνώση αμφοτέρων [των ακραίων όρων] και τους αλληλοσχετίζει· είναι η συνείδηση της ενότητάς τους· [μια ενότητα] την οποία αυτός κάνει γνω-

στή στη συνείδηση και κατά συνέπεια στον ίδιο τον εαυτό του· αυτός είναι η βεβαιότητα πως είναι όλη η αλήθεια.[1]

[Ι.]
[Ο ΙΔΕΑΛΙΣΜΟΣ]

§ 232

Επειδή η αυτοσυνείδηση είναι Λόγος, η ίσαμε τώρα αρνητική της σχέση προς το ετέρως-Είναι μεταλλάζει σε μια θετική [σχέση]. Ως εδώ η αυτοσυνείδηση έδειξε ενδιαφέρον μόνο για την ανεξαρτησία και την ελευθερία της, προκειμένου να σώσει και να διασώσει τον εαυτό της για χάρη του εαυτού της [και] σε βάρος του *κόσμου* ή της δικής της ιδιαίτερης πραγματικότητας, [όροι] οι οποίοι αμφότεροι εμφανίστηκαν σ' αυτή ως το αρνητικό της ουσίας της. Αλλά ως Λόγος, βέβαιος για τον εαυτό του τον ίδιο, η αυτοσυνείδηση διάγει εν ηρεμία μ' αυτά και μπορεί να τα υπομένει· γιατί είναι βέβαιη για τον εαυτό της πως είναι ρεαλιστική ύπαρξη ή ότι κάθε πραγματικότητα δεν είναι τίποτε άλλο παρά αυτή· η ίδια η νόησή της είναι άμεσα η πραγματικότητα· η συμπεριφορά της άρα προς τούτη είναι εκείνη του

[§ 231] 1. Εφόσον η δυστυχία της συνείδησης κατανοείται στην οντολογική της διάσταση, η πράξη αυτής της συνείδησης αφήνει να εκδηλώνονται ως δύο ξεχωριστοί τρόποι ύπαρξης του Είναι η ενικότητα και η καθολικότητα· η αλήθεια της όμως, το γεγονός δηλ. ότι αυτή μέσα από τη διαμεσολάβηση της έννοιας-ιδέας του Αμετάβλητου έφτασε να αρνηθεί την ενικότητά της και να ταυτισθεί με το καθολικό την οδηγεί να γίνει ο μέσος όρος στους κόλπους ενός συλλογισμού· είναι η ενότητα που έχοντας σαφή γνώση των δύο ακραίων όρων τους συνάπτει σε σχέση και έτσι κατακυρώνει τον δικό της αυτο-προσδιορισμό: είναι ο Λόγος που συνιστά την κάθε αλήθεια.

Ιδεαλισμού.[1] Με το να συλλαμβάνει τον εαυτό της κατ' αυτό τον τρόπο η αυτοσυνείδηση, αισθάνεται ως εάν ο κόσμος ήλθε γι' αυτήν σε ύπαρξη πρώτη φορά τώρα· πρωτύτερα αυτή δεν τον καταλάβαινε· τον επιθυμούσε και τον επεξεργαζόταν, αποτραβιόταν έξω απ' αυτόν στον εαυτό της, τον κατέλυε για λογαριασμό της, αυτο-καταλυόταν και η ίδια ως συνείδηση· – ως συνείδηση του κόσμου, [εννοημένου] ως ουσίας, όπως και ως συνείδηση της μηδαμινότητάς του. Μόνο αφότου έχει απολεσθεί ο τάφος της αλήθειας της, αφότου καταλύθηκε η κατάλυση της ίδιας της πραγματικότητάς της και η ενικότητα της συνείδησης, γι' αυτήν, είναι καθευατήν απόλυτη ουσία, μόνο τότε είναι που σε κείνη τη σύλληψη του εαυτού της η αυτοσυνείδηση ανακαλύπτει τον κόσμο ως τον *δικό της* νέο πραγματικό κόσμο, ο οποίος γι' αυτήν έχει ενδιαφέρον στη σταθερότητά του, όπως άλλοτε είχε ενδιαφέρον μόνο στον αφανισμό του· γιατί η *εμμενής ύπαρξη* του κόσμου τούτου γίνεται για την αυτοσυνείδηση η δική της ιδιαίτερη *αλήθεια* και *παρουσία*: αυτή είναι βέβαιη ότι μόνο μέσα σ' αυτόν βιώνει την εμπειρία του εαυτού της.[2]

§ 233

Ο Λόγος είναι η βεβαιότητα της συνείδησης πως αυτή είναι η κάθε ρεαλιστική πραγματικότητα· έτσι εκφράζει ο Ιδεαλισμός την έννοια του Λόγου. Με τον ίδιο τρόπο που η συνείδηση, η οποία *εμφανίζεται στο προσκήνιο* ως Λόγος, κέκτηται *άμεσα* εκείνη τη βεβαιότητα καθεαυτήν, με τον ίδιο τρόπο και ο

[§ 232] 1. Μιλώντας στη συνέχεια ο Χέγκελ για Ιδεαλισμό έχει στο νου του τη Φιλοσοφία καθόλου και όχι απλώς ένα επί μέρους φιλοσοφικό ή θεωρητικό σύστημα: «Είναι Ιδεαλισμός όχι ως θεωρία και σύστημα, αλλά ως φαινόμενο του πνεύματος» Hartmann 1974, σελ. 338.

2. Η συνείδηση που είναι Λόγος, βέβαιος για τον εαυτό του, βλέπει μέσα στην ενότητα του κόσμου τον δικό της πραγματικό κόσμο.

Ιδεαλισμός[1] εκφράζει *άμεσα* τούτη τη βεβαιότητα: Εγώ είμαι Εγώ, με την έννοια ότι το Εγώ, το οποίο είναι αντικείμενο για μένα, δεν είναι απλώς ένα *κενό* αντικείμενο εν γένει, όπως στην αυτοσυνείδηση ως τέτοια, ούτε είναι, όπως στην ελεύθερη αυτοσυνείδηση, απλώς ένα αντικείμενο που αυτο-απομονώνεται από τα άλλα αντικείμενα, τα οποία *παράπλευρα* τούτου διατηρούν ακόμη την αξία τους· απεναντίας πρόκειται για ένα αντικείμενο που έχει συνείδηση ότι οποιοδήποτε άλλο αντικείμενο είναι ένα *μη-Είναι*, πρόκειται για το αντικείμενο που είναι το μοναδικό, που είναι η κάθε ρεαλιστική και παροντική ύπαρξη. Η αυτοσυνείδηση όμως δεν είναι μόνο *διεαυτήν* η κάθε ρεαλιστική ύπαρξη, αλλά και *καθεαυτήν*, επειδή αυτή *γίνεται* πρωτίστως τούτη η ρεαλιστική ύπαρξη, ή μάλλον *αποδεικνύεται* ως τέτοια. Αποδεικνύεται τέτοια στη διάρκεια *της πορείας*, κατά την οποία, στη διαλεκτική κίνηση εν πρώτοις του νομίζειν, της αντιληπτικής δραστηριότητας και της διάνοιας, το ετέρως-Είναι ως *καθεαυτό* εξαφανίζεται· και στην κίνηση ύστερα μέσα από την ανεξαρτησία της συνείδησης με την Κυριαρχία και τη Δουλεία, μέσα από τη σκέψη της ελευθερίας, από την απελευθέρωση του Σκεπτικισμού και από τον αγώνα της απόλυτης απελευθέρωσης της αυτοδιχασμένης συνείδησης, το ετέρως-Είναι, στο βαθμό που είναι μόνο *για τη συνείδηση*, εξαφανίζεται *γι' αυτή την ίδια*. Έκαναν την εμφάνισή τους δυο μετάλληλες [= κατά χρονική διαδοχή] πλευρές: η μια, όπου η ουσία ή το αληθές είχε για τη συνείδηση την προσδιοριστικότητα του *Είναι*, η άλλη [, όπου η ουσία][2] είχε την προσδιοριστικότητα να είναι μόνο *για τη συνείδηση*. Αλλ' αμφότερες συναιρέθηκαν σε μία και μοναδική αλήθεια, σύμφωνα με την οποία *αυτό που είναι* ή το

[§ 233] 1. Ο Χέγκελ εδώ αναφέρεται στον Ιδεαλισμό του Fichte.

2. Η έκδοση του Hoffmeister γράφει: die andere [, worin es] die hatte, ενώ οι εκδόσεις α', β' και γ' γράφουν: die andere die hatte. Μεταφράζω σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή.

καθεαυτό είναι μόνο στο βαθμό που είναι *για* τη συνείδηση, και αυτό που είναι *για τη συνείδηση*, είναι επίσης *καθεαυτό*.[3] Η συνείδηση, που είναι τούτη η αλήθεια, με το να εμφανίζεται *άμεσα* στο προσκήνιο ως Λόγος, αφήνει πίσω της ετούτη τη διαδρομή και την παραδίδει στη λήθη· μ' άλλα λόγια, ετούτος ο άμεσα αναδυόμενος Λόγος αναδύεται μόνο ως η *βεβαιότητα* εκείνης της αλήθειας. Έτσι *διαβεβαιώνει* μόνο ότι αυτός είναι η κάθε ρεαλιστική πραγματικότητα, αλλά ο ίδιος δεν το συλλαμβάνει αυτό στην έννοιά του· γιατί εκείνη η λησμονημένη διαδρομή είναι η εννοιακή σύλληψη ετούτου του άμεσα εκφρασμένου ισχυρισμού. Και εκείνος που δεν έκανε αυτή τη διαδρομή, βρίσκει εξίσου ακατανόητο ετούτο τον ισχυρισμό, όταν τον ακούει να εκφράζεται σε τούτη την καθαρή μορφή, – αν και αυτός υπό μια συγκεκριμένη μορφή φθάνει πράγματι αφ' εαυτού σε τούτο τον ισχυρισμό.[4]

3. Ο Λόγος τελικά είναι αυτός που συνιστά την ενότητα της συνείδησης και της αυτοσυνείδησης· αυτός συν-θέτει την κίνηση των αντιθέτων, έτσι ώστε ό,τι είναι καθεαυτό να είναι και για τη συνείδηση, και ό,τι είναι για τη συνείδηση να είναι και καθεαυτό.

4. Η βεβαιότητα του Λόγου δεν είναι παρά η λογική κατάληξη της κίνησης της συνείδησης και της αυτοσυνείδησης, η οποία, όντας η ίδια ενική συνείδηση του εαυτού, είναι διαμεσολαβημένη με τον εαυτό της ως το άλλο του εαυτού της [= το καθολικό] χάρη στο μεσολαβητή. Όταν λοιπόν ο Λόγος διαβεβαιώνει ότι αυτός είναι η κάθε ρεαλιστική πραγματικότητα (Realität), τότε αποκαθιστά μια νέα σχέση ολότητας προς την πραγματικότητα (Wirklichkeit), την οντολογική νομιμότητα της οποίας ολότητας ανέδειξε η μέχρι τώρα διαλεκτική εμπειρία των διαφορετικών μορφωμάτων της συνείδησης. Ετούτη η νέα εννοιακή ολότητα όμως είναι καθεαυτήν αποτέλεσμα για την έλλογη συνείδηση και δε συλλαμβάνεται στην έννοιά της, στο βαθμό που η τελευταία δεν εντάσσει ακόμα την παράστασή της [= την αλήθεια της] μέσα σε ένα γίγνεσθαι το οποίο χρειάζεται να εκδιπλώσει ως Λόγος πλέον.

§ 234

Ο Ιδεαλισμός, ο οποίος, αντί να παριστά εκείνη τη διαδρομή, αρχίζει με τούτο τον ισχυρισμό, είναι λοιπόν και αυτός *καθαρή διαβεβαίωση*, η οποία ούτε τον εαυτό της συλλαμβάνει εννοιακά ούτε μπορεί να γίνεται κατανοητή στους άλλους. Ο Ιδεαλισμός εκφράζει μια *άμεση* βεβαιότητα, προς την οποία αντίκεινται άλλες άμεσες βεβαιότητες, οι οποίες ωστόσο έχουν χαθεί σε κείνη τη διαδρομή. Με το ίδιο δικαίωμα, συνεπώς, λαμβάνουν θέση *παραπλεύρως* της *διαβεβαίωσης* εκείνης της βεβαιότητας και οι *διαβεβαιώσεις* τούτων των άλλων βεβαιοτήτων. Ο Λόγος επικαλείται την *αυτοσυνείδηση* της κάθε ενικής συνείδησης: *Εγώ είμαι Εγώ*, το αντικείμενό μου και η ουσία μου είναι *Εγώ*· και καμιά συνείδηση δεν θα αρνηθεί τούτη την αλήθεια ενώπιον του Λόγου. Αλλ' επειδή αυτός θεμελιώνει την αλήθεια σε τούτη την επίκληση, επικυρώνει την αλήθεια της άλλης βεβαιότητας, δηλ. πως *υπάρχει ένα Άλλο για μένα*· πως ένα Άλλο από το *Εγώ* είναι για μένα αντικείμενο και ουσία, ή, εφόσον *Εγώ* είμαι στον εαυτό μου αντικείμενο και ουσία, είμαι αυτό μόνο όταν Εγώ αποσύρομαι από το Άλλο στον εαυτό μου εν γένει και παίρνω θέση ως μία πραγματικότητα *παραπλεύρως* αυτού. – Μόνο όταν ο Λόγος, ως *ανασκόπηση*, αναδύεται απ' αυτή την αντίθετη βεβαιότητα, είναι που η αυτοκατάφασή του δεν παρουσιάζεται απλώς ως βεβαιότητα και διαβεβαίωση, αλλά ως *αλήθεια*· και όχι ως μια *δίπλα* στις άλλες αλήθειες, αλλά ως η *μοναδική* [αλήθεια]. Η *άμεση ανάδυση* [της αλήθειας] είναι η αφαίρεση της *παροντικότητάς της*, της οποίας η *ουσία* και το *καθεαυτό-Είναι* συνιστούν απόλυτη έννοια, δηλ. την *κίνηση της γεγονότητάς της*. – Η συνείδηση θα καθορίσει τη σχέση της προς το ετέρως-Είναι ή προς το αντικείμενό της με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με την εκάστοτε βαθμίδα ανάπτυξης της αυτοσυνείδησης του πνεύματος του κόσμου, στην οποία αυτή

βρίσκεται. Πώς αυτό το πνεύμα βρίσκει και προσδιορίζει εκάστοτε *άμεσα* τον εαυτό του ή πώς είναι *για τον εαυτό του*, εξαρτάται από το τι αυτό ήδη έχει *γίνει* ή τι είναι ήδη *καθευατό*.

[II.]
[ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ]

§ 235

Ο Λόγος είναι η βεβαιότητα, σύμφωνα με την οποία αυτός είναι η κάθε *ρεαλιστικότητα*. Αλλά τούτο το *καθεαυτό* ή τούτη η *ρεαλιστικότητα* ακόμη είναι αποκλειστικά ένα καθολικό, η καθαρή *αφαίρεση* της ρεαλιστικότητας. Αυτό είναι η πρώτη *θετικότητα*, όπου η αυτοσυνείδηση, *αυτή καθεαυτήν*, είναι *για τον εαυτό της* και το Εγώ είναι, συνεπώς, μόνο η *καθαρή ουσιότητα* του όντος ή η απλή *κατηγορία*[1]. Η *κατηγορία*, η οποία άλλοτε είχε τη σημασία τού να είναι ουσιότητα του όντος, *ακαθόριστα* του όντος εν γένει ή του όντος που βρίσκεται σε αντίθεση με τη συνείδηση, τώρα είναι *ουσιότητα* ή απλή *ενότητα* του όντος μόνο ως σκεπτόμενη πραγματικότητα· ή ακόμη η κατηγορία σημαίνει

[§ 235] 1. Η κατηγορία εδώ είναι μια πρώτη γενική ενότητα της νόησης και του Είναι, μια αναγωγή της αυτοσυνείδησης και του Είναι στην ίδια ουσία. Πρόκειται, κατά συνέπεια, για μια ενοποιητική αρχή που θεμελιώνεται στη διαλεκτική άρνηση επί μέρους σταδίων της πρότερης κίνησης και θέτει συνάμα την αναγκαιότητα έκπτυξης του έλλογου γίγνεσθαι· το τελευταίο τούτο εκβάλλει με τη σειρά του σε μια νέα συνείδηση της ολότητας, η οποία, χάρη στη διαμεσολάβηση και τη διαφορά, περιέχει ένα πλήθος διαφορετικών, λογικά δομημένων διαφορών. Γι' αυτό και ο αφηρημένος Ιδεαλισμός – πρόκειται για κριτική του Ιδεαλισμού του Kant και του Fichte – αδυνατεί να συλλάβει την πολλότητα των κατηγοριών στο εσωτερικό της έννοιας και αποδίδει την προέλευσή τους σε εξωτερικά ενδεχόμενα.

ότι Είναι και αυτοσυνείδηση είναι *ταυτή* ουσία· *ταυτή* όχι στη σύγκριση, αλλά καθεαυτήν και διεαυτήν. Είναι μόνο ο μονομερής, κακός [= κίβδηλος] Ιδεαλισμός που επιτρέπει να εμφανίζεται εκ νέου αυτή η ενότητα ως συνείδηση από τη μια και από την άλλη να ορθώνεται κατέναντί της ένα *καθεαυτό*. – Αλλά τώρα τούτη η κατηγορία ή η *απλή* ενότητα της αυτοσυνείδησης και του Είναι ενέχει καθεαυτήν *τη διαφορά*· γιατί η ουσία της είναι ακριβώς τούτη, να είναι δηλ. άμεσα ίση προς τον εαυτό της τον ίδιο μέσα στο *ετέρως-Είναι* ή μέσα στην απόλυτη διαφορά. Η διαφορά συνεπώς *είναι*· αλλά είναι εντελώς διάφανη· και είναι μια διαφορά, που συγχρόνως δεν είναι καμιά διαφορά. Ετούτη εμφανίζεται ως μια *πολλότητα* κατηγοριών. Εφόσον ο Ιδεαλισμός αποφαίνεται ότι η *απλή ενότητα* της αυτοσυνείδησης είναι η κάθε ρεαλιστική πραγματικότητα, και την καθιστά *άμεσα* ουσία, χωρίς να την έχει συλλάβει ως απόλυτα αρνητική ουσία, – μόνο τούτη η τελευταία εμπεριέχει την άρνηση, την προσδιοριστικότητα, ή τη διαφορά – τότε η δεύτερη διαβεβαίωση ότι στην κατηγορία υπάρχουν[2] *διαφορές* ή *είδη* [των κατηγοριών] είναι ακόμα πιο ασύλληπτη απ' ό,τι η πρώτη. Αυτή η διαβεβαίωση εν γένει, καθώς και εκείνη για ένα *ορισμένο αριθμό* ειδών των κατηγοριών, είναι μια νέα διαβεβαίωση, η οποία αφ' εαυτής υποδηλώνει ότι δεν πρέπει πλέον να την αποδεχόμαστε ως διαβεβαίωση. Διότι, εφόσον η *διαφορά* γεννιέται μέσα στο καθαρό Εγώ, μέσα στην καθαρή διάνοια, γίνεται τότε σαφές ότι εδώ η *αμεσότητα*, το *διαβεβαιώνειν* και το *ευρίσκειν* [τις διαφορές] εγκαταλείπεται και αρχίζει το *συλλαμβάνειν εννοιακά*. Αλλά το να προσδέχεται κανείς πάλι την πολλότητα των κατηγοριών με τρόπο, σαν να επρόκειτο για κάποιο εύρημα, π.χ. ως προερχόμενες από τις κρίσεις, και το να τις δέχεται έτσι αυτάρεσκα, στην πράξη αυτό πρέπει να θεωρείται ως μια

---

2. seien. Έτσι απαντά στη β΄, γ΄ έκδοση και στην έκδοση του Hoffmeister, ενώ η α΄ έκδοση γράφει: sein. Ακολουθώ τη δεύτερη εκδοχή.

ύβρις προς την επιστήμη· πού αλλού θα μπορούσε η διάνοια να καταδείξει μια αναγκαιότητα, αν ήταν ανίκανη η ίδια να κάνει τούτο στον εαυτό της, ο οποίος είναι μια καθαρή αναγκαιότητα[3];

§ 236

Τώρα, επειδή κατ' αυτόν τον τρόπο η καθαρή ουσιότητα των πραγμάτων, καθώς και η διαφορά τους, ανήκει στο Λόγο, εμείς, αν θέλουμε ν' ακριβολογούμε, δε μπορούμε πλέον καθόλου να μιλάμε για *πράγματα*, δηλ. για μια τέτοια πραγματικότητα, η οποία για τη συνείδηση θα ήταν μόνο το αρνητικό του εαυτού της. Γιατί το να λέμε ότι οι πολλές κατηγορίες είναι *είδη* της καθαρής κατηγορίας, σημαίνει ότι *αυτή* είναι ακόμη το *γένος* ή η *ουσία* τους, και ότι δεν είναι αντί-θετη προς αυτές. Αλλ' αυτές είναι ήδη κάτι το αμφίσημο και αμφίλογο, το οποίο, μέσα στην *πολλότητά* του, εμπεριέχει συνάμα την ετερότητα *έναντι* της καθαρής κατηγορίας. Στην πράξη αυτές αντιφάσκουν προς την καθαρή κατηγορία λόγω τούτης της πολλότητας, και η καθαρή ενότητα πρέπει να την[1] αναιρέσει καθεαυτήν, καθιστώντας έτσι τον εαυτό της *αρνητική ενότητα* των διαφορών. Αλλά ως *αρνητική* ενότητα αυτή αποκλείει από τον εαυτό της τόσο καλά τις *διαφορές* ως τέτοιες, όσο και εκείνη· την πρώτη, *άμεση* και καθαρή ενότητα ως τέτοια, και είναι [ως εκ τούτου] *ενικότητα*· μια νέα κατηγορία, η οποία είναι αποκλειστική συνείδηση, δηλ. έχει τέτοια υφή, ώστε να υπάρχει *ένα Άλλο* γι' αυτήν. Η ενικότητα είναι η μετάβαση της κατηγορίας από την έννοιά της σε μια *εξωτερική* ρεαλιστική ύπαρξη, είναι το καθαρό *σχήμα*, που είναι εξίσου καλά συνείδηση, και, καθότι ενικότητα και αποκλειστικό Εν, είναι υπαινιγμός ενός Άλλου. Αλλά τούτο το

---

3. Η πρώτη έκδοση τελειώνει με τελεία, ενώ οι άλλες με ερωτηματικό. Ακολουθώ τη δεύτερη εκδοχή.

[§ 236] 1. Αναφέρεται στην πολλότητα.

Άλλο αυτής της κατηγορίας είναι μόνο οι *άλλες πρώτες κατηγορίες*, δηλ. *καθαρή ουσιότητα* και η *καθαρή διαφορά*· και σ' αυτή την κατηγορία, δηλ. ακριβώς στο τεθειμένο-Είναι του Άλλου, ή σ' αυτό τούτο το Άλλο, η συνείδηση [είναι][2] εξίσου η ίδια. Καθεμιά απ' αυτές τις διαφορετικές βαθμίδες παραπέμπει σε μια άλλη· αλλά σύγχρονα αυτές δεν οδηγούν σ' ένα ετέρως-Είναι. Η καθαρή κατηγορία παραπέμπει στα *είδη*, τα οποία μεταβαίνουν στην αρνητική κατηγορία ή την ενικότητα[3]· αλλ' η τελευταία τούτη αναπέμπει σ' εκείνες. Αυτή η ίδια είναι καθαρή συνείδηση, η οποία, μέσα σε κάθε είδος, παραμένει στον εαυτό της [= έχει συνείδηση ότι είναι] τούτη η διαυγής ενότητα με τον εαυτό της· μια ενότητα όμως, που εξίσου παραπέμπεται σε ένα Άλλο, το οποίο, όταν είναι, έχει εξαφανισθεί, και, με το να έχει εξαφανισθεί, αναπαράγεται εκ νέου.

[III.]
[ΤΟ ΓΝΩΡΙΖΕΙΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΕΝΟ ΙΔΕΑΛΙΣΜΟ]

§ 237

Εδώ βλέπουμε την καθαρή συνείδηση να τίθεται με διπλό τρόπο: αφενός μεν ως μια ανήσυχη *κίνηση πέρα-δώθε*, η οποία διατρέχει όλες τις βαθμίδες της και έχει εντός αυτών ζωντανή την εικόνα του ετέρως-Είναι, το οποίο αναιρείται στη διαδικασία σύλληψής του· αφετέρου δε αυτή είναι μάλλον τεθειμένη ως

2. [ist]: απαντά στην έκδοση του Hoffmeister.

3. Η ενικότητα είναι «μια απλή, ίση με τον εαυτό της οντότητα», της οποίας η κίνηση έγκειται στο να αναπτύσσει την άρνηση: «όχι την άρνηση ενός άλλου, αλλά την άρνηση του ίδιου του εαυτού της». GW 7, σελ. 169-70.

η *ήρεμη*, βέβαιη για την αλήθεια της *ενότητα*. Για τούτη την ενότητα εκείνη η κίνηση είναι το *Άλλο*, ενώ γι' αυτή την κίνηση είναι εκείνη η ήρεμη ενότητα [που συνιστά το Άλλο]· και συνείδηση κι αντικείμενο εναλλάσσονται μέσα σ' αυτούς τους αμοιβαίους και αντίθετους προσδιορισμούς. Η συνείδηση, συνεπώς, βρίσκει από τη μια τον εαυτό της να είναι η διερευνητική κίνηση πέρα-δώθε, το δε αντικείμενό της το *καθαρό καθεαυτό* και η ουσία· από την άλλη εκείνη γνωρίζει για τον εαυτό της ότι είναι η απλή κατηγορία, όταν το αντικείμενο είναι η κίνηση των διαφορών [= των διαφορετικών βαθμίδων]. Η συνείδηση όμως ως ουσία είναι η ίδια τούτη πορεία στην ολοκλήρωσή της: να εξέρχεται δηλ. του εαυτού της ως απλής κατηγορίας και να μεταβαίνει στην ενικότητα και στο αντικείμενο, για να εποπτεύει αυτή την πορεία σε τούτο· να το αναιρεί ως διαφορετικό [απ' αυτήν] για να το *ιδιοποιείται*, και ν' αποφαίνεται για τον εαυτό της ότι είναι τούτη η βεβαιότητα: πως είναι δηλ. η κάθε ρεαλιστική ύπαρξη, πως είναι τόσο αυτή η ίδια όσο και το αντικείμενό της.

§ 238

Η πρώτη της απόφανση είναι μόνο τούτη η αφηρημένη και κενή φράση ότι το καθετί είναι *δικό της*. Γιατί η βεβαιότητα ότι είναι η κάθε ρεαλιστική ύπαρξη δεν είναι κατ' αρχήν παρά η καθαρή κατηγορία. Αυτός ο Λόγος που πρώτος γνωρίζει τον εαυτό του μέσα στο αντικείμενο, βρίσκει την έκφρασή του στον κενό Ιδεαλισμό, ο οποίος συλλαμβάνει το Λόγο έτσι μόνο όπως αυτός πρωτοείναι και ο οποίος, επειδή επισημαίνει την παρουσία του καθαρού *δικού μου* της συνείδησης μέσα σε κάθε Είναι και αποφαίνεται για τα πράγματα ότι είναι αισθήσεις ή παραστάσεις, φαντάζεται πως έχει καταδείξει τούτο το καθαρό *δικό μου*

της συνείδησης ως μια τελειωμένη ρεαλιστική ύπαρξη.[1] Γι' αυτό, συγχρόνως, ετούτος ο Ιδεαλισμός πρέπει αναγκαία να είναι ένας απόλυτος εμπειρισμός, αφού για την *πλήρωση* τού άδειου *δικού μου*, δηλ. για να έχει τη διαφορά στην πλήρη της ανάπτυξη και διαμόρφωση, η λογική του ικανότητα χρήζει μιας ξένης ώθησης, στην οποία την πρώτη θέση κατέχει η *πολλαπλότητα* της αίσθησης ή της παράστασης. Ετούτος ο Ιδεαλισμός γίνεται ως εκ τούτου μια τόσο αυτο-αντιφατική ασφισημία, όσο και ο Σκεπτικισμός, με μόνη τη διαφορά ότι αυτός—εδώ εκφράζει τον εαυτό του αρνητικά, εκείνος θετικά· αλλά εξίσου αποτυγχάνει, όπως και ο Σκεπτικισμός, να συναρμόζει τις αντιφατικές του σκέψεις· [σκέψεις] της καθαρής συνείδησης – η οποία θεωρείται ως η κάθε ρεαλιστική ύπαρξη – και της ξένης ώθησης ή της αισθητηριακής αίσθησης και παράστασης, οι οποίες θεωρούνται ως μια όμοια ρεαλιστική πραγματικότητα. Αντί γι' αυτό ο Ιδεαλισμός παραδέρνει από δω και από κει και περιπίπτει στην κακή, δηλ. στην κατ' αίσθηση απεραντοσύνη. Εφόσον ο Λόγος είναι η κάθε ρεαλιστική πραγματικότητα με τη σημασία του αφηρημένου *δικού μου*, και το *Άλλο* είναι για τούτο κάτι το *αδιάφορο και ξένο*, τότε εκείνο που τίθεται [= αποσαφηνίζεται] εδώ είναι η γνώση του Λόγου για ένα Άλλο, όπως αυτή τη συναντήσαμε ως *νομίζειν*, *αντιληπτική δραστηριότητα* και *διάνοια*, η οποία συλλαμβάνει ό,τι είναι αντικείμενο της γνώμης και της κατ' αίσθηση αντίληψης. Ταυτόχρονα όμως μια τέτοια γνώση καταφάσκεται δια της έννοιας του ίδιου του Ιδεαλισμού ως μη αληθινή γνώση, επειδή μόνο η ενότητα της κατάληψης είναι η αλήθεια της γνώσης. Ο καθαρός Λόγος, συνεπώς, αυτού

[§ 238] 1. Ο υποκειμενικός Ιδεαλισμός εκφράζει, για το Χέγκελ, με πλήρη αυθαιρεσία την απόλυτη βεβαιότητα του Εγώ, σύμφωνα με την οποία αυτό διακρίνει μόνο την παρουσία του καθαρού *δικού του*, τη στιγμή που δε μπορεί να αφομοιώσει την αντίφαση και την αντίθεση, τη διαφορά και την προσδιοριστικότητα. Γι' αυτό είναι ένας κενός Ιδεαλισμός.

του Ιδεαλισμού, για να φτάσει σε τούτο το *Άλλο*, το οποίο είναι γι' αυτόν *ουσιώδες*, κατ' επέκταση δηλ. το *καθεαυτό*, που ο ίδιος ωστόσο δεν το εμπεριέχει, παλινδρομεί μέσω του εαυτού του προς εκείνη τη γνώση, η οποία δεν είναι μια γνώση του αληθούς· κατ' αυτόν τον τρόπο, καταδικάζεται εν γνώσει του και εκουσίως να είναι μια μη-αληθής γνώση, και δε μπορεί να αποσπασθεί από το νομίζειν και την αντιληπτική δραστηριότητα, τα οποία αμφότερα για τον ίδιο το Λόγο δεν ενέχουν καμιά αλήθεια. Αυτός βρίσκεται σε άμεση αντίφαση, όταν βεβαιώνει πως η ουσία είναι ένα απόλυτα αναδιπλασιασμένο αντί-θετο, η *ενότητα της κατάληψης* και το *πράγμα* εξίσου, το οποίο, ακόμα και όταν ονομάζεται *ξένη ώθηση* ή *εμπειρική* ουσία ή *αισθητήρια οντότητα* ή *το πράγμα καθεαυτό*, παραμένει πάντα το ίδιο στην έννοιά του, δηλ. ξένο προς εκείνη την ενότητα.

§ 239

Αυτός ο Ιδεαλισμός εμπλέκεται σε τούτη την αντίφαση, επειδή βεβαιώνει την *αφηρημένη έννοια* του Λόγου ως το αληθές· γι' αυτό η ρεαλιστικότητα προκύπτει άμεσα για τον Ιδεαλισμό ως μια τέτοια που μάλλον δεν είναι η ρεαλιστικότητα του Λόγου, τη στιγμή που ο Λόγος όφειλε σύγχρονα να είναι η κάθε ρεαλιστικότητα· αυτός παραμένει ένα ανήσυχο αναζητείν, το οποίο μέσα στην ίδια την πράξη τού αναζητείν διακρίνει ότι είναι εντελώς αδύνατη η ικανοποίηση της εύρεσης. – Ο πραγματικός Λόγος ωστόσο δεν είναι τόσο ασυνεπής· απεναντίας, όντας στην αρχή μόνο η *βεβαιότητα* ότι αυτός είναι η κάθε ρεαλιστικότητα, συνειδητοποιεί σε τούτη την *έννοια* ότι, ως *βεβαιότητα*, ως *Εγώ*, δεν έφθασε ακόμη να είναι στ' αλήθεια η ρεαλιστικότητα, και ωθείται μέχρι το σημείο να αναγάγει τη βεβαιότητά του σε αλήθεια και να γεμίσει το *άδειο* «δικό μου».

Α.
Ο ΠΑΡΑΤΗΡΩΝ ΛΟΓΟΣ

§ 240

Βλέπουμε πράγματι αυτή τη συνείδηση, για την οποία το *Είναι* σημαίνει αυτό που είναι *δικό της*, να βυθίζεται τώρα εκ νέου στο νομίζειν και στην κατ' αίσθηση αντιληπτική δραστηριότητα· αυτό όμως δε σημαίνει ότι η συνείδηση είναι βέβαιη για κείνο που είναι μόνο ένα *Άλλο*, αλλά ότι έχει τη βεβαιότητα πως η ίδια είναι τούτο το Άλλο. Αν προηγούμένως *συνέβαινε* στη συνείδηση μόνο συμπτωματικά ν' αντιλαμβάνεται ορισμένες όψεις του πράγματος και *ν' αποκτά εμπειρία*, τώρα κάνει η ίδια τις παρατηρήσεις και τα πειράματα. Νομίζειν και αντιληπτική δραστηριότητα, που προηγουμένως αναιρέθηκαν για μας, τώρα αναιρούνται από και για την ίδια τη συνείδηση. Ο Λόγος επιζητεί να διεισδύσει στη *γνώση* της αλήθειας, να εύρει με τη μορφή έννοιας ό,τι για το νομίζειν και την κατ' αίσθηση αντίληψη είναι πράγμα, να έχει δηλ. μέσα στην πραγμότητα μόνο τη συνείδηση του εαυτού του. Να που ο Λόγος τώρα εκδηλώνει ένα καθολικό *ενδιαφέρον* για τον κόσμο, επειδή είναι βέβαιος για την παρουσία του σ' αυτόν, ή επειδή είναι βέβαιος πως ο παρών κόσμος είναι έλλογος. Ο Λόγος αναζητεί το Άλλο του, έχοντας γνώση ότι εκεί μέσα δεν έχει τίποτε άλλο υπό την κυριότητά του παρά μόνο τον ίδιο του τον εαυτό αυτός αναζητεί μόνο την ιδίαν αυτού απεραντοσύνη.

§ 241

Ενώ στην αρχή ο Λόγος έχει μόνο μια διαίσθηση της παρουσίας του στον πραγματικό κόσμο, ή απλώς ξέρει ότι αυτός ο κόσμος είναι κάτι το *δικό του* εν γένει, υπ' αυτό το πνεύμα προχωρεί στο γενικό σφετερισμό της κατακυρωμένης σ' αυτόν

κυριότητας, και εμφυτεύει σ' όλα τα ύψη και τα βάθη το σύμβολο της κυριαρχίας του. Αλλά τούτο το επιφανειακό «Δικό μου» δεν αποτελεί το έσχατο ενδιαφέρον του· η χαρά τούτου του γενικού σφετερισμού οδηγεί το Λόγο να βρίσκει ακόμα στην κυριότητά του το αλλότριο Άλλο, το οποίο ο αφηρημένος Λόγος δεν το φέρει μέσα του. Ο Λόγος διαισθάνεται τον εαυτό του ως μια βαθύτερη ουσία απ' αυτήν που *είναι* το καθαρό Εγώ και πρέπει ν' απαιτήσει η διαφορά, το *πολύμορφο Είναι*, να γίνει σε τούτο το Εγώ το καθαυτό δικό του· πρέπει ν' απαιτήσει να θεάται το Εγώ τον εαυτό του ως τον *πραγματικό κόσμο*, ν' αντικρίζει την παρουσία του ως [μια άλλη] μορφή και πράγμα. Αλλά, εάν ο Λόγος αναδιφά τα έγκατα των πραγμάτων και ανοίγει σ' αυτά όλες τις φλέβες, ώστε να μπορέσει, ορμώντας προς τα έξω, να σπεύσει προς συνάντηση του εαυτού του, εν τούτοις δεν θα φτάσει σε τούτη την ευτυχία· προηγουμένως πρέπει να έχει επιτύχει την εσωτερική του τελείωση, για να μπορεί κατόπιν να τη βιώσει εμπειρικά.

§ 242

Η συνείδηση *παρατηρεί*· δηλ. ο Λόγος θέλει να βρίσκει και να έχει τον εαυτό του ως ένα αντικείμενο μέσα στο στοιχείο του Είναι, ως ένα αντικείμενο, το οποίο έχει *πραγματική*, *αισθητή παρουσία*. Η συνείδηση που παρατηρεί κατ' αυτόν τον τρόπο νομίζει και ακόμη λέει ότι θέλει να βιώσει την εμπειρία *όχι του ίδιου του εαυτού της*, αλλ' αντιθέτως *της ουσίας των πραγμάτων ως πραγμάτων*. Το ότι αυτή η *συνείδηση* νομίζει και λέει τούτο, συνδέεται με το γεγονός ότι αυτή *είναι* Λόγος· αλλ' ετούτη δεν έχει ακόμα το Λόγο ως τέτοιο για αντικείμενο. Αν η συνείδηση ήξερε ότι ο *Λόγος* συνιστά την ουσία τόσο των πραγμάτων όσο και του ίδιου του εαυτού της, και ότι αυτός μπορεί να είναι παρών, με τη δική του ιδιαίτερη μορφή, μόνο στη συνείδηση, τότε αυτή θα εισχωρούσε μάλλον στο βάθος του δικού της Είναι

και θ' αναζητούσε το Λόγο εκεί μέσα παρά μέσα στα πράγματα. Αν η συνείδηση τον εύρισκε εκεί, αυτός τότε θα κατευθυνόταν εκ νέου έξω από τούτο το βάθος προς τον πραγματικό κόσμο, για να εποπτεύσει μέσα στον κόσμο τούτο την αισθητή του έκφραση· σύγχρονα όμως θα εκλάμβανε τούτη την έκφραση ουσιαστικά ως *έννοια*. Ο Λόγος, όπως αυτός αναδύεται *άμεσα* ως η βεβαιότητα της συνείδησης πως αυτή είναι η κάθε ρεαλιστική ύπαρξη, προσλαμβάνει τη ρεαλιστικότητά του υπό την έννοια της *αμεσότητας του Είναι*, και παράλληλα την ενότητα του Εγώ με τούτη την αντικειμενική ουσία υπό την έννοια μιας *άμεσης ενότητας*, στην οποία αυτός δεν έχει ακόμα χωρίσει και επανενοποιήσει τις πλευρές του Είναι και του Εγώ, ή την οποία τούτος δεν έχει ακόμα γνωρίσει. Ο Λόγος, συνεπώς, καθόσον παρατηρούσα συνείδηση, προσεγγίζει τα πράγματα με την πεποίθηση ότι τα συλλαμβάνει στ' αλήθεια ως αισθητά, αντι-θετικά προς το Εγώ πράγματα· η πραγματική του όμως δραστηριότητα έρχεται σε αντίφαση με τούτη την πεποίθηση, γιατί αυτός *γνωρίζει* τα πράγματα, μετασχηματίζει το αισθητό τους Είναι *σε έννοιες*, δηλ. τα μετασχηματίζει σε ένα τέτοιο ακριβώς Είναι, το οποίο συνάμα είναι Εγώ· έτσι ο Λόγος μετασχηματίζει το νοείν σ' ένα νοείν, το οποίο έχει τη μορφή του Είναι, ή το Είναι σε ένα Είναι που έχει τη μορφή του νοείν, και στην πραγματικότητα δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να βεβαιώνει ότι τα πράγματα μόνο ως έννοιες έχουν αλήθεια. Σε τούτη την εξελικτική πορεία η παρατηρούσα συνείδηση έρχεται να γνωρίσει μόνο αυτό που είναι *τα πράγματα*, ενώ εμείς αυτό που είναι *η ίδια η συνείδηση*· και το αποτέλεσμα της κίνησής της θα είναι να γίνει για τον εαυτό της αυτό που η συνείδηση είναι καθεαυτήν.[1]

[§ 242] 1. Αν και η παρατηρούσα συνείδηση είναι Λόγος, εν τούτοις δεν έχει ακόμα σαφή γνώση του εαυτού της ως τέτοιου· αυτή βρίσκεται στο επίπεδο ακόμη τού να ξέρει την ουσία των πραγμάτων, και για να γνωρίσει

§ 243

Τώρα πρέπει να εξετάσουμε *το ενεργείν* του παρατηρούντος Λόγου στις διάφορες φάσεις της κίνησής του: πώς αυτός συλλαμβάνει τη Φύση, το Πνεύμα, και τέλος τη σχέση αμφοτέρων υπό τη μορφή του αισθητού Είναι, και πώς αναζητεί τον εαυτό του ως ούσα πραγματικότητα.

a.
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

[I.]
[ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ]

[α]
[Περιγραφή]

§ 244

Όταν η άσκεπτη συνείδηση αποφαίνεται πως η παρατήρηση και η εμπειρία είναι η πηγή της αλήθειας, αυτά που λέει κάλλιστα μπορεί να ηχούν ως εάν επρόκειτο να αφορούν μόνο μια γεύση, όσφρηση, αφή, ακοή και όραση. Μέσα στο ζήλο, με τον οποίο μας συστήνει τη γεύση, την όσφρηση κ.λπ., η συνείδηση ξεχνά να πει πως στην πράξη έχει ήδη προσδιορίσει για τον εαυτό της όχι λιγότερο ουσιαστικά το αντικείμενο ετούτης τής δια των αισθήσεων σύλληψης και πως αυτός ο

τον εαυτό της ως Λόγο πρέπει να ερευνήσει τα δικά της βάθη και να συλλάβει τον εαυτό της εννοιακά.

προσδιορισμός του αντικειμένου ισχύει γι' αυτήν τουλάχιστον τόσο, όσο και εκείνη η δια των αισθήσεων σύλληψη. Η συνείδηση ακόμη θ' αναγνωρίσει πάραυτα ότι τούτη δεν έχει και τόσο δοσοληψίες εν γένει μόνο με την κατ' αίσθηση αντίληψη, και για παράδειγμα δεν θα συμφωνήσει πως η κατ' αίσθηση αντίληψη, σύμφωνα με την οποία ετούτος ο σουγιάς κείτεται δίπλα σε τούτη την ταμπακιέρα, έχει την ισχύ μιας παρατήρησης. Αυτό που είναι αντιληπτό οφείλει να έχει τουλάχιστο τη σημασία ενός *Καθολικού*, όχι ενός *αισθητού Αυτού*.

§ 245

Ετούτο το καθολικό είναι λοιπόν κατ' αρχήν μόνο *εκείνο που παραμένει ίδιο με τον εαυτό του*· η κίνησή του είναι μόνο η ομοιόμορφη επανάληψη του ίδιου εγχειρήματος. Η συνείδηση, η οποία, σε ό,τι την αφορά, βρίσκει στο αντικείμενο μόνο την *καθολικότητα* ή το *αφηρημένο «Δικό μου»*, πρέπει να πάρει πάνω *της* την ιδιαίτερη κίνηση του αντικειμένου, και[1] εφόσον αυτή δεν είναι ακόμη η διάνοιά του, πρέπει τουλάχιστον να είναι η μνήμη[2] του, η οποία εκφράζει με τρόπο καθολικό ό,τι στην πραγματικότητα είναι παρόν με τρόπο ενικό. Αυτή η επιφανειακή αν-έλκυση έξω από την ενικότητα και η εξίσου επιφανειακή μορφή της καθολικότητας, μέσα στην οποία το αισθητό απλώς περισυλλέγεται, χωρίς να έχει γίνει αυτό καθεαυτό καθολικό, αυτή η *ενέργεια*

[§ 245] 1. und indem: έτσι έχει στην β', γ' και στην έκδοση του Hoffmeister, ενώ η α' έκδοση γράφει: indem. Μεταφράζω σύμφωνα με την α' εκδοχή.

2. Η συνείδηση είναι η μνήμη του αντικειμένου. Αυτό σημαίνει ότι η συνείδηση είναι σε θέση να συλλάβει υπό μια στοιχειώδη μορφή την έννοια του αντικειμένου· και τούτο μέσω της γλώσσας, μέσα δηλ. από την περιγραφή του, αφού η μνήμη, καθώς σχετίζεται με γλωσσικά σημεία (Zeichen), είναι η δημιουργική δύναμη που κάτι το εσωτερικό, με το να δίνει στο πράγμα όνομα, το καθιστά ον.

περιγραφής των πραγμάτων δεν είναι ακόμα η κίνηση μέσα στο ίδιο το αντικείμενο· η κίνηση είναι μάλλον μόνο μέσα στην ενέργεια περιγραφής του αντικειμένου. Γι' αυτό, το αντικείμενο, έτσι όπως έγινε η περιγραφή του, έχασε το ενδιαφέρον· όταν έχει γίνει η περιγραφή του ενός, πρέπει ν' αρχίζει η περιγραφή ενός άλλου, και αυτό να επιζητείται συνεχώς, ούτως ώστε η ενέργεια της περιγραφής να μην έχει τέλος. Εάν δεν είναι τόσο εύκολο πλέον να βρίσκουμε νέα *ολότητα* πραγμάτων, τότε πρέπει ν' ανατρέχουμε πίσω στα ήδη ευρεθέντα, να τα διαιρούμε περαιτέρω, να τα ανα-λύουμε και ν' ανιχνεύουμε σ' αυτά νέες όψεις της πραγμότητας. Τούτη η αεικίνητη, ανήσυχη ενόρμηση δε μπορεί ποτέ να στερείται υλικού· η ανακάλυψη ενός νέου, σαφώς καθορισμένου γένους ή ενός εντελώς νέου πλανήτη, στον οποίο συμβαίνει, ακόμη και αν πρόκειται για άτομο, να έχει τη φύση ενός καθολικού, μπορεί[3] να λαχαίνει μόνο σε κείνους που είναι ευνοημένοι από την τύχη. Αλλά τα διαχωριστικά όρια[4] αυτού που είναι, όπως ο ελέφαντας, η δρυς, ο χρυσός, σαφώς *καθορισμένο*, αυτού που είναι *γένος* και *είδος*, μεταβαίνουν μέσω πολλών βαθμίδων στη χωρίς τέλος *μερίκευση* του χαοτικού κόσμου των ζώων και των φυτών, των διαφόρων τύπων βραχωδών πετρωμάτων ή των μετάλλων, των εδαφών κ.λπ., τα οποία μπορούν μόνο με δύναμη και τέχνη να παρασταθούν. Μέσα σ' αυτό το βασίλειο, όπου το καθολικό είναι απροσδιόριστο, όπου η μερίκευση προσεγγίζει εκ νέου την *εξατομίκευση* και ακόμη, πότε-πότε, καταδύεται πάλι εξ ολοκλήρου σ' αυτήν, βρίσκει κανείς ανεξάντλητο απόθεμα για παρατήρηση και περιγραφή. Αλλά εδώ, όπου διανοίγεται ένα τεράστιο πεδίο για κείνη την ενόρμηση, αυτή μπορεί, μέσα στην οριακή γραμμή του καθολικού, να έχει βρει μάλλον, αντί για

---

3. kann: έτσι απαντά στην β', γ' και στην έκδοση του Hoffmeister· στην α' έκδοση υπάρχει: zu finden, kann. Ακολουθώ την πρώτη εκδοχή.

4. die Grenzen: έτσι γράφει η α' έκδοση· η β', γ' έκδοση και εκείνη του Hoffmeister γράφουν: Grenze. Ακολουθώ την πρώτη λύση.

ανεξάντλητο πλούτο, μόνο τα όρια της φύσης και της ιδίας αυτής ενέργειας· αυτή δε μπορεί πλέον να ξέρει, αν εκείνο που φαίνεται να είναι καθεαυτό δεν είναι μια τυχαιότητα· ό,τι φέρει καθεαυτό τη σφραγίδα ενός πλάσματος συγκεχυμένου και υποτυπώδους, αδύναμου και μετά δυσκολίας αναπτυσσόμενου πέρα από τη στοιχειώδη απροσδιοριστία, δε μπορεί να εγείρει απαίτηση, μεταξύ των άλλων, να γίνεται μόνο αντικείμενο περιγραφής.

[β]
[Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα]

§ 246

Ενώ αυτό το αναζητείν και περιγράφειν φαίνεται να σχετίζεται μόνο με πράγματα, εμείς βλέπουμε εν τούτοις πως αυτό στην πράξη δεν δραπετεύει στο έδαφος της *αισθητήριας αντίληψης*· απεναντίας, ό,τι καθιστά δυνατή τη *γνωριμία* των πραγμάτων είναι για το περιγράφειν σπουδαιότερο από το υπολειπόμενο πεδίο των αισθητήριων ιδιοτήτων, χωρίς τις οποίες βέβαια το ίδιο το πράγμα δεν κάνει, ενώ η συνείδηση κάλλιστα τις αποφεύγει. Χάρη σε τούτη τη διάκριση σε *ουσιώδες* και *επουσιώδες*, η έννοια υψώνεται πάνω από τη διασπορά των αισθήσεων, και το γνωρίζειν κάνει να γίνεται έτσι σαφές ότι αυτό έχει τουλάχιστον δοσοληψίες εξίσου ουσιαστικά *με τον ίδιο τον εαυτό του* όσο και με τα πράγματα. Με τούτη τη διπλή ουσιαστικότητα [Wesentlichkeit] αυτό φτάνει να αμφιταλαντεύεται, κατά πόσο εκείνο που για *το γνωρίζειν* είναι το ουσιώδες και αναγκαίο, είναι επίσης και *στα πράγματα*. Από τη μια πλευρά, τα *χαρακτηριστικά γνωρίσματα* πρέπει να παρέχουν τη δυνατότητα μόνο στο γνωρίζειν για να διακρίνει το ένα πράγμα από το άλλο· από την

άλλη πλευρά όμως, ό,τι [οφείλει][1] να γνωρίζεται δεν είναι η επουσιώδης πλευρά των πραγμάτων, αλλά εκείνο δια του οποίου τα ίδια τα πράγματα *αποσπώνται* από τη γενική συνοχή του Είναι καθόλου, *αποσχίζονται* από το Άλλο και είναι *για τον εαυτό τους [= αυθύπαρκτα]*. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα οφείλουν όχι μόνο να σχετίζονται ουσιαστικά με το γνωρίζειν, αλλά να είναι εναρμονισμένα και με τα ουσιώδη γνωρίσματα των πραγμάτων· το [δικό μας] δε τεχνητό σύστημα οφείλει να είναι εναρμονισμένο με το σύστημα της ίδιας της φύσης και να εκφράζει μόνο τούτο. Αυτό συνάγεται κατ' αναγκαιότητα από την έννοια του Λόγου· και το ορμέμφυτο του ίδιου – γιατί μόνο ως ορμέμφυτο λειτουργεί ο Λόγος μέσα σε τούτη τη διαδικασία παρατήρησης – κατόρθωσε επίσης να πετύχει μέσα στα συστήματά του τούτη την ενότητα, σύμφωνα με την οποία τα ίδια τα αντικείμενα αυτού του Λόγου έχουν τέτοια φυσική σύσταση που να ενέχουν μια ουσιαστικότητα ή ένα *Διεαυτό-Είναι* και να μην είναι μόνο σύμπτωση τούτης της *στιγμής* ή αυτού του *Εδώ*. Τα διακριτικά γνωρίσματα των ζώων π.χ. συνάγονται από τα νύχια και τα δόντια· γιατί στην πράξη δεν είναι μόνο το γνωρίζειν, δια του οποίου *διακρίνεται* ένα ζώο από ένα άλλο· αλλά και το ίδιο το ζώο *διαχωρίζει* έτσι τον εαυτό του από τα άλλα· μέσω αυτών των όπλων το ζώο διατηρεί την *αυθυπαρξία του* και είναι αποσυνδεδεμένο από τη γενικότητα. Το φυτό, αντίθετα, δε φτάνει στο *διεαυτό-Είναι*, παρά μόνο προσεγγίζει τα όρια της ατομικότητας· σε τούτα τα όρια συνεπώς, όπου γίνεται έκδηλο το φαινόμενο της *διαίρεσης* σε είδη, περιλαμβάνεται η αρχή, σύμφωνα με την οποία τα φυτά διακρίνονται μεταξύ τους. Αλλά αυτό που βρίσκεται σε ακόμα πιο χαμηλή βαθμίδα, δε μπορεί πλέον αφ' εαυτού να διακρίνεται από ένα άλλο παρά μόνο εξαφανίζεται, ευθύς ως έρχεται σε αντίθεση με αυτό. Το *Είναι* που βρίσκεται *σε ηρεμία* και το *Είναι* που βρίσκεται *σε σχέση*

[§ 246] 1. [soll]: υπάρχει στην έκδοση του Hoffmeister.

έρχονται σε ρήξη μεταξύ τους· το πράγμα σε τούτη την περίπτωση είναι διαφορετικό από εκείνο της πρώτης περίπτωσης, ενώ το άτομο διασώζεται μέσα στη σχέση του προς κάτι άλλο. Ό,τι όμως δεν είναι σε θέση να κάνει αυτό και γίνεται *κατά χημικό τρόπο* διαφορετικό απ' ό,τι είναι *εμπειρικά* επιφέρει σύγχυση στο γνωρίζειν και το ρίχνει στην ίδια διαμάχη για το εάν το πράγμα πρέπει να εξετάζεται ως προς τη μια ή την άλλη πλευρά, τη στιγμή που το ίδιο τούτο δεν έχει σταθερές πλευρές και η μια πέφτει σ' αυτό χωριστά από την άλλη.

§ 247

Σε τέτοια συστήματα συνεπώς, τα οποία διακρίνονται για τη σταθερή, γενική τους αυτο-ομοιότητα, η τελευταία σημαίνει ότι είναι αυτο-ομοιότητα τόσο του γνωρίζειν όσο και των ίδιων των πραγμάτων. Αλλά τούτη η εξάπλωση των *σταθερών προσδιοριστικοτήτων*, καθεμιά των οποίων περιγράφει ήρεμα την εξελικτική της πορεία και έχει το περιθώριο να κινείται κατά βούληση, οδηγεί ουσιαστικά όχι λιγότερο στο αντίθετό της, στη σύγχυση δηλ. ως προς τις προσδιοριστικότητες· γιατί το διακριτικό γνώρισμα, το καθολικό χαρακτηριστικό, είναι η ενότητα των αντιθέτων, δηλ. του προσδιορισμένου και του καθεαυτό καθολικού· άρα η ενότητα τούτη πρέπει να αποσυντεθεί και να μεταβεί σε τούτη την αντίθεση. Εάν τώρα, από τη μια πλευρά, η προσδιοριστικότητα υπερισχύει του καθολικού, μέσα στο οποίο βρίσκει την ουσία της, από την άλλη ωστόσο τούτο το καθολικό διατηρεί εξίσου την κυριαρχία του επί της προσδιοριστικότητας, την ωθεί στα όριά της και εκεί συμφύρει τις διαφορές και τις ουσιαστικότητές της. Η παρατήρηση, η οποία ξεχώρισε με τάξη αυτές τις διαφορές και ουσιαστικότητες και πίστευε ότι έχει σε αυτές κάτι σταθερό και πάγιο, βλέπει τις αρχές να αλληλοκαλύπτονται, να αναπτύσσονται μεταβάσεις και συμμείξεις· βλέπει να είναι συνδεδεμένο [με άλλο] ό,τι αρχικά θεωρούσε απόλυτα

αποσυνδεδεμένο, και αποσυνδεδεμένο ό,τι υπολόγιζε ως συνδεδεμένο. Επομένως τούτη η σταθερή προσήλωση [της παρατήρησης] στο ήρεμο, σταθερά αυτο-όμοιο Είναι, πρέπει ακριβώς εδώ στους πιο γενικούς της προσδιορισμούς – όταν π.χ. πρόκειται να γνωρίσει τα ουσιώδη διακριτικά γνωρίσματα του ζώου και του φυτού – να φαίνεται ενοχλημένη από τις συστάσεις που την απογυμνώνουν από κάθε προσδιορισμό, που κάνουν να σιγήσει η [= ακυρώνουν την] καθολικότητα, στην οποία αυτή[1] έχει αναχθεί, και την υποβιβάζουν σε μια χωρίς σκέψη παρατήρηση και περιγραφή.

[γ]
[Η ανακάλυψη των νόμων]

[1]
[Έννοια και εμπειρία του νόμου]

§ 248

Αυτή η παρατήρηση που αρκείται στο απλό ή οριοθετεί τη διασπορά των αισθητηριακών στοιχείων με τη βοήθεια του καθολικού, βρίσκει λοιπόν στο αντικείμενό της τη *σύγχυση της αρχής της*, επειδή το προσδιορισμένο, ως εκ της φύσης του, πρέπει να χαθεί μέσα στο αντίθετό του· γι' αυτό ο Λόγος πρέπει να προχωρήσει μάλλον από την ανενεργό προσδιοριστικότητα, η οποία έχει μια όψη σταθερότητας, στην παρατήρηση της ίδιας τούτης, όπως αυτή είναι στ' αλήθεια, δηλ. ως τέτοιας που

[§ 247] 1. Αυτή: αναφέρεται στην παρατήρηση (Beobachten).

αναφέρεται στο αντίθετό της. Τα ουσιώδη χαρακτηριστικά γνωρίσματα, όπως αυτά αποκαλούνται, είναι *παθητικές* προσδιοριστικότητες, οι οποίες, όταν εκφράζονται και συλλαμβάνονται ως *απλές*, δεν παριστούν αυτό που αποτελεί τη φύση τους, [που δείχνει δηλ.] ότι αυτές είναι εξαφανιζόμενα *στάδια* μιας κίνησης που αναδιπλώνεται στον εαυτό της. Όταν τώρα το ορμέμφυτο του Λόγου καταλήγει να ερευνά την προσδιοριστικότητα σύμφωνα με τη φύση της, [δηλ. ως κάτι] που δεν είναι ουσιαστικά για τον εαυτό του, αλλά μεταβαίνει στο αντί-θετό του, τότε αυτό αρχίζει να ερευνά το *νόμο* και την *έννοια* αυτού του νόμου· πράγματι ερευνά αυτά ως μια *οντική* πραγματικότητα, αλλά τούτη-δω στην πράξη θα εξαφανιστεί μπροστά στο ορμέμφυτο του Λόγου και οι πλευρές του νόμου θα γίνουν καθαρά στάδια ή αφαιρέσεις, έτσι ώστε ο νόμος να κάνει την εμφάνισή του μέσα στη φύση της έννοιας, η οποία [έννοια] καθεαυτήν [= εσωτερικά] έχει εξολοθρεύσει την αδιάφορη υπόσταση [Bestehen] της αισθητής πραγματικότητας.

§ 249

Για την παρατηρούσα συνείδηση, η *αλήθεια του νόμου* είναι παρούσα μέσα στην *εμπειρία* με τον ίδιο τρόπο που το *αισθητό Είναι* είναι *για τη συνείδηση*· αυτή δεν είναι καθεαυτήν και διεαυτήν. Αλλά εάν ο νόμος δεν έχει την αλήθεια του στην έννοια, αυτός τότε είναι κάτι το συμπτωματικό, δεν είναι μια αναγκαιότητα, ή στην πράξη δεν είναι νόμος. Το γεγονός όμως ότι ο νόμος ουσιαστικά υπάρχει ως έννοια, δεν αντιφάσκει στο να είναι προσιτός στην παρατήρηση· αυτή είναι μάλλον η αιτία που ο νόμος έχει, απεναντίας, μια κατ' αναγκαιότητα *ύπαρξη* και είναι για την παρατήρηση. Το καθολικό, *με το νόημα της καθολικότητας-του-Λόγου*, είναι επίσης καθολικό με το νόημα το οποίο η έννοια έχει σ' αυτό, δηλ. με το νόημα ότι αυτό παρουσιάζεται *για* τη συνείδηση ως το παροντικό και πραγμα-

τικό ή ότι η έννοια παρουσιάζεται με τη μορφή της πραγμότητας και του αισθητού Είναι· – εξαιτίας τούτου ωστόσο αυτή δεν χάνει τη φύση της ούτε ολισθαίνει σε μια αδρανή υπόσταση και αδιάφορη διαδοχή. Ό,τι είναι καθολικά έγκυρο, έχει και στην πράξη καθολική ισχύ, ό,τι *οφείλει* να είναι, έχει επίσης ένα πραγματικό *Είναι*, και ό,τι *οφείλει* μόνο να είναι, χωρίς [στην πράξη] να *είναι*, αυτό δεν έχει αληθινό-Είναι. Σε τούτη την άποψη προσκολλάται από την πλευρά του το ορμέμφυτο του Λόγου, και με το δίκιο του, χωρίς ν' αφήνεται να εξωθείται σε πλάνες από τα πλάσματα του νου, τα οποία *οφείλουν* μόνο να είναι και ως *δέον-Είναι* οφείλουν μόνο να έχουν αληθινό-Είναι, αν και δε βρίσκονται σε καμιά εμπειρία· – ή να εξωθείται σε πλάνες από υποθέσεις όχι λιγότερο απ' ό,τι θα μπορούσαν να το εξωθήσουν όλες οι άλλες αδιόρατες πραγματικότητες ενός αέναου δέον-Είναι· και τούτο γιατί ο Λόγος είναι αυτή ακριβώς η βεβαιότητα ότι έχει ρεαλιστική ύπαρξη· και αυτό που για τη συνείδηση δεν είναι παρόν ως αυθύπαρκτο-ον [Selbstwesen], δηλ. ό,τι δεν εμφανίζεται [= αποκαλύπτεται], είναι γι' αυτήν ένα κατ' εξοχήν μηδέν.

§ 250

Το γεγονός ότι η αλήθεια του νόμου είναι κατ' ουσίαν *ρεαλιστική πραγματικότητα*, γίνεται αναμφίβολα για την εμμένουσα στο επίπεδο της παρατήρησης συνείδηση εκ νέου μια *αντίθεση* ως προς την έννοια και ως προς το καθεαυτό καθολικό· μ' άλλα λόγια, κάτι, που είναι όπως και ο νόμος του, δεν αποτελεί για τη συνείδηση την ουσία του Λόγου· η τελευταία νομίζει ότι τούτο είναι κάτι *ξένο*. Αλλά αυτή ανασκευάζει τούτη τη γνώμη της, καθόσον η ίδια δε συλλαμβάνει την καθολικότητα του νόμου με το νόημα ότι *κάθε ενικό* αισθητό πράγμα θα έπρεπε να έχει προσπορίσει στη συνείδηση την εμφάνιση [= αποκάλυψη] του νόμου, για να μπορεί ετούτη να βεβαιώνει την

αλήθεια του. Η διαβεβαίωση ότι οι πέτρες, όταν σηκώνονται πάνω από το έδαφος και αφήνονται [να πέσουν], πέφτουν, δεν προϋποθέτει διόλου μια γενική απαίτηση από μέρους της συνείδησης να δοκιμάσουμε το ίδιο με όλες τις πέτρες· ίσως η συνείδηση θεωρεί ότι πρέπει τουλάχιστο να δοκιμάσουμε τούτο με πάρα πολλές πέτρες, ώστε από δω να μπορούμε στη συνέχεια να αχθούμε συλλογιστικά στο συμπέρασμα *αναλογικά* για τις υπόλοιπες με μεγαλύτερη πιθανότητα ή απολύτως δικαιωματικά. Αλλά η αναλογία μόνο δεν μας παρέχει πλήρως το δικαίωμα τούτο· απεναντίας, αυτή, δυνάμει της φύσης της, ανασκευάζει τόσο συχνά τον εαυτό της, που, εάν θέλουμε να καταλήξουμε συλλογιστικά σε συμπέρασμα με βάση την ίδια την αναλογία, η τελευταία τούτη δεν μας επιτρέπει κάτι τέτοιο. Η *πιθανότητα*, στην οποία θα αναγόταν το αποτέλεσμα της αναλογίας, σε σύγκριση με την *αλήθεια* χάνει κάθε διαφορά μικρότερης ή μεγαλύτερης πιθανότητας· και αν ακόμα είναι μεγάλη όσο αυτή θέλει, εμπρός στην αλήθεια είναι ένα τίποτα. Το ορμέμφυτο του Λόγου ωστόσο δέχεται στην πράξη τέτοιους νόμους *για αλήθεια*, και το μόνο που κάνει, όταν δεν διακρίνει την αναγκαιότητά τους, είναι να καταφεύγει σε τούτη τη διάκριση και να υποβιβάζει την αλήθεια του ίδιου του Πράγματος στο επίπεδο της πιθανότητας, για να υποδηλώσει τον ατελή τρόπο, με τον οποίο η αλήθεια είναι παρούσα για τη συνείδηση, [μια συνείδηση] που δεν έχει ακόμα εισδύσει στη βαθύτερη φύση της καθαρής έννοιας· διότι η καθολικότητα είναι παρούσα μόνο ως *απλή άμεση* καθολικότητα. Αλλά συνάμα, δυνάμει τούτης της καθολικότητας, ο νόμος έχει μια αλήθεια για τη συνείδηση· το γεγονός ότι η πέτρα πέφτει συνιστά μια αλήθεια για τη συνείδηση, επειδή ακριβώς η πέτρα είναι *βαριά*, επειδή δηλ. στην βαρύτητά της η πέτρα *καθεαυτήν και διεαυτήν* διέπεται από εκείνον τον ουσιώδη σχετισμό *προς το έδαφος*, ο οποίος εκδηλώνεται ως πτώση. Η συνείδηση κατέχει έτσι, μέσα στην εμπειρία, το *Είναι* του νόμου, αλλά όχι λιγότερο τον ίδιο τον νόμο ως

έννοια, και μόνο *επειδή* συμβαίνει να λαμβάνουν χώρα μαζί *αμφότερες οι περιστάσεις*, ο νόμος είναι αληθής για τη συνείδηση. Ο νόμος έχει την ισχύ νόμου, επειδή είναι παρών μέσα στο φαινόμενο και συγχρόνως αυτός καθεαυτόν είναι έννοια[1].

[2]
[*Ο πειραματισμός*]

§ 251

Επειδή ο νόμος είναι *συνάμα καθεαυτόν έννοια*, το έλλογο-ορμέμφυτο τούτης της συνείδησης προβαίνει στην *κάθαρση* του νόμου και των όψεών του για να τον υψώσει σε *έννοια*. Και αυτό το κάνει εξ ανάγκης, αλλά χωρίς να ξέρει πως τούτο είναι ό,τι αυτό το ίδιο [το ορμέμφυτο] επιδιώκει. Επιχειρεί λοιπόν με μεθοδικό τρόπο να κάνει πειραματισμούς πάνω στο νόμο. Στην πρώτη του εμφάνιση ο νόμος έχει μια μη-καθαρή μορφή, περικαλυμμένος από το ενικό και αισθητό Είναι, η δε έννοια, που αποτελεί τη φύση του, βρίσκεται βυθισμένη μέσα στο εμπειρικό στοιχείο. Μέσα στους πειραματισμούς του το ορμέμφυτο-του-Λόγου πασχίζει να βρει τι συμβαίνει κάτω απ' αυτές και εκείνες τις περιστάσεις. Αυτό κάνει το νόμο να φαίνεται πως όλο και περισσότερο είναι βυθισμένος μέσα στο αισθητό Είναι· αλλά έτσι και τούτο εδώ είναι μάλλον χαμένο. Η εσωτερική σημασία αυτής της έρευνας είναι να ανακαλύψει τους *καθαρούς όρους του νόμου*· και αυτό δεν θέλει να πει τίποτε άλλο – ακόμη και αν η συνείδηση, που εκφράζεται με τέτοιο τρόπο, επρόκειτο να έχει

[§ 250] 1. Τη διάκριση ανάμεσα στο Είναι του νόμου, στην αισθητή του παρουσία, και στην έννοιά του ο Χέγκελ την εξέτασε στο κεφάλαιο της *Φαινομενολογίας*: Δύναμη και διάνοια, δες *Φαινομενολογία του πνεύματος* Τ. Ι, Δωδώνη 1993, σελ. 269 κ.εξ.

τη γνώμη ότι αυτή λέγει κάτι διαφορετικό – παρά ότι η έρευνα θέλει να ανυψώσει ολοκληρωτικά το νόμο στη μορφή της έννοιας και *ν' αποκλείσει* κάθε προσκόλληση *των όψεών του σ'* ένα *προσδιορισμένο Είναι*. Ο αρνητικός ηλεκτρισμός, για παράδειγμα, ο οποίος κατ' αρχήν γίνεται γνωστός ως ηλεκτρισμός-της-*ρητίνης*, και ο θετικός που γίνεται γνωστός ως ηλεκτρισμός-του-*γυαλιού*, στη διάρκεια των πειραματισμών και μέσω αυτών χάνουν εντελώς τούτη τη σημασία και γίνονται καθαρά *θετικός και αρνητικός* ηλεκτρισμός, εκ των οποίων κανένας δεν ανήκει πλέον σε ένα επί μέρους είδος πραγμάτων· και δε μπορούμε πια να λέμε ότι υπάρχουν σώματα θετικού ηλεκτρισμού και σώματα αρνητικού ηλεκτρισμού. Η σχέση επίσης του οξέος και της βάσης ως και η αμοιβαία τους κίνηση [= αντίδραση] συγκροτούν έτσι ένα νόμο, μέσα στον οποίο αυτές οι αντιθέσεις εμφανίζονται ως σώματα. Αλλά ετούτα τα αποσυνδεδεμένα πράγματα δεν έχουν καμιά πραγματικότητα· η δύναμη που αποχωρίζει το ένα από το άλλο, δε μπορεί να τα εμποδίσει να εισέλθουν παρευθύς εκ νέου σε μια διαδικασία, γιατί αυτά είναι μόνο τούτη η σχέση. Αυτά δε μπορούν, όπως ένα δόντι ή ένα νύχι, να παραμένουν για τον εαυτό τους [≙ αυθύπαρκτα] και έτσι να κάνουν την παρουσία τους. Τούτη η ουσία τους, να μεταβάλλονται άμεσα σ' ένα ουδέτερο προϊόν, καθιστά το *Είναι* τους ένα καθεαυτό [= δυνάμει] ανηρημένο ή καθολικό [Είναι]· το οξύ δε και η βάση ενέχουν αλήθεια μόνο ως *καθολικά*. Ως εκ τούτου, όπως το γυαλί και η ρητίνη μπορεί να είναι φορείς θετικού όσο και αρνητικού ηλεκτρισμού, έτσι οξύ και βάση δεν είναι συνδεδεμένα, ως ιδιότητες, μ' αυτή ή εκείνη την *πραγματικότητα*, αλλά κάθε πράγμα είναι μόνο *σχετικά* όξινο ή βασικό· ό,τι φαίνεται να είναι απόλυτη βάση ή οξύ, στα επονομαζόμενα συσσωμάτια προσλαμβάνει την αντί-θετη σημασία σε σχέση προς ένα άλλο. – Το αποτέλεσμα των πειραμάτων αίρει με αυτό τον τρόπο τις όψεις ή τα ενεργά στοιχεία, καθότι ιδιότητες των προσδιορισμένων πραγμάτων, και απελευθερώνει τα κατηγορούμενα από τα

υποκείμενά τους[1]. Αυτά τα κατηγορούμενα βρίσκονται τότε, όπως είναι στ' αλήθεια, μόνο ως καθολικά· δυνάμει της αυθυπαρξίας τούτης τα κατηγορούμενα προσλαμβάνουν έτσι το όνομα *ύλες*, οι οποίες δεν είναι ούτε σώματα ούτε ιδιότητες, και πράγματι θα απέφευγε κανείς να ονομάσει σώματα το οξυγόνο κ.ο.κ., τον θετικό και αρνητικό ηλεκτρισμό, την θερμότητα κ.λπ.

[3]
[*Οι ύλες*]

§ 252

Η *ύλη*, αντίθετα, δεν είναι ένα *πράγμα μέσα στο στοιχείο του Είναι*, αλλά το Είναι ως *καθολικό* ή με τη μορφή της έννοιας. Ο Λόγος, ο οποίος είναι[1] ακόμα ορμέμφυτο, κάνει τούτη τη σωστή διάκριση, χωρίς να έχει συνείδηση πως με τον πειραματισμό του νόμου σε κάθε αισθητό Είναι αίρει έτσι μόνο το αισθητό Είναι του νόμου και [πως[2]], όταν αυτός συλλαμβάνει τις πλευρές του νόμου ως *ύλες*, η ουσιότητά τους έχει γίνει για το Λόγο ένα καθολικό και σαν τέτοιο λαμβάνει την έκφραση ενός μη-αισθητού Αισθητού, ενός ασώματου, αλλά εν τούτοις αντικειμενικού Είναι.

[§ 251] 1. Η απελευθέρωση των κατηγορουμένων από τα υποκείμενά τους έχει εννοιολογικό χαρακτήρα.
[§ 252] 1. ist: απαντά στις εκδόσεις β', γ' και στην έκδοση του Hoffmeister, ενώ λείπει από την α' έκδοση. Ακολουθώ την πρώτη εκδοχή.
2. [daß]: προστίθεται από τον Hoffmeister.

§ 253

Τώρα πρέπει να δούμε ποια τροπή λαμβάνει για το ορμέμφυτο το αποτέλεσμά του και ποιο νέο σχήμα προσλαμβάνει ως εκ τούτου η δραστηριότητα-της-παρατήρησής του. Βλέπουμε την αλήθεια αυτής της συνείδησης, που κάνει πειραματισμούς, να είναι ο καθαρός νόμος, ο οποίος αποδεσμεύεται από το αισθητό Είναι· βλέπουμε το νόμο να είναι *έννοια*, η οποία, αν και παρούσα μέσα στο αισθητό Είναι, κινείται ωστόσο μέσα σε τούτο με ένα τρόπο ανεξάρτητο και αδέσμευτο, και, ενώ βυθίζεται μέσα σ' αυτό, παραμένει ελεύθερη και είναι *απλή* έννοια. Ό,τι είναι στ' αλήθεια το *αποτέλεσμα* και η *ουσία*, είναι τώρα το ίδιο παρόν σε τούτη τη συνείδηση, αλλά ως *αντικείμενο*· και ακόμη, επειδή τούτο δεν είναι ακριβώς *αποτέλεσμα* γι' αυτήν και δεν σχετίζεται με την προηγούμενη κίνηση, προβάλλει στη συνείδηση ως ένα *ιδιαίτερο είδος* αντικειμένου και η σχέση της συνείδησης με αυτό λαμβάνει τη μορφή ενός άλλου είδους παρατήρησης.[1]

[§ 253] 1. Οι πειραματισμοί που κάνει στα πλαίσια της παρατηρητικής του δραστηριότητας το έλλογο ορμέμφυτο οδηγούν στην αποδέσμευση του καθαρού νόμου από το αισθητό Είναι: δια του πειραματισμού εκτυλίσσεται μια διεργασία εντός του αισθητού Είναι και γίνεται μια τέτοια εργασία μεταμόρφωσης του αισθητού που η συνείδηση, ως νόμος στη λειτουργική του αναγκαιότητα, υψώνεται στην έννοια του νόμου, αναδεικνύει, με άλλα λόγια, την αναγκαιότητα της έννοιας· ετούτη τότε λαμβάνει το χαρακτήρα μιας δυναμικής έκφρασης της φύσης, επιστρέφοντας παράλληλα στον εαυτό της. Είναι σχέση και ενότητα· είναι διαφορετικότητα μέσα στον εαυτό της και ενότητα μέσα στη διαφορετικότητά της. Τούτη ακριβώς η ενότητα παρουσιάζεται στη συνείδηση ως ένα νέο αντικείμενο, αυτό που ονομάζεται *το οργανικό* και απαιτεί ένα νέο είδος παρατήρησης.

[II.]
[ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΚΟΥ]

[Α.]
[Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ]

§ 254

Ένα τέτοιο αντικείμενο, το οποίο φέρει σ' αυτό την πορεία της *απλότητας* της έννοιας, είναι το *Οργανικό*. Τούτο είναι αυτή η απόλυτη ρευστότητα, όπου η προσδιοριστικότητα, δια της οποίας εκείνο θα μπορούσε να είναι μόνο *για ένα άλλο*, καταλύεται. Το ανόργανο πράγμα έχει για ουσία του την προσδιοριστικότητα και γι' αυτό συγκροτεί την πληρότητα των φάσεων της έννοιας μόνο με άλλο πράγμα μαζί και ως εκ τούτου, μπαίνοντας στην κίνηση, χάνεται· στο οργανικό ον, απεναντίας, όλες οι προσδιοριστικότητες, μέσω των οποίων αυτό είναι ανοιχτό για ένα άλλο, συνδέονται με την υπαγωγή τους στην οργανική απλή ενότητα· καμιά από τούτες δεν προβάλλει ως ουσιώδης, έτσι που να μπορούσε να αναφέρεται ελεύθερα σε ένα άλλο· και κατά συνέπεια, το Οργανικό διατηρείται μέσα στην ίδια του τη σχέση.

[1.]
[*Το οργανικό και τα στοιχεία*]

§ 255

Οι *όψεις του νόμου*, στην παρατήρηση των οποίων προβαίνει εδώ το ορμέμφυτο-του-Λόγου, είναι κατ' αρχήν, καθώς προκύπτει απ' αυτό τον όρο, η *οργανική* και η *ανόργανη* Φύση στον

αμοιβαίο τους σχετισμό. Η τελευταία τούτη δεν είναι για την οργανική Φύση παρά η ελευθερία των προσδιοριστικοτήτων που *αποσυνδέθηκαν*, μια ελευθερία αντί-θετη [entgegengesetzte] στην *απλή έννοια* της οργανικής Φύσης. Σ' αυτές τις προσδιοριστικότητες η ατομική Φύση *διαλύεται* και *σύγχρονα* αποκόπτεται από τη συνοχή της και είναι *για τον εαυτό της [= αυθύπαρκτη]*. Αέρας, νερό, γη, ζώνες και κλίματα είναι τέτοια καθολικά στοιχεία, τα οποία αποτελούν την απροσδιόριστη απλή ουσία των [φυσικών] ατομικοτήτων, και μέσα στα οποία αυτές ταυτόχρονα είναι ανασκοπημένες εντός εαυτού. Ούτε η ατομικότητα ούτε το Είναι των στοιχείων είναι απολύτως καθεαυτά και διεαυτά· εν τούτοις, ενώ για την παρατήρηση προβάλλουν ως ελεύθερα και αυθύπαρκτα στην αμοιβαιότητά τους, σύγχρονα συμπεριφέρονται ως *ουσιώδεις σχετισμοί*, αλλά με τέτοιο τρόπο, που η αυθυπαρξία τους και η αμοιβαία τους αδιαφορία να είναι το κυρίαρχο γνώρισμα και μόνο εν μέρει να γίνονται αφαιρέσεις. Εδώ λοιπόν ο νόμος είναι παρών υπό τη μορφή του σχετισμού ενός στοιχείου με την προσπάθεια δια-μόρφωσης του Οργανικού, το οποίο τη μια έχει το Είναι των στοιχείων απέναντί του και την άλλη το παριστά στην οργανική του ανασκόπηση. *Νόμοι* όμως τέτοιου είδους: τα ζώα που ανήκουν στον αέρα έχουν τη φύση των πτηνών, όσα ανήκουν στο νερό, έχουν τη φύση των ψαριών, ζώα των βόρειων περιοχών έχουν παχύ, τριχωτό δέρμα κ.λπ. – τέτοιοι νόμοι δείχνουν παρευθύς μια ένδεια που δεν ανταποκρίνεται στην ποικιλία της οργανικής Φύσης. Εκτός του ότι η οργανική ελευθερία ξέρει να γυμνώνει τις μορφές από τους προσδιορισμούς τούτους και να παρουσιάζει κατ' αναγκαιότητα παντού εξαιρέσεις τέτοιων νόμων ή κανόνων, όπως θα μπορούσε κανείς να τους ονομάσει, ένας τέτοιος τρόπος προσδιορισμού είναι τόσο επιφανειακός για κείνα τα ζώα που υπόκεινται σε τούτους τους νόμους, ώστε ακόμα και η εκδήλωση της αναγκαιότητάς τους δε μπορεί παρά να είναι εξίσου επιφανειακή και δεν οδηγεί πέρα από τη *μεγάλη επίδραση* [του περιβάλλοντος], όπου

κανείς δεν ξέρει τι πραγματικά ανήκει σ' αυτή την επίδραση και τι όχι. Σχετισμοί τέτοιου είδους, συνεπώς, του Οργανικού και του Είναι των στοιχείων [που ζουν εντός του Οργανικού] δε μπορούν στην πραγματικότητα να αποκαλούνται *νόμοι*· γιατί, όπως δείξαμε, ένας τέτοιος σχετισμός από τη μια δεν εξαντλεί, σύμφωνα με το περιεχόμενό του, όλο το πεδίο του Οργανικού, και από την άλλη οι πλευρές του ίδιου του σχετισμού παραμένουν αμοιβαία αδιάφορες και δεν εκφράζουν καμιά αναγκαιότητα. Μέσα στην έννοια του οξέος βρίσκεται η *έννοια* της βάσης, όπως μέσα στην έννοια του θετικού ηλεκτρισμού βρίσκεται η έννοια του αρνητικού· αλλά όσο και αν μπορεί κανείς να *συναντήσει* το παχύ τριχωτό δέρμα σε συνδυασμό με τις αρκτικές περιοχές, τη δομή των ψαριών σε συνδυασμό με το νερό, τη δομή των πουλιών σε συνδυασμό με τον αέρα, εν τούτοις η έννοια του παχέως τριχώματος δε βρίσκεται μέσα στην έννοια των αρκτικών περιοχών ούτε η έννοια της δομής των ψαριών σε εκείνη της θάλασσας και εκείνη της δομής των πτηνών στην έννοια του αέρα. Εξαιτίας της ελευθερίας αμφοτέρων των πλευρών στην αμοιβαιότητά τους *υπάρχουν* επίσης χερσαία ζώα που έχουν τα ουσιώδη χαρακτηριστικά ενός πτηνού, ενός ψαριού κ.λπ. Η αναγκαιότητα, επειδή ακριβώς δε μπορεί να γίνεται καταληπτή ως μια εσωτερική αναγκαιότητα της ουσίας, παύει επίσης να έχει μια αισθητή ύπαρξη και δε μπορεί να είναι αντικείμενο παρατήρησης στον κόσμο της πραγματικότητας, αλλά είναι *αποτραβηγμένη* πέρα και έξω απ' αυτόν. Μη συναντώμενη λοιπόν στην ίδια τη ρεαλιστική ουσία, αυτή είναι ό,τι αποκαλούμε τελεολογική σχέση, μια σχέση η οποία είναι *εξωτερική* προς τους σχετιζόμενους όρους, και γι' αυτό είναι μάλλον το αντίθετο του νόμου. Αυτή είναι η πλήρως απελευθερωμένη από την αναγκαιότητα της Φύσης σκέψη, η οποία την εγκαταλείπει και κινείται διεαυτήν [= αυτοδύναμα] πάνω και πέρα από τούτη [την αναγκαιότητα].

[2]
[*Η έννοια του σκοπού και πώς τη συλλαμβάνει το ορμέμφυτο του Λόγου*]

§ 256

Η σχέση, την οποία αναφέραμε πιο πάνω, του Οργανικού με τη Φύση των στοιχείων δεν εκφράζει την ουσία του ίδιου του Οργανικού· απεναντίας, αυτή περιέχεται μέσα στην *έννοια του σκοπού*. Για αυτήν μάλιστα την παρατηρούσα συνείδηση τούτη η έννοια δε συνιστά την ιδιαίτερη *ουσία* του Οργανικού, αλλά είναι κάτι που πέφτει για τη συνείδηση έξω από την ουσία και είναι ως εκ τούτου μόνο εκείνη η εξωτερική *τελεολογική* σχέση. Αλλά το Οργανικό, έτσι όπως προσδιορίστηκε προ ολίγου, στην πράξη είναι ο ίδιος ο ρεαλιστικά υπαρκτός σκοπός· γιατί, με το να *διατηρείται αυτό το ίδιο* στο σχετισμό του προς άλλο, είναι ακριβώς εκείνη η φυσική ουσία, μέσα στην οποία η Φύση ανταναχλάται στην έννοια και τα τεθειμένα εκτός αλλήλων – στα πλαίσια της αναγκαιότητας – στάδια της αιτίας και του αποτελέσματος, το ενεργητικό και το παθητικό, συμπεριλαμβάνονται [= συνάπτονται] σε μια ενότητα· έτσι εδώ δεν έχουμε κάτι που προβάλλει μόνο ως *αποτέλεσμα* της αναγκαιότητας, αλλά ακόμα, επειδή αυτό που αναδύεται έχει επαναχθεί στον εαυτό του, εκείνο που είναι τελευταίο ή το αποτέλεσμα είναι εξίσου καλά το *πρώτο*, με το οποίο αρχίζει η κίνηση, και για τον εαυτό του ο *σκοπός*, τον οποίο αυτό πραγματώνει. Το Οργανικό δεν παράγει κάτι, αλλά *απλώς διασώζεται το ίδιο*· ή ό,τι παράγεται, είναι ήδη εξίσου παρόν σαν να έχει παραχθεί.

§ 257

Πρέπει να διερευνήσουμε πιο επισταμένα τον προσδιορισμό του σκοπού, όπως αυτός είναι καθεαυτόν και όπως είναι για το

ορμέμφυτο-του-Λόγου, για να δούμε πώς το ορμέμφυτο βρίσκει τον εαυτό του εκεί μέσα και ωστόσο δεν τον αναγνωρίζει μέσα σ' αυτό που βρίσκει. Η έννοια του σκοπού λοιπόν, στην οποία υψώνεται ο παρατηρών Λόγος, είναι μια *έννοια*, της οποίας έχει *συνείδηση* ο Λόγος· αλλά αυτή [η έννοια] δεν είναι λιγότερο παρούσα ως κάτι *πραγματικό* και δεν είναι μόνο ένας *εξωτερικός σχετισμός* του τελευταίου, αλλά η *ουσία* του. Τούτο το πραγματικό, που το ίδιο είναι ένας σκοπός, αναφέρεται σύμφωνα με ένα σκοπό [zweckmäßig] σε άλλο, πράγμα που σημαίνει ότι η αναφορά του [σε άλλο] είναι μια συμπτωματική τοιαύτη, [είναι] *σύμφωνα με ό,τι είναι άμεσα αμφότεροι οι όροι*· άμεσα αμφότεροι οι όροι είναι αυτοτελείς και αμοιβαία αδιάφοροι. Η ουσία όμως του σχετισμού τους είναι κάτι διαφορετικό από εκείνο που αυτοί οι όροι φαίνεται να είναι και η δράση τους έχει διαφορετικό νόημα από αυτό που η ουσία είναι *άμεσα* για την κατ' αίσθηση αντίληψη. Η αναγκαιότητα είναι κρυμμένη μέσα σ' αυτό που τελείται και φανερώνεται μόνο *στο Τέλος*, αλλά με τέτοιο τρόπο, που ετούτο το Τέλος δείχνει ακριβώς πως η αναγκαιότητα ήταν επίσης το πρώτο. Το Τέλος όμως δείχνει αυτή την προτεραιότητα του εαυτού του με το γεγονός ότι δεν προκύπτει τίποτε άλλο από την αλλαγή που επιτελέστηκε στη δράση παρά ό,τι ήδη υπήρχε. Ή εάν εκκινήσουμε απ' αυτό που είναι πρώτο, τότε αυτό στο Τέλος του ή στο αποτέλεσμα της δράσης του δεν κάνει τίποτε άλλο από το να επανέρχεται στον ίδιο του τον εαυτό· και ακριβώς γι' αυτό εκείνο το πρώτο αποδεικνύεται ότι είναι τέτοιας φύσης που έχει *τον ίδιο του τον εαυτό* για Τέλος του· έτσι ως πρώτο έχει ήδη επανέλθει στον εαυτό του ή είναι *καθεαυτό και διεαυτό*. Επομένως, ό,τι επιτυγχάνει μέσω της κίνησης της δράσης του είναι *το ίδιο το πρώτο*· και το γεγονός ότι αυτό φτάνει μόνο στον εαυτό του, συνιστά το *αυτο-συναίσθημά* του. Έτσι εδώ είναι πράγματι παρούσα η διαφορά ανάμεσα σ' αυτό *που το πρώτο είναι και σε ό,τι αυτό αναζητά*, αλλά εδώ έχουμε μόνο την *εξωτερική εμφάνιση μιας διαφοράς*, και ως εκ τούτου το πρώτο αυτό καθεαυτό είναι έννοια.

§ 258

Αλλά κατά τον ίδιο τρόπο είναι καμωμένη από τη φύση της η *αυτοσυνείδηση*: να διαφέρει από τον εαυτό της με τρόπο που συνάμα να μην προκύπτει καμιά διαφορά. Γι' αυτό η αυτοσυνείδηση μέσα στην παρατήρηση της οργανικής Φύσης δε βρίσκει τίποτε άλλο παρά μια ουσία αυτού του είδους· αυτή βρίσκει τον εαυτό της ως ένα πράγμα, *ως μια ζωή*· αλλά κάνει μια διάκριση ανάμεσα σ' αυτό που η ίδια είναι και σε ό,τι βρέθηκε [να είναι], μια διάκριση όμως, η οποία δεν είναι καμιά διάκριση. Όπως το ορμέμφυτο του ζώου αναζητεί και καταναλίσκει την τροφή, χωρίς να παράγει τίποτε άλλο παρά τον εαυτό του, έτσι και το ορμέμφυτο του Λόγου μέσα στην αναζήτησή του βρίσκει μόνο τον ίδιο το Λόγο. Το ζώο τελειώνει με το αυτο-συναίσθημα. Το ορμέμφυτο-του-Λόγου, αντίθετα, είναι ταυτόχρονα αυτοσυνείδηση· αλλά, επειδή αυτό είναι μόνο ορμέμφυτο, είναι βαλμένο στη μια πλευρά έναντι της συνείδησης, στην οποία έχει και την αντίθεσή του. Η ικανοποίησή του, συνεπώς, είναι θρυμματισμένη από τούτη την αντίθεση· αυτό βρίσκει πράγματι τον ίδιο του τον εαυτό, δηλ. το σκοπό, και όχι λιγότερο [βρίσκει] τούτο το σκοπό ως *πράγμα*. Αλλά ο σκοπός, εν πρώτοις, πέφτει για τούτο το ορμέμφυτο *έξω από το πράγμα*, το οποίο παρουσιάζεται ως σκοπός· και κατά δεύτερον, ο σκοπός ως σκοπός είναι ταυτόχρονα *αντι-κειμενικός*, γι' αυτό και για το ορμέμφυτο δεν πέφτει εντός εαυτού, [εννοημένου] ως [παρατηρούσας] συνείδησης, αλλά μέσα σε μια άλλη διάνοια[1].

[§ 258] 1. Η αυτοσυνείδηση, καθότι συνείδηση [= αντίθεση υποκειμένου-αντικειμένου] διακρίνει το σκοπό από το πράγμα· ταυτόχρονα, επειδή βρίσκει τον εαυτό της να είναι σκοπός και το πράγμα να παρουσιάζεται ως σκοπός, αντικρίζει τον εαυτό της να είναι πράγμα ή διακρίνει από τον εαυτό της το σκοπό, ο οποίος είναι πλευρά της κατηγορίας και ως τέτοιος λαβαίνει χώρα μέσα σε μια άλλη διάνοια.

§ 259

Με μια εγγύτερη εξέταση [βλέπουμε ότι] αυτός ο προσδιορισμός [του σκοπού] βρίσκεται τόσο καλά μέσα στην έννοια του πράγματος, ώστε τούτο εδώ *αυτό καθεαυτό* να είναι *σκοπός*· αυτό δηλ. διασώζει τον *εαυτό του*· αυτό σημαίνει ότι είναι στη φύση του πράγματος να αποκρύπτει την αναγκαιότητα και ταυτόχρονα να την παρουσιάζει με τη μορφή *τυχαίας σχέσης*· γιατί η ελευθερία του ή το *διεαυτό-Είναι*[1] έγκειται ακριβώς σε τούτο: να τηρεί μια τέτοια στάση απέναντι στην αναγκαιότητα [της σχέσης] σαν να επρόκειτο να είναι αυτή η αναγκαιότητα κάτι το αδιάφορο· το πράγμα, συνεπώς, το ίδιο παρουσιάζεται σαν κάτι του οποίου η έννοια πέφτει έξω από το Είναι του. Ομοίως ο Λόγος διέπεται από την αναγκαιότητα να έχει την εποπτεία της δικής του έννοιας ως πίπτουσας έξω απ' αυτόν, συνεπώς ως *πράγματος*, ως ενός τέτοιου, προς το οποίο ο Λόγος είναι *αδιάφορος* και το οποίο, ως εκ τούτου, είναι αμοιβαία *αδιάφορο* αντίκρυ στο Λόγο και την έννοιά του. Ως ορμέμφυτο ο Λόγος στέκεται ακόμα στο εσωτερικό αυτού του *Είναι* ή σε μια κατάσταση *αδιαφορίας*, και το πράγμα που εκφράζει την έννοια, παραμένει γι' αυτό [το ορμέμφυτο] ένα άλλο απ' ό,τι τούτη η έννοια, και η έννοια κάτι άλλο απ' ό,τι το πράγμα. Έτσι για το Λόγο το οργανικό πράγμα είναι καθεαυτό *σκοπός* μόνο με την έννοια ότι η αναγκαιότητα, η οποία παριστάνεται ως κρυμμένη μέσα στην ενέργεια του πράγματος – γιατί το ενεργούν συμπεριφέρεται ως ένα αδιάφορο διεαυτό-ον – πέφτει έξω από το ίδιο το Οργανικό. – Αλλά επειδή το Οργανικό ως αυτούσιος σκοπός δεν μπορεί να συμπεριφέρεται διαφορετικά παρά ως ένα τέτοιο Οργανικό, τότε το γεγονός ότι τούτο είναι αυτούσιος σκοπός,

---

[§ 259] 1. *Fürsichsein*: Η β', γ' έκδοση και η έκδοση του Hoffmeister γράφουν: sein *Fürsichsein*.

γίνεται επίσης φανερό και έχει αισθητή παρουσία, και ως τέτοιο γίνεται αντικείμενο παρατήρησης. Το Οργανικό καταδείχνεται ως ένα αυτο-*διατηρούμενο* και εντός εαυτού *επανερχόμενο* και *επανελθόν-ον*. Αλλά μέσα σε τούτο το Είναι η παρατηρούσα συνείδηση δεν αναγνωρίζει την έννοια-του-σκοπού ή δεν γνωρίζει ότι η έννοια-του-σκοπού υπάρχει ακριβώς εδώ και με τη μορφή ενός πράγματος και όχι οπουδήποτε αλλού μέσα σε μια διάνοια. Αυτή κάνει μια διάκριση ανάμεσα στην έννοια-του-σκοπού και ανάμεσα στο διεαυτό-Είναι και την αυτο-διατήρηση, [μια διάκριση], η οποία δεν είναι διάκριση. Το ότι αυτή δεν είναι καμιά διάκριση, αυτό δεν είναι για τη συνείδηση· απεναντίας, γι' αυτήν είναι ένα ενέργημα, που εμφανίζεται τυχαία και φαίνεται αδιάφορο αντίκρυ σε εκείνο το οποίο το ίδιο το ενέργημα κατορθώνει, και είναι η ενότητα, η οποία όμως συνάπτει αμφότερα· – αλλά για τη συνείδηση εκείνο το ενέργημα και τούτος ο σκοπός φαίνεται να πέφτουν εκτός αλλήλων.

[3]
[*Η δραστηριότητα του Οργανικού*]

§ 260

Από αυτή την άποψη ό,τι συντυχαίνει στο ίδιο το Οργανικό, είναι το ενδιάμεσο ενέργημα μεταξύ της αρχικής και της τελικής του βαθμίδας, καθότι αυτό το ενέργημα έχει μέσα του το χαρακτήρα της ενικότητας. Αλλά το ενέργημα, στο βαθμό που έχει το χαρακτήρα της καθολικότητας και το ενεργούν εξισώνεται με εκείνο που το ενέργημα παράγει, το σκόπιμο ενέργημα[1] ως τέτοιο δε θα μπορούσε να προσιδιάζει στο Οργα-

[§ 260] 1. Zweckmäßiges Tun: Το τελεολογικό πράττειν.

νικό. Εκείνο το ενικό ενέργημα, το οποίο δεν είναι παρά μέσο, εκ του γεγονότος της ενικότητάς του κατηγοριοποιείται ως μια απόλυτα ενική ή συμπτωματική αναγκαιότητα. Συνεπώς, ό,τι κάνει το Οργανικό για να διατηρεί τον εαυτό του ως άτομο ή ως γένος, δεν υπόκειται, σύμφωνα με τούτο το άμεσο περιεχόμενο, σε κανένα νόμο, γιατί το καθολικό και η έννοια πέφτουν έξω απ' αυτό. Κατά ταύτα, η δραστηριότητά του θα ήταν μια κενή λειτουργία χωρίς περιεχόμενο σε τούτη την ίδια· αυτή δεν θα ήταν καν η λειτουργία μιας μηχανής, γιατί η τελευταία έχει ένα σκοπό και η λειτουργία της κατ' ακολουθίαν ένα καθορισμένο περιεχόμενο. Εγκαταλειμμένη έτσι από το καθολικό, η λειτουργία θα μπορούσε να είναι η δραστηριότητα μόνο ενός όντος ως *όντος*, δηλ. μια δραστηριότητα που δε θα ήταν ταυτόχρονα ανασκοπημένη εντός εαυτού, όπως είναι εκείνη ενός οξέος ή μιας βάσης: μια λειτουργία που δεν θα μπορούσε να ξεχωρίσει τον εαυτό της από την άμεση ύπαρξή της ούτε να εγκαταλείψει τούτη την ύπαρξη, η οποία είναι χαμένη μέσα στο σχετισμό προς το αντί-θετό της, αλλά θα μπορούσε να διατηρείται[2]. Το Είναι όμως, η λειτουργία του οποίου είναι η εδώ εξεταζόμενη, είναι τεθειμένο ως ένα πράγμα που *διατηρείται* μέσα στο σχετισμό του προς το αντί-θετό του. *Η δραστηριότητα* ως τέτοια δεν είναι παρά η καθαρή μορφή του διεαυτό-Είναι του, η οποία στερείται ουσίας· και η υπόστασή της, η οποία δεν είναι μόνο ένα προσδιορισμένο Είναι, αλλά το καθολικό, *ο σκοπός* της, δε λαμβάνει χώρα έξω απ' αυτήν· πρόκειται για μια καθεαυτήν [= αυθόρμητα] επανακάμπτουσα στον εαυτό της δραστηριότητα, όχι για μια τοιαύτη που επανακάμπτει στον εαυτό της μέσω ενός άλλου προς αυτήν πράγματος.

2. Sich erhalten Könnte: θα μπορούσε να διασωθεί.

§ 261

Ετούτη η ενότητα ωστόσο της καθολικότητας και της δραστηριότητας δεν υπάρχει γι' αυτήν την *παρατηρούσα* συνείδηση, επειδή εκείνη η ενότητα είναι ουσιαστικά η εσωτερική κίνηση του Οργανικού και μπορεί να συλλαμβάνεται μόνο ως έννοια· αλλά η παρατήρηση αναζητεί αυτά τα στάδια μέσα στη μορφή του *Είναι* και του *παραμόνιμου [= σταθερού-Είναι (Bleiben)]*· και επειδή η ουσία του οργανικού όλου έγκειται στο να μην έχει μέσα του τα στάδια και να μην τ' αφήνει να βρίσκονται μέσα του, η συνείδηση μετασχηματίζει την αντίθεση σε μία τέτοια[1] που είναι σύμφωνη με τη δική της αντίληψη.

§ 262

Κατ' αυτό τον τρόπο η οργανική ουσία προβάλλει για την παρατηρούσα συνείδηση ως ένας σχετισμός δύο σταδίων που είναι *πάγια* και *σταθερά μέσα στο στοιχείο του Είναι*: – πρόκειται για μια αντίθεση, της οποίας οι δυο πλευρές εμφανίζονται από τη μια να είναι στη συνείδηση δεδομένες μέσα στην παρατήρηση, από την άλλη όμως εκφράζουν, σύμφωνα με το περιεχόμενό τους, την αντίθεση μεταξύ της οργανικής *έννοιας-του-σκοπού* και της *πραγματικότητας*· αλλά επειδή η έννοια ως τέτοια είναι εξαλειμμένη εκεί μέσα, η αντίθεση είναι εκφρασμένη με ένα σκοτεινό και επιφανειακό τρόπο, δια του οποίου η σκέψη έχει υποβαθμιστεί στο επίπεδο της παράστασης. Έτσι βλέπουμε πως, όταν μιλάμε για το *Εσωτερικό*, εννοούμε την έννοια περίπου και όταν μιλάμε για το *Εξωτερικό*, την πραγματικότητα· και ο σχετισμός τους είναι που δημιουργεί το νόμο,

[§ 261] 1. in einen solchen: έτσι απαντά στη β', γ' έκδοση και σε κείνη του Hoffmeister, ενώ η α' έκδοση γράφει: in einer solchen. Στη μετάφραση ακολουθώ την πρώτη εκδοχή.

σύμφωνα με τον οποίο το Εξωτερικό είναι η έκφραση του Εσωτερικού.

§ 263

Αν εξετάσουμε πιο επισταμένα τούτο το Εσωτερικό με το αντί-θετό του, καθώς και με τον αλληλοσχετισμό τους, βρίσκουμε κατ' αρχήν πως οι δύο πλευρές του νόμου δεν έχουν πλέον την ίδια σημασία με κείνη που είχαν στους προηγούμενους νόμους, όπου αυτές εμφανίζονταν ως αυθύπαρκτα *πράγματα*, καθεμιά ως ένα ειδικό σώμα· και δεύτερον, προκύπτει ότι οι πλευρές του νόμου δεν είναι πλέον τέτοιες, που το καθολικό θα όφειλε να έχει την ύπαρξή του σε κάποιο άλλο μέρος *έξω από το ον*. Απεναντίας, η οργανική ουσία, ως αδιαίρετη εν γένει, αποτελεί το θεμέλιο, ως περιεχόμενο του Εσωτερικού και του Εξωτερικού, και για τα δύο ίδια και απαράλλαχτη. Η αντίθεση, κατά συνέπεια, είναι εφεξής μία καθαρά μορφική αντίθεση, της οποίας οι ρεαλιστικά υπαρκτές πλευρές [έχουν][1] για ουσία τους το ίδιο *καθεαυτό*· αλλά συνάμα, αφού Εσωτερικό και Εξωτερικό συνιστούν αντί-θετη επίσης ρεαλιστική πραγματικότητα και για την παρατήρηση ένα διαφορετικό *Είναι*, εμφανίζονται στην παρατήρηση να έχουν δικό τους περιεχόμενο το καθένα. Τούτο όμως το ιδιαίτερο περιεχόμενο, εφόσον αυτό είναι η ίδια υπόσταση ή οργανική ενότητα, δε μπορεί στην πράξη παρά να είναι μια διαφορετική μορφή αυτής της υπόστασης ή αυτής της ενότητας· και τούτο υποδηλώνεται από την παρατηρούσα συνείδηση, όταν αυτή λέει ότι το Εξωτερικό είναι απλώς *έκφραση* του Εσωτερικού. – Στην έννοια-του-σκοπού είδαμε τους ίδιους όρους της σχέσης, δηλ. την αδιάφορη αυθυπαρξία των διαφορετικών πλευρών και μέσα σε τούτη την αυθυπαρξία την ενότητά τους, μέσα στην οποία αμφότεροι οι όροι εξαφανίζονται.

[§ 263] 1. [haben]: προστίθεται από τον Hoffmeister.

[Β.]
[ΤΟ ΜΟΡΦΩΜΑ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΚΟΥ]

[1]
[*Οι ιδιότητες και τα οργανικά συστήματα*]

§ 264

Τώρα πρέπει να εξετάσουμε ποιο *σχήμα* έχουν το Εσωτερικό και Εξωτερικό μέσα στο Είναι τους. Το Εσωτερικό ως τέτοιο πρέπει όχι λιγότερο να έχει ένα εξωτερικό Είναι και ένα σχήμα, όπως και το Εξωτερικό ως τέτοιο· γιατί το Εσωτερικό είναι αντικείμενο ή αυτό το ίδιο είναι τεθειμένο ως ον και για την παρατήρηση ως παρόν.

§ 265

Η οργανική υπόσταση, [εννοημένη] ως *εσωτερική*, είναι η *απλή* ψυχή, η καθαρή *έννοια-σκοπού* ή το *καθολικό*, το οποίο μέσα στην υποδιαίρεσή του επίσης εξακολουθεί να είναι καθολική ρευστότητα και γι' αυτό εμφανίζεται στο *Είναι* του ως το *ενέργημα* ή η *κίνηση* της *εξαφανιζόμενης* πραγματικότητας· και τούτο επειδή το *Εξωτερικό* απεναντίας, αντί-θετο προς εκείνο το υπάρχον Εσωτερικό, υφίσταται μέσα στο *ήρεμο* Είναι του Οργανικού. Ο νόμος, ως η αναφορά εκείνου του Εσωτερικού σε τούτο το Εξωτερικό, εκφράζει έτσι το περιεχόμενό του, τη μια φορά εκθέτοντας καθολικά *στάδια* ή *απλές ουσιότητες*, και την άλλη εκθέτοντας την ουσιότητα στην ανάπλασή της σε πραγματικότητα ή το *σχήμα*. Εκείνες οι απλές, οργανικές *ιδιότητες*, για να τις αποκαλέσουμε έτσι, είναι *αισθητικότητα*, *ερεθιστικότητα* και *αναπαραγωγή*. Ετούτες οι ιδιότητες, τουλάχιστον οι δύο πρώτες, φαίνεται πράγματι να μην αναφέρονται στον οργανισμό εν γένει, αλλά μόνο στον οργανισμό των ζώων. Ο φυτικός οργανι-

σμός στην πράξη εκφράζει μόνο την απλή έννοια του οργανισμού, ο οποίος *δεν αναπτύσσει* τα στάδιά του· συνεπώς, δεδομένων των σταδίων, καθόσον η παρατήρηση οφείλει να τα λαβαίνει υπόψη, εμείς πρέπει να μείνουμε σε κείνον τον οργανισμό, ο οποίος παρουσιάζει την ανάπτυξη του προσδιορισμένου-Είναι τούτων των σταδίων.

§ 266

Σε ό,τι αφορά τώρα τα ίδια τα στάδια, αυτά προκύπτουν απευθείας από την έννοια του αυτοσκοπού[1]. Γιατί η *αισθητικότητα* εκφράζει εν γένει την απλή έννοια της οργανικής ανασκόπησης εντός εαυτού, ή την καθολική ρευστότητα τούτης της έννοιας, ενώ η *ερεθιστικότητα* εκφράζει την οργανική ελαστικότητα, την ικανότητα του οργανισμού να συμπεριφέρεται ταυτόχρονα μέσα στην ανασκόπηση *αντιδρώντας*· εκφράζει ακόμη την αντί-θετη στο πρώτο ήρεμο *εντός-εαυτού-Είναι* πραγμάτωση, μέσα στην οποία εκείνο το αφηρημένο διεαυτό-Είναι είναι ένα Είναι *για άλλο*. Η *αναπαραγωγή* όμως είναι η δράση *όλου* του εντός εαυτού ανασκοπημένου οργανισμού, η δραστηριότητά του ως καθεαυτό ενός σκοπού ή ως *γένος*· μια δραστηριότητα λοιπόν, στα πλαίσια της οποίας το άτομο απωθείται από τον εαυτό του, και με τη γεννητική πράξη αναπαράγει είτε τα οργανικά του μέρη είτε το άτομο στο σύνολό του. Εννοημένη με τη σημασία της *αυτο-συντήρησης καθόλου*, η αναπαραγωγή εκφράζει την μορφική έννοια του Οργανικού ή την αισθητικότητα· αλλά η ίδια είναι, για να κυριολεκτούμε, η ρεαλιστική οργανική έννοια ή το *όλον*, το οποίο επανέρχεται στον εαυτό του είτε ως άτομο[2] μέσα από την παραγωγή των δικών του ξεχωριστών μερών ή ως γένος μέσα από τη γέννηση ατόμων.

[§ 266] 1. Selbstzweck: του τέλους του Εαυτού· του Είναι δηλ. που έχει τον ίδιο του τον εαυτό για σκοπό [τέλος].

2. Ο Hoffmeister γράφει: entweder als Individuum, ενώ η α', β' και γ' έκδοση γράφουν: als Individuum entweder. Ακολουθώ την πρώτη εκδοχή.

§ 267

Η *άλλη σημασία* αυτών των οργανικών στοιχείων, δηλ. όταν αυτά λαμβάνονται ως το *Εξωτερικό*, είναι ο τρόπος *σχηματισμού* τους, σύμφωνα με τον οποίο αυτά είναι παρόντα ως *πραγματικά*, αλλά σύγχρονα και ως *καθολικά* μέρη ή οργανικά *συστήματα*: η αισθητικότητα, ας πούμε, ως νευρικό σύστημα, η ερεθιστικότητα ως μυϊκό σύστημα, η αναπαραγωγή ως σύστημα εσωτερικών οργάνων για τη διατήρηση του ατόμου και του είδους.

§ 268

Οι χαρακτηριστικοί νόμοι του Οργανικού αφορούν κατά ταύτα μια σχέση των οργανικών στοιχείων στη διπλή τους σημασία, άλλοτε δηλ. αυτά να είναι ένα *μέρος* του οργανικού *σχηματισμού*, άλλοτε *καθολική*, *ρευστή* προσδιοριστικότητα που διατρέχει όλα εκείνα τα συστήματα. Στη διατύπωση λοιπόν ενός τέτοιου νόμου, μια ορισμένη *αισθητικότητα* π.χ. θα εύρισκε την έκφρασή της, ως στοιχείο του *όλου* οργανισμού, σε ένα ειδικά συγκροτημένο νευρικό σύστημα ή θα μπορούσε να συνδεθεί με μια ορισμένη *αναπαραγωγή* των οργανικών μερών του ατόμου ή την αναπαραγωγή του όλου κ.ο.κ. – Αμφότερες οι πλευρές ενός τέτοιου νόμου μπορούν να είναι αντικείμενο *παρατήρησης*. Το *Εξωτερικό*, σύμφωνα με την έννοιά του, είναι το *Είναι για άλλο*· η αισθητικότητα π.χ. έχει τον τρόπο της άμεσης πραγμάτωσής της μέσα στο *σύστημα* της αισθητικότητας· και ως *καθολική ιδιότητα* αυτή είναι στην *εξωτερική της έκφραση* εξίσου μια αντικειμενική ύπαρξη. Η πλευρά, που ονομάζεται το *Εσωτερικό*, έχει τη *δική* της *ιδιαίτερη εξωτερική* πλευρά, η οποία διαφέρει από αυτό που γενικά ονομάζεται το *Εξωτερικό*.

§ 269

Αμφότερες οι πλευρές ενός οργανικού νόμου θα μπορούσαν αναμφίβολα να είναι αντικείμενα παρατήρησης, αλλά όχι και οι νόμοι του σχετισμού τους· η δε παρατήρηση δεν αρκεί [για να κατανοήσουμε αυτούς τους νόμους], γιατί, ως *παρατήρηση*, θα ήταν κοντόθωρη και αντί να ενεργεί εμπειρικά θα έπρεπε να ξεκινά από την ιδέα· διότι τέτοιοι νόμοι, αν ήταν κάτι το ρεαλιστικό, θα έπρεπε στην πράξη να υπάρχουν πραγματικά και να μπορούν έτσι να είναι αντικείμενα παρατήρησης· αλλά [εάν η παρατήρηση δεν αρκεί, είναι] γιατί το πνεύμα των νόμων αυτού του είδους αποδεικνύεται ότι δεν ενέχει αλήθεια.

[2]
[*Ο αλληλοσχετισμός των πλευρών του Εσωτερικού*]

§ 270

Είδαμε ότι η σχέση θα είχε την ισχύ ενός νόμου, εάν αυτή ήταν τέτοια που η καθολική οργανική *ιδιότητα σε ένα οργανικό σύστημα* να είχε μεταβληθεί σε πράγμα και μέσα στο σύστημα τούτο αυτή [η σχέση] να είχε σχηματισμένο το αποτύπωμα του εαυτού της. Έτσι λοιπόν η ιδιότητα και το πράγμα θα ήταν η ίδια ουσία, στην πρώτη περίπτωση ως καθολικό στοιχείο, στη δεύτερη ως πράγμα. Αλλά, εξάλλου, η πλευρά του Εσωτερικού, [ειλημμένη] διεαυτήν, είναι μια σχέση αρκετών πλευρών, και ως εκ τούτου το πνεύμα του νόμου παρέχεται κατ' αρχήν ως ένας αλληλοσχετισμός των καθολικών οργανικών δραστηριοτήτων ή ιδιοτήτων. Κατά πόσο ένας τέτοιος νόμος είναι δυνατός, αυτό πρέπει να κρίνεται από τη φύση μιας τέτοιας ιδιότητας. Αλλά, ως μια καθολική ρευστότητα, αυτή από τη μια δεν είναι

κάτι που έχει οριοθετημένο Είναι όπως ένα πράγμα, μένοντας εγκλεισμένο στο διαχωριστικό πλαίσιο ενός παροντικού-Είναι, το οποίο όφειλε να συγκροτεί το σχήμα του· απεναντίας, η αισθητικότητα χωρεί πέρα και πάνω από το νευρικό σύστημα και διεισδύει σε όλα τα άλλα συστήματα του οργανισμού. – Από την άλλη, αυτή η ιδιότητα [= η αισθητικότητα] είναι ένα καθολικό *στοιχείο* ή *στάδιο*, το οποίο ουσιαστικά είναι αχώριστο και αναπόσπαστο από την αντίδραση ή την ερεθιστικότητα και την αναπαραγωγή. Γιατί, ως ανασκόπηση εντός εαυτού, αυτή περιέχει χωρίς άλλο την αντίδραση. Μόνο η ανασκοπικότητα εντός εαυτού είναι παθητικότητα ή νεκρό Είναι, και δεν είναι αισθητικότητα· η δράση επίσης, που είναι η ίδια ως αντίδραση, δεν είναι ερεθιστικότητα, όταν απουσιάζει απ' αυτήν η ανασκοπικότητα εντός εαυτού. Η ανασκόπηση μέσα στη δράση ή την αντίδραση και η δράση ή η αντίδραση μέσα στην ανασκόπηση είναι αυτό, η ενότητα του οποίου συγκροτεί το Οργανικό, μια ενότητα η οποία είναι ισοδύναμη με την οργανική αναπαραγωγή. Από εδώ συνάγεται ότι σε κάθε τρόπο ύπαρξης της πραγματικότητας [του Οργανικού] πρέπει να είναι παρόν ένα ίδιο *μέγεθος* της αισθητικότητας και της ερεθιστικότητας – όταν εν πρώτοις εξετάζουμε την αμοιβαία σχέση της αισθητικότητας και της ερεθιστικότητας –· ακόμη [συνάγεται] ότι ένα οργανικό φαινόμενο μπορεί να συλλαμβάνεται και να προσδιορίζεται, ή, αν θέλουμε, να εξηγείται σύμφωνα με τη μια ή με την άλλη. Αυτό το ίδιο, που ο ένας εκλαμβάνει ως υψηλής βαθμίδας αισθητικότητα, κάποιος άλλος εξίσου καλά μπορεί να το θεωρεί ως υψηλής βαθμίδας ερεθιστικότητα, και ερεθιστικότητα του *ίδιου βαθμού*. Αν η αισθητικότητα και η ερεθιστικότητα ονομάζονται *συντελεστές* – και τούτη η λέξη δεν πρέπει να είναι χωρίς νόημα – τότε μ' αυτό τον τρόπο δηλώνει κανείς ότι αυτοί οι συντελεστές είναι *στοιχεία* της έννοιας· το ρεαλιστικά υπαρκτό αντικείμενο συνεπώς, την ουσία του οποίου αποτελεί τούτη η έννοια, έχει αυτές κατά τη μεριά του με τον ίδιο τρόπο· και αν ένα

τέτοιο αντικείμενο, σύμφωνα με τον ένα τρόπο, χαρακτηρίζεται ως αντικείμενο της αισθητικότητας, σύμφωνα με τον άλλο τρόπο, πρέπει να ορίζεται εξίσου ως αντικείμενο της ερεθιστικότητας.

§ 271

Αν η αισθητικότητα και η ερεθιστικότητα διαφέρουν μεταξύ τους, όπως επιβάλλει η αναγκαιότητα, αυτές διαφέρουν κατά την έννοια, και η αντίθεσή τους είναι *ποιοτική*. Αλλά όταν, εκτός από τούτη την αληθινή διαφορά, αυτές είναι επίσης τεθειμένες ως διαφορετικές – καθόσον μέσα στο στοιχείο του Είναι και για την παράσταση – με τρόπο που θα μπορούσαν να είναι πλευρές του νόμου, τότε η διαφορετικότητά τους εκδηλώνεται *ποσοτικά*. Η χαρακτηριστική ποιοτική τους αντίθεση εντοπίζεται έτσι στο *μέγεθος*· και εμφανίζονται τότε τέτοιοι νόμοι, δυνάμει των οποίων η αισθητικότητα π.χ. και η ερεθιστικότητα βρίσκονται σε αντίστροφη σχέση προς το μέγεθός τους, έτσι που, όταν η μία αυξάνεται, η άλλη ελαττούται· ή, για να το πούμε καλύτερα, αν το ίδιο το μέγεθος απευθείας ληφθεί για περιεχόμενο, τότε θα συμβεί το μέγεθος κάποιου πράγματος να αυξάνεται, όταν η μικρότητά του ελαττούται. – Αλλά, εάν ήταν να προσδώσουμε σε τούτο το νόμο ένα ορισμένο περιεχόμενο, για παράδειγμα: το μέγεθος μιας κοιλότητας *αυξάνει* τόσο, όσο *ελαττούται* η ύλη με την οποία εκείνη γεμίζει, τότε αυτή η αντίστροφη σχέση μπορεί εξίσου να μεταβληθεί σε μια ευθεία σχέση και να εκφρασθεί ως ακολούθως: το μέγεθος της κοιλότητας *αυξάνει* σε ευθεία αναλογία προς την ποσότητα που αφαιρέθηκε· – μια *ταυτολογική* πρόταση, που μπορεί να εκφράζεται ως ευθεία ή αντίστροφη σχέση, και η οποία στην ιδιαίτερή της έκφραση σημαίνει μόνο ότι ένα μέγεθος μεγαλώνει, όταν αυτό το μέγεθος μεγαλώνει. Ακριβώς όπως η κοιλότητα και η ύλη που τη γεμίζει και αφαιρείται είναι ποιοτικά αντί-θετα στοιχεία,

αλλά ό,τι είναι ρεαλιστικό σ' αυτά, μαζί και το μέγεθός τους, είναι απόλυτα ταυτόσημο μέσα σ' αυτά, και η αύξηση παρόμοια του μεγέθους και η αφαίρεση της μικρότητας είναι το ίδιο πράγμα, και η κενή σημασίας αντί-θεσή τους καταλήγει σε μια ταυτολογία, έτσι και τα οργανικά στοιχεία είναι εξίσου αδιαίρετα στο ρεαλιστικά υπαρκτό τους περιεχόμενο και στο μέγεθός τους, το οποίο είναι το μέγεθος του ίδιου του περιεχομένου· το ένα ελαττούται και αυξάνεται μόνο στη σχέση του με το άλλο, γιατί το ένα έχει πράγματι σημασία μόνο στο βαθμό που το άλλο είναι παρόν· – ή είναι μάλλον αδιάφορο να εξετάζουμε ένα οργανικό φαινόμενο ως ερεθιστικότητα ή ως αισθητικότητα· θα ήταν ήδη αδιάφορο εν γένει και όχι λιγότερο θα ήταν αδιάφορο να συζητάμε για το μέγεθός τους. Αδιάφορο επίσης είναι να αποφαινόμαστε για τη μεγέθυνση της κοιλότητας σαν να πρόκειται για μεγέθυνση της κοιλότητας ως κενότητας ή για αύξηση της εκβεβλημένης ύλης. Ή πάλι ένας αριθμός, π.χ. *τρία*, παραμένει το ίδιο μέγεθος, είτε ληφθεί αρνητικά είτε θετικά· και αν αυξήσω το τρία σε τέσσερα, τότε το θετικό όπως και το αρνητικό γίνεται τέσσερα· – το ίδιο και ο νότιος πόλος ενός μαγνήτη έχει τόση ακριβώς δύναμη όση και ο βόρειος πόλος του, ή ένας θετικός ηλεκτρισμός έχει την ίδια ακριβώς δύναμη με τον αρνητικό, ή το οξύ με τη βάση, πάνω στην οποία επενεργεί. – Ένα τέτοιο μέγεθος, όπως εκείνο το τρία ή ένας μαγνήτης κ.λπ., είναι ένα οργανικό *προσδιορισμένο-Είναι*. Τούτο-εδώ είναι εκείνο, το οποίο αυξομειώνεται, όταν δε αυξάνεται αυτό, αυξάνονται επίσης *αμφότεροι* οι συντελεστές του, έτσι όπως οι δύο πόλοι του μαγνήτη ή τα δύο είδη ηλεκτρισμού, όταν αυξάνει η ισχύς ενός μαγνήτη κ.λπ. – Το ότι αυτοί οι συντελεστές [μπορούν][1] τόσο λίγο να είναι διαφορετικοί σε *ένταση* και *έκταση*, το ότι ο ένας δε μπορεί να ελαττούται σε έκταση και να αυξάνεται αντίθετα σε ένταση, τη στιγμή που ο άλλος επρό-

[§ 271] 1. [können]: απαντά στην έκδοση του Hoffmeister.

κειτο αντίστροφα να μειώνει την έντασή του και να αυξάνει την έκτασή του – αυτό απορρέει από την ίδια την έννοια της κενής αντί-θεσης· η ρεαλιστική ένταση είναι κατά απόλυτο τρόπο τόσο μεγάλη όσο και η έκταση, και αντίστροφα.

§ 272

Είναι φανερό πως κατ' αυτό το νομοθετείν συμβαίνει πράγματι η ερεθιστικότητα κατ' αρχήν και η αισθητικότητα να συνιστούν την καθορισμένη οργανική αντίθεση· αλλά τούτο το περιεχόμενο χάνεται και η αντίθεση εκφυλίζεται σε μια μορφική αντίθεση αυξομείωσης του μεγέθους ή σε κείνη της διαφορετικής έντασης και έκτασης, – μια αντίθεση, που δεν έχει πλέον να κάνει καθόλου με τη φύση της αισθητικότητας και της ερεθιστικότητας και δεν την εκφράζει πλέον [τούτη τη φύση]. Γι' αυτό ένα τέτοιο κενό παιχνίδι του νομοθετείν δεν είναι συνδεδεμένο με τα οργανικά στοιχεία, αλλά μπορεί να κατατρίβεται με το καθετί, και εν γένει στηρίζεται στη μη-εξοικείωση με τη λογική φύση αυτών των αντιθέσεων.

§ 273

Τέλος, αν αντί για την αισθητικότητα και την ερεθιστικότητα εξετάζει κανείς την αναπαραγωγή σε σχέση με το ένα ή το άλλο απ' αυτά [τα στάδια][1], τότε του λείπει και η ίδια η αφορμή για τη θέσπιση τέτοιων νόμων· γιατί η αναπαραγωγή δε βρίσκεται σε αντίθεση με κείνα τα στάδια, όπως συμβαίνει με αυτά να βρίσκονται σε αμοιβαία αντίθεση· και επειδή τούτο το νομοθετείν στηρίζεται σε τούτη την αντίθεση, εδώ απουσιάζει ακόμα και η επίφαση για να λάβει χώρα τούτο το νομοθετείν[2].

[§ 273] 1. Την αισθητικότητα και ερεθιστικότητα.

2. Εφόσον η αναπαραγωγή «είναι η ενότητα της αισθητικότητας και

§ 274

Αυτός ο τρόπος του νομοθετείν που μόλις εξετάσαμε περιέχει τις διαφορές του οργανισμού, [ειλημμένες] με τη σημασία των στοιχείων της *έννοιάς* του, και, για να κυριολεκτούμε, θα έπρεπε να είναι ένα a priori νομοθετείν. Αλλά το τελευταίο τούτο εγκλείει ουσιαστικά ετούτη-δω τη σκέψη, ότι δηλ. οι διαφορές έχουν τη σημασία *ενός όντος ήδη παρόντος* και ότι η απλώς παρατηρούσα συνείδηση πρέπει χωρίς άλλο να στέκεται μόνο στην εξωτερική τους ύπαρξη. Η οργανική πραγματικότητα περιέχει κατ' αναγκαιότητα μια τέτοια αντίθεση, όπως την εκφράζει η έννοιά της, και τέτοια όπως αυτή μπορεί να προσδιορίζεται ως η αντίθεση της ερεθιστικότητας και της αισθητικότητας, τη στιγμή που αμφότερες εμφανίζονται εκ νέου ως διαφορετικές από την αναπαραγωγή. – Η *εξωτερικότητα*, μέσα στην οποία εξετάζονται στην περίπτωσή μας τα στοιχεία της έννοιας του οργανισμού, είναι η *ιδιαίτερη*, *άμεση* εξωτερικότητα του Εσωτερικού, και όχι το *Εξωτερικό*, το οποίο είναι Εξωτερικό μέσα στο όλο [του οργανισμού] και [είναι] το *εξωτερικό του σχήμα* και σε σχέση με το οποίο πρόκειται να εξετάσουμε αργότερα το Εσωτερικό.

§ 275

Αλλά εάν η αντίθεση των στοιχείων συλλαμβάνεται με τον τρόπο που αυτή είναι παρούσα στην εξωτερική ύπαρξη, τότε αισθητικότητα, ερεθιστικότητα και αναπαραγωγή υποβιβάζονται στο επίπεδο κοινών *ιδιοτήτων*, οι οποίες είναι τόσο αδιάφορες καθολικότητες η μια προς την άλλη, όσο είναι το ειδικό

ερεθιστικότητας» Jenaer, σελ. 140, και δε βρίσκεται σε αντίθεση με αυτές, τότε κάθε περίπτωση νομοθετείν που να συνέχει την αναπαραγωγή με αυτές είναι άνευ ουσίας.

βάρος, το χρώμα, η σκληρότητα κ.λπ. Μ' αυτή την έννοια μπορεί σωστά να παρατηρήσει κανείς ότι ένα οργανικό Είναι είναι περισσότερο ευαίσθητο ή ερεθιστικό ή έχει μεγαλύτερη αναπαραγωγική ικανότητα απ' ό,τι ένα άλλο· – όπως μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι η αισθητικότητα κ.λπ. του ενός είναι διαφορετική ως προς το *είδος* από εκείνη ενός άλλου, ότι το ένα αντιδρά διαφορετικά ως προς ορισμένα ερεθίσματα απ' ό,τι το άλλο – π.χ. το άλογο αντιδρά διαφορετικά ως προς τη βρώμη απ' ό,τι στο σανό, και ο σκύλος πάλι διαφορετικά ως προς αυτά τα δύο κ.ο.κ. – με τον ίδιο τρόπο μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι ένα σώμα είναι σκληρότερο από ένα άλλο κ.λπ. – Αλλ' αυτές οι αισθητηριακές ιδιότητες, σκληρότητα, χρώμα κ.ο.κ., όχι λιγότερο απ' ό,τι τα φαινόμενα της αντίδρασης στο ερέθισμα της βρώμης, της ερεθιστικότητας στο βάρος, ή τα φαινόμενα του αριθμού και του είδους των νέων που γεννιούνται, όταν βρίσκονται σε αμοιβαίο σχετισμό και σύγκριση, αντιφάσκουν ουσιωδώς με καθετί που είναι σύμφωνο προς το νόμο. Γιατί ό,τι χαρακτηρίζει το *αισθητό τους Είναι* έγκειται ακριβώς σε τούτο, πως δηλ. αυτές υπάρχουν σε μια κατάσταση πλήρους αδιαφορίας και πως παριστούν μάλλον την ελευθερία της Φύσης που είναι απαλλαγμένη από τον έλεγχο της έννοιας παρά την ενότητα μιας σχέσης, πως έχουν μάλλον να επιδείξουν ένα παράλογο και άστατο παιχνίδισμα στην κλίμακα του συμπτωματικού μεγέθους μεταξύ των στοιχείων της έννοιας παρά τα ίδια τα στοιχεία.

[3]
[*Ο αλληλοσχετισμός των πλευρών του Εσωτερικού και του Εξωτερικού*]

§ 276

Η *άλλη* πλευρά, σύμφωνα με την οποία τα απλά στάδια της οργανικής έννοιας συγκρίνονται με εκείνα του *σχηματισμού*, θα μπορούσε πρωτίστως να δώσει τον αυθεντικό νόμο, ο οποίος θα εξέφραζε το αληθινό *Εξωτερικό* σαν αποτύπωμα του *Εσωτερικού*. – Αλλ' επειδή εκείνα τα απλά στάδια είναι διεισδυτικές, ρευστές ιδιότητες, γι' αυτό δεν έχουν στο οργανικό πράγμα μια τέτοια χωριστή, ρεαλιστική έκφραση, όπως συμβαίνει με ό,τι ονομάζει κανείς ενικό σύστημα της δομής. Ή πάλι, αν η αφηρημένη ιδέα του οργανισμού είναι πράγματι εκφρασμένη σε κείνα τα τρία στάδια μόνο και μόνο επειδή αυτά δεν είναι κάτι στατικό, αλλά απλώς στάδια της έννοιας και της κίνησης, ο οργανισμός, απεναντίας, ως σχηματισμός [Gestaltung] δε μπορεί να εκφράζεται στα τρία ειδικά συστήματα έτσι όπως τα αναλύει και τα διαχωρίζει η Ανατομία. Εφόσον τέτοια συστήματα οφείλουν να βρίσκονται στην πραγματική τους ύπαρξη και μέσω της εύρεσης τούτης να νομιμοποιούνται, τότε πρέπει να αναλογιστούμε ότι η Ανατομία δεν έχει να μας επιδείξει μόνο τρία τέτοιου είδους συστήματα, αλλά πολύ περισσότερα. – Εξάλλου, παραβλέποντας αυτό, το *σύστημα* της αισθητικότητας εν γένει πρέπει να σημαίνει κάτι εντελώς διαφορετικό από κείνο που ονομάζουμε *νευρικό σύστημα*, το ερεθιστικό *σύστημα* κάτι διαφορετικό από το *μυϊκό σύστημα*, το *σύστημα* αναπαραγωγής κάτι διαφορετικό από τα *εσωτερικά όργανα* της αναπαραγωγής. Μέσα στο σύστημα της *δομής* ως τέτοιας ο οργανισμός συλλαμβάνεται από την αφηρημένη πλευρά της νεκρής ύπαρξης· αν τα συστατικά του στοιχεία συλλαμβάνονται έτσι, τότε ανήκουν στην Ανατομία και στο πτώμα, όχι στη γνώση και στον

ζωντανό οργανισμό. Ως τέτοια μέρη, αυτά έχουν πάψει μάλλον *να είναι*, γιατί έχουν πάψει να είναι διαδικασίες εξέλιξης. Εφόσον το *Είναι* του οργανισμού είναι ουσιαστικά καθολικότητα ή ανασκόπηση εντός εαυτού, τότε το *Είναι* της ολότητάς του καθώς και τα συστατικά του στοιχεία δε μπορούν να υφίστανται μέσα σε ένα ανατομικό σύστημα· απεναντίας, η πραγματική έκφραση και η εξωτερικότητά τους είναι μάλλον παρούσα μόνο ως κίνηση, που διατρέχει τα διάφορα μέρη του σχηματισμού και όπου αυτό, το οποίο αποσυνδέεται βίαια και παγιώνεται ως ένα ενικό σύστημα, παριστάνεται ουσιαστικά ως ρευστό στοιχείο[1]. Έτσι εκείνη η πραγματική ύπαρξη, όπως υπάρχει για την Ανατομία[2], δεν πρέπει να λογίζεται ως το ρεαλιστικό τους-Είναι, παρά να λαμβάνεται ως μια πορεία, μέσα στην οποία μόνο τα ανατομικά μέρη έχουν ακόμη μια σημασία.

§ 277

Αποδεικνύεται λοιπόν ότι τα στάδια του οργανικού *Εσωτερικού*, ειλημμένα διεαυτά [= αυτοτελώς], δεν είναι σε θέση να προσδώσουν τις πλευρές ενός νόμου του Είναι, επειδή μέσα σε ένα τέτοιο νόμο αυτά είναι εκφρασμένα από μια εξωτερική ύπαρξη[1], το ένα διακρίνεται από το άλλο και κανένα δε θα μπορούσε να τίθεται αντί για το άλλο· αποδεικνύεται ακόμη ότι, τοποθετημένα στη μια πλευρά, δε βρίσκουν μέσα στην άλλη πλευρά τη ρεαλιστική τους πραγμάτωση σε ένα πάγιο σύστημα· γιατί το τελευταίο τούτο απέχει πολύ, από το να παριστά κάτι που θα ενείχε μια οργανική αλήθεια εν γένει, και από το να είναι η έκφραση εκείνων των σταδίων του [οργανικού] Εσωτερικού. Η ουσιώδης φύση του οργανικού όντος, εφόσον τούτο

[§ 276] 1. Fließendes Moment: ρευστό στάδιο.

2. Μια τέτοια κριτική της Ανατομίας βρίσκουμε ήδη στην § 1 της Φαινομενολογίας· δες *Φαινομενολογία του πνεύματος* Τ.Ι

[§ 277] 1. Dasein

καθεαυτό είναι το καθολικό, συνίσταται μάλλον εν γένει στο να έχει αυτά τα συστατικά του στοιχεία μέσα στην πραγματικότητα υπό μια εξίσου καθολική μορφή, δηλ. ως διεισδυτικές διαδικασίες, όχι όμως και να δίνει σε ένα μεμονωμένο πράγμα την εικόνα του καθολικού.

[Γ.]
[Η ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ]

[1]
[*Η οργανική ενότητα*]

§ 278

Κατ' αυτό τον τρόπο η *παράσταση* ενός *νόμου*, στην περίπτωση του οργανικού όντος, θεωρείται κάτι το εντελώς χαμένο. Ο νόμος θέλει να συλλάβει και να εκφράσει την αντίθεση ως αντίθεση αδρανών πλευρών και θέλει ακόμη σ' αυτές να συλλάβει και να εκφράσει την προσδιοριστικότητα, η οποία είναι ο αλληλοσχετισμός τους. Το *Εσωτερικό*, στο οποίο ανήκει η εμφανιζόμενη καθολικότητα, και το *Εξωτερικό*, στο οποίο ανήκουν τα μέρη της αδρανούς μορφής, έμελλε να αποτελέσουν τις αντίστοιχες πλευρές του νόμου, αλλά, έτσι που είναι χωρισμένες η μια από την άλλη, χάνουν την οργανική τους σημασία· και ό,τι αποτελεί το θεμέλιο της παράστασης του νόμου είναι ακριβώς τούτο, ότι δηλ. κάθε μια από τις δύο πλευρές του θα μπορούσε να έχει μια διεαυτήν ούσα [= αυτοτελή] και αδιάφορη υπόσταση και ότι η κίνηση του σχετισμού τους θα μπορούσε να είναι επιμερισμένη σ' αυτές ως μια διπλή, σε αμοιβαία αναλογία, προσδιοριστικότητα. Κάθε πλευρά του Οργανικού έγκειται

μάλλον σε τούτο: να είναι στον ίδιο τον εαυτό της απλή καθολικότητα, μέσα στην οποία κάθε προσδιορισμός διαλύεται, και να είναι σύγχρονα η κίνηση αυτής της διάλυσης.

§ 279

Η επίγνωση της διαφοράς μεταξύ τούτου του νομοθετείν και προγενέστερων μορφών θα φωτίσει πλήρως τη φύση του. – Αν δηλ. προσέξουμε αναδρομικά την κίνηση της αντίληψης και εκείνη της διάνοιας, μέσα στην οποία η τελευταία ανασκοπείται στον εαυτό της, προσδιορίζοντας έτσι το αντικείμενό της, διαπιστώνουμε ότι σε κείνη την κίνηση η διάνοια συναντά στο αντικείμενό της το *σχετισμό* αυτών των αφηρημένων προσδιορισμών, του Καθολικού και του Ενικού, του Ουσιώδους και του Εξωτερικού, αλλά η ίδια είναι η μετάβαση από τον ένα προσδιορισμό στον άλλο, μετάβαση η οποία στη διάνοια δε γίνεται αντικειμενική. Εδώ, απεναντίας, η οργανική ενότητα, ακριβώς δηλ. ο σχετισμός εκείνων των αντιθέσεων – και ο σχετισμός τούτος είναι καθαρή μετάβαση – ο ίδιος είναι το *αντικείμενο*. Αυτή η μετάβαση μέσα στην απλότητά της είναι άμεσα *καθολικότητα*· και εφόσον η τελευταία τούτη διεισδύει στη διαφορά, η σχέση της οποίας οφείλει να εκφράζει το νόμο, τότε οι πλευρές της διαφοράς είναι *καθολικά* αντικείμενα αυτής της συνείδησης και ο νόμος έρχεται να πει ότι το *Εξωτερικό* είναι έκφραση του *Εσωτερικού*[1]. Η διάνοια έχει συλλάβει εδώ τη *σκέψη* του ίδιου του νόμου, τη στιγμή που πρωτύτερα αναζητούσε μόνο νόμους εν γένει, των οποίων οι πλευρές παρίσταντο αμυδρά σ' αυτήν ως ένα προσδιορισμένο περιεχόμενο και όχι ως σκέψη αυτών των ίδιων. – Ως προς το περιεχόμενο λοιπόν δεν πρέπει εδώ να ισχύουν τέτοιοι νόμοι που να είναι απλώς μια

[§ 279] 1. Το Εξωτερικό είναι η έκφραση μιας μορφικής διάκρισης και όχι διαφοράς περιεχομένου.

στατική σύλληψη, με τη μορφή της καθολικότητας, καθαρά *οντικών* [= *αδρανών*] διαφορών, αλλά νόμοι που ευθέως σ' αυτές τις διαφορές ενέχουν την ανησυχία της έννοιας και μ' αυτό ταυτόχρονα την αναγκαιότητα του σχετισμού των πλευρών [του νόμου]. Αλλ' ακριβώς επειδή το αντικείμενο, η οργανική ενότητα, συνενώνει άμεσα την άπειρη κίνηση του αίρειν ή την απόλυτη άρνηση του Είναι με το αδρανές Είναι και οι πλευρές ουσιαστικά είναι *καθαρή μετάβαση*, γι' αυτό προκύπτει ότι ουδόλως υπάρχουν τέτοιες *αδρανείς* πλευρές που να είναι απαραίτητες για το νόμο.

[2]
[*Το ξεπέρασμα του νόμου*]

§ 280

Για να εξεύρει τέτοιες πλευρές η διάνοια πρέπει να στραφεί στο άλλο στοιχείο της οργανικής σχέσης, δηλ. στο εντός εαυτού *ανασκοπημένο-Είναι* της οργανικής ύπαρξης. Αλλά τούτο το Είναι είναι τόσο τέλεια ανασκοπημένο εντός εαυτού ώστε να μην υπάρχει καμιά προσδιοριστικότητα σε σχέση με κάτι άλλο που να υπολείπεται γι' αυτό. Το *άμεσο* αισθητό Είναι είναι άμεσα ένα με την προσδιοριστικότητα ως τέτοια και εκφράζει, κατά συνέπεια, σ' αυτό μια ποιοτική διαφορά, όπως π.χ. το μπλε σε σχέση με το κόκκινο, το οξύ σε σχέση με το αλκάλιο κ.λπ. Αλλά το επανελθόν εντός εαυτού οργανικό Είναι είναι εντελώς αδιάφορο ως προς ένα άλλο, η ύπαρξή του είναι η απλή καθολικότητα και αρνείται στην παρατήρηση σταθερές αισθητήριες διαφορές, ή, πράγμα που είναι το ίδιο, επιδεικνύει την ουσιαστική του προσδιοριστικότητα μόνο ως την *εναλλαγή* των προσδιοριστικοτήτων *μέσα στο στοιχείο του Είναι*. Ο τρόπος,

επομένως, με τον οποίο η διαφορά εκφράζεται ως τέτοια μέσα στο στοιχείο του Είναι, συνίσταται ακριβώς στο ότι αυτή είναι μια *αδιάφορη* [διαφορά], π.χ. [διαφορά] ως *μέγεθος*. Τότε όμως η έννοια αποσβήνει και η αναγκαιότητα εξαφανίζεται. – Αλλά το περιεχόμενο και η πλήρωση αυτού του αδιάφορου Είναι, η εναλλαγή των αισθητήριων προσδιορισμών, όλων τούτων συμπεριλαμβανομένων στην απλότητα ενός οργανικού προσδιορισμού, εκφράζει λοιπόν ταυτόχρονα τούτο, ότι δηλ. το περιεχόμενο δεν ενέχει στην πραγματικότητα εκείνη την προσδιοριστικότητα της άμεσης ιδιότητας και το ποιοτικό στοιχείο πέφτει μόνο [στον προσδιορισμό] του μεγέθους, όπως είδαμε πιο πάνω.

§ 281

Αν και το ίδιο το αντικειμενικό στοιχείο, το οποίο συλλαμβάνεται ως οργανική προσδιοριστικότητα, ενέχει ήδη την έννοια και έτσι διακρίνεται από το αντικείμενο που παρουσιάζεται στη διάνοια, η οποία κατά τη σύλληψη του περιεχομένου των νόμων της συμπεριφέρεται καθαρά ως κατ' αίσθηση αντίληψη, εκείνη ωστόσο η σύλληψη επαναπίπτει εξ ολοκλήρου στην αρχή [Prinzip] και στον τρόπο της απλώς αντιλαμβανόμενης διάνοιας, επειδή αυτό που έχει συλληφθεί χρησιμεύει στο να συγκροτεί τις πλευρές ενός *νόμου*· γιατί αυτό που έχει συλληφθεί λαμβάνει το χαρακτήρα μιας σταθερής προσδιοριστικότητας, τη μορφή μιας άμεσης ιδιότητας ή ενός στατικού φαινομένου, για να υπαχθεί εν τέλει στον προσδιορισμό του μεγέθους· η φύση δε της έννοιας αποσιωπάται. – Η ανταλλαγή ενός απλά κατ' αίσθηση αντιληπτού αντικειμένου με ένα ανασκοπημένο-εντός-εαυτού-ον, μιας απλώς κατ' αίσθηση προσδιοριστικότητας με μια οργανική τοιαύτη χάνει λοιπόν εκ νέου την αξία της, και τούτο επειδή η διάνοια δεν έχει αναιρέσει ακόμα τη διαδικασία του νομοθετείν.

§ 282

Στην προσπάθειά μας να δώσουμε ορισμένα παραδείγματα μιας τέτοιας ανταλλαγής, βρίσκουμε ίσως ότι κάτι που για την κατ' αίσθηση αντίληψη είναι ένα ζώο με εύρωστους μυς προσδιορίζεται σαν ζωϊκός οργανισμός υψηλής ερεθιστικότητας, ή κάτι που για την κατ' αίσθηση αντίληψη είναι μια κατάσταση μεγάλης αδυναμίας προσδιορίζεται σαν μια κατάσταση υψηλής αισθητικότητας ή, αν το θέλουμε έτσι, σαν ένας ασυνήθης επηρεασμός και για την ακρίβεια ως μια ανύψωση τούτης της αισθητικότητας σε ισχυρή δύναμη (εκφράσεις, που αντί να μεταφράζουν το αισθητηριακό στην έννοια, το μεταφράζουν στα Λατινικά και μάλιστα στα βάρβαρα Λατινικά). Το γεγονός ότι το ζώο έχει δυνατούς μυς, μπορεί να εκφράζεται από τη διάνοια ως εξής: το ζώο έχει μεγάλη *μυϊκή δύναμη* με τον ίδιο τρόπο που η μεγάλη αδυναμία μπορεί να εκφράζεται ως ελάχιστη *δύναμη*. Ο προσδιορισμός από πλευράς ερεθιστικότητας έναντι του προσδιορισμού από πλευράς *δύναμης* έχει το ακόλουθο πλεονέκτημα: όταν ο τελευταίος εκφράζει την απροσδιόριστη ανασκόπηση εντός εαυτού, ο πρώτος εκφράζει την προσδιορισμένη [ανασκόπηση], γιατί η *προσιδιάζουσα* στον μυ δύναμη είναι ακριβώς ερεθιστικότητα· και [ο προσδιορισμός από πλευράς ερεθιστικότητας] απέναντι σε κείνον των δυνατών μυών [υπερέχει] ως προς το ότι,— όπως ήδη στην περίπτωση της δύναμης, εκεί μέσα περιέχεται ταυτόχρονα η ανασκόπηση εντός εαυτού. Με τον ίδιο τρόπο, η αδυναμία ή η ελάχιστη δύναμη, η *οργανική παθητικότητα*, είναι εκφρασμένη με τρόπο προσδιορισμένο από πλευράς *αισθητικότητας*. Αλλ' όταν αυτή η αισθητικότητα λαμβάνεται έτσι και παγιώνεται για τον εαυτό της και ακόμα συνδέεται με τον προσδιορισμό του *μεγέθους*, και όταν, ως περισσότερο ή λιγότερο αισθητικότητα, είναι αντίθετη σε μια περισσότερο ή λιγότερο ερεθιστικότητα, τότε καθεμιά απ' αυτές είναι εξ ολο-

κλήρου υποβιβασμένη στο αισθητηριακό στοιχείο και στην κοινή μορφή μιας ιδιότητας· αυτό δε που τις συνδέει δεν είναι η έννοια, αλλ' απεναντίας το μέγεθος, στο οποίο τώρα πέφτει η αντίθεση, και το οποίο γίνεται μια χωρίς σκέψη [= περιεχόμενο] διαφορά. Ακόμη και αν εξαλειφόταν μ' αυτό τον τρόπο ο αόριστος χαρακτήρας των εκφράσεων *δύναμη, ισχύς* και *ανισχυρία*, εν τούτοις αναφύεται τώρα η όχι λιγότερο άσκοπη και ακαθόριστη περιπλάνηση ανάμεσα στις αντιθέσεις μιας αισθητικότητας ή ερεθιστικότητας μεγαλύτερου και μικρότερου βαθμού, καθώς αυτές αυξομειώνονται η μια σε σχέση με την άλλη. Οι προσδιορισμοί της αισθητικότητας ή της ερεθιστικότητας μεγαλύτερου ή μικρότερου βαθμού δεν είναι λιγότερο η απερίσκεπτη σύλληψη και έκφραση ενός αισθητού φαινομένου απ' ό,τι είναι οι κατ' εξοχήν αισθητήριοι προσδιορισμοί της χωρίς σκέψη [= περιεχόμενο] ισχύος και ανισχυρίας. Η έννοια δεν αντικατέστησε τις εκφράσεις που στερούνται έννοιας· απεναντίας, ισχύς και ανισχυρία έχουν γεμίσει με τη βοήθεια ενός προσδιορισμού, ο οποίος, ειλημμένος μόνο διεαυτόν, στηρίζεται στην έννοια και βρίσκει σ' αυτήν το περιεχόμενό του, αλλά χάνει τελείως τούτη την προέλευση και το χαρακτήρα. – Μέσω της μορφής της απλότητας και της αμεσότητας, μέσα στην οποία τούτο το περιεχόμενο μεταβάλλεται σε πλευρά ενός νόμου, και μέσω του μεγέθους, το οποίο συνιστά το στοιχείο της διαφοράς τέτοιων προσδιορισμών, η ουσία του περιεχομένου, η οποία αρχικά είναι η έννοια και έχει τεθεί ως τέτοια, διατηρεί τον τρόπο της κατ' αίσθηση αντίληψης και μένει τόσο μακριά από τη γνώση όσο και όταν προσδιορίζεται με τους όρους της ισχύος και ανισχυρίας ή με τις άμεσες αισθητηριακές ιδιότητες.

[3]
[*Το οργανικό όλο και η προσδιοριστικότητά του*]

§ 283

Τώρα, υπολείπεται επίσης να εξετάσουμε ακόμη, *μόνο δι' εαυτό [= για χάρη του εαυτού του]*, εκείνο που συνιστά την *εξωτερική πλευρά* του Οργανικού και τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται σ' αυτό η αντίθεση τού Εσωτερικού *του* και τού Εξωτερικού· με τον ίδιο τρόπο που εξεταζόταν στην αρχή το *Εσωτερικό* του όλου στην αναφορά του με το *δικό του* Εξωτερικό.

§ 284

Το *Εξωτερικό*, εξεταζόμενο διεαυτό [= ξεχωριστά], είναι ο σχηματισμός εν γένει, το σύστημα της οργανωμένης ζωής μέσα στο *στοιχείο* του Είναι, και κατ' ουσίαν είναι ταυτόχρονα το Είναι της οργανικής ουσίας *για ένα Άλλο* – αντικειμενική ουσία μέσα στο *διεαυτό της-Είναι*. – Τούτο το *Άλλο* εμφανίζεται στην αρχή ως η εξωτερική ανόργανη φύση του. Εάν αυτά και τα δύο εξετάζονται σε σχέση με ένα νόμο, η ανόργανη φύση δε μπορεί, όπως είδαμε πιο πάνω, να συγκροτεί την πλευρά ενός νόμου έναντι της οργανικής ουσίας, επειδή η ουσία τούτη συνάμα είναι απόλυτα για τον εαυτό της και σχετίζεται καθολικά και ελεύθερα με την ανόργανη φύση.

§ 285

Αν όμως προσδιορίσουμε με μεγαλύτερη ακρίβεια τη σχέση αυτών των δύο πλευρών στο ίδιο το οργανικό μόρφωμα, [βλέπουμε ότι] το τελευταίο τούτο από τη μια πλευρά στρέφεται ενάντια στην ανόργανη φύση, από την άλλη όμως είναι *για τον εαυτό του* και ανασκοπημένο μέσα στον εαυτό του. Η *πραγματική*

οργανική ουσία είναι ο μέσος όρος που συνέχει το *διεαυτό–Είναι* της ζωής με το *Εξωτερικό* εν γένει ή με το *καθεαυτό–Είναι*. – Ο ακραίος όρος του διεαυτό–Είναι όμως είναι το Εσωτερικό, [εννοημένο] ως άπειρο Ένα, το οποίο ανακαλεί πίσω στον εαυτό του, έξω από την υποστασιακή τους σύσταση [Bestehen] και τη συνάφειά τους με το Εξωτερικό, τις πλευρές του ίδιου του μορφώματος· είναι εκείνο, το οποίο χωρίς να έχει δικό του περιεχόμενο αποκτά περιεχόμενο στο μόρφωμα και εμφανίζεται σ' αυτό ως η πορεία του. Μέσα σε τούτον τον ακραίο όρο, ο οποίος είναι απλή αρνητικότητα ή *καθαρή ενικότητα*, το Οργανικό βρίσκει τη δική του απόλυτη ελευθερία, δυνάμει της οποίας αυτό είναι αδιάφορο και ασφαλές αντίκρυ στο Είναι για άλλο και στην προσδιοριστικότητα των πλευρών του μορφώματος. Αυτή η ελευθερία είναι συγχρόνως ελευθερία των ίδιων των πλευρών, είναι η δυνατότητά τους να εμφανίζονται και να συλλαμβάνονται ως *προσδιορισμένο–Είναι*· και όπως μέσα στην ελευθερία τους αυτά είναι ελεύθερα και αδιάφορα προς το Εξωτερικό, έτσι είναι και στην αμοιβαιότητά τους, γιατί η *απλότητα* τούτης της ελευθερίας είναι το *Είναι* ή η απλή τους υπόσταση. Αυτή η έννοια ή η καθαρή ελευθερία είναι η μία και αυτή ζωή, όσο και αν το μόρφωμα [Gestalt] και το Είναι για άλλο μπορεί να κατατρίβονται σε πολλά και διάφορα παιχνίδια· είναι αδιάφορο στο μεγάλο ποτάμι της ζωής, τι είδους είναι οι μύλοι, τους οποίους αυτό θέτει σε κίνηση. – Πρωτίστως λοιπόν πρέπει να παρατηρήσουμε ότι αυτή η έννοια δε μπορεί εδώ να συλλαμβάνεται όπως ήταν προηγουμένως, όταν εξετάζαμε το αληθινά Εσωτερικό μέσα στην μορφή του ως *διαδικασία* ή μέσα στην ανάπτυξη των πλευρών του, αλλά πρέπει να συλλαμβάνεται μέσα στη μορφή του ως *απλό Εσωτερικό*, το οποίο συγκροτεί την καθαρά καθολική πλευρά αντίκρυ στην *πραγματική* ζωντανή ουσία, ή ως το *στοιχείο* όπου τα υφιστάμενα μέλη του [οργανικού] μορφώματος βρίσκουν την *υποστασιακή τους σύσταση*· γιατί σε τούτο το μόρφωμα που εξετάζουμε εδώ, η ουσία της ζωής

είναι παρούσα ως η απλότητα της υπόστασης. Έτσι το *Είναι για άλλο* ή η προσδιοριστικότητα του πραγματικού σχηματισμού, συλληφθείσα σε τούτη την απλή καθολικότητα, που αποτελεί την ουσία της, είναι μια εξίσου απλή, καθολική και μη-αισθητηριακή προσδιοριστικότητα· και αυτή μπορεί να είναι μόνο εκείνη η προσδιοριστικότητα, η οποία είναι εκφρασμένη ως *αριθμός*. – Ο αριθμός είναι ο μέσος όρος του μορφώματος, το οποίο συνδέει την απροσδιόριστη με την πραγματική ζωή, απλή σαν εκείνη και προσδιορισμένη σαν ετούτη. Ό,τι θα μπορούσε σε κείνη, *στο Εσωτερικό*, να είναι [εκφρασμένο] ως αριθμός, θα έπρεπε το Εξωτερικό να το εκφράσει με το δικό του τρόπο ως μια πολύμορφη πραγματικότητα, ως ένα τρόπο-ζωής, ως χρώμα κ.λπ., εν γένει ως όλο το πλήθος των διαφορών, οι οποίες αναπτύσσονται μέσα στο φαινόμενο.

§ 286

Αν οι δύο πλευρές του οργανικού όλου – η μια το *Εσωτερικό*, η άλλη δε το *Εξωτερικό*, με τρόπο που η καθεμιά να ενέχει με τη σειρά της ένα Εσωτερικό και ένα Εξωτερικό – συγκρίνονταν σύμφωνα με το αμοιβαίο τους Εσωτερικό, θα έβλεπε κανείς τότε ότι το Εσωτερικό της πρώτης ήταν η έννοια, [εννοημένη] ως η ανησυχία της *αφαίρεσης*· η δεύτερη όμως έχει για δικό της Εσωτερικό την ήρεμη καθολικότητα, η οποία εμπεριέχει ακόμη την ήρεμη προσδιοριστικότητα, τον αριθμό. Εάν συνεπώς η πρώτη πλευρά, επειδή η έννοια αναπτύσσει μέσα σε τούτη τις πτυχές της, υποσχόταν απατηλά νόμους λόγω της εμφάνισης της αναγκαιότητας του σχετισμού, η δεύτερη δηλώνει διά μιας παραίτηση από μια τέτοια ενέργεια, εφόσον ο αριθμός φαίνεται να είναι προσδιορισμός της μιας πλευράς των νόμων της. Και τούτο γιατί ο αριθμός είναι για την ακρίβεια εκείνη η ολοκληρωτικά ακίνητη, νεκρή και αδιάφορη προσδιοριστικότητα, μέσα στην οποία καταπαύει κάθε κίνηση και σχετισμός, και η οποία

αποκόπτει τις γέφυρες προς το ζωντανό στοιχείο των ορμών, προς τον τρόπο-ζωής και προς κάθε άλλη αισθητή ύπαρξη.

[ΙΙΙ.]
[Η ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΩΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΕΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΚΟΥ ΟΛΟΥ]

[Α.]
[Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΟΡΓΑΝΟΥ· ΕΙΔΙΚΟ ΒΑΡΟΣ, ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΑΡΙΘΜΟΣ]

§ 287

Αλλά η εξέταση του οργανικού *μορφώματος* ως τέτοιου και του Εξωτερικού ως Εσωτερικού απλώς του μορφώματος, στην πράξη δεν είναι πλέον μια εξέταση του Οργανικού. Γιατί οι δύο πλευρές, οι οποίες όφειλαν ν' αναφέρονται η μια στην άλλη, είναι απλώς τεθειμένες μ' ένα τρόπο αδιάφορο η μια στην άλλη, με αποτέλεσμα να αίρεται η ανασκόπηση εντός εαυτού, η οποία αποτελεί την ουσία του Οργανικού. Αυτό που μάλλον συμβαίνει εδώ είναι ότι η απόπειρα σύγκρισης του Εσωτερικού και του Εξωτερικού μεταφέρεται στη σφαίρα της ανόργανης φύσης· η άπειρη έννοια εδώ είναι μόνο η *ουσία*, η οποία βρίσκεται κρυμμένη μέσα στα έγκατα [του Είναι] ή πέφτει έξω απ' αυτό στην αυτοσυνείδηση και δεν έχει πλέον μια αντικειμενική παρουσία, όπως θα την είχε μέσα στο Οργανικό[1]. Ετούτος

[§ 287] 1. Ας θυμηθούμε τι λέει ο Χέγκελ στη Λογική της Ιένας: «Το πνεύμα της φύσης είναι ένα κρυμμένο πνεύμα, δεν εμφανίζεται σε σχήμα πνεύματος· είναι μόνο πνεύμα για το πνεύμα που το γνωρίζει· ή αυτό είναι πνεύμα σ' αυτό το ίδιο, αλλά όχι για τον εαυτό του τον ίδιο, στην ομοιότητά

λοιπόν ο [νέος] σχετισμός του Εσωτερικού και του Εξωτερικού πρέπει να εξεταστεί ακόμη στη δική του ιδιαίτερη σφαίρα.

§ 288

Εν πρώτοις εκείνο το Εσωτερικό του μορφώματος, [εννοημένο] ως η απλή ενικότητα ενός ανόργανου πράγματος, είναι το *ειδικό βάρος*. Τούτο μπορεί, καθότι απλό Είναι, να είναι τόσο καλά αντικείμενο παρατήρησης, όσο και η προσδιοριστικότητα του αριθμού, για την οποία αυτό μόνο είναι ικανό· ή, για να κυριολεκτούμε, αυτό μπορεί να βρίσκεται μέσα από συγκριτικές παρατηρήσεις και κατ' αυτόν τον τρόπο φαίνεται να μας δίδει τη μια πλευρά του νόμου. Σχήμα [Gestalt], χρώμα, τραχύτητα, ανθεκτικότητα και ένα αναρίθμητο πλήθος από άλλες ιδιότητες θα μπορούσαν να αποτελέσουν από κοινού την *εξωτερική* πλευρά και θα είχαν να εκφράσουν την προσδιοριστικότητα του Εσωτερικού, τον αριθμό, με τρόπο που η μια πλευρά θα είχε το αντίστοιχό της στην άλλη.

§ 289

Αλλά επειδή εδώ η αρνητικότητα δεν συλλαμβάνεται ως εξελικτική κίνηση παρά ως μια *ανενεργός* ενότητα [*beruhigte* Einheit] ή ως *απλό διεαυτό-Είναι*, αυτή εμφανίζεται μάλλον ως εκείνο, μέσω του οποίου το πράγμα αποστρέφεται την εξελικτική πορεία [Prozeß] και ενδόμυχα κρατά μια στάση σαν να δείχνει αδιαφορία προς τούτη την πορεία. Επειδή όμως τούτο το απλό διεαυτό-Είναι είναι μια ήρεμη αδιαφορία απέναντι σε άλλο, το ειδικό βάρος προβάλλει ως μια *ιδιότητα δίπλα* σε

του αναφέρεται μόνο στον εαυτό του, και ακριβώς γι' αυτό όχι στον εαυτό του, σαν αυτό να ήταν το ανηρημένο-Είναι του εαυτού του ως ενός άλλου· και γι' αυτό ακριβώς αυτό είναι το πνεύμα ως το άλλο του ίδιου του εαυτού του». GW 7, σελ. 185.

άλλες· και έτσι παύει να υφίσταται κάθε αναγκαία αναφορά του ειδικού βάρους σε τούτη την πολλότητα· με άλλα λόγια παύει να υφίσταται κάθε νομοτέλεια. – Το ειδικό βάρος, [εννοημένο] ως αυτό το απλό Εσωτερικό δεν περιέχει *μέσα του* τη διαφορά, ή αυτό εμπεριέχει μόνο την επουσιώδη [διαφορά] γιατί η *καθαρή* του *απλότητα* είναι ακριβώς εκείνο που αίρει κάθε ουσιώδη διαφοροποίηση. Τούτη η επουσιώδης διαφορά, *το μέγεθος*, θάπρεπε λοιπόν να έχει το αντίστοιχό της ή το *Άλλο* στην άλλη πλευρά, δηλ. στην πολλότητα των ιδιοτήτων, αφού μόνο μέσω αυτής τούτο είναι διαφορά καθόλου. Αν ετούτη η ίδια η πολλότητα συγκεντρώνεται μέσα στην απλότητα της αντίθεσης και ορίζεται περίπου ως *συνεκτικότητα*, με τρόπο που τούτη–εδώ να είναι το *διεαυτό-Είναι μέσα στο Άλλως-Είναι* – ακριβώς όπως το ειδικό βάρος είναι το *καθαρό διεαυτό-Είναι* – τότε η συνεκτικότητα τούτη είναι κατά πρώτον η καθαρή προσδιοριστικότητα που έχει εγκατασταθεί μέσα στην έννοια σε αντιδιαστολή με κείνη την πρώτη προσδιοριστικότητα· και ο τρόπος του νομοθετείν θα ήταν αυτός που εξετάσαμε πιο πάνω κατά το σχετισμό της αισθητικότητας με την ερεθιστικότητα. – Και σ' αυτή την περίπτωση η συνεκτικότητα, ως *έννοια* του διεαυτό-Είναι μέσα στο άλλως-Είναι, είναι μόνο η *αφαίρεση* της πλευράς, η οποία αντίκειται στο ειδικό βάρος· και ως τέτοια [η συνεκτικότητα] δεν έχει καμιά ύπαρξη. Γιατί το διεαυτό-Είναι μέσα στο άλλως-Είναι είναι η διαδικασία, όπου το Ανόργανο θα είχε να εκφράσει το διεαυτό του-Είναι ως μια *αυτοσυντήρηση* [*Selbsterhaltung*], η οποία θα το προφύλασσε από το να εξέρχεται της διαδικασίας ως στοιχείου ενός-προϊόντος. Ακριβώς όμως αυτό είναι που αντίκειται στη φύση του, η οποία δεν έχει κατά το μέρος της τον σκοπό ή την καθολικότητα. Η διαδικασία του Ανόργανου είναι μάλλον μόνο η καθορισμένη συμπεριφορά, στα πλαίσια της οποίας το διεαυτό-Είναι, το ειδικό του βάρος, *αίρεται*. Αλλά τούτη η καθορισμένη συμπεριφορά καθεαυτήν, στα πλαίσια της οποίας η συνεκτικότητα του Ανόργανου θα μπορούσε να υφίσταται στην

αληθινή της έννοια, και το καθορισμένο μέγεθος του ειδικού του βάρους είναι έννοιες εντελώς αδιάφορες η μια προς την άλλη. Αν ο τρόπος, με τον οποίο αυτές επενεργούν η μια στην άλλη, δεν λαμβανόταν υπόψη και η προσοχή περιοριζόταν στην παράσταση του μεγέθους, τότε θα μπορούσαμε ίσως να σκεφτούμε αυτό τον προσδιορισμό με τρόπο που το μεγαλύτερο ειδικό βάρος, ως ένα πιο εντατικό εντός-εαυτού-Είναι, θα αποστρεφόταν περισσότερο την ανάμιξη στη διαδικασία απ' ότι το μικρότερο [ειδικό βάρος]. Απεναντίας, όμως, η ελευθερία του διεαυτό-Είναι επαληθεύεται μόνο μέσα στην ευκολία, με την οποία αυτή συνάπτει σχέσεις με το καθετί και διατηρείται σε τούτη την πολύμορφη ποικιλία. Εκείνη η ένταση χωρίς την έκταση των σχέσεων είναι μια χωρίς περιεχόμενο αφαίρεση, γιατί η έκταση συγκροτεί το *προσδιορισμένο-Είναι* της έντασης. Η αυτοσυντήρηση όμως του Ανόργανου μέσα στο σχετισμό πέφτει, όπως σημειώθηκε, έξω από τη φύση αυτού του σχετισμού, επειδή το Ανόργανο δεν έχει σ' αυτό το ίδιο την αρχή (Prinzip) της κίνησης ή επειδή το Είναι του δεν είναι η απόλυτη αρνητικότητα και έννοια.

§ 290

Ετούτη η άλλη πλευρά του Ανόργανου, αντίθετα, αν εξεταστεί όχι ως διαδικασία, αλλά ως Είναι που ηρεμεί, είναι η συνήθης συνεκτικότητα, μια *απλή* αισθητήρια ιδιότητα που κείται στη μια πλευρά, ακριβώς απέναντι από την ελευθερωμένη πλευρά του *Άλλως-Είναι*, το οποίο βρίσκεται διασκορπισμένο σε πολλές, αδιάφορες μεταξύ τους ιδιότητες και είναι, όπως το ειδικό βάρος, μια από τούτες τις ιδιότητες. Η πληθύς των ιδιοτήτων, ειλημμένων μαζί, συγκροτεί λοιπόν την άλλη πλευρά της συνεκτικότητας. Αλλά σ' αυτήν, όπως και στις άλλες ιδιότητες, ο *αριθμός* είναι η μοναδική προσδιοριστικότητα, η οποία όχι μόνο δεν εκφράζει ένα σχετισμό αυτών των

ιδιοτήτων και μια μετάβαση από τη μια στην άλλη, αλλά ουσιαστικά είναι εκείνη ακριβώς η απουσία κάθε αναγκαίου σχετισμού και παριστά το ξερίζωμα κάθε νομοτέλειας, γιατί ο αριθμός είναι η έκφραση της προσδιοριστικότητας ως μιας *επουσιώδους* [προσδιοριστικότητας]. Τότε λοιπόν βλέπουμε πως μια σειρά από σώματα, των οποίων η διαφορά εκφράζεται ως αριθμητική διαφορά του ειδικού τους βάρους, με κανένα τρόπο δεν βαίνει παράλληλα προς μια σειρά που εκφράζει τη διαφορά των άλλων ιδιοτήτων, ακόμη και αν λάβουμε, για να διευκολύνουμε τη σύγκριση, μόνο μία ή μερικές από αυτές τις ιδιότητες. Γιατί ό,τι θα όφειλε πράγματι να συνιστά την άλλη πλευρά σε ένα τέτοιο παραλληλισμό, θα μπορούσε να είναι μόνο η όλη δέσμη των ιδιοτήτων. Για την ταξινόμηση και τη σύνδεση αυτής της δέσμης με ένα όλο η παρατήρησή έχει αφενός στη διάθεσή της τις προσδιοριστικότητες μεγεθών [= ποσοτικές προσδιοριστικότητες] αυτών των ποικίλων ιδιοτήτων· από την άλλη όμως οι διαφορές τους εκδηλώνονται ως ποιοτικές διαφορές. Αυτό που θάπρεπε τώρα μέσα σε τούτη τη σωρεία ιδιοτήτων να χαρακτηρίζεται ως θετικό ή αρνητικό και θα αναιρούνταν αμοιβαία – η εσωτερική εν γένει σύσταση και έκθεση του τύπου [Formel], που θα ήταν πολύ πολύπλοκος – όλο αυτό θα ανήκε στην έννοια, η οποία όμως είναι αποκλεισμένη από τον τρόπο με τον οποίο οι ιδιότητες όφειλαν να υπάρχουν μέσα στο *στοιχείο του Είναι* και να συλλαμβάνονται. Μέσα σε τούτο το Είναι [των ιδιοτήτων] καμιά δεν δείχνει το χαρακτήρα ενός αρνητικού απέναντι στην άλλη· απεναντίας, η μια *είναι* εξίσου καλά όσο και η άλλη και με κανένα άλλο τρόπο δεν υπαινίσσεται την θέση που θάπρεπε να λάβει μέσα στη διάταξη του όλου. –Στην περίπτωση μιας σειράς, η οποία βαίνει[1] σύμφωνα με παράλληλες διαφορές,– η σχέση θα μπορούσε να κατανοείται ως μια

[§ 290] 1. fortläuft: απαντά στη β', γ' έκδοση και στην έκδοση του Hoffmeister.

ταυτόχρονη προσαύξηση των δύο πλευρών ή ως προσαύξηση της μιας και περιορισμός της άλλης– αυτό που ενδιαφέρει είναι μόνο η *τελική* απλή έκφραση του συναγμένου όλου, το οποίο όφειλε να συγκροτεί τη μια πλευρά του νόμου έναντι του ειδικού βάρους· αλλά μια τέτοια πλευρά, ως *οντικό αποτέλεσμα*, δεν είναι για την ακρίβεια τίποτε άλλο απ' ό,τι αναφέρθηκε ήδη, δηλ. μια ενική ιδιότητα, καταπώς μια κοινή περίπου συνεκτικότητα, δίπλα στην οποία οι άλλες ιδιότητες, και μεταξύ αυτών το ειδικό βάρος, κείτονται αδιάφορες· και κάθε άλλη ιδιότητα μπορεί με το ίδιο δικαίωμα, δηλ. το ίδιο λαθεμένα να επιλέγεται για να αντιπροσωπεύει την άλλη πλευρά στην ολότητά της· η μια όσο και η άλλη θα μπορούσε μόνο την ουσία να αντιπροσωπεύει [= αναπαριστά (repräsentieren)], στα γερμανικά: να *προτάσσει [= παριστά (vorstellen)]*, αλλά δεν θα ήταν το ίδιο το Πράγμα. Η προσπάθεια έτσι να βρούμε σειρές σωμάτων, οι οποίες, δυνάμει του απλού παραλληλισμού των δύο πλευρών, θα εξέφραζαν την ουσιώδη φύση των σωμάτων σύμφωνα με ένα νόμο αυτών των πλευρών, πρέπει να θεωρείται ως μια διανοητική σύλληψη [Gedanke], που δεν γνωρίζει το καθήκον της και τα μέσα με τα οποία θα μπορούσε να το φέρει σε πέρας.

[Β.]
[ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΡΓΑΝΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ: ΓΕΝΟΣ, ΕΙΔΟΣ, ΕΝΙΚΟΤΗΤΑ, ΑΤΟΜΟ]

§ 291

Προηγούμενα ο σχετισμός του Εσωτερικού και του Εξωτερικού μέσα στο [οργανικό] μόρφωμα, ο οποίος οφείλει να είναι παρών στην παρατήρηση, μεταφέρθηκε παρευθύς στη σφαίρα του

Ανόργανου. Ο προσδιορισμός, ο οποίος επιφέρει τούτη τη μεταφορά, μπορεί τώρα να υποδηλώνεται με περισσότερη ακρίβεια, και από δω προκύπτει μια άλλη μορφή και σχετισμός τούτης της σχέσης. Δηλ. απουσιάζει εντελώς από το Οργανικό ό,τι φαίνεται στο Ανόργανο να προσφέρει τη δυνατότητα μιας τέτοιας σύγκρισης του Εσωτερικού και του Εξωτερικού. Το ανόργανο Εσωτερικό είναι ένα απλό Εσωτερικό, το οποίο για την κατ' αίσθηση αντίληψη παρουσιάζεται ως μια ιδιότητα μέσα στο *στοιχείο του Είναι*· η προσδιοριστικότητα, συνεπώς, του ανόργανου Εσωτερικού είναι ουσιαστικά το μέγεθος και, ως μια ιδιότητα μέσα στο στοιχείο του Είναι, αυτό[1] εμφανίζεται αδιάφορο προς το Εξωτερικό ή προς την ποικιλία των άλλων αισθητηριακών ιδιοτήτων. Το διεαυτό-Είναι του ζωντανού οργανισμού όμως δεν κάνει μ' αυτό τον τρόπο την εμφάνισή του από τη μια πλευρά ενάντια στο Εξωτερικό του, αλλά έχει την αρχή [Prinzip] του *άλλως-Είναι* κατά τη δική του πλευρά. Αν ορίσουμε το διεαυτό-Είναι ως *απλό αυτοσυντηρούμενο αυτο-σχετισμό*, τότε το άλλως-Είναι του θα είναι η απλή *αρνητικότητα*· και η οργανική ενότητα είναι η ενότητα του ίδιου με τον εαυτό του αυτο-σχετισμού και της καθαρής αρνητικότητας. Ετούτη η ενότητα ως ενότητα είναι το Εσωτερικό του Οργανικού[2]· αυτό είναι, συνεπώς, καθεαυτό καθολικό ή είναι *γένος*. Αλλά η ελευθερία του γένους σε σχέση προς την πραγματικότητά της

[§ 291] 1. Αυτό δηλ. το ανόργανο Εσωτερικό.

2. Το Οργανικό τελεί υπό μια έλλογη νομοτέλεια και διέπεται από το σκοπό της αυτοσυντήρησης, δηλ. από μια τελεολογική σχέση προς τον εαυτό του. Συνάμα περιέχει το άλλως-Είναι, την αρνητικότητα της πρωθύστερης διαλεκτικής άρνησης του Εαυτού ως περιοριστικά αυτο-ταυτής οντότητας· και η εσωτερικότητά του, κατά συνέπεια, δεν προσδιορίζεται με αριθμητικά μεγέθη οντικών ιδιοτήτων, αλλά είναι ταυτότητα που προκύπτει ως δυνατότητα του Εσωτερικού να προσδιορίζεται οργανικά από την κίνηση αυτοταύτισής του μέσω της αναίρεσης του περιοριστικού χαρακτήρα της αυτοταυτής οντότητας και να γίνεται διεαυτό-Είναι.

είναι διαφορετική από την ελευθερία του ειδικού *βάρους* σε σχέση με το μόρφωμα. Η ελευθερία του ειδικού βάρους είναι μια *οντική* ελευθερία ή τέτοιας υφής που εμφανίζεται στη μια πλευρά ως ειδική ιδιότητα. Αλλ' επειδή αυτή είναι μια *οντική* ελευθερία, συμβαίνει επίσης αυτή να είναι μόνο μια *προσδιοριστικότητα*, η οποία *ουσιαστικά* ανήκει σε τούτο το μόρφωμα, ή μέσω της οποίας το μόρφωμα τούτο, *καθότι ουσία*, είναι κάτι το προσδιορισμένο. Η ελευθερία του γένους όμως είναι μια καθολική ελευθερία και αδιαφορεί για τούτο το μόρφωμα ή την πραγματικότητά της. Η *προσδιοριστικότητα*, συνεπώς, που προσιδιάζει στο *διεαυτό-Είναι ως τέτοιο* του Ανόργανου, στην περίπτωση του Οργανικού υπόκειται στο διεαυτό του-Είναι, ακριβώς όπως στην περίπτωση του Ανόργανου υπόκειται μόνο στο *Είναι* του τελευταίου τούτου. Γι' αυτό, αν και η προσδιοριστικότητα είναι συνάμα παρούσα στο Ανόργανο μόνο ως *ιδιότητα*, προσλαμβάνει ωστόσο το κύρος της *ουσίας*, διότι, καθόσον απλό αρνητικό, αντίκειται στο προσδιορισμένο-Είναι ως Είναι για άλλο· και τούτο το απλό αρνητικό, στην έσχατη ενική του προσδιοριστικότητα, είναι ένας αριθμός. Το Οργανικό όμως είναι μια ενικότητα, που η ίδια [είναι][3] καθαρή αρνητικότητα και ως εκ τούτου εξοντώνει μέσα της τη σταθερή προσδιοριστικότητα του αριθμού, ο οποίος προσιδιάζει στο *αδιάφορο Είναι*. Εφόσον το Οργανικό έχει μέσα του το στοιχείο του αδιάφορου Είναι, επομένως και του αριθμού, ο τελευταίος τότε μπορεί να λαμβάνεται μόνο ως παιχνίδι, αλλά όχι ως η ουσία της ζωτικότητάς του.

§ 292

Αλλά τώρα, ενώ η καθαρή αρνητικότητα, η αρχή [Prinzip] της εξέλιξης, δεν πέφτει έξω από το Οργανικό, το οποίο

3. [ist]: προστίθεται από τον Hoffmeister.

συνακόλουθα δεν εμπεριέχει μέσα στην *ουσία* του αυτή την αρνητικότητα ως μια προσδιοριστικότητα, αλλά η ίδια η ενικότητά του είναι καθεαυτήν [= ενδόμυχα] καθολική, οι πλευρές ωστόσο τούτης της καθαρής ενικότητας, μέσα στο Οργανικό, δεν είναι ανεπτυγμένες και πραγματικές ως καθαυτό *αφηρημένες ή καθολικές*. Απεναντίας, μια τέτοια έκφραση λαβαίνει χώρα έξω από κείνη την καθολικότητα, η οποία επαναπίπτει μέσα στην *εσωτερικότητα*· και μεταξύ της πραγματικότητας ή του μορφώματος, δηλ. της αυτο-αναπτυσσόμενης ενικότητας, και του οργανικού καθολικού ή του γένους εισδύει το *προσδιορισμένο* καθολικό, το *είδος*. Η ύπαρξη, στην οποία φτάνει η αρνητικότητα του καθολικού ή του γένους, είναι μόνο η ανεπτυγμένη εξελικτική κίνηση που διατρέχει τα *μέρη του οντικού μορφώματος*. Αν το γένος, ως μια ήρεμη απλότητα, είχε μέσα του τα διαφοροποιημένα μέρη και έτσι η *απλή* του *αρνητικότητα* ως τέτοια ήταν συνάμα κίνηση που θα διέτρεχε εξίσου απλά, κατά τρόπο άμεσο καθολικά προς τη μεριά τους μέρη, τα οποία θα ήταν εδώ πραγματικά ως τέτοιες πλευρές, τότε το οργανικό γένος θα ήταν συνείδηση. Έτσι όμως η *απλή προσδιοριστικότητα*, ως προσδιοριστικότητα του είδους, είναι παρούσα μέσα στο γένος με ένα τρόπο που στερείται πνεύματος. Η πραγματικότητα αρχίζει από το γένος, ή ό,τι εισδύει στην πραγματικότητα, δεν είναι το γένος ως τέτοιο, δηλ. εν γένει δεν είναι η σκέψη του. Το γένος ως πραγματικό Οργανικό αντιπροσωπεύεται από ένα υποκατάστατό του, τον αριθμό. Αλλ' αυτός ο τελευταίος φαίνεται να δηλώνει τη μετάβαση από το γένος στον ατομικό σχηματισμό[1] και να τροφοδοτεί την παρατήρηση με τις δυο πλευρές της αναγκαιότητας, τη μια φορά ως απλή προσδιοριστικότητα, την άλλη ως μόρφωμα, του οποίου η πολύμορφη φύση είναι πλήρως ανεπτυγμένη. Τούτος ο αριθμός υποδηλώνει μάλλον την αδιαφορία και την ελευθερία του καθολικού και του

[§ 292] 1. Individuelle Gestaltung: στη διαμόρφωση του ατόμου.

ενικού στην αμοιβαιότητά τους, [ενός ενικού] το οποίο αφήνεται από το γένος στο έλεος μιας χωρίς ουσία διαφοράς του μεγέθους· αλλά το ίδιο το ενικό, σαν ζωντανό που είναι, παρουσιάζεται να είναι ελεύθερο από τούτη τη διαφορά. Η αληθινή καθολικότητα, όπως έχει προσδιοριστεί, εδώ είναι μόνο *εσωτερική ουσία*· ως *προσδιοριστικότητα του είδους* είναι μια μορφική καθολικότητα, και απέναντι σ' αυτήν εκείνη η αληθινή καθολικότητα παίρνει θέση στην πλευρά της ενικότητας, η οποία κατ' αυτό τον τρόπο είναι μια ζώσα ενικότητα, τέτοια που, δυνάμει του *εσωτερικού της-Είναι*, μένει ανεπηρέαστη από την *προσδιοριστικότητά της ως είδος*. Αλλά τούτη η ενικότητα δεν είναι συνάμα καθολικό άτομο, δηλ. ένα άτομο στο οποίο η καθολικότητα θα είχε εξίσου καλά μια εξωτερική πραγματικότητα· απεναντίας, το καθολικό άτομο πέφτει έξω από τον ζωντανό οργανισμό. Αυτό όμως το *καθολικό* άτομο, καθώς είναι *άμεσα* το άτομο των κατά φύση σχηματισμών, δεν είναι η ίδια η συνείδηση. Αν αυτό επρόκειτο να είναι συνείδηση, το προσδιορισμένο του-Είναι ως *ενικό [= μοναδικό], οργανικό και ζωντανό άτομο* δεν θα έπρεπε να πέφτει έξω απ' αυτό.

[C.]
[Η ΖΩΗ ΩΣ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ]

§ 293

Βρισκόμαστε λοιπόν εμπρός σε ένα συλλογισμό, όπου ο ένας ακραίος όρος είναι η *καθολική ζωή ως καθολικό* ή ως γένος, ο άλλος δε ακραίος όρος είναι η *ίδια*, αλλά ως *ενικό* ή ως καθολικό άτομο· ο μεσαίος όρος ωστόσο είναι συνάρτηση αμφοτέρων των όρων: ο πρώτος φαίνεται να εναρμονίζεται σ' αυτόν ως

προσδιορισμένη καθολικότητα ή ως *είδος*, ο άλλος όμως ως *αυθεντική* ή ξεχωριστή [= μοναδική] *ενική ύπαρξη*. – Και επειδή ο συλλογισμός τούτος ανήκει εξ ολοκλήρου στην πλευρά του *σχηματισθέντος-μορφώματος [Gestaltung]*[1], τότε υπάγεται σ' αυτό εξίσου εκείνο, το οποίο είναι διαφοροποιημένο ως ανόργανη φύση.

§ 294

Εφόσον λοιπόν η καθολική ζωή, [εννοημένη] ως *η απλή ουσία του γένους*, αναπτύσσει από την πλευρά της τις διαφορές της έννοιας και πρέπει να τις εκθέσει ως μια σειρά απλών προσδιοριστικοτήτων, τότε η σειρά τούτη είναι ένα σύστημα διαφορών, οι οποίες τέθηκαν ως [αμοιβαία] αδιάφορες ή είναι *μια αριθμητική-σειρά*. Αν προηγουμένως το Οργανικό με τη μορφή της ενικότητας αντιτασσόταν σε τούτη την επουσιώδη διαφορά, η οποία ούτε εκφράζει ούτε περιέχει τη ζωντανή φύση της ενικότητας – και αν πρέπει να λεχθεί το ίδιο ακριβώς σε ό,τι αφορά το Ανόργανο, λαμβάνοντάς το ως ένα προσδιορισμένο-Είναι στην ολότητά του που είναι ανεπτυγμένο στο πλήθος των ιδιοτήτων του – τώρα αυτό είναι το καθολικό άτομο, το οποίο πρέπει να το εξετάζουμε όχι μόνο ως ελεύθερο από κάθε διάρθρωση [= συστηματοποίηση] του γένους, αλλά και σαν δύναμη που δεσπόζει του γένους. Το γένος, που διαιρείται σε είδη σύμφωνα με την *καθολική προσδιοριστικότητα* του αριθμού ή μπορεί επίσης να υιοθετεί ως αρχές της υποδιαίρεσής του επί μέρους γνωρίσματα της ύπαρξής του, όπως π.χ. το σχήμα, το χρώμα κ.λπ., σ' αυτή την ήρεμη ενασχόλησή του υφίσταται βία από την πλευρά του καθολικού ατόμου, – από *τη γη* – το οποίο

[§ 293] 1. Της διαμόρφωσης: Ο συλλογισμός της διαμόρφωσης (der Schluß der Gestaltung) είναι το ενεργείν ως ο μεσαίος όρος της διαμεσολάβησης και το αποτέλεσμα ως η συλλογιστική σύναψη της ενικότητας και της καθολικότητας που επιδιώκει και επιτυγχάνει η διαμεσολάβηση του μεσαίου όρου.

ως η καθολική αρνητικότητα διατηρεί τις διαφορές απέναντι στη συστηματοποίηση του γένους όπως αυτές υπάρχουν μέσα του· και η φύση αυτών των διαφορών, λόγω της υπόστασης στην οποία ανήκουν, είναι διαφορετική από τη φύση εκείνων [των διαφορών] του γένους. Αυτή η δράση του γένους τείνει να γίνει μια εντελώς περιορισμένη ενασχόληση, στην οποία το γένος μπορεί να δώσει μια ώθηση μόνο εντός εκείνων των ισχυρών στοιχείων και η οποία σε όλα τα επίπεδα διακόπτεται από την αχαλίνωτη βία τους και γίνεται ατελής και υποτυπώδης.

§ 295

Από δω προκύπτει ότι μέσα στην ύπαρξη που έχει λάβει ένα καθορισμένο σχήμα ο Λόγος μπορεί να εκδηλώνεται στην παρατήρηση μόνο *ως ζωή εν γένει·* [μια ζωή] όμως, η οποία αυτή καθεαυτήν, μέσα στο διαφοροποιείν της, δεν κατέχει στην πραγματικότητα καμιά έλλογη διάταξη και διάρθρωση και δεν είναι ένα εντός εαυτού [= εσωτερικά] θεμελιωμένο σύστημα των μορφών. – Αν μέσα στο συλλογισμό του οργανικού σχηματισμού ο μέσος όρος, όπου το είδος και η πραγματικότητά του λαμβάνουν χώρα ως ενική [= ξεχωριστή] ατομικότητα, εμπεριείχε τους ακραίους όρους της εσωτερικής καθολικότητας και της καθολικής ατομικότητας, τότε αυτός ο μέσος όρος θα είχε στην *κίνηση* της πραγματικότητάς του την έκφραση και τη φύση της καθολικότητας και θα ήταν η αυτο-συστηματοποιούμενη ανάπτυξη. – Έτσι η *συνείδηση*, [καθότι μέσος όρος] ανάμεσα στο καθολικό πνεύμα και την ενικότητά του ή την αισθητηριακή συνείδηση, έχει για μέσο όρο το σύστημα των διαμορφώσεων της συνείδησης, [εννοημένο] ως ένα αυτο-διατασσόμενο όλο της ζωής του πνεύματος, – το σύστημα, το οποίο εξετάζουμε εδώ και το οποίο έχει ως ιστορία—του—κόσμου την αντικειμενική του ύπαρξη. Αλλά η οργανική φύση δεν έχει ιστορία· από το καθολικό της στοιχείο, τη ζωή, περιπίπτει απευθείας στην

ενικότητα της ύπαρξης, και τα ενοποιημένα μέσα σε τούτη την πραγματικότητα στάδια της απλής προσδιοριστικότητας και της ενικής οργανικής ζωής παράγουν το γίγνεσθαι μόνο υπό τη μορφή της συμπτωματικής κίνησης, όπου το καθένα είναι ενεργό στο δικό του μέρος και το όλο διατηρείται· αλλά τούτη η κινητικότητα, στο βαθμό που είναι *για* τον ίδιο *τον εαυτό της*, περιορίζεται στο δικό της κέντρο, επειδή το όλο δεν είναι παρόν μέσα σ' αυτό το κέντρο, και δεν είναι παρόν, επειδή εδώ, ως όλο, δεν είναι *διεαυτό*.

§ 296

Εκτός λοιπόν από το γεγονός ότι ο παρατηρών Λόγος μόνο μέσα στην οργανική φύση φτάνει στην εποπτεία του ίδιου του εαυτού του ως καθολικής ζωής εν γένει, αυτός κατορθώνει να φτάσει στην εποπτεία της ανάπτυξης και της ρεαλιστικής πραγμάτωσης τούτης της ζωής δυνάμει διαφοροποιημένων κατά ένα εντελώς καθολικό τρόπο συστημάτων, των οποίων ο προσδιορισμός, η ουσία τους, δεν βρίσκεται μέσα στο Οργανικό ως τέτοιο, αλλά στο καθολικό άτομο, [τη γη]· και *στους κόλπους* αυτών των διαφορών της γης, [η εποπτεία της ανάπτυξης και της ρεαλιστικής πραγμάτωσης εκείνης της ζωής καθίσταται δυνατή μόνο] με τη μορφή διευθετήσεων, τις οποίες το γένος επιχειρεί [να εγκαθιδρύσει].

§ 297

Εφόσον, επομένως, η *καθολικότητα της οργανικής ζωής*, μέσα στην πραγματικότητά της αφήνεται να περιπίπτει άμεσα στον ακραίο όρο της *ενικότητας*, χωρίς την αυθεντική διεαυτήν ούσα [= αυθυπόστατη] διαμεσολάβηση, η παρατηρούσα συνείδηση έχει εμπρός της ως πράγμα μόνο το *νομίζειν* [της φύσης]· και αν ο Λόγος μπορεί να έχει το ανώφελο ενδιαφέρον να παρατηρεί τούτο το νομίζειν, τότε πρέπει να περιορίζεται στην

περιγραφή και την αφήγηση γνωμών και ιδιοτροπιών της φύσης. Ετούτη η χωρίς πνεύμα ελευθερία του νομίζειν θα προσφέρει στ' αλήθεια προς όλες τις πλευρές έμβρυα νόμων, ίχνη αναγκαιότητας, υπαινιγμούς για τάξη και διάταξη, πνευματώδεις και αληθοφανείς σχέσεις. Αλλά η παρατήρηση, όταν σχετίζει το Οργανικό με τις υπάρχουσες διαφορές του Ανόργανου, με τα στοιχεία, με ζώνες και κλίματα, σε ό,τι αφορά το νόμο και την αναγκαιότητα, δεν προχωρεί εκείθεν της *μεγάλης επίδρασης*. Από την άλλη πλευρά, όπου η ατομικότητα δεν έχει τη σημασία της γης, αλλά αυτή του *ενύπαρκτου* μέσα στην οργανική ζωή *Ενός*, και όπου τούτο το Εν σε άμεση ενότητα με το καθολικό συνιστά πράγματι το γένος, η απλή ενότητα του οποίου όμως, ακριβώς γι' αυτό, ορίζεται μόνο ως αριθμός και αφήνει ως εκ τούτου ελεύθερο το ποιοτικό φαινόμενο, – [απ' αυτή λοιπόν την άλλη πλευρά] η παρατήρηση δε μπορεί να πράξει τίποτα περισσότερο από το να κάνει *έξυπνες παρατηρήσεις*, να υποδεικνύει *ενδιαφέρουσες σχέσεις*, να προβαίνει σε *φιλική προσέγγιση με την έννοια*. Αλλά οι έξυπνες *παρατηρήσεις* δεν είναι κατ' ουδένα τρόπο μια *γνώση της αναγκαιότητας*, οι *ενδιαφέρουσες* σχέσεις δεν προχωρούν πέρα από το να έχουν *ενδιαφέρον*, μόνο που το ενδιαφέρον δεν είναι παρά μια γνώμη περί του Λόγου· και η *φιλικότητα*, με την οποία το άτομο υπαινίσσεται μια έννοια, είναι μια παιδιάστικη φιλικότητα, η οποία, όταν αξιώνει καθεαυτήν και διεαυτήν να έχει κάποια εγκυρότητα, είναι παιδαριώδης.

b.
Η ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΧΕΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ· ΛΟΓΙΚΟΙ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ.

§ 298

Η παρατήρηση της φύσης βρίσκει την έννοια να πραγματώνεται μέσα στην ανόργανη φύση, βρίσκει νόμους, των οποίων τα συστατικά στοιχεία είναι πράγματα που έχουν συνάμα χαρακτήρα αφαιρέσεων· αυτή όμως η έννοια δεν είναι μια ανασκοπημένη εντός εαυτού απλότητα. Η ζωή της οργανικής φύσης, απεναντίας, είναι μόνο τούτη η ανασκοπημένη εντός εαυτού απλότητα· η αντίθεση μέσα της, ως αντίθεση του καθολικού και του ενικού, δεν αποσυντίθεται στα στοιχεία της μέσα στην ουσία ετούτης της ζωής ως τέτοιας· η ουσία δεν είναι το γένος, το οποίο θα αποσχιζόταν και θα μπορούσε να κινηθεί εντός του δικού του αδιαφοροποίητου στοιχείου και το οποίο ταυτόχρονα θα παρέμεινε αδιαφοροποίητο διεαυτό μέσα στην αντί-θεσή του. Η παρατήρηση βρίσκει τούτη την ελεύθερη έννοια, της οποίας η καθολικότητα έχει μέσα της με ένα εξίσου απόλυτο τρόπο την ανεπτυγμένη ενικότητα, μόνο μέσα στην ίδια την ως έννοια υπάρχουσα έννοια ή μέσα στην αυτοσυνείδηση[1].

[§ 298] 1. [Μέσα στην ανόργανη φύση ο Λόγος παρατηρεί τα πράγματα, τα οποία μέσα στο νόμο δείχνονται σαν αφηρημένες βαθμίδες μιας έννοιας· αλλά η απλή ενότητα αυτών των βαθμίδων δεν είναι παρούσα, δεν υπάρχει εκεί «μια απλότητα ανασκοπημένη εντός εαυτού». «Η ζωή παρουσιάζει καλά στην παρατήρηση αυτή την απλότητα και αυτή την εσωτερικότητα, αλλά την παρουσιάζει χωρίς τη συγκεκριμένη της ανάπτυξη, ή τούτη η ανάπτυξη πέφτει έξω απ' αυτήν, της είναι εξωτερική. Η έννοια συγχρόνως, *ανασκοπημένη εντός εαυτού μέσα στην απλότητά της και αναπτυγμένη μέσα στις διαφορές της*, δεν βρίσκεται παρά μέσα στην αυτοσυνείδηση. Η αυτοσυνείδηση είναι η ίδια η

[I.]
[ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΝΟΗΣΗΣ]

§ 299

Όταν τώρα η παρατήρηση γυρίζει στον εαυτό της και στρέφει την προσοχή της στην πραγματική έννοια, [ειλημμένην] ως ελεύθερη έννοια, τότε βρίσκει αμέσως τους *νόμους της νόησης*. Ετούτη η ενικότητα, η οποία είναι η νόηση στον εαυτό της, είναι η αφηρημένη, ολοκληρωτικά αποσυρμένη μέσα στην απλότητα κίνηση του αρνητικού· και οι νόμοι είναι εκτός ρεαλιστικής πραγματικότητας. – [Το να λέμε ότι] οι νόμοι δεν έχουν *ρεαλιστική πραγματικότητα* δε σημαίνει άλλο από το ότι αυτοί δεν ενέχουν αλήθεια. Πράγματι, αυτοί δεν προορίζονται να είναι *όλη* η αλήθεια, αλλ' ακόμα *μορφική*. Το καθαρά μορφικό στοιχείο όμως χωρίς ρεαλιστική πραγματικότητα είναι ένα πλάσμα της σκέψης ή η κενή αφαίρεση χωρίς εσωτερικό διχασμό, ο οποίος δεν θα ήταν άλλος από το περιεχόμενο. – Από την άλλη πλευρά όμως, εφόσον αυτοί είναι νόμοι της καθαρής νόησης, η τελευταία δε τούτη είναι το καθεαυτό καθολικό και συνεπώς μια γνώση, η οποία έχει άμεσα το Είναι μέσα της και εδώ μέσα κάθε ρεαλιστικότητα, τούτοι οι νόμοι είναι απόλυτες έννοιες και αδιαχώριστα οι ουσιότητες της μορφής και των πραγμάτων. Επειδή η αυτοκινούμενη μέσα της καθολικότητα είναι η απλή έννοια που διακρίνεται *για το διχασμό της*, τούτη–δω έχει κατ' αυτό τον τρόπο ένα *περιεχόμενο* καθεαυτήν, και για την ακρίβεια ένα τέτοιο, το οποίο ισοδυναμεί με κάθε περιεχόμενο, εξαιρουμένου του αισθητού Είναι. Ετούτο είναι ένα περιεχόμενο, το οποίο ούτε βρίσκεται σε αντίφαση με τη μορφή ούτε είναι εν γένει διαχωρισμένο απ' αυτήν· αυτό μάλλον είναι

έννοια που υπάρχει ως έννοια (*der als Begriff existierende Begriff selbst*)». J. Hyppolite, La *Phenoménologie de l' esprit*, I σελ. 249, σημ. 77].

κατ' ουσίαν η ίδια η μορφή, γιατί η τελευταία δεν είναι τίποτε άλλο από το χωριζόμενο στις καθαρές του πλευρές καθολικό.

§ 300

Ο τρόπος όμως, με τον οποίο τούτη η μορφή ή το περιεχόμενο είναι *για την παρατήρηση* ως παρατήρηση, προσδίδει σ' αυτή το χαρακτήρα ενός περιεχομένου *που έχει βρεθεί*, που είναι δεδομένο, ενός περιεχομένου το οποίο *απλώς είναι*. Τούτο γίνεται *ένα ήρεμο Είναι* σχετισμών, ένα πλήθος μεμονωμένων αναγκαιοτήτων, οι οποίες, καθότι ένα καθεαυτό και διεαυτό *σταθερό* περιεχόμενο, οφείλουν να ενέχουν μια αλήθεια *μέσα στην προσδιοριστικότητά τους*, και έτσι στην πράξη εκφεύγουν της μορφής. – Αλλά τούτη η απόλυτη αλήθεια σταθερών προσδιοριστικοτήτων ή πολλών διαφορετικών νόμων αντιφάσκει προς την ενότητα της αυτοσυνείδησης ή της νόησης και της μορφής εν γένει. Ό,τι βεβαιώνεται ως ένας σταθερός, παραμόνιμος καθεαυτόν νόμος, μπορεί να είναι μόνο μια πλευρά της ανασκοπημένης εντός εαυτού ενότητας, [μπορεί] να προβάλλει μόνο ως εξαφανιζόμενο μέγεθος. Αλλά όταν τέτοιοι νόμοι, μέσα από την πορεία εξέτασής τους, είναι αποσπασμένοι από τούτη τη συνοχή της κίνησης και κάνουν την εμφάνισή τους μεμονωμένα, αυτό που τους λείπει δεν είναι το περιεχόμενο, γιατί αυτοί έχουν[1] ένα ορισμένο περιεχόμενο, αλλά μάλλον η μορφή, που είναι η ουσία τους. Στην πράξη τούτοι οι νόμοι δεν είναι η αλήθεια της νόησης, και τούτο όχι γιατί αυτοί οφείλουν να είναι μόνο μορφικοί και να μην έχουν κανένα περιεχόμενο, αλλά μάλλον για τον αντίθετο λόγο, επειδή δηλ. μέσα στην προσδιοριστικότητά τους ή ακριβώς *ως ένα περιεχόμενο*, από το οποίο αφαιρείται η μορφή, οφείλουν να λογίζονται ως κάτι απόλυτο. Μέσα

[§ 300] 1. haben: απαντά στην πρώτη έκδοση· β', γ' και ο Hoffmeister γράφουν: haben vielmehr. Ακολουθώ την α' εκδοχή.

στην αλήθεια τους, σαν εξαφανιζόμενα στάδια μέσα στην ενότητα της νόησης, οι νόμοι θα έπρεπε να εκλαμβάνονται ως γνώση ή ως μια κίνηση της νόησης, όχι όμως ως *νόμοι* της γνώσης. Αλλά το παρατηρείν [Beobachten] δεν είναι η ίδια η γνώση και αγνοεί αυτήν· απεναντίας, αναστρέφει τη φύση της, δίνοντάς της το μόρφωμα του *Είναι*, δηλ. συλλαμβάνει την αρνητικότητά της μόνο ως *νόμους* αυτής της ίδιας [της γνώσης]. – Είναι επαρκές εδώ να έχει καταδειχθεί από τους γενικούς όρους της φύσης του Πράγματος η μη–εγκυρότητα των επονομαζόμενων νόμων–της–νόησης [Denkgesetze]. Η εγγύτερη ανάπτυξη ανήκει στη θεωρησιακή Φιλοσοφία, όπου οι νόμοι παρουσιάζονται να είναι ό,τι είναι στ' αλήθεια, δηλ. ενικά [= επί μέρους] εξαφανιζόμενα στάδια, των οποίων η αλήθεια είναι μόνο η ολότητα της κίνησης της νόησης, είναι η ίδια η γνώση.

[II.]
[ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ]

§ 301

Ετούτη η αρνητική ενότητα της νόησης είναι διεαυτήν [= για τον ίδιο τον εαυτό της], ή, μάλλον αυτή είναι το *για-τον-ίδιο-τον-εαυτό-του-Είναι*, η αρχή της ατομικότητας, και μέσα στη ρεαλιστική της ύπαρξη, *ενεργός συνείδηση*[1]. Ως εκ τούτου, η παρατηρούσα συνείδηση, μέσω της φύσεως του Πράγματος,

[§ 301] 1. Tuendes Bewußtsein: δρώσα συνείδηση. Ετούτη η συνείδηση αναπτύσσει μια δραστηριότητα, έχει μια δράση αρνητική ως προς το Είναι. Έρχεται έτσι αντιμέτωπη με την ρεαλιστική πραγματικότητα.

άγεται προς αυτήν[2] ως την ρεαλιστική πραγματικότητα εκείνων των νόμων. Επειδή μια τέτοια συνάφεια δεν είναι σαφής για την παρατηρούσα συνείδηση, τούτη η τελευταία νομίζει πως η νόηση, μέσα στους νόμους της, στέκεται στη μια πλευρά και πως η συνείδηση από την άλλη λαμβάνει ένα άλλο Είναι μέσα σ' αυτό, το οποίο τώρα είναι γι' αυτήν αντικείμενο [παρατήρησης], δηλ. μέσα στην ενεργό συνείδηση, η οποία είναι διεαυτήν με τρόπο που να αίρει το Άλλως-Είναι και να βρίσκει την πραγματικότητά της μέσα σ' αυτήν την εποπτεία του ίδιου του εαυτού της ως του αρνητικού.

§ 302

Για την *παρατήρηση* ξανοίγεται λοιπόν ένα *νέο πεδίο* σε σχέση με τη *δρώσα πραγματικότητα της συνείδησης*. Η Ψυχολογία περιέχει το πλήθος των νόμων, σύμφωνα με τους οποίους το πνεύμα συμπεριφέρεται διαφορετικά απέναντι στους διάφορους τρόπους της πραγματικότητάς του ως ενός *ήδη δεδομένου άλλως-Είναι*. [Μια τέτοια συμπεριφορά του συνίσταται] εν μέρει στο να δέχεται μέσα του αυτούς τους διαφορετικούς τρόπους και να *προσαρμόζεται* στις ήδη δεδομένες συνήθειες, στα ήθη, στους τρόπους σκέψης, σαν να πρόκειται για κείνο, στους κόλπους του οποίου το πνεύμα είναι στον εαυτό του, ως πραγματικότητα, αντικείμενο· και εν μέρει [συνίσταται] στο να ξέρει να αυτενεργεί απέναντι σ' αυτούς τους τρόπους και να επιλέγει από τούτη την πραγματικότητα για τον εαυτό του, σύμφωνα με μια ιδιαίτερη κλίση και διακαή επιθυμία του, μόνο εκείνο που έχει ξεχωριστή σημασία γι' αυτό, και [ακόμη συνίσταται] στο να *προσαρμόζει* το αντικειμενικό Είναι στον εαυτό του· στην πρώτη περίπτωση το πνεύμα συμπεριφέρεται αρνητικά προς τον ίδιο τον

---

2. Δηλ. προς την ενεργό συνείδηση, η οποία μέσα στη δράση της είναι διεαυτήν.

εαυτό ως ενική ύπαρξη [Einzelheit], στη δεύτερη συμπεριφέρεται αρνητικά προς τον ίδιο του τον εαυτό ως καθολικό Είναι. – Σύμφωνα με την πρώτη πλευρά η αυθυπαρξία προσδίδει σ' αυτό που ήδη υπάρχει τη *μορφή* συνειδητής ατομικότητας καθόλου και ως προς το περιεχόμενο παραμένει στο εσωτερικό τής ήδη δεδομένης καθολικής πραγματικότητας· σύμφωνα με τη δεύτερη πλευρά προσδίδει στην πραγματικότητα μια χαρακτηριστική τουλάχιστον τροποποίηση, η οποία δεν αντιφάσκει στο ουσιαστικό της περιεχόμενο, ή ακόμη μια τέτοια, μέσω της οποίας το άτομο ως ειδική πραγματικότητα με ιδιαίτερο περιεχόμενο αντιτίθεται προς την καθολική πραγματικότητα, [μια αντίθεση] η οποία λαμβάνει το χαρακτήρα εγκλήματος, όταν το άτομο αίρει τούτη την πραγματικότητα με ένα απλώς ενικό τρόπο, ή όταν κάνει αυτό με ένα καθολικό τρόπο και για όλους, αντικαθιστώντας τα ήδη υπάρχοντα με έναν άλλο κόσμο, ένα άλλο δίκαιο, νόμο και ήθη.

§ 303

Η Ψυχολογία της παρατήρησης, η οποία πρώτα-πρώτα καταγράφει τις αντιλήψεις της για τους *γενικούς τρόπους*, που αυτή έρχεται να γνωρίσει μέσα στην ενεργό συνείδηση, βρίσκει πολλών ειδών δυνατότητες, κλίσεις και πάθη· και εφόσον η λεπτομερής αφήγηση τούτης της συλλογής δε μπορεί να συμβάλλει στην ανάμνηση [= εσωτερίκευση] της ενότητας της αυτοσυνείδησης, η Ψυχολογία τούτη πρέπει τουλάχιστο να προχωρήσει σε σημείο που να εκπλήσσεται για το ότι ένα τυχαίο σύμφυρμα ετερογενών όντων μπορεί να συνυπάρχει μέσα στο πνεύμα, όπως μέσα σε ένα σάκο, ιδιαίτερα τη στιγμή που αυτά δεν δείχνουν να είναι αδρανή και νεκρά πράγματα, αλλά ανήσυχες κινήσεις.

§ 304

Μέσα στην αφήγηση αυτών των ποικίλων δυνατοτήτων η παρατήρηση τοποθετείται στην καθολική πλευρά· η ενότητα τούτων των πολλαπλών ικανοτήτων είναι η αντί-θετη προς αυτή την καθολικότητα πλευρά, [είναι] η *πραγματική* ατομικότητα. – Όμως το να συλλαμβάνουμε εκ νέου μ' αυτό τον τρόπο τις διάφορες πραγματικές ατομικότητες και να αφηγούμαστε πως ο ένας άνθρωπος έχει περισσότερο κλίση σ' αυτό, ο άλλος σε κείνο, ο ένας έχει περισσότερο νοημοσύνη από τον άλλο, όλα τούτα παρουσιάζουν πολύ λιγότερο ενδιαφέρον από το να απαριθμούμε ακόμη τα είδη των εντόμων ή των μούσκλων· γιατί αυτά δίνουν στην παρατήρηση το δικαίωμα να τα συλλαμβάνει έτσι μεμονωμένα και χωρίς το εννοιολογικό τους υπόβαθρο, επειδή αυτά ανήκουν ουσιαστικά στο στοιχείο της συμπτωματικής εξατομίκευσης. Το να εκλαμβάνουμε, απεναντίας, τη συνειδητή ατομικότητα απερίσκεπτα ως ένα *ενικό [= μεμονωμένο]*, μέσα στο στοιχείο του Είναι, φαινόμενο, αυτό εμπεριέχει μια αντίφαση [που εκφράζεται] στο ότι η ουσία της ατομικότητας τούτης είναι η καθολικότητα του πνεύματος. Αφού όμως η πράξη σύλληψης επιτρέπει στην ατομικότητα να περιβάλλεται σύγχρονα τη μορφή της καθολικότητας, τότε είναι που τούτη η πράξη βρίσκει το *νόμο της ατομικότητας* και φαίνεται να έχει ένα έλλογο σκοπό και να επιτελεί ένα κατ' αναγκαιότητα έργο[1].

[§ 304] 1. Η παρατήρηση που τοποθετείται κατέναντι της ατομικότητας και την βλέπει να ενεργεί, με το να αρκείται στην περιγραφή και στην μεμονωμένη αντιμετώπιση, αποτυγχάνει να διακρίνει μέσα στην ενική αυτοσυνείδηση το καθολικό πνεύμα. Η ατομικότητα πρέπει να αντιμετωπίζεται από την παρατήρηση σαν έκφραση ενός πνευματικού κόσμου.

[III.]
[Ο ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑΣ]

§ 305

Τα στοιχεία που συγκροτούν το περιεχόμενο του νόμου είναι αφενός η ίδια η ατομικότητα, αφετέρου η καθολική της ανόργανη φύση, δηλ. οι δεδομένες περιστάσεις, η κατάσταση, οι συνήθειες, τα ήθη, η θρησκεία κ.λπ., στοιχεία σε συνάρτηση με τα οποία πρέπει να κατανοείται η συγκεκριμένη ατομικότητα. Αυτά περικλείουν τόσο το ειδικό όσο επίσης το καθολικό και είναι συνάμα κάτι το *δεδομένο*, το οποίο προσφέρει υλικό στην παρατήρηση και από την άλλη πλευρά βρίσκει την έκφρασή της στη μορφή της ατομικότητας.

§ 306

Ο νόμος τούτης της σχέσης των δύο πλευρών θα έπρεπε τώρα να περιέχει το είδος της επίδρασης και της επιρροής, την οποία ασκούν αυτές οι ειδικές περιστάσεις επί της ατομικότητας. Αλλά η φύση της ατομικότητας τούτης συνίσταται ακριβώς σε τούτο: να είναι *τόσο το καθολικό* και έτσι με έναν τρόπο ήρεμο και άμεσο να συγχωνεύεται με το *παρόν εδώ*, υπό την μορφή των ηθών, των συνηθειών κ.λπ., καθολικό και να προσαρμόζεται μ' αυτά· *όσο* και να κρατά μια στάση αντί-θεσης απέναντι σ' αυτά και να τα κάνει άνω-κάτω· [αυτή συνίσταται] ακόμη στο να συμπεριφέρεται μέσα στην ενικότητά της με ένα τρόπο εντελώς αδιάφορο προς αυτά, να μην τους επιτρέπει να επενεργούν πάνω της και να μην είναι ενεργός απέναντί τους. *Ό,τι* οφείλει να έχει επιρροή επί της ατομικότητας και *τι είδους* επιρροή ακριβώς – πράγμα που είναι ουσιαστικά ισοδύναμο – εξαρτάται μόνο από την ίδια την ατομικότητα. Το να λέμε ότι αυτή η ατομικότητα *έγινε κάτω από μια τέτοια επιρροή τούτη η*

ειδική [ατομικότητα][1] δε σημαίνει άλλο παρά ότι *αυτή ήταν ήδη τέτοια*. Περιστάσεις, κατάσταση, ήθη κ.λπ., τα οποία τη μια φορά παρουσιάζονται ως ήδη *παρόντα*, την άλλη ως παρόντα *μέσα σε τούτη την ειδική ατομικότητα*[1], εκφράζουν μόνο την απροσδιόριστη ουσία της ατομικότητας, με την οποία [ουσία] δεν πρόκειται ν' ασχοληθούμε εδώ. Αν αυτές οι περιστάσεις, αυτός ο τρόπος σκέψης, αυτά τα ήθη, εν γένει [μια τέτοια] κατάσταση-του-κόσμου δεν είχε υπάρξει, τότε ούτε το άτομο θα είχε γίνει βέβαια αυτό που είναι· γιατί όλα εκείνα τα στοιχεία που βρίσκονται μέσα σ' αυτή την κατάσταση-του-κόσμου είναι ετούτη η καθολική υπόσταση. – Αλλ' όπως η κατάσταση-του-κόσμου εξειδικεύτηκε μέσα σε *τούτο* το άτομο – και ένα τέτοιο άτομο οφείλει να είναι αντικείμενο εννοιακής σύλληψης – έτσι θα έπρεπε και η ίδια να εξειδικεύεται καθεαυτήν και διεαυτήν, και έχοντας τούτο τον ειδικό χαρακτήρα, τον οποίο προσέδωσε η ίδια στον εαυτό της, να έχει επενεργήσει στο άτομο· μόνο έτσι θα είχε κάνει τούτο το άτομο να είναι ό,τι αυτό είναι, δηλ. ένα καθορισμένο άτομο. Αν το Εξωτερικό καθεαυτό και διεαυτό είχε τέτοια υφή, όπως αυτή εμφανίζεται στην ατομικότητα, τότε θα μπορούσε εκείνο να λαμβάνεται ως αφετηρία για την εννόηση αυτής της ατομικότητας. Και εμείς τότε θα είχαμε μια διπλή γκαλερί από εικόνες, η μια εκ των οποίων θα ήταν η αντανάκλαση [Widerschein] της άλλης· η μια θα ήταν η γκαλερί των εξωτερικών περιστάσεων, οι οποίες προσδιορίζουν πλήρως και οροθετούν το άτομο, η άλλη θα ήταν η ίδια η γκαλερί, αλλά μεταποιημένη στη μορφή, με την οποία οι περιστάσεις είναι παρούσες μέσα στη συνειδητή ουσία [= ον (Wesen)]· εκείνες θα ήταν η επιφάνεια της σφαίρας, τούτη η ουσία θα ήταν το κέντρο που παριστά την επιφάνεια μέσα του.

[§ 306] 1. Bestimmte Individualität: καθορισμένη ατομικότητα.

§ 307

Αλλά η επιφάνεια της σφαίρας, δηλ. ο κόσμος του ατόμου έχει άμεσα μια διφορούμενη σημασία: είναι η *κατάσταση του κόσμου*, όπως αυτός *υπάρχει καθεαυτόν και διεαυτόν*, και ακόμη είναι [ο] *κόσμος του ατόμου*· είναι ο τελευταίος τούτος, στο βαθμό που το άτομο θα μπορούσε να συγχωνευθεί μ' εκείνον τον κόσμο, θα τον είχε κάνει να εισδύσει έτσι όπως είναι μέσα στον εαυτό του και θα συμπεριφερόταν απέναντί του μόνο ως μορφική συνείδηση· – *ή* πάλι είναι ο κόσμος του ατόμου με την έννοια ότι ο δεδομένος κόσμος *αναταράχθηκε* [= *μετασχηματίστηκε* (*verkehren*)] από το άτομο. – Εάν λοιπόν, δυνάμει τούτης της ελευθερίας, ο πραγματικός-κόσμος [Wirklichkeit] είναι επιδεκτικός τούτης της διπλής σημασίας, τότε αφετηρία για την εννοιακή σύλληψη του κόσμου του ατόμου πρέπει να είναι το ίδιο το άτομο· και η *επιρροή* του πραγματικού-κόσμου, ο οποίος παριστάνεται ως καθεαυτό και διεαυτό *ον*, επί του ατόμου λαμβάνει μέσω τούτου ένα απόλυτα αντί-θετο νόημα· το άτομο είτε αφήνει να *κινείται* ελεύθερα το ρεύμα του πραγματικού-κόσμου που εισρέει σ' αυτό [= το επηρεάζει] ή το διακόπτει και το αναταράσσει [= μεταστρέφει (verkehrt)]. Αλλά τότε η *ψυχολογική αναγκαιότητα* γίνεται μια κενή φράση, μια τόσο κενή φράση που είναι απόλυτα δυνατό ώστε αυτό, το οποίο οφείλει να είχε τούτη την επιρροή, να είχε μπορέσει εξίσου καλά να μην την έχει.

§ 308

Έτσι δεν τίθεται ζήτημα για ένα *Είναι*, το οποίο θα ήταν *καθεαυτό* και *διεαυτό* και θα όφειλε να συγκροτεί τη μια πλευρά ενός νόμου και μάλιστα την καθολική πλευρά. Η ατομικότητα είναι ό,τι είναι ο κόσμος *της* ως ο *δικός της* κόσμος· αυτή η ίδια είναι ο κύκλος της δράσης της, ένας κύκλος, μέσα στον οποίο η

ατομικότητα παρουσιάστηκε ως πραγματικός κόσμος και όπου αυτή είναι αποκλειστικά και μόνο η ενότητα του *δεδομένου Είναι* και *αυτού που έχει γίνει*· μια ενότητα της οποίας οι πλευρές δεν πέφτουν η μια έξω από την άλλη, όπως θα συνέβαινε στην παράσταση του ψυχολογικού νόμου, η μια πλευρά να έχει τη μορφή ενός *καθεαυτόν* δεδομένου κόσμου και η άλλη τη μορφή μιας *διεαυτήν* ούσας ατομικότητας· ή, αν καθεμιά απ' αυτές τις πλευρές εξετάζεται διεαυτήν [= ανεξάρτητα], τότε δεν υφίσταται πλέον καμιά αναγκαιότητα και κανένας νόμος αμοιβαίου σχετισμού τους.

c.
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΜΕΣΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ· ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΑΝΙΟΛΟΓΙΑ Ή ΦΡΕΝΟΛΟΓΙΑ

§ 309

Η ψυχολογική παρατήρηση δεν ανακαλύπτει κανένα νόμο της σχέσης της αυτοσυνείδησης προς την πραγματικότητα ή προς τον αντί-θετο σε τούτη την αυτοσυνείδηση κόσμο· και με το να είναι δεδομένη η αμοιβαία αδιαφορία αμφοτέρων των πλευρών, η παρατήρηση είναι απωθημένη στην *ιδιαίτερη προσδιοριστικότητα* της ρεαλιστικής ατομικότητας, η οποία είναι *καθεαυτήν* και *διεαυτήν* ή περιέχει εξαλειμμένη μέσα στην απόλυτη διαμεσολάβησή της την αντίθεση ανάμεσα στο *διεαυτό-και-το-καθεαυτό*-Είναι. Η ατομικότητα τώρα έχει γίνει αντικείμενο για την παρατήρηση, ή αυτή είναι το αντικείμενο, προς το

οποίο μεταβαίνει η παρατήρηση[1].

§ 310

Το άτομο είναι καθεαυτό και διεαυτό: είναι *διεαυτό* ή είναι μια ελεύθερη δραστηριότητα· αλλ' αυτό είναι επίσης *καθεαυτό* ή το ίδιο έχει ένα *αρχέγονο* προσδιορισμένο *Είναι*, – μια προσδιοριστικότητα, η οποία κατ' έννοια είναι ακριβώς το ίδιο μ' αυτό που η Ψυχολογία ήθελε να βρει έξω από το άτομο. *Σ' αυτό το ίδιο* είναι λοιπόν που εμφανίζεται η αντίθεση, η οποία έχει τούτη τη διττή φύση: να είναι η κίνηση της συνείδησης και το σταθερό Είναι μιας εμφανιζόμενης πραγματικότητας, μιας τέτοιας, η οποία στο άτομο είναι άμεσα *η δική του* [πραγματικότητα]. Τούτο το *Είναι*, το *σώμα* της προσδιορισμένης [= ειδικής] ατομικότητας είναι ο *αρχέγονος χαρακτήρας* της τελευταίας, είναι εκείνο, για τη δημιουργία του οποίου η ατομικότητα δεν έπαιξε κανένα ρόλο[1]. Αλλ' εφόσον το άτομο είναι σύγχρονα μόνο ό,τι αυτό έχει πράξει, τότε το σώμα του είναι η έκφραση του εαυτού του, την οποία το ίδιο *παρήγαγε*· συνάμα είναι ένα *σήμα*, το οποίο δεν έμεινε άμεσο Πράγμα, αλλά ένα τέτοιο, μέσω του οποίου το άτομο ωθείται να μάθει τι *είναι* πραγματικά, όταν ευθυγραμμίζει την αρχέγονη φύση του με το έργο.

§ 311

Αν εξετάσουμε τα στοιχεία που είναι παρόντα εδώ σε σχέση με την προηγούμενη άποψη, τότε έχουμε ένα καθολικό ανθρώπινο μόρφωμα ή τουλάχιστον το καθολικό μόρφωμα ενός κλίμα-

---

[§ 309] 1. Η παρατήρηση βαίνει προχωρητικά και κάνει τώρα αντικείμενό της την ατομικότητα, έτσι όπως η τελευταία αναδύεται ως η πραγμάτωση της ενότητας του καθεαυτό–και–διεαυτό-Είναι.

[§ 310] 1. Ihr Nichtgetanhaben. Πρόκειται δηλ. για τη φύση του ατόμου, η οποία δεν είναι έργο του.

τος, μιας ηπείρου, ενός λαού, όπως προηγουμένως είχαμε τα ίδια καθολικά ήθη και τον πολιτισμό. Σ' αυτά προστίθενται οι ιδιαίτερες περιστάσεις και κατάσταση στο εσωτερικό της καθολικής πραγματικότητας· τούτη η ιδιαίτερη πραγματικότητα είναι παρούσα εδώ ως ιδιαίτερος σχηματισμός του μορφώματος του ατόμου. – Από την άλλη πλευρά, όπως προηγουμένως η ελεύθερη δραστηριότητα του ατόμου και η πραγματικότητα ήταν τεθειμένη ως η *δική της* σε αντίθεση με την ήδη δεδομένη, έτσι και εδώ έχουμε το μόρφωμα να τίθεται από το ίδιο το άτομο ως έκφραση της *δικής του* πραγμάτωσης, έχουμε δηλ. τα χαρακτηριστικά και τις μορφές της αυτενεργούς ουσίας του. Αλλά η πραγματικότητα, τόσο η καθολική όσο και η μερική, την οποία πρωτύτερα βρήκε η παρατήρηση να υπάρχει έξω από το άτομο, εδώ είναι η πραγματικότητα *του ίδιου [του ατόμου]*, το φυσικό του σώμα, και σ' αυτό ακριβώς είναι που εμφανίζεται η έκφραση, η οποία ανάγει την προέλευσή της στη δραστηριότητα του ατόμου. Από ψυχολογική άποψη, η καθεαυτήν και διεαυτήν ούσα πραγματικότητα και η προσδιορισμένη ατομικότητα όφειλαν να αλληλοσχετίζονται· αλλά εδώ η προσδιορισμένη *ατομικότητα ως όλο* είναι αντικείμενο της παρατήρησης· και κάθε πλευρά της αντίθεσής τους είναι η ίδια τούτο το όλο. Στο εξωτερικό όλο συνεπώς δεν ανήκει μόνο το *αρχέγονο Είναι*, το φυσικό σώμα, αλλά εξίσου και ο σχηματισμός του σώματος, ο οποίος προκύπτει από τη δραστηριότητα του Εσωτερικού· το σώμα είναι η ενότητα του αδιαμόρφωτου και διαμορφωμένου Είναι και η πραγματικότητα του ατόμου, την οποία διαπερνά το διεαυτό-Είναι. Αυτό το όλο, το οποίο περικλείει μέσα του τα καθορισμένα, αρχέγονα, σταθερά μέρη και τα χαρακτηριστικά που μόνο από τη δραστηριότητα προκύπτουν, *είναι*, και τούτο το *Είναι* αποτελεί *έκφραση* του Εσωτερικού, του τεθειμένου ως συνείδηση και κίνηση ατόμου. – Από την πλευρά του το *Εσωτερικό* δεν είναι πλέον η μορφική, χωρίς περιεχόμενο και προσδιορισμό αυθόρμητη δραστηριότητα, της οποίας το περιεχόμενο και

η προσδιοριστικότητα θα βρισκόταν, όπως συνέβαινε προηγούμενα, στις εξωτερικές περιστάσεις, αλλ' αυτό είναι ένας καθεαυτόν [=ενδογενώς] προσδιορισμένος, αρχέγονος χαρακτήρας, του οποίου η μορφή είναι μόνο η δραστηριότητα. Έχουμε συνεπώς να σκεφτούμε με ποιο τρόπο πρέπει να είναι προσδιορισμένη η σχέση ανάμεσα σ' αυτές τις δύο πλευρές και τι μπορούμε να καταλαβαίνουμε όταν μιλάμε για τούτη την *έκφραση* του Εσωτερικού μέσα στο Εξωτερικό.

[I.]
[Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΚΗ]

§ 312

Τούτο το Εξωτερικό εν πρώτοις, μόνο[1] ως *όργανο*, καθιστά το Εσωτερικό ορατό ή γενικά ένα Είναι για άλλο· γιατί το Εσωτερικό, εφόσον είναι μέσα στο όργανο, είναι η ίδια η *δραστηριότητα*. Το Στόμα που ομιλεί, το χέρι που εργάζεται, ακόμη, αν θέλει κανείς να προσθέσει τα πόδια, είναι τα όργανα που συντελούν στην εκπλήρωση και ολοκλήρωση και τα οποία εμπεριέχουν το ενεργείν *ως ενεργείν* ή το Εσωτερικό ως τέτοιο· αλλά η εξωτερικότητα, την οποία προσλαμβάνει το Εσωτερικό με τη διαμεσολάβηση αυτών των οργάνων, είναι η πράξη, [ειλημμένη] ως μια αποχωρισμένη από το άτομο πραγματικότητα. Γλώσσα [= ομιλία (Sprache)] και εργασία είναι εξωτερικεύσεις, μέσα στις οποίες το άτομο δε μένει πλέον και δεν παραμένει στον ίδιο του τον εαυτό, αλλά κάνει το Εσωτερικό να

[§ 312] 1. nur: υπάρχει στην έκδοση του Hoffmeister· οι εκδόσεις α', β' και γ' γράφουν: nicht. Υιοθετώ την πρώτη εκδοχή.

εξέλθει παντελώς του εαυτού του και το εγκαταλείπει στο έλεος άλλου. Γι' αυτό μπορούμε να πούμε εξίσου σωστά ότι αυτές οι εξωτερικεύσεις εκφράζουν πάρα πολύ το Εσωτερικό, όσο και πολύ λίγο· *πάρα πολύ*, – επειδή το ίδιο το Εσωτερικό εκδηλώνεται σ' αυτές και δεν απομένει καμιά αντίθεση ανάμεσα στις εξωτερικεύσεις και το Εσωτερικό· αυτές δεν πορίζουν μόνο μια *έκφραση* του Εσωτερικού, αλλά ευθέως το ίδιο το Εσωτερικό· *πολύ λίγο*, – επειδή το Εσωτερικό στη γλώσσα [= ομιλία] και στην πράξη γίνεται ένα άλλο, και έτσι εγκαταλείπεται έρμαιο στο στοιχείο της αλλαγής, το οποίο αναστρέφοντας τον ειπωμένο λόγο και το περατωμένο ενέργημα δημιουργεί κάτι διαφορετικό από εκείνο που αυτά είναι καθεαυτά και διεαυτά, [εννοημένα] ως πράξεις αυτού του καθορισμένου ατόμου. Τα έργα των πράξεων, μέσω τούτης της [εκπορευόμενης] από ξένη επίδραση εξωτερικότητας, όχι μόνο χάνουν το χαρακτήρα [που έγκειται], στο να είναι κάτι το σταθερό ως προς άλλες ατομικότητες, αλλ' εφόσον στη σχέση τους προς το Εσωτερικό, το οποίο περιέχουν, συμπεριφέρονται ως ένα αποχωρισμένο και αδιάφορο Εξωτερικό, τότε αυτά μπορούν, *μέσα από το ίδιο το άτομο*, να είναι ως Εσωτερικό κάτι άλλο απ' ό,τι φαίνονται: είτε το άτομο σκόπιμα τα αναγκάζει να φαίνονται διαφορετικά απ' ό,τι είναι στ' αλήθεια· ή αυτό είναι πολύ αδέξιο να δώσει στον εαυτό του την εξωτερική όψη, που πράγματι ήθελε, και να την εδραιώσει με τέτοιο τρόπο ώστε το έργο του να μην μπορεί να αλλοιώνεται από άλλα. Το ενεργείν συνεπώς, [εννοημένο] ως τελειωμένο έργο, έχει τη διπλή αντι-θετική σημασία: να είναι είτε η *εσωτερική* ατομικότητα και *όχι* η *έκφρασή* της είτε ως Εξωτερικό μια *ελεύθερη* από το Εσωτερικό πραγματικότητα, η οποία είναι κάτι εντελώς διαφορετικό από το Εσωτερικό. – Εξαιτίας τούτης της αμφισημίας πρέπει να αναζητήσουμε το Εσωτερικό όπως αυτό είναι *ακόμα στο ίδιο το άτομο*, αλλά σε ορατή ή εξωτερική μορφή. Μέσα στο όργανο όμως το Εσωτερικό είναι παρόν μόνο υπό τη μορφή άμεσης αυτούσια *δραστηριότητας*, η

οποία βρίσκει την εξωτερικότητά της στην πράξη που είτε παριστά το Εσωτερικό είτε πάλι δεν το παριστά. Άρα το όργανο, εάν το εξετάσουμε σύμφωνα με τούτη την αντίθεση, δεν εξασφαλίζει την έκφραση που επιδιώκουμε.

§ 313

Αν τώρα το εξωτερικό σχήμα θα μπορούσε να εκφράσει την εσωτερική ατομικότητα μόνο στο βαθμό που αυτό δεν είναι ούτε όργανο ούτε *ενέργεια*, συνεπώς μόνο εφόσον είναι ένα *ήρεμο* όλο, τότε αυτό θα συμπεριφερόταν ως ένα υφιστάμενο πράγμα, το οποίο, μέσα στην παθητική του ύπαρξη, θα δεχόταν το Εσωτερικό ως ένα ξένο στοιχείο ήρεμα [= χωρίς να το αλλοιώνει] και θα γινόταν έτσι το σήμα αυτού του Εσωτερικού, – δηλ. μια εξωτερική, τυχαία έκφραση, της οποίας η *πραγματική* πλευρά, [ειλημμένη] διεαυτήν [= αυθύπαρκτα], θα ήταν χωρίς σημασία, – μια γλώσσα τέλος, της οποίας οι ήχοι και οι συνδυασμοί ήχων δεν είναι το ίδιο το Πράγμα, αλλά μέσα από μια ελεύθερη επιλογή συνδέονται με αυτό και είναι συμπτωματικοί για αυτό.

§ 314

Ένας τέτοιος αυθαίρετος συνδυασμός στοιχείων, τα οποία είναι αμοιβαία εξωτερικά, δεν πορίζει κανένα νόμο. Η Φυσιογνωμική ωστόσο πρέπει να διαφέρει από άλλες παραφθαρμένες τέχνες και νοσηρές μελέτες, επειδή αυτή εξετάζει την καθορισμένη ατομικότητα μέσα στην *κατ᾽ αναγκαιότητα* αντίθεση ενός Εσωτερικού και Εξωτερικού, του χαρακτήρα ως συνειδητής ουσίας και τούτου πάλι ως οντικού μορφώματος, και επειδή ο τρόπος με τον οποίο σχετίζει τούτους τους όρους μεταξύ τους είναι ο ίδιος με εκείνον που χρησιμοποιούν αυτοί στον μέσω της έννοιάς τους αλληλοσχετισμό τους· γι᾽ αυτό και τούτοι οι όροι πρέπει αναγκαίως να συγκροτούν το περιεχόμενο ενός νόμου. Στην Αστρολογία, στη Χειρομαντία και σε παρόμοιες επιστήμες, απενα-

ντίας, φαίνεται πως ένα Εξωτερικό αναφέρεται μόνο σε ένα Εξωτερικό, ένα οτιδήποτε πράγμα σε ένα οτιδήποτε πράγμα που του είναι ξένο. Ένας *ορισμένος* αστερισμός τη στιγμή της γέννησης [του ατόμου], και όταν τούτο το Εξωτερικό πλησιάζει εγγύτερα το ίδιο το σώμα, *τούτες* οι γραμμές του χεριού είναι *εξωτερικά* γνωρίσματα, τα οποία υποδηλώνουν μια μακρά ή βραχεία ζωή και το πεπρωμένο ενός ανθρώπινου ατόμου εν γένει. Ως εξωτερικότητες, αυτά τα στοιχεία συμπεριφέρονται κατά τρόπο αδιάφορο μεταξύ τους, χωρίς να διέπονται το ένα για το άλλο από την αναγκαιότητα, η οποία πρέπει να διακρίνει τη σχέση ενός *Εξωτερικού* και *Εσωτερικού*.

§ 315

Το χέρι βέβαια δεν φαίνεται να είναι ένας και τόσο πολύ ξένος παράγοντας για το πεπρωμένο· αυτό φαίνεται μάλλον να συμπεριφέρεται ως ένα Εσωτερικό προς το πεπρωμένο. Διότι και το πεπρωμένο με τη σειρά του δεν είναι παρά η εκδήλωση[1] αυτού που η καθορισμένη ατομικότητα, [εννοημένη] ως εσωτερική αρχέγονη προσδιοριστικότητα, είναι *καθεαυτήν*. – Για να γνωρίσει λοιπόν αυτό που τούτη η προσδιοριστικότητα είναι καθεαυτήν, ο χειρομάντης όπως και ο φυσιογνωμιστής καταφεύγει σε μια πιο σύντομη μέθοδο από εκείνη για παράδειγμα του Σόλωνα, ο οποίος πίστευε ότι μπορούσε να γνωρίσει τούτο μόνο αφότου θα είχε διανύσει όλη τη ζωή[2]· αυτός εξέταζε την εκδήλωση, αλλά εκείνοι το *καθεαυτό*. Το ότι όμως το χέρι πρέπει να παριστά το *καθεαυτό* της ατομικότητας, λαμβανομένου υπόψη του πεπρωμένου της, είναι εύκολο να το δούμε από το

[§ 315] 1. Erscheinung.

2. Ο Χέγκελ εδώ υπαινίσσεται αυτό που είπε ο Σόλων κατά τη συζήτησή του με τον Κροίσο και σύμφωνα με το οποίο κανείς δε μπορεί να κρίνει τον άλλο ως προς το εάν είναι ευτυχής πριν το θάνατό του. Δες Ηροδότου Ιστορία, βιβλίο I, 32,7.

γεγονός ότι αυτό μετά από το όργανο της γλώσσας είναι το καλύτερο μέσο, δια του οποίου ο άνθρωπος φτάνει να εκδηλώνεται και να πραγματώνεται. Το χέρι είναι ο ζωντανός δημιουργός της τύχης του· μπορεί κανείς να πει για το χέρι πως *είναι* ό,τι ο άνθρωπος *κάνει·* διότι ο άνθρωπος είναι παρών στο χέρι, σ' αυτό το ενεργό όργανο της αυτοτελειοποίησής του, ως μια ζωογόνα δύναμη, και εφόσον αυτός είναι πρωταρχικά το πεπρωμένο του ίδιου του εαυτού του, τότε το χέρι θα εκφράσει τούτο το καθεαυτό.

§ 316

Από το γεγονός ότι το *όργανο* της δραστηριότητας είναι *εξίσου καλά* προσδιορισμένο ως ένα [παθητικό] *Είναι* όπως και ως το *ενεργείν* μέσα σ' αυτό, ή εκ του ότι σε τούτο το όργανο [είναι[1]] *παρόν* το ίδιο το εσωτερικό *καθεαυτό*-Είναι και έχει ένα *Είναι για* άλλα, προκύπτει μια νέα άποψη για το όργανο, διαφορετική από την προηγούμενη. Αν δηλ. τα όργανα αποδείχτηκαν ότι δε μπορούν να εκλαμβάνονται εν γένει ως *εκφράσεις* του Εσωτερικού, επειδή το ενεργείν μέσα σ' αυτά είναι παρόν *ως ενεργείν*, ενώ το ενεργείν *ως* [τελειωμένο] ενέργημα είναι μόνο ένα Εξωτερικό, και αν κατ' αυτό τον τρόπο Εσωτερικό και Εξωτερικό πέφτουν εκτός αλλήλων και [αμφότερα[2]] είναι ή μπορεί να είναι ξένα προς άλληλα, τότε το όργανο, σύμφωνα με τον εξεταζόμενο προσδιορισμό, πρέπει ακόμη να εκλαμβάνεται ως ο *μέσος όρος* αμφοτέρων, επειδή η *παρουσία* ακριβώς σ' αυτό του ενεργείν συνιστά συνάμα μια *εξωτερικότητα* του τελευταίου, και μάλιστα μια εξωτερικότητα διαφορετική από εκείνη που είναι το καμωμένο ενέργημα· εκείνη [η εξωτερικότητα] είναι που μένει στο άτομο και εμμένει σ' αυτό. – Τούτος λοιπόν ο

[§ 316] 1. [ist]: προστίθεται από τον Hoffmeister.
2. [beide]: απαντά μόνο στην έκδοση του Hoffmeister.

μέσος όρος και η ενότητα του Εσωτερικού και του Εξωτερικού είναι πρωτίστως και αυτός εξωτερικός· αλλά, επί πλέον, τούτη η εξωτερικότητα είναι σύγχρονα αποδεκτή μέσα στο Εσωτερικό· ως *απλή* εξωτερικότητα έρχεται σε αντίθεση προς την διεσπαρμένη [εξωτερικότητα], η οποία είναι είτε μόνο ένα *ενικό [=μεμονωμένο]*, για την ατομικότητα ως ολότητα συμπτωματικό έργο ή κατάσταση, είτε αλλιώς, ως *ολοκληρωμένη* εξωτερικότητα, είναι το εγκατεσπαρμένο σε μια πολλότητα από έργα και καταστάσεις πεπρωμένο. Οι *απλές*, συνεπώς, *γραμμές του χεριού*, ο *ήχος* και η *κλίμακα* της *φωνής*, [εννοημένη] ως η ατομική προσδιοριστικότητα της *γλώσσας*, – και ακόμη η ίδια πάλι η γλώσσα υπό την μορφή της *γραφής* και μάλιστα στην ιδιαιτερότητά της ως *χειρόγραφη γραφή*, καθότι η γλώσσα προσλαμβάνει δια του χεριού μια πιο σταθερή ύπαρξη απ' ό,τι δια της φωνής – όλα τούτα είναι *έκφραση* του Εσωτερικού, σε σημείο που αυτή, ως *απλή εξωτερικότητα* που είναι, να βρίσκεται για μια ακόμη φορά αντιμέτωπη με την *πολλαπλή εξωτερικότητα* του πράττειν [des Handelns] και του πεπρωμένου, και να συμπεριφέρεται απέναντί της ως *ένα Εσωτερικό*. – Αν λοιπόν η καθορισμένη φύση και η έμφυτη ιδιαιτερότητα του ατόμου, μαζί με ό,τι αυτή έγινε χάρη στη μορφωτική καλλιέργεια [Bildung], λογίζεται κατ' αρχήν ως το *Εσωτερικό*, ως η ουσία του πράττειν και του πεπρωμένου, τότε η *φανέρωση* και η εξωτερικότητα του ατόμου γίνεται *κατά πρώτον* στο στόμα του, στο χέρι του, στη φωνή του, στη δια χειρός γραφή του, καθώς και στα λοιπά όργανα και τα σταθερά του χαρακτηριστικά· και *κατά δεύτερον*, αυτό εκφράζεται μ' ένα τρόπο *πιο προωθημένο* προς[3] τα έξω, στην πραγματική του ύπαρξη [Wirklichkeit] μέσα στον κόσμο.

---

3. nach: βρίσκεται στην έκδοση β', γ' και στην έκδοση του Hoffmeister, ενώ η α' έκδοση γράφει: noch. Ακολουθώ την πρώτη εκδοχή.

§ 317

Τώρα, επειδή τούτος ο μέσος όρος προσδιορίζεται ως η εξωτερίκευση, η οποία σύγχρονα είναι ανακλημένη στο Εσωτερικό, η συγκεκριμένη-του-ύπαρξη [Dasein] δεν περιορίζεται στο άμεσο όργανο της δράσης· αυτός ο μέσος όρος είναι μάλλον η κίνηση και η μορφή της όψης και του σχηματισμού, η οποία [κίνηση] δεν επιτελεί τίποτα το πραγματικό. Αυτά τα χαρακτηριστικά και η κίνησή τους, σύμφωνα με τούτη την έννοια, είναι η συγκρατημένη δράση που μένει στο άτομο, και, δυνάμει του σχετισμού του τελευταίου με την πραγματική [= περαιωμένη (wirklich)] δράση, αυτά συνιστούν τον δικό τους προσωπικό έλεγχο και την παρατήρηση αυτής [της δράσης], την *εξωτερίκευση*, [εννοημένην] ως *διαστοχασμό γύρω* από την πραγματική εξωτερίκευση. – Το άτομο, ως εκ τούτου, δε μένει βουβό στην εξωτερική του δράση και στη σχέση του μ' αυτήν, διότι σύγχρονα αυτό είναι ανασκοπημένο εντός εαυτού και εξωτερικεύει τούτο το εντός εαυτού ανασκοπημένο-Είναι. Τούτη η θεωρητική δράση ή η συνομιλία του ατόμου με τον ίδιο του τον εαυτό για την εξωτερική του δράση είναι επίσης αισθητή σε άλλους, γιατί τούτη η συνομιλία είναι η ίδια μια εξωτερίκευση.

[II.]
[Η ΑΜΦΙΣΗΜΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΚΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ]

§ 318

Το άτομο λοιπόν ως ανασκοπημένο-*Είναι* έξω από την πραγματικότητά του γίνεται αντικείμενο παρατήρησης μέσα

στο Εσωτερικό, το οποίο στην εξωτερίκευσή του παραμένει Εσωτερικό· και πρέπει να δούμε ποια είναι η σημασία αυτής της αναγκαιότητας η οποία βρίσκεται μέσα σε τούτη την ενότητα. – Τούτο το ανασκοπημένο-Είναι[1] καταρχήν είναι διαφορετικό από την ίδια την πράξη και μπορεί συνεπώς να είναι κάτι *άλλο* και να εκλαμβάνεται σαν κάτι άλλο απ' ό,τι αυτή είναι. Από την έκφραση του προσώπου ενός ανθρώπου καταλαβαίνουμε αν αυτός καταπιάνεται *στα σοβαρά* με ό,τι λέγει ή κάνει. – Αλλ' αντιστρόφως, ό,τι οφείλει να είναι έκφραση του Εσωτερικού, είναι συνάμα έκφραση *μέσα στο στοιχείο του Είναι*, και το ίδιο εκπίπτει έτσι στο επίπεδο του [απλού] *Είναι*, το οποίο είναι απόλυτα συμπτωματικό για την αυτοσυνείδητη ουσία. Ό,τι λοιπόν οφείλει να είναι έκφραση, είναι πράγματι έκφραση, αλλά ταυτόχρονα επίσης μόνο με την έννοια ενός *σήματος*, έτσι που η υφή του τρόπου με τον οποίο είναι εκφρασμένο το περιεχόμενο, να είναι εντελώς αδιάφορη στο τελευταίο τούτο. Σε τούτη τη φανέρωση το Εσωτερικό είναι αναμφίβολα ένα *ορατό* Αόρατο, αλλά χωρίς να συνδέεται μ' αυτήν· μπορεί αυτό να είναι εξίσου καλά μέσα σε μια άλλη φανέρωση, όπως και ένα άλλο Εσωτερικό μπορεί να είναι μέσα στην ίδια φανέρωση. – Ο Linchtenberg συνεπώς έχει δίκαιο, όταν λέει: *αν υποτεθεί ότι ο φυσιογνωμιστής είχε μόνο μια φορά παγιδεύσει τον άνθρωπο, τότε θα προείχε μια γενναία απόφαση, για να γίνει ο άνθρωπος ακατάληπτος για αιώνες*[2]. Όπως ακριβώς στην προηγούμενη σχέση οι υφιστάμενες περιστάσεις ήταν ένα [παθητικό] ον, από το οποίο η ατομικότητα αντλούσε ό,τι *αυτή* ήθελε και μπορούσε, είτε ενδίδοντας σ' αυτό είτε αντιστρέφοντάς [= μετασχηματίζοντάς] το – λόγος για τον οποίο αυτό το ον δεν περιείχε την αναγκαιότητα και την ουσία της ατομικότητας – έτσι και εδώ το άμεσο Είναι της ατομικότητας που φανερώνεται είναι τέτοιου είδους

[§ 318] 1. Reflektiertsein: ανασκοπικότητα, συντελεσμένη ανασκόπηση.
2. Lichtenberg: *Über Physiognomik*, 2 Aufl., Göttingen, 1788, σελ. 35.

που είτε εκφράζει την ανασκοπικότητά [Reflektiertsein] της έξω από την πραγματική-της-ύπαρξη [Wirklichkeit] και το εντός-εαυτού-Είναι της, είτε είναι για την ατομικότητα μόνο ένα σήμα αδιάφορο προς ό,τι είναι το σημαινόμενο, και γι' αυτό στ' αλήθεια δε σημαίνει τίποτα· αυτό το σήμα για την ατομικότητα είναι τόσο το πρόσωπό της όσο και η μάσκα της, την οποία μπορεί να αποθέτει. Η ατομικότητα διεισδύει στο μόρφωμά της, κινείται, ομιλεί μέσα σ' αυτό· αλλά τούτη η συγκεκριμένη ύπαρξη στην ολότητά της μεθίσταται σε ένα Είναι που διακρίνεται για την αδιαφορία του προς την θέληση και την πράξη. Η ατομικότητα αποσβήνει από τούτο το Είναι τη σημασία, την οποία αυτό είχε προηγουμένως και σύμφωνα με την οποία είχε μέσα του την ανασκοπικότητα εντός εαυτού της ατομικότητας ή την αληθινή της ουσία· αντίστροφα, εκείνη θέτει μάλλον την αληθινή της ουσία μέσα στη θέληση και στην πράξη.

§ 319

Η ατομικότητα *εγκαταλείπει εκείνη την ανασκοπικότητα εντός-εαυτού*, η οποία είναι εκφρασμένη στα *γνωρίσματα* και *εναποθέτει την ουσία της μέσα στο έργο*. Εδώ η ατομικότητα αντιφάσκει προς τη σχέση που εγκαθιδρύεται από το ορμέμφυτο-του-Λόγου, το οποίο επιδίδεται στην παρατήρηση της αυτοσυνείδητης ατομικότητας, για να εξακριβώσει τι οφείλει να είναι το *Εσωτερικό* και το *Εξωτερικό* της. Αυτή η άποψη μας οδηγεί στη σκέψη, που αποτελεί πραγματικά τη βάση της φυσιογνωμικής *επιστήμης*, εάν κανείς θέλει να την ονομάσει έτσι. Η αντίθεση, στην οποία καταλήγει τούτη η παρατήρηση, έχει τη μορφή της αντίθεσης του πρακτικού και του θεωρητικού – αυτοί οι δύο όροι όμως τεθειμένοι στο εσωτερικό του ίδιου του πρακτικού –, είναι η αντίθεση της ατομικότητας που πραγματώνεται μέσα στο πράττειν [Handeln], τούτο στην πιο γενική του έννοια, και της

ατομικότητας ως τέτοιας που, αποδεσμευμένη ταυτόχρονα από τούτο το πράττειν, ανασκοπείται εντός εαυτού και καθιστά αυτό αντικείμενό της. Η παρατήρηση δέχεται αυτή την αντίθεση σύμφωνα με την ίδια ανεστραμμένη σχέση, η οποία χαρακτηρίζει την αντίθεση μέσα στη φανέρωση. Αυτή η παρατήρηση θεωρεί την ίδια την *πράξη* και το έργο – είτε πρόκειται για εκείνο της γλώσσας είτε για εκείνο μιας περισσότερο εδραιωμένης πραγματικότητας – ως το *επουσιώδες Εξωτερικό*, ενώ θεωρεί ως το *ουσιώδες Εσωτερικό* το *εντός-εαυτού-Είναι* της ατομικότητας. Από τις δύο πλευρές που κατέχει η πρακτική συνείδηση, την πρόθεση και την πράξη – ό,τι *νομίζει* για την πράξη της και την ίδια την *πράξη* – η παρατήρηση επιλέγει την πρώτη ώς το αληθινό Εσωτερικό· τούτο το Εσωτερικό πρέπει να έχει την περισσότερο ή λιγότερο *επουσιώδη* εξωτερίκευσή του στην πράξη, την αληθινή του όμως εξωτερίκευση στο [σωματικό] σχήμα της ατομικότητας. Η τελευταία τούτη εξωτερίκευση είναι η άμεση αισθητή παρουσία του ατομικού πνεύματος· η εσωτερικότητα, η οποία οφείλει να είναι το αληθινό [Εσωτερικό], αποτελεί το ιδιαίτερο γνώρισμα της πρόθεσης και την ενικότητα του διεαυτό-Είναι· αμφότερα συνιστούν το πνεύμα, [εννοημένο] ως αντικείμενο του *νομίζειν*. Αυτό που έχει η παρατήρηση για αντικείμενό της δεν είναι παρά η συγκεκριμένη-ύπαρξη που *νομίζουμε*, και στα πλαίσια μιας τέτοιας ύπαρξης είναι που η παρατήρηση αναζητεί νόμους.

§ 320

Η άμεση διαμόρφωση γνώμης για τη νομιζόμενη [εξωτερική] παρουσία του πνεύματος είναι η φυσική Φυσιογνωμική, η εσπευσμένη κρίση για την εσωτερική φύση και εκ πρώτης όψεως για τον χαρακτήρα του [εξωτερικού] της σχήματος. Το αντικείμενο αυτής της γνώμης είναι τέτοιου είδους, ώστε η ουσία του περιέχει στ' αλήθεια κάτι άλλο από ένα απλώς αισθητό, άμεσο

Είναι. Αυτό που έχει μια παρουσία, δεν είναι, για να πούμε την αλήθεια, παρά μια με αισθητήρια μορφή εντός εαυτού ανασκοπικότητα έξω από το αισθητό· και η θέαση ως θέαση του Αθέατου είναι τότε το αντικείμενο της παρατήρησης. Αλλ' αυτή ακριβώς η άμεση αισθητή παρουσία είναι *πραγματικότητα* του πνεύματος, τέτοια όμως που μόνο για τη γνώμη υπάρχει· και απ' αυτή την άποψη η παρατήρηση ασχολείται με τη νομιζόμενη [= υποτιθέμενη] ύπαρξη του πνεύματος, με τη φυσιογνωμία, με τη γραφή, τον τόνο της φωνής κ.λπ. – Αυτή σχετίζει μια τέτοια συγκεκριμένη ύπαρξη με ένα τέτοιο ακριβώς *νομιζόμενο [= υποτιθέμενο] Εσωτερικό*. Αυτή δεν είναι ο δολοφόνος, ο κλέφτης, που οφείλει να αναγνωρισθεί, αλλά η *ικανότητα να είναι αυτός*· η σταθερή αφηρημένη προσδιοριστικότητα χάνεται έτσι μέσα στη συγκεκριμένη άπειρη προσδιοριστικότητα του *ενικού* ατόμου, η οποία απαιτεί περισσότερο πλούσιες και ευφυείς σκιαγραφήσεις απ' ό,τι εκείνοι οι χαρακτηρισμοί. Τέτοιες ευφυείς σκιαγραφήσεις λένε πιο πολλά απ' ότι ο χαρακτηρισμός «δολοφόνος», «κλέφτης», ή «καλόκαρδος», «αδιάφθορος» κ.λπ., αλλά απέχουν πολύ από το να είναι επαρκείς για το σκοπό τους, ο οποίος έγκειται στο να εκφράζουν το υποτιθέμενο Είναι ή την ενική ατομικότητα· είναι τόσο ανεπαρκείς όσο οι σκιαγραφήσεις της σωματικής διάπλασης, οι οποίες χωρούν πέρα από τη μορφή του επίπεδου μετώπου, της μακριάς μύτης κ.λπ. Διότι το μόρφωμα της ενικής ύπαρξης καθώς και η ενική αυτοσυνείδηση, [ειλημμένα] ως ένα Είναι που νομίζουμε, είναι ανέκφραστα. Η επιστήμη της ανθρώπινης γνώσης, η οποία αναφέρεται στο υποτιθέμενο Είναι-του-ανθρώπου, καθώς και αυτή της Φυσιογνωμικής, η οποία αναφέρεται στην υποτιθέμενη πραγματικότητα του ανθρώπου και θέλει να υψώσει σε γνώση το ασυνείδητο κρίνειν της φυσικής Φυσιογνωμικής, είναι συνεπώς κάτι που δεν έχει αρχή και τέλος· τούτο δε μπορεί ποτέ να φτάσει στο σημείο να πει τι νομίζει, διότι μόνο νομίζει, και το περιεχόμενό του είναι απλώς κάτι το νομιζόμενο.

§ 321

Οι *νόμοι*, τους οποίους επιχειρεί να βρει τούτη η επιστήμη, είναι σχετισμοί αυτών των δύο νομιζόμενων πλευρών και γι' αυτό οι ίδιοι δεν μπορούν να είναι άλλο από μια κενή δοξασία. Επειδή εξάλλου το αντικείμενο αυτής της υποτιθέμενης γνώσης, η οποία θέλει να ασχολείται με την πραγματικότητα του πνεύματος, είναι ακριβώς η ανασκόπηση του πνεύματος μέσα στον εαυτό του, έξω από την αισθητή του ύπαρξη, και η προσδιορισμένη συγκεκριμένη-ύπαρξη είναι για αυτό μια αδιάφορη τυχαιότητα, τούτη η γνώση πρέπει να καταλάβει ότι οι νόμοι που ανακάλυψε δεν μας λένε τίποτα, ότι αυτή είναι για την ακρίβεια καθαρή φλυαρία, μια *γνώμη του ίδιου του εαυτού της*, (μια έκφραση, της οποίας η αλήθεια συνίσταται στο να εκφράζει ως ένα και το αυτό πράγμα τούτο: να λέει τη *γνώμη* της, να μην παρουσιάζει έτσι το Πράγμα, αλλά να καταθέτει μόνο μια γνώμη του *εαυτού της*). Σύμφωνα με το *περιεχόμενό* τους, ωστόσο αυτές οι παρατηρήσεις δεν αποκλίνουν πολύ από τις ακόλουθες: «Βρέχει πάντοτε όταν έχουμε πανηγύρι», λέει ο μικροπωλητής· «και ακόμη βρέχει κάθε φορά που στεγνώνω τη μπουγάδα», λέει η νοικοκυρά[1].

§ 322

Ο Lichtenberg, που χαρακτηρίζει κατ' αυτό τον τρόπο την παρατήρηση της Φυσιογνωμικής, προσθέτει ακόμα και τούτο: «αν κάποιος έλεγε: εσύ ενεργείς σαν έντιμος άνθρωπος, εγώ

[§ 321] 1. Οι νόμοι της Φυσιογνωμικής επιστήμης στηρίζονται σε προσωπικούς συνειρμούς και γνώμες, ακριβώς όπως συμβαίνει με τον μικροπωλητή και την νοικοκυρά που οι προσωπικοί τους συνειρμοί έχουν γι' αυτούς την ισχύ νόμου. Μια επιστήμη που θεμελιώνεται στην υποκειμενική γνώμη δεν είναι επιστήμη.

όμως στην όψη σου βλέπω ότι εσύ εξαναγκάζεσαι να ενεργείς έτσι και κατά βάθος είσαι ένας άτιμος, σ' αυτή την προσαγόρευση κάθε τίμιος άνθρωπος θα απαντούσε χωρίς αμφιβολία μέχρι τη συντέλεια του κόσμου με ένα χαστούκι». – Αυτή η απάντηση είναι για τούτο *εύστοχη*, επειδή αναιρεί την πρώτη προϋπόθεση μιας τέτοιας επιστήμης που στηρίζεται στην υποκειμενική γνώμη και σύμφωνα με την οποία *η πραγματικότητα* του ανθρώπου είναι το πρόσωπό του κτλ. – Το *αληθινό Είναι* του ανθρώπου είναι μάλλον η *πράξη του*· μέσα σ' αυτήν είναι που η ατομικότητα είναι *πραγματική*, και αυτή είναι που αναιρεί το *αντικείμενο γνώμης*[1] και από τις δυο του πλευρές. Τη μια φορά το αναιρεί ως ένα σωματικό ήρεμο Είναι· η ατομικότητα παρουσιάζεται μάλλον μέσα στην πράξη ως η *αρνητική* ουσία, η οποία *είναι* μόνο στο βαθμό που αναιρεί το Είναι. Στη συνέχεια η πράξη αναιρεί εξίσου το ανέκφραστο της γνώμης από την πλευρά της αυτοσυνείδητης ατομικότητας, η οποία μέσα στα πλαίσια της γνώμης είναι απείρως προσδιορισμένη και προσδιορίσιμη. Μέσα στην τετελεσμένη πράξη τούτη η κακή απειρία είναι εκμηδενισμένη. Η πράξη είναι ένα απλά προσδιορισμένο, ένα καθολικό, το οποίο μπορεί άριστα να συμπεριλαμβάνεται μέσα σε μια αφαίρεση· αυτή η πράξη είναι φόνος, κλεψιά ή ευεργεσία, γενναία πράξη κ.λπ., και μπορεί κανείς να *πει* γι' αυτήν για ποιο πράγμα *πρόκειται*. Η πράξη *είναι* τούτο και το Είναι της δεν είναι απλώς ένα σήμα[2], αλλά το ίδιο το Πράγμα. Η πράξη *είναι* τούτο και το ανθρώπινο άτομο δεν *είναι* παρά ό,τι *αυτή είναι*· μέσα στην απλότητα *τούτου του Είναι* το άτομο, για άλλα άτομα, είναι μια καθολική, ούσα ουσία και παύει να είναι μόνο κάτι που νομίζουμε. Είναι αλήθεια πως το άτομο μέσα στην πράξη δεν είναι παρόν σαν πνεύμα· επειδή όμως πρόκειται για το *Είναι* του ως Είναι, και *αφενός* το διπλό Είναι, αυτό της

[§ 322] 1. Das Gemeinte: το νομιζόμενο.
2. Zeichen: σημείο.

μορφής και αυτό της *πράξης*, αντίκειται στον εαυτό του, καθένα δε από τούτα οφείλει να είναι η πραγματικότητα του ατόμου, μάλλον είναι η πράξη μόνο που πρέπει να κατακυρώνεται ως το *αυθεντικό* του *Είναι* – και όχι η μορφή του, η οποία έπρεπε να εκφράζει τη γνώμη του ατόμου για τις πράξεις του ή ό,τι κανείς θα νόμιζε πως ανήκει στις δυνατότητες του ατόμου. Επειδή *αφετέρου* το *έργο* του και η εσωτερική του *δυνατότητα*, ικανότητα ή πρόθεση, είναι εξίσου αντί-θετα, μόνο το έργο είναι εκείνο που πρέπει να θεωρείται ως η αληθινή του πραγματικότητα, ακόμη και όταν το ίδιο το άτομο αυταπατάται σε τούτο το σημείο και, στρεφόμενο από την πράξη του στον εαυτό του, νομίζει πως μέσα σε τούτο το Εσωτερικό είναι κάτι διαφορετικό απ' ό,τι είναι μέσα στην *πράξη*. Η ατομικότητα, η οποία, με το να γίνεται έργο, εμπιστεύεται τον εαυτό της στο αντικειμενικό στοιχείο, δέχεται έτσι αναντίρρητα να αλλοιώνεται και να αναστρέφεται. Αλλ' ό,τι συνιστά το χαρακτήρα της πράξης είναι ακριβώς τούτο: εάν δηλ. η πράξη είναι ένα πραγματικό Είναι, το οποίο αντέχει και διαρκεί, ή εάν είναι ένα νομιζόμενο έργο, το οποίο εκπνέει χωρίς ν' αφήνει πίσω του ίχνη. Η αντικειμενικότητα δεν αλλοιώνει την ίδια την πράξη, αλλά δείχνει μόνο *τι είδους* είναι η πράξη, αν δηλ. αυτή εγκλείει μέσα της το *Είναι* ή το *μηδέν*. – Ο διαμελισμός τούτου του Είναι σε προθέσεις και τέτοιου είδους αβρότητες, με τις οποίες ο *πραγματικός* άνθρωπος, δηλ. η πράξη του, πρέπει ακόμη μια φορά να εξηγείται από την άποψη ενός νομιζόμενου Είναι, όπως ακριβώς ο ίδιος ο άνθρωπος μπορεί κάλλιστα να δημιουργήσει ορισμένες προθέσεις σχετικά με την πραγματικότητά του, [ο διαμελισμός λοιπόν τούτος] πρέπει να εγκαταλείπεται στην απραξία της γνώμης [= απλής εικασίας]. Αν τούτη η αργόσχολη σκέψη θέλει να τροφοδοτεί με την στείρα σοφία της το έργο, να αρνείται στον άνθρωπο της δράσης το χαρακτήρα του Λόγου και να τον κακοποιεί με τέτοιο τρόπο που να επιχειρεί να χαρακτηρίζει ως Είναι του όχι την πράξη, αλλά τη μορφή [= την

εξωτερική όψη (Figur)] και τα χαρακτηριστικά του, τότε της αξίζει η πιο πάνω απάντηση, η οποία καταδεικνύει ότι η εξωτερική όψη δεν είναι το *καθεαυτό* [του ατόμου], αλλά μπορεί να είναι μάλλον ένα αντικείμενο μεταχείρισης.

[III.]
[Η ΦΡΕΝΟΛΟΓΙΑ]

§ 323

Αν τώρα εξετάσουμε την έκταση των σχέσεων συνολικά, μέσα στην οποία μπορούμε να παρατηρήσουμε την αυτοσυνείδητη ατομικότητα στη σχέση της προς την εξωτερική της όψη, τότε θα εμφανιστεί ακόμη ένα, το οποίο πρέπει[1] να γίνει αντικείμενο της παρατήρησης. Στην Ψυχολογία αυτό είναι η *εξωτερική πραγματικότητα* των *πραγμάτων*, η οποία οφείλει να έχει το αυτοσυνείδητο *αντίστοιχό* της στο πνεύμα και να το κάνει κατανοητό. Στη Φυσιογνωμική αντίθετα το πνεύμα πρέπει να αναγνωρίζεται μέσα στη δική του *ιδιαίτερη* εξωτερική όψη σαν να πρόκειται για ένα Είναι, το οποίο συνιστά τη *γλώσσα* [του πνεύματος] – το θεατό αθέατο της ουσίας του. Εναπομένει ακόμη να εξετάσουμε τον προσδιορισμό της πλευράς της πραγματικότητας, σύμφωνα με τον οποίο η ατομικότητα εκφράζει την ουσία της στη δική της άμεση, σταθερή, καθαρά υπαρκτή πραγματικότητα. – Η τελευταία τούτη σχέση διακρίνεται από εκείνη της Φυσιογνωμικής εκ του γεγονότος ότι αυτή εδώ είναι η *ομιλούσα* παρουσία του ατόμου, το οποίο σύγχρονα με την εξωτερίκευσή του μέσα στη *δράση* επιδεικνύει και εκείνη [την

[§ 323] 1. muß: απαντά στην α΄ έκδοση και στον Hoffmeister. Η β΄ και γ΄ έκδοση γράφουν: soll.

εξωτερίκευση] που το παρουσιάζει να *αντανακλάται* μέσα στον εαυτό του και να *διασκέπτεται* [με τον εαυτό του], μια εξωτερίκευση που αυτή καθεαυτήν είναι κίνηση, γνωρίσματα σε ακινησία, που καθεαυτά συνιστούν ουσιαστικά ένα διαμεσολαβημένο Είναι. Μέσα στον προσδιορισμό ακόμη, που πρόκειται να εξετάσουμε, η εξωτερική όψη είναι τελικά μια εντελώς *ακίνητη* πραγματικότητα, η οποία από την πλευρά του εαυτού της δεν [είναι[2]] ένα ομιλούν σημείο, αλλά, χωρισμένη από την αυτοσυνείδητη κίνηση, παρουσιάζεται για λογαριασμό του εαυτού της και έχει το χαρακτήρα ενός απλού πράγματος.

[α]
[*Το κρανίο ως εξωτερική πραγματικότητα του πνεύματος*]

§ 324

Σε ό,τι αφορά κατ' αρχήν το σχετισμό του Εσωτερικού προς αυτό το Εξωτερικό του είναι φανερό πως αυτός πρέπει κατά τα φαινόμενα να συλλαμβάνεται ως σχέση *αιτιώδους-συνάφειας*, επειδή ο σχετισμός ενός καθεαυτό-όντος με ένα άλλο καθεαυτό-ον, καθότι ένας *κατ' αναγκαιότητα* σχετισμός, είναι τούτη η σχέση [αιτιώδους-συνάφειας].

§ 325

Για να μπορεί λοιπόν η πνευματική ατομικότητα να έχει αποτέλεσμα πάνω στο σώμα, πρέπει, ως αιτία, να είναι η ίδια σωματική. Το σωματικό όμως στοιχείο, μέσα στο οποίο η ατομικότητα δρα ως αιτία, είναι το όργανο, αλλά όχι το όργανο της δράσης επί της εξωτερικής πραγματικότητας, παρά εκείνο της εσωτερικής δραστηριότητας της αυτοσυνείδητης ουσίας, το

2. [ist]: προστίθεται από τον Hoffmeister.

οποίο εξωτερικεύεται μόνο στο σώμα του· δεν είναι εύκολο να δει κανείς με την πρώτη ματιά ποια μπορεί να είναι αυτά τα όργανα. Εάν σκεπτόταν κανείς μόνο τα όργανα εν γένει,το όργανο τότε της εργασίας ως τέτοιο θα μπορούσε να είναι εύκολα ολοφάνερο, όπως και το όργανο της γενετήσιας ορμής κτλ. Μόνο που τέτοια όργανα πρέπει να εξετάζονται σαν εργαλεία ή σαν μέρη, τα οποία το πνεύμα, ως ένας ακραίος όρος, έχει για μεσαίο όρο έναντι του άλλου ακραίου όρου, που είναι το εξωτερικό *αντικείμενο.* Εδώ όμως εννοείται ένα όργανο, μέσα στο οποίο το αυτοσυνείδητο άτομο, καθότι ακραίος όρος, διατηρείται *διεαυτό* αντίκρυ στην ιδιαίτερή του [σωματική] πραγματικότητα που του είναι αντί-θετη· [ένα όργανο], το οποίο χωρίς να είναι σύγχρονα στραμμένο προς τα έξω, είναι αντανακλασμένο μέσα στην πράξη του, και στο οποίο η πλευρά του *Είναι* δεν είναι ένα *Είναι για άλλο.* Μέσα στη φυσιογνωμική σχέση, είναι αλήθεια, το όργανο εξετάζεται επίσης ως μια ύπαρξη που ανταναклάται εντός εαυτού και συζητεί τη δράση· αλλά τούτο το Είναι είναι αντικειμενικό, και το αποτέλεσμα της φυσιογνωμικής παρατήρησης έγκειται στο να αντιμετωπίζει η αυτοσυνείδηση την πραγματικότητά της τούτη σαν κάτι που της είναι αδιάφορο. Η αδιαφορία τούτη εξαφανίζεται, επειδή το εντός εαυτού ανασκοπημένο-Είναι είναι το ίδιο *που προκαλεί αποτέλεσμα·* έτσι εκείνη η ύπαρξη διατηρεί μια κατ' αναγκαιότητα σχέση με το τελευταίο τούτο· για να μπορεί όμως τούτο να δρα πάνω στην ύπαρξη, πρέπει η ίδια να έχει ένα Είναι, όχι όμως αυστηρά αντικειμενικό· και πρέπει να μπορεί να αναδεικνύεται ως ένα τέτοιο όργανο.

§ 326

Στην κοινή ζωή τώρα, ο θυμός για παράδειγμα, [εννοημένος] ως μια τέτοια εσωτερική δραστηριότητα, εγκαθίσταται

μέσα στο ήπαρ· ο Πλάτων[1] μάλιστα του αποδίδει έναν ακόμη πιο σημαίνοντα ρόλο, κάτι το οποίο για μερικούς αποτελεί τον πιο σημαίνοντα λειτουργικό ρόλο, δηλ. την προφητεία ή το χάρισμα να εκφράζει με ένα ανορθολογικό τρόπο το άγιο και το αιώνιο. Αλλά η κίνηση, την οποία το άτομο έχει στο συκώτι, στην καρδιά κ.λπ., δεν μπορεί να θεωρείται ως η ολοκληρωτικά ανασκοπημένη εντός εαυτού κίνηση· απεναντίας, αυτή είναι παρούσα μέσα στα όργανα με ένα τέτοιο τρόπο μάλλον, που ήδη είναι ριζωμένη μέσα στο σώμα του ατόμου και έχει μια ζωική ύπαρξη που στρέφεται προς τα έξω, προς την εξωτερική πραγματικότητα.

§ 327

Το *νευρικό σύστημα* αντίθετα είναι η άμεση ηρεμία του οργανισμού μέσα στην κίνησή του. Τα ίδια τα *νεύρα* είναι, πράγματι, με τη σειρά τους τα όργανα εκείνης της συνείδησης, η οποία είναι ήδη βυθισμένη στην προς τα έξω κατευθυνόμενη δραστηριότητά της· αλλά ο εγκέφαλος και ο νωτιαίος μυελός μπορούν δικαιωματικά να θεωρούνται ως η παραμένουσα στον εαυτό της, – που δεν είναι αντικειμενική και δεν στρέφεται προς τα έξω – άμεση παρουσία της αυτοσυνείδησης. Στο βαθμό που το στοιχείο του Είναι, το οποίο ανήκει σε τούτο το όργανο, είναι ένα *Είναι για άλλο*, είναι δηλ. μια εξωτερική ύπαρξη, τότε αυτό είναι ένα νεκρό Είναι και δεν αποτελεί πλέον την παρουσία της αυτοσυνείδησης. Τούτο το *εντός-εαυτού-Είναι* ωστόσο είναι, σύμφωνα με την έννοιά του, ένα ρευστό σύστημα, μέσα στο οποίο οι κύκλοι που είναι χαραγμένοι στο εσωτερικό του διαλύονται άμεσα και καμιά διαφορά δε φτάνει να εκφράζεται ως *ούσα* [διαφορά]. Εν τω μεταξύ, όπως το ίδιο το πνεύμα δεν είναι ένα αφηρημένο απλό, αλλά ένα σύστημα κινήσεων, μέσα στο οποίο

[§ 326] 1. Δες Πλάτων *Τίμαιος* III, 71 D.

αυτό [το πνεύμα] διαφοροποιείται σε στάδια, για να παραμείνει ωστόσο ελεύθερο σε τούτη τη διαφοροποίηση, και όπως αυτό οργανώνει το σώμα του εν γένει για την επιτέλεση διαφόρων λειτουργιών και ορίζει κάθε ξεχωριστό μέρος του σώματος για μια μόνο λειτουργία, έτσι μπορούμε να φανταστούμε και το ρευστό *Είναι* του *εντός-εαυτού*-Είναι του πνεύματος να είναι διαρθρωμένο σε μέρη· και φαίνεται ότι έτσι πρέπει να το φανταστούμε, επειδή το *Είναι* του πνεύματος, το οποίο μέσα στον εγκέφαλο είναι ανασκοπημένο εντός εαυτού, είναι εκ νέου μόνο ο μέσος όρος ανάμεσα στην καθαρή του ουσία και στη σωματική του διάρθρωση, ένας μέσος όρος, ο οποίος πρέπει έτσι να μετέχει στη φύση και των δύο ακραίων όρων· ο τελευταίος ακραίος όρος, συνεπώς, πρέπει να έχει παρουσία στο μεσαίο όρο ως η διάρθρωση *μέσα στο στοιχείο του Είναι.*

§ 328

Το πνευματικό-οργανικό Είναι έχει σύγχρονα την αναγκαία όψη μιας *αδρανούς*, *υποστασιακής* ύπαρξης· το πνευματικό-οργανικό Είναι, ως ακραίος όρος του διεαυτό-Είναι, πρέπει κατ' ανάγκη να υποχωρήσει και να έχει κατέναντί του, ως τον άλλον ακραίο όρο, ετούτη την ύπαρξη, η οποία συνακόλουθα είναι το αντικείμενο, πάνω στο οποίο εκείνο το Είναι δρα ως αιτία. Εάν τώρα εγκέφαλος και νωτιαίος μυελός συνιστούν εκείνο το σωματικό *διεαυτό-Είναι* του πνεύματος, τα κρανίο και η σπονδυλική στήλη είναι ο άλλος ακραίος όρος, που κείται αποδεσμευμένος και χωριστός, δηλ. το πάγιο, σταθερό και αδρανές πράγμα. – Εφόσον όμως ο καθένας, αν σκέπτεται για τον κατάλληλο καθορισμό της θέσης της εξωτερικής ύπαρξης [Dasein] του πνεύματος, φέρει στο νου του όχι την πλάτη, αλλά μόνο το κεφάλι, και εμείς τότε, στην έρευνα μιας γνώσης όπως είναι η προκείμενη, μπορούμε να αρκεστούμε σε τούτη την εξήγηση – η οποία για την περίπτωση δεν είναι άσχημη – για να περιορί-

σουμε αυτή την εξωτερική ύπαρξη στο κρανίο. Αν η πλάτη επρόκειτο στη σκέψη κάποιου να παρουσιάζεται [ως ο τόπος του πνεύματος] από το γεγονός ότι ενίοτε μέσω αυτής [ως τόπου του πνεύματος] γνώση και πράξη πότε *εμφυτεύονται*, πότε *εκβάλλονται*, τούτο δεν θα μπορούσε διόλου να είναι απόδειξη ότι ο νωτιαίος μυελός πρέπει να λαμβάνεται ως έδρα του πνεύματος και η σπονδυλική στήλη ως μια εξ αποτυπώματος εξωτερική του ύπαρξη· και δεν θα μπορούσε ν' αποδείξει τίποτα, γιατί απέδειξε πολλά. Καθένας λοιπόν μπορεί εξίσου καλά να θυμηθεί ότι υπάρχουν και άλλοι προσφιλείς εξωτερικοί τρόποι να πλησιάσουμε τη δραστηριότητα του πνεύματος, είτε για να την αναφλογίσουμε είτε για να την αναχαιτίσουμε. – Η σπονδυλική στήλη λοιπόν μπορεί *δίκαια* να αποκλείεται, αν κανείς το θέλει· και μπορεί κανείς να *διατυπώσει* τόσο καλά μια θεωρία της φυσικής Φιλοσοφίας όσο πολλές άλλες, [μια τέτοια], σύμφωνα με την οποία το κρανίο μόνο είναι που δεν περιέχει τα *όργανα* του πνεύματος. Γιατί αυτό προηγουμένως ήταν αποκλεισμένο από την έννοια τούτης της σχέσης, και απ' αυτή την άποψη το κρανίο θεωρούνταν πλευρά της εξωτερικής ύπαρξης· και αν ακόμα κανείς δεν επέτρεπε να γίνεται έκκληση στην *έννοια* του Πράγματος, η εμπειρία ωστόσο μας διδάσκει ότι, όπως συμβαίνει με το μάτι, καθότι όργανο, να βλέπουμε, έτσι και με το κρανίο *δεν* πρόκειται περί οργάνου με το οποίο φονεύουμε, κλέβουμε, κάνουμε ποίηση κ.λπ. – Γι' αυτό πρέπει ν' αποφεύγουμε να κάνουμε χρήση της έκφρασης *όργανο* για εκείνη τη *σημασία* του κρανίου, για την οποία χρειάζεται ακόμα να γίνει λόγος. Γιατί, αν και συνήθως λέμε ότι οι ορθολογιστές άνθρωποι αποδίδουν σημασία όχι στη λέξη, αλλά στο *Πράγμα*, εν τούτοις αυτό δεν μας επιτρέπει να περιγράψουμε ένα Πράγμα με λέξη που δεν του ανήκει· γιατί αυτό είναι αδεξιότητα και σύγχρονα απάτη το να φαντάζεται και να προφασίζεται κανείς ότι μόνο την ορθή *λέξη* δεν κατέχει, και ν' αποσιωπά ότι στην πραγματικότητα τού εκφεύγει το ίδιο το Πράγμα, δηλ. η έννοια. Αν

κάποιος ήταν κάτοχος της έννοιας, θα έβρισκε και την ορθή λέξη. – Ό,τι λοιπόν έχει κατ' αρχήν προσδιοριστεί ως εδώ είναι μόνο το ακόλουθο· όπως ο εγκέφαλος είναι το ζωντανό κεφάλι, έτσι και το κρανίο είναι το caput mortuum [= νεκροκεφαλή].

[β]

[*Η σχέση του κρανίου με την ατομικότητα*]

§ 329

Μέσα σ' αυτό το νεκρό Είναι λοιπόν οι πνευματικές κινήσεις και οι καθορισμένες λειτουργίες του εγκεφάλου θα 'πρεπε να φανερώσουν την εξωτερική τους πραγματικότητα, η οποία όμως είναι ακόμη παρούσα στο ίδιο το άτομο. Σε ό,τι αφορά τη σχέση αυτών των κινήσεων με το κρανίο, το οποίο, ως νεκρό Είναι, δεν έχει το πνεύμα να εγκατοικεί μέσα του, κατ' αρχήν είναι παρούσα η σχέση που ορίσαμε πιο πάνω: η εξωτερική δηλ. μηχανική σχέση, σύμφωνα με την οποία τα καθαυτό όργανα – και αυτά είναι στον εγκέφαλο – προσδίδουν στο κρανίο σχήμα σφαιρικό ή το διαπλατύνουν ή το επιπεδώνουν ή το επηρεάζουν κατά πώς θα ήθελε κανείς να το παραστήσει. Όντας το ίδιο ένα μέρος του οργανισμού, πρέπει να θεωρείται, όπως [συμβαίνει] και με κάθε οστό, ότι έχει μια ζωντανή αυτο-διαμόρφωση, έτσι ώστε, ιδωμένο απ' αυτή την άποψη, το κρανίο να είναι μάλλον εκείνο που πιέζει τον εγκέφαλο και του θέτει εξωτερικά όρια και το οποίο μπορεί να το κάνει αυτό, επειδή είναι πιο σκληρό. Σ' αυτή την περίπτωση όμως η ίδια η σχέση θα υφίστατο πάντα μέσα στον προσδιορισμό της αμοιβαίας δραστηριότητας του κρανίου και του εγκεφάλου· διότι, αν το κρανίο είναι ο παράγοντας που προσδιορίζει ή προσδιορίζεται, αυτό δεν θα επέφερε καμιά μεταβολή στην αιτιώδη-συνάφεια εν γένει, εκτός από το ότι το κρανίο θα γινόταν με τη σειρά του το άμεσο όργανο της

αυτοσυνείδησης, επειδή σ' αυτό, ως *αιτία*, θα βρισκόταν η πλευρά του *διεαυτό-Είναι*. Αλλά στην πραγματικότητα, εφόσον το *διεαυτό-Είναι*, ως *οργανική ζωτικότητα*, είναι εξίσου παρόν και *στα δύο*, η αιτιώδης–συνάφεια μεταξύ αυτών αποκλείεται. Τούτη όμως η εξέλιξη αμφοτέρων θα μπορούσε να συνέχεται εσωτερικά και να ήταν μια προδιατεταγμένη οργανική αρμονία, η οποία θα άφηνε ελεύθερους έναντι αλλήλων τους αμοιβαία σχετιζόμενους όρους, καθέναν με τη δική του ιδιαίτερη *μορφή*, στην οποία δε χρειάζεται να αντιστοιχεί η μορφή του άλλου· και ακόμη πιο πολύ η μορφή και η ποιότητα θα μπορούσαν να είναι ελεύθερες η μια από την άλλη, όπως ακριβώς είναι αμοιβαία ελεύθερες η μορφή της ρώγας του σταφυλιού και η γεύση του κρασιού. – Αλλά αφού ο όρος του *διεαυτό-Είναι* πέφτει στην πλευρά του εγκεφάλου, εκείνος δε της *ύπαρξης* στην πλευρά του κρανίου, τότε πρέπει στο εσωτερικό της οργανικής ενότητας να εγκαθιδρύσουμε *και* μια αιτιώδη-συνάφεια αυτών των δύο, ένα αναγκαίο σχετισμό αμφοτέρων, εξωτερικό προς αλλήλους, δηλ. ένα καθεαυτόν εξωτερικό σχετισμό, μέσω του οποίου η *μορφή* του ενός [όρου] θα ήταν ως εκ τούτου προσδιορισμένη από εκείνη του άλλου και αντίστροφα.

§ 330

Σε ό,τι όμως αφορά τον όρο, μέσα στον οποίο το όργανο της αυτοσυνείδησης θα μπορούσε να ενεργεί αιτιωδώς στην αντίθετη πλευρά, μπορεί κανείς να μιλήσει με πολλούς και ποικίλους τρόπους· διότι ό,τι τίθεται υπό συζήτηση είναι η υφή της αιτίας, η οποία εξετάζεται σύμφωνα με την *αδιάφορη* εξωτερική της ύπαρξη, τη μορφή της και το μέγεθός της· μιας αιτίας, της οποίας το Εσωτερικό και το διεαυτό-Είναι οφείλει να είναι ακριβώς τέτοιου είδους που να μην αφορά διόλου την άμεση ή εξωτερική ύπαρξη. Η οργανική αυτο-διαμόρφωση του κρανίου είναι εν πρώτοις αδιάφορη απέναντι στην ασκηθείσα επ' αυτού

μηχανική επενέργεια, και η σχέση αυτών των δύο σχέσεων – έχοντας σαν δεδομένο ότι εκείνη [η οργανική σχέση] είναι η διαδικασία αυτο-σχετισμού – είναι ακριβώς αυτή τούτη η απροσδιοριστία και η απουσία παντός ορίου. Έπειτα, και αν ακόμη ο εγκέφαλος προσδεχόταν μέσα του τις διαφορές του πνεύματος ως οντικές διαφορές και ήταν μια πολλότητα εσωτερικών οργάνων, το καθένα των οποίων καταλαμβάνει μια θέση σε διαφορετικό χώρο, θα παρέμεινε ωστόσο απροσδιόριστο το κατά πόσο ένα πνευματικό γνώρισμα, ανάλογα με το αν ήταν πρωταρχικά πιο ισχυρό ή πιο αδύναμο, θα 'πρεπε να κατέχει στην πρώτη περίπτωση ένα *διαστελλόμενο* εγκεφαλικό όργανο, στη δεύτερη περίπτωση ένα *συστελλόμενο*, ή δεν θα επρόκειτο μάλλον για το αντίστροφο; αλλά το να είναι ο εγκέφαλος μία πολλότητα εσωτερικών οργάνων, αυτό αντιφάσκει στη φύση, η οποία προσδίδει στα γνωρίσματα της έννοιας μια ιδιαίτερη εξωτερική ύπαρξη και θέτει ως εκ τούτου τη *ρευστή απλότητα* της οργανικής ζωής *καθαρά στη μια πλευρά*, στην *άλλη* δε τη *διάρθρωση* και τη *διαίρεση* αυτής της ζωής στις διαφορές της, έτσι που οι τελευταίες, με τον τρόπο που οφείλουν να συλλαμβάνονται εδώ, εκδηλώνονται ως ειδικά ανατομικά πράγματα. – Εξίσου [απροσδιόριστο παραμένει] το εάν η *ανάπτυξη* του εγκεφάλου θα μεγέθυνε ή θα σμίκρυνε το όργανο, θα το έκανε πιο χονδροειδές και πιο παχύ ή πιο λεπτό. Επειδή παραμένει απροσδιόριστο πώς είναι καμωμένη από τη φύση της η αιτία, γι' αυτό εναπομένει εξίσου απροσδιόριστο πώς προκαλείται η επενέργεια στο κρανίο, κατά πόσο αυτή συνεπιφέρει μεγέθυνση ή περιορισμό και σύμπτωση. Αν τούτη η επενέργεια προσδιορίζεται σαν κάτι *σπουδαιότερο* από μια *πράξη ερεθισμού*, τότε δεν είναι λιγότερο απροσδιόριστο, αν αυτό συμβαίνει από όγκωση, ως το επενέργημα του έμπλαστρου από κανθαρίδες, ή από ρυτίδωμα, ως επενέργημα του ξιδιού. – Για κάθε τέτοιου είδους άποψη μπορεί κανείς να προβάλει ευλογοφανείς λόγους, γιατί η οργανική σχέση, η οποία ασκεί μια εξίσου μεγάλη επιρροή, αποδέχεται

τόσο καλά τη μια όσο και την άλλη, και είναι αδιάφορη απέναντι σ' όλη τούτη την εξυπνάδα του νου.

§ 331

Αλλά δεν είναι αρμοδιότητα της παρατηρούσας συνείδησης να θέλει να προσδιορίσει τούτη τη σχέση· γιατί σε κάθε περίπτωση, αυτό που λαμβάνει χώρα από τη μια πλευρά, δεν είναι ο εγκέφαλος ως *ζωικό* τμήμα, αλλ' αυτός ο ίδιος ως *Είναι* της *αυτοσυνείδητης* ατομικότητας. – Τούτη η τελευταία ως μόνιμος χαρακτήρας και ως αυθύπαρκτη συνειδητή δραστηριότητα είναι *διεαυτήν* και *εντός εαυτής*· κατέναντι σε τούτο το διεαυτό–και εντός εαυτού–Είναι κείται η πραγματικότητά της και η εξωτερική της ύπαρξη για άλλο[1]· το διεαυτό–και εντός εαυτού–Είναι συνιστούν την ουσία και το υποκείμενο, το οποίο έχει ένα Είναι στον εγκέφαλο· τούτο το Είναι *υπάγεται στο υποκείμενο* και προσλαμβάνει την αξία του μόνο μέσω της ενύπαρκτης σημασίας. Αλλά η άλλη πλευρά της αυτοσυνείδητης ατομικότητας, η πλευρά της εξωτερικής της ύπαρξης είναι το *Είναι* ως αυθύπαρκτο και ως υποκείμενο, ή ως *πράγμα*, δηλ. ένα οστό: η *πραγματικότητα και η ύπαρξη του ανθρώπου είναι το κρανιακό του οστό*. – Αυτό είναι η αναλογία [Verhältnis] και η διάνοια, την οποία έχουν αμφότερες οι πλευρές τούτης της σχέσης μέσα στη συνείδηση που τις παρατηρεί.

§ 332

Η παρατηρούσα συνείδηση έχει τώρα να κάνει με τον περισσότερο προσδιορισμένο σχετισμό αυτών των πλευρών. Η σημασία του κρανιακού οστού έγκειται εν γένει στο ότι αυτό

[§ 331] 1. Για την παρατηρούσα συνείδηση το κρανίο είναι ένα απλό πράγμα, η εξωτερική ύπαρξη της ατομικότητας για ένα άλλο, ενώ ο εγκέφαλος αποτελεί το εσωτερικό της Είναι.

είναι η άμεση πραγματικότητα του πνεύματος. Αλλά η πολυεδρικότητα του πνεύματος προσδίνει στην ύπαρξή του μια αντίστοιχη πολυσημία· ό,τι έχει κανείς να κερδίσει, είναι η συγκεκριμένη σημασία των ξεχωριστών μερών, στα οποία υποδιαιρείται αυτή η ύπαρξη· και πρέπει να δούμε πώς αυτά εμπεριέχουν ενδείξεις εκείνης της σημασίας.

§ 333

Το κρανιακό οστό δεν είναι όργανο της δραστηριότητας ούτε ακόμη μια εκφραστική κίνηση· δεν διαπράττουμε καμιά κλοπή, φόνο κ.λπ. με το κρανιακό οστό, και με τέτοιου είδους πράξεις δεν επέρχεται ούτε κατ' ελάχιστο αλλοίωσή του, έτσι ώστε να το ωθούν να γίνει μια εκφραστική χειρονομία. – Ούτε έχει τούτο το *ον* την αξία ενός *σημείου*. Φυσιογνωμία και χειρονομία, ύφος, επίσης ένας κίονας, ένας πάσσαλος εμπηγμένος σε ένα έρημο νησί, μαρτυρούν ευθέως ότι αυτά σημαίνουν και κάτι άλλο απ' αυτό που *απλώς είναι* από πρώτη ματιά. Αυτά θέλουν ταυτόχρονα να περνούν για σημεία, επειδή ενέχουν ένα συγκεκριμένο γνώρισμα, το οποίο, με το να μην τους ανήκει ιδιαίτερα, υποδηλώνει ένα άλλο πράγμα. Μια ποικιλία ιδεών μπορεί να περνάει από το νου μας σε σχέση με ένα κρανίο, όπως συνέβη στον Άμλετ με το κρανίο του Γιόρικ· αλλά το κρανιακό οστό διεαυτό είναι ένα τόσο αδιάφορο και φυσικό πράγμα που τίποτ' άλλο δε μπορούμε να δούμε και να υποθέσουμε ότι υπάρχει σ' αυτό παρά το ίδιο το οστό. Αυτό μας ενθυμίζει πράγματι τον εγκέφαλο και την προσδιορισμένη φύση του, το κρανίο διαφόρων σχηματισμών, αλλά όχι μια συνειδητή κίνηση, εφόσον δεν εναποτυπώνεται σ' αυτό ούτε φυσιογνωμία ούτε χειρονομία ούτε εν τέλει κάτι, το οποίο θα πρόδιδε την προέλευσή του από συνειδητή δράση· γιατί αυτό είναι εκείνη η πραγματικότητα, της οποίας ο ρόλος έγκειται στο να παριστά στην ατομικότητα την άλλη πλευρά, μια τέτοια η οποία δεν θα ήταν πλέον ένα

ανασκοπούμενο εντός εαυτού Είναι, αλλά ένα καθαρά *άμεσο Είναι*.

§ 334

Ακόμη, ενώ το ίδιο το κρανίο δεν αισθάνεται, ωστόσο φαίνεται πως θα μπορούσε ίσως να προκύψει για τούτο μια σημασία ακόμη πιο σαφής και συγκεκριμένη, τη στιγμή που καθορισμένα αισθήματα θα έδειχναν μέσω της γειτνίασής τους ποια λειτουργία μπορεί κανείς να αποδώσει στο ίδιο το κρανίο· και όταν ένας συνειδητός τρόπος του πνεύματος έχει το συναίσθημά του σε μια ειδική περιοχή του κρανίου, το σχήμα τούτου του μέρους του κρανίου θα υποδηλώνει ίσως αυτό [τον τρόπο του πνεύματος] και την ιδιαίτερη φύση του. Όπως συμβαίνει π.χ. με μερικούς που, όταν διάγουν φάση έντονου σκέπτεσθαι ή ακόμη βρίσκονται σε κατάσταση ενός εν γένει *σκέπτεσθαι*, παραπονούνται πως αισθάνονται μια επώδυνη ένταση κάπου στο κεφάλι, έτσι και το *κλέβειν*, το *φονεύειν*, η *ποίηση* κ.λπ., το καθένα απ' αυτά θα μπορούσε να συνοδεύεται με ένα ιδιαίτερο αίσθημα, το οποίο θα έπρεπε να είναι εντοπισμένο σε μια συγκεκριμένη δική του περιοχή. Αυτή η περιοχή του εγκεφάλου, η οποία θα μπορούσε μ' αυτόν τον τρόπο να είναι περισσότερο κινητική και δραστήρια, θα ανέπτυσσε πιθανώς και την όμορη περιοχή του κρανίου· ή ακόμη η τελευταία τούτη, από λόγους συμπάθειας ή συναίνεσης, δεν θα παρέμεινε αδρανής, αλλά θα μεγεθυνόταν ή θα σμίκρυνε ή θα τροποποιούνταν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. –Εκείνο όμως που καθιστά τούτη την υπόθεση απίθανη είναι ότι το συναίσθημα εν γένει είναι κάτι το απροσδιόριστο, και το συναίσθημα μέσα στο κεφάλι, καθόσον τούτο-εδώ είναι το κέντρο, θα μπορούσε να είναι το γενικό συναίσθημα συμπάθειας που συνοδεύει κάθε μορφή πόνου, έτσι ώστε με τον κνησμό ή τον πόνο της κεφαλής του κλέφτη, του δολοφόνου, του ποιητή ν' αναμιγνύονται και άλλα συναισθήματα, τα οποία τόσο λίγο θα

μπορούσαν να διακρίνονται το ένα από το άλλο, όσο και από αυτά, που μπορεί κανείς να τα ονομάζει απλώς σωματικά· τόσο λίγο, όσο μπορεί να γίνεται διάγνωση της ασθένειας από το σύμπτωμα του κεφαλόπονου, αν περιορίζουμε τη σημασία του μόνο στη σωματική πλευρά.

§ 335

Στην πράξη, από όποια πλευρά και αν εξετάζεται το Πράγμα, εξαφανίζεται κάθε κατ' αναγκαιότητα ανταποδοτικός σχετισμός, καθώς και οποιαδήποτε άμεση ένδειξη ενός τέτοιου σχετισμού. Αν παρ' όλα αυτά ο σχετισμός πρόκειται να γίνει, εκείνο που παραμένει κατ' αναγκαιότητα δεν είναι παρά μια *χωρίς έννοια* ελεύθερη προδιατεταγμένη αρμονία του αντίστοιχου προσδιορισμού αμφοτέρων των πλευρών· διότι η μια από τούτες τις πλευρές *πρέπει* να είναι μια *χωρίς πνεύματα πραγματικότητα, ένα σκέτο πράγμα.* – Από τη μια πλευρά λοιπόν έχουμε ένα πλήθος αδρανών περιοχών του κρανίου, από την άλλη ένα πλήθος πνευματικών ιδιοτήτων, των οποίων ο αριθμός και ο χαρακτήρας θα εξαρτάται από την κατάσταση της Ψυχολογίας. Όσο πιο φτωχή είναι η ιδέα που έχουμε για τρ πνεύμα, τόσο πιο εύκολο είναι το Πράγμα από τούτη την πλευρά· γιατί όσο πιο λίγες είναι οι ιδιότητες του πνεύματος, τόσο πιο αποσυνδεδεμένες, άκαμπτες και αποστεωμένες γίνονται, με συνέπεια να προσιδιάζουν περισσότερο στα χαρακτηριστικά του οστού και να μπορούν να συγκριθούν μ' αυτά. Αλλά, αν και η σύγκριση γίνεται κατά πολύ πιο εύκολη με το να είναι φτωχή η ιδέα για το πνεύμα, ωστόσο υπάρχει ακόμα και στις δύο πλευρές ένα λίαν υπολογίσιμο πλήθος χαρακτηριστικών· και αυτό που απομένει για την παρατήρηση είναι η ολοσχερής συμπτωματικότητα του σχετισμού αυτών των πλευρών. Αν το καθένα από τα παιδιά του Ισραήλ, τα οποία έμοιαζαν ως προς τον αριθμό με την άμμο της

ακροθαλασσιάς[1], επρόκειτο να πάρει για τον εαυτό του τον κόκκο, που ήταν το σύμβολό του, τότε η αδιαφορία και η αυθαιρεσία τούτης της διαδικασίας, σύμφωνα με την οποία αποδίδεται στο καθένα ο κόκκος του, είναι τόσο ισχυρή όσο και εκείνη, η οποία αποδίδει σε κάθε ψυχική ικανότητα, σε κάθε πάθος και – ό,τι εδώ θα έπρεπε εξίσου να τεθεί υπό εξέταση – σε κάθε απόχρωση των χαρακτήρων, για τους οποίους κάνει λόγο συνήθως η περισσότερο εκλεπτυσμένη Ψυχολογία και η ανθρώπινη γνώση, τις αντίστοιχες περιοχές του κρανίου και τις μορφές των οστών τους. – Το κρανίο του δολοφόνου δεν έχει ούτε ένα όργανο ούτε ένα σήμα, αλλά μια ορισμένη προεξοχή· αυτός όμως ο δολοφόνος έχει ακόμα ένα πλήθος από άλλες ιδιότητες καθώς και άλλες προεξοχές και μαζί μ' αυτές έχει επίσης κοιλώματα· ο καθένας έχει δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε προεξοχές και κοιλώματα. Και πάλι η δολοφονική του τάση μπορεί να συσχετισθεί με κάποια προεξοχή ή κοίλωμα, και αυτά με τη σειρά τους [μπορούν][2] να συσχετισθούν με κάποια νοητική ιδιότητα· γιατί ο δολοφόνος ούτε είναι μόνο η αφαίρεση ενός δολοφόνου ούτε έχει μόνο μια προεξοχή και ένα κοίλωμα. Οι παρατηρήσεις, συνεπώς, οι οποίες γίνονται σ' αυτό το σημείο, πρέπει να αξίζουν τόσο ακριβώς όσο εκείνες του πραματευτή και της νοικοκυράς για τη βροχή κατά την ετήσια εμποροπανήγυρη και κατά την ημέρα της μπουγάδας. Πραματευτής και νοικοκυρά μπορούν ακόμη να κάνουν την παρατήρηση ότι βρέχει πάντοτε, όταν περνάει αυτός ο γείτονας ή όταν κανείς τρώει ψητό χοιρινό. Όπως ακριβώς η βροχή είναι αδιάφορη απέναντι σε τέτοιες περιστάσεις, έτσι και για την παρατήρηση *αυτή* η προσδιοριστικότητα του πνεύματος είναι αδιάφορη απέναντι σε *τούτο* το προσδιορισμένο Είναι του κρανίου· διότι από τα δύο αντικείμενα αυτής της παρατήρησης, το ένα είναι ξερό *διεαυτό-*

[§ 335] 1. Γένεση, XII, 17.

2. [können]: προστίθεται από τον Hoffmeister.

Είναι, μια αποστεωμένη ιδιότητα του πνεύματος, το δε άλλο ένα εξίσου ξερό *καθεαυτό-Είναι*· ένα τόσο αποστεωμένο πράγμα σαν αυτά τα δύο είναι εντελώς αδιάφορο απέναντι σε κάθε άλλο. Σε μια διογκωμένη προεξοχή είναι τόσο αδιάφορο εάν ο δολοφόνος είναι εγκατεστημένος πλησίον της, όσο σε ένα δολοφόνο είναι αδιάφορο εάν μια επίπεδη διάπλαση βρίσκεται πλησίον του.

§ 336

Εναπομένει πάντως η αναμφισβήτητη *δυνατότητα*, μια προεξοχή να είναι συνδεδεμένη εδώ ή εκεί με μια οποιαδήποτε ιδιότητα, πάθος κ.λπ. *Μπορεί* κανείς να *φαντασθεί* το δολοφόνο με μια μεγάλη προεξοχή εδώ σε τούτο το μέρος του κρανίου, τον κλέφτη με άλλη προεξοχή εκεί στο άλλο μέρος του κρανίου. Απ' αυτή την άποψη η Φρενολογία είναι ικανή για ακόμα πιο μεγάλη επέκταση· γιατί αυτή κατ' αρχήν φαίνεται να περιορίζεται στη σύνδεση μιας προεξοχής με μια ιδιότητα του *ίδιου ατόμου*, έτσι που τούτο-εδώ να είναι κάτοχος αμφοτέρων. Αλλά ήδη η φυσική Φρενολογία – επειδή πρέπει να υπάρχει μια τέτοια επιστήμη όπως και μια φυσική Φυσιογνωμική – χωρεί πέραν τούτου του περιορισμού· αυτή κρίνει όχι μόνο ότι ένας πονηρός άνθρωπος έχει πίσω από το αυτί του ένα όγκο τόσο μεγάλο όσο η γροθιά του, αλλά υποστηρίζει ακόμα πως όχι η ίδια η άπιστη σύζυγος, αλλά ο νόμιμος σύζυγός της έχει όγκο στο μέτωπο. – Παρόμοια μπορεί κανείς να *φανταστεί* κάποιον, ο οποίος συγκατοικεί με το δολοφόνο, ή ακόμη το γείτονά του ή σε ένα ευρύτερο πεδίο τον συμπολίτη του με μεγάλο όγκο σε ένα οποιοδήποτε μέρος του κρανίου· εξίσου καλά μπορεί κανείς να *φανταστεί* μια ιπτάμενη αγελάδα, την οποία στην αρχή εθώπευε ο κάβουρας, ο οποίος ίππευε ένα γάιδαρο, και πάει λέγοντας. – Αλλά εάν η *δυνατότητα* λαμβάνεται όχι με την έννοια της δυνατότητας *του*

να φαντάζεται κανείς κάτι[1], αλλά εκείνη της *εσωτερικής* δυνατότητας ή της δυνατότητας της *έννοιας*, τότε το αντικείμενο είναι μια τέτοια πραγματικότητα, η οποία είναι και οφείλει να είναι ένα καθαρό πράγμα χωρίς μια τέτοιου είδους σημασία, την οποία δεν μπορεί συνεπώς να έχει παρά μόνο στη φαντασία[2].

[γ]
[*Η προδιάθεση και η πραγματικότητα*]

§ 337

Ο παρατηρητής ωστόσο, σε πείσμα της αδιαφορίας των δύο πλευρών, μπορεί να επιληφθεί του καθήκοντος να προσδιορίσει τις σχέσεις τους, εν μέρει υποβοηθούμενος από το γενικό θεμέλιο του Λόγου, σύμφωνα με το οποίο το *Εξωτερικό* είναι *η έκφραση του Εσωτερικού*, εν μέρει υποστηριζόμενος από την αναλογία των κρανίων των ζώων – τα οποία μάλιστα μπορούν να έχουν ένα χαρακτήρα πιο απλό απ' αυτόν των ανθρώπων, για τους οποίους όμως σύγχρονα θα είναι τόσο πιο δύσκολο να λεχθεί τι χαρακτήρα έχουν, εφόσον δεν είναι εύκολο στον καθένα να διεισδύει πράγματι με τη φαντασία του στη φύση ενός ζώου. – Έτσι ο παρατηρητής, στην προσπάθειά του να επικυρώσει τη διαβεβαίωση των νόμων, τους οποίους διατείνεται ότι έχει ανακαλύψει, βρίσκει μια *έξοχη αρωγή* σε μια διαφορά, η οποία πρέπει εδώ αναγκαστικά να περάσει από το μυαλό μας. – Το

[§ 336] 1. ...nicht im Sinne der Möglichkeit des Vorstellens: όχι με την έννοια της δυνατότητας της παράστασης.

2. In der Vorstellung: Μέσα στην παράσταση. Οι παραστάσεις που δημιουργούνται από τη δυνατότητα συνδυασμού των διαθέσεων του ατόμου με την εξωτερικότητα του κρανίου και την εξωτερίκευση του εγκεφάλου είναι φαντασιακές συλλήψεις που δεν στηρίζονται σε μια καθαρά εννοιολογική δυνατότητα.

Είναι του πνεύματος δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να λαμβάνεται ως κάτι σταθερό και αμετάβλητο. Ο άνθρωπος είναι ελεύθερος· είναι παραδεκτό ότι το *αρχέγονο* Είναι συνίσταται μόνο από *προδιαθέσεις*, για τις οποίες ο άνθρωπος μπορεί να κάνει πολλά ή οι οποίες έχουν ανάγκη από ευνοϊκότερες περιστάσεις για ν' αναπτυχθούν· αυτό σημαίνει ότι ένα *αρχέγονο* Είναι του πνεύματος πρέπει εξίσου καλά ως ένα τέτοιο να προσαγορεύεται, το οποίο δεν υπάρχει ως Είναι. Αν υποθέσουμε λοιπόν ότι οι παρτηρήσεις έρχονταν σε αντίφαση με κείνο, το οποίο κατεβαίνει του καθενός να υποστηρίζει ως νόμο – αν υποθέσουμε π.χ. ότι ο καιρός ήταν ωραίος την ημέρα της εμποροπανήγυρης ή της μπουγάδας, τότε ο πραματευτής και η νοικοκυρά θα μπορούσαν να λένε ότι *πράγματι επρόκειτο* να βρέξει και η *προδιάθεση* για βροχή είναι βέβαια παρούσα· το ίδιο ισχύει κάι για την παρατήρηση του κρανίου: τούτο το άτομο *θάπρεπε* να είναι έτσι *ακριβώς*, όπως μας λέει το κρανίο, σύμφωνα με το νόμο, ότι είναι· αυτό το άτομο έχει μια *αρχέγονη προδιάθεση*, η οποία *όμως* δεν είναι ανεπτυγμένη· αυτή η ποιότητα δεν είναι παρούσα, αλλά *όφειλε* να είναι *παρούσα*. – Ο *νόμος* και το *δέον* θεμελιώνονται στην παρατήρηση της πραγματικής βροχόπτωσης και της πραγματικής σημασίας που αποδίδεται σε τούτη την προσδιοριστικότητα του κρανίου· αλλά εάν η *πραγματικότητα* δεν είναι παρούσα, επέχει θέση η *κενή δυνατότητα*. – Αυτή η δυνατότητα, δηλ. η μη-πραγματικότητα του διατυπωθέντος νόμου και οι ως εκ τούτου αντιφάσκουσες προς το νόμο παρατηρήσεις πρέπει αναμφισβήτητα να απορρέουν από το γεγονός ότι η ελευθερία του ατόμου και οι επιδεκτικές σε ανάπτυξη συνθήκες είναι αδιάφορες προς το *Είναι* εν γένει, [εννοημένο] τόσο ως ένα αρχέγονο εσωτερικό όσο και ως ένα εξωτερικό οστεοειδές, και ακόμη από το γεγονός ότι το άτομο μπορεί να είναι κάτι διαφορετικό απ' ό,τι αυτό είναι ως εσωτερικά αρχέγονο και ακόμη πιο πολύ ως ένα οστό.

§ 338

Άρα για μας προκύπτει η δυνατότητα, τούτη η προεξοχή ή το κοίλωμα του κρανίου να μαρτυρούν τόσο κάτι το πραγματικό όσο και μια *προδιάθεση* μόνο, και ακόμη να φαίνονται τόσο απροσδιόριστα προς οτιδήποτε ώστε το κρανίο να φανερώνει κάτι το μη-πραγματικό· εδώ βλέπουμε, όπως πάντα, το αποτέλεσμα μιας κακής πρόφασης: αυτή προορίζεται να χρησιμοποιηθεί για να αρνηθεί αυτό που υποτίθεται ότι υποστηρίζει. Βλέπουμε ότι το νομίζειν, από τη φύση του Πράγματος, έφτασε στο σημείο να λέει το *αντίθετο* από αυτό που το ίδιο βεβαιώνει, αλλά να το λέει κατά τρόπο *απερίσκεπτο*· – έφτασε να λέει ότι καθετί υποδηλώνεται μέσα από τούτο το οστό, αλλά *και* εξίσου καλά *δεν* υποδηλώνεται μέσα απ' αυτά.

§ 339

Ό,τι έχει κατά νου η ίδια η γνώμη στην περίπτωση τούτης της πρόφασης, είναι η αληθινή σκέψη που καταργεί άμεσα αυτή [τη γνώμη], [είναι δηλ. η σκέψη] ότι το *Είναι* ως τέτοιο δεν συνιστά πράγματι την αλήθεια του πνεύματος. Όπως η προδιάθεση είναι ήδη ένα *αρχέγονο Είναι* που δεν μετέχει στη δραστηριότητα του πνεύματος, έτσι και το οστό από την πλευρά του είναι επίσης ένα τέτοιο [Είναι]. Χωρίς τη δραστηριότητα του πνεύματος το ον είναι για τη συνείδηση ένα πράγμα και τόσο λίγο η ουσία της που καταλήγει μάλλον να είναι το αντίθετό της· και η συνείδηση είναι *πραγματική* για τον εαυτό της μόνο μέσω της άρνησης και της κατάργησης ενός τέτοιου Είναι. – Απ' αυτή την άποψη πρέπει να θεωρείται ως πλήρης άρνηση του Λόγου η απόπειρα να παριστάνεται το οστό σαν η *πραγματική ύπαρξη* της συνείδησης· και θεωρείται ως τέτοιο, όταν κανείς το αντικρίζει ως το Εξωτερικό του πνεύματος, γιατί το Εξωτερικό είναι ακριβώς η ούσα πραγματικότητα. Δεν ωφελεί να λέμε ότι το

Εσωτερικό, που είναι *κάτι άλλο*, *συνάγεται συλλογιστικά μόνο* από το Εξωτερικό και ότι το τελευταίο δεν είναι το ίδιο το Εσωτερικό, αλλά μόνο η *έκφρασή* του. Γιατί, μέσα στην αμοιβαία τους σχέση, στην πλευρά του Εσωτερικού ανήκει ο προσδιορισμός της *πραγματικότητας* που *σκέπτεται* τον εαυτό της και λαμβάνει τη *μορφή* της *σκέψης*, στην πλευρά δε του Εξωτερικού ανήκει ο προσδιορισμός *της ούσας πραγματικότητας*. – Όταν, επομένως, σε κάποιον άνθρωπο λέμε: εσύ (το εσωτερικό σου Είναι) είσαι τέτοιος, *επειδή* το *οστό* σου είναι έτσι από τη φύση του καμωμένο, αυτό δε σημαίνει τίποτε άλλο παρά ότι εγώ θεωρώ ένα οστό ως την *πραγματικότητά σου*. Το να απαντάμε σε μια τέτοια περίπτωση με ένα κόλαφο, όπως στην περίπτωση μιας παρόμοιας κρίσης στη Φυσιογνωμική που αναφέραμε πιο πάνω, αφαιρούμε κατ' αρχήν από τα *τρυφερά* μέρη τη σπουδαιότητά τους και τα εκτοπίζουμε, αποδεικνύοντας πώς αυτά δεν είναι ένα αληθινό *καθεαυτό*, δεν είναι η πραγματικότητα του πνεύματος· – μέσα στη Φρενολογία, η απάντηση θα έπρεπε να φτάσει στο σημείο να θραύσει το κρανίο εκείνου που κάνει τέτοιες κρίσεις ώστε να καταδείξει με ένα τρόπο τόσο απτό, όσο είναι η σοφία του, ότι ένα οστό, *καθεαυτό*, δεν είναι τίποτα για τον άνθρωπο, πολύ λιγότερο δε μπορεί να είναι η αληθινή *του* πραγματικότητα.

§ 340

Το ακατέργαστο ορμέμφυτο του αυτοσυνείδητου Λόγου θα απορρίψει χωρίς άλλο μια τέτοια επιστήμη της Φρενολογίας· θα απορρίψει τούτο το άλλο ορμέμφυτο του παρατηρούντος Λόγου, το οποίο, έχοντας φτάσει μέχρι την προαίσθηση *του γνωρίζειν*, συνέλαβε αυτό με ένα τρόπο που στερείται πνεύματος, με ένα τρόπο, σύμφωνα με τον οποίο το Εξωτερικό είναι έκφραση του Εσωτερικού. Αλλά όσο χειρότερη είναι η σκέψη, τόσο λιγότερο λαμβάνει χώρα αυτό, στο οποίο έγκειται η ατέλειά της και τόσο

πιο δύσκολο είναι να απομονώσουμε τούτη την ατέλεια. Διότι λέμε πως η σκέψη είναι τόσο χειρότερη, όσο πιο καθαρή και κενή είναι η αφαίρεση, η οποία λογίζεται γι' αυτήν ως η ουσία. Η αντίθεση όμως, η οποία μας ενδιαφέρει εδώ, έχει για μέλη της την αυτοσυνείδητη ατομικότητα και την αφαίρεση της εξωτερικότητας που έγινε εξ ολοκλήρου *πράγμα*, – εκείνο το εσωτερικό Είναι του πνεύματος που έχει συλληφθεί ως ένα παγιωμένο, στερημένο πνεύματος Είναι, αντί-θετο σε ένα τέτοιο ακριβώς Είναι. – Αλλά φτάνοντας σε τούτο το σημείο ο παρατηρών Λόγος φαίνεται στην πράξη ότι έφτασε στο απόγειό του, σημείο στο οποίο ο Λόγος πρέπει να εγκαταλειφθεί στον ίδιο τον εαυτό του και να υπερκερασθεί· γιατί μόνο ό,τι είναι εξ ολοκλήρου κακό ενέχει την άμεση αναγκαιότητα της αναστροφής του. – Παρόμοια μπορεί να πει κανείς για τον ιουδαϊκό λαό ότι ήταν και είναι ο πιο κολασμένος, επειδή βρίσκεται άμεσα προ των πυλών της σωτηρίας· ό,τι όφειλε να είναι αυτός ο λαός καθεαυτόν και διεαυτόν, [δηλ.] τούτη η ενεργός-ουσιότητα[1], αυτός δεν έχει συνείδηση ότι είναι, αλλά το θέτει πέραν του εαυτού του. Μέσω τούτης της αποξένωσης δημιουργείται για τον εαυτό του η *δυνατότητα* μιας ανώτερης ύπαρξης, αν βέβαια θα μπορούσε να επαναγάγει στον εαυτό του το αποξενωμένο αντικείμενό του, παρά αν παρέμεινε ακίνητος μέσα στην αμεσότητα τού Είναι· γιατί το πνεύμα είναι τόσο μεγαλύτερο, όσο μεγαλύτερη είναι η αντίθεση από την οποία αυτό εκκινεί για να επανέλθει στον εαυτό του· αλλά το πνεύμα δημιουργεί τούτη την αντίθεση για τον εαυτό του μέσα από τη διαδικασία άρσης της άμεσης ενότητάς του και αποξένωσης του διεαυτό-Είναι του. Αλλά αν μια τέτοια συνείδηση δεν ανασκοπείται [μέσα στον εαυτό της], το ενδιάμεσο σημείο[2], στο οποίο αυτή στέκεται,

---

[§ 340] 1. Selbstwesenheit: αυτο-ουσιότητα.

2. Die Mitte: η ενδιάμεση θέση· πρόκειται για την πορεία της συνείδησης κατά την παρατηρητική της δραστηριότητα μέσα από τη Φυσιογνωμική

είναι η δυστυχής και χωρίς καμιά σωτηρία κενότητα, αφού εκείνο που επρόκειτο να της δώσει την πληρότητά της, έγινε ένα παγιωμένο άκρο. Έτσι τούτη η έσχατη βαθμίδα του παρατηρούντος Λόγου είναι η πιο χειρότερη· και γι' αυτό το λόγο η αντιστροφή του είναι αναγκαία.

[IV.]
[ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ]

§ 341

Μια επισκόπηση, πράγματι, της σειράς των σχέσεων που εξετάστηκαν μέχρις εδώ και οι οποίες αποτελούν το περιεχόμενο και το αντικείμενο της παρατήρησης δείχνει ότι στην *πρώτη* τους *μορφή*, δηλ. στην παρατήρηση των σχέσεων της ανόργανης φύσης, το *αισθητό Είναι εξαφανίζεται* ήδη προ της παρατήρησης· οι βαθμίδες της σχέσης της ανόργανης φύσης παρουσιάζονται ως καθαρές αφαιρέσεις και ως απλές έννοιες, οι οποίες θα όφειλαν να είναι συνημμένες σταθερά στην ύπαρξη των πραγμάτων, μια ύπαρξη όμως η οποία οδηγείται στο χαμό, έτσι που η βαθμίδα αναδεικνύεται ως καθαρή κίνηση και ως καθολικό. Αυτή η ελεύθερη πορεία, που βρίσκει την ολοκλήρωσή της μέσα στον εαυτό της, διατηρεί τη σημασία ενός αντικειμενικού, αλλά έτσι αναδύεται ως ένα *Εν*· μέσα στην πορεία του ανόργανου το Εν είναι το μη υπάρχον Εσωτερικό· υπάρχουσα όμως ως Εν η πορεία είναι το Οργανικό. – Το Εν, [εννοημένο] ως διεαυτό-Είναι ή ως αρνητική ουσία, βρίσκεται σε αντίθεση με το

και τη Φρενολογία και ένεκα της οποίας τώρα οδηγήθηκε στον έσχατο παραλογισμό· τούτος όμως ο παραλογισμός είναι αναγκαίο στάδιο για να ακολουθήσει ο Λόγος τώρα την αντίθετη κατεύθυνση.

καθολικό, αποφεύγει αυτό και παραμένει ελεύθερο για τον εαυτό του, έτσι ώστε η έννοια, όντας πραγματοποιημένη μόνο μέσα στο στοιχείο της απόλυτης εξατομίκευσης, να μη βρίσκει μέσα στην οργανική ύπαρξη την αυθεντική της έκφραση, δηλ. να είναι παρούσα *ως καθολικό*, αλλά να παραμένει ένα Εξωτερικό ή, πράγμα που είναι το ίδιο, ένα *Εσωτερικό* της οργανικής φύσης. – Η οργανική πορεία είναι μόνο *καθεαυτήν* ελεύθερη, όχι όμως και *διεαυτήν*· το διεαυτό-Είναι της ελευθερίας του κάνει την εμφάνισή του μέσα στο *σκοπό* και *υπάρχει* ως μια άλλη ουσία, ως μια σοφία που έχει συνείδηση του εαυτού της και είναι έξω από κείνη την πορεία. Ο παρατηρών Λόγος στρέφεται τότε προς αυτή τη σοφία, προς το πνεύμα, προς την έννοια που υπάρχει ως καθολικότητα ή προς το σκοπό που υπάρχει ως σκοπός· και ενώπιον του Λόγου το αντικείμενο είναι εφεξής η ιδιαίτερή του ουσία.

§ 342

Ο Λόγος στρέφει κατ' αρχήν την προσοχή του στην καθαρότητα του αντικειμένου· αλλά καθώς συλλαμβάνει το αντικείμενο που κινείται εν μέσω των διαφορετικών του όψεων ως ένα ον, οι *νόμοι της νόησης*, οι οποίοι είναι παρόντες στο Λόγο, γίνονται αναφορές ενός σταθερού πράγματος σε ένα άλλο σταθερό πράγμα· αλλ' επειδή το περιεχόμενο αυτών των νόμων δεν είναι παρά βαθμίδες, όλα τούτα καταλήγουν στο Εν της αυτοσυνείδησης. – Τούτο το νέο αντικείμενο, ειλημμένο ομοίως ως *ον*, δεν είναι παρά μια *ενική*, *συμπτωματική* αυτοσυνείδηση· η παρατήρηση, συνεπώς, κείται στο εσωτερικό αυτού που νομίζουμε ότι είναι πνεύμα και του συμπτωματικού σχετισμού μιας συνειδητής πραγματικότητας προς μια μη-συνειδητή. Το αντικείμενο αυτό καθεαυτό είναι μόνο η αναγκαιότητα τούτου του σχετισμού· η παρατήρηση ως εκ τούτου εξετάζει με περισσότερη ακρίβεια το αντικείμενό της και συγκρίνει την πραγματικότητά του, που

θέλει και ενεργεί, με τη στοχαζόμενη και εντός εαυτού ανασκοπημένη πραγματικότητά του, η οποία αυτή καθεαυτήν είναι αντικειμενική. Ετούτη η εξωτερική πλευρά, αν και είναι μια γλώσσα του ατόμου, την οποία τούτο έχει κατά την πλευρά του, είναι σύγχρονα, καθότι σημείο, ένα πράγμα αδιάφορο προς το περιεχόμενο, το οποίο όφειλε να εκφράζει· έτσι όπως και εκείνο, το οποίο θέτει για τον εαυτό του το σημείο, είναι αδιάφορο προς αυτό.

§ 343

Γι' αυτό η παρατήρηση επιστρέφει τελικά από τούτη την ευμετάβλητη γλώσσα στο *σταθερό Είναι* και σύμφωνα με την έννοιά της αποφαίνεται πως η εξωτερικότητα, όχι ως όργανο, όχι ως γλώσσα και σημείο, αλλά ως *νεκρό* πράγμα είναι η εξωτερική και άμεση πραγματικότητα του πνεύματος. Ό,τι αναιρούσε η κατ' εξοχήν πρώτη παρατήρηση της ανόργανης φύσης, η θέση δηλ. σύμφωνα με την οποία η έννοια όφειλε να είναι παρούσα ως πράγμα, το επανεισάγει τούτη η τελευταία μορφή της παρατήρησης με τρόπο που να μετατρέπει την πραγματικότητα του ίδιου του πνεύματος σε πράγμα ή, για να το εκφράσουμε αντίστροφα, με τρόπο που να δίδει στο νεκρό Είναι τη σημασία του πνεύματος. – Η παρατήρηση έφτασε έτσι στο σημείο να αποφαίνεται για το τι ήταν η έννοια που είχαμε για κείνη, να αποφαίνεται δηλ. ότι η βεβαιότητα του Λόγου διερευνά τον ίδιο τον εαυτό της ως αντικειμενική πραγματικότητα. Με αυτό βέβαια δεν προτίθεται κανείς να πει πως το πνεύμα, το οποίο απεικονίζεται από ένα κρανίο, εκτίθεται ως πράγμα· ας μη νομίσει κανείς ότι τούτη η σκέψη εμπεριέχει κάποιο είδος υλισμού, όπως ονομάζεται· απεναντίας, το πνεύμα πρέπει μάλλον να είναι κάτι διαφορετικό από τούτο το οστό· η ίδια η έκφραση όμως: το πνεύμα *είναι*, δεν σημαίνει άλλο από τούτο: το πνεύμα είναι ένα *πράγμα*. Όταν το Είναι ως τέτοιο ή

ως πραγμότητα αποδίδεται ως κατηγόρημα στο πνεύμα, αυτό σημαίνει ότι το πνεύμα είναι τέτοιο που *είναι* και *ένα οστό*. Πρέπει λοιπόν να θεωρεί κανείς πολύ σπουδαίο το γεγονός ότι έχει βρεθεί η αληθινή έκφραση για να λέει για το πνεύμα απλά και καθαρά: *αυτό είναι*. Εάν συνήθως λέγεται για το πνεύμα πως *αυτό είναι*, πως έχει *ένα Είναι*, πως είναι ένα *πράγμα*, μια ενική *πραγματικότητα*, μ' αυτό δε *νομίζει* κανείς για κάτι πως μπορεί να το δει ή να το πιάσει στο χέρι, να άπτεται αυτού κ.ο.κ., αλλά *λέγει* κάτι τέτοιο· και ό,τι λέγεται στ' αλήθεια, εκφράζεται με το να λέμε ότι *το Είναι του πνεύματος είναι ένα οστό*.

§ 344

Τούτο το αποτέλεσμα τώρα έχει μια διπλή σημασία· η μια είναι η αληθινή του σημασία, εφόσον αυτό είναι μια ολοκλήρωση της κατάληξης της προηγούμενης κίνησης της αυτοσυνείδησης. Η δυστυχής αυτοσυνείδηση απαλλοτριώθηκε της ανεξαρτησίας της και αγωνίστηκε να μετατρέψει το *διεαυτό της-Είναι* σε *πράγμα*. Έτσι επανήλθε από την αυτοσυνείδηση στη συνείδηση, δηλ. σ' αυτή τη συνείδηση, για την οποία το αντικείμενο είναι ένα *Είναι*, ένα *πράγμα*· – αλλά αυτό που είναι πράγμα, είναι η αυτοσυνείδηση· το πράγμα συνεπώς είναι η ενότητα του Εγώ και του Είναι, η *κατηγορία*. Όταν το αντικείμενο είναι έτσι προσδιορισμένο για τη συνείδηση, τότε *αυτή έχει [= κατέχει τον] Λόγο*. Η συνείδηση, όχι λιγότερο απ' ό,τι η αυτοσυνείδηση, *καθεαυτήν είναι* πραγματικά Λόγος· αλλά μόνο η συνείδηση, για την οποία το αντικείμενο προσδιορίστηκε ως κατηγορία, μπορεί να πει κανείς ότι *έχει [= κατέχει τον]* Λόγο· – από τούτο όμως το έχειν πρέπει ακόμη να διακρίνουμε τη γνώση ως προς το τι είναι Λόγος. – Η κατηγορία, που είναι η *άμεση* ενότητα του *Είναι* και του *Εαυτού*, πρέπει να διατρέξει και τις δυο μορφές· και η παρατηρούσα συνείδηση είναι ακριβώς αυτή, για την οποία η κατηγορία παριστάνεται με τη μορφή του *Είναι*. Μέσα

στο αποτέλεσμά της τούτη η συνείδηση εκφράζει με μορφή πρότασης εκείνο, για το οποίο αυτή είναι ασύνειδη βεβαιότητα· εκφράζει την πρόταση, η οποία ενυπάρχει μέσα στην έννοια του Λόγου. Τούτη η πρόταση είναι η *άπειρη κρίση*, σύμφωνα με την οποία ο Εαυτός είναι ένα πράγμα, μια κρίση η οποία αναιρεί τον ίδιο τον εαυτό της[1]. – Μέσω του αποτελέσματος τούτου προστέθηκε στην κατηγορία ο προσδιορισμός, σύμφωνα με τον οποίο αυτή είναι εκείνη η αυτο-αναιρούμενη αντίθεση. Η *καθαρή* κατηγορία, η οποία για τη συνείδηση είναι παρούσα με τη μορφή του *Είναι* ή της *αμεσότητας*, δεν είναι παρά το αντικείμενο, που απλώς *παρευρίσκεται*, χωρίς να είναι *διαμεσολαβημένο*· και η συνείδηση στη σχέση της προς αυτό είναι εξίσου μη-διαμεσολαβημένη. Το γνώρισμα εκείνης της άπειρης κρίσης είναι η μετάβαση της *αμεσότητας* στη διαμεσολάβηση, ή είναι *αρνητικότητα*. Το παρόν αντικείμενο είναι συνεπώς προσδιορισμένο ως ένα αρνητικό αντικείμενο και η συνείδηση κατ' επέκταση απέναντι σ' αυτό είναι προσδιορισμένη ως *αυτοσυνείδηση*· με άλλα λόγια η κατηγορία, η οποία κατά τη διαδικασία της παρατήρησης έχει διατρέξει τη μορφή του *Είναι*, τώρα είναι τεθειμένη με τη μορφή του διεαυτό-Είναι· η συνείδηση θέλει να μην *βρίσκει* πλέον *με τη μορφή της αμεσότητας* τον εαυτό της, αλλά να τον κάνει να γεννιέται μέσω της δραστηριότητάς της.

[§ 344] 1. Η κατηγορία της *άπειρης κρίσης* κατέχει μια σημαντική θέση μέσα στη Φιλοσοφία του Χέγκελ και περικλείει ένα ευρύ και ποικίλο νόημα. Σε γενικές γραμμές συσχετίζει δύο ξένους, μη συγκρίσιμους όρους, αρνητικά· είναι η αρνητική κρίση της οποίας οι όροι υποκείμενο – κατηγορούμενο δεν *είναι* μόνο ο ένας η άρνηση του άλλου, αλλά ο καθένας *είναι* η άρνηση της καθολικής τους σφαίρας. Με την κρίση: *ο Εαυτός είναι ένα πράγμα*, ο Χέγκελ δίνει ένα εμπράγματο νόημα στο Είναι και εγκοσμιοποιεί το υποκείμενο, το αποκλείει δηλ. από τη δική του ατομική σφαίρα· παράλληλα όμως το πράγμα – το οποίο υποδηλώνει συνειδητή έκβαση της αναζήτησης του υποκειμένου και όχι τον εαυτό του ως ένα απλό νεκρό αντικείμενο – ανυψώνεται σε Εαυτό. Δες και Jean Hyppolite 1946, σελ. 260-1 και 265-6.

Αυτή η ίδια είναι για τον εαυτό της ο σκοπός στον οποίο τείνει η δράση της, όπως κατά την άσκηση του ρόλου της ως παρατηρητή ενδιαφερόταν μόνο για τα πράγματα.

§ 345

Η άλλη σημασία του αποτελέσματος είναι αυτή που έχουμε ήδη εξετάσει, δηλ. η σημασία της παρατήρησης που αφήνει κατά μέρος την έννοια. Τούτη η παρατήρηση δεν ξέρει άλλο τρόπο να καταλαβαίνει και να εκφράζεται από αυτόν του απλοϊκού ισχυρισμού πως η *πραγματικότητα* της αυτοσυνείδησης βρίσκεται στο οστό, όπως αυτό υπάρχει ως αισθητό πράγμα, το οποίο σύγχρονα δε χάνει την αντικειμενικότητά του για τη συνείδηση. Η παρατήρηση όμως δεν έχει σαφή συνείδηση γι' αυτό που υποδηλώνει ο ισχυρισμός της, και μέσα στην πρότασή της δεν συλλαμβάνει τον ειδικό χαρακτήρα του υποκειμένου και του κατηγορουμένου, καθώς και εκείνον του μεταξύ τους σχετισμού· ακόμη λιγότερο συλλαμβάνει τη σημασία της αυτοδιαλυόμενης άπειρης κρίσης και εκείνη της έννοιας. – Αλλά, δυνάμει μιας πιο βαθιάς αυτοσυνείδησης του πνεύματος, η οποία εδώ εμφανίζεται ως μια φυσική εντιμότητα, αυτή η παρατήρηση αποκρύπτει μάλλον την καταισχύνη της άλογης και ακατέργαστης σκέψης, η οποία εκλαμβάνει ένα οστό ως πραγματικότητα της αυτοσυνείδησης· [πρόκειται για μια ακατέργαστη σκέψη, την οποία] η παρατήρηση ψιμυθιώνει με την ίδια την απουσία σκέψης, αναμιγνύοντας ποικίλες σχέσεις αιτίας και αποτελέσματος, σημείου, οργάνου κ.λπ., οι οποίες εδώ δεν έχουν καμιά σημασία, και συγκαλύπτοντας με διακρίσεις που αντλήθηκαν από τούτες τις σχέσεις το ακατέργαστο της πρότασης.

§ 346

Εγκεφαλικές ίνες και παρόμοια, εξεταζόμενα ως το Είναι του πνεύματος, είναι ήδη μια φανταστική, απλώς υποθετική [πραγματικότητα], – δεν είναι μια αισθητή, ορατή πραγματικότητα, ούτε η αληθινή πραγματικότητα που έχει *εξωτερική ύπαρξη*· όταν αυτές *έχουν εξωτερική ύπαρξη*, όταν είναι ορατές, τότε δεν είναι παρά νεκρά αντικείμενα και έτσι δε μπορούν πλέον να θεωρούνται ως το Είναι του πνεύματος. Αλλά η αυθεντική αντικειμενικότητα πρέπει να είναι μια *άμεση*, *αισθητή* [αντικειμενικότητα] έτσι που το πνεύμα μέσα σ' αυτή ως νεκρή – γιατί το οστό είναι το νεκρό ον, αφού το τελευταίο τούτο ενυπάρχει στο ίδιο το ζωντανό ον – να είναι παρόν ως πραγματικό. – Η έννοια αυτής της παράστασης [= ιδέας (Vorstellung)] συνίσταται στο ότι ο Λόγος είναι για τον εαυτό του η *κάθε πραγμότητα*, και ακόμη η *ίδια η καθαρά αντικειμενική [πραγμότητα]*· όμως ο Λόγος είναι τέτοιος *μέσα στην έννοια*, ή μόνο η έννοια είναι η αλήθεια του· και όσο πιο καθαρή είναι η ίδια η έννοια, τόσο πιο πολύ βυθίζεται σε μια ανόητη παράσταση, όταν το περιεχόμενό της δεν υπάρχει ως έννοια, αλλά ως παράσταση, – όταν δηλ. η ίδια η αυτο-αναιρούμενη κρίση δεν λαμβάνεται με τη συνείδηση της απεραντοσύνης της, αλλά ως μια σταθερή πρόταση, της οποίας το υποκείμενο και το κατηγορούμενο κυρώνονται το καθένα για τον εαυτό του· ο Εαυτός είναι παγιωμένος ως Εαυτός, το πράγμα ως πράγμα, και όμως το ένα οφείλει να είναι το άλλο. – Ο Λόγος, που κατ' ουσίαν είναι η έννοια, είναι άμεσα διχασμένος στον εαυτό του και στο αντίθετό του, μια αντίθεση, η οποία γι' αυτό ακριβώς αναιρείται εξίσου άμεσα. Αλλά όταν ο Λόγος παρουσιάζεται ως ο ίδιος ο εαυτός του και ως το αντίθετό του και είναι ολοκληρωτικά αγκιστρωμένος σε τούτο το ενικό στάδιο της διάσπασης, τότε συλλαμβάνεται άλογα· και όσο πιο καθαρές είναι οι

πλευρές της αντίθεσης τούτης, τόσο πιο φανταχτερή είναι η εμφάνιση αυτού του περιεχομένου, το οποίο είτε είναι μόνο για τη συνείδηση ή έτσι απλοϊκά εκφράζεται απ' αυτήν. – Το *βάθος*, που το πνεύμα αντλεί από το εσωτερικό του και το ωθεί προς τα έξω, αλλά μόνο μέχρι την *παραστασιακή* του *συνείδηση* για να το αφήσει εδώ, και η *αγνωσία* αυτής της συνείδησης για το τι είναι ό,τι τούτη λέγει, είναι η ίδια η σύνδεση του ανώτερου και του κατώτερου, την οποία εκφράζει απλοϊκά η φύση μέσα στον ζωντανό οργανισμό, όταν συνδυάζει το όργανο της πιο υψηλής του τελείωσης, εκείνο της τεκνογονίας, με το όργανο της ούρησης. – Η άπειρη κρίση, ως άπειρη, θα μπορούσε να είναι η τελείωση της ζωής που αυτοκατανοείται· αλλά όταν η συνείδηση της άπειρης κρίσης παραμένει στο επίπεδο της παράστασης, τότε αυτή συμπεριφέρεται ως λειτουργία της ούρησης.

Β.
Η ΠΡΑΓΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΟΓΗΣ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ ΜΕΣΩ [ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ] ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΤΗΣ

§ 347

Η αυτοσυνείδηση βρήκε το πράγμα να είναι σαν τον εαυτό της και τον εαυτό της σαν πράγμα· αυτό σημαίνει ότι η αυτοσυνείδηση *έχει επίγνωση* πως *καθεαυτήν* είναι η αντικειμενική πραγματικότητα. Έπαψε πλέον να είναι η *άμεση* βεβαιότητα, σύμφωνα με την οποία αυτή είναι η κάθε ρεαλιστική πραγματικότητα· απεναντίας, συνιστά μια τέτοιου είδους βεβαιότητα, για την οποία το άμεσο εν γένει έχει τη μορφή ανηρημένου κάποιου, έτσι ώστε η *αντικειμενικότητα* του άμεσου να θεωρείται ακόμα ότι είναι απλώς κάτι το επιφανειακό, του οποίου το Εσωτερικό και η ουσία είναι η *ίδια η αυτοσυνείδηση*. – Το αντικείμενο, συνεπώς, στο οποίο η αυτοσυνείδηση αναφέρεται κατά θετικό τρόπο, είναι μια αυτοσυνείδηση· αυτό έχει τη μορφή της πραγμότητας, δηλ. είναι *αυθύπαρκτο*· αλλά η αυτοσυνείδηση είναι βέβαιη πως τούτο το αυθύπαρκτο αντικείμενο δεν της είναι κάτι ξένο· έτσι αυτή ξέρει ότι *καθεαυτήν* είναι αναγνωρισμένη από το αντικείμενο. Αυτή είναι το *πνεύμα*, το οποίο, μέσα στον αναδιπλασιασμό της αυτοσυνείδησής του και στην αυθυπαρξία αμφοτέρων [των αυτοσυνειδήσεων], έχει τη βεβαιότητα της ενότητάς του με τον εαυτό του. Τούτη η βεβαιότητα πρέπει τώρα ενώπιον του πνεύματος να υψωθεί στο επίπεδο της αλήθειας· ό,τι ισχύει για την αυτοσυνείδηση, πως δηλ. η τελευταία είναι *καθεαυτήν* και πως είναι μέσα στην *εσωτερική* της βεβαιότητα, οφείλει να διεισδύσει στη συνείδησή της και να γίνει *δι' αυτήν*.

[I.]

[Η ΦΟΡΑ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΣΟΤΗΤΑ ΤΗΣ]

[ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ]

§ 348

Τα γενικά στάδια αυτής της πραγμάτωσης φαίνονται ήδη κατά γενικό τρόπο από τη σύγκριση με την πορεία που διανύθηκε μέχρις εδώ. Ακριβώς όπως ο παρατηρών Λόγος επανελάμβανε μέσα στο στοιχείο της κατηγορίας την κίνηση της *συνείδησης*, δηλ. την αισθητήρια βεβαιότητα, την κατ' αίσθηση αντίληψη και τη διάνοια, έτσι και εδώ ο Λόγος θα διατρέξει εκ νέου τη διπλή κίνηση της *αυτοσυνείδησης*, και από την αυθυπαρξία αυτός θα μεταβεί στην ελευθερία της[1]. Τούτος ο ενεργός Λόγος κατ' αρχήν έχει συνείδηση πως ο εαυτός του είναι μόνο ένα άτομο, και ως τέτοιο πρέπει να απαιτήσει και να παραγάγει την πραγματικότητά του μέσα στο 'Αλλο· – στη συνέχεια όμως, με το να υψώνεται η συνείδησή του σε καθολικότητα, το άτομο γίνεται *καθολικός* Λόγος και συνειδητοποιεί τον εαυτό του ως Λόγο, ως μια συνείδηση αναγνωρισμένη ήδη καθεαυτήν και διεαυτήν, η οποία μέσα στην καθαρή της συνείδηση ενοποιεί κάθε αυτοσυνείδηση· αυτή είναι η απλή, πνευματική ουσία, η οποία, με την ταυτόχρονη απόκτηση συνείδησης, είναι η *ρεαλιστική υπόσταση*· μέσα σε τούτη επανακάμπτουν οι προηγούμενες μορφές σαν στο θεμέλιό τους, έτσι ώστε, σε σύγκριση με τούτο-εδώ, οι μορφές να είναι μεμονωμένα στάδια του γίγνεσθαί του, οι οποίες μάλιστα αποσπώνται και εκδηλώνονται ως αυτοτελή μορφώματα,

---

[§ 348] 1. Ο ενεργός Λόγος θα βρει την αντιστοιχία του στα δύο προηγηθέντα κεφάλαια της αυτοσυνείδησης: Α. Ανεξαρτησία και εξάρτηση της αυτοσυνείδησης, Β. Ελευθερία της αυτοσυνείδησης, δες *Φαινομενολογία* Τ. Ι, σελ. 327 κ.εξ., όπως ο θεωρητικός Λόγος αντιστοιχούσε στα τρία μορφώματα της συνείδησης: ό.π. σελ. 221 κ.εξ.

ενώ στην πράξη δεν έχουν *ύπαρξη* και *πραγματικότητα* παρά μόνο όταν στηρίζονται σε κείνο το θεμέλιο, και είναι κάτοχοι της *αλήθειας* τους μόνο εφόσον είναι και παραμένουν σ' αυτό.

§ 349

Αν εμείς αποδεχθούμε αυτό το τέλος[1] – και αυτό είναι η *έννοια*, η οποία για *μας* έχει ήδη ανακύψει – στη ρεαλιστική του πραγματικότητα, δηλ. την αναγνωρισμένη αυτοσυνείδηση, η οποία έχει την αυτοβεβαιότητά της μέσα στην άλλη ελεύθερη αυτοσυνείδηση και ακριβώς εδώ μέσα βρίσκει την αλήθεια της· εάν, μ' άλλα λόγια, εξάρουμε αυτό το πνεύμα που είναι ακόμα εσωτερικό και το κάνουμε να φανεί ως η υπόσταση, η οποία έφτασε ήδη σε τέτοιο σημείο εξέλιξης ώστε να έχει μια συγκεκριμένη ύπαρξη, τότε βλέπουμε να αποκαλύπτεται μέσα σ' αυτή την έννοια το *βασίλειο της αντικειμενικής ηθικότητας*[2]. Ετούτη, πράγματι, δεν είναι τίποτε άλλο από την απόλυτη πνευματική *ενότητα* της ουσίας των ατόμων στην αυθύπαρκτη *πραγματική* τους *ύπαρξη*· πρόκειται για μια αυτοσυνείδηση, στην ενδότερη ουσία της καθολική, η οποία θεωρεί πως είναι τόσο πραγματική μέσα σε μια

[§ 349] 1. Ziel: τον τελικό σκοπό.

2. Das Reich der Sittlichkeit: Ο Χέγκελ χρησιμοποιεί τον όρο Sittlichkeit με σαφή εννοιολογική διαφοροποίηση από τον όρο Moralität. Ο πρώτος όρος σημαίνει, ιδωμένος και ετυμολογικά, την κατ' έθος ηθικότητα· αναφέρεται στην ηθικότητα που αναδύεται ως εναρμόνιση [= ταύτιση] της υποκειμενικής θέλησης με τους καθολικά αποδεκτούς ηθικούς κανόνες και σχετίζεται με τον άμεσο ηθικό κόσμο της οικογένειας, της κοινωνίας των πολιτών και του κράτους. Τον αποδίδω περιφραστικά: *αντικειμενική ή κοινωνική ηθικότητα*, ή *ηθική τάξη*· απεναντίας, ο όρος Moralität αναφέρεται σε μια συνειδησιακή διεργασία διανοηματικής πρόσκτησης ιδίων ηθικών κριτηρίων, τα οποία επιτρέπουν στο άτομο να πράττει κατ' επίγνωση και να μη δεσμεύεται συνειδησιακά από οιαδήποτε εξωτερική εκδήλωση [= επιβολή] του Δικαίου· να μην το δέχεται μόνο ως κάτι το πραγματικά ενεργό, αλλά και ως το δέον-Είναι. Moralität είναι η *υποκειμενική ή ατομική ηθικότητα, η κατ' επίγνωση ηθικότητα.*

άλλη συνείδηση, ώστε η τελευταία τούτη να έχει μια πλήρη ανεξαρτησία ή να είναι ένα πράγμα για εκείνη και μέσα σε τούτη ακριβώς εκείνη να έχει επίγνωση της *ενότητάς* της με την άλλη, σε σημείο που να μην είναι αυτοσυνείδηση παρά μόνο στην ενότητά της με τούτη την αντικειμενική ουσία. Αυτή η αντικειμενική ηθική *υπόσταση*, [ειλημμένη] στην *αφηρημένη της καθολικότητα*, είναι μόνο ο νόμος στη σφαίρα *της νόησης*· αλλά η υπόσταση τούτη δεν είναι λιγότερο άμεσα πραγματική *αυτοσυνείδηση*, δηλ. αυτή είναι *έθος*[3]. Η *ενική* συνείδηση, απεναντίας, είναι τούτο το οντικό Εν, στο μέτρο που μέσα στην ενικότητά της συνειδητοποιεί την καθολική συνείδηση ως το δικό της Είναι και εφόσον η δράση της και η ύπαρξή της είναι το καθολικό έθος.

§ 350

Μέσα στη ζωή ενός λαού είναι πράγματι που η έννοια της πραγμάτωσης του αυτοσυνείδητου Λόγου έχει την πλήρη ρεαλιστική της ύπαρξη· [μια πραγμάτωση που έγκειται] στο να έχω εποπτείες, μέσα στην ανεξαρτησία του *Άλλου*, για την πλήρη *ενότητα* μ' αυτό ή να έχω για αντικείμενο ως το *δικό μου* Είναι-για-*μένα* την ευρεθείσα από μένα ελεύθερη *πραγμότητα* ενός Άλλου, η οποία είναι το αρνητικό του ίδιου του εαυτού μου. Ο Λόγος είναι παρών εδώ ως ρευστή καθολική *υπόσταση*, ως η αμετάβλητη και απλή *πραγμότητα*, η οποία διαχέεται σε μια πολλότητα από ουσίες, εντελώς αυθύπαρκτες, όπως ακριβώς το φως διαθλάται σε απειράριθμα αυτόφωτα σημεία, που δεν είναι άλλα από τ' αστέρια· μέσα στο απόλυτο διεαυτό τους-Είναι οι ουσίες τούτες είναι διαλυμένες μέσα στην απλή αυθύπαρκτη υπόσταση όχι μόνο *καθεαυτές*, αλλά και *διεαυτές*. Έχουν συνείδηση ότι είναι αυτές οι ενικές αυθύπαρκτες ουσίες, επειδή θυσιάζουν την ενικότητά τους και έχουν για ψυχή και ουσία τους ετούτη την καθολι-

---

3. Sitte: τα ήθη.

κή υπόσταση. Με τη σειρά του αυτό το καθολικό είναι η *δραστηριότητα* που αναπτύσσουν ετούτες οι ουσίες ως ενικές υπάρξεις ή το έργο που αυτές έχουν να επιδείξουν.

§ 351

Η *καθαρά ενική [= επί μέρους]* δραστηριότητα και ενασχόληση του ατόμου σχετίζεται με τις ανάγκες που αυτό έχει ως φυσικό ον, δηλ. ως μια *ούσα ενικότητα*. Αν αυτές καθεαυτές οι πιο κοινές του λειτουργίες δεν περιορίζονται στο μηδέν, αλλά έχουν πραγματική ύπαρξη, αυτό οφείλεται στο καθολικό μέσο-στήριγμα του ατόμου, στην *ισχύ* ολόκληρου του έθνους. – Αλλά μέσα στην καθολική υπόσταση, το άτομο βρίσκει όχι μόνο τούτη τη *μορφή*, με την οποία *συντηρείται* η δραστηριότητά του εν γένει, αλλά και το *περιεχόμενό του*· ό,τι κάνει το άτομο, *δεν είναι παρά* ό,τι μπορεί καθολικά και κατ' έθος[1] να κάνει ο καθένας. Αυτό το περιεχόμενο, στο βαθμό που εξατομικεύεται τελείως, μέσα στην πραγματική του ύπαρξη είναι περιορισμένο στα πλαίσια της δραστηριότητας όλων. Η *εργασία* του ατόμου για τις ανάγκες του είναι τόσο μια ικανοποίηση των αναγκών των άλλων, όσο και μια ικανοποίηση των προσωπικών του αναγκών, και η ικανοποίηση των προσωπικών του αναγκών επιτυγχάνεται μόνο χάρη στην εργασία των άλλων. – Όπως το άτομο στην *ατομική* του εργασία επιτελεί ήδη μια *καθολική* εργασία, αλλά *χωρίς να έχει συνείδηση*, με τον ίδιο τρόπο αυτό επιτελεί και την καθολική εργασία, σαν να πρόκειται για δικό του αντικείμενο, για το οποίο τώρα *έχει συνείδηση*· το όλο, *ως όλο*, γίνεται το έργο του, για το οποίο θυσιάζεται, και με αυτό ακριβώς τον τρόπο παίρνει πίσω από τούτο το όλο τον ίδιο του τον εαυτό. – Εδώ δεν υπάρχει τίποτα που δεν θα ήταν αμοιβαίο, τίποτα σε σχέση με το οποίο η αυθυπαρξία του ατόμου, μέσα στη διάλυση του διεαυτό της-Είναι, μέσα στην *άρνηση* του ίδιου

[§ 351] 1. Δες §349,3.

του εαυτού της, δεν θα προσκτούσε τη *θετική* της σημασία, να είναι για τον εαυτό της. Ετούτη η ενότητα του Είναι για άλλο, ή της μεταστοιχείωσης του εαυτού σε πράγμα, και τού διεαυτό–Είναι, αυτή η καθολική υπόσταση ομιλεί την *οικουμενική* της *γλώσσα* στα ήθη και τους νόμους του έθνους του· αλλά τούτη η αμετάβλητη ούσα ουσία δεν είναι άλλο από την έκφραση της ίδιας της ατομικότητας μέσα στην ενικότητά της, της ατομικότητας που φαίνεται να είναι αντίθετη σε τούτη την ουσία· οι νόμοι εκφράζουν τι *είναι* και τι *κάνει* το κάθε άτομο· ετούτο δεν αναγνωρίζει μόνο αυτούς ως *καθολική* αντικειμενική του πραγμότητα, αλλά αναγνωρίζει και τον εαυτό του μέσα σε τούτη την πραγμότητα ή αναγνωρίζει αυτή ως *εξατομικευμένη* στην περίπτωση της δικής του ιδιαίτερης ατομικότητας και σε κείνη κάθε συμπολίτη του. Μέσα στο καθολικό πνεύμα, συνεπώς, καθένας βρίσκει μόνο τη βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού του, [δηλ. τη βεβαιότητα] ότι μέσα στον πραγματικό κόσμο δεν βρίσκει τίποτε άλλο από τον ίδιο τον εαυτό του· είναι βέβαιος για τους άλλους όσο είναι και για τον εαυτό του. – Σε όλους αυτούς παρατηρώ ότι μόνο τόσο είναι διεαυτές τούτες οι αυθύπαρκτες ουσίες, όσο είμαι και Εγώ. Παρατηρώ σ' αυτούς την ελεύθερη ενότητα με τους άλλους, και την παρατηρώ με τέτοιο τρόπο ώστε έτσι, όπως ακριβώς τούτη η ενότητα υπάρχει μέσω εμού, να υπάρχει και μέσω των άλλων. Εγώ θεωρώ αυτούς ως Εμένα και Εμένα ως αυτούς.

§ 352

Μέσα σε ένα ελεύθερο έθνος είναι λοιπόν που ο Λόγος βρίσκει στ' αλήθεια την πραγμάτωσή του· αυτός είναι ένα παρόν ζωντανό πνεύμα, μέσα στο οποίο το άτομο όχι μόνο βρίσκει τον *προορισμό* του, δηλ. την καθολική και ενική του ουσία, να εκφράζεται και να παρουσιάζεται ως πραγμότητα, αλλά το ίδιο είναι τούτη η ουσία, και έχει επιτύχει τον προορισμό του. Γι' αυτό και οι πιο σοφοί άνδρες της αρχαιότητας είχαν διατυπώσει το ακόλουθο

απόφθεγμα: η σοφία και η αρετή έγκειται στο να ζει κανείς σύμφωνα με τα ήθη του έθνους του.

[II.]
[Η ΚΙΝΗΣΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΔΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ, ΑΛΛΑ ΜΕ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΟ ΝΟΗΜΑ·]
[Η ΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ]

§ 353

Η αυτοσυνείδηση όμως, η οποία εν πρώτοις είναι μόνο *άμεσα* και *κατ' έννοια* πνεύμα, βρίσκεται έξω από τούτη την ευτυχή κατάσταση, του να έχει επιτύχει τον προορισμό της και να ζει μέσα σ' αυτόν· ή μάλλον η αυτοσυνείδηση δεν έχει ακόμα φτάσει σε τούτη την ευτυχία· πράγματι μπορεί κανείς να πει εξίσου και τα δύο.

§ 354

Ο Λόγος *πρέπει κατ' ανάγκη να μείνει έξω από τούτη την ευτυχή κατάσταση*· γιατί η ζωή ενός ελεύθερου έθνους μόνο *καθεαυτήν* ή *άμεσα* είναι η *ρεαλιστική αντικειμενική ηθικότητα*· μ' άλλα λόγια, τούτη εδώ είναι μια αντικειμενική ηθικότητα *μέσα στο στοιχείο του Είναι*, και αυτό το ίδιο το καθολικό πνεύμα έτσι είναι ένα ενικό πνεύμα· η ολότητα των ηθών και των νόμων είναι μια *ορισμένη* αντικειμενική ηθική υπόσταση, η οποία μόνο στην υψηλότερη βαθμίδα, δηλ. όταν φθάνει να έχει *συνείδηση της ουσίας της*, απορρίπτει τούτη την περιστολή· και είναι μόνο σε τούτο το επίπεδο της γνωριστικής της διαδικασίας [in diesem Erkennen] που αυτή η υπόσταση κατέχει την απόλυτη αλήθεια της, και όχι έτσι όπως είναι άμεσα· μέσα σε τούτη τη μορφή του Είναι της αυτή είναι περισταλμένη και η απόλυτη περιστολή έγκειται στο γεγονός ότι το πνεύμα έχει τη μορφή του *Είναι*.

§ 355

Γι' αυτό η *ενική* συνείδηση εξάλλου, όπως υπάρχει άμεσα στα πλαίσια της ρεαλιστικά κυρίαρχης ηθικής τάξης [in der realen Sittlichkeit] ή στα πλαίσια του έθνους, είναι μια ακλόνητη εμπιστοσύνη· το πνεύμα δεν έχει [ακόμα] διαλυθεί για τούτη [τη συνείδηση] στις *αφηρημένες* του βαθμίδες και η τελευταία δεν ξέρει επομένως ακόμη ότι αυτή *είναι [= υπάρχει] για τον εαυτό της* ως μια καθαρή *ενικότητα.* Αλλά άπαξ και η ενική συνείδηση έφτασε σε τούτη τη σκέψη, όπως πράγματι πρέπει κατ' ανάγκην, τότε τούτη η *άμεση* ενότητα με το πνεύμα, το [απλό] *Είναι* εκείνης της συνείδησης μέσα σε τούτο, η εμπιστοσύνη του πνεύματος, όλα τούτα είναι χαμένα· *απομονωμένη* διεαυτήν, η ενική συνείδηση είναι τώρα για τον εαυτό της η ουσία, δεν είναι πλέον το καθολικό πνεύμα. Η *βαθμίδα αυτής της ενικότητας της αυτοσυνείδησης* είναι [= υπάρχει] αναμφίβολα μέσα στο ίδιο το καθολικό πνεύμα, αλλά μόνο ως εξαφανιζόμενο μέγεθος, το οποίο, με τον ίδιο τρόπο που εμφανίζεται για τον εαυτό του, έτσι και διαλύεται άμεσα μέσα σε τούτο το πνεύμα και διεισδύει στη συνείδηση μόνο ως αίσθημα εμπιστοσύνης. Όταν είναι έτσι εδραιωμένη αυτή η βαθμίδα – και κάθε βαθμίδα, επειδή είναι βαθμίδα της ουσίας, πρέπει να πετυχαίνει από μόνη της να παριστά τον εαυτό της ως ουσία – τότε το άτομο βρίσκεται σε αντίθεση με τους νόμους και τα ήθη· αυτά είναι μόνο μια σκέψη χωρίς απόλυτη ουσιότητα, μια αφηρημένη θεωρία χωρίς πραγματικότητα, ενώ το άτομο, καθόσον αυτό [το ιδιαίτερο] Εγώ, είναι στον εαυτό του η ζωντανή αλήθεια.

§ 356

Μπορεί επίσης να πει κανείς ότι η αυτοσυνείδηση *δεν έφτασε ακόμη σε τούτη την ευτυχή κατάσταση* να είναι η αντικει-

μενική ηθική υπόσταση, το πνεύμα ενός έθνους. Γιατί, αφότου το πνεύμα εγκατέλειψε το ρόλο του παρατηρητή και επανήλθε στον εαυτό του, δεν έχει κατ' αρχήν κατορθώσει ακόμη να πραγματωθεί ως τέτοιο μέσω του ίδιου του εαυτού του· αυτό είναι τεθειμένο μόνο ως *εσωτερική* ουσία ή ως αφαίρεση. – Ή ακόμη το πνεύμα *είναι* κατ' αρχήν *άμεσο*· αλλά, με το να υπάρχει άμεσα, αυτό έχει *ενική ύπαρξη*· είναι η πρακτική συνείδηση, η οποία παρεμβαίνει στον κόσμο που της είναι δεδομένος, με δεδηλωμένο σκοπό να αναδιπλασιαστεί στη συγκεκριμένη μορφή ενός ενικού, να παραχθεί δηλ. ως Αυτό, ως ένα αντίγραφο του εαυτού του μέσα στο στοιχείο του Είναι, και ν' αποκτήσει συνείδηση αυτής της ενότητας της πραγματικότητάς της με την αντικειμενική ουσία. Η πρακτική συνείδηση έχει τη *βεβαιότητα* τούτης της ενότητας· γνωρίζει πως η ενότητα είναι ήδη παρούσα *καθεαυτήν* και πως η εναρμόνιση του εαυτού με την πραγμότητα είναι ένα τετελεσμένο γεγονός και πως η εναρμόνιση τούτη πρέπει να γίνει πραγματική *για τη συνείδηση* μόνο με τη μεσολάβηση αυτής της ίδιας, ή ακόμη πως η δημιουργία από πλευράς συνείδησης εκείνης της ενότητας είναι σύγχρονα η *εύρεση* της τελευταίας τούτης. Εφόσον αυτή η ενότητα σημαίνει *ευτυχία*, το άτομο τότε εξαποστέλλεται από το πνεύμα του μέσα στον κόσμο για να *αναζητήσει* την *ευτυχία* του[1].

§ 357

Αν λοιπόν η αλήθεια αυτής της έλλογης αυτοσυνείδησης είναι για μας η αντικειμενική ηθική υπόσταση, για την ίδια την αυτοσυνείδηση εδώ βρίσκεται η απαρχή της δικής της αντικειμενικής ηθικής εμπειρίας του κόσμου. Εάν λάβει κανείς υπόψη

[§ 356] 1. Το άτομο που έφτασε να αποκτήσει αυτοσυνείδηση ή το πνεύμα που στο άτομο βρίσκει την άμεση ύπαρξή του επιδιώκει πρακτικά, μέσα από την εκδίπλωση πρακτικής δραστηριότητας, να διακριθεί μέσα στον κόσμο και να επιτύχει τη δική του προσωπική ευτυχία.

ότι η έλλογη αυτοσυνείδηση δεν έφτασε ακόμη σε κείνη [την αντικειμενική ηθική υπόσταση], τότε αυτή η κίνηση φαίνεται να την ωθεί προς τούτη [την υπόσταση], και εκείνο που αναιρείται μέσα σ' αυτήν είναι οι ενικές βαθμίδες, τις οποίες η έλλογη αυτοσυνείδηση θεωρεί ως έγκυρες μέσα στην απομόνωσή τους. Αυτές οι ενικές βαθμίδες έχουν τη μορφή μιας άμεσης βούλησης, ή *φυσικής ορμής*, η οποία επιτυγχάνει την ικανοποίησή της και με τη σειρά της αποτελεί το περιεχόμενο μιας νέας ορμής. – Αν όμως λάβει κανείς υπόψη ότι η αυτοσυνείδηση έχει απολέσει την ευτυχία τού να είναι μέσα στην υπόσταση, τότε αυτές οι φυσικές ορμές είναι συνδεδεμένες με την επίγνωση πως ο σκοπός τους συνιστά τον αληθινό προορισμό και την αληθινή ουσιότητα [της αυτοσυνείδησης]. Η αντικειμενική ηθική υπόσταση συρρικνώνεται τότε σε ένα χωρίς Εαυτό κατηγορούμενο, ζωντανά υποκείμενα του οποίου είναι τα άτομα που πρέπει μέσω του ίδιου του εαυτού τους να προχωρούν στην πλήρωση της καθολικότητάς τους και μέσα από δική τους προσπάθεια να μεριμνούν για τον προορισμό τους. – [Ειλημμένα] λοιπόν με την πρώτη σημασία, εκείνα τα μορφώματα [της συνείδησης] είναι το γίγνεσθαι της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης και προηγούνται αυτής· [ειλημμένα] όμως με τη δεύτερη σημασία έπονται αυτής και ξεδιαλύνουν για την αυτοσυνείδηση ποιος είναι ο προορισμός της. Στην πρώτη περίπτωση η αμεσότητα ή η τραχύτητα των [φυσικών] ορμών χάνεται μέσα στην κίνηση, στα πλαίσια της οποίας η συνείδηση λαβαίνει γνώση της αλήθειας τους και το περιεχόμενό τους προσλαμβάνει μια ανώτερη μορφή· στην τελευταία όμως περίπτωση, αυτό που χάνεται είναι η ψευδής ιδέα που έχει η συνείδηση και σύμφωνα με την οποία αυτή τοποθετεί τον προορισμό της μέσα σε τούτες τις ορμές. Στην πρώτη περίπτωση ο τελικός *σκοπός*, τον οποίο αυτές-εδώ επιτυγχάνουν, είναι η άμεση αντικειμενική ηθική υπόσταση, ενώ στην τελευταία, [ο τελικός *σκοπός* είναι] η συνείδηση αυτής της υπόστασης, και για την ακρίβεια μια τέτοια συνείδηση

ώστε να γνωρίζει πως τούτη η υπόσταση είναι η δική της ιδιαίτερη ουσία· και μέχρις εδώ αυτή η κίνηση θα ήταν τότε το γίγνεσθαι της υποκειμενικής ηθικότητας, το γίγνεσθαι ενός μορφώματος ανώτερου από εκείνη [την υπόσταση]. Αλλ' αυτά τα μορφώματα συγκροτούν σύγχρονα μόνο μια πλευρά του γίγνεσθαι τούτης της ηθικότητας, δηλ. εκείνη, η οποία προσιδιάζει στο *διεαυτό-Ειναι*, ή εκείνη όπου η συνείδηση ακυρώνει τους σκοπούς *της*· – δεν [συγκροτούν] την πλευρά, σύμφωνα με την οποία η υποκειμενική ηθικότητα προέρχεται από τούτη την υπόσταση. Επειδή αυτές οι βαθμίδες δεν μπορούν να έχουν ακόμη τη σημασία, να γίνονται σκοποί αντίθετοι προς την απολεσθείσα αντικειμενική ηθικότητα, γι' αυτό και εδώ δεν σημαίνουν πράγματι τίποτα περισσότερο απ' αυτό που είναι σύμφωνα με το απλοϊκό τους περιεχόμενο και ο σκοπός, προς τον οποίο τείνουν, είναι η αντικειμενική ηθική υπόσταση. Αλλά με το να βρίσκεται σε στενότερη σχέση προς την εποχή μας εκείνη η μορφή, με την οποία κάνουν την εμφάνισή τους αυτές οι βαθμίδες, αφότου η συνείδηση απώλεσε την αντικειμενική ηθική ζωή της και αναζητώντας τούτη επαναλαμβάνει εκείνες τις μορφές, τότε αυτές μπορούν εδώ να παριστάνονται περισσότερο σύμφωνα με τον τελευταίο τρόπο έκφρασης.

§ 358

Η αυτοσυνείδηση, η οποία κατ' αρχήν είναι μόνο η έννοια του πνεύματος, βαδίζει αυτό το δρόμο με το χαρακτηριστικό γνώρισμα να θεωρεί τον εαυτό της, που έχει τη μορφή ενός ενικού πνεύματος, ότι είναι η ουσία· και ο σκοπός της, συνεπώς, είναι να προσδίδει στον εαυτό της μια πραγματική ύπαρξη, υπό τη μορφή μιας ενικής συνείδησης, και ως τέτοια να κάνει τον εαυτό της να απολαμβάνει μέσα σε κείνη.

§ 359

Με το να θεωρεί ότι ο εαυτός της, [εννοημένος] ως *διεαυτόον*, είναι η ουσία, η αυτοσυνείδηση είναι η *αρνητικότητα* του άλλου· γι' αυτό και μέσα στη συνείδησή της φαίνεται να κυριαρχεί μια αντίθεση ανάμεσα σ' αυτήν ως το θετικό και σε κάτι, το οποίο αναμφίβολα *είναι [= υπάρχει]*, αλλά γι' αυτήν έχει τη σημασία ενός μη-καθεαυτό-όντος· η συνείδηση εμφανίζεται διχασμένη ανάμεσα σε αυτή τη δεδομένη πραγματικότητα και το *σκοπό* που επιτελεί μέσα από την άρση εκείνης της πραγματικότητας, [ένα σκοπό], τον οποίο ανάγει σε πραγματικότητα που αντικαθιστά εκείνη [τη δεδομένη πραγματικότητα]. Αλλά ο πρώτος σκοπός της είναι το *άμεσο* και αφηρημένο *διεαυτό-Είναι* της· ή [ο πρώτος σκοπός της είναι] να εποπτεύει τον εαυτό της, ως *αυτό το ενικό άτομο*, μέσα σε ένα άλλο ή μια άλλη αυτοσυνείδηση ως τον εαυτό της. Η εμπειρία σχετικά με το τι είναι η αλήθεια αυτού του σκοπού, θέτει την αυτοσυνείδηση σε ένα υψηλότερο επίπεδο και η ίδια είναι εφεξής αυτοσκοπός, στο βαθμό που είναι συνάμα *καθολική* και ενέχει το *νόμο άμεσα*. Κατά την πραγματοποίηση όμως αυτού του *νόμου* της *καρδιάς* της η αυτοσυνείδηση βιώνει την εμπειρία πως η *ενική* ουσία [= το άτομο], ενεργώντας έτσι, δε μπορεί να διασωθεί, αλλά πως το καλό μπορεί να επιτελεσθεί μέσω της θυσίας τούτης της ενικής ουσίας· η αυτοσυνείδηση τότε γίνεται *αρετή*. Ό,τι μαθαίνει από την εμπειρία η αρετή δε μπορεί να είναι άλλο από το γεγονός ότι ο σκοπός της κατά βάση έχει ήδη επιτευχθεί, ότι η ευτυχία βρίσκεται άμεσα μέσα στο ίδιο το ενεργείν και ότι το ίδιο το ενεργείν είναι το αγαθό. Η έννοια όλης αυτής της σφαίρας [της εμπειρίας], σύμφωνα με την οποία [έννοια] η πραγμότητα είναι το *διεαυτό-Είναι* του ίδιου του πνεύματος, γίνεται, μέσα στην κίνηση της εμπειρίας, μια αδιαμφισβήτητη αλήθεια για την αυτοσυνείδηση. Εφόσον η τελευταία ανακά-

λυψε τούτη την έννοια, βλέπει να έχει ρεαλιστική ύπαρξη ως άμεσα εκφραζόμενη ατομικότητα, η οποία δεν συναντά πλέον καμιά αντίσταση από μια αντί-θετη προς αυτήν πραγματικότητα και της οποίας αντικείμενο και σκοπός είναι μόνο η ίδια τούτη η έκφραση.

a.
Η ΗΔΟΝΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ

§ 360

Η αυτοσυνείδηση που έχει συναίσθηση εν γένει ότι είναι η *ρεαλιστική πραγματικότητα*, έχει σ' αυτήν την ίδια[1] το αντικείμενό της, αλλά ως ένα τέτοιο που αρχικά να το κατέχει μόνο *για τον εαυτό της*, και το οποίο δεν είναι ακόμα μέσα στο στοιχείο του Είναι. Το *Είναι* αντίκειται στο αντικείμενο ως μια άλλη πραγματικότητα από τη δική του· και η αυτοσυνείδηση, με το να συμπεριφέρεται ως ένα διεαυτό-Είναι, επιδιώκει να εποπτεύει τον εαυτό της ως μια άλλη αυθύπαρκτη ουσία. Ετούτος ο *πρώτος σκοπός* έγκειται στο να συνειδητοποιήσει τον εαυτό της ως μια ενική ουσία μέσα στην άλλη αυτοσυνείδηση ή να περιορισθεί τούτο το άλλο στον ίδιο τον εαυτό του· η αυτοσυνείδηση έχει τη βεβαιότητα πως τούτο το άλλο *καθ' εαυτό* [= *σε γενικές γραμμές*] είναι αυτή η ίδια. – Εφόσον αυτή από την αντικειμενική ηθική υπόσταση και το ήρεμο Είναι της νόησης έχει υψωθεί στο *διεαυτό-Είναι* της, άφησε πολύ πίσω τον νόμο των ηθών και της ύπαρξης, τη γνώμη που αποκόμισε μέσα από την παρατήρηση και τη θεωρία· η αυτοσυνείδηση άφησε

[§ 360] 1. Αναφέρεται στην αυτοσυνείδηση.

όλα τούτα πολύ πίσω σαν μια γκρίζα σκιά, η οποία τείνει να τεθεί εκτός θέας. Διότι η σκιά τούτη είναι μάλλον μια γνώση ενός πράγματος, του οποίου το διεαυτό-Είναι και η πραγματικότητα είναι διαφορετική από εκείνη της αυτοσυνείδησης. Δεν έχει διεισδύσει σ' αυτήν το πνεύμα της καθολικότητας της γνώσης και της δράσης, το πνεύμα που έχει ουράνια όψη και όπου το αίσθημα και η απόλαυση της ενικότητας [= ατομικότητας] καταδικάζονται σε σιωπή· έχει όμως διεισδύσει το πνεύμα της γης, για το οποίο η αληθινή πραγματικότητα είναι μόνο εκείνο το Είναι που συνιστά την πραγματικότητα της ενικής συνείδησης.

Es verachtet Verstand und Wissenschaft
des Menschen allerhöchste Gaben –
es hat dem Teufel sich ergeben
und muß zu Grunde gehn[2].

§ 361

Η αυτοσυνείδηση συνεπώς ρίχνεται μες στη ζωή και ικανοποιεί πλήρως την καθαρή ατομικότητα, μέσα στην οποία εμφανίζεται. Λιγότερο οικοδομεί την ευτυχία από το να την δρέπει άμεσα και να την απολαμβάνει. Οι σκιές της επιστήμης, των νόμων και των θεμελιακών αρχών, οι οποίες υψώνονται μόνες ανάμεσα σ' αυτή και την ιδιαίτερη πραγματικότητά της, εξαφανίζονται σαν μια άζωη ομίχλη, που δεν μπορεί να παραβληθεί με την βεβαιότητα της ρεαλιστικής ύπαρξης της αυτοσυνείδησης. Ετούτη περισφίγγει τότε τη ζωή, έτσι καθώς κάποιος συλλέγει ένα ώριμο καρπό, ο οποίος πρόθυμα προσφέρεται σε κείνο το χέρι που θα τον πάρει.

---

2. «Περιφρονεί νου και επιστήμη
τα πιο ψηλά του ανθρώπου δώρα
έχει στο διάβολο παραδοθεί
και πρέπει να χαθεί».

[I.]
[Η ΗΔΟΝΗ]

§ 362

Η δραστηριότητα της αυτοσυνείδησης είναι μόνο από μια άποψη δραστηριότητα της *επιθυμίας*· αυτή δεν στοχεύει στην εκμηδένιση της αντικειμενικής ουσίας ολόκληρης, αλλ' αφορά μόνο τη μορφή της ετερότητάς της ή της αυθυπαρξίας της, η οποία είναι μια χωρίς ουσία εμφάνεια [= επίφαση]· διότι η αυτοσυνείδηση θεωρεί πως η ετερότητα *καθεαυτήν* είναι η ίδια με τον εαυτό της ουσία ή είναι η ουσία του εαυτού της. Το στοιχείο, στους κόλπους του οποίου η επιθυμία και το αντικείμενο υφίστανται ως αμοιβαία αδιάφορα και αυθύπαρκτα, είναι η *ζωντανή ύπαρξη*· η απόλαυση της επιθυμίας αίρει τούτη την ύπαρξη, στο βαθμό που η τελευταία ανήκει στο αντικείμενο αυτής της επιθυμίας. Αλλ' εδώ το στοιχείο, το οποίο προσδίδει χωριστή πραγματικότητα και στους δύο όρους, είναι μάλλον η κατηγορία, ένα Είναι, το οποίο ουσιαστικά έχει τη μορφή της *παράστασης*· το στοιχείο, συνεπώς, που διατηρεί κάθε άτομο για τον εαυτό του, είναι η *συνείδηση* της ανεξαρτησίας· – είτε πρόκειται για την φυσική συνείδηση είτε για την συνείδηση που εξελίχθηκε σε σύστημα νόμων. Ένας τέτοιος χωρισμός, καθεαυτόν, δεν είναι για την αυτοσυνείδηση, η οποία ξέρει την άλλη αυτοσυνείδηση ως *την δική της ιδιαίτερη* εαυτότητα. Αυτή λοιπόν φθάνει στην απόλαυση της *ηδονής*, φθάνει στην επίγνωση της πραγμάτωσής της μέσα σε μια ως ανεξάρτητη εμφανιζόμενη συνείδηση, ή ακόμη φθάνει στην εποπτεία της ενότητας αμφοτέρων των ανεξάρτητων αυτοσυνειδήσεων. Αυτή επιτυγχάνει το σκοπό της, αλλά τότε ακριβώς βιώνει την εμπειρία, για το τι είναι η αλήθεια τούτου του σκοπού. Αυτή κατανοεί εννοιακά τον εαυτό της ως *ετούτη την διεαυτήν-ούσα ενική* ουσία· αλλά η

πραγμάτωση αυτού του σκοπού είναι αυτή τούτη η αναίρεση του ίδιου, γιατί η αυτοσυνείδηση δεν γίνεται αντικείμενο του εαυτού της ως *ετούτη η ενική* [*αυτοσυνείδηση*], αλλά μάλλον ως *ενότητα* του εαυτού της με την άλλη αυτοσυνείδηση· συνακόλουθα, [αυτή γίνεται αντικείμενο του εαυτού της] ως ανηρημένο ενικό ή ως *καθολικό*.

[II.]
[Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ]

§ 363

Η ηδονή που κατέληξε να γίνει αντικείμενο απόλαυσης έχει πράγματι τη θετική σημασία ότι η αυτοσυνείδηση έγινε αντικειμενική προς τον *ίδιο τον εαυτό της*, αλλά εξίσου την αρνητική ότι έχει αναιρέσει *τον ίδιο τον εαυτό της*· και εφόσον η αυτοσυνείδηση συνέλαβε κατανοητικά την πραγμάτωσή της με τη θετική σημασία, η εμπειρία της μορφώνεται ως αντίφαση, μέσα στην οποία η διαμορφωμένη πραγματικότητα της ενικότητας της αυτοσυνείδησης βλέπει τον εαυτό της να εκμηδενίζεται από την αρνητική *ουσία*, η οποία, στερημένη πραγματικότητας, αντιτάσσεται σε κείνη χωρίς περιεχόμενο και είναι ωστόσο η καταβροχθίζουσα αυτήν δύναμη. Τούτη η ουσία δεν είναι άλλο από την *έννοια* αυτού που εκείνη η ατομικότητα είναι καθεαυτήν. Αλλά η ατομικότητα τούτη δεν είναι ακόμα παρά το πιο φτωχό μόρφωμα του αυτοπραγματωνόμενου πνεύματος· διότι αυτή αντιλαμβάνεται κατ' αρχήν τον εαυτό της ως την *αφαίρεση* του Λόγου ή ως την *αμεσότητα* της *ενότητας* του *διεαυτό*— και του *καθεαυτό*-Είναι· η ουσία της λοιπόν είναι μόνο η *αφηρημένη* κατηγορία. Τούτη δω όμως δεν έχει πλέον τη μορφή

του *άμεσου, απλού* Είναι, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του παρατηρούντος πνεύματος, όπου αυτή είναι το αφηρημένο *Είναι* ή, τεθειμένη ως αλλότριο, η *πραγμότητα* εν γένει. Εδώ, μέσα σε τούτη την πραγμότητα, έχει διεισδύσει το διεαυτό-Είναι και η διαμεσολάβηση. Γι' αυτό και η ατομικότητα κάνει εδώ την εμφάνισή της ως ένας *κύκλος*, το περιεχόμενο του οποίου είναι η ανεπτυγμένη καθαρή σχέση των απλών ουσιοτήτων. Το ότι η ατομικότητα τούτη έχει πετύχει την πραγμάτωσή της δεν σημαίνει λοιπόν τίποτε άλλο παρά πως αυτή εξακόντισε τούτο τον κύκλο των αφαιρέσεων από το στενό και περιορισμένο περιβάλλον της απλής αυτοσυνείδησης μέσα στο στοιχείο του *Είναι-δι'-αυτήν* ή μέσα στο στοιχείο της αντικειμενικής εξάπλωσης. Το *αντικείμενο* λοιπόν που συνιστά την ουσία της αυτοσυνείδησης, καθώς τούτη απολαμβάνει την ηδονή, είναι η εξάπλωση εκείνων των κενών ουσιοτήτων, της καθαρής ενότητας, της καθαρής διαφοράς και του σχετισμού τους· άλλωστε, το αντικείμενο, που η ατομικότητα βιώνει ως *ουσία* της, δεν έχει κανένα περιεχόμενο. Αυτό είναι ό,τι ονομάζει κανείς *αναγκαιότητα*· γιατί η αναγκαιότητα, η *ειμαρμένη* και τα παρόμοια, είναι ακριβώς εκείνο, για το οποίο δεν μπορούμε να πούμε *τι* πράττει, ποιοι είναι οι ειδικοί του νόμοι και ποιο το θετικό του περιεχόμενο· γιατί αυτό είναι η απόλυτη καθαρή έννοια ιδωμένη ως Είναι, πρόκειται για την απλή και κενή, αλλά ακαταμάχητη και αδιατάρακτη *αναφορά* ή *σχέση*, της οποίας έργο είναι μόνο το μηδέν της ενικότητας. Η αναγκαιότητα είναι αυτή η *παγιωμένη ενδοσυνάφεια*, γιατί τα στοιχεία τούτης της ενδοσυνάφειας είναι οι καθαρές ουσιότητες ή οι κενές αφαιρέσεις. Ενότητα, διαφορά και αναφορά είναι κατηγορίες, καθεμιά εκ των οποίων, καθεαυτήν και διεαυτήν, δεν είναι τίποτα, παρά είναι μόνο αναφορικά προς το αντίθετό της· γι' αυτό και οι κατηγορίες δεν μπορούν να αποχωρίζονται η μια την άλλη. Αυτές αλληλοσχετίζονται μέσω της *έννοιάς* τους, γιατί οι ίδιες είναι οι καθαρές έννοιες· και τούτη η *απόλυτη αναφορά* και αφηρημένη κίνηση

αποτελεί την αναγκαιότητα. Η ενική μόνο ατομικότητα, η οποία κατ' αρχήν δεν έχει για περιεχόμενό της παρά την καθαρή έννοια του Λόγου, αντί να έχει ριχτεί από τη νεκρή θεωρία μέσα στη ζωή, βυθίστηκε μάλλον μόνο μέσα στη συνείδηση της δικής της έλλειψης ζωής και της έλαχε να είναι απλώς η κενή και αλλότρια αναγκαιότητα, η *νεκρή* πραγματικότητα.

[III.]
[Η ΑΝΤΙΦΑΣΗ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΗ]

§ 364

Η μετάβαση γίνεται από τη μορφή του *Ενός* σ' εκείνη της *καθολικότητας*, από μια απόλυτη αφαίρεση στην άλλη, από το σκοπό του καθαρού *διεαυτό-Είναι* που αποτίναξε κάθε επικοινωνία με *άλλα* στο *καθαρό* αντίθετο, το οποίο έτσι είναι εξίσου ένα αφηρημένο *καθεαυτό-Είναι*. Η μορφή, συνεπώς, με την οποία εμφανίζεται αυτό, είναι τέτοια που το άτομο έχει μεταβεί στο θεμέλιο [= οδηγηθεί στον όλεθρο (zu Grunde gehen)] και η απόλυτη ακαμψία της ενικής ύπαρξης είναι κονιορτοποιημένη στην επαφή με τον επίσης άκαμπτο, αλλά ενδελεχή κόσμο της πραγματικότητας. – Εφόσον το άτομο, ως συνείδηση, είναι η ενότητα του εαυτού του και του αντιθέτου του, αυτή η κατάπτωση είναι ακόμα γι' αυτό· είναι ακόμα ο σκοπός και η πραγμάτωσή του, καθώς και η αντίφαση εκείνου που *για αυτό* συνιστούσε την ουσία και εκείνου που *καθεαυτό* είναι η ουσία. – Το άτομο βιώνει την εμπειρία της διπλής σημασίας που περιέχεται σ' ό,τι αυτό έπραττε, δηλ. στο να έχει *εναγκαλισθεί* τη *ζωή*·

εναγκαλιζόταν τη ζωή, αλλά έτσι μάλλον άδραχνε το θάνατο[1].

§ 365

Αυτή η *μετάβαση* του ζωντανού Είναι του ατόμου στη νεκρή αναγκαιότητα εκδηλώνεται σ' αυτό ως μια αναστροφή, που δεν έχει καμιά διαμεσολάβηση. Ο διαμεσολαβητής θα έπρεπε να είναι αυτό, εντός του οποίου αμφότερες οι πλευρές θα ήταν ένα, άρα θάπρεπε να είναι η συνείδηση που θα αναγνώριζε τη μια πλευρά μέσα στην άλλη, δηλ. θα αναγνώριζε μέσα στο πεπρωμένο το σκοπό και τη δραστηριότητά της, και το πεπρωμένο της μέσα στο σκοπό και στη δραστηριότητά της· θα αναγνώριζε εν τέλει μέσα σ' αυτή την *αναγκαιότητα* την *ιδιαίτερη ουσία της*. Αλλά μια τέτοια ενότητα γι' αυτή τη συνείδηση είναι η ίδια ακριβώς η ηδονή ή το *απλό, επί μέρους* συναίσθημα· και η μετάβαση από το στοιχείο του σκοπού της στο στοιχείο της αληθινής της ουσίας [είναι][1] γι' αυτήν ένα καθαρό άλμα στο αντί-θετο· διότι αυτά τα στοιχεία δεν εμπεριέχονται και δεν συνάπτονται μέσα στο συναίσθημα, αλλά μόνο στον καθαρό Εαυτό, ο οποίος είναι ένα καθολικό ή η νόηση. Γι' αυτό χάρη στην εμπειρία της, μέσα στην οποία όφειλε να βρει την αλήθεια της, η συνείδηση έγινε μάλλον ένα αίνιγμα για τον εαυτό της· οι συνέπειες των πράξεών της δεν είναι σε τούτη οι ίδιες οι

[§ 364] 1. Η αυτοσυνείδηση υφίσταται, κατά τραγικό τρόπο, μια εξακολουθητική μεταστροφή και μεταποίηση των υπαρκτικών της μορφών χωρίς η ίδια, ως τέτοια, να εξαφανίζεται όπως συνέβαινε με τα έως τώρα μορφώματά της στο επίπεδο του αισθητού κόσμου. Δεν εξαφανίζεται, γιατί τώρα έχει ήδη αναχθεί σε μια έλλογη αυτοσυνείδηση, η οποία, ριγμένη μέσα στη δίνη της αντίφασης, βιώνει αυτήν-εδώ σαν την έννοια που δεν κατανοεί και σύμφωνα με την οποία η ατομικότητα θραύεται μπροστά στην καθολικότητα· μια καθολικότητα που προβάλλει ως αδυσώπητη – ασύλληπτη για την πραγματικότητα του ανθρώπου – αναγκαιότητα.

[§ 365] 1. [ist]: προστίθεται από τον Hoffmeister.

πράξεις της· ό,τι συμβαίνει σ' αυτήν, δεν [είναι][2] *για αυτήν* η εμπειρία για ό,τι ετούτη είναι *καθεαυτήν*· η μετάβαση δεν είναι μια απλή μορφική αλλαγή του ίδιου περιεχομένου και της ίδιας ουσίας, που τη μια φορά έχει συλληφθεί από την παράσταση ως περιεχόμενο και ουσία της συνείδησης, την άλλη ως αντικείμενο ή ως εξ *εποπτείας* ουσία του ίδιου του εαυτού της. Η *αφηρημένη αναγκαιότητα* λοιπόν έχει το χαρακτήρα της αρνητικής μόνο ακατανόητης *ισχύος της καθολικότητας*, στο εσωτερικό της οποίας η ατομικότητα θρυμματίζεται.

§ 366

Μέχρις εδώ εκτείνεται η εκδήλωση τούτου του μορφώματος της αυτοσυνείδησης· το τελευταίο στάδιο της ύπαρξής της είναι η σκέψη της απώλειάς της μέσα στην αναγκαιότητα ή η σκέψη πως αυτή είναι μια ουσία, απόλυτα *ξένη* προς τον εαυτό της. Αλλά η αυτοσυνείδηση *καθεαυτήν* επέζησε τούτης της απώλειας· διότι η αναγκαιότητα τούτη ή η καθαρή καθολικότητα είναι η *δική της ιδιαίτερη* ουσία. Αυτή η εντός εαυτού ανασκόπηση της συνείδησης, το ότι δηλ. ξέρει πως η αναγκαιότητα είναι ο *εαυτός της*, αποτελεί ένα νέο μόρφωμα της αυτοσυνείδησης[1].

---

2. [ist]: απαντά στην β', γ' έκδοση και σε κείνη του Hoffmeister. Λείπει από την α' έκδοση.

[§ 366] 1. Η υπαγωγή της αυτοσυνείδησης, στα πλαίσια της ατομικής της μορφής, υπό την αδυσώπητη αναγκαιότητα δεν είναι απλά και άμεσα μια ερημωτική υποδούλωση της ατομικότητας στην καθολικότητα, αλλά μια κίνηση απαλλοτρίωσης της αλλοτρίωσής της· γι' αυτό και τούτη η αναγκαιότητα θα γίνει ο νόμος της καρδιάς και θα αποτελέσει μια νέα υποστασιακή μορφή της έλλογης αυτοσυνείδησης.

b.

Ο ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΛΗΡΗΜΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΕΠΑΡΣΗΣ

§ 367

Στην αυτοσυνείδηση είναι στ' αλήθεια η αναγκαιότητα ό,τι αυτή είναι για τη νέα μορφή[1] της αυτοσυνείδησης, μέσα στην οποία τούτη-εδώ γνωρίζει πως ο εαυτός της είναι η αρχή της αναγκαιότητας[2]· αυτή ξέρει πως έχει *άμεσα* εντός εαυτού το *καθολικό* ή το *νόμο*, και επειδή ο τελευταίος είναι *άμεσα* παρών μέσα στο διεαυτό-Είναι της συνείδησης, ονομάζεται ο *νόμος* της *καρδιάς*. Όπως το προηγούμενο, έτσι και τούτο το νέο μόρφωμα είναι *για τον εαυτό του*, [εννοημένον] ως *ενικότητα*, ουσία· αλλά τούτο είναι πιο πλούσιο, επειδή το *διεαυτό-Είναι* του έχει για αυτό[3] το χαρακτήρα της αναγκαιότητας ή της καθολικότητας.

§ 368

Άρα ο νόμος, ο οποίος άμεσα είναι ο ιδιαίτερος νόμος της αυτοσυνείδησης, ή μια καρδιά, η οποία όμως εμπεριέχει ένα νόμο, είναι ο *σκοπός*, τον οποίο η αυτοσυνείδηση προτίθεται να πραγματώσει. Εναπομένει να δούμε αν η πραγμάτωσή του αντιστοιχεί σ' ετούτη την έννοια και αν, μέσα στην πραγμάτωση τούτη, η αυτοσυνείδηση βιώνει την εμπειρία, σύμφωνα με την οποία αυτός ο νόμος της είναι η ουσία.

[§ 367] 1. Gestalt: μόρφωμα
2. Das Notwendige
3. Αναφέρεται στο μόρφωμα.

[I.]
[Ο ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ]

§ 369

Απέναντι σε τούτη την καρδιά υψώνεται ένας πραγματικός κόσμος· γιατί μέσα στην καρδιά ο νόμος είναι κατ' αρχήν μόνο *για τον εαυτό του*, δεν έχει γίνει ακόμα πραγματικότητα, και γι' αυτό είναι συνάμα κάτι *Άλλο* απ' ό,τι η έννοια. Αυτό το Άλλο προσδιορίζεται έτσι ως μια πραγματικότητα, η οποία είναι το αντί-θετο αυτού που πρέπει να πραγματωθεί και ως εκ τούτου είναι η *αντίφαση* του *νόμου* και της *ενικότητας*. Μια τέτοια πραγματικότητα, συνακόλουθα, αφενός είναι ένας νόμος, από τον οποίο η ενική ατομικότητα καταδυναστεύεται, μια βίαιη τάξη του κόσμου, η οποία αντιφάσκει στο νόμο της καρδιάς· – και αφετέρου είναι μια ανθρωπότητα που υποφέρει κάτω απ' αυτή την τάξη, μια ανθρωπότητα, η οποία δεν ακολουθεί το νόμο της καρδιάς, αλλά είναι υποταγμένη σε μια ξένη αναγκαιότητα. – Είναι πρόδηλο πως αυτή η πραγματικότητα, η οποία αναδύεται *αντίκρυ* στην τωρινή μορφή της συνείδησης, δεν είναι τίποτε άλλο από την προηγούμενη σχέση της ατομικότητας και της αλήθειας της, μια σχέση διχασμού, σύμφωνα με την οποία μια ανηλεής αναγκαιότητα καταδυναστεύει την ατομικότητα. *Για μας* η προηγούμενη κίνηση εμφανίζεται ενώπιον του νέου μορφώματος, διότι τούτο-δω καθεαυτό έχει ανακύψει από εκείνη και το στάδιο συνεπώς, από το οποίο αυτή προέρχεται, είναι αναγκαίο για αυτήν· αλλά εκείνο το στάδιο εμφανίζεται σε τούτο το μόρφωμα ως μια *δεδομένη* πραγματικότητα, αφού αυτή δεν έχει συνείδηση της *προέλευσής* της και θεωρεί πως η ουσία της συνίσταται μάλλον στο να είναι *για τον ίδιο τον εαυτό της* ή να είναι το αρνητικό στοιχείο σε σχέση προς αυτό το θετικό καθεαυτό.

§ 370

Η ατομικότητα τούτη λοιπόν τείνει να αναιρέσει αυτή την αντιφάσκουσα στο νόμο της καρδιάς αναγκαιότητα, καθώς και τον πόνο που ετούτη προκαλεί[1]. Η ατομικότητα συνεπώς δεν χαρακτηρίζεται πλέον από την ελαφρόνοια του προηγουμένου μορφώματος, το οποίο ήθελε μόνο την επί μέρους ηδονή του ατόμου· απεναντίας, αυτή είναι η σοβαρότητα ενός ανώτερου σκοπού, η οποία αναζητά την ηδονή της μέσα στην έκθεση της *υπεροχής* της δικής της ουσίας και στην προαγωγή της *ευημερίας της ανθρωπότητας*. Ό,τι η ανθρωπότητα πραγματώνει είναι ο ίδιος ο νόμος, και η ηδονή της, επομένως, είναι συνάμα η καθολική ηδονή κάθε καρδιάς. Αμφότερα γι' αυτήν είναι *αχώριστα*· η ηδονή της είναι αυτό που εναρμονίζεται με το νόμο και η πραγμάτωση του νόμου της οικουμενικής ανθρωπότητας προσπορίζει στην ατομικότητα την επί μέρους ηδονή· γιατί στο εσωτερικό της ίδιας τούτης η ατομικότητα και το αναγκαίο είναι *άμεσα* Εν· ο νόμος είναι νόμος της καρδιάς. Η ατομικότητα δεν εκτοπίζεται ακόμα από τη θέση της, και η ενότητα αμφοτέρων δεν επιτυγχάνεται μέσα από την κίνηση της διαμεσολάβησης της ίδιας της ατομικότητας, ούτε εδραιώνεται με την πειθαρχία[2]. Η πραγμάτωση της άμεσης, *απείθαρχης* ουσίας λειτουργεί ως έκθεση της υπεροχής και ως προαγωγή της ευημερίας της ανθρωπότητας.

[§ 370] 1. Η ατομικότητα προσανατολίζει τώρα τη δράση της στην ακύρωση της αναγκαιότητας του νόμου και στον παραμερισμό του πόνου που η αναγκαιότητα τούτη προκαλεί στην ανθρωπότητα. Η ατομικότητα προσβλέπει στη δικαίωση του κόσμου μέσω της δικής της δικαίωσης.

2. Η πειθαρχία θα διαμεσολαβούσε την ατομικότητα με κανόνες και αρχές που βρίσκονται έξω από την άμεση ενότητά της με την αναγκαιότητα.

§ 371

Ο νόμος, απεναντίας, που αντιτίθεται στο νόμο της καρδιάς, είναι διαχωρισμένος από την καρδιά και ελεύθερος για τον εαυτό του. Η ανθρωπότητα που κατευθύνεται απ' αυτόν, δεν ζει μέσα στην ευτυχή ενότητα του νόμου με την καρδιά, αλλά μέσα σε μια κατάσταση σκληρού χωρισμού και πόνου, ή τουλάχιστον ζει μέσα στη στέρηση της απόλαυσης του εαυτού της, όταν αυτή *τηρεί* τούτο το νόμο, και της λείπει η συνείδηση της δικής της υπεροχής, όταν τον *παραβαίνει*. Επειδή εκείνη η αυταρχική θεία και ανθρώπινη τάξη είναι διαχωρισμένη από την καρδιά, θεωρείται για την τελευταία ως μια *εμφάνεια*, η οποία πρέπει να απολέσει ό,τι είναι ακόμη σχετιζόμενο με αυτήν, δηλ. τη δύναμη της εξουσίας και την πραγματικότητα. Βέβαια μπορεί να συμβεί η τάξη τούτη, ως προς το *περιεχόμενό* της, να συμφωνεί συμπτωματικά με το νόμο της καρδιάς και η τελευταία μπορεί τότε να την ανέχεται· για την καρδιά ωστόσο δεν είναι μόνο η συμμόρφωση προς το νόμο ως τέτοιον που συνιστά την ουσία, αλλά το γεγονός ότι στο νόμο αυτή έχει τη συνείδηση *του εαυτού της*, ότι εκεί μέσα έχει βρει την ικανοποίησή *της*. Όταν όμως το περιεχόμενο της καθολικής αναγκαιότητας δεν συμφωνεί με την καρδιά, τότε η αναγκαιότητα, σύμφωνα επίσης με το περιεχόμενό της, καθεαυτήν είναι ένα μηδέν και πρέπει να ενδώσει στο νόμο της καρδιάς.

[II.]
[Η ΚΑΡΔΙΑ ΕΙΣΔΥΕΙ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ]

§ 372

Το άτομο λοιπόν *εφαρμόζει* το νόμο της καρδιάς του· αυτός γίνεται *καθολική τάξη* και η ηδονή γίνεται μια απόλυτα εναρμονισμένη προς το νόμο πραγματικότητα. Στην πράξη όμως, μέσα σε τούτη την πραγμάτωση, ο νόμος έχει δραπετεύσει από την καρδιά και άμεσα γίνεται μόνο η σχέση, η οποία όφειλε να είναι ανηρημένη. Μέσα από τούτη ακριβώς την πραγμάτωσή του ο νόμος παύει να είναι νόμος της *καρδιάς*. Γιατί μέσα εκεί προσλαμβάνει τη μορφή του *Είναι*, και τώρα είναι *καθολική* ισχύς, για την οποία *ετούτη* η καρδιά είναι κάτι το αδιάφορο, έτσι που το άτομο, *επιβάλλοντας* τη *δική του ιδιαίτερη* τάξη, να μην τη βρίσκει πλέον ως τη δική του. Δια της πραγμάτωσης του νόμου του, συνεπώς, αυτό δεν παράγει το νόμο του· απεναντίας, με το να είναι η πραγμάτωση *καθεαυτήν* [μεν] η δική του πραγμάτωση, για τον εαυτό του όμως μια ξένη τοιαύτη, το άτομο εμπλέκεται μέσα στην πραγματική τάξη, και μάλιστα μέσα σ' αυτήν σαν να πρόκειται για μια ανώτερη δύναμη που του είναι όχι μόνο αλλότρια, αλλά και εχθρική. – Δια της πράξης του αυτό θέτει τον εαυτό του *μέσα* στο στοιχείο ή μάλλον προϋποθέτει τον εαυτό του *ως* το καθολικό στοιχείο της υπαρκτής πραγματικότητας, και η πράξη του, σύμφωνα με το νόημα που το ίδιο της προσδίδει, πρέπει να έχει την αξία μιας καθολικής τάξης. Αλλά έτσι το άτομο έχει *αποδεσμευθεί* από τον εαυτό του, ως καθολικότητα αναπτύσσεται περαιτέρω για τον εαυτό του και αποκαθαίρεται από την ενικότητα· το άτομο, επομένως, το οποίο θέλει να διαγιγνώσκει την καθολικότητα μόνο μέσα στη μορφή του άμεσου διεαυτό-Είναι, δεν διαγιγνώσκει τον εαυτό του μέσα σ' αυτή την ελεύθερη καθολικότητα, τη στιγμή που αυτό ανήκει σύγχρονα σε τούτη, γιατί αυτή είναι η

δραστηριότητά του. Η δραστηριότητα τούτη, συνεπώς, έχει την αντίστροφη σημασία: *αντιφάσκει* προς την καθολική τάξη, γιατί η πράξη τού ατόμου οφείλει να είναι πράξη της δικής του επί μέρους καρδιάς και όχι ελεύθερη καθολική πραγματικότητα· αλλά συνάμα αυτό έχει *αναγνωρίσει* την τελευταία τούτη πραγματικά, επειδή η δραστηριότητα σημαίνει ότι θέτει την ουσία του ως *ελεύθερη πραγματικότητα*, ότι δηλ. αναγνωρίζει τον πραγματικό κόσμο ως τη δική του ουσία.

§ 373

Μέσω της έννοιας της δικής του δραστηριότητας το άτομο προσδιόρισε ακριβέστερα τον τρόπο, με τον οποίο η πραγματική καθολικότητα στην οποία αυτό ήταν προσδεδεμένο, στρέφεται εναντίον του. Η πράξη του ως *πραγματικότητα* ανήκει στο καθολικό· το περιεχόμενό της όμως είναι η ιδιαίτερη ατομικότητα, η οποία θέλει να διατηρεί τον εαυτό της ως αυτή την *ενική* ατομικότητα που αντιτίθεται στο καθολικό. Ό,τι θα μπορούσε να γίνει αντικείμενο συζήτησης δεν είναι η επιβολή οιουδήποτε ειδικού νόμου· απεναντίας, η άμεση ενότητα της ατομικής καρδιάς με την καθολικότητα είναι η σκέψη, η οποία υψωμένη σε νόμο οφείλει να έχει εγκυρότητα, [η σκέψη] πως μέσα σ' αυτό που είναι νόμος *κάθε καρδιά* πρέπει ν' αναγνωρίζει τον ίδιο τον *εαυτό της*. Αλλά μόνο η καρδιά αυτού του ατόμου είναι που τοποθέτησε την πραγματικότητά του μέσα στην πράξη του, η οποία για το άτομο εκφράζει το *διεαυτό του-Είναι* ή *την ηδονή του*. Τούτη η πράξη οφείλει να έχει άμεσα την ισχύ ενός καθολικού· δηλ. αυτή είναι στ' αλήθεια κάτι το μερικό και έχει μόνο τη μορφή της καθολικότητας: το *μερικό* περιεχόμενο της καρδιάς πρέπει *ως τέτοιο* να έχει καθολική ισχύ. Γι' αυτό, μέσα σε τούτο το περιεχόμενο, οι *άλλοι* δε βρίσκουν να είναι εκπληρωμένος ο νόμος της καρδιάς τους, αλλά μάλλον εκείνος *μιας άλλης* καρδιάς· και σύμφωνα πάντα με τον καθολικό νόμο, ότι

δηλ. μέσα σ' αυτό που είναι νόμος το κάθε άτομο οφείλει να βρίσκει την καρδιά του, οι άλλοι στρέφονται με τη σειρά τους ενάντια στην πραγματικότητα, την οποία πρότεινε *το άτομο*, όπως και το τελευταίο στράφηκε ενάντια στη δική τους. Όπως προηγούμενα το άτομο έβρισκε απεχθή μόνο τον αυστηρό νόμο, έτσι και τώρα αυτό βρίσκει τις καρδιές των ίδιων των ανθρώπων να είναι απεχθείς και να αντιστρατεύονται τις δικές του έξοχες προθέσεις[1].

§ 374

Επειδή τούτη η συνείδηση δε γνωρίζει κατ' αρχήν την καθολικότητα παρά μόνο ως *άμεση* [καθολικότητα], και την αναγκαιότητα μόνο ως αναγκαιότητα της *καρδιάς*, η φύση της πραγμάτωσης και της αποτελεσματικότητας παραμένει στη συνείδηση άγνωστη· αυτή δε γνωρίζει πως η πραγμάτωση, [ειλημμένη] ως το *ον*, είναι μάλλον κατά την αλήθεια της το *καθεαυτό καθολικό*, μέσα στο οποίο η ενικότητα της συνείδησης, που επαφίεται σε τούτη την πραγμάτωση, για να φτάσει να *είναι τούτη* η άμεση *ενικότητα*, μάλλον καταποντίζεται· μέσα στο Είναι, λοιπόν, η συνείδηση, αντί να βρει εκείνο το *δικό της Είναι* κατορθώνει να βρει την αλλοτρίωση του *ίδιου του εαυτού της*. Αλλά εκείνο, στο οποίο η συνείδηση δεν αναγνωρίζει τον εαυτό της, δεν είναι πλέον η νεκρή αναγκαιότητα, αλλά η

[§ 373] 1. Η τραγικότητα που χαρακτήριζε την έλλογη ατομικότητα στον πρακτικό της αγώνα για πραγματοποίηση των προθέσεών της εδώ ξεχειλίζει σε μια δραματική σύγκρουση ανάμεσα στα ίδια τα άτομα καθεαυτά: ενώ σύμφωνα με την πρόθεση και την έννοια της ενικής καρδιάς, ο αυστηρός νόμος, η καθολική αναγκαιότητα, έπρεπε να εξαφανισθεί στο μέτρο που δεν αντιστοιχούσε στο νόμο της καρδιάς, στην πράξη συμβαίνει το αντίστροφο· ο νόμος που έχει ισχύ και μέσα στον οποίο κάθε ενική καρδιά βρίσκει τον εαυτό της είναι αυτός που αντιστρατεύεται το νόμο της καρδιάς. Για την αυτοσυνείδηση λοιπόν εχθρός δεν είναι πλέον ο αυστηρός νόμος, αλλά οι καρδιές των άλλων ανθρώπινων ατόμων.

αναγκαιότητα ως ζωογονημένη από την καθολική ατομικότητα. Τούτη τη θεία και ανθρώπινη τάξη, την οποία βρήκε να ισχύει, την εξέλαβε ως μια νεκρή πραγματικότητα, όπου όχι μόνο η ίδια, η οποία παγιώνεται ως η διεαυτήν ούσα και αντί-θετη προς το καθολικό καρδιά, αλλά και οι άλλοι, που υπόκεινται σ' αυτή την τάξη, δεν θα είχαν συνείδηση του εαυτού τους· αλλά η συνείδηση βρίσκει αυτήν την τάξη να είναι μάλλον ζωογονημένη από τη συνείδηση όλων και να είναι ο νόμος κάθε καρδιάς. Αυτή μαθαίνει εξ εμπειρίας ότι η πραγματικότητα είναι μια ζωογονημένη τάξη, και σύγχρονα βιώνει τούτη την εμπειρία στην πράξη, ακριβώς δηλ. με το να πραγματώνει το νόμο της καρδιάς της· γιατί η πραγμάτωση τούτη δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά πως η ατομικότητα γίνεται στον εαυτό της, [εννοημένον] ως καθολικό, αντικείμενο, μέσα στο οποίο ωστόσο αυτή δεν αναγνωρίζει τον εαυτό της.

[III.]
[ΤΟ ΠΑΡΑΛΗΡΗΜΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΕΠΑΡΣΗΣ]

§ 375

Ό,τι λοιπόν τούτο το μόρφωμα της αυτοσυνείδησης αντλεί από την εμπειρία του ως αληθινό, *αντιφάσκει* προς ό,τι αυτό είναι *διεαυτό*. Ό,τι όμως αυτό είναι διεαυτό, έχει τη μορφή της απόλυτης καθολικότητας για τούτο [το μόρφωμα], και είναι ο νόμος της καρδιάς που είναι άμεσα ένα με τη συνείδηση του *Εαυτού*. Ταυτόχρονα, η υφιστάμενη ζωντανή τάξη είναι εξίσου η *δική της ουσία* και το δικό της έργο· αυτή δεν δημιουργεί άλλο από εκείνη την τάξη· τούτη-δω βρίσκεται σε εξίσου άμεση ενότητα με την αυτοσυνείδηση. Κατ' αυτό τον τρόπο η αυτοσυ-

νείδηση ανήκει σε μια διπλή αντιθετική ουσιότητα· αυτή καθεαυτήν είναι αντιφατική με εξαρθρωμένο το εσωτερικό της Είναι. Ο νόμος *τούτης* της καρδιάς είναι εκείνος μόνο, μέσα στον οποίο η αυτοσυνείδηση αναγνωρίζει τον ίδιο τον εαυτό της· αλλά με την πραγμάτωση εκείνου του νόμου η ισχύουσα καθολική τάξη έγινε εξίσου για την αυτοσυνείδηση η δική της ιδιαίτερη *ουσία* και *πραγματικότητα*· ό,τι βρίσκεται συνεπώς σε αντίφαση με τον εαυτό του μέσα στη συνείδησή της, έχει για την αυτοσυνείδηση σε κάθε περίπτωση τη μορφή της ουσίας και της δικής της πραγματικότητας[1].

§ 376

Όταν η αυτοσυνείδηση εκφράζει τούτο το στάδιο της συνειδητής κατάπτωσης του εαυτού ως το αποτέλεσμα της εμπειρίας της, αυτή δείχνει να είναι η εσωτερική παραμόρφωση[1] του εαυτού της, η παραφροσύνη της συνείδησης, η οποία βρίσκει την ουσία της να είναι άμεσα μη-ουσία, την πραγματικότητά της άμεσα μη-πραγματικότητα. – Η παραφροσύνη δεν μπορεί να κατανοείται μ' ένα τρόπο γενικό, σαν να πρόκειται για κάτι το μη-ουσιώδες, το μη-πραγματικό που εκλαμβάνεται ως το ουσιώδες, ως το πραγματικό, έτσι ώστε, ό,τι για τον ένα είναι ουσιώδες ή πραγματικό, για τον άλλο να μην ήταν, και η συνείδηση της πραγματικότητας και της μη-πραγματικότητας, ή της ουσιότητας και της μη-ουσιότητας να πέφτουν η μια έξω από την άλλη. – Αν κάτι είναι για τη συνείδηση εν γένει πραγματικό

[§ 375] 1. Η αντικειμενικά αντιφατική πορεία της αυτοσυνείδησης κορυφώνεται στη γενίκευση της αντίφασης ανάμεσα σε ό,τι η ατομικότητα είναι μέσα στο στοιχείο του Είναι και σε ό,τι είναι για τον ίδιο τον εαυτό της· και η εμπειρία της δεν είναι παρά η βίωση της γενικευμένης αντίφασης ως ουσίας της. Στη συνέχεια τούτη την αντίφαση μέσα στην αυτοσυνείδηση η ατομικότητα θα την βιώσει ως παραφροσύνη, ως τρέλα [Verrücktheit].

[§ 376] 1. Verkehrung: διαστροφή.

και ουσιαστικό στ' αλήθεια, για μένα όμως δεν είναι, τότε, μέσα στη συνείδηση της ανυπαρξίας του, Εγώ, που είμαι έτσι συνείδηση εν γένει, έχω σύγχρονα τη συνείδηση της πραγματικότητάς του· και όταν αμφότερα τούτα είναι παγιωμένα [στη συνείδησή μου], τότε τούτο είναι μια ενότητα, η οποία εν γένει είναι το παραλήρημα[2]. Αλλά κατά την παραληρηματική κατάσταση είναι μόνο ένα *αντικείμενο* που τρελαίνεται για τη συνείδηση, και όχι η ίδια η συνείδηση ως τέτοια, καθεαυτήν και διεαυτήν. Αλλά μέσα στο αποτέλεσμα της εμπειρίας, που έχει προκύψει εδώ, η συνείδηση στα πλαίσια του νόμου της έχει επίγνωση ότι *ο ίδιος ο εαυτός της* είναι αυτή η πραγματικότητα· και σύγχρονα, ακριβώς επειδή τούτη η ίδια ουσιότητα, η ίδια πραγματικότητα είναι *αλλοτριωμένη*, η συνείδηση, καθόσον αυτοσυνείδηση, καθόσον απόλυτη πραγματικότητα, έχει επίγνωση της δικής της μη-πραγματικότητας· μ' άλλα λόγια, αυτή θεωρεί πως οι δυο πλευρές, δυνάμει της αντίφασής τους, είναι άμεσα *η ουσία της*, η οποία στα ενδότερά της λοιπόν κατέχεται από παραφροσύνη.

§ 377

Το καρδιοχτύπι για την ευημερία της ανθρωπότητας συνεπώς μεθίσταται σε παραλήρημα μιας παράφρονης αυτοέπαρσης,

---

2. Wahnsinn. Το παραλήρημα νοηματοδοτεί τη συνείδηση ως γνώση και Είναι: η βασανιστική πορεία γνωριμίας της πραγματικότητας έφερε τη συνείδηση σε ένα επίπεδο γνώσης και σε μια αντίστοιχη κατάσταση μέσα στο στοιχείο του Είναι. Στο επίπεδο του Λόγου η συνείδηση συλλαμβάνει την έννοια της ουσίας ή της πραγματικότητας ως τέτοιας. Παράλληλα, μέσω της γνωσιακής της ανασκόπησης προσπαθεί να υποκειμενοποιήσει την πραγματικότητα, αλλά διαπιστώνει, καθότι Λόγος, ότι η πραγματοποίηση της έννοιας δεν ταυτίζεται με την πρόθεσή της· πιστεύει ότι μπορεί, επειδή είναι έλλογη, να είναι άμεσα καθολική, πράττει συνειδητά αυτό που είναι η ατομική της ουσία, το ανεστραμμένο και διεστραμμένο (das Verkehrte)· έτσι στη σχέση της με τον κόσμο *βρίσκεται σε* [= *είναι*] παραλήρημα.

σε μανία της συνείδησης να διασωθεί από την καταστροφή· και τούτο επειδή η συνείδηση απεκδύεται το παραμορφωτικό της Είναι[1], που αυτή είναι, και πασχίζει να το αντικρίζει και να το εκφράζει ως ένα άλλο. Έτσι αυτή καταγγέλλει την καθολική τάξη ως μια διαστροφή του νόμου της καρδιάς και της ευτυχίας της, μια διαστροφή επινοημένη από τους φανατικούς παπάδες, τους διεφθαρμένους δεσποτάδες και τους υπηρέτες τους, οι οποίοι επιχειρούσαν να αντισταθμίζουν τον εξευτελισμό τους, με το να εξευτελίζουν και να καταπιέζουν άλλους· μια διαστροφή που οδήγησε στην ανήκουστη αθλιότητα της εξαπατημένης ανθρωπότητας. – Μέσα στην παραφροσύνη της η συνείδηση διακηρύσσει πως η *ατομικότητα* είναι η πηγή της παραφροσύνης και της διαστροφής τούτης, μια ατομικότητα όμως, η οποία είναι *αλλότρια* και *συμπτωματική*. Αλλά η καρδιά ή η *ενικότητα της συνείδησης που θέλει να είναι άμεσα καθολική*, είναι αυτή τούτη η πηγή της παραφροσύνης και της διαστροφής, και ό,τι προκύπτει από τη δραστηριότητά της δεν είναι παρά πως τούτη η αντίφαση γίνεται αισθητή στη συνείδηση της *καρδιάς*. Γιατί το αληθές είναι για την καρδιά κατ' αρχήν ο νόμος της καρδιάς,– δηλ. κάτι απλώς *νομιζόμενο*, το οποίο αντίθετα από την υφιστάμενη τάξη δεν άντεξε τη δοκιμασία του χρόνου, αλλά μάλλον, όταν υπέστη τη δοκιμασία, κατέρρευσε. Αυτός ο νόμος της όφειλε να έχει *πραγματικότητα*· ο νόμος τότε, [ειλημμένος] ως *πραγματικότητα*, ως *ισχύουσα τάξη*, είναι για αυτήν σκοπός και ουσία· αλλά παρόμοια η *πραγματικότητα*, για την ακρίβεια ο νόμος ως *ισχύουσα τάξη*, παρουσιάζεται άμεσα στην καρδιά μάλλον ως ένα τίποτα. – Κατά τον ίδιο τρόπο η δική της *ιδιαίτερη* πραγματικότητα, δηλ. *αυτή τούτη η καρδιά* ως ενικότητα της συνείδησης, είναι στον εαυτό της ουσία· αλλά σκοπός της είναι να εγκαταστήσει τούτη την ενική πραγματικότητα *μέσα στο στοιχείο του Είναι*. Εκείνο τότε που συγκροτεί άμεσα

[§ 377] 1. Verkehrtheit: διαστροφότητα, συντελεσμένη διαστροφή.

την ουσία της είναι μάλλον ο Εαυτός της, αλλά όχι ως ένα ενικό άτομο· ή ο Εαυτός της είναι εκείνο που συγκροτεί το σκοπό ως νόμο, συνακόλουθα ως μια καθολικότητα, [τέτοια] που η καρδιά μπορεί να είναι για τη συνείδησή της. – Ετούτη η έννοιά της, χάρη στη δική της δραστηριότητα, γίνεται το αντικείμενό της· η καρδιά λοιπόν βιώνει την εμπειρία, σύμφωνα με την οποία ο Εαυτός της είναι μάλλον κάτι το μη-πραγματικό, και η μη-πραγματικότητα αποτελεί την πραγματικότητά της. Αυτή, κατά συνέπεια, δεν είναι μια τυχαία και αλλότρια ατομικότητα, αλλά τούτη ακριβώς η καρδιά, η οποία, από όλες τις πλευρές, εντός εαυτής είναι το διεστραμμένο και το διαστρέφον.

§ 378

Ενώ όμως η άμεσα καθολική ατομικότητα είναι το διεστραμμένο και το διαστρέφον, η καθολική τάξη εν τούτοις, η οποία είναι ο νόμος κάθε *καρδιάς*, δηλ. της διεστραμμένης συνείδησης, η ίδια δεν είναι καθεαυτήν λιγότερο διεστραμμένη απ' ό,τι την εξέφρασε η παραληρηματική παραφροσύνη. Από μια άποψη η αντίσταση την οποία ο νόμος μιας [ατομικής] καρδιάς δοκιμάζει από άλλα ενικά Είναι, αποτελεί τεκμήριο πως η καθολική τάξη είναι *νόμος* κάθε καρδιάς. Οι υφιστάμενοι νόμοι προασπίζονται τον εαυτό τους ενάντια στο νόμο ενός μόνο ατόμου, γιατί αυτοί δεν είναι μια χωρίς συνείδηση, κενή και νεκρή αναγκαιότητα, αλλά πρόκειται για μια πνευματική καθολικότητα και υπόσταση, όπου εκείνοι, μέσα στους οποίους τούτη η υπόσταση βρίσκει την πραγματικότητά της, ζουν ως άτομα και έχουν συνείδηση του εαυτού τους, έτσι που, όταν αυτοί μεμψιμοιρούν για τούτη την καθολική τάξη, σαν να αντέβαινε τούτη-δω τον εσωτερικό τους νόμο, και συντηρούν τις βλέψεις της καρδιάς τους σε πείσμα τούτης της τάξης, στην πράξη προσκολλούνται με την καρδιά τους στην καθολική τάξη σαν να πρόκειται για την ουσία τους· και αν κανείς τούς την στερεί ή

οι ίδιοι αυτο-αποκλείονται, τότε [αισθάνονται να] χάνουν τα πάντα. Εφόσον σε τούτο ακριβώς έγκειται η πραγματικότητα και η ισχύς της δημόσιας τάξης, ετούτη λοιπόν εκδηλώνεται ως η ίση προς τον εαυτό της ουσία, καθολικά αναζωογονημένη, ενώ η ατομικότητα εμφανίζεται ως η μορφή της ίδιας της τάξης. – Αλλά, από την άλλη, τούτη η τάξη είναι η κοιτίδα της διαστροφής.

§ 379

Πράγματι, το γεγονός ότι αυτή είναι ο νόμος της καρδιάς, ότι κάθε άτομο είναι άμεσα τούτο το καθολικό, δείχνει πως αυτή η τάξη είναι μια πραγματικότητα, που ορίζεται ως η πραγματικότητα μόνο της *διεαυτήν ούσας* ατομικότητας ή ως εκείνη της καρδιάς. Η συνείδηση, η οποία προτάσσει το νόμο της δικής της καρδιάς, δοκιμάζει λοιπόν αντίσταση από άλλες [συνειδήσεις], επειδή τούτος ο νόμος έρχεται σε αντίφαση με τους *εξίσου ενικούς* νόμους της καρδιάς τους· και αυτοί δεν κάνουν τίποτε άλλο στα πλαίσια της αντίστασής τους από το να προτάσσουν το δικό τους νόμο και να του προσδίδουν εγκυρότητα. Το *καθολικό*, συνεπώς, που έχουμε εδώ, είναι μόνο μια καθολική αντίσταση και μια σύγκρουση όλων εναντίον όλων, όπου ο καθένας διεκδικεί την εγκυρότητα της δικής του ενικότητας [= ατομικότητας], αλλά χωρίς να μπορεί σύγχρονα να το πετύχει, επειδή η κάθε ατομικότητα δοκιμάζει την ίδια αντίσταση και με τη σειρά της έρχεται να αποσυντεθεί από τις άλλες. Ό,τι φαίνεται να είναι δημόσια *τάξη*, λοιπόν, είναι αυτή η γενική κατάσταση πολέμου, όπου ο καθένας σφετερίζεται ό,τι μπορεί, εφαρμόζει τη δικαιοσύνη στην ενικότητα, η οποία με τη σειρά της εξαφανίζεται από τη δραστηριότητα των άλλων. Αυτή η τάξη είναι η *πορεία του κόσμου*, η εμφάνεια [= επίφαση] μιας σταθερής διαδρομής, η οποία είναι μόνο μια *νομιζόμενη καθολικότητα*, και το περιεχόμενο της οποίας είναι μάλλον το χωρίς

ουσία παιχνίδι της εδραίωσης και της διάλυσης των ενικών υπάρξεων.

§ 380

Αν εξετάσουμε κατ' αντιπαραβολή τις δύο πλευρές της καθολικής τάξης, βλέπουμε πως η τελευταία καθολικότητα έχει για περιεχόμενό της την ανήσυχη ατομικότητα, η οποία θεωρεί τη γνώμη ή την ενικότητα ως νόμο, το πραγματικό ως μη-πραγματικό, και το μη-πραγματικό ως το πραγματικό. Αλλ' αυτή είναι συγχρόνως η *πλευρά της πραγματικότητας* της τάξης, επειδή σε τούτη την πλευρά είναι που ανήκει το *διεαυτό-Είναι* της ατομικότητας. – Η άλλη πλευρά είναι το *καθολικό* ως μια *ήρεμη* και *σταθερή* ουσία, αλλά γι' αυτό ακριβώς το λόγο μόνο ως ένα *Εσωτερικό*, το οποίο, αν και δεν είναι κάτι που στερείται εντελώς-παντελώς ύπαρξης, εν τούτοις δεν συνιστά καμιά πραγματικότητα· αυτό μπορεί να γίνει το ίδιο πραγματικό, μόνο μέσα από την άρση της ατομικότητας, η οποία σφετερίστηκε την πραγματικότητα. Τούτη η μορφή[1] της συνείδησης – που αντιλαμβάνεται τον εαυτό της μέσα στο νόμο, μέσα σε ό,τι είναι *καθεαυτό* αληθινό και καλό, όχι ως ενικότητα, αλλά μόνο ως *ουσία*, και η οποία, από την άλλη πλευρά, ξέρει πως η ατομικότητα είναι το διεστραμμένο και το διαστρέφον και ως εκ τούτου πρέπει να θυσιάσει την ενικότητα της συνείδησης – [τούτη η μορφή] είναι η *αρετή*.

[§ 380] 1. Το νέο μόρφωμα της συνείδησης που προκύπτει ως αρετή είναι η συνείδηση, η οποία έχει δοκιμασθεί και έχει εκπηδήσει μέσα από την εμπειρία της καθολικής τάξης. Ετούτη η συνείδηση διακρίνει τη δυνατότητα να εκφραστεί η καθολική τάξη στην αλήθεια της, μόνο εφόσον εκμηδενιστεί η εγωιστική ατομικότητα με τις διάφορες ενικές της εκδηλώσεις. Αυτή η συνείδηση είναι η αρετή, η οποία θα αρχίσει προς τούτο αγώνα ενάντια σε ένα φίλαυτο κόσμο του συμφέροντος και υπέρ του Καλού· η αρετή ή η ενάρετη συνείδηση αντιμάχεται την πορεία του κόσμου (Weltlauf).

c.
Η ΑΡΕΤΗ ΚΑΙ Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

[I.]
[Ο ΔΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ ΜΕ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ]

§ 381

Στο πρώτο μόρφωμα του ενεργού Λόγου η αυτοσυνείδηση θεωρούσε τον εαυτό της πως είναι καθαρή ατομικότητα, και αντίκρυ σε τούτη έστεκε η κενή καθολικότητα[1]. Στο δεύτερο μόρφωμα, τα δύο μέρη της αντίθεσης είχαν στην πλευρά τους – το καθένα *αμφότερα* – νόμο και ατομικότητα· αλλά το ένα μέρος, η καρδιά, ήταν η άμεση ενότητά τους, ενώ το άλλο ήταν η αντί-θεσή τους. Εδώ, μέσα στη σχέση της αρετής και της πορείας του κόσμου, τα δύο μέλη είναι – το καθένα χωριστά – ενότητα και αντίθεση αυτών των μερών ή είναι μια αμοιβαία κίνηση του νόμου και της ατομικότητας, αλλά μια κίνηση με την έννοια της αντί-θεσης. Για την ενάρετη συνείδηση[2], ο *νόμος* είναι το *ουσιώδες* και η ατομικότητα αυτό που πρέπει να αρθεί, και [πρέπει] συνεπώς να αρθεί τόσο μέσα στη συνείδηση τούτης της ενάρετης ατομικότητας όσο και στην πορεία του κόσμου. Στην πρώτη περίπτωση η ιδιαίτερη ατομικότητα πρέπει να πειθαρχήσει στο καθολικό, στο καθεαυτό αληθές και καλό· αλλά κάτω από τούτη την πειθαρχία απομένει ακόμη μια προσωπική συνείδηση: η αληθινή πειθαρχία δε ζητά τίποτα λιγότερο από τη θυσία της προσωπικότητας στην ολότητά της ως τεκμήριο πως η συνείδηση στην πράξη δεν είναι ακόμα προσκολλημένη σε

[§ 381] 1. έστεκε δηλ. η ηδονή και η αναγκαιότητα.
2. Bewußtsein der Tugend.

ενικότητες. Σε τούτη τη θυσία της ενικότητας η ατομικότητα ξεθεμελιώνεται συγχρόνως από *την πορεία του κόσμου*, γιατί η ατομικότητα είναι επίσης ένα απλό στάδιο, κοινό σε αμφότερα τα μέρη. – Μέσα στην πορεία του κόσμου η ατομικότητα συμπεριφέρεται μ' ένα τρόπο αντίστροφο από εκείνον, με τον οποίο αυτή συμπεριφέρεται, όταν είναι τεθειμένη μέσα στην ενάρετη συνείδηση, δηλ. γίνεται ουσία, ενώ καθυποτάσσει στον εαυτό της το *καθεαυτό* καλό και αληθινό. – Για την αρετή, εξάλλου, η πορεία του κόσμου δεν είναι μόνο τούτο το *διεστραμμένο από την ατομικότητα* καθολικό· αντίθετα, η απόλυτη τάξη είναι ένα εξίσου κοινό σε αμφότερα τα μέρη στάδιο, [μια τάξη] η οποία στην πορεία του κόσμου δεν είναι ωστόσο παρούσα για τη συνείδηση ως μια *ούσα πραγματικότητα*, αλλά μόνο ως η *εσωτερική ουσία* αυτού του κόσμου. Η απόλυτη, συνεπώς, τάξη δε μπορεί κατ' αρχήν να έλθει κυριολεκτικά σε ύπαρξη μέσω της αρετής, γιατί το έρχεσθαι-σε-ύπαρξη, καθότι *πράττειν*, είναι συνείδηση της ατομικότητας, και τούτη πρέπει μάλλον να αναιρεθεί· αλλά διά τούτης της αναίρεσης κατά κάποιο τρόπο κάνουμε τόπο μόνο στο *καθεαυτό* της πορείας του κόσμου για να μπορέσει καθεαυτό και διεαυτό να εισδύσει στην ύπαρξη.

§ 382

Ήδη έχουμε γνωρίσει το καθολικό *περιεχόμενο* της πραγματικής πορείας του κόσμου· με μια εγγύτερη εξέταση βλέπουμε ότι αυτό πάλι δεν είναι τίποτε άλλο παρά οι δύο προηγούμενες κινήσεις της αυτοσυνείδησης. Από τούτες προήλθε το μόρφωμα της αρετής· αφού σ' αυτές ανάγεται η προέλευσή της, σημαίνει ότι αυτές προηγούνται της αρετής· αλλά τούτη επιχειρεί να άρει την προέλευσή της και να επιτύχει την ρεαλιστική της πραγμάτωση, δηλ. να γίνει *διεαυτήν*. Άρα η πορεία του κόσμου είναι αφενός η ενική ατομικότητα, που επιζητεί τη δική της ηδονή και απόλαυση, αλλά ενεργώντας έτσι βρίσκει το τέλος

της, και κατ' αυτόν τον τρόπο ικανοποιεί το καθολικό. Αλλά αυτή τούτη η ικανοποίηση και κάθε άλλη πλευρά αυτής της σχέσης είναι ένα διεστραμμένο μόρφωμα και κίνηση του καθολικού. Η πραγματικότητα είναι μόνο η ενικότητα της ηδονής και της απόλαυσης, προς την οποία όμως είναι αντί-θετο το καθολικό· πρόκειται για μια αναγκαιότητα, η οποία είναι μόνο το κενό μόρφωμα του καθολικού, και έχει το χαρακτήρα μόνο μιας αρνητικής αντίδρασης και μιας χωρίς περιεχόμενο δραστηριότητας. – Η άλλη βαθμίδα της πορείας του κόσμου είναι η ατομικότητα, η οποία καθεαυτήν και διεαυτήν θέλει να είναι νόμος και της οποίας μια τέτοια οίηση διαταράσσει την υφιστάμενη τάξη. Ο καθολικός νόμος, είναι αλήθεια, διατηρείται ενάντια σε τούτη την έπαρση και προβάλλει όχι πλέον ως κάτι αντί-θετο προς τη συνείδηση και ως κενό περιεχομένου, ως μια νεκρή αναγκαιότητα, αλλά σαν μια *μέσα στην ίδια τη συνείδηση αναγκαιότητα*. Όταν όμως αυτή υπάρχει ως η *συνειδητή* αναφορά της απόλυτα αντιφατικής πραγματικότητας, τότε καταλήγει να είναι παραφροσύνη· αλλ' όταν έχει τη μορφή μιας *αντικειμενικής* πραγματικότητας, τότε είναι η διαστροφή εν γένει. Το καθολικό λοιπόν παρουσιάζεται αναμφίβολα και στις δυο περιπτώσεις ως η δύναμη που τις θέτει σε κίνηση, αλλά η *ύπαρξη* τούτης της δύναμης είναι μόνο η καθολική διαστροφή.

[II.]
[Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΩΣ Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑ]

§ 383

Η αρετή είναι τώρα αυτή από την οποία οφείλει το καθολικό να προσλάβει την αυθεντική του πραγματικότητα, και πρέπει να την προσλάβει αίροντας την ατομικότητα, την αρχή [Prinzip] της διαστροφής· ο σκοπός της αρετής είναι λοιπόν να αναστρέφει[1] με τη σειρά του την ήδη διεστραμμένη πορεία του κόσμου και να φέρει στο φως την αληθινή του ουσία. Αυτή η αληθινή ουσία το πρώτον είναι κατά την πορεία του κόσμου μόνο το *καθεαυτό* του· αυτή δεν είναι ακόμη πραγματική, γι' αυτό και η αρετή μπορεί μόνο να την *πιστεύει*. Η αρετή θέλει να υψώσει τούτη την πίστη σε θέαση, αλλά χωρίς να απολαμβάνει τους καρπούς του μόχθου της και της θυσίας. Γιατί, στο βαθμό που η αρετή είναι *ατομικότητα*, συνιστά το *εγχείρημα* του αγώνα, τον οποίο αυτή αναλαμβάνει με την πορεία του κόσμου· ο σκοπός της όμως και η αληθινή της ουσία είναι η κατάκτηση της πραγματικότητας της πορείας του κόσμου· το επίτευγμα έτσι να υπάρξει το καλό, έχει τότε σαν συνέπεια να παύσει να *δρα* η αρετή ή να παύσει να υπάρχει η *συνείδηση* της ατομικότητας. – Ποια θα είναι η έκβαση του ίδιου του αγώνα, τι εμπειρίες βιώνει η αρετή μέσα σ' αυτόν, κατά πόσο με την αυτοθυσία, στην οποία η ίδια υποβάλλεται, υποκύπτει η πορεία του κόσμου και θριαμβεύει η αρετή – για όλα αυτά δε μπορεί κανείς να αποφανθεί, αν δεν λάβει υπόψη του τη φύση των ζωντανών *όπλων* που χρησιμοποιούν οι μαχητές. Γιατί τα όπλα δεν είναι άλλο από την *ουσία*

[§ 383] 1. Verkehren. Εδώ έχει τη σημασία του αναστρέφειν· και με αυτό ο Χέγκελ θέλει να δείξει το αντιστρεπτόν (das zu Verkehrende) της διεστραμμένης πορείας του κόσμου (der verkehrten Weltlaufs).

των ίδιων των μαχητών, [μια ουσία] που κάνει την εμφάνισή της αμοιβαία μόνο για αυτούς τους δύο. Το τι είναι τα όπλα τους, γίνεται φανερό ήδη από εκείνο το οποίο είναι παρόν μέσα σε τούτο τον αγώνα.

§ 384

Για την ενάρετη συνείδηση, το *καθολικό* είναι αυθεντικό μέσα στην *πίστη*, ή *καθεαυτό* είναι αληθινό· αυτό δεν είναι ακόμα μια πραγματική καθολικότητα, αλλά μια *αφηρημένη* τοιαύτη· στην ίδια τούτη τη συνείδηση το καθολικό είναι παρόν *ως σκοπός*, στην πορεία του κόσμου ως *Εσωτερικό*. Για την πορεία του κόσμου είναι σ' αυτόν ακριβώς τον προσδιορισμό που το καθολικό είναι επίσης παρόν στην αρετή· γιατί αυτή *θέλει* κατ' αρχήν να επιτελέσει το καλό, και τούτο-δω δεν αξιώνει ακόμα να γίνει πραγματικότητα. Αυτή η προσδιοριστικότητα μπορεί να γίνει κατά τέτοιο τρόπο αντικείμενο εξέτασης ώστε το καλό, όταν κάνει την εμφάνισή του στον αγώνα ενάντια στην πορεία του κόσμου, να παρουσιάζεται ως κάτι που είναι *για ένα άλλο*, σαν κάτι το οποίο δεν είναι *καθεαυτό και διεαυτό*, γιατί διαφορετικά δεν θα ήθελε να προσδώσει στον εαυτό του την αλήθεια του μέσα από την καθυπόταξη του αντιθέτου του. Λέγοντας ότι το καλό είναι κατ' αρχήν μόνο *για ένα άλλο*, εννοούμε το ίδιο πράγμα με αυτό που προηγούμενα καταδείχθηκε για το καλό κατά τον αντί-θετο τρόπο εξέτασης· [εννοούμε] δηλ. πως αυτό κατ' αρχήν είναι μια *αφαίρεση*[1], η οποία έχει

[§ 384] 1. Η αρετή βλέπει να επιτελείται το Καλό όχι σαν κάτι άλλο που πρέπει να παρατεθεί σε εκείνο που επιτέλεσε η πορεία του κόσμου, αλλά σαν μια πράξη υπέρβασης εκείνου που ήθελε να επιβάλλει η τελευταία. Γι' αυτό και το καλό [= ο σκοπός] της αρετής προσδιορίζεται ως η αφαίρεση από καθετί που επεδίωξε και πέτυχε η πορεία του κόσμου και το οποίο ετούτη-εδώ χαρακτήριζε ως καλό. Ευκρινέστερα θα τεθεί παρακάτω η έννοια του Καλού από την πλευρά της αρετής και η διαστροφή του από την πορεία του κόσμου.

ρεαλιστική ύπαρξη μόνο μέσα στη σχέση της [προς την πορεία του κόσμου], όχι καθεαυτήν και διεαυτήν.

§ 385

Το καλό ή το καθολικό, λοιπόν, όπως εμφανίζεται εδώ, είναι αυτό στο οποίο δίνει κανείς το όνομα *χαρίσματα*, *δεξιότητες*, *δυνάμεις*. Αυτός είναι ένας τρόπος να υπάρχουν τα πνευματικά όντα, τα οποία έτσι παριστάνονται ως ένα καθολικό που έχει ανάγκη από την αρχή[1] της ατομικότητας, για να του προσπορίζει ζωή και κίνηση, και το οποίο σε τούτη την αρχή βρίσκει την *πραγματικότητά* του. Στο βαθμό που μια τέτοια αρχή εγκατοικεί μέσα στην ενάρετη συνείδηση, κάνει *καλή χρήση* του καθολικού, εφόσον όμως αυτή είναι προσκολλημένη στην πορεία του κόσμου, κάνει *κακή χρήση* του καθολικού· – αυτό είναι το παθητικό όργανο, το οποίο χειραγωγούμενο από την ελεύθερη ατομικότητα, που δείχνει αδιαφορία για τη χρήση που του κάνει, μπορεί να γίνεται αντικείμενο κακής χρήσης, για να παραχθεί μια πραγματικότητα που είναι η καταστροφή του· μια χωρίς ζωή ύλη που της λείπει η αυθυπαρξία της, η οποία μπορεί να λαμβάνει τη μια ή την άλλη μορφή και μάλιστα σε σημείο αποσύνθεσής της.

§ 386

Αφού το καθολικό τούτο είναι στη διάθεση της ενάρετης συνείδησης όσο και της πορείας του κόσμου, κανείς δε μπορεί να διαβλέψει, αν έτσι εξοπλισμένη η αρετή θα δαμάσει το βίτσιο. Τα όπλα είναι τα ίδια· πρόκειται για τούτες τις δεξιότητες και δυνάμεις. Είναι αλήθεια πως η αρετή έχει θέσει σε εφεδρεία μια παγίδα: την πίστη της στην αρχέγονη ενότητα του σκοπού της και της ουσίας τής πορείας του κόσμου· [μια εφεδρεία], που στη

[§ 385] 1. Prinzip.

διάρκεια της μάχης πρόκειται να ριχτεί στα νώτα του εχθρού και να οδηγήσει *κατά βάση* στην εκπλήρωση εκείνου του σκοπού. Στην πράξη, συνεπώς, η ιδιαίτερη *επίδοση* και ο αγώνας του ιππότη της αρετής είναι κυριολεκτικά μια φενάκη, την οποία αυτός δε *μπορεί* να πάρει στα σοβαρά, – επειδή γνωρίζει πως η πραγματική του ισχύς έγκειται στο γεγονός ότι το καλό υπάρχει *καθεαυτό και διεαυτό*, δηλ. πραγματώνεται αφ' εαυτού – μια φενάκη, την οποία αυτός δεν *πρέπει*[1] να την αφήσει να γίνει κάτι το σοβαρό. Διότι εκείνο που αυτός στρέφει ενάντια στον εχθρό και βρίσκει να στρέφεται εναντίον του, εκείνο το οποίο τόσο στην περίπτωση τη δική του όσο και σε κείνη του εχθρού τον εκθέτει στη φθορά και βλάβη, δε μπορεί να είναι το ίδιο το καλό· γιατί ο ίδιος είναι που αγωνίζεται να διαφυλάξει και να πραγματώσει το τελευταίο τούτο· αλλά ό,τι είναι εκτεθειμένο σε κίνδυνο μέσα σε τούτο τον αγώνα, είναι μόνο τα αδιάφορα χαρίσματα και οι δεξιότητες. Αυτά όμως στην πράξη δεν είναι τίποτε άλλο από το ίδιο το στερούμενο ατομικότητας καθολικό, το οποίο οφείλει να διαφυλάσσεται ακριβώς και να πραγματώνεται μέσα από τον αγώνα. – Σύγχρονα όμως αυτό το καθολικό είναι *ήδη πραγματωμένο* άμεσα μέσα από την έννοια του αγώνα· αυτό είναι το *καθεαυτό*, το *καθολικό*· και η πραγμάτωσή του σημαίνει μόνο ότι αυτό είναι *συνάμα για ένα άλλο.* Αμφότερες οι πιο πάνω καθορισμένες πλευρές, σύμφωνα με την καθεμιά από τις οποίες το καθολικό έγινε μια αφαίρεση, *δεν είναι πλέον διαχωρισμένες*· αλλά μέσα στον αγώνα και δια μέσου του αγώνα το καλό είναι κατ' εξοχήν εδραιωμένο με βάση αυτούς τους δύο τρόπους. – Η ενάρετη συνείδηση όμως μπαίνει στον αγώνα ενάντια στην πορεία του κόσμου σαν ετούτη-δω να ήταν κάτι το αντί-θετο προς το καλό· μέσα σε τούτο τον αγώνα, ό,τι προσφέρει η πορεία του κόσμου στη συνείδηση είναι το καθολικό – όχι μόνο ως ένα αφηρημένο καθολικό, αλλά ως ένα αναζωογονημένο

[§ 386] 1. Δεν επιτρέπεται, δεν δικαιούται.

από την ατομικότητα και ως εκείνο που είναι για ένα άλλο – ή [είναι] το *πραγματικό αγαθό*[2]. Εκεί λοιπόν που η αρετή έρχεται σε επαφή με την πορεία του κόσμου, άπτεται πάντοτε τέτοιων θέσεων, οι οποίες έχουν να κάνουν με την ύπαρξη του ίδιου του καλού· [ένα καλό] το οποίο, ως το *καθεαυτό* της πορείας του κόσμου, είναι αξεδιάλυτα περιπλεγμένο με όλες τις εκδηλώσεις της πορείας του κόσμου και έχει την ύπαρξή του μέσα στην πραγματικότητα αυτού του ίδιου· η πορεία του κόσμου είναι λοιπόν άτρωτη για την αρετή. Τέτοιες ακριβώς υπάρξεις του καλού και τέτοιες έτσι απαραβίαστες σχέσεις είναι όλα εκείνα τα στοιχεία, τα οποία η αρετή θα έπρεπε να εκθέσει σε κίνδυνο και να τα θυσιάσει. Ο αγώνας, συνεπώς, μπορεί να είναι μόνο μια ταλάντευση ανάμεσα στη διάσωση και στη θυσία· ή μάλλον δεν μπορεί να λαβαίνει χώρα ούτε θυσία αυτού, το οποίο είναι ίδιον, ούτε τρώση αυτού, το οποίο είναι αλλότριο. Η αρετή δε μοιάζει μ' εκείνον το μαχητή, του οποίου μοναδικός σκοπός στη μάχη είναι να διατηρήσει το ξίφος του άσπιλο, αλλά αυτή άρχισε τον αγώνα για να διασώσει και τα όπλα· και όχι μόνο δε μπορεί να κάνει χρήση των δικών της όπλων, αλλά πρέπει ακόμα να διατηρήσει ανέπαφα και εκείνα του εχθρού και να τα προστατεύσει από την δική της επίθεση, γιατί όλα είναι ευγενή μέρη του καλού, για χάρη του οποίου μπήκε στον αγώνα.

§ 387

Για τούτο τον εχθρό, απεναντίας, δεν είναι το *καθεαυτό*, αλλά η *ατομικότητα* που συνιστά την ουσία· η δύναμή του, επομένως, είναι το αρνητικό αξίωμα, για το οποίο τίποτε δεν είναι σταθερό και απόλυτα ιερό, αλλά το οποίο μπορεί να ριψοκινδυνεύσει και να υπομείνει την απώλεια όλων και του καθενός. Ενεργώντας έτσι, ο εχθρός είναι βέβαιος για τη νίκη

2. Das wirkliche Gute: το πραγματικό Καλό.

που επιτυγχάνει με τη δική του επινοητικότητα, όσο και χάρη της αντίφασης, στην οποία εμπλέκεται ο αντίπαλός του. Ό,τι στην αρετή είναι *καθεαυτό*, στην πορεία του κόσμου είναι *δι' αυτήν*· η τελευταία είναι ελεύθερη από κάθε [κατ' αξίωμα] στοιχείο, το οποίο για την αρετή είναι παγιωμένο και στο οποίο τούτη είναι προσηλωμένη. Η πορεία του κόσμου έχει στη δύναμή της ένα τέτοιο στοιχείο, επειδή θεωρεί τούτο πως έχει την ισχύ ενός τέτοιου αξιώματος, το οποίο μπορεί είτε να αναιρεί ή να το αφήνει να υφίσταται· έτσι αυτή έχει στη δύναμή της και τον ενάρετο ιππότη που είναι προσκολλημένος σε κείνο το αξίωμα. Ετούτος δε μπορεί να αποδεσμευτεί απ' αυτό, όπως θα το έκανε με έναν επενδύτη που τον περιβάλλει εξωτερικά, δε μπορεί, με το να το αφήσει πίσω του, ν' απελευθερωθεί από το αξίωμα, γιατί τούτο είναι γι' αυτόν η ουσία που δεν πρέπει να εγκαταλείψει.

§ 388

Σε ό,τι αφορά τέλος την ενέδρα, από την οποία το *καθεαυτό, που είναι το καλό*, πρόκειται δόλια να καταφέρει πισώπλατο χτύπημα στην πορεία του κόσμου, μια τέτοια ελπίδα είναι μάταιη. Η πορεία του κόσμου είναι η άγρυπνη, βέβαιη για τον εαυτό της συνείδηση, η οποία δε μπορεί να χτυπηθεί από τα νώτα αλλ' ανοίγει μέτωπο προς όλες τις κατευθύνσεις· η πορεία του κόσμου είναι πράγματι τέτοια που το καθετί να είναι *για αυτήν* [απλώς ένα αντικείμενο], το καθετί να τελείται *ενώπιόν της*. Εάν όμως το *καθεαυτό*, που είναι το καλό, *για* τον εχθρό της είναι [ένα αδιάφορο αντικείμενο], τότε αυτό είναι περιπλεγμένο μέσα στον αγώνα, τον οποίο έχουμε εξετάσει· αλλά στο βαθμό που αυτό δεν είναι *για την πορεία του κόσμου*, αλλά είναι *καθεαυτό*[1], συνιστά το παθητικό όργανο των χαρισμάτων και

[§ 388] 1. Στο βαθμό δηλ. που το ενδιάθετα καλό (das gute Ansich) δεν

των δεξιοτήτων, την χωρίς πραγματικότητα ύλη· αν παριστανόταν ως πραγματικό Είναι [Dasein], θα ήταν μια καθεύδουσα συνείδηση, η οποία μένει πίσω, κανείς δεν ξέρει πού.

[III.]
[Η ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ]

§ 389

Επομένως, η αρετή νικιέται από την πορεία του κόσμου, επειδή ο σκοπός της στην πράξη δεν είναι παρά μια αφηρημένη, μη-πραγματική *ουσία*, και επειδή σχετικά με την πραγματικότητα η δράση της στηρίζεται σε *διαφορές*, οι οποίες υπάρχουν μόνο στα *λόγια*. Η αρετή επιζητούσε να φέρει το Καλό σε *πραγματική ύπαρξη*, *θυσιάζοντας την ατομικότητα*,· αλλά η πλευρά της *πραγματικότητας* δεν είναι με τη σειρά της παρά η πλευρά της *ατομικότητας*. Το Καλό όφειλε να είναι εκείνο, το οποίο είναι το *καθεαυτό* [= έχει ένα *εσωτερικό Είναι*], και αυτό το οποίο προβάλλει ως αντί-θεση σε ό,τι *είναι*· αλλά το *καθεαυτό*, ειλημμένο με την πραγματική και αληθινή του έννοια, είναι μάλλον το *ίδιο το Είναι*. Το *καθεαυτό* είναι κατ' αρχήν η *αφαίρεση της ουσίας* σε αντίθεση προς την πραγματικότητα· αλλά η αφαίρεση είναι εκείνο για την ακρίβεια, το οποίο δεν υπάρχει στ' αλήθεια, παρά μόνο *για τη συνείδηση*· αυτό ωστόσο σημαίνει πως το ίδιο είναι ό,τι ονομάζει κανείς *πραγματικό*· γιατί το πραγματικό είναι εκείνο το οποίο υπάρχει κατ' ουσίαν

είναι ένα τέτοιο αντικείμενο για την πορεία του κόσμου, αλλά κατέχει ένα εσωτερικό Είναι.

για ένα άλλο, ή αυτό είναι το *Είναι*. Αλλά η συνείδηση της αρετής θεμελιώνεται σε τούτη τη διαφορά του *καθεαυτό* και του *Είναι*, η οποία δεν έχει καμιά αλήθεια. – Η πορεία του κόσμου όφειλε να είναι η διαστροφή του καλού, επειδή έχει για αρχή της την *ατομικότητα*· αλλά ετούτη[1] είναι η αρχή [Prinzip] της πραγματικότητας· γιατί αυτή [η ατομικότητα] είναι κυριολεκτικά η συνείδηση, μέσω της οποίας, *ό,τι είναι καθεαυτό*, είναι εξίσου καλά και *για ένα άλλο*· η πορεία του κόσμου διαστρέφει και αναστρέφει το Αμετάβλητο, αλλά στην πράξη το αναστρέφει από το *μηδέν της αφαίρεσης στο Είναι της ρεαλιστικής πραγματικότητας*.

§ 390

Η πορεία του κόσμου λοιπόν κατάγει θρίαμβο πάνω σε κείνο, το οποίο, αντίθετα προς τούτη, συγκροτεί την αρετή· κατάγει θρίαμβο πάνω σ' αυτήν που έχει για ουσία την χωρίς ουσία αφαίρεση. Αλλά η πορεία του κόσμου δεν νικά κάτι το πραγματικό, αλλά την επινόηση διαφορών που δεν είναι διαφορές· νικά τους στομφώδεις λόγους περί του βελτίστου για την ανθρωπότητα και γύρω από την καταδυνάστευσή της, λόγους περί της υπέρ του Καλού εθελοθυσίας και περί της κακής χρήσης των ανθρώπινων χαρισμάτων· – τέτοιες ιδεώδεις ουσίες και σκοποί καταρρέουν ως κενοί λόγοι, οι οποίοι διεγείρουν την καρδιά, αλλ' αδειάζουν το νου, οι οποίοι εξυψώνουν, αλλά δεν ανυψώνουν[1]· ρητορείες, οι οποίες συγκεκριμένα εκφράζουν μόνο τούτο: το άτομο που διατείνεται πως ενεργεί για τέτοιους

[§ 389] 1. Αναφέρεται στην ατομικότητα.

[§ 390] 1. Με το εύστοχο λογοπαίγνιο: erbauen [= εξυψώνω] – aufbauen [=ανυψώνω] ο Χέγκελ διαπομπεύει την συγκαιρινή τής εποχής του αντίληψη περί της αρετής, η οποία είναι μια ακατάπαυστη λογοκοπία χωρίς καμιά αμοιβαιότητα και πρακτική σύνδεση με τη ζωή της κοινότητας. Γι' αυτό και η πράξη του Λόγου δεν εξαντλείται στην σύλληψη της αφηρημένης ιδέας της

ευγενείς σκοπούς και έχει στα χείλη του τέτοιες ραφινάτες φράσεις, θεωρεί τον εαυτό του ως ένα έξοχο πλάσμα· – μια διόγκωση που γεμίζει το κεφάλι του όσο και αυτό των άλλων, αλλά το γεμίζει με κούφια μεγαλαυχία. – Η αρετή στον αρχαίο κόσμο είχε μια καθορισμένη θετική σημασία, γιατί αντλούσε το *εννοηματικό* της *υπόβαθρο* από την *υπόσταση* του λαού, και προέκρινε για σκοπό της ένα *πραγματικό Καλό που ήδη υπάρχει*· γι' αυτό και δεν εξεγειρόταν ενάντια στην πραγματικότητα, [ειλημμένη] ως μια *γενική διαστροφή*[2], και ενάντια σε μια *πορεία του κόσμου*. Αλλά η αρετή, την οποία εξετάζουμε, έχει το Είναι της έξω από την υπόσταση, είναι μια στερημένη ουσίας αρετή, μια μόνο στη φαντασία και στα λόγια αρετή, λόγια που τους λείπει εκείνο το περιεχόμενο. – Η κενότητα τούτης της ρητορείας, που αντιπαλεύει την πορεία του κόσμου, θα μπορούσε δια μιας να αποκαλυφτεί, αρκεί να διετίθετο κάποιος να εκθέσει τη σημασία της ραφινάτης φρασεολογίας της· – η σημασία της, επομένως, *προϋποτίθεται ως γνωστή*. Η απαίτηση να εκφράσουμε αυτό που είναι γνωστό, είτε θα ικανοποιούνταν με μια νέα πλημμυρίδα από πομφόλυγες, είτε θα έβλεπε να της αντιτίθεται η επίκληση στην καρδιά, η οποία *ενδόμυχα* λέει τι σημαίνουν αυτά τα λόγια· δηλ. αυτή θα ομολογούσε την αδυναμία της να πει *πραγματικά* τι σημαίνουν εκείνα τα λόγια. – Η μηδαμινότητα εκείνης της ρητορείας φαίνεται ότι πέτυχε να γίνει, με ένα ασυνείδητο τρόπο, βεβαιότητα για την παιδεία της εποχής μας, αφού έσβησε κάθε ενδιαφέρον από τον συνολικό όγκο εκείνης της φρασεολογίας και από τον τρόπο που χρησιμοποιήθηκε για την εξάπλωσή του· μια απώλεια, η οποία βρίσκει την έκφρασή της στο γεγονός ότι εκείνη η φρασεολογία προσπορίζει μόνο ένα αίσθημα ανίας.

αρετής, αλλά προϋποθέτει και συνεπάγεται συνάμα μια συγκεκριμένη ολότητα συνέχειας και ασυνέχειας.

2. Allgemeine Verkehrung: γενικευμένη διαστροφή.

§ 391

Ιδού λοιπόν το αποτέλεσμα που προκύπτει από μια τέτοια αντίθεση: η συνείδηση απορρίπτει ως κενό επενδύτη την ιδέα της περί ενός καλού, το οποίο υπάρχει *καθεαυτό*, και το οποίο όμως δεν θα είχε ακόμα πραγματική ύπαρξη. Στη διάρκεια του αγώνα της έμαθε εξ εμπειρίας πως η πορεία του κόσμου δεν είναι όσο φαινόταν κακή· γιατί η πραγματικότητά της είναι η πραγμτικότητα του καθολικού. Με αυτή την εμπειρία, η ιδέα να έρθει σε ύπαρξη το Καλό μέσα από την *εθελοθυσία* της ατομικότητας εγκαταλείπεται· διότι η ατομικότητα δεν είναι άλλο παρά η *πραγμάτωση* αυτού το οποίο υπάρχει καθεαυτό· και η διαστροφή παύει να αντιμετωπίζεται ως μια διαστροφή του Καλού, γιατί αυτή είναι μάλλον η αναστροφή[1] του Καλού, [ειλημμένου] ως σκοπού, σε πραγματικότητα: η κίνηση της ατομικότητας είναι η ρεαλιστικότητα του καθολικού.

§ 392

Αλλά σύμφωνα με το αποτέλεσμα τούτο, εκείνο επίσης, το οποίο ως *πορεία του κόσμου* ήταν αντιμέτωπο προς τη συνείδηση του καθεαυτό-όντος, στην πραγματικότητα έχει ηττηθεί και αφανισθεί. Το *διεαυτό-Είναι* της ατομικότητας, μέσα σε κείνη την αντίθεση, ήταν αντί-θετο στην ουσία ή στο καθολικό και εμφανιζόταν ως μια χωριστή από το *καθεαυτό-Είναι* πραγματικότητα. Εφόσον όμως έγινε φανερό πως η πραγματικότητα βρίσκεται σε αδιαίρετη ενότητα με το καθολικό, το *διεαυτό-Είναι*

[§ 391] 1. Verkehrung. Αξίζει να προσεχτεί η λεπτή εννοιολογική απόχρωση στη χρήση αυτής της λέξης, η οποία από *διαστροφή* του Καλού γίνεται *αναστροφή* του Καλού. Δι' αυτής ο Χέγκελ θέλει να υποδηλώσει το νέο στάδιο της ανθρώπινης δράσης που συνεπάγεται η ίδια η δράση της ατομικότητας και το οποίο αποτελεί υπέρβαση της τελευταίας μέσω της ίδιας τούτης της δράσης της.

της πορείας του κόσμου, το ίδιο όπως και το *καθεαυτό* της αρετής, δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια *άποψη*. Η ατομικότητα της πορείας του κόσμου μπορεί πράγματι να φαντάζεται πως ενεργεί μόνο *για τον εαυτό της* ή *για δικό της συμφέρον*, αλλ' αυτή είναι καλύτερη απ' ό,τι νομίζει: η δράση της είναι σύγχρονα μια *καθολική*, *καθεαυτήν*-ούσα δράση. Όταν η ατομικότητα ενεργεί ιδιοτελώς, απλώς αυτή δεν ξέρει τι κάνει· και όταν διαβεβαιώνει πως όλοι οι άνθρωποι ενεργούν ιδιοτελώς, τότε ισχυρίζεται μόνο πώς κανείς δεν γνωρίζει τι είναι η δράση. – Όταν η ατομικότητα ενεργεί *για τον εαυτό της*, αυτό δε σημαίνει παρά πώς προσλαμβάνει πραγματική ύπαρξη αυτό το οποίο κατ' αρχήν είναι μόνο *καθεαυτό*. Ο σκοπός του *διεαυτό-Είναι*, λοιπόν, για τον οποίο η ατομικότητα πιστεύει πως είναι αντίθετος προς το καθεαυτό, η κενή πονηριά του, όπως και οι λεπτές του εξηγήσεις, που ξέρουν να καταδεικνύουν το ρόλο της ιδιοτέλειας σε κάθε ενέργεια, όλα τούτα έχουν εξαφανιστεί με τον ίδιο τρόπο που εξέλιπε ο σκοπός του *καθεαυτό* και η ρητορική του.

§ 393

Ό,τι λοιπόν *επαγγέλλεται και πράττει η ατομικότητα*, είναι *ένας αυτός καθεαυτόν σκοπός· η χρήση των δυνάμεων, το παιχνίδι της εξωτερικής τους εκδήλωσης είναι αυτό* που τους δίνει ζωή· διαφορετικά, θα ήταν ένα νεκρό καθεαυτό. Το καθεαυτό όμως δεν είναι ένα απραγματοποίητο, χωρίς ύπαρξη, αφηρημένο καθολικό, αλλά αυτό καθεαυτό είναι άμεσα η παρουσία και η πραγματικότητα της εξελικτικής πορείας της ατομικότητας.

C.

Η ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΘΕΩΡΕΙ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΗΣ ΠΩΣ ΕΧΕΙ ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΥΠΑΡΞΗ ΚΑΘΕΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΔΙΕΥΑΤΟΝ

§ 394

Η αυτοσυνείδηση έχει τώρα συλλάβει την έννοια του εαυτού της, η οποία εν πρώτοις ήταν μόνο εκείνη που εμείς είχαμε για αυτήν, δηλ. πως μέσα στη βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού της αυτή είναι η κάθε ρεαλιστική πραγματικότητα· σκοπός και ουσία τότε είναι για την αυτοσυνείδηση εφεξής η αυθόρμητη [αλληλο]διείσδυση του καθολικού – των χαρισμάτων και δεξιοτήτων – και της ατομικότητας[1]. – Τα ενικά στάδια αυτής της εκπλήρωσης και διείσδυσης *προ της ενότητας*, μέσα στην οποία αυτά έχουν συνενωθεί, είναι οι μέχρι τώρα εξετασθέντες σκοποί. Αυτοί εξαφανίστηκαν ως αφαιρέσεις και χίμαιρες, οι οποίες ανήκουν σ' εκείνα τα πρώτα πεπαλαιωμένα μορφώματα της πνευματικής αυτοσυνείδησης και έχουν την αλήθεια τους μόνο μέσα στο υποθετικό Είναι της καρδιάς, στη φαντασία και στην ρητορική, όχι μέσα στο Λόγο, ο οποίος, όντας απολύτως[2] βέβαιος για το ρεαλιστικό του-Είναι, δεν ζητά εφεξής να παραχθεί μόνο ως *σκοπός* σε *αντίθεση* προς την πραγματικότητα

[§ 394] 1. Η ατομικότητα τώρα για το Χέγκελ γίνεται ρεαλιστική καθεαυτήν και διεαυτήν. Από την αντίθεση του καθολικού και του ατομικού, δηλ. των καθολικών χαρισμάτων και δεξιοτήτων και της απόλαυσής τους από το άτομο για το άτομο η ατομικότητα μεθίσταται στην αλληλοδιείσδυση αυτού του καθεαυτού ή καθολικού και της ίδιας της ατομικότητας ως εκείνης που ενσαρκώνει και εκφράζει τη δράση για τη δράση. Μια τέτοια ατομικότητα είναι, όπως θα πει στη συνέχεια ο Χέγκελ, η κατηγορία, δηλ. η έλλογη ενότητα της υποκειμενικότητας [= αυτοσυνείδησης] και της κατά νομοτέλεια αντικειμενικότητας.

2. an und für sich: καθεαυτόν και διεαυτόν.

που είναι άμεση, αλλά έχει για αντικείμενο της συνείδησής του την κατηγορία ως τέτοια. – Ο προσδιορισμός δηλ. της αυτοσυνείδησης ως *διεαυτό-Είναι* ή ως *αρνητικής* αυτοσυνείδησης, ο προσδιορισμός, στον οποίο κάνει την εμφάνισή του ο Λόγος, είναι ανηρημένος· αυτή *συναπάντησε* μια *πραγματικότητα*, η οποία έμελλε να είναι η άρνησή της, και μόνο μέσα από την αναίρεση τούτης της πραγματικότητας η αυτοσυνείδηση πραγμάτωσε το *σκοπό* της. Εφόσον όμως *σκοπός* και *καθεαυτό-Είναι* αποδείχτηκε πως είναι το ίδιο μ' αυτό, το οποίο είναι το *Είναι* για *άλλο* και η *συναπαντώμενη πραγματικότητα*, η αλήθεια δεν διαχωρίζεται πλέον από τη βεβαιότητα· λίγο, εξάλλου, ενδιαφέρει αν ο τεθειμένος σκοπός εκλαμβανόταν ως η εαυτού βεβαιότητα και η πραγμάτωσή του ως η αλήθεια, ή εάν αντίστροφα αυτός εκλαμβανόταν ως η αλήθεια και η πραγματικότητα ως βεβαιότητα· η ουσία ωστόσο και ο σκοπός καθεαυτόν και διεαυτόν είναι η βεβαιότητα της ίδιας της άμεσης ρεαλιστικότητας, η σύμφυρση του *καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι*, του καθολικού και της ατομικότητας. Η δράση συγκροτεί για την αυτοσυνείδηση την αλήθεια και την πραγματικότητά της, και η *έκθεση* ή η *έκφραση της ατομικότητας*, σε σχέση προς τη δράση, είναι σκοπός καθεαυτόν και διεαυτόν.

§ 395

Με τούτη την έννοια λοιπόν η αυτοσυνείδηση επανέκαμψε στον εαυτό της έξω από τους αντι-θετικούς προσδιορισμούς, τους οποίους είχε η κατηγορία για την αυτοσυνείδηση και ενείχε η σχέση της τελευταίας προς την κατηγορία, όταν τούτη ήταν παρατηρούσα αυτοσυνείδηση και κατ' επέκταση ασκούσε ενεργητικό ρόλο. Η αυτοσυνείδηση έχει για αντικείμενό της την ίδια την καθαρή κατηγορία, ή είναι η κατηγορία που απέκτησε συνείδηση του εαυτού της. Έτσι έχει ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς της με τα προγενέστερα μορφώματά της· τούτα κείτονται

πίσω της, ριγμένα στη λησμοσύνη, δεν ξεπροβάλλουν αντίκρυ της ως δεδομένος κόσμος της, αλλά αναπτύσσονται στο εσωτερικό της αυτοσυνείδησης ως διαφανείς βαθμίδες. Μέσα στη συνείδησή της όμως αυτές πέφτουν ακόμη χωριστά η μια από την άλλη ως μια *κίνηση* διαφορετικών βαθμίδων, η οποία δεν έχει ακόμα συναχθεί στην υποστασιακή της ενότητα. Αλλά μέσα σε *όλες* [τις βαθμίδες] η αυτοσυνείδηση έχει σταθερά κατά νου την απλή ενότητα του [αντικειμενικού] Είναι και του Εαυτού, η οποία είναι το *γένος* της. –

§ 396

Ενεργώντας έτσι η συνείδηση απεκδύθηκε κάθε αντίθεση και συνθήκη που επηρεάζει τη δράση της· εκ νέου εκκινεί από *τον εαυτό της*, για να κατευθυνθεί όχι σε *ένα άλλο*, αλλά στον *ίδιο τον εαυτό της*. Εφόσον η ατομικότητα, σ' αυτήν την ίδια, είναι η πραγματικότητα, το *υλικό* του ενεργείν και ο *σκοπός* της δράσης βρίσκονται μέσα στην ίδια τη δράση. Γι' αυτό και τούτη έχει την όψη της κίνησης ενός κύκλου, ο οποίος εντός εαυτού κινείται ελεύθερα μέσα στο κενό και απρόσκοπτα, πότε εκτείνεται, πότε περιστέλλεται, και κατενθουσιασμένος παίζει μόνο μέσα στον κόσμο του εαυτού του και με τον κόσμο του εαυτού του. Το στοιχείο, μέσα στο οποίο η ατομικότητα αναπτύσσει το μόρφωμά της, έχει τη σημασία αποκλειστικά ενός παραλήπτη αυτού του μορφώματος· είναι η ημέρα εν γένει, στους κόλπους της οποίας η συνείδηση θέλει να φανερωθεί. Η δράση δεν μεταλλάσσει τίποτα και δεν αντιμάχεται τίποτα· αυτή είναι η καθαρή μορφή της μετάβασης από την κατάσταση του *μη-ορατού-Είναι* σε κείνη του *ορατού*, και το περιεχόμενο, που εκτίθεται στο φως της ημέρας και φανερώνεται, δεν είναι άλλο από εκείνο που είναι ήδη τούτη η δράση καθεαυτήν. Αυτή είναι *καθεαυτήν*: τούτο είναι η μορφή της ως μορφή μιας *νοούμενης ενότητας*· και αυτή είναι *πραγματική*· – τούτο-εδώ είναι η μορφή της ως μια *ενότητα μέσα στο στοιχείο του*

Είναι· η ίδια η δράση είναι *περιεχόμενο* μόνο όταν, μέσα σ' αυτό τον προσδιορισμό της απλότητας, αντιπαραβάλλεται με το χαρακτήρα του ως μετάβαση και κίνηση.

a.
ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΖΩΙΚΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ[1] ΚΑΙ Η ΑΠΑΤΗ, Ή ΤΟ ΙΔΙΟ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑ

§ 397

Ετούτη η καθεαυτήν ρεαλιστική ατομικότητα είναι κατ' αρχήν πάλι μια *ενική* και *καθορισμένη* ατομικότητα. Η απόλυτη ρεαλιστική πραγματικότητα, ως τέτοια που η ατομικότητα ξέρει τον εαυτό της πως είναι, είναι λοιπόν, σύμφωνα με τον τρόπο που η ατομικότητα συνειδητοποιεί αυτήν, η *αφηρημένη καθολική* ρεαλιστικότητα, η οποία χωρίς πλήρωση και περιεχόμενο είναι μόνο το κενό διανόημα αυτής της κατηγορίας. – Πρέπει να δούμε πώς τούτη η έννοια της ίδιας της καθεαυτήν ρεαλιστικής ατομικότητας προσδιορίζεται στις πτυχές της και πώς η έννοια της ίδιας εισδύει στη συνείδησή της.

---

1. Σχετικά με την κατανόηση της Χεγκελιανής φράσης «das geistige Tierreich» δεν υπάρχει μια οριστικά ικανοποιητική ερμηνεία. Γενικά μπορεί να πει κανείς ότι ο Χέγκελ εδώ αναφέρεται στον προσδιορισμό των σχέσεων της ατομικότητας με την κοινωνία των αντιφάσεων και των αθέμιτων ανταγωνισμών που προκαλεί στα μέλη της αφόρητη διχοστασία και διχοτόμηση. Από τις πολλές ερμηνευτικές δοκιμές ας προσεχτεί η ερμηνεία του J. Hyppolite 1946, σελ. 287: «Κάθε ατομικότητα αρχίζει να απομονώνεται στο περιορισμένο καθήκον της και δε θέλει να εκφράσει παρά τη φύση της· όταν δε αισθάνεται εξυψωμένη κάτω από το εφήμερο και περιορισμένο έργο της, δικαιώνεται στα μάτια του εαυτού της και των άλλων με τον ισχυρισμό ότι έχει συνεισφέρει από την πλευρά της ταπεινότητάς της σε μια πιο γενική υπόθεση, σε ένα πιο καθολικό καθήκον».

[Ι.]
[Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑΣ ΩΣ ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑΣ]

§ 398

Η έννοια τούτης της ατομικότητας, η οποία ως τέτοια είναι για τον ίδιο τον εαυτό της κάθε ρεαλιστική πραγματικότητα, κατ' αρχήν είναι *αποτέλεσμα*· η ατομικότητα τούτη δεν έχει ακόμα εκθέσει την κίνησή της και τη ρεαλιστικότητά της και εδώ είναι τεθειμένη *άμεσα* ως ένα *απλό καθεαυτό-Είναι*. Αλλά η αρνητικότητα, που είναι το ίδιο με ό,τι εκδηλώνεται ως κίνηση, είναι παρούσα μέσα στο *απλό καθεαυτό* ως *προσδιοριστικότητα*· και το [απλό] *Είναι* ή το απλό καθεαυτό γίνεται μια καθορισμένη σφαίρα του Είναι. Η ατομικότητα, συνεπώς, εμφανίζεται ως αρχέγονη καθορισμένη φύση – ως *αρχέγονη* φύση, επειδή αυτή *είναι καθεαυτήν*, ως αρχέγονα *καθορισμένη*, επειδή το αρνητικό στοιχείο είναι παρόν μέσα στο *καθεαυτό*, και έτσι το τελευταίο καταλήγει να είναι μια ποιότητα. Αυτός ο περιορισμός του Είναι ωστόσο *δε* μπορεί *να περιορίσει* τη *δραστηριότητα* της συνείδησης, επειδή τούτη-εδώ είναι μια ολοκληρωμένη αναφορά του *εαυτού στον εαυτό*· η αναφορά σε ένα άλλο, η οποία θα ήταν ο περιορισμός της, είναι ανηρημένη. Η αρχέγονη προσδιοριστικότητα της φύσης είναι λοιπόν μόνο ένα απλό αξίωμα, – ένα διάφανο καθολικό στοιχείο, μέσα στο οποίο η ατομικότητα παραμένει ελεύθερη και ίση με τον εαυτό της, όσο αυτή εκεί μέσα εκπτύσσει απρόσκοπτα τις διαφορές της και μέσα στην πραγμάτωσή της είναι μια καθαρή αλληλεπίδραση με τον εαυτό της. Ακριβώς όπως συμβαίνει με την απροσδιόριστη ζωή του ζώου, η οποία εμφυσεί την αναπνοή της στο στοιχείο του νερού, του αέρα ή της γης και στο εσωτερικό της τελευταίας πάλι σε περισσότερο προσδιορισμένες αρχές, εμβαπτίζοντας την ολότητα της φύσης της μέσα σ' αυτές, και

ακόμη, σε πείσμα του εκ του στοιχείου περιορισμού, κρατώντας εκείνη τη φύση υπό τον έλεγχό της, διατηρώντας τον εαυτό της μέσα στο δικό της Ένα [= ενότητα] και παραμένοντας, [ειλημμένη] ως αυτή η μερική οργάνωση, η ίδια καθολική ζωή του ζώου.

§ 399

Αυτή η καθορισμένη αρχέγονη *φύση* της συνείδησης, που μέσα σε τούτη τη φύση είναι ελεύθερη και παραμένει εξ ολοκλήρου σ' αυτή, εκδηλώνεται ως το άμεσο και μοναδικό αυθεντικό *περιεχόμενο* εκείνου, το οποίο για το άτομο είναι σκοπός. Αναμφίλεκτα, αυτό είναι *καθορισμένο* περιεχόμενο, αλλά εν γένει είναι *περιεχόμενο* μόνο στο βαθμό που εξετάζουμε το *καθεαυτό*-Είναι μεμονωμένα. Στ' αλήθεια όμως αυτό είναι η ρεαλιστική πραγματικότητα, στην οποία έχει διεισδύσει η ατομικότητα· η πραγματικότητα, όπως αυτή είναι παρούσα μέσα στη συνείδηση ως ενική συνείδηση, και όπως είναι κατ' αρχήν τεθειμένη *ως ον*, όχι ακόμα ως κάτι που δρα. Αλλά ως προς τη δράση εκείνη η προσδιοριστικότητα αφενός δεν είναι ένας περιορισμός, τον οποίο η δράση θα ήθελε να υπερβεί, επειδή εκείνη, ιδωμένη ως μια υπαρκτή ποιότητα, είναι το απλό χρώμα του στοιχείου, μέσα στο οποίο κινείται η δράση· αφετέρου όμως η αρνητικότητα είναι *προσδιοριστικότητα* μόνο στην περιοχή του Είναι· αλλά η ίδια η *δράση* δεν είναι άλλο από την αρνητικότητα· άρα, όταν η ατομικότητα δρα, η προσδιοριστικότητα διαλύεται μέσα στο γενικό κλίμα της αρνητικότητας, ή μέσα στην πεμπτουσία[1] κάθε προσδιοριστικότητας.

[§ 399] 1. Inbegriff. Η λέξη εδώ ενέχει βασικά μια ετυμολογική ερμηνεία και δηλώνει την έννοια (Begriff), η οποία περιέχει κάθε προσδιοριστικότητα. Αυτό σημαίνει ότι η δράση της ατομικότητας, καθότι διανοηματική, κατακυρώνεται ως μια άρνηση του περιορισμού, τον οποίο επιβάλλει το φυσικό Είναι του ατόμου και ο οποίος συνιστά την αρχέγονα προσδιορισμένη του φύση.

§ 400

Μέσα στη *δράση* και στη συνείδηση της δράσης είναι που η απλή αρχέγονη φύση εισδύει στη διαφορά, την οποία συνεπάγεται αυτή [η δράση]. Ετούτη *κατ' αρχήν* είναι παρούσα ως αντικείμενο και μάλιστα ως *αντικείμενο*, το οποίο ανήκει ακόμα στη *συνείδηση*, δηλ. ως *σκοπός*, και γι' αυτό είναι αντί-θετη προς μια δεδομένη πραγματικότητα. Το *άλλο* στοιχείο είναι η *κίνηση* του σκοπού, τον οποίο η παράσταση συλλαμβάνει να ηρεμεί [= αδρανεί], είναι η πραγμάτωση, [ειλημμένη στην παράσταση] ως η αναφορά του σκοπού στην καθαρά μορφική πραγματικότητα· [το άλλο στοιχείο], συνεπώς [είναι] η παράσταση της ίδιας της *μετάβασης* ή το *μέσο*. Το *τρίτο* στοιχείο εν τέλει είναι το αντικείμενο, όταν αυτό δεν υπάρχει πλέον ως σκοπός, τον οποίο το ενεργό υποκείμενο συναισθάνεται άμεσα για *δικό του*, αλλά είναι αντικείμενο έξω από το ενεργό υποκείμενο και *για τούτο* είναι ένα *άλλο*. – Σύμφωνα όμως με την έννοια αυτής της σφαίρας, τούτες οι διαφορετικές όψεις πρέπει να είναι έτσι εδραιωμένες, ώστε το περιεχόμενο σ' αυτές να παραμένει το ίδιο και να μην εμφιλοχωρεί καμιά διαφορά, ούτε ανάμεσα στην ατομικότητα και το Είναι εν γένει, ούτε ανάμεσα στο *σκοπό* και την *ατομικότητα* ως *αρχέγονη φύση*, ή ανάμεσα στο σκοπό και την δεδομένη πραγματικότητα, ούτε ακόμα ανάμεσα στο *μέσο* και σ' εκείνη την πραγματικότητα ως απόλυτο *σκοπό*, ούτε ανάμεσα στην *δημιουργημένη* [από το ενεργό υποκείμενο] *πραγματικότητα* και τον σκοπό, ή την αρχέγονη φύση, ή το μέσο.

§ 401

Η αρχέγονα προσδιορισμένη φύση της ατομικότητας λοιπόν, η άμεση ουσία της, δεν είναι, κατά πρώτον, ακόμα τεθειμένη ως μια ενεργός δύναμη, και ως τέτοια ονομάζεται *ειδική* ικανό-

τητα, ταλέντο, χαρακτήρας κ.λπ. Τούτη η ιδιαίτερη απόχρωση του πνεύματος πρέπει να εξετάζεται ως το μοναδικό περιεχόμενο του ίδιου του σκοπού και αποκλειστικά ως η ρεαλιστικότητα. Αν μπορούσαμε να φανταστούμε τη συνείδηση να χωρεί πέρα απ' αυτό το περιεχόμενο και να θέλει να κάνει πραγματικότητα ένα άλλο περιεχόμενο, τότε θα τη φανταζόμασταν σαν ένα *μηδέν* που αποβλέπει στο *μηδέν*. – Εξάλλου, αυτή η αρχέγονη ουσία δεν αποτελεί μόνο το περιεχόμενο του σκοπού, αλλά είναι καθεαυτήν και η *πραγματικότητα*, η οποία ως προς τα άλλα εμφανίζεται σαν *δεδομένη* ύλη της δράσης, σαν μια *συναπαντώμενη* πραγματικότητα, η οποία και πρέπει να μεταπλασθεί μέσα στην πορεία της δράσης. Ετούτη δηλ. είναι καθαρή μετάθεση [= μεταλλαγή] από τη μορφή του Είναι που δεν έχουμε εκθέσει ακόμη σ' εκείνη του Είναι που έχει εκτεθεί· το καθεαυτό-Είναι εκείνης της αντί-θετης προς τη συνείδηση πραγματικότητας είναι συρρικνωμένο σε μια απλώς κενή εμφάνεια. Αυτή η συνείδηση, εφόσον προορίζεται για πρακτική δράση, δεν αφήνει τον εαυτό της να αποπλανηθεί από την εμφάνεια της παρούσας πραγματικότητας· και παρόμοια, αντί να περιπλανάται σε κενές σκέψεις και σκοπούς, πρέπει να προσηλώνεται στο αρχέγονο περιεχόμενο της ουσίας της. – Αυτό το αρχέγονο περιεχόμενο, πράγματι, δεν είναι *για* τη συνείδηση παρά μόνο, *όταν αυτή το έχει πραγματώσει*· αλλά η διαφορά ανάμεσα σε ένα περιεχόμενο, *το οποίο* [είναι[1]] σαφώς *για τη* συνείδηση μόνο στο *εσωτερικό του εαυτού της*, και σε μια έξω από τη συνείδηση καθεαυτήν ούσα πραγματικότητα δεν υπάρχει πλέον. – Η συνείδηση μόνο πρέπει ν' αναπτύξει πρακτική δράση για να είναι *δι' αυτήν* ό,τι *αυτή* είναι *καθεαυτήν*· μ' άλλα λόγια, η πρακτική δράση είναι ακριβώς το γίγνεσθαι του πνεύματος ως *συνείδησης*. Άρα, ό,τι αυτή είναι *καθεαυτήν*, το ξέρει από την πραγματικότη-

---

[§ 401] 1. [ist]: προστίθεται από τον Hoffmeister.

τά της[2]. Έτσι το άτομο δε μπορεί να ξέρει τι *είναι αυτό* [πραγματικά], προτού γίνει πραγματικότητα μέσω της δράσης. – Αλλ' αυτό τότε φαίνεται να μη μπορεί να προσδιορίσει τον *σκοπό* της δράσης του, πριν τον πραγματοποιήσει· ταυτόχρονα όμως πρέπει, όντας συνείδηση, να έχει εμπρός του από πριν την πράξη, σαν την *εντελώς δική του*, δηλ. σαν *σκοπό*. Το άτομο λοιπόν που αρχίζει να δρα μοιάζει να βρίσκεται έγκλειστο μέσα σ' ένα κύκλο, όπου το ένα στάδιο προϋποθέτει ήδη το άλλο, και έτσι να μη μπορεί να βρει ένα αφετηριακό σημείο, επειδή την αρχέγονη ουσία του, η οποία πρέπει αναγκαστικά να είναι σκοπός του, την γνωρίζει *μόνο από την πράξη*, αλλά, για να πράξει, πρέπει να κατέχει *εκ των προτέρων το σκοπό*. Ακριβώς γι' αυτό όμως το άτομο πρέπει ν' αρχίσει *άμεσα* και να περάσει απευθείας στη δραστηριότητα, κάτω από οποιεσδήποτε περιστάσεις και χωρίς περαιτέρω περίσκεψη γύρω από το *ξεκίνημα*, το *μέσον* και το *τέλος*· διότι η ουσία του και η εσωτερική[3] του φύση είναι ξεκίνημα, μέσον, τέλος, είναι όλα σε ένα. Ως *ξεκίνημα* η φύση είναι παρούσα στις *περιστάσεις* της πρακτικής δραστηριότητας, και το *ενδιαφέρον* που βρίσκει το άτομο σε κάτι είναι η ήδη δοθείσα απάντηση στο ερώτημα: εάν πρέπει αυτό να δραστηριοποιηθεί και τι πρέπει να κάνει σε μια δεδομένη περίπτωση. Γιατί ό,τι φαίνεται να είναι μια δεδομένη πραγματικότητα, είναι αυτή τούτη η αρχέγονη φύση του, η οποία έχει μόνο την εμφάνεια ενός [αντικειμενικού] *Είναι* – μια εμφάνεια που εγκατοικεί μέσα στην έννοια της αυτοδιχαζόμενης δραστηριότητας, αλλά εκδηλώνεται ως η αρχέγονη φύση *του* λόγω του *ενδιαφέροντος* που το άτομο βρίσκει σε τούτη την πραγματικότητα. – Κατά τον ίδιο τρόπο το *πώς* ή τα *μέσα* προσδιορίζονται καθεαυτά και διεαυτά. Το *ταλέντο* επίσης δεν είναι τίποτε άλλο

2. Δηλ. απ' αυτό που η συνείδηση είναι ως ενεργός πραγματικότητα (Wirklichkeit)· ως «αμ' έργον» Είναι (am Werk Sein).

3. *ansich*seiende: η *καθεαυτήν*-ούσα.

παρά η προσδιορισμένη αρχέγονη ατομικότητα, ιδωμένη ως *εσωτερικό μέσο* ή ως *μετάβαση* από το σκοπό στην πραγματικότητα. Το *πραγματικό* μέσο όμως και η ρεαλιστικά υπαρκτή μετάβαση είναι η ενότητα του ταλέντου με την παρούσα μέσα στο ενδιαφέρον φύση του Πράγματος· στο μέσον το ταλέντο παριστά την πλευρά της δραστηριότητας, το ενδιαφέρον την πλευρά του περιεχομένου· αμφότερα είναι η ίδια η ατομικότητα σαν σύμφυρση του Είναι και της δραστηριότητας. Ό,τι λοιπόν υπάρχει, είναι οι δεδομένες *περιστάσεις*, οι οποίες *καθεαυτές* αποτελούν την αρχέγονη φύση του ατόμου· στη συνέχεια το ενδιαφέρον, για το οποίο αυτές οι περιστάσεις λογίζονται ως *κάτι δικό του* ή ως *σκοπός*· τέλος η σύνδεση και η αναίρεση των όρων αυτής της αντίθεσης μέσα στο *μέσον*. Η ίδια η σύνδεση πέφτει μέσα στη συνείδηση και το ήδη εξεταζόμενο όλο είναι η μια πλευρά μιας αντίθεσης. Αυτή η υπολειπόμενη φαινομενική παρουσία της αντί-θεσης έρχεται να αναιρεθεί από την ίδια τη *μετάβαση* ή το *μέσο*· – διότι τούτο είναι *ενότητα* του Εξωτερικού και του Εσωτερικού, [είναι] το αντίθετο της προσδιοριστικότητας, την οποία αυτό έχει ως *εσωτερικό* μέσο· ετούτο, συνεπώς, αίρει την προσδιοριστικότητα και θέτει τον εαυτό του – τούτη την ενότητα της δραστηριότητας και του Είναι – ομοίως ως *εξωτερικό*, ως την ίδια την ατομικότητα που έγινε πραγματικότητα, δηλ. [μια ατομικότητα], η οποία *γι' αυτή την ίδια* είναι τεθειμένη ως το *ον*. Η σύνολη πρακτική δραστηριότητα, κατ' αυτόν τον τρόπο, δεν εξέρχεται του εαυτού ούτε ως *περιστάσεις* ούτε ως *σκοπός* ούτε ως *μέσο* ούτε ως *έργο*.

§ 402

Με το έργο όμως φαίνεται να έρχεται στο προσκήνιο η διαφορά των αρχέγονων φύσεων· το έργο, όπως και η αρχέγονη φύση, την οποία αυτό εκφράζει, είναι κάτι το *προσδιορισμένο*· γιατί η αρνητικότητα, εκβεβλημένη και απαλλαγμένη από την

πρακτική διαδικασία, καθότι *ούσα πραγματικότητα*, είναι παρούσα σαν ποιότητα μέσα στο ίδιο το έργο. Αλλά η συνείδηση έναντι του έργου ορίζεται ως εκείνο, που φέρει στη δική του σφαίρα την προσδιοριστικότητα ως αρνητικότητα *εν γένει*, ως δραστηριότητα· η συνείδηση λοιπόν είναι το καθολικό συγκριτικά μ' εκείνο τον ειδικό χαρακτήρα του έργου· γι' αυτό και μπορεί να το *συγκρίνει* με άλλα έργα και έτσι να συλλαμβάνει τις ίδιες τις ατομικότητες ως *διαφορετικές*· να συλλαμβάνει το άτομο, που παρεμβαίνει στο έργο του, με τρόπο πιο αποφασιστικό, είτε ως μια πιο ισχυρή ενέργεια της θέλησης είτε ως πιο πλούσια φύση, δηλ. μια φύση, της οποίας ο αρχέγονος χαρακτήρας είναι λιγότερο περιορισμένος, – ενώ από την άλλη η συνείδηση μπορεί να συλλαμβάνει μια άλλη φύση σαν πιο αδύνατη και πιο ενδεή.

§ 403

Σε αντίθεση με τούτη την επουσιώδη διαφορά του *μεγέθους* το *Καλό* και το *Κακό* θα εξέφραζε μια απόλυτη διαφορά· αλλά τούτη δεν λαβαίνει χώρα εδώ. Ό,τι θα θεωρούνταν ότι είναι καλό ή κακό, αυτό είναι σε κάθε περίπτωση μια δραστηριότητα και μια επίδοση, κατά την οποία παρουσιάζεται και εκφράζεται μια ατομικότητα, και για τούτο το λόγο καθετί είναι καλό· και δεν θα μπορούσε κανείς να πει με ακρίβεια τι έμελλε να είναι το Κακό. Αυτό που θα μπορούσε να αποκαλείται ένα κακό έργο, είναι η ατομική ζωή μιας ορισμένης φύσης, η οποία εκεί μέσα βρίσκει την πραγμάτωσή της· η ζωή αυτή θα μπορούσε να εκφυλιστεί σ' ένα κακό έργο μόνο μέσα από μια σκέψη που επιδίδεται σε συγκρίσεις, [μια σκέψη], η οποία είναι ένα κενό πράγμα, επειδή υπερβαίνει την ουσία του έργου [που έγκειται στο] να βρίσκει έκφραση η ατομικότητα, και επιζητεί και αξιώνει από το έργο ποιος ξέρει τι άλλο. – Η σκέψη που επιδίδεται σε τέτοιες συγκρίσεις θα μπορούσε ν' αφορά μόνο την

πιο πάνω αναφερθείσα διαφορά· ετούτη όμως, καθότι διαφορά μεγέθους, είναι καθεαυτήν μια επουσιώδης διαφορά, και ειδικά εδώ για το λόγο ότι εκείνα που θα συγκρίνονταν μεταξύ τους θα ήταν διαφορετικά έργα και ατομικότητες· αλλά τούτα εδώ δεν έχουν καμιά συνάφεια μεταξύ τους· το καθένα αναφέρεται μόνο στον ίδιο του τον εαυτό. Η αρχέγονη φύση είναι μόνο το *καθεαυτό* ή ό,τι θα μπορούσε να τίθεται στο θεμέλιο ως μέτρο κρίσης του έργου και αντίστροφα. Αμφότερα όμως έχουν μια αμοιβαία αντιστοιχία: δεν υπάρχει τίποτα *για* την ατομικότητα, το οποίο να μην έγινε *από* τούτη ή δεν υπάρχει καμιά *πραγματικότητα*, η οποία να μην συνθέτει τη φύση και τη δράση της ατομικότητας· και ακόμα δεν υπάρχει δράση ή καθεαυτό τούτης που να μην έχει πραγματική ύπαρξη· και μόνο αυτά είναι τα στοιχεία που επιδέχονται σύγκριση.

§ 404

Διόλου δεν υπάρχει λοιπόν τόπος εδώ ούτε για *εξύμνηση*, ούτε για *θρήνο*, ούτε για μεταμέλεια· διότι τέτοιου είδους πράγματα εκπορεύονται από ένα πνεύμα που φαντάζεται ένα άλλο *περιεχόμενο* και ένα *καθεαυτό* διαφορετικό από την αρχέγονη φύση του ατόμου και τη δεδομένη πραγματοποίησή της μέσα στον πραγματικό κόσμο. Οτιδήποτε και αν πράττει το άτομο και οτιδήποτε του συμβαίνει, αυτό είναι που το έπραξε το ίδιο το άτομο και είναι τούτο το ίδιο· το άτομο μπορεί να έχει τη συνείδηση μόνο της καθαρής διαπεραίωσης του *εαυτού του* από τη νύχτα της δυνατότητας στην ημέρα του παρόντος, [από τη νύχτα] του *αφηρημένου καθεαυτό* στη σημασία του *πραγματικού* Είναι· [ακόμη μπορεί] να έχει τη βεβαιότητα πως, ό,τι του συμβαίνει κατά την ημέρα, δε μπορεί να είναι άλλο από κείνο που υπήρχε τη νύχτα σε υπολανθάνουσα μορφή. Είναι αλήθεια πως η συνείδηση αυτής της ενότητας είναι εξίσου μια σύγκριση, αλλά ό,τι υπόκειται σε σύγκριση, έχει απλώς την *εμφάνεια* της

αντίθεσης· μια εμφάνεια της μορφής [μιας αντίθεσης], που για τον αυτοσυνείδητο Λόγο, σύμφωνα με τον οποίο η ατομικότητα καθεαυτήν είναι η πραγματικότητα, δεν είναι τίποτε άλλο από μια εμφάνεια [= επίφαση]. Το άτομο λοιπόν, επειδή ξέρει πως μέσα στον πραγματικό του κόσμο δε μπορεί να βρει άλλο από την ενότητα αυτού του κόσμου με τον εαυτό του ή μόνο τη βεβαιότητα του εαυτού του μέσα στην αλήθεια εκείνου του κόσμου και πως έτσι πετυχαίνει πάντα το σκοπό του, μπορεί *καθεαυτό μόνο χαρά να νιώσει*.

[II.]
[ΤΟ ΙΔΙΟ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑ ΚΑΙ Η ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑ]

§ 405

Αυτό είναι η έννοια, την οποία σχηματίζει για τον εαυτό της η συνείδηση που έχει τη βεβαιότητα πως ο εαυτός της είναι μια απόλυτη σύμφυρση της ατομικότητας και του Είναι· ας δούμε αν αυτή η έννοια βεβαιώνεται από την εμπειρία και αν η ρεαλιστικότητά της εναρμονίζεται με τούτη. Το έργο είναι η ρεαλιστικότητα, την οποία η συνείδηση προσδίδει στον εαυτό της· μέσα στο έργο είναι που το άτομο είναι για τη συνείδηση ό,τι είναι *καθεαυτό*, και με τέτοιο τρόπο που η συνείδηση, *για την οποία* αυτό γίνεται συγκεκριμένο μέσα στο έργο, να μην είναι η μερική, αλλά η *καθολική συνείδηση*· μέσα στο έργο αποκλειστικά είναι που η συνείδηση βρίσκεται εκτεθειμένη στο στοιχείο της καθολικότητας και στον χωρίς συγκεκριμένη ποιότητα χώρο του Είναι. Η συνείδηση που αποτραβιέται από το έργο της είναι στην πράξη η καθολική [συνείδηση] – επειδή, μέσα σε τούτη την αντίθεση, αυτή γίνεται η *απόλυτη αρνητικό-*

τητα ή η δράση – σε αντίθεση προς το έργο της, που είναι η *προσδιορισμένη* [συνείδηση]. Αυτή υπερβαίνει έτσι τον εαυτό της ως έργο και η ίδια είναι ο χωρίς συγκεκριμένη ποιότητα χώρος, ο οποίος βρίσκει τον εαυτό του να μην γεμίζει από το έργο της. Εάν εν τούτοις πρωτύτερα η ενότητά τους διατηρούνταν μέσα στην έννοια, αυτό έγινε ακριβώς επειδή το έργο, καθότι έργο *μέσα στο στοιχείο του Είναι*, ήταν ανηρημένο. Αλλά το έργο οφείλει να *είναι* [= *υπάρχει*], και πρέπει να δούμε πως μέσα στο *Είναι* του έργου η ατομικότητα θα διατηρήσει την καθολικότητά του και θα πετύχει να ικανοποιηθεί και η ίδια. – Καταρχήν πρέπει να εξετάσουμε διεαυτό [= ξέχωρα] το έργο που έγινε. Αυτό έχει συναποδεχθεί τη φύση της ατομικότητας στο σύνολό της· το *Είναι* του, συνεπώς, το ίδιο είναι μια δράση, όπου διεισδύουν όλες οι διαφορές και καταλύονται· το έργο λοιπόν είναι αποδιωγμένο σε μια *υποστασιακή ύπαρξη*, μέσα στην οποία η *προσδιοριστικότητα* της αρχέγονης φύσης στην πράξη στρέφεται ενάντια σε άλλες προσδιορισμένες φύσεις, επεμβαίνει σ' αυτές με τον ίδιο τρόπο που αυτές με τη σειρά τους επεμβαίνουν σ' εκείνη και μέσα σε τούτη τη γενική κίνηση χάνεται ως φθίνον στοιχείο[1]. Ενώ *στο εσωτερικό της έννοιας* της καθεαυτήν και διεαυτήν ρεαλιστικής ατομικότητας όλες οι περιπτώσεις –

[§ 405] 1. Το έργο (Werk) είναι το αποτέλεσμα της παραγωγικής δραστηριότητας ή πρακτικής δράσης (Handeln) της ατομικότητας καθεαυτήν και εκφράζει την ουσία της τελευταίας ως ενός αυτάρκους, μη-κοινωνικού ατόμου (ungeselliges Atom). Σύγχρονα όμως είναι η ίδια η σύνολη κίνηση που το προσδιορίζει ως την άρνηση των άλλων έργων και το οντοθέτει για τη συνείδηση ως μια πραγματικότητα (Wirklichkeit) του εαυτού της, ανταγωνιστική προς μια άλλη πραγματικότητα. Αυτές οι οντικές πραγματικότητες είναι που στην πορεία της διαλεκτικής τους άρνησης καταλείπουν μια εμπειρία ανταγωνισμού, διαμορφώνουν ως εξαφανιζόμενα μεγέθη μια ρεαλιστική πραγματικότητα (Realität) αντιμαχομένων συμφερόντων και αναδεικνύουν μια πολιτική κοινωνία (bürgerliche Gesellschaft) η οποία «είναι το πεδίο μάχης του ιδιωτικού συμφέροντος των ατόμων, όλων εναντίον όλων» Werke 7, σελ. 458.

περιστάσεις, σκοπός, μέσο και πραγμάτωση – έχουν αμοιβαία την ίδια εγκυρότητα και η αρχέγονη καθορισμένη φύση έχει ισχύ μόνο ως καθολικό στοιχείο, αντίστροφα, από το γεγονός ότι τούτο το στοιχείο γίνεται αντικειμενικό Είναι, η *προσδιοριστικότητά* του ως τέτοια έρχεται στο φως της ημέρας μέσα στο έργο και έχει την αλήθεια της μέσα στη διάλυσή της. Τούτη η διάλυση, ακριβέστερα, παριστάνεται έτσι ώστε σ' αυτήν την προσδιοριστικότητα το άτομο, [ειλημμένο] ως *μερικό άτομο*, ν' αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως πραγματικό· αλλά τούτη η προσδιοριστικότητα δεν είναι μόνο περιεχόμενο της πραγματικότητας, αλλά εξίσου και μορφή της· μ' άλλα λόγια, η πραγματικότητα ως τέτοια εν γένει είναι τούτη ακριβώς η προσδιοριστικότητα, να είναι δηλ. αντί-θετη στην αυτοσυνείδηση. Απ' αυτή την άποψη η πραγματικότητα αποκαλύπτεται ως μια *αλλότρια* πραγματικότητα, η οποία, όντας μόνο *δεδομένη*, έχει εξαφανιστεί από την έννοια. Το έργο *είναι*, σημαίνει ότι αυτό είναι [= υπάρχει] για άλλες ατομικότητες, και είναι γι' αυτές μια αλλότρια πραγματικότητα, στη θέση της οποίας *τούτες-εδώ* πρέπει να θέσουν τη δική τους, για να αποκτήσουν μέσα από τη δράση τους τη συνείδηση της ενότητας *τους* με την πραγματικότητα· μ' άλλα λόγια, το ενδιαφέρον *τους* για εκείνο το έργο – ένα ενδιαφέρον που απορρέει από την αρχέγονη φύση *τους* – είναι κάτι διαφορετικό από ό,τι το *ιδιότυπο* ενδιαφέρον τούτου του έργου, το οποίο έτσι μετατρέπεται σε κάτι άλλο. Το έργο λοιπόν είναι γενικά κάτι το εφήμερο, το οποίο εξουδετερώνεται με την αντενέργεια άλλων δυνάμεων και διαφερόντων[2] και παριστά τη ρεαλιστική ύπαρξη της ατομικότητας ως φθίνουσα παρά ως τελειωμένη.

2. Με τη διπλή σημασία των ενδιαφερόντων και συμφερόντων.

§ 406

Μέσα στο έργο της λοιπόν η συνείδηση βλέπει ν' αναφύεται η αντίθεση της δραστηριότητας και του Είναι· [μια αντίθεση] η οποία στα προηγούμενα μορφώματα της συνείδησης ήταν ταυτόχρονα η *απαρχή* της δραστηριότητας, ενώ εδώ είναι μόνο *αποτέλεσμα*. Αλλά στην πράξη τούτη η αντίθεση απετέλεσε επί πλέον το θεμέλιο, όταν η συνείδηση, όντας *καθεαυτήν* ρεαλιστικά υπαρκτή ατομικότητα, προετοιμαζόταν να δράσει· γιατί η πρακτική δράση προϋπέθετε τη *συγκεκριμένη αρχέγονη φύση*, καθότι η τελευταία είναι το *καθεαυτό*, και το *περιεχόμενο* αυτής της φύσης ήταν η καθαρή περαίωση χάρη της περαίωσης. Αλλά η καθαρή δραστηριότητα είναι η *ταυτόσημη με τον ίδιο τον εαυτό της* μορφή, με την οποία συνακόλουθα η *προσδιοριστικότητα* της αρχέγονης φύσης δεν εναρμονίζεται. Εδώ, όπως και αλλού, είναι αδιάφορο, εάν θα δώσουμε το όνομα της *έννοιας* ή της *ρεαλιστικότητας* στον ένα ή στον άλλο από τους δύο όρους· η αρχέγονη φύση είναι κάτι το *νοητό* ή το *καθεαυτό* σε αντίθεση προς τη δραστηριότητα, στα πλαίσια της οποίας εκείνη η φύση έχει κατά κύριο λόγο τη ρεαλιστικότητά της· ή η αρχέγονη φύση είναι το *Είναι* τόσο της ατομικότητας ως τέτοιας, όσο και της ατομικότητας ως έργου, ενώ η δραστηριότητα είναι η πρωταρχική *έννοια* ως απόλυτη μετάβαση ή ως το *γίγνεσθαι*. Τούτη την *δυσαρμονία* ανάμεσα στην έννοια και στη ρεαλιστικότητα, η οποία κείται μέσα στην ουσία του έργου, η συνείδηση τη μαθαίνει από την εμπειρία της μέσα στο έργο· εδώ μέσα λοιπόν η συνείδηση γίνεται για τον εαυτό της ό,τι είναι στ' αλήθεια, και η κενή έννοια που έχει για τον εαυτό της εξαφανίζεται.

§ 407

Μέσα σε τούτη τη θεμελιακή-αντίφαση του έργου, το οποίο είναι η αλήθεια της ατομικότητας που έχει συνείδηση της

καθεαυτήν [= κατ' ουσίαν] ρεαλιστικής της ύπαρξής, όλες οι πλευρές τούτης [της ατομικότητας] προβάλουν με τη σειρά τους ως αντιφατικές· ή ακόμη, το έργο, καθότι το περιεχόμενο όλης της ατομικότητας, μεταφερμένο από τη *δραστηριότητα* – η οποία είναι η αρνητική ενότητα, κρατώντας δέσμια όλα τα στοιχεία εκείνου του περιεχομένου – μέσα στο *Είναι*, αφήνει τώρα τούτα τα στοιχεία στην ελευθερία τους· και μέσα στο στοιχείο της υποστασιακής ύπαρξης αυτά λαμβάνουν μια στάση αμοιβαίας αδιαφορίας. Έννοια και ρεαλιστικότητα χωρίζονται λοιπόν στο σκοπό και σ' εκείνο που αποτελεί την *αρχέγονη ουσιότητα*. Είναι εντελώς τυχαίο, αν ο σκοπός ενέχει αυθεντική ουσία ή αν το καθεαυτό γίνεται σκοπός. Κατά τον ίδιο τρόπο έννοια και ρεαλιστικότητα λαβαίνουν χώρα πάλι χωριστά, σαν *μετάβαση* στην πραγματικότητα και σαν *σκοπός*· μ' άλλα λόγια, είναι εντελώς τυχαίο αν το *μέσο* που εκφράζει τον σκοπό είναι επιλεγμένο. Και τέλος, η ολότητα αυτών των εσωτερικών σταδίων – είτε εμπεριέχουν μέσα τους μια ενότητα είτε όχι –, η *δραστηριότητα* δηλ. του ατόμου βρίσκεται πάλι σε μια συμπτωματική σχέση προς την *πραγματικότητα*·εν γένει· η *τύχη* αποφασίζει τόσο υπέρ ενός κακώς προσδιορισμένου σκοπού και κακώς επιλεγμένου μέσου, όσο και ενάντια σ' αυτά.

§ 408

Εάν τώρα η συνείδηση αποκτά με αυτό τον τρόπο επίγνωση μέσα στο έργο της τής *αντίθεσης* ανάμεσα στη βούληση και την περαίωση, στο σκοπό και στο μέσο, και ακόμη ανάμεσα στην ολότητα της εσωτερικής φύσης και στην ίδια την πραγματικότητα, [μια αντίθεση] που συμπεριλαμβάνει εν γένει τη *συμπτωματικότητα της δραστηριότητάς της*, ωστόσο είναι εξίσου παρούσα τόσο η *ενότητα* όσο και η *αναγκαιότητα* αυτής της δραστηριότητας· τούτη η πλευρά επικαλύπτει την πρώτη και η ίδια η *εμπειρία* της *συμπτωματικότητας της δραστηριότητας* είναι μόνο

μια *συμπτωματική εμπειρία*. Η *αναγκαιότητα* της δραστηριότητας έγκειται στο γεγονός ότι ένας *σκοπός* αναφέρεται απόλυτα στην *πραγματικότητα* και τούτη η ενότητα είναι η έννοια της δραστηριότητας· έχουμε πρακτική δράση, επειδή η δραστηριότητα καθεαυτήν και διεαυτήν είναι η ουσία της πραγματικότητας. Μέσα στο έργο, είναι αλήθεια, εκδηλώνεται με τη μορφή αποτελέσματος η συμπτωματικότητα, όπου δεσπόζει το *περαιωμένο-Είναι* έναντι της *βούλησης* και της *πράξης περαίωσης*· και αυτή η εμπειρία, η οποία φαίνεται να πρέπει κατ' ανάγκη να γίνεται αποδεκτή ως η αλήθεια, έρχεται σε αντίφαση με εκείνη την έννοια της πρακτικής δράσης. Εάν ωστόσο εξετάσουμε το περιεχόμενο τούτης της εμπειρίας στην πληρότητά του, βλέπουμε πως αυτό το περιεχόμενο είναι το *εξαφανιζόμενο έργο*· ό,τι *περισώζεται*, δεν είναι η *πράξη αφανισμού*· απεναντίας, τούτη η ίδια είναι πραγματική και συνδεδεμένη με το έργο, έτσι που να οδηγείται στον αφανισμό μαζί με αυτό· το *ίδιο το αρνητικό μεταβαίνει στο θεμέλιο*[1] *[= πέφτει στο βάραθρο]* μαζί με το *θετικό, του οποίου αυτό* είναι *άρνηση*.

§ 409

Αυτός ο εξαφανισμός του εξαφανισμού εμπεριέχεται μέσα στην έννοια της ίδιας της καθεαυτήν [= ενδόμυχα] ρεαλιστικής ατομικότητας· γιατί αυτό, μέσα στο οποίο το έργο εξαφανίζεται, ή αυτό, το οποίο μέσα στο έργο εξαφανίζεται, είναι η *αντικειμενική πραγματικότητα*· και αυτό που επρόκειτο να δώσει σε ό,τι ονομάστηκε εμπειρία την υπεροχή απέναντι στην έννοια

[§ 408] 1. geht zu Grunde: με τούτη την αμφίσημη έκφραση ο Χέγκελ υποσημαίνει τη διαλεκτική αντίφαση που συνδέει και αποσυνδέει τους δύο αντιθετικούς όρους. Την ίδια στιγμή που ο ένας αντιθετικός όρος αναιρεί τον άλλο, τείνει να αναιρέσει και τον εαυτό του και αντίστροφα. Γι' αυτό ο κάθε όρος, όταν *χάνεται στο βάραθρο*, διασώζεται [= μεταβαίνει στο θεμέλιο] συγχρόνως ως μια ανηρημένη σχέση της διαλεκτικής άρνησης.

του εαυτού της ατομικότητας [είναι τούτη η *αντικειμενική πραγματικότητα*]· αυτή όμως είναι μια βαθμίδα που δεν κατέχει για τον εαυτό της καμιά πλέον αλήθεια μέσα σ' αυτή την ίδια τη συνείδηση· εκείνη η αλήθεια συνίσταται μόνο στην ενότητα τούτης της συνείδησης με τη δραστηριότητα, και το *αληθινό έργο* είναι μόνο εκείνη η ενότητα της *δραστηριότητας και του Είναι*, της *βούλησης* και της *περαίωσης*. Επειδή λοιπόν η βεβαιότητα αποτελεί το υπόβαθρο της πρακτικής δραστηριότητας της συνείδησης, ετούτη θεωρεί την *αντί-θετη* προς εκείνη τη βεβαιότητα πραγματικότητα πως η ίδια δεν είναι παρά μόνο *για αυτήν*· για τη συνείδηση σαν αυτοσυνείδηση που επανέκαμψε στον εαυτό της και για την οποία κάθε αντίθεση εξαφανίστηκε, η αντίθεση δεν μπορεί πλέον να παρουσιάζεται με αυτή τη μορφή του *διεαυτό-Είναι* της συνείδησης σε εναντίωση προς την *πραγματικότητα*· η αντίθεση, απεναντίας, και η αρνητικότητα, που εκδηλώνεται μέσα στο έργο, δεν επηρεάζει μόνο το περιεχόμενο του έργου *ή* ακόμη αυτό της συνείδησης, αλλά και την ίδια την πραγματικότητα ως τέτοια· κατά συνέπεια, επηρεάζει την αντίθεση που είναι παρούσα στην πραγματικότητα και μάλιστα μόνο μέσω αυτής, όχι λιγότερο δε και τον εξαφανισμό του έργου. Κατ' αυτό τον τρόπο λοιπόν η συνείδηση ανασκοπείται εντός εαυτού, έξω από το εφήμερο έργο της, και διαφυλάττει την έννοιά της και τη βεβαιότητά της ως το *ον* και το *παραμόνιμο* σε αντίθεση προς την εμπειρία της *συμπτωματικότητας* της δραστηριότητας. Στην πράξη η συνείδηση υφίσταται την εμπειρία της έννοιάς της, μέσα στην οποία η πραγματικότητα είναι μόνο μια βαθμίδα, είναι δηλ. κάτι *για τη συνείδηση* και όχι το καθεαυτό και διεαυτό· βιώνει τούτη την πραγματικότητα ως εξαφανιζόμενη βαθμίδα και τη θεωρεί αποκλειστικά και μόνο σαν ένα *Είναι*, του οποίου η καθολικότητα είναι ένα και το αυτό με τη δραστηριότητα. Ετούτη η ενότητα είναι το αληθινό έργο· τούτο είναι το *ίδιο το Πράγμα*, που αυτοβεβαιώνεται απολύτως και βιώνεται ως το παραμόνιμο, ανεξάρτητα από εκείνο που

είναι μόνο το *συμπτωματικό* αποτέλεσμα της ατομικής δραστηριότητας ως τέτοιας, των περιστάσεων, των μέσων και της πραγματικότητας.

§ 410

Το *ίδιο το Πράγμα* έρχεται σε αντίθεση με τούτες τις βαθμίδες μόνο στο μέτρο που αυτές λαμβάνονται στην κατάσταση της απομόνωσής τους· αλλ' εκείνο, λειτουργώντας σαν σύμφυρση της πραγματικότητας και της ατομικότητας, αποτελεί κατ' ουσίαν την ενότητά τους. Ακριβώς όπως το ίδιο το Πράγμα είναι ένα ενεργείν και, καθόσον ενεργείν, είναι αποκλειστικά *καθαρό ενεργείν, έτσι* αυτό είναι *εξίσου* και *ενεργείν αυτού του ατόμου*, και είναι τούτο το ενεργείν ως τέτοιο που προσιδιάζει ακόμα στο άτομο σε αντίθεση προς την πραγματικότητα, λειτουργεί δηλ. σαν *σκοπός*· παρόμοια, το ίδιο το Πράγμα είναι η *μετάβαση* από τούτη την προσδιοριστικότητα στην αντί-θετη, και τελικά μια *πραγματικότητα* που είναι παρούσα *για τη συνείδηση*. Το ίδιο *το Πράγμα* εκφράζει τότε την *πνευματική* ουσιότητα, μέσα στην οποία όλες τούτες οι βαθμίδες είναι ανηρημένες ως τέτοιες που έχουν αξία για τον εαυτό τους και έχουν, κατά συνέπεια, εγκυρότητα μόνο ως καθολικές, και μέσα στην οποία η συνείδηση έχει τη βεβαιότητα του εαυτού της ως μιας αντικειμενικής ουσίας, ως *ενός Πράγματος*, ενός αντικειμένου, το οποίο γεννήθηκε από την αυτοσυνείδηση σαν το *δικό της* και το οποίο ωστόσο δεν παύει να είναι ένα, με την αυθεντική έννοια, ελεύθερο αντικείμενο. – Το *πράγμα* της κατ' αίσθηση βεβαιότητας και της αντίληψης έχει τώρα αποκτήσει για την αυτοσυνείδηση τη σημασία του και την έχει αποκτήσει μόνο μέσω αυτής· σε τούτη στηρίζεται η διαφορά ανάμεσα στο *πράγμα* [της αντίληψης] και στο *Πράγμα*[1]. – Σε τούτο το σημείο

[§ 410] 1. Die Sache selbst. *Το ίδιο το Πράγμα* νοηματοδοτεί τη διαλεκτική

θα αναπτυχθεί μια κίνηση που αντιστοιχεί σ' εκείνη της αισθητήριας βεβαιότητας και της αντίληψης.

§ 411

Μέσα *στο ίδιο το Πράγμα* λοιπόν, όπου η σύμφυρση της ατομικότητας και της αντικειμενικότητας έγινε η ίδια αντικειμενική, η αυτοσυνείδηση έκανε κτήμα της την αληθινή έννοια του εαυτού της ή έφτασε να συνειδητοποιήσει την υπόστασή της. Η αυτοσυνείδηση σύγχρονα, όπως υπάρχει εδώ, μόλις τώρα είναι που ήλθε στο Είναι και γι' αυτό είναι *άμεση* συνείδηση της υπόστασης· και τούτο είναι ο καθορισμένος τρόπος, με τον οποίο είναι παρούσα εδώ η πνευματική ουσία, χωρίς να έχει ακόμα μετεξελιχθεί σε μια αυθεντικά ρεαλιστική υπόσταση. Το *ίδιο το Πράγμα*, μέσα σε τούτη την άμεση συνείδηση της υπόστασης, έχει τη μορφή της *απλής ουσίας*, η οποία ως ένα καθολικό εμπεριέχει μέσα της όλες τις διαφορετικές της πτυχές και εναρμονίζεται με αυτές, αλλά εκ νέου τηρεί επίσης μια στάση αδιαφορίας απέναντί τους, καθόσον αυτές είναι καθορισμένες: αυτή είναι ελεύθερη και αυθύπαρκτη, και *ισχύει* ως αυτό το ίδιο το ελεύθερο, *απλό, αφηρημένο* Πράγμα, *ως η ουσία*. Οι διάφορες

υπέρβαση, χάρη στην αυτοσυνείδητη δραστηριότητα, του έργου της εφήμερης υλιστικής πραγματικότητας και τη μετάβαση στην ενότητα του Είναι [= της ανηρημένης υλιστικής πραγματικότητας] και της έλλογης αυτοσυνείδησης. Υπ' αυτή την έννοια το Πράγμα προσγράφεται εδώ ως μια πνευματική πραγμτικότητα, ως το Πράγμα (die Sache) της δραστηριότητας του Λόγου σε αντίθεση με το πράγμα (Ding) της κατ' αίσθηση βεβαιότητας και αντίληψης. Ο Jean Hyppolite 1946, σελ. 300 σχολιάζει σχετικά: «Το ίδιο το Πράγμα είναι η ρεαλιστική πραγματικότητα ιδωμένη ως το έργο της αυτοσυνείδησης, ο ρεαλιστικός δημιουργός σε επίπεδο υποκειμένου, αυτό το οποίο ερευνάμε ως κατηγορία. Αλλά υπό τη μορφή, υπό την οποία παρουσιάζεται, το ίδιο το Πράγμα δεν είναι ακόμη το συγκεκριμένο υποκείμενο, το πνεύμα ως κοινό έργο των ατομικοτήτων που υπερβαίνουν καθετί το μερικό και πραγματοποιούν μέσω της κοινότητάς τους έναν κόσμο που συνιστά την ύπαρξη του Λόγου».

πτυχές της αρχέγονης προσδιοριστικότητας ή του *Πράγματος αυτού* του ατόμου, του σκοπού του, των μέσων, του ίδιου του ενεργείν και της πραγματικότητας, είναι για τούτη τη συνείδηση αφενός ενικά στάδια, τα οποία αυτή, σε σύγκριση με το *ίδιο το Πράγμα*, μπορεί να τα εγκαταλείπει και να τα εκχωρεί· αφετέρου όμως όλα αυτά έχουν για ουσία τους μόνο το ίδιο το Πράγμα, αλλά με τρόπο που τούτο-δω, καθότι το *αφηρημένο* καθολικό τους, να βρίσκεται *σε* καθένα από τούτα τα ποικίλα στάδια και να μπορεί να είναι *κατηγόρημά* τους. Το ίδιο το Πράγμα δεν είναι ακόμη το υποκείμενο· αλλά εκείνα μετρούν ως υποκείμενο, επειδή αναλογούν στην πλευρά της *ενικότητας* εν γένει, ενώ το ίδιο το Πράγμα είναι μόνο το απλά καθολικό. Αυτό είναι το *γένος* που βρίσκεται μέσα σε όλα τούτα τα στάδια σαν να βρίσκεται μέσα στα *είδη* του και δεν είναι λιγότερο ελεύθερο από τούτα.

[ΙΙΙ.]
[Η ΑΜΟΙΒΑΙΑ ΑΠΑΤΗ ΚΑΙ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ]

§ 412

Η συνείδηση ονομάζεται *έντιμη*, όταν από τη μια έχει φτάσει σε τούτο τον Ιδεαλισμό, τον οποίο εκφράζει *το ίδιο το Πράγμα*, και από την άλλη, σε τούτο, ως αυτήν την μορφική καθολικότητα, κατέχει το αληθές· μια συνείδηση που ενδιαφέρεται μόνο για το ίδιο το Πράγμα και γι' αυτό καταπιάνεται με τις ποικίλες πτυχές[1] ή είδη του· και όταν η συνείδηση δεν

[§ 412] 1. Οι ποικίλες πτυχές είναι τα διαλεκτικά στάδια που συμπεριλαμβάνει και εκφράζει το ίδιο το Πράγμα ως ενότητα ή καθολικότητα.

κατορθώνει να το προσεγγίσει σε ένα από τα στάδιά του ή σε μια σημασία, τότε ακριβώς γι' αυτό γίνεται κύρια του Πράγματος σε άλλο στάδιό του. Η συνείδηση έτσι βρίσκει πάντα στην πράξη την ικανοποίηση που θα έπρεπε να απολαμβάνει σύμφωνα με την έννοιά της. Με όποιο τρόπο και αν κινούνται τα πράγματα, η συνείδηση κατόρθωσε να φέρει σε πέρας το *ίδιο το Πράγμα* και να τα βγάλει πέρα μαζί του, γιατί αυτό, καθότι το καθολικό γένος εκείνων των σταδίων, είναι το κατηγόρημα όλων τούτων.

§ 413

Εάν τούτη η συνείδηση δεν κάνει *πραγματικότητα* ένα *σκοπό*, τουλάχιστον τον *θέλησε*, δηλ. μετατρέπει το *σκοπό* ως σκοπό, το *καθαρό ενέργημα* που διόλου δεν ενεργεί, σε *ουσία του Πράγματος*, και έτσι μπορεί να εκφράσει τον εαυτό της και να τον παρηγορήσει με το γεγονός ότι πάντοτε κάτι *έγινε* και κάτι *κατορθώθηκε*. Εφόσον το ίδιο το καθολικό εμπεριέχει το αρνητικό και τον εξαφανισμό που έχουν υπαχθεί στη δικαιοδοσία του, το γεγονός ότι το έργο εκμηδενίζεται είναι ακόμη το ίδιο το ενέργημά *της*. Παρακινεί τους άλλους να κάνουν αυτό και στον *εξαφανισμό* τής πραγματικότητάς της βρίσκει ακόμη μια ικανοποίηση, όπως τα παλιόπαιδα στο χαστούκι που δέχονται βρίσκουν *τη χαρά τους*, επειδή τα ίδια προκαλούν αυτό. Ή αν υποτεθεί ακόμα πως αυτή *ουδόλως προσπάθησε* να φέρει σε πέρας το ίδιο το Πράγμα και *δεν έπραξε τίποτα προς αυτή την κατεύθυνση*, τότε αυτή δεν ήταν *ικανή* γι' αυτό· *το ίδιο το Πράγμα* για τη συνείδηση είναι για την ακρίβεια *ενότητα* της *απόφασής* της και της *ρεαλιστικότητας*· η συνείδηση ισχυρίζεται πως η *πραγματικότητα* δε μπορούσε να είναι τίποτε άλλο απ' αυτό που η ίδια *μπορούσε* να κάνει. – Εάν τέλος κάποιο πράγμα εν γένει, που έχει ενδιαφέρον για τη συνείδηση, ήλθε στο Είναι χωρίς τη δική της σύμπραξη, τότε η *πραγματικότητα* τούτη είναι

για αυτήν το ίδιο το Πράγμα, ακριβώς λόγω του ενδιαφέροντος που αυτή βρίσκει σε τούτο, ακόμη και αν το ίδιο το Πράγμα δεν έχει παραχθεί από τη συνείδηση. Αν τούτο αποτελεί δώρο της τύχης που έλαχε προσωπικά στη συνείδηση, τούτη-εδώ συνδέεται μαζί του σαν να πρόκειται για δική της *ενέργεια* και *αξία*[1]· αν πρόκειται για γεγονός ιστορικής σημασίας, που δεν την αφορά πραγματικά, το οικειοποιείται σαν να ήταν δικό της· και ένα *ενδιαφέρον*, για το οποίο αυτή δεν *έκανε* τίποτα, λογίζεται για τούτη σαν ένα *κόμμα*, απέναντι στο οποίο έδειχνε προτίμηση ή αποστροφή και το *αντιμαχόταν* ή το *υπεράσπιζε*.

§ 414

Η *εντιμότητα* τούτης της συνείδησης, καθώς και η ικανοποίηση που βιώνει σε όλες της τις σχέσεις, έγκειται προφανώς στο γεγονός ότι τις *σκέψεις* που έχει για το ίδιο το Πράγμα *δεν τις συνάζει ομού*. *Το ίδιο το Πράγμα* είναι για τη συνείδηση τόσο το *δικό της Πράγμα*, όσο και η *απουσία του έργου*, ή η *καθαρή δραστηριότητα* και ο *κενός σκοπός* ή ακόμη μια *χωρίς δραστηριότητα πραγματικότητα*· μια τέτοια συνείδηση κάνει τη μια σημασία μετά την άλλη υποκείμενο αυτού του κατηγορήματος και τις λησμονεί τη μια μετά την άλλη. Στα πλαίσια τώρα του γεγονότος ότι *απλώς έχει τη θέληση* ή ακόμα *δεν έχει τη δύναμη* της πραγματοποίησης, το ίδιο το Πράγμα έχει τη σημασία του *κενού σκοπού* ή μιας στη *σφαίρα της νόησης* ενότητας της θέλησης και της πραγματοποίησης[1]. Η παραμυθία για την αποτυχία του σκοπού, τον οποίο ωστόσο *επιδιώξαμε* ή για τον οποίο τουλάχιστο *απλώς δραστηριοποιηθήκαμε*, καθώς και η ικανοποίηση πως έχει δοθεί στους άλλους κάτι να κάνουν, ανάγει σε ουσία την *καθαρή δραστηριότητα* ή το εντελώς κακό έργο·

[§ 413] 1. Για κάτι δηλ. που το αξίζει η ίδια η συνείδηση.

[§ 414] 1. Συνεπώς το ίδιο το Πράγμα για τη συνείδηση είναι μια καθαρή αφαίρεση.

γιατί πρέπει να ονομάζεται κακό ένα έργο, το οποίο δεν είναι καν έργο. Στην ευτυχή τέλος περίπτωση *συναπάντησης* της πραγματικότητας, τούτο το Είναι γίνεται χωρίς καμιά ενέργεια [= προσπάθεια] το ίδιο το Πράγμα.

§ 415

Η αλήθεια όμως αυτής της εντιμότητας έγκειται στο να μην είναι τόσο έντιμη όσο φαίνεται. Γιατί δε μπορεί να είναι τόσο απερίσκεπτη ώστε να επιτρέπει να πέφτουν πράγματι χωριστά ετούτες οι διαφορετικές βαθμίδες· αντίθετα, τούτη πρέπει να έχει άμεση συνείδηση της αντίθεσής τους, επειδή αυτές αλληλοσχετίζονται απόλυτα. Η *καθαρή* δραστηριότητα είναι ουσιαστικά δραστηριότητα *αυτού* του ατόμου, και ακόμη τούτη η δραστηριότητα είναι κατ' ουσίαν μια *πραγματικότητα* ή ένα Πράγμα. Η *Πραγματικότητα*, αντίστροφα, υπάρχει ουσιαστικά μόνο σαν δραστηριότητα του *ατόμου* καθώς επίσης και σαν *δραστηριότητα εν γένει*· και η *δραστηριότητα του ατόμου* είναι [= υπάρχει] σύγχρονα μόνο σαν δραστηριότητα εν γένει· και είναι επίσης πραγματικότητα. Ενώ λοιπόν στο άτομο φαίνεται πως καταγίνεται με το *ίδιο το Πράγμα*, [ειλημμένο] ως *αφηρημένη πραγματικότητα*, συμβαίνει ωστόσο να υπάρχει και τούτο, το άτομο δηλ. να καταγίνεται με το Πράγμα, [ειλημμένο] ως *δικό του* ενεργείν. Αλλ' ακριβώς επειδή αυτό ενδιαφέρεται μόνο να *ενεργεί* και να *ασχολείται*, στην πράξη δεν ασχολείται στα σοβαρά, αλλά ενδιαφέρεται για *ένα Πράγμα* και για το Πράγμα, [εννοημένο] ως το *δικό του*. Στο μέτρο, τελικά, που το άτομο φαίνεται να επιζητεί μόνο το *δικό του* Πράγμα και τη *δική του* δραστηριότητα, τούτο πάλι έχει να κάνει με το *Πράγμα εν γένει* ή την πραγματικότητα που παραμένει καθεαυτήν και διεαυτήν.

§ 416

Όπως εδώ το ίδιο το Πράγμα και οι βαθμίδες του εμφανίζονταν ως *περιεχόμενο*, αυτόχρημα αναγκαίες είναι επίσης *ως μορφές* στη συνείδηση. Αυτές προβάλλουν ως περιεχόμενο μόνο για να εξαφανίζονται, και η καθεμιά κάνει τόπο στην άλλη. Πρέπει συνεπώς να είναι παρούσες μέσα στην προσδιοριστικότητα [του Είναι] ως *ανηρημένες* [μορφές]· αλλά ως τέτοιες είναι πλευρές της ίδιας της συνείδησης. Το *ίδιο το Πράγμα* είναι παρόν ως το *καθεαυτό* ή ως η *ανασκόπηση* της συνείδησης *εντός εαυτού*· αλλά η *εκτόπιση* των βαθμίδων – της μιας από την άλλη – εκφράζεται στη συνείδηση ως ακολούθως: αυτές είναι τεθειμένες στη συνείδηση, όχι όπως είναι καθεαυτές, αλλά όπως υπάρχουν για *μια άλλη* συνείδηση. Η μια από τις βαθμίδες [= πλευρές] του περιεχομένου εκτίθεται από τη συνείδηση στο φως της ημέρας και φανερώνεται *στις άλλες*· αλλά η συνείδηση σύγχρονα ανασκοπείται εντός εαυτού έξω από τούτη τη βαθμίδα [= πλευρά] και η αντί-θετη έτσι βαθμίδα [= πλευρά] είναι εξίσου παρούσα σ' αυτήν· η συνείδηση τότε την κρατά για τον εαυτό της, σαν να ήταν δική της· ό,τι γίνεται συνάμα, δεν είναι η μια από τούτες τις βαθμίδες [= πλευρές], η οποία μόνη της θα ήταν *απλώς* εκτεθειμένη προς τα έξω, και μια άλλη που θα παρέμεινε στο εσωτερικό· απεναντίας, η συνείδηση εναλλάσσεται με αυτές, γιατί πρέπει τη μία όπως και την άλλη να τις κάνει διαδοχικά ουσιαστικές για τον εαυτό της και για τους άλλους. Το *όλον* είναι η σύμφυρση – [μια σύμφυρση] που έχει αυτόνομη κίνηση – της ατομικότητας και του καθολικού· επειδή όμως αυτό το όλο είναι παρόν για τη συνείδηση μόνο ως η *απλή* ουσία και συνακόλουθα ως η αφαίρεση *του ίδιου του Πράγματος*, γι' αυτό οι βαθμίδες [= πλευρές] του, ως βαθμίδες χωριστές, πέφτουν έξω από το Πράγμα και η μια χωριστά από την άλλη· και ως *όλο*, αυτό παρουσιάζεται εξαντλημένο από τη χωριστή

εναλλαγή της κίνησης, δια της οποίας οι βαθμίδες του εκτίθενται προς τα έξω και διατηρούνται για τον εαυτό τους. Εφόσον σε τούτη την εναλλαγή η συνείδηση κρατεί μια βαθμίδα [= πλευρά] για τον εαυτό της και, μέσα στην αντανάκλασή της, την έχει ως ουσιώδη, ενώ μια άλλη είναι *σ' αυτήν* παρούσα μόνο εξωτερικά ή είναι *για τις άλλες*, τότε είναι που κάνει την εμφάνισή του ένα παιχνίδι των ατομικοτήτων, της μιας ενάντια στην άλλη, [ένα παιχνίδι], μέσα στο οποίο αυτές βρίσκουν τον εαυτό τους να απατά και να απατάται αμοιβαία.

§ 417

Μια ατομικότητα προετοιμάζεται λοιπόν να πραγματοποιήσει κάτι· τούτη φαίνεται πως μετέτρεψε κάτι *σε Πράγμα*· ενεργεί, και ενεργώντας γίνεται για τις άλλες· της φαίνεται λοιπόν πως έχει να κάνει με την *πραγματικότητα*. Οι άλλες ατομικότητες, συνεπώς, εκλαμβάνουν τη δραστηριότητά της σαν ένδειξη ενδιαφέροντος για το Πράγμα ως τέτοιο, και θεωρούν για σκοπό το γεγονός ότι *το Πράγμα είναι περατωμένο καθεαυτό*, αδιάφορο αν αυτό έγινε από την πρώτη ατομικότητα ή απ' αυτές. Όταν αυτές, συνεπώς, επισημαίνουν ότι το Πράγμα έχει ήδη περατωθεί από τούτες ή, αν τούτο δεν έχει έτσι, παρέχουν και προσφέρουν τη συνδρομή τους, τότε εκείνη η συνείδηση έχει κιόλας εγκαταλείψει τη θέση, που αυτές πίστευαν ότι κατέχει· ό,τι την ενδιαφέρει στην περίπτωση του Πράγματος, είναι η δραστηριότητά *της* και η προσπάθειά *της*, και όταν οι άλλες αντιλαμβάνονται πως τούτο ήταν *το ίδιο το Πράγμα*, τότε αισθάνονται εξαπατημένες. – Αλλά στην πράξη η σπουδή και ο ζήλος τους να συνδράμουν δεν ήταν τίποτε άλλο από μια επιθυμία να δουν και να δείξουν τη *δική τους* δραστηριότητα, όχι *το ίδιο το Πράγμα*, δηλ. αυτές ήθελαν να απατήσουν

τις άλλες[1] με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που παραπονούνται πως απατήθηκαν. – Αφού λοιπόν τώρα είναι αποδεδειγμένο ότι η *προσωπική της δραστηριότητα και προσπάθεια* θεωρείται για το ίδιο το Πράγμα το παιγνίδι των *δυνάμεών της*, φαίνεται πως η συνείδηση καταγίνεται με ό,τι έχει ενδιαφέρον *για τον ίδιο τον εαυτό της* και όχι μ' εκείνο που είναι ενδιαφέρον για τις άλλες, αυτή νοιάζεται μόνο για τη δραστηριότητα σαν *τη δική της δραστηριότητα* και όχι σαν εκείνη των *άλλων*· έτσι τούτη φαίνεται να επιτρέπει και στις άλλες να πράττουν σαν να έχουν το Πράγμα στα χέρια *τους*. Αλλά τούτες πλανώνται ακόμα μια φορά· η συνείδηση έχει ήδη εγκαταλείψει τη θέση, στην οποία οι ατομικότητες νόμιζαν ότι βρίσκεται. Αυτή δεν σχετίζεται με το Πράγμα σαν να πρόκειται *για τούτο το δικό της ενικό* Πράγμα, αλλά με το *Πράγμα*, [ειλημμένο] ως καθολικό, το οποίο είναι για όλους. Να λοιπόν που αυτή αναμιγνύεται στη δραστηριότητα και το έργο των άλλων, και αν δε μπορεί ν' αποσπάσει πλέον από τα χέρια τους το έργο τούτο, εκδηλώνει τουλάχιστο το ενδιαφέρον της με το να εκφέρει κρίση περί αυτού· όταν η συνείδηση επιδοκιμάζει και επαινεί το έργο, τότε τούτο εννοείται έτσι: η συνείδηση στο έργο δεν επαινεί μόνο το ίδιο το έργο, αλλά συνάμα *τη δική της* μεγαλοψυχία και μετριοπάθεια, την οποία επέδειξε ώστε να μην έχει φθαρεί το έργο ως έργο, ακόμα και όταν το αποδοκίμαζε. Δείχνοντας ενδιαφέρον για το *έργο*, η *συνείδηση* ζει την απόλαυση *του ίδιου του εαυτού της* μέσα σ' αυτό· το *έργο* παράλληλα που αποδοκιμάζει τής είναι και αυτό ευπρόσδεκτο, προκειμένου να γευτεί την απόλαυση *της δικής της ιδιαίτερης* δραστηριότητας, [μια απόλαυση] που της την προσπορίζει η ίδια η αποδοκιμασία. Αλλά εκείνοι που πιστεύουν ή θέλουν να πιστεύουν ότι απατήθηκαν από το γεγονός αυτής της ανάμειξης, είναι μάλλον οι ίδιοι που ήθελαν

[§ 417] 1. Die Andern: απαντά στην β', γ' έκδοση και στον Hoffmeister. Η α' έκδοση γράφει: das andere. Μεταφράζω σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή.

να εξαπατήσουν με παρόμοιο τρόπο. Αυτοί παριστάνουν τη δραστηριότητά τους και τις προσπάθειές τους ως κάτι που είναι αποκλειστικά για αυτούς τους ίδιους, μέσα στο οποίο έχουν στο νου τους μόνο τον *εαυτό τους* και *τη δική τους* ουσία. Αλλά όταν επιχειρούν να πράξουν κάτι και έρχονται έτσι στο φως της ημέρας, τότε αυτή τους η πράξη τούς φέρει σε άμεση αντίφαση με την προσχηματική αξίωση ν' αποκλείουν το φως της δημοσιότητας, την καθολική συνείδηση και τη συμμετοχή όλων χωρίς εξαίρεση. Η πραγμάτωση είναι μάλλον η έκθεση του *δικού της*-*Είναι* μέσα στο στοιχείο της καθολικότητας, δια του οποίου το δικό της γίνεται και οφείλει να γίνεται *Πράγμα* για όλους.

§ 418

Είναι λοιπόν ομοίως εξαπάτηση του ίδιου του εαυτού της και των άλλων, εάν αυτή πρόκειται να σχετίζεται μόνο με το *καθαρό Πράγμα*· μια συνείδηση, που αναδεικνύει ένα Πράγμα, βιώνει σύντομα την εμπειρία πως οι άλλες σπεύδουν γρήγορα, σαν τις μύγες στο φρεσκοσερβιρισμένο γάλα, και θέλουν να ασχοληθούν μ' αυτό, και από την πλευρά τους βιώνουν την εμπειρία για τούτη τη συνείδηση πως ασχολείται ομοίως με το Πράγμα, [εννοημένο] όχι ως αντικείμενο, αλλά ως κάτι το *δικό της*. Απεναντίας, αν ό,τι οφείλει να είναι το ουσιώδες είναι μόνο η *ίδια η δραστηριότητα*, η χρήση των δυνάμεων και ικανοτήτων ή η έκφραση της ατομικότητας τούτης, τότε *όλες οι πλευρές* αποκτούν εμπειρία του γεγονότος ότι συγκινούνται και θεωρούνται προσκεκλημένες [να συμμετάσχουν], και αντί για μια *καθαρή* ή *ενική δραστηριότητα*, προσιδιάζουσα στη συνείδηση που έχει αναδείξει το Πράγμα, προσφέρεται μάλλον κάτι, το οποίο είναι όχι λιγότερο καλά και *για άλλους* ή είναι *ένα «Πράγμα το ίδιο»*. Αμφότερες οι περιπτώσεις έχουν την ίδια σημασία, και η τελευταία τούτη είναι διαφορετική μόνο από εκείνη που σε κάθε περίπτωση ήταν αποδεκτή ως έγκυρη. Η συνείδηση βιώνει

αμφότερες τις πλευρές ως εξίσου ουσιαστικές βαθμίδες και κατ' αυτό τον τρόπο μαθαίνει τι είναι η *φύση του ίδιου του Πράγματος*, δηλ. ότι αυτό δεν είναι μόνο ένα Πράγμα που αντι-τίθεται στη δραστηριότητα εν γένει και στην ενική δραστηριότητα ούτε επίσης μια δραστηριότητα που αντι-τίθεται στην υποστασιακή ύπαρξη και θα ήταν το ελεύθερο *γένος* απέναντι σε τούτες τις βαθμίδες, [εννοημένες] ως *είδη*· αυτό είναι μάλλον μια ουσία που το *Είναι* της είναι η *δραστηριότητα* του *ενικού* ατόμου και όλων των ατόμων, και της οποίας η δραστηριότητα είναι άμεσα *για άλλους* ή είναι ένα *Πράγμα* και είναι Πράγμα μόνο ως *δραστηριότητα όλων* και του *καθενός*· τούτο είναι η ουσία, που αποτελεί την ουσία όλων των όντων, δηλ. την *πνευματική ουσία*. Η συνείδηση βιώνει την εμπειρία, σύμφωνα με την οποία καμιά από εκείνες τις βαθμίδες [= πλευρές] δεν είναι *υποκείμενο*, αλλά καθεμιά διαλύεται μάλλον μέσα στο *ίδιο το Πράγμα*, που έχει *καθολικό χαρακτήρα*· οι βαθμίδες της ατομικότητας, οι οποίες για την απερισκεψία της συνείδησης θεωρούνταν, η μια μετά την άλλη, υποκείμενο, συναθροίζονται όλες μαζί μέσα στην απλή ατομικότητα, η οποία, καθόσον *ετούτη* η [ενική ατομικότητα], δεν είναι λιγότερο άμεσα καθολική. Έτσι το ίδιο το Πράγμα δεν έχει πλέον το χαρακτήρα του κατηγορήματος και χάνει την προσδιοριστικότητα μιας χωρίς ζωή αφηρημένης καθολικότητας· αυτό είναι μάλλον η υπόσταση την οποία διαπέρασε και εμπότισε η ατομικότητα· [είναι] το υποκείμενο, μέσα στο οποίο η ατομικότητα είναι [= υπάρχει] τόσο ως αυτή η ίδια ή ως *ετούτη* [η ατομικότητα], όσο και ως *όλα* τα άτομα, και [είναι] το καθολικό, το οποίο είναι ένα *Είναι* μόνο ως τούτη η δραστηριότητα όλων και του καθενός· [είναι ακόμη] μια πραγματικότητα που έγκειται στο ότι *αυτή* η συνείδηση την ξέρει ως δική της ενική πραγματικότητα και ως πραγματικότητα όλων. Το *ίδιο* το καθαρό *Πράγμα* είναι αυτό που πιο πάνω ορίστηκε ως η *κατηγορία*: το Είναι που είναι Εγώ, ή το Εγώ, το οποίο είναι Είναι, αλλά ως *νόηση* που διαφέρει από την *πραγματική αυτοσυ-*

νείδηση· εδώ όμως οι βαθμίδες της πραγματικής αυτοσυνείδησης, εφόσον ονομάζουμε έτσι το περιεχόμενό της – σκοπός, δραστηριότητα και πραγματικότητα –, καθώς και τη μορφή της – διεαυτό-Είναι και Είναι για άλλο –, είναι τεθειμένες ως ένα με την ίδια την απλή κατηγορία, και τούτη ως εκ τούτου είναι συνάμα το κάθε περιεχόμενο[1].

[§ 418] 1. Είδαμε προηγουμένως πως η έντιμη συνείδηση ενδιαφερόταν για το δικό της Πράγμα-τη δική της υπόθεση (seine Sache), αλλά στην ουσία εργαζόταν για το καθολικό Πράγμα-καθολική υπόθεση (allgemeine Sache). Γι' αυτό και η υπόθεση της έντιμης συνείδησης βρήκε καθολική απήχηση και φαινόταν να είναι υπόθεση όλων. Ο άμεσος σκοπός όμως της έντιμης συνείδησης, όπως και κάθε άλλης τέτοιας συνείδησης, παρέμεινε βαθιά ατομικός με άμεσο αποτέλεσμα το άτομο να προσκολλάται πάντα στη δική του ατομική υπόθεση. Παρ' όλα αυτά, το άτομο δε μπορεί να καταγίνεται μόνο με τη δική του υπόθεση (seine Sache), γιατί η δραστηριότητά του, όσο και αν εκπορεύεται από ένα ενικό Είναι, έχει ένα βαθύ καθολικό χαρακτήρα, εντάσσεται μέσα σε μια κοινότητα ανθρώπων και εκφράζει μια κοινωνική κατάσταση. Γι' αυτό η ενική συνείδηση «είναι εξαπάτηση του ίδιου του εαυτού της και των άλλων». Η δραστηριότητα, κατά συνέπεια, δε σχετίζεται μόνο με τα κίνητρα του ατόμου, αλλά αφορά και μια υπόθεση. Αμφότερα τούτα τα στάδια, δραστηριότητα και Πράγμα, αλληλοσχετίζονται έτσι που το Είναι του ίδιου του Πράγματος να είναι η ενική δραστηριότητα του κάθε ατόμου· η τελευταία δε τούτη ως είναι του ίδιου του πράγματος να εκδιπλώνεται ως δραστηριότητα για τους άλλους. Αυτά τα δύο στάδια είναι οι πλευρές και η ενότητα της ατομικότητας, ή το ίδιο το Πράγμα αποτελεί την πραγματικότητά της και είναι η απλή κατηγορία, η οποία συνιστά «το κάθε περιεχόμενο», τον μέσο όρο των αντίθετων πλευρών της ατομικότητας, και, επειδή η ατομικότητα είναι τόσο ενική όσο και καθολικη, η κατηγορία είναι το περιεχόμενο και η μορφή κάθε συνείδησης.

b.
Ο ΝΟΜΟΘΕΤΗΣ ΛΟΓΟΣ[1]

§ 419

Η πνευματική ουσία, μέσα στο απλό της Είναι, είναι *καθαρή συνείδηση* και *τούτη* η αυτοσυνείδηση. Η αρχέγονα-*προσδιορισμένη* φύση του ατόμου έχει απολέσει τη θετική της σημασία, να είναι *καθεαυτήν* το στοιχείο και ο σκοπός της δραστηριότητας του ατόμου· αυτή είναι μόνο ένα ανηρημένο στάδιο, και το άτομο είναι ένας *Εαυτός*, με τη μορφή ενός καθολικού Εαυτού. *Το ίδιο το μορφικό Πράγμα*, αντίστροφα, βρίσκει την εκπλήρωσή του στην ενεργητική, αυτο-διαφοροποιούμενη ατομικότητα· διότι οι διαφορές τούτης-εδώ συνιστούν το *περιεχόμενο* εκείνου του καθολικού. Η κατηγορία είναι *καθεαυτήν*, καθόσον το καθολικό της *καθαρής συνείδησης*· είναι και *διεαυτήν*, επειδή ο *Εαυτός* της συνείδησης είναι ομοίως στοιχείο της κατηγορίας. Η κατηγορία είναι απόλυτο *Είναι*, επειδή εκείνη η καθολικότητα είναι η απλή *αυτο-ισότητα του Είναι*[1].

§ 420

Η σημασία λοιπόν αυτού, το οποίο είναι το αντικείμενο για τη συνείδηση, έγκειται στο ότι είναι το *αληθές*· *αυτό είναι* και *έχει εγκυρότητα* με την έννοια ότι *είναι* και *έχει κύρος καθεαυτό και διεαυτό*· αυτό είναι το *απόλυτο Πράγμα*, που δεν υποφέρει πλέον από την αντίθεση της βεβαιότητας και της αλήθειας του,

---

1. Die gesetzgebende Vernunft: ο Λόγος που νομοθετεί.

[§ 419] 1. Η συνείδηση στο επίπεδο του νομοθέτη λόγου (die gesetzgebende Vernunft) έχει υπερβεί την εμπειρία του εαυτού της ως του σκοπού της δράσης της και εδώ συλλαμβάνει την έννοια της δράσης ως την ενότητα του εαυτού και του ίδιου του Πράγματος. Επειδή όμως αυτή η ενότητα είναι ακόμη στην περιοχή της σκέψης, παραμένει μια αφηρημένη τοιαύτη.

του καθολικού και του ενικού, του σκοπού και της ρεαλιστικότητάς του, αλλά η ύπαρξη του οποίου είναι η *πραγματικότητα* και η *δραστηριότητα* της αυτοσυνείδησης[1]· αυτό το Πράγμα είναι, συνεπώς, η *αντικειμενική ηθική υπόσταση*, και η συνείδηση αυτού του Πράγματος είναι *αντικειμενική ηθική* συνείδηση. Για τούτηεδώ το αντικείμενό της είναι το *αληθές*, διότι αυτό συναρμόζει σε μια ενότητα αυτοσυνείδηση και Είναι· αυτό έχει την ισχύ του *Απόλυτου*, επειδή η αυτοσυνείδηση δε μπορεί και δε θέλει πλέον να υπερβεί τούτο το αντικείμενο, γιατί σ' αυτό βρίσκει επαφή με τον εαυτό της· δε *μπορεί*, γιατί το αντικείμενο είναι το κάθε Είναι και η κάθε ισχύς· – δε *θέλει*, γιατί το αντικείμενο είναι ο *Εαυτός* και η θέληση τούτου του Εαυτού. Το αντικείμενο ως τέτοιο είναι στον εαυτό του αυτό που έχει *ρεαλιστική ύπαρξη*, επειδή ενέχει τη διαφορά της συνείδησης· επιμερίζεται σε μάζες, που είναι οι *καθορισμένοι νόμοι* της απόλυτης ουσίας. Αλλά τούτες οι μάζες δε σκιάζουν την έννοια, γιατί μέσα σε τούτη παραμένουν εγκλεισμένες όλες οι βαθμίδες του Είναι, της καθαρής συνείδησης και του Εαυτού, – μια ενότητα, που συγκροτεί την ουσία τούτων των μαζών και η οποία, μέσα σε μια τέτοια διαφορά, δεν αφήνει αυτές τις βαθμίδες [= πλευρές] να διαχωρίζονται η μια από την άλλη.

§ 421

Αυτοί οι νόμοι ή μάζες της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης είναι άμεσα αναγνωρισμένες· δε μπορούμε να ρωτάμε για την προέλευσή τους ή τη νομιμότητά τους ούτε να προστρέχουμε στην αναζήτηση κάποιας άλλης εγγύησης, γιατί κάτι διαφορε-

---

[§ 420] 1. Το απόλυτο Πράγμα (die absolute Sache) είναι τώρα «το καθολικό Είναι και ο Εαυτός τούτου του Είναι» Jean Hyppolite 1946, σελ. 305. Ως τέτοιο αναδείχνεται μέσα από την άρνηση των αφαιρέσεων που αντιστοιχούσαν στα προηγούμενα διαλεκτικά στάδια και γίνεται αντικείμενο συνείδησης.

τικό από την *καθεαυτήν-και-διεαυτήν* ούσα ουσία θα μπορούσε να είναι μόνο η ίδια η αυτοσυνείδηση· αλλά τούτη δεν είναι τίποτε άλλο από αυτήν την ουσία, γιατί η ίδια είναι που συνιστά το διεαυτό-Είναι τούτης της ουσίας, η οποία ακριβώς γι' αυτό είναι η αλήθεια, επειδή είναι τόσο ο *Εαυτός* της συνείδησης, όσο και το *καθεαυτό* της, ή επειδή είναι καθαρή συνείδηση.

§ 422

Εφόσον η αυτοσυνείδηση ξέρει πως ο εαυτός της είναι μια βαθμίδα [= πλευρά] του *διεαυτό-Είναι* αυτής της υπόστασης, εκφράζει μέσα της την ύπαρξη νόμων ως εξής: Ο *υγιής Λόγος* ξέρει άμεσα τι είναι *δίκαιο* και *καλό*. Ακριβώς όπως *ξέρει άμεσα* το νόμο, έτσι άμεσα τον *θεωρεί* και έγκυρο, και αυτός λέγει άμεσα: τούτος [ο νόμος] *είναι* δίκαιος και καλός. Και μάλιστα *τούτος*· οι νόμοι είναι *καθορισμένοι*, ο νόμος είναι το ίδιο το Πράγμα, έμπλεο σημαντικού περιεχομένου.

§ 423

Ό,τι λοιπόν δίνεται άμεσα, πρέπει παρόμοια μ' ένα τρόπο άμεσο να γίνεται αποδεκτό και να τίθεται υπο εξέταση· όπως στην περίπτωση της αισθητήριας βεβαιότητας έπρεπε να εξετάσουμε τη φύση αυτού που η αισθητήρια βεβαιότητα εξέφραζε άμεσα ως ον, έτσι και εδώ πρέπει να δούμε ποια φυσική σύσταση έχει το Είναι, που εκφράζει τούτη η άμεση αντικειμενική ηθική βεβαιότητα, ή πως είναι από τη φύση τους καμωμένες οι άμεσα υπάρχουσες μάζες της αντικειμενικής ηθικής ουσίας. Τα παραδείγματα μερικών τέτοιων νόμων θα το δείξουν· και μια που τα δεχόμαστε υπό μορφή ρήσεων, τις οποίες υπαγορεύει η *γνώση* του υγιούς Λόγου, *εμείς* δε χρειάζεται να προσάγουμε κατ' αρχήν το στοιχείο, το οποίο πρέπει να επιβληθεί σ' αυτές, όταν

εξετάζονται ως *άμεσοι* ηθικοί[1] νόμοι.

§ 424

«Καθένας οφείλει να λέει την αλήθεια.» – Σε τούτο το ως απόλυτα εκφρασμένο καθήκον έρχεται να προστεθεί πάραυτα ο όρος: *αν* αυτός ξέρει την αλήθεια. Η εντολή[1] λοιπόν θα έχει τώρα ως εξής: *καθένας οφείλει να λέει την αλήθεια, με βάση κάθε φορά τη γνώση του και την πεποίθησή του γι' αυτήν.* Ο υγιής Λόγος, αυτή δηλ. η αντικειμενική ηθική συνείδηση, που ξέρει άμεσα τι είναι δίκαιο και καλό, θα εξηγήσει επίσης πως αυτός ο όρος ήταν τόσο άρρηκτα συνδεδεμένος μ' εκείνη την καθολική ρήση ώστε ο ίδιος να έχει τουλάχιστον έτσι *καταλάβει* εκείνη την εντολή. Αλλά, με την ομολογία τούτη, ο Λόγος παραδέχεται στην πράξη πως ήδη έχει πράγματι παραβιάσει άμεσα εκείνη την εντολή με το που την εξέφρασε· ο Λόγος *είπε*: καθένας οφείλει να λέει την αλήθεια· *εννοούσε όμως* ότι οφείλει να την λέει, στηριζόμενος στις γνώσεις του και στην πεποίθησή του γι'

[§ 423] 1. sinnliche: απαντά στην α', β' και γ' έκδοση. Ο Hoffmeister γράφει: sittliche. Ακολουθώ τη δεύτερη εκδοχή.

[§ 424] 1. Das Gebot. Ηθικές προσταγές που παρουσιάζονται ως κατηγορικές προστακτικές και για την ατομική συνείδηση οφείλουν να έχουν άμεση ισχύ. Στην πραγματικότητα όμως έχουν βαθιά διαλεκτικό χαρακτήρα και δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως απόλυτα καθολικές και κατ' αναγκαιότητα δεδομένες, αφού υπόκεινται στον περιορισμό που εκφράζει ο γνωσιοθεωρητικός χαρακτήρας του περιεχομένου τους. Αυτή η σχετικοποίηση του απόλυτου κύρους των ηθικών εντολών, όπως θα δειχθεί στη συνέχεια, έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τον Καντιανό Λόγο, ο οποίος, επειδή ακριβώς «μπορεί να είναι πρακτικός [= ηθικός] Λόγος, έχει τη δυνατότητα να είναι *νομοθετικός*» Kant VII, σελ. 133. Στον Kant, ο Λόγος που νομοθετεί έχει σα βάση τους υποκειμενικούς γνώμονες–αξιώματα (die Maximen)· αλλά τούτοι–εδώ εξετάζονται για το ηθικό τους περιεχόμενο μέσω και εντός της κατηγορικής προστακτικής. Έτσι ο Λόγος δεν αποκτά ρεαλιστικότητα παρά μόνο όταν πραγματοποιούνται αυτοί οι γνώμονες σύμφωνα με τις ηθικές κρίσεις της κατηγορικής προστακτικής.

αυτήν· τούτο σημαίνει πως ο Λόγος *έλεγε κάτι άλλο απ' αυτό που εννοούσε*· και το να μιλάει κανείς διαφορετικά απ' ό,τι πιστεύει, σημαίνει ότι δε λέει την αλήθεια. Η αναλήθεια ή η αδεξιότητα [της ρήσης] βελτιωμένη διατυπώνεται τώρα ως εξής: *καθένας οφείλει να λέει την αλήθεια σύμφωνα με την εκάστοτε γνώση του και πεποίθησή του γι' αυτήν.* – Αλλά έτσι, εκείνο που ήθελε η πρόταση να εκφράσει ως το *καθολικό αναγκαίο*, το *καθεαυτό* έγκυρο, έχει μάλλον μεταβληθεί σε κάτι πέρα για πέρα *συμπτωματικό.* Διότι η έκφραση της αλήθειας επαφίεται στη σύμπτωση: κατά πόσο γνωρίζω την αλήθεια και μπορώ να είμαι πεπεισμένος γι' αυτήν· και η πρόταση δε λέει τίποτα περισσότερο από το γεγονός ότι αληθές και εσφαλμένο οφείλουν να εκφράζονται φύρδην-μίγδην, όπως συμβαίνει ο καθένας να γνωρίζει, να εννοεί και να κατανοεί αυτά. Τούτη η *συμπτωματικότητα του περιεχομένου* βρίσκει την *καθολικότητα* μόνο στην *προτασιακή μορφή*, με την οποία εκφράζεται· αλλά ως αντικειμενική ηθική πρόταση υπόσχεται ένα καθολικό και κατ' αναγκαιότητα *περιεχόμενο* και αντιφάσκει έτσι προς τον ίδιο τον εαυτό της, τη στιγμή που το περιεχόμενο είναι συμπτωματικό. – Αν τέλος προχωρήσουμε στη βελτίωση της πρότασης, λέγοντας πως η συμπτωματικότητα της γνώσης και της πεποίθησης για την αλήθεια *οφείλει* να εκβληθεί και τούτη-εδώ να είναι ωσαύτως *εγνωσμένη*, τότε αυτό θα ήταν μια εντολή που θα ερχόταν ευθέως σε αντίφαση με το σημείο από το οποίο εκκινήσαμε. Ο υγιής Λόγος όφειλε κατ' αρχήν να έχει την ικανότητα να εκφράζει *άμεσα* την αλήθεια· τώρα όμως λένε πως ο Λόγος *όφειλε* να την *ξέρει*, δηλ. πως δεν ξέρει να την εκφράζει *άμεσα.* – Αν εξετάσουμε το ζήτημα από την πλευρά του περιεχομένου, βλέπουμε πως το τελευταίο τούτο έχει εκβληθεί στα πλαίσια της απαίτησης να *γνωρίσουμε* την αλήθεια· γιατί τούτη η απαίτηση παραπέμπει στη *γνώση εν γένει*: οφείλουμε να ξέρουμε· αυτό, επομένως, που προβάλλει εδώ ως απαίτηση, είναι κάτι πράγματι ελεύθερο από κάθε είδους καθορισμένο περιεχόμενο.

Αλλά στην περίπτωσή μας επρόκειτο για ένα *καθορισμένο* περιεχόμενο, για *μιά διαφορά* στην περιοχή της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης. Τούτος όμως ο *άμεσος* προσδιορισμός της υπόστασης είναι ένα τέτοιο περιεχόμενο που εκδηλώθηκε ουσιαστικά με τη μορφή μιας τέλειας συμπτωματικότητας και το οποίο, αφού υψώθηκε κάποτε σε καθολικότητα και αναγκαιότητα, έτσι ώστε η *γνώση* να εκφράζεται ως νόμος, στην πράξη εξαφανίζεται.

§ 425

Μια άλλη περιώνυμη εντολή είναι: *αγάπα τον πλησίον σου όπως τον εαυτό σου.* Αυτή απευθύνεται στο ενικό άτομο στα πλαίσια της σχέσης του με άλλα ενικά άτομα και *παρουσιάζεται ως μια σχέση ανάμεσα σε δύο ενικά άτομα*, ή ως μια συναισθηματική σχέση. Η ενεργητική αγάπη – γιατί μια αδρανής δεν έχει ύπαρξη και γι' αυτό δεν νιώθει κανείς να μιλήσει γι' αυτήν – επιδιώκει ν' απομακρύνει το κακό από τον άνθρωπο και να του αποδώσει το καλό. Για τον σκοπό αυτό πρέπει να γίνεται διάκριση ως προς εκείνο που είναι κακό γι' αυτόν, ως προς εκείνο που είναι το ενδεδειγμένο καλό ενάντια σ' αυτό το κακό και ως προς εκείνο, το οποίο είναι εν γένει η ευημερία του· δηλ. εγώ πρέπει να αγαπώ αυτόν *νοερά*· μια αγάπη χωρίς την παρέμβαση του νου θα τον βλάπτει ίσως περισσότερο από το μίσος. Αλλά η συνετή και ουσιώδης ευεργεσία, στην πιο πλούσια και σπουδαία της μορφή, είναι η συνετή και καθολική δράση του κράτους, – μια δράση, με την οποία συγκρινόμενη εκείνη του ενικού ατόμου ως τέτοιου γίνεται τόσο ασήμαντη που δεν αξίζει τον κόπο να μιλάμε γι' αυτήν. Άλλωστε, η δράση του κράτους έχει τόσο μεγάλη ισχύ, ώστε, σε περίπτωση που η δράση του ατόμου ήθελε είναι αντί-θετη προς αυτή και εκδηλωνόταν σαν μια ολοφάνερα εγκληματική πράξη, ή για χάρη κάποιου άλλου σκόπευε να εξαπατήσει το καθολικό για να το

αποσπάσει από το δικαίωμά του να συμμετέχει σε κείνη τη δράση, τότε θα ήταν εντελώς ανώφελη μια τέτοια δράση του ατόμου και θα δικαιούταν χωρίς άλλο να εκμηδενισθεί. Η μόνη σημασία που απομένει για την ευεργεσία, η οποία είναι συναίσθημα, είναι εκείνη μιας εντελώς εξατομικευμένης δράσης, μιας εν ώρα ανάγκης συνδρομής, η οποία είναι συμπτωματική όσο και στιγμιαία. Η σύμπτωση δεν προσδιορίζει μόνο τη συγκεκριμένη στιγμή της δράσης, αλλά και το εάν η τελευταία είναι ένα *έργο* εν γένει, αν δεν οδηγείται πάραυτα εκ νέου σε ακύρωση και δεν μεταβάλλεται μάλλον σε κάτι κακό. Τούτη η ενεργοποίηση για το καλό άλλων, γεγονός που διαλαλείται ότι τελεί υπό *αναγκαιότητα*, έχει τέτοια υφή, που μπορεί ίσως να υπάρχει, μπορεί ακόμη και να μην υπάρχει· που, αν συμπτωματικά προσφέρεται η περίπτωση, μπορεί να είναι ένα έργο, το οποίο ίσως είναι καλό, ίσως όχι. Αυτός ο νόμος λοιπόν έχει τόσο λίγο καθολικό περιεχόμενο, όσο και ο πρώτος, που έγινε αντικείμενο εξέτασης, και δεν εκφράζει – όπως θα όφειλε ως απόλυτος νόμος των ηθών – κάτι που είναι *καθεαυτό* και *διεαυτό*. Μ' άλλα λόγια, τέτοιοι νόμοι περιορίζονται μόνο στο *δέον-Είναι*, δεν έχουν κανένα *πραγματικό-Είναι*· αυτοί δεν είναι *νόμοι*, παρά μόνο *εντολές*.

§ 426

Αλλά στην πράξη γίνεται φανερό από τη φύση του ίδιου του Πράγματος πως πρέπει κατ' ανάγκη να εγκαταλείψουμε κάθε ιδέα για ένα καθολικό, απόλυτο *περιεχόμενο*· γιατί κάθε *προσδιοριστικότητα*, που αναγνωρίζεται στην απλή υπόσταση – της οποίας η ουσία έγκειται στο να είναι απλή – *δεν* είναι *σύμφωνη* [με τούτη]. Η ίδια η εντολή[1], μέσα στην απλή απόλυτη ουσία της, εκφράζει ένα *άμεσο αντικειμενικό ηθικό Είναι*· η διαφορά

[§ 426] 1. Gebot: προσταγή.

που εμφανίζεται σ' αυτό, είναι μια προσδιοριστικότητα, και ως εκ τούτου ένα περιεχόμενο, το οποίο *υπόκειται* στην *εξουσία* της απόλυσης καθολικότητας αυτού του απλού Είναι. Αφού λοιπόν πρέπει κατ' ανάγκη να εγκαταλείψουμε κάθε ιδέα για ένα απόλυτο περιεχόμενο, τότε μπορεί να προσιδιάζει σ' αυτή [την εντολή] μόνο η *μορφική καθολικότητα*, δηλ. η απουσία εσωτερικής αντίφασης· διότι η χωρίς περιεχόμενο καθολικότητα είναι η μορφική [καθολικότητα], και ένα απόλυτο περιεχόμενο με τη σειρά του είναι ισοδύναμο με μια διαφορά που δεν είναι καν διαφορά, ισοδυναμεί δηλ. με απουσία περιεχομένου.

§ 427

Ό,τι εναπομένει στο νομοθέτη Λόγο, δεν είναι λοιπόν παρά η *καθαρή μορφή* της *καθολικότητας* ή στην πράξη η *ταυτολογία* της συνείδησης, η οποία [ταυτολογία] αντιτίθεται στο περιεχόμενο και είναι μια *γνώση* όχι ενός *όντος* ή αυθεντικού περιεχομένου, αλλά της *ουσίας* ή της αυτο-ισότητας του ίδιου του περιεχομένου.

§ 428

Η αντικειμενική ηθική ουσία, συνεπώς, δεν είναι άμεσα η ίδια περιεχόμενο, αλλά μόνο ένα μέτρο κρίσης[1] ως προς το εάν ένα περιεχόμενο έχει την ικανότητα να είναι ή να μην είναι νόμος, δηλ. κατά πόσο αυτό αντιφάσκει προς τον ίδιο τον εαυτό του. Ο νομοθέτης Λόγος υποβιβάζεται σε ένα Λόγο που απλώς *εξετάζει* [τους νόμους][2].

[§ 428] 1. Maßstab: κριτήριο

2. Ο Λόγος αποδεικνύεται ότι διαθέτει μόνο κανόνες να εξετάζει και να κρίνει νόμους. Οι νόμοι τους οποίους θέλησε να διατυπώσει ως νομοθέτης Λόγος δεν είχαν κανένα απόλυτο περιεχόμενο παρά μόνο ένα φορ-

c.

Ο ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΕΛΕΓΧΕΙ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ

§ 429

Μια διαφορά μέσα στην απλή αντικειμενική ηθική υπόσταση είναι για το Λόγο μια συμπτωματικότητα, την οποία, στην ειδική προσταγή, είδαμε να προβάλει ως συμπτωματικότητα της γνώσης, της πραγματικότητας και της δραστηριότητας. Η *σύγκριση* εκείνου του απλού Είναι και της προσδιοριστικότητας που βρίσκεται σε αναντιστοιχία προς τούτο έπεσε σε μας· και σε τούτη τη σύγκριση η απλή υπόσταση έδειξε πως είναι μορφική καθολικότητα ή καθαρή *συνείδηση*, η οποία, ελεύθερη από το περιεχόμενο, βρίσκεται σε αντίθεση προς αυτό και είναι μια μορφή *γνώσης* αυτού ως προσδιορισμένου [περιεχομένου]. Τούτη η καθολικότητα παραμένει κατ' αυτό τον τρόπο εκείνο ακριβώς που ήταν και το *ίδιο το Πράγμα*· αλλά μέσα στη συνείδηση είναι κάτι διαφορετικό· αυτή δηλ. [η καθολικότητα] δεν είναι πλέον το αδρανές και χωρίς σκέψη γένος, αλλά εκείνη που αναφέρεται στο ειδικό και θεωρείται ως η ισχύς και η αλήθεια του. – Εν πρώτοις τούτη η συνείδηση φαίνεται να είναι η ίδια διαδικασία [κριτικής] εξέτασης, της οποίας πρωτύτερα εκφραστές ήμασταν εμείς· και η δράση της φαίνεται πως δεν μπορεί να είναι τίποτα περισσότερο από αυτό που ήδη έλαβε χώρα, δηλ. μια σύγκριση του καθολικού με το καθορισμένο, η οποία, όπως προηγουμένως, αποκάλυψε τη δυσαρμονικότητά τους. Αλλά η σχέση εδώ του περιεχομένου προς το καθολικό είναι διαφορετική, αφού το τελευταίο έχει προσλάβει μια άλλη σημασία· αυτό είναι *μορφική* καθολικότητα, της οποίας το καθορισμένο περιεχόμενο αναδίδει ικανότητα, διότι μέσα σ' αυτή

μαλιστικό χαρακτήρα: ήταν καθολικοί μόνο στη μορφή. Δες και Werke 8, σελ. 138.

[την καθολικότητα] τούτο το περιεχόμενο εξετάζεται μόνο σε σχέση προς τον εαυτό του. Στην πορεία της δικής μας εξέτασης η καθολική γνήσια υπόσταση ήταν αντίθετη στην προσδιοριστικότητα που αναπτυσσόταν ως συμπτωματικότητα της συνείδησης, μέσα στην οποία εισχωρούσε η υπόσταση. Εδώ το ένα μέλος της σύγκρισης έχει εξαφανισθεί· το καθολικό δεν είναι πλέον η υπόσταση που *έχει ισχύ* και *κύρος μέσα στο στοιχείο του Είναι* ή το καθεαυτό και διεαυτό Δίκαιο, αλλά μια απλή γνώση ή μορφή, η οποία συγκρίνει ένα περιεχόμενο μόνο με τον ίδιο τον εαυτό του και διερευνά αν αυτό είναι μια ταυτολογία. Δεν θεσπίζονται πλέον νόμοι, αλλά τίθενται υπό *εξέταση*· και για τη συνείδηση που τους εξετάζει οι νόμοι είναι *ήδη* δεδομένοι· αποδέχεται το *περιεχόμενό* τους έτσι απλά όπως αυτό είναι, χωρίς να εμβαθύνει, όπως πράξαμε εμείς, στην εξέταση της ενικότητας και της συμπτωματικότητας που είναι συμφυής με την πραγματικότητά του· απεναντίας η εξετάζουσα συνείδηση αρκείται στην εντολή ως εντολή και η στάση που κρατά απέναντί της είναι τόσο απλή, όσο αυτή αποτελεί ένα κριτήριο για την εξέτασή της από πλευράς συνείδησης.

§ 430

Αυτός είναι και ο λόγος που η εξέταση δεν επεκτείνεται περαιτέρω· ακριβώς επειδή το κριτήριο είναι η ταυτολογία και τηρεί μια στάση αδιαφορίας προς το περιεχόμενο, γι' αυτό και του είναι ευπρόσδεκτο τόσο το ένα περιεχόμενο όσο και το αντίθετό του. – Ας υποτεθεί πως το ερώτημα είναι: οφείλει να είναι νόμος καθεαυτόν και διεαυτόν το γεγονός ότι υπάρχει *ιδιοκτησία*; *καθεαυτόν και διεαυτόν*, και όχι επειδή εξυπηρετεί άλλους σκοπούς· η αντικειμενική ηθική ουσιότητα συνίσταται ακριβώς στο γεγονός ότι ο νόμος είναι όμοιος μόνο με τον εαυτό του και ότι, χάρη σε τούτη την αυτοταύτισή του, έχει το θεμέλιό του μέσα στη δική του ουσία και δεν είναι κάτι το εξαρτημένο [= κάτι

που υπόκειται σε συνθήκη (ein bedingtes)]. Η ιδιοκτησία, καθεαυτήν και διεαυτήν, δεν αντιφάσκει προς τον εαυτό της· είναι μια *μεμονωμένη* προσδιοριστικότητα ή είναι τεθειμένη ως αυτο-όμοια. Μη-ιδιοκτησία, μη-κυριότητα των πραγμάτων ή κοινή ιδιοκτησία των αγαθών δεν αντιφάσκουν και πολύ μεταξύ τους. Το ότι κάποιο πράγμα δεν ανήκει σε ένα πρόσωπο ή βρίσκεται στη διάθεση του πρώτου τυχόντα, ο οποίος γίνεται κύριος αυτού, ή ανήκει σε όλους από κοινού και στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του ή σε ίση αναλογία, αυτό είναι μια *απλή προσδιοριστικότητα*, μια *σκέψη που αφορά τη μορφή*, όπως συμβαίνει και με το αντίθετό της, την ιδιοκτησία. – Βέβαια, εάν το πράγμα, που δεν έχει ιδιοκτήτη, λαμβάνεται ως *απαραίτητο αντικείμενο της ανάγκης*, τότε περιέρχεται αναγκαστικά στην κυριότητα κάποιου ατόμου· και η αντίφαση θα εκπήγαζε μάλλον από την ελευθερία του πράγματος να μεταβληθεί σε νόμο. Αλλά με την έλλειψη κατόχου του πράγματος δεν εννοείται μια απόλυτη απουσία κατόχου· απεναντίας, το πράγμα θα *περιέλθει σε κυριότητα* ανάλογα με την *ανάγκη* του ενικού Είναι, και μάλιστα όχι με σκοπό τη διαφύλαξή του, αλλά για να χρησιμοποιηθεί άμεσα. Μα το να μεριμνά κανείς για τις ανάγκες μόνο μ' ένα τέτοιο εντελώς συμπτωματικό τρόπο, έρχεται σε αντίφαση προς τη φύση της συνειδητής ουσίας, για την οποία γίνεται αποκλειστικά λόγος· γιατί τούτη [η ουσία] πρέπει να συλλάβει την ανάγκη στην παράστασή της με τη μορφή της *καθολικότητας*, να μεριμνά για την ολότητα της ύπαρξής του και να προσπορίζεται ένα διαρκές αγαθό. Η σκέψη, επομένως, πως ένα πράγμα περιέρχεται όλως τυχαία στην κυριότητα του πρώτου αυτοσυνείδητου ατόμου, σύμφωνα με τις ανάγκες του, είναι μια σκέψη που βρίσκεται σε δυσαρμονία προς τον ίδιο τον εαυτό της. – Στην περίπτωση της κοινοκτημοσύνης, όπου η μέριμνα για τα αγαθά θα λειτουργούσε μ' ένα καθολικό και σταθερό τρόπο, είτε καθένας λαμβάνει τόσα αγαθά *όσα χρειάζεται* – και τότε υπάρχει αντίφαση ανάμεσα σε τούτη την ανισό-

τητα και στην ουσία της συνείδησης εκείνης που έχει ως αρχή την *ισότητα* των ενικών Είναι – ή τα αγαθά κατανέμονται σύμφωνα με την τελευταία αρχή της *ισότητας*, και τότε η συμμετοχή στην κατανομή των αγαθών δεν αντιστοιχεί στην ανάγκη, αν και μια τέτοια αντιστοιχία μόνο συνιστά την έννοια της κατανομής.

§ 431

Αλλά εάν κατ' αυτό τον τρόπο η [έννοια] της μη-ιδιοκτησίας εμφανίζεται αντιφατική, αυτό συμβαίνει μόνο και μόνο επειδή δεν έχει εγκαταλειφθεί στην κατάσταση της *απλής* προσδιοριστικότητας. Το ίδιο ισχύει και για [την έννοια] της ιδιοκτησίας, όταν αυτή είναι αποσυντεθειμένη στα στοιχεία της. Το επί μέρους πράγμα, που είναι ιδιοκτησία μου, ως τέτοιο θεωρείται κάτι το *καθολικό*, το *παγιωμένο*, το *σταθερό*· αυτό όμως αντιφάσκει προς τη φύση του πράγματος, η οποία συνίσταται στο να είναι αντικείμενο χρήσης και αντικείμενο *εξαφανισμού*. Σύγχρονα τούτο λογίζεται ως το *δικό μου*, το οποίο αναγνωρίζουν οι άλλοι και από το οποίο οι ίδιοι αποκλείονται. Αλλά το γεγονός ότι τυγχάνω αναγνώρισης υποδηλώνει μάλλον την ισότητά μου, [την ταυτότητά μου] με τον καθένα και με όλους, υποδηλώνει δηλ. το αντίθετο του αποκλεισμού. – Ό,τι κατέχω, είναι ένα *πράγμα*, δηλ. ένα Είναι, το οποίο είναι για τους άλλους εν γένει, με ένα τρόπο κατ' εξοχήν καθολικό και χωρίς το χαρακτηριστικό γνώρισμα να είναι μόνο για μένα· το ότι *Εγώ* το κατέχω, έρχεται σε αντίφαση προς την καθολική του πραγμότητα. Η ιδιοκτησία, συνεπώς, αντιφάσκει καθ' όλες τις πλευρές προς τον εαυτό της ακριβώς όπως και η μη-ιδιοκτησία· καθεμιά ενέχει τις δύο τούτες αντί-θετες, αυτο-αντιφατικές βαθμίδες της ενικότητας και της καθολικότητας. – Αλλά καθεμιά από τούτες τις προσδιοριστικότητες, όταν παριστάνεται στην *απλή της μορφή* ως ιδιοκτησία ή μη-ιδιοκτησία, χωρίς

περαιτέρω ανάλυσή της, είναι μια προσδιοριστικότητα τόσο *απλή* όσο και η άλλη, δεν αντιφάσκει δηλ. προς τον εαυτό της. – Το κριτήριο λοιπόν του νόμου, το οποίο φέρει μέσα του ο Λόγος, είναι εξίσου καλά προσαρμόσιμο σε όλες τις περιπτώσεις, και γι' αυτό στην πράξη δεν είναι καν κριτήριο. – Θα φαινόταν κάπως παράδοξο, αν η ταυτολογία, η αρχή της αντίφασης – την οποία ο γνωρισμός της θεωρητικής αλήθειας αναγνωρίζει μόνο ως μορφικό κριτήριο, δηλ. ως κάτι που είναι εντελώς αδιάφορο απέναντι στην αλήθεια και την αναλήθεια[1] – *όφειλε να είναι περισσότερο* έγκυρη για τον γνωρισμό της πρακτικής *αλήθειας*.

§ 432

Οι δύο πλευρές που εξετάσθηκαν πιο πάνω πληρούν την προηγούμενη κενότητα της πνευματικής ουσίας και έχουν ακυρώσει κάθε διαδικασία επιβολής άμεσων προσδιοριστικοτήτων στην αντικειμενική ηθική υπόσταση, καθώς και εκείνο που μας οδηγεί να μάθουμε κατά πόσο αυτές οι προσδιοριστικότητες είναι νόμοι. Έτσι το αποτέλεσμα φαίνεται να είναι τούτο, πως δηλ. ούτε ειδικοί νόμοι ούτε μια γνώση [αυτών των νόμων] μπορούν να νομιμοποιούν την ύπαρξή τους. Αλλά η υπόσταση είναι η *συνείδηση* του εαυτού της ως της απόλυτης *ουσιότητας*· [συνείδηση], η οποία έτσι δε μπορεί να αποστεί της *διαφοράς* που είναι παρούσα σε τούτη την ουσιότητα ούτε να αποβάλει τη *γνώση* για αυτή [τη διαφορά]. Το γεγονός ότι το νομοθετείν και η διαδικασία εξέτασης των νόμων αποδείχτηκαν ένα μηδέν, σημαίνει ότι αμφότερα, ειλημμένα ξεχωριστά και μεμονωμένα, είναι μόνο σαθρές *βαθμίδες* της αντικειμενικής ηθικής συνείδησης· και η κίνηση, μέσα στην οποία αυτές εμφανίζονται, έχει το μορφικό

[§ 431] 1. Σαφής αναφορά στον Kant. Δες *Kritik der reinen Vernunft* B 84, σελ. 101-2.

νόημα ότι η αντικειμενική ηθική υπόσταση μέσα από τούτη τη διαδικασία παρουσιάζεται ως συνείδηση.

§ 433

Εφόσον οι δύο αυτές βαθμίδες είναι εγγύτεροι προσδιορισμοί της συνείδησης του *ίδιου του Πράγματος*, μπορούν τότε να λαμβάνονται ως μορφές της *εντιμότητας [= έντιμης συνείδησης]*, η οποία, όπως άλλοτε με τις μορφικές βαθμίδες, έτσι και τώρα ενδιατρίβει περί ένα δεοντολογικό περιεχόμενο του καλού και του δικαίου και ασχολείται με τον έλεγχο τέτοιων παγιωμένων αληθειών πιστεύοντας ότι στον υγιή νου και στην ευφυή κρίση βρίσκει εκείνο που προσδίδει στις εντολές δύναμη και εγκυρότητα.

§ 434

Χωρίς όμως τούτη την εντιμότητα οι νόμοι δεν έχουν εγκυρότητα ως *ουσία* της *συνείδησης* ούτε ο έλεγχος ως δραστηριότητα *στο εσωτερικό* αυτής της ίδιας [της συνείδησης]· απεναντίας, αυτές οι δύο βαθμίδες, καθώς κάνουν την εμφάνισή τους η καθεμιά για τον εαυτό της *άμεσα* ως μια *πραγματικότητα*, στη μια περίπτωση εκφράζουν μια άκυρη θέσπιση και ύπαρξη πραγματικών νόμων και στην άλλη μια εξίσου άκυρη απαγκίστρωση απ' αυτούς τους νόμους. Ο νόμος, καθότι ειδικός νόμος, έχει ένα συμπτωματικό περιεχόμενο, – τούτο εδώ θέλει να πει πως αυτός είναι νόμος μιας ενικής συνείδησης και έχει ένα αυθαίρετο περιεχόμενο. Εκείνο το άμεσο νομοθετείν είναι λοιπόν το τυραννικό ανοσιούργημα, που αναγορεύει σε νόμο το αυθαίρετο περιεχόμενο και οδηγεί την ηθική τάξη [Sittlichkeit] να υποταχθεί σε τούτο, – δηλ. σε νόμους, που είναι μόνο νόμοι, χωρίς να είναι ταυτόχρονα και *εντολές*. Έτσι και η δεύτερη βαθμίδα, στο βαθμό που είναι μεμονωμένη, εμφαίνει τη διαδικασία ελέγχου των νόμων και την κίνηση του ακίνητου κι αμετά-

βλητου, εμφαίνει την αναίδεια της γνώσης, η οποία με τη βοήθεια του διαλογισμού διεκδικεί την αποδέσμευσή της από τους απόλυτους νόμους και τους θεωρεί σαν μια ξένη προς αυτήν αυθαιρεσία.

§ 435

Σε αμφότερες τις μορφές, αυτές οι βαθμίδες είναι μια αρνητική σχέση προς την υπόσταση ή προς την ρεαλιστική ουσία του πνεύματος· μ' άλλα λόγια, η υπόσταση σ' αυτές δε βρίσκει ακόμα την ρεαλιστική της ύπαρξη, αλλά η συνείδηση εξακολουθεί να τις εμπεριέχει υπό τη μορφή της δικής της ιδιαίτερης αμεσότητας· και η υπόσταση είναι εν πρώτοις μόνο μια *βούληση*[1] και μια *γνώση* αυτού του ατόμου ή το *δέον-Είναι* μιας χωρίς πραγματική βάση προσταγής και μια γνώση της μορφικής καθολικότητας. Αλλά με το να έχουν αρθεί τούτοι οι τρόποι, η συνείδηση επανήλθε στο καθολικό και εκείνες οι αντιθέσεις έχουν εξαφανισθεί. Η ουσία του πνεύματος είναι πραγματική υπόσταση, όταν αυτοί οι τρόποι δεν ισχύουν πλέον μέσα στην ενικότητά τους, αλλά μόνο ως βαθμίδες που έχουν αρθεί· και η ενότητα, μέσα στην οποία αυτοί λειτουργούν μόνο ως βαθμίδες, είναι ο Εαυτός της συνείδησης, ο οποίος, τοποθετημένος εφεξής στο εσωτερικό της ουσίας του πνεύματος, ανυψώνει την τελευταία σε πραγματικότητα, σε πληρότητα και σε αυτοσυνείδηση.

§ 436

Η ουσία του πνεύματος τότε υπάρχει για την αυτοσυνείδηση κατ' αρχήν ως ένας νόμος που έχει ένα *καθεαυτό [= ενδόμυχο]* *Είναι*· η καθολικότητα που σχετίζεται με τον έλεγχο των νόμων, η μορφική [καθολικότητα], όχι η *καθεαυτήν* ούσα καθολι-

---

[§ 435] 1. Willen: απαντά στην α' έκδοση και στην έκδοση του Hoffmeister. Β' για γ' έκδοση γράφουν: Wollen.

κότητα, είναι ανηρημένη. Κατά δεύτερον, αυτή είναι ένας αιώνιος νόμος, ο οποίος δεν έχει το θεμέλιό του στη *βούληση ετούτου του ατόμου*, αλλά είναι καθεαυτόν και διεαυτόν· είναι η απόλυτη *καθαρή βούληση όλων*, η οποία έχει τη μορφή του άμεσου *Είναι*. Τούτη η βούληση δεν είναι επίσης μια *εντολή*, η οποία *οφείλει* μόνο να είναι· απεναντίας, αυτή *είναι* και *τελεί σε ισχύ*· είναι το καθολικό Εγώ της κατηγορίας, το οποίο άμεσα είναι η πραγματικότητα, και ο κόσμος είναι μόνο τούτη η πραγματικότητα. Εφόσον όμως αυτός ο *νόμος*, *μέσα στο στοιχείο του Είναι*, έχει μια απόλυτη ισχύ, η υποταγή της αυτοσυνείδησης δεν συνίσταται στο να υπηρετεί έναν αφέντη, του οποίου οι διαταγές θα είχαν αυθαίρετο χαρακτήρα και όπου αυτή δε θα μπορούσε να αναγνωρίσει τον εαυτό της. Απεναντίας, οι νόμοι είναι διανοήματα της δικής της απόλυτης συνείδησης, τα οποία *ανήκουν* άμεσα στην ίδια την αυτοσυνείδηση. Η τελευταία βέβαια δε *δίνει πίστη* σ' αυτά, γιατί μια τέτοια πίστη έχει και αυτή ως αντικείμενο θεώρησης την ουσία, αλλά σαν μια ξένη προς αυτήν ουσία. Η αντικειμενική ηθική *αυτοσυνείδηση*, μέσω της *καθολικότητας* του *Εαυτού* της, είναι *άμεσα* ένα με την ουσία· η πίστη, αντίθετα, έχει ως αφετηρία την *ενική* συνείδηση· είναι η κίνηση που χρειάζεται στο μεταξύ η τελευταία για να προσεγγίσει την ενότητα, χωρίς ποτέ να επιτυγχάνει την παρουσία της ουσίας της. – Εκείνη η συνείδηση, απεναντίας, έχει αναιρεθεί ως ενική [συνείδηση], τούτη η διαμεσολάβηση είναι συντελεσμένη, και μόνο, επειδή αυτή είναι συντελεσμένη, συμβαίνει τούτη η συνείδηση να είναι άμεση αυτοσυνείδηση της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης.

§ 437

Η διαφορά ανάμεσα στην αυτοσυνείδηση και στην ουσία είναι λοιπόν ολοφάνερη. Γι' αυτό, και οι *διαφορές* στην ίδια

την ουσία δεν είναι τυχαίες προσδιοριστικότητες, αλλά, δυνάμει της ενότητας της ουσίας και της αυτοσυνείδησης – και η τελευταία τούτη μόνο είναι που θα μπορούσε να αποτελεί πηγή της ανισότητας –, αυτές είναι οι μάζες, τη διάρθρωση των οποίων διαπερνά η ζωή της ενότητας, τα μη-διχασμένα πνεύματα, που είναι ανοιχτά στον εαυτό τους, άσπιλες θεσπέσιες μορφές, οι οποίες μέσα στις διαφορές τους διατηρούν την ακήρατη αθωότητα και αρμονία της ουσίας τους. – Η *σχέση* της αυτοσυνείδησης προς αυτές είναι εξίσου απλή και σαφής. Αυτές *είναι*, και τίποτα περισσότερο· – τούτο είναι που συνιστά τη συνείδηση της σχέσης της αυτοσυνείδησης [προς ετούτες]. Έτσι η Αντιγόνη του Σοφοκλή τις αναγνωρίζει σαν τον *άγραφο*, *αψευδή* νόμο των θεών:

> Αυτοί δεν είναι χτεσινοί ούτε τωρινοί, αλλά αιώνιοι
> και κανείς δεν ξέρει πώς προήλθαν[1].

Αυτές *είναι*. Όταν ρωτώ για την προέλευσή τους και τις περιορίζω στο σημείο της προέλευσής τους, τότε πηγαίνω πάνω και πέρα από τούτες· γιατί εγώ εφεξής είμαι το καθολικό, ενώ αυτές είναι το εξαρτημένο και περιορισμένο. Αν πρόκειται αυτές να νομιμοποιούνται από τη δική μου κρίση, τότε εγώ έχω ήδη θέσει σε κίνηση το σταθερό καθεαυτό τους Είναι και τις θεωρώ σαν εκείνο, που για μένα μπορεί να είναι αληθινό, μπορεί και όχι. Το κατ' έθος ηθικό φρόνημα έγκειται ακριβώς στο να επιμένουμε σταθερά σε ό,τι είναι δίκαιο, και ν' απέχουμε από κάθε εγχείρημα διασάλευσής του, κλονισμού και αναγωγής του. – Έστω ότι κάποιος μου εμπιστεύεται κάτι· τούτο *είναι* η ιδιοκτησία ενός άλλου, και εγώ το αναγνωρίζω, *επειδή* τούτο έτσι *έχει*, και παραμένω κατά τρόπο σταθερό σε τούτη τη σχέση. Αν κρατούσα για τον εαυτό μου ό,τι μου εμπιστεύθηκαν, τότε, σύμφωνα

[§ 437] 1. Σοφοκλέους Αντιγόνη, Στ. 456-57.

με την αρχή που ακολούθησα κατά τον έλεγχο των νόμων, σύμφωνα δηλ. με την ταυτολογία, δεν πέφτω κατ' ουδένα τρόπο σε αντίφαση, γιατί αυτό εν τω μεταξύ δεν το θεωρώ πλέον ως ιδιοκτησία κάποιου άλλου· το να κρατώ για τον εαυτό μου κάτι, το οποίο δεν θεωρώ ως ιδιοκτησία ενός άλλου, αυτό είναι εντελώς συνεπές. Η μεταστροφή *της άποψης* δεν είναι αντίφαση· διότι εκείνο που μας ενδιαφέρει δεν είναι η άποψη ως τέτοια, αλλά το αντικείμενο και το περιεχόμενο, το οποίο οφείλει να μην αντιφάσκει. Όσο περισσότερο λοιπόν – όπως πράττω, όταν δωρίζω κάτι – μπορώ ν' αλλάξω την άποψη, σύμφωνα με την οποία κάποιο πράγμα είναι ιδιοκτησία μου, σε μια δεύτερη άποψη, σύμφωνα με την οποία αυτό είναι ιδιοκτησία κάποιου άλλου, χωρίς να προκαλέσω κάποια αντίφαση, άλλο τόσο μπορώ ν' ακολουθήσω την αντίστροφη κατεύθυνση. – Συμβαίνει λοιπόν να είναι σωστό τούτο, όχι επειδή βρίσκω κάτι μη-αντιφατικό προς τον εαυτό του· αντίθετα είναι σωστό, επειδή αυτό είναι το σωστό. Βρίσκεται *στο θεμέλιο* το γεγονός ότι κάποιο πράγμα *είναι* ιδιοκτησία του άλλου· για τούτο δεν πρόκειται να φιλονικήσω ούτε να θηρεύσω ή να επιδοθώ σε οποιεσδήποτε σκέψεις, σχέσεις ή εκτιμήσεις· ούτε να κάνω σκέψεις σχετικά με τη θέσπιση νόμων ή τον έλεγχο αυτών· τέτοιου είδους σκέψεις από μέρους μου θα διετάρασσαν εκείνη τη σχέση, εφόσον θα μπορούσα κατά βούληση να προσαρμόσω κάλλιστα το αντίθετο στη δική μου απροσδιόριστη ταυτολογική γνώση και να το μεταβάλλω σε νόμο. Αλλά αν αυτός ο αντίθετος προσδιορισμός είναι το σωστό, τούτο είναι προσδιορισμένο *καθεαυτό* και *διεαυτό*· σε ό,τι με αφορά, θα μπορούσα να μεταβάλλω σε νόμο όποιο προσδιορισμό ήθελα, ή ακόμη και να μη τον μεταβάλλω σε νόμο, και τότε, μόλις αρχίσω να τους ελέγχω, βρίσκομαι σε μη-ηθικό δρόμο. Όταν το δίκαιο είναι για μένα *καθεαυτό* και *διεαυτό*, τότε είμαι στο εσωτερικό της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης· και τούτη εδώ είναι η *ουσία* της αυτοσυνείδησης· αλλά ετούτη η αυτοσυνείδηση είναι η

πραγματικότητα και η ύπαρξη αυτής της υπόστασης, ο Εαυτός της και η βούλησή της[2].

2. Με το κεφάλαιο τούτο κλείνει ο κύκλος της διαλεκτικής ανάδειξης του ατόμου, μέσα από τα διάφορα μορφώματα της συνείδησης, στο κέντρο της εξέτασης και της αναζήτησης της ενότητάς του με το καθολικό. Το άτομο αρχίζει να γνωρίζει την ενότητά του με την κοινότητα μέσα στη δική του δραστηριότητα [= αυτοσυνείδητη μορφή του], η οποία θεμελιώνεται στο σύνολο των κοινωνικών σχέσεων και προϋποθέτει το πνεύμα της πραγματικής [= κοινωνικής] ολότητας. Αυτό σημαίνει: α) Το άτομο δε μπορεί να βρει την ολοκλήρωσή του μόνο μέσα στον εαυτό του. β) Αν χωροχρονικά φαίνεται να οντοτίθεται πρωθύστερα με τις πράξεις του και με τη σκέψη του, διαλεκτικά φανερώνεται ως πεπερασμένη οντότητα εκδήλωσης του ανασκοπημένου εντός της εξωτερικής πραγματικότητας πνεύματος. γ) Ταυτόχρονα το πνεύμα μπορεί να θεμελιώσει το Είναι της πραγματικής του υπόστασης μόνο μέσα σε τέτοιες ατομικές συνειδήσεις που αποκτούν γνώση της καθολικότητας της πρακτικής τους δραστηριότητας. Με τους όρους του Χέγκελ: η ηθική υπόσταση [= το πνεύμα που συνέχει το όλον της ζωής του Έθνους] είναι η ουσία της αυτοσυνείδησης· αυτή η υπόσταση όμως έχει την πραγματική της ύπαρξη όταν είναι αυτοσυνείδητη, δηλ. όταν έχει την ουσιότητά της μέσα στην αυτοσυνείδητη ατομικότητα, ενώ η τελευταία τούτη συγχρόνως ουσιοποιείται μόνο μέσα στο αντικειμενικό πνεύμα.

VI.
ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

§ 438

Ο Λόγος είναι πνεύμα, όταν η βεβαιότητά του πως είναι η κάθε ρεαλιστική πραγματικότητα υψώθηκε σε αλήθεια και αυτός συνειδητοποιεί τον εαυτό του ως τον κόσμο του και τον κόσμο του ως τον εαυτό του[1]. – Το γίγνεσθαι του πνεύματος κατέδειξε την άμεσα προγενέστερη κίνηση, στα πλαίσια της οποίας το αντικείμενο της συνείδησης, η καθαρή κατηγορία, υψώθηκε σε έννοια του Λόγου. Στον *παρατηρούντα* Λόγο τούτη η καθαρή ενότητα του *Εγώ* και του *Είναι*, του *διεαυτό*-και του *καθεαυτό*-Είναι προσδιορίζεται ως το *καθεαυτό* ή ως *Είναι*, και η συνείδηση του Λόγου *βρίσκει* τον εαυτό της. Αλλά η αλήθεια της παρατήρησης είναι μάλλον η αναίρεση αυτού του ένστικτου να βρίσκει άμεσα [το αντικείμενό της], η αναίρεση αυτής της χωρίς συνείδηση ύπαρξης του Λόγου. *Η κατηγορία* που ανήκει στην *εποπτεία*, το *ευρισκόμενο πράγμα*, εισδύει στη συνείδηση, [ειλημμένη] ως το *διεαυτό-Είναι* του Εγώ, το οποίο τώρα ξέρει

[§ 438] 1. Όταν ο Λόγος γνωρίζει την αλήθεια γίνεται πνεύμα. Η αλήθεια του τώρα έγκειται στο να συνειδητοποιεί τον εαυτό του ως την κάθε πραγματικότητα: ενώ στην αρχή έβρισκε τον εαυτό του μέσα σε ένα απλό, εξωτερικό αντικείμενο, στη συνέχεια τον αναζήτησε μέσα στον κόσμο, καθώς ενεργοποιήθηκε για να υπερβεί την ενικότητά του και να συμφιλιωθεί με την καθολικότητα. Εδώ μέσα επιχειρεί τώρα να γνωρίσει τον εαυτό του ως Εαυτό [Selbst], να χωρήσει εκείθεν της άμεσης ενότητας του Εγώ και του Είναι για να θέσει το Είναι του Εαυτού. Ο Λόγος λοιπόν είναι το γίγνεσθαι του Πνεύματος ή η κίνηση δια της οποίας το Πνεύμα γνωρίζει τον κόσμο ως πραγματοποιημένο όλο και έτσι φτάνει στη δική του πραγμάτωση.

για τον εαυτό του πως είναι ο *Εαυτός* μέσα στην αντικειμενική ουσία. Αλλά τούτος ο προσδιορισμός της κατηγορίας, [εννοημένης] ως το διεαυτό-Είναι που αντι-τίθεται στο καθεαυτό-Είναι, είναι εξίσου μονομερής και ένα αυτο-αναιρούμενο στάδιο. Γι' αυτό, η κατηγορία προσδιορίζεται για τη συνείδηση, όπως είναι μέσα στην καθολική της αλήθεια, δηλ. ως *καθεαυτήν*-και *διεαυτήν*-ούσα ουσία. Τούτος ο *αφηρημένος* ακόμα προσδιορισμός, ο οποίος συγκροτεί το *ίδιο το Πράγμα*, δεν είναι κατ' αρχήν παρά η *πνευματική ουσία*, και η συνείδησή της μια μορφική γνώση τούτης [της ουσίας]· [μια γνώση] που εμπλέκεται με κάθε είδους περιεχόμενο αυτής της ίδιας [της ουσίας]. Τούτη η συνείδηση πράγματι, ως μια ενική οντότητα, διαφέρει ακόμη από την υπόσταση· είτε νομοθετεί κατά αυθαίρετο τρόπο είτε νομίζει πως με την απλή γνώση των νόμων τούς κατέχει, όπως είναι στην απόλυτη φύση τους[2], και θεωρεί τον εαυτό της ως τον ισχυρό κριτή αυτών. – Ή, αν εξετάσουμε τα πράγματα από την πλευρά της υπόστασης, [θα δούμε πως] ετούτη είναι η *καθεαυτήν*-και *διεαυτήν-ούσα* πνευματική ουσία, η οποία ακόμα δεν είναι *συνείδηση* του ίδιου του εαυτού της. – Αλλά η *καθεαυτήν*-και *διεαυτήν-ούσα* ουσία, η οποία έχει σύγχρονα πραγματική γνώση του εαυτού της ως συνείδησης και συλλαμβάνει την παράσταση του εαυτού της στον ίδιο τον εαυτό της, είναι *το πνεύμα*.

§ 439

Η πνευματική του *ουσία* έχει ήδη ορισθεί ως η *αντικειμενική ηθική υπόσταση*· αλλά το πνεύμα είναι *η αντικειμενική ηθική πραγματικότητα*. Είναι ο *Εαυτός* της πραγματικής [ηθικής] συνείδησης, κατέναντι της οποίας αναδύεται αυτό [το πνεύμα],

2. Wie sie an und für sich sind: δηλ. όπως αυτοί οι νόμοι είναι [= υπάρχουν] στο καθεαυτό και διεαυτό τους Είναι.

ή μάλλον [της συνείδησης] που αντιτίθεται στον εαυτό της ως έναν αντικειμενικό πραγματικό *κόσμο*· αλλά ένας τέτοιος κόσμος έχει ήδη απολέσει για τον Εαυτό κάθε σημασία ενός αλλότριου [προς τούτον] κόσμου, ακριβώς όπως και ο Εαυτός έχει απολέσει κάθε σημασία ενός αποχωρισμένου απ' αυτόν τον κόσμο διεαυτό-Είναι, είτε τούτο-δω είναι εξαρτημένο είτε ανεξάρτητο. Το πνεύμα, με το να είναι η *υπόσταση* και η καθολική, όμοια-με-τον-εαυτό-της, σταθερή ουσία, συνιστά το αμετακίνητο και συμπαγές *θεμέλιο* και *αφετηρία* της δράσης όλων, τον *σκοπό* και *στόχο* τους, [ειλημμένους] ως το *καθεαυτό* της σκέψης κάθε αυτοσυνείδησης. – Τούτη η υπόσταση είναι επίσης το καθολικό *έργο*, που παράγει η *δράση* όλων και του καθένα, [εννοημένη] ως η ενότητά τους και η ισότητά τους, διότι αυτή [η υπόσταση] είναι το *διεαυτό-Είναι*, ο Εαυτός, η δράση. Ως η *υπόσταση*, το πνεύμα είναι η αταλάντευτη, δίκαιη *αυτο-ισότητα*· αλλά ως *διεαυτό-Είναι* αυτή είναι η αποσυντεθειμένη, αγαθή ουσία που αυτοθυσιάζεται· εδώ μέσα ο καθένας αποτελειώνει το έργο του, καταξεσχίζει το καθολικό Είναι και λαμβάνει από τούτο το μερίδιό του. Τούτη η διάλυση και εξατομίκευση της ουσίας είναι ακριβώς το *στάδιο* της δράσης και του Εαυτού όλων· αυτό είναι η κίνηση και η ψυχή της υπόστασης, η καθολική ουσία που έφτασε στην πραγματοποίησή της. Ακριβώς επειδή η υπόσταση είναι το διαλυμένο μέσα στον Εαυτό Είναι, αυτή δεν είναι η νεκρή ουσία, αλλά είναι *πραγματική* και *ζωντανή*[1].

[§ 439] 1. «Η διάκριση που έγινε εδώ από το Χέγκελ είναι πολύ σημαντική για καθετί που θα ακολουθήσει. Το Πνεύμα είναι *υπόσταση*, και, καθόσον τέτοιο, αντιτίθεται στις ατομικές συνειδήσεις, τις οποίες υπερβαίνει απείρως· αλλά τούτη η υπόσταση παραδίδεται στα άτομα, και, κατ' αντίστροφο τρόπο, γίνεται το έργο τους. Η κίνηση της *αυτοσυνείδησης* είναι ακριβώς αυτό που συνιστά τη ζωή της υπόστασης». [Jean Hyppolite, La phénoménologie de l'esprit, τ. II, σελ. 10-11, σημ. 4].

§ 440

Το πνεύμα είναι τότε η αυτοστηριζόμενη απόλυτη ουσία που έχει ρεαλιστική ύπαρξη. Όλα τα μέχρι τώρα μορφώματα της συνείδησης είναι αφαιρέσεις τούτου [του πνεύματος]. Αυτά[1] προκύπτουν από το πνεύμα που αυτο-αναλύεται, διακρίνει τις βαθμίδες του και ενδιατρίβει σε καθεμιά απ' αυτές. Ετούτη η απομόνωση τέτοιων βαθμίδων έχει το ίδιο το πνεύμα για *προϋπόθεση* και για *στήριξη τής ύπαρξής* της, ή η απομόνωση υπάρχει μόνο μέσα σε τούτο [το πνεύμα], το οποίο είναι η ύπαρξη. Αυτές οι βαθμίδες, έτσι απομονωμένες, φαίνονται σαν να *υπάρχουν* πραγματικά ως τέτοιες· αλλά το ότι αυτές είναι μόνο βαθμίδες ή εξαφανιζόμενα μεγέθη, φαίνεται από το γεγονός ότι αποσύρονται και υποχωρούν στο θεμέλιό τους και στην ουσία τους· και τούτη η ουσία τους είναι ακριβώς αυτή η κίνηση και διάλυση ετούτων των βαθμίδων. Εδώ, όπου το πνεύμα ή η ανασκόπησή του εντός εαυτού είναι τεθειμένη, μπορούμε απ' αυτή την άποψη να τις ανακαλέσουμε εν συντομία στη σκέψη μας: αυτές ήταν συνείδηση, αυτοσυνείδηση και Λόγος. Άρα το πνεύμα είναι *συνείδηση* εν γένει – αυτό το οποίο περιλαμβάνει μέσα του [την] αισθητήρια βεβαιότητα, [την] αντιληπτική δραστηριότητα και τη διάνοια –, στο βαθμό που μέσα στην αυτο-ανάλυσή του διατηρεί και παγιώνει το στάδιο, σύμφωνα με το οποίο τούτο [το πνεύμα] είναι στον εαυτό του μια *αντικειμενική* πραγματικότητα *μέσα στο στοιχείο του Είναι*, και κάνει αφαίρεση από το γεγονός ότι η πραγματικότητα τούτη είναι το δικό του διεαυτό-Είναι. Εάν, απεναντίας, διατηρεί και παγιώνει το άλλο στάδιο της ανάλυσης, σύμφωνα με το οποίο το αντικείμενό του είναι το *διεαυτό-Είναι* του, τότε το πνεύμα είναι αυτοσυνείδηση. Αλλά,

---

[§ 440] 1. Αυτά τα μορφώματα ως αφαιρέσεις· ή εναλλακτικά: αυτές οι αφαιρέσεις οφείλονται στο ότι το πνεύμα αυτο-αναλύεται..

ως άμεση συνείδηση του *καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι*, ως ενότητα της συνείδησης και της αυτοσυνείδησης, το πνεύμα είναι η συνείδηση που *έχει Λόγο [= λογική ικανότητα]*· [η συνείδηση] που, όπως υποδηλώνει το *έχειν*, έχει το αντικείμενο ως τέτοιο που είναι *καθεαυτό [= ενδόμυχα]* προσδιορισμένο από το Λόγο ή από την αξία της κατηγορίας, αλλά με τρόπο που αυτό να μην έχει ακόμα για τη συνείδησή του την αξία της κατηγορίας. Το πνεύμα είναι η συνείδηση, με την εξέταση της οποίας μόλις τελειώσαμε. Τέλος, εάν αυτόν το Λόγο, τον οποίο *έχει* το πνεύμα, τον κατέχει δια της εποπτείας ως έναν τέτοιο, ο οποίος *είναι [= υπάρχει]*, ή ως το Λόγο που έχει *πραγματική ύπαρξη* μέσα σ' αυτό και είναι ο κόσμος του, τότε το πνεύμα είναι μέσα στην αλήθειά του· αυτό είναι το πνεύμα, η *αντικειμενική ηθική* ουσία που έχει *πραγματική ύπαρξη*[2].

§ 441

Το πνεύμα είναι η *αντικειμενική ή κατ' έθος ηθική ζωή* ενός *λαού*, στο βαθμό που αυτό είναι η *άμεση αλήθεια*· δηλ. το άτομο, το οποίο είναι ένας κόσμος. Το πνεύμα πρέπει να προχωρήσει στη συνείδηση αυτού, που το ίδιο είναι άμεσα, να άρει [= ν' αρνηθεί] την ωραία ηθική ζωή, και μέσα από διαδοχικές μορ-

---

2. Το πνεύμα πραγματοποιείται, κατά τον Χέγκελ, αφού πρώτα μπορέσει να υπερβεί όλα τα προηγηθέντα στάδια της συνείδησης, τα οποία γι' αυτό δεν ήταν παρά αφηρημένες μορφές του και για τη συνείδηση απλώς φαινόμενα. Το ενδιατρίβειν του σε ενικές βαθμίδες είναι η έκφραση της αρνητικής κίνησης που δημιουργεί τη δυνατότητα στο εξωτερικευμένο πνεύμα να αυτοεξετάζεται και να αυτο-εξελίσσεται. Τούτο σημαίνει ότι το πνεύμα δεν είναι στατικά αυτο-πραγματωμένο και δε γνωρίζει τον κόσμο ως πραγματοποιημένο πνεύμα έξω από τον κόσμο τούτο. Αντίθετα, αυτό βρίσκεται μέσα στο σύνολο της ανθρώπινης κοινότητας και στην αλήθεια του μόνο σαν πνεύμα αυτής της κοινότητας και των ατόμων της.

φές[1] να φτάσει στη γνώση του εαυτού του. Ετούτες οι μορφές όμως διακρίνονται από τις προηγούμενες, επειδή τούτες είναι τα ρεαλιστικά υπαρκτά πνεύματα, αυθεντικές πραγματικότητες, και αντί να είναι μορφώματα μόνο της συνείδησης είναι μορφώματα ενός κόσμου[2].

§ 442

Ο *ζωντανός αντικειμενικός ηθικός* κόσμος είναι το πνεύμα μέσα στην *αλήθεια* του· ευθύς ως το πνεύμα φτάνει στην αφηρημένη *γνώση* της ουσίας του, η ηθική τάξη καταποντίζεται μέσα στη μορφική καθολικότητα του Δικαίου. Το αυτοδιχαζόμενο εφεξής πνεύμα απεικονίζει μέσα στο αντικειμενικό του στοιχείο σαν μέσα σε μια σκληρή πραγματικότητα τον έναν από τους κόσμους του, το *βασίλειο της παιδείας*, και κατέναντι αυτού [του κόσμου] μέσα στο στοιχείο της σκέψης τον *κόσμο της πίστης*, το *βασίλειο της ουσίας*[1]. Αμφότεροι όμως οι κόσμοι, όταν συλλαμβάνονται από το πνεύμα, το οποίο μετά την απώλεια τούτη του εαυτού του μεταβαίνει εντός εαυτού, όταν συλλαμβά-

---

[§ 441] 1. Δηλ. μέσα από τις διαδοχικές μεταμορφώσεις του που έχουν πραγματική, ιστορική αντιστοιχία.

2. Τα στάδια που καλείται να διατρέξει τώρα το πνεύμα για την πραγμάτωσή του διαφέρουν από εκείνα των ατομικών μορφών της συνείδησης και είναι πραγματοποιήσιμα μέσα σε ένα κόσμο της κοινωνίας και του έθνους, με τα ήθη και την παιδεία του.

[§ 442] 1. Ο ζωντανός αντικειμενικός ηθικός κόσμος είναι το πρώτο, άμεσο στάδιο ανάπτυξης του πνεύματος και έχει την ιστορική του αντιστοιχία, στην αρχαία Ελλάδα. Σε τούτο το στάδιο Εαυτός και υπόσταση διάγουν σε αρμονία. Το στάδιο του καταποντισμού στη μορφική καθολικότητα του νόμου είναι η αντίθεση του Εαυτού και της υπόστασης και ιστορικά αντιστοιχεί στο Ρωμαϊκό κόσμο. Στο μεταξύ το πνεύμα διχάζεται και βρίσκεται διχοτομημένο αφενός στον εξωτερικό κόσμο της παιδείας και αφετέρου σε ένα κόσμο της πίστης και της διανόησης που ιστορικά αντιστοιχεί στο σύγχρονο κόσμο μέχρι τη Γαλλική επανάσταση.

νονται από την *έννοια*, αναταράσσονται και επαναστατικοποιούνται μέσα από την *διανόηση* [του ατόμου] και τη διάδοσή της, το *Διαφωτισμό*, και το διηρημένο και εξαπλωμένο στον κόσμο του *εντεύθεν* και του *επέκεινα* βασίλειο επανέρχεται στην αυτοσυνείδηση, η οποία τώρα μέσα στην *υποκειμενική ηθικότητα* συλλαμβάνει τον εαυτό της ως την ουσιότητα και την ουσία ως πραγματικό Εαυτό· η αυτοσυνείδηση δεν θέτει πλέον τον *κόσμο* της και το *θεμέλιό* της εκτός εαυτού, αλλά αφήνει καθετί να φθίνει μέσα της, και ως *ηθική-συνείδηση [Gewissen]* είναι το *βέβαιο για τον εαυτό του* πνεύμα.

§ 443

Ο αντικειμενικός ηθικός κόσμος, ο κατατεμαχισμένος στο εντεύθεν και το επέκεινα κόσμος και η υποκειμενική ηθική θεώρηση του κόσμου είναι λοιπόν τα πνεύματα, των οποίων η κίνηση και η επανάκαμψη μέσα στον απλό διεαυτό-όντα Εαυτό του πνεύματος αναπτύσσονται· ως στόχος και αποτέλεσμα αυτών [των πνευμάτων] θα εμφανισθεί στο προσκήνιο η πραγματική αυτοσυνείδηση του απόλυτου πνεύματος.

Α.
ΤΟ ΑΛΗΘΙΝΟ ΠΝΕΥΜΑ, Η ΗΘΙΚΗ ΤΑΞΗ

§ 444

Μέσα στην απλή αλήθεια του το πνεύμα είναι συνείδηση και ωθεί τα στάδιά του να τίθενται χωριστά το ένα από το άλλο. Η *πρακτική δράση* το διαχωρίζει στην υπόσταση και στη συνείδηση τούτης [της υπόστασης]· και διαχωρίζει εξίσου καλά την υπόσταση όσο και τη συνείδηση. Η υπόσταση, ως καθολική *ουσία* και *σκοπός*, ορθώνεται αντίκρυ στον εαυτό της ως την *εξατομικευμένη* πραγματικότητα· ο άπειρος μέσος όρος είναι η αυτοσυνείδηση, η οποία, όντας *καθεαυτήν* ενότητα του εαυτού της και της υπόστασης, τώρα γίνεται *διεαυτήν*· αυτή συνενώνει την καθολική ουσία και την εξατομικευμένη της πραγματικότητα, ανυψώνει την τελευταία στην πρώτη και ενεργεί σύμφωνα με την ηθική τάξη, την δε πρώτη την υποβιβάζει σε τούτη και πραγματοποιεί το σκοπό, δηλ. την υπόσταση που υπάρχει μόνο στη σκέψη· αυτή παράγει ως *δικό της έργο* και κατ' επέκταση ως *πραγματικότητα* την ενότητα του Εαυτού της και της υπόστασης[1].

[§ 444] 1. Η μεσολάβηση της δράσης είναι που προσδίδει στην ατομική ή υποκειμενική ηθικότητα [Moralität] συγκεκριμένο περιεχόμενο και νόημα· η δράση δηλ. του ατόμου, ως αυτοσυνείδησης, συνδέεται άμεσα με τον κόσμο του, ο οποίος δεν είναι παρά το άμεσο πνεύμα ως ύπαρξη της κοινότητας των ατόμων. Αυτό σημαίνει πως αναπτύσσεται, σύμφωνα με την ηθική τάξη και την ανάλογη συμπεριφορά, ένας Εαυτός που αποκτά συνείδηση αυτού του πνεύματος ως τέτοιου, το οποίο είναι η υπόσταση, δηλ. το μη-πραγματοποιημένο ακόμα περιεχόμενο και το μη-περαιωμένο τέλος [= σκοπός] του Εαυτού. Υπ' αυτή την έννοια η πρακτική [= ηθική] δράση εισάγει μια διάκριση ανάμεσα στην υποκειμενική ηθική του πνεύματος ως συνείδησης που δρα και επιτελεί έργο και την αντικειμενική ηθική του πνεύματος ως υπόστασης ή ουσίας. Σύγχρονα όμως, επειδή το πνεύμα ενσαρκώνει τόσο την υπόσταση των ατόμων όσο και το έργο τους, η ατομική συνείδηση όπου ουσιοποιείται με την ηθική της δράση επιτυγχάνει εδώ μέσα την «ενότητα του Εαυτού και της υπόστασης».

§ 445

Μέσα σε τούτο τον διαχωρισμό [των σταδίων] της συνείδησης η απλή υπόσταση έχει αφενός διατηρήσει την αντίθεση προς την αυτοσυνείδηση, αφετέρου παρουσιάζει στη δική της πλευρά εξίσου καλά τη φύση της συνείδησης, [η οποία έγκειται] στο να προκαλεί μέσα της διαφορές, ως ένα κόσμο διαρθρωμένο στις [διαχωρισμένες] του σφαίρες[1]. Τούτη [η υπόσταση] διασπάται λοιπόν σε μια διαφοροποιημένη αντικειμενική ηθική ουσία, σε ένα ανθρώπινο και ένα θεϊκό νόμο. Η αυτοσυνείδηση, παρόμοια, που είναι αντίθετη σε τούτη [την υπόσταση] εκχωρεί στον εαυτό της, δυνάμει της ουσίας της, τη μια απ' αυτές τις δυνάμεις και ως γνώση [διασπάται] στην αγνωσία και στη γνώση αυτού που κάνει, [γνώση], η οποία γι' αυτό το λόγο είναι μια απατηλή γνώση. Η αυτοσυνείδηση, συνεπώς, αποκτά μέσα από την πράξη της την εμπειρία της αντίφασης *εκείνων των δυνάμεων*, στους κόλπους των οποίων η υπόσταση είναι διχασμένη, και της αμοιβαίας τους καταστροφής, καθώς και την εμπειρία της αντίφασης ανάμεσα στη γνώση της για τον αντικειμενικό ηθικό χαρακτήρα της πρακτικής της δραστηριότητας και σε κείνο, το οποίο καθεαυτό και διεαυτό έχει αντικειμενικό ηθικό χαρακτήρα· η αυτοσυνείδηση τότε βρίσκει τη *δική της ιδιαίτερη* κατάρρευση. Στην πράξη όμως η αντικειμενική ηθική υπόσταση, μέσω αυτής της κίνησης, εξελίχθηκε σε *πραγματική αυτοσυνείδηση*· *τούτος* ο Εαυτός, μ' άλλα λόγια, έγινε εκείνο που είναι *καθεαυτό-και-διεαυτό*· αλλά με μια τέτοια ακριβώς εξέλιξη η ηθική τάξη έπεσε στο βάραθρο.

[§ 445] 1. Ο Χέγκελ ονομάζει σφαίρες ή μάζες (Massen) τις εσωτερικές διαιρέσεις της ίδιας της υπόστασης. Αυτές δε οι σφαίρες που διαιρείται η υπόσταση είναι ο *ανθρώπινος νόμος* και ο *θεϊκός νόμος* με τις αντιστοιχίες τους.

a.

Ο *ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΗΘΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ*, Ο ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΘΕΙΟΣ ΝΟΜΟΣ, Ο ΑΝΔΡΑΣ ΚΑΙ Η ΓΥΝΑΙΚΑ.

[I.]
[ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ]

§ 446

Η απλή υπόσταση του πνεύματος επιμερίζεται ως συνείδηση. Μ' άλλα λόγια, όπως η συνείδηση του αφηρημένου αισθητού Είναι μεταβαίνει στην κατ' αίσθηση αντίληψη, το ίδιο συμβαίνει και με την άμεση βεβαιότητα του αντικειμενικού ηθικού Είναι που έχει ρεαλιστική ύπαρξη· και όπως για την κατ' αίσθηση αντίληψη το απλό Είναι γίνεται ένα πράγμα με πολλές ιδιότητες, έτσι και για την αντικειμενική ηθική αντίληψη η περίπτωση της πρακτικής δραστηριότητας είναι μια πραγματικότητα [που περιλαμβάνει] πολλές αντικειμενικές ηθικές σχέσεις. Για την πρώτη όμως η ανώφελη πολλότητα των ιδιοτήτων συγκεντρώνεται μέσα στην ουσιώδη αντίθεση της ενικότητας και της καθολικότητας· και ακόμη πιο πολύ για την ηθική αντίληψη, που είναι η εξαγνισμένη, υποστασιακή συνείδηση, η πολλότητα των αντικειμενικών ηθικών στοιχείων γίνεται η διφυΐα ενός νόμου της ενικότητας και ενός της καθολικότητας. Αλλά καθεμιά από τούτες τις μάζες [= διαιρέσεις] της υπόστασης παραμένει το πνεύμα στην ακεραιότητά του· εάν μέσα στην κατ' αίσθηση αντίληψη τα πράγματα δεν έχουν καμιά άλλη υπόσταση από τους όρους της ενικότητας και της καθολικότητας, τούτοι οι όροι εδώ εκφράζουν την επιφανειακή μόνο αντίθεση των δύο πλευρών προς αλλήλας.

[α]
[*Ο ανθρώπινος νόμος*]

§ 447

Στην ουσία που εξετάζουμε εδώ η ενικότητα έχει τη σημασία της *αυτοσυνείδησης* εν γένει, όχι μιας ενικής συμπτωματικής συνείδησης. Η αντικειμενική ηθική υπόσταση, συνεπώς, είναι μέσα σε τούτο τον προσδιορισμό η *πραγματική* υπόσταση, το απόλυτο πνεύμα που προσέλαβε *ρεαλιστική ύπαρξη* μέσα στην πολλότητα της υπάρχουσας *συνείδησης*· αυτό το πνεύμα είναι η *κοινή-ουσία [= κοινότητα (Gemeinwesen]*, η οποία *για μας*, όταν εισχωρούσαμε στον πρακτικό σχηματισμό του Λόγου εν γένει, ήταν η απόλυτη ουσία και εδώ πρόβαλε *για τον εαυτό της* μέσα στην αλήθεια της σαν συνειδητή, αντικειμενική ηθική ουσία και σαν η *ουσία για τη* συνείδηση, την οποία εμείς έχουμε για αντικείμενο. Η κοινότητα είναι πνεύμα, το οποίο είναι *για τον εαυτό του*, όταν διατηρείται μέσα στην *αντανάκλαση των ατόμων*, και είναι *καθεαυτό* ή υπόσταση, όταν τα διατηρεί μέσα του. Τούτο [το πνεύμα], [εννοημένο] ως η *πραγματική υπόσταση*, είναι *ένα έθνος*· [εννοημένο] ως *πραγματική συνείδηση* είναι *πολίτες* του έθνους. *Ετούτη* η συνείδηση έχει την *ουσία* της στο απλό πνεύμα, και τη βεβαιότητα του εαυτού της μέσα στην *πραγματικότητα* αυτού του πνεύματος, μέσα στο έθνος ως ένα όλο· και άμεσα έχει μέσα σε τούτο την *αλήθεια* της, άρα όχι σε κάτι, το οποίο δεν είναι πραγματικό, αλλά μέσα σε ένα πνεύμα, το οποίο *έχει ύπαρξη* και *ισχύ*[1].

[§ 447] 1. Η αντικειμενική ηθική υπόσταση αποκτά ρεαλιστική πραγματικότητα μέσα στην κοινότητα των ανθρώπινων ατόμων. Ή η κοινότητα ενσαρκώνει το πνεύμα και για την ατομική συνείδηση είναι το πραγματοποιημένο πνεύμα και η υπόστασή της. Ως πραγματοποιημένη υπόσταση το πνεύμα είναι το Έθνος και ως πραγματοποιημένη συνείδηση αυτό είναι οι πολίτες του Έθνους.

§ 448

Αυτό το πνεύμα μπορεί να ονομαστεί ο ανθρώπινος νόμος, επειδή ουσιαστικά υπάρχει με τη μορφή της *πραγματικότητας που έχει συνείδηση του εαυτού της*. Με τη μορφή της καθολικότητας το πνεύμα είναι ο *γνωστός* νόμος και τα *ισχύοντα* ήθη[1]· με τη μορφή της ενικότητας αυτό είναι η πραγματική βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού μέσα στο *άτομο* εν γένει, και η βεβαιότητα του εαυτού του ως *απλής ατομικότητας* είναι το πνεύμα ως κυβέρνηση. Η αλήθεια του είναι η ανοικτή, εκτεθειμένη στο φως της ημέρας *ισχύς*· μια *ύπαρξη*, η οποία για την άμεση βεβαιότητα εμφανίζεται με τη μορφή της συγκεκριμένης ύπαρξης που βγήκε στην ελευθερία.

[6]
[*Ο θείος νόμος*]

§ 449

Αλλά σε τούτη τη σαφώς εκδηλωμένη αντικειμενική ηθική εξουσία[1] αντιτίθεται μια άλλη δύναμη, ο *θείος νόμος*. Διότι η αντικειμενική ηθική *εξουσία του κράτους*, όντας η *κίνηση* της αυτο-*συνειδητης δράσης*, έχει την αντίθεσή της στην *απλή* και *άμεση ουσία* της ηθικής τάξης· ως *πραγματική καθολικότητα* τούτη η εξουσία είναι μια βία [που ασκείται] πάνω στο ατομικό

[§ 448] 1. Die vorhandere Sitte: το ισχύον έθος.

Ο ανθρώπινος νόμος είναι η έκφραση της πρακτικής δραστηριότητας της αυτοσυνείδησης σε όλες τις εκφάνσεις της: ως Έθνος, ήθη, κυβέρνηση, άνθρωπος και πόλεμος. Το πνεύμα [του Έθνους] που εκδηλώνεται σ' αυτόν τον ανθρώπινο νόμο είναι παρόν ως ο γνωστός νόμος.

[§ 449] 1. Δηλ. στον ανθρώπινο νόμο, ο οποίος ως τέτοιος είναι εκδηλωμένος, εξωτερικευμένος, και εκφράζει τη θέληση του πολίτη.

διεαυτό-Είναι· και ως πραγματικότητα καθόλου αυτή βρίσκει στην *εσωτερική* ουσία κάτι άλλο ακόμη απ' ό,τι η ίδια είναι.

§ 450

Έχουμε ήδη μνημονεύσει πως ο καθένας από τους αντίθετους τρόπους ύπαρξης της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης περιέχει τούτη στο σύνολό της όπως και όλες τις πτυχές του περιεχομένου της. Εάν λοιπόν η κοινότητα είναι αυτή [η ηθική υπόσταση] ως η πλευρά που έχει συνείδηση για το τι πράττει πραγματικά, τότε η άλλη πλευρά έχει τη μορφή της άμεσης ή της τεθειμένης μέσα στο στοιχείο του Είναι υπόστασης. Αυτή-δω είναι έτσι από τη μια η εσωτερική έννοια ή η καθολική δυνατότητα της ηθικής τάξης εν γένει, από την άλλη όμως έχει ομοίως μέσα της τη βαθμίδα της αυτοσυνείδησης. Ετούτη η βαθμίδα που μέσα στο στοιχείο της *αμεσότητας* ή του *Είναι* εκφράζει την ηθική τάξη, ή μια *άμεση* συνείδηση του εαυτού τόσο ως ουσίας όσο και ως τούτου του εαυτού μέσα σε ένα Άλλο, δηλ. μια *φυσική ηθική* κοινότητα, – αυτό είναι η *οικογένεια*. Η οικογένεια, ως η έννοια [της ηθικής τάξης] που δεν έχει συνείδηση και είναι ακόμα εσωτερική, αντίκειται στην πραγματική της, αυτοσυνείδητη ύπαρξη· ως το *στοιχείο* της πραγματικότητας του έθνους αντίκειται στο ίδιο το έθνος· ως το *άμεσο Είναι* της ηθικής τάξης αντίκειται σ' εκείνη την ηθική τάξη που μέσω της εργασίας μορφώνεται και διατηρείται για το καθολικό· – οι εφέστιοι θεοί αντίκεινται στο καθολικό πνεύμα.

§ 451

Αν αληθεύει πως *το αντικειμενικό ηθικό Είναι* της οικογένειας προσδιορίζεται ως το *άμεσο Είναι*, στο εσωτερικό του εαυτού της, ωστόσο, η οικογένεια είναι μια *αντικειμενική ηθική* ουσία, μόνο στο *βαθμό* που αυτή δεν είναι η *φυσική* σχέση των μελών της, ή στο μέτρο που ο σχετισμός τους είναι ο *άμεσος*

σχετισμός *ενικών πραγματικών* μελών· γιατί η ηθική τάξη, καθεαυτήν, είναι καθολική, και τούτη η σχέση της φύσης είναι ουσιαστικά εξίσου καλά ένα πνεύμα, και μόνο ως πνευματική ουσία έχει αντικειμενικό ηθικό χαρακτήρα. Πρέπει να δούμε σε τι συνίσταται ο δικός της ιδιαίτερος αντικειμενικός ηθικός χαρακτήρας. – Κατ' αρχήν, επειδή η ηθική τάξη είναι το καθολικό καθεαυτό, ο αντικειμενικός ηθικός σχετισμός των μελών της οικογένειας δεν είναι εκείνος του αισθήματος ή ο δεσμός της αγάπης. Το αντικειμενικό ηθικό στοιχείο τότε φαίνεται ότι πρέπει κατ' ανάγκη να τοποθετείται μέσα στη σχέση του *ενικού [= ξεχωριστού]* μέλους της οικογένειας προς το *όλο* αυτής ως την υπόσταση, έτσι που η δραστηριότητά του και η πραγματική του ύπαρξη να έχει την οικογένεια για σκοπό και περιεχόμενο. Αλλά ο συνειδητός σκοπός, που αποτελεί το *ενέργημα* τούτου του όλου, εφόσον αυτός προσβλέπει σ' αυτό το ίδιο [το όλο], είναι η ίδια η ενική ύπαρξη [= το άτομο]. Η απόκτηση και η διατήρηση της εξουσίας και του πλούτου αφενός αφορά μόνο την ανάγκη και ανήκει στη σφαίρα της επιθυμίας· η οικογένεια αφετέρου, μέσα στον ανώτερο προορισμό της, γίνεται κάτι το εμμεσοποιημένο μόνο. Ετούτος ο προσδιορισμός δεν πέφτει στο εσωτερικό της ίδιας της οικογένειας, αλλά ερείδεται σε ό,τι είναι αυθεντικά καθολικό, στην κοινή ουσία [= κοινότητα]· σχετίζεται αρνητικά με την οικογένεια και έγκειται στο να θέτει την ενική ύπαρξη έξω απ' αυτήν, να καθυποτάσσει τη φυσικότητά της και την ενικότητά της, να την ασκεί στην *αρετή*, στη ζωή μέσα στο καθολικό και για το καθολικό. Ο ιδιάζων στην οικογένεια *θετικός* σκοπός είναι το ενικό Είναι ως τέτοιο. Για να έχει λοιπόν τούτη η σχέση αντικειμενικό ηθικό χαρακτήρα, δε μπορεί ούτε εκείνος, ο οποίος δρα, ούτε εκείνος με τον οποίο σχετίζεται η δράση να παρουσιάζεται σύμφωνα με μια *συμπτωματικότητα*, όπως ίσως συμβαίνει όταν προσφέρει κανείς βοήθεια ή υπηρεσία. Το περιεχόμενο της αντικειμενικής ηθικής δράσης πρέπει να έχει υποστασιακό-Είναι, ή να είναι

πλήρες και καθολικό· αυτή, επομένως, μπορεί να αναφέρεται μόνο στην *ολότητα* της ενικής-ύπαρξης ή σε τούτη-δω ως καθολική. Και τούτο πάλι δεν πρέπει να κατανοείται ως εάν επρόκειτο για μια *φαντασιακή σύλληψη* μόνο, σύμφωνα με την οποία μια *προσφορά υπηρεσίας* θα μπορούσε να προάγει συνολικά την ευτυχία αυτής της ύπαρξης, τη στιγμή που μια τέτοια υπηρεσία, καθώς είναι άμεση και πραγματική δράση, επιφέρει μόνο μερική επίδραση σε τούτη [την ύπαρξη]· ούτε πρέπει να φανταζόμαστε ότι η προσφορά υπηρεσίας με τη μορφή της αγωγής, δηλ. μέσα από *σειρά* επίπονων προσπαθειών, έχει πραγματικά την ενική-ύπαρξη στην ολότητά της για αντικείμενο και την παράγει ως έργο· διότι σε τούτη την περίπτωση, εκτός από τον σκοπό που διατηρεί μια αρνητική σχέση με την οικογένεια, *η πραγματική δράση* έχει μόνο ένα περιορισμένο περιεχόμενο· – τέλος, εξίσου λίγο θα μπορούσαμε να καταλάβουμε ότι η προσφορά υπηρεσίας είναι μια βοήθεια σε περίπτωση ανάγκης, μέσω της οποίας ακέραιο το άτομο διασώζεται στ' αλήθεια· διότι μια τέτοια βοήθεια είναι μια εντελώς τυχαία ενέργεια, δηλ. σαν ευκαιριακή περίπτωση είναι μία συνήθης πραγματικότητα, η οποία μπορεί να είναι ή και να μην είναι. Η πρακτική δράση, συνεπώς, που περικλείει τη σύνολη ύπαρξη της εξ αίματος συγγένειας δεν αφορά τον πολίτη, γιατί αυτός δεν ανήκει στην οικογένεια, ούτε το άτομο, το οποίο πρόκειται να γίνει πολίτης και θα *παύσει* να λογίζεται ως *τούτο το επί μέρους άτομο*· – απεναντίας, [τούτη η δράση] έχει για αντικείμενό της και περιεχόμενο *αυτό* το άτομο που ανήκει στην οικογένεια και λαμβάνεται ως μια *καθολική* ουσία, απαλλαγμένη από την κατ' αίσθηση, ενική πραγματικότητα· [η δράση] δεν αφορά πλέον τον *ζωντανό*, αλλά τον *νεκρό*, το άτομο που από τη μακρά διαδοχή της διεσπαρμένης του ύπαρξης έχει συναρμοστεί στην τέλεια Μία [= μοναδική] διαμόρφωση, και από την αναστάτωση της συμπτωματικής ζωής έχει υψωθεί στην ηρεμία της απλής καθολικότητας. – Επειδή αυτό μόνο ως πολίτης έχει *πραγματική*

ύπαρξη και *υπόσταση*, έτσι καθώς δεν είναι πολίτης, αλλά ανήκει στην οικογένεια, είναι μόνο η *μη-πραγματική* αδύναμη σκιά[1].

[γ]
[*Το Δίκαιο της ενικής ύπαρξης*]

§ 452

Αυτή η καθολικότητα, στην οποία φθάνει η ενική ύπαρξη ως *τέτοια*, είναι το *καθαρό Είναι*, *ο θάνατος*· είναι η *άμεση φυσική γεγονότητα*, όχι η *δραστηριότητα* μιας *συνείδησης*. Το καθήκον του μέλους της οικογένειας, κατά συνέπεια, έγκειται στο να προσθέτει επίσης τούτη την πλευρά, για να μην ανήκει μόνο στη φύση το έσχατο *Είναι* του ατόμου, τούτο το *καθολικό* Είναι, και να παραμένει κάτι το άλογο, αλλά να είναι *αποτέλεσμα δραστηριότητας* και μέσα σ' αυτό να καταφάσκεται το Δίκαιο της συνείδησης. Ή μάλλον το νόημα της δράσης [= πράξης], επειδή στ' αλήθεια η ηρεμία και η καθολικότητα της αυτοσυνείδητης ουσίας δεν ανήκει στη φύση, έγκειται στο να αποτρέπει το απατηλό φαινόμενο μιας τέτοιας δραστηριότητας, που έχει σφετερισθεί η φύση, και ν' αποκαθιστά την αλήθεια. – Ό,τι έπραξε η φύση στο ενικό-Είναι, είναι η πλευρά, σύμφωνα με την οποία το καθολικό του γίγνεσθαι παριστάνεται ως η κίνηση ενός *όντος*. Αυτή η κίνηση στ' αλήθεια πέφτει στο

[§ 451] 1. Εφόσον ο θείος νόμος ασχολείται με το άτομο που ανήκει στην οικογένεια, με το άτομο δηλ. το οποίο σχετίζεται προς την οικογένεια ως ένα όλο και το ίδιο αποτελεί μια καθολική ενότητα, τότε η αντικειμενική ηθική δράση εκτείνεται πέρα από την ενασχόληση με οποιεσδήποτε μερικές πλευρές της εξωτερικής ύπαρξης [Dasein] του ατόμου. Η οικογένεια, λοιπόν, προορίζεται να εκπληρώνει το ηθικό καθήκον που αρχίζει με το θάνατο και προυποθέτει δι' αυτού την ανύψωση της ατομικότητας έξω από την τυχαιότητα και την αναταραχή της εντεύθεν ζωής.

εσωτερικό της αντικειμενικής ηθικής κοινότητας και τούτη-δω έχει για σκοπό της· ο θάνατος είναι η τελείωση και η ύψιστη εργασία, την οποία το άτομο αναλαμβάνει για χάρη τούτης [της κοινότητας]. Αλλά αφού το άτομο είναι ουσιαστικά *ενικό*, είναι τυχαίο το ότι ο θάνατός του είχε άμεσα μια ενδοσυνάφεια με την εργασία του για το καθολικό και ήταν αποτέλεσμα αυτής της ίδιας· εν μέρει διότι, αν ο θάνατός του ήταν ένα τέτοιο αποτέλεσμα, τότε αυτός είναι μια *φυσική* αρνητικότητα και η κίνηση της ενικής ύπαρξης ως *όντος*, στα πλαίσια της οποίας [κίνησης] η συνείδηση δεν επανέρχεται εντός εαυτού και γίνεται αυτοσυνείδηση· ή με το να είναι η κίνηση του *όντος* τέτοια ώστε τούτο [το ον] να αναιρείται και να γίνεται ένα *διεαυτό-Είναι*, ο θάνατος είναι η πλευρά του διχασμού, όπου το διεαυτό-Είναι που προσκτάται είναι κάτι άλλο από το ον, το οποίο άρχισε την κίνηση. – Επειδή η ηθική τάξη είναι το πνεύμα στην *άμεση* αλήθεια του, οι πλευρές, μέσα στις οποίες η συνείδησή του αποσυντίθεται, πέφτουν επίσης μέσα σε τούτη τη μορφή της *αμεσότητας* και η ενικότητα μεταπηδά σε τούτη την *αφηρημένη* αρνητικότητα, η οποία, χωρίς παρηγοριά και συμφιλίωση *καθεαυτήν*, πρέπει *ουσιαστικά* να τις υποδεχθεί με τη μεσολάβηση μιας *πραγματικής* και *εξωτερικής δράσης* [= πράξης (Handlung)]. Η εξ αίματος συγγένεια συμπληρώνει λοιπόν την αφηρημένη φυσική κίνηση, με το να προσθέτει την κίνηση της συνείδησης, να διακόπτει το έργο της φύσης και να διασώζει τον εξ αίματος συγγενή από την καταστροφή· ή καλύτερα, επειδή η καταστροφή, η μετάβαση του εξ αίματος συγγενή στο καθαρό Είναι, είναι αναγκαία, παίρνει ο ίδιος πάνω του την πράξη της καταστροφής. – Έτσι κατορθώνεται και το *νεκρό* καθολικό Είναι να γίνεται ένα Είναι που επανέκαμψε στον εαυτό του, ένα *διεαυτό-Είναι*, ή η αδύναμη, καθαρή, *ενική* ατομικότητα να υψώνεται σε *καθολική ατομικότητα*. Το νεκρό άτομο, έχοντας απελευθερώσει το *Είναι* του από το *ενέργημά* του ή την αρνητική του ενότητα, είναι η κενή ενικότητα, απλώς ένα παθητικό *Είναι*

για άλλο, παραδομένο στο έλεος κάθε ευτελούς άλογης ατομικότητας και των δυνάμεων αφηρημένων υλικών στοιχείων· τώρα είναι όλα ισχυρότερα απ' ό,τι τούτο [το άτομο]: η ατομικότητα χάρη στη ζωή που έχει, ετούτα χάρη στην αρνητική τους φύση. Η οικογένεια κρατά μακριά από το νεκρό άτομο τούτο το ενεργείν της ασυνείδητης επιθυμίας και των αφηρημένων ουσιών που το ατιμάζει, την αντικαθιστά με το δικό της ενεργείν, και συναρμόζει τον εξ αίματος συγγενή με τον κόλπο της γης, με την στοιχειώδη άφθαρτη ατομικότητα· το κάνει έτσι μέλος μιας κοινότητας, η οποία υπερνικά και κρατά υπό τον έλεγχό της τις δυνάμεις των επί μέρους υλικών στοιχείων και τις ευτελείς μορφές ζωής, που γύρευαν να ελευθερωθούν ενάντια σε τούτο [το νεκρό άτομο] και να το καταστρέψουν.

§ 453

Το έσχατο τούτο καθήκον αποτελεί λοιπόν τον τέλειο *θείο* νόμο, ή την θετική *κατ' έθος ηθική* πράξη απέναντι στο ενικό-Είναι. Κάθε άλλη σχέση προς τούτο, η οποία δεν στέκεται στην αγάπη, αλλά είναι αντικειμενική ηθική [σχέση], ανήκει στον ανθρώπινο νόμο και έχει την αρνητική σημασία να υψώνει το ενικό-Είναι πάνω από τον εγκλεισμό του μέσα στη φυσική κοινότητα, στην οποία αυτό ανήκει ως *πραγματική ύπαρξη*. Αλλά τώρα, εάν το ανθρώπινο Δίκαιο έχει ήδη για περιεχόμενό του και ισχύ την πραγματική, αυτο-συνείδητη αντικειμενική ηθική υπόσταση, δηλ. όλο το έθνος, το δε θείο Δίκαιο και ο νόμος έχουν το ενικό-Είναι, το οποίο είναι εκείθεν της πραγματικότητας, τότε αυτό [το ενικό-Είναι] δεν είναι χωρίς ισχύ· η ισχύς του είναι το *αφηρημένο*, καθαρά *καθολικό*, το *στοιχειώδες* άτομο, το οποίο ομοίως σύρει πίσω στην καθαρή αφαίρεση σαν την ουσία του την ατομικότητα, που αποσπάται από το στοιχείο και συγκροτεί την αυτο-συνείδητη πραγματικότητα του έθνους· [την σύρει πίσω στην ουσία του] που είναι το θεμέλιο της. –

Πώς τούτη η ισχύς παρουσιάζεται στο ίδιο το έθνος, θα το αναπτύξουμε παρακάτω.

[II.]
[Η ΚΙΝΗΣΗ ΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΔΥΟ ΝΟΜΟΥΣ]

§ 454

Τώρα, στον ένα νόμο, καθώς και στον άλλο, υπάρχουν ακόμη *διαφορές* και *διαβαθμίσεις*. Πράγματι, αφού αμφότερες οι ουσίες εμπεριέχουν το στοιχείο ή το στάδιο της συνείδησης, η διαφορά εκδιπλώνεται μέσα σ' αυτές τις ίδιες· πράγμα που συγκροτεί την κίνησή τους και την ιδιάζουσα ζωή τους. Η εξέταση αυτών των διαφορών δείχνει τον τρόπο της *δραστηριοποίησης* και της *αυτοσυνείδησης* των *δύο καθολικών ουσιών* του αντικειμενικού ηθικού κόσμου, καθώς επίσης την *ενδοσυνάφειά* τους και τη *μετάβαση* της μιας μέσα στην άλλη.

[α]
[*Κυβέρνηση, πόλεμος, η αρνητική δύναμη*]

§ 455

Η *κοινότητα*, ο ανώτερος νόμος, του οποίου η ισχύς είναι απροκάλυπτα φανερή, έχει την πραγματική του ζωτική ύπαρξη μέσα στην *κυβέρνηση*, γιατί τούτη είναι εκείνο, μέσα στο οποίο αυτός έχει ατομική μορφή. Η κυβέρνηση είναι το *ανασκοπημένο εντός εαυτού πραγματικό* πνεύμα, ο απλός *Εαυτός* ολόκληρης της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης. Ετούτη η απλή δύναμη επιτρέπει μάλλον στην ουσία να εκτείνεται στα μέλη που την

απαρτίζουν και να δίνει σε κάθε μέρος υποστασιακή ύπαρξη και ένα ιδιαίτερο διεαυτό-Είναι. Το πνεύμα έχει σε τούτη [την ύπαρξη] τη *ρεαλιστική* ή *εξωτερική του ύπαρξη*, και η οικογένεια είναι το *στοιχείο* τούτης της ρεαλιστικής ύπαρξης. Σύγχρονα όμως το πνεύμα είναι η δύναμη του όλου, η οποία συμψηφίζει εκ νέου τούτα τα μέρη μέσα στο αρνητικό Ένα [= στην αρνητική ενότητα], τους δημιουργεί την αίσθηση πως δεν είναι ανεξάρτητα, και τα κάνει να συναισθάνονται πως η ζωή τους βρίσκεται μόνο μέσα στο όλο. Η κοινότητα λοιπόν μπορεί αφενός να οργανωθεί μέσα στα συστήματα της προσωπικής ανεξαρτησίας και της ιδιοκτησίας, του Δικαίου που σχετίζεται με πρόσωπα και πράγματα· παράλληλα μπορεί να διαρθρώσει σε δικές της ανεξάρτητες ενώσεις τους τρόπους της εργασίας για τους κατ' αρχήν ενικούς σκοπούς, που είναι εκείνοι του κέρδους και της απόλαυσης. Το πνεύμα της καθολικής ένωσης είναι η *απλότητα* και η *αρνητική* ουσία αυτών των συστημάτων που οδηγούνται στην αυτο-απομόνωση. Για να μην ριζώσουν και σταθεροποιηθούν μέσα σε τούτη την απομόνωση, με συνέπεια να τεμαχιστεί το όλο και να εξανεμισθεί το πνεύμα [της κοινότητας], η κυβέρνηση πρέπει από καιρό σε καιρό να συνταράζει τα ενδότερά τους με πολέμους, να παραβιάζει και να αναστατώνει την εδραιωμένη τους τάξη και το δικαίωμα της ανεξαρτησίας τους· τα άτομα όμως, τα οποία, βυθισμένα μέσα σε τούτη την τάξη, αποσπώνται από το όλο και μάχονται για το απρόσβλητο *διεαυτό-Είναι* και την ασφάλεια του προσώπου, πρέπει να τα κάνει να αισθάνονται μέσα σ' εκείνη την εργασία που τους επιβλήθηκε τον κύριό τους, το θάνατο. Το πνεύμα μέσα από τη διάλυση της μορφής, με την οποία υφίστανται τα συστήματα τούτα, αποτρέπει την καταβύθισή τους στη φυσική ύπαρξη, μακριά από την ηθική τάξη, διασώζει και υψώνει τον εαυτό της συνείδησης στην *ελευθερία* και στη *δύναμή* του. – Η αρνητική ουσία φανερώνεται ως η αυθεντική *ισχύς* της κοινότητας και η *δύναμη* της αυτοσυντήρησής της. Η κοινότητα, συνεπώς, κατέ-

χει την αλήθεια και την επιβεβαίωση της ισχύος της στην ουσία του *θείου νόμου* και στο *υποχθόνιο βασίλειο*[1].

[β]
[*Η αντικειμενική ηθική σχέση του άντρα και της γυναίκας ως σχέση αδελφού και αδελφής*]

§ 456

Ο θείος νόμος που εξουσιάζει την οικογένεια, από την πλευρά του εμπεριέχει επίσης διαφορές, ο σχετισμός [= η αλληλεξάρτηση] των οποίων συγκροτεί τη ζωντανή κίνηση της πραγματικότητάς του. Αλλά ανάμεσα στις τρεις σχέσεις, του άντρα και της γυναίκας, των γονέων και των παιδιών, των αδελφιών ως αδελφού και αδελφής, είναι κατ' αρχήν η *σχέση* ανάμεσα στον *άντρα* και τη *γυναίκα*, στα πλαίσια της οποίας η μια συνείδηση αναγνωρίζει *άμεσα* τον εαυτό της μέσα στην άλλη και γίνεται γνωριμία με την αμοιβαία τούτη αναγνώριση. Επειδή πρόκειται για μια *φυσική* αυτο-αναγνώριση και όχι για μια αντικειμενική ηθική τοιαύτη, αυτή είναι μόνο η *παράσταση* και η *εικόνα* του πνεύματος, όχι το ίδιο το πραγματικό πνεύμα. – Η παράσταση ή η εικόνα όμως έχει την πραγματική της ύπαρξη σε κάτι άλλο απ' ό,τι αυτή είναι. Γι' αυτό τούτη η σχέση έχει την πραγματικότητά της όχι σ' αυτή την ίδια, αλλά στο παιδί, – σε ένα άλλο, του οποίου το γίγνεσθαι είναι τούτη η

[§ 455] 1. Ενώ ο θάνατος είναι ο απόλυτος κύριος του ατόμου ως τέτοιου και στα πλαίσια του όλου, δηλ. της οικογένειας, το οντοθέτει ως ένα εφήμερο, πεπερασμένο ον, σύγχρονα αυτός ο ίδιος, καθότι η αρνητικότητα εν γένει, αποτελεί τη ζωογόνα δύναμη της κοινότητας, και το αυθεντικό ξεκίνημα του πνεύματος. Κατά συνέπεια, ο θείος νόμος, του οποίου η ουσία για την Ελληνική αρχαιότητα συνίστατο στην λατρεία των νεκρών, αποτελεί τη βάση επανακαθορισμού της σχέσης ατόμου προς την κοινότητα, προς το καθολικό.

σχέση και μέσα στο οποίο αυτή η ίδια εξαφανίζεται· τούτη δε η εναλλαγή των διαδοχικών γενεών έχει τη σταθερή της σύσταση στο έθνος. – Ο αμοιβαίος σεβασμός του άντρα και της γυναίκας περιέχει φυσικό σχετισμό [= φυσική αλληλεξάρτηση] και αίσθημα, η δε σχέση τους δεν φέρει μέσα της την επάνοδο εντός εαυτού· το ίδιο συμβαίνει και με τη δεύτερη σχέση, τον αμοιβαίο *σεβασμό* των *γονιών* και των *παιδιών*. Ο σεβασμός των γονιών προς τα παιδιά τους είναι συναισθηματικά επηρεασμένος από το γεγονός ακριβώς ότι η συνείδηση της πραγματικότητας της σχέσης βρίσκεται μέσα στον άλλο[1] και ότι βλέπουν το διεαυτό-Είναι [= την αυθυπαρξία] να γίνεται [= έρχεται σε ύπαρξη] μέσα σε τούτον τον άλλο, χωρίς να μπορούν να το ανακτήσουν· διότι τούτο παραμένει μια ξένη, ιδιάζουσα πραγματικότητα· – ο σεβασμός όμως των παιδιών προς τους γονείς αντίθετα είναι επηρεασμένος συναισθηματικά από το γεγονός ότι αυτά έχουν το γίγνεσθαι του εαυτού τους ή το καθεαυτό σε έναν άλλο που εξαφανίζεται και κατορθώνουν να φτάσουν στο διεαυτό-Είναι και στην ιδιαίτερη αυτοσυνείδησή τους μέσω του αποχωρισμού από την πηγή [= καταγωγή][2], – ένας αποχωρισμός, μέσα στον οποίο τούτη η πηγή στερεύει.

§ 457

Αμφότερες οι ως άνω σχέσεις περιορίζονται στο εσωτερικό της μετάβασης και της ανομοιότητας των πλευρών, που διαμερίζονται σ' αυτές. – Η αμιγής σχέση ωστόσο λαβαίνει χώρα

[§ 456] 1. Δηλ. μέσα στα παιδιά, τα οποία ενσαρκώνουν την πραγματικότητα της σχέσης.

2. «Το γίγνεσθαι του διεαυτό-Είναι» των παιδιών είναι ο «θάνατος των γονέων». Αυτοί είναι για το παιδί – το οποίο μέσα στο έγχρονο της γέννησής του είναι το διάδοχο άτομο και η ενότητα της αγάπης – η «καταγωγή που αναιρείται» – Jenaer, σελ. 195. Δες ακόμα Werke 7, σελ. 173.

μεταξύ *αδελφού* και *αδελφής*[1]. Ετούτοι είναι το ίδιο αίμα, το οποίο σ' αυτούς όμως έφτασε σε κατάσταση *ηρεμίας* και *ισορροπίας*. Συνεπώς δεν επιθυμούν ο ένας τον άλλον, ούτε έδωσαν ο ένας στον άλλο ή δέχτηκαν ο ένας από τον άλλον τούτο το διεαυτό-Είναι· απεναντίας, αυτοί είναι προς αλλήλους ελεύθερες ατομικότητες. Το θηλυκό [= η γυναίκα] επομένως, υπό την μορφή της αδελφής, έχει την ύψιστη *διαίσθηση* της αντικειμενικής ηθικής ουσίας· δεν έρχεται [όμως] σε *συνείδηση* τούτης της ουσίας, ούτε φτάνει στην πραγματικότητά της, επειδή ο νόμος της οικογένειας είναι η *εσωτερική* ουσία που υπάρχει *καθεαυτήν [= ενδόμυχα]* και δεν εκτίθεται στο φως της συνείδησης, αλλά παραμένει εσωτερικό συναίσθημα και το θεϊκό στοιχείο που είναι απαλλαγμένο από την πραγματική ύπαρξη. Το θηλυκό [= η γυναίκα] συνδέεται με αυτούς τους εφέστιους θεούς και σ' αυτούς έχει την εποπτεία εν μέρει της καθολικής του υπόστασης, εν μέρει της ενικότητάς του, αλλά με τέτοιο τρόπο που τούτος ο σχετισμός της ενικότητας να μην είναι συγχρόνως ο φυσικός σχετισμός της ηδονής. – Ως *θυγατέρα* η γυναίκα πρέπει λοιπόν να βλέπει τους γονείς να χάνονται με φυσική συγκίνηση και ηθική εγκαρτέρηση, γιατί μόνο με τη θυσία τούτης της σχέσης φτάνει η κόρη στο *διεαυτό-Είναι*, για το οποίο είναι ικανή· αυτή λοιπόν δεν έχει με θετικό τρόπο μέσα στους γονείς την εποπτεία του διεαυτό-Είναι της. – Οι σχέσεις της *μητέρας* και της *συζύγου* όμως ενέχουν την ενικότητα, εν μέρει ως κάτι το φυσικό, που προσιδιάζει στην ηδονή, εν μέρει ως κάτι το αρνητικό, το οποίο μέσα σε τούτες τις σχέσεις ατενίζει μόνο τον δικό του εξαφανισμό· γι' αυτό ακριβώς η ενικότητα, από τη μια πλευρά, είναι κάτι το συμπτωματικό που μπορεί να αντικαθίσταται από μια άλλη ενικότητα. Μέσα στον οίκο της ηθικής

[§ 457] 1. Μέσα στη σχέση αδελφού και αδελφής ο Χέγκελ βλέπει μια καθαρή σχέση, αντλώντας την έμπνευση του προς τούτο πάντα από την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή.

ζωής δεν πρόκειται για *αυτό* το σύζυγο, για *τούτο* το παιδί, αλλά για *ένα σύζυγο*, για *παιδιά εν γένει*· δεν είναι το αίσθημα, αλλά το καθολικό, πάνω στο οποίο θεμελιώνονται τούτες οι σχέσεις της γυναίκας. Η διαφορά της ηθικής ζωής της γυναίκας από εκείνη του άντρα έγκειται ακριβώς σε τούτο, στο ότι δηλ. η γυναίκα μέσα στην αποστολή της ως ενικότητα και μέσα στην ηδονή της παραμένει άμεσα καθολική και αλλότρια στην ενικότητα της επιθυμίας. Στον άντρα, αντίθετα, οι δύο τούτες πλευρές διαχωρίζονται η μια από την άλλη, και εφόσον αυτός ως πολίτης κατέχει την *αυτοσυνείδητη* δύναμη της *καθολικότητας*, εξαγοράζει έτσι το δικαίωμα της *επιθυμίας* και σύγχρονα διατηρεί την ελευθερία του σε σχέση με τούτη. Άρα, στο βαθμό που σ' αυτή τη σχέση της γυναίκας έχει ανάμιξη η ενικότητα, ο αντικειμενικός ηθικός χαρακτήρας τούτης της σχέσης δεν είναι καθαρός· σε περίπτωση όμως που είναι καθαρός, η ενικότητα είναι *αδιάφορη* και η γυναίκα δεν έχει τη δυνατότητα να αναγνωρισθεί ως *ετούτος* ο Εαυτός μέσα στον άλλον. – Ο αδελφός όμως είναι για την αδελφή μια ήρεμη [= κατευναστική] όμοια ουσία εν γένει· η αναγνώρισή της μέσα σ' αυτόν είναι καθαρή και αμιγής από κάθε φυσικό σχετισμό· μέσα σε τούτη τη σχέση συνεπώς δεν είναι παρούσα η αδιαφορία της ενικότητας και η αντικειμενική ηθική συμπτωματικότητα της ίδιας τούτης [της ενικότητας]· αντίθετα, η πλευρά του αναγνωρίζοντος και αναγνωρισμένου *ενικού Εαυτού* δικαιούται εδώ να διεκδικήσει το δίκιο της, επειδή είναι συνδεδεμένη με την ισορροπία του αίματος και με έναν χωρίς επιθυμία σχετισμό. Η απώλεια του αδελφού είναι, κατά συνέπεια, αναντικατάστατη για την αδελφή, και το καθήκον της απέναντί του είναι το ύψιστο.

[γ]

[*Μετάβαση των δύο πλευρών – θείος νόμος και ανθρώπινος νόμος – της μιας μέσα στην άλλη*]

§ 458

Τούτη η σχέση είναι συνάμα το όριο, στο οποίο διαλύεται η αυτοπεριοριζόμενη ζωή της οικογένειας και εξέρχεται του εαυτού της. Ο αδελφός είναι η πλευρά, σύμφωνα με την οποία το πνεύμα της οικογένειας γίνεται ατομικότητα, που στρέφεται σε άλλη κατεύθυνση και μεταβαίνει στη συνείδηση της καθολικότητας. Ο αδελφός εγκαταλείπει τούτη την ηθική ζωή της οικογένειας, η οποία είναι *άμεση*, *στοιχειώδης*, και ως εκ τούτου αυθεντικά *αρνητική*, για να κατακτήσει και να παραγάγει την πραγματική ηθική ζωή, που έχει συνείδηση του εαυτού της.

§ 459

Αυτός μεταβαίνει από τον θείο νόμο, μέσα στη σφαίρα του οποίου ζει, στον ανθρώπινο νόμο. Αλλά η αδελφή γίνεται, ή η γυναίκα παραμένει η κεφαλή της οικογένειας και ο φύλακας του θείου νόμου. Κατ' αυτό τον τρόπο τα δύο φύλα υπερβαίνουν τη φυσική τους ουσία και παρουσιάζονται στην αντικειμενική τους ηθική σημασία, ως διαφορετικότητες, οι οποίες μοιράζονται μεταξύ τους τις δύο διαφορές που ανήκουν στην αντικειμενική ηθική υπόσταση. Αυτές οι δύο *καθολικές* ουσίες του αντικειμενικού ηθικού κόσμου έχουν γι' αυτό την καθορισμένη τους *ατομικότητα* στην *εκ φύσεως* διαφοροποιημένη αυτοσυνείδηση, επειδή το αντικειμενικό ηθικό πνεύμα είναι η *άμεση* ενότητα της υπόστασης με την αυτοσυνείδηση· – μια *αμεσότητα*, η οποία εμφανίζεται, κατά ταύτα, από την πλευρά της ρεαλιστικότητας και της διαφοράς συγχρόνως ως η ύπαρξη της φυσικής διαφοράς. – Είναι εκείνη η πλευρά, η οποία, με τη μορφή της ρεαλιστικής για τον

ίδιο τον εαυτό της ατομικότητας, φανερωνόταν μέσα στην έννοια της πνευματικής ουσίας ως *αρχέγονα προσδιορισμένη φύση*. Τούτη η πλευρά χάνει τον απροσδιόριστο χαρακτήρα, που έχει ακόμα εκεί, και τη συμπτωματική διαφορετικότητα κλίσεων και ικανοτήτων. Αυτή είναι τώρα η καθορισμένη αντίθεση των δύο φύλων, των οποίων η φυσική ύπαρξη ταυτόχρονα αποκτά τη σημασία της αντικειμενικής τους ηθικής αποστολής.

§ 460

Η διαφορά των φύλων και του δικού τους αντικειμενικού ηθικού περιεχομένου ωστόσο παραμένει μέσα στην ενότητα της υπόστασης, και η κίνησή της είναι ακριβώς το παραμόνιμο γίγνεσθαι αυτής της ίδιας [της υπόστασης]. Ο άντρας εξακοντίζεται από το πνεύμα της οικογένειας μέσα στην κοινότητα και βρίσκει εδώ μέσα την αυτο-συνείδητη ουσία του· όπως η οικογένεια με τούτο τον τρόπο έχει μέσα στην κοινότητα την υπόσταση και την υποστασιακή της ύπαρξη, έτσι και η κοινότητα, κατά αντίστροφο τρόπο, έχει στην οικογένεια το μορφικό στοιχείο της πραγματικότητάς της και στο θείο νόμο τη δύναμη και την επαλήθευσή της. Κανένας από τους δύο νόμους, [ειλημμένος] μεμονωμένα, δεν είναι καθεαυτόν και διεαυτόν· ο ανθρώπινος νόμος εκκινεί μέσα στην ζωντανή του κίνηση από τον θείο, ο επί της γης ισχύων από εκείνον του κάτω κόσμου, το συνειδητό από το μη-συνειδητό, η διαμεσολάβηση από την αμεσότητα, και με τον ίδιο τρόπο επανέρχεται στο σημείο από το οποίο ξεκίνησε. Η εξουσία του κάτω κόσμου, αντίθετα, έχει πάνω στη γη την *πραγματικότητά* της· χάρη στη συνείδηση, αυτή γίνεται προσδιορισμένο-Είναι και δραστηριότητα[1].

[§ 460] 1. Ο ανθρώπινος και ο θείος νόμος αλληλοσχετίζονται και αλληλοσυνέχονται. Ο πρώτος ανάγει την καταγωγή του στο θείο νόμο και ο δεύτερος βρίσκει την πραγματικότητά του στον επίγειο κόσμο. Καθένας είναι για τον εαυτό του μόνο στο μέτρο που είναι για τον άλλο στο εσωτερικό μιας

[ΙΙΙ.]
[Ο ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΗΘΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΩΣ ΑΠΕΙΡΙΑ Ή ΟΛΟΤΗΤΑ]

§ 461

Οι καθολικές αντικειμενικές ηθικές ουσίες είναι λοιπόν η υπόσταση ως καθολική [συνείδηση], και τούτη η υπόσταση ως ενική συνείδηση· η καθολική τους πραγματικότητα είναι το έθνος και η οικογένεια, ενώ ο άντρας και η γυναίκα είναι ο φυσικός τους Εαυτός και η ενεργοποιημένη ατομικότητα. Μέσα σε τούτο το περιεχόμενο του αντικειμενικού ηθικού κόσμου βλέπουμε να επιτυγχάνονται οι σκοποί, τους οποίους τα προγενέστερα μορφώματα της ανυπόστατης συνείδησης πρότειναν για τον εαυτό τους· ό,τι ο Λόγος συνέλαβε μόνο ως αντικείμενο, έγινε αυτοσυνείδηση, και ό,τι ετούτη-δω κατείχε μόνο μέσα της, είναι παρόν ως αληθινή πραγματικότητα. – Ό,τι η παρατήρηση ήξερε ως κάτι *δεδομένο*, στο οποίο ο Εαυτός δεν είχε καμιά συμμετοχή, εδώ ανήκει στα ευρισκόμενα ήθη, και σε μια πραγματικότητα, που είναι συνάμα πράξη και έργο εκείνου ο οποίος τα βρίσκει. – Το ενικό-Είναι, που αναζητεί την ηδονή *της απόλαυσης της ενικότητάς του*, την βρίσκει μέσα στην οικογένεια, και η αναγκαιότητα, μέσα στην οποία η ηδονή φθίνει, είναι η δική του ιδιαίτερη συνείδηση-του-Εαυτού ως πολίτη του

αντιθετικής κίνησης που τους διέπει. Ο Χέγκελ βλέπει στην «Αντιγόνη» μια τέτοια συνύπαρξη και συνοχή υπό τη μορφή της αντιπαράθεσης των δύο νόμων. Η Αντιγόνη βρίσκεται αντιμέτωπη με τον Κρέοντα· η δραστηριότητα του ατόμου που ανήκει στην οικογένεια έρχεται σε τραγική σύγκρουση με τη δραστηριότητα του καθολικού που προσωποποιεί το Κράτος: «το αληθινό περιεχόμενο της τραγικής δράσης το προσκομίζει για τους *σκοπούς*, που τα τραγικά άτομα επιλαμβάνονται, ο κύκλος των υποστασιακών δυνάμεων μέσα στην ανθρώπινη βούληση, των δυνάμεων που είναι νομιμοποιημένες για τον ίδιο τους τον εαυτό» Werke 15, σελ. 521.

έθνους του· – ή τούτο είναι η γνώση πως *ο νόμος της καρδιάς* είναι ο νόμος κάθε καρδιάς, πως η συνείδηση του *Εαυτού* είναι η αναγνωρισμένη καθολική τάξη· – αυτό είναι η *αρετή* που απολαμβάνει τους καρπούς της θυσίας της· αυτή πραγματοποιεί ό,τι επιδιώκει, δηλ. να υψώσει την ουσία σε πραγματικό παρόν, και η απόλαυσή της είναι τούτη η καθολική ζωή. – Τέλος, η συνείδηση *του ίδιου του Πράγματος* βρίσκει ικανοποίηση μέσα στην ρεαλιστικά υπαρκτή υπόσταση, η οποία περιέχει και διασώζει με ένα θετικό τρόπο τις αφηρημένες πλευρές εκείνων των κενών κατηγοριών. Η υπόσταση τούτη βρίσκει στις αντικειμενικές ηθικές δυνάμεις ένα αυθεντικό περιεχόμενο που αντικαθιστά τις ανυπόστατες εντολές, τις οποίες ο υγιής Λόγος ήθελε να δώσει και να γνωρίσει· – και έτσι λοιπόν κατέχει ένα πλούσιο σε περιεχόμενο, καθεαυτό προσδιορισμένο κριτήριο εξέτασης, – [εξέτασης] όχι των νόμων, αλλά αυτού που γίνεται πράξη.

§ 462

Το όλο είναι μια σταθερή ισορροπία όλων των μερών, και κάθε μέρος είναι ένα ένδημο πνεύμα, το οποίο δεν αναζητεί την ικανοποίησή του εκείθεν του εαυτού του, αλλά τη βρίσκει μέσα του, επειδή αυτό το ίδιο είναι μέσα σε τούτη την ισορροπία μαζί με το όλο. – Τούτη η ισορροπία μπορεί στ' αλήθεια να είναι ζωντανή μόνο επειδή μέσα σ' αυτή έρχεται σε γένεση η ανισότητα και επανάγεται στην ισότητα από την *Δικαιοσύνη*. Αλλά η Δικαιοσύνη δεν είναι ούτε μια αλλότρια ουσία που εγκατοικεί εκείθεν [του όλου], ούτε η πραγματικότητα – ανάξια του ονόματος Δικαιοσύνη – μιας αμοιβαίας κατεργαριάς, προδοσίας, αγνωμοσύνης κ.λπ., η οποία [πραγματικότητα] θα μπορούσε να εκτελέσει την απόφαση με ένα αστόχαστο και αυθαίρετο τρόπο, χωρίς να συγκαταλογίζει τα σχετιζόμενα με την πράξη, σαν μια χωρίς συνείδηση ενέργεια και παράλειψη·

απεναντίας, ως Δικαιοσύνη του *ανθρώπινου* Δικαίου, η οποία επανάγει μέσα στο καθολικό το αναδυόμενο έξω από το ισόρροπο όλο διεαυτό-Είναι, την αυθυπαρξία των τάξεων και των ατόμων, αυτή είναι η κυβέρνηση του έθνους, η οποία είναι η παρούσα στον εαυτό της ατομικότητα της καθολικής ουσίας και η ιδιαίτερη αυτοσυνείδητη θέληση όλων. – Η Δικαιοσύνη όμως, η οποία επανάγει στην ισορροπία το καθολικό που γίνεται πανίσχυρο απέναντι στο ενικό-Είναι, είναι ομοίως το απλό πνεύμα εκείνου που έχει υποστεί το άδικο· – [το πνεύμα που] δεν αποσυντίθεται σ' αυτόν που το έχει υποστεί και σε μια επέκεινα ουσία· το ίδιο το ενικό–Είναι είναι η εξουσία του υποχθόνιου, και τούτη είναι η Ερινύα *του* που επιζητεί εκδίκηση· διότι η ατομικότητά του, το αίμα του, εξακολουθεί να ζει μέσα στο σπιτικό· η υπόστασή του έχει μια διαρκή πραγματικότητα. Η αδικία, η οποία, μέσα στο βασίλειο της αντικειμενικής ηθικότητας, μπορεί να επιβάλλεται στο ενικό-Είναι, είναι μόνο τούτο, ότι δηλ. σ' αυτό-εδώ *συμβαίνει* απλώς κάτι. Η εξουσία που διαπράττει τούτη την αδικία στη συνείδηση, να την κάνει δηλ. ένα καθαρό πράγμα, είναι η φύση· δεν είναι η καθολικότητα της *κοινότητας*, αλλά η *αφηρημένη* [καθολικότητα] του *Είναι*· και η ενικότητα, μέσα στη λύτρωση από την αδικία που υπέστη, δεν στρέφεται ενάντια στην κοινότητα, γιατί απ' αυτή δεν έπαθε τίποτα, αλλά ενάντια στο Είναι. Όπως είδαμε, η συνείδηση [εκείνων τους οποίους διαποτίζει] το αίμα του ατόμου αντισταθμίζει τούτη την αδικία με έναν τρόπο που, ό,τι *συνέβη*, γίνεται μάλλον ένα *έργο*, ώστε το *Είναι* [της αδικίας], η *έσχατη μορφή του*, να είναι επίσης κάτι που το *θελήσαμε*, και κατά συνέπεια αντικείμενο ευχαρίστησης[1].

[§ 462] 1. Ο αντικειμενικός ηθικός κόσμος συνιστά ένα αρμονικό όλο των μερών, το καθένα εκ των οποίων βρίσκει την πλήρωσή του μέσα στον εαυτό του, καθότι είναι σε ισόρροπη συνεύρεση με το όλο. Ο Διαμεσολαβητής που φροντίζει για την ισορρόπηση της κοινότητας από τις διαμάχες των ατόμων

§ 463

Το αντικειμενικό ηθικό βασίλειο είναι τότε μέσα στην *υπαρκτική του σύσταση* ένας άσπιλος κόσμος, ακηλίδωτος από κάθε διχασμό. Παρόμοια, η κίνησή του είναι ένα ήρεμο γίγνεσθαι, [η μετάβαση]·της μιας εξουσίας του μέσα στην άλλη, με τρόπο που η καθεμιά να λαμβάνει και να παράγει την άλλη. Βλέπουμε αυτήν πράγματι να διατέμνεται σε δύο ουσίες και στην πραγματικότητά τους· η αντίθεσή τους όμως είναι μάλλον η επαλήθευση της μιας ουσίας μέσω της άλλης, και όπου αυτές έρχονται άμεσα σε επαφή ως πραγματικές, ο μέσος όρος τους και το στοιχείο είναι η άμεση διείσδυσή τους. Ο ένας ακραίος όρος, το καθολικό πνεύμα που έχει συνείδηση του εαυτού, έρχεται να συνενωθεί μέσα από την *ατομικότητα* του *άντρα* με τον άλλο ακραίο όρο του, τη δύναμή του και το στοιχείο του, με το *ασυνείδητο* πνεύμα. Αντίθετα, ο *θείος* νόμος έχει την εξατομίκευσή του – ή το *ασυνείδητο* πνεύμα του ενικού-Είναι την ύπαρξή του – στη γυναίκα, μέσω της οποίας τούτο [το πνεύμα], ως ο *μέσος όρος*, αναδύεται από τη μη-πραγματικότητά του στην πραγματικότητα, από την κατάσταση της αγνωσίας και του ασυνείδητου στο βασίλειο· του συνειδητού πνεύματος. Η συνένωση του άντρα και της γυναίκας συγκροτεί τον ενεργητικό μέσο όρο του όλου και το στοιχείο, το οποίο, διχοτομημένο σε τούτους τους ακραίους όρους του θείου και ανθρώπινου νόμου, είναι εξίσου η άμεση ενοποίησή τους. Ετούτη η ενοποίηση μετατρέπει εκείνους τους δύο πρώτους συλλογισμούς στον ίδιο τούτο συλλογισμό, και συνενώνει σε μία τις αντι-θετικές κινή-

---

και των κοινωνικών τάξεων είναι η Δικαιοσύνη. Ο Χέγκελ διακρίνει τη δικαιοσύνη του ανθρώπινου Δικαίου, που είναι η κυβέρνηση και επιβάλλεται με την ποινή, από τη Δικαιοσύνη του θείου νόμου, που εκφράζεται με το πνεύμα του ατόμου και «δεν εκφράζεται ως νόμιμο Δίκαιο, αλλά σε αντίθεση με αυτό ως ασυμφιλίωτο Δίκαιο της εκδίκησης». Werke 14, σελ. 58.

σεις: τη μια της πραγματικότητας προς τη μη-πραγματικότητα, την κατιούσα κίνηση του ανθρώπινου νόμου, που οργανώνεται σε ανεξάρτητα μέλη, προς τον κίνδυνο και τη δοκιμασία του θανάτου· και την άλλη την ανιούσα κίνηση του κάτω κόσμου προς την πραγματικότητα της ημέρας και τη συνειδητή ύπαρξη· – από τις δύο κινήσεις, η πρώτη προσιδιάζει στον άντρα, η δεύτερη στη γυναίκα.

b.
Η ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΔΡΑΣΗ, Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΚΑΙ Η ΘΕΙΑ ΓΝΩΣΗ, Η ΕΝΟΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΠΡΩΜΕΝΟ.

[I.]
[ΑΝΤΙΦΑΣΗ ΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑΣ]

§ 464

Αλλά η αντίθεση έχει μια τέτοια σύσταση μέσα σε τούτο το [ηθικό] βασίλειο, που η αυτοσυνείδηση δεν έχει ακόμα προβάλει μέσα στο δίκιο της ως *ενική ατομικότητα*· μέσα σε τούτο [το βασίλειο], η ατομικότητα ισχύει από τη μια μεριά μόνο ως *καθολική βούληση*, από την άλλη ως *αίμα [= ομαιμοσύνη]* της οικογένειας· *τούτο το ενικό άτομο* έχει μόνο την ισχύ μιας *μη-πραγματικής σκιάς*. – *Καμιά πράξη* δεν τελέστηκε *ακόμα*· αλλά η πράξη είναι ο *πραγματικός Εαυτός*. – Ετούτη διαταράσσει την ήρεμη οργάνωση και κίνηση του αντικειμενικού ηθικού κόσμου. Ό,τι εκδηλώνεται μέσα σε τούτο [τον κόσμο] ως τάξη και συμφωνία των δύο ουσιών του, εκ των οποίων η μια επαληθεύει και συμπληρώνει την άλλη, μέσω της πράξης γίνεται μια μετάβαση *αντι-θέτων*, στα πλαίσια της οποίας το καθένα απο-

δεικνύεται μάλλον ότι είναι η ακύρωση του εαυτού του και του άλλου παρά η επαλήθευσή του· – γίνεται η αρνητική κίνηση ή η αιώνια αναγκαιότητα του φοβερού *πεπρωμένου* που καταβροχθίζει μέσα στην άβυσσο της *απλότητάς* του τον θείο όσο και τον ανθρώπινο νόμο και μαζί μ' αυτούς τις δυο αυτοσυνειδήσεις, μέσα στις οποίες τούτες οι δυνάμεις έχουν την ύπαρξή τους. – [Πρόκειται για μια αναγκαιότητα, η οποία] για μας μεταβαίνει μέσα στο *απόλυτο διεαυτό-Είναι* της καθαρά ενικής αυτοσυνείδησης[1].

§ 465

Το *θεμέλιο*, από το οποίο εκκινεί τούτη η κίνηση και πάνω στο οποίο εκτυλίσσεται, είναι το βασίλειο της ηθικής τάξης· η *δραστηριότητα* όμως της κίνησης αυτής είναι η αυτοσυνείδηση. Ως *αντικειμενική ηθική* συνείδηση η αυτοσυνείδηση είναι ο *απλός, καθαρός προσανατολισμός* στην αντικειμενική ηθική ουσιότητα, ή το *καθήκον*. Μέσα σε τούτη την αντικειμενική ηθική συνείδηση δεν υπάρχει καμιά αυθαιρεσία, επίσης καμιά σύγκρουση, καμιά αναποφασιστικότητα, αφού η θέσπιση και η εξέταση των νόμων έχει εγκαταλειφθεί· αντίθετα, η αντικειμενική ηθική ουσιότητα είναι για τούτη [τη συνείδηση] κάτι το άμεσο, το σταθερό, αυτό που δεν περιέχει αντίφαση. Συνεπώς δεν έχουμε να κάνουμε με ένα άθλιο θέαμα μιας σύγκρουσης ανάμεσα σε

[§ 464] 1. Στα πλαίσια της διαμάχης ανάμεσα στο θείο και τον ανθρώπινο νόμο η πραγματική δράση δεν έχει ακόμα βρει την ολοκλήρωσή της. Εκδηλωνόμενη αληθινά ως πράξη είναι ο πραγματικός Εαυτός και διασαλεύει την αρμονία του ηθικού κόσμου. Η τραγική αντίφαση, την οποία συνεπάγεται η πράξη του ανθρώπου διεισδύει τότε σ' αυτό τον ηθικό κόσμο και τείνει να εξαφανίσει αμφότερες τις ουσίες του και την ενσάρκωσή τους, την αυτοσυνείδηση. Ό,τι φαίνεται να δεσπόζει πλέον ως προχωρητική βαθμίδα είναι το φοβερό πεπρωμένο, το οποίο θα εκδηλωθεί υπό τη μορφή της αφηρημένης ατομικότητας και ως αναγκαιότητα θα εκφράσει το πέρασμά της στο στάδιο του ατομικισμού.

πάθος και καθήκον, ούτε με το κωμικό γεγονός μιας σύγκρουσης ανάμεσα σε καθήκον και καθήκον – μια σύγκρουση, η οποία ως προς το περιεχόμενό της είναι η ίδια με εκείνη ανάμεσα στο πάθος και το καθήκον· διότι το πάθος είναι εξίσου ικανό να παριστάνεται ως καθήκον, επειδή το καθήκον, όταν η συνείδηση αποσύρεται από την άμεση, υποστασιακή της ουσιότητα μέσα στον εαυτό της, γίνεται το μορφικό καθολικό, στο οποίο το κάθε περιεχόμενο προσαρμόζεται εξίσου καλά, όπως αποδείχθηκε πιο πάνω. Είναι όμως κωμική η σύγκρουση των καθηκόντων, επειδή εκφράζει την αντίφαση, δηλ. εκείνη ενός *Απόλυτου που βρίσκεται σε αντί-θεση*· [εκφράζει] δηλ. ένα Απόλυτο και άμεσα τη μηδαμινότητα αυτού του επονομαζόμενου Απόλυτου ή καθήκοντος. – Αλλά η αντικειμενική ηθική συνείδηση ξέρει τι πρέπει να κάνει, και έχει αποφασίσει να ανήκει είτε στο θείο νόμο είτε στον ανθρώπινο. Η αμεσότητα τούτη της απόφασής της είναι ένα *καθεαυτό-Είναι* και γι' αυτό, όπως είδαμε, έχει συνάμα τη σημασία ενός φυσικού Είναι. Η φύση, όχι το τυχαίο των περιστάσεων ή της επιλογής, είναι που εκχωρεί το ένα φύλο στον ένα νόμο, το άλλο στον άλλο· – ή, αντίστροφα, οι ίδιες οι δύο αντικειμενικές ηθικές δυνάμεις προσδίνουν στον εαυτό τους την ατομική τους ύπαρξη και πραγμάτωση στα πλαίσια των δύο φύλων[1].

[§ 465] 1. Οι ατομικότητες που αναπτύσσουν δράση ως Εαυτός μέσα στην κοινότητα δεν κινούνται απλώς από πάθος (Leidenschaft) ή καθήκον· δεν πρόκειται ακόμη για μια κωμική σύγκρουση καθηκόντων. Η σύγκρουση δεν προκύπτει από δύο απόλυτες οντότητες, που καταφάσκουν το Είναι τους, αλλά έχει τραγικό χαρακτήρα και ανάγεται στο διαφορετικό ρόλο που επιφυλάσσει η Φύση στα δύο φύλα· το κάθε πρόσωπο ξέρει τι πρέπει να κάνει και αποφασίζει άμεσα: ο άνδρας [= Κρέων] ταυτίζεται με τον ανθρώπινο νόμο, η γυναίκα [= Αντιγόνη] με το θείο νόμο.

§ 466

Τώρα, επειδή από τη μια μεριά η ηθική τάξη έγκειται ουσιαστικά σε τούτη την άμεση *αποφασιστικότητα* και έτσι για τη συνείδηση μόνο ο ένας νόμος είναι η ουσία, από την άλλη δε οι αντικειμενικές ηθικές δυνάμεις είναι πραγματικές μέσα στον *Εαυτό* της συνείδησης, γι' αυτό τούτες οι δυνάμεις αποκτούν τη σημασία τού να *αποκλείονται* και να είναι *αντί-θετες* [προς αλλήλας]· – μέσα στην αυτοσυνείδηση ετούτες είναι *διεαυτές*, όπως μέσα στο *βασίλειο* της ηθικής τάξης είναι μόνο *καθεαυτές*. Η αντικειμενική ηθική συνείδηση, επειδή είναι *αποφασιστικά* για τη μια εκ των δύο δυνάμεων, ουσιαστικά είναι *χαρακτήρας*· αυτή δεν δέχεται ότι αμφότερες έχουν την ίδια *ουσιότητα*· γι' αυτό η αντίθεση εκδηλώνεται ως μια *ατυχής* σύγκρουση του καθήκοντος μόνο με μια *πραγματικότητα* που στερείται των δικαιωμάτων της. Η αντικειμενική ηθική συνείδηση είναι, ως αυτοσυνείδηση, μέσα στην αντίθεση τούτη και ως τέτοια τείνει συγχρόνως να υποτάξει βίαια στον νόμο, στον οποίο ανήκει, ετούτη την αντι-θετική πραγματικότητα ή να την ξεγελάσει. Εφόσον αυτή βλέπει μόνο το δίκαιο της μιας πλευράς, το άδικο δε της άλλης, εκείνη που ανήκει στο θείο νόμο, στην άλλη πλευρά παρατηρεί μόνο την *έκρηξη* μιας συμπτωματικής ανθρώπινης *βίας*· εκείνη όμως που εμμένει στον ανθρώπινο νόμο παρατηρεί στην άλλη πλευρά την ισχυρογνωμοσύνη και την *απείθεια* του εσωτερικού διεαυτό-Είναι· διότι οι διαταγές της κυβέρνησης έχουν το καθολικό, εκτεθειμένο στο φως της ημέρας δημόσιο νόημα· η βούληση όμως του άλλου νόμου είναι το εγκλεισμένο στα άδυτα του Εσωτερικού υποχθόνιο νόημα, το οποίο μέσα στην εξωτερική του ύπαρξη [Dasein] εκδηλώνεται ως βούληση της ενικότητας, και ως ευρισκόμενο σε αντίφαση με τον πρώτο νόμο είναι ανοσιούργημα.

§ 467

Κατ' αυτό τον τρόπο έρχεται σε γένεση στη συνείδηση η αντίθεση του *εγνωσμένου* και του *μη-εγνωσμένου*, ακριβώς όπως μέσα στην υπόσταση εκείνη του *συνειδητού* και του *ασυνείδητου*· και το απόλυτο *δίκαιο* της αντικειμενικής ηθικής *αυτοσυνείδησης* έρχεται σε ρήξη με το θείο *δίκαιο* της *ουσίας*[1]. Για την αυτοσυνείδηση, ως συνείδηση, η αντικειμενική πραγματικότητα έχει ως τέτοια μια ουσία· σύμφωνα όμως με την υπόστασή της, τούτη [η αυτοσυνείδηση] είναι η ενότητα του εαυτού της και αυτού του αντί-θετου· και η αντικειμενική ηθική αυτοσυνείδηση είναι η συνείδηση της υπόστασης· γι' αυτό, το αντικείμενο, ως τέτοιο που αντι-τίθεται στην αυτοσυνείδηση, έχει απολέσει εντελώς τη σημασία·τού να έχει για τον εαυτό του μια ουσία. Όπως οι σφαίρες, μέσα στις οποίες το αντικείμενο είναι μόνο ένα *πράγμα*, έχουν προ πολλού εξαφανιστεί, έτσι [έχουν εξαφανιστεί] και αυτές οι σφαίρες, μέσα στις οποίες η συνείδηση φέρει σε ύπαρξη κατιτί έξω από τον εαυτό της και μετατρέπει σε ουσία ένα επί μέρους στοιχείο[2]. Ενάντια σε μια τέτοια μονομέρεια, η

[§ 467] 1. Η αντίθεση τώρα μεταφέρεται για τα άτομα που είναι χαρακτήρες πλέον στο επίπεδο των δύο Δικαίων· αυτά ανταναλκούν δύο βαθμίδες του Είναι, την ουσία και την αυτοσυνείδηση, και υποδηλώνουν ένα τρόπο άμεσης αναγνώρισης της πραγματικότητας από τα δύο πρόσωπα [= Κρέων – Αντιγόνη].

2. Η συνείδηση, η οποία *είναι* η αντίθεση του εγνωσμένου και του μη-εγνωσμένου, αλλά συγχρόνως έχει την πεποίθηση πως είναι συνείδηση της υπόστασης, δεν αντιτίθεται πλέον στην πραγματικότητα, αλλά την αντικρίζει από την πλευρά της δικής της εμπειρίας ως πραγματικότητα της δικής της ουσίας. Η εμπειρία της όμως δεν της επιτρέπει να γνωρίσει όλη την ουσία της αντικειμενικής ηθικής πραγματικότητας, γιατί αυτή ξέρει τον κόσμο από τη θέση εφαρμογής του δικού της νόμου και δε γνωρίζει ακόμα πως η ουσία της έχει μερικό χαρακτήρα και η δράση της, όπως θα πει στη συνέχεια ο Χέγκελ, σημαίνει και ενοχή.

πραγματικότητα έχει μια δική της ιδιάζουσα δύναμη· συμμαχεί με την αλήθεια ενάντια στη συνείδηση και της δείχνει κατ' αρχήν τι είναι η αλήθεια. Αλλά η αντικειμενική ηθική συνείδηση ήπιε από την κούπα της απόλυτης υπόστασης τη λησμοσύνη κάθε μονομέρειας του διεαυτό-Είναι, των σκοπών της και των ειδικών εννοιών και έτσι έπνιξε συνάμα μέσα στα ύδατα της Στύγας κάθε ιδιαίτερη ουσιότητα και αυθύπαρκτη σημασία της αντικειμενικής πραγματικότητας. Το απόλυτο δίκιο της έγκειται λοιπόν στο ότι αυτή, όταν πράττει σύμφωνα με τον αντικειμενικό ηθικό νόμο, δε βρίσκει τίποτε άλλο σε τούτη την πραγμάτωση παρά μόνο την εφαρμογή αυτού του ίδιου του νόμου, και η πράξη δεν δείχνει τίποτε άλλο παρά μόνο την αντικειμενική ηθική δραστηριότητα. – Ό,τι έχει αντικειμενικό ηθικό χαρακτήρα, ως η απόλυτη *ουσία* και η απόλυτη *εξουσία* συγχρόνως, δε μπορεί να ανεχθεί διαστρέβλωση του περιεχομένου του. Αν ήταν μόνο η απόλυτη *ουσία* χωρίς την εξουσία, θα μπορούσε τότε να δοκιμάσει μια διαστρέβλωση από την ατομικότητα· αλλά τούτη-εδώ, ως μια αντικειμενική ηθική συνείδηση, όταν εγκατέλειψε το μονομερές διεαυτό-Είναι, παραιτήθηκε από τη διαστρέβλωση [του περιεχομένου]· ακριβώς όπως, κατ' αντίστροφο τρόπο, η απλή εξουσία θα μπορούσε να παραποιηθεί από την ουσία, εάν αυτή [η εξουσία] ήταν ακόμη ένα τέτοιο διεαυτό-Είναι. Χάρη σε τούτη την ενότητα, η ατομικότητα είναι καθαρή μορφή της υπόστασης, η οποία είναι το περιεχόμενο, και η δραστηριότητα είναι η μετάβαση από τη σκέψη στην πραγματικότητα μόνο ως η κίνηση μιας χωρίς ουσία αντίθεσης, της οποίας οι πλευρές δεν έχουν κανένα ιδιαίτερο, διαφορετικό απ' αλλήλων περιεχόμενο και ουσιότητα. Το απόλυτο δίκαιο της αντικειμενικής ηθικής συνείδησης συνίσταται λοιπόν στο ότι η *πράξη*, το *σχήμα* της *πραγματικότητάς* της δεν είναι άλλο από αυτό που *ξέρει* η συνείδηση.

[II.]
[ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ]

§ 468

Αλλά η ίδια η αντικειμενική ηθική ουσία έχει διασπαστεί σε δύο νόμους· και η συνείδηση, έχουσα μια αδίχαστη στάση απέναντι στο νόμο, ανήκει μόνο στον ένα. Όπως ετούτη η *απλή* συνείδηση επιμένει στο απόλυτο δικαίωμά της να *εκδηλώνεται* σ' αυτήν ως την αντικειμενική ηθική [συνείδηση] η ουσία τέτοια που είναι *καθεαυτήν*, έτσι και η ουσία επιμένει στο δικαίωμα της *ρεαλιστικής της ύπαρξης* ή στο δικαίωμα να έχει διττό χαρακτήρα. Σύγχρονα όμως ετούτο το δικαίωμα της ουσίας δεν αντίκειται στην αυτοσυνείδηση, ως εάν η ουσία να ήταν κάπου αλλού εγκατεστημένη· απεναντίας, αυτή είναι η ιδιάζουσα ουσία της αυτοσυνείδησης· σε τούτη-εδώ μόνο ανάγει την ύπαρξή της και την ισχύ της, και η αντίθεσή της είναι η *πράξη της ίδιας της αυτοσυνείδησης*. Διότι ετούτη, ακριβώς επειδή ξέρει τον εαυτό της ως Εαυτό και προχωρεί στην πράξη, υψώνεται έξω από την *απλή αμεσότητα* και θέτει η ίδια το *διχασμό*. Με την πράξη εγκαταλείπει τον ειδικό χαρακτήρα της ηθικής ζωής, του να είναι δηλ. η απλή βεβαιότητα της άμεσης αλήθειας, και θέτει ως το ενεργητικό στοιχείο το χωρισμό του ίδιου του εαυτού της μέσα στον εαυτό της και μέσα στην πραγματικότητα που ορθώνεται κατέναντί της και είναι για αυτήν αρνητική. Μέσω της πράξης συνεπώς η αυτοσυνείδηση μετατρέπεται σε *ενοχή*[1]. Γιατί η πράξη είναι το *ενεργείν* της

[§ 468] 1. Schuld. Η λέξη αυτή εμπεριέχει όχι λιγότερο και την ιδέα της αρχαίας *ύβρεως*. Αμφότερα τα δρώντα πρόσωπα, Κρέων-Αντιγόνη, είναι μοιραία και ένοχα συνάμα. Το τραγικό πρόσωπο υποκύπτει στην απόφαση του πεπρωμένου και γίνεται ακουσίως (bewußtlos) εκτελεστής των υπαγορεύσεών του. Έτσι όμως διαπράττει αντικειμενικά *ύβρη*, γιατί στην πράξη και διά της

αυτοσυνείδησης, και το ενεργείν η ενδότατη ουσία της· και η *ενοχή* [*το παράπτωμα*] επίσης προσλαμβάνει τη σημασία του *εγκλήματος*· γιατί η αυτοσυνείδηση, ως απλή αντικειμενική ηθική συνείδηση, προσκολλήθηκε στον ένα νόμο και αποστράφηκε τον άλλο, τον παραβιάζει έτσι μέσα από την πράξη της. – Η *ενοχή* δεν είναι η αδιάφορη, δισήμαντη ουσία, σύμφωνα με την οποία η πράξη, όπως αυτή φανερώνεται *πραγματικά*, θα μπορούσε ή δεν θα μπορούσε να είναι *δραστηριότητα* του Εαυτού της, σαν να ήταν μπορετό με τούτη τη δραστηριότητα να συνδέεται κάτι το εξωτερικό και συμπτωματικό, το οποίο δεν θα ανήκε στη δραστηριότητα, και από τούτη την άποψη η τελευταία θα μπορούσε να είναι αθώα. Απεναντίας, η ίδια η δραστηριότητα είναι τούτος ο διχασμός: ο ίδιος ο εαυτός τίθεται για τον ίδιο τον εαυτό και κατέναντί του θέτει μια εξωτερική, αλλότρια πραγματικότητα· το ότι υπάρχει μια τέτοια πραγματικότητα, τούτο οφείλεται στην ίδια τη δραστηριότητα και συνάγεται απ' αυτήν. Αθώα λοιπόν είναι μόνο η απραξία, το Είναι π.χ. μιας πέτρας, ούτε καν εκείνο ενός παιδιού. – Ως προς το περιεχόμενο όμως η αντικειμενική ηθική *πράξη* εμπεριέχει τη φάση του εγκλήματος, επειδή αυτή δεν αίρει τον *φυσικό* διαμερισμό των δύο νόμων στα δύο φύλα, αλλά μάλλον, ως *αδιχοτόμητος* προσανατολισμός προς το νόμο παραμένει εντός της *φυσικής αμεσότητας* και ως δραστηριότητα μετατρέπει τούτη τη μονομέρεια σε ενοχή, με το να αδράχνει τη μια εκ των πλευρών της ουσίας και να συμπεριφέρεται αρνητικά προς την άλλη, δηλ. να την αθετεί. Ποια θέση θα καταλάβει μέσα στην καθολική ηθική ζωή ενοχή και έγκλημα, δράση και πράξη, θα προσδιοριστεί στη

πράξης του διεκδικεί την εγκαθίδρυση του δικού του Δικαίου και επιβάλλει περιορισμό στη δυνατότητα εγκαθίδρυσης του Δικαίου της άλλης πλευράς. Τότε διασαλεύεται η ισορροπία της ηθικής τάξης. Η πράξη, συνεπώς, αναδίδει ενοχή, γιατί εμφανίζει το μοιραίο σχίσμα της ηθικής ουσίας ως έργο ελεύθερης όσο και αυτονομημένης δραστηριότητας του ατόμου.

συνέχεια με περισσότερη ακρίβεια· είναι όμως άμεσα φανερό ότι εδώ δεν πρόκειται για *τούτο το ενικό-Είναι*, το οποίο πράττει και είναι ένοχο· διότι αυτό [το ενικό-Είναι], καθότι *τούτος* ο Εαυτός, είναι μόνο η μη-πραγματική σκιά, ή υπάρχει μόνο ως καθολικός Εαυτός· και η ατομικότητα είναι καθαρά μόνο το *μορφικό* στάδιο της *δραστηριότητας* εν γένει, καθόσον το περιεχόμενο [αποτελείται] από τους νόμους και τα ήθη, τα οποία ειδικά για το ενικό-Είναι προσιδιάζουν στην τάξη του. Αυτό είναι η υπόσταση ως γένος, η οποία μέσω της προσδιοριστικότητάς της γίνεται πράγματι είδος, αλλά το είδος σύγχρονα παραμένει το καθολικό τού γένους. Μέσα στους κόλπους του έθνους, η αυτοσυνείδηση κατεβαίνει από το καθολικό μόνο μέχρι τη μερικότητα, όχι μέχρι την ενική ατομικότητα, η οποία, μέσα στη δραστηριότητα της αυτοσυνείδησης, θέτει έναν αποκλειστικό Εαυτό, μια αρνητική προς τον εαυτό της πραγματικότητα. Αντίθετα, η πρακτική της δραστηριότητα έχει ως θεμέλιο τη βέβαιη εμπιστοσύνη στο Όλο, μέσα στο οποίο δεν εμπλέκεται τίποτα το αλλότριο, μήτε φόβος μήτε εχθρότητα.

§ 469

Από την πράξη της, τώρα, η αντικειμενική ηθική αυτοσυνείδηση αποκτά την εμπειρία της ανεπτυγμένης φύσης της *πραγματικής* δράσης, τόσο όταν υπάκουε στο θείο νόμο, όσο και όταν ακολούθησε τον ανθρώπινο νόμο. Ο πρόδηλος για τούτη νόμος είναι συνδεδεμένος μέσα στην ουσία με τον αντί-θετο [νόμο]· η ουσία είναι η ενότητα αμφοτέρων· αλλά η πράξη έχει πραγματοποιήσει μόνο τον ένα νόμο ενάντια στον άλλο. Όμως, καθώς αυτοί είναι συνδεδεμένοι μέσα στην ουσία, η πραγματοποίηση του ενός προκαλεί τον άλλο, και η τέτοια παρέμβαση της πράξης τον δραστηριοποιεί τώρα ως μια ουσία προσβεβλημένη, άμεσα εχθρική που ζητάει εκδίκηση. Στην πράξη, εκδηλώνεται σαφώς η μία πλευρά της απόφασης εν γένει· ετούτη

είναι όμως *καθεαυτήν* το αρνητικό, το οποίο αντιθέτει ένα άλλο, ένα αλλότριο προς αυτήν [την απόφαση] που είναι η γνώση. Η πραγματικότητα, συνεπώς, κρατάει κρυμμένη μέσα της την άλλη πλευρά που είναι ξένη προς τη γνώση και δεν αποκαλύπτεται στη συνείδηση πώς αυτή είναι καθεαυτήν και διεαυτήν· – ο γιος δεν αναγνωρίζει τον πατέρα στον υβριστή του, τον οποίο σκοτώνει, ούτε τη μητέρα στη βασίλισσα, την οποία παίρνει για σύζυγό του[1]. Κατ' αυτό τον τρόπο μια εξουσία που φοβάται το φως της ημέρας παγιδεύει την αντικειμενική ηθική αυτοσυνείδηση· [μια εξουσία], η οποία εισβάλλει εξαπίνης, αφότου έγινε η πράξη, και συλλαμβάνει το δράστη επί της πράξης· διότι η συντελεσμένη πράξη είναι η ανηρημένη αντίθεση του γνωρίζοντος Εαυτού και της αντιτιθέμενης σε τούτον [τον εαυτό] πραγματικότητας. Το δρων υποκείμενο δε μπορεί να αρνηθεί το έγκλημα και την ενοχή του· – η πράξη έγκειται στο να κινεί το ακίνητο, να φέρει στο φως αυτό που δεν είναι κατ' αρχήν παρά εγκλεισμένο μέσα στη δυνατότητα και έτσι να συνδέσει το ασυνείδητο με το συνειδητό, ό,τι δεν είναι με ό,τι είναι. Μέσα σε τούτη την αλήθεια λοιπόν η πράξη βγαίνει στο φως ως ένα τέτοιο στα πλαίσια του οποίου ένα συνειδητό είναι συνδεδεμένο με ένα ασυνείδητο, το ίδιον με το αλλότριο· ως η

[§ 469] 1. Ο υπαινιγμός σχετίζεται με τον «Οιδίποδα τύραννο» του Σοφοκλή. Στιχ. 457-460:

> φανήσεται δέ παισί τοῖς αὐτοῦ ξυνών
> ἀδελφός αὐτός καί πατήρ, κἀξ ἧς ἔφυ
> γυναικός υἱός καί πόσις, καί τοῦ πατρός
> ὁμόσπορος τε καί φονεύς.
> [= Θα αποδειχθεί ότι συζεί με τα ίδια του τα παιδιά
> όντας ο ίδιος αδελφός και πατέρας τους, και γιος
> μαζί και σύζυγος, της γυναίκας από την οποία γεννήθηκε
> και του πατέρα του φονιάς και ομόκλινος]

διχασμένη ουσία, την άλλη πλευρά της οποίας βιώνει η συνείδηση, και μάλιστα [τη βιώνει] ως τη δική της, αλλά υπό τη μορφή της εξουσίας που αυτή έχει αθετήσει και εξωθήσει σε εχθρότητα.

§ 470

Μπορεί να συμβαίνει το δίκαιο, που καιροφυλακτούσε, να μην είναι παρόν υπό την χαρακτηριστική του μορφή για την δρώσα *συνείδηση*, αλλά μόνο *καθεαυτό* μέσα στην εσωτερική ενοχή της απόφασης και του πράττειν. Η αντικειμενική ηθική συνείδηση όμως είναι πιο ολοκληρωμένη, η ενοχή της πιο καθαρή, εάν αυτή *γνωρίζει εκ των προτέρων* το νόμο και την εξουσία, προς την οποία είναι αντίθετη, αν τα εκλαμβάνει ως βία και αδικία, ως μια αντικειμενική ηθική συμπτωματικότητα, και εν γνώσει, καθώς η Αντιγόνη, διαπράττει το έγκλημα. Η συντελεσμένη πράξη αναστρέφει την άποψη της συνείδησης· η *εκτέλεση* [της πράξης] εκφράζει με σαφήνεια πως, ό,τι έχει *αντικειμενικό ηθικό χαρακτήρα*, πρέπει αναγκαστικά να είναι *πραγματικό*· γιατί η *πραγματικότητα* του σκοπού είναι ο σκοπός του πράττειν. Το πράττειν εκφράζει ευθέως την *ενότητα* της *πραγματικότητας* και της *υπόστασης*, αποφαίνεται πως η πραγματικότητα δεν είναι ένα συμβεβηκός της ουσίας, αλλά πως μέσα στο δεσμό της με τούτη-εδώ δεν παραδίδεται σε κανένα δίκαιο, το οποίο δεν είναι αληθινό δίκαιο. Δυνάμει τούτης της πραγματικότητας και της δραστηριότητάς της, η αντικειμενική ηθική συνείδηση πρέπει κατ' ανάγκη να αναγνωρίσει το αντίθετό της ως τη δική της [πραγματικότητα]· πρέπει να αναγνωρίσει την ενοχή [το φταίξιμό] της.
Επειδή παθαίνουμε, αναγνωρίζουμε πως έχουμε σφάλει[1].

[§ 470] 1. Σοφοκλέους «Αντιγόνη», στιχ. 926: παθόντες ἄν ξυγγνοῖμεν ἡμαρτηκότες.

Το άτομο που δρα σύμφωνα με την ηθική τάξη αναγκάζεται να νομιμο-

§ 471

Η αναγνώριση τούτη εκφράζει την άρση του σχίσματος ανάμεσα στον αντικειμενικό ηθικό *σκοπό* και την *πραγματικότητα*· εκφράζει την επάνοδο στη *διάθεση* της ηθικής ζωής, που ξέρει πως τίποτα δεν ισχύει πέρα από το Δίκαιο[1]. Αλλά έτσι το δρων υποκείμενο εγκαταλείπει το *χαρακτήρα* του και την *πραγματικότητα* του Εαυτού του και έχει μεταβεί [= χαθεί] στο θεμέλιο [= βάραθρο]. Το *Είναι* του είναι τούτο, δηλ. να ανήκει στο νόμο της ηθικής του ζωής σαν στην υπόστασή του· με την αναγνώριση όμως του αντί-θετου τούτος ο νόμος παύει να είναι η υπόστασή του· και αντί για την πραγματικότητά του αυτό πέτυχε τη μη-πραγματικότητα, τη διάθεση. – Η υπόσταση εκδηλώνεται πράγματι *στην* ατομικότητα ως το *Πάθος* της, και η ατομικότητα ως αυτό που την αναζωογονεί και συνακόλουθα στέκεται πάνω απ' αυτήν· αλλά η υπόσταση είναι ένα Πάθος, το οποίο συγχρόνως αποτελεί τον χαρακτήρα του δρώντος υποκειμένου· η αντικειμενική ηθική ατομικότητα είναι άμεσα και καθεαυτήν ένα με τούτο το καθολικό γνώρισμα [του χαρακτήρα του], έχει την ύπαρξή της μόνο μέσα σ' αυτόν και δε μπορεί να επιζήσει της κατάρρευσης, την οποία υφίσταται τούτη η αντικειμενική ηθική εξουσία μέσα από την αντίθετη εξουσία.

ποιήσει την πραγματικότητα που αντιμάχεται, αφού η δράση του εκδιπλώνεται στο εσωτερικό τούτης της πραγματικότητας, και να την αναγνωρίζει ως τιμωρό της δικής του απόρριψης του ανθρωπίνου νόμου [= ως άρνηση της δικής του άρνησης]. Υφίσταται συνεπώς την ενοχή που συνεπιφέρει η πράξη άρνησης να βρει τη δικαίωση του εντός των ορίων του ανθρώπινου νόμου.

[§ 471] 1. Η δράση της ηθικής συνείδησης έχει προκαλέσει τη διάσπαση ανάμεσα στο σκοπό της συνείδησης τούτης και στην πραγματικότητα. Ταυτόχρονα αυτή η συνείδηση χάρη στη δράση της ήλθε να αναγνωρίσει την ξένη προς αυτήν πραγματικότητα, το ανθρώπινο Δίκαιο, αλλά σύμφωνα με τον δικό της πάντα νόμο, που είναι η άρνηση της πραγματικότητας να δεχθεί παθητικά τον κόσμο του Δικαίου ως τέτοιο.

§ 472

Παράλληλα όμως τούτη η ατομικότητα έχει τη βεβαιότητα πως εκείνη η ατομικότητα, της οποίας το Πάθος είναι αυτή η αντί-θετη εξουσία, *δεν ανέχεται πλέον άλλο κακό πέρα από αυτό που υπέστη*. Η αλληλοενάντια κίνηση των αντικειμενικών ηθικών εξουσιών και εκείνη των ατομικοτήτων που καλούν αυτές στη ζωή και τις ωθούν στην πράξη έφτασε στο *αληθινό* της *τέλος* μόνο στο βαθμό που αμφότερες οι πλευρές δοκιμάζουν την ίδια κατάρρευση. Γιατί καμιά από τις εξουσίες δεν υπερέχει σε κάτι της άλλης, για να είναι μια *πιο ουσιαστική* πλευρά της υπόστασης. Η ίδια ουσιαστικότητα [των δύο εξουσιών] και η αδιάφορη υποστασιακή τους ύπαρξη παράπλευρα αλλήλων είναι το Είναι τους που δεν έχει Εαυτό· μέσα στην *πράξη* αυτές υπάρχουν ως ουσίες που έχουν Εαυτό, αλλά έναν διαφορετικό [Εαυτό], πράγμα που αντιφάσκει στην ενότητα του Εαυτού και συνιστά την απουσία δικαίου και τον αναγκαίο καταποντισμό τους. Παρόμοια, εάν από τη μια πλευρά ο *χαρακτήρας*, δυνάμει του Πάθους του ή της υπόστασής του, ανήκει στη μια [των εξουσιών], από την άλλη, σύμφωνα με την πλευρά της γνώσης, ο ένας όπως και ο άλλος χαρακτήρας είναι διχασμένος σε ένα συνειδητό και ένα ασυνείδητο· και αφού ο καθένας αφ' εαυτού προκαλεί τούτη την αντίθεση, και χάρη στην πράξη η μη-γνώση είναι επίσης έργο του, τότε πέφτει μέσα στην ενοχή, η οποία τον κατεσθίει. Η νίκη της μιας εξουσίας και του χαρακτήρα της και η ήττα της άλλης πλευράς θα ήταν λοιπόν μόνο το ένα μέρος [του όλου] και το ατελές έργο, το οποίο προχωρεί ακατάπαυστα στην εξισορρόπηση αμφοτέρων. Μόνο με την καθυπόταξη εξίσου αμφοτέρων των πλευρών συντελείται ολοκληρωτικά το απόλυτο δίκαιο και η αντικειμενική ηθική υπόσταση αναδύεται ως η αρνητική εξουσία, η οποία καταβροχθίζει και τις δύο πλευρές, ή ως το παντοδύναμο και δίκαιο *πεπρωμένο*.

[III.]
[Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΟΥΣΙΑΣ]

§ 473

Εάν οι δύο εξουσίες λαμβάνονται σύμφωνα με το καθορισμένο τους περιεχόμενο και την εξατομίκευση τούτου, τότε έχουμε μπροστά μας την εικόνα της ανεπτυγμένης [μέσα από ατομικές μορφές] διαμάχης αυτών [των εξουσιών]. Σύμφωνα με τη μορφική της πλευρά [τούτη η εικόνα παρουσιάζεται] ως η διαμάχη της ηθικής τάξης και της αυτοσυνείδησης με την ασυνείδητη φύση και τη συμπτωματικότητα που προκύπτει από αυτήν[1]. Η συμπτωματικότητα έχει ένα δίκαιο απέναντι στην αυτοσυνείδηση, επειδή τούτη-δω είναι μόνο το *αληθινό* πνεύμα, είναι μόνο σε *άμεση* ενότητα με την υπόστασή του. Από πλευράς περιεχομένου [αυτή η εικόνα παρουσιάζεται] ως ασυμφωνία ανάμεσα στο θείο και τον ανθρώπινο νόμο[2]. – Ο έφηβος αποχωρίζεται την ασυνείδητη ουσία, το πνεύμα της οικογένειας, και γίνεται η ατομικότητα της κοινότητας. Το ότι όμως ανήκει ακόμα στη φύση, από την οποία αποσπάστηκε, αποδεικνύεται από το γεγονός ότι αυτός προβάλλει με τη συμπτωματική μορφή των δύο αδελφών, οι οποίοι επιβάλλονται στην κοινότητα [εμφορούμενοι] από το ίδιο δίκαιο· η ανισότητα μιας προγενέστερης ή μεταγενέστερης γέννησης, ως διαφορά της φύσης, δεν έχει

[§ 473] 1. Ως προς τη μορφή η διαμάχη σχετίζεται με το επίπεδο γνώσης ή αγνωσίας στο οποίο βρίσκεται η ηθική ουσία.

2. Ως προς το περιεχόμενο η διαμάχη τροφοδοτείται από το αντιθετικό περιεχόμενο των δύο νόμων και κορυφώνεται ως αντίθεση ανάμεσα στην αυτοσυνείδηση ή τον Εαυτό και την χωρίς συνείδηση φύση που παράγει τη συμπτωματικότητα. Στο παράδειγμα του Ετεοκλή και του Πολυνείκη φωτίζεται η αντίφαση που διέπει τον ηθικό κόσμο.

καμιά σημασία *για αυτούς*, που εισέρχονται μέσα στην αντικειμενική ηθική ουσία. Η κυβέρνηση όμως, ως η απλή ψυχή ή ως ο Εαυτός του πνεύματος του έθνους, δεν ανέχεται μια δυαδικότητα της ατομικότητας· και η αντικειμενική ηθική αναγκαιότητα τούτης της ενότητας βρίσκεται αντιμέτωπη με τη φύση ως το συμβεβηκός της πλειοψηφίας. Αυτοί οι δύο [αδελφοί] έτσι πέφτουν σε διχόνοια και η ισότητα του δικαίου αυτών απέναντι στην κρατική εξουσία συντρίβει αμφοτέρους, επειδή και οι δύο έχουν το ίδιο άδικο. Αν το δούμε από την ανθρώπινη πλευρά, [διαπιστώνουμε πως] το έγκλημα το διέπραξε εκείνος, ο οποίος, χωρίς να έχει *κυριότητα*, επιτίθεται στην κοινότητα, της οποίας επικεφαλής ήταν ο άλλος· απεναντίας, εκείνος έχει το δίκαιο με το μέρος του, ο οποίος ήξερε να συλλαμβάνει τον άλλο μόνο ως *ενική οντότητα*, αποδεσμευμένον από την κοινότητα, και επωφελούμενος την έλλειψη εξουσίας του άλλου τον εκτόπισε· αυτός επιβουλεύτηκε μόνο το άτομο ως τέτοιο, όχι την κοινότητα, όχι την ουσία του ανθρώπινου δικαίου. Η κοινότητα, που υπέστη επίθεση και δέχθηκε υπεράσπιση από την κενή ενικότητα, διατηρείται και αμφότερα τα αδέλφια βρίσκουν το ένα από το άλλο την αμοιβαία τους καταστροφή· διότι η ατομικότητα, η οποία για χάρη του *διεαυτό-Είναι* της θέτει σε κίνδυνο το όλο, η ίδια έχει εκβληθεί από την κοινότητα και αυτοδιαλύεται. Η κοινότητα όμως θα τιμήσει αυτόν που βρέθηκε στο πλευρό της· τον άλλον, αντίθετα, ο οποίος πάνω στα τείχη [της πόλης] διακήρυσσε την καταστροφή της, η κυβέρνηση, που είναι η αποκατεστημένη απλοτητα του Εαυτού της κοινότητας, θα τον τιμωρήσει με την αποστέρηση της τελευταίας τιμής. Αυτός που αποπειράθηκε να προσβάλει το ύψιστο πνεύμα της συνείδησης, το πνεύμα της κοινότητας, πρέπει να στερηθεί την τιμή [που απορρέει] από την ακέραια και τελειωμένη ουσία του, την τιμή του αποθανόντος πνεύματος.

§ 474

Αλλά εάν το καθολικό έτσι εύκολα αποχωρίζει την καθαρή κορυφή της πυραμίδας του και κατάγει *νίκη* επί της επαναστατημένης αρχής της ατομικότητας, δηλ. της οικογένειας, είναι τότε με τούτο τον τρόπο που αυτό έχει απλώς εμπλακεί σε *διαμάχη* με τον θείο νόμο, μια διαμάχη του αυτο-συνειδητου πνεύματος με ό,τι είναι μη-συνειδητό. Γιατί το πνεύμα είναι η άλλη ουσιώδης εξουσία, η οποία γι' αυτό δεν καταστρέφεται, από την πρώτη εξουσία αλλά μόνο προσβάλλεται. Αυτό όμως βρίσκει στην αναίμακτη σκιά βοήθεια για την *πραγματική* εφαρμογή [του νόμου του] ενάντια στην εξουσιαστική δύναμη τού δημόσια εκδηλωμένου νόμου. Ως ο νόμος της αδυναμίας και του σκότους, τούτο το πνεύμα λοιπόν υποκύπτει κατ' αρχήν στο νόμο του φωτός [= πάνω κόσμου] και της δύναμης [= εξουσίας], γιατί εκείνη η δύναμή του ισχύει στον κάτω κόσμο, όχι στον επίγειο. Αλλά το πραγματικό, το οποίο στέρησε το εσωτερικό-Είναι από την τιμή και την ισχύ του, κατέφαγε έτσι την ουσία του. Το δημόσια εκδηλωμένο πνεύμα έχει τη ρίζα της δύναμής του μέσα στον κάτω κόσμο. Ή σίγουρη για τον εαυτό της και η αυτοπεπεισμένη *βεβαιότητα* του έθνους κατέχει την *αλήθεια* του όρκου της, που συνάπτει τα πάντα σε ένα, μόνο μέσα στην ασυνείδητη και βουβή υπόσταση του παντός, μέσα στα ύδατα της λησμοσύνης. Έτσι μεταβάλλεται στο αντίθετό της η πραγμάτωση του εκδηλωμένου πνεύματος, και τούτο μαθαίνει από την εμπειρία του πως το υπέρτατο αυτού δίκαιο είναι το υπέρτατο άδικο, πως η νίκη του είναι μάλλον ο ίδιος αυτού καταποντισμός. Ο νεκρός, του οποίου θίγεται το δίκαιο, ξέρει, συνεπώς, να βρίσκει τα εργαλεία της εκδίκησής του, τα οποία είναι εξίσου αποτελεσματικά και ισχυρά, σαν την εξουσία που τον προσβάλλει. Ετούτες οι εξουσίες είναι άλλες κοινότητες· τα σκυλιά ή τα πουλιά βεβήλωσαν τους βωμούς αυτών [των

κοινοτήτων] με το πτώμα, το οποίο με την απόδοση, όπως του πρέπει, στο στοιχειακό άτομο δεν υψώθηκε στην ασυνείδητη καθολικότητα, αλλά παρέμεινε πάνω από τη γη [= έδαφος], μέσα στο βασίλειο της πραγματικότητας και, ως η δύναμη του θείου νόμου, αποκτά τώρα μια αυτοσυνείδητη, πραγματική καθολικότητα. Αυτές οι δυνάμεις εξεγείρονται εχθρικά και καταστρέφουν την κοινότητα, που ατίμασε και καταθρυμμάτισε τη δύναμή της, την ευσέβεια της οικογένειας[1].

§ 475

Μέσα σε τούτη την παράσταση, η κίνηση του ανθρώπινου και θείου νόμου βρίσκει την έκφραση της αναγκαιότητάς της σε άτομα, στα οποία το καθολικό εμφανίζεται ως ένα *Πάθος* και η δραστηριότητα της κίνησης ως *ατομική* δράση· τούτη [η δράση] προσδίδει στην αναγκαιότητα εκείνης της κίνησης την εμφάνεια της συμπτωματικότητας. Αλλά η ατομικότητα και η δράση συνιστούν την αρχή της ενικότητας εν γένει, μια αρχή που μέσα στην καθαρή της καθολικότητα ονομαζόταν ο εσωτερικός θείος νόμος. Ως στοιχείο της ορατής κοινότητας αυτός-εδώ δεν έχει μόνο εκείνη την καταχθόνια ή μέσα στην ύπαρξή του εξωτερική αποτελεσματικότητα, αλλά έχει και μια εξίσου ορατή ύπαρξη και κίνηση, [των οποίων] η πραγματικότητα [βρίσκεται] στην πραγματικότητα του έθνους. Ειλημμένο υπ' αυτή τη μορφή ό,τι είχε παρασταθεί ως απλή κίνηση του εξατομικευμένου πάθους, προσλαμβάνει μια άλλη όψη, το δε έγκλημα και η συνακόλουθη

[§ 474] 1. Η κοινότητα που έθαψε με τιμές τον Ετεοκλή κατίσχυσε της οικογένειας, αλλά αποδείχθηκε αδύναμη να υπερισχύσει του θείου νόμου, με τον οποίο περιήλθε σε διαμάχη για την ατίμωση και προσβολή του νεκρού Πολυνείκη και ο οποίος τώρα λαμβάνει εκδίκηση. Η πράξη της Αντιγόνης καταρράκωσε την ηθική βεβαιότητα της κοινότητας και ανέδειξε μια πιο βαθιά αναγκαιότητα που οδηγεί τις κοινότητες στον όλεθρο. Αυτή την αναγκαιότητα θα εκθέσει ο Χέγκελ με άλλο τρόπο στη συνέχεια.

καταστροφή της κοινότητας αποκτούν την αυθεντική μορφή της ύπαρξής τους. – Ο ανθρώπινος νόμος λοιπόν μέσα στην καθολική του ύπαρξη είναι η κοινότητα, μέσα στην ενεργοποίησή του εν γένει το ανδρικό φύλο, μέσα στην πραγματική του ενεργοποίηση η κυβέρνηση. Αυτός *είναι*, *κινείται* και *συντηρείται* με το να αναλίσκει μέσα του την αυτονόμηση των εφέστιων θεών ή την αυθύπαρκτη εξατομίκευση σε οικογένειες, στις οποίες προΐσταται το γυναικείο φύλο, και με το να διατηρεί αυτές διαλυμένες μέσα στη συνοχή της ρευστότητάς του. Αλλά η οικογένεια είναι συνάμα το στοιχείο του εν γένει, το καθολικό θεμέλιο ενεργοποίησης της ενικής συνείδησης. Εφόσον η κοινότητα προσλαμβάνει την υπόστασή της με το να διαταράσσει την οικογενειακή ευτυχία και με το να διαλύει την αυτοσυνείδηση μέσα στην καθολική [αυτοσυνείδηση], δημιουργεί για τον εαυτό της σε τούτο, που την καταπιέζει και της είναι σύγχρονα ουσιώδες, δηλ. στο γυναικείο φύλο εν γένει, τον εσωτερικό της εχθρό. Ετούτο [το γυναικείο φύλο] – η αιώνια ειρωνεία της κοινότητας – μετατρέπει με ραδιουργία τον καθολικό σκοπό της κυβέρνησης σε ένα ιδιωτικό σκοπό, μεταβάλλει την καθολική της δραστηριότητα σε ένα έργο ετούτου του καθορισμένου ατόμου και αναστρέφει την καθολική ιδιοκτησία του κράτους σε κτήμα και στολίδι της οικογένειας. Κατ' αυτό τον τρόπο η γυναίκα μεταστρέφει σε περίγελω τη σοβαρή σοφία της ώριμης ηλικίας, η οποία αδιαφορώντας για την ενικότητα – την τέρψη και την απόλαυση, καθώς και για την πραγματική δραστηριότητα – σκέπτεται και ενδιαφέρεται μόνο για το καθολικό. Καθιστά τούτη τη σοφία αντικείμενο χλευασμού για τη ζωηρή και ανώριμη νεότητα και αντικείμενο περιφρόνησης για τον ενθουσιασμό της. Γενικά, επιβάλλει τη δύναμη της νεότητας ως τη μόνη υπολογίσιμη· αυτή του γιού, στον οποίο η μητέρα γέννησε τον κύριό της, του αδελφού, στον οποίο η αδελφή βρίσκει τον άντρα ως ισάξιό της, του νέου, χάρη στον οποίο η κόρη, απαλλαγμένη από την εξάρτησή της, πετυχαίνει την απόλαυση

και την αξιοπρέπεια της συζυγικότητας. – Η κοινότητα όμως μπορεί να αυτοσυντηρείται μόνο μέσα από την καταστολή αυτού του πνεύματος της ενικότητας, και, επειδή αυτό είναι ουσιώδες στοιχείο, το γεννά εξίσου καλά και μάλιστα με το να λαμβάνει μια καταπιεστική στάση απέναντί του, [εννοημένου] ως μιας εχθρικής αρχής[1]. Εν τούτοις, επειδή αυτή η αρχή χωριζόμενη από τον γενικό σκοπό είναι μόνο κακή και ανώφελη, θα ήταν αναποτελεσματική, εάν η κοινότητα η ίδια δεν αναγνώριζε ως *δύναμη* του όλου εκείνη της νεότητας, δηλ. το αντρικό φύλο, το οποίο ακόμα βρίσκεται, χωρίς ωριμότητα, μέσα στη σφαίρα της ενικότητας. Πράγματι, η κοινότητα είναι ένα έθνος, η ίδια είναι ατομικότητα και ουσιαστικά μόνο έτσι είναι *διεαυτήν*, επειδή *άλλες ατομικότητες* είναι *για αυτήν*, επειδή τις *αποκλείει* από τον εαυτό της και ξέρει πως ο εαυτός της είναι ανεξάρτητος απ' αυτές. Η αρνητική πλευρά της κοινότητας, καταστέλλοντας *προς το εσωτερικό* την απομόνωση των ατόμων, αλλά *αυθόρμητα ενεργούσα* προς το *εξωτερικό*, βρίσκει τα όπλα της στην ατομικότητα. Ο πόλεμος είναι το πνεύμα και η μορφή, στα πλαίσια των οποίων το ουσιώδες στοιχείο της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης, [δηλ.] η απόλυτη *ελευθερία* της αντικειμενικής ηθικής *ουσίας-του-Εαυτού* από κάθε μορφή ύπαρξης, είναι παρούσα μέσα στην πραγματικότητα και την επαλήθευση [της ύπαρξής της]. Ενώ ο πόλεμος από τη μια πλευρά κάνει τα ενικά *συστήματα* της ιδιοκτησίας και την προσωπική ανεξαρτησία καθώς και την ίδια την ενική *προσωπικότητα* να αισθάνονται τη δύναμη του αρνητικού, τούτη η αρνητική ουσία από την άλλη εξαίρεται στον πόλεμο ως εκείνο που διασώζει το όλο[2]. Η

[§ 475] 1. Η κοινότητα βρίσκεται σε αντιμαχία με την ίδια την ουσία της, γιατί, ενώ φαίνεται να εκφράζει στην έννοιά της την ενότητα ενικότητας-καθολικότητας, στην πράξη καταπιέζει την αφυπνιζόμενη ατομικότητα και γίνεται κάτι το απείθαρχο μερικό.

2. Ο τραγικός χαρακτήρας του πολέμου μέσα σε όλη τούτη την διαλε-

γενναία νεότητα, στην οποία το γυναικείο φύλο βρίσκει την ηδονή του, η καταπιεσμένη αρχή της διαφθοράς έρχεται στο φως της ημέρας και είναι αυτό που μετρά. Αυτή είναι τώρα η φυσική δύναμη και ό,τι εκδηλώνεται ως συμβάν της τύχης, στοιχεία τα οποία αποφασίζουν για την ύπαρξη της αντικειμενικής ηθικής ουσίας και για την πνευματική αναγκαιότητα. Επειδή η ύπαρξη της αντικειμενικής ηθικής ουσίας στηρίζεται στην ισχυροποίηση και στην τύχη, είναι *ήδη ειλημμένη η απόφαση* πως αυτή έχει ήδη μεταβεί στο θεμέλιο [= έχει πέσει στο βάραθρο]. – Όπως προηγουμένως καταβαραθρώθηκαν μόνο οι εφέστιοι θεοί μέσα στο πνεύμα ενός έθνους, έτσι τώρα τα *ζωντανά* πνεύματα του έθνους, χάρη στην ατομικότητά τους, καταβαραθρώνονται μέσα σε μια *καθολική* κοινότητα, της οποίας η *απλή καθολικότητα* στερείται πνεύματος και είναι νεκρή, και ο ζωντανός χαρακτήρας της οποίας είναι το *ενικό* άτομο, ως ενικό. Το αντικειμενικό ηθικό μόρφωμα του πνεύματος έχει εξαφανιστεί και ένα άλλο παίρνει τη θέση του.

§ 476

Ετούτη η κατάρρευση της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης και η μετάβασή της σε μια άλλη μορφή είναι λοιπόν προσδιορισμένη από το γεγονός ότι η αντικειμενική ηθική συνείδηση είναι προσανατολισμένη στο νόμο κατά τρόπο ουσιαστικά *άμεσο*. Τούτος ο προσδιορισμός της αμεσότητας σημαίνει πως η φύση ως

κτική κίνηση καθίσταται εμφανής: ενώ ο πόλεμος γίνεται για να αποδυναμώσει την ατομικότητα που απέκτησε δύναμη ενάντια στην κοινότητα, και να ενδυναμώσει τη συνοχή της τελευταίας εξομαλύνοντας τις διαφορές, στην πράξη επιφέρει αντίθετα αποτελέσματα: ενισχύει την ατομικότητα, και εμβαθύνει τις διαφορές, κλονίζει τη συνοχή της κοινότητας και την οδηγεί στην παρακμή. Ιστορικά η «αποδυναμωμένη και κατεστραμμένη Ελλάδα δε μπορούσε στο εξής να βρει καμιά σωτηρία μέσα στον ίδιο τον εαυτό της και είχε την ανάγκη μιας αυθεντίας». Werke 12, σελ. 326.

τέτοια παρεμβαίνει στην πράξη του ηθικού βασιλείου. Η πραγματικότητα της πράξης αποκαλύπτει μόνο την αντίφαση και τον πυρήνα της καταστροφής, που κατέχει η όμορφη αρμονία και η ήρεμη ισορροπία του πνεύματος του ηθικού βασιλείου στα πλαίσια ακριβώς της ίδιας τούτης ηρεμίας και ομορφιάς· γιατί η αμεσότητα έχει την αντιφατική σημασία να είναι η ασυνείδητη ηρεμία της φύσης και η αυτοσυνείδητη ανήσυχη ηρεμία του πνεύματος. – Δυνάμει τούτης της φυσικότητας, αυτό το αντικειμενικό ηθικό έθνος είναι εν γένει μια ατομικότητα προσδιορισμένη από τη φύση και συνεπώς περιορισμένη· άρα βρίσκει σε μια άλλη ατομικότητα τον παράγοντα που την αναιρεί. Αλλά όταν τούτη η προσδιοριστικότητα – η οποία με τη μορφή της πραγματικής ύπαρξης συνιστά περιορισμό, αλλά παράλληλα το αρνητικό στοιχείο εν γένει και τον Εαυτό της ατομικότητας – εξαφανίζεται, η ζωή του πνεύματος και τούτη η αυτο-συνείδητη μέσα στο καθένα υπόσταση έχει ήδη οδηγηθεί στο χαμό. Αυτή προβάλλει σ' αυτά ως μια *μορφική καθολικότητα*, δεν εγκατοικεί μέσα τους ως ζωντανό πνεύμα· απεναντίας, το απλό συμπαγές της ατομικότητάς τους είναι κατακερματισμένο σε πολλότητα σημείων[1].

[§ 476] 1. Η άμεση ηθική ζωή της ελληνικής αρχαιότητας δε μπόρεσε να αποφύγει την καταστροφή της γιατί δεν κατόρθωσε να υπερβεί την αμεσότητα τούτη, τον προσανατολισμό της στη Φύση και στην υποκειμενικότητα. Αυτή η χειραφέτηση της ατομικότητας κατέστησε αναγκαία την κατάρρευση του όμορφου ηθικού κόσμου: «αυτός ο ελληνικός ηθικός κόσμος (Sittlichkeit), αν και κατ' εξοχήν όμορφος, αξιαγάπητος και με ενδιαφέρον στην εκδήλωσή του, δεν είναι εν τούτοις ο ύψιστος βαθμός της πνευματικής αυτοσυνείδησης· του λείπει η απέραντη μορφή, ακριβώς εκείνη η εντός εαυτού ανασκόπηση της νόησης, η απελευθέρωση από τα φυσικά στάδια, από το αισθητό, το οποίο ενυπάρχει στο χαρακτήρα του κάλλους και του θείου, καθώς και από την αμεσότητα, μέσα στην οποία βρίσκεται ο ηθικός κόσμος». Werke 12, σελ. 323. Το ελληνικό πνεύμα που εναρμονίστηκε με τη μερικότητα των ατόμων είναι μοιραίο να υποχωρήσει μπροστά στη ρωμαική εξουσία.

c.

ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ[1]

[I.]
[Η ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ]

§ 477

Η καθολική ενότητα, μέσα στην οποία επανέρχεται η ζωντανή άμεση ενότητα της ατομικότητας και της υπόστασης, είναι η απνευμάτιστη κοινότητα, η οποία έπαυσε να είναι η υπόσταση – ασυνείδητη η ίδια – των ατόμων, και μέσα στην οποία αυτά ισχύουν τώρα, σύμφωνα με το ενικό τους διεαυτό–Είναι, ως αυτόνομες ουσίες και υποστάσεις. Με το να είναι το καθολικό διεσπασμένο σε άτομα [Atome] [που συνιστούν] την απόλυτη πολλότητα των ανθρωπίνων ατόμων, τούτο το νεκρό πνεύμα είναι μια *ισότητα*, μέσα στην οποία *όλοι* λογίζονται το ίδιο, δηλ. ως *πρόσωπα*[1]. – Ό,τι μέσα στον κόσμο του ηθικού

---

1. Rechtszustand: κατάσταση του Δικαίου, Κράτος Δικαίου. Ιστορικά τούτο το στάδιο αντιστοιχεί στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, η οποία έχει τη μορφή ενός κράτους Δικαίου με την έννοια, ότι το ανθρώπινο άτομο (Individuum) στέκεται κατέναντι σε ένα νόμο, σε ένα ρωμαϊκό Δίκαιο που θεμελιώνει την πραγματική εξουσία του Ενός και μετατρέπει τους πολίτες σε ιδιώτες. Η έννοια της νομικής κατάστασης έχει για θεμέλιό της την αφηρημένη έννοια της ισότητας, και η πραγματοποίησή της δεν είναι παρά η νομική αλλοτρίωση. Από την πλευρά της ιστορίας του πνεύματος αυτό έχει την ίδια σημασία με εκείνη του Στωικισμού στην ιστορική κίνηση της αυτοσυνείδησης· δηλ. τα ανθρώπινα άτομα μετασκευάζονται σε αφηρημένες αυτοσυνειδήσεις που δεν γνωρίζουν άλλη ζωντανή σχέση απ' αυτήν των ιδιωτικών τους συμφερόντων: «το αληθινό πνεύμα δεν είναι πλέον παρά το πνεύμα του ιδιωτικού δικαίου». Hyppolite 1964, σελ. 182.

[§ 477] 1. Είναι το νέο βασίλειο του αφηρημένου Δικαίου που νομιμοποιεί μια απέραντη πολλαπλότητα ιδιωτικών προσώπων. Με περισσή αμεσό-

βασιλείου ονομαζόταν ο κρυμμένος θείος νόμος, στην πράξη πέρασε από την εσωτερικότητά του στην πραγματικότητα· μέσα σε κείνο [τον κόσμο] το *ενικό-άτομο* είχε εγκυρότητα και ήταν πραγματικό μόνο ως το καθολικό *αίμα* της *οικογένειας*. Ως *αυτό* το ενικό-άτομο, τούτο ήταν το *αποθαμένο πνεύμα που στερείται Εαυτού*· τώρα όμως έχει αναδυθεί από τη μη-πραγματικότητά του. Επειδή η αντικειμενική ηθική υπόσταση είναι μόνο το *αληθινό* πνεύμα, γι' αυτό τούτο [το ενικό] επανέρχεται στη *βεβαιότητα* του ίδιου του εαυτού του· αυτό είναι εκείνη η υπόσταση ως το *θετικό* καθολικό, αλλά η πραγματικότητά του έγκειται στο να είναι *αρνητικός* καθολικός *Εαυτός*. – Είδαμε τις εξουσίες και τα μορφώματα του αντικειμενικού ηθικού κόσμου να καταβροχθίζονται μέσα στην απλή αναγκαιότητα του κενού *πεπρωμένου*. Ετούτη η ισχύς του ηθικού κόσμου είναι η ανασκοπούμενη μέσα στην απλότητά της υπόσταση· αλλά η ανασκοπούμενη εντός εαυτού απόλυτη ουσία, εκείνη ακριβώς η αναγκαιότητα του κενού πεπρωμένου, δεν είναι τίποτε άλλο από το *Εγώ* της αυτοσυνείδησης.

τητα μιλάει γι' αυτή τη νέα κατάσταση ο Χέγκελ στη *Φιλοσοφία της ιστορίας*: «Το ζωντανό σώμα του κράτους και η ρωμαϊκή νοοτροπία, η οποία ως ψυχή ζούσε μέσα του, έχει τώρα επαναχθεί στην εξατομίκευση του νεκρού ιδιωτικού δικαίου. Όπως κατά την σήψη του φυσικού σώματος κάθε σημείο κερδίζει για τον εαυτό του μια δική του ζωή, η οποία ωστόσο δεν παύει να είναι η άθλια ζωή των σκουληκιών, έτσι και εδώ η κρατική οργάνωση έχει διαλυθεί στα άτομα των ιδιωτικών προσώπων [Atome der Privatpersonen]. Τέτοια είναι τώρα η κατάσταση της ρωμαϊκής ζωής: από τη μια πλευρά το μοιραίο και η αφηρημένη καθολικότητα της κυριαρχίας, από την άλλη η ατομική αφαίρεση (individuelle Abstraktion), το πρόσωπο που περιέχει το γνώρισμα, το άτομο να είναι κάτι καθεαυτό, όχι σύμφωνα με την ζωτικότητά του, με μια ατομικότητα που βρίσκεται σε πληρότητα, αλλά ως αφηρημένο άτομο». Werke 12, σελ. 384.

§ 478

Ετούτο συνεπώς το Εγώ λογίζεται εφεξής ως η *καθεαυτήν-και-διεαυτήν* ούσα ουσία· το να *είναι έτσι αναγνωρισμένο* συνιστά την υποστασιακότητά του· αλλά τούτη είναι η *αφηρημένη καθολικότητα*, επειδή το περιεχόμενό της είναι *αυτός ο άκαμπτος Εαυτός*[1], όχι ο Εαυτός που είναι διαλυμένος μέσα στην υπόσταση.

§ 479

Εδώ λοιπόν η προσωπικότητα έχει εξέλθει από τη ζωή της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης· αυτή είναι η ανεξαρτησία της συνείδησης, η οποία [ανεξαρτησία] έχει *πραγματικά εγκυρότητα*[1]. Η *μη-πραγματική σκέψη* τούτης της ίδιας [της ανεξαρτησίας], η οποία [σκέψη] γίνεται για τον εαυτό της [= έρχεται σε ύπαρξη] με το να *παραιτείται* από την *πραγματικότητα*, έκανε την εμφάνισή της σε προγενέστερο στάδιο ως αυτοσυνείδηση του *Στωϊκού*· ακριβώς όπως τούτη-εδώ προέκυψε από την κυριαρχία και τη δουλεία, [εννοημένην] ως την άμεση ύπαρξη της *αυτοσυνείδησης*, έτσι και η προσωπικότητα προέκυψε από το άμεσο *πνεύμα*, το οποίο είναι η καθολική δεσπόζουσα βούληση όλων και

[§ 478] 1. sprödes Selbst: ο διαχωρισμένος [από την κοινότητα] Εαυτός. Το άτομο που είναι απομονωμένο από την κοινότητα, γίνεται συγχρόνως άκαμπτο, ατίθασο και ως προς τον εαυτό του εμμένει πεισματικά στα ιδιωτικά του συμφέροντα και ενδιαφέροντα (Interesse). Αυτός ο Εαυτός είναι «τα ατίθασα πρόσωπα τα οποία μπορούν να συγκρατηθούν μόνο με δεσποτική βία» Werke 12, 342.

[§ 479] 1. Η προσωπικότητα ανήκει τώρα πλέον στον κόσμο του Δικαίου και διαφέρει ριζικά από την συγκεκριμένη ατομικότητα του ελληνικού κόσμου: «Η προσωπικότητα είναι αδιάφορη προς τους συγκεκριμένους προσδιορισμούς του ζωντανού πνεύματος, με τους οποίους έχει να κάνει η ατομικότητα». Werke 12, σελ. 340.

όχι λιγότερο η καθ' υπηρεσία ευπείθειά τους. Αυτό που για τον Στωϊκισμό ήταν μόνο μέσα στην *αφαίρεση* το καθεαυτό *[= η ενδόμυχη πραγματικότητα]*, τώρα είναι *πραγματικός κόσμος*. Ο Στωϊκισμός δεν είναι τίποτε άλλο από τη συνείδηση, η οποία οδηγεί στη δική της αφηρημένη μορφή την αρχή [= το αξίωμα] της κατάστασης του δικαίου, τη στερημένη πνεύματος [= πνευματικής ζωής] αυθυπαρξία. Με την φυγή της μακριά από την *πραγματικότητα*, αυτή η συνείδηση έφτασε μόνο στη σκέψη της αυθυπαρξίας· αυτή είναι απόλυτα *διεαυτήν*, καθόσον την ουσία της δεν την συναρτά με οποιοδήποτε προσδιορισμένο-Είναι, αλλά [επιζητεί][2] να εγκαταλείψει κάθε προσδιορισμένο-Είναι και δεν θέτει την ουσία της παρά μόνο μέσα στην ενότητα της καθαρής νόησης. Κατά τον ίδιο τρόπο το δίκαιο του προσώπου δεν συναρτάται ούτε με ένα πιο πλούσιο ή πιο δυνατό προσδιορισμένο-Είναι του ατόμου ως τέτοιου, ούτε ακόμη με ένα καθολικό ζωντανό πνεύμα, αλλά μάλλον με το καθαρό Εν της αφηρημένης του πραγματικότητας, ή με τούτο [το Εν] ως αυτοσυνείδηση εν γένει.

[II.]
[Η ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ]

§ 480

Τώρα, όπως η *αφηρημένη* αυθυπαρξία του Στωϊκισμού παρουσίαζε την πραγμάτωσή της, έτσι και τούτη η τελευταία [μορφή αυθυπαρξίας] θα επαναλάβει την κίνηση εκείνης της πρώτης. Η στωϊκή συνείδηση μεταβαίνει μέσα στη σκεπτικι-

---

2. [Will]: Προστίθεται από το Hoffmeister

στική σύγχυση της συνείδησης, μέσα στη μωρολογία του αρνητικού, η οποία, χωρίς μια σταθερή μορφή, πλανάται από μια συμπτωματικότητα του Είναι και της σκέψης στην άλλη, τις διαλύει μάλιστα στην απόλυτη αυθυπαρξία, αλλά εξίσου καλά τις αναπαράγει και στην πράξη δεν είναι παρά η αντίφαση της ανεξαρτησίας και της εξάρτησης της συνείδησης. – Παρόμοια, η προσωπική αυθυπαρξία στη σφαίρα του *δικαίου* είναι μάλλον ετούτη η όμοια γενική σύγχυση και αμοιβαία διάλυση. Γιατί, ό,τι λογίζεται ως η απόλυτη ουσία, είναι η αυτοσυνείδηση [στην εννόησή της] ως το καθαρό *κενό Εν* του προσώπου. Σε αντίθεση με αυτή την κενή καθολικότητα η υπόσταση έχει τη μορφή της *εκπλήρωσης* και του *περιεχομένου*, και τούτο [το περιεχόμενο] είναι τώρα εντελώς αφημένο στην ελευθερία του και ανοργάνωτο· διότι το πνεύμα δεν είναι πλέον παρόν για να το καθυποτάξει και να το συγκρατήσει μέσα στην ενότητά του. – Ετούτο το κενό Εν του προσώπου, συνεπώς, μέσα στην *ρεαλιστική του ύπαρξη* είναι ένα τυχαίο προσδιορισμένο-Είναι, μια χωρίς ουσία κίνηση και δράση, η οποία δεν καταλήγει σε κανένα σταθερό αποτέλεσμα. Σαν τον Σκεπτικισμό, ο Φορμαλισμός του δικαίου, κατά ταύτα, είναι από την ίδια του την έννοια [= φύση] χωρίς ιδιαίτερο περιεχόμενο· βρίσκει μπροστά του μια πολυσχιδή υποστασιακή ύπαρξη [με τη μορφή] της κτήσης και εγχαράσσει σ' αυτή, σαν το Σκεπτικισμό, την ίδια αφηρημένη καθολικότητα, δια της οποίας τούτη [η κτήση] παίρνει το όνομα *ιδιοκτησία*[1]. Αλλά εάν μέσα στο Σκεπτικισμό η έτσι προσδιορισμένη πραγματικότητα ονομάζεται *εμφάνεια* γενικά και έχει μόνο μια αρνητική αξία, μέσα στο δίκαιο έχει μια θετική αξία.

[§ 480] 1. Η ιδιοκτησία συνιστά μόνο μια εξωτερική πραγμάτωσή του Είναι του ατόμου, μια αντικειμενική ύπαρξη, που δεν έχει ενδιαφέροντα, αλλά μόνο συμφέροντα. Ένα τέτοιο άτομο ζει αποξενωμένο από τον κόσμο που το ίδιο δημιούργησε και ο οποίος, υψωμένος τώρα πάνω απ' αυτό, το καταδυναστεύει.

Εκείνη η αρνητική αξία συνίσταται σε τούτο, στο ότι δηλ. το πραγματικό έχει τη σημασία του Εαυτού ως σκέπτεσθαι, ως του *καθεαυτό καθολικού*· αλλά τούτη η θετική αξία έγκειται στο ότι το πραγματικό είναι *δικό μου* με την έννοια της κατηγορίας, ως κάτι του οποίου η εγκυρότητα είναι *αναγνωρισμένη* και *πραγματική*. – Αμφότερες οι αξίες είναι το ίδιο *αφηρημένο καθολικό*· το πραγματικό περιεχόμενο ή ο καθορισμένος χαρακτήρας του δικού μου – είτε εδώ πρόκειται για μια εξωτερική κτήση ή ακόμη για τον εσωτερικό πλούτο ή την εσωτερική ένδεια του πνεύματος και του χαρακτήρα – δεν εμπεριέχεται μέσα σε τούτη την κενή μορφή και δεν την αφορά καθόλου. Το περιεχόμενο ανήκει λοιπόν σε *μια ιδιαίτερη [= αυτόνομη] εξουσία*, η οποία είναι κάτι διαφορετικό από το μορφικά καθολικό, δηλ. είναι η σύμπτωση και η αυθαιρεσία. – Η συνείδηση του δικαίου, συνεπώς, μέσα στην ίδια την πραγματική της εγκυρότητα βιώνει μάλλον την απώλεια της ρεαλιστικότητάς της και την πλήρη μη-ουσιαστικότητά της· και το να χαρακτηρίζει κανείς ένα άτομο ως ένα *πρόσωπο* είναι η έκφραση της περιφρόνησης.

[III.]
[ΤΟ ΑΦΗΡΗΜΕΝΟ ΠΡΟΣΩΠΟ, Ο ΚΥΡΙΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ]

§ 481

Η ελεύθερη εξουσιαστική δύναμη του περιεχομένου προσδιορίζεται με τον ακόλουθο τρόπο: η διασπορά [του περιεχομένου] στην απόλυτη *πολλαπλότητα* των προσωπικών ατόμων είναι συνάμα, μέσα από τη φύση τούτης της προσδιοριστικότητας, συνειλεγμένη σε *ένα* σημείο, το οποίο είναι ξένο προς αυτά και όχι λιγότερο στερημένο πνεύματος. Αυτό το σημείο, ίδιο με την

αυστηρότητα της προσωπικότητάς τους, είναι από τη μια πλευρά μια καθαρά ενική πραγματικότητα, αλλά [από την άλλη], σε αντίθεση με την κενή τους ενικότητα, έχει συνάμα γι' αυτά τη σημασία κάθε περιεχομένου, συνακόλουθα της ρεαλιστικά υπαρκτής ουσίας· και έναντι της υποτιθέμενης απόλυτης, αλλά καθεαυτήν [= ενδόμυχα] μη-ουσιώδους πραγματικότητάς τους τούτο είναι η καθολική εξουσία και η απόλυτη πραγματικότητα. Αυτός ο κύριος του κόσμου θεωρεί κατ' αυτό τον τρόπο τον εαυτό του πως είναι το απόλυτο πρόσωπο, που περικλείει συγχρόνως μέσα του κάθε ύπαρξη και για τη συνείδηση του οποίου δεν υπάρχει ανώτερο πνεύμα. Αυτός είναι πρόσωπο, αλλά το μοναχικό πρόσωπο που αντίκειται σε *όλα* τα άλλα. Ετούτα-δω συγκροτούν την έγκυρη καθολικότητα εκείνου του προσώπου, γιατί το ενικό-άτομο ως τέτοιο είναι αληθινό μόνο ως καθολική πολλότητα της ενικότητας· αποκομμένος από τούτη την πολλότητα ο μοναχικός Εαυτός στην πράξη είναι ένας μη-πραγματικός και αδύναμος Εαυτός. – Σύγχρονα αυτός είναι η συνείδηση του περιεχομένου, το οποίο αντιτίθεται σ' εκείνη την καθολική προσωπικότητα. Αλλά τούτο το περιεχόμενο, απελευθερωμένο από την αρνητική του εξουσιαστική δύναμη, είναι το χάος των πνευματικών δυνάμεων, οι οποίες, αποδεσμευμένες ως στοιχειώδεις ουσίες μέσα σε άγρια ακολασία, κινούνται η μια ενάντια στην άλλη με μια καταστροφική φρενίτιδα· η αδύναμη αυτοσυνείδησή τους είναι το περικυκλωμένο έδαφος της ταραχής τους που δεν μπορεί να υπερασπισθεί τον εαυτό του. Ξέροντας πως ο εαυτός του είναι η πεμπτουσία όλων των πραγματικών εξουσιών ή δυνάμεων, αυτός ο κύριος του κόσμου είναι η τιτάνια αυτοσυνείδηση, που θεωρεί τον εαυτό της ως τον πραγματικό Θεό. Εφόσον όμως αυτός είναι μόνο ο μορφικός Εαυτός, που δεν μπορεί να δαμάσει εκείνες τις δυνάμεις, η κίνησή του και η απόλαυση του εαυτού του είναι εξίσου

η τερατώδης ακολασία[1].

§ 482

Ο κύριος του κόσμου έχει πραγματικά επίγνωση αυτού που είναι – δηλ. η καθολική εξουσιαστική δύναμη της πραγματικότητας – μέσα στην καταστροφική βία, την οποία ασκεί ενάντια στον Εαυτό των υπηκόων του, [στον Εαυτό] που του αντιτίθεται. Γιατί η εξουσία του δεν είναι η *αρμονική ενότητα* του πνεύματος, μέσα στην οποία τα πρόσωπα θα μπορούσαν να αναγνωρίσουν τη δική τους ιδιαίτερη αυτοσυνείδηση· ως πρόσωπα αυτά είναι μάλλον για τον εαυτό τους και αποκλείουν από την απόλυτη ακαμψία της σημειακότητάς [= στοιχειακής ενότητάς] τους τη συνέχεια με άλλα. Επομένως, αυτά υπάρχουν μόνο μέσα σε μια αρνητική σχέση, τόσο το ένα προς το άλλο όσο και προς αυτόν, που είναι ο σχετισμός τους και η συνέχειά τους. Με το να συνιστά τούτη τη συνέχεια, αυτός είναι η ουσία και το περιεχόμενο του Φορμαλισμού τους, αλλά το περιεχόμενο που τους είναι ξένο, και η ουσία που τους είναι εχθρική, η ουσία που αναιρεί μάλλον εκείνο ακριβώς, το οποίο τα πρόσωπα θεωρούν ως ουσία τους, δηλ. το κενό περιεχομένου διεαυτό-Είναι· – και ως η συνέχεια της προσωπικότητάς τους, αυτός ακριβώς φθάνει να καταστρέψει τούτη [την προσωπικότητα]. Η κατά το δίκαιο προσωπικότητα λοιπόν, όταν το ξένο προς τούτη περιεχόμενο αποκτά σ' αυτήν εγκυρότητα, – και αποκτά εγκυρότητα, επειδή είναι η ρεαλιστική της πραγματικότητα – μαθαίνει εξ εμπειρίας πως αυτή στερείται μάλλον υπόστασης. Απεναντίας, με το να

[§ 481] 1. Ο ρωμαίος αυτοκράτορας που αποτελούσε την ενσάρκωση της ανυπόστατης ατομικότητας δε γνωρίζει κανένα όριο στην αυθαιρεσία της εξουσίας του: «Το πνεύμα έχει εξέλθει εντελώς του εαυτού του, ενώ η περατότητα του Είναι και της βούλησης έγινε απεριόριστη. Μόνο ένα όριο έχει επίσης τούτη η αυθαιρεσία, το όριο που προσιδιάζει σε κάθε ανθρώπινο ον, τον θάνατο». Werke 12, σελ. 382.

επιδίδεται σε καταστροφική δραστηριότητα μέσα σε τούτο το χωρίς ουσία πεδίο, ο κύριος του κόσμου αποκτά συνείδηση της πλήρους επικυριαρχίας του· αλλά τούτος ο Εαυτός δεν είναι παρά η πράξη ερήμωσης, συνεπώς είναι εκτός εαυτού και μάλλον η απόρριψη της αυτοσυνείδησής του.

§ 483

Έτσι είναι καμωμένη από τη φύση της η πλευρά, μέσα στην οποία η αυτοσυνείδηση ως απόλυτη ουσία είναι *πραγματική*. Αλλά η *συνείδηση* που από τούτη την πραγματικότητα *απωθήθηκε εντός εαυτού* σκέπτεται αυτή την επουσιώδη της φύση. Είδαμε σε προγενέστερο στάδιο τη στωϊκή ανεξαρτησία της καθαρής νόησης να διαβαίνει μέσα από τον Σκεπτικισμό και να βρίσκει την αλήθεια της μέσα στη δυστυχή συνείδηση, – την αλήθεια σχετικά με το τι συνιστά το καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι τούτης της συνείδησης. Εάν αυτή η γνώση παρουσιαζόταν τότε μόνο ως μονομερής άποψη της συνείδησης ως τέτοιας, εδώ έκανε την εμφάνισή της η *πραγματική* αλήθεια αυτής της άποψης. Τούτη η αλήθεια συνίσταται στο γεγονός ότι αυτό το *καθολικά αναγνωρισμένο κύρος* της αυτοσυνείδησης είναι η αλλοτριωμένη της ρεαλιστική πραγματικότητα. Αυτή η *αναγνώριση του κύρους της* είναι η καθολική πραγματικότητα του Εαυτού· αλλά τούτη [η πραγματικότητα] είναι επίσης άμεσα η ανάστροφή του· είναι η απώλεια της ουσίας του. – Η πραγματικότητα του Εαυτού, που δεν είναι παρούσα μέσα στον κόσμο της ηθικής ζωής, έχει κερδηθεί μέσα από την επιστροφή της στο *πρόσωπο*· ό,τι μέσα στον κόσμο της ηθικής ζωής ήταν αρμονικά ένα, τώρα αναδύεται με μια ανεπτυγμένη μορφή, αλλά αλλοτριωμένο από τον εαυτό του.

Β.
ΤΟ ΑΥΤΟ-ΑΛΛΟΤΡΙΩΜΕΝΟ ΠΝΕΥΜΑ· Η ΠΑΙΔΕΙΑ

§ 484

Η αντικειμενική ηθική υπόσταση διατήρησε την αντίθεση εγκλεισμένη μέσα στην απλή συνείδησή της, και τούτη τη συνείδηση σε άμεση ενότητα με την ουσία της. Η ουσία έχει, συνεπώς, την απλή προσδιοριστικότητα του *Είναι* για τη συνείδηση, η οποία στρέφεται άμεσα προς αυτή και της οποίας τα ήθη είναι τούτη [η ουσία]. Η συνείδηση δεν θεωρεί τον εαυτό της ως *αυτόν τον αποκλειστικό Εαυτό*, ούτε η υπόσταση έχει τη σημασία μιας αποκλεισμένης από αυτόν ύπαρξης, με την οποία αυτός θα έπρεπε να γίνει ένα μόνο μέσα από την αυτο-αλλοτρίωσή του και συνάμα να παράγει την υπόσταση. Αλλά εκείνο το πνεύμα, του οποίου ο Εαυτός είναι το απόλυτα διακεκριμένο, έχει το περιεχόμενό του να αντίκειται ως μια εξίσου σκληρή πραγματικότητα στον εαυτό του· ο κόσμος τότε είναι προσδιορισμένος ως κάτι το εξωτερικό, το αρνητικό της αυτοσυνείδησης[1]. Αλλά τούτος ο κόσμος είναι πνευματική ουσία, αυτός είναι καθεαυτόν η [αλληλο]διείσδυση του Είναι και της ατομικότητας· αυτή η ύπαρξή του είναι το *έργο* της αυτοσυνείδησης, αλλά όχι λιγότερο μια άμεσα παρούσα, αλλότρια σε τούτη [την αυτοσυνείδηση] πραγματικότητα, η οποία έχει ένα ειδικό Είναι και μέσα στην οποία αυτή [η αυτοσυνείδηση] δεν αναγνωρίζει τον εαυτό της. Ετούτη η πραγματικότητα είναι η εξωτερική

[§ 484] 1. Ο κόσμος αποτελεί δυνητικά τον κόσμο της αυτοσυνείδησης, αλλά σε τούτη τη φάση της διαλεκτικής ανέλιξης του πνεύματος είναι ξένος γι' αυτήν και ορθώνεται ως μια διαφοροποιημένη αντικειμενικότητα· ακριβώς επειδή είναι τέτοιος συνιστά αναγκαία συνθήκη της υποστασιοποίησης του Εαυτού και ο μετασχηματισμός του αντανακλά την αλλοτριωτική και αλλοτριωμένη κίνηση του Εαυτού.

ουσία και το ελεύθερο περιεχόμενο του δικαίου· αλλά τούτη η εξωτερική πραγματικότητα, την οποία ο κύριος του κόσμου του δικαίου περικλείει μέσα του, δεν είναι μόνο αυτή η στοιχειώδης ουσία, που είναι παρούσα για τον Εαυτό με ένα τυχαίο τρόπο· απεναντίας, αυτή είναι δικό του έργο, όχι όμως θετικό, αλλά μάλλον αρνητικό. Αυτή κέκτηται την ύπαρξή της μέσα από την *ιδιαίτερη* αποξένωση της αυτοσυνείδησης και απάρνηση της ουσίας της[2], [απάρνηση] την οποία, μέσα στο κλίμα ερήμωσης που επικρατεί στον κόσμο του δικαίου, φαίνεται να επιβάλλει σ' αυτή [την αυτοσυνείδηση] η εξωτερική βία των ελευθερωμένων στοιχείων. Αυτά-εδώ για τον εαυτό τους είναι μόνο η καθαρή ερήμωση και διάλυσή τους. Αλλά η διάλυση τούτη, αυτή η αρνητική τους ουσία, είναι ακριβώς ο Εαυτός· τούτος είναι το υποκείμενό τους, η δραστηριότητα και το γίγνεσθαί τους. Τούτη όμως η δραστηριότητα και το γίγνεσθαι, δια των οποίων η υπόσταση γίνεται πραγματική, είναι η αλλοτρίωση της προσωπικότητας, γιατί ο Εαυτός, ο οποίος έχει το κύρος του καθεαυτόν και διεαυτόν *κατά τρόπο άμεσο*, δηλ. *χωρίς αλλοτρίωση*, είναι χωρίς υπόσταση και αποτελεί το παίγνιο εκείνων των μαινόμενων στοιχείων· η υπόστασή *του* είναι η ίδια του η αποξένωση, και η αποξένωση είναι η υπόσταση ή οι πνευματικές δυνάμεις που αυτοδιατάσσονται και έτσι αυτοσυντηρούνται.

§ 485

Κατ' αυτό τον τρόπο η υπόσταση είναι *πνεύμα*, αυτοσυνείδητη *ενότητα* του Εαυτού και της ουσίας· αλλά ο κάθε όρος έχει επίσης για τον άλλο τη σημασία της αλλοτρίωσης[1]. Το πνεύμα

---

2. Entwesung: απο-ουσιοποίηση.

[§ 485] 1. Entfremdung. Η έννοια αυτή κατέχει κεντρική θέση μέσα στο όλο οικοδόμημα της Φαινομενολογίας· γι' αυτό και είναι όχι λιγότερο πολύσημη. Το ενδότερο γνώρισμα των νοηματικών της υποσημάνσεων αναδύεται, κατά την προσφιλή συνήθεια του Χέγκελ, από την ετυμολογική της ανά-

είναι *συνείδηση* μιας πραγματικότητας, η οποία είναι αντικειμενική, ελεύθερη για τον εαυτό της· σε τούτη τη συνείδηση όμως αντίκειται εκείνη η ενότητα του Εαυτού και της ουσίας, στην *πραγματική* [αντίκειται] η *καθαρή* συνείδηση. Από τη μια πλευρά, η πραγματική αυτοσυνείδηση, χάρη στην αποξένωσή της, μεταβαίνει στον πραγματικό κόσμο, και αυτός-εδώ πίσω σ' εκείνη· αλλά από την άλλη πλευρά, η ίδια ακριβώς η πραγματικότητα, – το πρόσωπο και η αντικειμενικότητα – είναι ανηρημένη· αυτά είναι καθαρά καθολικά. Τούτη η αλλοτρίωσή τους είναι η *καθαρή συνείδηση* ή η *ουσία*. Το παρόν έχει άμεσα την αντίθεση στο δικό του *επέκεινα*, το οποίο είναι η νόηση και το νοητό-Είναι του, ακριβώς όπως το επέκεινα έχει την αντίθεσή του στο ενθάδε, που είναι η αλλοτριωμένη από αυτό πραγματικότητά του.

§ 486

Γι' αυτό, τούτο το πνεύμα δεν οικοδομεί για τον εαυτό του απλώς *έναν* κόσμο, αλλά ένα τέτοιον που είναι διπλός, χωρισμέ-

---

λυση και χρήση. Έτσι η Entfremdung περιέχει τη σημασία της απομάκρυνσης (Ent-fremdung), του χωρισμού, της ετεροίωσης, της αποξένωσης (Entäußerung). Γενικώς λοιπόν υποδηλώνει πως κάτι ή κάποιος γίνεται αλλότριος προς κάποιον ή κάτι, με το οποίο πρωτύτερα αποτελούσε ενότητα· εντάσσεται κατά συνέπεια σε μια κίνηση που το μεταμορφώνει σε κάτι άλλο για να επαναχθεί πίσω σε μια νέα ενότητα. Αποδίδω τον όρο ως αλλοτρίωση, γιατί πιστεύω ότι κατ' αυτό τον τρόπο μπορούν να φωτίζονται ικανοποιητικά οι λεπτές εννοιολογικές αποχρώσεις που κρύβει η χρήση αυτού του όρου από τον Χέγκελ. Για περαιτέρω διείσδυση στο πρόβλημα της αλλοτρίωσης στη Φαινομενολογία παραπέμπω στο πολύ διαφωτιστικό έργο του Richard Schacht: *Alienation* London, σελ. 30-64, καθώς και: α) Joseph Gauvin: «Entfremdung et Entäußerung dans la Phénoménologie de l'Esprit de Hegel». In: *Archives de Philosophie* 25 (1962), 555-571. β) C. Boey: *L'aliénation dans «La Phénomenologie de l'Esprit»* de G.W.F. Hegel Paris-Bruges 1970.

νος και αντι-θετικός. – Ο κόσμος του αντικειμενικού ηθικού πνεύματος είναι η δική του ιδιαίτερη *παρουσία*· και έτσι κάθε εξουσία αυτού του κόσμου κείται μέσα σε τούτη την ενότητα, και, στο μέτρο που αμφότερες οι εξουσίες διακρίνονται η μια από την άλλη, βρίσκονται σε ισορροπία με το όλο. Τίποτα δεν έχει τη σημασία του αρνητικού της αυτοσυνείδησης· το ίδιο το αποθαμένο πνεύμα είναι παρόν μέσα στο *αίμα* της συγγένειας [= στην εξ αίματος συγγένεια], μέσα στον *Εαυτό* της οικογένειας· και η καθολική *ισχύς* της κυβέρνησης είναι η *βούληση*, ο Εαυτός του έθνους. Εδώ όμως ό,τι είναι παρόν έχει τη σημασία μόνο μιας αντικειμενικής *πραγματικότητας*, της οποίας η συνείδηση υπάρχει στο επέκεινα· κάθε ενική βαθμίδα, ως *ουσία*, προσδέχεται τούτο-δω και μαζί την πραγματικότητα ενός άλλου, και στο βαθμό που τούτο είναι πραγματικό, η ουσία του είναι κάτι διαφορετικό από την πραγματικότητά του. Τίποτα δεν έχει ένα πνεύμα που να είναι θεμελιωμένο και ενύπαρκτο μέσα σ' αυτό το ίδιο, αλλά είναι εκτός εαυτού μέσα σε ένα αλλότριο [πνεύμα]· – η ισορροπία του όλου δεν είναι η ενότητα που παραμένει στον εαυτό της και ο κατευνασμός – που επανέκαμψε μέσα στον εαυτό του – τούτης της ενότητας, αλλά αυτή βασίζεται στην αλλοτρίωση του αντί-θετου. Το όλο, συνεπώς, όπως και κάθε ενική βαθμίδα, είναι μια αυτο-αλλοτριωμένη ρεαλιστική πραγματικότητα· αυτό αποσυντίθεται σε ένα βασίλειο, μέσα στο οποίο η *αυτοσυνείδηση* όσο και το αντικείμενό της είναι *πραγματικά*, και σε ένα άλλο, το βασίλειο της *καθαρής* συνείδησης, το οποίο, εκείθεν του πρώτου, δεν έχει πραγματική παρουσία, αλλά είναι μέσα στην *πίστη*. Τώρα, ακριβώς όπως ο αντικειμενικός ηθικός κόσμος που είναι διαχωρισμένος σε θείο και ανθρώπινο νόμο και στα ποικίλα μορφώματά τους, και η συνείδησή του που είναι διαχωρισμένη σε γνώση και αγνωσία επανέρχονται από το χωρισμό τούτο στο πεπρωμένο τους, στον *Εαυτό* ως την *αρνητική ισχύ* τούτης της αντίθεσης, έτσι και τα δύο τούτα βασίλεια του αυτο-αλλοτριωμένου πνεύματος επανέρχοτναι μέσα στον *Εαυτό*·

αλλά εάν εκείνο ήταν ο πρώτος *Εαυτός* με άμεση εγκυρότητα, δηλ. το ενικό *πρόσωπο*, το δεύτερο τούτο [βασίλειο], το οποίο από την εξωτερίκευσή [= αποξένωσή] του επανέρχεται μέσα στον εαυτό του, θα είναι ο *καθολικός Εαυτός*, η συνείδηση που έχει αντίληψη της *έννοιας*· και αυτοί οι πνευματικοί κόσμοι, των οποίων όλες οι βαθμίδες αυτοκαταφάσκονται ως μια παγιωμένη πραγματικότητα και ένα υποστασιακό υφίστασθαι χωρίς πνευματικότητα, θα διαλυθούν μέσα στην *καθαρή διανόηση*. Τούτηεδώ, ως η *αυτοκατανόηση* του Εαυτού, αποτελειώνει [το επίπεδο] της παιδείας· αυτή δεν συλλαμβάνει τίποτα παρά τον Εαυτό και καθετί ως τον Εαυτό, δηλ. όλα τα *ανάγει στην έννοια*, εξαλείφει κάθε αντικειμενικότητα και μετασχηματίζει κάθε *καθεαυτό*–Είναι σε ένα *διεαυτό*–Είναι. Αποστρεφόμενη την πίστη ως το αλλότριο βασίλειο της *ουσίας* που κείται στο επέκεινα, τούτη η διανόηση είναι ο *Διαφωτισμός*. Ετούτος αποτελειώνει· επίσης την αλλοτρίωση [του πνεύματος] σ' αυτό το βασίλειο, στο οποίο καταφεύγει και διασώζεται το αυτο-αλλοτριωμένο πνεύμα, έχοντας συνείδηση της αδιατάρακτης ηρεμίας· ο Διαφωτισμός αναταράσσει το νοικοκυριό που το πνεύμα έχει μέσα στο βασίλειο της πίστης, με το να μεταφέρει εκεί μέσα τα σκεύη του ενθάδε κόσμου, τον οποίο το πνεύμα, καθότι ιδιοκτησία του, δε μπορεί να απαρνηθεί, επειδή η συνείδησή του ανήκει όχι λιγότερο σ' αυτόν. – Μέσα σε τούτη την αρνητική δοσοληψία βρίσκει συνάμα τη ρεαλιστική της πραγμάτωση η καθαρή διανόηση και παράγει το δικό της αντικείμενο, τη μη-γνώσιμη *απόλυτη ουσία*, και το *χρήσιμο*. Αφού με τούτο τον τρόπο η πραγματικότητα απώλεσε κάθε υποστασιακότητα, και σ' αυτή δεν υπάρχει τίποτε πλέον *καθεαυτό*, το βασίλειο τότε της πίστης όσο και αυτό του πραγματικού κόσμου έχει καταρρεύσει, και τούτη η επανάσταση παράγει την *απόλυτη Ελευθερία*[1], με την

[§ 486] 1. Πρόκειται για τη γαλλική Επανάσταση, η οποία στην εμφάνισή της ως αναγκαίο στάδιο θα σημάνει την άρση της αλλοτρίωσης.

οποία το προηγούμενο αλλοτριωμένο πνεύμα έχει επανακάμψει πλήρως μέσα στον εαυτό του, εγκαταλείπει τούτη τη χώρα της παιδείας και μεταβαίνει σε μια άλλη χώρα, στη χώρα της *κατ' επίγνωση ηθικής συνείδησης*[2].

I.
Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟ-ΑΛΛΟΤΡΙΩΜΕΝΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

§ 487

Ο κόσμος αυτού του πνεύματος αποσυντίθεται σε ένα διπλό [κόσμο]· ο πρώτος είναι ο κόσμος της πραγματικότητας ή της αλλοτρίωσης του πνεύματος· ο άλλος όμως είναι εκείνος, τον οποίο το πνεύμα, με το να υψώνεται πάνω από τον πρώτο, οικοδομεί για τον εαυτό του μέσα στον αιθέρα της καθαρής συνείδησης. Ετούτος ο *αντι-τιθέμενος* σε κείνη την αλλοτρίωση [κόσμος], ακριβώς γι' αυτό το λόγο, δεν είναι ελεύθερος απ' αυτήν· αντίθετα, δεν είναι μάλλον παρά η άλλη μορφή της αλλοτρίωσης, η οποία συνίσταται ακριβώς σε τούτο, δηλ. να είναι η συνείδηση δύο διαφορετικών κόσμων, και η οποία περι-

2. Ο κόσμος του αντικειμενικού ηθικού πνεύματος είναι διπλός και αντιθετικός: από τη μια ο πραγματικός κόσμος του πολιτισμού και της παιδείας, από την άλλη ο κόσμος της πίστης· ο καθένας είναι αλλοτριωμένος μέσα στον άλλο και αμφότεροι, ως πλευρές του αυτο-αλλοτριωμένου πνεύματος, έχουν για κοινή αλήθεια τον Εαυτό (Selbst), ο οποίος μέσα στην καθολικότητά του, καθότι έχει επανακτήσει τον εαυτό του χάρη στη βασανιστική του αυτο-εγκατάλειψη (Entäußerung) μέσω του *μορφωτικού κινήματος*, θα αποτελέσει τον ένα κόσμο του πνεύματος και ως Διαφωτισμός πλέον θα αντιμάχεται τον επέκεινα κόσμο της πίστης για να οδηγηθεί ως πνεύμα εν τέλει στην απόλυτη αλήθεια.

λαμβάνει και τους δύο. Δεν πρόκειται συνεπώς για την αυτοσυνείδηση της απόλυτης ουσίας, έτσι όπως τούτη είναι *καθεαυτήν-και-διεαυτήν*, ούτε για τη θρησκεία, που εξετάζεται εδώ, αλλά για την *πίστη*, στο μέτρο που τούτη είναι η *φυγή* από τον πραγματικό κόσμο και άρα δεν είναι *καθεαυτήν-και-διεαυτήν*. Ετούτη η φυγή από το βασίλειο του παρόντος, συνεπώς, εγκλείει άμεσα μέσα της ένα διπλό προσανατολισμό. Η καθαρή συνείδηση είναι το στοιχείο, στο οποίο υψώνεται το πνεύμα, αλλά δεν είναι μόνο το στοιχείο της *πίστης*, παρά εξίσου και της *έννοιας*. Γι' αυτό αμφότερα κάνουν ταυτόχρονα την εμφάνισή τους μαζί· και η πίστη λαμβάνεται υπόψη μόνο σε αντίθεση προς την έννοια.

a.
Η ΠΑΙΔΕΙΑ
ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΟ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

§ 488

Το πνεύμα αυτού του κόσμου είναι η πνευματική *ουσία*, την οποία διατρέχει μια *αυτοσυνείδηση* που ξέρει τον εαυτό της να είναι άμεσα παρών ως *αυτή η διεαυτήν ούσα [αυτοσυνείδηση]* και την *ουσία* να είναι ως μια πραγματικότητα αντιμέτωπη σ' αυτήν. Αλλά η ύπαρξη αυτού του κόσμου, καθώς και η πραγματικότητα της αυτοσυνείδησης, στηρίζεται στην κίνηση, δια της οποίας ετούτη [η αυτοσυνείδηση] αποξενώνεται από την προσωπικότητά της, παράγει έτσι τον κόσμο της και συμπεριφέρεται προς αυτόν σαν [να ήταν] ένα αλλότριος [κόσμος], ένας τέτοιος,

επί του οποίου αυτή πρέπει εφεξής να επιβληθεί[1]. Αλλά η απάρνηση του διεαυτό-Είναι της είναι η ίδια γέννημα της πραγματικότητας και χάρη σε τούτη [την απάρνηση] η αυτοσυνείδηση επιβάλλεται λοιπόν άμεσα της πραγματικότητας. – Για να το πούμε διαφορετικά, η αυτοσυνείδηση είναι απλώς *Κατιτί*, έχει *ρεαλιστική ύπαρξη* μόνο στο βαθμό που αυτή αλλοτριώνεται από τον εαυτό της· είναι μ' αυτό τον τρόπο που η αυτοσυνείδηση θέτει τον εαυτό της ως καθολικό· και τούτη η καθολικότητά της είναι το κύρος και η πραγματικότητά της. Αυτή η *ισότητα* με όλους και όλα δεν είναι συνεπώς εκείνη η ισότητα του δικαίου, δεν είναι εκείνο το άμεσο αναγνωρισμένο-Είναι και κύρος της αυτοσυνείδησης, τα οποία διατηρούνται απλώς επειδή αυτή *είναι*· απεναντίας, αυτή έχει κύρος, επειδή, χάρη στην αλλοτριωτική διαμεσολάβηση, οδηγείται να προσαρμοστεί στο καθολικό. Η στερημένη πνεύματος καθολικότητα του δικαίου προσδέχεται μέσα της κάθε φυσική τροπικότητα του χαρακτήρα καθώς και της ύπαρξης και τα δικαιώνει. Η καθολικότητα όμως, που ισχύει εδώ, είναι η καθολικότητα *που έγινε* και γι' αυτό το λόγο είναι *πραγματική*[2].

[§ 488] 1. Η κίνηση, στην οποία αναφέρεται εδώ ο Χέγκελ, είναι η παιδεία (Bildung), κατανοημένη με την πιο γενική έννοια του όρου: σχετίζεται με όλες τις πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας, πνευματική, οικονομική, πολιτική, κοινωνική, θρησκευτική κ.λπ., έχει μετασχηματιστικό και διαμορφωτικό χαρακτήρα και συνδέεται με την ανύψωση της αυτοσυνείδησης στο επίπεδο της καθολικότητας· υπ' αυτή την έννοια έχει αρνητικό χαρακτήρα και αποξενώνει το άτομο από τον εαυτό του, το οδηγεί να απαρνηθεί την κατάσταση του φυσικού του Είναι, την αμεσότητα δηλ. του Εαυτού, για να ιδιοποιηθεί την αντικειμενική ουσία: «η αντικειμενική ουσία δεν είναι πλέον το καθεαυτό-Είναι της ζωής, αλλά το Είναι της *πνευματικής υπόστασης*. Ετούτη η υπόσταση, ως αφηρημένη ακόμη καθεαυτήν, είναι που κερδίζει και εξουσιάζει η αυτοσυνείδηση δια της παιδείας». Jean Hyppolite 1946 σελ. 372.

2. Σε αντίθεση με την απνευμάτιστη καθολικότητα του Δικαίου τούτη η καθολικότητα έχει εισδύσει στο γίγνεσθαι χάρη στην αλλοτριωτική πνευμα-

[I.]
[Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΩΣ Η ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΕΙΝΑΙ]

§ 489

Εκείνο λοιπόν, δια του οποίου το άτομο αποκτά εδώ κύρος και πραγματική ύπαρξη, είναι η *παιδεία*. Η αληθινή *αρχέγονη φύση* του και υπόσταση είναι το πνεύμα της *αλλοτρίωσης* του *φυσικού* Είναι. Αυτή η αποξένωση λοιπόν είναι ομοίως *σκοπός* και *ύπαρξη* του ατόμου· *αυτή* είναι συγχρόνως το *μέσο* ή η *μετάβαση* τόσο της *νοούμενης υπόστασης* μέσα στην *πραγματικότητα* όσο και αντίστροφα της *προσδιορισμένης ατομικότητας* μέσα στην *ουσιαστικότητα*. Ετούτη η ατομικότητα *καλλιεργείται* μέχρι να φτάσει στο σημείο που αυτή είναι *καθεαυτήν*, και μόνο έτσι τούτη *είναι καθεαυτήν* και έχει πραγματική ύπαρξη· όσο αυτή έχει παιδεία, τόσο έχει πραγματικότητα και ισχύ. Αν και εδώ ο Εαυτός ξέρει πως ο εαυτός του είναι πράγματι *αυτός [ο Εαυτός]*, η πραγματικότητά του εν τούτοις έγκειται μόνο στην αναίρεση του φυσικού Εαυτού· η αρχέγονα *προσδιορισμένη* φύση περιορίζεται έτσι στην *επουσιώδη* διαφορά του μεγέθους, σε μια μεγαλύτερη ή μικρότερη δραστικότητα της βούλησης. Αλλά σκοπός και περιεχόμενο της βούλησης ανήκουν αποκλειστικά στην ίδια την καθολική υπόσταση και μπορούν να είναι μόνο ένα καθολικό· η ιδιαιτερότητα μιας φύσης, η οποία γίνεται σκοπός και περιεχόμενο, είναι κάτι το *ανίσχυρο* και *μη-πραγματικό*· αυτή είναι ένα *είδος*, το οποίο μάταια και γελοία πασχίζει να πραγματωθεί· είναι η αντίφαση τού να προσδίδει στο μερικό την πραγματικότητα, η οποία άμεσα είναι το καθολικό. Εάν επομένως η ατομικότητα είναι κατά ψευδή τρόπο τεθειμένη μέσα στην *μερικότητα* της φύσης και του χαρακτήρα, μέσα στον ρεαλιστικά

τική κίνηση (entfremdende Bildung) που διαμεσολαβεί την αυτοσυνείδηση και αναιρεί την αμεσότητά της.

υπαρκτό κόσμο τότε δεν υπάρχουν ατομικότητες και χαρακτήρες, αλλά η ύπαρξη του κάθε ατόμου είναι η ίδια με την ύπαρξη του άλλου· εκείνη η υποτιθέμενη ατομικότητα είναι ακριβώς μόνο η *νομιζόμενη* ύπαρξη, η οποία δεν έχει καμιά σταθερότητα μέσα σε τούτο τον κόσμο, όπου μόνο αυτό που αποξενώνεται από τον εαυτό του και συνεπώς μόνο το καθολικό αποκτά πραγματική ύπαρξη. – Η *νομιζόμενη ύπαρξη* έτσι λογίζεται ως τέτοια που είναι, ως ένα είδος. Είδος δεν είναι το ίδιο πράγμα με το «Espèce», «από όλα τα παρατσούκλια το πιο φοβερό· γιατί αυτό δηλώνει τη μετριότητα και εκφράζει την ύψιστη βαθμίδα της περιφρόνησης»[1]. «*Είδος*» και «*καλός στο είδος του*» είναι ωστόσο γερμανικές εκφράσεις, οι οποίες προσθέτουν σε τούτη τη σημασία ένα ύφος εντιμότητας, σαν να μη θεωρείται τόσο κακό, ή πάλι σαν να μην εγκλείουν στην πράξη μέσα τους τη συνείδηση του τι είναι είδος, παιδεία, και πραγματικότητα.

§ 490

Ό,τι παρουσιάζεται, από τη σκοπιά του ενικού *ατόμου* ως παιδεία του, είναι το ουσιώδες στάδιο της ίδιας της *υπόστασης*, δηλ. η άμεση μετάβαση της καθολικότητάς της υπό μορφή νόησης μέσα στην πραγματικότητα, ή η απλή ψυχή της υπόστασης, μέσω της οποίας το *καθεαυτό* αποκτά μια *αναγνωρισμένη* και *πραγματική ύπαρξη*. Η κίνηση της ατομικότητας που καλλιεργείται με την παιδεία είναι λοιπόν άμεσα το γίγνεσθαι αυτής της ίδιας, [εννοημένο] ως [γίγνεσθαι] της καθολικής αντικειμενικής ουσίας, δηλ. το γίγνεσθαι του πραγματικού κόσμου. Ετούτος [ο κόσμος], αν και έγινε μέσω της ατομικότητας, είναι για την αυτοσυνείδηση μια άμεσα αλλοτριωμένη οντότητα, και έχει για αυτήν τη μορφή μιας παγιωμένης πραγματικότητας. Αλλά η αυτοσυνείδηση συνάμα, με τη βεβαιότητα ότι τούτος ο κόσμος

[§ 489] 1. Απόσπασμα από τον «ανηψιό του Ραμώ» του Ντιντερό.

είναι η υπόστασή της, επιδιώκει να τον κυριεύσει· κατορθώνει να τον εξουσιάσει μέσω της παιδείας, η οποία από τούτη την άποψη φαίνεται να καθιστά την αυτοσυνείδηση ικανή να προσαρμόζεται στην πραγματικότητα, και τόσο πολύ, όσο της το επιτρέπει η ενέργεια του αρχέγονου χαρακτήρα του ταλέντου. Ό,τι εμφανίζεται εδώ ως το κύρος και η δύναμη του ατόμου, υπό την εξουσία της οποίας περιέρχεται η υπόσταση και έτσι αναιρείται, είναι το ίδιο πράγμα με την πραγμάτωση της τελευταίας τούτης. Γιατί η ισχύς του ατόμου συνίσταται στο γεγονός ότι αυτό συνάδει με την υπόσταση, δηλ. αποξενώνεται από τον Εαυτό του, άρα τίθεται ως η αντικειμενική υπόσταση μέσα στο στοιχείο του Είναι. Η παιδεία και η πραγματικότητα του ατόμου είναι κατά ταύτα η πραγμάτωση της ίδιας της υπόστασης.

[α]

[*Το καλό και το κακό, η κρατική εξουσία και ο πλούτος*]

§ 491

Ο Εαυτός αποκτά συνείδηση της πραγματικότητάς του μόνο όταν είναι *ανηρημένος*. Επομένως δεν απαρτίζεται από την ενότητα της *συνείδησης* του εαυτού του και του αντικειμένου· απεναντίας, το αντικείμενο είναι για αυτόν το αρνητικό του. – Η υπόσταση λοιπόν, μέσω του Εαυτού ως της ψυχής, προσλαμβάνει τέτοια διαμόρφωση και ανάπτυξη στις εκφάνσεις του Είναι της, που το ένα αντί-θετο αναζωογονεί[1] το άλλο, το καθένα, μέσω της αλλοτρίωσής του, προσδίδει ύπαρξη στο άλλο και εξίσου προσδέχεται απ' αυτό ύπαρξη. Σύγχρονα, κάθε πλευρά έχει τη δική της προσδιοριστικότητα ως ανυπέρβλητο κύρος και μια σταθερή πραγματικότητα απέναντι στο άλλο. Η νόηση παγιώνει τούτη τη

[§ 491] 1. Begeistet: Πνευματοποιεί.

διαφορά με ένα πολύ γενικό τρόπο μέσω της απόλυτης αντίθεσης ανάμεσα στο *καλό* και το *κακό*, τα οποία, αποφεύγοντας το ένα το άλλο, δε μπορούν με κανένα τρόπο να γίνουν ένα και το αυτό. Αλλά τούτο το σταθερό Είναι έχει για ψυχή του την άμεση μετάβαση μέσα στο αντί-θετο. Η ύπαρξη είναι μάλλον η αναστροφή κάθε προσδιοριστικότητας στην αντί-θετή της [προσδιοριστικότητα], και μόνο τούτη η αλλοτρίωση είναι η ουσία και η στήριξη του όλου. Δεν απομένει τώρα παρά να μελετήσουμε αυτή την κίνηση που οδηγεί στην πραγμάτωση και στην αναζωογόνηση των πλευρών[2]· η αλλοτρίωση θα αυτο-αλλοτριωθεί, και το όλο, μέσω αυτής, θα επανέλθει στην έννοιά του.

§ 492

Κατ' αρχήν πρέπει να μελετήσουμε την άμεση οργάνωση των πλευρών που υπάρχουν στην ίδια την απλή υπόσταση και δεν έχουν ακόμα αναζωογονηθεί. – Όπως η φύση εκδιπλώνεται μέσα στα καθολικά στοιχεία, μεταξύ των οποίων ο *αέρας* είναι η *διαρκής*, καθαρά καθολική και διάφανη ουσία, το *νερό* όμως η *ουσία*, που πάντα *προσφέρεται για θυσία*, η *φωτιά* είναι η *ζωογόνα* τους ενότητα, η οποία τόσο διαλύει πάντα την αντίθεσή τους όσο διχάζει μέσα στην τελευταία την απλότητά τους, – η *γη* τέλος είναι ο *σταθερός κόμβος* τούτης της οργάνωσης [του όλου], το *υποκείμενο* αυτών των ουσιών και των διαδικασιών τους, η βάση από την οποία ξεκινούν και στην οποία επιστρέφουν· – κατά τον ίδιο τρόπο η εσωτερική *ουσία* ή το απλό πνεύμα της αυτοσυνείδητης πραγματικότητας εκδιπλώνεται μέσα σε τέτοιες ακριβώς καθολικές, αλλά [εδώ] πνευματικές μάζες [= σφαίρες] ως ένας κόσμος· – στην *πρώτη* σφαίρα έχουμε

---

2. Αυτή η πνευματοποίηση (Begeistung) των πλευρών τις διαφοροποιεί και διατηρεί τη μοναδικότητά τους· συγχρόνως όμως καθιστά τη διαφορά τους μια ανασκοπημένη διαφορά, και αμφότεροι οι όροι περιέρχονται σε μια σχέση αμοιβαίας εξάρτησης.

την *καθεαυτήν καθολική, όμοια με τον ίδιο* τον εαυτό της πνευματική ουσία, στη δεύτερη την ουσία *που είναι διεαυτήν*, που έγινε εντός εαυτού [= εσωτερικά] *ανόμοια* και είναι *αυτο-θυσιαζόμενη* και *αυτο-διαμεριζόμενη*· – και στην *τρίτη*, [βρίσκεται η ουσία] που ως αυτοσυνείδηση είναι υποκείμενο και κατέχει άμεσα στους κόλπους της τη δύναμη της φωτιάς· στην πρώτη περίπτωση η ουσία συνειδητοποιεί τον εαυτό της ως το *καθεαυτό-Είναι*, ενώ στη δεύτερη αυτή κατέχει το γίγνεσθαι του *διεαυτό-Είναι* χάρη στη θυσία του καθολικού. Αλλά το ίδιο το πνεύμα είναι το *καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι* του όλου, το οποίο [όλο] *διχάζεται* στην υπόσταση που είναι σταθερή και στην υπόσταση που αυτοθυσιάζεται και το οποίο ομοίως την *ανακαλεί* επίσης εκ νέου στην ενότητά του· αυτό είναι τόσο η έκρηξη της φλόγας που καίοντας καταβροχθίζει την υπόσταση όσο και η διαρκής μορφή τούτης. – Βλέπουμε πως αυτές οι ουσίες αντιστοιχούν στην κοινότητα και στην οικογένεια του αντικειμενικού ηθικού κόσμου, αλλά χωρίς να κατέχουν το ένδημο πνεύμα, το οποίο προσιδιάζει στην κοινότητα και την οικογένεια· αντιθέτως, όταν το πεπρωμένο είναι ξένο σε τούτο το πνεύμα, η αυτοσυνείδηση είναι εδώ και γνωρίζει για τον εαυτό της πως είναι η πραγματική ισχύς τούτων των ουσιών.

§ 493

Πρέπει να μελετήσουμε πώς παριστάνονται κατ' αρχήν αυτά τα μέλη, [εννοημένα] ως σκέψεις ή ουσίες που είναι *καθεαυτές*, στο εσωτερικό της καθαρής συνείδησης· επίσης πώς παριστάνονται αυτά, [εννοημένα] ως *αντικειμενικές* ουσίες, μέσα στην πραγματική συνείδηση. – Μέσα σε κείνη τη μορφή της απλότητας, η πρώτη ουσία, ως *η αυτο-ταυτόσημη*, άμεση και αμετάβλητη *ουσία* κάθε συνείδησης, είναι το *Καλό*, – η ανεξάρτητη πνευματική ισχύς του *καθεαυτό*, δίπλα στην οποία η κίνηση της διεαυτήν-ούσας συνείδησης παίζει απλώς δεύτερο

ρόλο. Το άλλο, απεναντίας, είναι η *παθητική* πνευματική ουσία ή το καθολικό, εφόσον αυτό αφήνεται έρμαιο και επιτρέπει στα άτομα να διατηρούν σ' αυτό τη συνείδηση της ενικότητάς τους· αυτό είναι η μηδενική ουσία, το *Κακό*. – Τούτη η απόλυτη κίνηση διάλυσης της ουσίας είναι από την πλευρά της σταθερή· ενώ η πρώτη ουσία είναι βάση, αφετηρία και αποτέλεσμα των ατόμων, τα οποία εδώ είναι καθαρά καθολικά, η δεύτερη, αντίθετα, είναι αφενός το αυτο-θυσιαζόμενο *Είναι για άλλο*, αφετέρου, ακριβώς γι' αυτό το λόγο, η αδιάλειπτη επιστροφή στον ίδιο τον εαυτό τους ως η *ενική-οντότητα* και το σταθερό *διεαυτό-γίγνεσθαι*.

§ 494

Αλλά τούτες οι απλές *σκέψεις* του καλού και του κακού είναι εξίσου άμεσα αλλοτριωμένες· αυτές είναι *πραγματικές* και μέσα στην πραγματική συνείδηση [υπάρχουν] με τη μορφή *αντικειμενικών* βαθμίδων. Η πρώτη ουσία είναι έτσι η *κρατική εξουσία*, η άλλη είναι ο *πλούτος*[1]. – Η κρατική εξουσία είναι τόσο η απλή *υπόσταση* όσο και το καθολικό *έργο*, – το ίδιο το απόλυτο *Πράγμα*, μέσα στο οποίο τα άτομα βρίσκουν να εκφράζεται η *ουσία* τους, και η ενικότητά τους είναι απλά και μόνο η

[§ 494] 1. Η ουσία για την αυτοσυνείδηση, ως καθαρή συνείδηση, εκφραζόταν στο επίπεδο της ιδεατής αντίθεσης και ενότητας του Καλού και του Κακού. Για την αυτοσυνείδηση, ως πραγματική συνείδηση, η ουσία εκφράζεται στο επίπεδο της πραγματικής αντίθεσης και ενότητας της κρατικής εξουσίας και του πλούτου. Η κρατική εξουσία συνιστά την πλευρά του καθολικού και ο πλούτος την πλευρά του ενικού. Αμφότερες είναι οι πλευρές ενός όλου αντίστοιχου προς εκείνο του ηθικού κόσμου, του οποίου πλευρές ήταν η κοινότητα–η πολιτεία και η οικογένεια. Θα δούμε στη συνέχεια την αντιφατική κίνηση των μερών Κράτους [= συνειδητή έκφραση της καθολικότητας των ατόμων] – πλούτου [= το σύνολο της οικονομικής ζωής]· μια κίνηση στο εσωτερικό του αποξενωμένου κόσμου της παιδείας, η οποία στην εξέλιξή της προσλαμβάνει χαρακτήρα σύγκρουσης και ενότητας.

συνείδηση της *καθολικότητάς* τους· – αυτή είναι εξίσου το έργο και το απλό *αποτέλεσμα*, στα πλαίσια του οποίου εξαφανίζεται κάθε εντύπωση, σύμφωνα με την οποία τούτο-δω έλκει την προέλευσή του από τη *δράση* αυτών· τούτο το έργο παραμένει η απόλυτη βάση και ύπαρξη κάθε δραστηριότητάς τους. – Ετούτη η *απλή* αιθέρια υπόσταση της ζωής τους, δυνάμει αυτού του προσδιορισμού της αμετάβλητης αυτο-ισότητάς τους, είναι *Είναι*, και συνακόλουθα μόνο *Είναι για άλλο*. Αυτή λοιπόν, καθεαυτήν, είναι άμεσα το αντί-θετο του εαυτού της, δηλ. είναι *πλούτος*. Και αν μάλιστα ο πλούτος είναι κάτι το παθητικό ή μηδαμινό, αυτός δεν είναι λιγότερο καθολική πνευματική ουσία, είναι εξίσου το *αποτέλεσμα* της *εργασίας* και της *δραστηριότητας όλων*, το οποίο ακατάπαυστα *γίνεται* και εκ νέου διαλύεται μέσα στην *απόλαυση* όλων. Είναι αλήθεια πως η ατομικότητα μέσα στην απόλαυση γίνεται *διεαυτήν* ή έχει αίσθηση της *ενικότητάς* της, αλλά η ίδια τούτη η απόλαυση είναι αποτέλεσμα της γενικής δράσης, έτσι όπως ο πλούτος με τη σειρά του παράγει τη γενική εργασία και απόλαυση όλων. Το *πραγματικό* έχει αποκλειστικά την πνευματική σημασία τού να είναι άμεσα καθολικό. Κάθε ενική-οντότητα είναι εντελώς βέβαιη πως σε τούτο το στάδιο της απόλαυσης ενεργεί *ιδιοτελώς*· διότι είναι το στάδιο όπου αυτή αποκτά συνείδηση της αυτόνομης ύπαρξής του και γι' αυτό το λόγο δεν το θεωρεί κάτι το πνευματικό· αλλά ακόμη αν αντικρίσουμε το ζήτημα μόνο εξωτερικά, τούτο το στάδιο δείχνεται τέτοιο, που ο καθένας μέσα στην απόλαυσή του προωθεί τη γενική απόλαυση, μέσα στην εργασία του εργάζεται για όλους εξίσου όπως για τον εαυτό του, και όλοι εργάζονται για αυτόν. Το *διεαυτό-Είναι* του, ως εκ τούτου, καθεαυτό είναι *καθολικό* και η ιδιοτέλεια είναι μόνο κάτι το νομιζόμενο, το οποίο δε μπορεί να φτάσει να κάνει πραγματικό εκείνο που περιέχεται μέσα του ως γνώμη, δηλ. να κάνει κάτι, το οποίο δεν θα ήταν συμφέρον για όλους.

[6]
[*Η κρίση (Urteil) της αυτοσυνείδησης: Η ευγενής και η χυδαία συνείδηση*]

§ 495

Μέσα σ' αυτές τις δύο πνευματικές εξουσιαστικές δυνάμεις αναγνωρίζει λοιπόν η αυτοσυνείδηση την υπόστασή της, το περιεχόμενο και το σκοπό της· αυτή έχει εδώ την εποπτεία της διπλής της ουσίας: μέσα στη μία των δυνάμεων έχει την εποπτεία του *καθεαυτό-Είναι* της, μέσα στην άλλη του *διεαυτό-Είναι* της. – Αλλά η αυτοσυνείδηση συνάμα, καθόσον το πνεύμα, είναι η αρνητική *ενότητα* της υποστασιακής τους ύπαρξης και του χωρισμού της ατομικότητας και της καθολικότητας, ή της πραγματικότητας και του Εαυτού. Εξουσία και πλούτος, συνεπώς, είναι για το άτομο παρόντα ως αντικείμενα, δηλ. ως τέτοια, από τα οποία αυτό ξέρει πως ο εαυτός του είναι *ελεύθερος* και μεταξύ των οποίων πιστεύει πως μπορεί να κάνει επιλογή ή επίσης δε μπορεί να κάνει καμιά επιλογή. Ως αυτή η ελεύθερη και *καθαρή* συνείδηση το άτομο αντιμετωπίζει την ουσία σαν κάτι που είναι [= υπάρχει] μόνο *για αυτό*. Τότε λέμε πως τούτο κατέχει την ουσία ως *ουσία* μέσα του. – Μέσα σε τούτη την καθαρή συνείδηση, οι πλευρές της υπόστασης δεν είναι για το άτομο η κρατική εξουσία και ο πλούτος, αλλά οι σκέψεις του *καλού* και του *κακού*. – Αλλ' επί πλέον η αυτοσυνείδηση είναι η αναφορά της καθαρής της συνείδησης στην πραγματική της [ουσία], της νοούμενης οντότητας στην αντικειμενική ουσία, αυτή είναι ουσιαστικά η *κρίση* [Urteil]. – Πράγματι, οι άμεσοι προσδιορισμοί των δύο πλευρών της πραγματικής ουσίας αποσαφήνισαν ήδη ποιο είναι το καλό και το κακό· το πρώτο είναι η κρατική εξουσία, το δεύτερο ο πλούτος. Αλλά τούτη η πρώτη κρίση δε μπορεί να θεωρηθεί ως μια πνευματική κρίση· γιατί σ' αυτή η μια πλευρά έχει προσδιοριστεί μόνο ως το

καθεαυτό-ον ή ως το θετικό, η δε άλλη μόνο ως το *διεαυτό-ον* και ως το αρνητικό. Ως πνευματικές ουσίες όμως το καθένα είναι η σύμφυρση αμφοτέρων των πλευρών, επομένως δεν είναι εξαντλημένο μέσα σ' εκείνους τους προσδιορισμούς· και η αυτοσυνείδηση, που αναφέρεται σε αυτές, είναι *καθεαυτήν* και *διεαυτήν*· αυτή πρέπει τότε να αναφέρεται στην καθεμιά με διπλό τρόπο, με τη βοήθεια του οποίου φανερώνεται η φύση τους, [η οποία έγκειται] στο να είναι αυτο-αλλοτριωμένοι προσδιορισμοί[1].

§ 496

Η αυτοσυνείδηση θεωρεί τώρα *καλό* και *καθεαυτό* εκείνο το αντικείμενο, μέσα στο οποίο βρίσκει τον εαυτό της, αλλά κακό εκείνο μέσα στο οποίο αυτή βρίσκει το αντίθετο του εαυτού της. Το *καλό* είναι η *ομοιότητα* της αντικειμενικής ρεαλιστικότητας με αυτήν, το *κακό* όμως η *ανομοιότητά* της. Σύγχρονα, ό,τι είναι *για την αυτοσυνείδηση* καλό και κακό, είναι καλό και κακό *καθεαυτό*· γιατί η αυτοσυνείδηση είναι εκείνο ακριβώς, μέσα στο οποίο αυτές οι δύο πλευρές του *καθεαυτό*-και του *δι'-αυτήν-Είναι* συνιστούν ένα και το αυτό πράγμα· αυτή είναι το πραγματικό πνεύμα της αντικειμενικής ουσίας, και η κρίση είναι η απόδειξη της εξουσίας της σ' αυτές, [μια εξουσία] η οποία τις *κάνει* να είναι αυτό που είναι *καθεαυτές*. Το κριτήριο και η αλήθεια των αντικειμενικών ουσιών δεν είναι με ποιο τρόπο αυτές είναι,

---

[§ 495] 1. Η κρατική εξουσία και ο πλούτος συνιστούν για την αυτοσυνείδηση τη διπλή αντικειμενική της ουσία· επειδή όμως η αυτοσυνείδηση είναι πνεύμα, είναι ακόμα ο διαχωρισμός της ατομικότητας και της καθολικότητας· διατηρεί συνεπώς μια ανεξαρτησία πνεύματος απέναντι στην εξουσία και τον πλούτο, άρα φέρει την ουσία μέσα της ως καθαρή σκέψη του καλού και του κακού και την αντικειμενοποιεί ως κρίση, της δίδει έτσι πραγματική ύπαρξη. Η κρίση όμως περιέχει την αναστροφή της, έτσι όπως θα φανεί στην πορεία, γιατί οι δύο κρινόμενες δυνάμεις είναι παραπληρωματικά αντίθετες και αμοιβαία εξαρτημένες.

όντας άμεσα καθεαυτές, το *όμοιο* και το *ανόμοιο*, δηλ. το αφηρημένο καθεαυτό–ή διεαυτό-Είναι, αλλά τι είναι μέσα στην αναφορά του πνεύματος σ' αυτές: η ομοιότητά τους και η ανομοιότητά τους με αυτό. Η *αναφορά* του σ' αυτές, οι οποίες, τεθειμένες αρχικά ως *αντικείμενα*, γίνονται *με τη μεσολάβηση του πνεύματος* ένα *καθεαυτό*, γίνεται ταυτόχρονα η *ανασκόπησή* τους *εντός εαυτού*· δυνάμει τούτης της ανασκόπησης οι ουσίες προσλαμβάνουν πραγματικό πνευματικό Είναι, και αναδύεται αυτό που απαρτίζει το *πνεύμα τους*. Αλλά με τον ίδιο τρόπο που ο πρώτος *άμεσος προσδιορισμός* τους διακρίνεται από την *αναφορά* του πνεύματος σε αυτές, έτσι και η τρίτη πλευρά, το ίδιον αυτών πνεύμα, θα διακρίνεται από τη δεύτερη. – Το *δεύτερο καθεαυτό* των ουσιών τούτων κατ' αρχήν, το οποίο αναδύεται από την αναφορά του πνεύματος σ' αυτές, πρέπει αναγκαστικά να είναι ήδη διαφορετικό από το *άμεσο*· γιατί τούτη η *διαμεσολάβηση* του πνεύματος επενεργεί μάλλον πάνω στην *άμεση* προσδιοριστικότητα και την μετατρέπει σε κάτι άλλο.

§ 497

Έχουμε λοιπόν σαν συνέπεια το γεγονός ότι η *καθεαυτήν* και *διεαυτήν ούσα* συνείδηση βρίσκει κάλλιστα μέσα στην *κρατική εξουσία* την *απλή ουσία* της και την *υποστασιακή* της *ύπαρξη* εν *γένει*, αλλά όχι την *ατομικότητά* της ως τέτοια· αυτή βρίσκει εδώ πράγματι το *καθεαυτό*–, όχι το *διεαυτό-Είναι* της· μέσα σε τούτη την εξουσία, η *συνείδηση* βρίσκει μάλλον την δραστηριότητά της αποποιημένη ως ενική δραστηριότητα και καθυποταγμένη σε υπακοή. Προ αυτής της εξουσίας, συνεπώς, το άτομο ανασκοπείται μέσα στον εαυτό του· αυτή είναι για τούτο η καταπιέζουσα ουσία και το *κακό*· γιατί, αντί να είναι το όμοιο, τούτη [η εξουσία] είναι το ευθέως ανόμοιο προς την ατομικότητα. – Αντίθετα, ο *πλούτος* είναι το *καλό*· αυτός οδηγεί σε

γενική απόλαυση, διαμερίζεται και προσπορίζει στον καθένα τη συνείδηση του Εαυτού του. Ο πλούτος είναι *καθεαυτόν* καθολική ευημερία. Εάν αυτός αρνείται οποιαδήποτε ευεργετική πράξη και δεν δείχνει προτίμηση στην ικανοποίηση κάθε ανάγκης, τότε αυτό είναι μια συμπτωματικότητα, η οποία δε ζημιώνει διόλου την καθολική αναγκαία ουσία του, να επικοινωνεί εγκάρδια με κάθε ενικό-Είναι και να είναι γενικός χορηγός[1].

§ 498

Αμφότερες αυτές οι κρίσεις προσδίδουν στις σκέψεις του καλού και του κακού ένα περιεχόμενο, το οποίο είναι το αντίθετο από εκείνο που αυτές είχαν για μας. – Αλλά η αυτοσυνείδηση αναφέρθηκε κατ᾽ αρχήν στα αντικείμενά της μόνο με ένα ατελή τρόπο, δηλ. μόνο σύμφωνα με το κριτήριο του *διεαυτό-Είναι*. Η συνείδηση όμως είναι παρόμοια *καθεαυτήν*-ούσα ουσία και πρέπει να λάβει εξίσου τούτη την πλευρά ως κριτήριο, αφού μόνο έτσι φτάνει σε τελείωση η πνευματική κρίση[1]. Απ᾽ αυτή την άποψη, η *κρατική εξουσία* εκφράζει την *ουσία* της αυτοσυνείδησης· αυτή [η εξουσία] είναι από τη μια μεριά σταθερός νόμος, από την άλλη κυβέρνηση και διαταγή [= διοίκηση], η οποία διακανονί-

---

[§ 497] 1. Ετούτη η δεύτερη κρίση της αυτοσυνείδησης είναι η αντιστροφή της πρώτης και αντιμετωπίζει την κρατική εξουσία ως το κακό, ως την καταπιεστική δύναμη, η οποία αρνείται την ατομικότητα και την εμποδίζει να φτάσει στην αυτογνωσία της σε αντίθεση με τον πλούτο που είναι το καλό, γιατί εγγυάται την ελεύθερη ανάπτυξη του ανθρώπινου ατόμου, ακόμη και όταν συμπτωματικά το ζημιώνει.

[§ 498] 1. Η πνευματική κρίση ολοκληρώνεται με μια νέα αντιστροφή της ανεστραμμένης ήδη κρίσης, πράγμα που σημαίνει ότι η αυτοσυνείδηση, επειδή είναι όχι μόνο καθεαυτήν, αλλά και διεαυτήν, πρέπει να σκεφτεί ολοποιητικά και να δει ότι η ολοκλήρωσή της, η εντελής πραγμάτωσή της, βρίσκεται μέσα στην κρατική εξουσία, γιατί η τελευταία πραγματώνει το καλό του ατόμου, αφού συνέχει το όλο και συντονίζει τις ατομικές δραστηριότητες.

ζει τις ενικές κινήσεις [= δραστηριότητες] της δράσης του συνόλου· το ένα είναι η ίδια η απλή υπόσταση, το άλλο είναι η δράση της που αναζωογονεί τον ίδιο τον εαυτό της και τον καθένα, και τον συντηρεί. Το άτομο λοιπόν βρίσκει εκεί μέσα να είναι εκφρασμένο, οργανωμένο και δραστηριοποιημένο το θεμέλιό του και η ουσία του. – Απεναντίας, μέσα από την απόλαυση του *πλούτου*, το άτομο δεν υφίσταται την εμπειρία της καθολικής του ουσίας, αλλά αποκτά μόνο την *εφήμερη* συνείδηση και την απόλαυση του εαυτού του ως μιας διεαυτήν-ούσας *ενικότητας* και ως της *ανομοιότητας* με την ουσία του. – Οι έννοιες τού καλού και του κακού, κατά συνέπεια, προσλαμβάνουν εδώ το αντί-θετο περιεχόμενο από το προηγούμενο.

§ 499

Καθένας απ' αυτούς τους δύο τρόπους του κρίνειν βρίσκει μια *ομοιότητα* και μια *ανομοιότητα*· στην πρώτη περίπτωση η συνείδηση κρίνει την κρατική εξουσία και την βρίσκει *ανόμοια [= διαφορετική απ' αυτήν]*, την δε απόλαυση του πλούτου *όμοια* προς αυτήν· στην δεύτερη, απεναντίας, βρίσκει την εξουσία όμοια και την απόλαυση του πλούτου *ανόμοια* με αυτήν. Βρισκόμαστε μπροστά σε μια διπλή *διαπίστωση-της-ομοιότητας* και σε μια διπλή *διαπίστωση-της-ανομοιότητας*, ένα αντι-θετικό σχετισμό σε αμφότερες τις ρεαλιστικά υπαρκτές ουσιότητες. – Πρέπει με τη σειρά μας να κρίνουμε τούτους τους διαφορετικούς τρόπους του κρίνειν και να εφαρμόσουμε σ' αυτούς το καθιερωμένο ήδη κριτήριο. Ο σχετισμός – *που διαπιστώνει ομοιότητα* – της συνείδησης είναι συνεπώς το *καλό*· εκείνος που διαπιστώνει ανομοιότητα [είναι] το *κακό*· και αμφότεροι τούτοι οι τρόποι του σχετισμού πρέπει εφεξής οι ίδιοι να συγκρατούνται ως *διαφορετικά μορφώματα της συνείδησης*. Η συνείδηση περιέρχεται σε τούτους τους διαφορετικούς προσδιορισμούς τού να είναι καλή ή κακή, επειδή συμπεριφέρεται κατά διαφορετικό τρόπο· όχι

επειδή θα είχε για αρχή [Prinzip] το *διεαυτό-Είναι* ή το καθαρό *καθεαυτό-Είναι*, τα οποία πράγματι είναι και τα δύο εξίσου ουσιώδη στάδια· η διττή διαδικασία του κρίνειν, που εξετάσαμε πιο πάνω, παρουσίασε τις αρχές χωριστά, και γι' αυτό περιέχει μόνο *αφηρημένους* τρόπους του *κρίνειν*. Η πραγματική συνείδηση έχει μέσα της αμφότερες τις αρχές, και η διαφορά πέφτει μόνο μέσα στην *ουσία* της, δηλ. στο *σχετισμό* του εαυτού της με το ρεαλιστικά υπαρκτό[1].

§ 500

Υπάρχουν δύο αντι-θετικοί τρόποι αυτού του σχετισμού· ο ένας είναι μια συμπεριφορά προς την κρατική εξουσία και τον πλούτο σαν προς ένα *όμοιο*· ο άλλος[1] σαν προς ένα *ανόμοιο*. – Η συνείδηση του σχετισμού της ομοιότητας είναι η *ευγενής* συνείδηση. Μέσα στην επίσημη εξουσία αυτή βλέπει το όμοιο με τον εαυτό της, μέσα σε τούτη [την εξουσία] βλέπει την *απλή ουσία* της και την ενεργοποίηση αυτής-εδώ· και η στάση της απέναντι σ' αυτή την ουσία τη στιγμή που την υπηρετεί είναι εκείνη της πραγματικής πειθαρχίας και του εσωτερικού σεβασμού. Παρόμοια στην περίπτωση του πλούτου, [η συνείδηση βλέπει] ότι αυτός την κάνει να συνειδητοποιεί την άλλη ουσιαστική της

[§ 499] 1. Εκείνο που, κατά τον Χέγκελ, χρειάζεται να εξετάσουμε εδώ είναι η ομοιότητα ή η ανομοιότητα μέσα στην ίδια την αυτοσυνείδηση. Αυτό θα μας υψώσει στη θέση του όλου για να μπορέσουμε να κρίνουμε την ομοιότητα ή ανομοιότητα της αυτοσυνείδησης ως την ουσία της μέσα στο σύνολο των πραγματικών της σχέσεων. Έτσι θα δούμε να προκύπτουν δύο τύποι συνείδησης: η ευγενής συνείδηση που η ουσία της θα είναι μια σχέση ομοιότητας προς την κρατική εξουσία και τον πλούτο [= κοινωνική και πολιτική εξουσία] και η αχρεία συνείδηση που η ουσία της είναι μια σχέση ανομοιότητας προς τις πιο πάνω δυνάμεις. Η διαφορά εφεξής θα είναι διαφορά και αντίθεση ανάμεσα σ' αυτές τις δύο συνειδήσεις.

[§ 500] 1. Die andere: απαντά στην έκδοση του Hoffmeister, την οποία και ακολουθώ εδώ.

πλευρά, το *διεαυτό-Είναι*· γι' αυτό τούτη θεωρεί τον πλούτο εξίσου ως *ουσία* σε σχέση με τον εαυτό της και εκείνον, που της παρέχει την απόλαυση, τον αναγνωρίζει ως ευεργέτη και αισθάνεται υπόχρεος απέναντί του.

§ 501

Η συνείδηση που υιοθετεί τον άλλο σχετισμό είναι, αντίθετα, η *χυδαία* συνείδηση, η οποία εμμένει σταθερά στην *ανομοιότητα* με τις δύο ουσιότητες, βλέπει συνακόλουθα μέσα στην κυριαρχία δεσμά και καταπίεση του *διεαυτό-Είναι* και έτσι μισεί τον μονάρχη, υπακούει μόνο με δολιότητα και είναι πάντα έτοιμη για εξέγερση. – Επίσης βλέπει μέσα στον πλούτο, χάρη στον οποίο κατορθώνει να απολαύσει το διεαυτό-Είναι της, μόνο την ανομοιότητα με την παραμόνιμη *ουσία*. Εάν μέσω του πλούτου αυτή συνειδητοποιεί την ενικότητα και την εφήμερη απόλαυση, τον αγαπάει [ωστόσο], αλλά τον περιφρονεί, και με τον εξαφανισμό [= την παρέλευση] της απόλαυσης, αυτού δηλ. που είναι καθεαυτό εξαφανιζόμενο [= παροδικό], θεωρεί επίσης τη σχέση της με τον πλούσιο να έχει εξαφανισθεί [= παρέλθει].

§ 502

Αυτοί οι σχετισμοί τώρα εκφράζουν μόνο την *κρίση*, τον προσδιορισμό αυτού που είναι οι δύο ουσίες, [εννοημένες] ως *αντικείμενα* για τη συνείδηση, δεν [εκφράζουν] ακόμη ό,τι είναι οι ουσίες *καθεαυτές* και *διεαυτές*. Η ανασκόπηση, η οποία παριστάνεται μέσα στην κρίση, αφενός είναι *για μας* μόνο μια οντοθεσία του ενός όσο και του άλλου προσδιορισμού και κατά συνέπεια μια όμοια αναιρετική διαδικασία αμφοτέρων· δεν είναι ακόμη η ανασκόπηση αυτών για την ίδια τη συνείδηση. Αφετέρου, τούτοι οι προσδιορισμοί *είναι*, κατά πρώτον, άμεσα *ουσίες*· ούτε *έγιναν* τέτοιες, ούτε είναι από την πλευρά του εαυτού τους *αυτοσυνειδήσεις*· αυτό για το οποίο υπάρχουν δεν είναι ακόμη η

εμψύχωσή τους· αυτοί είναι κατηγορούμενα, τα οποία δεν είναι τα ίδια ακόμη υποκείμενα. Εξ αιτίας τούτου του διαχωρισμού, το όλο επίσης του πνευματικού κρίνειν διατέμνεται ακόμη σε δύο συνειδήσεις, καθεμιά των οποίων υπόκειται σε ένα μονομερή προσδιορισμό. – Τώρα, όπως η *αδιαφορία* των δύο πλευρών της αλλοτρίωσης – η μια, το *καθεαυτό* της καθαρής συνείδησης, δηλ. οι καθορισμένες *σκέψεις* του καλού και του κακού, η άλλη, η *ύπαρξή* τους ως κρατική εξουσία και πλούτος – υψώθηκε πρωτίστως σε ένα αμοιβαίο σχετισμό, σε *κρίση*, έτσι πρέπει ετούτος ο εξωτερικός σχετισμός να υψωθεί σε εσωτερική ενότητα, ή, ως σχετισμός της νόησης, να υψωθεί σε πραγματικότητα, και το πνεύμα των δύο μορφών της κρίσης να κάνει την εμφάνισή του. Αυτό συμβαίνει, όταν η *κρίση* γίνεται *συλλογισμός*, δηλ. κίνηση της διαμεσολάβησης, στα πλαίσια της οποίας αναδύεται η αναγκαιότητα και ο μέσος όρος των δύο πλευρών της κρίσης[1].

[γ]
[*Η υπηρεσία και η συμβουλή*]

§ 503

Η ευγενής συνείδηση λοιπόν βρίσκει τον εαυτό της, μέσα στην κρίση, να είναι αντιμέτωπος με την κρατική εξουσία κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η τελευταία τούτη, πράγματι, να μην

[§ 502] 1. Η κρίση εδώ γίνεται διαμεσολαβητική κίνηση πραγμάτωσης αυτού που η ίδια θέτει: να μετατρέψει σε υποκείμενα τις ουσίες [= κρατική εξουσία και πλούτος] που είναι απλώς αντι-κείμενο (Gegean-stand) για τη συνείδηση. Έτσι θα δούμε αυτές τις ουσίες να πραγματοποιούνται μέσα από την αλλοτρίωση της ευγενούς συνείδησης. Η παιδεία και η καλλιέργεια της συνείδησης θα είναι η πνευματική υπόσταση της κρατικής εξουσίας. Η ανάπτυξη τούτη της ευγενούς συνείδησης έχει την ιστορική της αντιστοιχία στην περίοδο μετάβασης από την φεουδαρχία στην απόλυτη μοναρχία.

[είναι][1] ακόμη ένας Εαυτός, αλλά μόνο η καθολική υπόσταση, την οποία η ευγενής συνείδηση ωστόσο συνειδητοποιεί ως την *ουσία* της, τον σκοπό και το απόλυτο περιεχόμενο. Αναφερόμενη θετικά σε τούτη την υπόσταση, η συνείδηση λαμβάνει αρνητική στάση απέναντι στους δικούς της σκοπούς, το ειδικό της περιεχόμενο και την ύπαρξη, και τα αφήνει να εξαφανίζονται. Η ευγενής συνείδηση είναι ο ηρωισμός της *υπηρεσίας*, – η *αρετή*, η οποία θυσιάζει το ενικό Είναι στο καθολικό, και έτσι φέρει τούτο [το καθολικό] σε ύπαρξη, – το *πρόσωπο*, το οποίο αρνείται από τον εαυτό του την κτήση και την απόλαυση, πράττει και είναι πραγματικό για λογαριασμό της κυρίαρχης εξουσίας.

§ 504

Μέσα από τούτη την κίνηση το καθολικό συνάπτεται συλλογιστικά με την ύπαρξη εν γένει, όπως η υπάρχουσα συνείδηση, μέσα απ' αυτή την αποξένωση, καλλιεργείται και μορφώνεται σε ουσιαστικότητα. Εκείνο από το οποίο τούτη η συνείδηση αλλοτριώνεται υπηρετώντας [το καθολικό] είναι η βυθισμένη μέσα στην εξωτερική-ύπαρξη συνείδησή της· το αυτο-αλλοτριωμένο *Είναι* όμως είναι το *καθεαυτό*. Μέσα από τούτη τη μορφωτική διαδικασία λοιπόν η συνείδηση κερδίζει την εκτίμηση του εαυτού της και το σεβασμό των άλλων. – Αλλά η κρατική εξουσία, η οποία αρχικά ήταν μόνο το καθολικό μέσα στο στοιχείο της *νόησης*, ήταν δηλ. το *καθεαυτό*, μέσα από αυτήν ακριβώς την κίνηση γίνεται το καθολικό μέσα *στο στοιχείο του Είναι*, η πραγματική εξουσία. Αυτή είναι τέτοια μόνο μέσα στην πραγματική υπακοή, την οποία επιτυγχάνει χάρη στην αυτοσυνείδηση, που *κρίνει* την εξουσία ως την *ουσία* και αυτοθυσιάζεται ελεύθερα [για αυτήν]. Ένα τέτοιο ενεργείν, το οποίο συνάπτει την ουσία με τον Εαυτό, δημιουργεί τη *διπλή* πραγματικότητα:

[§ 503] 1. [ist]: προστίθεται από τον Hoffmeister.

τον εαυτό ως εκείνο, το οποίο έχει *αληθινή* πραγματικότητα, και την κρατική εξουσία ως το *αληθινό* που *ισχύει* ως τέτοιο.

§ 505

Μέσω αυτής της αλλοτρίωσης, εν τούτοις, η κρατική εξουσία δεν είναι ακόμα μια αυτοσυνείδηση που ξέρει τον εαυτό της ως κρατική εξουσία· ό,τι είναι σε ισχύ, είναι μόνο ο *νόμος* ή το *καθεαυτό* της κρατικής εξουσίας· τούτη-εδώ δεν έχει ακόμα καμιά *ιδιαίτερη βούληση*. Διότι η αυτοσυνείδηση που υπηρετεί [την κρατική εξουσία] δεν έχει ακόμα αποξενώσει τον Εαυτό της και δεν έχει έτσι αναζωογονήσει πνευματικά αυτή την εξουσία· αντίθετα, της έδωσε μόνο το Είναι της, θυσίασε μόνο την *εξωτερική της ύπαρξη*, όχι το *καθεαυτό-Είναι* της. – Η ισχύς μιας τέτοιας αυτοσυνείδησης είναι η συμφωνία της με την *ουσία*, αυτή είναι αναγνωρισμένη δυνάμει του *καθεαυτό-Είναι* της. Μέσα σε τούτη οι άλλοι βρίσκουν την *ουσία* τους να ενεργοποιείται, αλλά όχι και το διεαυτό-Είναι τους, – βρίσκουν να πραγματώνεται η νόησή τους ή η καθαρή τους συνείδηση αλλά όχι η ατομικότητά τους. Η αυτοσυνείδηση συνεπώς έχει ισχύ μέσα στις *σκέψεις* τους και απολαμβάνει *τιμή*[1]. Αυτή είναι ο *υπερήφανος* υποτελής, ο οποίος ενεργοποιείται για λογαριασμό της κρατικής εξουσίας, στο μέτρο που η τελευταία δεν είναι μια

[§ 505] 1. Όταν η ευγενής συνείδηση θυσιάζει την εξωτερική της ύπαρξη (Dasein) στην υπηρεσία του Κράτους δεν κάνει άλλο από το να επαληθεύει το αλλοτριωμένο της Είναι στο πρόσωπο του Κράτους και να ταυτίζεται με το κύρος του τελευταίου. Αυτή η τιμή είναι η έκφραση της υποτέλειας [= απάρνησης του Είναι] της αυτοσυνείδησης, αλλά συγχρόνως και της αλήθειας, δυνάμει της οποίας υπηρετεί το Κράτος, καθότι αυτό είναι η «ψυχή του όλου» Werke 12, σελ. 426, η ενσάρκωση του γενικού καλού καί όχι της ενικής βούλησης. Κατά ταύτα η ευγενής συνείδηση δεν απαρνείται ακόμα τον εαυτό της ως τέτοιο και γι' αυτό η κρατική εξουσία δεν έγινε ακόμα αυτοσυνείδηση.

προσωπική, αλλά μια *ουσιαστική* βούληση, και ο οποίος έχει επίγνωση ότι αποκτά κύρος μόνο μέσα σε τούτη την *τιμή*, μόνο μέσα στην *ουσιώδη* παρουσίασή του από τη γενική γνώμη, όχι μέσα στην *ευγνωμοσύνη* της ατομικότητας, γιατί ο υποτελής δεν βοήθησε τούτη [την ατομικότητα] να υψωθεί στο *διεαυτό-Είναι* της. Εάν αυτή [η αυτοσυνείδηση] βρισκόταν σε μια σχέση με την ιδιαίτερη βούληση της κρατικής εξουσίας, η οποία δεν έγινε ακόμα [Είναι], η *γλώσσα* της θα έπαιρνε τη μορφή της *συμβουλής*, την οποία δίνει για το γενικό καλό.

§ 506

Η κρατική εξουσία, συνεπώς, δεν έχει ακόμα τη θέληση που χρειάζεται για να αντιταχθεί στη συμβουλή, ούτε τη δύναμη να αποφασίσει ποια από τις διάφορες γνώμες είναι η καλύτερη για το γενικό καλό. Αυτή δεν είναι ακόμα *κυβέρνηση*, και κατ' επέκταση δεν είναι ακόμη στ' αλήθεια πραγματική κρατική εξουσία. – Το *διεαυτό-Είναι*, η *θέληση*, η οποία ως θέληση δεν έχει ακόμα θυσιαστεί, είναι το εσωτερικό αποχωρισμένο πνεύμα των καστών[1], το οποίο παρά τις διακηρύξεις του περί του *γενικού* καλού επιφυλάσσει για τον εαυτό του [ό,τι υπηρετεί] το δικό του *ιδιαίτερο* καλό και έχει την τάση αυτά τα φληναφήματα περί του γενικού καλού να τα κάνει υποκατάστατο της δράσης. Η θυσία της ύπαρξης, η οποία [θυσία] λαβαίνει χώρα κατά την υπηρεσία, είναι πραγματικά ολοκληρωτική, όταν αυτή έχει προχωρήσει μέχρι το θάνατο· αλλά ο αμείωτος κίνδυνος του ίδιου του θανάτου, που επιζεί [του ατόμου], αφήνει ως υπόλειμμα [στο άτομο] μια καθορισμένη ύπαρξη και κατά συνέπεια ένα *ειδικό διεαυτό*, το οποίο καθιστά τη συμβουλή για το γενικό

[§ 506] 1. Stände: Η μετάφραση του όρου ως κάστας αποδίδει ακριβέστερα μάλλον την κοινωνική κατηγοριοποίηση κατά την περίοδο της Φεουδαρχίας, στην οποία αναφέρεται εδώ ο Χέγκελ και κατά την οποία οι τάξεις δεν ήταν ακόμα διαμορφωμένες με την σημερινή έννοια.

καλό αμφίσημη και ύποπτη· στην πράξη τούτο [το διεαυτό] διατηρεί για τον εαυτό του τη δική του γνώμη και την ιδιαίτερη θέληση αντίκρυ στην κρατική εξουσία. Γι' αυτό, τούτο το [διεαυτό] συμπεριφέρεται ακόμη εχθρικά απέναντι στην τελευταία και αποκτά το γνώρισμα της χυδαίας συνείδησης, να είναι πάντα έτοιμη για εξέγερση.

§ 507

Αυτή η αντίφαση, την οποία πρέπει να αναιρέσει το *διεαυτό-Είναι*, αυτή της ανομοιότητας του σε σχέση με την καθολικότητα της κρατικής εξουσίας, παρουσιάζεται συνάμα με τη μορφή εκείνης της εξωτερίκευσης [= αποξένωσης] της ύπαρξης, η οποία, όταν πραγματοποιείται πλήρως – δηλ. με το θάνατο –, η ίδια είναι μια αποξένωση μέσα στο στοιχείο του Είναι, μια τέτοια που δεν επανέρχεται μέσα στη συνείδηση· και με τη μορφή της συνείδησης που δεν επιζεί της αποξένωσης, δεν είναι *καθεαυτήν* και *διεαυτήν*, αλλά μεταβαίνει μέσα στο αδιάλλακτο αντίθετό της. Γι' αυτό, η αληθινή θυσία του *διεαυτό-Είναι* είναι μόνο εκείνη, στην οποία σαν μέσα στο θάνατο τούτο παραδίδεται εξ ολοκλήρου, αλλά όχι λιγότερο διατηρείται μέσα σε τούτη την αποξένωση. Έτσι αυτό γίνεται στην πραγματικότητα, ό,τι είναι καθεαυτό, δηλ. η ταυτή ενότητα του εαυτού του και του αντίθετου εαυτού του. Το γεγονός, ότι το αποχωρισμένο εσωτερικό πνεύμα, ο Εαυτός ως τέτοιος, έρχεται στην επιφάνεια και αλλοτριώνεται, κάνει ταυτόχρονα την κρατική εξουσία να ανυψώνεται σε προσωπικό Εαυτό[1]· έτσι που χωρίς ετούτη την αλλοτρίωση οι πράξεις τιμής, οι πράξεις της ευγενούς συνείδησης, και οι συμβουλές που στηρίζονται στην επίγνωσή της θα παρέμειναν κάτι το αμφίσημο που διακατέχεται από εκείνη την

[§ 507] 1. Η κρατική εξουσία με την αλλοτρίωση του Εαυτού γίνεται ατομική βούληση και υψώνεται σε μονάρχη.

απωθημένη επιφυλακτικότητα της επί μέρους πρόθεσης και της αυτοβουλίας.

[II.]
[Η ΓΛΩΣΣΑ ΩΣ Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗΣ Ή ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ]

§ 508

Αλλά τούτη η αλλοτρίωση συμβαίνει μόνο μέσα στη *γλώσσα*, η οποία εδώ εμφανίζεται με τη χαρακτηριστική της σημασία. – Μέσα στον κόσμο της ηθικής τάξης *νόμος* και *εντολή* – μέσα στον κόσμο της πραγματικότητας μόνο *συμβουλή*, η γλώσσα έχει για περιεχόμενο την *ουσία* και είναι η μορφή του· εδώ όμως η γλώσσα προσλαμβάνει για περιεχόμενό της την ίδια τη μορφή που αυτή είναι, και έχει κύρος ως *γλώσσα*. Είναι η δύναμη του ομιλείν ως τέτοια, η οποία πραγματοποιεί ό,τι είναι να πραγματοποιηθεί. Διότι η γλώσσα είναι η *συγκεκριμένη-ύπαρξη* του καθαρού Εαυτού ως Εαυτού· μέσα σε τούτη [τη γλώσσα] η *διεαυτήν ούσα ενικότητα* της αυτοσυνείδησης ως τέτοια έρχεται σε ύπαρξη, έτσι ώστε τούτη [η ενικότητα] να είναι *για άλλους*[1]. Το *Εγώ*, καθόσον τούτο το *καθαρό* Εγώ, με άλλο τρόπο έξω από τη μεσολάβηση της γλώσσας δεν είναι *εδώ* [= δεν υπάρχει]· μέσα σε κάθε άλλη εξωτερίκευση το Εγώ είναι βυθισμένο σε μια πραγματικότητα, και είναι μέσα σε ένα μόρφωμα, από το οποίο μπορεί να αποτραβηχτεί στον εαυτό του· αυτό ανασκοπείται, έξω από την πράξη του όπως και έξω από

[§ 508] 1. Η γλώσσα είναι αυτή, μέσα στην οποία ο Εαυτός από την ενικότητά του μεταβαίνει στην καθολικότητα και έτσι ολοκληρώνεται η πνευματική αλλοτρίωση.

την έκφραση της φυσιογνωμίας του, εντός εαυτού και αφήνει μια τέτοια ατελή ύπαρξη, όπου αυτό πάντα υπάρχει ταυτόχρονα τόσο πολύ και τόσο λίγο, να κείται νεκρή. Η γλώσσα όμως περιέχει το Εγώ μέσα στην καθαρότητά του, αυτή μόνο εκφράζει το *Εγώ*, το ίδιο το Εγώ. Αυτή η *συγκεκριμένη ύπαρξή* του είναι, ως *συγκεκριμένη ύπαρξη*, μια αντικειμενικότητα, που φέρει μέσα της την αληθινή φύση του Εγώ. Το *Εγώ* είναι *αυτό* το Εγώ – αλλά είναι επίσης *καθολικό*· η εμφάνισή του είναι επίσης άμεσα η αποξένωση και ο εξαφανισμός *αυτού* του Εγώ, με αποτέλεσμα τούτο να παραμένει στην καθολικότητά του. Το *Εγώ*, που εκφράζεται, είναι *αντιληπτό*, είναι μια μεταδοτική ασθένεια, στα πλαίσια της οποίας αυτό μετέβη άμεσα μέσα στην ενότητα με αυτούς, για τους οποίους είναι εδώ [= υπάρχει], και είναι καθολική αυτοσυνείδηση. – Το ότι αυτό είναι *αντιληπτό* σημαίνει πως η *ύπαρξή* του η ίδια *εκπνέει* *πάραυτα*· αυτό το ετέρως-Είναι του έχει ανακληθεί μέσα στον εαυτό του· και ακριβώς τούτο είναι η ύπαρξή του: ως αυτοσυνείδητο *Τώρα*, να μην είναι εδώ [= να μην υπάρχει πραγματικά], όπως είναι εδώ [= υπάρχει πραγματικά], και να είναι εδώ [= υπάρχει πραγματικά] μέσω τούτης τη φθίνουσας πορείας. Αυτό το ίδιο το φθίνειν είναι λοιπόν άμεσα η διάρκεια του Είναι του· αυτό είναι η δική του γνώση για τον εαυτό του, και η γνώση για τον εαυτό του ως έναν τέτοιο, που έχει μεταβεί μέσα σε έναν άλλο Εαυτό, ο οποίος έχει γίνει αντιληπτός και είναι καθολικός.

§ 509

Το πνεύμα προσλαμβάνει εδώ τούτη την πραγματικότητα, επειδή οι ακραίοι όροι, των οποίων αυτό είναι η *ενότητα*, είναι επίσης άμεσα προσδιορισμένοι ως ιδιαίτερες, καθεμιά για τον εαυτό της, πραγματικότητες. Η ενότητά τους είναι αποσυντεθειμένη σε άκαμπτες πλευρές, καθεμιά των οποίων συνιστά για την άλλη ένα πραγματικό αντικείμενο που είναι αποκλεισμένο

απ' αυτήν. Η ενότητα λοιπόν αναδύεται ως ένας *μέσος όρος*, ο οποίος είναι διαφορετικός και αποκλεισμένος από την αποχωρισμένη πραγματικότητα των πλευρών· αυτή η ίδια, συνεπώς, έχει μια πραγματική αντικειμενικότητα που διαφέρει από τις πλευρές της, και είναι *γι' αυτές*, δηλ. έχει πραγματική ύπαρξη. Η *πνευματική υπόσταση* εισδύει ως τέτοια μέσα στην ύπαρξη, μόνο όταν αυτή έχει κερδίσει για πλευρές της τέτοιες αυτοσυνειδήσεις, οι οποίες ξέρουν πως αυτός ο καθαρός Εαυτός είναι πραγματικότητα με *άμεση ισχύ* και έτσι όχι λιγότερο άμεσα ξέρουν πως αυτές είναι τέτοιες πραγματικότητες μόνο μέσω της *διαμεσολάβησης* της αυτο-αλλοτρίωσής τους. Χάρη σε κείνη τη γνώση του Εαυτού, οι πλευρές [της υπόστασης] είναι εξαγνισμένες τόσο που να είναι η γνωρίζουσα τον εαυτό της κατηγορία και να φτάνουν έτσι να είναι πλευρές του πνεύματος· χάρη σε τούτη τη διαμεσολάβηση της αλλοτρίωσης, το πνεύμα εισδύει ως πνευματικότητα μέσα στην ύπαρξη. – Αυτό είναι έτσι ο μέσος όρος, που προϋποθέτει εκείνους τους ακραίους όρους και δημιουργείται από τη συγκεκριμένη τους ύπαρξη, – αλλά εξίσου είναι το πνευματικό όλο που αναφύεται ανάμεσά τους, διχοτομείται σ' αυτούς και μόνο μέσα από τούτη την επαφή παράγει τον καθένα υψώνοντάς τον από την άποψη της αρχής του σε όλο. – Το γεγονός ότι αμφότεροι οι ακραίοι όροι είναι ήδη *καθεαυτούς* [= *ενδιάθετα*] ανηρημένοι και διαμελισμένοι, επιφέρει την ενότητά τους, και τούτη είναι η κίνηση, η οποία συνάπτει αμφότερους, εναλλάσσει τους προσδιορισμούς τους και μάλιστα τους συνάπτει *μέσα στον κάθε ακραίο όρο*. Ετούτη η διαμεσολάβηση λοιπόν θέτει την *έννοια* καθενός από τους δύο ακραίους όρους μέσα στην πραγματικότητά της, ή υψώνει αυτό, που καθένας είναι *καθεαυτόν*, σε *πνεύμα* του.

§ 510

Οι δύο ακραίοι όροι, η κρατική εξουσία και η ευγενής

συνείδηση, είναι μέσω τούτης-εδώ αποσυντεθειμένοι: η πρώτη μέσα στο αφηρημένο καθολικό, στο οποίο υπακούει κανείς, και στη διεαυτήν-ούσα βούληση, που η ίδια όμως δεν προσήκει ακόμα σ' αυτό [το αφηρημένο καθολικό]· – η δεύτερη μέσα στην υπακοή της ανηρημένης ύπαρξης ή μέσα στο *καθεαυτό-Είναι* του αυτο-σεβασμού και της τιμής και στο μη ανηρημένο ακόμα καθαρό διεαυτό-Είναι, τη βούληση που ακόμα καιροφυλαχτεί [= παραμένει αυτόνομη]. Τα δύο στάδια, μέσα στα οποία αμφότερες οι πλευρές είναι εξαγνισμένες, και τα οποία γι' αυτό είναι στάδια της γλώσσας, είναι το *αφηρημένο καθολικό*, αυτό που ονομάζεται το γενικό καλό, και ο *καθαρός Εαυτός*, ο οποίος, με το να υπηρετεί το κράτος, απαρνήθηκε τη βυθισμένη μέσα στην πολλαπλότητα της ύπαρξης συνείδησή του. Μέσα στην έννοια αμφότερα είναι το ίδιο πράγμα, γιατί ο καθαρός Εαυτός είναι ακριβώς το αφηρημένο καθολικό· και κατά συνέπεια η ενότητά τους είναι τεθειμένη ως ο μέσος όρος τους. Αλλά ο *Εαυτός* είναι πρωτίστως πραγματικός μόνο στον ακραίο όρο της συνείδησης, ενώ το *καθεαυτό* δεν είναι παρά στον ακραίο όρο της κρατικής εξουσίας· ό,τι στερείται η συνείδηση είναι η πραγματική μεταβίβαση της κρατικής εξουσίας σ' αυτήν και όχι η μεταβίβασή της υπό τη μορφή της *τιμής*· και ό,τι λείπει από την κρατική εξουσία έγκειται στο ότι δεν θα ήταν αρκετό να δηλώνεται υπακοή σ' αυτήν μόνο ως το επονομαζόμενο *γενικό καλό*, αλλά ως βούληση[1], ή στο να είναι αυτή ο Εαυτός που έχει τη δύναμη της απόφασης. Η ενότητα της έννοιας, μέσα στην οποία [έννοια] εδρεύει ακόμα η κρατική εξουσία και η συνείδηση έχει εξαγνισθεί, γίνεται πραγματική μέσα σε τούτη την *κίνηση της διαμεσολάβησης*, η απλή ύπαρξη της οποίας, ως *μέσος όρος*, είναι η γλώσσα. – Τούτη η ενότητα ωστόσο δεν έχει ακόμα για πλευρές της δύο ως *Εαυτό* παρόντες Εαυτούς· διότι η κρατική

[§ 510] 1. Η κρατική εξουσία δηλ. βρίσκει την αληθινή της έκφραση στη βούληση του μονάρχη.

εξουσία είναι κατ' αρχήν πνευματικά ενεργοποιημένη σε Εαυτό· ετούτη η γλώσσα, συνεπώς, δεν είναι ακόμα το πνεύμα, όπως τούτο ξέρει και εκφράζει πλήρως τον εαυτό του.

[α]
[*Η κολακεία*]

§ 511

Η ευγενής συνείδηση, επειδή είναι ο ένας ακραίος όρος του Εαυτού, εκδηλώνεται ως το στοιχείο εκπόρευσης της γλώσσας, χάρη στην οποία οι πλευρές της σχέσης μορφοποιούνται σε ένα ζωντανό όλο. – Ο ηρωισμός της σιωπηρής υπηρεσίας γίνεται *ηρωισμός* της *κολακείας*. Ετούτη η εκφραστική ανασκόπηση της υπηρεσίας αποτελεί τον πνευματικό μεσαίο όρο που διαμερίζεται και αντανακλά όχι μόνο τον δικό της ακραίο όρο εντός εαυτού, αλλά και τον ακραίο όρο της καθολικής δύναμης μέσα στον ίδιο τον εαυτό του, και ανυψώνει τούτη [τη δύναμη], η οποία είναι κατ' αρχήν *καθεαυτήν*, *σε διεαυτό-Είναι* και ενικότητα της αυτοσυνείδησης[1]. Τότε το πνεύμα αυτής της εξουσίας καταλήγει να είναι ένας *απεριόριστος μονάρχης*· – *απεριόριστος*, επειδή η γλώσσα της κολακείας ανυψώνει την εξουσία στην εξαγνισμένη της *καθολικότητα*· – τούτο το στάδιο, ως προϊόν της γλώσσας, δηλ. της ανυψωμένης σε πνευματικό εξαγνισμό ύπαρξης, είναι

[§ 511] 1. Η γλώσσα της κολακείας είναι η διαμεσολαβητική κίνηση που ενοποιεί την ατομικότητα και την καθολικότητα σε αμφότερους τους ακραίους όρους. Η κρατική εξουσία τότε γίνεται απόλυτος [: καθολικότητα] μονάρχης [: ατομικότητα], στον οποίο το άλλο άκρο, η ευγενής συνείδηση, που στην προηγηθείσα μορφή εξουσίας, την Φεουδαρχία, είχε δώσει το εξωτερικό της Είναι και παρέμεινε Εαυτός, τώρα θα δώσει τον εαυτό της για να γίνει εξουσία με τη μορφή των αυλικών του θρόνου πλέον.

μια αποκαθαρμένη αυτο-ισότητα· – *μονάρχης*, επειδή η γλώσσα ανυψώνει ομοίως την *ενικότητα* στην κορυφή της· εκείνο από το οποίο αποξενώνεται η ευγενής συνείδηση ως προς ετούτη την πλευρά της απλής πνευματικής ενότητας, είναι το καθαρό *καθεαυτό της νόησής της*, το ίδιο το Εγώ της. Ειδικότερα, η γλώσσα [της κολακείας] ανυψώνει έτσι την ενικότητα, η οποία διαφορετικά είναι μόνο μια *υποτιθέμενη* ύπαρξη, στην πιο καθαρή μορφή της ύπαρξής της, με το να δίνει στο μονάρχη το δικό του *όνομα*· γιατί αυτός είναι μόνο το όνομα, μέσα στο οποίο η *διαφορά* ενικού-Είναι *από κάθε άλλο* δεν είναι κάτι το *νομιζόμενο* [= υποτιθέμενο], αλλά γίνεται πραγματική για όλους. Μέσα στο όνομα το ενικό-Είναι *έχει την ισχύ* ενός καθαρού ενικού-ατόμου όχι μόνο για τη συνείδησή του, αλλά για τη συνείδηση όλων. Μέσω του ονόματος λοιπόν ο μονάρχης ξεχωρίζει εντελώς από τους άλλους, αποκλειστικός και μόνος· ως μονάρχης, αυτός είναι το άτομο, το οποίο δε μπορεί τίποτα να ανακοινώσει από την ουσία του και είναι πάνω από τους ομοίους του. – Τούτο το όνομα είναι έτσι η ανασκόπηση εντός εαυτού ή η *πραγματικότητα*, την οποία έχει η καθολική εξουσία *σ' αυτήν την ίδια*. Χάρη σε τούτο το όνομα η εξουσία είναι ο *μονάρχης*. Ετούτος, *αυτό το ενικό-άτομο*, από την πλευρά του ξέρει πως ο *εαυτός του, αυτό το ενικό-άτομο*, είναι η καθολική εξουσία, επειδή οι ευγενείς όχι μόνο είναι πρόθυμοι να υπηρετήσουν την κρατική εξουσία, αλλά συγκεντρώνονται γύρω από τον θρόνο ως *στολίδι* κι *εγκαλλώπισμα* και *λένε* πάντοτε σ' αυτόν που κάθεται πάνω στο θρόνο τι *είναι*.

§ 512

Η γλώσσα του εγκωμίου τους είναι κατ' αυτό τον τρόπο το πνεύμα, το οποίο μέσα στην *ίδια την κρατική εξουσία* συνέχει τους δύο ακραίους όρους· αυτή αντανακλά την αφηρημένη εξουσία εντός εαυτού και πορίζει σε τούτη το στοιχείο του άλλου

ακραίου όρου, το *διεαυτό-Είναι* που θέλει και αποφασίζει, και έτσι την αυτοσυνείδητη ύπαρξη· ή, για να μιλήσουμε με άλλο τρόπο, τούτη η *ενική πραγματική* αυτοσυνείδηση κατορθώνει έτσι ν' αποκτήσει *βέβαιη γνώση* για τον εαυτό της ως την εξουσία. Αυτή είναι το σημείο [= κέντρο] του Εαυτού, μέσα στο οποίο, δια της εξωτερίκευσης [= αποξένωσης] της *εσωτερικής βεβαιότητας*, έχουν συρρεύσει τα πολλά σημεία. – Αφού όμως τούτο το ιδιαίτερο πνεύμα της κρατικής εξουσίας έγκειται στο να έχει την πραγματικότητά του και την τροφή του στη θυσία της δράσης και της σκέψης της ευγενούς συνείδησης, τότε αυτή [η εξουσία] είναι η *αυτο-αλλοτριωμένη ανεξαρτησία*· η ευγενής συνείδηση, ο ακραίος όρος του *διεαυτό-Είναι*, λαβαίνει πίσω τον ακραίο όρο της *πραγματικής καθολικότητας* σε αντάλλαγμα της καθολικότητας της σκέψης, από την οποία αποξενώθηκε· η εξουσία του κράτους *πέρασε* στην ευγενή συνείδηση. Σε τούτη μόνο ενεργοποιείται αληθινά η κρατική εξουσία· μέσα στο *διεαυτό-Είναι* τούτης της συνείδησης η τελευταία παύει να είναι *η αδρανής ουσία*, όπως αυτή εμφανιζόταν, όταν ήταν ακραίος όρος του αφηρημένου καθεαυτό-Είναι. – Εξεταζόμενη *καθεαυτήν*, η *ανασκοπημένη εντός εαυτού κρατική εξουσία*, ή το γεγονός ότι αυτή έγινε πνεύμα, δε σημαίνει τίποτε άλλο παρά ότι αυτή *έγινε βαθμίδα της αυτοσυνείδησης*, δηλ. είναι [= υπάρχει] μόνο ως *ανηρημένη*. Έτσι τούτη είναι τώρα η ουσία ως μια τέτοια, της οποίας το πνεύμα έγκειται στο να θυσιάζεται και να διαμερίζεται, ή αυτή υπάρχει ως *πλούτος*. – Αναμφίβολα, η κρατική εξουσία εξακολουθεί να υφίσταται σύγχρονα ως μια πραγματικότητα αντίκρυ στον πλούτο, προς τον οποίο συνεχώς μετασχηματίζεται σύμφωνα με την έννοιά της· αλλά είναι μια τέτοια πραγματικότητα, της οποίας η έννοια είναι ακριβώς τούτη η κίνηση: μέσα από την υπηρεσία και τον σεβασμό, δια των οποίων αυτή γίνεται, μεταβαίνει στο αντίθετό της, στην αποξένωση της εξουσίας. Για τον εαυτό του λοιπόν ο Εαυτός με την ιδιαιτερότητά του, ο οποίος είναι η βούληση της κρατικής

εξουσίας, γίνεται μέσω της υποτίμησης της ευγενούς συνείδησης, αυτο-αλλοτριωμένη καθολικότητα, μια ολοκληρωμένη ενικότητα και συμπτωματικότητα, που εγκαταλείπεται στο έλεος κάθε ισχυρής βούλησης· ό,τι εναπομένει στον Εαυτό από την *καθολικά* αναγνωρισμένη και μη μεταβιβάσιμη ανεξαρτησία, είναι το κενό όνομα.

§ 513

Εάν λοιπόν η ευγενής συνείδηση προσδιοριζόταν ως εκείνο που θα αναφερόταν στην καθολική εξουσία με ένα τρόπο *ισότητας*, η αλήθεια τούτης της συνείδησης συνίσταται μάλλον στο να διατηρείται μέσα στην υπηρεσία της το δικό της διεαυτό-Είναι, αλλά μέσα στην απάρνηση της αυθεντικής της προσωπικότητας να είναι η πραγματική αναίρεση και το καταξέσχισμα[1] της καθολικής υπόστασης. Το πνεύμα της είναι η σχέση της τέλειας ανισότητας· από τη μια πλευρά, μέσα στην τιμή της διατηρεί τη θέλησή της· από την άλλη, μέσα στην εγκατάλειψη της τελευταίας, αλλοτριώνεται εν μέρει από την εσωτερική της οντότητα και περιέρχεται στην ύψιστη ανισότητα με τον εαυτό της, υποτάσσει δε εν μέρει στον εαυτό της την καθολική υπόσταση και την κάνει να είναι εντελώς άνιση με τον εαυτό της. – Είναι φανερό ότι έτσι η προσδιοριστικότητα, την οποία αυτή η συνείδηση είχε μέσα στην *κρίση*, όταν τη συγκρίναμε με ό,τι ονομάσθηκε χυδαία συνείδηση, έχει εξαφανισθεί και μαζί έχει επίσης εξαφανισθεί και τούτη η χυδαία συνείδηση. Η τελευταία τούτη πέτυχε το σκοπό της, δηλ. να φέρει την καθολική εξουσία υπό τον έλεγχο του διεαυτό-Είναι[2].

[§ 513] 1. Zerreißen: Θρυμματισμός, καταρράκωση.

2. Η γλώσσα της κολακείας έκανε την ευγενή συνείδηση να μη διαφέρει σε τίποτε από τη χυδαία συνείδηση· η αλλοτριωτική κίνηση του Εαυτού υποτάσσει τα πάντα στην ανάγκη να ιδιοποιηθεί την υπόσταση.

§ 514

Η αυτοσυνείδηση, έτσι εμπλουτισμένη δια της καθολικής εξουσίας, υπάρχει ως *καθολική ευεργεσία*, ή αυτή είναι ο *πλούτος*, που για τη συνείδηση είναι ο ίδιος με τη σειρά του αντικείμενο. Γιατί ο πλούτος είναι για τη συνείδηση το αναμφίβολα καθυποταγμένο καθολικό, το οποίο ωστόσο, χάρη στην πρώτη τούτη αναίρεση, δεν έχει ακόμα επανέλθει απόλυτα μέσα στον Εαυτό. – Ο *Εαυτός* δεν έχει ακόμη τον *εαυτό του* ως *Εαυτό* για αντικείμενο, αλλά την *ανηρημένη καθολική ουσία*. Εφόσον κατά πρώτον το αντικείμενο έγινε [= ήλθε στο Είναι], ό,τι είναι τεθειμένο είναι μόνο η *άμεση* αναφορά της συνείδησης σ' αυτό, η οποία [συνείδηση] δεν έχει λοιπόν εκθέσει ακόμα την ανομοιότητά της με τούτο [το αντικείμενο]· αυτή είναι η ευγενής συνείδηση, η οποία διατηρεί το διεαυτό-Είναι της στο καθολικό που έγινε επουσιώδες, κατά συνέπεια αναγνωρίζει τον πλούτο και είναι ευγνώμων απέναντι στον ευεργέτη.

§ 515

Ο πλούτος φέρει ήδη μέσα του το στοιχείο του διεαυτό-Είναι. Αυτός δεν είναι το στερημένο Εαυτού καθολικό της κρατικής εξουσίας, ή η αφελής ανόργανη φύση του πνεύματος, αλλά η κρατική εξουσία, τέτοια που μέσω της θέλησής της εμμένει σταθερά στον εαυτό της ενάντια σ' εκείνον που θέλει να την σφετερισθεί για δική του απόλαυση. Αλλ' εφόσον ο πλούτος έχει μόνο τη μορφή της ουσίας, τούτο το μονομερές διεαυτό-Είναι, το οποίο δεν είναι *καθεαυτό*, αλλά μάλλον το ανηρημένο καθεαυτό, είναι η χωρίς ουσία επάνοδος του ατόμου στον εαυτό του μέσα στα πλαίσια της απόλαυσής του. Ο ίδιος λοιπόν ο πλούτος έχει ανάγκη αναζωογόνησης, και η κίνηση της ανασκόπησής του συνίσταται σε τούτο: αυτός που είναι μόνο για τον εαυτό του, γίνεται το *καθεαυτό-και διεαυτό-Είναι*, αυτός που είναι η ανη-

ρημένη ουσία, γίνεται η ουσία· έτσι προσδέχεται μέσα του το δικό του ιδιάζον πνεύμα. – Επειδή η μορφή τούτης της κίνησης έχει ήδη αναλυθεί, τώρα είναι αρκετό, να προσδιορίσουμε εδώ το περιεχόμενό της.

§ 516

Εδώ επομένως η ευγενής συνείδηση δεν αναφέρεται στο αντικείμενο ως ουσία εν γένει· απεναντίας, είναι το ίδιο το *διεαυτό-Είναι* που συνιστά για τούτη [τη συνείδηση] μια αλλότρια οντότητα· αυτή *συναπαντά* τον Εαυτό της ως τέτοιο να είναι αλλοτριωμένος, να έχει τη μορφή μιας αντικειμενικής σταθερής πραγματικότητας, την οποία πρέπει να προσδεχτεί από ένα άλλο σταθερό διεαυτό-Είναι. Το αντικείμενό της είναι το διεαυτό-Είναι, άρα αυτό *το οποίο είναι δικό της*· αλλά επειδή αυτό είναι αντικείμενο, συνάμα είναι άμεσα μια αλλότρια πραγματικότητα, που συνθέτει ένα δικό της διεαυτό-Είναι, μια δική της βούληση· δηλ. η συνείδηση βλέπει τον Εαυτό της στην εξουσιαστική δύναμη μιας αλλότριας βούλησης[1], από την οποία [βούληση] εξαρτάται, εάν θα παραχωρήσει στη συνείδηση τον Εαυτό της.

§ 517

Η αυτοσυνείδηση μπορεί να κάνει αφαίρεση από κάθε ενική πλευρά· γι' αυτό, και σε οποιαδήποτε εξάρτηση και αν βρίσκεται από τη μια εκ των δύο, διατηρεί το αναγνωρισμένο-Είναι της και το *καθεαυτό [= ενδιάθετο] κύρος* της ως διεαυτήν-ούσα

[§ 516] 1. Ο πλούτος τώρα δεν είναι μόνο το αντικείμενο της συνείδησης, αλλά και η αιτία για να υπαχθεί η συνείδηση στην εξουσία μιας ξένης δύναμης. Η απόλυτη αποξένωση του Εαυτού τον έχει ρίξει σε μια τόσο τέλεια εξάρτηση από την ξένη βούληση ώστε το πνεύμα της ευγνωμοσύνης να μετατρέπεται σε ένα συναίσθημα μίσους και εξέγερσης ενάντια στην εξωτερική δύναμη.

ουσία. Αλλά εδώ, από την άποψη εκείνης της καθαρής *πραγματικότητας* – που είναι η πιο δική της – ή του Εγώ της, αυτή βλέπει τον εαυτό της να είναι εκτός εαυτού και να ανήκει σε έναν άλλο, βλέπει την *προσωπικότητά* της ως τέτοια να εξαρτάται από την τυχαία προσωπικότητα ενός άλλου, από τη σύμπτωση της στιγμής, από μια ιδιοτροπία, ή μερικές άλλες ασήμαντες περιστάσεις. – Μέσα στη νομική κατάσταση, ό,τι είναι στην εξουσιαστική δύναμη της αντικειμενικής ουσίας, εκδηλώνεται ως ένα *τυχαίο περιεχόμενο*, από το οποίο μπορεί κανείς να κάνει αφαίρεση, και η εξουσία δε σχετίζεται με τον *Εαυτό ως τέτοιο*· αντιθέτως, αυτός-εδώ είναι μάλλον αναγνωρισμένος. Αλλά ο Εαυτός βλέπει εδώ τη βεβαιότητα του εαυτού του εν γένει να είναι εκείνο που δεν έχει διόλου ουσία, την καθαρή του προσωπικότητα να είναι απόλυτη μη-προσωπικότητα. Το πνεύμα της ευγνωμοσύνης του είναι, συνεπώς, το συναίσθημα τόσο της πιο βαθιάς αχρειότητας όσο και της πιο ριζικής εξέγερσης. Εφόσον το ίδιο το καθαρό Εγώ βλέπει τον εαυτό του εκτός εαυτού και καταξεσχισμένο, μέσα σε τούτο το καταξέσχισμα καθετί που έχει συνέχεια και καθολικότητα, που ονομάζεται νόμος, καλό και δίκαιο, είναι συνάμα κατακερματισμένο και έχει μεταβεί στο θεμέλιο [= πέσει στο βάραθρο]· καθετί που είναι όμοιο διαλύεται, γιατί είναι παρούσα η *πιο καθαρή ανομοιότητα*, η απόλυτη μη-ουσιαστικότητα του απόλυτα ουσιαστικού, το εκτός-εαυτού-Είναι του διεαυτό-Είναι· το ίδιο το καθαρό Εγώ είναι απόλυτα αποσυντεθειμένο.

§ 518

Εάν λοιπόν τούτη η συνείδηση επανακτά πράγματι από τον πλούτο την αντικειμενικότητα του διεαυτό-Είναι και την αναιρεί, τότε αυτή όχι μόνο δεν είναι εντελής σύμφωνα με την έννοιά της, όπως η προηγούμενη ανασκόπηση, αλλά έχει συναίσθηση της μη ικανοποίησής της· η ανασκόπηση, όπου ο Εαυτός

δέχεται τον εαυτό του ως κάτι το αντικειμενικό, είναι η άμεση αντίφαση τεθειμένη μέσα στο ίδιο το καθαρό Εγώ. Ως Εαυτός, όμως, τούτη η συνείδηση υψώνεται απευθείας πάνω απ' αυτή την αντίφαση, είναι η απόλυτη ελαστικότητα, η οποία πάλι αίρει τούτο το ανηρημένο-Είναι του Εαυτού, απορρίπτει τούτη την απορριψιμότητα, σύμφωνα με την οποία το διεαυτό-Είναι του γίνεται σ' αυτόν ένα αλλότριο πράγμα, και εξανίσταται ενάντια σε μια τέτοια υποδοχή του εαυτού της· μέσα στην ίδια την *υποδοχή* είναι *για τον εαυτό της*.

[6]
[*Η γλώσσα του καταξεσχίσματος ή της καταρράκωσης*]

§ 519

Εφόσον λοιπόν η συμπεριφορά αυτής της συνείδησης είναι συνδεδεμένη με τούτο το απόλυτο καταξέσχισμα, η διαφορά αυτής της ίδιας μέσα στο πνεύμα της, [η οποία έγκειται] στο να είναι η συνείδηση προσδιορισμένη ως ευγενής έναντι της *χυδαίας* [συνείδησης], εξαφανίζεται, και αμφότερες οι συνειδήσεις είναι η ίδια [συνείδηση]. – Το πνεύμα του ευεργέτη πλούτου μπορεί ακόμη να διακρίνεται από το πνεύμα της συνείδησης που προσδέχεται την ευεργεσία, και πρέπει να εξετάζεται με ξεχωριστό τρόπο. – Το πνεύμα του πλούτου ήταν το χωρίς ουσία διεαυτό-Είναι, η εγκαταλειμμένη στο έλεος άλλων ουσία. Αλλά με την κοινοποίησή του ο πλούτος γίνεται *καθεαυτό*· έχοντας εκπληρώσει την αποστολή του, [η οποία συνίστατο] στο να αυτοθυσιασθεί, αυτός αναιρεί την ενικότητα τού να απολαμβάνει μόνο για τον εαυτό του και ως ανηρημένη ενικότητα είναι *καθολικότητα* ή *ουσία*. – Ό,τι κοινοποιεί, ό,τι εκχωρεί στους άλλους, είναι το *διεαυτό-Είναι*. Εν τούτοις, αυτός δεν παραδίδεται σαν μια φύση

που στερείται εαυτού, σαν μια απλοϊκά εκχωρούμενη συνθήκη της ζωής, αλλά ως μια αυτοσυνείδητη, αυτο-ελεγχόμενη ουσία· ο πλούτος δεν είναι η ανόργανη ισχύς του στοιχείου, την οποία η προσδεχόμενη συνείδηση ξέρει ως καθεαυτήν παροδική, αλλά η κυριαρχούσα επί του Εαυτού εξουσιαστική δύναμη, η οποία ξέρει πως ο εαυτός της είναι *ανεξάρτητος* και *αυθαίρετος*, και ταυτόχρονα ξέρει πως ό,τι αυτή χορηγεί είναι ο Εαυτός ενός άλλου. – Ο πλούτος λοιπόν συμμερίζεται με τον πελάτη [= αποδέκτη] την απορρίψιμη αχρειότητα, αλλά την εξέγερση [του πελάτη] την υποκαθιστά η αλαζονεία. Γιατί, από μια άποψη, ο πλούτος ξέρει, όπως και ο πελάτης, πως το *διεαυτό-Είναι* είναι ένα συμπτωματικό *πράγμα*· αλλά τούτος ο ίδιος είναι αυτή η συμπτωματικότητα, στη δύναμη της οποίας βρίσκεται η προσωπικότητα. Μέσα σε τούτη την αλαζονεία, που νομίζει ότι με ένα γεύμα απόκτησε τον Εαυτό ενός ξένου Εγώ, και έτσι πέτυχε να καθυποτάξει για τον εαυτό της την πιο εσωτερική ουσία του, ο πλούτος παραβλέπει την εσωτερική εξανάσταση του άλλου· αυτός παραβλέπει την ολοκληρωτική αποτίναξη όλων των δεσμών, ετούτη την καθαρή καταρράκωση, στην οποία, εφόσον η *αυτο-ισότητα* του διεαυτό-Είναι έγινε εντελώς άνιση, κάθε ισότητα, κάθε υποστασιακή ύπαρξη είναι καταρρακωμένη και η οποία συνακόλουθα καταρρακώνει [= προσβάλλει] κατ' εξοχήν τη γνώμη και την άποψη του ευεργέτη. Ο πλούτος βρίσκεται άμεσα στο χείλος αυτής της πιο εσωτερικής αβύσσου, αυτού του απύθμενου βάθους, όπου κάθε έρεισμα και υπόσταση έχει εξαφανισθεί· και μέσα σε τούτο το βάθος αυτός δε βλέπει τίποτε άλλο από ένα κοινό πράγμα, ένα άθυρμα του γούστου του, μια σύμπτωση της αυθαιρεσίας [= αυθαίρετης ανεξαρτησίας] του. Το πνεύμα του είναι η γνώμη που στερείται ολωσδιόλου ουσίας, μια επιφάνεια από την οποία το πνεύμα έχει αποδράσει.

§ 520

Όπως η αυτοσυνείδηση είχε τη δική της γλώσσα απέναντι στην κρατική εξουσία, ή το πνεύμα αναδυόταν ως πραγματικός μέσος όρος μεταξύ των δύο ακραίων όρων, έτσι αυτή έχει επίσης δική της γλώσσα απέναντι στον πλούτο, αλλά ακόμη περισσότερο έχει δική της γλώσσα η εξανάστασή της. Εκείνη, που δίνει στον πλούτο τη συνείδηση της ουσιότητάς του και έτσι κυριαρχεί επ' αυτού είναι ομοίως η γλώσσα της κολακείας, αλλά της αγενούς [κολακείας]· – διότι εκείνο, για το οποίο η γλώσσα αποφαίνεται πως είναι ουσία, το ξέρει ως την ουσία που είναι εγκαταλειμμένη, η ουσία που δεν είναι *καθεαυτήν*. Αλλά η γλώσσα της κολακείας, όπως έχουμε ήδη αναφέρει σε προγενέστερο επίπεδο, είναι ακόμη το μονομερές πνεύμα. Γιατί οι πλευρές του είναι πράγματι ο *Εαυτός* – που εξαγνισμένος, χάρη στην καλλιέργειά του μέσα στη δουλική υπηρεσία, υψώθηκε σε καθαρή ύπαρξη – και το *καθεαυτό-Είναι* της εξουσίας. Η καθαρή έννοια ωστόσο, μέσα στην οποία ο απλός *Εαυτός* και το *καθεαυτό*, ο πρώτος καθαρό Εγώ και το δεύτερο καθαρή ουσία ή νόηση, είναι το ίδιο πράγμα – ετούτη η ενότητα αμφοτέρων των πλευρών, οι οποίες βρίσκονται σε αλληλενέργεια, δεν είναι παρούσα μέσα στη συνείδηση αυτής της γλώσσας. Το αντικείμενο είναι για τούτη τη συνείδηση ακόμη το *καθεαυτό* σε αντίθεση προς τον Εαυτό· αυτό σημαίνει πως το *αντικείμενο* δεν είναι για αυτήν συνάμα ο δικός της προσωπικός *Εαυτός* ως τέτοιος. – Αλλά η γλώσσα της καταρράκωσης[1] είναι η τέλεια γλώσσα και το αληθινά υπάρχον πνεύμα όλου αυτού του κόσμου της παιδείας. Ετούτη η αυτοσυνείδηση, στην οποία προσήκει η απορρίπτουσα την απορριψιμότητα εξανάσταση, είναι άμεσα η απόλυτη αυτο-ισότητα μέσα στην απόλυτη καταρράκωση, η

[§ 520] 1. Die Sprache der Zerrissenheit.

καθαρή διαμεσολάβηση της καθαρής αυτοσυνείδησης με τον ίδιο τον εαυτό της. Αυτή είναι η ισότητα της ταυτόσημης κρίσης, μέσα στην οποία η μία και αυτή προσωπικότητα είναι τόσο υποκείμενο όσο και κατηγορούμενο. Αλλά τούτη η ταυτόσημη κρίση είναι ταυτόχρονα η άπειρη [κρίση]· γιατί αυτή η προσωπικότητα είναι απόλυτα διχασμένη, και υποκείμενο και κατηγορούμενο είναι κατ' απόλυτο τρόπο *αδιάφορα όντα*, τα οποία δεν έχουν καμιά δοσοληψία το ένα με το άλλο, δεν έχουν καμιά αναγκαία ενότητα, τόσο πολύ που το καθένα να είναι η ισχύς μιας ξεχωριστής προσωπικότητας. Το *διεαυτό-Είναι* έχει για αντικείμενο το *διεαυτό-Είναι του*, ως ένα απόλυτα *Άλλο* και σύγχρονα εξίσου άμεσα ως τον *ίδιο τον εαυτό του*, – τον εαυτό του ως ένα άλλο· όχι σαν να είχε αυτό ένα άλλο περιεχόμενο, γιατί το περιεχόμενο είναι ο ίδιος Εαυτός με τη μορφή της απόλυτης αντί-θεσης και της τελείως αδιάφορης ξεχωριστής του ύπαρξης. – Εδώ λοιπόν είναι παρόν το *πνεύμα* του ρεαλιστικά υπαρκτού κόσμου της παιδείας, το *πνεύμα* που *έχει συνείδηση* του εαυτού του μέσα στην αλήθεια του και της *έννοιάς* του.

§ 521

Το πνεύμα είναι ετούτη η απόλυτη και γενική αναστροφή και αλλοτρίωση της πραγματικότητας και της σκέψης: η *καθαρή παιδεία*[1]. Αυτό που μας διδάσκει η εμπειρία μέσα στον κόσμο τούτο, είναι πως αλήθεια δεν έχουν ούτε οι *πραγματικές*

[§ 521] 1. Το τοπίο της καθαρής παιδείας είναι η γενική κατάρρευση κάθε αξίας του πνεύματος και της ζωής. Κάθε προσδιορισμός ουσίας και εξουσίας στερείται υπόστασης και αλληλοσυμπλέκεται με τον αντίθετό του. Το πνεύμα της καθαρής παιδείας είναι τώρα το πνεύμα της απόλυτης αποξένωσης. Τούτη όμως η αποξένωση συνιστά ένα αναγκαίο στάδιο του διαλεκτικού γίγνεσθαι προς το διεαυτό-Είναι του πνεύματος και ομιλεί τη γλώσσα της τέλειας καταρράκωσης. Όσοι δεν καταλαβαίνουν αυτή τη γλώσσα διακρίνονται για «ακαλλιέργητη ασκεψία».

ουσίες της εξουσίας και του πλούτου, ούτε οι καθορισμένες τους *έννοιες*: Καλό και Κακό, ή η συνείδηση του Καλού και του Κακού, η ευγενής και η χυδαία συνείδηση· απεναντίας, όλα αυτά τα στάδια [του πνεύματος] αναστρέφονται μάλλον το ένα μέσα στο άλλο και το καθένα είναι το αντίθετο του ίδιου του εαυτού του. – Η καθολική εξουσία, που είναι η *υπόσταση*, με το να αποκτά, χάρη στην αρχή της ατομικότητας, τη δική της πνευματική φύση, δέχεται τον ξεχωριστό της Εαυτό μόνο ως το όνομα και, ενώ [φαίνεται να] συνιστά *πραγματική* δύναμη, είναι μάλλον η αδύναμη ουσία, που αυτοθυσιάζεται. – Αλλά τούτη η αυτο-εγκαταλειμμένη και χωρίς Εαυτό ουσία ή ο Εαυτός που έγινε πράγμα είναι μάλλον η επάνοδος της ουσίας μέσα στον ίδιο τον εαυτό της· αυτή είναι το *διεαυτό-Είναι που είναι για τον εαυτό του*, η ύπαρξη του πνεύματος. – Οι *σκέψεις* αυτών των ουσιών, του *Καλού* και του *Κακού*, αναστρέφονται επίσης μέσα σε τούτη τη [διαλεκτική] κίνηση· ό,τι είναι προσδιορισμένο ως καλό, είναι κακό· ό,τι είναι προσδιορισμένο ως κακό, είναι καλό. Όταν κανείς κρίνει τη συνείδηση του καθενός απ' αυτούς τους αναβαθμούς ως την ευγενή και χυδαία συνείδηση, στην αληθινή τους διάσταση αυτοί είναι μάλλον όχι λιγότερο το Ανεστραμμένο [Verkehrte] αυτού που ετούτοι οι προσδιορισμοί οφείλουν να είναι: η ευγενής συνείδηση είναι χυδαία και αποβεβλημένη σε ευθεία αναλογία με την μετατροπή του απόβλητου [και εκχυδαϊσμένου] χαρακτήρα [της συνείδησης] σε ευγένεια τής πλέον καλλιεργημένης ελευθερίας της αυτοσυνείδησης. – Από μορφική άποψη, καθετί είναι ομοίως, *κατά την εξωτερική του εκδήλωση*, το Ανεστραμμένο εκείνου που αυτό είναι *διεαυτό*· και πάλι αυτό δεν είναι στ' αλήθεια ό,τι είναι διεαυτό· αντιθέτως, είναι κάτι άλλο απ' αυτό που θέλει να είναι· το διεαυτό-Είναι είναι μάλλον η απώλεια του εαυτού του, και η αλλοτρίωση του εαυτού είναι μάλλον η αυτοσυντήρηση [= διάσωση του Εαυτού]. – Ιδού λοιπόν αυτό που είναι παρόν: όλοι οι αναβαθμοί ασκούν προς αλλήλους μια καθολική δικαιοσύνη, καθένας αυτός καθεαυτόν

αυτο-αλλοτριώνεται ακριβώς τόσο, όσο εισχωρεί και διαμορφώνεται μέσα στο αντίθετό του και κατ' αυτό τον τρόπο το αναστρέφει. – Αλλά το αληθινό πνεύμα είναι ακριβώς τούτη η ενότητα των απόλυτα χωριστών ακραίων όρων· και αυτό, ως ο μέσος όρος τους, μόνο μέσω της *ελεύθερης πραγματικότητας* τούτων των *στερημένων Εαυτού* ακραίων όρων φτάνει, πράγματι, στην ύπαρξη. Η πραγματική του ύπαρξη είναι η γενική *ομιλία* [= *γλώσσα*] και το κατακερματιστικό *κρίνειν*, το οποίο διαλύει όλους εκείνους τους αναβαθμούς που υποτίθεται ότι ισχύουν ως ουσίες και πραγματικά μέλη του όλου και το οποίο είναι εξίσου το αυτοδιαλυόμενο παιχνίδι [τούτου του πνεύματος] με τον εαυτό του. Ετούτο το κρίνειν και η ομιλία, συνεπώς, είναι το αληθές και ακατάβλητο, ενώ αυτά υποτάσσουν το καθετί· αυτά είναι εκείνο, με το οποίο έχουμε *αληθινά μόνο* να κάνουμε μέσα σε τούτο τον ρεαλιστικά υπαρκτό κόσμο. Κάθε τμήμα αυτού του κόσμου καταλήγει σε τούτο το αποτέλεσμα: να εκφράζεται το πνεύμα του ή να γίνεται συζήτηση πνευματωδώς γι' αυτό και να λέγεται περί τούτου ό,τι αυτό είναι. – Η έντιμη συνείδηση εκλαμβάνει κάθε στάδιο ως μια παραμόνιμη ουσιότητα και είναι η ακαλλιέργητη ασκεψία που αγνοεί πως αυτή πράττει ακριβώς το αντίστροφο. Η καταρρακωμένη συνείδηση, απεναντίας, είναι η συνείδηση της αναστροφής και μάλιστα της απόλυτης αναστροφής· μέσα σε τούτη τη συνείδηση το κυρίαρχο στοιχείο είναι η έννοια· αυτή συναθροίζει τις σκέψεις, που για την έντιμη συνείδηση κείτονται τόσο απόμακρα η μια από την άλλη, και η γλώσσα της κατ' επέκταση είναι πνευματώδης.

[γ]
[*Η ματαιότητα της παιδείας*]

§ 522

Το περιεχόμενο αυτού που λέει το πνεύμα για τον εαυτό του και περί του εαυτού του είναι λοιπόν η αναστροφή κάθε έννοιας και ρεαλιστικής πραγματικότητας, η καθολική απάτη του εαυτού του και των άλλων· και η αναισχυντία να βρίσκει έκφραση τούτη η απάτη, είναι ακριβώς γι' αυτό η μέγιστη αλήθεια. Αυτός ο λόγος [Rede] είναι η παραφροσύνη του μουσικού, «ο οποίος συσσώρευσε και ανέμιξε τριάντα τόσες άριες, ιταλικές, γαλλικές, τραγικές, κωμικές, κάθε είδους· τώρα με ένα βαθύ μπάσο κατέβηκε μέχρι την κόλαση, ύστερα συστέλλοντας το λαρύγγι διέρρηξε τον ουράνιο θόλο με ένα φαλσέττο, διαδοχικά μανιώδης, κατευνασμένος, επιτακτικός και σκωπτικός»[1]. – Στην ήσυχη συνείδηση, που με έντιμο τρόπο συνθέτει τη μελωδία του Καλού και Αληθούς μέσα στην κανονικότητα[2] των μουσικών τόνων, δηλ. σε μία νότα [= στην αρμονία του ήχου], αυτός ο λόγος εμφανίζεται ως «μια μωρολογία σοφίας και τρέλας, ως ένα σύμφυρμα επιδεξιότητας και προστυχιάς, ένα σύμφυρμα από ορθές όσο και εσφαλμένες ιδέες, ένα σύγκραμα από μια γενική αναστροφή του αισθήματος, τέλεια αναισχυντία, όσο και ολάκερη ειλικρίνεια και αλήθεια. Αυτή δεν θα μπορέσει να αποφύγει να εισδύσει μέσα σε όλους αυτούς τους τόνους και να διατρέξει πάνω-κάτω όλη την κλίμακα των συναισθημάτων, από τη βαθύτατη καταφρόνηση και απόρριψη μέχρι τον ύψιστο

[§ 522] 1. Είναι απόσπασμα από τον «ανηψιό του Ραμώ» του Ντιντερό. Και το ακόλουθο κείμενο προέρχεται από το ίδιο έργο, ενώ όλες οι σκέψεις του Χέγκελ εδώ σχετίζονται με το έργο. Τον διάλογο αυτό ο Χέγκελ τον γνώρισε από μετάφραση του Goethe στα γερμανικά το 1805.

2. Gleichheit: Ομοιότητα.

θαυμασμό και συγκίνηση· αλλά μια γελοία χροιά, αναμεμειγμένη με τα τελευταία τούτα, θα είναι εκείνο που τα οδηγεί σε εκφυλισμό». Αλλά εκείνα θα βρουν στην ειλικρίνειά τους μια τάση συμφιλίωσης, στο παλλόμενο βάθος τους μια παντοδύναμη ορμή, η οποία αποδίδει το πνεύμα στον ίδιο του τον εαυτό.

§ 523

Εάν εξετάσουμε το λόγο του πνεύματος που έχει σαφή αντίληψη της σύγχυσής του σε αντιδιαστολή με το λόγο εκείνης της *απλής συνειδησης* του Αληθούς και του Καλού, τότε αυτός-εδώ δε μπορεί απέναντι στην ειλικρινή και αυτοσυνείδητη ευφράδεια του πνεύματος της παιδείας παρά να είναι μονοσύλλαβος· διότι τίποτα δε μπορεί να πει σε τούτο [το πνεύμα] η απλή συνείδηση, που να μην το ξέρει και να μην το λέει το πνεύμα από μόνο του. Εάν δε αυτή χωρεί πέρα και πάνω από τον μονοσύλλαβο χαρακτήρα της, τότε αυτή λέει ως εκ τούτου το ίδιο πράγμα, που εκφράζει τούτο [το πνεύμα]· έτσι όμως διαπράττει επιπρόσθετα την ανοησία να νομίζει πως λέει κάτι καινούριο και διαφορετικό. Οι ίδιες οι συλλαβές της: *επαίσχυντος*, *χυδαίος*, είναι ήδη τούτη η ανοησία, διότι εκείνο [το πνεύμα] τις λέει για τον ίδιο τον εαυτό του. Εάν αυτό το πνεύμα αναστρέφει μέσα στον λόγο του καθετί το μονότονο, επειδή τούτη [η μονότονη] αυτο-ισότητα είναι μόνο μια αφαίρεση, μέσα στην πραγματικότητά του όμως συνιστά αυτή καθεαυτήν την αναστροφή· εάν, απεναντίας, η ευθυτενής συνείδηση λαμβάνει υπό την προστασία της το Καλό και Ευγενές, δηλ. αυτό που διατηρείται μέσα στην εξωτερίκευσή του όμοιο με τον εαυτό του, με τον μόνο δυνατό για την περίπτωση τρόπο, [με το να λέει] δηλ. ότι το Καλό και Ευγενές δε χάνει την αξία του, επειδή είναι *συνδεδεμένο* με το Κακό ή *αναμεμειγμένο* μαζί του, αφού τούτο-εδώ είναι η *συνθήκη* και η *αναγκαιότητά* του, [και] εδώ έγκειται η *σοφία* της φύσης· τότε αυτή η συνείδηση, όταν

νομίζει ότι αντιφάσκει, δε λέει τίποτε άλλο από το να συνοψίζει με τετριμμένο τρόπο το περιεχόμενο του λόγου του πνεύματος, ο οποίος έτσι αστόχαστα, με το να μετατρέπει σε *συνθήκη* και *αναγκαιότητα* του Ευγενούς και του Καλού το *αντίθετο* του Ευγενούς και του Καλού, νομίζει ότι λέει κάτι διαφορετικό από τούτο, πως δηλ. αυτό που ονομάζεται ευγενές και καλό στην ουσία του είναι το Ανεστραμμένο του εαυτού του, έτσι όπως το Κακό είναι αντίστροφα το Έξοχο.

§ 524

Εάν η απλή συνείδηση υποκαθιστά τούτη την χωρίς πνεύμα *σκέψη* με την *πραγματικότητα* του Έξοχου, παραθέτοντας ένα *παράδειγμα* μιας φανταστικής περίπτωσης, ή ακόμη ενός αληθινού ανέκδοτου[1], και δείχνει έτσι ότι αυτό [το Έξοχο] δεν είναι ένα κενό όνομα, αλλά *υπάρχει πραγματικά*, τότε ό,τι αντίκειται [στο Έξοχο] είναι η *καθολική* πραγματικότητα της ανεστραμμένης δραστηριότητας του ρεαλιστικά υπαρκτού κόσμου στο σύνολό του, μέσα στον οποίο εκείνο το παράδειγμα συνιστά κάτι το εντελώς εξατομικευμένο και μεμονωμένο, eine Espéce[2]· και το να εκθέτει κανείς την ύπαρξη του Καλού και του Ευγενούς ως ένα μεμονωμένο ανέκδοτο – είτε επινοημένο είτε αληθινό – είναι το χειρότερο από όλα όσα μπορεί κανείς να πει γι' αυτήν. – Εάν τελικά η απλή συνείδηση απαιτεί τη διάλυση όλου αυτού του κόσμου της αναστροφής, εν τούτοις αυτή δε μπορεί να απαιτεί την απομάκρυνση του *ατόμου* απ' αυτό τον κόσμο, γιατί ο Διογένης μέσα στο πιθάρι είναι καθορισμένος απ' αυτόν· και το να τίθεται μια τέτοια απαίτηση στο ενικό άτομο είναι ακριβώς εκείνο που ισχύει ως το κακό, [γιατί το κακό συνίσταται στο] να

[§ 524] 1. Όπως η περίπτωση του Διογένη, τον οποίο αναφέρει στη συνέχεια και απαντά μέσα στον «ανηψιό του Ραμώ».

2. Ένα είδος πράγματος.

μεριμνά το άτομο *για τον εαυτό του ως ενικό*. Αν όμως η απαίτηση αυτής της απομάκρυνσης απευθύνεται στην καθολική *ατομικότητα*, τότε δε μπορεί να έχει τη σημασία της εγκατάλειψης από το Λόγο της πνευματικά καλλιεργημένης συνείδησης, στην οποία αυτός έχει φτάσει, ούτε της επαναβύθισης του εκτεταμένου πλούτου των σταδίων του στην απλότητα της φυσικής καρδιάς, και του ξανακυλήματος μέσα στην αγριότητα και στα πρόθυρα της ζωώδους συνείδησης, η οποία αποκαλείται φύση και αθωότητα· απεναντίας, η απαίτηση τούτης της διάλυσης μπορεί να απευθύνεται μόνο στο *πνεύμα* της ίδιας της παιδείας, για να επανακάμψει ως *πνεύμα* στον εαυτό του, έξω από τη σύγχυσή του, και να αποκτήσει μια ακόμη ανώτερη συνείδηση.

§ 525

Αλλά στην πράξη το πνεύμα έχει ήδη καθεαυτό επιτελέσει τούτο. Η καταξεσχισμένη συνείδηση, που έχει συνείδηση του καταξεσχίσματός της και το εκφράζει ανοικτά, αποτελεί τον υπέρτατο χλευασμό για την ύπαρξη, για τη σύγχυση του όλου, όσο και για τον ίδιο τον εαυτό της· ταυτόχρονα όμως είναι η ηχώ – που αποπαύει, αλλά ακούγεται ακόμη – όλης ετούτης της αναστάτωσης. – Αυτή η ματαιότητα κάθε πραγματικότητας και κάθε καθορισμένης έννοιας – ματαιότητα που γνωρίζει τον εαυτό της ως τέτοιο – είναι η διπλασιασμένη ανασκόπηση του ρεαλιστικά υπαρκτού κόσμου μέσα στον ίδιο τον εαυτό του· τη μια φορά, μέσα σε *τούτο τον Εαυτό* της συνείδησης, ως *αυτόν*, την άλλη φορά μέσα στην καθαρή *καθολικότητα* αυτής της ίδιας ή μέσα στη νόηση. Στην πρώτη περίπτωση το πνεύμα που γύρισε στον εαυτό του έστρεψε το βλέμμα του στον κόσμο της πραγματικότητας και επί πλέον τον έχει για σκοπό του και άμεσο περιεχόμενο· στην άλλη περίπτωση όμως το βλέμμα του είναι στραμμένο αφενός προς τον εαυτό του και αρνητικά προς

αυτό τον κόσμο, αφετέρου δε προς τον ουρανό, μακριά απ' αυτόν [τον κόσμο], και το επέκεινα του κόσμου τούτου είναι το αντικείμενό του.

§ 526

Σε κείνη την πρώτη επάνοδο [του πνεύματος] μέσα στον Εαυτό η *ματαιότητα* όλων των *πραγμάτων* είναι η δική του *ιδιαίτερη ματαιοδοξία*[1] ή αυτό *είναι* ματαιόδοξο. Είναι ο Εαυτός που υπάρχει για τον εαυτό του· ο οποίος ξέρει όχι μόνο να εκφέρει κρίση και να ακριτολογεί για καθετί, αλλά να εκφράζει με τρόπο πνευματώδη τις συμπαγείς ουσίες της πραγματικότητας καθώς και τους σταθερούς προσδιορισμούς, που θέτει η κρίση, μέσα στην *αντίφασή* τους· και τούτη η αντίφαση είναι η αλήθεια τους. – Από την άποψη της μορφής αυτός ξέρει ότι καθετί είναι αυτο-αλλοτριωμένο: το *διεαυτό-Είναι* χωρισμένο από το *καθεαυτό-Είναι*, το νομιζόμενο και ο σκοπός από την αλήθεια· και από αμφότερα πάλι το *Είναι για άλλο*, η προφασιζόμενη γνώμη από την αυθεντική γνώμη, το αληθινό Πράγμα και την γνήσια πρόθεση. – Ξέρει λοιπόν να εκφράζει ορθά κάθε βαθμίδα [του πνεύματος] σε σχέση με την αντίθεσή του, εν γένει [να εκφράζει με ακρίβεια] την αναστροφή όλων· ξέρει καλύτερα απ' ό,τι είναι η καθεμιά, τι είναι η καθεμιά, ανεξάρτητα από το ποια είναι η ειδική της σύσταση. Εφόσον ο Εαυτός ξέρει το υποστασιακό από την πλευρά της *ασυμφωνίας* και της *διαμάχης*, την οποία ενοποιεί μέσα του, αλλά όχι από την πλευρά τούτης της ενοποίησης, κατανοεί ασφαλώς άριστα να *κρίνει* το υποστασιακό, αλλά έχει απολέσει την ικανότητα να το *συλλαμβάνει*. –

[§ 526] 1. Eitelkeit. Εδώ ο Χέγκελ χρησιμοποιεί τη λέξη με τη διπλή της σημασία: όταν τη συσχετίζει με τα πράγματα μιλά για ματαιότητα όλων των πραγμάτων (Eitelkeit aller Dinge)· αλλ' όταν τη συσχετίζει με τη συνείδηση ή το πνεύμα θέλει να τονίσει τη ματαιοδοξία τους. Είναι η ματαιοδοξία του υποκειμένου που καταδείχνει τη ματαιότητα των πραγμάτων και αντίστροφα.

Γι' αυτό, τούτη η ματαιοδοξία έχει ανάγκη από τη ματαιότητα όλων των πραγμάτων, για να ανταποδώσει απ' αυτά τη συνείδηση του Εαυτού στον εαυτό του· ο Εαυτός, συνεπώς, παράγει την ίδια τούτη τη ματαιότητα[2], και είναι η ψυχή, η οποία φέρει τούτη [την ματαιότητα]. Δύναμη [= εξουσία] και πλούτος είναι οι ύψιστοι τελικοί σκοποί του μόχθου του, αυτός ξέρει ότι με την αυταπάρνηση και τη θυσία μορφοποιείται σε καθολικό, φτάνει να γίνει κάτοχος τούτου και σε τούτη την κατοχή βρίσκει μια καθολική αναγνώριση και αποδοχή· κρατική εξουσία και πλούτος είναι οι πραγματικές αναγνωρισμένες δυνάμεις. Αλλά το ίδιο τούτο το αναγνωρισμένο κύρος του είναι μάταιο· και ακριβώς, με το να γίνεται κύριος αυτών [των δυνάμεων], ο Εαυτός ξέρει ότι αυτές δεν είναι αυθύπαρκτες ουσίες, αλλά πως αυτός είναι η εξουσιαστική τους δύναμη, ενώ οι τελευταίες τούτες είναι μάταια πράγματα. Το γεγονός ότι ο Εαυτός τις υπερβαίνει με το να τις κατέχει, είναι αυτό που ο ίδιος εκφράζει μέσα στην σπινθηροβόλα γλώσσα του πνεύματος, η οποία κατά ταύτα είναι το ύψιστο διαφέρον[3] του και η αλήθεια του όλου· μέσα σε τούτη τη γλώσσα *αυτός* ο Εαυτός, [εννοημένος] ως ετούτος ο καθαρός Εαυτός που δεν πλαισιώνεται σε πραγματικούς ούτε νοερούς προσδιορισμούς, γίνεται για τον εαυτό του πνευματικός Εαυτός που έχει αυθεντικά καθολική ισχύ. Αυτός *είναι* η αυτο-κατασχιζόμενη φύση όλων των σχέσεων και το συνειδητό καταξέσχισμα τούτων· αλλά μόνο ως εξεγερμένη αυτοσυνείδηση είναι που αποκτά γνώση [και επίγνωση] του δικού του καταξεσχίσματος, και μόνο μέσα σε τούτη τη γνώση έχει αρθεί άμεσα πάνω από τούτο [το καταξέσχισμα]. Μέσα σε κείνη την ματαιότητα, όλο το περιεχόμενο μετατρέπεται σε ένα αρνητικό, το οποίο δε μπορεί πλέον να συλλαμβάνεται με θετική σημασία· το θετικό

2. Των πραγμάτων, αλλά και τη δική του ματαιοδοξία.

3. Interesse. Με τη διπλή σημασία του ενδιαφέροντος και του συμφέροντος.

αντικείμενο είναι μόνο το *ίδιο το καθαρό Εγώ*, και η καταρρακωμένη συνείδηση είναι *καθεαυτήν* τούτη η καθαρή αυτο-ισότητα της αυτοσυνείδησης που επανήλθε στον εαυτό της.

b
Η ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ Η ΚΑΘΑΡΗ ΔΙΑΝΟΗΣΗ

[I.]
[Η ΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ]

§ 527

Το πνεύμα της αυτο-αλλοτρίωσης έχει την ύπαρξή του μέσα στον κόσμο της παιδείας· αλλ' εφόσον τούτο το όλο έχει αλλοτριωθεί *από* τον εαυτό του, στο επέκεινα εκείνου του κόσμου κείται ο μη-πραγματικός κόσμος *της καθαρής συνείδησης* ή της *νόησης*. Το περιεχόμενό του είναι το καθαρά νοούμενο, η νόηση είναι το απόλυτο στοιχείο του. Εφόσον όμως η νόηση είναι κατ' αρχήν το *στοιχείο* αυτού του κόσμου, η συνείδηση *έχει* μόνο ετούτες τις σκέψεις, αλλά ακόμα δεν τις *σκέπτεται* ή δεν ξέρει πως αυτές είναι σκέψεις· απεναντίας, για τη συνείδηση αυτές είναι [= υπάρχουν] με τη μορφή της *παράστασης*[1]. Γιατί αυτή,

---

[§ 527] 1. Η συνείδηση, στο τωρινό στάδιο αποξένωσης του εαυτού της απλώς *κατέχει* αυτές τις σκέψεις, χωρίς η ίδια να είναι σκέψη [= νόηση]. Είναι καθεαυτήν ο κόσμος της νόησης, όχι όμως και διεαυτήν. Γι' αυτό δε μπορεί να αναγνωρίσει ακόμη ότι ο μη-πραγματικός κόσμος της νόησης που βρίσκεται εκείθεν του αποξενωμένου κόσμου της παιδείας είναι ο δικός της κόσμος. Αυτό λοιπόν που είναι η συνείδηση για μας δεν έγινε ακόμα για τον εαυτό της. Αυτή είναι η παράσταση ενός άλλου κόσμου που προέκυψε από την άρνηση του πρώτου κόσμου και το περιεχόμενο του οποίου αυτή δε μπορεί να

εξερχόμενη από την πραγματικότητα, εισέρχεται μέσα στην καθαρή συνείδηση, αλλά η ίδια είναι ακόμη εν γένει μέσα στη σφαίρα και την προσδιοριστικότητα της πραγματικότητας. Μόνο *καθεαυτήν* είναι που η κατεσχισμένη [= καταρρακωμένη] συνείδηση συνθέτει την *αυτο-ισότητα* της καθαρής συνείδησης, γεγονός που συνειδητοποιούμε εμείς, όχι αυτή η ίδια. Τούτη λοιπόν, είναι μόνο η *άμεση* ανύψωση, όχι ακόμα ολοκληρωμένη εντός εαυτού, και έχει μέσα της ακόμα την αντι-θετική αρχή, από την οποία καθορίζεται, χωρίς να έχει γίνει κύριος τούτης μέσα από την κίνηση της διαμεσολάβησης. Γι' αυτό η ουσία της σκέψης της ισχύει γι' αυτήν ως *ουσία* όχι μόνο με τη μορφή του αφηρημένου καθεαυτό, αλλά με κείνη μιας *κοινής πραγματικότητας*, μιας πραγματικότητας, η οποία έχει απλώς υψωθεί σε ένα άλλο στοιχείο, χωρίς να έχει απολέσει μέσα σε τούτο το στοιχείο την προσδιοριστικότητα μιας μη νοούμενης πραγματικότητας. – Είναι ουσιώδες να γίνεται διάκριση από το *καθεαυτό*, το οποίο είναι η ουσία της *στωϊκής* συνείδησης. Αυτό που μετρά για τούτη τη συνείδηση είναι μόνο η *μορφή της σκέψης* ως τέτοιας, η οποία έχει επί πλέον αποσπάσει από την πραγματικότητα κάθε ξένο προς αυτή περιεχόμενο· αλλά για κείνη τη συνείδηση αυτό που μετρά δεν είναι η *μορφή της σκέψης*. – Παρόμοια, αυτή είναι ουσιαστικά διαφορετική από το *καθεαυτό* της ενάρετης συνείδησης, για την οποία η ουσία, ενώ σχετίζεται με την πραγματικότητα και αποτελεί ουσία της ίδιας της πραγματικότητας, αρχικά ωστόσο είναι μόνο μια μη-πραγματική ουσία. – Για κείνη τη συνείδηση όμως αυτή [η ουσία], αν και εκείθεν της πραγματικότητας, θεωρείται ότι είναι πραγματική ουσία. Κατά τον ίδιο τρόπο, το καθεαυτό Δίκαιο και Καλό [στη σφαίρα] του νομοθετούντος Λόγου και το καθολικό της συνείδησης που εξετάζει τους νόμους δεν έχουν τον προσδιορισμό της πραγματικότη-

---

συλλάβει, γιατί το Είναι της βρίσκεται ακόμα πληγμένο από την αλλοτρίωση. Αυτό είναι η πίστη.

τας. – Εάν, συνεπώς, η καθαρή νόηση έπεσε μέσα στον κόσμο της παιδείας, ως μια πλευρά της αλλοτρίωσης, δηλ. ως το μέτρο κρίσης του αφηρημένου Καλού και Κακού, τότε, έχοντας διαβεί μέσα από την κίνηση του όλου, είναι εμπλουτισμένη με το στοιχείο της πραγματικότητας, και κατ' ακολουθίαν του περιεχομένου. Αλλά τούτη η πραγματικότητα της ουσίας είναι συγχρόνως απλώς μια πραγματικότητα της *καθαρής*, όχι της *πραγματικής* συνείδησης· αν και υψωμένη στο στοιχείο της νόησης, αυτή δεν θεωρείται ακόμα σκέψη για τούτη τη συνείδηση, αλλά για την τελευταία μάλλον κείται εκείθεν της δικής της προσωπικής πραγματικότητας· γιατί εκείνη [η πραγματικότητα] είναι η φυγή από τούτη [την πραγματικότητα].

§ 528

Η *θρησκεία* – γιατί είναι πρόδηλο πως ο λόγος περί αυτής είναι –, έτσι όπως εδώ κάνει την εμφάνισή της ως η πίστη του κόσμου της παιδείας, απέχει πολύ ακόμα από το να αναδύεται όπως είναι *καθεαυτήν και διεαυτήν*. – Ήδη την έχουμε δει σε άλλες χαρακτηριστικές μορφές, δηλ. ως *δυστυχή συνείδηση*, ως μόρφωμα της ανυπόστατης κίνησης της ίδιας της συνείδησης. – Στην αντικειμενική ηθική υπόσταση επίσης εκδηλώθηκε ως πίστη στον κάτω κόσμο, παρά το γεγονός ότι η συνείδηση του αποβιώσαντος πνεύματος για την ακρίβεια δεν είναι *πίστη*, δεν είναι η ουσία που έχει τεθεί μέσα στο στοιχείο της καθαρής συνείδησης εκείθεν του πραγματικού· αντίθετα, η ίδια η πίστη έχει άμεση παρουσία· το στοιχείο της είναι η οικογένεια. – Εδώ όμως η θρησκεία έχει εν μέρει ανακύψει από την *υπόσταση* και είναι καθαρή συνείδηση της ίδιας· εν μέρει, τούτη η καθαρή συνείδηση είναι αλλοτριωμένη από την πραγματική της [συνείδηση], η *ουσία* [είναι αλλοτριωμένη] από την *ύπαρξή* της. Να λοιπόν που αυτή πράγματι δεν είναι πλέον η ανυπόστατη κίνηση της συνείδησης, αλλά έχει ακόμα το χαρακτηριστικό γνώρισμα

της αντίθεσης προς την πραγματικότητα, ως *αυτή* [την πραγματικότητα] εν γένει, και προς την αυτοσυνείδηση ιδιαίτερα· συνεπώς, αυτή δεν είναι ουσιαστικά παρά μια *πίστη*.

§ 529

Ετούτη η *καθαρή συνείδηση* της απόλυτης ουσίας είναι μια *αλλοτριωμένη [συνείδηση]*. Μένει να δούμε ακριβέστερα πως προσδιορίζεται εκείνο του οποίου αυτή είναι το άλλο, και πρέπει να την εξετάσουμε μόνο στη σύνδεσή της με τούτο το άλλο. Κατ' αρχήν δηλ. αυτή η καθαρή συνείδηση φαίνεται να έχει απέναντί της μόνο τον *κόσμο* της πραγματικότητας· αλλά με το να είναι η φυγή από τον κόσμο τούτο και κατ' επέκταση η *προσδιοριστικότητα* της *αντίθεσης* [προς τον τελευταίο], αυτή φέρει προς την πλευρά της τούτο τον κόσμο· η καθαρή συνείδηση, συνεπώς, είναι ουσιαστικά αλλοτριωμένη από τον εαυτό της στο εσωτερικό του εαυτού της και η πίστη συγκροτεί μόνο μια πλευρά της. Σύγχρονα η άλλη πλευρά έχει ήδη έλθει σε γένεση για μας. Η καθαρή συνείδηση δηλ. είναι έτσι η αντανάκλαση έξω από τον κόσμο της παιδείας, με τρόπο που η υπόσταση αυτού του κόσμου, καθώς και οι μάζες, στις οποίες αυτή διαρθρώνεται, δείχνουν να είναι εκείνο που αυτές είναι καθεαυτές, δηλ. *πνευματικές* ουσιότητες, απόλυτα αεικίνητες κινήσεις ή προσδιορισμοί, οι οποίοι αίρονται άμεσα μέσα στο αντίθετό τους. Η ουσία τους, η απλή συνείδηση, είναι λοιπόν η απλότητα της *απόλυτης διαφοράς*, η οποία άμεσα δεν είναι διαφορά. Έτσι αυτή είναι το καθαρό *διεαυτό-Είναι*, όχι [εκείνο] *αυτού του ενικού-Είναι*, αλλά ο καθεαυτόν *καθολικός* Εαυτός ως αεικίνητη κίνηση, η οποία εφορμά και εισβάλλει στην *ήρεμη [= παθητική] ουσία του πράγματος*. Μέσα λοιπόν σε τούτο τον Εαυτό είναι παρούσα η βεβαιότητα, που ξέρει άμεσα τον εαυτό της ως αλήθεια· είναι παρούσα η καθαρή νόηση ως η *απόλυτη έννοια* μέσα στην ισχύ της *αρνητικότητάς* της, η οποία εξολοθρεύει κάθε

αντικειμενική ουσία που οφείλει να είναι αντίθετη προς τη συνείδηση και την μετατρέπει σε ένα Είναι της συνείδησης. – Ετούτη η καθαρή συνείδηση συνάμα είναι όχι λιγότερο *απλή*, επειδή η διαφορά της δεν είναι διόλου διαφορά. [Εννοημένη] όμως ως ετούτη η μορφή της απλής ανασκόπησης εντός εαυτού, η συνείδηση είναι το στοιχείο της πίστης, μέσα στο οποίο το πνεύμα έχει την προσδιοριστικότητα *της θετικής καθολικότητας*, του *καθεαυτό-Είναι* σε αντίθεση προς εκείνο το διεαυτό-Είναι της αυτοσυνείδησης. – Απωθημένο το πνεύμα μες στον εαυτό του έξω από τον στερημένο ουσίας, απλώς αυτοδιαλυόμενο κόσμο, είναι, σύμφωνα, με την αλήθεια του, σε αχώριστη ενότητα τόσο η *απόλυτη κίνηση* και *αρνητικότητα* της εκδήλωσής του όσο και η εσωτερικά *ικανοποιημένη* ουσία τους και η θετική τους *ηρεμία*. Αλλά με το να υπόκεινται εν γένει στην προσδιοριστικότητα της *αλλοτρίωσης* αυτά τα δύο στάδια, λαβαίνουν χώρα χωριστά υπό τη μορφή μιας αναδιπλασιασμένης συνείδησης. Εκείνη είναι η *καθαρή διανόηση*[1], [ειλημμένη] ως η πνευματική *διαδικασία* που εστιάζεται μέσα στη συνείδηση του *Εαυτού*, που είναι αντιμέτωπη με τη συνείδηση του θετικού, με τη μορφή της αντικειμενικότητας ή της παράστασης και στρέφεται ενάντιά της· αλλά το αντικείμενο που ιδιάζει στην καθαρή διανόηση είναι μόνο το *καθαρό Εγώ*. – Η απλή συνείδηση του θετικού ή της ήρεμης αυτο-ισότητας έχει, απεναντίας, για αντικείμενο την εσωτερική *ουσία* ως ουσία. Η καθαρή διανόηση, συνεπώς, δεν έχει καταρχήν κανένα περιεχόμενο από την πλευρά της, επειδή αυτή είναι

[§ 529] 1. Reine Einsicht. Ο όρος αυτός υποδηλώνει τη διείσδυση του πνεύματος ως Λόγου στον κόσμο του αντικειμένου και τη συνακόλουθη άρνησή του που οδηγεί το πνεύμα να αποκτά καθαρή γνώση του εαυτού και να γίνεται διαφωτιστικός Λόγος (aufklärerische Vernunft). Αυτή η νοητική διείσδυση, η εγκατανόηση [Einsicht (εφεξής μεταφράζω: διανόηση)] που δεν έχει ακόμη πραγματοποιηθεί εδώ θα βρεθεί σε διαμάχη με την πίστη και θα αποτελέσει την άλλη πορεία της συνείδησης έναντι της αναδίπλωσής της μέσα στον κόσμο της πίστης.

το αρνητικό διεαυτό-Είναι· αντιθέτως, είναι η πίστη, στην οποία ανήκει το περιεχόμενο, χωρίς διανόηση. Εάν η καθαρή διανόηση δε βγαίνει έξω από την αυτοσυνείδηση, η πίστη ασφαλώς έχει το περιεχόμενό της μέσα στο στοιχείο της καθαρής αυτοσυνείδησης, αλλά μέσα στη *νόηση*, όχι σε *έννοιες*, *μέσα στην καθαρή συνείδηση, όχι μέσα στην καθαρή αυτοσυνείδηση*. Γι' αυτό η πίστη είναι πράγματι καθαρή συνείδηση της *ουσίας*, δηλ. του *απλού Εσωτερικού* και άρα *είναι* νόηση – το κύριο στοιχείο μέσα στη φύση της πίστης, το οποίο συνήθως παραβλέπεται. Η *αμεσότητα* της παρουσίας της ουσίας μέσα σ' αυτήν έγκειται στο ότι το αντικείμενό της είναι *ουσία*, δηλ. *καθαρή σκέψη*. Αλλά τούτη η *αμεσότητα*, εφόσον η *νόηση* εισχωρεί μέσα στη *συνείδηση* ή η καθαρή συνείδηση μέσα στην αυτοσυνείδηση, προσλαμβάνει τη σημασία ενός αντικειμενικού *Είναι*, που βρίσκεται εκείθεν της συνείδησης του Εαυτού. Μέσω τούτης της σημασίας, την οποία προσλαμβάνει η αμεσότητα και η απλότητα της *καθαρής* νόησης μέσα στη *συνείδηση*, συμβαίνει η *ουσία* της πίστης να μην είναι πλέον [καθαρή] νόηση, αλλά να πέφτει στο επίπεδο της *παράστασης* και να γίνεται ένας υπεραισθητός κόσμος, ο οποίος είναι ουσιαστικά ένα *Άλλο* σε σχέση με την αυτοσυνείδηση. – Μέσα στην καθαρή διανόηση, απεναντίας, η μετάβαση της καθαρής νόησης στη συνείδηση έχει τον αντίθετο χαρακτήρα· η αντικειμενικότητα έχει τη σημασία ενός μόνο αρνητικού περιεχομένου, το οποίο αυτο-αναιρείται, και επανέρχεται μέσα στον Εαυτό[2]· αυτό σημαίνει πως μόνο ο Εαυτός είναι πραγματικά το αντικείμενο στον εαυτό του, ή το αντικείμενο έχει μόνο αλήθεια, στο μέτρο που αυτό έχει τη μορφή του Εαυτού.

2. Ενώ η πίστη είναι εκείνη που με τη μορφή της παράστασης θέτει την αντικειμενικότητα, αντίθετα η καθαρή διανόηση είναι αυτή που την αρνείται.

[II.]
[ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ]

§ 530

Όπως η πίστη και η καθαρή διανόηση ανήκουν από κοινού μέσα στο στοιχείο της καθαρής συνείδησης, έτσι κοινή είναι και η επιστροφή τους από τον πραγματικό κόσμο της παιδείας. Γι' αυτό προσφέρονται σύμφωνα με τρεις πλευρές: πρώτον, η καθεμιά είναι *καθεαυτήν* και *διεαυτήν*, έξω από κάθε σχέση· δεύτερον, καθεμιά αναφέρεται στον *πραγματικό* κόσμο που είναι αντί-θετος στην καθαρή συνείδηση· και τρίτον, καθεμιά, στο εσωτερικό της καθαρής συνείδησης, αναφέρεται στην άλλη.

§ 531

Η πλευρά του *καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι*, μέσα στη συνείδηση των *πιστών*, είναι το απόλυτο αντικείμενό της, το περιεχόμενο του οποίου και τον χαρακτήρα γνωρίζουμε ήδη. Σύμφωνα με την έννοια της πίστης, αυτό το αντικείμενο δεν είναι τίποτε άλλο από τον ρεαλιστικά υπαρκτό κόσμο που είναι ανυψωμένος στην καθολικότητα της καθαρής συνείδησης. Η διάρθρωση αυτού του κόσμου, κατά συνέπεια, συγκροτεί επίσης την οργάνωση του κόσμου της πίστης, μόνο που τα μέρη του τελευταίου δεν αλλοτριώνονται μέσα στην πνευματοποίησή τους, αλλά είναι καθεαυτά και διεαυτά όντα, πνεύματα που επανήλθαν μέσα στον εαυτό τους και εμμένουν σ' αυτόν[1]. – Η κίνηση της μετάβασής τους [σε άλλο] είναι κατά ταύτα μόνο για μας μια αλλοτρίωση της προσδιοριστικότητας, με την οποία αυτά είναι

[§ 531] 1. Ενώ μέσα στην πίστη, ως παράσταση του πνεύματος, η υπόσταση βρίσκεται στο επέκεινα του ρεαλιστικού κόσμου, μέσα στον ρεαλιστικό κόσμο η υπόσταση προσλαμβάνει, ως πνεύμα, τη μορφή των τριών προσώπων της Αγίας Τριάδος.

[= υπάρχουν] μέσα στις διαφορές τους, και μόνο για μας μια *αναγκαία* σειρά· για την πίστη όμως η διαφορά τους είναι μια ήρεμη [= ακίνητη] διαφορετικότητα, και η κίνησή τους ένα *γεγονός*.

§ 532

Η ονομασία που παίρνουν εν συντομία αυτά τα μέρη, σύμφωνα με τον εξωτερικό προσδιορισμό της μορφής τους, είναι η ακόλουθη: όπως στον κόσμο της παιδείας το πρώτο ήταν η κρατική εξουσία ή το Καλό, έτσι και εδώ το πρώτο είναι *η απόλυτη ουσία*, το καθεαυτό-και-διεαυτό μέσα στο στοιχείο του Είναι πνεύμα, στο μέτρο που είναι η απλή αιώνια *υπόσταση*. Αλλά στη ρεαλιστική πραγμάτωση της έννοιάς της, σύμφωνα με την οποία αυτή είναι πνεύμα, η υπόσταση μεταβαίνει στο *Είναι για άλλο*, η αυτο-ισότητά της γίνεται η απόλυτη ουσία που βρίσκει την *πραγματικότητά της στη θυσία* του εαυτού της· αυτή γίνεται *Εαυτός*, αλλά ένας Εαυτός φθαρτός και εφήμερος. Ως εκ τούτου, το τρίτο είναι η επιστροφή αυτού του αλλοτριωμένου Εαυτού και της ταπεινωμένης υπόστασης στην αρχική τους απλότητα[1]· μόνο κατ' αυτό τον τρόπο η υπόσταση παριστάνεται ως πνεύμα. –

§ 533

Αυτές οι διαφοροποιημένες ουσίες, αφότου μέσω της νόησης ανακλήθηκαν στον εαυτό τους, έξω από την μεταβολή του πραγματικού κόσμου, είναι αμετάβλητα αιώνια πνεύματα, των οποίων το Είναι έγκειται στο να στοχάζονται την ενότητα που αυτές συγκροτούν. Εκδιωγμένες έτσι από την αυτοσυνείδηση,

[§ 532] 1. Πρόκειται για τον πατέρα Θεό, τον αυτο-θυσιαζόμενο Υιό, τον Χριστό, και το Άγιο Πνεύμα, μέσα στο οποίο αυτός επιστρέφει στην αρχέγονη απλότητά του.

ετούτες οι ουσίες κάνουν ωστόσο έντονη την παρουσία τους μέσα σ' αυτήν· [διότι], εάν η ουσία ήταν αμετάβλητη υπό τη μορφή της πρώτης απλής υπόστασης, τότε θα παρέμεινε αλλότρια για την αυτοσυνείδηση. Αλλά η εξωτερίκευση [= αποξένωση] της υπόστασης τούτης και στη συνέχεια το πνεύμα της βρίσκουν το στάδιο της πραγματικότητας σε τούτη [την αυτοσυνείδηση] και έτσι γίνονται κοινωνοί της αυτοσυνείδησης των πιστών, ή η πιστεύουσα συνείδηση ανήκει στον ρεαλιστικά υπαρκτό κόσμο.

§ 534

Σύμφωνα με τούτη τη δεύτερη σχέση, η πιστεύουσα συνείδηση έχει εν μέρει την πραγματικότητά της μέσα στον ρεαλιστικά υπαρκτό κόσμο της παιδείας και συγκροτεί το πνεύμα και την ύπαρξή του, τα οποία έχουμε εξετάσει· εν μέρει όμως εκείνη η συνείδηση στέκεται αντιμέτωπη με τούτη την πραγματικότητά της ως κάτι το μάταιο, και είναι η κίνηση της αναίρεσής της. Ετούτη η κίνηση δε σημαίνει ότι η πιστεύουσα συνείδηση θα μπορούσε να έχει μια πνευματώδη συνείδηση [= επίγνωση] περί της αναστροφής του ρεαλιστικού της κόσμου· διότι η πιστεύουσα συνείδηση είναι η απλή συνείδηση, η οποία συγκαταλέγει ένα τέτοιο σπινθηροβόλο πνεύμα σε κάτι το κενόδοξο και μάταιο, μια και τούτο έχει ακόμα τον ρεαλιστικά υπαρκτό κόσμο για σκοπό του. Απεναντίας, η πραγματικότητα στέκεται αντιμέτωπη με το ήρεμο βασίλειο της σκέψης του και είναι μια απνευμάτιστη ύπαρξη, η οποία γι' αυτό ακριβώς το λόγο πρέπει να ξεπεραστεί με εξωτερικό τρόπο. Ετούτη η υπακοή της υπηρεσίας [= λατρείας] και του εγκωμίου [= προσκύνησης] με την αναίρεση της κατ' αίσθηση γνώσης και της δραστηριότητας παράγει τη συνείδηση της ενότητας με την καθεαυτήν-και-διεαυτήν ούσα ουσία, όχι όμως με την έννοια μιας ενότητας που είναι πραγματικά προσιτή στην εποπτεία· αντίθετα τούτη η υπηρεσία είναι μόνο μια διηνεκής πράξη παραγωγής [εκείνης

της ενότητας], πράξη η οποία δεν επιτυγχάνει πλήρως την παρουσία του σκοπού της. Η [θρησκευτική] κοινότητα κατορθώνει τούτο στ' αλήθεια, διότι αυτή είναι η καθολική αυτοσυνείδηση· αλλά για την ενική αυτοσυνείδηση το βασίλειο της καθαρής νόησης παραμένει αναγκαστικά ένα επέκεινα της πραγματικότητάς της· ή, με το να έχει τούτο [το επέκεινα] εισδύσει στην πραγματικότητα χάρη στην αποξένωση της αιώνιας ουσίας, αυτή [η πραγματικότητα] είναι μια αισθητηριακή πραγματικότητα, που δεν έχει συλληφθεί στην έννοιά της· μια αισθητηριακή όμως πραγματικότητα στέκεται αδιάφορη απέναντι σε μια άλλη, και το επέκεινα έχει επί πλέον προσλάβει μόνο το χαρακτήρα της απόστασης στο χώρο και στο χρόνο. – Η έννοια όμως, η παρούσα στον εαυτό της πραγματικότητα του πνεύματος, παραμένει μέσα στη συνείδηση των πιστών το *Εσωτερικό*, το οποίο είναι το παν και πράττει το παν, αλλά δεν αναδύεται αφ' εαυτού.

[III.]
[Η ΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΗΣ ΔΙΑΝΟΗΣΗΣ]

§ 535

Μέσα στην *καθαρή διανόηση*, απεναντίας, η έννοια είναι το μόνο πραγματικό· και αυτή η τρίτη πλευρά της πίστης, σύμφωνα με την οποία η τελευταία είναι αντικείμενο για την καθαρή διανόηση, είναι η αυθεντική σχέση, στην οποία κάνει εδώ την παρουσία της η πίστη. – Η ίδια η καθαρή διανόηση, ομοίως, πρέπει να εξετάζεται εν μέρει καθεαυτήν και διεαυτήν, εν μέρει μέσα στη σχέση της προς τον πραγματικό κόσμο, στο βαθμό που ο τελευταίος τούτος είναι ακόμη παρών με ένα θετικό

τρόπο, δηλ. ως ματαιόδοξη συνείδηση, εν μέρει τέλος μέσα σε κείνη τη σχέση προς την πίστη.

§ 536

Εμείς έχουμε δει τι είναι καθεαυτήν και διεαυτήν η καθαρή διανόηση· όπως η πίστη είναι η ήρεμη καθαρή *συνείδηση* του πνεύματος ως της *ουσίας*, έτσι και η καθαρή διανόηση είναι η *αυτοσυνείδηση* του πνεύματος ως της ουσίας· γι' αυτό και ξέρει την ουσία όχι σαν *ουσία*, αλλά σαν απόλυτο *Εαυτό*. Αυτή λοιπόν προσβλέπει στην αναίρεση κάθε αυθυπαρξίας *διαφορετικής* από τούτη της αυτοσυνείδησης – είτε πρόκειται για την αυθυπαρξία του πραγματικού είτε για κείνη του *καθεαυτό*-όντος – και στη μεταποίησή της σε *έννοια*. Η καθαρή διανόηση δεν είναι μόνο η βεβαιότητα του αυτοσυνείδητου Λόγου πως αυτή είναι η κάθε αλήθεια, αλλά αυτή *ξέρει* πως είναι τούτο.

§ 537

Η μορφή όμως, με την οποία αναδύεται η έννοια της καθαρής διανόησης, δεν είναι ακόμα η *πραγματοποίηση* αυτής της έννοιας. Αναλογικά, η συνείδησή της εμφανίζεται ακόμη ως μια *συμπτωματική, ενική* συνείδηση, και αυτό, το οποίο είναι γι' αυτή η ουσία, ως *σκοπός* που η συνείδηση έχει να πραγματώσει. Κατ' αρχήν ετούτη έχει την *πρόθεση* να κάνει την *καθαρή διανόηση καθολική*, δηλ. να μετασχηματίσει καθετί που είναι πραγματικό σε έννοια, σε μια και την ίδια έννοια μέσα σε όλες τις αυτοσυνειδήσεις. Η πρόθεση είναι *καθαρή*, γιατί έχει για περιεχόμενό της την καθαρή διανόηση· και η διανόηση τούτη είναι εξίσου *καθαρή*, διότι περιεχόμενό της είναι μόνο η απόλυτη έννοια, η οποία δε βρίσκει καμιά αντίθεση σε ένα αντικείμενο, ούτε είναι περιορισμένη σ' αυτό το ίδιο. Μέσα στην απεριόριστη έννοια συναπαντώνται άμεσα οι δύο πλευρές: καθετί το αντικειμενικό έχει μόνο τη σημασία του *διεαυτό-Είναι*, της

αυτοσυνείδησης, και τούτο-δω έχει τη σημασία ενός *καθολικού*, δηλ. η καθαρή διανόηση γίνεται ιδιοκτησία κάθε αυτοσυνείδησης. Η δεύτερη τούτη πλευρά της πρόθεσης είναι αποτέλεσμα της παιδείας, στο βαθμό που μέσα σε τούτη οι διαφορές του αντικειμενικού πνεύματος, τα μέρη και οι προσδιορισμοί της κρίσης του κόσμου του, καθώς και οι διαφορές που εκδηλώνονται ως αρχέγονα προσδιορισμένες φύσεις, έχουν μεταβεί [= χαθεί] στο θεμέλιο [= στο βάραθρο]. Ιδιοφυΐα, ταλέντο, οι ιδιαίτερες ικανότητες εν γένει ανήκουν στον κόσμο της πραγματικότητας, στο μέτρο που ο κόσμος τούτος παρουσιάζεται ακόμη ως ένα ζωϊκό βασίλειο του πνεύματος, το οποίο μέσα σε ατμόσφαιρα αμοιβαίας άσκησης βίας και σύγχυσης απατάται και μάχεται τον εαυτό του για την ουσία του ρεαλιστικά υπαρκτού κόσμου. – Οι διαφορές βέβαια δεν έχουν θέση σε τούτο τον κόσμο ως έντιμα εμπράγματα-είδη· ούτε η ατομικότητα ικανοποιείται με το *ίδιο* το μη-πραγματικό *Πράγμα*, μήτε έχει *ειδικό* περιεχόμενο και ιδιαίτερους σκοπούς. Αντιθέτως, αυτή λογίζεται μόνο ως κάτι το καθολικά αναγνωρισμένο, δηλ. ως καλλιεργημένο ον· και η διαφορά περιορίζεται σε μια μικρότερη ή μεγαλύτερη ενέργεια· – [περιορίζεται σε] μια διαφορά του *μεγέθους*, δηλ. μια επουσιώδη διαφορά. Η τελευταία τούτη διαφορετικότητα μετέβη [= έπεσε] στο θεμέλιο [= βάραθρο], επειδή η διαφορά μέσα στο τέλειο καταξέσχισμα της συνείδησης, μεταστράφηκε σε απόλυτα ποιοτική [διαφορά]. Ό,τι εδώ μέσα είναι για το Εγώ το Άλλο, είναι μόνο το ίδιο το Εγώ. Μέσα σε τούτη την άπειρη κρίση κάθε μονομέρεια και ιδιαιτερότητα του αρχέγονου διεαυτό-Είναι έχει εκριζωθεί· ο Εαυτός έχει σαφή γνώση πως ο εαυτός του ως καθαρός Εαυτός είναι το αντικείμενό του· και τούτη η απόλυτη ισότητα των δύο πλευρών είναι το στοιχείο της καθαρής διανόησης. – Αυτή είναι συνεπώς η απλή, διαφοροποιημένη μέσα της *ουσία*, και εξίσου καλά το καθολικό *έργο* και καθολικό κτήμα. Μέσα σε τούτη την *απλή* πνευματική υπόσταση η αυτοσυνείδηση προσπορίζεται και διατηρεί για τον εαυτό της

ομοίως σε όλα τα αντικείμενα τη συνείδηση *αυτής της ενικότητάς της* ή *της δράσης*, όπως αντίστροφα η ατομικότητα της αυτοσυνείδησης εκεί μέσα είναι *ίδια με τον εαυτό της* και καθολική. – Αυτή η καθαρή διανόηση είναι λοιπόν το πνεύμα, το οποίο απευθυνόμενο προς *κάθε* συνείδηση διακηρύσσει: *να είστε για τον ίδιο τον εαυτό σας*, ό,τι εσείς όλες είστε *στον εαυτό σας*, – [να είστε] *έλλογες*.

II.
Ο ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

§ 538

Το χαρακτηριστικό αντικείμενο, ενάντια στο οποίο η καθαρή διανόηση στρέφει τη δύναμη της έννοιας, είναι η πίστη, [εννοημένη] ως η μορφή της καθαρής συνείδησης που αντίκειται στην καθαρή διανόηση μέσα στο ίδιο στοιχείο. Αλλά η τελευταία σχετίζεται επίσης με τον πραγματικό κόσμο, διότι, όπως εκείνη [η πίστη], έτσι και αυτή [η διανόηση] είναι η επάνοδος από τον πραγματικό κόσμο μέσα στην καθαρή συνείδηση. Πριν απ' όλα, πρέπει να δούμε τη φύση της δραστηριότητάς της και πώς τούτη-εδώ στρέφεται ενάντια στις ιδιοτελείς προθέσεις και ανεστραμμένες κρίσεις του πραγματικού κόσμου.

§ 539

Έχουμε ήδη μνημονεύσει πιο πάνω την ήρεμη συνείδηση[1] που στέκεται αντιμέτωπη με τούτη την αυτοδιαλυόμενη μέσα

[§ 539] 1. Η ήρεμη συνείδηση προφανώς αναφέρεται στην αταραξία του Φιλοσόφου μπροστά στο απόλυτο καταξέσχισμα της συνείδησης της παιδείας.

της και πάλι αναπαραγόμενη δίνη· αυτή συνιστά την πλευρά της καθαρής διανόησης και πρόθεσης. Αλλά τούτη η ήρεμη συνείδηση, όπως είδαμε, δεν έχει καμιά *ειδική επίγνωση* του κόσμου της παιδείας· αυτός ο ίδιος ο κόσμος έχει μάλλον το πιο οδυνηρό συναίσθημα και την πιο αληθινή επίγνωση για τον εαυτό του· – το συναίσθημα ότι έχει καταρρεύσει κάθε αμυντικό οχυρό, ότι όλες οι πτυχές της ύπαρξής του έχουν θανατωθεί στον τροχό των βασανιστηρίων, ότι κάθε οστό είναι θραυσμένο· αυτός επίσης είναι η γλώσσα του συναισθήματος τούτου και ο πνευματώδης λόγος [geistreiche Rede] που εκφέρει κρίση για κάθε πλευρά της κατάστασής του. Γι' αυτό η καθαρή διανόηση δε μπορεί να έχει εδώ καμιά ιδιαίτερη δραστηριότητα και περιεχόμενο, και μπορεί λοιπόν μόνο να συμπεριφέρεται ως η μορφική και πιστή *κατανόηση* αυτής της προσωπικής πνευματώδους διανόησης του κόσμου και της γλώσσας της. Εφόσον τούτη η γλώσσα είναι εκείνη του σαστισμένου πνεύματος, η αποτίμηση είναι μια μωρολογία της στιγμής, η οποία παρευθύς λησμονιέται πάλι, και δε μπορεί να είναι ένα όλο παρά για μια τρίτη συνείδηση· τούτη-δω τότε μπορεί να διακρίνεται ως *καθαρή* διανόηση μόνο εάν αυτή συμπεριλάβει τα διασκορπισμένα γνωρίσματα σε μια γενική εικόνα και μετά τα μετατρέπει σε μια διανόηση του καθενός.

§ 540

Με τη βοήθεια τούτου του απλού μέσου η διανόηση θα οδηγήσει στη διάλυση τη σύγχυση αυτού του κόσμου. Γιατί έχει αποδειχθεί πως δεν είναι οι μάζες ούτε οι προσδιορισμένες έννοιες και ατομικότητες που συνιστούν την ουσία αυτής της πραγματικότητας, αλλά πως ετούτη έχει την υπόστασή της και την έδρα της μέσα στο πνεύμα, το οποίο υπάρχει ως κρίση και συζήτηση, και πως μόνο το όλο και τις μάζες της διάρθρωσης του ενδιαφέρει να υπάρχει ένα περιεχόμενο για τούτο τον

σχολαστικό διαλογισμό και τη φλυαρία. Σε αυτή τη γλώσσα της διανόησης η αυτοσυνείδησή της είναι ακόμη για τον εαυτό της ένα *διεαυτό-ον, αυτό το ενικό-Είναι*· αλλά η ματαιότητα του περιεχομένου είναι σύγχρονα ματαιοδοξία του Εαυτού που ξέρει πως ο εαυτός του είναι ματαιόδοξος. Ενόσω λοιπόν η γαλήνια συλλαμβάνουσα συνείδηση κάνει μια συλλογή των πιο εύστοχων και διεισδυτικών εκφράσεων της όλης πνευματώδους φλυαρίας που διακρίνει τη ματαιότητα, η ψυχή που συγκρατεί ακόμα το όλο, η ματαιότητα του πνευματώδους κρίνειν, χάνεται στην άλλη ματαιότητα της ύπαρξης. Η συλλογή δείχνει στους περισσότερους μια καλύτερη εξυπνάδα ή στον καθένα τουλάχιστο μια διαφορετική από τη δική του· ακόμη δείχνει ότι το «ξέρειν καλύτερα» και το «κρίνειν» εν γένει είναι κάτι καθολικό και τώρα καθολικά γνωστό· έτσι σβήνει το μοναδικό ενδιαφέρον, που ήταν ακόμα παρόν, και η ενική κρίση διαλύεται μέσα στην καθαρή διανόηση. Η γνώση όμως της ουσίας στέκεται ακόμη πάνω από τη μάταιη γνώση, και η καθαρή διανόηση εκδηλώνεται μέσα στην αυθεντική της δραστηριότητα μόνο στο μέτρο που αυτή αναδύεται ως ενάντια προς την πίστη.

a.
Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ΜΕ ΤΗ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑ

[I.]
[Η ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΗΣΗΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ]

§ 541

Οι διάφοροι τρόποι της αρνητικής στάσης της συνείδησης, η

στάση του Σκεπτικισμού, του θεωρητικού και πρακτικού Ιδεαλισμού, είναι εξαρτημένες μορφές σε σύγκριση με τούτη της *καθαρής διανόησης* και της εξάπλωσής της, του *Διαφωτισμού*· διότι η καθαρή διανόηση έχει γεννηθεί από την υπόσταση, ξέρει πως ο καθαρός *Εαυτός* της συνείδησης είναι απόλυτος και αναμετρείται με την καθαρή συνείδηση της απόλυτης ουσίας κάθε παραγματικότητας. – Εφόσον πίστη και διανόηση είναι η ίδια καθαρή συνείδηση, αλλά αντί-θετες κατά τη μορφή – για την πίστη η ουσία είναι [απλή] *σκέψη*, όχι *έννοια*, και για την *αυτοσυνείδηση* συνεπώς ένα απόλυτα αντί-θετο, ενώ για την καθαρή διανόηση η ουσία είναι ο *Εαυτός*– η φύση τους έγκειται στο ότι η μια είναι για τη άλλη το απόλυτα αρνητικό της. – Κατά την εμφάνισή τους ως αμοιβαία αντίθετα, η πίστη είναι εκείνη στην οποία περιέχεται κάθε *περιεχόμενο*, διότι κάθε βαθμίδα μέσα στο δικό της ήρεμο στοιχείο της σκέψης αποκτά μια διαρκή ύπαρξη [Bestehen]· – η καθαρή διανόηση όμως είναι κατ' αρχήν χωρίς περιεχόμενο και μάλλον η καθαρή εξαφάνιση του τελευταίου[1]· αλλά χάρη στην αρνητική κίνηση ενάντια σε κείνο που είναι γι' αυτήν το αρνητικό, η καθαρή διανόηση θα φτάσει στην ρεαλιστική της πραγμάτωση και θα αποκτήσει ένα περιεχόμενο.

[§ 541] 1. Στο τωρινό στάδιο της καθαρής διανόησης το περιεχόμενο είναι για το πνεύμα κάτι άλλο και γίνεται αντικείμενο άρνησης. Στις *παραδόσεις πάνω στη Φιλοσοφία της ιστορίας* ο Χέγκελ αναφέρει: «Το περιεχόμενο τίθεται ως πεπερασμένο και ο Διαφωτισμός έχει αποβάλει και ξεριζώσει καθετί το θεωρησιακό από τα ανθρώπινα και θεία πράγματα. Εάν είναι απείρως σημαντικό να αναχθεί το πολλαπλό περιεχόμενο, υπό τη μορφή της καθολικότητας, στον απλό του προσδιορισμό, με τούτη την ακόμα αφηρημένη αρχή τότε δεν ικανοποιείται το ζων πνεύμα». Werke 12, σελ. 524.

[α]
[*Η διάδοση της καθαρής διανόησης*]

§ 542

Η διανόηση ξέρει πώς η πίστη είναι αντί-θετη προς αυτή, προς το Λόγο και την αλήθεια. Όπως βλέπει την πίστη να είναι εν γένει ένας ιστός απο δεισιδαιμονίες, προλήψεις και πλάνες, έτσι βλέπει περαιτέρω τη συνείδηση αυτού του περιεχομένου να οργανώνεται μέσα στο βασίλειο της πλάνης, στους κόλπους του οποίου η ψευδής διανόηση, μια πρώτη φορά [εννοημένη] ως η *γενική μάζα* της συνείδησης, είναι άμεση, απλοϊκή και χωρίς ανασκόπηση εντός εαυτού· αυτή ωστόσο έχει μέσα της το στάδιο της ανασκόπησης εντός εαυτού ή της αυτοσυνείδησης, διαχωρισμένο βέβαια από την απλοϊκότητα, υπό τη μορφή μιας διανόησης που στο βάθος παραμένει διεαυτήν και μιας κακής πρόθεσης, από την οποία η συνείδηση αποπλανάται. Εκείνη η μάζα είναι το θύμα της απάτης ενός *κλήρου*, ο οποίος προσβλέπει στην εκπλήρωση της ζηλότυπης έπαρσής του, να είναι δηλ. ο μοναδικός κάτοχος της διανόησης, καθώς και άλλων ιδιοτελών σκοπών του. Ταυτόχρονα συνομωτεί με τον *δεσποτισμό*, ο οποίος ως συνθετική, στερημένη εννοίας ενότητα του ρεαλιστικά υπαρκτού και αυτού του ιδεώδους βασιλείου – μια περίεργα ασυνεπής ουσία – στέκεται πάνω από την κακή διανόηση του πλήθους και την κακή πρόθεση των κληρικών, και ακόμη συνενώνει αμφότερα μέσα του. Ως αποτέλεσμα της ανοησίας και της σύγχυσης που προκαλεί μέσα στο λαό το απατηλό τέχνασμα του κλήρου, ο δεσποτισμός που καταφρονεί αμφότερα συνάγει το πλεονέκτημα της αδιατάρακτης κυριαρχίας και της εκπλήρωσης των επιθυμιών του και των αυτόβουλων επιλογών του, ενώ συνάμα είναι αυτή η ίδια αμβλύνοια της διανόησης, η ίδια δεισιδαιμονία και πλάνη.

§ 543

Ο Διαφωτισμός δεν στρέφεται ενάντια στις τρεις τούτες πλευρές του εχθρού χωρίς διάκριση· διότι, εφόσον η ουσία του είναι καθαρή διανόηση, το *καθολικό* καθεαυτό και διεαυτό, ο αληθής σχετισμός του με το άλλο άκρο είναι εκείνος, μέσα στον οποίο αυτός έρχεται σε επαφή με το *κοινό* και *όμοιο στοιχείο* αμφοτέρων [των άκρων]. Η πλευρά της *ενικότητας*, που είναι απομονωμένη από την καθολική, απλοϊκή συνείδηση, είναι το αντί-θετό του, το οποίο αυτός δε μπορεί να θίξει άμεσα. Η θέληση του εξαπατώντος κλήρου και του καταπιέζοντος δεσπότη [= δυνάστη] δεν είναι συνεπώς άμεσα το αντικείμενο της δραστηριότητάς του· απεναντίας, το αντικείμενό του είναι η χωρίς θέληση διανόηση, η οποία δεν εξατομικεύεται μέσα στο διεαυτό-Είναι, η έννοια της *έλλογης* αυτοσυνείδησης, η οποία έχει την ύπαρξή της στη μάζα, αλλά δεν είναι ακόμα παρούσα εκεί ως έννοια. Η καθαρή διανόηση όμως, με το να απελευθερώνει τούτη την έντιμη διανόηση και την απλοϊκή ουσία της από τις προλήψεις και τις πλάνες, αρπάζει από τα χέρια της κακής πρόθεσης την ρεαλιστικότητα και την εξουσία του δόλου της, το βασίλειο της οποίας [πρόθεσης] βρίσκει στην χωρίς έννοια συνείδηση της γενικής μάζας τη *βάση* και το *υλικό* του· – το *διεαυτό-Είναι* [αυτού του βασιλείου] δηλ. έχει την *υπόστασή* του στην *απλή* συνείδηση εν γένει.

§ 544

Ο σχετισμός της καθαρής διανόησης με την απλοϊκή συνείδηση της απόλυτης γνώσης έχει τώρα τη διπλή όψη, από τη μια πλευρά να είναι η καθαρή διανόηση *καθεαυτήν* το ίδιο πράγμα με τη συνείδηση, ενώ από την άλλη η συνείδηση τούτη, μέσα στο απλό στοιχείο της σκέψης της, να αφήνει την απόλυτη ουσία όπως και τα μέρη της σε πλήρη ελευθερία, να

τους δίνει τη δυνατότητα να υπάρχουν εκεί, να ισχύουν μόνο ως δικό της *καθεαυτό*, και έτσι [να ισχύουν] κατά ένα αντικειμενικό τρόπο, αλλά μέσα σε τούτο το καθεαυτό να απαρνείται το *διεαυτό-Είναι* της. – Στο βαθμό που, σύμφωνα με την πρώτη πλευρά, ετούτη η πίστη είναι *καθεαυτήν* καθαρή *αυτοσυνείδηση* για την καθαρή διανόηση και οφείλει να γίνει τέτοια μόνο *για τον εαυτό της*, η καθαρή διανόηση έχει τότε σ' αυτήν την έννοια της πίστης το στοιχείο, μέσα στο οποίο, αντί για την ψευδή διανόηση, αυτή βρίσκει τη ρεαλιστική της πραγμάτωση.

§ 545

Αφού από τούτη την άποψη αμφότεροι οι όροι είναι κατ' ουσίαν ένα και το αυτό και η σχέση της καθαρής διανόησης λαβαίνει χώρα μέσω και μέσα στο ίδιο στοιχείο, η επικοινωνία τους τότε είναι μια *άμεση* [επικοινωνία] και το μεταξύ τους δούναι και λαβείν μια αδιακώλυτη εισροή του ενός μέσα στο άλλο. Ο,τιδήποτε άλλο είναι εμπηγμένο μέσα στη συνείδηση ως σφήνα, αυτό είναι *καθεαυτό* τούτη η απλότητα, μέσα στην οποία καθετί είναι διαλυμένο, λησμονημένο και αβίαστο, και η οποία γι' αυτό είναι απόλυτα δεκτική της έννοιας. Η επικοινωνία ως εκ τούτου της καθαρής διανόησης μπορεί να συγκριθεί με την ατάραχη εξάπλωση και *διάδοση*, ας πούμε, της ευωδιάς μέσα σε μια χωρίς αντίσταση ατμόσφαιρα. Αυτή είναι η διεισδυτική μεταδοτική νόσος, που δεν γίνεται εκ των προτέρων αντιληπτή ως κάτι το αντί-θετο προς το αδιάφορο στοιχείο, μέσα στο οποίο παρεισάγεται, και γι' αυτό δε μπορεί να αποσοβηθεί. Μόνο όταν η μεταδοτική νόσος έχει διαδοθεί, είναι που *η συνείδηση*, η οποία εγκαταλείφθηκε αφρόντιστα σ' αυτήν, *φτάνει να την αντιληφθεί*. Γιατί, ενώ αυτό που δέχτηκε μέσα της η συνείδηση ήταν απλό και ομοούσιο με τούτη, σύγχρονα ωστόσο αποτελούσε την απλότητα της ανασκοπημένης εντός εαυτού *αρνητικότητας*, η οποία μεθύστερα εξελίσσεται επίσης, σύμφωνα με τη φύση της, σε

κάτι που είναι αντί-θετο, και έτσι φέρει τη συνείδηση σε ανάμνηση του προγενέστερου κόσμου της. Αυτή η απλότητα είναι η έννοια, η οποία είναι η απλή γνώση· η γνώση, που έχει σαφή γνώση του εαυτού της και σύγχρονα του αντιθέτου της, αλλά τούτο το αντίθετο το ξέρει ως κάτι που είναι ανηρημένο μέσα της. Ευθύς ως η συνείδηση λοιπόν αποκτά συναίσθηση της καθαρής διανόησης, η τελευταία έχει ήδη διαδοθεί· ο αγώνας εναντίον της προδίδει τη μετάδοση της νόσου που έλαβε χώρα· αυτός έρχεται αργά, και κάθε νοσηλεία επιδεινώνει τη νόσο, διότι τούτη έχει προσβάλλει τον μυελό της πνευματικής ζωής, δηλ. τη συνείδηση μέσα στην έννοιά της ή την ίδια την καθαρή ουσία της· δεν υπάρχει ως εκ τούτου καμιά δύναμη μέσα σε τούτη τη συνείδηση, που θα μπορούσε να εξουδετερώσει αυτή τη νόσο. Επειδή τούτη είναι παρούσα μέσα στην ίδια την ουσία, οι εκδηλώσεις της, αν και μεμονωμένες ακόμη, μπορούν να κατασταλούν, και να περισταλούν τα επιφανειακά συμπτώματα. Αυτό είναι επωφελές τα μέγιστα σ' αυτή, γιατί τούτη δεν σπαταλά ανώφελα τώρα τη δύναμή της ούτε δείχνει να είναι ανάξια της ουσίας της, πράγμα που συμβαίνει, όταν αυτή ενσκήπτει με μορφή συμπτωμάτων ή μεμονωμένων εκρήξεων ενάντια στο περιεχόμενο της πίστης και τον δεσμό της με τον πραγματικό κόσμο που βρίσκεται έξω απ' αυτήν. Αλλά τώρα, [όντας] ένα αδιόρατο και απαρατήρητο πνεύμα, αυτή διαπερνά τα ευγενή μέρη πέρα ως πέρα και αποκτά πλήρη κυριότητα εφ' όλων των σπλάχνων και μελών του ασυνείδητου ειδώλου και *«ένα ωραίο πρωινό* δίνει μια σπρωξιά με τον αγκώνα στο σύντροφό του, και μπαμ! πάταγος! το είδωλο κείται στο έδαφος»[1]. – *Ένα ωραίο πρωινό*, του οποίου το μεσημέρι δεν είναι κόκκινο από αίμα, εάν η μεταδοτική νόσος έχει διεισδύσει σε όλα τα όργανα της πνευμτικής ζωής· μόνο η μνήμη διατηρεί

[§ 545] 1. Απόσπασμα από τον *«ανηψιό του Ραμώ»*, με το οποίο ο Χέγκελ κάνει υπαινιγμό στη χριστιανική πίστη.

ακόμα, ως μια περασμένη ιστορία – κανείς δεν ξέρει πώς [είναι περασμένη] –, τη νεκρή μορφή της προγενέστερης ενσάρκωσης του πνεύματος· και το νέο φίδι της σοφίας, σηκωμένο ψηλά για την λατρεία, έχει κατ' αυτό τον τρόπο αποβάλει μόνο ένα μαραμένο δέρμα ανώδυνα.

[β]
[*Η αντί-θεση της διανόησης προς την πίστη*]

§ 546

Αλλά τούτη η βουβή προχωρητική ύφανση του πνεύματος μέσα στο απλό Εσωτερικό της υπόστασής του, [του πνεύματος] που αποκρύπτει από τον εαυτό του τη δραστηριότητά του, είναι μόνο η μια πλευρά της ρεαλιστικής πραγμάτωσης της καθαρής διανόησης. Η διάδοσή της δεν έγκειται μόνο στο ότι το όμοιο συμπίπτει με το όμοιο· και η πραγμάτωσή της δεν είναι απλά μία χωρίς αντίθεση εξάπλωση. Αντίθετα, η δραστηριότητα της αρνητικής ουσίας είναι όχι λιγότερο ουσιαστικά μια αναπτυγμένη, εντός εαυτού διαφοροποιημένη κίνηση, η οποία ως συνειδητή δραστηριότητα πρέπει να προσδίνει στα στάδιά της μια καθορισμένη έκδηλη ύπαρξη[1] και να είναι παρούσα ως μια ηχηρή αναταραχή και βίαιος αγώνας με το αντί-θετό της ως τέτοιο.

§ 547

Πρέπει λοιπόν να δούμε πώς εκδηλώνεται η *αρνητική* στάση της *καθαρής διανόησης* και *πρόθεσης*[1] προς το άλλο που αυτή

[§ 546] 1. Εδώ ο Χέγκελ επισημαίνει ότι ο Διαφωτισμός δεν ανέμενε να διαδοθεί μόνο ως μολυσματική νόσος στα μυαλά των ανθρώπων, αλλά αναπτύσσει και μια αρνητική δραστηριότητα, η οποία τον κατακυρώνει ως την κίνηση άρνησης της πίστης.

[§ 547] 1. Ο Χέγκελ παίζει εξακολουθητικά με τις λέξεις «Einsicht» και

βρίσκει να είναι αντί-θετό της. – Η καθαρή διανόηση και πρόθεση, η οποία κρατά μια αρνητική στάση, δε μπορεί – αφού η έννοιά τους είναι η κάθε ουσιότητα και τίποτα έξω απ' αυτή – παρά να είναι το αρνητικό του εαυτού τους. Ως διανόηση, συνεπώς, αυτή γίνεται το αρνητικό της καθαρής διανόησης, γίνεται αναλήθεια και παραλογισμός, και ως πρόθεση γίνεται το αρνητικό της καθαρής πρόθεσης, το ψεύδος και η ιδιοτέλεια του σκοπού.

§ 548

Η καθαρή διανόηση εμπλέκεται μέσα σε τούτη την αντίφαση, επειδή ρίχνεται σε διαπάλη, νομίζοντας ότι καταπολεμά κάτι *Άλλο* [από τον εαυτό της]. – Αυτή μόνο νομίζει τούτο, διότι η ουσία της, [εννοημένη] ως η απόλυτη αρνητικότητα, συνίσταται στο να έχει προς τη μεριά της το άλλως-Είναι. Η απόλυτη έννοια είναι η κατηγορία· αυτό σημαίνει ότι η γνώση και το *αντικείμενο* της γνώσης είναι το ίδιο πράγμα. Συνεπώς, ό,τι εξαγγέλλει η καθαρή διανόηση ως το Άλλο της, ως πλάνη ή ψεύδος, δε μπορεί να είναι τίποτε άλλο απ' αυτή την ίδια· ετούτη μπορεί να καταδικάσει μόνο αυτό που η ίδια είναι[1]. Ό,τι δεν είναι έλλογο, δεν ενέχει καμιά *αλήθεια*, ή ό,τι δεν συλλαμβάνεται στην έννοιά του, δεν *είναι*. Όταν λοιπόν ο Λόγος ομιλεί για κάτι *Άλλο* απ' ό,τι αυτός είναι, στην πράξη ομιλεί μόνο για

«Absicht» για να τις αλληλοσχετίζει εμφαντικά και να αναδεικνύει την οντοποιημένη τους συμπληρωματικότητα.

[§ 548] 1. Η αρνητική στάση της καθαρής διανόησης απέναντι στο αντικείμενό της, εδώ δηλ. απέναντι στην θρησκευτική πίστη, είναι ουσιαστικά αρνητική στάση απέναντι στον εαυτό της, γιατί το άλλο της είναι ο ίδιος ο εαυτός της, εφόσον αυτή δε βλέπει τίποτε άλλο να έχει υπόσταση πέραν του εαυτού της. Αυτό σημαίνει ότι η έλλογη συνείδηση που αρχίζει να συλλαμβάνει εννοιακά το αντικείμενο δεν το ξεχωρίζει από τον εαυτό της, ή αυτή μέσα στο άλλως-Είναι της καταφάσκει το Είναι της έννοιας.

τον ίδιο τον εαυτό του· ένας τέτοιος τρόπος ενέργειας δεν τον οδηγεί έξω από τον εαυτό του. Αυτός ο αγώνας, επομένως, με το αντί-θετο εγκλείει μέσα του τη σημασία πως είναι η *πραγμάτωση* του Λόγου. Ετούτη δηλ. συνίσταται ακριβώς στην κίνηση ανάπτυξης των φάσεων και ανάκλησης πίσω στον εαυτό τους. Ένα τμήμα τούτης της κίνησης είναι η διαφοροποίηση, μέσα στην οποία η κατανοητική διανόηση αντίκειται στον εαυτό της ως [το] *αντικείμενο*· όσο αυτή ενδιατρίβει μέσα σε τούτη τη φάση, είναι αλλοτριωμένη από τον εαυτό της. Ως καθαρή διανόηση αυτή στερείται παντός *περιεχομένου*· η κίνηση της ρεαλιστικής της πραγμάτωσης έγκειται σε τούτο: *αυτή η ίδια* γίνεται στον εαυτό της περιεχόμενο, διότι τίποτε άλλο δε μπορεί να γίνει περιεχόμενό της, επειδή τούτη είναι η αυτοσυνείδηση της κατηγορίας. Αλλ' εφόσον αυτή ξέρει κατ' αρχήν το περιεχόμενο μέσα στο αντί-θετο μόνο ως *περιεχόμενο* και όχι ακόμα ως τον ίδιο τον εαυτό της, δεν αναγνωρίζει τον εαυτό της μέσα σ' αυτό. Η τελείωσή της, κατά συνέπεια, έχει τούτη τη σημασία: να αναγνωρίζει ως δικό της το περιεχόμενο που σ' αυτήν είναι κατ' αρχήν αντι-κειμενικό. Το αποτέλεσμά της όμως έτσι δεν θα είναι ούτε η αποκατάσταση των πλανών, τις οποίες αυτή καταπολεμά, ούτε μόνο η δική της πρώτη έννοια, αλλά μια διανόηση, που αναγνωρίζει την απόλυτη άρνηση του εαυτού της ως την πραγματικότητα που της προσιδιάζει, ως τον ίδιο τον εαυτό της, [ή μια διανόηση] της οποίας η έννοια αναγνωρίζει τον ίδιο τον εαυτό της. – Τούτη η φύση του αγώνα του Διαφωτισμού με τις πλάνες, [που συνίσταται] στο να καταπολεμά μέσα σ' αυτές τον εαυτό του και να καταδικάζει ό,τι ο ίδιος καταφάσκει, είναι *για μας*, ή [είναι] αυτό που τούτος και ο αγώνας του είναι *καθεαυτόν*. Αλλά η πρώτη πλευρά του αγώνα, η βεβήλωση του Διαφωτισμού δια της υιοθέτησης από την αυτο-ταυτόσημη *καθαρότητά* του μιας αρνητικής στάσης, είναι ο κόσμος, μέσα στον οποίο αυτός είναι *αντικείμενο για την πίστη*· την πίστη που έτσι έρχεται να τον δοκιμάσει ως ψεύδος,

παραλογισμό και κακή πρόθεση, με τον ίδιο τρόπο που αυτή [η πίστη] είναι για το Διαφωτισμό πλάνη και προκατάληψη. – Ως προς το περιεχόμενό του, ο Διαφωτισμός είναι εν πρώτοις η κενή διανόηση, της οποίας το περιεχόμενο φαίνεται σε τούτη να είναι ένα Άλλο· γι' αυτό ο Διαφωτισμός *βρίσκει* το περιεχόμενο να έχει τη μορφή ενός περιεχομένου, το οποίο δεν είναι ακόμα το δικό του, [το *βρίσκει*] ως κάτι που υπάρχει εντελώς ανεξάρτητα απ' αυτόν, [το *βρίσκει* να υπάρχει] μέσα στην πίστη.

[γ]
[*Το λάθος της διανόησης επί του εαυτού της*]

§ 549

Ο Διαφωτισμός λοιπόν συλλαμβάνει το αντικείμενό του αρχικά και γενικά με τέτοιο τρόπο που να το εκλαμβάνει ως *καθαρή διανόηση* και έτσι, μη αναγνωρίζοντας τον εαυτό του [εκεί μέσα], να το ερμηνεύει ως πλάνη. Στη *διανόηση* ως τέτοια η συνείδηση συλλαμβάνει ένα αντικείμενο με τέτοιο τρόπο που αυτό να γίνεται ουσία της συνείδησης ή ένα αντικείμενο, στο οποίο αυτή διεισδύει, μέσα στο οποίο διατηρείται, παραμένει κοντά στον εαυτό της και είναι παρούσα σ' αυτόν, και, με το να είναι έτσι η κίνησή του, το φέρει σε ύπαρξη. Τούτο ακριβώς είναι εκείνο που σωστά διακηρύσσει ο Διαφωτισμός ότι είναι η πίστη, όταν λέει πως ό,τι είναι για την πίστη η απόλυτη ουσία, είναι ένα Είναι της συνείδησης που ιδιάζει σ' αυτήν, είναι η δική της ιδιάζουσα σκέψη, κάτι που έχει φέρει η ίδια η συνείδηση σε ύπαρξη. Ό,τι λοιπόν ο Διαφωτισμός ερμηνεύει ως πλάνη και φαντασίωση είναι το ίδιο πράγμα με αυτό που ο ίδιος είναι. – Αυτός που θέλει να διδάξει στην πίστη τη νέα σοφία δεν της λέγει μ' αυτό τον τρόπο τίποτα το νέο· γιατί το αντικείμενό της είναι επίσης γι' αυτήν ακριβώς τούτο, δηλ. μια καθαρή ουσία

της δικής της συνείδησης, έτσι ώστε τούτη-δω να μην τίθεται μέσα στο αντικείμενό της ως απολεσθείσα και παραδομένη στην άρνηση, αλλά μάλλον να εμπιστεύεται αυτό, δηλ. *μέσα σ' αυτό* ακριβώς να βρίσκει τον εαυτό της *ως ετούτη* τη συνείδηση ή ως *αυτοσυνείδηση*. Η *βεβαιότητα* του ίδιου του *εαυτού* εκείνου τον οποίο εμπιστεύομαι είναι για μένα η *βεβαιότητα* του ίδιου του *εαυτού μου*· διαγιγνώσκω μέσα σ' αυτόν το δικό μου Είναι-για-μένα, [διαγιγνώσκω] ότι αυτός το αναγνωρίζει και πως τούτο είναι για αυτόν σκοπός και ουσία. Εμπιστοσύνη όμως είναι η πίστη, επειδή η συνείδηση του πιστού *αναφέρεται άμεσα* στο αντικείμενό της και έτσι έχει τότε την εποπτεία ότι αυτή είναι *ένα* με αυτό, ότι είναι μέσα σ' αυτό. – Ακόμη, εφόσον αντικείμενο για μένα είναι εκείνο, μέσα στο οποίο εγώ αναγνωρίζω εμένα τον ίδιο, εγώ είμαι συγχρόνως για μένα μέσα σε κείνο το αντικείμενο με τη μορφή εν γένει μιας *άλλης* αυτοσυνείδησης, δηλ. μιας τέτοιας, η οποία εκεί μέσα έχει αλλοτριωθεί από τη δική της μερική ενικότητα, δηλ. από τη φυσική και συμπτωματική της ύπαρξη, αλλά η οποία εν μέρει παραμένει εκεί μέσα αυτοσυνείδηση, εν μέρει, μέσα σε κείνο το αντικείμενο, είναι *ουσιώδης* συνείδηση, ακριβώς όπως είναι καθαρή διανόηση. – Η έννοια της διανόησης δεν υποδηλώνει μόνο πως η συνείδηση αναγνωρίζει τον ίδιο τον εαυτό της μέσα στο αντικείμενο του οποίου έχει επίγνωση και είναι *άμεσα* παρούσα εδώ μέσα, χωρίς να εγκαταλείπει το στοιχείο της σκέψης και να επανακάμπτει τότε από το αντικείμενο στον εαυτό της· αλλά [υποδηλώνει ακόμα] πως η συνείδηση συνειδητοποιεί για τον εαυτό της ότι είναι επίσης η κίνηση *διαμεσολάβησης* ή ότι ο εαυτός της είναι η *δραστηριότητα* ή εκείνος που φέρει σε ύπαρξη [το αντικείμενο]. Ετούτη η ενότητα του εαυτού της ως [ενότητα] του *Εαυτού* και του αντικειμένου είναι έτσι σαφής *για τη συνείδηση* μέσα στη σκέψη. – Η πίστη επίσης είναι ακριβώς τούτη η συνείδηση· *η υπακοή και η δράση* είναι ένα αναγκαίο στάδιο, χάρη στο οποίο εδραιώνεται η βεβαιότητα του Είναι μέσα στην απόλυτη ουσία.

Αυτή η δραστηριότητα της πίστης δεν εκδηλώνεται στ' αλήθεια ως εάν η ίδια η απόλυτη ουσία να έρχεται σε ύπαρξη μέσω αυτής. Αλλά η απόλυτη ουσία της πίστης, ουσιαστικά, δεν είναι η *αφηρημένη* ουσία, που θα μπορούσε να είναι εκείθεν της συνείδησης των πιστών, αλλά είναι το πνεύμα της κοινότητας[1], είναι η ενότητα της αφηρημένης ουσίας και της αυτοσυνείδησης. Για να είναι τούτη αυτό το πνεύμα της κοινότητας, κρίνεται ως ουσιώδες στάδιο η δράση της κοινότητας· τούτο το πνεύμα είναι αυτή [η απόλυτη ουσία] *μόνο αν έχει παραχθεί από* τη συνείδηση· – ή μάλλον [αυτό δε μπορεί να υπάρχει ως τέτοιο] *χωρίς* να το έχει παραγάγει η συνείδηση· διότι όσο ουσιώδης είναι η παραγωγική διαδικασία, τόσο ουσιαστικά επίσης αυτή δεν είναι το μοναδικό θεμέλιο της ουσίας, αλλά είναι μόνο ένα στάδιο. Η ουσία είναι ταυτόχρονα καθεαυτήν και διεαυτήν.

§ 550

Από την άλλη πλευρά, η έννοια της καθαρής διανόησης είναι ένα *Άλλο* στον εαυτό της απ' ό,τι το αντικείμενό της· διότι είναι τούτος ο αρνητικός προσδιορισμός που απαρτίζει το αντικείμενο. Έτσι λοιπόν η διανόηση διακηρύσσει επίσης από την άλλη πλευρά ότι η ουσία της πίστης είναι κάτι το *αλλότριο* στην αυτοσυνείδηση, το οποίο δεν είναι η ουσία *της*, αλλά ένα διαβολόσπαρμα παρείσακτο σ' αυτήν. Εδώ όμως ο Διαφωτισμός είναι εντελώς ανόητος· η πίστη τον βιώνει ως ένα ομιλείν που

[§ 549] 1. Το πνεύμα της κοινότητας είναι η κοινότητα του πνεύματος και αντίστροφα. Υπάρχει μια αναγκαία αλληλενέργεια και αλληλεξάρτηση. Ο Θεός δεν είναι μόνο η απόλυτη Ουσία εκείθεν της ανθρώπινης ύπαρξης, αλλά και η παρουσία του ως πνεύμα μέσα στο άλλο, μέσα στον άνθρωπο. Σύγχρονα το ανθρώπινο άτομο πρέπει να μπορεί να πραγματοποιεί τη θεία Ουσία μέσα του και να πνευματοποιείται. Αυτό σημαίνει ότι «ο Θεός πρέπει να συλλαμβάνεται ως πνεύμα μέσα στην κοινότητά του». Werke 10, σελ. 366.

δεν ξέρει τι λέει, και δεν καταλαβαίνει τη φύση της όλης υπόθεσης, όταν ομιλεί για απάτη εκ μέρους του κλήρου και εξαπάτηση του λαού. Ο Διαφωτισμός εκφράζεται ως εάν, μέσω της αγυρτείας των ταχυδακτυλουργών κληρικών, είχε παρεισφρήσει μέσα στη συνείδηση κάτι απόλυτα *αλλότριο* και *άλλο* αντί για την ουσία· και σύγχρονα λέει πως αυτό είναι μια ουσία της συνείδησης, πως πιστεύει σ' αυτό, το εμπιστεύεται και επιδιώκει να το οικειοποιηθεί· – αυτό σημαίνει ότι η συνείδηση έχει εκεί μέσα την εποπτεία τόσο της *καθαρής της* ουσίας όσο και της *δικής της* ενικής και καθολικής *ατομικότητας*, και ότι, χάρη στη δραστηριότητά της, παράγει τούτη την ενότητα του εαυτού της με την ουσία της. Ο Διαφωτισμός αποφαίνεται άμεσα ότι *προσιδιάζει* πλήρως στη φύση της συνείδησης αυτό που ο ίδιος ομολογεί πως είναι *αλλότριο* στη συνείδηση. – Πώς μπορεί λοιπόν να μιλάει για απάτη και εξαπάτηση; Με το να εκφράζει *άμεσα* για την πίστη το αντίθετο από εκείνο, το οποίο αυτός καταφάσκει για αυτήν, μάλλον αποκαλύπτεται σε τούτη ως το συνειδητό *ψεύδος*. Πώς μπορεί να λαβαίνει χώρα εξαπάτηση και απάτη εκεί όπου η συνείδηση έχει μέσα στην αλήθεια της άμεσα τη *βεβαιότητα του εαυτού της*, όπου αυτή μέσα στο αντικείμενό της έχει κυριότητα επί του *εαυτού της*, τη στιγμή που εκεί εξίσου καλά βρίσκει, αλλά και φέρει σε ύπαρξη τον εαυτό της; Η διαφορά δεν είναι πλέον παρούσα στα λόγια. – Εάν είχε τεθεί το γενικό ερώτημα *κατά πόσο επιτρέπεται να εξαπατά κανείς ένα λαό*[1], στην πράξη η απάντηση θα έπρεπε να είναι: η ερώτηση δεν έχει αξία, επειδή δεν είναι δυνατόν να εξαπατά κανείς εδώ ένα λαό. – Ορείχαλκος αντί για χρυσό, πλαστό αντί για αυθεντικό νόμισμα μπορούν κάλλιστα να πωλούνται σε μεμονωμένες περιπτώσεις· μπορεί κανείς να κάνει τους πολλούς να πιστέψουν ότι μια χαμένη μάχη ήταν κερδι-

---

[§ 550] 1. Ερώτηση που υπαγόρευσε ο Φρειδερίκος ο Μέγας το 1778 ως αντικείμενο διαγωνισμού στην Ακαδημία επιστημών του Βερολίνου.

σμένη, και άλλα ψεύδη για αισθητά πράγματα και επί μέρους συμβάντα για κάμποσο καιρό· αλλά μέσα στη γνώση της ουσίας, όπου η συνείδηση έχει την άμεση *βεβαιότητα του εαυτού της*, η σκέψη της εξαπάτησης είναι κάτι το παντελώς αδιανόητο.

[II.]
[Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ]

§ 551

Ας δούμε ακόμη πώς η πίστη υφίσταται την εμπειρία του Διαφωτισμού μέσα στα *διαφοροποιημένα* στάδια της συνείδησής της, στην οποία η πιο πάνω μνημονευθείσα άποψη αναφέρθηκε κατ' αρχήν μόνο γενικά. Αλλά αυτά τα στάδια είναι: η καθαρή νόηση ή, καθότι αντικείμενο, η *απόλυτη ουσία* καθεαυτήν και διεαυτήν· ύστερα η *αναφορά* της συνείδησης – ως μια *γνώση* – σε τούτη την ουσία, το *θεμέλιο της πίστης της*, και τέλος η αναφορά της σε τούτη την ουσία στα πλαίσια της δραστηριότητάς της, ή η *υπηρεσία [= λατρεία] της*. Ακριβώς όπως η καθαρή διανόηση απέτυχε να αναγνωρίσει τον εαυτό της μέσα στην πίστη εν γένει και τον απαρνήθηκε, έτσι και μέσα σε τούτα τα στάδια αυτή θα κρατήσει μια στάση εξίσου διεστραμμένη.

[α]
[*Η διαστροφή της πίστης από το Διαφωτισμό*]

§ 552

Η καθαρή διανόηση κρατά μια αρνητική στάση προς την

απόλυτη ουσία της συνείδησης της πίστης. Αυτή η ουσία είναι καθαρή *νόηση*, και η καθαρή νόηση τεθειμένη μέσα στον εαυτό της ως αντικείμενο ή ως η *ουσία*· μέσα στη συνείδηση της πίστης τούτο το *καθεαυτό* της νόησης προσλαμβάνει συνάμα για την διεαυτήν ούσα συνείδηση τη μορφή – αλλά μόνο την κενή μορφή – της αντικειμενικότητας· αυτό έχει το χαρακτήρα ενός *παραστημένου*. Αλλά στην καθαρή διανόηση, εφόσον αυτή είναι η καθαρή συνείδηση από την πλευρά του *διεαυτό-όντος Εαυτού*, το *άλλο* εμφανίζεται ως ένα *αρνητικό* της *αυτοσυνείδησης*. Αυτό θα μπορούσε ακόμα να εκληφθεί είτε ως το καθαρό *καθεαυτό* της νόησης είτε επίσης ως το *Είναι* της αισθητήριας βεβαιότητας. Καθόσον όμως τούτο είναι σύγχρονα για τον *Εαυτό*, και αυτός-εδώ ως *Εαυτός*, ο οποίος έχει ένα αντικείμενο, είναι πραγματική συνείδηση, το χαρακτηριστικό αντικείμενο της διανόησης ως τέτοιο είναι ένα *κοινό πράγμα* της *αισθητήριας βεβαιότητας*, το οποίο απλώς *είναι*. Το αντικείμενό της αυτό εκδηλώνεται σε τούτη [τη διανόηση] στην *παράσταση* της πίστης. Η καθαρή διανόηση καταδικάζει τούτη [την παράσταση] και σε τούτη το δικό της ιδιαίτερο αντικείμενο. Αλλά με το να συλλαμβάνει το αντικείμενο της πίστης σαν να ήταν δικό της, διαπράττει ήδη σε βάρος της πίστης την αδικία. Κατόπιν τούτου αυτή λέει για την πίστη ότι η απόλυτη ουσία της είναι ένα κομμάτι πέτρα, ένα κούτσουρο, το οποίο έχει μάτια και δε βλέπει, ή πάλι μια ζύμη, η οποία βλασταίνει στον αγρό, μετασχηματίζεται από τους ανθρώπους και αποδίδεται πίσω στη γη· – ή με ποιους άλλους τρόπους η πίστη θα καταστήσει ανθρωπόμορφη την ουσία, θα την κάνει αντικειμενική και ικανή να παριστά τον εαυτό της.

§ 553

Ο Διαφωτισμός, ο οποίος παριστάνει τον καθαρό, εδώ μετατρέπει [= υποβιβάζει] αυτό, που για το πνεύμα είναι αιώνια ζωή και άγιο πνεύμα, σε ένα πραγματικό *φθαρτό πράγμα*

και το βεβηλώνει με την άποψη, καθεαυτήν μηδενική, της αισθητήριας βεβαιότητας, – με μια άποψη που ασφαλώς δεν είναι παρούσα στη λατρευτική πράξη της πίστης· κατά ψευδή τρόπο λοιπόν ο Διαφωτισμός αποδίδει αυτή την άποψη στην πίστη. Ό,τι σέβεται η πίστη, δεν είναι βέβαια για αυτήν ούτε πέτρα ούτε ξύλο ούτε ζύμη ούτε οποιοδήποτε άλλο είδος εφήμερου αισθητού πράγματος. Εάν ο Διαφωτισμός έχει κατά νου να πει ότι παρ' όλα ταύτα το αντικείμενο της πίστης είναι αυτό *επίσης*, ή ακόμη ότι αυτό είναι τούτο καθεαυτό και στ' αλήθεια, τότε η πίστη κατ' αρχήν γνωρίζει εξίσου καλά *εκείνο το Επίσης*, το οποίο όμως γι' αυτήν βρίσκεται έξω από τη λατρεία της· κατά δεύτερον όμως η πέτρα και τέτοια πράγματα γι' αυτήν δεν είναι *καθεαυτά*· απεναντίας, καθεαυτήν για την πίστη είναι μόνο η ουσία της καθαρής νόησης.

§ 554

Το *δεύτερο στάδιο* είναι η αναφορά της πίστης, ως συνείδησης που *έχει γνώση*, σε τούτη την ουσία. Για την πίστη, ως σκεπτόμενη καθαρή συνείδηση, τούτη η ουσία είναι άμεσα παρούσα· αλλά η καθαρή συνείδηση είναι όχι λιγότερο *διαμεσολαβημένη* αναφορά της βεβαιότητας στην αλήθεια· μια αναφορά, η οποία συγκροτεί το *θεμέλιο* της *πίστης*. Αυτό το θεμέλιο γίνεται για το Διαφωτισμό επίσης μια συμπτωματική *γνώση συμπτωματικών* γεγονότων. Αλλά το θεμέλιο της γνώσης είναι το καθολικό που *έχει γνώση*, και στην αλήθεια του το απόλυτο *πνεύμα*, το οποίο μέσα στην αφηρημένη καθαρή συνείδηση ή στην νόηση ως τέτοια είναι απλώς απόλυτη *ουσία*, ως αυτοσυνείδηση όμως είναι η *γνώση* του εαυτού. Η καθαρή διανόηση θέτει ομοίως αυτό το καθολικό που έχει γνώση, το *απλό πνεύμα που έχει γνώση του ίδιου του εαυτού του*, ως ένα αρνητικό της αυτοσυνείδησης. Αυτή η ίδια [η διανόηση] είναι πράγματι η *καθαρή διαμεσολαβημένη* νόηση, δηλ. η νόηση που διαμεσολαβεί-

ται με τον εαυτό της, αυτή είναι η καθαρή γνώση[1]· αλλά με το να είναι *καθαρή διανόηση*, *καθαρή γνώση*, η οποία δεν ξέρει ακόμα τον ίδιο τον εαυτό της, δηλ. δεν έχει ακόμα συναίσθηση του γεγονότος ότι η διανόηση τούτη είναι αυτή η καθαρή κίνηση διαμεσολάβησης, τούτη-δω [η κίνηση], όπως καθετί που αυτή η ίδια είναι, εμφανίζεται στη διανόηση ως ένα άλλο. Έχοντας λοιπόν συλληφθεί κατανοητικά μέσα στην πραγμάτωσή της, η διανόηση αναπτύσσει τούτο το στάδιο που της είναι ουσιώδες· αυτό-δω όμως εμφαίνεται στη διανόηση να ανήκει στην πίστη και, έχοντας το χαρακτήρα ενός εξωτερικού προς την καθαρή διανόηση πράγματος, να είναι μια συμπτωματική γνώση τέτοιων πραγματικών με την κοινή έννοια συμβάντων. Η διανόηση λοιπόν εδώ προσάπτει στη θρησκευτική πίστη τη μομφή ότι η βεβαιότητά της θεμελιώνεται σε ορισμένες *επί μέρους ιστορικές μαρτυρίες*, οι οποίες, ιδωμένες ως ιστορικές μαρτυρίες, δεν θα μπορούσαν βέβαια να εγγυηθούν για το περιεχόμενό τους το βαθμό βεβαιότητας που μας δίνουν οι ειδήσεις της εφημερίδας για ένα οποιοδήποτε συμβάν· – ακόμη [μέμφεται τη θρησκευτική πίστη] ότι η βεβαιότητά της στηρίζεται στην τυχαία *διατήρηση* αυτών των μαρτυριών, – διατήρηση αφενός που οφείλεται στο χαρτί [= έγγραφο τεκμήριο] και αφετέρου στην ικανότητα και την εντιμότητα της μεταγραφής τους από το ένα χαρτί στο άλλο –, και τέλος στηρίζεται στην *ορθή ερμηνεία* της έννοιας νεκρών λέξεων και γραμμάτων. Στην πράξη όμως δεν έρχεται στο νου της πίστης να συνδέσει τη βεβαιότητά της με τέτοιες μαρτυρίες και τυχαιότητες· αυτή είναι μέσα στη βεβαιότητά της ανεπιτήδευτη σχέση προς το απόλυτο αντικείμενό της, μια καθαρή γνώση αυτού του αντικειμένου, το οποίο δεν ανακατεύει γράμματα, χαρτιά και αντιγρα-

[§ 554] 1. Η διανόηση, επειδή δεν είναι ακόμη για τον εαυτό της η καθαρή γνώση, θεωρεί πως ο εαυτός της, καθότι ετούτη η κίνηση διαμεσολάβησης, είναι κάτι αλλότριο.

φείς μέσα στη συνείδησή του της απόλυτης ουσίας και δεν διαμεσολαβείται με αυτήν μέσω τέτοιου είδους πραγμάτων. Απεναντίας, αυτή η συνείδηση είναι το αυτο-διαμεσολαβητικό θεμέλιο της γνώσης της· είναι το ίδιο το πνεύμα που αποτελεί μαρτυρία του εαυτού του, είτε στο *εσωτερικό*[2] της *ενικής* συνείδησης είτε χάρη στην *καθολική παρουσία* της πίστης όλων σ' αυτό[3]. Εάν η πίστη θέλει από τις ιστορικές μαρτυρίες να αντλήσει εκείνο το είδος της θεμελίωσης ή τουλάχιστο της επικύρωσης του περιεχομένου της, για το οποίο μιλάει ο Διαφωτισμός, και σοβαρά νομίζει και ενεργεί σαν να επρόκειτο για κάτι σπουδαίο, τότε έχει ήδη αφήσει τον εαυτό της να αποπλανάται από τον Διαφωτισμό· και οι προσπάθειές της να θεμελιωθεί και να εδραιωθεί με ένα τέτοιο τρόπο είναι απλώς μαρτυρίες, τις οποίες αυτή δίνει από τη μόλυνσή της από [τον Διαφωτισμό].

§ 555

Υπολείπεται ακόμα η τρίτη πλευρά, δηλ. *η αναφορά της συνείδησης στην απόλυτη ουσία*, [εννοημένη] ως *δραστηριότητα*. Η δραστηριότητα τούτη είναι η αναίρεση της μερικότητας του ατόμου ή του φυσικού τρόπου του διεαυτό-Είναι του, απ' όπου εκπορεύεται η βεβαιότητά του πως είναι καθαρή αυτοσυνείδηση, πως είναι δηλ., σύμφωνα με τη δραστηριότητά του, ως *διεαυτήν-ούσα* ενική συνείδηση, ένα με την [απόλυτη] ουσία. — Εφόσον στη δραστηριότητα *σκοπιμότητα* και *σκοπός* διαφοροποιούνται και η καθαρή διανόηση σε σχέση μ' αυτή τη δραστηριότητα κρατά ομοίως μια *αρνητική στάση* και, όπως στα άλλα στάδια, απαρνείται τον εαυτό της, έτσι και εδώ πρέπει από την άποψη της *σκοπιμότητας* να παρουσιάζεται ως στερημένη λογι-

2. Δηλ. μέσα στη βεβαιότητα.
3. Μέσω δηλ. της κοινότητας ως Πνεύματος.

σμού – η διανόηση σε συνδυασμό με την πρόθεση, δηλ. η συμφωνία του σκοπού και του μέσου, εμφανίζεται σ' αυτή ως άλλο, μάλλον ως το αντίθετο – αλλά από την άποψη του *σκοπού* αυτή πρέπει να κάνει τελικό σκοπό της το κακό, την απόλαυση, την κατοχή και να αποδειχθεί έτσι ως η πιο βρώμικη πρόθεση, αφού η καθαρή πρόθεση ομοίως, ως άλλο, είναι βρώμικη πρόθεση.

§ 556

Από την άποψη της *σκοπιμότητας* λοιπόν βλέπουμε το Διαφωτισμό να το βρίσκει ανόητο όταν το άτομο που πιστεύει δίνει στον εαυτό του την ανώτερη συνείδηση να μην υποδουλώνεται στη φυσική απόλαυση και τέρψη, με το να αρνείται στον εαυτό του *πραγματικά* φυσική απόλαυση και τέρψη και ν' αποδεικνύει *μέσω της πράξης* ότι η καταφρόνησή του γι' αυτές δεν είναι *προσποιητή*, αλλά *αληθινή*. – Παρόμοια βρίσκει ανόητο ο Διαφωτισμός να απαλλάσσεται το άτομο από την προσδιοριστικότητά του να είναι απόλυτα ενικό, να αποκλείει όλα τα άλλα ενικά και να κατέχει ιδιοκτησία, με το να παραιτείται από την ιδιοκτησία του· γιατί έτσι αυτό δείχνει *στ' αλήθεια*, ότι δεν εννοεί στα σοβαρά την απομόνωσή του, αλλά στέκεται πάνω από τη φυσική αναγκαιότητα τού να τίθεται μέσα στην ενικότητά [= απομόνωσή] του, και μέσα σε τούτη την απόλυτη εξατομίκευση του διεαυτό-Είναι να απαρνείται τα άλλα, γιατί δήθεν αυτά είναι ένα και το αυτό *με τον εαυτό του*. – Η καθαρή διανόηση βρίσκει αμφότερα να μην έχουν καμιά σκοπιμότητα και να είναι άδικα· – είναι *άσκοπο* να απαρνείται το άτομο την απόλαυση και να χάνει την ιδιοκτησία για να αποδείξει στον εαυτό του πως είναι αποδεσμευμένο από την απόλαυση και την ιδιοκτησία· με την αντίστροφη έννοια λοιπόν η καθαρή διανόηση θα χαρακτηρίσει ως *τρελό* εκείνον που για να φάει, προσφεύγει στο μέσο τού να φάει πραγματικά. – Αυτή βρίσκει επίσης *άδικο*

το να αρνείται κανείς στον εαυτό του ένα γεύμα και να θυσιάζει βούτυρο και αυγά, όχι για χρήμα, ούτε χρήμα για βούτυρο και αυγά, αλλά απλώς για να τα θυσιάζει, χωρίς να λαμβάνει τίποτα σε αντάλλαγμα. Η διανόηση χαρακτηρίζει ένα γεύμα ή την κατοχή τέτοιων πραγμάτων ως αυτοσκοπό, και αποκαλύπτεται έτσι ως μια πολύ βρώμικη πρόθεση[1], η οποία αποδίδει μία εξόχως ουσιώδη σημασία σε μια τέτοια απόλαυση και ιδιοκτησία. Επί πλέον, αυτή διατείνεται ακόμη πως είναι καθαρή πρόθεση η αναγκαιότητα της ανύψωσης πάνω από την φυσική ύπαρξη και την απληστία [για την κατοχή] των μέσων της ύπαρξης· μόνο αυτή βρίσκει τρελό και άδικο το ότι τούτη η ανύψωση οφείλει να αποδεικνύεται *δια της πράξης*· μ' άλλα λόγια, αυτή η καθαρή πρόθεση είναι στ' αλήθεια απάτη, η οποία προφασίζεται και απαιτεί μια *εσωτερική* εξύψωση, αλλά θεωρεί ως περιττό, τρελό και άδικο ακόμη να εννοεί στα σοβαρά, να *πραγματοποιεί πραγματικά* τούτη [την εξύψωση] και να *αποδεικνύει την αλήθεια της*. – Αυτή λοιπόν απαρνείται τον εαυτό της τόσο ως καθαρή διανόηση – γιατί αυτή απαρνείται την άμεσα τελεολογική δραστηριότητα – όσο και ως καθαρή πρόθεση, διότι απαρνείται την πρόθεση να αποδείξει πως ο εαυτός της είναι απελευθερωμένος από τους σκοπούς της ενικότητας.

[§ 556] 1. Η διανόηση δε μπορεί να χωρήσει πέρα από τη χρησιμοθηρική της πράξη και αδυνατεί να συλλάβει την πράξη του πιστού, ο οποίος, καθότι ομοίωμα του θείου πνεύματος, δε μπορεί να γνωρίσει τον εαυτό του παρά μόνο ως κοινωνό του θείου, ως αρνητή της μονομανίας του ατόμου. Υπ' αυτή την έννοια η καθαρή διανόηση αποδεικνύεται ύπουλη πρόθεση ή καθαρή υποκρισία.

[6]
[*Οι θετικές προτάσεις του Διαφωτισμού*]

§ 557

Είναι λοιπόν που ο Διαφωτισμός αφήνει τον εαυτό του στην πίστη να τον γνωρίσει. Αυτός παρουσιάζεται με τούτη την κακή εμφάνιση, γιατί, ακριβώς με το να είναι σε σχέση με ένα άλλο, δίνει στον εαυτό του μια *αρνητικής φύσης ρεαλιστική πραγματικότητα* ή παρουσιάζει τον εαυτό του ως το αντίθετο του εαυτού του· αλλά είναι αναγκαίο η καθαρή διανόηση και πρόθεση να προσχωρήσουν σε τούτη τη σχέση, γιατί τούτη-δω είναι η πραγμάτωσή τους. – Ετούτη [η πραγμάτωση] εμφανίστηκε κατ' αρχήν ως αρνητική ρεαλιστικότητα. Η *θετική* της *ρεαλιστικότητα* είναι ίσως καλύτερα καμωμένη από τη φύση της· ας δούμε πώς συμπεριφέρεται τούτη. – Εάν κάθε προκατάληψη και δεισιδαιμονία έχει εκβληθεί, τότε εγείρεται το ερώτημα: *τι μένει λοιπόν; ποια είναι η αλήθεια, την οποία έχει διαδόσει ο Διαφωτισμός αντί για την προκατάληψη και την δεισιδαιμονία;* – Εκριζώνοντας την πλάνη ο Διαφωτισμός έχει ήδη εξαγγείλει τούτο το θετικό περιεχόμενο, διότι εκείνη η αλλοτρίωση του ίδιου του εαυτού του είναι όχι λιγότερο η θετική ρεαλιστική του πραγματικότητα. – Σε κείνο, το οποίο για την πίστη είναι απόλυτο πνεύμα, ο Διαφωτισμός συλλαμβάνει κάθε *προσδιορισμό*, που ανακαλύπτει εκεί ως ξύλο, πέτρα κ.λπ., υπό τη μορφή ενικών πραγματικών πραγμάτων. Αφού κατ' αυτό τον τρόπο ο Διαφωτισμός κατανοεί *κάθε προσδιοριστικότητα* εν γένει, δηλ. κάθε περιεχόμενο και την εκπλήρωσή του, ως μια *περατότητα*, ως *ανθρώπινη ουσία και παράσταση*, η *απόλυτη ουσία* γίνεται για αυτόν ένα *κενό*, στο οποίο δε μπορούν να αποδίδονται ούτε προσδιορισμοί ούτε κατηγορήματα. Το να αποδίδονται κατηγορήματα σε ένα τέτοιο κενό θα ήταν καθεαυτό αξιόποινο· και είναι ακριβώς μέσα από μια τέτοια ένωση που έχουν γεννηθεί τα τέρατα της δεισιδαιμονίας.

Ο Λόγος, η *καθαρή διανόηση*, η ίδια βέβαια δεν είναι κενή, επειδή το αρνητικό του εαυτού της είναι *για αυτήν* και είναι το περιεχόμενό της· απεναντίας, αυτή είναι πλούσια, αλλά μόνο σε ενικότητα και φραγμούς· το να μην αφήνει τίποτα εκείνου του είδους να ανήκει στην απόλυτη ουσία ούτε να αποδίδεται σ' αυτήν, αυτό είναι η φρόνιμη συμπεριφορά της διανόησης, η οποία ξέρει να τοποθετεί στη θέση τους τον εαυτό της και τον πεπερασμένο πλούτο της, και να αντιμετωπίζει το Απόλυτο με αξιοπρεπή τρόπο.

§ 558

Σε αντίθεση με τούτη την κενή ουσία υπάρχει ως *δεύτερο στάδιο* της θετικής αλήθειας του Διαφωτισμού η αποκλεισμένη από μια απόλυτη ουσία *ενικότητα* εν γένει, αυτή της συνείδησης και παντός Είναι, η οποία τίθεται ως *απόλυτο καθεαυτό-και διεαυτό-Είναι*. Η συνείδηση, η οποία στην ολόπρωτη πραγματικότητά της είναι *αισθητήρια βεβαιότητα* και *γνώμη*, επανέρχεται σ' αυτό το σημείο μετά από τον συνολικό κύκλο της εμπειρίας της, και είναι ξανά μια γνώση αυτού που είναι *καθαρά αρνητικό του εαυτού του* ή μια γνώση *αισθητών πραγμάτων*, δηλ. [πραγμάτων] μέσα στο στοιχείο του *Είναι*, τα οποία στέκονται αδιάφορα απέναντι στο *διεαυτό-Είναι* της. Εδώ όμως αυτή δεν είναι *άμεση*, φυσική συνείδηση, αλλά έχει *γίνει* τέτοια για τον εαυτό της. Ενώ στην αρχή βρισκόταν στο έλεος κάθε περιπλοκής, μέσα στην οποία ήταν βυθισμένη λόγω της ανάπτυξής της, τώρα, χάρη στην καθαρή διανόηση, οδηγείται πίσω στο πρώτο της μόρφωμα, έχει *βιώσει* αυτό ως το *αποτέλεσμα*. *Έχοντας το θεμέλιό της* στην επίγνωση της μηδαμινότητας όλων των άλλων μορφωμάτων της συνείδησης και έτσι κάθε επέκεινα της αισθητήριας βεβαιότητας, τούτη η αισθητήρια βεβαιότητα δεν είναι πλέον μια γνώμη, αλλά είναι μάλλον η απόλυτη αλήθεια. Ετούτη η μηδαμινότητα του καθετί, που χωρεί έξω και πέρα

από την αισθητήρια βεβαιότητα, είναι, για να λέμε την αλήθεια, απλώς μια αρνητική απόδειξη τούτης της αλήθειας, αλλά δεν είναι επιδεκτική καμιάς άλλης [απόδειξης]· γιατί η θετική αλήθεια της αισθητήριας βεβαιότητας σε τούτη την ίδια είναι ακριβώς το *αδιαμεσολάβητο* διεαυτό-Είναι της ίδιας της έννοιας, [εννοημένης] ως αντικειμένου, και μάλιστα με τη μορφή του ετέρως-Είναι· – [η θετική αλήθεια] πως για την κάθε συνείδηση είναι *απόλυτα βέβαιο* ότι τούτο [το ετέρως-Είναι] *είναι*, και ότι υπάρχουν *άλλα πραγματικά πράγματα* έξω απ' αυτό, και ότι μέσα στο *φυσικό* του Είναι, όπως τούτα τα πράγματα, είναι *καθεαυτό και διεαυτό* ή *απόλυτο*.

§ 559

Τέλος, *το τρίτο στάδιο της αλήθειας του Διαφωτισμού* είναι η σχέση της ενικής ουσίας με την απόλυτη ουσία, ο σχετισμός των δύο πρώτων [σταδίων]. Η διανόηση ως καθαρή διανόηση του *όμοιου* ή *απεριόριστου χωρεί* επίσης πέρα και πάνω από το *ανόμοιο*, δηλ. από την πεπερασμένη πραγματικότητα, ή από τον εαυτό ως απλό ετέρως-Είναι. Αυτή έχει για επέκεινα του ετέρως-Είναι *το κενό*, με το οποίο συνακόλουθα συσχετίζει την κατ' αίσθηση πραγματικότητα. Μέσα στον προσδιορισμό τούτης της *σχέσης* οι δύο πλευρές δεν εισδύουν ως *περιεχόμενο*· διότι η μία είναι το κενό, και είναι έτσι μόνο μέσω της άλλης [πλευράς], της κατ' αίσθηση πραγματικότητας, που ένα περιεχόμενο είναι παρόν. Αλλά η *μορφή* της σχέσης, στον προσδιορισμό της οποίας συνεισφέρει η πλευρά του *καθεαυτό*, μπορεί να είναι καμωμένη κατά το *δοκούν*· διότι η μορφή είναι το *καθεαυτό αρνητικό*, και κατά συνέπεια το αντίθετο του εαυτού της: Τόσο Είναι όσο και μηδέν· *καθεαυτό* όπως και το *αντίθετο*· ή πράγμα που είναι το ίδιο, η αναφορά της *πραγματικότητας* στο *καθεαυτό* ως το *επέκεινα* είναι εξίσου καλά μια *άρνηση* όσο και μια *θέση* εκείνης της πραγματικότητας. Η πεπερασμένη πραγματικότητα

μπορεί συνεπώς, για να κυριολεκτούμε, να λαμβάνεται, όπως ακριβώς τη χρειάζεται κανείς. Τώρα λοιπόν το αισθητηριακό αναφέρεται *θετικά* στο Απόλυτο σαν στο *καθεαυτό*, και η κατ' αίσθηση πραγματικότητα η ίδια είναι *καθεαυτήν*· το Απόλυτο τη φτιάχνει, τη φροντίζει και την περιποιείται. Εάν αυτή πάλι αναφέρεται εν τω μεταξύ στο Απόλυτο σαν στο αντίθετο, σαν στο μη-*Είναι* της, τότε, σύμφωνα με τούτη τη σχέση, αυτή δεν είναι καθεαυτήν, αλλά μόνο *για ένα άλλο*. Εάν στην προηγούμενη μορφή της συνείδησης οι *έννοιες* της αντίθεσης προσδιορίζονταν ως *Καλό* και *Κακό*, στην περίπτωση της καθαρής διανόησης, αντίθετα, αυτές γίνονται οι καθαρότερες αφαιρέσεις του *καθεαυτό*-Είναι και του Είναι *για ένα άλλο*.

[γ]

[*Η ωφελιμότητα ως θεμελιώδης έννοια του Διαφωτισμού*]

§ 560

Οι δύο τρόποι θεώρησης της θετικής και της αρνητικής αναφοράς του πεπερασμένου στο καθεαυτό είναι όμως στην πράξη εξίσου αναγκαίοι, και κάθε πράγμα έτσι είναι τόσο πολύ *καθεαυτό* όσο αυτό είναι *για ένα άλλο*, ή καθετί είναι *χρήσιμο*. – Καθετί βρίσκεται στο έλεος άλλων, αφήνεται τώρα να γίνεται αντικείμενο χρήσης άλλων και είναι *για αυτούς*· και τώρα, για να το πούμε έτσι, σηκώνεται στα πίσω πόδια του, γίνεται ακαταμάχητο απέναντι στο άλλο, είναι για τον εαυτό του και χρησιμοποιεί με τη σειρά του το άλλο. – Από δω προκύπτει για τον άνθρωπο, [εννοημένον] ως το πράγμα που έχει *συνείδηση* τούτης της σχέσης, η ουσία του και η θέση του. Τέτοιος που αυτός είναι άμεσα, ως φυσική συνείδηση *καθεαυτήν*, αυτός είναι *καλός*, ως ενική συνείδηση είναι *απόλυτος*, και το άλλο είναι *για αυτόν*· και μάλιστα, επειδή για αυτόν, ως το αυτοσυνείδητο

ζώο, τα στάδια έχουν τη σημασία της καθολικότητας, *καθετί* είναι για την απόλαυσή του και την τέρψη του, και ως τέτοιος που έχει έλθει από το χέρι του Θεού, ο άνθρωπος περιφέρεται μέσα στον κόσμο σαν μέσα σε ένα γι αυτόν φυτεμένο κήπο. – Αυτός πρέπει επίσης να έχει δρέψει [καρπό] από το δέντρο της γνώσης του Καλού και του Κακού· αυτός κέκτηται εδώ μέσα μια ωφελιμότητα, η οποία τον διακρίνει από όλα τα άλλα πλάσματα, διότι κατά σύμπτωση η φύση του, καθεαυτήν καλή, έχει *επίσης* μια τέτοια υφή που η υπερβολή της απόλαυσης την ζημιώνει· ή μάλλον η ενικότητά του έχει *επίσης* σ' αυτήν *το δικό της επέκεινα*, μπορεί να υπερβεί τον εαυτό της και να καταστραφεί. Σε αντιστάθμισμα τούτου, ο Λόγος είναι για αυτόν ένα χρήσιμο μέσο για να κρατά εντός ενδεδειγμένων ορίων τούτη την υπέρβαση [= υπερβολή], ή μάλλον για να συγκρατεί τον εαυτό του, όταν υπερβαίνει το καθορισμένο [όριό του]· διότι τέτοια είναι η δύναμη της συνείδησης. Η απόλαυση της συνειδητής, καθεαυτήν *καθολικής* ουσίας δεν πρέπει κατ' ανάγκη να είναι κάτι το προσδιορισμένο κατά την ποικιλία και την διάρκεια, αλλά πρέπει να είναι καθολική· το μέτρο έχει, συνεπώς, τη λειτουργία να εμποδίζει την απόλαυση από το να διακόπτεται ως προς την ποικιλία της και τη διάρκεια· η λειτουργία δηλ. του μέτρου είναι η αμετρία. – Ακριβώς όπως καθετί είναι ωφέλιμο στον άνθρωπο, έτσι και ο άνθρωπος είναι ομοίως [ωφέλιμος στον άνθρωπο], και ο προορισμός του εξίσου [είναι] να κάνει τον εαυτό του ένα ωφέλιμο για το κοινό καλό μέλος της ομάδας και καθολικά χρήσιμο. Όσο αυτός μεριμνά για τον εαυτό του, τόσο πρέπει να θυσιάζεται εξίσου για τους άλλους, και όσο θυσιάζεται για τους άλλους τόσο αυτός μεριμνά για τον εαυτό του· το ένα χέρι πλένει τ' άλλο. Όπου αυτός βρίσκεται, εκεί αξίζει να βρίσκεται· αυτός κάνει χρήση των άλλων και χρησιμοποιείται [από τους άλλους][1].

[§ 560] 1. Ο άνθρωπος δηλ. ως δημιούργημα της Φύσης δεν είναι παρά

§ 561

Διαφορετικά πράγματα είναι αμοιβαία χρήσιμα με διαφορετικό τρόπο· όλα όμως τα πράγματα έχουν τούτη την αμοιβαιότητα της χρησιμότητας τους μέσω της ουσία τους, δηλ. με το να αναφέρονται στο Απόλυτο κατά δύο τρόπους: ο θετικός [τρόπος], σύμφωνα με τον οποίο τα πράγματα είναι *καθεαυτά και διεαυτά*, [και] ο αρνητικός, σύμφωνα με τον οποίο αυτά είναι *για τους άλλους*. Η *αναφορά* στην απόλυτη ουσία ή η θρησκεία είναι κατά τούτο το πιο χρήσιμο από κάθε χρησιμότητα· γιατί αυτή είναι η ίδια η *καθαρή ωφέλεια*, αυτή είναι η υποστασιακή ύπαρξη όλων των πραγμάτων, ή το *καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι* τους· αυτή είναι η πτώση τους ή το *Είναι* τους *για ένα άλλο*.

§ 562

Για την πίστη βέβαια τούτο το θετικό αποτέλεσμα του Διαφωτισμού είναι τόσο πολύ μια βδελυγμία όσο η αρνητική του στάση απέναντί της. Ετούτη η *διανόηση* της απόλυτης ουσίας, η οποία δε βλέπει τίποτα μέσα σε τούτη-δω παρά ακριβώς την *απόλυτη ουσία, το être suprême*[1] *ή το κενό*, – αυτή η *πρόθεση*, σύμφωνα με την οποία καθετί στην άμεση ύπαρξή του είναι *καθεαυτό* ή καλό, σύμφωνα με την οποία τέλος η *αναφορά* του ενικού συνειδητού Είναι στην απόλυτη ουσία, *στη θρησκεία*, εκφράζεται εξαντλητικά με την έννοια της ωφελιμότητας, όλα

μέσα στην ωφελιμότητα, η οποία, εννοημένη ως η μορφική αμεσότητα του Είναι για άλλους (Sen für andere), εκφράζει την κίνηση που συνέχει τους ανθρώπους και θέτει τον πεπερασμένο τους χαρακτήρα ως αναγκαίο στάδιο εύρεσης της ανθρωπινότητας μέσα στον άλλο· με τούτο καταλαβαίνουμε πως ο άνθρωπος είναι έλλογο ον και ως τέτοιο ξέρει να περιορίζει το υπερβολικό ή μέσα στο υπέρμετρο να συγκρατείται στο μέτρο, να γίνεται δηλ. ωφέλιμος στον εαυτό του και στους άλλους.

[§ 562] 1. Το υπέρτατο Είναι.

αυτά προκαλούν χωρίς άλλο μια *απέχθεια* στην πίστη. Αυτή η ιδιάζουσα στο Διαφωτισμό *σοφία* φαίνεται κατ' αναγκαιότητα συγχρόνως στην πίστη να είναι η ίδια η *κοινοτοπία*, και η *ομολογία* της κοινοτοπίας· αυτή η σοφία έγκειται πράγματι στο να μην ξέρει τίποτα για την απόλυτη ουσία, ή, πράγμα που είναι το ίδιο, να ξέρει για αυτήν τούτη την εντελώς ρηχή αλήθεια, ότι αυτή [η απόλυτη ουσία] είναι ακριβώς μόνο η *απόλυτη ουσία*· από την άλλη δε να ξέρει μόνο ό,τι είναι πεπερασμένο, και τούτο μάλιστα να το ξέρει ως το αληθές, και να νομίζει πως τούτη η γνώση του πεπερασμένου ως του αληθούς είναι η ανώτατη γνώση [στην οποία μπορούμε να φτάσουμε].

[III.]
[ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ]

§ 563

Η πίστη έχει το θείο δίκαιο, το δίκαιο της απόλυτης *αυτο-ισότητας* ή της καθαρής νόησης, έναντι του Διαφωτισμού και υφίσταται μια τέλεια αδικία από πλευράς του τελευταίου· γιατί ο Διαφωτισμός διαστρεβλώνει την πίστη σε όλες της τις φάσεις και τις μετατρέπει σε κάτι άλλο απ' ό,τι αυτές είναι μέσα σε τούτη. Αλλά ο Διαφωτισμός έχει μόνο το ανθρώπινο δίκαιο έναντι της πίστης και ως δική του αλήθεια· διότι το άδικο, που αυτός διαπράττει, είναι το δίκαιο της *ανισότητας*, και έγκειται στο να διαστρεβλώνει και να αλλοιώνει· ένα δίκαιο, το οποίο ανήκει στη φύση της *αυτοσυνείδησης* σε αντίθεση με την απλή ουσία ή την *νόηση*. Αλλ' επειδή το δίκαιό του είναι το δίκαιο της αυτοσυνείδησης, αυτός όχι μόνο θα κρατήσει *επίσης* το δικό

του δίκαιο, έτσι ώστε τα δύο όμοια δίκαια του πνεύματος να στέκονται αντιμέτωπα το ένα προς το άλλο και κανένα να μην είναι σε θέση να ικανοποιήσει το άλλο, αλλά θα υποστηρίξει το απόλυτο δίκαιο, επειδή η αυτοσυνείδηση είναι η αρνητικότητα της έννοιας, η οποία [αρνητικότητα] δεν είναι μόνο *διεαυτήν*, αλλά επεκτείνεται και στο αντίθετό της· και η πίστη η ίδια, επειδή είναι συνείδηση, δε θα μπορέσει να αμφισβητήσει στο Διαφωτισμό το δίκαιό του.

[α]
[*Η αυτοκίνηση της σκέψης*]

§ 564

Ο Διαφωτισμός, πράγματι, κρατά μια στάση απέναντι στη συνείδηση της πίστης που δεν στηρίζεται σε χαρακτηριστικές του αρχές, αλλά σε τέτοιες, τις οποίες η ίδια τούτη [η συνείδηση] έχει σ' αυτήν. Ο Διαφωτισμός απλώς συνάγει μπροστά στη συνείδηση της πίστης τις δικές της *ξεχωριστές σκέψεις*, τις οποίες αυτή ασυνείδητα αφήνει να πέφτουν χωριστά[1]· αυτός της υπενθυμίζει μόνο, όταν ο *ένας* των τρόπων της είναι παρών σ' αυτήν, τους *άλλους*, τους οποίους *επίσης* έχει αυτή [η συνείδηση], αλλά εκ των οποίων η τελευταία τούτη πάντα λησμονεί τον ένα, όταν ο άλλος είναι παρών. Ο Διαφωτισμός δείχνεται στην πίστη ότι είναι καθαρή διανόηση, από το γεγονός ότι αυτός, μέσα σε ένα *καθορισμένο* στάδιο, βλέπει το όλο, προσάγει λοιπόν το *αντί-θετο* που σχετίζεται με κείνο το στάδιο και αναστρέφοντας το ένα μέσα στο άλλο δίνει ώθηση στην

[§ 564] 1. Ο Διαφωτισμός δηλ. δεν κάνει άλλο από το να δείχνει στη συνείδηση της πίστης ό,τι αυτή δε μπορεί να συνειδητοποιήσει ως δικό της. Πρόκειται στην ουσία για δύο όψεις της αυτοσυνείδησης που καταλήγουν να *είναι* η αντίφαση.

αρνητική ουσία αμφοτέρων των σκέψεων, δηλ. στην *έννοια*. Ο Διαφωτισμός τότε εμφανίζεται στην πίστη ως διαστρέβλωση και ψεύδος, επειδή καταδεικνύει το *άλλως–Είναι* των σταδίων της· αυτός φαίνεται έτσι σε τούτη ότι άμεσα κάνει σε σχέση με αυτά ένα άλλο από εκείνο που αυτά είναι μέσα στην ενικότητά τους· αλλά τούτο το *άλλο* είναι εξίσου ουσιώδες, και είναι στ' αλήθεια παρόν μέσα στην ίδια τη συνείδηση της πίστης, μόνο που τούτη-δω δεν σκέπτεται για αυτό, αλλά το κατέχει οπουδήποτε αλλού. Συνεπώς, τούτο το άλλο δεν είναι ούτε αλλότριο στην πίστη ούτε μπορεί να αποκηρυχθεί από αυτήν.

§ 565

Αλλά ο ίδιος ο Διαφωτισμός, ο οποίος υπενθυμίζει στην πίστη την αντίθετη όψη των χωριστών της σταδίων, είναι εξίσου λίγο για τον ίδιο τον εαυτό του διαφωτισμένος. Αυτός συμπεριφέρεται εντελώς *αρνητικά* απέναντι στην πίστη, στο μέτρο που αποκλείει το περιεχόμενό του από την καθαρότητά του και το θεωρεί ως το *Αρνητικό* του εαυτού του. Ούτε αναγνωρίζει, συνεπώς, τον εαυτό του μέσα σε τούτο το Αρνητικό, μέσα στο περιεχόμενο της πίστης, ούτε ακόμη συνάζει γι' αυτό το λόγο τις δύο σκέψεις, εκείνη, την οποία αυτός προσάγει, και εκείνη, ενάντια στην οποία την προσάγει. Με το να μη γνωρίζει ότι εκείνο, που αυτός καταδικάζει στην πίστη, είναι άμεσα η δική του ξεχωριστή σκέψη, ο ίδιος είναι μέσα στην αντί-θεση των δύο σταδίων, εκ των οποίων αναγνωρίζει μόνο το ένα, δηλ. πάντοτε αυτό που είναι αντί-θετο στην πίστη, ενώ διαχωρίζει το άλλο απ' αυτό, ακριβώς όπως το κάνει η πίστη. Ο Διαφωτισμός, επομένως, δεν παράγει την ενότητα αμφοτέρων ως ενότητά τους, δηλ. ως την έννοια· αλλά η έννοια *έρχεται* διεαυτήν σε *γένεση* για το Διαφωτισμό· μ' άλλα λόγια, αυτόςεδώ τη βρίσκει μόνο ως κάτι *δεδομένο*. Διότι, καθεαυτήν, η

ρεαλιστική πραγμάτωση της καθαρής διανόησης είναι ακριβώς τούτο: η καθαρή διανόηση, η ουσία της οποίας είναι η έννοια, γίνεται κατ' αρχήν στον ίδιο τον εαυτό της ένα απόλυτα *Άλλο* και απαρνείται τον εαυτό της, γιατί η αντίθεση της έννοιας είναι η απόλυτη [αντίθεση], και από τούτο το άλλως-Είναι έρχεται [πίσω] στον εαυτό της ή στην έννοιά της. – Ο Διαφωτισμός όμως *είναι* μόνο τούτη η κίνηση, αυτός είναι η ακόμη μη-συνειδητή δραστηριότητα της καθαρής έννοιας, η οποία, αν και έρχεται στον εαυτό της, [εννοημένον] ως αντικείμενο, εν τούτοις θεωρεί αυτό [το αντικείμενο] ως ένα *άλλο* και δε γνωρίζει επίσης τη φύση της έννοιας, σύμφωνα με την οποία το μη-διαφοροποιημένο είναι αυτό που ζει απόλυτα το χωρισμό. – Σε αντίθεση προς την πίστη λοιπόν η διανόηση είναι η *ισχύς* της έννοιας, στο βαθμό που αυτή είναι η κίνηση και η διαδικασία σχετισμού των σταδίων που κείτονται χωριστά μέσα στη συνείδηση της πίστης· μια διαδικασία σχετισμού, κατά την οποία η αντίφασή τους έρχεται στο φως. Εδώ μέσα βρίσκεται το απόλυτο *δίκαιο* της βίας, την οποία η καθαρή διανόηση ασκεί επί της πίστης· αλλά η *πραγματικότητα*, στην οποία τούτη [η διανόηση] οδηγεί αυτή τη βία, έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι η ίδια η συνείδηση της πίστης είναι η έννοια, και συνακόλουθα η ίδια αναγνωρίζει το αντί-θετο, το οποίο η διανόηση προσάγει ενώπιόν της. Η διανόηση λοιπόν διατηρεί το δίκιο της ενάντια στην πίστη, επειδή αυτή κάνει να ισχύει στην πίστη ό,τι στην ίδια τούτη είναι αναγκαίο και ό,τι τούτη [η πίστη] κατέχει από την πλευρά του ίδιου του εαυτού της.

[6]
[*Η κριτική των θέσεων της πίστης*]

§ 566

Εν πρώτοις, ο Διαφωτισμός καταφάσκει τούτο το στάδιο της έννοιας, πως είναι ένα *ενέργημα της συνείδησης*· ως *αντίθετος* προς την πίστη, αυτός υποστηρίζει ότι η απόλυτη ουσία της πίστης είναι ουσία της συνείδησής *της* ως ενός Εαυτού, ή ότι αυτή η ουσία είναι *προϊόν* της συνείδησης. Για τη συνείδηση της πίστης, η απόλυτη ουσία της, ενώ προ αυτής έχει τη μορφή του *καθεαυτό*, σύγχρονα δεν είναι σαν ένα ξένο πράγμα, το οποίο θα *βρισκόταν* μέσα σ' αυτήν, κανείς δεν ξέρει πώς και από πού θα 'ρχόταν· απεναντίας, η εμπιστοσύνη [= πίστη] της συνίσταται ακριβώς στο να *βρίσκεται* μέσα σε τούτη την ουσία ως *αυτή* η προσωπική συνείδηση, η δε πειθαρχία και υπηρεσία της στο να παράγει τούτη, μέσω της *δραστηριότητάς της*, ως *δική της* απόλυτα ουσία[1]. Ο Διαφωτισμός, για να ακριβολογούμε, δεν κάνει άλλο από το να υπενθυμίζει στην πίστη τούτο, όταν αυτός εκφράζει καθαρά το *καθεαυτό* της απόλυτης ουσίας *εκείθεν της δραστηριότητας* της συνείδησης. – Αλλά όταν ο Διαφωτισμός, πράγματι, στη μονομέρεια της πίστης έρχεται να προσθέσει το αντί-θετο στάδιο της *δράσης* της σε αντιδιαστολή προς το *Είναι*, το οποίο εδώ μόνο η πίστη σκέπτεται, αλλά ο ίδιος δεν συνάζει παρόμοια τις σκέψεις του, τότε απομονώνει το καθαρό στάδιο της *δράσης* και αποφαίνεται για το *καθεαυτό* της πίστης πως αυτό είναι *μόνο* ένα *παράγωγο* της συνείδησης. Τούτη η δράση όμως, ειλημμένη μεμονωμένα και ως αντί-θετη στο *καθεαυτό*, είναι μια συμπτωματική δράση, κάτι που ανήκει στην παράσταση, είναι μια διαδικασία δημιουργίας επινοημάτων – παρα-

---

[§ 566] 1. Η πίστη είναι η δραστηριότητα, με την οποία η συνείδηση παράγει το αντικείμενό της.

στάσεων, οι οποίες δεν είναι *καθεαυτές*· και έτσι εκτιμά ο Διαφωτισμός το περιεχόμενο της πίστης. – Αλλά, αντίστροφα, η καθαρή διανόηση λέγει ομοίως το αντίθετο. Με το να υποστηρίζει τη βαθμίδα του *άλλως-Είναι*, που η έννοια έχει στην πλευρά της, αποφαίνεται για την ουσία της πίστης ότι είναι μια τέτοια [ουσία], η οποία *δεν ενδιαφέρει διόλου* τη συνείδηση, βρίσκεται *εκείθεν* αυτής-εδώ, είναι σ' αυτήν αλλότρια και άγνωστη. Παρόμοια συμβαίνει με την πίστη. Από τη μια πλευρά, η πίστη έχει εμπιστοσύνη στην ουσία και κατ' αυτό τον τρόπο φτάνει στη *βεβαιότητα του εαυτού της*· από την άλλη, [τούτη η ουσία είναι] ανεξερεύνητη στους δρόμους της και απρόσιτη μέσα στο Είναι της.

§ 567

Ο Διαφωτισμός, ακόμη, υποστηρίζει ενάντια στη συνείδηση της πίστης ένα δίκαιο, το οποίο η τελευταία τούτη παραχωρεί στον ίδιο τον εαυτό της, όταν αυτός θεωρεί το αντικείμενο της λατρείας της ως πέτρα και ξύλο ή άλλως ως μια πεπερασμένη ανθρωπομορφική προσδιοριστικότητα. Γιατί, εφόσον η συνείδηση της πίστης είναι τούτη η συνείδηση η διχασμένη από το γεγονός ότι έχει ένα *επέκεινα της πραγματικότητας* και ένα καθαρό *ενθάδε* εκείνου του *επέκεινα*, στην πράξη είναι σ' αυτήν *επίσης* παρούσα ετούτη η άποψη του αισθητού πράγματος, σύμφωνα με την οποία το τελευταίο *έχει την εγκυρότητα ενός καθεαυτό-και-διεαυτό-όντος*· αλλά αυτή [η συνείδηση της πίστης] δεν συνάζει ετούτες τις δύο σκέψεις *του καθεαυτό-και-διεαυτό-όντος*, το οποίο για αυτήν τη μια φορά είναι η *καθαρή ουσία*, την άλλη ένα κοινό *αισθητό πράγμα*. – Η ίδια η καθαρή της συνείδηση είναι προσβεβλημένη από την τελευταία άποψη, γιατί οι διαφορές του υπεραισθητού της βασιλείου, επειδή αυτή στερείται της έννοιας, είναι μια σειρά από αυτόνομα *μορφώματα* και η κίνησή τους ένα *συμβάν*, δηλ. αυτά είναι μόνο στην

παράσταση και έχουν από την πλευρά τους την ένδειξη του αισθητού Είναι. – Ο Διαφωτισμός, από την πλευρά του, απομονώνει ομοίως την *πραγματικότητα* ως μια εγκαταλειμμένη από το πνεύμα οντότητα, την προσδιοριστικότητα ως μια αμετακίνητη περατότητα, σαν αυτή να μην ήταν μέσα στην πνευματική κίνηση της ουσίας ούτε καν μια *βαθμίδα*, ούτε ένα μηδέν, ούτε ακόμη κάτι το οποίο *είναι* καθεαυτό και διεαυτό, αλλά κάτι το εξαφανιζόμενο[1].

§ 568

Είναι φανερό ότι ίδια είναι η περίπτωση με το *θεμέλιο* της *γνώσης*. Η ίδια η συνείδηση της πίστης αναγνωρίζει μια συμπτωματική *γνώση*· γιατί αυτή [η συνείδηση] έχει μια σχέση με τις τυχαιότητες, και η ίδια η απόλυτη ουσία είναι [= υπάρχει] για αυτή [τη συνείδηση] υπό τη μορφή μιας παράστασης της κοινής πραγματικότητας· συνεπώς, η συνείδηση της πίστης είναι *επίσης* μια βεβαιότητα, η οποία από την πλευρά της δεν κατέχει την αλήθεια, και αναγνωρίζει τον εαυτό της ως μια τέτοια επουσιώδη συνείδηση, εντεύθεν του πνεύματος που φέρει μέσα του τη βεβαιότητα και την αλήθεια του εαυτού του. Αλλά μέσα στη δική της πνευματική άμεση γνώση της απόλυτης ουσίας τούτη [η συνείδηση της πίστης] λησμονεί αυτό το στοιχείο. – Ο Διαφωτισμός όμως[1], που της το υπενθυμίζει, με τη σειρά του σκέπτεται *μόνο* τη συμπτωματική γνώση και λησμονεί το Άλλο, – σκέπτεται μόνο τη διαμεσολάβηση που

[§ 567] 1. Τόσο η πίστη όσο και ο Διαφωτισμός αποτυγχάνουν να συνδυάσουν τον αισθητό με τον νοητό κόσμο· και για την μεν πίστη ο υπεραισθητός κόσμος συλλαμβάνεται ως σειρά πραγματικών μορφωμάτων του αισθητού κόσμου, ο δε Διαφωτισμός θεωρεί εντελώς μονοσήμαντα τον πραγματικό κόσμο ως ένα κόσμο ξένο προς την έννοια και την αναγκαιότητα του πνεύματος, σαν κάτι φθίνον και εξαφανιζόμενο.

[§ 568] 1. Aber: Δεν απαντά στη β′ και γ′ έκδοση.

λαμβάνει χώρα μέσω ενός *αλλότριου* τρίτου, όχι τη διαμεσολάβηση, μέσα στην οποία το άμεσο είναι στον ίδιο τον εαυτό του το τρίτο· ένα τρίτο, δια του οποίου μεσολαβείται με το άλλο, δηλ. με τον *ίδιο τον εαυτό του*.

§ 569

Ο Διαφωτισμός τελικά, στην άποψή του για την *δράση* της πίστης, βρίσκει άδικο και άσκοπο το να απορρίπτεται η απόλαυση και τα υπάρχοντα. – Σε ό,τι αφορά το άδικο, ο Διαφωτισμός συμφωνεί με τη συνείδηση της πίστης σε τούτο, ότι δηλ. η ίδια τούτη-εδώ αναγνωρίζει αυτή την πραγματικότητα τού να είναι κανείς κάτοχος ιδιοκτησίας, να εμμένει προσηλωμένος σ' αυτή και να την απολαμβάνει. Στα πλαίσια της υπεράσπισης της ιδιοκτησίας αυτή επιδεικνύει μια συμπεριφορά απομόνωσης και πεισμονής τόσο πολύ, όσο μέσα στην απόλαυσή της είναι πιο ωμά αυτο-εγκαταλειμμένη, αφού η θρησκευτική της πρακτική τού να *εγκαταλείπει* ιδιοκτησία και απόλαυση πέφτει εκείθεν τούτης της πραγματικότητας και εξαγοράζει σ' αυτήν [= στον εαυτό της] την ελευθερία για εκείνη την πλευρά. Ετούτη η υπηρεσία που έγκειται στη θυσία της φυσικής παρόρμησης και απόλαυσης, λόγω αυτής της αντίθεσης, στην πράξη δεν έχει καμιά αλήθεια. Η διατήρηση λαμβάνει χώρα *παράλληλα* με τη θυσία· τούτη-δω είναι απλώς ένα *σύμβολο*, το οποίο επιτελεί την πραγματική θυσία μόνο κατά μικρή αναλογία, και από πρακτική άποψη, συνεπώς, αποτελεί απλώς *παράσταση* αυτής [της θεωρίας][1].

[§ 569] 1. Η θυσία της περιουσίας και της ιδιοκτησίας έχει για την πίστη εν τέλει καθαρά συμβολικό χαρακτήρα και στα χέρια της υποκριτικής συνείδησης αποκτά ανταλλακτική αξία, αφού δια της μερικής θυσίας ελπίζει στη νομιμοποίηση της απόλαυσης της ιδιοκτησίας της.

§ 570

Σε ό,τι αφορά τη *σκοπιμότητα* ο Διαφωτισμός βρίσκει άτοπο το να απορρίπτεται *ένα* έχειν [= τα υπάρχοντα] για να μαθαίνει και ν' αποδεικνύει κανείς ότι είναι απελευθερωμένος από *το* έχειν, το να απαρνείται *μια* απόλαυση για να μαθαίνει και να αποδεικνύει ότι είναι απελευθερωμένος από *την* απόλαυση. Η ίδια η συνείδηση της πίστης συλλαμβάνει την απόλυτη δραστηριότητα ως μια *καθολική* δραστηριότητα· γι' αυτήν δεν είναι μια καθολική δράση μόνο η δράση της απόλυτης ουσίας της, [εννοημένης] ως το αντικείμενό της, αλλά επίσης η ενική συνείδηση οφείλει να αποδείξει πλήρως και καθολικά πως είναι απελευθερωμένη από την αισθητή της ουσία. Το να απορρίπτει όμως κανείς ένα *ενικό* έχειν ή να παραιτείται από μια *ενική* απόλαυση δεν είναι αυτή η *καθολική* δράση· και καθώς μέσα στη δράση ο *σκοπός*, ο οποίος είναι ένας καθολικός [σκοπός], και η *επιτέλεση*, η οποία είναι μια ενική τοιαύτη, έπρεπε να παρουσιάζονται προ της συνείδησης ως ασύμμετρα μεγέθη, αυτή [η δράση] αποδεικνύεται ως μια τέτοια δράση, στην οποία η συνείδηση δεν έχει καμιά συμμετοχή, και έτσι αυτό το είδος δράσης φαίνεται πραγματικά πολύ *αφελές* για να είναι μια δράση· είναι πολύ αφελές να νηστεύει κανείς για να αποδεικνύει ότι είναι απελευθερωμένος από την ηδονή του φαγητού, – πολύ αφελές να αποδιώχνει κανείς *από το σώμα* άλλη ηδονή, όπως έκανε ο Ωριγένης, για να αποδεικνύει πως αυτή η ηδονή είναι αποβεβλημένη. Η ίδια η δράση αποδεικνύεται ως ένα *εξωτερικό* και *ενικό* ενέργημα· η επιθυμία όμως είναι *εσωτερικά* ριζωμένη και [είναι] ένα *καθολικό*· η ηδονή της δεν εξαφανίζεται ούτε με το εργαλείο ούτε με αποχή από ενικές ηδονές.

§ 571

Αλλά ο Διαφωτισμός από την πλευρά του απομονώνει εδώ το *Εσωτερικό*, το *μη-πραγματικό*, ως αντίθετο προς την πραγματικότητα, ακριβώς όπως αυτός διατηρούσε σταθερά την εξωτερικότητα της πραγμότητας ως αντίθετη προς την εσωτερικότητα της πίστης μέσα στην εποπτεία και την ευλάβειά της. Ο Διαφωτισμός τοποθετεί το ουσιώδες μέσα στην *πρόθεση*, μέσα στη *σκέψη*, και οικονομεί έτσι τη διαδικασία πραγματικής περαίωσης της απελευθέρωσης από τους φυσικούς σκοπούς· απεναντίας, η ίδια τούτη η εσωτερικότητα είναι το μορφικό στοιχείο, που έχει την εκπλήρωσή του στις φυσικές παρορμήσεις, οι οποίες είναι δικαιολογημένες, ακριβώς επειδή αυτές [είναι][1] εσωτερικές, επειδή ανήκουν στο *καθολικό Είναι*, στη φύση.

[γ]

[*Η πίστη που στερείται του περιεχομένου της*]

§ 572

Ο Διαφωτισμός λοιπόν ασκεί μια ακαταμάχητη βία επί της πίστης, επειδή μέσα στην ίδια τη συνείδηση της τελευταίας βρίσκονται τα στάδια που ο Διαφωτισμός τα εδραιώνει ως έγκυρα. Εάν παρατηρήσουμε εγγύτερα την επίδραση τούτης της δύναμης, η συμπεριφορά της απέναντι στην πίστη φαίνεται να κατασχίζει την *ωραία* ενότητα της *εμπιστοσύνης* και της άμεσης *βεβαιότητας*, να μιαίνει την *πνευματική* συνείδηση της πίστης με ευτελείς σκέψεις της *αισθητής* πραγματικότητας, να καταστρέφει την ψυχή, που *ηρεμεί* και αισθάνεται *ασφαλής* μέσα στην

[§ 571] 1. [sind]: Απαντά στην έκδοση του Hoffmeister.

καθυπόταξή της, με το να εισάγει τη *ματαιοδοξία* της διάνοιας και της προσωπικής θέλησης και περαίωσης. Αλλά στην πράξη ο Διαφωτισμός εισάγει μάλλον την αναίρεση του *απερίσκεπτου* ή μάλλον του *στερημένου εννοίας χωρισμού*, ο οποίος είναι παρών μέσα στην πίστη. Η συνείδηση της πίστης έχει δύο μέτρα και δύο σταθμά· αυτή έχει δύο ειδών μάτια, δύο ειδών αυτιά, δύο ειδών γλωσσικά όργανα και γλώσσα [= ομιλία]· έχει διπλασιάσει όλες τις παραστάσεις, χωρίς να προβαίνει σε σύγκριση τούτης της αμφισημίας. Μ' άλλα λόγια, η πίστη ζει μέσα σε δυο είδη κατ' αίσθηση αντίληψης: η μια, η αντίληψη της *καθεύδουσας* συνείδησης, που ζει καθαρά μέσα σε σκέψεις χωρίς έννοια, η άλλη, η *άγρυπνη*, που ζει καθαρά μέσα στην αισθητή πραγματικότητα· και μέσα σε καθεμιά απ' αυτές τις [αντιλήψεις] η πίστη έχει ένα δικό της ξεχωριστό νοικοκυριό. – Ο Διαφωτισμός φωτίζει εκείνο τον ουράνιο κόσμο με τις παραστάσεις του αισθητού κόσμου και του καταδεικνύει[1] αυτή την περατότητα, την οποία η πίστη δε μπορεί να απαρνηθεί, επειδή τούτη-εδώ είναι αυτοσυνείδηση και συνεπώς η ενότητα, στην οποία ανήκουν αμφότερα τα είδη της παράστασης και μέσα στην οποία αυτά δεν πέφτουν το ένα χωριστά από το άλλο· αυτά ανήκουν πράγματι στον ίδιο αδιαίρετο *απλό [= ενιαίο]* Εαυτό, μέσα στον οποίο έχει μεταβεί η πίστη.

§ 573

Έτσι η πίστη έχει απολέσει το περιεχόμενο, που ανταποκρινόταν στο στοιχείο της, και καταβυθίζεται μέσα σε μια υπόκωφη ύφανση[1] του πνεύματος εντός αυτού του ίδιου. Αυτή είναι εκδιωγμένη από το βασίλειό της, ή το βασίλειο τούτο

[§ 572] 1. β', γ' έκδοση και εκείνη του Hoffmeister γράφουν: zeigt ... auf· η α' έκδοση γράφει: zeigte ... auf. Ακολουθώ την πρώτη εκδοχή.

[§ 573] 1. Η πίστη τώρα, αναγνωρισμένη από το κατά φαντασία ή παράσταση περιεχόμενό της που θεωρούνταν συνειδητό της έργο, έχει περιπέσει

έχει λεηλατηθεί, αφού η άγρυπνη συνείδηση μονοπώλησε κάθε διάκριση και εξάπλωση αυτού, και διεκδίκησε όλα τα μερίδιά του επαναδίδοντάς τα στη γη ως ιδιοκτησία της. Αλλά η πίστη δεν είναι ικανοποιημένη, γιατί αυτός ο φωτισμός έκανε να έλθει παντού σε ύπαρξη απλώς μια ενική ουσία, έτσι ώστε ό,τι ομιλεί στο πνεύμα να είναι μόνο μια χωρίς ουσία πραγματικότητα και εγκαταλειμμένη απ' αυτό περατότητα. – Εφόσον η πίστη είναι χωρίς περιεχόμενο και δε μπορεί να παραμένει μέσα σε τούτο το κενό, ή εφόσον τούτη, με το να πηγαίνει πέρα και πάνω από το πεπερασμένο, το οποίο είναι το μοναδικό περιεχόμενο, δε βρίσκει παρά το κενό, τότε αυτή είναι ένας *καθαρός πόθος*, η αλήθεια της ένα κενό επέκεινα, για το οποίο δε μπορεί να βρεθεί κανένα κατάλληλο περιεχόμενο πλέον, διότι όλα είναι αλλού προσαρμοσμένα. – Έτσι στην πράξη, η πίστη έγινε το ίδιο με το Διαφωτισμό, δηλ. η συνείδηση του σχετισμού του πεπερασμένου – που είναι καθεαυτό – με το χωρίς κατηγορούμενα Απόλυτο, το οποίο είναι μη-εγνωσμένο και ούτε μπορεί να γνωσθεί· με τη διαφορά μόνο *ότι* ο *Διαφωτισμός* είναι ο *ικανοποιημένος* [Διαφωτισμός], ενώ η *πίστη* είναι ο *ανικανοποίητος* Διαφωτισμός. Εν τούτοις, θα δούμε στο Διαφωτισμό κατά πόσο αυτός μπορεί να εμμένει σε τούτη την ικανοποίηση· στο βάθος βρίσκεται εκείνος ο πόθος του θολού πνεύματος, το οποίο πενθεί για την απώλεια του πνευματικού του κόσμου. Ο ίδιος ο Διαφωτισμός φέρει μέσα του αυτό το στίγμα του ανικανοποίητου πόθου: [το φέρει μέσα του], στην *κενή* απόλυτη ουσία του, ως *καθαρό αντικείμενο*· στην προσπάθειά του να *χωρήσει πέρα και πάνω* από την ενική του ουσία προς το ανεκπλήρωτο επέκεινα, ως *ενεργείν* και *κίνηση*· στην *απουσία του Εαυτού* του Χρήσιμου, ως *αντικείμενο που έχει την*

μέσα σε μια πνευματική αδράνεια, αιωρείται χωρίς συνειδητούς σκοπούς μέσα στο δικό της πνευματικό κόσμο.

πληρότητα του περιεχομένου του. Ο ανικανοποίητος Διαφωτισμός θα άρει τούτο το στίγμα· μια εγγύτερη εξέταση του θετικού αποτελέσματος, το οποίο είναι η αλήθεια του, θα δείξει πως τούτο [το στίγμα] καθεαυτό είναι ήδη ανηρημένο.

b.
Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

§ 574

Η υπόκωφη ύφανση [= άτονη κίνηση] του πνεύματος, η οποία δεν κάνει πλέον καμιά διάρκιση μέσα της, έχει λοιπόν εισχωρήσει εντός εαυτού εκείθεν της συνείδησης· ετούτη-εδώ, απεναντίας, έχει γίνει σαφής στον εαυτό της. Το πρώτο στάδιο αυτής της σαφήνειας είναι προσδιορισμένο μέσα στην αναγκαιότητά του και τη συνθήκη του από το γεγονός ότι η καθαρή διανόηση, ή η διανόηση, η οποία *καθεαυτήν* είναι έννοια, πραγματώνεται[1]· αυτή το κάνει τούτο, με το να θέτει το άλλως-Είναι ή την προσδιοριστικότητα σ' αυτήν. Κατ' αυτό τον τρόπο αυτή είναι αρνητική καθαρή διανόηση, δηλ. άρνηση της έννοιας· τούτη [η άρνηση] είναι ομοίως καθαρή· και είναι έτσι το γίγνεσθαι του *καθαρού πράγματος* που πραγματοποιείται, η απόλυτη ουσία, η οποία διαφορετικά δεν έχει περαιτέρω κανένα προσδιορισμό. Ας το προσδιορίσουμε ακριβέστερα: η διανόηση, ως απόλυτη έννοια, είναι μια διαφοροποίηση των διαφορών, οι οποίες δεν είναι πλέον διόλου διαφορές, μια διαφοροποίησή των αφαιρέσεων ή των καθαρών εννοιών, οι οποίες δεν μπορούν πλέον να στηρίξουν τον εαυτό τους, αλλά μόνο μέσα από *το*

[§ 574] 1. Δηλ. γίνεται διεαυτήν.

όλο της κίνησης είναι που στηρίζονται και διαφοροποιούνται. Ετούτη η διαφοροποίηση του μη-διαφοροποιημένου συνίσταται ακριβώς στο ότι η απόλυτη έννοια μετατρέπει τον ίδιο τον εαυτό της σε *αντικείμενό* της και απέναντι σε κείνη την *κίνηση* τίθεται ως η *ουσία*. Έτσι λείπει από την ουσία η πλευρά, μέσα στην οποία οι αφαιρέσεις ή οι διαφορές *κρατούνται χωριστά* οι μεν από τις δε, και η *καθαρή νόηση* γίνεται τότε σαν *καθαρό πράγμα*. – Αυτό λοιπόν είναι ακριβώς εκείνη η υπόκωφη ασυνείδητη ύφανση του πνεύματος μέσα σ' αυτό το ίδιο, στην οποία περιήλθε η πίστη, όταν απώλεσε το διαφοροποιημένο περιεχόμενο. – Είναι συγχρόνως εκείνη η *κίνηση* της καθαρής αυτοσυνείδησης, για την οποία η ουσία οφείλει να είναι το απόλυτα αλλότριο επέκεινα. Πράγματι, επειδή τούτη η καθαρή αυτοσυνείδηση είναι η κίνηση σε καθαρές έννοιες, σε διαφορές, οι οποίες δεν είναι διόλου [διαφορές], αυτή καταπίπτει στην πράξη μέσα στην ασυνείδητη ύφανση [του πνεύματος], δηλ. μέσα στο καθαρό *αισθάνεσθαι* ή στην καθαρή *πραγμότητα*. – Η αυτο-αλλοτριωμένη έννοια – επειδή βρίσκεται εδώ στη βαθμίδα αυτής της αλλοτρίωσης – δεν διαγιγνώσκει ωστόσο τούτη την *ίδια [= ταυτή] ουσία* αμφοτέρων των πλευρών, της κίνησης της αυτοσυνείδησης και της απόλυτης ουσίας της, δεν διαγιγνώσκει την *ταυτή ουσία* τους, η οποία στην πράξη είναι η υπόσταση και η σταθερή τους ύπαρξη. Εφόσον η έννοια δεν διαγιγνώσκει τούτη την ενότητα, η ουσία έχει ισχύ για αυτήν μόνο υπό την μορφή του αντικειμενικού επέκεινα, ενώ η συνείδηση που κάνει τούτες τις διακρίσεις και η οποία κατ' αυτό τον τρόπο έχει το καθεαυτό έξω απ' αυτήν, λογίζεται ως μια πεπερασμένη συνείδηση.

§ 575

Ως προς εκείνη την απόλυτη ουσία, ο ίδιος ο Διαφωτισμός

πέφτει στην [ίδια] διαμάχη με τον εαυτό του, την οποία προηγουμένως είχε με την πίστη, και διαιρείται σε δύο κόμματα[1]. Ένα κόμμα επιβεβαιώνεται ως το *νικηφόρο* [κόμμα] μόνο επειδή διασπάται σε δύο κόμματα· γιατί, ενεργώντας έτσι, δείχνει ότι κατέχει προς τη δική του πλευρά την αρχή, την οποία αυτό αντιμαχόταν, και έτσι έχει αναιρέσει τη μονομέρεια, με την οποία έκανε αρχικά την εμφάνισή του. Το ενδιαφέρον, το οποίο επιμεριζόταν ανάμεσα σε τούτο και το άλλο [κόμμα], τώρα πέφτει ολοκληρωτικά μέσα σ' αυτό και λησμονεί το άλλο, επειδή εκείνο [το ενδιαφέρον] βρίσκει μέσα σ' αυτό το ίδιο [το κόμμα] την αντίθεση, η οποία το απορροφά. Ταυτόχρονα όμως τούτη [η αντίθεση] έχει ανυψωθεί στο ανώτερο νικηφόρο στοιχείο, μέσα στο οποίο παρουσιάζεται υπό μια εξαγνισμένη [= αποσαφηνισμένη] μορφή. Κατ' αυτό τον τρόπο, το σχίσμα που προκαλείται σε ένα κόμμα και φαίνεται να είναι μια συμφορά [κακοτυχία], αποδεικνύει μάλλον την καλοτυχία του.

[I.]
[Η ΚΑΘΑΡΗ ΝΟΗΣΗ ΚΑΙ Η ΚΑΘΑΡΗ ΥΛΗ]

§ 576

Η ίδια η καθαρή ουσία δεν έχει καμιά διαφορά σ' αυτήν· γι' αυτό και η διαφορά έρχεται στην ουσία από το γεγονός ότι για τη συνείδηση αναδύονται δύο τέτοιες καθαρές ουσίες ή μια διπλή συνείδηση αυτής της ουσίας. – Η καθαρή απόλυτη ουσία είναι μόνο μέσα στην καθαρή νόηση, ή μάλλον είναι η ίδια η καθαρή νόηση· άρα, αυτή είναι χωρίς άλλο *εκείθεν* του πεπερασμένου,

[§ 575] 1. Στους κόλπους της εσωτερικής διαφοροποίησης του Διαφωτισμού τα δυο κόμματα είναι ο υλισμός και ο ιδεαλισμός.

της *αυτοσυνείδησης*, και μόνο η αρνητική ουσία. Αλλά κατ' αυτό τον τρόπο είναι ακριβώς το *Είναι*, το αρνητικό της αυτοσυνείδησης. Ως *αρνητικό* της αυτοσυνείδησης, η ουσία σχετίζεται *επίσης* με τούτη· είναι το *εξωτερικό Είναι*, το οποίο σχετιζόμενο με την αυτοσυνείδηση, μέσα στην οποία λαμβάνουν χώρα οι διαφορές και οι προσδιορισμοί, δέχεται μέσα του τις διαφορές, [δια των οποίων] αυτό γίνεται γευστικό, κάτι το ιδωμένο κ.λπ.· και η σχέση είναι η *αισθητήρια* βεβαιότητα και η κατ' αίσθηση αντίληψη[1].

§ 577

Εάν εκκινήσουμε από τούτο το *αισθητό* Είναι, μέσα στο οποίο μεταβαίνει κατ' αναγκαιότητα εκείνο το αρνητικό επέκεινα, αλλά κάνουμε αφαίρεση απ' αυτούς τους καθορισμένους τρόπους της σχέσης της συνείδησης, τότε ό,τι εναπομένει είναι η καθαρή *ύλη* ως η υπόκωφη ύφανση και κίνηση εντός του ίδιου του εαυτού. Ως προς τούτο είναι σπουδαίο να έχουμε κατά νου ότι η *καθαρή ύλη* είναι μόνο αυτό που *υπολείπεται*, όταν εμείς *κάνουμε αφαίρεση* από το βλέπειν, το άπτεσθαι, το γεύεσθαι κ.λπ.· δηλ. αυτή δεν είναι το ιδωμένο, το γευστικό, το απτικό κ.λπ.· ό,τι είναι ιδωμένο, απτικό, γευστικό, δεν είναι η *ύλη*, αλλά το χρώμα, μια πέτρα, ένα αλάτι· η ύλη είναι μάλλον η *καθαρή αφαίρεση*[1]· και έτσι είναι παρούσα η *καθαρή ουσία της νόησης*, ή η ίδια η καθαρή νόηση, [εννοημένη] ως το Απόλυτο που δεν φέρει μέσα του καμιά διαφορά, είναι απροσδιόριστο και δεν έχει κατηγορούμενα.

[§ 576] 1. Η καθαρή νόηση εδώ γίνεται υλικό ή αισθητό Είναι.

[§ 577] 1. Η καθαρή αφαίρεση είναι η καθαρή νόηση· η καθαρή ύλη γίνεται τώρα η καθαρή νόηση.

§ 578

Το ένα κόμμα του Διαφωτισμού ονομάζει απόλυτη ουσία εκείνο το χωρίς κατηγορούμενο Απόλυτο, που είναι [= υπάρχει] μέσα στη νόηση εκείθεν της πραγματικής συνείδησης, από την οποία έγινε το ξεκίνημα· – το άλλο [κόμμα] την ονομάζει *ύλη*. Εάν κανείς ήταν να τα διακρίνει ως *φύση* και πνεύμα ή *Θεό*, τότε η ασυνείδητη ύφανση εντός του ίδιου του εαυτού θα στερούνταν τον πλούτο της ανεπτυγμένης ζωής που θα την έκανε φύση· το πνεύμα ή ο Θεός [θα στερούνταν] την αυτο-διαφοροποιούμενη συνείδηση. Αμφότερα τούτα είναι, όπως είδαμε, η ίδια απολύτως έννοια· η διαφορά δεν εγκατοικεί μέσα στο Πράγμα, αλλά απλά και μόνο στα διαφορετικά σημεία εκκίνησης των δύο σχηματισμών και στο γεγονός ότι καθένας εμμένει σε ένα δικό του σημείο μέσα στην κίνηση της νόησης. Εάν αυτοί αψηφούσαν τα σημεία της εκκίνησής τους, θα μπορούσαν να συναντηθούν και να διαγνώσουν πως ό,τι στον ένα [σχηματισμό] είναι, όπως αυτός διατείνεται, βδελυγμία, στον άλλον είναι μια τρέλα. Διότι για τον ένα η απόλυτη ουσία είναι μέσα στην καθαρή του νόηση, ή [είναι] άμεσα για την καθαρή συνείδηση, έξω από την πεπερασμένη συνείδηση, το *αρνητικό* επέκεινα τούτης-εδώ. Εάν αυτός διαστοχαζόταν πάνω στο γεγονός πρώτον ότι εκείνη η απλή αμεσότητα της νόησης δεν είναι τίποτε άλλο παρά το *καθαρό Είναι* και δεύτερον ότι αυτό που είναι *αρνητικό* για τη συνείδηση αναφέρεται συνάμα σ' αυτήν, ότι μέσα στην αρνητική κρίση το «*είναι*» (συνδετικό) συνέχει αμφοτέρους του χωριστούς όρους, τότε θα μπορούσε να δει ότι αυτό το επέκεινα, [ειλημμένο] στον προσδιορισμό του ως ένα *εξωτερικό [στη συνείδηση] ον*, αναφέρεται στη συνείδηση και είναι έτσι το ίδιο με ό,τι ονομάζεται *καθαρή ύλη*· το στάδιο της *παρουσίας* που λείπει θα ήταν κερδισμένο. – Το άλλο κόμμα του Διαφωτισμού εκκινεί από το αισθητό Είναι, ύστερα *κάνει αφαί-*

ρεση από την αισθητηριακή σχέση του γεύεσθαι, του βλέπειν κ.λπ., και μετατρέπει τούτο [το Είναι] σε καθαρό *καθεαυτό*, σε *απόλυτη ύλη*, σ' αυτό που δεν είναι ούτε απτικό ούτε γευστικό· αυτό το Είναι έγινε κατ' αυτό τον τρόπο το Απλό που δεν έχει κατηγορούμενο, [έγινε] ουσία της *καθαρής συνείδησης*· αυτό είναι η καθαρή έννοια ως ούσα *καθεαυτήν*, ή η *καθαρή νόηση εντός του ίδιου του εαυτού*. Τούτη η διανόηση δεν κάνει μέσα στη συνείδησή της το αντί-θετο βήμα από το *ον*, που είναι *καθαρά* ον, προς το νοούμενο, που είναι το ίδιο πράγμα με το *καθαρά* ον· δεν κάνει το βήμα από το καθαρά θετικό στο καθαρά αρνητικό· το θετικό ωστόσο δεν είναι *καθαρά* και απόλυτα θετικό παρά μέσω της άρνησης, ενώ το *καθαρά* αρνητικό, ως καθαρό, είναι μέσα στον ίδιο τον εαυτό του αυτο-ταυτό και ακριβώς γι' αυτό το λόγο θετικό. – Με άλλα λόγια, αμφότερα τα κόμματα δεν έφτασαν στην έννοια της Καρτεσιανής μεταφυσικής, σύμφωνα με την οποία *Είναι* και *νοείν*, *καθεαυτά*, είναι ταυτόσημα· δεν έφτασαν στη σκέψη ότι *Είναι*, *καθαρό Είναι*, δεν είναι ένα *συγκεκριμένο Πραγματικό*, αλλά η *καθαρή αφαίρεση*, και ότι αντίστροφα η καθαρή νόηση, η ισότητα με τον ίδιο τον εαυτό ή η ουσία, εν μέρει είναι το *αρνητικό* της αυτοσυνείδησης και κατά συνέπεια *Είναι*, εν μέρει, ως άμεση απλότητα, δεν είναι ομοίως τίποτε άλλο από *Είναι*· η *νόηση* είναι *πραγμότητα*, ή *πραγμότητα* είναι *νόηση*.

[II.]
[Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΩΦΕΛΙΜΟΤΗΤΑΣ]

§ 579

Η *ουσία*, εδώ, έχει κατά πρώτον το *διχασμό* σ' αυτήν, με τρόπο που να ανήκει σε δύο διαφορετικά είδη ο τρόπος θεώρησής της· από τη μια η ουσία πρέπει να έχει τη διαφορά σ' αυτήν την ίδια, από την άλλη ακριβώς αυτό συντελεί να ενοποιούνται οι δύο τρόποι θεώρησης σε ένα· διότι οι αφηρημένες βαθμίδες του καθαρού Είναι και του αρνητικού, μέσω των οποίων οι δύο τούτοι τρόποι θεώρησης διαφοροποιούνται, είναι ενοποιημένες μέσα στο αντικείμενο που θεωρείται σύμφωνα μ' αυτούς τους τρόπους. – Το κοινό καθολικό στοιχείο αμφοτέρων είναι η αφαίρεση της καθαρής δόνησης στο εσωτερικό του εαυτού, ή του καθαρού αυτοστοχασμού. Αυτή η απλή περιστροφική κίνηση πρέπει να αποσυντεθεί, επειδή η ίδια είναι μόνο κίνηση, όταν διακρίνει τις βαθμίδες της. Τούτη η διάκριση των βαθμίδων αφήνει πίσω της το ακίνητο ως το άδειο κέλυφος του καθαρού *Είναι*, το οποίο δεν είναι πλέον καμιά πραγματική σκέψη, καμιά εντός εαυτού ζωή· διότι η διάκριση αυτή, καθότι διαφορά, είναι το κάθε περιεχόμενο. Αλλ' αυτή [η διάκριση], η οποία τίθεται *έξω* από κείνη την *ενότητα*[1], είναι έτσι μια αλλαγή – που *δεν επανέρχεται εντός εαυτού* – των βαθμίδων του *καθεαυτό*-Είναι, του Είναι *για ένα άλλο* και του *διεαυτό*-Είναι· – [είναι] η πραγματικότητα, με τον τρόπο που αυτή είναι αντικείμενο για την πραγματική συνείδηση της καθαρής διανόησης, – *η ωφελιμότητα*[2].

[§ 579] 1. Η ενότητα δηλ. αίρεται από τη διάκριση που λαβαίνει χώρα.

2. Ο κόσμος της ωφελιμότητας έχει ακόμα ένα αντικειμενικό χαρακτήρα, αλλά για τη συνείδηση του Διαφωτισμού δεν είναι παρά η μορφή του πνευματικού κόσμου.

§ 580

Όσο κακή μπορεί να φαίνεται η ωφελιμότητα στην πίστη ή στην αισθηματικότητα ή ακόμη στην αφαίρεση, την αυτο-αποκαλούμενη θεωρησιακή σκέψη[1], η οποία [αφαίρεση] εμμένει προσκολλημένη στο *καθεαυτό*, τόσο αυτή είναι τούτο, μέσα στο οποίο η καθαρή διανόηση διαπεραίνει τη ρεαλιστική της πραγμάτωση και έχει τον εαυτό της για *αντικείμενό* της· το τελευταίο αυτή δεν το απαρνείται τώρα πλέον, και το ίδιο δεν έχει επίσης γι' αυτή την αξία του κενού ή του καθαρού επέκεινα. Διότι η καθαρή διανόηση, όπως είδαμε, είναι η ίδια η έννοια μέσα στο στοιχείο του Είναι, ή η αυτο-ταυτή καθαρή προσωπικότητα που αυτο-διαφοροποιείται μέσα της με τέτοιο τρόπο ώστε καθένας από τους διαφοροποιημένους όρους να είναι με τη σειρά του καθαρή έννοια, δηλ. να μην [είναι] άμεσα διαφοροποιημένος· η διανόηση είναι απλή καθαρή αυτοσυνείδηση, η οποία, μέσα σε μια άμεση ενότητα, είναι τόσο *διεαυτήν* όσο και *καθεαυτήν*. Το *καθεαυτό-Είναι* της, συνεπώς, δεν είναι ένα παραμόνιμο *Είναι*, αλλά παύει άμεσα να είναι κάτι μέσα στη διαφορά του· ένα τέτοιο Είναι όμως, το οποίο άμεσα δεν έχει κανένα έρεισμα, δεν είναι *καθεαυτό*, αλλά ουσιαστικά *για ένα άλλο*, το οποίο είναι η εξουσία που το απορροφά. Αλλά τούτη η δεύτερη βαθμίδα, που είναι αντί-θετη στην πρώτη, στο *καθεαυτό*-Είναι, εξαφανίζεται ομοίως άμεσα όπως η πρώτη· ή, ως *Είναι μόνο για ένα άλλο*, αυτή είναι μάλλον ο ίδιος ο *εξαφανισμός*· και ό,τι είναι *τεθειμένο*, είναι η *συντελεσμένη επάνοδος* εντός εαυτού, το *διεαυτό-Είναι*. Ετούτο το απλό διεαυτό-Είναι, ωστόσο, καθόσον η αυτο-ισότητα, είναι μάλλον *ένα Είναι*, ή έτσι είναι *για ένα άλλο*. – Αυτή η φύση της καθαρής διανόησης μέσα

[§ 580] 1. Spekulation. Η αφαίρεση τούτη θέλει να λογίζεται ως θεωρησιακή σκέψη· στην πραγματικότητα όμως δεν είναι διόλου.

στην *εκδίπλωση των πλευρών της*, ή η διανόηση ως *αντικείμενο* βρίσκει την έκφρασή της μέσα στο ωφέλιμο. Αυτό-εδώ είναι κάτι που υφίσταται *καθεαυτό* ή είναι ένα πράγμα, τούτο δε το καθεαυτό-Είναι είναι συνάμα μόνο καθαρή βαθμίδα· αυτό είναι έτσι απόλυτα *για ένα άλλο*, αλλά είναι για ένα άλλο τόσο μόνο, όσο αυτό είναι καθεαυτό· ετούτα τα αντι-θετικά στάδια επανέρχονται μέσα στην αδιάσπαστη ενότητα του διεαυτό-Είναι. Αλλά ενώ το ωφέλιμο εκφράζει την έννοια της καθαρής διανόησης, αυτό δεν είναι εν τούτοις η καθαρή διανόηση ως τέτοια, αλλά η διανόηση ως *παράσταση* ή ως *αντικείμενό* της[2]· αυτό είναι η ακατάπαυστη εναλλαγή εκείνων των βαθμίδων, εκ των οποίων η μία είναι πράγματι η συντελεσμένη επάνοδος εντός εαυτού, αλλά μόνο ως *διευτό-Είναι*, δηλ. ως μια αφηρημένη βαθμίδα που εμφανίζεται από μια πλευρά έναντι των άλλων βαθμίδων. Το ίδιο το ωφέλιμο δεν είναι η αρνητική ουσία, έχοντας καθεαυτήν ετούτες τις βαθμίδες μέσα στην αντίθεσή τους *αδιαίρετες* υπό *μία* και *την αυτή έποψη*, ή [έχοντάς] τες ως μια *νόηση*, έτσι όπως αυτές είναι ως καθαρή διανόηση· η βαθμίδα του *διεαυτό-Είναι* βέβαια είναι παρούσα στο ωφέλιμο, αλλά όχι με τρόπο που να *κυριαρχεί* πάνω στις άλλες βαθμίδες – στο *καθεαυτό* και το *Είναι για άλλο* – και που έτσι θα μπορούσε να είναι ο *Εαυτός*. Η καθαρή διανόηση έχει λοιπόν στο ωφέλιμο για *αντικείμενο* την δική της ιδιάζουσα έννοια μέσα στις *καθαρές* εκφάνσεις της· τούτη [η διανόηση] είναι η συνείδηση αυτής της *μεταφυσικής*, αλλά όχι ακόμα η εννοιακή σύλληψή της· η συνείδηση δεν έχει φτάσει στην *ενότητα* του *Είναι* και της ίδιας της *έννοιας*. Επειδή το ωφέλιμο έχει ακόμα τη μορφή ενός αντικειμένου για τη

2. Το ωφέλιμο είναι παράσταση της διανόησης ως αντικειμένου· αλλ' «αυτό το αντικείμενο δεν είναι ένας καθεαυτόν και διεαυτόν κόσμος, παρά ένα σύνολο από *αγαθά* και *αξίες* με τη σημασία που έχει ο όρος στον Κ. Μαρξ. Για την ακρίβεια δεν πρόκειται για ιδεατές αξίες, αλλά για τέτοιες ως πραγματικά αντικείμενα συνάμα». Bruno Liebrucks 1970, σελ. 231.

διανόηση, η τελευταία τούτη έχει πράγματι έναν κόσμο που δεν είναι πλέον καθεαυτόν και διεαυτόν, αλλά ωστόσο ακόμη ένα *κόσμο*, τον οποίο αυτή διακρίνει από τον εαυτό της. Μόνο όταν οι αντιθέσεις έχουν βγει στην κορυφή της έννοιας, το επόμενο στάδιο θα είναι να συγκρουσθούν και να καταρρεύσουν, ενώ ο Διαφωτισμός θα δρέψει τους καρπούς των πράξεών του.

[III.]
[Η ΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ]

§ 581

Εάν εξετάσουμε το προσκτηθέν αντικείμενο σε σχέση με το σύνολο αυτής της σφαίρας, [βλέπουμε ότι] ο πραγματικός κόσμος της παιδείας έχει συνοψιστεί στη *ματαιοδοξία* της αυτοσυνείδησης, στο *διεαυτό-Είναι*, το οποίο έχει ακόμα για περιεχόμενό του τη σύγχυση αυτού του κόσμου και εξακολουθεί να *είναι* η *ενική* έννοια, όχι ακόμα η διεαυτήν *καθολική* [έννοια]. Αλλά επανελθούσα εντός εαυτού εκείνη η έννοια είναι η *καθαρή διανόηση*, – η καθαρή συνείδηση, [εννοημένη] ως ο καθαρός *Εαυτός* ή η αρνητικότητα, έτσι όπως η πίστη [είναι] ακριβώς η καθαρή συνείδηση ως η *καθαρή νόηση* ή η θετικότητα. Η πίστη έχει μέσα σε κείνο τον Εαυτό το στάδιο που την κάνει ολοκληρωμένη· – αλλά αυτή καταποντίζεται έτσι μέσα από τούτη την ολοκλήρωση, και είναι στην καθαρή διανόηση που εμείς βλέπουμε αυτές τις δύο βαθμίδες: ως απόλυτη ουσία, η οποία είναι καθαρά *νοούμενη* ή αρνητικό, και ως *ύλη*, η οποία είναι το θετικό *ον*. – Από τούτη την ολοκλήρωση λείπει ακόμα εκείνη η *πραγματικότητα* της αυτοσυνείδησης, η οποία [πραγματικότητα] ανήκει στη *ματαιόδοξη* συνείδηση, – ο κόσμος, από τον οποίο

εκκινώντας η νόηση υψώθηκε στον εαυτό της. Αυτό που λείπει έχει επιτευχθεί μέσα στην ωφελιμότητα, στο μέτρο που η καθαρή διανόηση προσκτά εκεί τη θετική αντικειμενικότητα· η καθαρή διανόηση είναι τότε μια πραγματική, εσωτερικά ικανοποιημένη συνείδηση. Τούτη η αντικειμενικότητα συγκροτεί τώρα τον *κόσμο* της· αυτή έχει γίνει η αλήθεια όλου του προγενέστερου κόσμου, του ιδεατού όσο και του ρεαλιστικά υπαρκτού. Ο πρώτος κόσμος του πνεύματος είναι το εκπτυγμένο βασίλειο της διασκορπισμένης του ύπαρξης και της εξατομικευμένης *βεβαιότητας* του εαυτού, ακριβώς όπως η φύση διασκορπίζει τη ζωή της σε απείρως ποικίλα μορφώματα, χωρίς να μπορούσε να είναι παρόν το *γένος* αυτών. Ο δεύτερος κόσμος περιέχει το *γένος*, και είναι το βασίλειο του *καθεαυτό-Είναι* ή της *αλήθειας*, αντί-θετο σε κείνη τη βεβαιότητα. Το τρίτο [βασίλειο] όμως, το *ωφέλιμο* είναι η *αλήθεια*, η οποία ομοίως είναι η *βεβαιότητα* του ίδιου του εαυτού. Το βασίλειο της αλήθειας της *πίστης* στερείται την αρχή[1] της *πραγματικότητας* ή της βεβαιότητας του εαυτού ως αυτού του *ενικού ατόμου*. Η πραγματικότητα όμως ή η βεβαιότητα του εαυτού ως ετούτου του ενικού ατόμου στερείται το *καθεαυτό*. Μέσα στο αντικείμενο της καθαρής διανόησης αμφότεροι οι κόσμοι είναι συνενωμένοι. Το ωφέλιμο είναι το αντικείμενο, καθόσον η αυτοσυνείδηση διασκοπεί αυτό και έχει μέσα σ' αυτό την *ενική βεβαιότητα* του εαυτού, την απόλαυσή του, (το *διεαυτό-Είναι* του). Η αυτοσυνείδηση *διορά* το αντικείμενο κατ' αυτό τον τρόπο και τούτη η διόραση [= διανόηση] περιέχει την *αληθινή* ουσία του αντικειμένου, (σύμφωνα με την οποία αυτό είναι ένα διασκοπημένο ή [είναι] *για ένα άλλο*]· η ίδια η διανόηση επομένως είναι *αληθινή γνώση*, και η αυτοσυνείδηση έχει ομοίως άμεσα την καθολική βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού, την *καθαρή* της *συνείδηση* μέσα σε τούτη τη σχέση, στην οποία, λοιπόν, *αλήθεια* εξίσου καλά όσο παρουσία και

[§ 581] 1. Prinzip.

πραγματικότητα είναι συνενωμένες. Αμφότεροι οι κόσμοι είναι συμφιλιωμένοι, και ο ουρανός είναι μεταφυτευμένος κάτω στη γη.

III.
Η ΑΠΟΛΥΤΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΚΑΙ Ο ΤΡΟΜΟΣ

[I.]
[Η ΑΠΟΛΥΤΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ]

§ 582

Η συνείδηση έχει βρει την έννοιά της μέσα στην ωφελιμότητα· αλλά τούτη η έννοια είναι εν μέρει ακόμη *αντικείμενο*, [και], για κείνο ακριβώς το λόγο, εν μέρει ακόμη *σκοπός*, στην κατοχή του οποίου η συνείδηση δε βρίσκεται ακόμη άμεσα. Η ωφελιμότητα είναι ακόμη κατηγορούμενο του αντικειμένου· αυτή η ίδια δεν είναι υποκείμενο, ή η άμεση και μοναδική *πραγματικότητα* του τελευταίου. Είναι το ίδιο πράγμα που εμφανίστηκε προηγουμένως, όταν βλέπαμε πως το *διεαυτό-Είναι* δεν έχει αποδειχθεί ακόμη ως η υπόσταση των άλλων βαθμίδων, μια απόδειξη που θα σήμαινε πως το ωφέλιμο άμεσα δεν θα ήταν τίποτε άλλο από τον Εαυτό της συνείδησης και πως τούτη-δω δεν θα το είχε στην κυριότητά της. – Αυτή η ανάκληση όμως της μορφής της αντικειμενικότητας του ωφέλιμου έχει ήδη λάβει χώρα *καθεαυτήν*· και από τούτη την εσωτερική επανάσταση αναδύεται η πραγματική επανάσταση της πραγματικότητας, το νέο μόρφωμα της συνείδησης, η *απόλυτη ελευθερία*.

§ 583

Στην πράξη ό,τι έχουμε παρόν δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια κενή εμφάνεια αντικειμενικότητας, η οποία [εμφάνεια] χωρίζει την αυτοσυνείδηση από την ιδιοκτησία. Διότι, από τη μια, κάθε ύπαρξη και ισχύς των καθορισμένων μελών της οργάνωσης του πραγματικού κόσμου και του κόσμου της πίστης έχει εν γένει επανέλθει σε τούτο τον απλό προσδιορισμό σαν στο θεμέλιό της και στο πνεύμα· από την άλλη, όμως, ετούτος [ο απλός προσδιορισμός] δεν κατέχει τίποτα το δικό του πλέον για τον εαυτό του, αυτός είναι μάλλον καθαρή μεταφυσική, καθαρή έννοια ή γνώση της αυτοσυνείδησης. Η συνείδηση δηλ., από το *καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι* του ωφέλιμου ως αντικειμένου, αναγνωρίζει ότι το *καθεαυτό-Είναι της* ουσιαστικά είναι ένα *Είναι για άλλο·* το *καθεαυτό-Είναι,* ως εκείνο που *στερείται Εαυτού,* είναι στ' αλήθεια ο παθητικός [Εαυτός], ή αυτό το οποίο είναι για έναν άλλο Εαυτό. Το αντικείμενο όμως είναι [= υπάρχει] για τη συνείδηση υπ' αυτήν την αφηρημένη μορφή του *καθαρού Καθεαυτό-Είναι,* γιατί η συνείδηση τούτη είναι μια καθαρή *διαδικασία επίγνωσης* [= *διανόησης*], της οποίας οι διαφορές είναι [= υπάρχουν] υπό την καθαρή μορφή των εννοιών. – Αλλά το *Διεαυτό-Είναι,* μέσα στο οποίο επανέρχεται το Είναι για άλλο, δηλ. ο Εαυτός, δεν είναι ένας Εαυτός που διαφέρει από το Εγώ, ένας Εαυτός που ανήκει αποκλειστικά σε ό,τι αποκαλείται αντικείμενο[1]· διότι η συνείδηση ως καθαρή διανόηση δεν είναι ένας *ενικός* Εαυτός, στον οποίο το αντικείμενο θα αντιτασσόταν εξίσου ως *ιδιαίτερος* Εαυτός, αλλ' αυτή είναι η καθαρή έννοια, η θέαση του Εαυτού μέσα στον Εαυτό, το απόλυτο βλέπειν τον *ίδιο τον εαυτό αναδιπλασιασμένο·* η βεβαιότητα του εαυτού είναι το

[§ 583] 1. Εφόσον η καθαρή διανόηση είναι καθαρή έννοια, ο εαυτός ως διεαυτό-Είναι και ο Εαυτός ως αντικείμενο δεν αντιπαρατίθενται, αλλά έχουν ενιαίο Είναι· μ' άλλα λόγια ο Εαυτός είναι το Εγώ.

καθολικό υποκείμενο και η έχουσα γνώση έννοιά του η ουσία κάθε πραγματικότητας. Εάν λοιπόν το ωφέλιμο ήταν μόνο η εναλλαγή των βαθμίδων – μια εναλλαγή που δεν επανέρχεται στη δική της ιδιαίτερη *ενότητα* – και κατά συνέπεια ακόμα αντικείμενο για τη γνώση, τότε τούτο[2] παύει να είναι τέτοιο· γιατί η γνώση η ίδια είναι η κίνηση εκείνων των αφηρημένων βαθμίδων, είναι ο καθολικός Εαυτός, ο Εαυτός εξίσου καλά του εαυτού όσο και του αντικειμένου, και, ως καθολική [γνώση], [είναι] η επανακάμπτουσα εντός αυτού ενότητα αυτής της κίνησης.

§ 584

Το πνεύμα έτσι είναι παρόν ως *απόλυτη ελευθερία*· τούτο είναι η αυτοσυνείδηση που κατανοεί τον εαυτό της [με τέτοιο τρόπο] ώστε η βεβαιότητα που αυτή έχει για τον ίδιο τον εαυτό της να είναι η ουσία όλων των πνευματικών μαζών του ρεαλιστικού όπως και του υπεραισθητού κόσμου· ή αντίστροφα [κατανοεί] πως ουσία και πραγματικότητα είναι η γνώση που έχει η συνείδηση για τον *εαυτό της*. – Ετούτη-δω έχει συνείδηση της καθαρής της προσωπικότητας και σ' αυτά τα πλαίσια κάθε πνευματικής ρεαλιστικότητας, και κάθε ρεαλιστικότητα είναι μόνο πνεύμα· για το πνεύμα ο κόσμος είναι αποκλειστικά η θέλησή του, και τούτη-εδώ είναι γενική θέληση. Και βέβαια αυτή [η θέληση] δεν είναι η κενή σκέψη της θέλησης, η οποία συνίσταται σε μια σιωπηλή συναίνεση ή σε συναίνεση από μια αντιπροσωπευτική, αλλά ρεαλιστικά γενική θέληση, θέληση όλων των *ενικών ατόμων* ως τέτοιων. Διότι η θέληση καθεαυτήν είναι η συνείδηση της προσωπικότητας ή του καθενός, και οφείλει να είναι ως αυτή η αυθεντική πραγματική θέληση, ως *αυτο*-συνείδητη ουσία όλων και κάθε προσωπικότητας, έτσι που

2. Δηλ. το αντικείμενο.

καθένας να κάνει πάντα καθετί, χωρίς να κατακερματίζεται, και ό,τι προβάλλει ως πράττειν του όλου να είναι το άμεσο και συνειδητό πράττειν του *καθενός*.

§ 585

Τούτη η αδιαίρετη υπόσταση της απόλυτης ελευθερίας[1] υψώνεται στο θρόνο του κόσμου, χωρίς οποιαδήποτε εξουσία να είναι σε θέση να της αντισταθεί. Πράγματι, εφόσον στ' αλήθεια μόνο η συνείδηση είναι το στοιχείο, μέσα στο οποίο οι πνευματικές ουσίες ή εξουσίες έχουν την υπόστασή τους, τότε ολόκληρο το σύστημά τους, το οποίο ήταν οργανωμένο και διατηρημένο μέσω της διαίρεσης σε μάζες, έχει καταρρεύσει, αφότου η ενική συνείδηση συλλαμβάνει το αντικείμενο σαν τέτοιο το οποίο δεν έχει άλλη ουσία από την ίδια την αυτοσυνείδηση ή το οποίο απόλυτα είναι η έννοια. Εκείνο που μετέτρεψε την έννοια σε οντικό *αντικείμενο*, ήταν η διάκρισή [= ο τεμαχισμός] της σε μάζες που *υφίστανται* χωριστά· αλλά όταν το αντικείμενο γίνεται έννοια, δεν υπάρχει τίποτα σ' αυτό που να έχει διαρκή ύπαρξη· η αρνητικότητα έχει διαπεράσει όλες τις πλευρές του. Αυτό έρχεται σε ύπαρξη με τέτοιο τρόπο που κάθε ενική συνείδηση να υψώνεται έξω από τη σφαίρα που της είχε απονεμηθεί, να μη βρίσκει πλέον μέσα σε τούτη τη μερική μάζα [= σφαίρα] την ουσία και το έργο της, αλλά να συλλαμβάνει τον Εαυτό της ως την *έννοια* της θέλησης, όλες τις μάζες [= σφαίρες] ως ουσία τούτης της θέλησης, και κατά συνέπεια μπορεί επίσης να πραγματώνεται μόνο σε μια εργασία, η οποία είναι εργασία του όλου. Μέσα λοιπόν στην απόλυτη ελευθερία είναι που καταργούνται όλες οι τάξεις, οι οποίες είναι οι πνευματικές ουσίες· πνευματικές ουσίες, μέσα στις οποίες συναρ-

[§ 585] 1. Η γενική βούληση βρίσκει τώρα την πραγματοποίησή της, και η συνείδηση υψώνεται ως ενοποιητική αρχή της ρεαλιστικής ενικότητας και της ιδεατής καθολικότητας πάνω από τις κοινωνικές διαιρέσεις.

μόζεται το όλο. Η ενική συνείδηση, που ανήκε σε ένα τέτοιο μέλος [τούτης της συναρμογής] και μέσα σε τούτο ήθελε και έβρισκε την τελείωσή της, έχει αναιρέσει το φραγμό της· ο σκοπός της είναι ο γενικός σκοπός, η γλώσσα της ο καθολικός νόμος, το έργο της το καθολικό έργο.

§ 586

Το αντικείμενο και η *διαφορά* εδώ έχουν απολέσει τη σημασία της *ωφελιμότητας*, η οποία ήταν κατηγόρημα κάθε ρεαλιστικού Είναι· η συνείδηση δεν έχει το ξεκίνημα της κίνησής της σε τούτο το αντικείμενο σαν σε *κάτι αλλότριο*, από το οποίο εκκινώντας το πρώτον επανήλθε μέσα στον εαυτό της· αντίθετα, το αντικείμενο για αυτήν είναι η ίδια η συνείδηση· άρα η αντίθεση έγκειται μόνο στη διαφορά της *ενικής* και της *καθολικής* συνείδησης· αλλά η ενική [συνείδηση] γνωρίζει άμεσα τον ίδιο τον εαυτό της ως εκείνο, το οποίο είχε μόνο *την εμφάνεια* της αντίθεσης, αυτή είναι καθολική συνείδηση και θέληση. Το *επέκεινα* αυτής της πραγματικότητάς της πλανιέται πάνω από το πτώμα της χαμένης ανεξαρτησίας του ρεαλιστικού Είναι ή του Είναι της πίστης μόνο ως η αναθυμίαση ενός ξεθυμασμένου αερίου, του κενού «Etre suprême».

[II.]
[Ο ΤΡΟΜΟΣ]

§ 587

Μετά την αναίρεση των διαφόρων πνευματικών μαζών [= σφαιρών] και της περιορισμένης ζωής των ατόμων, όπως και των δύο κόσμων αυτής της ζωής, δὲν υπολείπεται λοιπόν παρά

μόνο η κίνηση της καθολικής αυτοσυνείδησης στο εσωτερικό του εαυτού της ως μια αλληλεπίδραση τούτης υπό τη μορφή της *καθολικότητας* και της *προσωπικής* συνείδησης· η γενική βούληση μεταβαίνει *εντός εαυτού*, και είναι *ενική βούληση*, προς την οποία αντιτίθεται ο καθολικός νόμος και το έργο. Αλλά τούτη η *ενική* συνείδηση έχει ομοίως άμεσα επίγνωση του εαυτού της ως γενικής βούλησης· αυτή έχει σαφή γνώση πως το αντικείμενό της είναι ένας νόμος δεδομένος από τούτη και έργο τελειωμένο απ' αυτήν· κατά συνέπεια, περνώντας σε δράση και δημιουργώντας την αντικειμενικότητα αυτή δεν κάνει τίποτα το ενικό, αλλά μόνο νόμους και λειτουργίες του κράτους.

§ 588

Αυτή η κίνηση είναι κατά ταύτα η αλληλεπίδραση της συνείδησης με τον ίδιο τον εαυτό της, μέσα στην οποία [αλληλεπίδραση] η συνείδηση δεν αφήνει τίποτα να αποδεσμεύεται υπό το σχήμα ενός *ελεύθερου αντικειμένου* που αντίκειται σ' αυτήν[1]. Από δω προκύπτει ότι η συνείδηση δε μπορεί να φτάσει σε κανένα θετικό έργο, ούτε στο καθολικό έργο της γλώσσας και της πραγματικότητας, ούτε σε νόμους και γενικούς θεσμούς της *συνειδητής* ελευθερίας, ούτε σε πράξεις και έργα της ελευθερίας που *θέλει αυτά*. – Το έργο, το οποίο θα μπορούσε να πραγματοποιήσει η ελευθερία που έφτασε σε *συνείδηση* του εαυτού της, θα συνίστατο στο ότι αυτή, ως *καθολική* υπόσταση, θα γινόταν *αντικείμενο* και *παραμόνιμο Είναι*. Τούτο το άλλως-Είναι θα ήταν η διαφορά στους κόλπους της ελευθερίας, σύμφωνα με την

[§ 588] 1. Δηλ. η συνείδηση ως γενική βούληση του κόσμου της επανάστασης – εδώ της Γαλλικής επανάστασης – δε γνωρίζει την αλλοτρίωση του εαυτού μέσα στο αντικείμενο. Δεν αντικειμενοποιείται και έτσι δεν μπορεί να παράγει έργο: «Ένα έργο *θετικό* θα ήταν μια νέα οργάνωση της κοινωνίας και κατά συνέπεια θα σήμαινε την επιστροφή σε μια διαφοροποίηση, την οποία η [Γαλλική] επανάσταση έχει ξεπεράσει». Jean Hyppolite 1946, σελ. 444.

οποία [διαφορά] η τελευταία θα καταμεριζόταν σε σταθερές πνευματικές μάζες [= σφαίρες] και στα μέλη διαφόρων εξουσιαστικών δυνάμεων· τότε αυτές οι μάζες, από τη μια, θα ήταν *λειτουργικά στοιχεία – που εκπορεύονται από τη σκέψη –* μιας *εξουσίας* διαχωρισμένης σε νομοθετική, δικαστική και εκτελεστική *[εξουσία]*, αλλά, από την άλλη, [θα ήταν] *ρεαλιστικές ουσίες* που θα βρίσκονταν στον ρεαλιστικά πραγματικό κόσμο της παιδείας, και, παρατηρώντας εγγύτερα το περιεχόμενο της καθολικής δράσης, αυτές θα ήταν οι ειδικές μάζες [= σφαίρες] της εργασίας, οι οποίες στη συνέχεια διαφοροποιούνται ως ειδικότερες *τάξεις*[2]. – Η καθολική ελευθερία, η οποία κατ' αυτό τον τρόπο θα καταμεριζόταν στα οργανικά μέλη της και ακριβώς με μια τέτοια πρακτική θα γινόταν *ούσα* υπόσταση, θα ήταν έτσι ελεύθερη από την ενική ατομικότητα και θα κατένειμε το *πλήθος* των *ατόμων* ανάμεσα στα διάφορα δικά της οργανικά μέλη. Αλλά τούτο θα περιόριζε τη δραστηριότητα και το Είναι της προσωπικότητας σε ένα κλάδο του όλου, σε ένα είδος της δραστηριότητας και του Είναι· τεθειμένη μέσα στο στοιχείο του *Είναι*, αυτή [η προσωπικότητα] θα προσελάμβανε τη σημασία μιας *προσδιορισμένης* [προσωπικότητας]· τούτη θα έπαυε να είναι στ' αλήθεια καθολική αυτοσυνείδηση. Επί πλέον, τούτη-εδώ [η αυτοσυνείδηση] δεν θα άφηνε τον εαυτό της να αποστερείται δολερά την *πραγματικότητα* μέσα από την απλή *ιδέα* της πειθαρχίας σε *αυτοδεδομένους* νόμους, οι οποίοι θα της παρείχαν ένα μόνο μέρος [του όλου], ούτε μέσα από την *αντιπροσώπευσή* της στο νομοθετείν και το καθολικό πράττειν, – [δεν θα άφηνε τον εαυτό της να αποστερείται δολερά] την πραγματικότητα [που συνίσταται] στο να νομοθετεί *αυτή η ίδια* και να επιτελεί, όχι ένα ενικό έργο, αλλά το *ίδιο* το καθολικό [έργο]· διότι , όπου ο Εαυτός είναι παρών μόνο δια *αντιπροσώπευσης* ή ως μια απλή *ιδέα*, εκεί αυτός δεν είναι *πραγματικά*· όπου είναι *δι' εκπροσώπου*, αυτός δεν είναι.

---

2. Stände: Οι κοινωνικές τάξεις ή ομάδες εν γένει.

§ 589

Ακριβώς όπως μέσα σε τούτο το *καθολικό έργο* της απόλυτης ελευθερίας, [ειλημμένης] ως υπάρχουσας υπόστασης, η ενική αυτοσυνείδηση δε βρίσκει τον εαυτό της, εξίσου λίγο τον βρίσκει σε προσωπικές *πράξεις* και *ατομικές* πρωτοβουλίες της βούλησης τούτης της ελευθερίας[1]. Για να φτάσει το καθολικό να κάνει μια πράξη, πρέπει κατ' ανάγκη να συγκεντρωθεί μέσα στο Ένα της ατομικότητας και να θέσει επικεφαλής μια ενική αυτοσυνείδηση· γιατί η καθολική βούληση είναι *πραγματική* βούληση μόνο μέσα σε έναν Εαυτό, ο οποίος είναι Ένα. Έτσι όμως όλα *τα άλλα ενικά Είναι* είναι αποκλεισμένα από το *όλο* τούτης της πράξης και έχουν μόνο μια περιορισμένη συμμετοχή σ' αυτήν, με τρόπο που η πράξη δε θα μπορούσε να είναι πράξη της *πραγματικής καθολικής* αυτοσυνείδησης. Η καθολική ελευθερία, επομένως, δε μπορεί να παραγάγει ούτε ένα θετικό έργο ούτε μια [θετική] πράξη· της μένει μόνο η *αρνητική δράση*· αυτή[2] είναι η *μανία* της καταστροφής.

§ 590

Αλλά η ανώτατη και η περισσότερο αντί-θετη στην καθολική ελευθερία πραγματικότητα ή μάλλον το μοναδικό αντικείμενο, το οποίο ακόμα γίνεται [= έρχεται σε ύπαρξη] γι' αυτήν [την ελευθερία], είναι η ελευθερία και η ενικότητα της ίδιας

[§ 589] 1. Πρόκειται για την ελευθερία ως πνευματική πραγματικότητα που είναι αντικειμενοποιημένη και εκφράζει η βούλησή της υπό τη μορφή της κυβέρνησης, της εκτελεστικής εξουσίας.

2. Αναφέρεται στην καθολική ελευθερία. Η πραγμάτωσή της δεν είναι παρά η φαινομενική πραγμάτωση της αντίφασης που συνέχει την αντιθετική κίνηση ενικού-καθολικού και η οποία εξωτερικεύεται ως η μανία της καταστροφής. Αυτή είναι η διαλεκτική έκφραση της ουσίας του Τρόμου.

της πραγματικής αυτοσυνείδησης. Διότι εκείνη η καθολικότητα, η οποία δεν αφήνει τον εαυτό της να προχωρεί στη ρεαλιστική πραγματικότητα της οργανικής διάρθρωσης και έχει για σκοπό να διατηρείται μέσα στο αμέριστο συνεχές, διαφοροποιείται συγχρόνως εντός εαυτού, επειδή αυτή είναι εν γένει κίνηση ή συνείδηση. Και, επί πλέον, εξαιτίας της δικής της αφαίρεσης, αυτή διαχωρίζεται σε εξίσου αφηρημένους ακραίους όρους, στην απλή, άκαμπτη, ψυχρή καθολικότητα, και στη διακεκριμένη απόλυτη, σκληρή ακαμψία και την αυτόγνωμη σημειακότητα της πραγματικής αυτοσυνείδησης. Τώρα που αυτή έχει τελειώσει με την καταστροφή της ρεαλιστικά πραγματικής οργάνωσης και υφίσταται μόνο για τον εαυτό της, αυτό είναι το μοναδικό αντικείμενό της· – ένα αντικείμενο, το οποίο δεν έχει πλέον κανένα άλλο περιεχόμενο, κτήση, ύπαρξη και εξωτερική επέκταση, αλλά είναι μόνο τούτη η γνώση περί του εαυτού ως απόλυτα καθαρού και ελεύθερου ενικού Εαυτού. Εκείνο από το οποίο τούτο [το αντικείμενο] μπορεί να σφιχτοκρατιέται, είναι μόνο η *αφηρημένη* του ύπαρξη εν γένει. – Η σχέση λοιπόν αυτών των δύο όρων, εφόσον τούτοι είναι αμέριστα και απόλυτα για τον εαυτό τους και έτσι δε μπορούν να διαθέσουν ένα μεσαίο όρο που θα τους συνέδεε μεταξύ τους, είναι η τελείως *αδιαμεσολάβητη* καθαρή άρνηση, και μάλιστα η άρνηση του Ενικού ως *Είναι που υπάρχει* μέσα στο καθολικό. Το μοναδικό έργο και η [μοναδική] πράξη της γενικής ελευθερίας είναι συνεπώς ο *θάνατος*, και μάλιστα ένας *θάνατος*, που δεν έχει καμιά εσωτερική διάσταση και πλήρωση, διότι αυτό που υφίσταται άρνηση, είναι το ανεκπλήρωτο [= κενό περιεχομένου] σημείο του απόλυτα ελεύθερου Εαυτού· ο θάνατος λοιπόν είναι ο πιο ψυχρός [και] άχαρος θάνατος[1], χωρίς μεγαλύτερη σημασία από το κόψιμο ενός κραμπολάχανου ή μια γουλιά νερό.

[§ 590] 1. Δηλ. ο θάνατος της ατομικότητας ως τέτοιας, τον οποίο έχει γενικεύσει η μανία του τρόμου και ο οποίος δεν οδηγεί σε νέο Κρατικό –και–

§ 591

Μέσα στην κοινοτοπία τούτης της συλλαβής εγκατοικεί η σοφία της κυβέρνησης, ο νους της καθολικής βούλησης, η αυτοτελείωσή της. Η ίδια η κυβέρνηση δεν είναι τίποτε άλλο παρά το αυτο-εδραιωνόμενο σημείο ή η ατομικότητα της καθολικής βούλησης. Η κυβέρνηση, η οποία θέλει και εκτελεί [τη βούλησή της] ξεκινώντας από ένα σημείο, θέλει και εκτελεί συγχρόνως μια καθορισμένη διάταξη και πράξη. Έτσι αυτή, από τη μια πλευρά, αποκλείει τα άλλα άτομα από την πράξη της, από την άλλη συνιστά η ίδια μια κυβέρνηση που είναι μια καθορισμένη βούληση και ως εκ τούτου είναι αντί-θετη στην καθολική βούληση· συνεπώς, αυτή δε μπορεί αυτόχρημα να παρουσιάζεται διαφορετικά παρά ως μια *κάστα*. Ό,τι ονομάζεται κυβέρνηση, είναι μόνο η κάστα *που νικάει*, και ακριβώς μέσα στο γεγονός ότι αυτή είναι κάστα βρίσκεται άμεσα η αναγκαιότητα της κατάρρευσής της· και το γεγονός ότι αυτή είναι κυβέρνηση, την καθιστά αντίστροφα κάστα και [συνακόλουθα] ένοχη. Εάν η καθολική βούληση πιστεύει πως ό,τι κάνει πραγματικά η κυβέρνηση είναι ένα έγκλημα που η τελευταία διαπράττει ενάντιά της, τότε η κυβέρνηση δεν έχει από την πλευρά της τίποτε το συγκεκριμένο και εξωτερικό [= χειροπιαστό], δια του οποίου θα αποδεικνυόταν η ενοχή της αντί-θετης σε αυτήν βούλησης· διότι αυτό που εναντιώνεται σε τούτη, ως την *πραγματική* καθολική βούληση, δεν είναι παρά η μη-πραγματική καθαρή βούληση, η *πρόθεση*. Το να *γίνεται κανείς ύποπτος*, κατά συνέπεια, παίρνει τη θέση ή έχει τη σημασία και το αποτέλεσμα τού να *είναι ένοχος*, και η εξωτερική αντίδραση ενάντια σε τούτη τη πραγματικότητα, η οποία εγκατοικεί μέσα στο απλό Εσωτερικό της

αντιπροσωπευτικό σύστημα διακυβέρνησης, αλλά φέρει στην εξουσία μια κάστα που είναι ανταγωνιστής μιας άλλης κάστας.

πρόθεσης, συνίσταται στην ψυχρή εξολόθρευση αυτού του οντικού Εαυτού, από τον οποίο τίποτε άλλο δε μπορούμε να αφαιρέσουμε παρά μόνο το ίδιο του το Είναι.

[III.]
[Η ΑΦΥΠΝΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑΣ]

§ 592

Μέσα σε τούτο το χαρακτηριστικό *έργο* της η απόλυτη ελευθερία γίνεται στον εαυτό της αντικείμενο και η αυτοσυνείδηση αποκτά την εμπειρία του τι *είναι* η απόλυτη ελευθερία. *Καθεαυτήν*, τούτη-εδώ είναι ακριβώς αυτή η *αφηρημένη αυτοσυνείδηση*, η οποία εξαλείφει κάθε διαφορά και κάθε παραμονή της διαφοράς μέσα της. Είναι ως τέτοια που αυτή είναι στον εαυτό της αντικείμενο· ο *τρόμος* του θανάτου είναι η εποπτεία τούτης της αρνητικής ουσίας της ελευθερίας. Αλλά η απόλυτα ελεύθερη αυτοσυνείδηση βρίσκει τούτη την ρεαλιστική της πραγμάτωση εντελώς διαφορετική από την έννοια που τούτη η πραγμάτωση έγινε για τον εαυτό της, σύμφωνα με την οποία [έννοια] η καθολική βούληση είναι μόνο η *θετική* ουσία της προσωπικότητας, και η τελευταία τούτη αποκτά γνώση του εαυτού της μέσα σε κείνη μόνο κατά τρόπο θετικό ή με τρόπο που ο εαυτός της να διασώζεται εκεί μέσα. Για τούτη, όμως, [την αυτοσυνείδηση], η οποία, ως καθαρή διανόηση, διαχωρίζει εντελώς τη θετική της και την αρνητική της ουσία – διαχωρίζει εντελώς το χωρίς κατηγορούμενο Απόλυτο, [ειλημμένο] ως καθαρό *στοχασμό* [ή καθαρή *νόηση*] και καθαρή *ύλη* –, η απόλυτη *μετάβαση* της μιας [ουσίας] μέσα στην άλλη είναι παρούσα εδώ μέσα στην πραγματικότητά

της. – Η καθολική βούληση, ως απόλυτα *θετική*, πραγματική αυτοσυνείδηση, επειδή είναι τούτη η έχουσα συνείδηση-του-εαυτού πραγματικότητα που *υψώθηκε* στο επίπεδο του *καθαρού* στοχασμού [ή της *καθαρής* νόησης] ή της *αφηρημένης* ύλης, μεταστρέφεται στην *αρνητική* [της] ουσία, και αποδεικνύεται ότι είναι επίσης η *αναίρεση του αυτο-στοχασμού* ή της αυτοσυνείδησης.

§ 593

Η απόλυτη ελευθερία λοιπόν, ως *καθαρή* αυτο-ισότητα της καθολικής βούλησης, έχει στη δική της πλευρά [an ihr] την *άρνηση*· αλλά τούτο σημαίνει πως αυτή έχει στη δική της πλευρά *τη διαφορά* εν γένει, και αναπτύσσει εκ νέου τούτη-εδώ ως *πραγματική* διαφορά. Γιατί η καθαρή *αρνητικότητα* έχει στην ίση-προς-τον-εαυτό-της καθολική βούληση το *στοιχείο* της *εμμενούς ύπαρξης [Bestehen]* ή την *υπόσταση*, μέσα στην οποία βρίσκουν ρεαλιστική πραγμάτωση όλοι οι αναβαθμοί της· αυτή έχει την ύλη, την οποία μπορεί να αξιοποιήσει σύμφωνα με την προσδιοριστικότητά της· και καθόσον τούτη η υπόσταση έχει δειχθεί ως το αρνητικό για την ενική συνείδηση, ακόμη μια φορά λαμβάνει μορφή η οργάνωση των πνευματικών μαζών [= σφαιρών], στις οποίες απονέμεται η πολλότητα των ατομικών συνειδήσεων. Αυτές [οι συνειδήσεις], οι οποίες έχουν αισθανθεί το φόβο του απόλυτου κυρίου τους, του θανάτου, ανέχονται ακόμη μια φορά την άρνηση και τις διαφορές, μπαίνουν σε τάξη ανάμεσα στις σφαίρες, και επιστρέφουν σε ένα επιμερισμένο και περιορισμένο έργο, αλλά έτσι επανακάμπτουν στην υποστασιακή τους πραγματικότητα.

§ 594

Το πνεύμα θα μπορούσε να είναι εξακοντισμένο, έξω από τούτη την αναταραχή, πίσω στην αφετηρία του, στον εθικό [sittlich] και ρεαλιστικό κόσμο της παιδείας, η οποία θα έχει

απλώς αναζωογονηθεί και ξανανιώσει χάρη στο φόβο του κυρίου που έχει εμφωλεύσει πάλι στις καρδιές των ανθρώπων. Το πνεύμα θα έπρεπε να διατρέξει εκ νέου και να επαναλαμβάνει ακατάπαυστα αυτό τον κύκλο της αναγκαιότητας, εάν το αποτέλεσμα ήταν μόνο η ολοκληρωμένη διείσδυση της αυτοσυνείδησης και της υπόστασης, – μια διείσδυση, όπου η αυτοσυνείδηση, η οποία έζησε την εμπειρία της αρνητικής δύναμης της καθολικής της ουσίας [να δρα] εναντίον της, θα ήθελε να ξέρει και να βρίσκει τον εαυτό της, όχι ως αυτό το Μερικό, αλλά μόνο ως Καθολικό, και έτσι θα μπορούσε επίσης να υπομένει την αντικειμενική πραγματικότητα – που αποκλείει την αυτοσυνείδηση ως Μερικό – του καθολικού πνεύματος. – Αλλά μέσα στην απόλυτη ελευθερία δεν υπήρχε αμοιβαία δράση ανάμεσα στη συνείδηση, που είναι βυθισμένη στην πολλαπλότητα της ύπαρξης ή θεσπίζει στον εαυτό της καθορισμένους σκοπούς και σκέψεις, και σε ένα ισχύοντα *εξωτερικό κόσμο* – είτε πρόκειται [για τον κόσμο] της πραγματικότητας είτε [για τον κόσμο] της νόησης· αντίθετα, ήταν ο κόσμος που είχε απόλυτα τη μορφή της συνείδησης ως καθολική βούληση και όχι λιγότερο η αυτοσυνείδηση που, αποτραβηγμένη έξω από όλη την έκταση της ύπαρξης ή τον πολυσχιδή σκοπό και κρίση, ήταν συγκεντρωμένη μέσα στον απλό Εαυτό. Η παιδεία, την οποία η αυτοσυνείδηση αποκτά μέσα στην αλληλεπίδραση με κείνη την ουσία, είναι κατά ταύτα η πιο έξοχη και η έσχατη, [είναι αυτή] του να βλέπει την καθαρή της απλή πραγματικότητα να εξαφανίζεται άμεσα και να μεταβαίνει στο κενό μηδέν. Μέσα στον κόσμο της ίδιας της παιδείας η αυτοσυνείδηση δε φτάνει στο σημείο να έχει την εποπτεία της άρνησής της ή της αλλοτρίωσής της υπ᾽ αυτή τη μορφή της καθαρής αφαίρεσης· απεναντίας, η άρνησή της είναι η πλήρης περιεχομένου [άρνηση]· [είναι] η τιμή ή ο πλούτος, τον οποίο η αυτοσυνείδηση κερδίζει αντί για τον Εαυτό που τούτη αλλοτρίωσε από τον εαυτό του· – ή η γλώσσα του πνεύματος και της διανόησης, την οποία αποκτά η κατεσχι-

σμένη συνείδηση· ή αυτή είναι ο ουρανός της πίστης, ή το ωφέλιμο του Διαφωτισμού. Όλοι αυτοί οι προσδιορισμοί έχουν χαθεί μέσα στην απώλεια, την οποία υφίσταται ο Εαυτός στους κόλπους της απόλυτης ελευθερίας· η άρνησή του είναι ο χωρίς σημασία θάνατος, ο καθαρός τρόμος του αρνητικού, το οποίο δεν εμπεριέχει τίποτα το θετικό, τίποτα που να το γεμίζει περιεχόμενο. – Αλλά σύγχρονα τούτη η άρνηση μέσα στην πραγματικότητά της δεν είναι κάτι το *αλλότριο*· αυτή δεν είναι η καθολική *αναγκαιότητα* που εγκατοικεί στο επέκεινα και μέσα στην οποία ο αντικειμενικός ηθικός κόσμος καταρρέει, ούτε η ενική σύμπτωση της ιδιωτικής κτήσης [= ατομικής ιδιοκτησίας] ή η παραξενιά του κτήτορα, από τον οποίο η κατεσχισμένη συνείδηση βλέπει τον εαυτό της εξαρτημένο· – αντίθετα, αυτή είναι η *καθολική βούληση*, η οποία μέσα σε τούτη την τελευταία της αφαίρεση δεν έχει τίποτα το θετικό και γι' αυτό δε μπορεί να δώσει τίποτα σε αντάλλαγμα για την θυσία· – αλλά ακριβώς γι' αυτό η καθολική βούληση είναι αδιαμεσολάβητα ένα με την αυτοσυνείδηση, ή αυτή [η βούληση] είναι το καθαρά θετικό, επειδή αυτή είναι το καθαρά αρνητικό· και ο χωρίς σημασία θάνατος, η ανεκπλήρωτη αρνητικότητα του Εαυτού, μεταστρέφεται μέσα στην εσωτερική έννοια σε απόλυτη θετικότητα. Για τη συνείδηση, η άμεση ενότητα του εαυτού της με την καθολική βούληση, η απαίτησή της να γνωρίσει τον εαυτό της ως αυτό το καθορισμένο σημείο μέσα σε τούτη τη βούληση, μεταμορφώνεται στην απόλυτα αντί-θετη εμπειρία. Ό,τι εξαφανίζεται για τη συνείδηση μέσα σε κείνη την εμπειρία είναι το αφηρημένο *Είναι* ή η αμεσότητα του ανυπόστατου σημείου, και τούτη η εξαφανισμένη αμεσότητα είναι η ίδια η καθολική βούληση, ως τέτοια που η συνείδηση τώρα ξέρει τον εαυτό της να είναι, στο μέτρο που τούτη [η συνείδηση] είναι *ανηρημένη αμεσότητα*, στο μέτρο δηλ. που αυτή είναι καθαρή γνώση ή καθαρή βούληση. Ως εκ τούτου, η συνείδηση ξέρει τούτη τη βούληση ως τον ίδιο τον εαυτό της και τον εαυτό της ως την ουσία, αλλά όχι ως την

άμεσα ούσα ουσία, ούτε τη βούληση ως την επαναστατική κυβέρνηση ή ως την αναρχία που αγωνίζεται να εγκαθιδρύσει την αναρχία, ούτε τον εαυτό της ως κέντρο αυτής της κάστας ή της αντί-θετης σε τούτη [κάστας]· απεναντίας, η *καθολική βούληση* είναι η δική της *καθαρή γνώση και βούληση*, και *η συνείδηση* είναι καθολική βούληση, [ειλημμένη] ως αυτή η καθαρή γνώση και βούληση. Τούτη [η συνείδηση] δε χάνει τον *ίδιο τον εαυτό της* μέσα σε κείνη τη βούληση, γιατί η καθαρή γνώση και βούληση είναι περισσότερο αυτή η ίδια παρά το καθ' ύλην ατομικό σημείο της συνείδησης. Αυτή είναι λοιπόν η αλληλεπίδραση της καθαρής γνώσης με τον ίδιο τον εαυτό της· η καθαρή *γνώση* ως *ουσία* είναι η καθολική βούληση· αλλά τούτη η *ουσία* είναι αποκλειστικά μόνο η καθαρή γνώση. Η αυτοσυνείδηση, κατά ταύτα, είναι η καθαρή γνώση της ουσίας ως καθαρής γνώσης. Ακόμη, ως *ενικός Εαυτός*, αυτή είναι μόνο η μορφή του υποκειμένου ή του πραγματικού ενεργείν, *μια μορφή* την οποία η αυτοσυνείδηση ξέρει ως *μορφή*. Παρόμοια, η *αντικειμενική* πραγματικότητα, το *Είναι*, για την αυτοσυνείδηση είναι απλά και μόνο μια μορφή που στερείται Εαυτού· διότι μια τέτοια πραγματικότητα θα ήταν κάτι που δεν υπόκειται σε γνώση· τούτη η γνώση όμως ξέρει τη γνώση ως την ουσία[1].

§ 595

Η απόλυτη ελευθερία έχει λοιπόν εξισορροπήσει με τον ίδιο

[§ 594] 1. Η ουσία της βούλησης δεν είναι λοιπόν εκείνη η άμεση βούληση ως τέτοια, αλλά η καθαρή βούληση της καθαρής γνώσης: Η βούληση που βίωσε όλη την προγενέστερη εμπειρία στη *γνώση* της ασημαντότητας του αφηρημένου πραγματικού θανάτου και κατ' επέκταση εσωτερίκευσε την *άρνηση* της *άμεσης* πραγματοποίησης του Εαυτού. Η καθολική βούληση γίνεται έτσι η γνώση που είναι η ουσία έναντι μιας πραγματικότητας που συνιστά τη μη-ουσία. Η αλήθεια της γνώσης δεν είναι πλέον παρά η ίδια η γνώση.

τον εαυτό της την αντίθεση της καθολικής και της ενικής βούλησης. Το αυτο-αλλοτριωμένο πνεύμα, έχοντας εξωθηθεί στα άκρα της αντίθεσής του, μέσα στην οποία η καθαρή βούληση και ο φορέας αυτής της καθαρής βούλησης είναι ακόμα διαφοροποιημένοι όροι, υποβιβάζει την αντίθεση σε μια διάφανη μορφή και εδώ μέσα βρίσκει τον εαυτό του. – Όπως το βασίλειο του πραγματικού κόσμου μεταβαίνει στο βασίλειο της πίστης και της διανόησης, έτσι και η απόλυτη ελευθερία αφήνει την αυτο-καταστρεφόμενη πραγματικότητά της για να μεταβεί σε μια άλλη χώρα του αυτοσυνείδητου πνεύματος, όπου αυτή η ελευθερία, μέσα σε τούτη τη μη-πραγματικότητα, έχει την ισχύ του αληθούς· μέσα στη σκέψη τούτου του αληθούς το πνεύμα ανανεώνεται στο βαθμό που *αυτό είναι* και παραμένει *σκέψη*, και στο μέτρο που ξέρει πως τούτο το Είναι το εγκλεισμένο μέσα στην αυτοσυνείδηση είναι η τέλεια και ολοκληρωμένη ουσία. Είναι το νέο μόρφωμα του *ατομικού ηθικού πνεύματος* που ήλθε σε γένεση.

C.
ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΒΕΒΑΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ. Η ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ Ή ΑΤΟΜΙΚΗ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑ[1]

§ 596

Ο αντικειμενικός ηθικός κόσμος έδειξε πως το πεπρωμένο του και η αλήθεια του είναι μόνο το πνεύμα που έχει πεθάνει μέσα σ' αυτόν, δηλ. ο *ενικός Εαυτός*. Τούτο το *πρόσωπο του δικαίου* όμως έχει την υπόστασή του και την πλήρωσή του έξω απ' αυτόν τον κόσμο. Η κίνηση του κόσμου της παιδείας και της πίστης αναιρεί τούτη την αφαίρεση του προσώπου, και μέσω της τελειωμένης αλλοτρίωσης, μέσω της ύψιστης αφαίρεσης, η υπόσταση γίνεται για τον Εαυτό του πνεύματος κατ' αρχήν *καθολική βούληση*, και τέλος ιδιοκτησία του. Εδώ λοιπόν η γνώση φαίνεται τελικά να έχει γίνει εντελώς ίδια με την αλήθεια της· διότι η αλήθεια της είναι η ίδια τούτη η γνώση, και κάθε αντίθεση των δύο πλευρών έχει εξαφανισθεί· και μάλιστα [έχει εξαφανισθεί] όχι *για μας* ή *καθεαυτήν*, αλλά για την ίδια την αυτοσυνείδηση. Η αυτοσυνείδηση δηλ. έχει κατακτήσει την κυριαρχία πάνω στην αντίθεση της ίδιας της συνείδησης. Η τελευταία τούτη στηρίζεται στην αντίθεση της βεβαιότητας του ίδιου του εαυτού της και του αντικειμένου· αλλά τώρα το αντικείμενο είναι για την ίδια τη συνείδηση η βεβαιότητα του εαυτού της, η γνώση – ακριβώς όπως η βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού ως τέτοια δεν έχει πλέον δικούς της σκοπούς, άρα δεν [είναι] πλέον μέσα στην προσδιοριστικότητα,

[§ 596] 1. Η υποκειμενική ή ατομική ηθικότητα (Moralität) για το Χέγκελ διακρίνεται και οφείλει να διακρίνεται από την αντικειμενική ή κοινωνική ηθικότητα (Sittlichkeit). Δες Werke 18, σελ. 445, και §349 του παρόντος τόμου, υποσημ. 2.

αλλά είναι καθαρή γνώση[1].

§ 597

Η γνώση επομένως της αυτοσυνείδησης είναι για τούτη η ίδια η *υπόσταση*. Για την αυτοσυνείδηση αυτή η υπόσταση είναι, μέσα σε μια αδιαίρετη ενότητα, ακριβώς τόσο άμεση όσο απόλυτα *διαμεσολαβημένη*. [Αυτή είναι] *άμεση* – σαν την αντικειμενική ηθική συνείδηση που ξέρει και κάνει το καθήκον της και συνδέεται μ' αυτό όπως με τη φύση της· αλλ' αυτή δεν είναι *χαρακτήρας*, όπως είναι η αντικειμενική ηθική συνείδηση, η οποία, λόγω της αμεσότητάς της, είναι ένα προσδιορισμένο πνεύμα, ανήκει σε Μία μόνο εκ των αντικειμενικών ηθικών ουσιοτήτων και έχει το γνώρισμα *να μην έχει γνώση*. – Αυτή είναι *απόλυτη διαμεσολάβηση* σαν τη συνείδηση που καλλιεργεί την παιδεία και την πίστη· γιατί ουσιαστικά είναι η κίνηση του Εαυτού [που συνίσταται] στο να αναιρέσει την αφαίρεση της *άμεσης ύπαρξης* και να γίνει συνειδητά Καθολικό· – αλλά δε [γίνεται τέτοια] ούτε μέσω της καθαρής αλλοτρίωσης και κατάσχισης του Εαυτού και της πραγματικότητας, – ούτε μέσω της φυγής [από τούτη την πραγματικότητα]. Αντιθέτως, αυτή [η συνείδηση] είναι στον ίδιο τον εαυτό της *άμεσα παρούσα* μέσα στην υπόστασή της, επειδή τούτη [η υπόσταση] είναι η γνώση της, είναι η καθαρή βεβαιότητα – που έγινε αντικείμενο εποπτείας – του ίδιου του εαυτού της, και ακριβώς *αυτή* η *αμεσότητα* που είναι η δική της ιδιαίτερη πραγματικότητα συνιστά την κάθε πραγματικότητα, γιατί το άμεσο είναι το ίδιο το *Είναι*· η υπόσταση δε, καθόσον η καθαρή, μέσω της απόλυτης αρνητικότητας αποκαθαρμένη αμεσότητα, είναι καθα-

1. Η αυτοσυνείδηση, ειλημμένη ως η ατομικότητα που έχει γνώση, δεν διακρίνει πλέον τον εαυτό της από το αντικείμενο, αφού έφτασε στην καθαρή της ελευθερία, σε μια εσωτερική ενότητα με το καθολικό, έξω από κάθε προσδιοριστικότητα.

ρό Είναι, αυτή είναι εν γένει *Είναι* ή *κάθε* Είναι.

§ 598

Η απόλυτη ουσία δεν είναι συνεπώς εξαντλημένη, με το να είναι προσδιορισμένη ως η απλή *ουσία* της *νόησης*· απεναντίας, αυτή είναι κάθε *πραγματικότητα* και τούτη η πραγματικότητα είναι μόνο ως γνώση. Ό,τι δεν θα ήξερε η συνείδηση, δεν θα είχε κανένα νόημα και δεν μπορεί να είναι καμιά δύναμη γι' αυτήν· μέσα στη βούληση της που διέπεται από τη γνώση έχει αποτραβηχθεί κάθε αντικειμενικότητα και κόσμος. Αυτή είναι απόλυτα ελεύθερη μέσα στο γεγονός ότι γνωρίζει την ελευθερία της, και ακριβώς αυτή η γνώση της ελευθερίας της είναι η υπόστασή της, ο σκοπός της και το μοναδικό της περιεχόμενο.

a
Η ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΗΣΗ

[I.]
[Η ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΑΡΜΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ]

§ 599

Η αυτοσυνείδηση ξέρει το καθήκον ως την απόλυτη ουσία· αυτή δεν είναι παρά μόνο μέσω του καθήκοντος συνδεδεμένη, και τούτη η υπόσταση είναι η δική της καθαρή συνείδηση· το καθήκον δε μπορεί να προσλάβει τη μορφή ενός αλλότριου γι' αυτήν πράγματος. Αλλά έτσι κλεισμένη εντός του ίδιου του εαυτού η υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση δεν είναι ακόμα τεθειμένη και ιδωμένη ως *συνείδηση*. Το αντικείμενο είναι

άμεση γνώση, και διαπερασμένο έτσι καθαρά από τον Εαυτό αυτό δεν είναι αντικείμενο. [Επειδή] όμως [η αυτοσυνείδηση είναι] κατ' ουσίαν η διαμεσολάβηση και η αρνητικότητα, εγκλείει μέσα στην έννοιά της την αναφορά σε ένα *άλλως-Είναι*, και [έτσι] είναι συνείδηση. Τούτο το άλλως-Είναι, επειδή το καθήκον συνιστά τον μοναδικό του ουσιαστικό σκοπό και αντικείμενο, είναι, από τη μια πλευρά, για την αυτοσυνείδηση μια εντελώς *ασήμαντη* πραγματικότητα. Όμως, επειδή τούτη η συνείδηση είναι παντελώς κλεισμένη εντός εαυτού, συμπεριφέρεται απέναντι σ' αυτό το άλλως-Είναι τελείως ελεύθερα και αδιάφορα· και η ύπαρξη, συνεπώς, από την άλλη, είναι μια αφημένη από την αυτοσυνείδηση εντελώς ελεύθερη ύπαρξη, μια ύπαρξη που αναφέρεται ομοίως μόνο στον εαυτό της· όσο πιο ελεύθερη γίνεται η αυτοσυνείδηση, τόσο πιο ελεύθερο γίνεται επίσης το αρνητικό αντικείμενο της συνείδησής της. Αυτό είναι ⁻ότε ένας τελειωμένος εντός εαυτού κόσμος με ξεχωριστή ατομικότητα, ένα αυθύπαρκτο όλο ιδίων νόμων, όπως και μια ανεξάρτητη πορεία [= λειτουργία] και ελεύθερη πραγμάτωση αυτών των νόμων, – μια *φύση*[1] εν γένει, οι νόμοι της οποίας καθώς και η ενέργειά της δεν ανήκουν παρά σ' αυτήν την ίδια σαν σε μια ουσία, η οποία είναι αδιάφορη για την υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση, ακριβώς όπως τούτη-εδώ [είναι αδιάφορη] για τη φύση.

[§ 599] 1. Η φύση όπως την έχει ορίσει ο Kant στο έργο του *κριτική του καθαρού Λόγου*. Σε όλο το κεφάλαιο της υποκειμενικής ηθικότητας ο Χέγκελ αναλαμβάνει να αναδείξει ένα νέο περιεχόμενο της ηθικής που θα ανταποκρίνεται στους νέους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς. Η ανάδειξη όμως αυτή δεν κατατίθεται ως κάτι θετικό, αλλά επιχειρείται να αναδυθεί μέσα από την κριτική θεώρηση της καντιανής και μετακαντιανής ηθικής.

§ 600

Με αφετηρία τούτο τον προσδιορισμό διαμορφώνεται μια *υποκειμενική ηθική κοσμοθεώρηση*, η οποία έγκειται στο *σχετισμό του κατ' επίγνωση ηθικού* καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι και του *φυσικού* καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι. Αυτός ο σχετισμός είναι θεμελιωμένος τόσο στην κατ' αμοιβαίο τρόπο παντελή *αδιαφορία* και ιδίαν *ανεξαρτησία* της *φύσης* προς τους *υποκειμενικούς ηθικούς* σκοπούς και την *υποκειμενική ηθική* δραστηριότητα, όσο, από την άλλη πλευρά, στη συνείδηση της αποκλειστικής ουσιότητας του καθήκοντος και της πλήρους εξάρτησης και μη-ουσιότητας της φύσης. Η υποκειμενική ηθική κοσμοθεώρηση[1] περιέχει την ανάπτυξη των σταδίων, τα οποία είναι παρόντα μέσα στο σχετισμό τόσο βαθιά αντιφατικών προϋποθέσεων.

§ 601

Κατ' αρχήν, λοιπόν, η υποκειμενική ηθική συνείδηση είναι εν γένει προϋποτιθέμενη· το καθήκον ισχύει γι' αυτήν ως η ουσία, γι' αυτήν η οποία είναι *πραγματική* και *ενεργός* και [η οποία] μέσα στην πραγματικότητά της και στην πράξη της εκπληρώνει το καθήκον. Αλλά για τούτη την υποκειμενική ηθική συνείδηση είναι συγχρόνως [δεδομένη] η προϋποτιθέμενη ελευθερία της φύσης, ή αυτή [η συνείδηση] *μαθαίνει εξ εμπειρίας* ότι η φύση δε φροντίζει να της προσπορίζει τη συνείδηση της ενότητας της πραγματικότητάς της με τη δική της[1] [πραγματικότητα]· [μαθαίνει] λοιπόν ότι η φύση *μπορεί* να την κάνει *ευτυχισμένη*, *μπορεί* επίσης και *όχι*. Η μη-ηθική συνείδηση,

---

[§ 600] 1. Ό,τι ακολουθεί είναι μια ελεύθερη παρουσίαση της καντιανής ηθικής, ιδωμένης ως υποκειμενικής ηθικής θεώρησης του κόσμου (moralische Weltanschauung).

[§ 601] 1. Αναφέρεται στη φύση.

απεναντίας, βρίσκει ίσως κατά σύμπτωση την πραγμάτωσή της εκεί όπου η υποκειμενική ηθική συνείδηση βλέπει μόνο *αφορμή* για δράση, αλλά δε βλέπει τον εαυτό της να κατακτά, μέσω τούτης της δράσης, την ευτυχία της εκτέλεσης και της απόλαυσης της περαίωσης. Αυτή συνεπώς βρίσκει μάλλον αιτία να εκφράζει το παράπονό της για μια τέτοια κατάσταση αναντιστοιχίας ανάμεσα στον εαυτό της και στην ύπαρξη, και για την αδικία, η οποία την περιορίζει να έχει το αντικείμενό της μόνο ως *καθαρό καθήκον*, αλλά αρνείται να την αφήσει να βλέπει αυτό το αντικείμενο και τον *εαυτό της* πραγματωμένο.

§ 602

Η υποκειμενική ηθική συνείδηση δε μπορεί να παραιτείται από την ευδαιμονία και να αφήνει τούτο το στοιχείο έξω από τον απόλυτο σκοπό της. Ο σκοπός, ο οποίος βρίσκει έκφραση ως *καθαρό καθήκον*, έχει ουσιαστικά σ' αυτόν την αναγκαιότητα να περιέχει τούτη την *ενική* αυτοσυνείδηση· η *ατομική πεποίθηση* και η γνώση γύρω από τούτη συνιστούν ένα απόλυτο στοιχείο της υποκειμενικής ηθικότητας. Τούτο το στοιχείο μέσα στον *αντικειμενοποιημένο σκοπό*, στο *εκπληρωμένο* καθήκον, είναι η *ενική* συνείδηση που έχει την εποπτεία του εαυτού της ως πραγματωμένου· δηλ. είναι η *απόλαυση*, η οποία εμπεριέχεται έτσι μέσα στην έννοια της υποκειμενικής ηθικότητας, βέβαια όχι άμεσα μέσα στην υποκειμενική ηθικότητα ιδωμένη ως *διάθεση* [για δράση], αλλά μέσα στην έννοια της *πραγμάτωσής* της. Τούτο όμως σημαίνει πως η απόλαυση εμπεριέχεται επίσης μέσα στην υποκειμενική ηθικότητα ως *διάθεση*· διότι τούτη-δω δεν αρκείται να μένει διάθεση σε αντίθεση με τη δράση, αλλά τείνει να *δρα* ή να πραγματώνεται. Ο σκοπός, [εννοημένος] ως το όλο που εκφράζεται με τη συνείδηση των σταδίων του, σημαίνει λοιπόν πως το εκπληρωμένο καθήκον είναι εξίσου καλά μια καθαρά ηθική πράξη όσο και μια πραγματοποιημένη *ατομι-*

κότητα, και η *φύση*, ως η πλευρά της *ενικότητας* σε αντίθεση προς τον αφηρημένο σκοπό, είναι *ένα* με αυτόν. – Όσο αναγκαία είναι η εμπειρία εκ της δυσαρμονίας των δύο πλευρών, επειδή η φύση είναι ελεύθερη, τόσο είναι επίσης μόνο το καθήκον το ουσιώδες, και η φύση σε αντίθεση με τούτο είναι αυτό που στερείται Εαυτού. Εκείνος ο συνολικός *σκοπός*, τον οποίο συγκροτεί η αρμονία [των δύο πλευρών], εμπεριέχει μέσα του την ίδια την πραγματικότητα. Αυτός είναι συγχρόνως η *σκέψη* της *πραγματικότητας*. Η αρμονία της υποκειμενικής ηθικότητας και της φύσης, – ή εφόσον η φύση λαμβάνεται υπόψη μόνο καθόσον η συνείδηση αποκτά την εμπειρία της ενότητας της φύσης με αυτήν, – η αρμονία της υποκειμενικής ηθικότητας και της ευδαιμονίας συλλαμβάνεται στη *σκέψη* ως κατ' αναγκαιότητα *ούσα*, ή αυτή τίθεται ως *αίτημα*. Διότι *απαιτείν* πάει να πει πως κάτι γίνεται αντικείμενο της σκέψης ως *ον*, το οποίο δεν είναι ακόμα πραγματικό· μια αναγκαιότητα όχι της *έννοιας* ως έννοιας, αλλά του *Είναι*. Αλλά η αναγκαιότητα συνάμα είναι ουσιαστικά η αναφορά μέσω της έννοιας. Το *Είναι* που τίθεται ως απαίτηση δεν ανήκει λοιπόν στην παράσταση της συμπτωματικής συνείδησης, αλλά ενυπάρχει μέσα στην έννοια της ίδιας της υποκειμενικής ηθικότητας· [μια έννοια] που το αληθινό της περιεχόμενο είναι η *ενότητα* της *καθαρής* και της *ενικής* συνείδησης. Στη συνείδηση ανήκει το ότι τούτη η ενότητα είναι [= υπάρχει] *γι' αυτήν* ως μια πραγματικότητα· [σ' αυτήν ανήκει] ό,τι μέσα στο *περιεχόμενο* του σκοπού είναι ευδαιμονία, αλλά στη *μορφή* του ύπαρξη εν γένει. – Η τεθειμένη ως απαίτηση ύπαρξη ή η ενότητα αμφοτέρων δεν είναι συνεπώς μια επιθυμία, ή [δεν είναι κάτι] που έχει ιδωθεί ως σκοπός, [δεν είναι] ένας τέτοιος [σκοπός], του οποίου η επίτευξη θα ήταν ακόμη αβέβαιη, αλλά αυτός είναι μια απαίτηση του Λόγου, ή μια άμεση βεβαιότητα και προϋπόθεση αυτού του ίδιου [του Λόγου].

§ 603

Εκείνη η πρώτη εμπειρία και τούτο το αίτημα δεν είναι τα μοναδικά, αλλά διανοίγεται ένας ολόκληρος κύκλος αιτημάτων. Η φύση δηλ. δεν είναι μόνο αυτός ο εντελώς ελεύθερος *εξωτερικός* τρόπος του [Είναι], μέσα στον οποίο σαν μέσα σε ένα καθαρό αντικείμενο η συνείδηση θα είχε να πραγματοποιήσει το σκοπό της. Τούτη η συνείδηση είναι *σ' αυτήν την ίδια* ουσιαστικά μια τέτοια [συνείδηση], *για την οποία* είναι [= υπάρχει] τούτη η άλλη ελεύθερη πραγματικότητα, δηλ. αυτή η ίδια είναι κάτι το συμπτωματικό και φυσικό. Ετούτη η φύση, η οποία για τη συνείδηση είναι η δική της [φύση], είναι η *αισθητηριακή ικανότητα*· αυτή έχει για τον εαυτό της μέσα στο *μόρφωμα* της βούλησης, ως *ορμές* και *ροπές*, μια δική της *καθορισμένη* ουσιότητα ή *ενικούς σκοπούς*· αυτή είναι έτσι αντί-θετη στην καθαρή βούληση και στον καθαρό σκοπό της. Κατ' αντιδιαστολή όμως προς τούτη την αντί-θεση η καθαρή συνείδηση έχει μάλλον για ουσία [της] την αναφορά της αισθητηριακής ικανότητας σ' αυτήν, την απόλυτη ενότητα της τελευταίας με την ίδια τη συνείδηση. Αμφότερα, η καθαρή νόηση και η αισθητηριακή ικανότητα της συνείδησης, *καθεαυτά* είναι *Μία συνείδηση*, και η καθαρή νόηση είναι ακριβώς τούτο, για το οποίο και μέσα στο οποίο αυτή η καθαρή ενότητα είναι· αλλά ό,τι είναι γι' αυτήν ως συνείδηση είναι η αντίθεση του εαυτού της και των ορμών. Μέσα σε τούτη τη *διαμάχη* του Λόγου και της αισθητηριακής ικανότητας η ουσία για το Λόγο είναι ότι η διαμάχη διαλύεται και παράγει ως *αποτέλεσμα* την ενότητα αμφοτέρων· ετούτη δεν είναι εκείνη η *αρχέγονη* [ενότητα] που έγκειται στο ότι αμφότεροι οι όροι είναι μέσα σε Ένα άτομο, αλλά μια τέτοια, η οποία εκπορεύεται από τη *γνώση* της αντίθεσης αμφοτέρων. Μόνο μια τέτοια ενότητα είναι η *πραγματική* υποκειμενική ηθικότητα, γιατί σ' αυτή εμπεριέχεται η αντίθεση δια της οποίας ο Εαυτός

είναι συνείδηση ή είναι μόνο πραγματικός Εαυτός, Εαυτός στην πράξη και συγχρόνως Καθολικό[1]. Μ' άλλα λόγια, μέσα στην ενότητα είναι εκφρασμένη εκείνη η *διαμεσολάβηση*, η οποία, όπως είδαμε, είναι ουσιώδης στην υποκειμενική ηθικότητα. – Εφόσον από τους δύο όρους της αντίθεσης η αισθητηριακή ικανότητα είναι αποκλειστικά το *άλλως-Είναι* ή το αρνητικό, ενώ η καθαρή νόηση του καθήκοντος είναι η ουσία, από την οποία τίποτα δε μπορούμε να εγκαταλείπουμε, τότε φαίνεται πως η παραχθείσα ενότητα μπορεί μόνο με την άρση της αισθητηριακής ικανότητας να έλθει σε ύπαρξη. Επειδή όμως η ίδια η αισθητηριακή ικανότητα είναι στάδιο αυτού του γίγνεσθαι, δηλ. το στάδιο της *πραγματικότητας*, εμείς θα πρέπει να αρκούμαστε κατ' αρχήν να εκφράζουμε τούτη την ενότητα με το να λέμε ότι η αισθητηριακή ικανότητα είναι *σύμμετρη* προς την υποκειμενική ηθικότητα. – Αυτή η ενότητα είναι ομοίως ένα *τεθειμένο ως αίτημα Είναι*, αυτή δεν *είναι εδώ*· διότι, ό,τι *είναι εδώ*, είναι η συνείδηση ή η αντίθεση της αισθητηριακής ικανότητας και της καθαρής συνείδησης. Αλλά σύγχρονα αυτή [η ενότητα] δεν είναι ένα καθεαυτό όπως το πρώτο αίτημα, στα πλαίσια του οποίου η ελεύθερη φύση συγκροτεί μια πλευρά [της ενότητας] και η αρμονία της φύσης με την υποκειμενική ηθική συνείδηση πέφτει ως εκ τούτου έξω από τούτη [τη συνείδηση]· απεναντίας, η φύση είναι εδώ εκείνη, η οποία [αποτελεί] στοιχείο της ίδιας της συνείδησης, και στην περίπτωσή μας έχουμε να κάνουμε με την υποκειμενική ηθικότητα ως τέτοια, με μια αρμονία, η οποία είναι αυτή που ιδιάζει στον ενεργούντα Εαυτό. Η ίδια η συνείδηση, συνεπώς, έχει να προωθήσει τούτη την αρμονία και να κάνει συνεχώς πρόοδο μέσα στην υποκειμε-

---

[§ 603] 1. Η κατ' επίγνωση ηθική συνείδηση (das moralische Bewußtsein) πραγματοποιείται μόνο όταν εξαφανίζεται η αντίθεση ανάμεσα σ' αυτήν την ίδια και τη συνείδηση εν γένει μέσα στην ενότητα που τίθεται ως ηθικό αίτημα και έχει το χαρακτήρα της συμφιλίωσης, όχι της αρχεγονοσύνης.

νική ηθικότητα. Αλλά η *τελείωση* τούτης της προόδου πρέπει να *παραπέμπεται* σε ένα *άπειρα μακρινό μέλλον*· διότι, εάν αυτή συνέβαινε πραγματικά, η υποκειμενική ηθική συνείδηση θα αναιρούνταν. Πράγματι, η *υποκειμενική ηθικότητα* είναι μόνο υποκειμενική ηθική *συνείδηση*, καθόσον η αρνητική ουσία, για το καθαρό καθήκον της οποίας [ουσίας] η αισθητηριακή ικανότητα έχει μόνο μια *αρνητική* σημασία και είναι μόνο *μη σύμμετρη* [προς το καθήκον]. Μέσα στην αρμονία, όμως, η *υποκειμενική ηθικότητα ως συνείδηση*, δηλ. η *πραγματικότητά* της, εξαφανίζεται, όπως μέσα στην υποκειμενική ηθική *συνείδηση* ή στην πραγματικότητα εξαφανίζεται η *αρμονία* της υποκειμενικής ηθικότητας. Γι' αυτό, η τελείωση δε μπορεί να επιτευχθεί πραγματικά, αλλά μπορεί να συλλαμβάνεται μόνο στη σκέψη ως ένα *απόλυτο καθήκον*, δηλ. ως ένα τέτοιο, το οποίο παραμένει απλώς καθήκον. Συνάμα όμως το περιεχόμενο αυτού του καθήκοντος χρειάζεται να συλλαμβάνεται στη σκέψη ως ένα τέτοιο, το οποίο πρέπει απλά και μόνο να *είναι*, και το οποίο δεν [πρέπει να] παραμένει ένα καθήκον· είτε φαντάζεται κανείς μέσα σε τούτο τον σκοπό την [ηθική] συνείδηση εντελώς ανηρημένη είτε όχι. Πώς έχει πράγματι η περίπτωση δε μπορεί πλέον να προσδιορισθεί με σαφήνεια μέσα στο σκοτεινό απόμακρο της απεραντοσύνης, προς το οποίο πρέπει να μετακινηθεί η επίτευξη του σκοπού. Θα πρέπει, για το αληθές του λόγου, να πούμε ότι δεν οφείλουμε να βρίσκουμε ενδιαφέρουσα την καθορισμένη παράσταση και να την αναζητούμε, επειδή αυτό οδηγεί σε αντιφάσεις, – [αντιφάσεις] ενός καθήκοντος, το οποίο πρέπει να μένει καθήκον και όμως να εκπληρώνεται, – μιας υποκειμενικής ηθικότητας, η οποία δεν οφείλει πλέον να είναι συνείδηση, να είναι πραγματική. Αλλά η εκτίμηση πως η τελειωμένη υποκειμενική ηθικότητα περιείχε μιαν αντίφαση, θα έβλαπτε την ιερότητα της υποκειμενικής ηθικής ουσιότητας, και το απόλυτο καθήκον θα εμφανιζόταν ως κάτι το μη-πραγματικό.

§ 604

Το πρώτο αίτημα ήταν η αρμονία της υποκειμενικής ηθικότητας και της αντικειμενικής φύσης, ο τελικός σκοπός του *κόσμου*· το άλλο ήταν η αρμονία της υποκειμενικής ηθικότητας και της αισθητηριακής βούλησης, ο τελικός σκοπός της *αυτοσυνείδησης* ως τέτοιας· το πρώτο λοιπόν ήταν η αρμονία με τη μορφή του *καθεαυτό-Είναι*, το άλλο με τη μορφή του *διεαυτό-Είναι*. Ό,τι όμως συνδέει, ως μέσος όρος, τους δύο ακραίους τελικούς σκοπούς, οι οποίοι συλλαμβάνονται στη σκέψη, είναι η κίνηση του ίδιου του *πραγματικού* πράττειν. Αυτοί είναι αρμονίες, των οποίων οι πλευρές μέσα στην αφηρημένη τους συντελεσμένη διαφοροποίηση δεν έγιναν ακόμη αντικείμενα [για τη συνείδηση]· αυτό συμβαίνει μέσα στην πραγματικότητα, όπου οι πλευρές εμφανίζονται στην αυθεντική συνείδηση, καθεμιά ως η *άλλη* της *άλλης*. Τα αιτήματα που έρχονται κατ' αυτό τον τρόπο σε γένεση τώρα περιέχουν αρμονίες *που είναι καθεαυτές και διεαυτές*, ενώ προηγουμένως [περιείχαν] μόνο τις χωριστές αρμονίες, [πρώτα] εκείνες που *είναι* καθεαυτές και [μετά] εκείνες που είναι *διεαυτές*.

[II.]
[Ο ΘΕΙΟΣ ΝΟΜΟΘΕΤΗΣ ΚΑΙ Η ΑΤΕΛΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΗ]

§ 605

Η υποκειμενική ηθική συνείδηση, ως η *απλή γνώση* και *βούληση* του καθαρού *καθήκοντος*, τη στιγμή που πράττει έρχεται σε σχέση με το αντι-τιθέμενο στην απλότητά της αντι-

κείμενο [Gegenstand], με την πραγματικότητα της *πολύπλοκης περίπτωσης*, και επωμίζεται έτσι μια πολυσύνθετη ηθική *σχέση*. Είναι εδώ που έρχονται σε γένεση σύμφωνα με το περιεχόμενο οι *πολλοί* νόμοι εν γένει και σύμφωνα με τη μορφή οι αντιφατικές δυνάμεις της έχουσας γνώση συνείδησης και του ασυνείδητου. – Σε ό,τι αφορά κατά πρώτον τα *πολλά καθήκοντα*, η υποκειμενική ηθική συνείδηση εν γένει θεωρεί ως έγκυρο μέσα σ' αυτά μόνο το *καθαρό καθήκον*· τα *πολλά καθήκοντα* ως πολλά είναι *προσδιορισμένα* και ως τέτοια δεν είναι για την υποκειμενική ηθική συνείδηση επομένως τίποτα το ιερό. Αλλά σύγχρονα, μέσω της έννοιας του *πράττειν*, το οποίο εγκλείει μέσα του μια πολύπλοκη πραγματικότητα και ως εκ τούτου μια πολύπλευρη υποκειμενική ηθική σχέση, αυτά [τα πολλά καθήκοντα], *αναγκαστικά*, πρέπει να θεωρούνται ως καθεαυτά και διεαυτά όντα. Ακόμη, επειδή αυτά μπορούν να είναι μόνο μέσα σε μια υποκειμενική ηθική *συνείδηση*, είναι ταυτόχρονα μέσα σε μια άλλη από εκείνη, για την οποία μόνο το καθαρό καθήκον, ως καθαρό, είναι καθεαυτό και διεαυτό, και είναι ιερό.

§ 606

Τίθεται λοιπόν ως αίτημα να υπάρχει μια *άλλη* συνείδηση[1], η οποία καθαγιάζει αυτά τα καθήκοντα ή τα ξέρει και τα θέλει ως καθήκοντα. Η πρώτη συνείδηση εμμένει στο καθαρό καθήκον *αδιάφορα* ως προς κάθε *καθορισμένο περιεχόμενο*, και το καθήκον είναι μόνο τούτη η αδιαφορία προς το περιεχόμενο. Η άλλη όμως συνείδηση εμπεριέχει την εξίσου ουσιώδη σχέση με το πράττειν και με την *αναγκαιότητα* του *καθορισμένου* περιεχομένου· εφόσον τα καθήκοντα ισχύουν για τούτη [την άλλη συνεί-

---

[§ 606] 1. Η ηθική συνείδηση έχει ανάγκη μιας άλλης συνείδησης που θα καθαγιάζει τα αναγκαία προς δράση περιεχόμενα ή θα τα θέτει ως καθήκοντα. Η δεύτερη τούτη συνείδηση είναι η μόνη ικανή να καθαγιάζει ό,τι η πρώτη απορρίπτει. Αυτή είναι που θα αναζητηθεί στην περιοχή του θείου.

δηση] ως *συγκεκριμένα* καθήκοντα, το περιεχόμενο τότε ως τέτοιο είναι γι' αυτήν εξίσου ουσιαστικό όσο και η μορφή, δυνάμει της οποίας το περιεχόμενο είναι καθήκον. Κατά ταύτα, τούτη η συνείδηση είναι μια τέτοια [συνείδηση], μέσα στην οποία το καθολικό και το μερικό είναι αποκλειστικά ένα [= ενοποιημένα]· η έννοιά της [είναι] λοιπόν η ίδια με την έννοια της αρμονίας της υποκειμενικής ηθικότητας και της ευδαιμονίας. Διότι αυτή η αντίθεση εκφράζει όχι λιγότερο το διαχωρισμό της *ίσης προς τον εαυτό της* υποκειμενικής ηθικής συνείδησης από την πραγματικότητα, η οποία [πραγματικότητα], ως το *πολλαπλά διαφορετικό Είναι*, αντίκειται στην απλή ουσία του καθήκοντος. Αλλά εάν το πρώτο αίτημα εκφράζει μόνο την αρμονία της υποκειμενικής ηθικότητας και της φύσης *μέσα στο στοιχείο του Είναι*, επειδή μέσα εδώ η φύση είναι τούτο το αρνητικό της αυτοσυνείδησης, δηλ. το στοιχείο του *Είναι*, απεναντίας, αυτό το *καθεαυτό* είναι τώρα ουσιαστικά τεθειμένο ως συνείδηση. Διότι ό,τι ανήκει μέσα στο στοιχείο του Είναι τώρα έχει τη μορφή του *περιεχομένου* του *καθήκοντος* ή είναι η *προσδιοριστικότητα* στο *προσδιορισμένο καθήκον*. Το καθεαυτό, επομένως, είναι η ενότητα εκείνων των στοιχείων, τα οποία, ως *απλές ουσιότητες*, είναι ουσιότητες της σκέψης, και ως εκ τούτου είναι μόνο μέσα σε μια συνείδηση. Αυτή-εδώ είναι λοιπόν εφεξής ένας κύριος και κυρίαρχος του κόσμου, ο οποίος παράγει την αρμονία της υποκειμενικής ηθικότητας και της ευδαιμονίας και σύγχρονα καθαγιάζει[2] τα καθήκοντα ως *πολλαπλά*. Τούτο το τελευταίο άλλωστε σημαίνει ότι για τη συνείδηση του *καθαρού καθήκοντος* το προσδιορισμένο [καθήκον] δεν μπορεί να είναι άμεσα καθαγιασμένο· επειδή όμως [ένα προσδιορισμένο καθήκον], δυνάμει της πραγματικής δράσης, η οποία είναι καθορισμένη δράση, είναι εξίσου *αναγκαίο*, η αναγκαιότητά του πέφτει έξω από εκείνη τη συνείδηση μέσα σε μια άλλη συνείδηση, η

2. Δηλ. καθιερώνει.

οποία είναι έτσι ο διαμεσολαβητής ανάμεσα στο προσδιορισμένο και το καθαρό καθήκον και η αιτία που το προσδιορισμένο καθήκον έχει επίσης ισχύ.

§ 607

Μέσα στην πραγματική δράση όμως η συνείδηση συμπεριφέρεται ως ετούτος ο Εαυτός, ως μια τελείως ενική συνείδηση· αυτή είναι στραμμένη προς την πραγματικότητα ως τέτοια, και έχει τούτη-εδώ για σκοπό της, γιατί αυτή θέλει να επιτελέσει κάτι. Το *καθήκον εν γένει* πέφτει λοιπόν έξω απ' αυτήν μέσα σε μια άλλη ουσία, η οποία είναι συνείδηση και ο ιερός νομοθέτης του καθαρού καθήκοντος. Για την πράττουσα συνείδηση, ακριβώς επειδή αυτή είναι πράττουσα συνείδηση, είναι η άλλη συνείδηση του καθαρού καθήκοντος που ισχύει άμεσα· ετούτο το καθαρό καθήκον λοιπόν είναι περιεχόμενο μιας άλλης συνείδησης και είναι καθαγιασμένο για την πράττουσα συνείδηση μόνο έμμεσα, δηλ. μέσα σ' αυτή την άλλη συνείδηση[1].

§ 608

Επειδή είναι μ' αυτό τον τρόπο τούτο τεθειμένο, ότι δηλ. η ισχύς του καθήκοντος, ως του *καθεαυτό και διεαυτό* καθαγιασμένου, πέφτει έξω από την πραγματική συνείδηση, τότε η τελευταία τούτη, ως η *ατελής* υποκειμενική ηθική συνείδηση, βρίσκεται γενικά στη μια πλευρά. Εάν, σύμφωνα με τη *γνώση* της, αυτή ξέρει λοιπόν τον εαυτό της ως μια τέτοια [συνείδηση], της οποίας η γνώση και η πεποίθηση είναι ατελής και συμπτωματική· παρόμοια, σύμφωνα με τη *βούλησή* της, αυτή ξέρει τον

[§ 607] 1. Το καθαρό καθήκον είναι τώρα, κατ' αντίστροφο τρόπο καθαγιασμένο [= καθιερωμένο] από την άλλη συνείδηση, το θείο νομοθέτη, αφού η πρώτη συνείδηση είναι βυθισμένη μέσα στον κόσμο της πράξης και εδώ μέσα δε μπορεί να καθαγιάσει τα καθήκοντα του πράττειν της.

εαυτό της ως μια τέτοια [συνείδηση], της οποίας οι σκοποί είναι προσβεβλημένοι από την αισθητότητα. Εξ αιτίας της ανυποληψίας της, συνεπώς, η συνείδηση δε μπορεί να προσβλέπει κατ' αναγκαιότητα στην ευδαιμονία, αλλά μπορεί να τη θεωρεί ως κάτι το τυχαίο και να την αναμένει μόνο από τη Χάρη.

§ 609

Αλλά, αν και η πραγματικότητά της είναι ήδη ατελής, ως προς την *καθαρή* της βούληση και γνώση, ωστόσο, το καθήκον ισχύει ως η ουσία· μέσα στην έννοια, συνεπώς, εφόσον τούτη [η έννοια] είναι αντί-θετη στη ρεαλιστική πραγματικότητα, ή μέσα στη νόηση η συνείδηση είναι εντελής. Η απόλυτη ουσία όμως είναι τούτη ακριβώς η νοούμενη ουσία, [η ουσία] που τίθεται ως αίτημα εκείθεν της πραγματικότητας· αυτή είναι, κατά συνέπεια, η σκέψη, μέσα στην οποία η ηθικά κατ' επίγνωση [moralisch] ατελής γνώση και βούληση λογίζεται ως εντελής, και με το να λαμβάνει τούτη [την ατέλεια της γνώσης και της βούλησης] ως κάτι το πολύ σημαντικό αυτή η ουσία είναι επίσης που χορηγεί την ευδαιμονία σύμφωνα με την αξιότητα, δηλ. σύμφωνα με την *αξία που αποδίδεται σε τούτη* [την ατελή υποκειμενική ηθική συνείδηση].

[III.]
[Ο ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΗΘΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΩΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ]

§ 610

Εδώ μέσα η κοσμοθεώρηση έχει βρει την ολοκλήρωσή της· διότι μέσα στην έννοια της υποκειμενικής ηθικής αυτοσυνείδησης οι δύο πλευρές, καθαρό καθήκον και πραγματικότητα, είναι τεθειμένες μέσα σε Μια ενότητα, και έτσι η μια πλευρά όπως και η άλλη είναι όχι ως καθεαυτά και διεαυτά όντα, αλλά ως *στάδια* ή ως ανηρημένες [πλευρές]. Αυτό γίνεται σαφές για τη συνείδηση στην τελευταία φάση της υποκειμενικής ηθικής θεώρησης του κόσμου. Η συνείδηση, για την ακρίβεια, τοποθετεί το καθαρό καθήκον μέσα σε μια ουσία διαφορετική από ό,τι είναι αυτή η ίδια· δηλ. η συνείδηση το θέτει εν μέρει ως μια *οντότητα της παράστασης*, εν μέρει ως ένα τέτοιο, το οποίο δεν είναι αυτό που ισχύει καθεαυτό και διεαυτό· απεναντίας, είναι το κατ' επίγνωση μη-ηθικό που λογίζεται μάλλον ως εντελές. Παράλληλα, η συνείδηση θέτει τον ίδιο τον εαυτό της ως μια τέτοια [συνείδηση], της οποίας η πραγματικότητα που δεν είναι σύμμετρη προς το καθήκον, είναι ανηρημένη, και, καθόσον *ανηρημένη* ή μέσα στην *παράσταση* της απόλυτης ουσίας, δεν αντιφάσκει πλέον στην υποκειμενική ηθικότητα.

§ 611

Εν τούτοις, για την ίδια την υποκειμενική ηθική συνείδηση, η υποκειμενική ηθική της κοσμοθεώρηση δεν έχει τη σημασία ότι η συνείδηση αναπτύσσει μέσα στην τελευταία τη δική της ιδιαίτερη έννοια και την κάνει στον εαυτό της αντικείμενο· αυτή δεν έχει συνείδηση ούτε τούτης της αντίθεσης της μορφής, ούτε επίσης της αντίθεσης που σχετίζεται με το περιεχόμενο· αυτή

δεν συσχετίζει και δεν συγκρίνει τις πλευρές της αντίθεσης μεταξύ τους, αλλά, μέσα στην ανάπτυξή της, πορεύεται μπροστά, χωρίς να είναι η *έννοια* που συνέχει τα στάδια. Η συνείδηση πράγματι ξέρει πως μόνο η *καθαρή ουσία* ή το αντικείμενο – καθόσον τούτο είναι *καθήκον*, καθόσον είναι *αφηρημένο* αντικείμενο της καθαρής της συνείδησης – είναι καθαρή γνώση ή ο ίδιος ο εαυτός της. Αυτή λοιπόν συμπεριφέρεται μόνο ως [αφηρημένη] νόηση, όχι ως έννοια. Στη συνείδηση, κατά συνέπεια, το αντικείμενο της *πραγματικής* της συνείδησης δεν είναι ακόμα διάφανο· αυτή δεν είναι η απόλυτη έννοια, η μόνη που συλλαμβάνει το *άλλως-Είναι* ως τέτοιο ή το απόλυτο αντίθετό της ως τον ίδιο τον εαυτό της. Η συνείδηση θεωρεί πράγματι τη δική της ξεχωριστή πραγματικότητα, όπως και κάθε αντικειμενική πραγματικότητα, ως το *επουσιώδες*· αλλά η ελευθερία της είναι η ελευθερία της καθαρής νόησης, και σε αντίθεση με τούτη [την ελευθερία], συνεπώς, η φύση έχει αναδυθεί υπό τη μορφή μιας εξίσου ελεύθερης ύπαρξης. Επειδή στην υποκειμενική ηθική συνείδηση είναι κατά τον ίδιο τρόπο αμφότερα παρόντα, δηλ. η *ελευθερία του Είναι* και η εγκλειστότητα τούτου [του Είναι] εντός της συνείδησης, το αντικείμενό της γίνεται ένα *οντικό* [αντικείμενο], το οποίο *ταυτόχρονα* [είναι[1]] μόνο *νοούμενο*· μέσα στην τελευταία φάση της ηθικής της κοσμοθεώρησης το περιεχόμενο ουσιαστικά είναι έτσι τεθειμένο ώστε το *Είναι* του να είναι [γι' αυτήν] ένα [Είναι] *που εκπορεύεται από την παράσταση*· και τούτη η σύνδεση του Είναι και της νόησης είναι εκφρασμένη ως αυτό το οποίο είναι στην πράξη, δηλ. η *παράσταση*.

[§ 611] 1. [ist]: Λείπει στην α' έκδοση· απαντά στη β', γ' έκδοση και στην έκδοση του Hoffmeister. Ακολουθώ τη δεύτερη εκδοχή.

§ 612

Εάν εμείς εξετάζουμε την υποκειμενική ηθική κοσμοθεώρηση έτσι που τούτος ο αντικειμενικός τρόπος να μην είναι τίποτε άλλο απ' ό,τι είναι η ίδια η έννοια της υποκειμενικής ηθικής αυτοσυνείδησης - [έννοια] την οποία η τελευταία καθιστά αντικειμενική στον εαυτό της –, τότε αυτή η συνείδηση, σχετικά με τη μορφή της προέλευσης τούτης της υποκειμενικής ηθικής κοσμοθεώρησης, κάνει να προκύψει ένα άλλο σχήμα της έκθεσης της τελευταίας. – Η πρώτη βαθμίδα, από την οποία γίνεται το ξεκίνημα, είναι η *πραγματική* υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση ή το γεγονός ότι *υπάρχει μια τέτοια [ηθική αυτοσυνείδηση]*. Διότι η έννοια τής προσδίδει το χαρακτήρα, σύμφωνα με τον οποίο κάθε πραγματικότητα εν γένει έχει γι' αυτήν ουσία μόνο εφόσον τούτη [η πραγματικότητα] είναι σύμμετρη προς το καθήκον· και η έννοια θέτει τούτη την ουσία ως γνώση, δηλ. σε άμεση ενότητα με τον πραγματικό Εαυτό· τούτη η ενότητα είναι έτσι η ίδια πραγματική, αυτή *είναι* μια κατ' επίγνωση ηθική πραγματική συνείδηση. – Τούτη-δω τώρα, καθόσον συνείδηση, παριστά στον εαυτό της το περιεχόμενό της ως αντικείμενο, δηλ. ως *τελικό σκοπό του κόσμου*, ως αρμονία της υποκειμενικής ηθικότητας και κάθε πραγματικότητας. Αλλ' εφόσον η συνείδηση παριστά αυτή την ενότητα ως *αντικείμενο* και δεν είναι ακόμη η έννοια, η οποία έχει την εξουσία πάνω στο αντικείμενο ως τέτοιο, τότε η ενότητα είναι για τη συνείδηση ένα αρνητικό τής αυτοσυνείδησης, ή τούτη [η ενότητα] πέφτει έξω απ' αυτήν [τη συνείδηση], ως ένα επέκεινα της πραγματικότητάς της, αλλά συνάμα ως ένα τέτοιο [επέκεινα], το οποίο *επίσης* έχει *Είναι*, αλλά [ένα Είναι] που είναι [= υπάρχει] μόνο μέσα στη νόηση.

§ 613

Ό,τι λοιπόν υπολείπεται σ' αυτήν, η οποία, καθότι αυτοσυνείδηση, είναι ένα *άλλο* απ' ό,τι το αντικείμενο, είναι η έλλειψη αρμονίας ανάμεσα στη συνείδηση του καθήκοντος και στην πραγματικότητα, χωρίς να εξαιρείται μάλιστα και η δική της πραγματικότητα. Έτσι η πρόταση ηχεί τώρα ως ακολούθως: *δεν υπάρχει καμιά πραγματική* αυτοσυνείδηση, *ηθικά τέλεια*·[1] και επειδή το υποκειμενικό ηθικό στοιχείο είναι [= υπάρχει] γενικά μόνο εφόσον αυτό είναι τέλειο, γιατί το καθήκον είναι το *καθαρό* αμιγές *καθεαυτό* και η υποκειμενική ηθικότητα έγκειται μόνο στη συμμετρικότητα προς αυτή την καθαρότητα – τότε η δεύτερη πρόταση σημαίνει ότι δεν υπάρχει *καμιά κατ' επίγνωση ηθική πραγματικότητα.*

§ 614

Εφόσον όμως, κατά τρίτο λόγο, η αυτοσυνείδηση είναι Ένας Εαυτός, τότε αυτή είναι, *καθεαυτήν*, η ενότητα του καθήκοντος και της πραγματικότητας. Ετούτη η ενότητα γίνεται λοιπόν γι' αυτήν αντικείμενο, υπό την έννοια της τέλειας υποκειμενικής ηθικότητας – αλλά ως ένα *επέκεινα* της πραγματικότητας της αυτοσυνείδησης – [ένα επέκεινα] ωστόσο το οποίο οφείλει να είναι πραγματικό.

§ 615

Μέσα σε τούτο το τελικό σημείο της συνθετικής ενότητας των δύο πρώτων προτάσεων η αυτοσυνείδητη πραγματικότητα όσο και το καθήκον είναι τεθειμένα μόνο ως ανηρημένη βαθμίδα·

[§ 613] 1. Ενόσω η αρμονία είναι εξακοντισμένη μέσα σε ένα επέκεινα, η ηθική τελείωση της πραγματικότητας της αυτοσυνείδησης είναι μη δυνατή· αυτή είναι η γνώση της ηθικής άποψης του κόσμου.

διότι κανένα εκ των δύο δεν είναι απομονωμένο μέσα στην ενικότητά του, αλλά αμφότερα τούτα, το ουσιαστικό γνώρισμα των οποίων συνίσταται στο να είναι *ελεύθερα το ένα από το άλλο*, μέσα στην ενότητά τους δεν είναι πλέον ελεύθερα το ένα από το άλλο, αλλά το καθένα είναι ανηρημένο· σύμφωνα με το περιεχόμενο, αυτά γίνονται αντικείμενο ως τέτοια, το *καθένα* των οποίων ισχύει *για το άλλο*, και σύμφωνα με τη μορφή, [αυτά γίνονται αντικείμενο] με τέτοιο τρόπο ώστε τούτη η ανταλλαγή αυτών των ίδιων να είναι [= υπάρχει] μόνο μέσα στην *παράσταση*. – Μ' άλλα λόγια, το *πραγματικά μη*-ηθικό, επειδή είναι ομοίως καθαρή σκέψη και είναι υψωμένο πάνω από την πραγματικότητά του, είναι ωστόσο ηθικό μέσα στην παράσταση και θεωρείται ότι είναι αδιαμφισβήτητου κύρους. Κατ' αυτό τον τρόπο, η πρώτη πρόταση ότι *υπάρχει* μια υποκειμενική ηθική συνείδηση, επαναφέρεται, αλλά [είναι] συνδεδεμένη με την δεύτερη ότι δεν *υπάρχει* καμιά [υποκειμενική ηθική συνείδηση], δηλ. ότι *υπάρχει* μία, αλλά μόνο μέσα στην παράσταση· μ' άλλα λόγια, είναι αλήθεια πως δεν υπάρχει καμιά [υποκειμενική ηθική συνείδηση], αλλά, εν τούτοις, αυτή γίνεται αποδεκτή ως τέτοια από μια άλλη.

b.
Η ΜΕΤΑΘΕΣΗ[1] [= ΠΑΡΑΠΟΙΗΣΗ – ΥΠΟΚΡΙΣΙΑ]

§ 616

Μέσα στην υποκειμενική ηθική κοσμοθεώρηση, από τη μια πλευρά, βλέπουμε την *ίδια* τη συνείδηση να *παράγει* το αντικείμενό της *συνειδητά*· βλέπουμε αυτή να μην το συναπαντά ως ένα αλλότριο, ούτε ακόμη το αντικείμενο να γίνεται [= έρχεται] σ' αυτήν με τρόπο μη-συνειδητό· απεναντίας, η συνείδηση προχωρεί παντού σύμφωνα με ένα θεμέλιο, από το οποίο εκκινώντας *θέτει* την *αντικειμενική ουσία*: αυτή λοιπόν ξέρει την ουσία ως τον ίδιο τον εαυτό της, επειδή ξέρει τον εαυτό της ως τη *δρώσα δύναμη* που παράγει αυτήν. Κατά συνέπεια, η συνείδηση φαίνεται εδώ να φτάνει στην ησυχία της και στην ικανοποίησή της, γιατί τούτη την ικανοποίηση μπορεί να τη βρίσκει εκεί όπου δεν χρειάζεται πλέον να χωρήσει πέραν και πάνω από το αντικείμενό της, επειδή το τελευταίο τούτο δεν χωρεί πλέον εκείθεν της συνείδησης. Από την άλλη πλευρά, όμως, η ίδια η συνείδηση θέτει μάλλον το αντικείμενο *έξω από τον εαυτό της*, υπό τη

---

1. Verstellung. Αυτός ο όρος περικλείει μια ευρύτητα νοημάτων και σημασιών ανάλογα με τη θέση και την εννοηματική του συνοχή. Ανήκει στους κατ' εξοχήν δυσμετάφραστους όρους και αμφιβάλλω αν οποιαδήποτε μεταφραστική λύση θα απέδιδε όλες τις εννοιολογικές διακρίσεις που έχει στο νου του ο Χέγκελ με τη χρήση αυτού του όρου. Συνοπτικά θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι η λέξη Verstellung σημαίνει μετάθεση με την έννοια της υπεκφυγής ή της παλινωδίας· λέμε π.χ. στα νεοελληνικά: «αυτός κάνει *μετάθεση* του ζητήματος». Μέσα σε ένα κλιμακούμενο παιχνίδι λέξεων ο Χέγκελ συσχετίζει τους όρους Verstellung-Verstellen με τους προηγηθέντες όρους Vorstellung-Vorstellen, herstellen-hergestellt και με τον όρο aufstellen-aufgestellt που ακολουθεί. Επιδιώκει έτσι να δείξει πως η κατ' επίγνωση ηθική συνείδηση μέσα από τις αντιφάσεις της μεταθέτει (verstellt) αμέσως αυτό που καταθέτει (aufstellt) και καταλήγει να *είναι παραποίηση, προσποίηση* και *υποκρισία*.

μορφή ενός επέκεινα του εαυτού της. Αλλά τούτο το καθεαυτό-και-διεαυτό-ον είναι ομοίως ως ένα τέτοιο τεθειμένο που δεν είναι ελεύθερο από την αυτοσυνείδηση, αλλά είναι προς το συμφέρον αυτής και μέσω αυτής.

[I.]
[ΟΙ ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ]

§ 617

Η υποκειμενική ηθική κοσμοθεώρηση, ως εκ τούτου, δεν είναι στην πράξη τίποτε άλλο από την τέλεια ανάπτυξη [Ausbildung] τούτης της θεμελιακής αντίφασης σύμφωνα με τις διαφορετικές της πλευρές· αυτή, για να κάνουμε χρήση εδώ μιας Καντιανής έκφρασης όπου τούτη είναι κατ' εξοχήν ταιριαστή, είναι ένα *ολόκληρο δίκτυο*[1] αντιφάσεων που δεν στηρίζονται στη σκέψη. Μέσα σε τούτη την ανάπτυξη η συνείδηση συμπεριφέρεται ως εξής: εδραιώνει ένα στάδιο και από εδώ μεταβαίνει άμεσα στο άλλο και αναιρεί το πρώτο· αλλά τώρα, μόλις *έχει καταθέσει* [hat aufgestellt] το δεύτερο τούτο, αυτή επίσης το *μεταθέτει* [verstellt] εκ νέου, και μετατρέπει το αντίθετο μάλλον σε ουσία. Σύγχρονα αυτή έχει ενδόμυχα συνείδηση της αντίφασής της και της *προσποιητής επίσης μετάθεσης*[2] [των σταδίων], γιατί αυτή μεταβαίνει από ένα στάδιο, *[όντας] άμεσα σε σχέση*

[§ 617] 1. Ο Kant λέει για το κοσμολογικό επιχείρημα ότι είναι «ένα ολόκληρο δίκτυο από [υπερφίαλες] διαλεκτικές αξιώσεις», *κριτική του καθαρού Λόγου*, μετ. Μιχ. Φ. Δημητρακόπουλου, σελ.280. Η ηθική φιλοσοφία του Kant είναι για το Χέγκελ ένα τέτοιο «ολόκληρο δίκτυο αντιφάσεων».

2. Verstellen.

με τούτο το ίδιο [το στάδιο], στο αντί-θετο· *επειδή* ένα στάδιο δεν έχει καμιά ρεαλιστική ύπαρξη για τη συνείδηση, τούτη-δω θέτει ακριβώς αυτό το ίδιο [στάδιο] ως *ρεαλιστικά πραγματικό*, ή, πράγμα που είναι το ίδιο, για να καταφάσκει η συνείδηση *ένα στάδιο* ως έχον καθεαυτό [= ενδόμυχα] το Είναι, αυτή καταφάσκει το *αντί-θετο* από το [στάδιο] που είναι καθεαυτό. Ετούτη ομολογεί έτσι ότι στην πράξη δε λαμβάνει κανένα από τα δύο στάδια στα σοβαρά. Εμείς πρέπει να εξετάσουμε τούτο ακριβέστερα μέσα στις φάσεις αυτής της παραπλανητικής [= υποκριτικής] κίνησης.

§ 618

Ας δεχτούμε καταρχήν την προϋπόθεση ότι υπάρχει μια πραγματική κατ' επίγνωση ηθική συνείδηση, επειδή αυτή [η προϋπόθεση] γίνεται άμεσα χωρίς να σχετίζεται με κάτι που προηγείται, και ας στραφούμε προς την αρμονία της υποκειμενικής ηθικότητας και της φύσης, προς το πρώτο αίτημα. Η αρμονία οφείλει να είναι *καθεαυτήν*, [και] όχι για την πραγματική συνείδηση· πρέπει να μην έχει παρουσία, γιατί μάλλον η παρουσία είναι μόνο η αντίφαση αμφοτέρων. Μέσα στο παρόν η *υποκειμενική ηθικότητα* είναι αποδεκτή ως *έχουσα ήδη ύπαρξη*, και η πραγματικότητα έχει μια τέτοια θέση ώστε να μην είναι σε αρμονία μ' αυτήν. Η *πραγματική* υποκειμενική ηθική συνείδηση όμως είναι μια *δρώσα* [συνείδηση]· εδώ ακριβώς έγκειται η πραγματικότητα της υποκειμενικής της ηθικότητας. Αλλά μέσα στο ίδιο το *πράττειν*, εκείνη η θέση έχει άμεσα υποστεί μετάθεση, γιατί το πράττειν δεν είναι τίποτε άλλο από την πραγμάτωση του εσωτερικού ηθικού σκοπού, από την παραγωγή μιας μέσω του *σκοπού προσδιορισμένης πραγματικότητας* ή της αρμονίας του ηθικού σκοπού και της ίδιας της πραγματικότητας. Σύγχρονα, η τέλεση της πράξης είναι για τη συνείδηση, ετούτη είναι η *παρουσία* αυτής της ενότητας της πραγματικότητας και του σκοπού· και επειδή μέσα στην τελεσμένη πράξη η συνείδηση πραγματώνεται

ως ετούτη η ενική [συνείδηση] ή έχει την εποπτεία της επιστροφής της ύπαρξης μέσα σε τούτη [την ίδια] – και επειδή μέσα εδώ έγκειται η απόλαυση –, είναι που μέσα στην πραγματικότητα του ηθικού σκοπού συνάμα εμπεριέχεται εκείνη επίσης η μορφή της πραγματικότητας, η οποία ονομάζεται απόλαυση και ευδαιμονία. – Το πράττειν λοιπόν εκπληρώνει στην πράξη άμεσα εκείνο, το οποίο βεβαιωνόταν ότι δεν είναι δυνατόν να συμβεί και όφειλε να είναι μόνο ένα αίτημα, μόνο ένα επέκεινα. Η συνείδηση λοιπόν διακηρύσσει μέσω της πράξης ότι αυτή δεν λαμβάνει στα σοβαρά το αίτημα, επειδή το νόημα του πράττειν είναι μάλλον τούτο, να μετατρέπει σε παρούσα πραγματικότητα ό,τι όφειλε να μην έχει παρουσία. Και, εφόσον είναι για χάρη του πράττειν που τίθεται η αρμονία ως αίτημα – γιατί ό,τι οφείλει να γίνεται *πραγματικό* μέσω του πράττειν, πρέπει να είναι αναγκαστικά *καθεαυτό*, διαφορετικά η πραγματικότητα δεν θα ήταν *δυνατή*, – τότε η συνάφεια του πράττειν και του αιτήματος είναι έτσι καμωμένη ώστε για χάρη του πράττειν, δηλ. για χάρη της *πραγματικής* αρμονίας του σκοπού και της πραγματικότητας, η αρμονία αυτή να τίθεται ως *μη πραγματική*, ως *επέκεινα*.

§ 619

Όταν λαμβάνει χώρα το *πράττειν*, τότε δεν λαμβάνεται στα σοβαρά η *ασυμμετρία* του σκοπού και της πραγματικότητας εν γένει· απεναντίας, φαίνεται να λαμβάνεται στα σοβαρά το ίδιο το *πράττειν*. Στην πραγματικότητα όμως πραγματική πράξη είναι μόνο πράξη της *ενικής* συνείδησης, άρα αυτή η ίδια [είναι] μόνο κάτι το ενικό, και το έργο[1] συμπτωματικό. Αλλά ο σκοπός του Λόγου, [ιδωμένος] ως ο καθολικός σκοπός που περικλείει τα πάντα, δεν υπολείπεται σε τίποτα του συνόλου του κόσμου· ένας τελικός σκοπός, ο οποίος χωρεί πολύ πέρα και πάνω από το

[§ 619] 1. Δηλ. το έργο που επιτελείται δια της πράξης,το αποτέλεσμά της, είναι εντελώς συμπτωματικό και περιορισμένο.

περιεχόμενο αυτής της ενικής πράξης και γι' αυτό πρέπει εν γένει να τοποθετείται πάνω από κάθε πραγματικό πράττειν. Επειδή οφείλουμε να πραγματοποιούμε το καθολικό άριστο, δεν πράττουμε τίποτα το καλό. Αλλά στην πράξη η *μηδαμινότητα* του πραγματικού πράττειν και η ρεαλιστικότητα μόνο του *σύνολου* σκοπού, στοιχεία τα οποία τώρα είναι τεθειμένα, είναι επίσης, καθ' όλες τις πλευρές, εκ νέου μετατεθειμένα. Η υποκειμενική ηθική πράξη δεν είναι κάτι το συμπτωματικό και περιορισμένο, γιατί αυτή έχει για ουσία της το καθαρό *καθήκον*. Το τελευταίο τούτο συνιστά τον *μοναδικό συνολικό σκοπό*· και η πράξη κατά συνέπεια, ως πραγμάτωση αυτού του σκοπού, είναι, πέραν κάθε άλλου περιορισμού, η επιτέλεση του σύνολου απόλυτου σκοπού. Ή, πάλι, εάν η πραγματικότητα λαμβάνεται ως φύση, η οποία έχει τους δικούς της *ιδιαίτερους* νόμους και είναι αντί-θετη στο καθαρό καθήκον, έτσι που το καθήκον συνακόλουθα να μη μπορεί να πραγματοποιήσει μέσα σ' αυτή το νόμο του, τότε, εφόσον το καθήκον ως τέτοιο είναι η ουσία, *δεν* είναι στην πράξη να ασχοληθούμε *με την επιτέλεση* του καθαρού καθήκοντος, το οποίο είναι ο σύνολος σκοπός· διότι η επιτέλεση θα είχε μάλλον για σκοπό της, όχι το καθαρό καθήκον, αλλά το αντί-θετό της, δηλ. την *πραγματικότητα*. Όμως πάλι γίνεται μετάθεση από τη θέση ότι δεν μας ενδιαφέρει η πραγματικότητα· γιατί, σύμφωνα με την έννοια του υποκειμενικού ηθικού πράττειν, το καθαρό καθήκον είναι ουσιαστικά *ενεργός* συνείδηση· άρα, οφείλουμε με κάθε τρόπο να αναπτύσσουμε δράση, το απόλυτο καθήκον οφείλει να εκφράζεται και ο νόμος της υποκειμενικής ηθικής να γίνεται φυσικός νόμος.

§ 620

Εάν λοιπόν δεχθούμε ότι τούτο το *ύψιστο αγαθό* έχει την ισχύ της ουσίας, τότε η συνείδηση δε λαμβάνει στα σοβαρά την υποκειμενική ηθικότητα εν γένει. Διότι μέσα σε τούτο το ύψιστο

αγαθό η φύση δεν έχει διαφορετικό νόμο από κείνον της υποκειμενικής ηθικότητας. Έτσι το ίδιο το υποκειμενικό ηθικό πράττειν αποκλείεται, διότι το πράττειν λαβαίνει χώρα μόνο υπό την προϋπόθεση ενός αρνητικού, το οποίο πρέπει να αίρεται μέσω της πράξης. Εάν όμως η φύση είναι σύμφωνη με τον αντικειμενικό ηθικό νόμο, τότε ο τελευταίος τούτος θα ήταν παραβιασμένος από το πράττειν, από την αναίρεση εκείνου το οποίο είναι [= υπάρχει]. – Σύμφωνα με εκείνη λοιπόν την αποδοχή [του ύψιστου αγαθού] ως ουσιαστική προϋπόθεση γίνεται παραδεκτή μια τέτοια κατάσταση, μέσα στην οποία το υποκειμενικό ηθικό πράττειν καθίσταται περιττό και δεν λαβαίνει χώρα διόλου. Το αίτημα της αρμονίας της υποκειμενικής ηθικότητας και της πραγματικότητας, – μιας αρμονίας, η οποία είναι τεθειμένη από την έννοια του υποκειμενικού ηθικού πράττειν, [έννοια που έγκειται] στο να φέρει σε συμφωνία τους δύο όρους – εκφράζεται λοιπόν απ' αυτήν την άποψη ως εξής: επειδή το υποκειμενικό ηθικό πράττειν είναι ο απόλυτος σκοπός, γι' αυτό ο απόλυτος σκοπός συνίσταται στο ότι το υποκειμενικό ηθικό πράττειν δεν είναι ουδόλως παρόν.

§ 621

Εάν προχωρήσουμε σε συναρμογή αυτών των βαθμίδων, δια των οποίων η συνείδηση, μέσα στην υποκειμενική ηθική της παράσταση, πορευόταν μπροστά, είναι φανερό πως αυτή αίρει εκ νέου καθεμιά μέσα στο αντίθετό της. Η συνείδηση εκκινεί από την αντίληψη ότι *γι' αυτήν* η υποκειμενική ηθικότητα και η πραγματικότητα δε βρίσκονται σε αρμονία· τούτη όμως τη θέση δεν την παίρνει στα σοβαρά, γιατί μέσα στην πράξη η παρουσία αυτής της αρμονίας είναι [= γίνεται σαφής] *γι' αυτήν*. Αλλά η συνείδηση δε λαμβάνει επίσης σοβαρά τούτο το *πράττειν*, επειδή αυτό είναι κάτι το ενικό· [δεν το λαμβάνει στα σοβαρά], γιατί αυτή προσβλέπει σε ένα τόσο υψηλό σκοπό, *στο ύψιστο αγαθό*.

Αλλά εδώ πάλι πρόκειται μόνο για μια μετάθεση του Πράγματος [= ζητήματος], γιατί μια τέτοια μετάθεση θα αφάνιζε κάθε είδους πράξη και κάθε υποκειμενική ηθικότητα. Μ' άλλα λόγια, η συνείδηση δεν παίρνει πραγματικά στα σοβαρά το *υποκειμενικό ηθικό* πράττειν· αυτό που αληθινά συνιστά το πιο ποθητό πράγμα, το Απόλυτο, είναι πώς θα πραγματοποιούνταν το ύψιστο αγαθό και θα ήταν περιττό το υποκειμενικό ηθικό πράττειν.

[II.]
[Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΑΝΤΙΘΕΤΟ ΤΗΣ]

§ 622

Από τούτο το αποτέλεσμα η συνείδηση πρέπει κατ' ανάγκη, μέσα στην αντιφατική της κίνηση, να πορευθεί ακόμα πιο πέρα και ακόμη μια φορά να μεταθέσει κατ' αναγκαιότητα την *αναίρεση* του υποκειμενικού ηθικού πράττειν. Η υποκειμενική ηθικότητα είναι το καθεαυτό· εάν αυτή έχει ύπαρξη, ο τελικός σκοπός του κόσμου δε μπορεί να είναι πραγματοποιημένος· αντίθετα, η υποκειμενική ηθική συνείδηση πρέπει να είναι *διεαυτήν* και να συναπαντά μια *φύση αντί-θετη* σ' αυτήν. Αλλά η συνείδηση πρέπει να είναι σ' αυτήν την ίδια τελειοποιημένη. Αυτό οδηγεί στο δεύτερο αίτημα της αρμονίας του εαυτού της και της φύσης – η οποία συνιστά άμεσα σ' αυτήν [ένα στοιχείο], – δηλ. της αισθητηριακής ικανότητας. Η υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση θέτει το σκοπό της ως καθαρό, ως ανεξάρτητο από κλίσεις και ορμές, έτσι που αυτός να έχει εξολοθρεύσει μέσα του τους σκοπούς της αισθητηριακής ικανότητας. – Αλλά η

συνείδηση μεταθέτει πάλι τούτη την τεθειμένη αναίρεση της κατ' αίσθηση ουσίας. Αυτή [η συνείδηση] πράττει, φέρει το σκοπό της σε πραγματική ύπαρξη, και η αυτοσυνείδητη αισθητηριακή ικανότητα, η οποία οφείλει να είναι ανηρημένη, είναι ακριβώς ετούτος ο μεσαίος όρος ανάμεσα στην καθαρή συνείδηση και στην πραγματικότητα, – είναι το εργαλείο της καθαρής συνείδησης για την πραγμάτωσή της ή το όργανο, και αυτό που ονομάζεται ορμή, κλίση[1]. Η συνείδηση, συνεπώς, δε λαμβάνει στα σοβαρά την αναίρεση των κλίσεων και ορμών, διότι αυτές είναι ακριβώς η *αυτοσυνείδηση που αυτο-πραγματώνεται*. Όμως αυτές οφείλουν επίσης να μην *καταστέλλονται*, αλλά να είναι μόνο *σε συμμετρία* με το Λόγο. Και αυτές είναι σύμμετρες προς το Λόγο, διότι το υποκειμενικό ηθικό *πράττειν* δεν είναι τίποτε άλλο παρά η συνείδηση που αυτο-πραγματώνεται, που δίνει άρα στον εαυτό της το μόρφωμα μιας *ορμής*· δηλ. η συνείδηση είναι άμεσα η παρούσα αρμονία της ορμής και της υποκειμενικής ηθικότητας. Αλλά, στην πράξη, η ορμή δεν είναι μόνο αυτό το κενό μόρφωμα, το οποίο θα μπορούσε να έχει μέσα του ένα διαφορετικό ελατήριο απ' αυτό που η ίδια είναι και να ωθείται από τούτο. Διότι η αισθητηριακή ικανότητα είναι μια φύση, η οποία έχει σ' αυτήν την ίδια τους δικούς της ιδιαίτερους νόμους και τα ελατήρια της δράσης της· η υποκειμενική ηθικότητα, συνεπώς, δε μπορεί να διεκδικήσει στα σοβαρά να είναι η κινητήρια δύναμη των ορμών, η γωνία-κλίσης των κλίσεων. Διότι, εφόσον αυτές-εδώ έχουν τη δική τους σταθερή και ιδιά-

---

[§ 622] 1. Η αισθητηριακή ικανότητα λειτουργεί εν τέλει διαμεσολαβητικά για τους έλλογους σκοπούς της υποκειμενικής ηθικής συνείδησης. Οι ορμές και κλίσεις εντάσσονται στην υπηρεσία της πράξης της υποκειμενικής ηθικότητας (Moralität), γιατί «η μορφική λογικότητα της ορμής και της κλίσης έγκειται απλά στη γενική τους τάση όχι μόνο να διατηρούν την υποκειμενική τους φύση, αλλά και να αναιρούν την υποκειμενικότητα με τη δράση του ίδιου του υποκειμένου, δηλ. να πραγματοποιούνται». Werke, 10, σελ. 297.

ζουσα προσδιοριστικότητα και το ειδικό τους περιεχόμενο, η συνείδηση, προς την οποία αυτές θα ήταν σύμμετρες, δε θα μπορούσε μάλλον να είναι σε συμμετρία με αυτές· μια συμμετρικότητα, με την οποία η υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση θα αρνιόταν να εναρμονισθεί. Η αρμονία λοιπόν αμφοτέρων των όρων είναι μόνο *καθεαυτήν* και τίθεται ως *αίτημα*. – Μέσα στο υποκειμενικό ηθικό πράττειν ήταν πριν από λίγο η *παρούσα* αρμονία της υποκειμενικής ηθικότητας και της αισθητηριακής ικανότητας τεθειμένη, αλλά *τώρα είναι* εκτοπισμένη· αυτή είναι στο επέκεινα της συνείδησης μέσα σε μια νεφελώδη εσχατιά, όπου δε μπορεί τίποτα πλέον να διακρίνεται με ακρίβεια και να κατανοείται εννοιακά. Διότι η προσπάθεια προηγουμένως να κατανοήσουμε εννοιακά τούτη την ενότητα απέτυχε. – Αλλά μέσα σε τούτο το καθεαυτό η συνείδηση εγκαταλείπει ολωσδιόλου τον εαυτό της. Ετούτο το καθεαυτό είναι η ηθική της τελείωση, μέσα στην οποία η διαμάχη της υποκειμενικής ηθικότητας και της αισθητηριακής ικανότητας έχει πάρει τέλος και η τελευταία είναι σε συμμετρία με την υποκειμενική ηθικότητα κατά ένα τρόπο ασύλληπτο. – Γι' αυτό, τούτη η τελείωση είναι εκ νέου μόνο μια μετάθεση[2] του Πράγματος [= ζητήματος], αφού μέσα σ' εκείνη [την τελείωση] η *υποκειμενική ηθικότητα* η ίδια, στην πράξη, θα εγκατέλειπε μάλλον τον εαυτό της, γιατί αυτή δεν είναι παρά συνείδηση του απόλυτου σκοπού, [εννοημένου] ως του *καθαρού* [σκοπού], άρα [είναι] σε *αντίθεση* με όλους τους άλλους σκοπούς. Η υποκειμενική ηθικότητα είναι συνάμα η *ενεργητικότητα* αυτού του καθαρού σκοπού και η συνείδηση της ανύψωσής της πάνω από την αισθητηριακή ικανότητα, της παρείσδυσης της τελευταίας σ' αυτήν, της αντίθεσής της και της διαμάχης της με την αισθητηριακή ικανότητα. – Το ότι η υποκειμενική ηθική τελείωση δε λαμβάνεται σοβαρά, είναι απευθείας διακηρυγμένο από την ίδια τη συνείδηση μέσα στο

2. Δηλ. μια παραποίηση (Verstellung) της υπόθεσης.

γεγονός ότι αυτή μεταθέτει τούτη [την τελείωση] πέρα εκεί στην *απειρότητα*, δηλ. βεβαιώνει ότι η ηθική τελείωση δε βρίσκει ποτέ την τελείωσή της.

§ 623

Αυτό λοιπόν που έχει μάλλον εγκυρότητα για τη συνείδηση είναι η ενδιάμεση κατάσταση της μη-τελείωσης, – μια κατάσταση ωστόσο, η οποία οφείλει τουλάχιστον να είναι μια *προχωρητική πορεία* προς την τελείωση. Αλλά τούτη [η κατάσταση] δε μπορεί επίσης να είναι μια τέτοια πορεία· διότι η προχωρητική πορεία μέσα στην υποκειμενική ηθικότητα θα ήταν μάλλον ένα πορεύεσθαι προς την καταστροφή της ίδιας [της ηθικότητας]. Το τέλος [Ziel] δηλ. θα ήταν το πιο πάνω μνημονευθέν μηδέν ή η αναίρεση της υποκειμενικής ηθικότητας και της ίδιας της συνείδησης· αλλά το προσεγγίζειν πάντα πιο εγγύτερα το μηδέν σημαίνει *φθίνειν [abnehmen]*. Επί πλέον, το *προχωρείν* γενικά εξίσου όπως και το *φθίνειν* θα προσελάμβαναν διαφορές του *μεγέθους* μέσα στην υποκειμενική ηθικότητα· αλλά για τέτοιες διαφορές μέσα σ' αυτήν δε μπορεί κανείς να κάνει λόγο. Μέσα στην υποκειμενική ηθικότητα σαν μέσα στη συνείδηση, για την οποία ο αντικειμενικός ηθικός σκοπός είναι το *καθαρό* καθήκον, δεν πρέπει κανείς να σκέπτεται μια διαφορετικότητα, ακόμη λιγότερο δε την επιφανειακή [διαφορά] του μεγέθους· υπάρχει μόνο Μια αρετή, μόνο Ένα καθαρό καθήκον, μόνο Μία υποκειμενική ηθικότητα.

§ 624

Εφόσον λοιπόν δεν είναι η υποκειμενική ηθική τελείωση που αντιμετωπίζεται με σοβαρότητα, αλλά μάλλον η ενδιάμεση κατάσταση, δηλ., όπως μόλις αναφέραμε, η μη-ηθικότητα, εμείς επανερχόμαστε από μια άλλη πλευρά στο περιεχόμενο του πρώτου αιτήματος. Δε μπορούμε δηλ. να καταλάβουμε πώς

πρέπει να απαιτούμε για τούτη την υποκειμενική ηθική συνείδηση, δυνάμει της *αξιότητάς* της, την ευτυχία. Αυτή έχει σαφή αντίληψη της μη-τελείωσής της και κατά συνέπεια δε μπορεί στην πράξη να απαιτήσει την ευδαιμονία ως κάτι που αυτή αξίζει, ως κάτι του οποίου θα ήταν άξια[1]· απεναντίας, η υποκειμενική ηθική συνείδηση μπορεί μόνο να ζητήσει να της δοθεί η ευτυχία ως μια ελεύθερη χαριστική πράξη, δηλ. [μπορεί να ζητήσει] την ευδαιμονία ως *τέτοια*, [ως τέτοια που υπάρχει] καθεαυτήν και διεαυτήν, και όχι να την προσδοκά εξ αιτίας εκείνου του απόλυτου λόγου, αλλά ως κάτι που της έρχεται τυχαία και αυθαίρετα. – Η μη-ηθικότητα ακριβώς εδώ μέσα διακηρύσσει τι είναι – [διακηρύσσει] ότι αυτή δεν ενδιαφέρεται για την ηθικότητα, αλλά για την ευτυχία καθεαυτήν και διεαυτήν χωρίς αναφορά σ' εκείνη [την ηθικότητα].

§ 625

Ετούτη η δεύτερη πλευρά της υποκειμενικής ηθικής κοσμοθεώρησης συντελεί επίσης στο να αναιρείται ακόμη και η άλλη διαβεβαίωση της πρώτης [πλευράς], σύμφωνα με την οποία η δυσαρμονία της υποκειμενικής ηθικότητας και της ευδαιμονίας προϋποτίθεται. – Εγείρεται δηλ. ο ισχυρισμός πως, σύμφωνα με την εμπειρία, μέσα σε τούτο τον παρόντα κόσμο η υποκειμενική ηθικότητα συχνά δυστυχεί, ενώ η ανηθικότητα συχνά ευτυχεί. Αλλά η ενδιάμεση κατάσταση της ατελούς υποκειμενικής ηθικότητας, η οποία [κατάσταση] αποδείχθηκε ότι είναι το ουσιώδες, δείχνει απροκάλυπτα πως τούτη η παρατήρηση [= αντίληψη (Wahrnehmung)], τούτη η εμπειρία που οφείλει να είναι [=

[§ 624] 1. Το να θέτει η ηθική συνείδηση ως αίτημα την ευτυχία, τη στιγμή που δεν είναι παρά συνείδηση της ηθικής της ατέλειας, στην πράξη σημαίνει μεταστροφή της υποκειμενικής ηθικότητας στο αντίθετό της, στη μη-ηθικότητα, η οποία επιζητεί την ευτυχία για τον ίδιο τον εαυτό της, έξω από την ηθικότητα.

υπάρχει], είναι μόνο μια μετάθεση[1] του Πράγματος [= ζητήματος]. Διότι, εφόσον η υποκειμενική ηθικότητα είναι ατελής, δηλ. στην πράξη *δεν* είναι, τι μπορεί να σημαίνει άραγε η εμπειρία, σύμφωνα με την οποία η υποκειμενική ηθικότητα καταλήγει να δυστυχεί; – Όταν σύγχρονα έχει προκύψει ότι πρόκειται για την ευδαιμονία [ή ευτυχία] καθεαυτήν και διεαυτήν, τότε γίνεται φανερό πως με την κριτική αποτίμηση ότι η ανηθικότητα ευτυχεί δεν εννοούνταν κάποια αδικία που συμβαίνει εδώ. Ο χαρακτηρισμός ενός ατόμου ως ανήθικου, με το να είναι η υποκειμενική ηθικότητα εν γένει ατελής, τείνει *καθεαυτόν* να εξαφανισθεί· άρα έχει μόνο ένα αυθαίρετο θεμέλιο. Το νόημα και το περιεχόμενο της κρίσης της εμπειρίας είναι, συνεπώς, μόνο τούτο: πως η ευτυχία δεν όφειλε καθεαυτήν και διεαυτήν να περιέρχεται σε ορισμένα άτομα, δηλ. η κρίση είναι μια έκφραση *φθόνου*, ο οποίος καλύπτεται από τον πέπλο της υποκειμενικής ηθικότητας. Ο λόγος όμως, για τον οποίο η επονομαζόμενη ευτυχία όφειλε να περιέρχεται σε άλλους, είναι η καλή φιλία, η οποία σ' αυτούς και στον εαυτό της *εύχεται χωρίς να φθονεί* αυτή τη χάρη, δηλ. τούτη την τύχη.

[§ 625] 1. Δηλ. απόκρυψη ή παραποίηση της αλήθειας, κυριολεκτικά υποκρισία (Verstellung).

[III.]
[Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ]

§ 626

Η υποκειμενική ηθικότητα, λοιπόν, μέσα στην υποκειμενική ηθική συνείδηση είναι ατελής· αυτό είναι που διατυπώνεται [προτείνεται] τώρα. Αλλά η ουσία της υποκειμενικής ηθικότητας έγκειται στο νά' είναι μόνο το *τελείως καθαρό*· η ατελής υποκειμενική ηθικότητα είναι, συνεπώς, μη-καθαρή· μ' άλλα λόγια αυτή είναι ανηθικότητα. Κατά συνέπεια, η ίδια η υποκειμενική ηθικότητα είναι [= υπάρχει] μέσα σε μια διαφορετική από την πραγματική συνείδηση ουσία· τούτη [η ουσία] είναι ενας ιερός ηθικός νομοθέτης. – Η *ατελής* μέσα στη συνείδηση υποκειμενική ηθικότητα, η οποία είναι το θεμέλιο του οντοθέτειν αυτά τα αιτήματα, *κατά πρώτο λόγο* σημαίνει ότι η υποκειμενική ηθικότητα, με το να είναι τεθειμένη μέσα στη συνείδηση ως *πραγματική*, βρίσκεται σε σχέση με ένα *άλλο*, με μια ύπαρξη· άρα η ίδια προσλαμβάνει στους κόλπους της το άλλως–Είναι ή τη διαφορά, κάνοντας να δημιουργηθεί ένα ποικίλο πλήθος από ηθικά προστάγματα. Αλλά συγχρόνως η υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση θεωρεί αυτά *τα πολλά* καθήκοντα ως επουσιώδη· γιατί αυτό που μετρά είναι μονο το *Ένα* καθαρό καθήκον, και τα πολλά, στο βαθμό που είναι *προσδιορισμένα*, δεν περιέχουν καμιά αλήθεια για την *αυτοσυνείδηση*. Αυτά, συνεπώς, μπορούν να έχουν την αλήθεια τους μόνο μέσα σε ένα Άλλο και είναι – πράγμα το οποίο αυτά δεν είναι για την αυτοσυνείδηση – ιερά με τη μεσολάβηση ενός ιερού νομοθέτη. – Αλλά τούτο το ίδιο, για μια ακόμη φορά, είναι μια μετάθεση του ζητήματος. Διότι η υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση είναι το Απόλυτο του εαυτού της, και καθήκον είναι αποκλειστικά και μόνο εκείνο που *αυτή ξέρει* ως καθήκον. Αλλά η αυτοσυνείδηση ξέρει μόνο το καθαρό

καθήκον ως καθήκον· ό,τι γι' αυτήν δεν είναι ιερό, καθεαυτό δεν είναι ιερό, και ό,τι καθεαυτό δεν είναι ιερό, δε μπορεί να γίνεται ιερό με τη μεσολάβηση της ιερής ουσίας. Και έτσι η υποκειμενική ηθική συνείδηση εν γένει δε μπορεί στα σοβαρά ν' αφήσει να γίνεται κάτι ιερο *με τη μεσολάβηση μιας* συνείδησης *διαφορετικής* απ' ό,τι είναι αυτή η *ίδια*· γιατί αυτή θεωρεί πως είναι αποκλειστικά εκείνο μόνο ιερό που *η ίδια* έχει κάνει ιερό *και* το οποίο είναι *μέσα σ' αυτήν* ιερό. – Είναι λοιπόν εξίσου λίγο σοβαρό το να θεωρείται τούτη η άλλη ουσία ως μια ιερή [ουσία], γιατί μέσα σ' αυτήν όφειλε να αποκτήσει ουσιότητα κάτι, το οποίο για την υποκειμενική ηθική συνείδηση, δηλ. καθεαυτό δεν έχει καμιά ουσιότητα.

§ 627

Εάν η ιερή ουσία ετίθετο ως αίτημα με τρόπο που το καθήκον μέσα σ' αυτήν να είχε την εγκυρότητά του, όχι ως καθαρό καθήκον, αλλά ως μια πολλότητα *προσδιορισμένων [= ειδικών]* καθηκόντων, τότε αυτή πρέπει πάλι να υποστεί μετάθεση, και η άλλη ουσία δεν πρέπει να είναι ιερή παρά στο βαθμό που μόνο *το καθαρό καθήκον* έχει μέσα σ' αυτήν την εγκυρότητά του. Το καθαρό καθήκον έχει επίσης εγκυρότητα στην πράξη μόνο μέσα σε μια άλλη ουσία, όχι μέσα στην υποκειμενική ηθική συνείδηση. Αν και μέσα σε τούτη-δω φαίνεται να έχει ισχύ μόνο η καθαρή υποκειμενική ηθικότητα, αυτή η υποκειμενική ηθική συνείδηση ωστόσο πρέπει να τοποθετείται με άλλο τρόπο, διότι αυτή είναι συνάμα φυσική συνείδηση. Μέσα σ' αυτήν, η υποκειμενική ηθικότητα είναι προσβεβλημένη και εξαρτημένη απο την αισθητηριακή ικανότητα· άρα δεν είναι καθεαυτήν και διεαυτήν, αλλά μια τυχαιότητα της ελεύθερης *βούλησης*· μέσα σε κείνη όμως, ως καθαρήν βουληση, [είναι] μια τυχαιότητα της *γνώσης*· ως εκ τούτου, *καθεαυτήν και διεαυτήν*, η υποκειμενική ηθικότητα είναι μέσα σε μια άλλη ουσία.

§ 628

Ετούτη η ουσία, λοιπόν, είναι εδώ η καθαρά εντελής υποκειμενική ηθικότητα, επειδή η τελευταία, μέσα σε τούτη [την ουσία], δε βρίσκεται σε σχέση με τη φύση και την αισθητηριακή ικανότητα. Η *ρεαλιστικότητα* όμως του καθαρού καθήκοντος είναι η *πραγμάτωση* της υποκειμενικής ηθικότητας μέσα στον κόσμο της φύσης και της αισθητότητας. Η υποκειμενική ηθική συνείδηση αποδίδει την ατέλειά της στο γεγονός ότι μέσα σ' αυτήν η υποκειμενική ηθικότητα έχει μια *θετική* σχέση προς τη φύση και την αισθητότητα· αυτή [η συνείδηση] θεωρεί πράγματι ότι είναι ουσιαστικό στοιχείο της υποκειμενικής ηθικότητας το ότι τούτη-δω σχετίζεται, αποκλειστικά και μόνο, *αρνητικά* με την φύση και την αισθητηριακή ικανότητα. Η καθαρή υποκειμενική ηθική ουσία, απεναντίας, επειδή είναι ανεπηρέαστη από την *διαπάλη* με τη φύση και την αισθητηριακή ικανότητα, δε βρίσκεται σε μια *αρνητική* σχέση προς αυτές. Στην πράξη, λοιπόν, δεν εναπομένει σ' αυτήν παρά η *θετική* σχέση προς αυτές, δηλ. εκείνο ακριβώς, το οποίο πριν από λίγο ίσχυε ως το ατελές, ως το ανήθικο. Αλλά η *καθαρή υποκειμενική ηθικότητα*, εντελώς αποσπασμένη απο την πραγματικότητα, έτσι που αυτή δεν θα ήταν λιγότερο χωρίς θετική αναφορά σε τούτη-εδώ, θα ήταν μια μη-συνειδητή, μη-πραγματική αφαίρεση, μέσα στην οποία η έννοια της υποκειμενικής ηθικότητας, αυτή δηλ. του να είναι νόηση του καθαρού καθήκοντος και μια θέληση και ένα ενεργείν, θα ήταν ανηρημένη. Αυτή η έτσι καθαρά υποκειμενική ηθική ουσία είναι κατά ταύτα, ακόμη μια φορά, μια μετάθεση του Πράγματος [= ζητήματος], και πρέπει να την εγκαταλείψουμε.

§ 629

Αλλά μέσα σ' αυτή την καθαρά υποκειμενική ηθική ουσία έρχονται εγγύτερα οι πλευρές της αντίφασης, εντός της οποίας περιφέρεται αυτή η συνθετική παράσταση· και τούτη-εδώ αφήνει τους αντι-θετικούς όρους στα πλαίσια τού *επίσης* να υπόκεινται σε μια αλληλοδιαδοχή, χωρίς να είναι σε θέση να συνάζει αυτές τις σκέψεις της, και το ένα αντίθετο να αντικαθιστά το άλλο, έτσι που η συνείδηση εδώ πρέπει να εγκαταλείψει την υποκειμενική ηθική της κοσμοαντίληψη και να αναζητήσει καταφύγιο πίσω στον εαυτό της.

§ 630

Η υποκειμενική ηθική συνείδηση διαγιγνώσκει την υποκειμενική της ηθικότητα ως ατελή, επειδή τούτη-δω είναι προσβεβλημένη από μια αντί-θετη σε τούτη [την ηθικότητα] αισθητηριακή ικανότητα και φύση· ετούτη η φύση εν μέρει θολώνει [= νοθεύει] την ίδια την υποκειμενική ηθικότητα ως τέτοια, εν μέρει κάνει να ανακύπτει ένα πλήθος από καθήκοντα, μέσω των οποίων αυτή [η συνείδηση] στη συγκεκριμένη περίπτωση της πραγματικής δράσης περιπίπτει σε αμηχανία. Κάθε περίπτωση είναι πράγματι η σύμπηξη πολλών υποκειμενικών ηθικών σχέσεων, όπως ένα αντικείμενο της αντίληψης εν γένει είναι ένα πράγμα με πολλές ιδιότητες· και εφόσον το *προσδιορισμένο [= ειδικό]* καθήκον είναι σκοπός, αυτό έχει ένα περιεχόμενο, και το *περιεχόμενό* του είναι ένα τμήμα του σκοπού, η δε υποκειμενική ηθικότητα δεν είναι καθαρή. – Η τελευταία επομένως έχει μέσα σε μια άλλη ουσία τη *ρεαλιστική* της *πραγματικότητα*. Ετούτη όμως η πραγματικότητα δε σημαίνει τίποτε άλλο παρά πως η υποκειμενική ηθικότητα εδώ είναι *καθεαυτήν* και *διεαυτήν*, – *διεαυτήν*, πάει να πει πως η υποκειμενική ηθικότητα είναι ηθικότητα μιας *συνείδησης*, *καθεαυτήν*, πως έχει *ύπαρξη* και

πραγματικότητα. – Μέσα σε κείνη την πρώτη ατελή συνείδηση η υποκειμενική ηθικότητα δεν είναι πραγματοποιημένη[1]· ετούτη είναι εκεί μέσα το *καθεαυτό* με την έννοια ενός *νοητικού πράγματος*· διότι αυτή [η ηθικότητα] συγχρωτίζεται με τη φύση και την αισθητηριακή ικανότητα, με την πραγματικότητα του Είναι και της συνείδησης, η οποία [πραγματικότητα] αποτελεί το περιεχόμενό της· φύση δε και αισθητηριακή ικανότητα είναι το ηθικά μηδέν. – Μέσα στη δεύτερη [συνείδηση] η υποκειμενική ηθικότητα είναι παρούσα ως *τελειωμένη* και όχι ως ένα απραγματοποίητο νοητικό πράγμα. Αλλά τούτη η τελείωση έγκειται ακριβώς σε τούτο: στο ότι δηλ. η υποκειμενική ηθικότητα έχει μέσα σε μια *συνείδηση πραγματικότητα*, αλλά όχι λιγότερο *ελεύθερη πραγματικότητα*, ύπαρξη εν γένει· αυτή δεν είναι κάτι το κενό, αλλά το εκπληρωμένο, το πλήρες περιεχομένου· – δηλ. η τελείωση της υποκειμενικής ηθικότητας έγκειται στο γεγονός ότι εκείνο, το οποίο προ ολίγου προσδιοριζόταν ως το ηθικά μηδέν, είναι παρόν στο εσωτερικό και στο περιβάλλον αυτής [της ηθικότητας]. Η υποκειμενική ηθικότητα οφείλει τη μια φορά να έχει εγκυρότητα απλά και μόνο ως το μη-πραγματικό νοητικό πράγμα της καθαρής αφαίρεσης, αλλά την άλλη φορά δεν υποχρεούται να έχει υπ' αυτή τη μορφή καμιά εγκυρότητα· η αλήθεια της οφείλει να βρίσκεται στο γεγονός ότι είναι αντίθετη στην πραγματικότητα και εντελώς ελεύθερη απ' αυτήν και κενή· και εκ νέου στο γεγονός ότι είναι πραγματικότητα.

§ 631

Ο συγκρητισμός αυτών των αντιφάσεων, ο οποίος είναι εκτεθειμένος μέσα στην υποκειμενική ηθική κοσμοαντίληψη, καταρρέει εσωτερικά, επειδή η διαφορά, στην οποία αυτός

[§ 630] 1. Δηλ. δεν είναι ηθικότητα, επειδή κινείται μέσα στο περιβάλλον της φύσης και της αισθητότητας.

στηρίζεται – διαφορά ανάμεσα σε κείνο που πρέπει να νοείται και να τίθεται κατ' αναγκαίο τρόπο και το οποίο ωστόσο είναι συνάμα επουσιώδες – γίνεται μια διαφορά, η οποία δεν υπάρχει πλέον ούτε στα λόγια. Συμπερασματικά, αυτό που τίθεται ως διαφορετικό, τόσο ως το μηδαμινό όσο και ως το ρεαλιστικό, είναι ένα και το ολόιδιο πράγμα, η ύπαρξη και η πραγματικότητα· και αυτό που απόλυτα οφείλει να έχει το χαρακτήρα μόνο του *επέκεινα* του πραγματικού Είναι και της πραγματικής συνείδησης, και εξίσου καλά να είναι μόνο μέσα σ' αυτή [τη συνείδηση], και έτσι, ως ένα επέκεινα, να είναι το μηδαμινό, είναι το καθαρό καθήκον και η γνώση αυτού ως της ουσίας. Η συνείδηση, η οποία προβαίνει σε τούτη τη διάκριση, που δεν είναι καμιά [διάκριση], [και] η οποία δηλώνει ότι η πραγματικότητα είναι συνάμα το μηδαμινό και το ρεαλιστικό, – ότι η καθαρή υποκειμενική ηθικότητα είναι εξίσου η αληθινή ουσία όσο και το μη έχον ουσία, [μια τέτοια συνείδηση] εκφέρει μαζί τις σκέψεις, που προηγουμένως τις διαχώριζε· αυτή αποφαίνεται ότι δε λαμβάνει στα σοβαρά τούτο τον προσδιορισμό και διαχωρισμό των στοιχείων του *Εαυτού* και του *καθεαυτό*, αλλά πως εκείνο, το οποίο αυτή δηλώνει ότι είναι το εκτός συνείδησης απόλυτο *ον*, το διατηρεί μαλλον εγκλεισμένο μέσα στον Εαυτό τής αυτοσυνείδησης, και εκείνο, το οποίο αυτή δηλώνει ότι είναι το απόλυτα *νοούμενο* ή το απόλυτο *καθεαυτό*, ακριβώς γι' αυτό το λαμβάνει σαν κάτι που δεν έχει αλήθεια. – Γίνεται σαφές για τη συνείδηση ότι ο διαχωρισμός αυτών των στοιχείων είναι μια μετάθεση, και θα ήταν *υποκρισία*, εάν αυτή συνέχιζε να τα κρατά χωριστά. Αλλά, ως κατ' επίγνωση ηθική καθαρή αυτοσυνείδηση, αυτή δραπετεύει με φρίκη από τούτη την ανομοιότητα ανάμεσα στην *παράσταση* [που αυτή έχει για τα στοιχεία ετούτα] και εκείνο, το οποίο είναι η *ουσία* της· [δραπετεύει με φρίκη] από τούτη την αναλήθεια, η οποία διακηρύσσει ως αληθές ό,τι αυτή [η συνείδηση] θεωρεί ως αναληθές, και αποσύρεται πίσω στον εαυτό της. Αυτή είναι *καθαρή ηθική-*

συνείδηση[1], που αποστέργει μια τέτοια υποκειμενική ηθική κοσμοαντίληψη· αυτή είναι *στο εσωτερικό του εαυτού της* το απλό, βέβαιο για τον εαυτό του πνεύμα, το οποίο, χωρίς τη διαμεσολάβηση εκείνων των παραστάσεων, αναπτύσσει άμεση δράση κατά τρόπο ευσυνείδητο και μέσα σε τούτη την αμεσότητα έχει την αλήθεια του. – Αλλά, εάν αυτός ο κόσμος της δισήμαντης μετάθεσης δεν είναι τίποτε άλλο από την ανάπτυξη της υποκειμενικής ηθικής αυτοσυνείδησης στις βαθμίδες της και συνιστά έτσι τη *ρεαλιστική* της *πραγματικότητα*, τότε η αυτοσυνείδηση, με το να επανακάμπτει μέσα στον εαυτό της, δεν θα γίνει, σύμφωνα με την ουσία της, τίποτα το διαφορετικό. Η επανάκαμψη εντός εαυτού είναι μάλλον μόνο η *συνείδηση που απέκτησε* η αυτοσυνείδηση σχετικά με το ότι η αλήθεια της είναι μια απατηλή αλήθεια. Αυτή *θα έπρεπε* να εξακολουθεί να *διαδίδει* τούτη σαν αλήθεια *της*, γιατί αυτή θα έπρεπε να εκφράζει και να παριστά τον εαυτό της ως αντικειμενική παράσταση· αλλά *θα ήξερε* πως εδώ πρόκειται μόνο για μια μετάθεση [= συγκάλυψη]· αυτή θα ήταν έτσι στην πράξη η υποκρισία, και εκείνο το *αποστέργειν* εκείνης της μετάθεσης [= συγκάλυψης] θα ήταν ήδη η πρώτη εξωτερίκευση της υποκρισίας.

[§ 631] 1. Ετούτη η χρηστή ή ηθική-συνείδηση – έτσι μεταφράζω τη λέξη Gewissen – είναι μια νέα μορφή συνείδησης που έρχεται να αντικαταστήσει την υποκειμενική ηθική συνείδηση και ως βεβαιότητα [Gewißheit] του εαυτού της αναζητά την υποκειμενική ηθικότητα ή την ουσία μέσα στη δική της αμεσότητα.

c.

Η ΗΘΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ, Η ΩΡΑΙΑ ΨΥΧΗ, ΤΟ ΚΑΚΟ ΚΑΙ Η ΣΥΓΓΝΩΜΗ ΤΟΥ

§ 632

Η αντινομία της υποκειμενικής ηθικής κοσμοαντίληψης – πως δηλαδή υπάρχει μια υποκειμενική ηθική συνείδηση και πως δεν υπάρχει καμιά, πως η επικύρωση του καθήκοντος είναι ένα επέκεινα της συνείδησης και πως αντίστροφα δεν απαντά παρά μέσα σ'αυτήν – [αυτή η αντινομία] είχε συλλεχθεί μέσα στην παράσταση, στους κόλπους της οποίας η μη-ηθική συνείδηση λογίζεται ως κατ' επίγνωση ηθική, η τυχαία γνώση και θέλησή της προσλαμβάνεται ως περισπούδαστη και η ευτυχία απονέμεται σ' αυτήν ως μια χαριστική πράξη. Η υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση δεν επωμίσθηκε τούτη την αυτο-αντιφάσκουσα παράσταση, αλλά τη μεταβίβασε σε μια διαφορετική απ' αυτήν ουσία. Αλλά τούτο το εκφέρειν [Hinaussetzen] εκείνο – το οποίο η αυτοσυνείδηση πρέπει να σκεφτεί ως αναγκαίο – εκτός εαυτού, είναι εξίσου η αντίφαση ως προς τη μορφή, όσο η άλλη είναι η αντίφαση ως προς το περιεχόμενο. Επειδή όμως αυτό, το οποίο εμφανίζεται [= εκδηλώνεται] ως αντιφατικό και με του οποίου το χωρισμό και την επανασυμφιλίωση ασχολείται άσκοπα η υποκειμενική ηθική κοσμοαντίληψη, είναι καθεαυτό ακριβώς το ίδιο, επειδή δηλ. το καθαρό καθήκον ως η *καθαρή γνώση* δεν είναι τίποτε άλλο από τον *Εαυτό* της συνείδησης και ο Εαυτός της συνείδησης είναι το *Είναι* και η *πραγματικότητα*· – ομοίως [επειδή] ό,τι οφείλει να είναι εκείθεν της *πραγματικής* συνείδησης, δεν είναι τίποτε άλλο από την καθαρή νόηση, άρα στην πράξη είναι ο Εαυτός, γι' αυτό *για μας* ή *καθεαυτήν*, η αυτοσυνείδηση επανακάμπτει εντός εαυτού, και ξέρει εκείνη την ουσία ως τον ίδιο τον εαυτό της, [μια ουσία], μέσα στην οποία το *πραγματικό* είναι συνάμα *καθαρή γνώση* και *καθαρό καθήκον*.

Η ίδια η αυτοσυνείδηση είναι στον εαυτό της εκείνο που μέσα στη συμπτωματικότητά του έχει πλήρη εγκυρότητα, αυτό το οποίο ξέρει την άμεση ενικότητά του ως την καθαρή γνώση και δράση, ως την αληθινή πραγματικότητα και αρμονία.

[I.]
[Η ΗΘΙΚΗ-ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ]

§ 633

Ετούτος ο *εαυτός της ηθικής-συνείδησης*, το πνεύμα που είναι άμεσα βέβαιο του εαυτού του ως της απόλυτης αλήθειας και του Είναι, είναι ο *τρίτος Εαυτός*, ο οποίος έφθασε σε μας ως το αποτέλεσμα του τρίτου κόσμου του πνεύματος και χρειάζεται να τον συγκρίνουμε εν συντομία με τους προγενέστερους. Η ολότητα ή η πραγματικότητα, η οποία παριστάνεται ως η αλήθεια του αντικειμενικού ηθικού κόσμου, είναι ο Εαυτός του *προσώπου*· η ύπαρξή του είναι το *αναγνωρισμένο-Είναι*. Όπως το πρόσωπο είναι ο κενός υπόστασης Εαυτός, έτσι και αυτή η ύπαρξη του προσώπου είναι η αφηρημένη πραγματικότητα· το πρόσωπο *έχει κύρος*, και μάλιστα άμεσα· ο Εαυτός είναι το σημείο που ηρεμεί άμεσα μέσα στο στοιχείο του Είναι· τούτο [το σημείο] δεν είναι αποχωρισμένο από την καθολικότητά του, και γι αυτό αμφότερα, [Εαυτός και καθολικότητα], δε βρίσκονται σε αμοιβαία κίνηση και αμοιβαίο σχετισμό· το καθολικό είναι χωρίς διάκριση μέσα σ' αυτό και δεν είναι περιεχόμενο του Εαυτού, ούτε ο Εαυτός είναι σε πλήρωση μέσω του ίδιου του εαυτού του. – Ο *δεύτερος Εαυτός* είναι ο κόσμος της παιδείας που έφτασε στην αλήθεια του ή το πνεύμα του διχασμού που ανέκτησε τον εαυτό

του, – η απόλυτη ελευθερία. Μέσα σε τούτο τον Εαυτό, θραύεται εκείνη η πρώτη άμεση ενότητα της ενικότητας και της καθολικότητας· το καθολικό, το οποίο παραμένει εξίσου καθαρά πνευματική ουσία, αναγνωρισμένο-Είναι ή καθολική βούληση και γνώση, είναι *αντικείμενο* και περιεχόμενο του Εαυτού, είναι η καθολική του πραγματικότητα. Αλλά αυτό δεν έχει τη μορφή της ελεύθερης από τον Εαυτό ύπαρξης· μέσα στον Εαυτό, συνεπώς, αυτό δεν έρχεται σε καμιά πλήρωση και σε κανένα θετικό περιεχόμενο, σε κανένα κόσμο. Η υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση αφήνει πράγματι την καθολικότητά της ελεύθερη – έτσι που ετούτη [η καθολικότητα] να γίνεται μια ιδιαίτερη φύση – και εξίσου σταθερά την κρατά μέσα της ως ανηρημένη. Αλλά αυτή [η αυτοσυνείδηση] είναι μόνο το υποκριτικό παίγνιο της εναλλαγής αυτών των δύο προσδιορισμών. Είναι, πρωτίστως, ως χρηστή-συνείδηση που αυτή κατέχει μέσα στην *αυτοβεβαιότητά* της το *περιεχόμενο* για το μόλις πριν κενό καθήκον όπως επίσης για το κενό Δίκαιο και την κενή καθολική βούληση· και επειδή τούτη η αυτοβεβαιότητα είναι ομοίως το *άμεσο*, αυτή [η αυτοσυνείδηση] έχει εδώ την ίδια της την ύπαρξη.

[α]
[*Η ηθική–συνείδηση ως πραγματικότητα του καθήκοντος*]

§ 634

Έχοντας φτάσει στην αλήθεια της, η υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση λοιπόν εγκαταλείπει ή μάλλον αίρει τον εσωτερικό διαχωρισμό, ο οποίος προκάλεσε την υποκριτική μετάθεση· το διαχωρισμό του *καθεαυτό* και του *Εαυτού*, του καθαρού καθήκοντος, ως του καθαρού *σκοπού* και της *πραγματικότητας*, ως μιας αντι-τιθέμενης στον καθαρό σκοπό φύσης και αισθητηριακής ικανότητας. Έχοντας έτσι επανέλθει εντός εαυτού, αυτή

[η ηθική αυτοσυνείδηση] είναι *συγκεκριμένο* κατ' επίγνωση ηθικό πνεύμα, το οποίο, στο επίπεδο της συνείδησης του καθαρού καθήκοντος, δεν προσλαμβάνει ένα κενό κριτήριο, το οποίο θα ήταν αντί-θετο στην πραγματική συνείδηση· απεναντίας, το καθαρό καθήκον όπως και η αντί-θετη σ' αυτό φύση είναι ανηρημένα στάδια· το πνεύμα, μέσα σε μια άμεση ενότητα, είναι μια αυτο-*πραγματωνόμενη υποκειμενική ηθική* ουσία, και η πράξη είναι άμεσα ένα *συγκεκριμένο* υποκειμενικό ηθικό σχήμα.

§ 635

Ας θεωρήσουμε δεδομένη μια περίπτωση του [ηθικού] πράττειν· αυτή είναι μια αντικειμενική πραγματικότητα για τη συνείδηση που ξέρει. Αυτή-εδώ, ως ηθική-συνείδηση, γνωρίζει τούτη [την περίπτωση] κατά τρόπο άμεσο και συγκεκριμένο· και σύγχρονα αυτή η περίπτωση είναι μόνο όπως την ξέρει η συνείδηση. Η γνώση είναι τυχαία, εφόσον αυτή είναι κάτι διαφορετικό από το αντικείμενο· αλλά το πνεύμα, που είναι βέβαιο για τον ίδιο τον εαυτό του, δεν είναι πλέον μια τέτοια τυχαία γνώση και εσωτερική δημιουργία σκέψεων, από τις οποίες η πραγματικότητα θα ήταν διαφορετική. Απεναντίας, εφόσον ο διαχωρισμός του *καθεαυτό* και του *Εαυτού* είναι ανηρημένος, η περίπτωση του κατ' επίγνωση ηθικού πράττειν είναι άμεσα μέσα στην αισθητήρια *βεβαιότητα* της γνώσης, όπως η περίπτωση τούτη είναι *καθεαυτήν*, και αυτή είναι *καθεαυτήν* μόνο με τον τρόπο που είναι μέσα σε τούτη τη γνώση. – Το πράττειν, [εννοημένο] ως πραγμάτωση, είναι κατά ταύτα η καθαρή μορφή της βούλησης· η απλή μεταστροφή [Umkehrung] της πραγματικότητας ως μιας περίπτωσης που απλώς *είναι* σε μια πραγματικότητα που προκύπτει από την *πράξη*, [η μεταστροφή] του γυμνού τρόπου της *αντικειμενικής* γνώσης στον τρόπο της γνώσης της *πραγματικότητας* ως μιας τέτοιας που έχει παραχθεί από τη συνείδηση. Ακριβώς όπως η αισθητήρια

βεβαιότητα είναι άμεσα απορροφημένη ή είναι μάλλον μετεστραμμένη στο καθεαυτό του πνεύματος, έτσι και τούτη η μεταστροφή είναι απλή και αδιαμεσολάβητη, είναι μια μετάβαση που επιτελεί η καθαρή έννοια χωρίς αλλοίωση του περιεχομένου, το οποίο είναι προσδιορισμένο από το ενδιαφέρον της συνείδησης που ξέρει περί αυτού. – Η ηθική-συνείδηση επί πλέον δεν ξεχωρίζει τις περιστάσεις της περίπτωσης σε διαφορετικά καθήκοντα. Αυτή δεν συμπεριφέρεται ως *θετικό καθολικό μέσο*, μέσα στο οποίο τα πολλά καθήκοντα, το καθένα για τον εαυτό του, θα αποκτούσαν σταθερή υποστασιακότητα. Εάν αυτή συμπεριφερόταν έτσι, *είτε* δε θα μπορούσε διόλου να υπάρχει δράση – επειδή κάθε συγκεκριμένη περίπτωση περιέχει την αντί-θεση εν γένει και ως ηθική περίπτωση την αντί-θεση των καθηκόντων – και συνακόλουθα η φύση της δράσης θα συντελούσε στο να αδικείται μια πλευρά, να *παραβιάζεται* πάντα ένα καθήκον· – *είτε*, εάν η δράση υπήρχε, θα συνέβαινε πραγματικά η παραβίαση ενός από τα αντί-θετα καθήκοντα. Η ηθική-συνείδηση είναι μάλλον το αρνητικό Ένα ή ο απόλυτος Εαυτός, ο οποίος εξουδετερώνει αυτές τις διαφορετικές κατ' επίγνωση ηθικές υποστάσεις· αυτή είναι απλή, σύμφωνη προς το καθήκον δράση, η οποία δεν εκπληρώνει αυτό ή εκείνο το καθήκον, αλλά γνωρίζει και πράττει ό,τι είναι συγκεκριμένα δίκαιο. Αυτή λοιπόν είναι πριν απ' όλα το κατ' επίγνωση ηθικό *πράττειν* ως πράττειν, μέσα στο οποίο έχει μεταβεί η προηγούμενη αδρανής συνείδηση της υποκειμενικής ηθικότητας. – Το συγκεκριμένο σχήμα της πράξης μπορεί να είναι αναλυμένο από τη συνείδηση που βλέπει διακρίσεις σε διάφορες ιδιότητες, δηλ. εδώ σε διάφορες υποκειμενικές ηθικές σχέσεις· και αυτή ή εκείνη μπορεί να βεβαιώνεται ως απόλυτα έγκυρη – όπως πρέπει να είναι, εάν αυτή αρμόζει να είναι καθήκον – ή ακόμη να υπόκειται σε σύγκριση και έλεγχο. Τα καθήκοντα είναι τόσο συγχωνευμένα μέσα στην απλή υποκειμενική ηθική πράξη της ηθικής-συνείδησης, ώστε όλες αυτές οι ενικές ουσίες να υφίστανται αυτοστιγμεί

ξερίζωμα, και η διερευνητική εξέταση, μέσα στην ακλόνητη βεβαιότητα της ηθικής-συνείδησης, ως προς [το ποιο είναι] το καθήκον να μη γίνεται διόλου.

§ 636

Εξίσου λίγο είναι παρούσα μέσα στην ηθική-συνείδηση εκείνη η αμφιρρέπουσα αβεβαιότητα της συνείδησης, η οποία [συνείδηση] τη μια φορά θέτει την επονομαζόμενη καθαρή υποκειμενική ηθικότητα εκτός εαυτού μέσα σε μια άλλη, ιερή ουσία, και θεωρεί τον εαυτό της ανίερο, την άλλη φορά όμως θέτει πάλι την υποκειμενική ηθική καθαρότητα εντός εαυτού και τη σύζευξη του αισθητηριακού με το κατ' επίγνωση Ηθικό μέσα σε μια άλλη ουσία.

§ 637

Αυτή εγκαταλείπει όλες αυτές τις θέσεις [= προτάσεις] και μεταθέσεις [= παραποιήσεις] της υποκειμενικής ηθικής κοσμοαντίληψης, με το να εγκαταλείπει τη συνείδηση, η οποία αντιλαμβάνεται το καθήκον και την πραγματικότητα ως αντιφατικά στοιχεία. Σύμφωνα με την τελευταία τούτη [συνείδηση] ενεργώ ηθικά, όταν είμαι ενδόμυχα *συνειδώς* ότι επιτελώ μόνο το καθαρό καθήκον και όχι ο,τιδήποτε *άλλο*· στην πράξη, αυτό σημαίνει, *όταν εγώ δεν* ενεργώ. Αλλά όταν πραγματικά ενεργώ, είμαι ενδόμυχα συνειδώς ενός *άλλου*, μιας *πραγματικότητας* που είναι ήδη υπαρκτή και μιας [πραγματικότητας] την οποία εγώ θέλω να παράγω· έχω ένα *καθορισμένο* σκοπό και εκπληρώνω ένα *καθορισμένο* καθήκον· εδώ πρόκειται για κάτι *άλλο* από το καθαρό καθήκον, το οποίο όφειλε κανείς να έχει κατά νου. – Η ηθική-συνείδηση, απεναντίας, είναι η συνείδηση περί τούτου: όταν η υποκειμενική ηθική συνείδηση διακηρύσσει πως το *καθαρό καθήκον* είναι η ουσία της δράσης της, αυτός ο καθαρός σκοπός είναι μια μετάθεση του Πράγματος [= συγκάλυψη της

αλήθειας]· διότι, σύμφωνα με το ίδιο το Πράγμα, το καθαρό καθήκον έγκειται στις κενές αφαιρέσεις της καθαρής νόησης και έχει τη ρεαλιστικότητά του και το περιεχόμενό του μόνο σε μια προσδιορισμένη πραγματικότητα, μια πραγματικότητα, η οποία είναι αυτή της ίδιας της συνείδησης, και τούτη-δω [εννοημένη] όχι ως ένα πράγμα από τη σφαίρα της σκέψης αλλά ως ένα ενικό άτομο. Η ηθική-συνείδηση έχει *για τον ίδιο τον εαυτό της* την αλήθεια της στην *άμεση βεβαιότητα* του ίδιου του εαυτού της. Ετούτη η *άμεση* συγκεκριμένη βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού της είναι η ουσία· εάν δούμε αυτή [τη βεβαιότητα] από την πλευρά της αντίθεσης που περικλείει η συνείδηση, καταλαβαίνουμε πως η ιδιαίτερη άμεση *ενικότητα* είναι το περιεχόμενο του υποκειμενικού ηθικού πράττειν· και η *μορφή* του τελευταίου είναι ακριβώς ετούτος ο Εαυτός, [ιδωμένος] ως καθαρή κίνηση, δηλ. ως η *γνώση* ή η *προσωπική του πεποίθηση*.

§ 638

Εξετάζοντας εγγύτερα την ενότητα της υποκειμενικής ηθικής συνείδησης και τη σημασία των βαθμίδων της, βλέπουμε πως αυτή αντιλαμβανόταν τον εαυτό της μόνο ως το *καθεαυτό* ή την *ουσία*· ως ηθική συνείδηση όμως αυτή συλλαμβάνει το *διεαυτό-Είναι* της ή τον Εαυτό της. – Η αντίφαση της υποκειμενικής ηθικής κοσμοαντίληψης *καταλύεται*, δηλ. η διαφορά, που αποτελεί το θεμέλιό της, αποδεικνύεται ότι δεν είναι καμιά διαφορά, και συγκλίνει μέσα στην καθαρή αρνητικότητα· αλλά τούτη [η αρνητικότητα] είναι ακριβώς ο Εαυτός· ένας απλός *Εαυτός*, ο οποίος είναι τόσο καλά *καθαρή* γνώση, όσο και γνώση του εαυτού του ως *αυτής της ενικής* συνείδησης. Ετούτος ο Εαυτός συνεπώς αποτελεί το περιεχόμενο αυτού που πριν ήταν κενή ουσία, διότι αυτός είναι το *πραγματικό*, το οποίο δεν έχει πλέον τη σημασία τού να είναι μια αλλότρια στην ουσία φύση και αυτόνομη μέσα στους δικούς της νόμους. Ως το αρνητικό,

αυτός είναι η *διαφορά* της καθαρής ουσίας, ένα περιεχόμενο και μάλιστα ένα τέτοιο, το οποίο έχει εγκυρότητα καθεαυτό και διεαυτό[1].

§ 639

Επί πλέον, ετούτος ο Εαυτός, ως καθαρή αυτο-ταυτή γνώση, είναι το *απόλυτα καθολικό*, έτσι που τούτη ακριβώς η γνώση, *ως η δική του ιδιαίτερη* γνώση, ως πεποίθηση, είναι το *καθήκον*. Το καθήκον δεν είναι πλέον το καθολικό που αντιτίθεται στον Εαυτό· απεναντίας, ξέρουμε πως αυτό δεν έχει καμιά εγκυρότητα, όταν είναι διαχωρισμένο· αυτό είναι τώρα ο νόμος, ο οποίος είναι [= υπάρχει] για χάρη του Εαυτού, δεν είναι ο Εαυτός, ο οποίος υπάρχει για χάρη του νόμου. Ο νόμος και το καθήκον, όμως, έχουν γι' αυτό το λόγο όχι μόνο τη σημασία του *διεαυτό-Είναι*, αλλά και του *καθεαυτό-Είναι*· διότι αυτή η γνώση, εξαιτίας του αυτο-ταυτού χαρακτήρα της, είναι ακριβώς το *καθεαυτό*. Μέσα στη συνείδηση, επίσης, τούτο το *καθεαυτό* διαχωρίζεται από εκείνη την άμεση ενότητα με το διεαυτό Είναι· όντας έτσι αντίθετο [προς το τελευταίο] είναι *Είναι*, ένα *Είναι για άλλο*. – Το ίδιο το καθήκον, ως καθήκον, το οποίο είναι εγκαταλειμμένο από τον Εαυτό, ξέρουμε ότι είναι μόνο *βαθμίδα*. Από τη σημασία του – αυτή του να είναι *απόλυτη ουσία*– το καθήκον υποβιβάζεται στο επίπεδο του Είναι, το οποίο δεν είναι Εαυτός, δεν είναι *διεαυτό* και είναι επομένως ένα *Είναι για άλλο*. Αλλά τούτο το *Είναι για άλλο* παραμένει ουσιαστική βαθμίδα, επειδή ο Εαυτός, ως συνείδηση, συγκροτεί την αντίθεση του διεαυτό-Είναι και του Είναι για άλλο· και το καθήκον τώρα

[§ 638] 1. Η ηθική-συνείδηση είναι η αρνητικότητα του Εαυτού που εκμηδενίζει τη διαφορά ουσίας και αυτονομίας της Φύσης. Ετούτος ο Εαυτός είναι μέσα στη δράση του η ενότητα της πεποίθησης και της ατομικότητας· μέσα στο καθολικό μέσο του Είναι δεν είναι πλέον γνώση, δεν είναι αυτή η διαδικασία διαφοροποίησης, η οποία εξίσου άμεσα αναιρείται.

είναι από τη δική του πλευρά άμεσα *πραγματικό*, δεν είναι πλέον η αφηρημένη μόνο καθαρή συνείδηση.

[6]
[*Η αναγνώριση της πεποίθησης*]

§ 640

Τούτο το *Είναι για άλλο* είναι λοιπόν η *καθεαυτήν*-ούσα υπόσταση που είναι διαφοροποιημένη από τον Εαυτό. Η ηθική-συνείδηση δεν έχει εγκαταλείψει το καθαρό καθήκον ή το *αφηρημένο καθεαυτό*· το καθαρό καθήκον είναι η ουσιώδης βαθμίδα, [που συνίσταται] στο να συμπεριφέρεται προς τους άλλους ως *καθολικότητα*. Η ηθική-συνείδηση είναι το κοινό στοιχείο των αυτοσυνειδήσεων, και τούτο το στοιχείο είναι η υπόσταση, μέσα στην οποία η πράξη έχει *υφίστασθαι* και *πραγματικότητα*· είναι η φάση που *γίνεται η αναγνώριση* από τους άλλους. Η υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση δεν κατέχει τούτο το στάδιο του αναγνωρισμένου-Είναι, της *καθαρής συνείδησης*, η οποία έχει *εξωτερική ύπαρξη*· και γι' αυτό δεν είναι διόλου δρώσα [αυτοσυνείδηση], δεν οδηγεί καθόλου σε πραγμάτωση. Το *καθεαυτό* της είναι γι' αυτήν είτε η αφηρημένη *μη-πραγματική* ουσία, ή το Είναι ως μια *πραγματικότητα*, η οποία δεν είναι πνευματική. Αλλά η *ούσα πραγματικότητα* της ηθικής-συνείδησης έγκειται στο να είναι *Εαυτός*, δηλ. [αυτή είναι] η εξωτερική ύπαρξη [Dasein] που έχει συνείδηση του εαυτού της, το πνευματικό στοιχείο του γίγνεσθαι της αναγνώρισης. Κατά συνέπεια, το ενεργείν είναι μόνο η μεταποίηση του *ενικού* του περιεχομένου στο *αντικειμενικό* στοιχείο, μέσα στο οποίο το περιεχόμενο είναι καθολικό και αναγνωρισμένο, και ακριβώς το γεγονός ότι αυτό [το περιεχόμενο] είναι αναγνωρισμένο μετατρέπει την πράξη σε πραγματικότητα. Η πράξη είναι αναγνωρισμένη και συνακό-

λουθα πραγματική, επειδή η υπάρχουσα πραγματικότητα είναι άμεσα συνδεδεμένη με την πεποίθηση ή τη γνώση, ή επειδή η γνώση του σκοπού της είναι άμεσα το στοιχείο της ύπαρξης, το καθολικό αναγνωρίζειν. Διότι η *ουσία* της πράξης, το καθήκον, έγκειται στην *πεποίθηση* που έχει η ηθική-συνείδηση για τούτο· αυτή η πεποίθηση είναι το ίδιο ακριβώς το *καθεαυτό*· αυτή είναι η *καθεαυτήν καθολική αυτοσυνείδηση* ή το *αναγνωρισμένο–Είναι* και κατ' επέκταση η πραγματικότητα. Ό,τι είναι καμωμένο με την πεποίθηση του καθήκοντος είναι λοιπόν άμεσα ένα τέτοιο που έχει διάρκεια και ύπαρξη. Άρα εδώ δεν συζητάμε πλέον για την καλή πρόθεση που δε γίνεται πράξη ή για το κακό που πλήττει το Καλό· αντίθετα, το εγνωσμένο ως καθήκον εκπληρώνεται και γίνεται πραγματικότητα, ακριβώς επειδή το σύμφωνο προς το καθήκον είναι το καθολικό όλων των αυτοσυνειδήσεων, το αναγνωρισμένο, άρα εκείνο που είναι [= υπάρχει]. Αλλά, ειλημμένο χωριστά και μεμονωμένα, χωρίς το περιεχόμενο του Εαυτού, τούτο το καθήκον είναι το *Είναι για άλλο*, το διάφανο, το οποίο έχει μόνο τη σημασία μιας ουσιότητας εν γένει που στερείται παντός περιεχομένου.

§ 641

Εάν ρίξουμε μια ματιά πίσω στη σφαίρα, όπου έκανε γενικά την εμφάνισή της η *πνευματική ρεαλιστικότητα*, διαπιστώνουμε το εξής: η έννοια ήταν αυτό, σύμφωνα με το οποίο η έκφραση της ατομικότητας είναι το *καθεαυτό-και-διεαυτό*. Αλλά το σχήμα που εξέφραζε άμεσα τούτη την έννοια ήταν η *έντιμη συνείδηση*, η οποία ασχολούνταν με το *ίδιο το αφηρημένο Πράγμα*. Τούτο το *ίδιο το Πράγμα* εκεί ήταν *κατηγορούμενο*· αλλά μόνο μέσα στην ηθική-συνείδηση αυτό ειναι *υποκείμενο*, το οποίο έχει θέσει κατά τη δική του πλευρά όλες τις βαθμίδες της συνείδησης και θεωρεί πως όλες αυτές – υποστασιακότητα εν γένει, εξωτερική ύπαρξη και ουσία της σκέψης – εμπεριέχονται

μέσα σε τούτη τη βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού. Το *ίδιο το Πράγμα* έχει υποστασιακότητα εν γένει μέσα στην ηθική σφαίρα, εξωτερική ύπαρξη μέσα στην παιδεία, αυτογνωρίζουσα ουσιότητα της σκέψης μέσα στην υποκειμενική ηθικότητα· και μέσα στην ηθική-συνείδηση αυτό είναι το *υποκείμενο*, το οποίο· γνωρίζει στη δική του πλευρά αυτές τις βαθμίδες. Εάν η έντιμη συνείδηση προσκολλάται πάντοτε μόνο *στο ίδιο το κενό Πράγμα*, η ηθική-συνείδηση, αντιθέτως, το αποκτά στην πλήρωσή του, την οποία αυτή του δίνει μέσω του ίδιου του εαυτού της. Η ηθική-συνείδηση είναι ετούτη η εξουσιαστική δύναμη [Macht], επειδή αυτή ξέρει τις βαθμίδες της συνείδησης ως *βαθμίδες* και τις εξουσιάζει ως η αρνητική τους ουσία.

[γ]
[*Η απόλυτη ελευθερία της πεποίθησης*]

§ 642

Εάν μελετήσουμε την ηθική-συνείδηση σε σχέση με τους ενικούς προσδιορισμούς της αντίθεσης, η οποία εκδηλώνεται στα πλαίσια της δράσης, – και τη συνείδηση που ετούτη έχει για τη φύση αυτών των προσδιορισμών, [βλέπουμε ότι] η σχέση της προς την *πραγματικότητα της περίπτωσης*, μέσα στην οποία αυτή [η ηθική-συνείδηση] πρέπει να αναπτύσσει τη δράση της, αποτελεί *στοιχείο της γνώσης*. Εφόσον το στάδιο της *καθολικότητας* υπάρχει σε τούτη τη γνώση, ανήκει στη γνώση του ευσυνείδητου πράττειν να εξετάζει σφαιρικά την κείμενη μπροστά της πραγματικότητα κατά τρόπο απεριόριστο και να γνωρίσει έτσι με ακρίβεια τις περιστάσεις της περίπτωσης και να τις αποτιμήσει αναλόγως. Τούτη η γνώση όμως, επειδή *γνωρίζει* την καθολικότητα ως ένα *στάδιο*, είναι γι' αυτό το λόγο μια τέτοια γνώση αυτών των περιστάσεων, η οποία ενδόμυχα έχει συνείδηση ότι

δεν ξέρει το σύνολο των περιστάσεων ή ότι δεν πράττει ευσυνείδητα. Η αληθινά καθολική και καθαρή αναφορά της γνώσης θα ήταν μια αναφορά σε κάτι που δεν περιέχει *αντί-θεση*, στον ίδιο τον εαυτό· αλλά το *πράττειν* μέσα από την αντίθεση, την οποία φέρει ως ουσιώδες γνώρισμα μέσα του, αναφέρεται σε ένα αρνητικό της συνείδησης, σε μια *καθεαυτήν ούσα* πραγματικότητα. Σε αντίθεση με την απλότητα της καθαρής συνείδησης αυτή η πραγματικότητα είναι το απόλυτο *άλλο*, ή η πολλαπλότητα *καθεαυτήν* είναι μια απόλυτη πολλότητα των περιστάσεων, η οποία καταμερίζεται και απλώνεται άπειρα προς όλες τις κατευθύνσεις, προς τα πίσω μέσα στους όρους της, παράπλευρα μέσα στη συνύπαρξη των πλευρών της, μπροστά μέσα στις συνέπειές της. – Η ευσυνείδητη συνείδηση έχει συναίσθηση τούτης της φύσης του Πράγματος και της *δικής* της στάσης απέναντι σ' αυτή και ξέρει πως δεν έχει μια πλήρη γνώση της περίπτωσης, στα πλαίσια της οποίας αναπτύσσει τη δράση της, σύμφωνα με την απαίτηση της καθολικότητας, και πως η αξίωση της να αποτιμήσει ευσυνείδητα όλες αυτές τις περιστάσεις είναι μάταιη. Αυτή όμως η γνώση και η αποτίμηση όλων των περιστάσεων δεν είναι διόλου απούσα· απλώς, είναι παρούσα μόνο ως *βαθμίδα*, ως κάτι, το οποίο είναι μόνο για *άλλους*· και αυτή η συνείδηση θεωρεί την ανολοκλήρωτη γνώση της, επειδή τούτη είναι η γνώση *της*, ως επαρκή και ολοκληρωμένη γνώση.

§ 643

Παρόμοια έχουν τα πράγματα με την καθολικότητα της *ουσίας* ή με τον προσδιορισμό του περιεχομένου από την καθαρή συνείδηση. – Όταν προχωρεί στη δράση, η ηθική-συνείδηση αναφέρεται σε πολλές πλευρές της περίπτωσης. Η περίπτωση κατατεμαχίζεται σε χωριστές σφαίρες και το ίδιο συμβαίνει με την αναφορά της καθαρής συνείδησης σ' αυτήν· το αποτέλεσμα

είναι η πολλαπλότητα της περίπτωσης να γίνεται μια πολλαπλότητα *καθηκόντων*. – Η ηθική-συνείδηση ξέρει πως έχει να επιλέξει μεταξύ αυτών και να λάβει αντίστοιχη απόφαση· διότι κανένα απ' αυτά δεν είναι απόλυτο στην προσδιοριστικότητά του και στο περιεχόμενό του· απεναντίας, μόνο το *καθαρό καθήκον* είναι απόλυτο. Αλλά τούτη η αφαίρεση μέσα στη ρεαλιστικότητά της έχει αποκτήσει τη σημασία του αυτοσυνείδητου Εγώ[1]. Το βέβαιο για τον εαυτό του πνεύμα ηρεμεί ως ηθική-συνείδηση μέσα στον εαυτό του, και η *ρεαλιστική* του καθολικότητα ή το καθήκον του βρίσκεται μέσα στη δική του καθαρή *πεποίθηση* για το καθήκον. Ετούτη η *καθαρή* πεποίθηση είναι ως τέτοια τόσο κενή όσο το καθαρό καθήκον· καθαρό με την έννοια ότι δεν υπάρχει τίποτα σ' αυτό και κανένα καθορισμένο περιεχόμενο που να είναι καθήκον. Αλλά πρέπει να υπάρχει δράση, χρειάζεται [όμως] από το άτομο να *προσδιορίζεται*[2]· και το βέβαιο για τον εαυτό του πνεύμα, μέσα στο οποίο το καθεαυτό έχει αποκτήσει τη σημασία του αυτοσυνείδητου Εγώ, ξέρει πως έχει αυτό τον προσδιορισμό και αυτό το περιεχόμενο μέσα στην άμεση *βεβαιότητα* του εαυτού του. Ετούτη η άμεση βεβαιότητα, ως προσδιορισμός και περιεχόμενο, είναι η *φυσική* συνείδηση, δηλ. οι ορμές και οι κλίσεις. – Η ηθική-συνείδηση δεν αναγνωρίζει κανένα περιεχόμενο ως απόλυτο γι' αυτήν, διότι αυτή είναι απόλυτη αρνητικότητα παντός Προσδιορισμένου. Αυτή αντλεί τον προσδιορισμό *από τον ίδιο τον εαυτό της*· αλλά ο κύκλος του Εαυτού, μέσα στον οποίο πέφτει η προσδιοριστικότητα ως τέτοια, είναι η επονομαζόμενη αισθητηριακή ικανότητα. Το να έχει ένα περιε-

---

[§ 643] 1. Η πραγματικότητα του καθαρού καθήκοντος εκδηλώθηκε ως η γνώση που έχει το Εγώ γύρω από το καθήκον.

2. Εάν η πεποίθηση της ηθικής-συνείδησης θέτει την εσωτερική υποχρέωση (sollen) για δράση, η ηθική-συνείδηση ως άτομο πρέπει υποχρεωτικά (müssen) να προσδιορίσει το είδος τής κατ' αναγκαιότητα δράσης, στηριζόμενη στη φυσική της συνείδηση, τις ορμές και κλίσεις της.

χόμενο αντλημένο από την άμεση βεβαιότητα του εαυτού σημαίνει ότι αυτή η συνείδηση δε βρίσκει τίποτε άλλο διαθέσιμο από τούτη [την αισθητηριακή ικανότητα]. – Καθετί που παρουσιαζόταν σε προηγούμενα μορφώματα ως Καλό ή Κακό, ως νόμος και Δίκαιο, είναι κάτι *άλλο* απ' ό,τι η άμεση βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού, είναι ένα *καθολικό*, το οποίο τώρα είναι ένα Είναι για άλλο· ή, αν το δούμε από άλλη σκοπιά, είναι ένα αντικείμενο, το οποίο, διαμεσολαβώντας τη συνείδηση με τον εαυτό της, παρεμβαίνει ανάμεσα σε τούτη και την αλήθεια της και, αντί να είναι η αμεσότητά της, την αποκόπτει μάλλον από τον εαυτό της. – Αλλά για την ηθική-συνείδηση η βεβαιότητα του εαυτού είναι η καθαρή άμεση αλήθεια· και τούτη η αλήθεια είναι κατά ταύτα η δική της άμεση βεβαιότητα του εαυτού που παρουσιάζεται ως *περιεχόμενο*· δηλ. αυτή η αλήθεια εν γένει είναι η αυθαιρεσία του ενικού ατόμου και η τυχαιότητα του μη-συνειδητού φυσικού του Είναι.

§ 644

Ετούτο το περιεχόμενο ισχύει συνάμα ως υποκειμενική ηθική *ουσιότητα* ή ως *καθήκον*. Γιατί το καθαρό καθήκον, όπως είδαμε να προκύπτει ήδη κατά τον έλεγχο των νόμων, είναι απόλυτα αδιάφορο απέναντι σε κάθε περιεχόμενο και ανέχεται κάθε περιεχόμενο. Σύγχρονα, αυτό [το καθήκον] έχει εδώ την ουσιώδη μορφή του *διεαυτό-Είναι*· και τούτη η μορφή της ατομικής πεποίθησης δεν είναι τίποτε άλλο από τη συνείδηση της κενότητας του καθαρού καθήκοντος, [τη συνείδηση] πως το καθαρό καθήκον είναι μόνο βαθμίδα, πως η υποστασιακότητά του είναι ένα κατηγορούμενο που έχει το υποκείμενό του στο άτομο, του οποίου η αυτοβουλία δίνει στο καθαρό καθήκον το περιεχόμενο, μπορεί να συνδέει με αυτή τη μορφή κάθε περιεχόμενο και να προσδίδει σ' αυτό τη δική της ευσυνειδησία. – Ένα άτομο αυξάνει την ιδιοκτησία του με ένα βέβαιο τρόπο· είναι

καθήκον του κάθε ατόμου να φροντίζει για την συντήρηση του εαυτού του και της οικογένειάς του, όχι λιγότερο δε για τη *δυνατότητα* να γίνεται χρήσιμος στους συνανθρώπους του και να κάνει καλό σ' αυτούς που το έχουν ανάγκη. Το άτομο έχει ενδόμυχα συνείδηση πως εδώ πρόκειται για ένα καθήκον, γιατί τούτο το περιεχόμενο βρίσκεται απευθείας μέσα στη βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού του· ακόμη, το άτομο έχει επίγνωση πως αυτό εκπληρώνει τούτο το καθήκον σε τούτη την επί μέρους περίπτωση. Άλλοι ίσως θεωρούν ως απάτη αυτό τον συγκεκριμένο τρόπο του ενεργείν· *αυτοί* εμμένουν σε άλλες πλευρές της συγκεκριμένης περίπτωσης, ενώ *τούτο* το άτομο προσκολλάται σ' αυτή την πλευρά, επειδή έχει ενδόμυχα συνείδηση της αύξησης της ιδιοκτησίας ως καθαρού καθήκοντος. – Εκείνο έτσι που άλλοι ονομάζουν βιαιοπραγία και άδικο συνιστά την εκπλήρωση του καθήκοντος του ατόμου να καταφάσκει απέναντι σε άλλους την αυθυπαρξία του· ό,τι αυτοί ονομάζουν δειλία συνιστά την εκπλήρωση του καθήκοντος να φροντίζει το άτομο για τη ζωή του και να καλλιεργεί τη δυνατότητα της ωφελιμότητας για τους συνανθρώπους του· αλλά εκείνο που αυτοί ονομάζουν γενναιότητα, αθετεί μάλλον αμφότερα τα καθήκοντα. Η δειλία όμως δεν επιτρέπεται να είναι τόσο αδέξια που να μην ξέρει ότι η συντήρηση της ζωής και της δυνατότητας, να είμαστε χρήσιμοι στους άλλους, είναι καθήκοντα – [τόσο αδέξια] που να μην είναι *πεπεισμένη* για την ηθική δέσμευση της δράσης της και να μην ξέρει ότι μια τέτοια δέσμευση συνίσταται στη *γνώση*. Χωρίς ετούτη τη γνώση αυτή θα διέπραττε την ανοησία να είναι ανήθικη. Επειδή η υποκειμενική ηθικότητα ενυπάρχει μέσα στη συνείδηση τού να έχει κάποιος εκπληρώσει το καθήκον, αυτή η συνείδηση δεν θα λείψει λιγότερο από τη δράση, εάν η τελευταία ονομάζεται δειλία, απ' ό,τι εάν ονομάζεται γενναιότητα· η αφαίρεση, που ονομάζεται καθήκον, όντας ικανή να δεχθεί κάθε περιεχόμενο, είναι εξίσου ικανή να δεχθεί τούτο το περιεχόμενο [= τη δειλία]. Αυτός που πράττει λοιπόν ξέρει πως

ό,τι πράττει είναι καθήκον, και επειδή το ξέρει και η πεποίθηση του καθήκοντος είναι η ίδια η ηθική δέσμευση, αυτός είναι αναγνωρισμένος από τους άλλους· η πράξη έχει έτσι ισχύ και πραγματική ύπαρξη.

§ 645

Αντίκρυ σε τούτη την ελευθερία, η οποία μέσα στο καθολικό παθητικό μέσο του καθαρού καθήκοντος και της γνώσης παρεμβάλλει ένα οποιοδήποτε περιεχόμενο τόσο καλά όσο και ένα άλλο, δε βοηθά σε τίποτε να υποστηρίζει κανείς ότι θα όφειλε να παρεμβάλλεται ένα άλλο περιεχόμενο. Διότι κάθε περιεχόμενο, οποιοδήποτε και αν είναι αυτό, περιέχει το *στίγμα της προσδιοριστικότητας*, από την οποία είναι ελεύθερη η καθαρή γνώση και την οποία τούτη-εδώ μπορεί να απορρίπτει περιφρονητικά όπως και να την καλοδέχεται. Κάθε περιεχόμενο, επειδή είναι προσδιορισμένο, βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με ένα άλλο, ακόμη και όταν αυτό φαίνεται να χαρακτηρίζεται από την εντός του ίδιου του περιεχομένου αναίρεση του μερικού. Εφόσον στην πραγματική περίπτωση το καθήκον διχοτομείται στην *αντίθεση* εν γένει και κατ' επέκταση στην αντίθεση της *ενικότητας* και της *καθολικότητας*, μπορεί να φαίνεται ότι εκείνο το καθήκον, περιεχόμενο του οποίου είναι η ίδια η καθολικότητα, ενέχει ως εκ τούτου άμεσα τη φύση του καθαρού καθήκοντος και ότι μορφή και περιεχόμενο βρίσκονται σε πλήρη αρμονία· μπορεί λοιπόν να φαίνεται ότι η πράξη π.χ. για το γενικό καλό είναι προτιμητέα από την πράξη για το ατομικό καλό. Αλλά τούτο το καθολικό καθήκον είναι εν γένει εκείνο, το οποίο *υπάρχει ήδη* ως καθεαυτήν και διεαυτήν ούσα υπόσταση, ως δίκαιο και νόμος, και το οποίο έχει εγκυρότητα *ανεξάρτητα* από τη γνώση και την πεποίθηση, όπως και από το άμεσο συμφέρον του ενικού ατόμου. Είναι λοιπόν ακριβώς εκείνο, ενάντια στη *μορφή* του οποίου στρέφεται γενικά η υποκειμενική ηθικότητα. Σε ό,τι όμως

αφορά το *περιεχόμενό* του, τούτο είναι ένα *προσδιορισμένο* περιεχόμενο, εφόσον το γενικό καλό είναι *αντί-θετο* στο ενικό καλό. Ο νόμος του, συνεπώς, είναι ένας τέτοιος νόμος, από τον οποίο η ηθική-συνείδηση ξέρει να είναι απόλυτα ελεύθερη και να διεκδικεί την απόλυτη δικαιοδοσία να προσθέτει και να περικόπτει, να το αφήνει κατά μέρος ή να το εκπληρώνει. – Τότε, πάλι, εκείνη η διάκριση του καθήκοντος σε καθήκον απέναντι στο Ενικό και σε καθήκον απέναντι στο Καθολικό, σύμφωνα[1] με τη φύση της αντίθεσης εν γένει, δεν είναι κάτι το σταθερό. Απεναντίας μάλλον ό,τι το άτομο κάνει για τον εαυτό του συμβαίνει να συνεισφέρει και στο γενικό καλό· όσο περισσότερο το άτομο έχει μεριμνήσει για τον εαυτό του, τόσο μεγαλύτερη είναι η *δυνατότητά* του να είναι ωφέλιμο στους *άλλους*· αλλά, και πέραν τούτου, η ίδια η *πραγματικότητά* του έγκειται μόνο στο να είναι και να ζει σε αλληλεγγύη με τους άλλους· η ατομική του απόλαυση έχει ουσιαστικά τη σημασία να εγκαταλείπει στους άλλους ό,τι είναι δικό του και να τους συνεπικουρεί να επιτυγχάνουν την απόλαυσή τους. Με την εκπλήρωση λοιπόν του καθήκοντος απέναντι στο άτομο, άρα απέναντι στον εαυτό του, εκπληρώνεται επίσης το καθήκον απέναντι στο καθολικό. – Η *αποτίμηση* και *σύγκριση* των καθηκόντων, που θα μπορούσε να γίνει εδώ, θα ισοδυναμούσε με τον υπολογισμό του πλεονεκτήματος που θα είχε το καθολικό από μια πράξη· αλλά έτσι η υποκειμενική ηθικότητα εν μέρει εξαρτάται από την αναγκαιότητα της *συμπτωτικότητας* της *επίγνωσης*, εν μέρει είναι ακριβώς η ουσία της ηθικής-συνείδησης να *αποκλείει* αυτό τον *υπολογισμό* και την αποτίμηση [των καθηκόντων] και να αποφασίζει αφ' εαυτής χωρίς τέτοια θεμέλια.

[§ 645] 1. nach. Η γ' έκδοση γράφει: *noch*.

§ 646

Κατ' αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, η ηθική-συνείδηση πράττει και διατηρείται μέσα στην ενότητα του *καθεαυτό*-και του *διεαυτό-Είναι*, μέσα στην ενότητα της καθαρής νόησης και της ατομικότητας· αυτή [η συνείδηση] είναι το βέβαιο για τον εαυτό του πνεύμα, το οποίο έχει την αλήθεια του σ' αυτό το ίδιο, μέσα στον Εαυτό του, μέσα στη γνώση του, και μέσα σε τούτη, [εννοημένην] ως τη γνώση του καθήκοντος. Αυτό [το πνεύμα] διατηρείται μέσα σε τούτη την ενότητα ακριβώς επειδή ό,τι είναι *θετικό* μέσα στην πράξη – το περιεχόμενο όσο επίσης η μορφή του καθήκοντος και η γνώση τούτου – ανήκει στον Εαυτό, στη βεβαιότητα του εαυτού· ό,τι όμως, ως *ιδιαίτερο καθεαυτό*, θέλει να *αντιτίθεται* στον Εαυτό, θεωρείται ως μη-αληθινό, μόνο ως ανηρημένο, απλώς ως βαθμίδα. Ό,τι συνεπώς μετράει δεν είναι η *καθολική γνώση* εν γένει, αλλά αυτό που *γνωρίζει ο Εαυτός* για τις περιστάσεις. Ο Εαυτός παρεμβάλλει μέσα στο καθήκον, ως το καθολικό *καθεαυτό-Είναι*, το περιεχόμενο, το οποίο αυτός έλκει από τη φυσική του ατομικότητα· διότι αυτό [το περιεχόμενο] είναι το περιεχόμενο που είναι παρόν σ' αυτό· τούτο το περιεχόμενο, δυνάμει του καθολικού μέσου εντός του οποίου αυτό είναι [= υπάρχει], γίνεται το *καθήκον* που επιτελεί ο Εαυτός· και ακριβώς το κενό καθαρό καθήκον, μέσω τούτης της πράξης, είναι τεθειμένο ως ανηρημένο ή ως βαθμίδα· ετούτο το περιεχόμενο είναι η ανηρημένη κενότητα του καθαρού καθήκοντος ή η εκπλήρωσή του. – Αλλά ομοίως η ηθική-συνείδηση είναι ελεύθερη από κάθε δυνατό περιεχόμενο· αυτή απαλλάσσεται από κάθε ειδικό καθήκον, το οποίο οφείλει να ισχύει ως νόμος. Μέσα στη δύναμη της βεβαιότητας του εαυτού η συνείδηση έχει τη μεγαλοπρέπεια της απόλυτης αυτάρκειας, να δένει και να λύνει. – Ετούτος ο *αυτο-καθορισμός* είναι λοιπόν άμεσα το απόλυτα εναρμονισμένο με το καθήκον· το καθήκον είναι η

ίδια η γνώση· αλλά τούτη η απλή εαυτότητα είναι το καθεαυτό· γιατί το *καθεαυτό* είναι η καθαρή αυτο-ισότητα [= αυτο-ταυτότητα], και τούτη-εδώ είναι μέσα σ' αυτήν τη συνείδηση.–

[II.]
[Η ΚΑΘΟΛΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ-ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ]

§ 647

Αυτή η καθαρή γνώση είναι άμεσα *Είναι για ένα άλλο*· γιατί, ως καθαρή αυτο-ταυτότητα, είναι η *αμεσότητα* ή το Είναι. Αλλά το Είναι τούτο είναι συνάμα το καθαρό καθολικό, η εαυτότητα όλων· μ' άλλα λόγια το πράττειν είναι αναγνωρισμένο και συνακόλουθα πραγματικό. Τούτο το Είναι είναι το στοιχείο, μέσω του οποίου η ηθική-συνείδηση βρίσκεται άμεσα σε μια σχέση ισότητας [= ταυτότητας] με κάθε αυτοσυνείδηση· και η σημασία τούτης της σχέσης δεν είναι ο χωρίς Εαυτό νόμος, αλλά ο Εαυτός της ηθικής-συνείδησης.

[α]
[*Απροσδιοριστία της πεποίθησης*]

§ 648

Αυτό το *δίκαιο* όμως, το οποίο επιτελεί η ηθική-συνείδηση, είναι συγχρόνως ένα *Είναι για άλλο*· από εδώ φαίνεται πως μια ανομοιότητα εισέρχεται στη συνείδηση. Το καθήκον, που αυτή επιτελεί, είναι ένα *καθορισμένο* περιεχόμενο· τούτο-δω είναι πράγματι ο *Εαυτός* της συνείδησης και έτσι η *γνώση* που αυτή έχει για τον εαυτό της, η *ισότητά [= ταυτότητά]* της με τον ίδιο

τον εαυτό της. Αλλά τούτη η ταυτότητα, όντας πραγματοποιημένη, τοποθετημένη μέσα στο καθολικό μέσο *του Είναι*, δεν είναι πλέον *γνώση* ούτε η διαφοροποιητική διαδικασία, η οποία εξίσου άμεσα αναιρεί τις διαφορές της· απεναντίας, μέσα στο *Είναι*, η διαφορά είναι τεθειμένη ως διαφορά που έχει διαρκή ύπαρξη, και η πράξη είναι μια *προσδιορισμένη* [πράξη] που δεν ταυτίζεται με το στοιχείο της αυτοσυνείδησης του καθενός, άρα δεν είναι υποχρεωτικά αναγνωρισμένη. Αμφότερες οι πλευρές, η δρώσα ηθική-συνείδηση και η καθολική συνείδηση που αναγνωρίζει τούτη τη δράση ως καθήκον, είναι εξίσου *ελεύθερες* από την προσδιοριστικότητα αυτού του ενεργείν. Εξ αιτίας τούτης της ελευθερίας, η σχέση μέσα στο κοινό μέσο της ενδοσυνάφειάς τους είναι μάλλον μια σχέση της τέλειας ανισότητας· γι' αυτό η συνείδηση, που έχει σαφή αντίληψη της δράσης, βρίσκεται σε πλήρη αβεβαιότητα για το δρων πνεύμα που είναι βέβαιο για τον εαυτό του. Το πνεύμα δρα, τούτο θέτει μέσα στο στοιχείο του Είναι το προσδιορισμένο περιεχόμενο· οι άλλοι προσκολλούνται σε τούτο το *Είναι* σαν στην αλήθεια του και μέσα σ' αυτό είναι βέβαιοι του πνεύματος· εδώ μέσα είναι που το πνεύμα έχει αποφανθεί για το *τι* αυτό θεωρεί ότι είναι καθήκον. Μόνο αυτό είναι *απαλλαγμένο* από οποιοδήποτε *καθορισμένο* καθήκον· το πνεύμα είναι εκείθεν του σημείου όπου οι άλλοι νομίζουν ότι αυτό είναι πραγματικό· και τούτο το μέσο του ίδιου του Είναι και το καθήκον ως *καθεαυτό* μέσα στο στοιχείο του Είναι μετράει για το πνεύμα μόνο ως μια βαθμίδα. Ό,τι λοιπόν το πνεύμα θέτει ενώπιον των άλλων, το μεταθέτει [= συγκαλύπτει (verstellt)] επίσης εκ νέου ή μάλλον το έχει άμεσα μεταθέσει [= συγκαλύψει]. Γιατί η *πραγματικότητά* του δεν είναι για το πνεύμα αυτό το προσφερόμενο καθήκον και αυτός ο προσδιορισμός, αλλά εκείνο το καθήκον και εκείνος ο προσδιορισμός, τον οποίο αυτό έχει μέσα στην απόλυτη βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού του.

§ 649

Οι *άλλοι*, *συνεπώς*, *δεν ξέρουν εάν ετούτη η ηθική-συνείδηση* είναι *ηθικά καλή ή κακή, ή μάλλον αυτοί όχι μόνο δεν μπορούν να ξέρουν, αλλά πρέπει ακόμη κατ' ανάγκη να θεωρούν αυτή ως κακή*. Διότι, όπως *αυτή* [η *συνείδηση*] είναι ελεύθερη από την *προσδιοριστικότητα* του *καθήκοντος* και από το *καθήκον* ως *καθεαυτό* μέσα στο στοιχείο του Είναι, *αυτό* είναι κατά τον ίδιο τρόπο και οι *άλλοι*. Ό,τι η *συνείδηση* θέτει ενώπιόν τους, οι ίδιοι τούτοι ξέρουν να το μεταθέτουν [= συγκαλύπτουν]· *αυτό* είναι *κάτι* που εκφράζει τον *Εαυτό* ενός *άλλου*, *όχι τον δικό τους* [Εαυτό]· *αυτοί όχι μόνο* ξέρουν να είναι ελεύθεροι απ' *αυτό*, *αλλά* πρέπει να το διαλύουν μέσα στη *δική τους ιδιαίτερη* συνείδηση, να το εκμηδενίζουν μέσω του *κρίνειν* και του *εξηγείν*, για να *διασώζουν* τον *δικό τους* Εαυτό.

§ 650

Αλλά η *δράση* της ηθικής-συνείδησης δεν είναι μόνο *αυτός* ο εγκαταλειμμένος από τον καθαρό Εαυτό *προσδιορισμός* του Είναι. Ό,τι οφείλει να ισχύει και να αναγνωρίζεται ως καθήκον, είναι μόνο μέσω της *γνώσης* του *ίδιου* του εαυτού μέσα στην πράξη. Όταν η πράξη παύει να έχει στη *δική της* πλευρά ετούτο τον Εαυτό, *αυτή* παύει να είναι εκείνο που συνιστά μόνο την ουσία της. Η ύπαρξή της, εγκαταλειμμένη από τούτη τη συνείδηση, θα ήταν μια κοινή πραγματικότητα, και η *δράση* θα παρουσιαζόταν σε μας ως η αποπλήρωση μιας *ηδονής* της και μιας επιθυμίας της. Ό,τι οφείλει να *είναι εκεί*, εδώ είναι μόνο ουσιότητα, επειδή *αυτό* είναι *εγνωσμένο* ως *αυτο-εκφραζόμενη* ατομικότητα· και τούτο το *εγνωσμένο-Είναι* είναι εκείνο που συνιστά το Αναγνωρισμένο [από τους *άλλους*] και το οποίο, *ως τέτοιο*, οφείλει να έχει *ύπαρξη*.

§ 651

Ο Εαυτός εισδύει μέσα στην ύπαρξη *ως Εαυτός*· το βέβαιο για τον εαυτό του πνεύμα υπάρχει ως τέτοιο για άλλους· η *άμεση* πράξη του δεν είναι αυτό που ισχύει και είναι πραγματικό· το Αναγνωρισμένο δεν είναι το *Προσδιορισμένο*, δεν είναι το *καθεαυτό μέσα στο στοιχείο του Είναι*, αλλά μόνο ο έχων γνώση του εαυτού *Εαυτός* ως τέτοιος. Το στοιχείο της εμμενούς ύπαρξης είναι η καθολική αυτοσυνείδηση· εκείνο που εισδύει μέσα σε τούτο το στοιχείο, δε μπορεί να είναι το *αποτέλεσμα* της πράξης· αυτό δεν αντέχει εκεί μέσα και δεν αποκτά καμιά παραμονή· αντίθετα, η αυτοσυνείδηση μόνο είναι το Αναγνωρισμένο και κερδίζει την πραγματικότητα[1].

[6]
[*Η γλώσσα της πεποίθησης*]

§ 652

Ακόμη μια φορά βλέπουμε λοιπόν τη *γλώσσα* να είναι η ύπαρξη του πνεύματος[1]. Η γλώσσα είναι η αυτοσυνείδηση που υπάρχει *για άλλους*, που είναι άμεσα *παρούσα ως τέτοια* και ως

[§ 651] 1. Το κριτήριο της ευσυνειδησίας που εμπεριέχει μια πράξη είναι αυτό δια του οποίου η τελευταία πρέπει να αναγνωρίζεται ως ηθικά ακέραιη και να μη θεωρείται μια απλή εξωτερίκευση ατομικών επιλογών. Ο ίδιος ο Εαυτός ως καθολικός είναι που εξωτερικεύεται. Επειδή όμως η ίδια η ηθική-συνείδηση αντιμετωπίζει τη δράση σαν κάτι που την υποβαθμίζει και την καταδικάζει σε μια αναιρετική της αρνητικής της ρεαλιστικότητας θετικότητα, η εξωτερικότητά της προσδιορίζεται στη λεκτική κατάφαση της πεποίθησής της, γίνεται δηλ. δια της γλώσσας.

[§ 652] 1. Δες σχετικά με τη γλώσσα το κεφάλαιο για την παιδεία § 508 κ.εξ.

αυτή [η αυτοσυνείδηση] είναι καθολική. Αυτή είναι ο αποχωρισμένος από τον εαυτό του Εαυτός, ο οποίος, ως καθαρό Εγώ = Εγώ, γίνεται αντικειμενικός στον εαυτό του και ο οποίος, μέσα σε τούτη την αντικειμενικότητα, διατηρείται ομοίως ως *αυτός* ο Εαυτός, ακριβώς όπως τούτος συνενώνεται άμεσα με τους άλλους και είναι η αυτοσυνείδησή *τους*. Ο Εαυτός αντιλαμβάνεται τον εαυτό του έτσι όπως τον αντιλαμβάνονται οι άλλοι, και το αντιλαμβάνεσθαι είναι ακριβώς η *ύπαρξη που έγινε Εαυτός*.

§ 653

Το περιεχόμενο, το οποίο απέκτησε εδώ η γλώσσα, δεν είναι πλέον ο ανεστραμμένος και αναστρέφων και κατεσχισμένος Εαυτός του κόσμου της παιδείας, αλλά το πνεύμα που επανήλθε στον εαυτό του, που είναι βέβαιο του εαυτού του και μέσα στον Εαυτό του βέβαιο της αλήθειας του ή του δικού του αναγνωρίζειν [εκείνη την αλήθεια] και το οποίο είναι ανεγνωρισμένο ως ετούτη η γνώση. Η γλώσσα του αντικειμενικού ηθικού πνεύματος ειναι ο νόμος, η απλή διαταγή και το παράπονο, το οποίο δεν είναι παρά ένα δάκρυ χυμένο πάνω στην αναγκαιότητα[1]· η υποκειμενική ηθική συνείδηση, απεναντίας, είναι ακόμα *βουβή*, εγκλεισμένη με τον εαυτό της μέσα στον εσωτερικό της κόσμο, γιατί μέσα σ' αυτήν ο Εαυτός δεν έχει ακόμα ύπαρξη, αλλά η ύπαρξη και ο *Εαυτός* βρίσκονται σε εξωτερικό αλληλοσχετισμό. Η γλώσσα όμως αναδύεται μόνο ως ο μέσος όρος αυθύπαρκτων και αναγνωρισμένων αυτοσυνειδήσεων· και ο *υπάρχων Εαυτός* είναι άμεσα καθολικό, πολυσχιδές και μέσα σε τούτη την πολλότητα απλό αναγνωρισμένο-Είναι. Το περιεχόμενο της γλώσσας της ηθικής-συνείδησης είναι ο *Εαυτός που ξέρει τον εαυτό του ως ουσία*. Μόνο αυτό εκφράζει η γλώσσα, και τούτο το εκφράζειν είναι η αληθινή πραγματικότητα του ενεργείν και το

[§ 653] 1. Αναφέρεται στον κόσμο της αρχαίας τραγωδίας.

κύρος της δράσης. Η συνείδηση εκφράζει την *πεποίθησή* της· τούτη η πεποίθηση είναι εκείνο, μέσα στο οποίο μόνο η δράση είναι καθήκον· αυτή λοιπόν *ισχύει* ως καθήκον μόνο επειδή η πεποίθηση είναι *εκφρασμένη*. Διότι η καθολική αυτοσυνείδηση είναι ελεύθερη από την *προσδιορισμένη* δράση που *απλώς είναι*. *Τούτη* [η δράση] ως *ύπαρξη* δεν έχει καμιά εγκυρότητα για την αυτοσυνείδηση· αντίθετα, αυτό που μετράει είναι η *πεποίθηση* ότι η δράση είναι καθήκον, και αυτή [τότε] είναι πραγματική μέσα στην γλώσσα. – Το να κάνουμε τη δράση πραγματικότητα δε σημαίνει εδώ να μετατοπίσουμε το περιεχόμενό της από την μορφή του *σκοπού* ή του *διεαυτό-Είναι* στη μορφή της *αφηρημένης* πραγματικότητας, αλλά από τη μορφή της άμεσης *αυτοβεβαιότητας*, η οποία ξέρει τη γνώση της ή το διεαυτό-Είναι ότι είναι η ουσία, στη μορφή της *διαβεβαίωσης* ότι η συνείδηση είναι πεπεισμένη για το καθήκον και, ως ηθική-συνείδηση, ξέρει το καθήκον *αφ' εαυτής*· τούτη η διαβεβαίωση διαβεβαιώνει δηλ. πως η συνείδηση είναι πεπεισμένη για το ότι η πεποίθησή της είναι η ουσία.

§ 654

Κατά πόσον η διαβεβαίωση ότι η ανάπτυξη δράσης από πεποίθηση του καθήκοντος είναι *αληθής*, κατά πόσον *το καθήκον* είναι *πραγματικά* αυτό που τελεί υπό εκτέλεση – αυτά τα ερωτήματα ή αμφιβολίες δεν έχουν κανένα νόημα, όταν απευθύνονται στην ηθική-συνείδηση. – Σε κείνη την ερώτηση κατά πόσον η *διαβεβαίωση* είναι *αληθής*, θα προϋπέθετε κανείς ότι η εσωτερική πρόθεση είναι διαφορετική από την προδεδηλωμένη, ότι δηλ. η βούληση του ενικού Εαυτού μπορεί να διαχωρίζεται από το καθήκον, από τη βούληση της καθολικής και καθαρής συνείδησης. Η τελευταία τούτη θα είχε την έδρα της στα λόγια, η πρώτη όμως θα ήταν αυθεντικά το αληθινό κίνητρο της δράσης. Αλλά είναι ακριβώς τούτη η διαφορά ανάμεσα στην

καθολική συνείδηση και τον ενικό Εαυτό που είναι ανηρημένη και της οποίας η αναίρεση είναι η ηθική-συνείδηση. Η άμεση γνώση του βέβαιου για τον εαυτό του Εαυτού είναι νόμος και καθήκον· η πρόθεσή του, ακριβώς επειδή αυτή είναι η πρόθεσή του, είναι το Δίκαιο· αυτό που απαιτείται έγκειται μόνο στο να ξέρει ο Εαυτός τούτο και να δηλώνει την πεποίθησή του πως η γνώση του και η βούλησή του είναι το Δίκαιο. Η έκφραση τούτης της διαβεβαίωσης αίρει καθεαυτήν τη μορφή της μερικότητάς της. Αυτή αναγνωρίζει έτσι την *αναγκαιότητα της καθολικότητας του Εαυτού*· με το να ονομάζει τον εαυτό του *ηθική-συνείδηση*, ο Εαυτός ονομάζει τον εαυτό του καθαρή γνώση του εαυτού και καθαρή αφηρημένη βούληση, δηλ. ονομάζει τον εαυτό του μια καθολική γνώση και βούληση, η οποία αναγνωρίζει τους άλλους, είναι *ίδια* μ' αυτούς – διότι αυτοί είναι τούτη ακριβώς η καθαρή γνώση του εαυτού και η καθαρή βούληση – και γι' αυτό τυγχάνει επίσης αναγνώρισης απ' αυτούς. Μέσα στη βούληση του βέβαιου για τον εαυτό του Εαυτού, μέσα στη γνώση ότι ο Εαυτός είναι η ουσία, εδράζεται η ουσία του Δικαίου. – Όποιος λοιπόν λέει ότι πράττει μ' αυτό ή με κείνο τον τρόπο κατά συνείδηση, αυτός λέει την αλήθεια, γιατί η ηθική του-συνείδηση είναι ο έχων γνώση και θέληση Εαυτός. Αλλ' αυτός πρέπει τούτο να το *λέει* ουσιαστικά, γιατί τούτος ο Εαυτός πρέπει συνάμα να είναι *καθολικός* Εαυτός. Ο Εαυτός δεν είναι καθολικός μέσα στο *περιεχόμενο* της δράσης, διότι τούτο [το περιεχόμενο], εξ αιτίας της *προσδιοριστικότητάς* του, είναι καθεαυτό αδιάφορο. Η καθολικότητα, απεναντίας, κείται μέσα στη μορφή της δράσης· τούτη η μορφή είναι λοιπόν που πρέπει να τίθεται ως πραγματική· αυτή είναι ο *Εαυτός*, ο οποίος ως τέτοιος είναι πραγματικός μέσα στη γλώσσα, ο οποίος διακηρύσσει πως ο εαυτός του είναι το αληθές και ακριβώς μέσα στη γλώσσα αναγνωρίζει όλους τους Εαυτούς και αναγνωρίζεται απ' αυτούς.

[γ]
[Η *ωραία ψυχή*[1]]

§ 655

Η ηθική-συνείδηση έτσι, μέσα στη μεγαλοπρέπεια της ανύψωσής της πάνω από τον ειδικό νόμο και κάθε περιεχόμενο του καθήκοντος, εισάγει μέσα στη γνώση της και τη βούλησή της ένα περιεχόμενο κατά το δοκούν· αυτή είναι η υποκειμενική ηθική ιδιοφυΐα, η οποία ξέρει ότι η εσωτερική φωνή της άμεσης γνώσης της είναι θεία φωνή· και εφόσον, σε τούτη τη γνώση, έχει μια εξίσου άμεση γνώση της ύπαρξης, αυτή είναι η θεϊκή δημιουργική δύναμη, η οποία έχει τη ζωτικότητα μέσα στην έννοιά της. Αυτή [η ηθική ιδιοφυΐα] είναι ομοίως η θεία λατρεία εντός του ίδιου του εαυτού, γιατί το πράττειν της είναι η επόπτευση [= ενόραση][1] της δικής της ιδιαίτερης θεότητας.

§ 656

Αυτή η μοναχική θεία λατρεία είναι ταυτόχρονα κατ' ουσίαν η θεία λατρεία μιας *κοινότητας*[1], η δε καθαρή εσωτερική *γνώση* του ίδιου του εαυτού και το αντιλαμβάνεσθαι αυτού τείνουν να γίνουν βαθμίδα της *συνείδησης*. Η εποπτεία [= ενόραση] του εαυτού της ειναι η *αντι-κειμενική* της ύπαρξη, και τούτο το αντι-κειμενικό στοιχείο έγκειται στο να αποφαίνεται

---

1. Η ωραία ή όμορφη ψυχή (schöle Seele) είναι μια άλλη μορφική .έκφραση της ηθικής-συνείδησης και δηλώνει τη μεταστροφή της τελευταίας, μέσα από την άρνηση της δράσης της, σε ένα παθητικό Εαυτό που ατενίζει τον εαυτό του ως καθαρή καθολικότητα.

[§ 655] 1. Η ενατένιση. Αυτή η ηθική μεγαλοφυΐα γίνεται τώρα ενατένιση του Εαυτού· είναι η ωραία ψυχή που βρίσκει μέσα της τη θεία φωνή.

[§ 656] 1. Η κοινότητα (Gemeinschaft) των δρώντων ηθικών-συνειδήσεων γίνεται εδώ κοινότητα (Gemeinde) θρησκευτικής αυτοπλησμονής και αυτοθαυμασμού των μελών της.

πως η γνώση και η βούλησή της είναι κάτι το *καθολικό*. Χάρη σε τούτη την απόφανση ο Εαυτός αποκτά ηθική εγκυρότητα και η δράση γίνεται ενεργά δραστική πράξη. Η πραγματικότητα και το υποστασιακό υφίστασθαι της δραστηριότητάς του είναι η καθολική αυτοσυνείδηση· η απόφανση όμως της ηθικής-συνείδησης θέτει τη βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού της ως καθαρό και επομένως ως καθολικό Εαυτό· οι άλλοι αφήνουν τη δράση να ισχύει εξ αιτίας αυτού που λέγεται, μέσα στο οποίο ο Εαυτός είναι εκφρασμένος και αναγνωρισμένος ως ουσία. Το πνεύμα και η υπόσταση της σύνδεσής τους είναι κατά ταύτα η αμοιβαία διαβεβαίωση της ευσυνειδησίας τους, των καλών προθέσεων· η ευφροσύνη για τούτη την αμοιβαία καθαρότητα και το αναδρόσισμα μέσα στη λαμπρότητα της γνώσης και της απόφανσης, της φροντίδας και της συντήρησης μιας τέτοιας εξοχότητας. – Εφόσον ετούτη η ηθική-συνείδηση διακρίνει ακόμη την *αφηρημένη* της συνείδηση από την *αυτοσυνείδησή* της, αυτή έχει μόνο μια *κρύφια* ζωή στο Θεό· βέβαια, αυτός είναι *άμεσα* παρών στο πνεύμα της και την καρδιά της, στον Εαυτό της· αλλά το αποκεκαλυμμένο, η πραγματική της συνείδηση και η διαμεσολαβητική κίνηση της ίδιας είναι γι' αυτήν ένα άλλο από εκείνο το κρύφιο Εσωτερικό και την αμεσότητα της παρουσίας της ουσίας. Μόνο μέσα στην τελείωση της ηθικής-συνείδησης αίρεται η διαφορά ανάμεσα στην αφηρημένη της συνείδηση και την αυτοσυνείδησή της. Αυτή ξέρει ότι η *αφηρημένη* συνείδηση είναι ακριβώς *ετούτος ο Εαυτός*, ετούτο το βέβαιο για τον εαυτό του διεαυτό-Είναι· ξέρει ότι μέσα στην *αμεσότητα* της *αναφοράς* του Εαυτού στο καθεαυτό – το οποίο, τεθειμένο εκτός του Εαυτού, είναι η αφηρημένη ουσία και εκείνο που είναι κρυμμένο απ' αυτόν – η *διαφορετικότητα* των όρων είναι ακριβώς *ανηρημένη*. Διότι εκείνη η αναφορά είναι μια *διαμεσολαβητική* τοιαύτη, στα πλαίσια της οποίας οι αναφερόμενοι όροι δεν είναι ένα και το αυτό πράγμα, αλλά ο ένας είναι για τον άλλο ένα *Άλλο* και μόνο μέσα σε ένα τρίτο όρο είναι ταυτόσημοι. Η *άμεση* αναφορά

όμως δε σημαίνει στην πράξη τίποτε άλλο παρά την ενότητα. Η συνείδηση, υψωμένη πάνω από την ασκεψία η οποία θεωρεί αυτές τις διαφορές – που δεν είναι διαφορές – ότι είναι ακόμη διαφορές, ξέρει πως η αμεσότητα της παρουσίας της ουσίας μέσα σ' αυτή είναι η ενόητα της ουσίας και του Εαυτού της· ξέρει επομένως ότι ο Εαυτός της είναι το ζωντανό καθεαυτό και ότι αυτή η γνώση της είναι η θρησκεία· ως γνώση που είναι αντικείμενο της εποπτείας ή που έχει εξωτερική ύπαρξη αυτή η θρησκεία είναι ο λόγος που κάνει η κοινότητα για τον πνεύμα της.

§ 657

Βλέπουμε λοιπόν εδώ την αυτοσυνείδηση να έχει επανέλθει μέσα στο πιο βαθύ εσωτερικό της Είναι – για το οποίο κάθε εξωτερικότητα ως τέτοια εξαφανίζεται –, μέσα στην εποπτεία [= ενόραση] του Εγώ = Εγώ, όπου τούτο το Εγώ είναι η κάθε ουσιότητα και ύπαρξη. Αυτή βυθίζεται μέσα σε τούτη την έννοια του ίδιου του εαυτού της, γιατί είναι εξωθημένη στα όρια των άκρων της, και μάλιστα κατά τρόπο που οι διαφοροποιημένες βαθμίδες, δια των οποίων αυτή είναι ρεαλιστικά υπαρκτή ή είναι ακόμα *συνείδηση*, δεν είναι μόνο για μας ετούτα τα καθαρά άκρα· απὲναντίας, ό,τι είναι η αυτοσυνείδηση για τον εαυτό της, ό,τι είναι γι' αυτήν *καθεαυτό* και ό,τι είναι γι' αυτήν *ύπαρξη*, εξανεμίζεται σε αφαιρέσεις, οι οποίες δεν έχουν καμιά σταθερή βάση, καμιά υπόσταση πλέον γι' αυτή τούτη τη συνείδηση· και καθετί, που ως τώρα ήταν για τη συνείδηση ουσία, έχει επανακάμψει σε τούτες τις αφαιρέσεις. – Αποκαθαρμένη μέχρι το σημείο να έχει φτάσει σε τούτη την καθαρότητα, η συνείδηση είναι [= υπάρχει] στην πιο ενδεή μορφή της· και η ένδεια, που αποτελεί τη μοναδική της κτήση, είναι η ίδια μια κίνηση εξαφάνισης· αυτή η απόλυτη *βεβαιότητα*, μέσα στην οποία η υπόσταση έχει αποσυντεθεί, είναι η απόλυτη *αναλήθεια*,

η οποία καταρρέει εσωτερικά· είναι η απόλυτη *αυτοσυνείδηση*, μέσα στην οποία καταβυθίζεται η *συνείδηση*.

§ 658

Εάν σκεφτούμε τούτη την καταβύθιση της συνείδησης στο εσωτερικό του ίδιου του εαυτού της, βλέπουμε ότι η *καθεαυτήν-ούσα υπόσταση* είναι για τη συνείδηση η *γνώση* ως η γνώση *της*. Ως συνείδηση αυτή είναι διηρημένη στην αντίθεση του εαυτού της και του αντικειμένου, το οποίο για τη συνείδηση είναι η ουσία· αλλά τούτο το αντικείμενο είναι ακριβώς εκείνο που συνιστά το τελείως διάφανο, είναι ο *Εαυτός της*, και η συνείδησή της είναι η γνώση του εαυτού. Κάθε ζωή και κάθε πνευματική ουσιότητα έχει επανέλθει μέσα σε τούτο τον Εαυτό και έχει χάσει τη διαφορετικότητά του από το ίδιο το Εγώ. Οι βαθμίδες της συνείδησης είναι κατά ταύτα ετούτες οι ακραίες αφαιρέσεις, εκ των οποίων καμιά δεν έχει διάρκεια, αλλά χάνεται μέσα στην άλλη και την παράγει. Πρόκειται για την εναλλαγή της δυστυχούς συνείδησης με τον εαυτό της, η οποία [εναλλαγή] όμως τώρα λαβαίνει χώρα για τη συνείδηση εντός του ίδιου του εαυτού της και έχει συνείδηση ότι είναι η έννοια του Λόγου, τη στιγμή που η δυστυχής συνείδηση είναι τούτη η έννοια μόνο *καθεαυτήν [= δυνάμει]*. Η απόλυτη βεβαιότητα του εαυτού βρίσκει λοιπόν τον εαυτό της ως συνείδηση να μεταλλάσσεται άμεσα σε ένα φθίνοντα ήχο, σε αντι-κειμενικότητα του διεαυτό-Είναι της· αλλά ο έτσι δημιουργημένος κόσμος είναι η *ομιλία* της, την οποία αυτή [η συνείδηση] ομοίως άμεσα έχει ακούσει και της οποίας η ηχώ μόνο επιστρέφει σ' αυτήν. Αυτή η επιστροφή δεν έχει, συνεπώς, τη σημασία ότι ο Εαυτός είναι μέσα στην ομιλία *καθεαυτόν* και *διεαυτόν*· διότι η ουσία δεν είναι για τη συνείδηση ένα *καθεαυτό*, αλλά ο ίδιος ο εαυτός της· εξίσου λίγο έχει η συνείδηση *εξωτερική ύπαρξη*, διότι το αντικειμενικό στοιχείο δε φτάνει να είναι ένα αρνητικό τού πραγ-

ματικού Εαυτού, έτσι όπως ετούτος ο Εαυτός δεν [έρχεται[1]] σε πραγματική ύπαρξη. Του λείπει η δύναμη να εξωτερικεύεται [= αποξενώνεται], η δύναμη να γίνεται πράγμα και να υπομένει το Είναι. Η συνείδηση ζει μέσα στην αγωνία μήπως κηλιδώσει τη λαμπρότητα της εσωτερικότητάς της μέσω της δράσης και της εξωτερικής ύπαρξης· και για να διαφυλάξει την καθαρότητα της καρδιάς της αποφεύγει την επαφή με την πραγματικότητα και εμμένει σε μια πεισματική αδυναμία να απαρνιέται τον Εαυτό που έχει περιαχθεί στον έσχατο βαθμό αφαίρεσης, να δίδει στον εαυτό της μια υποστασιακότητα ή να μετασχηματίζει τη νόησή της σε Είναι και να εναποθέτει τις ελπίδες της στην απόλυτη διαφορά. Το άδειο αντικείμενο, το οποίο η συνείδηση παράγει για τον εαυτό της, τώρα λοιπόν το γεμίζει με τη συνείδηση της κενότητας. Η δραστηριότητά της είναι η λαχτάρα, η οποία απλώς χάνει τον εαυτό της με το να γίνεται αντικείμενο χωρίς ουσία, και πάνω από τούτη την απώλεια πέφτοντας πίσω στον εαυτό της βρίσκεται μόνο ως απολεσθείσα· – μέσα σε τούτη τη διάφανη καθαρότητα των βαθμίδων της [η συνείδηση γίνεται] μια δυστυχής *ωραία ψυχή*, όπως αποκαλείται, παύει να φωτίζει μέσα της, και σβήνει σαν μια άμορφη άχνη που διαλύεται στον αέρα.

[§ 658] 1. [kommt]: Προστίθεται από τον Hoffmeister.

[III.]
[ΤΟ ΚΑΚΟ ΚΑΙ Η ΣΥΓΓΝΩΜΗ ΤΟΥ]

§ 659

Αλλά αυτή η σιωπηλή συγχώνευση των ασύστατων ουσιοτήτων της εξανεμισμένης ζωής πρέπει ακόμη να λαμβάνεται μέσα στην άλλη σημασία της *πραγματικότητας* της ηθικής-συνείδησης και μέσα στην *εκδήλωση* της κίνησής της: η ηθική-συνείδηση πρέπει να εξετάζεται μέσα στη δράση. – Το *αντι-κειμενικό* στοιχείο μέσα σε τούτη τη συνείδηση έχει ορισθεί πιο πάνω ως καθολική συνείδηση· η έχουσα γνώση του εαυτού γνώση είναι, καθόσον *αυτός* ο μερικός Εαυτός, διαφοροποιημένη από[1] άλλους Εαυτούς· η γλώσσα, μέσα στην οποία όλοι αναγνωρίζονται αμοιβαία ως δρώντας ευσυνείδητα, αυτή η καθολική ισότητα [= ταυτότητα], αποσυντίθεται στην ανισότητα [= μηταυτότητα] του ενικού διεαυτό-Είναι· κάθε συνείδηση είναι ομοίως απόλυτα ανασκοπημένη εντός εαυτού έξω από την καθολικότητά της. Το αποτέλεσμα τότε είναι να προβάλλει κατ' αναγκαιότητα η αντίθεση της ενικότητας προς άλλα ενικά άτομα και προς το καθολικό· και είναι τούτη η σχέση και η κίνησή της που πρέπει [τώρα] να εξετάσουμε. – Μ' άλλα λόγια, τούτη η καθολικότητα και το καθήκον έχουν τη διαμετρικά αντί-θετη σημασία της προσδιορισμένης *ενικότητας* που είναι αποκομμένη από το καθολικό και για την οποία το καθαρό καθήκον είναι μόνο η στην *επιφάνεια* εμφανιζόμενη και προς τα έξω στραμμένη καθολικότητα· το καθήκον ενυπάρχει μόνο στα λόγια και ισχύει ως ένα[2] Είναι για άλλο. Η ηθική-συνείδηση, που αρχικά είναι μόνο *αρνητικά* στραμμένη προς το καθήκον, [εννοημένο] ως *αυτό το δεδομένο ειδικό* καθήκον, ξέρει τον εαυτό

[§ 659] 1. Von: Η β' και γ' έκδοση γράφει: vom.
2. Ein: Λείπει από τη β' και γ' έκδοση.

της ότι είναι ελεύθερος από τούτο· αλλά με το να γεμίζει το κενό καθήκον με ένα *καθορισμένο* περιεχόμενο, [αντλημένο] *από τον εαυτό της*, αυτή έχει τη θετική συνείδηση πως είναι η ίδια που, ως *αυτός* ο μερικός Εαυτός, προσπορίζει στον εαυτό της το περιεχόμενο· ο καθαρός της Εαυτός, ως κενή γνώση, είναι εκείνο που στερείται περιεχομένου και προσδιορισμού. Το περιεχόμενο, που δίνει η ηθική-συνείδηση σε κείνη τη γνώση, είναι ειλημμένο από τον Εαυτό της *ως αυτόν* τον προσδιορισμένο Εαυτό, από τον εαυτό της ως φυσική ατομικότητα· και κατά το ομιλείν περί της ευσυνειδησίας της δράσης της αυτή μπορεί κάλλιστα να έχει σαφή αντίληψη του καθαρού της Εαυτού· αλλά μέσα στο *σκοπό* της δράσης της, [εννοημένον] ως πραγματικό περιεχόμενο, αυτή αποκτά σαφή αντίληψη του εαυτού της ως αυτού του μερικού ενικού ατόμου, και έχει συνείδηση της αντίθεσης ανάμεσα σε ό,τι αυτή [η συνείδηση] είναι για τον εαυτό της και σε ό,τι είναι για άλλους, της αντίθεσης της καθολικότητας ή του καθήκοντος και της ανασκοπικότητάς της έξω από τούτη την καθολικότητα [ή το καθήκον].

[α]
[Η διαμάχη της ευσυνειδησίας και της υποκρισίας]

§ 660

Εάν λοιπόν η αντίθεση, μέσα στην οποία εισδύει η ηθική-συνείδηση, καθόσον *δρώσα* [συνείδηση], εκφράζεται μέσα στο εσωτερικό της Είναι, τότε αυτή είναι συγχρόνως η ανισότητα προς τα έξω μέσα στο στοιχείο της ύπαρξης, η ανισότητα της μερικής της ενικότητας με ένα άλλο ενικό άτομο. – Η μερικότητά της συνίσταται στο γεγονός ότι αμφότερες οι βαθμίδες που συγκροτούν τη συνείδησή της, ο Εαυτός και το καθεαυτό, θεωρούνται ότι έχουν *άνιση αξία* μέσα σ' αυτήν και μάλιστα ότι

είναι έτσι προσδιορισμένες που η αυτο-βεβαιότητα είναι η ουσία σε σχέση με το *καθεαυτό* ή το *καθολικό*, το οποίο μετράει μόνο ως μια βαθμίδα. Σε τούτο τον εσωτερικό προσδιορισμό λοιπόν αντίκειται το στοιχείο της ύπαρξης ή η καθολική συνείδηση, για την οποία η ουσία είναι μάλλον η καθολικότητα, το καθήκον, ενώ η ενικότητα, η οποία είναι διεαυτήν σε αντίθεση προς την καθολικότητα, λογίζεται μόνο ως ανηρημένη βαθμίδα. Για τούτη την καθολική συνείδηση που είναι προσκολλημένη σταθερά στο καθήκον, η πρώτη συνείδηση ισχύει ως *το κακό*, επειδή αυτή είναι η ανισότητα [= μη-ταυτότητα] ανάμεσα στο *εντός εαυτού-Είναι* της και στο καθολικό· και εάν συγχρόνως αυτή η πρώτη συνείδηση εκφράζει τη δραστηριότητά της ως ισότητα [= ταυτότητα] με τον εαυτό της, ως καθήκον και ευσυνειδησία, η καθολική συνείδηση τη θεωρεί ως *υποκρισία*[1].

§ 661

Η *κίνηση* αυτής της αντίθεσης είναι πρωτίστως η μορφική δημιουργία της ισότητας [= ταυτότητας] ανάμεσα σ' εκείνο που είναι το κακό στο εσωτερικό του εαυτού του και σ' εκείνο που αυτό εκφράζει. Πρέπει να γίνει φανερό ότι αυτό είναι κακό και πως έτσι η ύπαρξή του [είναι[1]] ίδια με την ουσία του· η *υποκρισία* πρέπει να *αποκαλύπτεται*. – Αυτή η επιστροφή της ανισότητας – που είναι παρούσα μέσα στην υποκρισία – στην ισότητα δεν είναι ακόμα πραγματοποιημένη, επειδή η υποκρισία, όπως συνήθως λένε, αποδεικνύει το σεβασμό της για το κα-

---

[§ 660] 1. Ακόμη μια φορά εμφανίζεται η αντίθεση καθολικότητας και ενικότητας: Η ηθική-συνείδηση που εμμένει στην αυτοβεβαιότητά της και ηθικολογεί από τη σκοπιά του ενικού Είναι είναι ο Εαυτός που αντιτίθεται στο Καθεαυτό της συνείδησης τούτης ή στην καθολική συνείδηση που ηθικολογεί από τη σκοπιά του καθολικού και για την οποία η ενική συνείδηση, επειδή απομονώνεται από το καθολικό, είναι κακή και υποκριτική.

[§ 661] 1. [ist]: Προστίθεται από τον Hoffmeister.

θήκον και την αρετή, με το να δανείζεται τη *φαινομενική όψη* αυτών και να την χρησιμοποιεί ως προσωπείο για να κρύβεται από τη δική της συνείδηση όχι λιγότερο απ' ό,τι από την αλλότρια συνείδηση· μια αναγνώριση καθεαυτήν της αντί-θεσης, μέσα στην οποία [αναγνώριση] θα περιέχονταν η ισότητα [= ταυτότητα] και η συνταύτιση. – Αλλά συνάμα η υποκρισία τοποθετείται όχι λιγότερο έξω από τούτη την λεκτική αναγνώριση και είναι ανασκοπημένη εντός εαυτού· και το γεγονός ότι αυτή χρησιμοποιεί αυτό που είναι καθεαυτό μόνο ως ένα *Είναι για άλλο* εμπεριέχει μάλλον τη δική της περιφρόνηση προς εκείνο το καθεαυτό και την έκθεση σε όλους της δικής της έλλειψης ουσίας. Διότι ό,τι μπορεί να χρησιμοποιείται ως εξωτερικό όργανο δείχνεται ως ένα πράγμα, το οποίο δεν έχει κανένα ιδιαίτερο βάρος.

§ 662

Αυτή επίσης η ισότητα [= ταυτότητα] δε γίνεται πραγματώσιμη ούτε με την μονόπλευρη εμμονή της κακής συνείδησης στον εαυτό της ούτε με την κρίση του καθολικού[1]. – Εάν αυτή η κακή συνείδηση αποκηρύσσει τον εαυτό της απέναντι στη συνείδηση του καθήκοντος και υποστηρίζει πως ό,τι τούτη-εδώ ομολογεί ως κακότητα, ως απόλυτη ανισότητα με το καθολικό, είναι μια δράση εναρμονισμένη με τον εσωτερικό νόμο και την ηθική-συνείδηση, τότε αυτή η μονόπλευρη διαβεβαίωση της ισότητας ενέχει την ανισότητα εκείνης της συνείδησης με το Άλλο, επειδή τούτο το Άλλο δεν την πιστεύει και δεν την αναγνωρίζει. – Ή ακόμη, επειδή η μονόπλευρη εμμονή στο ένα

[§ 662] 1. Αμφότερες οι συνειδήσεις – ενική ή κακή, αμαρτωλή συνείδηση και καθολική ή κρίνουσα συνείδηση – είναι μονόπλευρες, αφού δεν ενεργούν σύμφωνα με την υποκειμενική ηθικότητα στην καθολικότητά της. Η μεν καθολική, αντί να ενεργεί, κρίνει, η δε άλλη συμπεριφέρεται με βάση μια δική της ηθική.

άκρο αυτοδιαλύεται, το κακό, τότε, θα παραδεχόταν πράγματι πως είναι κακό, αλλά έτσι θα αναιρούνταν *άμεσα* και δεν θα ήταν υποκρισία ούτε θα αποκαλυπτόταν ως τέτοια. Το κακό παραδέχεται ότι είναι κακό με το να ισχυρίζεται ότι αυτό, σε αντίθεση με το αναγνωρισμένο καθολικό, ενεργεί σύμφωνα με τον εσωτερικό *του* νόμο και την ηθική *του*-συνείδηση. Διότι, εάν αυτός ο νόμος και η ηθική-συνείδηση δεν ήταν ο νόμος της *ενικότητάς* του και της *αυθαιρεσίας του*, τότε αυτός δεν θα ήταν κάτι το εσωτερικό, το ιδιαίτερο, αλλά το καθολικά αναγνωρισμένο. Συνεπώς, εάν κανείς λέγει ότι αυτός μεταχειρίζεται τους άλλους σύμφωνα με το *δικό* του νόμο και τη *δική* του ηθική-συνείδηση, στην πράξη λέγει ότι τους κακομεταχειρίζεται. Αλλά η *πραγματική* ηθική-συνείδηση δεν είναι τούτη η εμμονή στη γνώση και στη βούληση, η οποία αντι-τίθεται στο καθολικό· αντιθέτως, το καθολικό είναι το στοιχείο της *ύπαρξής* της, και η γλώσσα της εκφράζει τη δραστηριότητά της ως το *αναγνωρισμένο* καθήκον.

§ 663

Ακριβώς τόσο λίγο είναι αποκάλυψη και κατάργηση της υποκρισίας η εμμονή της καθολικής συνείδησης στην κρίση της. – Όταν η καθολική συνείδηση καταγγέλλει την υποκρισία ως κακή, πρόστυχη κ.λπ., αυτή επικαλείται το νόμο *της* σε μια τέτοια κρίση, όπως η *κακή* συνείδηση επικαλείται τον *δικό της*. Γιατί η πρώτη εμφανίζεται σε αντίθεση με την τελευταία και συνεπώς παρουσιάζεται ως ένας μερικός νόμος. Τούτος ο νόμος λοιπόν δεν υπερέχει σε τίποτα του άλλου, αλλά μάλλον τον νομιμοποιεί· και αυτός ο ζήλος πράττει ακριβώς το αντίθετο από εκείνο που νομίζει ότι πράττει – δηλ. ο ζήλος δείχνει ότι αυτό που αποκαλεί αληθινό καθήκον και το οποίο οφείλει να είναι *καθολικά* αναγνωρισμένο είναι κάτι το *μη-αναγνωρισμένο*· έτσι παραχωρεί στον άλλον το ίδιο δικαίωμα του διεαυτό-Είναι.

[6]
[*Η υποκειμενική ηθική κρίση*]

§ 664

Αλλά τούτη η κρίση έχει συνάμα μια άλλη πλευρά, σύμφωνα με την οποία αυτή γίνεται ο προάγγελος της διάλυσης τής εν λόγω αντίθεσης. – Η συνείδηση *του καθολικού* δεν συμπεριφέρεται ως *πραγματική* και *δρώσα* στη σχέση της με την πρώτη συνείδηση – γιατί τούτη-εδώ είναι μάλλον η πραγματική – αλλά, αντί-θετη προς αυτή, συμπεριφέρεται ως εκείνη, η οποία δεν είναι μπλεγμένη στην αντίθεση της ενικότητας και της καθολικότητας· μια αντίθεση η οποία λαβαίνει χώρα μέσα στη δράση. Αυτή παραμένει μέσα στην καθολικότητα της *σκέψης*, συμπεριφέρεται ως συνείδηση που έχει *νοητική σύλληψη* και η πρώτη της πράξη είναι μόνο η κρίση. – Μέσω τούτης της κρίσης αυτή τοποθετείται τώρα, όπως παρατηρήσαμε ήδη, *δίπλα* στην πρώτη συνείδηση, και *χάρη σε τούτη την ομοιότητα* η συνείδηση τούτη φτάνει στην εποπτεία του εαυτού της μέσα σ' αυτήν την άλλη συνείδηση. Διότι η συνείδηση του καθήκοντος συμπεριφέρεται ως συνείδηση της *νοητικής σύλληψης*, δηλ. *παθητικά*· έτσι όμως αυτή είναι σε αντίφαση με τον εαυτό της, [εννοημένον] ως την απόλυτη βούληση του καθήκοντος, με τον εαυτό της ως μια συνείδηση της οποίας το προσδιορίζειν προκύπτει μόνο από τον ίδιο τον εαυτό της. Αυτή είναι καλά διαφυλαγμένη μέσα στην καθαρότητα, γιατί *δεν αναπτύσσει δράση*· αυτή είναι η υποκρισία, η οποία θέλει η κρίση να λαμβάνεται ως *πραγματικό* ενέργημα και, αντί να αποδεικνύει την τιμιότητα μέσω της δράσης, την αποδεικνύει με το να εκφράζει έξοχες διαθέσεις. Η συνείδηση του καθήκοντος λοιπόν έχει εντελώς την ίδια φύση με εκείνη τη συνείδηση, η οποία κατηγορείται ότι κάνει το καθήκον να είναι μόνο ζήτημα

λέξεων. Σε αμφότερες, η πλευρά της πραγματικότητας είναι ομοίως διαφορετική από το λόγο: στη μία μέσω του *ιδιοτελούς σκοπού* της δράσης, στην άλλη μέσω της *έλλειψης της δράσης* εν γένει, η αναγκαιότητα της οποίας κείται μέσα στο ομιλείν περί του ίδιου του καθήκοντος, διότι το καθήκον χωρίς πράξη δεν έχει καμιά απολύτως σημασία.

§ 665

Αλλά το κρίνειν πρέπει επίσης να θεωρείται ως θετική πράξη της σκέψης· αυτό [το κρίνειν] έχει ένα θετικό περιεχόμενο. Μέσω τούτης της πλευράς, η αντίφαση, η οποία είναι παρούσα μέσα στη συλλαμβάνουσα συνείδηση και η ισότητά [= ταυτότητά] της με την πρώτη συνείδηση γίνονται ακόμα πιο ολοκληρωμένες. – Η δρώσα συνείδηση εκφράζει τούτη την καθορισμένη της δραστηριότητα ως καθήκον, και η κρίνουσα συνείδηση δε μπορεί να της το αρνηθεί· γιατί το ίδιο το καθήκον είναι η μορφή που στερείται περιεχομένου, [αλλά] είναι ικανή παντός περιεχομένου. Μ' άλλα λόγια, η συγκεκριμένη δράση, η οποία μέσα στην πολυμέρειά της είναι διαφορετική στη δική της σφαίρα, ενέχει την καθολική πλευρά – εκείνη που λαμβάνεται ως καθήκον – εξίσου καλά όσο την μερική, η οποία αναλογεί στο άτομο και αποτελεί το ενδιαφέρον του. Η κρίνουσα συνείδηση έτσι δε στέκεται σε εκείνη την πλευρά του καθήκοντος και στη γνώση την οποία έχει για το καθήκον εκείνος που δρα, ότι δηλ. αυτό είναι το καθήκον του, οι όροι και η κατάσταση της πραγματικότητάς του. Απεναντίας, αυτή εμμένει στην άλλη πλευρά, περισπά τη δράση προς το Εσωτερικό και την εξηγεί ως αποτέλεσμα μιας *πρόθεσης*, που είναι διαφορετική από την ίδια τη δράση, και ιδιοτελών *κινήτρων*. Όπως κάθε δράση μπορεί κανείς να την βλέπει από τη σκοπιά της εναρμόνισης προς το καθήκον, ομοίως [αυτή είναι δεκτική] μιας άλλης θεώρησης από τη σκοπιά της *μερικότητας* [του

δρώντος]· διότι, ως δράση, αυτή είναι η πραγματικότητα του ατόμου. – Τούτο το κρίνειν θέτει λοιπόν τη δράση εκτός εξωτερικής ύπαρξης και την αντανακλά μέσα στο Εσωτερικό ή στη μορφή της ιδιαίτερης μερικότητας. – Εάν αυτή η δράση περιβάλλεται από δόξα, τότε ξέρει ότι το Εσωτερικό είναι η *αναζήτηση* της δόξας· – εάν αυτή είναι σύμμετρη προς την κατάσταση του ατόμου εν γένει, χωρίς να την υπερβαίνει, και είναι έτσι καμωμένη που η ατομικότητα δεν επωμίζεται αυτή την κατάσταση ως ένα εξωτερικό γνώρισμα, αλλά γεμίζει τούτη την καθολικότητα με τον ίδιο τον εαυτό της, και ακριβώς έτσι δείχνει να είναι ικανή για ένα ανώτερο στάδιο, τότε η κρίση ξέρει πως το Εσωτερικό της δράσης είναι φιλοδοξία κ.λπ. Εάν, κατά τη δράση γενικά, το άτομο που δρα φτάνει στην εποπτεία του *εαυτού του* μέσα στην αντι-κειμενικότητα ή στο αυτο-συναίσθημα μέσα στην ύπαρξή του και κατά συνέπεια στην απόλαυση, η κρίση τότε ξέρει ότι το Εσωτερικό είναι παρώθηση για εξασφάλιση προσωπικής ευτυχίας, ακόμη και αν η ευτυχία τούτη συνίστατο μόνο στην εσωτερική ηθική ματαιοδοξία, μόνο στην απόλαυση εκ μέρους της συνείδησης της εξοχότητάς της και στην πρόγευση της ελπίδας για μια μελλοντική ευτυχία. – Καμιά δράση δε μπορεί να αποφύγει μια τέτοια κρίση, γιατί το καθήκον για το καθήκον, αυτός ο καθαρός σκοπός, είναι το μη-πραγματικό· αυτός [ο σκοπός] έχει την πραγματικότητά του μέσα στη δραστηριότητα της ατομικότητας και η δράση έχει έτσι την πλευρά της μερικότητας σ' αυτήν. – Δεν υπάρχει κανένας ήρωας για τον καμαριέρη του· όχι βέβαια, επειδή ο ήρωας δεν είναι ένας ήρωας, αλλά επειδή ο καμαριέρης – είναι ο καμαριέρης, με τον οποίο ο ήρωας δεν έχει δοσοληψίες ως ήρωας, αλλά ως ένας άνθρωπος που τρώει, πίνει και ντύνεται, εν γένει ως ένας άνθρωπος μέσα στην ενικότητα της ανάγκης και της παράστασης. Έτσι δεν υπάρχει για την κριτική αποτίμηση καμιά δράση, στα πλαίσια της οποίας αυτή δεν θα μπορούσε να αντιθέτει στην καθολική πλευρά της δράσης την

πλευρά της ενικότητας της ατομικότητας και απέναντι σ' αυτόν που δρα να παίζει το ρόλο του καμαριέρη της υποκειμενικής ηθικότητας[1].

§ 666

Η συνείδηση που κρίνει είναι λοιπόν η ίδια μια *χυδαία* συνείδηση, επειδή αυτή διαιρεί τη δράση, προκαλώντας και παγιώνοντας την ανισότητα της τελευταίας με τον εαυτό της. Επί πλέον αυτή [η συνείδηση] είναι *υποκρισία*, επειδή θεωρεί ένα τέτοιο κρίνειν όχι ως ένα *άλλο τρόπο* τού να είναι κακή, αλλά ως την *ορθή συνείδηση* της δράσης, επειδή μέσα σ' αυτή τη μη-πραγματικότητά της και τη ματαιότητα της καλής και καλύτερης γνώσης αυτή τοποθετείται πάνω από τις πράξεις που η ίδια υποτιμά και θέλει τα χωρίς πρακτικό αντίκρισμα λόγια της να λαμβάνονται ως μια ανώτερη *πραγματικότητα*. – Θέτοντας λοιπόν κατ' αυτό τον τρόπο τον εαυτό της στο ίδιο επίπεδο με τη δρώσα συνείδηση που κρίνεται απ' αυτήν, η κρίνουσα συνείδηση αναγνωρίζεται από την τελευταία ως ταυτόσημη με τούτη. Ετούτη-δω δε βρίσκει μόνο τον εαυτό της να συλλαμβάνεται από την άλλη συνείδηση ως κάτι αλλότριο και άνισο με αυτήν, αλλά βρίσκει μάλλον την άλλη συνείδηση, με βάση την ιδιαίτερή της σύσταση, να είναι ίδια μ' αυτήν. Εποπτεύοντας τούτη την ισότητα και *εκφράζοντάς* την, αυτή το *ομολογεί* απροκάλυπτα στην άλλη και περιμένει ομοίως πως η άλλη, έχοντας τοποθετήσει στην πράξη τον εαυτό της στο ίδιο επίπεδο με αυτή, θα πει επίσης το *λόγο* της, θα εκφράσει μέσα σ' αυτό

[§ 665] 1. Η κριτική συνείδηση δεν αφήνει καμιά πράξη και δράση να διαφύγει της κρίσης της, γιατί όλες θεωρούνται έργο μιας μόνο ατομικότητας που διέπεται από προσωπικά κίνητρα και ως τέτοιες συνιστούν κάτι το μερικό. Η λογική που της επιτρέπει να προβάλλει τη δική της απραξία ως πρότυπο υποκειμενικής ηθικότητας, απορρίπτοντας τη δράση των άλλων, είναι η απλή τυπική λογική του καμαριέρη.

το λόγο την ισότητά [= ταυτότητά] της με εκείνη και θα έλθει σε πραγματική ύπαρξη η αμοιβαία αναγνώριση. Η ομολογία της δεν είναι μείωση, ταπείνωση, εξευτελισμός σε σχέση με το άλλο· διότι αυτή η έκφραση δεν είναι η μονόπλευρη έκφραση, που θα εγκαθιστούσε την *ανισότητα* της συνείδησης με το άλλο· αντίθετα, η τελευταία τούτη εκφράζεται μόνο λόγω της εποπτείας της *ισότητάς [= ταυτότητάς]* της με το άλλο· από την πλευρά της, αυτή εκφράζει την *ταυτότητά της* μέσα στην ομολογία της και την εκφράζει, επειδή η γλώσσα είναι η *ύπαρξη* του πνεύματος ως άμεσου Εαυτού· αυτή [η συνείδηση] λοιπόν περιμένει πως το άλλο θα καταθέσει τη δική του συνεισφορά σ' αυτή την ύπαρξη.

§ 667

Αλλά η ομολογία του κακού: «*Εγώ είμαι έτσι*» δεν ακολουθείται από μια ομολογία του ίδιου τύπου. Αυτό δεν ήταν εκείνο που νόμιζε η κρίνουσα συνείδηση· εντελώς το αντίθετο. Αυτή απωθεί από τον εαυτό της τούτη την κοινότητα[1] και είναι η σκληρή καρδιά, η οποία είναι για τον εαυτό της και απορρίπτει κάθε συνοχή με το άλλο. – Ως εκ τούτου η σκηνή αντιστρέφεται. Η συνείδηση που έκανε την ομολογία βλέπει τον εαυτό της απωθημένο και το άλλο να είναι μέσα στην αδικία· το άλλο, που αρνείται την έξοδο της εσωτερικής του ζωής στην εξωτερική ύπαρξη της ομιλίας και το οποίο στο κακό αντιτάσσει την ομορφιά της δικής του ψυχής, ενώ στην ομολογία τον σκληροτράχηλο χαρακτήρα που μένει ίσος με τον εαυτό του, τη βουβή διατήρηση του εαυτού του και την άρνηση να απορρίπτει τον εαυτό του για έναν άλλο. Εδώ είναι εκφρασμένη η υπέρτατη εξέγερση του βέβαιου για τον εαυτό του πνεύματος· διότι τούτο έχει την εποπτεία του εαυτού του ως αυτής της *απλής γνώσης*

[§ 667] 1. Δηλ. την επικοινωνία (Gemeinschaft) με τους άλλους.

του Εαυτού μέσα στο Άλλο, και μάλιστα με τέτοιο τρόπο που και το εξωτερικό σχήμα αυτού του Άλλου να μην είναι, όπως ήταν μέσα στον πλούτο, αυτό που δεν έχει ουσία, να μην είναι ένα πράγμα· αντίθετα, εκείνο που αντιτάσσεται σε τούτο το πνεύμα είναι η σκέψη, η ίδια η γνώση, ετούτη η απόλυτα ρευστή συνέχεια της καθαρής *γνώσης*, η οποία αρνείται να εγκαθιδρύσει την επικοινωνία της με αυτό, – με αυτό το οποίο στην ομολογία του ήδη απαρνήθηκε το *αποχωρισμένο διεαυτό-Είναι*, και έθεσε τον εαυτό του ως ανηρημένη μερικότητα και συνακόλουθα ως τη συνέχεια με το άλλο, ως καθολικό. Το Άλλο όμως διατηρεί *σ' αυτό το ίδιο* και για τον εαυτό του το μη-επικοινωνιακό διεαυτό-Είναι του· και απέναντι στο άτομο, που εξομολογείται, αυτό διατηρεί το ίδιο ακριβώς μη-επικοινωνιακό διεαυτό-Είναι, το οποίο όμως εκείνο το άτομο έχει ήδη απορρίψει. Η κρίνουσα συνείδηση αποκαλύπτεται έτσι ως η εγκαταλειμμένη από το πνεύμα και απαρνούμενη το πνεύμα συνείδηση· διότι αυτή δεν διαγιγνώσκει ότι το πνεύμα, μέσα στην απόλυτη βεβαιότητα του εαυτού του, [είναι[2]] κύριος κάθε πράξης και πραγματικότητας, και μπορεί να τις απορρίπτει και να κάνει ως εάν αυτές να μην έχουν λάβει χώρα. Σύγχρονα αυτή δεν αναγνωρίζει την αντίφαση, στην οποία πέφτει, όταν δεν επιτρέπει η απόρριψη, που ισχύει στα *λόγια*, να ισχύει ως μια αυθεντική απόρριψη, τη στιγμή που η ίδια έχει τη βεβαιότητα του πνεύματός της όχι μέσα σε μια πραγματική πράξη, αλλά μέσα στο εσωτερικό της Είναι, και βρίσκει την ύπαρξη τούτου του εσωτερικού Είναι μέσα στο *λόγο* της κρίσης της. Είναι λοιπόν αυτή η ίδια που παρεμποδίζει την επιστροφή του Άλλου από την πράξη μέσα στην πνευματική ύπαρξη του λόγου και στην ισότητα [= ταυτότητα] του πνεύματος· [αυτή η ίδια είναι λοιπόν] που με τούτη τη σκληρότητα παράγει την ανισότητα, η οποία είναι ακόμα παρούσα.

---

2. [ist]: Λείπει από την α' έκδοση· απαντά στη β', γ' και στην έκδοση του Hoffmeister. Ακολουθώ τη δεύτερη εκδοχή.

§ 668

Εφόσον τώρα το βέβαιο για τον εαυτό του πνεύμα, ως ωραία ψυχή, δεν κατέχει τη δύναμη να αποποιείται τη γνώση του εαυτού που το ίδιο διατηρεί στον εαυτό του, τούτη η ωραία ψυχή δε μπορεί να έλθει σε ισότητα [= ταυτότητα] με την απωθημένη πίσω συνείδηση και κατ' ακολουθίαν ούτε στην εποπτεία [= ενόραση] της ενότητας του εαυτού της μέσα στο Άλλο· [αυτή δε μπορεί] να έλθει σε αντικειμενική ύπαρξη· η ταυτότητα συνεπώς πραγματοποιείται μόνο αρνητικά, ως ένα απνευμάτιστο Είναι. Η στερημένη πραγματικότητας ωραία ψυχή, [μπλεγμένη] μέσα στην αντίφαση ανάμεσα στον καθαρό Εαυτό της και στην αναγκαιότητά του να εξωτερικεύεται [= αποξενώνεται] σε Είναι και να μεταποιείται σε πραγματικότητα, μέσα στην *αμεσότητα* αυτής της στατικοποιημένης αντίθεσης – μιας αμεσότητας, η οποία είναι μόνο ο μέσος όρος και η συμφιλίωση της αντίθεσης που έχει επιταθεί μέχρι την καθαρή της αφαίρεση και η οποία είναι καθαρό Είναι ή το κενό μηδέν – [αυτή η ωραία ψυχή] λοιπόν, ως συνείδηση τούτης της αντίφασης μέσα στην ασυμφιλίωτη αμεσότητά της, είναι διαταραγμένη σε βαθμό παραφροσύνης και καταδιαλύεται σε νοσταλγική φθίση. Έτσι η συνείδηση εγκαταλείπει στην πράξη την πείσμονα προσκόλληση στο *διεαυτό-Είναι της*, αλλά παράγει μόνο την απνευμάτιστη ενότητα του Είναι[1].

[§ 668] 1. Το βέβαιο για τον εαυτό του πνεύμα, η ωραία ψυχή, όπως ανέκυψε από την αντιθετική κίνηση της αμαρτωλής [= ενικής] συνείδησης και της κρίνουσας [= καθολικής] συνείδησης, απέτυχε να γίνει διεαυτό-Είναι και να παράγει την πνευματική ενότητα του Είναι. Κατέληξε να είναι το μη-Είναι, μια διχασμένη συνείδηση σε βαθμό σχιζοφρένειας.

[γ]
[*Συγγνώμη και συμφιλίωση*]

§ 669

Η αληθινή, δηλ. η *αυτοσυνείδητη* και *υπάρχουσα αντικειμενικά* εξίσωση [των δύο πλευρών] είναι μια αναγκαιότητα και εμπεριέχεται σε ό,τι προηγήθηκε. Το θραύειν της σκληρής καρδιάς και η ανύψωση της σε καθολικότητα, είναι η ίδια κίνηση, η οποία ήταν εκφρασμένη στη συνείδηση που έκανε τη δική της εξομολόγηση. Οι πληγές του πνεύματος επουλώνονται, χωρίς να μένουν ουλές· η πράξη δεν είναι κάτι το άφθαρτο, αλλά την απορροφά μέσα του το πνεύμα, και η πλευρά της ενικότητας, η οποία είναι παρούσα σ' αυτήν, είτε ως πρόθεση είτε ως υπάρχουσα αρνητικότητα και φραγμός, είναι αυτό που εξαφανίζεται άμεσα. Ο *Εαυτός* που φέρει σε πέρας την πράξη – η μορφή της δράσης του – είναι μόνο μια *βαθμίδα* του όλου και είναι εξίσου η γνώση, η οποία μέσω της κρίσης προσδιορίζει και εγκαθιστά τη διάκριση ανάμεσα στην ενική και την καθολική πλευρά της δράσης. Εκείνο το κακό [= η αμαρτωλή συνείδηση] θέτει την αποξένωση του εαυτού ή τον εαυτό του ως βαθμίδα, δελεαστικά παρασυρμένο στον κόσμο μιας εξομολόγησης εκφρασμένης με την εποπτεία [= ενόραση] του εαυτού μέσα στο Άλλο. Αλλά, ακριβώς όπως εκείνο πρέπει να θραύσει τη μονόπλευρη μη αναγνωρισμένη ύπαρξη του μερικού του διεαυτό-Είναι, έτσι και αυτό το Άλλο πρέπει να βλέπει τον εαυτό του να θραύει τη μονόπλευρη, μη αναγνωρισμένη κρίση του· και ακριβώς όπως εκείνο παρουσιάζει την εξουσιαστική ισχύ του πνεύματος πάνω στην πραγματικότητά του, έτσι και τούτο παρουσιάζει την εξουσιαστική ισχύ του πνεύματος πάνω στην προσδιορισμένη του έννοια.

§ 670

Αλλά αυτό-εδώ εγκαταλείπει τη σκέψη που διαιρεί και την σκληρότητα του πεισματικά προσηλωμένου σε τούτη τη σκέψη διεαυτό-Είναι, επειδή το τελευταίο στην πράξη ενορά [ατενίζει] τον ίδιο τον εαυτό του μέσα στο πρώτο. Αυτό που απορρίπτει την πραγματικότητά του και γίνεται το *ανηρημένο Αυτό*, παρουσιάζεται στην πράξη ως καθολικό· από την εξωτερική του πραγματικότητα, επανέρχεται στον εαυτό του ως ουσία· αυτό είναι λοιπόν εκείνο μέσα στο οποίο η καθολική συνείδηση αναγνωρίζει τον ίδιο τον εαυτό της. – Η συγγνώμη που αυτή [η συνείδηση] προσφέρει στην πρώτη συνείδηση είναι η παραίτηση από τον εαυτό της, από την *μη-πραγματική* της ουσία, την οποία αυτή θέτει στο ίδιο επίπεδο με εκείνη την άλλη συνείδηση που ήταν *πραγματική* δράση· αυτή [η συνείδηση] αναγνωρίζει ως καλό εκείνο που η σκέψη χαρακτήριζε ως κακό, δηλ. τη δράση, ή μάλλον εγκαταλείπει αυτή τη διαφορά της προσδιορισμένης σκέψης και την προσδιορίζουσα κρίση της που είναι διεαυτήν [= υποκειμενική] με τον ίδιο τρόπο που το Άλλο [εγκαταλείπει] τον διεαυτό-όντα [= υποκειμενικό] χαρακτηρισμό της δράσης. – Ο λόγος της συμφιλίωσης είναι το *έχον αντικειμενική ύπαρξη* πνεύμα, το οποίο ενορά την καθαρή γνώση του εαυτού του ως *καθολικής* ουσίας μέσα στο αντίθετό του, μέσα στην καθαρή γνώση του εαυτού του ως της απόλυτα εντός εαυτού ούσας *ενικότητας*, – μια αμοιβαία αναγνώριση, η οποία είναι το *απόλυτο* πνεύμα[1].

[§ 670] 1. Το απόλυτο πνεύμα δηλ. είναι το καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι ή η απόλυτη καθολικότητα.

§ 671

Το απόλυτο πνεύμα εισδύει μέσα στην ύπαρξη μόνο ως το σημείο, στο οποίο η καθαρή γνώση που έχει το πνεύμα για τον ίδιο τον εαυτό του είναι η αντίθεση και η εναλλαγή με τον εαυτό του. Γνωρίζοντας ότι η *καθαρή* του *γνώση* είναι η αφηρημένη *ουσία*, το απόλυτο πνεύμα είναι τούτο το έχον γνώση καθήκον σε απόλυτη αντίθεση προς τη γνώση, η οποία ξέρει πως ο εαυτός της ως απόλυτη *ενικότητα* του Εαυτού είναι η ουσία. Η πρώτη γνώση είναι η καθαρή συνέχεια του καθολικού, το οποίο ξέρει εκείνη την ενικότητα που έχει γνώση του εαυτού της ως ουσίας της πως είναι το καθεαυτό [= ενδόμυχα] μηδέν, το *κακό*. Ετούτη [η γνώση] όμως είναι η απόλυτη διάκριση [= ασυνέχεια], η οποία ξέρει τον εαυτό της απόλυτα μέσα στο καθαρό της Εν και εκείνο το καθολικό ως το μη-πραγματικό, που είναι μόνο *για άλλους*. Αμφότερες οι πλευρές είναι αποκαθαρμένες για τούτη την καθαρότητα, μέσα στην οποία δεν υπάρχει σ' αυτές πλέον καμιά στερημένη Εαυτού ύπαρξη, κανένα αρνητικό της συνείδησης· αντίθετα εκείνο το *καθήκον* είναι ο χαρακτήρας της γνώσης του εαυτού του[1] που μένει αυτο-ταυτός, και τούτο το κακό έχει ομοίως το σκοπό του μέσα στο *εντός-εαυτού-Είναι* του και την πραγματικότητά του μέσα στο λόγο του· το περιεχόμενο αυτού του λόγου είναι η υπόσταση της υπαρκτικής σύστασης του πνεύματος· ο λόγος είναι η διαβεβαίωση της εμμενούς αυτο-βεβαιότητας του πνεύματος. – Αμφότερα τα βέβαια για τον εαυτό τους πνεύματα δεν έχουν άλλο σκοπό από τον καθαρό τους Εαυτό, και καμιά άλλη πραγματικότητα και ύπαρξη απ' αυτόν ακριβώς τον καθαρό Εαυτό. Αλλ' αυτά είναι ακόμα διαφορετικά· και η διαφορετικότητα είναι απόλυτη, επειδή αυτή είναι τεθειμένη μέσα σε τούτο το στοιχείο της

[§ 671] 1. Αναφέρεται στο πνεύμα.

καθαρής έννοιας. Η διαφορετικότητα δεν είναι επίσης μόνο για μας, αλλά για τις ίδιες τις έννοιες, που βρίσκονται σε τούτη την αντίθεση. Διότι αυτές οι έννοιες είναι ασφαλώς αμοιβαία *προσδιορισμένες*, αλλά συνάμα καθεαυτές καθολικές, έτσι που να καλύπτουν όλο το βεληνεκές του Εαυτού και τούτος ο Εαυτός να μην έχει άλλο περιεχόμενο απ' αυτή την προσδιοριστικότητά του, η οποία ούτε υπέρ τούτον χωρεί ούτε είναι περισσότερο περιορισμένη σε αυτόν· γιατί η μια [από τις προσδιοριστικότητες], το απόλυτα καθολικό, είναι εξίσου η καθαρή αυτογνωσία όπως και η άλλη, η απόλυτη διάκριση [= ασυνέχεια] της ενικότητας, και αμφότερες είναι μόνο τούτη η καθαρή γνώση του εαυτού. Αμφότερες λοιπόν οι προσδιοριστικότητες είναι οι καθαρές έννοιες μέσα στην κίνηση της γνώσης, των οποίων η ίδια η προσδιοριστικότητα είναι άμεσα γνώση, ή των οποίων η *σχέση* και η αντίθεση είναι το Εγώ. Έτσι αυτές, *η μια για την άλλη*, είναι ετούτα τα απολύτως αντί-θετα· είναι το τελείως *Εσωτερικό*, το οποίο στέκεται αντίκρυ στον εαυτό του και έχει εισδύσει μέσα στην ύπαρξη. Αυτές οι έννοιες συνιστούν την *καθαρή γνώση*, η οποία μέσω τούτης της αντίθεσης είναι τεθειμένη ως *συνείδηση*. Αλλ' αυτή δεν είναι ακόμα *αυτοσυνείδηση*. Επιτυγχάνει τούτη την πραγμάτωση μέσα στην κίνηση αυτής της αντίθεσης. Διότι τούτη η αντίθεση είναι μάλλον η ίδια η *μη-διακεκριμένη συνέχεια* και *ισότητα [= ταυτότητα]* του Εγώ = Εγώ· και κάθε Εγώ *για τον εαυτό* του, μέσω της αντίφασης της καθαρής του καθολικότητας, η οποία συγχρόνως αντιστέκεται ακόμη στην ισότητά [= ταυτότητά] της με το άλλο και διαχωρίζει τον εαυτό της από τούτο, αναιρεί σ' αυτό το ίδιο τον εαυτό του. Χάρη σε τούτη την εξωτερίκευση [= αποξένωση] αυτή η διχασμένη μέσα στην ύπαρξή της γνώση επιστρέφει στην ενότητα του *Εαυτού*· αυτή είναι το *πραγματικό* Εγώ, η καθολική γνώση *του ίδιου του εαυτού* μέσα στο *απόλυτο αντίθετό* της, μέσα στην *εντός εαυτού* ούσα γνώση, η οποία, δυνάμει της καθαρότητας του αποχωρισμένου εντός εαυτού-Είναι της, η ίδια

είναι το τέλεια καθολικό. Το *ναι* της συμφιλίωσης, μέσα στο οποίο τα δύο Εγώ αφίστανται της αντι-θετικής τους *ύπαρξης*, είναι η *ύπαρξη* του εκτεινόμενου σε δυαδικότητα *Εγώ*, το οποίο εδώ μένει αυτοταυτό, και το οποίο μέσα στην ολοκληρωμένη αποξένωση και μέσα στο αντίθετο έχει τη βεβαιότητα του εαυτού του· – αυτό είναι ο Θεός που φανερώνεται ανάμεσα σ' αυτούς, οι οποίοι ξέρουν τον εαυτό τους ως καθαρή γνώση.

VII.
Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

§ 672

Στα μορφώματα [της εμπειρίας] που έχουν αναδειχθεί μέχρις εδώ και διακρίνονται γενικά ως *Συνείδηση*, *Αυτοσυνείδηση*, *Λόγος* και *Πνεύμα*, η *Θρησκεία* επίσης, ως συνείδηση της *απόλυτης ουσίας* εν γένει, είναι πράγματι παρούσα – αλλά μόνο από την *σκοπιά της συνείδησης*, η οποία έχει συνείδηση της απόλυτης ουσίας· η απόλυτη ουσία όμως *καθεαυτήν και διεαυτήν*, η αυτοσυνείδηση του πνεύματος, δεν έχει ακόμα κάνει την εμφάνισή της σε εκείνες τις μορφές.

§ 673

Πάντως η *συνείδηση*, στο βαθμό που είναι *διάνοια*, γίνεται συνείδηση του *υπεραισθητού* ή του *εσωτερικού Είναι* της αντι-κειμενικής ύπαρξης. Αλλά το υπεραισθητό, το αιώνιο, ή όπως αλλιώς θέλει κανείς να το ονομάσει, είναι *στερημένο Εαυτού*· αυτό δεν είναι κατ' αρχήν παρά το *καθολικό*, το οποίο απέχει πολύ ακόμα από το να είναι το πνεύμα που γνωρίζει τον εαυτό του ως πνεύμα. – Έπειτα η *αυτοσυνείδηση*, η οποία προσλαμβάνει το τελικό της σχήμα μέσα στη *δυστυχή* συνείδηση, ήταν μόνο ο *πόνος* του πνεύματος που παλεύει να υψωθεί εκ νέου στην αντι-κειμενικότητα, αλλά χωρίς επιτυχία[1]. Η ενότητα της *ενικής* αυτοσυνείδησης και της αμετάβλητης *ουσίας* της, προς την οποία [ενότητα] φέρει τον εαυτό της εκείνη [η αυτοσυνείδηση],

---

[§ 673] 1. Δες *Φαινομενολογία* Τ. I § 207

παραμένει συνεπώς ένα *επέκεινα* αυτής της ίδιας. – Η άμεση ύπαρξη του *Λόγου*, ο οποίος για μας ανέκυψε από εκείνο τον πόνο, και τα χαρακτηριστικά του μορφώματα δεν έχουν καμιά θρησκεία, επειδή η αυτοσυνείδησή τους ξέρει ή αναζητεί τον *εαυτό της* μέσα στο *άμεσο παρόν*.

§ 674

Αντίθετα, μέσα στον αντικειμενικό ηθικό κόσμο είδαμε μια θρησκεία, τη *θρησκεία* δηλ. του *κάτω κόσμου*· αυτή είναι η πίστη στη φοβερή, άγνωστη νύχτα του *πεπρωμένου* και στις Ευμενίδες του *απελθόντος πνεύματος*· – εκείνη είναι η καθαρή αρνητικότητα υπό τη μορφή της καθολικότητας, ετούτη είναι η ίδια αρνητικότητα υπό τη μορφή της ενικότητας. Η απόλυτη ουσία είναι λοιπόν, στην τελευταία μορφή, πράγματι ο *Εαυτός* και έχει μια *παρουσία*, αφού ο Εαυτός δεν είναι τίποτε άλλο από παρών· αλλά ο *ενικός* Εαυτός είναι *ετούτη* η ενική σκιά, η οποία έχει διαχωρίσει την καθολικότητα, που είναι το πεπρωμένο, από τον εαυτό της. Πράγματι, αυτή είναι μια σκιά, *ένας ανηρημένος [μερικός] Αυτός*, και έτσι καθολικός Εαυτός· αλλά εκείνη η αρνητική σημασία [της σκιάς] δεν έχει ακόμα μεταστραφεί σε τούτη τη θετική σημασία [του καθολικού Εαυτού]· και γι' αυτό ο ανηρημένος Εαυτός συγχρόνως σημαίνει ακόμα άμεσα αυτή τη μερική και χωρίς ουσία οντότητα. Το πεπρωμένο όμως χωρίς τον Εαυτό παραμένει η χωρίς συνείδηση νύχτα, η οποία δε φτάνει στη διαφοροποίηση μέσα της ούτε στη διαύγεια της αυτογνωσίας[1].

[§ 674] 1. Σ' αυτή τη θρησκεία το πεπρωμένο δε μπόρεσε να ενωθεί με τον Εαυτό. Ο Εαυτός που δεν αναγνωρίζει τον εαυτό του εκεί μέσα είναι κάτι το ενικό, ενώ το πνεύμα των νεκρών χωρίς τον Εαυτό είναι μια αφηρημένη καθολικότητα.

§ 675

Αυτή η πίστη στην ανυπαρξία της αναγκαιότητας και στον κάτω κόσμο γίνεται *πίστη* στον *ουρανό*, επειδή ο απελθών Εαυτός πρέπει να ενοποιείται με την καθολικότητά του, να εκθέτει σ' αυτήν εκείνο που αυτός περιέχει και να γίνεται έτσι σαφής στον εαυτό του. Ετούτο το *βασίλειο* της πίστης όμως το είδαμε να εκπτύσσει το περιεχόμενό του μόνο μέσα στο στοιχείο της νόησης χωρίς την έννοια και ως εκ τούτου να χάνεται μέσα στο πεπρωμένο του, δηλ. μέσα στη *θρησκεία* του *Διαφωτισμού*. Εδώ μέσα επανεμφανίζεται εκ νέου το υπεραισθητό επέκεινα της διάνοιας, αλλά με τέτοιο τρόπο που η αυτοσυνείδηση να μένει ικανοποιημένη στο εντεύθεν και το υπεραισθητό, το *κενό* επέκεινα, το οποίο δε μπορεί να το γνωρίσει κανείς ούτε είναι να προκαλεί φόβο, να μην το ξέρει ούτε ως Εαυτό ούτε ως εξουσία.

§ 676

Η σκέψη ότι η απόλυτη ουσία είναι ένα θετικό περιεχόμενο έχει βρει τελικά την αποκατάστασή της μέσα στη θρησκεία της υποκειμενικής ηθικότητας· αλλά τούτο το περιεχόμενο είναι ενοποιημένο με την αρνητικότητα του Διαφωτισμού. Αυτό είναι ένα *Είναι*, το οποίο ξαναγυρίζει συγχρόνως μέσα στον Εαυτό και παραμένει εγκλεισμένο εκεί μέσα, και ένα *διαφοροποιημένο περιεχόμενο*, τα μέρη του οποίου είναι τόσο άμεσα τεθειμένα υπό άρνηση όσο είναι εκτεθειμένα σε παρουσίαση. Αλλά το πεπρωμένο, μέσα στο οποίο βυθίζεται τούτη η αντιφατική κίνηση, είναι ο Εαυτός που έχει συνείδηση του εαυτού ως του πεπρωμένου της *ουσιότητας* και της *πραγματικότητας*.

§ 677

Το πνεύμα που έχει γνώση του εαυτού του μέσα στη

θρησκεία είναι άμεσα η ιδιάζουσα στον εαυτό του καθαρή *αυτοσυνείδηση*. Εκείνες οι μορφές του πνεύματος που εξετάστηκαν μέχρις εδώ – το αληθινό, το αυτο-αλλοτριωμένο και το βέβαιο για τον εαυτό του πνεύμα – συγκροτούν μαζί αυτό [το πνεύμα] μέσα στη *συνείδησή* του, η οποία στην αντίθεσή της με τον *κόσμο* του δεν αναγνωρίζει τον εαυτό της μέσα εδώ. Αλλά μέσα στην ηθική-συνείδηση το πνεύμα υποτάσσει τον εαυτό του, αλλά και τον αντι-κειμενικό του κόσμο εν γένει[1], όπως επίσης την παράστασή του και τις καθορισμένες του έννοιες, και εφεξής είναι αυτοσυνείδηση που επικοινωνεί με τον εαυτό της. Μέσα σε τούτη-δω το πνεύμα έχει για τον εαυτό του, *έχοντας συλληφθεί δια της παράστασης ως αντικείμενο*, τη σημασία ότι είναι το καθολικό πνεύμα, το οποίο περιέχει εντός του κάθε ουσία και κάθε πραγματικότητα· αλλά αυτό δεν έχει τη μορφή της ελεύθερης πραγματικότητας ή της εμφανιζόμενης ανεξαρτησίας της φύσης. Το πνεύμα έχει πράγματι *σχήμα* ή τη μορφή του Είναι, με το να είναι *αντικείμενο* της συνείδησής του· αλλά επειδή στα πλαίσια της θρησκείας τούτη [η συνείδηση] είναι τεθειμένη μέσα στον ουσιώδη προσδιορισμό τού να είναι *αυτοσυνείδηση*, το σχήμα είναι τελείως διάφανο στον εαυτό του· και η πραγματικότητα, την οποία περιέχει το πνεύμα, είναι μέσα σε τούτο εγκλεισμένη και ανηρημένη μέσα σ' αυτό με τον ίδιο τρόπο που χρησιμοποιούμε όταν μιλάμε περί *κάθε πραγματικότητας*· ετούτη είναι η *νοούμενη*, καθολική πραγματικότητα.

§ 678

Εφόσον λοιπόν μέσα στη θρησκεία ο προσδιορισμός της αυθεντικής συνείδησης του πνεύματος δεν έχει τη μορφή της ελεύθερης *ετερότητας*, τότε η *ύπαρξη* αυτής της συνείδησης είναι

[§ 677] 1. Υπερβαίνει δηλ. το χωρισμό ανάμεσα στη συνείδησή του και τον κόσμο του.

διαφοροποιημένη από την *αυτοσυνείδησή* της και η αληθινή της πραγματικότητα πέφτει έξω από τη θρησκεία· υπάρχει πράγματι ένα ενιαίο πνεύμα αμφοτέρων, αλλά η συνείδησή του δεν περικλείει και τα δύο συγχρόνως, και η θρησκεία εκδηλώνεται ως ένα τμήμα της ύπαρξης, της [ανθρώπινης] δραστηριότητας και ενασχόλησης, ενώ το άλλο τμήμα είναι η ζωή [του πνεύματος] μέσα στον πραγματικό του κόσμο. Όταν εμείς τώρα ξέρουμε ότι το πνεύμα μέσα στον κόσμο του και το πνεύμα που έχει συνείδηση του εαυτού του ως πνεύματος ή το πνεύμα μέσα στη θρησκεία είναι το ίδιο, τότε η τελείωση της θρησκείας έγκειται στο ότι οι δυο όροι γίνονται ταυτόσημοι μεταξύ τους· δεν [συνίσταται] μόνο στο ότι η θρησκεία περικλείει την πραγματικότητα του πνεύματος, αλλά αντίστροφα στο ότι το πνεύμα, ως αυτοσυνείδητο πνεύμα, γίνεται πραγματικό και *αντικείμενο της συνείδησής του*. – Εφόσον το πνεύμα μέσα στη θρησκεία *παριστάνεται* στον εαυτό του, αυτό είναι πράγματι συνείδηση και η εγκλεισμένη μέσα στη θρησκεία πραγματικότητα είναι το σχήμα και το ένδυμα της παράστασής του. Αλλά μέσα σε τούτη την παράσταση δε γίνεται σεβαστό το πλήρες δικαίωμα της πραγματικότητας, το δικαίωμά της δηλ. να μην είναι απλώς ένδυμα, αλλά αυθύπαρκτη ελεύθερη ύπαρξη· και αντίστροφα, επειδή αυτή [η πραγματικότητα] στερείται τελείωσης στο εσωτερικό της, είναι ένα *προσδιορισμένο* σχήμα, το οποίο δεν επιτυγχάνει εκείνο που οφείλει να παρουσιάσει, δηλ. το αυτοσυνείδητο πνεύμα[1]. Για να μπορούσε το σχήμα του να εκφράζει αυτό [το πνεύμα], θα έπρεπε το ίδιο [το σχήμα] να μην είναι τίποτε άλλο από το πνεύμα, και τούτο-δω θα έπρεπε να εκδηλώνεται στον εαυτό του και να είναι πραγματικό έτσι όπως αυτό είναι μέσα στην ουσία του. Μόνο έτσι θα έφτανε να επιτευχθεί

[§ 678] 1. Το πνεύμα ως συνείδηση της προσδιορισμένης ύπαρξης είναι αντίθετο στη θρησκεία ως αυτοσυνείδηση του πνεύματος· και τούτη η αντίθεση είναι που οδηγεί στην περαιτέρω εκδίπλωση της κίνησης της θρησκείας.

αυτό που μπορεί να φαίνεται ότι είναι η απαίτηση του αντίθετου, [η απαίτηση] δηλ. το *αντικείμενο* της συνείδησής του να έχει συγχρόνως τη μορφή ελεύθερης πραγματικότητας· αλλά μόνο το πνεύμα, το οποίο είναι στον εαυτό του αντικείμενο ως απόλυτο πνεύμα, έχει συνείδηση του εαυτού του ως ελεύθερης πραγματικότητας σε βαθμό που να παραμένει εκεί μέσα συνειδός του εαυτού του.

§ 679

Όταν αρχικά η αυτοσυνείδηση και η αυθεντική συνείδηση, η *θρησκεία* και το πνεύμα μέσα στον κόσμο του ή η *ύπαρξη* του πνεύματος διαφοροποιούνται αμοιβαία, τότε το τελευταίο συνίσταται στην ολότητα του πνεύματος, αφού οι βαθμίδες του εκτίθενται χωριστά και η καθεμιά παρουσιάζεται για τον εαυτό της. Αλλά οι βαθμίδες είναι η *συνείδηση*, η *αυτοσυνείδηση*, ο *Λόγος* και το *πνεύμα*· – το πνεύμα βέβαια ως άμεσο πνεύμα, το οποίο δεν είναι ακόμα η συνείδηση του πνεύματος. Η *συγκεντρωμένη* τους ολότητα συγκροτεί το πνεύμα στην κοσμική του ύπαρξη εν γένει· το πνεύμα ως τέτοιο περιέχει τα ως τώρα σχηματισθέντα μορφώματα μέσα στους καθολικούς προσδιορισμούς, σ' αυτούς που προ ολίγου ονομάστηκαν βαθμίδες. Η θρησκεία προϋποθέτει ολόκληρη την πορεία που διανύουν αυτές οι βαθμίδες και είναι η *απλή* ολότητα ή ο απόλυτος Εαυτός τους. – Η πορεία εξάλλου αυτών των βαθμίδων, σε σχέση προς τη θρησκεία, δε μπορεί να συλλαμβάνεται από την παράσταση μέσα στο χρόνο. Μόνο το πνεύμα ως όλο είναι μέσα στο χρόνο, και τα μορφώματα, τα οποία είναι μορφώματα της ολότητας του *πνεύματος* ως τέτοιου, παρουσιάζονται μέσα σε μια χρονική ακολουθία· διότι μόνο το όλο έχει αυθεντική πραγματικότητα και κατά συνέπεια τη μορφή της καθαρής ελευθερίας ως προς ένα άλλο, μια μορφή, που εκφράζεται ως χρόνος. Αλλά οι *βαθμίδες* αυτού του όλου, συνείδηση, αυτοσυνείδηση, Λόγος και

πνεύμα, επειδή είναι βαθμίδες, δεν έχουν διαφορετική απ' αλλήλων ύπαρξη. – Όπως το πνεύμα ήταν διαφοροποιημένο από τις βαθμίδες του, έτσι πρέπει ακόμη κατά τρίτο λόγο να διακρίνουμε από τις ίδιες τούτες τις βαθμίδες τον εξατομικευμένο τους προσδιορισμό. Εμείς είδαμε πως καθεμιά από εκείνες τις βαθμίδες ήταν διαφοροποιημένη πάλι από τη δική της πλευρά μέσα σε μια ξεχωριστή πορεία και προσελάμβανε διαφορετικό σχήμα· έτσι, για παράδειγμα, στη βαθμίδα της συνείδησης η αισθητήρια βεβαιότητα διαφοροποιούνταν από την κατ' αίσθηση αντίληψη. Αυτές οι τελευταίες πλευρές διαχωρίζονται οι μεν από τις δε μέσα στο χρόνο και ανήκουν σε ένα *μερικό όλο*. – Διότι το πνεύμα κατέρχεται από την *καθολικότητά* του στην *ενικότητα* μέσω του *προσδιορισμού*. Ο προσδιορισμός ή ο μέσος όρος είναι *συνείδηση*, *αυτοσυνείδηση* κ.λπ. Αλλά η *ενικότητα* είναι συγκροτημένη από τα μορφώματα ετούτων των βαθμίδων[1]. Αυτά-εδώ, συνεπώς, παρουσιάζουν το πνεύμα στην ενικότητά του ή την *πραγματικότητά* του, και διαφοροποιούνται μέσα στο χρόνο, με τρόπο όμως ώστε η επόμενη να διατηρεί στη δική της πλευρά τις προηγούμενες.

§ 680

Εάν λοιπόν η θρησκεία είναι η τελείωση του πνεύματος, μέσα στην οποία οι ενικές βαθμίδες του – συνείδηση, αυτοσυνείδηση Λόγος και πνεύμα – *επανακάμπτουν* και έχουν *επανακάμψει* σαν μέσα στο *θεμέλιό* τους, τότε αυτές συγκροτούν μαζί την *υπάρχουσα πραγματικότητα* της ολότητας του πνεύματος, το οποίο *είναι* μόνο η διαφοροποιητική και επανακάμπτουσα εντός

[§ 679] 1. Ο Χέγκελ χρησιμοποιεί εδώ με διαφορετικό νόημα τις λέξεις: Moment (βαθμίδα) και Gestalt (μόρφωμα). Η βαθμίδα αποτελεί μέρος ή πλευρά του πνεύματος ως χρονικού όλου, ενώ το μόρφωμα είναι η ενική ύπαρξη αυτών των βαθμίδων, άρα ο χρονικός προσδιορισμός του πνεύματος ως ενικότητας.

εαυτού κίνηση αυτών των πλευρών του. Το γίγνεσθαι *της θρησκείας εν γένει* εμπεριέχεται μέσα στην κίνηση των καθολικών βαθμίδων. Επειδή όμως καθένα απ' αυτά τα κατηγορήματα εκτέθηκε όχι μόνο όπως προσδιορίζεται σε γενικές γραμμές, αλλά όπως είναι *καθεαυτό και διεαυτό*, δηλ. όπως αυτό διανύει την πορεία του ως όλο μέσα στον εαυτό του, γι' αυτό και ό,τι έρχεται σε γένεση δεν είναι μόνο το γίγνεσθαι της θρησκείας *εν γένει*· αντίθετα, αυτές οι ολοκληρωμένες πορείες των *ενικών* πλευρών περιέχουν συγχρόνως τις *προσδιοριστικότητες* της ίδιας της *θρησκείας*. Το πνεύμα στην ολότητά του, το πνεύμα της θρησκείας, είναι πάλι η κίνηση, δια της οποίας εγκαταλείπει την αμεσότητά του για να φτάσει στη *γνώση* αυτού που το ίδιο είναι *καθεαυτό* ή άμεσα· για να κάνει το *μόρφωμα*, στο οποίο αυτό εμφανίζεται για τη συνείδησή του, να είναι εντελώς ταυτόσημο με την ουσία του, το ίδιο δε να έχει εποπτεία του εαυτού του όπως αυτό είναι. – Μέσα λοιπόν σε τούτο το γίγνεσθαι το ίδιο το πνεύμα προσλαμβάνει *ειδικά* μορφώματα, τα οποία συνιστούν τις διαφορές τούτης της κίνησης· σύγχρονα, η προσδιορισμένη θρησκεία έχει έτσι ομοίως ένα *καθορισμένο πραγματικό* πνεύμα. Εάν λοιπόν στο έχον αυτογνωσία πνεύμα εν γένει ανήκουν συνείδηση, αυτοσυνείδηση, Λόγος και πνεύμα, παρόμοια στα *ειδικά* μορφώματα του έχοντος αυτογνωσία πνεύματος ανήκουν οι *προσδιορισμένες* μορφές, οι οποίες αναπτύσσονταν στο εσωτερικό της συνείδησης, αυτοσυνείδησης, του Λόγου και του πνεύματος ειδικά στο κάθε μόρφωμα[1]. Από τα μορφώματα που ανήκουν σε καθεμιά από τις βαθμίδες του, το *καθορι-*

[§ 680] 1. Οι βαθμίδες του γίγνεσθαι της θρησκείας αντιστοιχούν στην κίνηση των βαθμίδων του πνεύματος. Αυτό σημαίνει πως η φυσική θρησκεία αντιστοιχεί στη συνείδηση, η θρησκεία της τέχνης στην αυτοσυνείδηση, η αποκεκαλυμμένη θρησκεία στο Λόγο· και ένας περαιτέρω προσδιορισμός της θρησκείας κατορθώνεται μέσω της αντιστοιχίας των ενικών πλευρών των βαθμίδων της με τις ενικές πλευρές των βαθμίδων του πνεύματος. Έτσι θα δούμε π.χ. τη θρησκεία του φωτός να αντιστοιχεί στην αισθητήρια βεβαιό-

σμένο μόρφωμα της θρησκείας επιλέγει για το πραγματικό του πνεύμα εκείνο που αντιστοιχεί σ' αυτήν. Το *ένα* ιδιαίτερο γνώρισμα της θρησκείας διατρέχει όλες τις πλευρές της πραγματικής της ύπαρξης και εγχαράσσει σ' αυτά τούτο το κοινό γνώρισμα.

§ 681

Κατ' αυτό τον τρόπο, τα μορφώματα που έκαναν την εμφάνισή τους ως τώρα ταξινομούνται διαφορετικά απ' ό,τι αυτά εκδηλώνονται στη σειρά τους. Περί τούτου μπορούμε αρχικά να παρατηρήσουμε εν συντομία ό,τι είναι αναγκαίο. – Στη σειρά που εξετάσαμε, κάθε βαθμίδα, εμβαθύνοντας στον εαυτό της, διαμορφώθηκε σε ένα όλο μέσα στην χαρακτηριστική του αρχή· και το γνωρίζειν ήταν το βάθος ή το πνεύμα, μέσα στο οποίο αυτές οι βαθμίδες, που διεαυτές δεν έχουν καμιά υποστασιακή σύσταση, είχαν την υπόστασή τους. Αλλά τούτη η υπόσταση εφεξής είναι εκδηλωμένη· αυτή είναι το βάθος του βέβαιου για τον εαυτό του πνεύματος, το οποίο δεν επιτρέπει στην αρχή [Prinzip] κάθε ενικής βαθμίδας να απομονώνεται και να γίνεται ένα όλο εντός εαυτού· αντίθετα, συναθροίζοντας και συνέχοντας εντός εαυτού όλες τούτες τις βαθμίδες, η υπόσταση προχωρεί μέσα στο συνολικό πλούτο του πραγματικού της πνεύματος, και όλες οι μερικές του βαθμίδες λαμβάνουν και δέχονται μέσα τους από κοινού την ίδια προσδιοριστικότητα του όλου. – Αυτό το βέβαιο για τον εαυτό του πνεύμα και η κίνησή του είναι η αληθινή τους πραγματικότητα και το *καθεαυτό-και-διεαυτό-*Είναι, το οποίο ανήκει σε κάθε ενική βαθμίδα. – Εάν λοιπόν η ως εδώ εξετασθείσα μία σειρά μέσα στο προχώρημά της διασήμαινε μέσα της τις παλινδρομήσεις δια κόμβων, αλλά πάλι, αποδεσμευόμενη απ' αυτούς, προχωρούσε σε μία γραμμική

τητα, τη θρησκεία του φυτού και του ζώου στην αντίληψη, τον τεχνουργό στη διάνοια.

πορεία, εφεξής αυτή είναι, για να το πούμε έτσι, διαθλασμένη σε τούτους τους κόμβους, στις καθολικές βαθμίδες, και διαμερισμένη σε πολλές γραμμές, οι οποίες συμπτυγμένες μέσα σε μία δέσμη συνενώνονται συγχρόνως συμμετρικά, έτσι που οι όμοιες διαφορές, μέσα στις οποίες κάθε μερική γραμμή προσελάμβανε σχήμα εντός αυτής της ίδιας, να συμπίπτουν. – Εξάλλου, από το σύνολο της παρουσίασης, γίνεται φανερό αφ' εαυτού πώς πρέπει κανείς να κατανοεί αυτό τον εδώ παρασταθέντα συντονισμό των γενικών κατευθύνσεων· είναι λοιπόν περιττό να σημειώσουμε ότι αυτές οι διαφορές πρέπει να συλλαμβάνονται ουσιαστικά μόνο ως βαθμίδες του γίγνεσθαι, όχι ως μέρη. Στο πραγματικό πνεύμα αυτές είναι κατηγορήματα της υπόστασής του, αλλά στη θρησκεία είναι μάλλον κατηγορούμενα του υποκειμένου. – Ομοίως όλες οι μορφές εν γένει εμπεριέχονται βεβαίως *καθεαυτές* ή *για μας* μέσα στο πνεύμα και μέσα σε κάθε πνεύμα· αλλά σχετικά με την πραγματικότητά του, αυτό που έχει σημασία είναι μόνο η προσδιοριστικότητα, η οποία είναι για αυτό [το πνεύμα] σαφής στη *συνείδησή* του και μέσα στην οποία το πνεύμα ξέρει τον Εαυτό του να είναι εκφρασμένος, ή μέσα στο οποίο μόρφωμα αυτό ξέρει την ουσία του.

§ 682

Η *διάκριση*, που έγινε *ανάμεσα* στο *πραγματικό* πνεύμα και σε αυτό που ξέρει τον εαυτό του ως πνεύμα, ή ανάμεσα στον εαυτό του τον ίδιο ως συνείδηση και ως αυτοσυνείδηση, είναι ανηρημένη μέσα στο πνεύμα, το οποίο ξέρει τον εαυτό του σύμφωνα με την αλήθεια του· η συνείδησή του και η αυτοσυνείδησή του βρίσκονται στην ίδια κατηγορία. Αλλά καθώς η θρησκεία εδώ είναι κατ' αρχήν *άμεση*, τούτη η διάκριση δεν έχει ακόμα επανέλθει μέσα στο πνεύμα. Αυτό που είναι τεθειμένο είναι μόνο η *έννοια* της θρησκείας· μέσα σε τούτη [την έννοια] η ουσία είναι η *αυτοσυνείδηση*, η οποία στον εαυτό της είναι όλη η αλήθεια και μέσα σε τούτη την αλήθεια περιέχει κάθε πραγμα-

τικότητα. Αυτή η αυτοσυνείδηση, ως συνείδηση, έχει τον εαυτό της για αντικείμενο· το πνεύμα, που έχει κατ' αρχήν μια *άμεση* γνώση του εαυτού του, είναι λοιπόν για τον εαυτό του πνεύμα υπό τη *μορφή* της *αμεσότητας*, και η προσδιοριστικότητα του μορφώματος, με το οποίο αυτό εκδηλώνεται στον εαυτό του, είναι εκείνη του *Είναι*. Ετούτο το Είναι βέβαια δεν έχει την *πλήρωσή* του ούτε στο αίσθημα ή στην ποικίλη ύλη ούτε σε άλλες μονομερείς βαθμίδες, σκοπούς και προσδιορισμούς· [αυτό έχει την πληρότητά του] στο πνεύμα και είναι εγνωσμένο από τον εαυτό του ως η πάσα αλήθεια και πραγματικότητα. Μια τέτοια *πλήρωση* δεν είναι έτσι ταυτόσημη με το *μόρφωμά* της· το πνεύμα, ως ουσία, δεν είναι ταυτόσημο με τη συνείδησή του. Αυτό είναι πραγματικό ως απόλυτο πνεύμα μόνο, όταν είναι μέσα στην *αλήθεια* του για τον εαυτό του όπως είναι μέσα στην *βεβαιότητα του εαυτού του*[1], όταν οι ακραίοι όροι, στους οποίους διαιρείται ως συνείδηση, έχει ο ένας για τον άλλο τη μορφή του πνεύματος. Ο σχηματισμός, τον οποίο προσλαμβάνει το πνεύμα ως αντικείμενο της συνείδησής του μένει να τον γεμίζει με περιεχόμενο η βεβαιότητα του πνεύματος ως η υπόσταση. Μέσω αυτού του περιεχομένου εξαφανίζεται ο υποβιβασμός του αντικειμένου σε καθαρή αντικειμενικότητα, σε μορφή της αρνητικότητας της αυτοσυνείδησης. Η άμεση ενότητα του πνεύματος με τον εαυτό του είναι η βάση ή η καθαρή συνείδηση, στο *εσωτερικό* της οποίας η συνείδηση αποσυντίθεται. Κατ' αυτό τον τρόπο το πνεύμα, εγκλεισμένο μέσα στην καθαρή του αυτοσυνείδηση δεν υπάρχει μέσα στη θρησκεία ως ο δημιουργός μιας *φύσης* εν γένει· απεναντίας, ό,τι αυτό δημιουργεί μέσα σε τούτη την κίνηση, είναι τα μορφώματά του ως πνεύματα, τα οποία συγκροτούν μαζί την πληρότητα της εκδήλωσής του· και αυτή τούτη η κίνηση είναι το γίγνεσθαι της τέλειας πραγματικότητάς του μέσω των ενικών της όψεων ή μέσω των ατελών πραγματικοτήτων του.

[§ 682] 1. Δηλ. όταν η βεβαιότητα του εαυτού γίνεται αλήθεια.

§ 683

Η πρώτη πραγματικότητα του πνεύματος είναι η έννοια της ίδιας της θρησκείας, ή ετούτη-δω ως *άμεση* και συνακόλουθα *φυσική θρησκεία*. Μέσα σε τούτη το πνεύμα ξέρει τον εαυτό του ως το αντικείμενό του σε φυσικό ή άμεσο σχήμα. Η *δεύτερη* [πραγματικότητα] όμως είναι αναγκαστικά εκείνη, μέσα στην οποία το πνεύμα ξέρει τον εαυτό του υπό το μόρφωμα της *ανηρημένης φυσικότητας* ή του *Εαυτού*. Αυτή, κατά συνέπεια, είναι η θρησκεία της *τέχνης*· διότι το μόρφωμα ανυψώνεται στη μορφή του *Εαυτού* μέσω της *παραγωγής* της συνείδησης, έτσι ώστε τούτη-εδώ να ενορά μέσα στο αντικείμενό της τη δραστηριότητά της ή τον Εαυτό. Η *τρίτη* τέλος [πραγματικότητα] αίρει τη μονομέρεια των δύο πρώτων. Ο *Εαυτός* είναι τόσο καλά ένας *άμεσος* Εαυτός όσο η *αμεσότητα* είναι *Εαυτός*. Εάν στην πρώτη πραγματικότητα το πνεύμα εν γένει είναι υπό τη μορφή της συνείδησης, και στη δεύτερη υπό εκείνη της αυτοσυνείδησης, στην τρίτη έχει τη μορφή της ενότητας αμφοτέρων· αυτό έχει το σχήμα του *καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι*· και επειδή είναι έτσι παραστημένο όπως είναι καθεαυτό και διεαυτό, τότε αυτό είναι η *αποκεκαλυμμένη θρησκεία*. Αλλά και εάν το πνεύμα, μέσα σ' αυτήν, φτάνει πράγματι στο αληθινό του *μόρφωμα*, το ίδιο ωστόσο ακριβώς *μόρφωμα* και η *παράσταση* είναι ακόμη η ανυπέρβλητη πλευρά, από την οποία το πνεύμα πρέπει να μεταβεί στην *έννοια*, για να διαλύσει εντελώς μέσα σε αυτήν τη μορφή της αντικειμενικότητας, μέσα σε αυτήν, η οποία ομοίως εγκλείει μέσα της ετούτο το αντίθετό της. Τότε είναι που το πνεύμα έχει συλλάβει την έννοια του εαυτού του, έτσι όπως εμείς μόνο την έχουμε πρωτίστως συλλάβει[1]· και το μόρφωμά του ή το στοιχείο της ύπαρξής του, εφόσον τούτο [το μόρφωμα] συγκροτεί την έννοια, είναι το ίδιο το πνεύμα.

[§ 683] 1. Είναι δηλ. η απόλυτη γνώση όπου το πνεύμα αντιστοιχεί στην έννοια του.

Α.
ΦΥΣΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

§ 684

Το πνεύμα που έχει γνώση του πνεύματος είναι συνείδηση του ίδιου του εαυτού του και παρουσιάζεται στον εαυτό του με τη μορφή του Αντικειμενικού· αυτό *είναι*· και συνάμα είναι το *διεαυτό-Είναι*[1]. *Αυτό είναι διεαυτό*, είναι η πλευρά της *αυτοσυνείδησης*, και μάλιστα σε αντίθεση με την πλευρά της συνείδησής του ή του αυτοσχετισμού με τον εαυτό του ως *αντικείμενο*. Μέσα στη συνείδησή του βρίσκεται η αντί-θεση και ως εκ τούτου η *προσδιοριστικότητα* του μορφώματος, με το οποίο το πνεύμα εμφανίζεται στον εαυτό του και ξέρει τον εαυτό του. Είναι αυτή μόνο η προσδιοριστικότητα που μας ενδιαφέρει σε τούτη την εξέταση της θρησκείας· διότι η αμορφοποίητη ουσία του ή η καθαρή του έννοια έχει ήδη παραχθεί. Αλλά η διαφορά της συνείδησης και της αυτοσυνείδησης πέφτει συγχρόνως στο εσωτερικό της τελευταίας· το μόρφωμα της θρησκείας δεν περιέχει την ύπαρξη του πνεύματος ως φύσης που είναι ελεύθερη από τη σκέψη, ούτε ως σκέψης που είναι ελεύθερη από την ύπαρξη· αλλ' αυτό είναι η περιεχόμενη μέσα στη νόηση ύπαρξη, και έτσι ένα νοούμενο, το οποίο είναι συνειδητά παρόν. – Σύμφωνα με την *προσδιοριστικότητα* τούτου του μορφώματος, στο οποίο το πνεύμα ξέρει τον εαυτό του, μια θρησκεία διακρίνεται από μια άλλη· αλλά σύγχρονα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η παρουσίαση της γνώσης του περί του εαυτού, σύμφωνα με αυτή την *ενική προσδιοριστικότητα*, στην πράξη δεν εξαντλεί το όλο μιας πραγματικής θρησκείας. Η σειρά των διαφορετικών θρησκειών, οι οποίες θα προκύψουν, παρουσιάζει όχι λιγό-

[§ 684] 1. Αυτό το πνεύμα δηλ. είναι αυτοσυνείδηση και συνείδηση συνάμα.

τερο εκ νέου μόνο τις διαφορετικές πλευρές μιας μοναδικής, και μάλιστα *κάθε ενικής* θρησκείας, και οι παραστάσεις, οι οποίες φαίνονται να χαρακτηρίζουν μια πραγματική θρησκεία σε σχέση με μια άλλη, λαβαίνουν χώρα σε καθεμιά[2]. Ταυτόχρονα όμως πρέπει και η διαφορετικότητα να αντιμετωπίζεται ως μια διαφορετικότητα της θρησκείας. Διότι, εφόσον το πνεύμα ενοικεί μέσα στη διαφορά της συνείδησής του και της αυτοσυνείδησής του, ο στόχος της κίνησης είναι να αναιρέσει αυτή την κύρια διαφορά και να προσδώσει στο μόρφωμα που είναι αντικείμενο της συνείδησης τη μορφή της αυτοσυνείδησης. Αλλά τούτη η διαφορά δεν είναι ήδη ανηρημένη από το γεγονός ότι τα μορφώματα που περιέχει εκείνη [η συνείδηση] ενέχουν επίσης την βαθμίδα του Εαυτού και ότι ο Θεός συλλαμβάνεται με την *παράσταση* ως *αυτοσυνείδηση*. Ο Εαυτός, που συνέλαβε η *παράσταση*, δεν είναι ο *πραγματικός* [Εαυτός]· για να ανήκει ο Εαυτός, όπως κάθε άλλος περισσότερο ακριβής προσδιορισμός του μορφώματος, αληθινά σε τούτο [το μόρφωμα], πρέπει εν μέρει να τίθεται μέσα σ' αυτό από τη δραστηριότητα της αυτοσυνείδησης, εν μέρει ο κατώτερος προσδιορισμός [του μορφώματος] να δείχνεται ότι είναι ανηρημένος και κατανοημένος από τον ανώτερο. Γιατί ό,τι συλλαμβάνει η παράσταση παύει να είναι κάτι που απλώς έχει συλληφθεί δια της παράστασης και είναι αλλότριο προς τη γνώση του Εαυτού, μόνο επειδή το έχει παραγάγει ο Εαυτός και επειδή συνεπώς ενορά τον προσδιορισμό του αντικειμένου ως τον *δικό του* [προσδιορισμό], έχοντας έτσι την εποπτεία του εαυτού του μέσα σε τούτο. – Χάρη σ' αυτή τη δραστηριότητα έχει συγχρόνως εξαφανισθεί ο κατώτερος προσδιορισμός· διότι το ενεργείν είναι το αρνητικό, το οποίο επιτελείται σε βάρος ενός άλλου. Εφόσον αυτός ο προσδιορισμός είναι ακόμα παρών, τότε

2. Όλες οι διαφορετικές θρησκείες έχουν μια κοινή ουσία, την αυτοσυνείδηση του πνεύματος.

αυτός έχει αποσυρθεί μέσα στη μη-ουσιαστικότητα· όπως ακριβώς, από την αντίθετη πλευρά, εκεί όπου ο κατώτερος προσδιορισμός είναι κυρίαρχος, αλλά ο ανώτερος είναι επίσης παρών, ο ένας, στερημένος Εαυτού, συνυπάρχει με τον άλλο. Εάν λοιπόν οι διάφορες παραστάσεις στους κόλπους μιας ενικής θρησκείας παρουσιάζουν πράγματι την ολική κίνηση των μορφών της, τότε ο χαρακτήρας κάθε παράστασης[3] είναι προσδιορισμένος από την μερική ενότητα της συνείδησης και της αυτοσυνείδησης [μέσα σε τούτη τη θρησκεία], δηλ. από το γεγονός ότι η αυτοσυνείδηση έχει περιλάβει μέσα της τον προσδιορισμό του αντικειμένου της συνείδησης, τον [έχει][4] ιδιοποιηθεί εντελώς χάρη στο δικό της ενεργείν και τον ξέρει ως τον ουσιαστικό [προσδιορισμό] συγκριτικά με άλλους[5]. – Η αλήθεια της πίστης σε ένα προσδιορισμό του θρησκευτικού πνεύματος φανερώνεται στο γεγονός ότι το *πραγματικό* πνεύμα είναι έτσι εκ φύσης καμωμένο όπως το μόρφωμα, υπό το οποίο αυτό έχει την εποπτεία του εαυτού του μέσα στη θρησκεία, – όπως για παράδειγμα η ενανθρώπιση του Θεού, η οποία απαντά στην ανατολική θρησκεία, δεν έχει καμιά αλήθεια, επειδή το πραγματικό της πνεύμα είναι χωρίς τούτη τη συμφιλίωση. – Δεν είναι εδώ ο τόπος να επανακάμψουμε από την ολότητα των προσδιορισμών στον ενικό [προσδιορισμό] και να δείξουμε, μέσα σε ποιο μόρφωμα εντός αυτού του προσδιορισμού και της μερικής του θρησκείας εμπεριέχεται η πληρότητα των υπολοίπων. Η ανώτερη μορφή, όντας υποβιβασμένη και τοποθετημένη κάτω από μια κατώτερη, χάνει τη σημασία της για το αυτοσυνείδητο πνεύμα, ανήκει σ' αυτό μόνο επιφανειακά και [ανήκει] στην παράστασή του. Η ανώτερη μορ-

3. Ο Γάλλος μεταφραστής μεταφράζει: Ο χαρακτήρας κάθε θρησκείας.

4. [hat]: Προστίθεται από τον Hoffmeister.

5. Η αυτοσυνείδηση ή η συνείδηση του εαυτού του πνεύματος προσδιορίζεται αναλογικά ως το Είναι του Εαυτού που περιέχει μέσα του ως ανηρημένη βαθμίδα το αντικείμενο της συνείδησης, δηλ. το Είναι του αντικειμένου.

φή πρέπει να εξετάζεται στη χαρακτηριστική της σημασία μόνο εκεί όπου αυτή είναι αρχή [Prinzip] ετούτης της μερικής θρησκείας και επαληθεύεται μέσω του πραγματικού της πνεύματος.

a.

Η ΟΥΣΙΑ [= Ο ΘΕΟΣ[1]] ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ

§ 685

Το πνεύμα, ως η *ουσία*, η οποία είναι *αυτοσυνείδηση* – ή η αυτοσυνείδητη ουσία, η οποία είναι η κάθε αλήθεια και ξέρει κάθε πραγματικότητα ως τον ίδιο τον εαυτό της – σε αντίθεση με τη ρεαλιστική πραγματικότητα, που το πνεύμα προσδίνει στον εαυτό του μέσα στην κίνηση της συνείδησής του, είναι κατ' αρχήν μόνο η *έννοιά του*[1]· και αυτή η έννοια σε αντίθεση με την ημέρα αυτής της εκδίπλωσης είναι η νύχτα της ουσίας του· σε αντίθεση με την εξωτερική ύπαρξη των βαθμίδων του ως αυτόνομων μορφωμάτων είναι το δημιουργικό μυστικό της γέννησής του. Ετούτο το μυστικό έχει την αποκάλυψή του εντός εαυτού· διότι η ύπαρξη έχει μέσα σε αυτή την έννοια την αναγκαιότητά της, επειδή τούτη [η έννοια] είναι το πνεύμα που έχει αυτογνωσία και συνεπώς έχει μέσα στην ουσία της το στάδιο τού να είναι συνείδηση και να παριστά τον εαυτό της αντικειμενικά. – Πρόκειται για το καθαρό Εγώ, το οποίο μέσα στην εξωτερίκευσή [= αποξένωσή] του έχει εντός εαυτού ως *καθολικού αντικειμένου* τη βεβαιότητα του

1. Ο Ζωροάστρης. Ιστορικά δηλ. η θρησκεία του Φωτός αντιστοιχεί στο Ζωροαστρισμό. Δες Vorlesungen Band I, Teil II, σελ. 193.

[§ 685] 1. Είναι δηλ. καθαρή έννοια και αυτή η καθαρή έννοια είναι η θρησκεία.

εαυτού του· με άλλα λόγια, αυτό το αντικείμενο είναι για το Εγώ η διείσδυση κάθε σκέψης και κάθε πραγματικότητας.

§ 686

Μέσα στον πρώτο άμεσο διχασμό του απόλυτου πνεύματος που ξέρει τον εαυτό του το μόρφωμά του έχει εκείνο τον προσδιορισμό, ο οποίος προσιδιάζει στην *άμεση συνείδηση* ή στην *αισθητήρια* βεβαιότητα. Το πνεύμα έχει την εποπτεία του εαυτού του μέσα στη μορφή του *Είναι*, όχι όμως του απνευμάτιστου *Είναι* και γεμάτου με τυχαίους προσδιορισμούς της αίσθησης, [του Είναι] δηλ. το οποίο ανήκει στην αισθητήρια βεβαιότητα· απεναντίας, αυτό είναι το Είναι που έχει την πλήρωσή του στο πνεύμα. Αυτό εγκλείει ομοίως μέσα του τη μορφή, η οποία έκανε την εμφάνισή της στην άμεση *αυτοσυνείδηση*· τη μορφή του *Κυρίου* απέναντι στην αυτοσυνείδηση του πνεύματος, η οποία υποχωρεί από το αντικείμενό της[1]. – Αυτό το *Είναι* που έχει την πλήρωσή του στην έννοια του πνεύματος είναι λοιπόν το *μόρφωμα* του *απλού* αυτοσχετισμού του πνεύματος, ή το μόρφωμα της απουσίας μορφώματος. Δυνάμει του προσδιορισμού τούτου, αυτό [το μόρφωμα] είναι η καθαρή, τα πάντα περιέχουσα και πληρούσα, *φωτεινή ουσία* της αυγής, η οποία διατηρείται μέσα στην άμορφη υποστασιακότητά της. Η ετερότητά της είναι το εξίσου απλό αρνητικό, το *σκότος*[2]· οι κινήσεις της δικής του ιδιαίτερης εξωτερίκευσης, οι δημιουργίες του μέσα στο ευπειθές στοιχείο της ετερότητάς του είναι διαχύσεις φωτός· αυτές είναι συγχρόνως, μέσα στην απλότητά

[§ 686] 1. Το Απόλυτο εδώ είναι η άμεση εκδήλωση του εαυτού του, η οποία ως σχέση τούτης της θρησκευτικής συνείδησης έχει τη μορφή του απόλυτου Κυρίου απέναντι στον σκλάβο που είναι ο άνθρωπος. Αυτή η σχέση κυρίου-δούλου που διέπει το πραγματικό πνεύμα έχει την αντιστοιχία της και σε κάθε θρησκεία· στη θρησκεία δε της Ανατολής εκφράζεται με το *πνεύμα του ανατολικού δεσποτισμού*.

2. Το Είναι αυτής της θρησκείας είναι το Φως, το οποίο έχει την αντίθεσή του στο μη-Είναι, στο σκότος και μέσω της εξωτερίκευσής του σε τούτο επανέρχεται στον εαυτό του.

τους, το γίγνεσθαι του Διεαυτό του και η επιστροφή από την ύπαρξή του, είναι οι πύρινοι χείμαροι που κατεσθίουν το σχηματισμό. Η διαφορά, την οποία πορίζει στον εαυτό της τούτη η ουσία, πολλαπλασιάζεται ασυγκράτητα μέσα στην υπόσταση της ύπαρξης και σχηματίζεται σε μορφές της φύσης· η ουσιαστική απλότητα όμως της σκέψης της περιφέρεται άσκοπα γύρω απ' αυτές χωρίς βάση και κρίση, επεκτείνει τα όριά της απέραντα και διαλύει μέσα στη λαμπρότητά της την υψωμένη σε μεγαλοπρέπεια ομορφιά της.

§ 687

Το περιεχόμενο που αναπτύσσει τούτο το καθαρό *Είναι* ή η αντιληπτική του δραστηριότητα είναι συνεπώς ένα χωρίς ουσία παρά-παίγνιον σε τούτη την υπόσταση, η οποία μόνο *ανέρχεται*, χωρίς να *κατέρχεται* εντός εαυτού, χωρίς να γίνεται υποκείμενο και μέσω του Εαυτού να στερεώνει τις διαφορές της. Οι προσδιορισμοί της είναι μόνο κατηγορήματα, τα οποία δεν ευδοκιμούν να φτάσουν σε αυθυπαρξία, αλλά παραμένουν μόνο ονόματα του πολυώνυμου Ενός. Τούτο το Ένα είναι περιβεβλημένο με τις πολλαπλές δυνάμεις της ύπαρξης και τα σχήματα της πραγματικότητας σαν με στολίδι που στερείται Εαυτού· αυτές είναι απλώς άγγελοι της ισχύος του, άγγελοι που στερούνται ιδίας θέλησης, οπτασίες της εκλαμπρότητάς του και φωνές που του πλέκουν το εγκώμιό του.

§ 688

Τούτη η παραπαίουσα ζωή όμως πρέπει να προσδιορίζεται ως *διεαυτό-Είναι* και να χορηγεί στις εξαφανιζόμενες μορφές της σταθερή ύπαρξη. Το *άμεσο Είναι*, στους κόλπους του οποίου αυτή η [ζωή] αντιτίθεται στη συνείδησή της, το ίδιο είναι η *αρνητική* εξουσιαστική δύναμη, που διαλύει τις διαφορές της. Αυτό είναι στ' αλήθεια ο *Εαυτός*· και το πνεύμα τότε περνάει στο σημείο

να γνωρίσει τον εαυτό του μέσα στη μορφή του Εαυτού. Το καθαρό φως διαχέει την απλότητά του ως μια απειρότητα από μορφές και προσφέρει τον εαυτό του ως θυσία στο διεαυτό-Είναι, κατά τρόπο που το ενικό Είναι να δανείζεται από την υπόστασή του μια σταθερή ύπαρξη για τον εαυτό του.

b.
ΤΟ ΦΥΤΟ ΚΑΙ ΤΟ ΖΩΟ

§ 689

Το αυτοσυνείδητο πνεύμα, το οποίο έχει απέλθει εντός εαυτού έξω από την άμορφη ουσία του ή έχει υψώσει την αμεσότητά του στον Εαυτό εν γένει, προσδιορίζει την απλότητά του ως μια πολλαπλότητα του διεαυτό-Είναι και είναι η θρησκεία της πνευματικής *αντίληψης*[1]· μέσα σε τούτη το πνεύμα αποσυντίθεται σε μια αναρίθμητη πολλότητα πνευμάτων, πιο αδύναμων και πιο ισχυρών, πιο πλούσιων και πιο φτωχών. Ετούτος ο πανθεϊσμός, ο οποίος αρχικά είναι το *ήρεμο* υφίστασθαι αυτών των πνευματικών ατόμων, εξελίσσεται σε μια *εχθρική* κίνηση εντός του ίδιου του εαυτού. Η αθωότητα της *θρησκείας των λουλουδιών*, η οποία είναι μόνο μια χωρίς Εαυτό παράσταση του Εαυτού, μεταβαίνει στη σοβαρότητα της μαχόμενης ζωής, στην ενοχή της *θρησκείας των ζώων*· η ηρεμία [= παθητικότητα] και αδυναμία της ενορατικής ατομικότητας μεταβαίνει στο καταστροφικό διεαυτό-Είναι. – Δεν εξυπηρετεί σε τίποτα το να έχει αφαιρέσει από τα πράγματα της αντίλη-

---

[§ 689] 1. Η θρησκεία της αντίληψης (Wahrnehmeung) που διαδέχεται εκείνη της αισθητήριας βεβαιότητας ιστορικά αντιστοιχεί στις πρώτες θρησκείες της Ινδίας.

ψης το *θάνατο της αφαίρεσης* και να τα έχει υψώσει σε ουσία πνευματικής αντίληψης· η εμψύχωση αυτού του πνευματικού βασιλείου φέρει στους κόλπους της τον θάνατο μέσω της προσδιοριστικότητας και της αρνητικότητας, η οποία προσβάλλει την αθώα αδιαφορία της. Μέσω αυτής της προσδιοριστικότητας και αρνητικότητας η διασπορά στην πολλαπλότητα των παθητικών φυτικών μορφωμάτων γίνεται μια εχθρική κίνηση, μέσα στην οποία το μίσος του διεαυτό-Είναι τους τις καταφθείρει. – Η *πραγματική* αυτοσυνείδηση ετούτου του διεσπαρμένου πνεύματος είναι μια πληθύς απομονωμένων, ακοινώνητων λαϊκών πνευμάτων, τα οποία, μέσα στο μίσος τους, αντιμάχονται μέχρι θανάτου προς άλληλα και συνειδητοποιούν καθορισμένες μορφές ζώων ως ουσία τους· διότι αυτά δεν είναι τίποτε άλλο από πνεύματα ζώων, από ζωικές ζωές που αυτο-απομονώνονται και συνειδητοποιούν τον εαυτό τους χωρίς καθολικότητα.

§ 690

Αλλά μέσα σ' αυτό το μίσος κατατρίβεται η προσδιοριστικότητα του καθαρά αρνητικού διεαυτό-Είναι, και χάρη σ' αυτή την κίνηση της έννοιας το πνεύμα εισχωρεί μέσα σε ένα άλλο μόρφωμα. Το *ανηρημένο διεαυτό-Είναι* είναι η *μορφή του αντικειμένου*, η οποία έχει παραχθεί μέσω του Εαυτού ή είναι μάλλον ο παραχθείς, ο αυτο-κατατριβόμενος Εαυτός, δηλ. ο Εαυτός που γίνεται πράγμα. Ο τεχνουργός, συνεπώς, διατηρεί την υπεροχή πάνω στα απλώς καταστροφικά ζωϊκά πνεύματα, και η δραστηριότητά του δεν είναι μόνο αρνητική, αλλά φιλήσυχη και θετική[1]. Η συνείδηση του πνεύματος λοιπόν εφεξής είναι η κίνηση, η οποία βρίσκεται πέρα και πάνω από το άμεσο *καθεαυτό-Είναι* όπως και πάνω από το αφηρημένο *διεαυτό-Είναι*.

[§ 690] 1. Το πνεύμα προσλαμβάνει τη μορφή του τεχνουργού, ο οποίος, σε αντίθεση με τα ζωικά πνεύματα που ήταν μόνο η αρνητική δραστηριότητα, συνδυάζει την αρνητική και θετική δραστηριότητα.

Εφόσον το καθεαυτό είναι συρρικνωμένο, μέσω της αντίθεσης, σε μια προσδιοριστικότητα, αυτό δεν είναι πλέον η ιδιάζουσα μορφή του απόλυτου πνεύματος, αλλά μια πραγματικότητα, την οποία η συνείδησή του βρίσκει να αντιτίθεται στον εαυτό της ως την κοινή ύπαρξη[2] και την αναιρεί· συνάμα αυτή [η συνείδηση του πνεύματος] δεν είναι μόνο τούτο το διεαυτό-Είναι που αναιρεί, αλλά παράγει επίσης την παράστασή του, το διεαυτό-Είναι που είναι εξωτερικευμένο στη μορφή ενός αντικειμένου. Αυτή η παραγωγική δραστηριότητα ωστόσο δεν είναι ακόμη η τέλεια δραστηριότητα, αλλά μία εξαρτημένη τοιαύτη και ο σχηματισμός ενός πράγματος ήδη δεδομένου.

c.
Ο ΤΕΧΝΟΥΡΓΟΣ

§ 691

Το πνεύμα εκδηλώνεται λοιπόν εδώ ως ο *τεχνουργός*[1], και η δραστηριότητά του, δια της οποίας αυτό παράγει τον εαυτό του ως αντικείμενο, χωρίς όμως να έχει ακόμη συλλέξει τη σκέψη του εαυτού του, είναι μια ενστικτώδης εργασία, όμοια με εκείνη των μελισσών που κατασκευάζουν τις κυψελίδες τους.

2. Η συνείδηση βλέπει τούτη την κοινή ύπαρξη να είναι μια πραγματικότητα αντίθετη στον εαυτό της που είναι διεαυτό-Είναι, γι' αυτό και προχωρεί στην αναίρεσή της.

[§ 691] 1. Το ιστορικό αντίστοιχο ο Χέγκελ το βρίσκει στην αρχαία Αιγυπτιακή θρησκεία και τον πολιτισμό, όπου ένα ενιαίο πνεύμα συνδυάζει τεχνική επιδεξιότητα και νοητική ευστροφία.

§ 692

Η πρώτη μορφή, επειδή αυτή είναι άμεση, είναι η αφηρημένη μορφή της διάνοιας[1], και το έργο δεν έχει ακόμα στους κόλπους του γεμίσει με πνεύμα. Τα πρίσματα των πυραμίδων και οι οβελίσκοι, απλοί συνδυασμοί ίσιων γραμμών με επίπεδες επιφάνειες και ίσες αναλογίες των μερών, στα οποία το ασύμμετρο των καμπυλών είναι εξαλειμμένο, είναι έργα αυτού του τεχνουργού της αυστηρής μορφής. Εξ αιτίας της απλής ευληπτότητας της μορφής, τούτη-δω δεν έχει τη σημασία της σ' αυτή την ίδια, δεν είναι ο πνευματικός Εαυτός. Τα έργα έτσι είτε δέχονται μέσα τους το πνεύμα μόνο ως ένα ξένο πνεύμα που απεβίωσε και [έχει[2]] εγκαταλείψει τη ζωντανή του διείσδυση με την πραγματικότητα και, όντας το ίδιο νεκρό, βρίσκει κατάλυμα μέσα σε τούτα τα πρίσματα που δεν έχουν ζωή· – ή αυτά αναφέρονται εξωτερικά στο πνεύμα σαν ένα τέτοιο, το οποίο είναι το ίδιο εκεί κατά τρόπο εξωτερικό και όχι ως πνεύμα – σαν στο φως που ανατέλλει και ρίπτει τη σημασία του πάνω τους.

§ 693

Ο διαχωρισμός, από τον οποίο εκκινεί το πνεύμα της εργασίας – εκείνος του *καθεαυτό-Είναι*, το οποίο γίνεται το προς επεξεργασία από το πνεύμα υλικό, και του *διεαυτό-Είναι*, το οποίο[1] είναι *η πλευρά* της αυτοσυνείδησης επί το έργον – [αυτός ο διαχωρισμός] έγινε σε αυτό αντικειμενικός μέσα στο έργο του.

[§ 692] 1. Η θρησκευτική συνείδηση εδώ αντιστοιχεί στο επίπεδο της διάνοιας.

2. [hat]: προστίθεται από τον Hoffmeister.

[§ 693] 1. Welche: Απαντά στην α', β' και γ' έκδοση· ο Hoffmeister γράφει: Welches. Ακολουθώ τη δεύτερη εκδοχή.

Η απώτερη προσπάθειά του πρέπει να αποβλέπει στο να αναιρέσει τούτο το χωρισμό της ψυχής και του σώματος· στο να ενδύσει την πρώτη και να της δώσει σχήμα στα πλαίσια αυτής της ιδέας, αλλά στο δεύτερο να δώσει ψυχή. Αμφότερες οι πλευρές, με το να αλληλοπροσεγγίζονται περισσότερο, διατηρούν, η μια έναντι της άλλης, την προσδιοριστικότητα του παραστημένου πνεύματος και του περιβλήματος που το περικαλύπτει· η ενότητα του πνεύματος με τον ίδιο του τον εαυτό περιέχει αυτή την αντίθεση της ενικότητας και της καθολικότητας. Εφόσον το έργο μέσα στις πλευρές του έρχεται εγγύτερα στον εαυτό του, τότε αυτό συντελεί συγχρόνως στο να προκύπτει ένα άλλο αποτέλεσμα: το έργο έρχεται εγγύτερα στην αυτοσυνείδηση που το επιτελεί, και αυτή-εδώ, μέσα στο έργο, φτάνει στη γνώση του εαυτού της, όπως είναι καθεαυτήν και διεαυτήν. Έτσι όμως το έργο συγκροτεί πρωτίστως μόνο την αφηρημένη πλευρά της *δραστηριότητας* του πνεύματος, η οποία δεν έχει ακόμα γνώση του περιεχομένου της μέσα στον ίδιο τον εαυτό της, αλλά στο έργο του[2], το οποίο είναι ένα πράγμα. Ο ίδιος ο τεχνουργός, το πνεύμα ολόκληρο, δεν έχει ακόμα εκδηλωθεί, αλλά είναι η ακόμα εσωτερική, κρυμμένη ουσία, η οποία, ως ένα όλο, είναι παρούσα μόνο διαμελισμένη στην ενεργό αυτοσυνείδηση και στο παραχθέν απ' αυτή αντικείμενο.

§ 694

Το περικαλύπτον κατάλυμα λοιπόν, η εξωτερική πραγματικότητα, η οποία είναι κατ' αρχήν ανυψωμένη μόνο στην αφηρημένη μορφή της διάνοιας, είναι κατεργασμένη από τον τεχνουργό σε μια πιο ζωντανή μορφή. Αυτός χρησιμοποιεί προς τούτο τη ζωή των φυτών, η οποία δεν είναι πλέον ιερή όπως

2. Sondern an seinem Werk: Απαντά στην α', β' και γ' έκδοση. Ο Hoffmeister προσθέτει: Sondern ihn an ... Ακολουθώ την πρώτη εκδοχή.

ήταν προηγουμένως για τον ανίσχυρο πανθεϊσμό· γι' αυτόν [= τον τεχνουργό], απεναντίας, ο οποίος συλλαμβάνει τον εαυτό του ως την διεαυτήν-ούσα ουσία, η ζωή των φυτών θεωρείται ως κάτι το εύχρηστο και υποβιβάζεται σε εξωτερική πλευρά και διακοσμητικό στοιχείο. Αυτή όμως δεν χρησιμοποιείται χωρίς να υπόκειται σε αλλοίωση, αφού ο τεχνουργός της αυτοσυνείδητης μορφής εξαλείφει συνάμα την παροδικότητα που ενέχει η άμεση ύπαρξη αυτής της ζωής και φέρει τις οργανικές της μορφές εγγύτερα στις πιο αυστηρές και καθολικές μορφές της σκέψης. Η οργανική μορφή, η οποία , αφημένη ελεύθερη, πολλαπλασιάζεται ασυγκράτητα μέσα στη μερικότητα, καθυποταγμένη από την πλευρά της στη μορφή της σκέψης, ανυψώνει από την άλλη πλευρά ετούτα τα ευθύγραμμα και επίπεδα σχήματα σε μια περισσότερο ζωηρή καμπυλότητα – μια σύμμειξη, η οποία γίνεται η ρίζα της ελεύθερης αρχιτεκτονικής.

§ 695

Αυτό το ενδιαίτημα, η πλευρά του *καθολικού στοιχείου* ή της ανόργανης φύσης του πνεύματος, εγκλείει τώρα μέσα της και ένα μόρφωμα της *ενικότητας*, το οποίο φέρει εγγύτερα στην πραγματικότητα το πνεύμα που ήταν προηγουμένως αποχωρισμένο από την ύπαρξη και εξωτερικό ή εσωτερικό σε τούτη, και έτσι εναρμονίζει περισσότερο το έργο στην ενεργό αυτοσυνείδηση. Ο τεχνίτης καταφεύγει πρωτίστως στη μορφή του *διεαυτό-Είναι* εν γένει, στο *ζωϊκό σχήμα*. Το ότι αυτός δεν έχει πλέον συνείδηση του εαυτού του άμεσα μέσα στη ζωϊκή ζωή το αποδεικνύει με το να συγκροτείται έναντι τούτης σε παραγωγική δύναμη και με το να αποκτά γνώση του εαυτού του μέσα σε αυτή [τη ζωή] σαν μέσα στο έργο *του*, διά του οποίου το ζωικό σχήμα γίνεται συγχρόνως ανηρημένο και το ιερογλυφικό μιας άλλης σημασίας, μιας σκέψης. Συνεπώς, αυτό [το σχήμα] επίσης δεν χρησιμοποιείται πλέον καθ' ολοκληρίαν και μόνο από τον

τεχνίτη, αλλά αναμιγνύεται με το μόρφωμα της σκέψης, με την ανθρώπινη μορφή. Αλλά ακόμη το έργο στερείται σχήματος και εξωτερικής ύπαρξης, στα πλαίσια των οποίων ο Εαυτός υπάρχει ως Εαυτός· – αυτό δεν εκφράζει ακόμη σ' αυτό το ίδιο ότι εγκλείει μέσα του μια εσωτερική σημασία, του λείπει η γλώσσα, το στοιχείο, μέσα στο οποίο είναι παρόν το ίδιο το νόημα που το γεμίζει. Το έργο, κατά συνέπεια, και όταν ακόμη είναι εντελώς αποκαθαρμένο από το ζωϊκό στοιχείο και φέρει στους κόλπους του μόνο τη μορφή της αυτοσυνείδησης, εξακολουθεί να είναι το βουβό σχήμα, που έχει ανάγκη της ακτίνας του ανατέλλοντος ήλιου, για να έχει φωνή, η οποία, παραγόμενη από το φως, είναι επίσης μόνο μια αντήχηση και όχι γλώσσα, αποκαλύπτει μόνο έναν εξωτερικό Εαυτό, όχι τον εσωτερικό [Εαυτό].

§ 696

Σε αυτόν τον εξωτερικό Εαυτό του σχήματος αντιτίθεται το άλλο σχήμα, το οποίο διακηρύσσει ότι κατέχει ένα *Εσωτερικό*. Η επιστρέφουσα μέσα στην ουσία της Φύση υποβιβάζει τη ζωντανή, εξατομικευμένη και μέσα στην κίνησή της αυτοπεριπλεκόμενη πολλαπλότητα σε ένα επουσιώδες περίβλημα, το οποίο είναι το *κάλυμμα του Εσωτερικού*· και τούτο το Εσωτερικό είναι κατά πρώτον ακόμα το απλό σκότος, το ακίνητο, η μαύρη άμορφη Πέτρα.

§ 697

Αμφότερες οι παρουσιάσεις περιέχουν την *εσωτερικότητα* και την *ύπαρξη* – τις δύο βαθμίδες του πνεύματος· και αμφότερες οι παρουσιάσεις [περιέχουν][1] αμφότερες τις βαθμίδες συγχρόνως σε

[§ 697] 1. Enthalten... Momente: Προστίθεται από τον Hoffmeister. Δεν απαντά στις άλλες εκδόσεις.

μια αντι-θετική σχέση, τον Εαυτό τόσο ως Εσωτερικό όσο και ως Εξωτερικό. Και τα δύο πρέπει να συνενώνονται. – Η ψυχή του έχοντος ανθρώπινη μορφή αγάλματος δεν εκπηγάζει ακόμα από το Εσωτερικό, δεν είναι ακόμα η γλώσσα, η εξωτερική ύπαρξη, η οποία είναι σε αυτή την ίδια εσωτερική· – και το Εσωτερικό της πολύμορφης ύπαρξης είναι ακόμα το βουβό στοιχείο, αυτό που δεν αυτο-διαφοροποιείται εντός εαυτού και είναι ακόμα διαχωρισμένο από το Εξωτερικό του, στο οποίο ανήκουν όλες οι διαφορές. – Ο τεχνίτης συνενώνει λοιπόν αμφότερα αναμειγνύοντας το φυσικό και το αυτοσυνείδητο σχήμα· και αυτές οι αμφίσημες ουσίες, που είναι ένα αίνιγμα για τον εαυτό τους, το συνειδητό στην πάλη του με το ασυνείδητο, το απλό Εσωτερικό [στην πάλη του] με το πολύμορφο Εξωτερικό, η σκοτεινότητα της σκέψης στο συνδυασμό της με την σαφήνεια της εξωτερίκευσης, [όλες αυτές οι ουσίες] εκδηλώνονται στη γλώσσα μιας βαθιάς, [αλλά] δυσνόητης σοφίας.

§ 698

Μέσα σε τούτο το έργο σταματά η ενστικτώδης εργασία, η οποία παρήγε, σε αντίθεση με την αυτοσυνείδηση, το στερούμενο συνείδησης έργο· διότι μέσα σ' αυτό η δραστηριότητα του τεχνίτη, η οποία συνιστά την αυτοσυνείδηση, έρχεται αντιμέτωπη με ένα εξίσου αυτοσυνείδητο, αυτο-εκφραζόμενο Εσωτερικό. Εδώ μέσα ο τεχνίτης έχει φτάσει διά της εργασίας του στο διχασμό της συνείδησής του, όπου το πνεύμα συναντά το πνεύμα. Μέσα σε τούτη την ενότητα του αυτοσυνείδητου πνεύματος με τον εαυτό του, εφόσον αυτό είναι στον εαυτό του μόρφωμα και αντικείμενο της συνείδησής του, αποκαθαίρονται ως εκ τούτου οι αναμείξεις του με εκείνο τον τρόπο που το κάνει να μην έχει συνείδηση του άμεσου φυσικού σχήματος. Αυτά τα τερατουργήματα σε σχήμα, λόγο και πράξη διαλύονται σε ένα πνευματικό σχηματισμό: σε ένα Εξωτερικό, το οποίο έχει μετα-

βεί εντός εαυτού, σε ένα Εσωτερικό, το οποίο εξωτερικεύεται από τον εαυτό του και στον εαυτό του· [αυτά διαλύονται] σε μια σκέψη, η οποία είναι ύπαρξη που γεννά τον εαυτό της, που διασώζει το σχήμα της σε αρμονία με αυτήν και είναι διαυγής. Το πνεύμα είναι *καλλιτέχνης*[1].

[§ 698] 1. Το έργο του τεχνουργού (Werkmeister) δε μπόρεσε να εκφράσει την εσωτερική ζωή του ίδιου του εαυτού, δεν αναπαριστά τη δυναμική του πνεύματος. Ο ίδιος ο τεχνουργός, ως εργάτης του πνεύματος, δεν υπερβαίνει το επίπεδο μιας ενστιχτώδους εργασίας που απορρέει από την τεχνική του, αν και δεν παύει σαν συνείδηση να επιδιώκει την αυτοσυνείδητη πραγμάτωσή του. Η Αιγυπτιακή τέχνη, αν και περιέχει τάσεις προς έκφραση του εαυτού, δεν είναι η τέχνη της αυτοσυνείδησης· το γενικό της νόημα συντηρεί τη διχοτομία Φύσης- Πνεύματος. Το πνεύμα ομιλεί μια βουβή και αινιγματική γλώσσα· δε μπόρεσε να εξωτερικεύσει με διαύγεια την εσωτερικότητά του και να εσωτερικεύσει την εξωτερικότητά του. Αρχή της ζωής του είναι το Αίνιγμα, το οποίο υποδηλώνει μια αυτο-ώθηση του Εσωτερικού προς εξωτερίκευση, αλλά χωρίς να μπορέσει να φτάσει στην πλήρη εξωτερίκευσή του. Τότε εμφανίζεται ένας Έλληνας που σκοτώνει τη σφίγγα και λύνει το αίνιγμα: «Το περιεχόμενο είναι ο άνθρωπος, το ελεύθερο πνεύμα που έχει αυτογνωσία». Vorlesungen Band I, Teil II, σελ. 234. Το έργο του τεχνουργού γίνεται τώρα το έργο του καλλιτέχνη και η θρησκεία γίνεται θρησκεία της πνευματικής ατομικότητας.

Β.
Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΩΣ ΤΕΧΝΗ

§ 699

Το πνεύμα έχει υψώσει το μόρφωμά του, μέσα στο οποίο αυτό είναι για τη συνείδησή του, στη μορφή της ίδιας της συνείδησης και παράγει μια τέτοια μορφή για τον εαυτό του. Ο τεχνουργός έχει εγκαταλείψει τη *συνθετική* εργασία [που έγκειται] στο να *αναμειγνύει* τις ετερογενείς μορφές της σκέψης και του φυσικού στοιχείου· επειδή το μόρφωμα έχει αποκτήσει τη μορφή της αυτο-συνείδητης δραστηριότητας, αυτός έγινε εργάτης του πνεύματος.

§ 700

Εάν θέσουμε το ερώτημα ποιο είναι το *πραγματικό* πνεύμα, το οποίο έχει τη συνείδηση της απόλυτης ουσίας του μέσα στη θρησκεία της τέχνης, διαπιστώνουμε ότι αυτό είναι το *αντικειμενικό ηθικό* ή το *αληθές* πνεύμα. Αυτό δεν είναι μόνο η καθολική υπόσταση κάθε ενικού-Είναι· απεναντίας, εφόσον τούτη η υπόσταση έχει για την πραγματική συνείδηση το μόρφωμα της συνείδησης, προκύπτει ακόμη ότι η ίδια η υπόσταση που έχει εξατομικευθεί είναι εγνωσμένη από τα άτομα ως η δική τους ουσία και το δικό τους έργο που τους ιδιάζει. Η υπόσταση λοιπόν δεν είναι για αυτά ούτε η φωτεινή ουσία, μέσα στην ενότητα της οποίας το διεαυτό-Είναι τής αυτοσυνείδησης εμπεριέχεται μόνο αρνητικά, μόνο παροδικά, και ατενίζει τον κύριο της πραγματικότητάς του· – ούτε το αδηφάγο μίσος που στρέφεται ακατάπαυστα ενάντια σε λαούς – ούτε η καθυπόταξή τους σε κάστες, οι οποίες στο σύνολό τους συγκροτούν την εμφάνεια της οργάνωσης ενός τέλειου όλου, το οποίο όμως στερείται της καθολικής ελευθερίας των ατόμων. Απεναντίας, αυτό [το πνεύμα] είναι ο ελεύθερος λαός, μέσα στον οποίο τα ήθη συνιστούν την υπόσταση όλων· όλοι και κάθε άτομο χωριστά ξέρουν την πραγματικότητα και την ύ-

παρξη αυτής της υπόστασης ως δική τους βούληση και ενέργεια[1].

§ 701

Η θρησκεία όμως του αντικειμενικού ηθικού πνεύματος είναι η ανύψωσή του πάνω από την πραγματικότητά του, η επάνοδος *από την αλήθεια του στην καθαρή γνώση του ίδιου του εαυτού του*. Εφόσον ο κοινωνικά ηθικός λαός ζει μέσα στην άμεση ενότητα με την υπόστασή του και δεν ενέχει την αρχή της καθαρής ενικότητας της αυτοσυνείδησης, η εντελής μορφή της θρησκείας του τότε κάνει την εμφάνισή της μόνο τη στιγμή που έρχεται σε *διάζευξη* από την κατάσταση της *ύπαρξής* του[1]. Διότι η *πραγματικότητα* της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης ερείδεται εν μέρει στην ήρεμη [= παθητική] *αμεταβλησία* της έναντι της απόλυτης κίνησης της αυτοσυνείδησης, κάι κατά συνέπεια στο γεγονός ότι τούτη [η αυτοσυνείδηση] δεν έχει ακόμα μεταβεί εντός εαυτού από τα ήρεμα ήθη της και την σταθερή της εμπιστοσύνη· – εν μέρει στην οργάνωσή της σε μια πολλότητα από δικαιώματα και καθήκοντα, καθώς και στον καταμερισμό στις σφαίρες των τάξεων και της μερικής τους δραστηριότητας, η οποία συμπράττει στη μορφή του όλου· – ερείδεται συνεπώς στο γεγονός ότι το ενικό άτομο είναι ευχαριστημένο με τον περιορισμό της ύπαρξής του και ότι δεν έχει συλλάβει ακόμα την απεριόριστη σκέψη του ελεύθερου Εαυτού του. Αλλά εκείνη η ήρεμη και *άμεση* εμπιστο-

---

[§ 700] 1. Η υπόσταση στη θρησκεία της τέχνης [= στην Ελλάδα] είναι το πνεύμα της κοινωνικής ηθικής (der sittliche Geist) που συνέχει το λαό ως όλο και απελευθερώνει τον Εαυτό από τη μερικότητα και την υποκειμενικότητα. Η τέχνη, στον ελληνικό πολιτισμό, εκφράζει μια συνείδηση που διαμορφώνει ο Εαυτός στην πνευματική του ενότητα με την ολότητα του κράτους και ανταναKλά την κοινωνική ηθικότητα.

[§ 701] 1. Δηλ. μόνο όταν ο λαός αποκόπτεται από την άμεση σύνδεσή του με την κοινωνία για να καλλιεργήσει την ελεύθερη ατομικότητά του και κατ' επέκταση την αληθινή τέχνη, η οποία στηρίζεται μόνο στον αυτοσυνείδητο αναστοχασμό.

σύνη προς την υπόσταση επιστρέφει στην εμπιστοσύνη *προς τον εαυτό* και στη *βεβαιότητα του εαυτού*· και η πολλότητα των δικαιωμάτων και των καθηκόντων, όπως η περιορισμένη δραστηριότητα, είναι η ίδια διαλεκτική κίνηση του κοινωνικά Ηθικού ως η πολλότητα των πραγμάτων και των προσδιορισμών τους, – μια κίνηση, η οποία βρίσκει την ησυχία της και τη σταθερότητά της μόνο μέσα στην απλότητα του βέβαιου για τον εαυτό του πνεύματος. – Η ολοκλήρωση της αντικειμενικής ηθικότητας σε ελεύθερη αυτοσυνείδηση και το πεπρωμένο του αντικειμενικού ηθικού κόσμου είναι συνεπώς η ατομικότητα που έχει μεταβεί εντός εαυτού, η απόλυτη ελαφρόνοια του αντικειμενικού ηθικού πνεύματος, το οποίο διαλύει μέσα του όλες τις παγιωμένες διαφορές της σταθερής του ύπαρξης και τις σφαίρες της οργανικής του διάρθρωσης και το οποίο, εντελώς βέβαιο για τον εαυτό του, έχει φτάσει στην απεριόριστη ευθυμία και στην κατ' εξοχήν απόλαυση του ίδιου του εαυτού του. Αυτή η απλή βεβαιότητα του πνεύματος εντός εαυτού έχει μια αμφίσημη σημασία: είναι ήρεμη, διαρκής ύπαρξη και σταθερή αλήθεια, αλλά επίσης απόλυτη ανησυχία και το παρέρχεσθαι της κοινωνικής ηθικότητας. Αυτή όμως μεταστρέφεται στο τελευταίο[2]· διότι η αλήθεια του αντικειμενικού ηθικού πνεύματος είναι πρωτίστως ακόμη μόνο αυτή η υποστασιακή ουσία και εμπιστοσύνη, στους κόλπους της οποίας ο Εαυτός δεν ξέρει τον εαυτό του ως ελεύθερη ενικότητα, και η οποία συνεπώς μέσα σε τούτη την εσωτερικότητα και την απελευθέρωση του Εαυτού χάνεται μέσα στο θεμέλιο. Εφόσον λοιπόν η εμπιστοσύνη είναι κλονισμένη και η υπόσταση του λαού εντός του καταβεβλημένη, το πνεύμα, το οποίο ήταν ο μέσος όρος των ασταθών ακραίων όρων, εφεξής μεταπίπτει στον ακραίο όρο της αυτο-συλλαμβανόμενης ως ουσίας αυτοσυνείδησης. Ετούτηδω είναι το βέβαιο για τον εαυτό του πνεύμα, το οποίο θρηνεί για

2. Η απλή βεβαιότητα του Πνεύματος δηλ. μεταστρέφεται στην παρέλευση της κοινωνικής ηθικότητας, στον εξαφανισμό της.

την απώλεια του κόσμου του και τώρα, εκκινώντας από την καθαρότητα του Εαυτού, παράγει την ουσία του που είναι ανυψωμένη πάνω από την πραγματικότητα[3].

§ 702

Σε μια τέτοια εποχή είναι που κάνει την εμφάνισή της η απόλυτη τέχνη· πρωτύτερα αυτή ήταν ένα είδος ενστικτώδους εργασίας, η οποία, βυθισμένη μέσα στο προσδιορισμένο-Είναι, εργάζεται να βγει έξω απ' αυτό και να διεισδύσει μέσα σε αυτό· αυτή δεν έχει την υπόστασή της στην ελεύθερη αντικειμενική ηθικότητα και γι' αυτό δεν έχει το χαρακτήρα της ελεύθερης πνευματικής δραστηριότητας για τον επί το έργον όντα Εαυτό. Πιο ύστερα το πνεύμα υπερβαίνει την τέχνη, για να επιτύχει την ανώτερη παράστασή του· – δηλ. να είναι όχι μόνο η *υπόσταση* που γεννήθηκε από τον Εαυτό, αλλά, μέσα στην παράστασή του ως αντικείμενο, να είναι *ετούτος ο Εαυτός*· όχι μόνο να γεννιέται από την έννοιά του, αλλά να έχει την ίδια του την έννοια για σχήμα του, έτσι που η έννοια και το παραχθέν έργο τέχνης να αλληλοξέρουν τον εαυτό τους ως ένα και το αυτό πράγμα.

§ 703

Εφόσον λοιπόν η αντικειμενική ηθική υπόσταση έχει αποσυρθεί από την εξωτερική της ύπαρξη μέσα στην καθαρή της αυτοσυνείδηση, τούτη-εδώ είναι η πλευρά της έννοιας ή της *δραστηριότητας*, με την οποία το πνεύμα παράγεται ως αντικείμενο. Αυτή η πλευρά είναι καθαρή μορφή, επειδή το ενικό άτομο, μέσα στην κατ' έθος ηθική υπακοή και υπηρεσία, έχει απαλλαγεί από κάθε ασυνείδητη ύπαρξη και σταθερό προσδιορισμό με τον ίδιο τρόπο που η ίδια η υπόσταση έγινε τούτη η ρευστή ουσία. Αυτή η μορφή είναι η νύχτα, όπου προδόθηκε η υπόσταση και έγινε

---

3. Δηλ. παράγει την ουσία του από την έννοιά του.

αντικείμενο· από τούτη τη νύχτα της καθαρής βεβαιότητας του ίδιου του εαυτού είναι που το αντικειμενικό ηθικό πνεύμα αναβιώνει ως το μόρφωμα που απελευθερώθηκε από τη φύση και την άμεση ύπαρξή του.

§ 704

Η *ύπαρξη* της καθαρής έννοιας, μέσα στην οποία δραπέτευσε το πνεύμα από το σώμα του, είναι ένα άτομο που επιλέγει το πνεύμα για δοχείο του πόνου του. Σ' αυτό [το άτομο] το πνεύμα είναι παρόν ως το Καθολικό του και ως η εξουσιαστική του δύναμη, από την οποία το άτομο υφίσταται βία· – ως το πάθος του, στο οποίο παραδεδομένη η αυτοσυνείδησή του χάνει την ελευθερία της. Αλλά εκείνη η θετική εξουσία του Καθολικού δαμάζεται από τον καθαρό Εαυτό του ατόμου που είναι αρνητική εξουσία. Ετούτη η καθαρή δραστηριότητα, έχουσα συνείδηση του αναπαλλοτρίωτου χαρακτήρα της δύναμής της, μάχεται με την άμορφη ουσία· γινόμενη κύριός της, έχει μετατρέψει το πάθος σε ύλη της και έδωσε στον εαυτό της το περιεχόμενό της, και αυτή η ενότητα αναδύεται ως έργο, ως το καθολικό πνεύμα που έχει λάβει τη μορφή του ατόμου και έχει συλληφθεί δια της παράστασης.

a.
ΤΟ ΑΦΗΡΗΜΕΝΟ ΕΡΓΟ ΤΕΧΝΗΣ

§ 705

Το πρώτο έργο τέχνης, καθόσον το άμεσο [έργο], είναι αφηρημένο και ενικό. Από την πλευρά του αυτό πρέπει να κινηθεί έξω από τον άμεσο και αντικειμενικό τρόπο προς συνάντηση της αυτοσυνείδησης, ενώ η αυτοσυνείδηση από την άλλη πλευρά, για

τον εαυτό της, προσβλέπει μέσα στη λατρεία να άρει τη διάκριση, με την οποία διαφοροποιείται κατ' αρχήν από το πνεύμα της, και έτσι να παράγει ένα έργο τέχνης που είναι αναζωογονημένο σ' αυτή την ίδια.

[I.]
[ΤΟ ΕΙΔΩΛΟ ΤΩΝ ΘΕΩΝ]

§ 706

Ο πρώτος τρόπος, με τον οποίο το καλλιτεχνικό πνεύμα απομακρύνει απ' αλλήλων στο απώτατο σημείο το σχήμα του και την ενεργό του συνείδηση, είναι ο άμεσος τρόπος, δηλ. εκείνο [το σχήμα] *είναι εκεί ως πράγμα* εν γένει. – Στους κόλπους του, αυτό διαμελίζεται στη διαφορά της ενικότητας, η οποία έχει στην πλευρά της το σχήμα του Εαυτού, και της καθολικότητας, η οποία παριστά την ανόργανη ουσία σε σχέση με το σχήμα και [αποτελεί] το περιβάλλον της και την κατοικία της. Το σχήμα, χάρη στην ανύψωση του όλου στην καθαρή έννοια, αποκτά τη δική του καθαρή μορφή που ανήκει στο πνεύμα. Αυτό [το σχήμα] δεν είναι ούτε η κρυστάλλινη μορφή που ιδιάζει στη διάνοια και στεγάζει ό,τι είναι νεκρό ή φωτίζεται από την εξωτερική ψυχή, – ούτε ο συγκερασμός – που κατά πρώτον προέκυψε από το φυτό – των μορφών της Φύσης και της σκέψης, της οποίας η δραστηριότητα εδώ μέσα είναι ακόμα μια *μίμηση*. Απεναντίας, η έννοια αφαιρεί αυτό που από τη ρίζα, τα κλαδιά και τα φύλλα είναι ακόμα προσκολλημένο στις μορφές και τις αποκαθαίρει σε πλάσματα, όπου το γραμμικό και επίπεδο της κρυστάλλινης μορφής είναι σε ασύμμετρες αναλογίες. Έτσι η εμψύχωση του οργανικού προσλαμβάνεται στην αφηρημένη μορφή της διάνοιας και η ουσία της σύγχρονα, το ασύμμετρον, διατηρείται για τη διάνοια.

§ 707

Ο εγγενής Θεός όμως είναι η εξελθούσα από το ζωικό περίβλημα Μαύρη Πέτρα, η οποία είναι διαποτισμένη με το φως της συνείδησης[1]. Η ανθρώπινη μορφή απαλλάσσεται από τη ζωική[2] [μορφή], με την οποία ήταν αναμεμειγμένη· το ζώο είναι για το Θεό μόνο μια συμπτωματική αμφίεση· αυτό περνά στην πλευρά της αυθεντικής του εξωτερικότητας και δεν έχει καμιά αξία για τον εαυτό του πλέον, αλλά υποβιβάζεται στο να έχει τη σημασία ενός άλλου, στο να είναι απλό σύμβολο. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο, η μορφή του Θεού απορρίπτει επίσης ως προς τη δική της πλευρά την ένδεια των φυσικών όρων της ζωικής ύπαρξης και εξυπονοεί τις εσωτερικές τάσεις της οργανικής ζωής να έχουν συγχωνευθεί στην επιφάνεια της μορφής και να ανήκουν μόνο σε τούτη την επιφάνεια. – Αλλά η *ουσία* του Θεού είναι η ενότητα της καθολικής ύπαρξης της Φύσης και του αυτοσυνείδητου Πνεύματος, το οποίο, μέσα στην πραγματικότητά του, εκδηλώνεται ως αντιμαχόμενο εκείνη. Ταυτόχρονα, όντας εν πρώτοις ένα *ενικό* μόρφωμα, η ύπαρξή του είναι ένα από τα στοιχεία της Φύσης, όπως η αυτοσυνείδητη πραγματικότητά του [είναι] ένα ενικό εθνικό Πνεύμα [Volksgeist]. Αλλά εκείνη [η ύπαρξή του] είναι μέσα σε τούτη την ενότητα το εντός του Πνεύματος ανασκοπημένο στοιχείο, η μεταμορφωμένη από τη λάμψη τής σκέψης Φύση, συνενωμένη με την αυτοσυνείδητη ζωή. Η μορφή των θεών ενέχει λοιπόν το φυσικό της στοιχείο ως ένα ανηρημένο στοιχείο, ως μια σκοτεινή ανάμνηση. Η

[§ 707] 1. Η θεία ουσία πρωτοπαρουσιάζεται τώρα στο άγαλμα. Το θείο ενσαρκώνεται τώρα στη γλυπτική και έχει την εξωτερικότητά του στο άγαλμα. Οι γλυπτικές παραστάσεις στηρίζονται πλέον στην εξιδανίκευση της ανθρώπινης μορφής.

2. Ο Hoffmeister γράφει: die tierische· η α' έκδοση: das tierische, ενώ οι εκδόσεις β', γ': das Tierische. Ακολουθώ την πρώτη εκδοχή.

χαοτική ουσία και ο συγκεχυμένος αγώνας της ελεύθερης ύπαρξης των στοιχείων, το μη-εθικό κράτος[3] των Τιτάνων έχει κατανικηθεί και αποπεμφθεί στο περιθώριο της πραγματικότητας που έγινε διαφανής στον εαυτό της, στα θολά όρια του κόσμου που βρίσκει τον εαυτό του μέσα στο πνεύμα και ηρεμεί μέσα σ' αυτό. Αυτοί οι αρχαίοι θεοί, πρωτότοκα τέκνα της ένωσης της ουσίας του Φωτός με το Σκότος, ο Ουρανός, η Γη, ο Ωκεανός, ο Ήλιος, το τυφλό τυφωνικό Πυρ της γης κ.λπ., έχουν αντικατασταθεί από μορφές, οι οποίες δεν αναθυμίζουν ακόμα παρά αμυδρά εκείνους τους Τιτάνες και δεν είναι πλέον ουσίες [= πλάσματα] της Φύσης, αλλά καθαρά αντικειμενικά ηθικά πνεύματα[4] των αυτοσυνείδητων εθνών.

§ 708

Αυτή η απλή μορφή έχει λοιπόν εξαλείψει καθεαυτήν την ανησυχία της άπειρης εξατομίκευσης – τόσο της εξατομίκευσης του φυσικού στοιχείου, το οποίο μόνο ως καθολική ουσία διέπεται από αναγκαιότητα, αλλά στην ύπαρξή του και στην κίνησή του συμπεριφέρεται κατά ένα συμπτωματικό τρόπο, όσο και της εξατομίκευσης του έθνους, το οποίο, διασκορπισμένο μέσα στις μερικές[1] σφαίρες της δραστηριότητας και τα ατομικά σημεία της αυτοσυνείδησης, έχει μία ύπαρξη πολλαπλής σημασίας και δραστηριότητας· [αυτή η απλή μορφή] την έχει ακόμη συμπεριλάβει μέσα στην ήρεμη ατομικότητα. Ετούτη η ατομικότητα, συνεπώς, είναι αντιμέτωπη με το στοιχείο της ανησυχίας, με τούτη – την *ουσία* – είναι αντιμέτωπη η *αυτοσυνείδηση*, για την οποία, ως την κοιτίδα αυτής της ανησυχίας, τίποτε δεν της

3. Das unsittliche Reich· δηλ. το μη εναρμονισμένο προς τα κοινωνικά ήθη κράτος.

4. Δηλ. μορφώματα που έχουν φτάσει στην πνευματική τελείωση.

[§ 708] 1. besonderen: απαντά στη β′, γ′ έκδοση και στην έκδοση του Hoffmeister. Η α′ έκδοση γράφει: besondere.

απέμεινε εκτός από το να είναι η *καθαρή δραστηριότητα*. Ό,τι ανήκει στην υπόσταση, ο καλλιτέχνης το έδωσε εξ ολοκλήρου στο έργο του, αλλά στον ίδιο του τον εαυτό σαν μια προσδιορισμένη ατομικότητα δεν έδωσε καμιά πραγματική ύπαρξη μέσα στο έργο του· αυτός μπόρεσε να του προσδώσει την τελείωση μόνο επειδή εγκατέλειψε τη μερικότητά του και αποπροσωποποιήθηκε για να υψωθεί στην αφαίρεση της καθαρής δραστηριότητας. – Μέσα σε τούτη την πρώτη άμεση παραγωγή ο χωρισμός του έργου και της αυτοσυνείδητης δραστηριότητάς του ακόμη δεν καταλήγει εκ νέου στη συνένωσή τους· το έργο συνεπώς δεν είναι διεαυτό το πραγματικά εμπνευσμένο όλο, αλλά είναι *όλο* μόνο [ειλημμένο] μαζί με το *γίγνεσθαί* του. Το κοινό στοιχείο στο έργο τέχνης, ότι δηλ. αυτό είναι δημιουργημένο μέσα στη συνείδηση και καμωμένο από ανθρώπινα χέρια, είναι το στοιχείο της υπάρχουσας ως έννοια έννοιας, η οποία αντιτίθεται στο έργο. Και εάν αυτή [η έννοια], ως καλλιτέχνης ή ως θεωρός, είναι αρκετά αμερόληπτη για να εκφράσει το έργο τέχνης ως απόλυτα εμπνευσμένο εντός αυτής της ίδιας και να λησμονήσει τον εαυτό της, τον εκτελεστή ή παρατηρητή, τότε σε αντίθεση με αυτό πρέπει να προσηλωθούμε σταθερά στην έννοια του πνεύματος, η οποία δε μπορεί να στερηθεί της βαθμίδας να έχει συνείδηση του εαυτού της. Αλλά τούτη η βαθμίδα αντίκειται στο έργο, επειδή αυτό το πνεύμα, μέσα σε τούτο τον πρώτο του διχασμό προσδίδει σε αμφότερες τις πλευρές τούς αφηρημένους, αλληλοενάντιους προσδιορισμούς τους της *δραστηριότητας* και του *πράγματος*-ως-Είναι[2], και επειδή η επιστροφή τους μέσα στην ενότητα, από την οποία προήλθαν, δεν έχει ακόμα επιτελεσθεί.

---

2. Dingsein. Δραστηριότητα και πραγματικότητα παραμένουν ακόμα χωριστά για το πνεύμα, επειδή ο καλλιτέχνης έχει παραιτηθεί από τη συνείδηση του Εαυτού, την οποία προυποθέτει η πραγματοποίηση της έννοιας του πνεύματος.

§ 709

Ο καλλιτέχνης λοιπόν αποκτά στο έργο του την εμπειρία, σύμφωνα με την οποία αυτός δεν παρήγε *καμιά ουσία όμοια προς αυτόν*. Απ' αυτό το έργο πράγματι επανέρχεται σ' αυτόν μια συνείδηση με την έννοια ότι ένα πλήθος που εκδηλώνει θαυμασμό τιμά το έργο ως το πνεύμα, το οποίο είναι η ουσία του[1]. Αλλά τούτη η έμπνευση, εφόσον ανταποδίδει σ' αυτόν την αυτοσυνείδησή του μόνο ως θαυμασμό[2], είναι μάλλον μια ομολογία που αυτή καταθέτει στον καλλιτέχνη και σύμφωνα με την οποία το εμπνευσμένο έργο δεν είναι στο ίδιο επίπεδο με αυτόν. Εφόσον το έργο του γυρίζει πίσω στον ίδιο ως χαρά εν γένει, αυτός δε βρίσκει εδώ μέσα τον πόνο του μόχθου που χρειάστηκε για να γίνει καλλιτέχνης και να παράγει [έργο], ούτε την επίμοχθη δοκιμασία της εργασίας του. Οι άλλοι επίσης μπορούν ακόμη να κρίνουν το έργο ή να κομίσουν εθελοντική προσφορά σε τούτο, να το κοσμήσουν δίνοντάς του, με όποιο τρόπο είναι δυνατό, τη συνείδησή τους· – εάν αυτοί με τη γνώση τους θέτουν τον εαυτό τους πάνω απ' αυτό, ο καλλιτέχνης ξέρει πόσο πιο πολύ ισχύει η *ενέργειά* του από εκείνο που αυτοί καταλαβαίνουν και λένε· εάν αυτοί θέτουν τον εαυτό τους *κάτω απ' αυτό* και εδώ αναγνωρίζουν την *ουσία* που δεσπόζει αυτών, τότε ο καλλιτέχνης ξέρει τον εαυτό του ως τον κύριο αυτής της ουσίας.

[§ 709] 1. Αναφέρεται στο πλήθος.

2. Μέσα στο θαυμασμό ο καλλιτέχνης δεν εμπειράται πραγματικά την αυτοσυνείδησή του.

[II.]
[Ο ΥΜΝΟΣ]

§ 710

Το έργο τέχνης, συνεπώς, απαιτεί ένα άλλο στοιχείο της ύπαρξής του, ο Θεός ένα άλλο τρόπο ανάδυσης από εκείνον, κατά τον οποίο από το βάθος της δημιουργικής του νύχτας αυτός κατεβαίνει στο αντίθετο, στην εξωτερικότητα, στον προσδιορισμό του *πράγματος* που δεν έχει αυτοσυνείδηση. Αυτό το ανώτερο στοιχείο είναι η *γλώσσα*· – ένα προσδιορισμένο-Είναι, το οποίο άμεσα είναι αυτοσυνείδητη ύπαρξη. Όπως η *ενική* αυτοσυνείδηση είναι [άμεσα] παρούσα μέσα στη γλώσσα, έτσι είναι άμεσα παρούσα και ως μια *καθολική* μεταδοτική νόσο[1]· η εντελής μερίκευση του διεαυτό-Είναι είναι συγχρόνως η ρευστότητα και η καθολικά μεταδεδομένη ενότητα των πολλών Εαυτών· αυτή είναι η ως ψυχή υπάρχουσα ψυχή. Άρα ο Θεός, ο οποίος έχει τη γλώσσα για στοιχείο της εξωτερικής του μορφής, είναι το αυτο-εμπνευσμένο έργο τέχνης, το οποίο έχει άμεσα μέσα στην εξωτερική του ύπαρξη την καθαρή δραστηριότητα που ήταν αντίθετη προς το Θεό, όταν αυτός υπήρχε ως πράγμα. Η αυτοσυνείδηση, με άλλα λόγια, παραμένει άμεσα στον εαυτό της μέσα στην αντικειμενοποίηση της ουσίας της. Όντας έτσι παρ' εαυτόν μέσα στην ουσία της, η αυτοσυνείδηση είναι *καθαρή νόηση* ή η ευλάβεια, η *εσωτερικότητα* της οποίας έχει συγχρόνως μέσα στον ύμνο μια *εξωτερική ύπαρξη*. Ο ύμνος διατηρεί μέσα του την ενικότητα της αυτοσυνείδησης· και τούτη η ενικότητα, στην αισθητηριακή της σύλληψη, είναι εδώ συγχρόνως παρούσα ως καθολική [ενικότητα]. Η ευλάβεια, αναφλεγμένη μέσα σε όλους, είναι το πνευματικό ρεύμα, το οποίο, μέσα στην πολλαπλότητα της αυτοσυνείδησης, έχει συνείδηση του εαυτού του ως

[§ 710] 1. Η γλώσσα συνενώνει ενικότητα και καθολικότητα.

μιας όμοιας *δράσης* όλων και ως *απλού Είναι*· το πνεύμα, ως ετούτη η καθολική αυτοσυνείδηση όλων, έχει την καθαρή του εσωτερικότητα όχι λιγότερο απ' ό,τι το Είναι για άλλους και το διεαυτό-Είναι των ατόμων μέσα σε μια μοναδική ενότητα.

§ 711

Αυτή η γλώσσα διαφέρει από μιαν άλλη γλώσσα του Θεού, η οποία δεν είναι εκείνη της καθολικής αυτοσυνείδησης. Ο *χρησμός*, τόσο του Θεού των θρησκειών της τέχνης όσο και των προγενέστερων θρησκειών, είναι η αναγκαία, πρώτη μορφή γλώσσας του Θεού· διότι η *έννοια* του Θεού σημαίνει ότι αυτός είναι η ουσία της Φύσης όσο και του Πνεύματος, και ως εκ τούτου δεν έχει μόνο φυσική ύπαρξη, αλλά και πνευματική τοιαύτη. Στο βαθμό που τούτο το στοιχείο εμπεριέχεται μόνο μέσα στην *έννοια* του Θεού και δε βρίσκει ακόμα τη ρεαλιστική του πραγμάτωση μέσα στη θρησκεία, η γλώσσα, για την θρησκευτική αυτοσυνείδηση, είναι γλώσσα μιας *ξένης* αυτοσυνείδησης. Η αυτοσυνείδηση που εξακολουθεί να είναι ξένη στην κοινότητά της δεν *έχει* ακόμη *άμεση παρουσία*, έτσι όπως το απαιτεί η έννοιά της. Ο Εαυτός είναι το απλό και έτσι απόλυτα *καθολικό* διεαυτό-Είναι· αλλά ο Εαυτός που είναι διαχωρισμένος από την αυτοσυνείδηση της κοινότητας, δεν είναι προ πάντων παρά ένας *ενικός* Εαυτός. – Το περιεχόμενο αυτής της προσωπικής και ενικής γλώσσας ανακύπτει από τον καθολικό χαρακτήρα, με τον οποίο το απόλυτο πνεύμα εν γένει είναι τεθειμένο μέσα στη θρησκεία του. – Το καθολικό πνεύμα της Ηούς, το οποίο δεν έχει ακόμα μερικεύσει την ύπαρξή του, διατυπώνει λοιπόν εξίσου απλές και καθολικές προτάσεις για την ουσία [του Θεού]· το υποστασιακό τους περιεχόμενο είναι έξοχο μέσα στην απλότητα της αλήθειας του, αλλά, εξ αιτίας αυτής της καθολικότητας, αυτό φαίνεται στην προχωρητικά αναπτυσσόμενη αυτοσυνείδηση ότι είναι συγχρόνως τετριμμένο.

§ 712

Ο περαιτέρω ανεπτυγμένος Εαυτός, που ανυψώνεται σε *διεαυτό-Είναι*, είναι κύριος του καθαρού πάθους της υπόστασης, της αντικειμενικότητας του ανατέλλοντος φωτεινού Όντος και ξέρει εκείνη την απλότητα της αλήθειας ως εκείνο *που είναι καθεαυτό*, το οποίο δεν έχει τη μορφή της τυχαίας ύπαρξης μέσω μιας ξένης γλώσσας· την ξέρει ωστόσο *ως τον βέβαιο και άγραφο νόμο των Θεών που ζει αιωνίως, και για τον οποίο κανείς δεν ξέρει από πού προήλθε.* – Ακριβώς όπως η καθολική αλήθεια, αποκεκαλυμμένη από την φωτεινή ουσία, είναι εδώ αποσυρμένη μέσα στο Εσωτερικό και στον κάτω κόσμο του Είναι και συνακόλουθα απαλλαγμένη από τη μορφή της τυχαίας εκδήλωσης, έτσι, απεναντίας, μέσα στη θρησκεία της τέχνης, επειδή η εξωτερική όψη του Θεού έχει προσλάβει τη συνείδηση και κατ' επέκταση την ενικότητα εν γένει, η ιδιάζουσα στο Θεό γλώσσα, ο οποίος είναι το πνεύμα του κατ' έθος ηθικού λαού, είναι ο χρησμός, που ξέρει την ειδική κατάσταση του έθνους και κάνει γνωστό ό,τι είναι χρήσιμο γι' αυτή την κατάσταση. Αλλά τις καθολικές αλήθειες, επειδή αυτές είναι εγνωσμένες ως εκείνο *που είναι καθεαυτό*, τις διεκδικεί στους κόλπους της δικής της *γνώσης* η *νόηση*, και η γλώσσα αυτών των αληθειών δεν είναι στην νόηση μια ξένη γλώσσα, αλλά η δική της. Ακριβώς όπως εκείνος ο σοφός[1] της αρχαιότητας ερευνούσε μέσα στη σκέψη του τι ήταν καλό και ωραίο, ενώ, απεναντίας, κατέλειπε στο δαιμόνιό του τη φροντίδα να ξέρει το ευτελές τυχαίο περιεχόμενο της γνώσης ως προς το εάν είναι καλό σ' αυτόν να συναναστρέφεται τούτο ή εκείνο το πρόσωπο, ή εάν είναι καλό για έναν από τους

[§ 712] 1. Στη θρησκεία της τέχνης η γλώσσα του χρησμού δε μπορεί να εκφράσει τις καθολικές αλήθειες, οι οποίες έρχονται να φανερωθούν μέσα από τον αναστοχασμό της φιλοσοφικής συνείδησης· χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η περίπτωση του Σωκράτη με το δαιμόνιό του.

γνωστούς του να κάνει ένα ταξίδι, και παρόμοια ασήμαντα πράγματα· έτσι και η καθολική συνείδηση συνάγει τη γνώση του τυχαίου από τα πτηνά ή τα δέντρα ή την κοχλάζουσα γη, ο ατμός της οποίας αποστερεί την αυτοσυνείδηση από την αυτοκυριαρχία της· διότι το συμπτωματικό είναι το μη-αυτοελεγχόμενο και το ξένο, και η αντικειμενική ηθική συνείδηση τότε αφήνει τον εαυτό της να προσδιορίζεται σε τούτο το σημείο, σαν από ρίξιμο ζαριών, με ένα τρόπο ασυλλόγιστο και ξένο. Εάν το ενικό άτομο προσδιορίζεται μέσω της διάνοιάς του και με περίσκεψη επιλέγει αυτό που του είναι χρήσιμο, τότε η προσδιοριστικότητα του μερικού χαρακτήρα αποτελεί το θεμέλιο ετούτου του αυτοπροσδιορισμού· η ίδια η προσδιοριστικότητα είναι το συμπτωματικό, και εκείνη η γνώση της διάνοιας ως προς το τι είναι στην ενική ύπαρξη χρήσιμο είναι ως εκ τούτου μια τέτοια ακριβώς γνώση, όπως εκείνη του χρησμού ή της μοίρας· μόνο που όποιος ερωτά το χρησμό ή τη μοίρα εκφράζει έτσι το κοινωνικά ηθικό φρόνημα της αδιαφορίας προς το συμπτωματικό, ενώ εκείνο, απεναντίας, αντιμετωπίζει αυτό που καθεαυτό είναι το συμπτωματικό ως το ουσιώδες ενδιαφέρον της σκέψης του και της γνώσης του. Το ανώτερο όμως από αμφότερα είναι όχι μόνο να μετατρέπουμε την περίσκεψη σε χρησμό του συμπτωματικού ενεργείν, αλλά να ξέρουμε αυτό τούτο το με περίσκεψη ενέργημα ως κάτι το συμπτωματικό, εξ αιτίας της αναφοράς του στο μερικό και της χρησιμότητάς του.

§ 713

Η αληθινή αυτοσυνείδητη ύπαρξη, που προσλαμβάνει το πνεύμα μέσα στη γλώσσα – η οποία [γλώσσα] δεν είναι η γλώσσα της ξένης και συνεπώς τυχαίας, μη καθολικής αυτοσυνείδησης – είναι το έργο τέχνης που είδαμε πρωτύτερα[1]. Αυτή

[§ 713] 1. Ο ύμνος, ως λυρική εσωτερικότητα, αντιτίθεται στην πλαστική

βρίσκεται σε αντίθεση με το πραγμοειδές του αγάλματος. Όπως τούτο-δω υπάρχει εν ηρεμία [= ακίνητο], έτσι και εκείνη είναι η εξαφανιζόμενη ύπαρξη· όπως μέσα στο άγαλμα η αντικειμενικότητα – αφημένη ελεύθερη – στερείται του δικού της άμεσου Εαυτού, έτσι μέσα σε εκείνη, αντίθετα, αυτή [η αντικειμενικότητα] είναι υπερβολικά εγκλεισμένη εντός του Εαυτού, σπάνια καταλήγει σε ένα σχηματισμό και, όπως ο χρόνος, δεν είναι πλέον άμεσα παρούσα, τη στιγμή που αυτή είναι άμεσα εδώ.

[III.]
[Η ΛΑΤΡΕΙΑ]

§ 714

Η *λατρεία*[1] είναι που συγκροτεί την κίνηση αμφοτέρων των πλευρών· μια κίνηση, στη διάρκεια της οποίας η εξωτερική μορφή [Gestalt] του Θεού που βρίσκεται σε *κίνηση* μέσα στο καθαρό αισθανόμενο στοιχείο της αυτοσυνείδησης και η εξωτερική μορφή του Θεού που βρίσκεται σε *ηρεμία [= ακινησία]* μέσα στο στοιχείο της πραγμότητας εγκαταλείπουν αμοιβαία τον διαφορετικό τούς χαρακτήρα και έρχεται σε ύπαρξη η ενότητα, η οποία είναι η έννοια της ουσίας τους. Μέσα στη λατρεία, ο Εαυτός προσλαμβάνει τη συνείδηση της καθόδου της θεϊκής

εξωτερικότητα του αγάλματος. Η αντίθεση αυτή θα αρθεί μέσα στη λατρεία, η οποία συνιστά τη συμφιλίωσή τους.

[§ 714] 1. Ο Michael Theunissen 1970, σελ. 146 αναφέρει τα εξής για την λατρεία: «Λατρεία είναι τόσο το όλο της χρονικής ιστορίας του απόλυτου πνεύματος όσο και η εκάστοτε μερική δραστηριότητα του αισθητικού, θρησκευτικού και φιλόσοφου ανθρώπου, ο οποίος μέσω της γνώσης του για το Απόλυτο γίνεται βέβαιος του εαυτού του».

ουσίας από το δικό της επέκεινα προς αυτόν, και τούτη η ουσία, η οποία προηγουμένως ήταν η μη-πραγματική και μόνο αντικειμενική, φτάνει έτσι στην αυθεντική πραγματικότητα της αυτοσυνείδησης.

§ 715

Αυτή η έννοια της λατρείας περιέχεται ήδη καθεαυτήν και είναι παρούσα μέσα στη ροή του άσματος του ύμνου. Ετούτη η ευλάβεια είναι η άμεση, καθαρή ικανοποίηση του Εαυτού μέσω και εντός του ίδιου του εαυτού του. Είναι η αποκαθαρμένη ψυχή, η οποία, μέσα σε τούτη την καθαρότητα, δεν είναι παρά άμεσα ουσία και ένα με την ουσία. Η ψυχή, εξ αιτίας του αφηρημένου της χαρακτήρα, δεν είναι η διακρίνουσα το αντικείμενό της από τον εαυτό της συνείδηση· αυτή είναι λοιπόν μόνο η νύχτα της ύπαρξης της τελευταίας[1] και ο *προπαρασκευασμένος τόπος* της εξωτερικής της μορφής. Η *αφηρημένη λατρεία* ανυψώνει συνεπώς τον Εαυτό σε *αυτό* το καθαρό *θεϊκό στοιχείο*. Η ψυχή φέρει σε πέρας τούτο τον εξαγνισμό με συνείδηση· εν τούτοις αυτή δεν είναι ακόμα ο Εαυτός, ο οποίος, έχοντας κατέλθει στα δικά του βάθη, ξέρει τον εαυτό του ως το κακό, αλλά είναι ένα *ον*, μια ψυχή, η οποία αποκαθαίρει την εξωτερικότητά της με πλύση, της φορά λευκά ενδύματα, ενώ η εσωτερικότητά της διατρέχει το δρόμο – έτσι όπως τον είχε συλλάβει η παράσταση – των εργασιών, των ποινών και ανταμοιβών, το δρόμο της παιδείας [= της πνευματικής άσκησης] εν γένει, η οποία την απαλλάσσει από τη μερικότητα· δι' αυτού του δρόμου είναι που η ψυχή φτάνει στους οίκους και στην κοινότητα της μακαριότητας.

[§ 715] 1. Δηλ. της συνείδησης.

§ 716

Ετούτη η λατρεία είναι κατ' αρχήν μόνο *μια μυστική* περαίωση, δηλ. μόνο μέσα στην παράσταση, όχι στην πραγματικότητα. Αυτή πρέπει να είναι *πραγματική* πράξη· μια μη-πραγματική πράξη αντιφάσκει προς τον ίδιο τον εαυτό της. *Η αυθεντική συνείδηση* έτσι ανυψώνεται στην *καθαρή* της αυτοσυνείδηση. Η ουσία έχει μέσα σε τούτη τη σημασία ενός ελεύθερου αντικειμένου· μέσω της πραγματικής λατρείας το αντικείμενο επιστρέφει στον Εαυτό – και εφόσον τούτο [το αντικείμενο] μέσα στην καθαρή συνείδηση έχει τη σημασία της ουσίας που εγκατοικεί εκείθεν της πραγματικότητας, τούτη η ουσία εκπίπτει από την καθολικότητά της, μέσω αυτής της διαμεσολάβησης, σε ενικότητα και έτσι συνάπτεται με την πραγματικότητα.

§ 717

Ο τρόπος με τον οποίο εισχωρούν στη δράση οι δύο πλευρές προσδιορίζεται ως εξής: για την αυτοσυνείδητη πλευρά, εφόσον τούτη είναι *πραγματική* συνείδηση, η ουσία παρουσιάζεται ως η *πραγματική φύση*· από τη μια πλευρά, η φύση ανήκει στη συνείδηση ως κατοχή και ιδιοκτησία και έχει την ισχύ ενός προσδιορισμένου-Είναι που δεν είναι *καθεαυτό*· – από την άλλη πλευρά, αυτή είναι η *ιδιάζουσα στη συνείδηση* άμεση πραγματικότητα και ενικότητα, την οποία η συνείδηση θεωρεί εξίσου ως μη-ουσία και την αναιρεί. Αλλά συνάμα εκείνη η εξωτερική φύση έχει για την *καθαρή* της συνείδηση την *αντί-θετη* σημασία, δηλ. αυτή της *καθεαυτήν-ούσας* ουσίας, για την οποία ο Εαυτός θυσιάζει τη μη-ουσιαστικότητά του, ακριβώς όπως αυτός, αντίστροφα, θυσιάζει στον ίδιο του τον εαυτό την επουσιώδη πλευρά της φύσης. Η δράση είναι συνεπώς πνευματική κίνηση, επειδή είναι αμφίσημη: αυτή αναιρεί την αφαίρεση της *ουσίας*, τον τρόπο με τον οποίο η ευλάβεια προσδιορίζει το αντικείμενο, και

την κάνει πραγματική· [από την άλλη], αυτή αναιρεί το *πραγματικό*, τον τρόπο με τον οποίο το δρων πρόσωπο προσδιορίζει το αντικείμενο και τον εαυτό του, και το υψώνει σε καθολικότητα.

§ 718

Η πράξη της ίδιας της λατρείας αρχίζει λοιπόν με την καθαρή *εκχώρηση* μιας κτήσης, την οποία ο ιδιοκτήτης φαινομενικά διασπαθίζει εντελώς ανώφελα για τούτη [την λατρεία] και την αφήνει να γίνεται καπνός[1]. Ενεργώντας έτσι, προ της ουσίας της καθαρής του συνείδησης αυτός παραιτείται από την κατοχή και το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και της απόλαυσης τούτης, από την προσωπικότητα και την επάνοδο του ενεργείν μέσα στον Εαυτό, και ανασκοπεί τη δράση μάλλον μέσα στο καθολικό ή στην ουσία παρά μέσα στον εαυτό του. – Αντίστροφα όμως η *ούσα [= θεία] ουσία* μέσα σε τούτη τη δράση πέφτει ομοίως στο βάραθρο. Το ζώο που θυσιάζεται είναι το *σύμβολο* ενός θεού· οι καρποί που καταναλίσκονται είναι η *ίδια η ζωντανή* Δήμητρα και ο Βάκχος· – μέσα στην πρώτη αποθνήσκουν οι εξουσιαστικές δυνάμεις του ανώτερου Δικαίου, το οποίο έχει αίμα και πραγματική ζωή· μέσα σε τούτον όμως οι δυνάμεις του κατώτερου Δικαίου, το οποίο με μια χωρίς αίμα μορφή κατέχει τη μυστική και πολυμήχανη εξουσιαστική δύναμη. – Η θυσία της θείας υπόστασης, εφόσον αυτή είναι *ενέργημα*, ανήκει στην αυτοσυνείδητη πλευρά· αλλά για να είναι δυνατό τούτο το πραγματικό ενέργημα, η ουσία πρέπει να έχει ήδη θυσιάσει τον εαυτό της *καθεαυτόν*. Ετούτη έχει κάνει αυτή τη θυσία με το να έχει προσδώσει στον εαυτό της *εξωτερική ύπαρξη* και να τον έχει μετατρέψει σε *ενικό ζώο* και σε *καρπό*. Ετούτη την παραίτηση, λοιπόν, την οποία έχει ήδη πραγματο-

---

[§ 718] 1. Εννοείται η θυσία που συμπεριλαμβάνεται στη λατρεία.

ποιήσει η ουσία *καθεαυτήν*, ο Εαυτός που δρα [= εκτελεί την θυσία] την εκθέτει μέσα στην εξωτερική ύπαρξη και για τη δική του συνείδηση, και αντικαθιστά εκείνη την *άμεση* πραγματικότητα της ουσίας με μια ανώτερη πραγματικότητα, δηλ. εκείνη του *εαυτού*. Διότι η ενότητα που ανέκυψε από την αναίρεση της ενικότητας και τον διαχωρισμό των δύο πλευρών δεν είναι το αρνητικό μόνο πεπρωμένο, αλλά έχει θετική σημασία. Είναι μόνο στην αφηρημένη ουσία του κάτω κόσμου που η θυσιαστήρια προσφορά εκχωρείται εξ ολοκλήρου, και έτσι η αντανάκλαση της κατοχής και του διεαυτό-Είναι μέσα στο καθολικό είναι σαφώς διαχωρισμένη από τον Εαυτό ως τέτοιο. Ταυτόχρονα όμως τούτο δεν είναι παρά ένα μικρό *τμήμα*, και η άλλη πράξη της θυσίας είναι μόνο η καταστροφή του ανώφελου και η παρασκευή μάλλον της θυσιαστήριας προσφοράς για το γεύμα, το συμπόσιο που αποστερεί την πράξη από την αρνητική της σημασία. Από εκείνη την πρώτη θυσία εκείνος που κάνει τη θυσία εξαιρεί το μεγαλύτερο μερίδιο και από την τελευταία ό,τι είναι ωφέλιμο για την *απόλαυσή του*. Τούτη η απόλαυση είναι η αρνητική δύναμη, η οποία αίρει την *ουσία* όσο και την *ενικότητα*, και συνάμα είναι η θετική πραγματικότητα, μέσα στην οποία η *αντικειμενική* ύπαρξη της ουσίας μεταβάλλεται σε *αυτοσυνείδητη* ύπαρξη και ο Εαυτός έχει συνείδηση της ενότητας του με την ουσία.

§ 719

Εξάλλου, ενώ η λατρεία τούτη είναι όντως μια πραγματική ενέργεια, η σημασία της ωστόσο ενυπάρχει κυρίως μόνο μέσα στην ευλάβεια[1]· ότι ανήκει στην τελευταία δεν έχει παραχθεί αντικειμενικά, ακριβώς όπως το αποτέλεσμα μέσα στην *από-*

[§ 719] 1. Η ευλάβεια διασώζει τη σημασία της λατρείας, γιατί υποδηλώνει την υποκειμενικότητα, η οποία δεν προέρχεται από την αντικειμενικότητα και δεν χάνεται σαν την απόλαυση.

λαυση απογυμνώνεται από την εξωτερική του ύπαρξη. Η λατρεία όμως προχωρεί πιο πέρα και αντισταθμίζει κατ' αρχήν τούτο το ελάττωμα με το να παρέχει στην ευλάβειά της ένα *διαρκές αντικειμενικό υφίστασθαι*, αφού αυτή[2] είναι η κοινή ή ενική εργασία, που είναι εφικτή στον καθένα και η οποία δημιουργεί τον οίκο και το κόσμημα του Θεού προς τιμήν του. – Έτσι τείνει, εν μέρει, να ακυρωθεί η αντικειμενικότητα του αγάλματος, διότι, με το να του αφιερώνει τα δώρα του και την εργασία του ο εργαζόμενος προδιαθέτει ευνοϊκά για τον εαυτό του το Θεό και ατενίζει τον Εαυτό του ως ανήκοντα στο Θεό· εν μέρει, επίσης, τούτο το ενέργημα δεν είναι η ενική εργασία του καλλιτέχνη· απεναντίας, τούτη η μερικότητα είναι διαλυμένη μέσα στην καθολικότητα. Αλλ' αυτό δεν είναι μόνο η τιμή του Θεού που πραγματοποιείται, και η ευλογία της εύνοιάς του δεν εκδηλώνεται προς τον εργάτη μόνο μέσα στην *παράσταση*· η εργασία, αντίθετα, έχει ακόμη την αντίστροφη σημασία σε σχέση με την πρώτη της αποξένωσης και της απόδοσης τιμής σε ό,τι είναι ξένο. Οι κατοικίες και τα θυσιαστήρια του Θεού είναι προς χρήση εκ μέρους του ανθρώπου, οι θησαυροί που διαφυλάσσονται εκεί μέσα σε περίπτωση ανάγκης είναι οι δικοί του· η τιμή που απολαμβάνει ο Θεός μέσα στην κόσμησή του είναι η τιμή του έθνους το οποίο έχει να επιδείξει καλλιτεχνικά επιτεύγματα και μεγαλοψυχία. Κατά την εορτή αυτός ο λαός στολίζει ομοίως τις δικές του κατοικίες και τη δική του ένδυση όπως και κάθε σχετικό πράγμα με χάρη και ομορφιά. Κατ' αυτό τον τρόπο προσδέχεται για τα δώρα του την ανταμοιβή του Θεού και τις αποδείξεις της εύνοιάς του, μέσα στην οποία συνδέθηκε με αυτόν χάρη στην εργασία του· όχι μέσα στην ελπίδα και σε μια μελλοντική πραγματικότητα, αλλά με το να αποδίδει τιμή και να προσφέρει δώρα έχει άμεσα την απόλαυση του πλούτου του και του μεγαλείου του.

2. Αναφέρεται στη λατρεία.

b.

ΤΟ ΖΩΝΤΑΝΟ ΕΡΓΟ ΤΕΧΝΗΣ

§ 720

Το έθνος, το οποίο μέσα στη λατρεία της θρησκείας της τέχνης έρχεται εγγύτερα στο Θεό του, είναι το αντικειμενικό ηθικό έθνος που ξέρει το κράτος του και τις πράξεις αυτού ότι είναι η βούληση και η ολοκλήρωση του ίδιου του εαυτού του. Αυτό το πνεύμα, όντας αντιμέτωπο προς το αυτοσυνείδητο έθνος, δεν είναι κατά ταύτα η φωτεινή ουσία, η οποία στερημένη Εαυτού, δεν περιέχει μέσα της τη βεβαιότητα των ενικών ατόμων, αλλά μάλλον η καθολική τους ουσία και η κυρίαρχη εξουσιαστική δύναμη, μέσα στην οποία αυτά εξαφανίζονται. Η θρησκευτική λατρεία τούτης της απλής, άμορφης ουσίας αποδίδει συνεπώς στους μυημένους της γενικά μόνο τούτο, ότι δηλ. αυτοί είναι ο λαός του Θεού τους. Αυτός τούς εξασφαλίζει μόνο τη σταθερή τους ύπαρξη και την απλή τους υπόσταση εν γένει, όχι όμως και τον πραγματικό τους Εαυτό, ο οποίος είναι μάλλον αποβλημένος. Διότι αυτοί σέβονται το Θεό τους ως το κενό βάθος, όχι ως πνεύμα. Η λατρεία όμως της θρησκείας της τέχνης στερείται, από την άλλη πλευρά, εκείνης της αφηρημένης *απλότητας* της ουσίας και κατ' επέκταση του *βάθους* της. Αλλά η *ουσία*, η οποία *είναι άμεσα ενοποιημένη* με *τον Εαυτό*, *καθεαυτήν* είναι το πνεύμα και η *αλήθεια που είναι γνώση*, αν και ακόμη δεν είναι η εγνωσμένη αλήθεια ή αυτή που αποκτά γνώση του εαυτού της μέσα στο βάθος της. Επειδή λοιπόν η ουσία περιέχει εδώ τον Εαυτό, η εκδήλωσή της είναι ευχάριστη στη συνείδηση, και τούτη [η συνείδηση] προσλαμβάνει μέσα στη λατρεία όχι μόνο τη γενική συγκατάθεση της σταθερής της ύπαρξης, αλλά και τη δική της συνειδητή ύπαρξη μέσα σε τούτη [τη λατρεία]· ακριβώς όπως, αντίστροφα, η ουσία δεν έχει μια χωρίς Εαυτό

πραγματικότητα μέσα σε ένα κολασμένο λαό, του οποίου η υπόσταση είναι απλώς αναγνωρισμένη, αλλά μέσα στο λαό, του οποίου ο *Εαυτός* είναι αναγνωρισμένος μέσα στην υπόστασή του.

§ 721

Από την λατρεία εκπηγάζει λοιπόν η ικανοποιημένη μέσα στην ουσία της αυτοσυνείδηση, και ο Θεός εγκαθίσταται σε τούτη-εδώ σαν στην κατοικία του. Ετούτη η *κατοικία* είναι διεαυτήν η νύχτα της υπόστασης ή η καθαρή της ατομικότητα, αλλά όχι πλέον η τεταμένη ατομικότητα του καλλιτέχνη, η οποία δεν έχει ακόμα συμφιλιωθεί με την *αντικειμενική* στο γίγνεσθαί της ουσία· απεναντίας, αυτή είναι η ικανοποιημένη νύχτα [της υπόστασης], η οποία, χωρίς να έχει την ανάγκη κάτινος, κατέχει στους κόλπους της το πάθος της, επειδή επιστρέφει από την εποπτεία, από την ανηρημένη αντικειμενικότητα. – Αυτό το *πάθος*, διεαυτό, είναι η ουσία του *ανατέλλοντος ηλίου*, η οποία όμως εφεξής έχει *δύσει* εντός εαυτού, και έχει σ' αυτήν την ίδια τη δύση της, την αυτοσυνείδηση – κατά συνέπεια ύπαρξη και πραγματικότητα. – Αυτή έχει διατρέξει εδώ την κίνηση της πραγμάτωσής της. Εκπίπτοντας από την καθαρή της ουσιότητα σε μια αντικειμενική δύναμη της Φύσης και στις εκδηλώσεις της τούτη η ουσία είναι μια ύπαρξη για το Άλλο, για τον Εαυτό, ο οποίος την καταναλίσκει. Η σιωπηρή ουσία τής χωρίς Εαυτό Φύσης, μέσα στον καρπό της, φτάνει στη βαθμίδα, όπου η Φύση, αυτοπαρασκευαζόμενη και έχουσα υποστεί την πεπτική διεργασία, προσφέρεται στην έχουσα το χαρακτήρα του Εαυτού ζωή. Μέσα στη χρησιμότητα που έχει δυνητικά ως τροφή και πόση η Φύση φτάνει στην υπέρτατη τελειότητά της· διότι, μέσα σε τούτη την πράξη, αυτή είναι η δυνατότητα μιας ανώτερης ύπαρξης και εγγίζει τα όρια της συγκεκριμένης ύπαρξης του πνεύματος. – Μέσα στη μεταμόρφωσή του, το Πνεύμα της Γης έχει ευδοκιμήσει εν μέρει ως μια σιωπηρά δραστική υπόσταση,

εν μέρει όμως ως πνευματική ζύμωση· στην πρώτη περίπτωση ως η θηλυκή αρχή της διατροφής, στη δεύτερη ως η αρσενική αρχή της αυτο-παρωθητικής δύναμης της αυτοσυνείδητης ύπαρξης[1].

§ 722

Μέσα σε τούτη την απόλαυση φανερώνεται λοιπόν ό,τι είναι πραγματικά εκείνη η ανατέλλουσα φωτεινή ουσία· η απόλαυση είναι το μυστήριο αυτής της ουσίας. Διότι το απόκρυφο στοιχείο δεν είναι η συγκάλυψη κάποιου μυστικού ή αγνωσία, αλλά έγκειται στο ότι ο Εαυτός ξέρει τον εαυτό του πως είναι ένα με την ουσία, και στο ότι η τελευταία τούτη είναι αποκεκαλυμμένη. Μόνο ο Εαυτός είναι φανερωμένος στον εαυτό του· ή ό,τι είναι φανερωμένο, είναι μόνο μέσα στην άμεση βεβαιότητα του εαυτού. Αλλά είναι μέσα σε τούτη τη βεβαιότητα που η απλή ουσία έχει τεθεί από την λατρεία. Αυτή η ουσία, ως ένα εύχρηστο πράγμα, δεν έχει μόνο την ύπαρξη, την οποία βλέπουμε, αισθανόμαστε, οσφραινόμαστε, γευόμαστε, αλλά είναι επίσης αντικείμενο της επιθυμίας, και χάρη στην πραγματική απόλαυση γίνεται ένα με τον Εαυτό· έτσι είναι πλήρως αποκεκαλυμμένη στον Εαυτό και φανερωμένη σ' αυτόν. – Εκείνο που λένε ότι είναι φανερωμένο στο Λόγο, στην καρδιά, στην πράξη είναι ακόμα κρύφιο, γιατί δεν παύει να στερείται της πραγματικής βεβαιότητας της άμεσης ύπαρξης, τόσο της αντικειμενικής [βεβαιότητας] όσο και εκείνης της απόλαυσης, η οποία ωστόσο μέσα στη θρησκεία δεν είναι μόνο η άσκεπτη και άμεση [βεβαιότητα], αλλά συνάμα εκείνη που περικλείει την καθαρή γνώση του Εαυτού.

[§ 721] 1. Τα Ελληνικά Μυστήρια της Δήμητρας και του Διόνυσου αποτελούν τον τόπο όπου η ατομική συνείδηση, μέσω της εκστατικής της εμπειρίας, ταυτίζεται με τον Θεό και ενσαρκώνει τον μετασχηματισμό του πνεύματος.

§ 723

Ό,τι λοιπόν, χάρη στη λατρεία, έχει φανερωθεί στο αυτοσυνείδητο πνεύμα εντός αυτού του ίδιου, είναι η *απλή* ουσία ως η κίνηση, δια της οποίας αυτή, από τη μια, μεταβαίνει από τη νυχτερινή της μυστικότητα στη συνείδηση πως είναι η σιωπηρά συγκροτούσα την τροφή της υπόσταση, αλλά, από την άλλη, όχι λιγότερο χάνεται εκ νέου μέσα στην κάτω νύχτα, στον Εαυτό, και διατρίβει πάνω στη γη μόνο με σιωπηρή μητρική νοσταλγία. – Η κινητική παρώθηση όμως είναι η πολυώνυμη ουσία του ανατέλλοντος φωτός και η ταραχώδης ζωή του, η οποία, αφιστάμενη ομοίως από το αφηρημένο της Είναι, εισδύει κατ' αρχήν μέσα στην αντικειμενική ύπαρξη του καρπού, και, παραδιδόμενη μετά στην αυτοσυνείδηση, φτάνει μέσα σ' αυτήν στην αυθεντική πραγματικότητα· – και τώρα περιφέρεται ως ένα στίφος έξαλλων γυναικών, το ατιθάσευτο παραλήρημα της Φύσης με αυτοσυνείδητη μορφή.

§ 724

Αλλά ό,τι φανερώνεται στη συνείδηση, αυτό δεν είναι ακόμα παρά το απόλυτο πνεύμα, το οποίο είναι τούτη η απλή ουσία και όχι το πνεύμα όπως είναι σ' αυτό το ίδιο· μ' άλλα λόγια, αυτό είναι μόνο το *άμεσο* πνεύμα, το πνεύμα της Φύσης. Συνεπώς, η αυτοσυνείδητη ζωή του είναι μόνο το μυστήριο του άρτου και του οίνου, της Δήμητρας και του Βάκχου, όχι το μυστήριο των άλλων θεών, των κυριολεκτικά ανώτερων, των οποίων η ατομικότητα εγκλείει εντός εαυτού ως ουσιώδες στοιχείο την αυτοσυνείδηση ως τέτοια. Το πνεύμα λοιπόν, ως *αυτοσυνείδητο* πνεύμα, δεν έχει ακόμη προσφέρει τον εαυτό του θυσία στην αυτοσυνείδηση, και το μυστήριο του άρτου και του

οίνου δεν είναι ακόμη το μυστήριο της σάρκας και του αίματος[1].

§ 725

Αυτό το ασυγκράτητο παραλήρημα του Θεού πρέπει να έλθει σε κατευνασμό με το να γίνει *αντικείμενο*, και ο ενθουσιασμός που δεν έγινε συνείδηση πρέπει να παράγει ένα έργο, το οποίο απέναντι σε αυτόν[1] είναι ό,τι στην προηγούμενη περίπτωση ήταν το άγαλμα απέναντι στον καλλιτέχνη[2]· βέβαια ένα έργο, το οποίο είναι εξίσου τέλειο, τέτοιο όμως που να μην είναι σ' αυτό το ίδιο ένας χωρίς ζωή Εαυτός, αλλά ένας *ζωντανός* Εαυτός. – Μια τέτοια λατρεία είναι η γιορτή, την οποία ο άνθρωπος οργανώνει προς δική του τιμή, χωρίς όμως να προσδίδει ακόμα σε μια τέτοια [λατρεία] τη σημασία της απόλυτης ουσίας· γιατί μόνο η *ουσία* είναι φανερωμένη στον άνθρωπο, όχι ακόμη το πνεύμα· αυτή [όμως] όχι ως τέτοια που να προσλαμβάνει *ουσιαστικά* ανθρώπινη μορφή. Αλλά τούτη η λατρεία θέτει το θεμέλιο αυτής της αποκάλυψης και εκδιπλώνει ξεχωριστά τα στάδιά της. Έτσι εδώ έχουμε το *αφηρημένο* στάδιο της ζωντανής *σωματικότητας* της ουσίας, όπως πρωτύτερα είχαμε την ενότητα αμφοτέρων μέσα σε μια ασυνείδητη έκσταση. Ο άνθρωπος λοιπόν τοποθετεί στη θέση του αγάλματος τον ίδιο του τον εαυτό ως το μόρφωμα που έχει διαπλασθεί και υποστεί επεξεργασία για να γίνει τελείως ελεύθερη *κίνηση*, ακριβώς όπως το άγαλμα είναι η τελείως ελεύθερη *ηρεμία [= ακινησία]*. Εάν το κάθε ενικό άτομο ξέρει τουλάχιστον να παρουσιάζεται ως πυρσο-

---

[§ 724] 1. Ενόσω το απόλυτο Πνεύμα, στα όρια τούτης της θρησκείας, είναι ακόμη ένα Πνεύμα της Φύσης και η λατρεία δεν εκφεύγει των ορίων της Φύσης, η κοινωνία του Χριστιανικού Πνεύματος [= Θεού] δεν έχει ακόμα βρει την ανάπτυξή της.

[§ 725] 1. Δηλ. τον ενθουσιασμό.

2. Κατά λέξη μετάφραση: ό,τι ήταν το άγαλμα στον ενθουσιασμό του προηγούμενου καλλιτεχνήματος.

κομιστής, τότε ξεχωρίζει κάποιο από αυτά, το οποίο είναι η κίνηση που προσέλαβε σχήμα, η λεία επεξεργασία και ρευστή δύναμη όλων των μελών· – πρόκειται για ένα εμπνευσμένο ζωντανό έργο τέχνης, το οποίο με την ομορφιά του διπλασιάζει την ισχύ του και στο οποίο απονέμονται ως ανταμοιβή της δύναμής του η διακόσμηση, με την οποία τιμάται το άγαλμα, και η τιμή τού να είναι, αντί για τον Θεό του λίθου, η ύψιστη, μέσα στο λαό του, σωματική παρουσίαση της ουσίας τους.

§ 726

Μέσα σε αυτές τις δύο παρουσιάσεις, τις οποίες απαντήσαμε πριν από λίγο, είναι παρούσα η ενότητα της αυτοσυνείδησης και της πνευματικής ουσίας[1]· τους λείπει όμως ακόμα η αντιστάθμισή τους. Μέσα στο βακχικό ενθουσιασμό ο Εαυτός είναι εκτός εαυτού, αλλά μέσα στην όμορφη σωματικότητα είναι η πνευματική ουσία [που είναι εκτός εαυτού]. Εκείνη η αμβλύτητα της συνείδησης και το άγριο ψέλλισμά της πρέπει να προσλαμβάνεται μέσα στην καθαρή ύπαρξη της σωματικότητας και η απνευμάτιστη καθαρότητα τούτης της τελευταίας μέσα στην εσωτερικότητα του βακχικού ενθουσιασμού. Το εντελές στοιχείο, στους κόλπους του οποίου η εσωτερικότητα είναι τόσο εξωτερική όσο η εξωτερικότητα είναι εσωτερική, είναι ακόμη μια φορά η γλώσσα· αλλά αυτή δεν είναι η γλώσσα του χρησμού, εντελώς τυχαία και ενική στο περιεχόμενό της, ούτε ο αισθηματικός ύμνος που πλέκει το εγκώμιο του ενικού Θεού, ούτε το χωρίς περιεχόμενο ψέλλισμα του βακχικού παραληρήματος. Απεναντίας, η γλώσσα έχει αποκτήσει το καθαρό και

[§ 726] 1. Μέσα στα μυστήρια με τον βακχικό ενθουσιασμό του Εαυτού και στην όμορφη σωματικότητα είναι παρόντα τα στοιχεία της εσωτερικότητας και της εξωτερικότητας, τα οποία θα βρουν την αληθινή τους ενότητα μέσα στη γλώσσα.

καθολικό της περιεχόμενο[2]· το *καθαρό* της περιεχόμενο, επειδή ο καλλιτέχνης έχοντας εκπηδήσει από τον πρώτο εντελώς υποστασιακό ενθουσιασμό εξελίχθηκε σε μια φιγούρα, η οποία σε όλες της τις κινήσεις και παρορμήσεις είναι μια συνάδουσα ύπαρξη, στην οποία έχει διεισδύσει η αυτοσυνείδητη ψυχή· – το *καθολικό* της περιεχόμενο, επειδή σε τούτη τη γιορτή, που είναι η τιμή του ανθρώπου, εξαφανίζεται η μονομέρεια των αγαλμάτων, τα οποία εμπεριέχουν μόνο ένα εθνικό πνεύμα, έναν καθορισμένο χαρακτήρα της θεϊκότητας. Ο ωραίος πολεμιστής είναι πράγματι η τιμή του μερικού του έθνους, αλλ' αυτός είναι μια σωματική ενικότητα, μέσα στην οποία έχει καταπνιγεί η πληρότητα και η σοβαρότητα της σημασίας και ο εσωτερικός χαρακτήρας του πνεύματος, που φέρει τη μερική ζωή, τις διαθέσεις, τις ανάγκες και τα ήθη του έθνους του. Μέσα σε τούτη την εξωτερίκευση [= αποξένωση] μέχρι την πλήρη σωματικότητα το πνεύμα έχει αποθέσει τις μερικές εντυπώσεις και αρμονίες της Φύσης, που αυτό, ως το πραγματικό πνεύμα, περιλάμβανε μέσα του. Γι' αυτό το έθνος του δεν έχει πλέον συνείδηση της μερικότητάς του μέσα σε τούτο [το πνεύμα], αλλά μάλλον της απόρριψης αυτής της μερικότητας· [αυτό έχει συνείδηση] της καθολικότητας της ανθρώπινης ύπαρξής του.

2. Το περιεχόμενο της γλώσσας τώρα είναι το πνευματικό έργο τέχνης [das geistige Kunstwerk], δηλ. το έπος, η τραγωδία, η κωμωδία.

c.
ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΕΧΝΗΣ

§ 727

Τα εθνικά πνεύματα, τα οποία αποκτούν συνείδηση της δομής της ουσίας τους μέσα σε ένα μερικό ζώο, συνενώνονται σε ένα ενιαίο [πνεύμα]. Έτσι τα μερικά όμορφα εθνικά πνεύματα συνάπτονται σε ένα πάνθεο, το στοιχείο και ο οίκος του οποίου είναι η γλώσσα. Η καθαρή εποπτεία του εαυτού ως *καθολικής ανθρώπινης φύσης* έχει στην πραγματικότητα του εθνικού πνεύματος την ακόλουθη μορφή: το εθνικό πνεύμα συνδέεται με τα άλλα, με τα οποία συγκροτεί χάρη στη Φύση ένα ενιαίο έθνος, σε μια κοινή επιχείρηση, και για τούτο το έργο σχηματίζει ένα συλλογικό έθνος και κατ' επέκταση ένα συλλογικό ουρανό[1]. Ετούτη η καθολικότητα, στην οποία φτάνει το πνεύμα μέσα στην ύπαρξή του, είναι ωστόσο μόνο αυτή η πρώτη [καθολικότητα], η οποία εκπορεύεται κατ' αρχήν από την ατομικότητα του αντικειμενικού Ηθικού, δεν έχει ακόμα υπερβεί την αμεσότητά της[2] και δεν έχει σχηματίσει ένα ενιαίο κράτος με δεδομένο αυτές τις εθνότητες. Η αντικειμενική ηθικότητα του πραγματικού εθνικού πνεύματος ερείδεται εν μέρει στην άμεση εμπιστοσύνη των ενικών υπάρξεων προς το έθνος τους ως όλο, εν μέρει στην απευθείας συμμετοχή, την οποία είχαν όλοι, ανεξάρτητα από διαφορές τάξεων, στις αποφάσεις και στις ενέργειες [στους χειρισμούς] της κυβέρνησης. Μέσα στην ένωση, η οποία κατ' αρχήν δεν είναι ένας σταθερός διακανονισμός, αλλά στοχεύει μόνο στην κοινή δράση, *προσωρινά* τίθεται στο περιθώριο

[§ 727] 1. Ο συλλογικός χαρακτήρας του ελληνικού πνεύματος βρίσκει χρονικά την έκφρασή του στο συλλογικό ουρανό των ομηρικών θεών.

2. Το Έθνος που συνιστά την άμεση ενότητα δεν είναι ακόμη Κράτος.

εκείνη η ελευθερία όλων και του καθενός. Ετούτος ο πρώτος συνασπισμός είναι λοιπόν μάλλον μια συνάθροιση των ατομικοτήτων παρά η κυριαρχία της αφηρημένης σκέψης, η οποία θα αποστερούσε τις ενικές υπάρξεις από την αυτοσυνείδητη συμμετοχή τους στη βούληση και την πράξη του όλου.

[I.]
[ΤΟ ΕΠΟΣ]

[α]
[*Ο αντικειμενικός ηθικός του κόσμος*]

§ 728

Η συγκέντρωση των εθνικών πνευμάτων συγκροτεί ένα κύκλο από μορφώματα, ο οποίος τώρα αγκαλιάζει όλη τη φύση όπως και το σύνολο του αντικεμενικού ηθικού κόσμου. Αυτά επίσης τίθενται υπό την *αρχηγία* τού ενός[1] μάλλον παρά υπό την *ύπατη εξουσία* του. Διεαυτά, τα εθνικά πνεύματα είναι οι καθολικές υποστάσεις αυτού το οποίο η *αυτοσυνείδητη* ουσία είναι και πράττει *καθεαυτήν*. Αλλά τούτη [η ουσία] αποτελεί τη δύναμη και αρχικά το κέντρο τουλάχιστον, στο οποίο συγκλίνουν εκείνες οι καθολικές ουσίες, και το οποίο εν πρώτοις φαίνεται να συνδέει μόνο συμπτωματικά τις δοσοληψίες τους. Αλλά είναι η επιστροφή της θείας ουσίας μέσα στην αυτοσυνείδηση που περιέχει ήδη το λόγο για τον οποίο τούτη [η αυτοσυνείδηση] αποτελεί το κέντρο για εκείνες τις θεϊκές δυνάμεις και αποκρύπτει κατ'

[§ 728] 1. Ο αρχηγός των Θεών, οι οποίοι κυριαρχούν πάνω στη Φύση και την κοινωνία είναι primus inter pares (= πρώτος μεταξύ ομοίων).

αρχήν την ουσιαστική ενότητα υπό τη μορφή μιας φιλικής εξωτερικής σχέσης των δύο κόσμων.

§ 729

Η ίδια καθολικότητα, η οποία ανήκει σε τούτο το περιεχόμενο, έχει επίσης κατ' ανάγκη τη μορφή της συνείδησης, με την οποία [μορφή] τούτο το περιεχόμενο κάνει την εμφάνισή του. Το πράττειν της συνείδησης δεν είναι πλέον η πραγματική πρακτική της λατρείας, αλλά πρόκειται για μια πρακτική, η οποία μάλιστα δεν είναι ακόμα υψωμένη στο επίπεδο της έννοιας, αλλά μόνο στο επίπεδο της *παράστασης*, της συνθετικής σύνδεσης της αυτοσυνείδησης με την εξωτερική ύπαρξη. Η ύπαρξη ετούτης της παράστασης, η *γλώσσα*, είναι η πρώτη γλώσσα, το *έπος* ως τέτοιο, το οποίο περιέχει το καθολικό περιεχόμενο, τουλάχιστον ως *πληρότητα* του κόσμου, αν όχι ακόμα ως *καθολικότητα* της *σκέψης*. Ο *αοιδός* είναι η ενική και πραγματική οντότητα, η οποία, ως υποκείμενο αυτού του κόσμου, τον παράγει και τον φέρει. Το πάθος του δεν είναι η εκκωφαντική δύναμη της Φύσης, αλλά η Μνημοσύνη, ο αναλογισμός και η εσωτερικότητα που έγινε, η ανάμνηση-εσωτερίκευση της ουσίας που πρωτύτερα είχε άμεση παρουσία. Ο αοιδός είναι το όργανο που εξαφανίζεται μέσα στο περιεχόμενό του· αυτό που μετρά δεν είναι ο δικός του Εαυτός, αλλά η μούσα του, το καθολικό του άσμα. Ό,τι όμως στην πράξη είναι παρόν, είναι ο συλλογισμός, μέσα στον οποίο ο ακραίος όρος της καθολικότητας, ο κόσμος των Θεών, βρίσκεται σε διασύνδεση, δια του μέσου όρου της μερικότητας, με την ενικότητα, με τον αοιδό. Ο μέσος όρος είναι το έθνος μέσα στους ήρωές του, οι οποίοι είναι ενικοί άνθρωποι, όπως ο αοιδός, αλλά *συλληφθέντες* μόνο μέσα στην *παράσταση*, και κατά συνέπεια είναι συνάμα *καθολικοί*, όπως ο ελεύθερος ακραίος όρος της καθολικότητας, οι Θεοί.

[6]
[*Οι άνθρωποι και οι Θεοί*]

§ 730

Μέσα σε τούτο το έπος *παρουσιάζεται* λοιπόν εν γένει στη συνείδηση ό,τι μέσα στην λατρεία πραγματοποιείται *καθεαυτό*, η σχέση του θείου με το ανθρώπινο. Το περιεχόμενο είναι μια *πράξη* της αυτοσυνείδητης ουσίας. Το *πράττειν* ταράσσει την ηρεμία της υπόστασης και διεγείρει την ουσία, έτσι ώστε η απλότητά της να είναι επιμερισμένη και ανοικτή στον πολλαπλό κόσμο των φυσικών και κοινωνικών ηθικών δυνάμεων. Η πράξη είναι η βεβήλωση της ειρηνικής γης, η τάφρος, η οποία, ζωογονημένη από το αίμα, καλεί στη ζωή τα αποθαμένα πνεύματα· ετούτα-εδώ, διψώντας για ζωή, την προσλαμβάνουν μέσα στη δραστηριότητα της αυτοσυνείδησης. Η επιχείρηση, γύρω από την οποία στρέφεται η καθολική προσπάθεια, κατέχει δύο πλευρές: την πλευρά του *Εαυτού*, δυνάμει της οποίας η επιχείρηση περαιώνεται από μια ολότητα πραγματικών εθνών και των ατομικοτήτων που είναι επικεφαλής αυτών, και την *καθολική* [πλευρά], δυνάμει της οποίας αυτή [η επιχείρηση] περαιώνεται από τις υποστασιακές τους εξουσιαστικές δυνάμεις. Η *σχέση* όμως αμφοτέρων προσδιορίστηκε πρωτύτερα ως εξής: αυτή είναι ο *συνθετικός* συνδυασμός του καθολικού και του ενικού ή η κίνηση της *παράστασης*. Από τούτη την προσδιοριστικότητα εξαρτάται η αποτίμηση αυτού του κόσμου. – Η σχέση αμφοτέρων των πλευρών είναι ως εκ τούτου μία μείξη, η οποία διαιρεί και κατανέμει ασυνεπώς την ενότητα της δραστηριότητας και επιπολαίως εξακοντίζει τη δράση από τη μια πλευρά στην άλλη. Οι καθολικές δυνάμεις έχουν τη μορφή της ατομικότητας και συνακόλουθα την αρχή του πράττειν στους κόλπους τους. Ό,τι δημιουργικό παράγουν εκδηλώνεται λοιπόν ως μια εξίσου ελεύθερη δραστηριότητα – όπως εκείνη των ανθρώπων – η οποία

εκπορεύεται πλήρως απ' αυτές. Κατά συνέπεια, οι Θεοί και οι άνθρωποι έχουν κάνει ένα και το αυτό πράγμα. Η σοβαρότητα εκείνων των [θείων] δυνάμεων είναι μια καταγέλαστη πλησμονή, επειδή στην πράξη αυτές είναι η ισχύς της δρώσας ατομικότητας· – και η επίπονη προσπάθεια και εργασία της τελευταίας είναι εξίσου ένας ανώφελος μόχθος, επειδή αυτές είναι μάλλον οι δυνάμεις που διευθύνουν τα πάντα[1]. – Οι υπερδραστήριοι θνητοί που αποτελούν το μηδέν, συγχρόνως είναι ο πανίσχυρος *Εαυτός*, ο οποίος καθυποτάσσει τις καθολικές ουσίες, προσβάλλει τους Θεούς και εν γένει τους προσπορίζει την πραγματικότητα και ένα ενδιαφέρον ως προς τη δραστηριότητα· ακριβώς όπως, αντίστροφα, αυτές οι ανίσχυρες καθολικότητες, οι οποίες τρέφονται από τα δώρα των ανθρώπων και μόνο δι' αυτών κατορθώνουν να κάνουν κάτι, είναι η φυσική ουσία και το υλικό όλων των συμβάντων και όχι λιγότεο η αντικειμενική ηθική ύλη και το πάθος του ενεργείν. Εάν οι στοιχειώδεις τους φύσεις οδηγούνται σε πραγματικότητα και σε μια σχέση ενεργοποίησης μόνο χάρη στον ελεύθερο Εαυτό της ατομικότητας, τότε αυτές είναι εξίσου καλά το καθολικό, το οποίο εκφεύγει τούτης της διασύνδεσης, παραμένει χωρίς περιορισμό μέσα στον προσδιορισμό του και μέσω της ακατάβλητης ελαστικότητας της ενότητάς του αποσβήνει τη σημειακότητα [= σημειακή μοναδικότητα[2]] του ενεργού στοιχείου και των δομήσεών του, διατηρείται στην καθαρότητά του και αποσυνθέτει κάθε ατομικό μέσα στην ρευστότητά του.

[§ 730] 1. Σε ευθεία αναλογία προς την κωμική πραγματικότητα των Θεών του έπους εκδηλώνεται η τραγική πραγματικότητα των ανθρώπινων ατόμων. Οι μεν πρώτοι στη χωριστή τους δράση δεν κατορθώνουν παρά να δρουν ως ανθρώπινες ατομικότητες· και αυτές-εδώ δεν επιδιώκουν παρά ό,τι οι Θεοί κατορθώνουν.

2. Την ατομική μοναδικότητα.

[γ]
[*Οι Θεοί στην αλληλοσυνάφεια τους*]

§ 731

Ακριβώς όπως οι Θεοί πέφτουν μέσα σε τούτη την αντιφατική σχέση με την αντίθετη προς αυτούς φύση του Εαυτού, ομοίως η καθολικότητά τους έρχεται σε αντίθεση με τον δικό τους ιδιαίτερο χαρακτήρα και με τη σχέση τους προς άλλους. Αυτοί είναι τα αιώνια όμορφα άτομα, τα οποία, όντας ατάραχα μέσα στην ξεχωριστή τους ύπαρξη, έχουν απαλλαγεί από τη φθαρτότητα και τη βία ξένων δυνάμεων. – Αλλά οι Θεοί είναι συνάμα *καθορισμένα* στοιχεία, *μερικοί* Θεοί, οι οποίοι συνακόλουθα συνάπτουν σχέση με άλλους. Η σχέση όμως προς τους άλλους, η οποία, δυνάμει του αντιθετικού της χαρακτήρα, είναι μια διαμάχη με αυτούς, είναι μια κωμική αυτο-λησμοσύνη της αιώνιας φύσης τους. – Η προσδιοριστικότητα είναι ριζωμένη μέσα στο υποστασιακό υφίστασθαι των Θεών και έχει μέσα στον περιορισμό του την αυθυπαρξία της σύνολης ατομικότητας· χάρη σε τούτη [την αυθυπαρξία] οι χαρακτήρες τους χάνουν συγχρόνως την οξύτητα της ιδιομορφίας και αναμειγνύονται μέσα στην αμφισημία τους. – Ένας σκοπός της δραστηριότητας και η ίδια η δραστηριότητά τους, επειδή αυτή στρέφεται ενάντια σε ένα Άλλο και κατά συνέπεια ενάντια σε μια ακατανίκητη θεία δύναμη, είναι μια τυχαία και μάταιη επίδειξη, η οποία ομοίως εξαφανίζεται και μετασχηματίζει τη φαινομενική σοβαρότητα της πράξης σε ένα ακίνδυνο, σίγουρο για τον εαυτό του παιχνίδι, χωρίς αποτέλεσμα και επιτυχία. Αλλά εάν, στη φύση της θεϊκότητάς τους, το αρνητικό ή η προσδιοριστικότητα αυτής [της φύσης] εκδηλώνεται μόνο ως η ασυνέπεια της δραστηριότητάς τους και ως η αντίφαση του σκοπού και του αποτελέσματος, και εάν εκείνη η αυθύπαρκτη σιγουριά διατηρεί την υπεροχή πάνω στο προσδιορισμένο, είναι τότε που εξ αυτού του

γεγονότος η *καθαρή δύναμη* του *αρνητικού* αντιτίθεται σ' αυτήν, και μάλιστα ως η έσχατη εξουσία, ενάντια στην οποία οι Θεοί δε μπορούν να κάνουν τίποτα. Ετούτοι είναι το καθολικό και το θετικό έναντι του *ενικού Εαυτού* των θνητών, ο οποίος δε μπορεί να αντέξει την εξουσία τους· αλλά ο *καθολικός Εαυτός* αιωρείται έτσι πάνω από τούτους και τον σύνολο κόσμο της παράστασης, στον οποίο ανήκει ολόκληρο το περιεχόμενο, ως το *ακατανόητο κενό* της *αναγκαιότητας*, – ένα γίγνεσθαι, απέναντι στο οποίο αυτοί συμπεριφέρονται ως στερημένα Εαυτού όντα και τεθλιμμένα, γιατί αυτές οι *καθορισμένες* φύσεις δε βρίσκονται μέσα σε τούτη την καθαρότητα.

§ 732

Αλλά τούτη η αναγκαιότητα είναι η *ενότητα* της *έννοιας*, στην οποία είναι υποταγμένη η αντιφατική υποστασιακότητα των ενικών βαθμίδων· μια ενότητα, μέσα στην οποία η ασυνέπεια και η τυχαιότητα της δραστηριότητάς τους διευθετούνται μεθοδικά και το παιχνίδι των πράξεών τους λαμβάνει τη σοβαρότητά του και την αξία του σ' αυτές τις ίδιες [τις πράξεις]. Το περιεχόμενο του κόσμου της παράστασης εκδιπλώνει ελεύθερα για τον εαυτό του την κίνησή του μέσα στον *μέσο όρο*, συγκεντρωμένο γύρω από την ατομικότητα ενός ήρωα, ο οποίος όμως μέσα στη δύναμή του και στην ομορφιά [= το κάλλος] του αισθάνεται τη ζωή του θρυμματισμένη και περίλυπα αναμένει ένα πρόωρο θάνατο[1]. Διότι η *εντός εαυτού σταθερή* και *πραγματική ενικότητα* είναι αποκλεισμένη στο άκρο και διχασμένη στις πλευρές της, οι οποίες δεν έχουν ακόμα ευρεθεί και ενοποιηθεί. Η μία ενική πλευρά, το *αφηρημένο* μη-πραγματικό, είναι η αναγκαιότητα, η οποία δεν συμμετέχει στη ζωή του μέσου όρου· τόσο λίγο [συμμετέχει] όσο και η άλλη, η *πραγματική* ενική

[§ 732] 1. Ο Αχιλλέας.

πλευρά, ο αοιδός που κρατείται έξω απ' αυτή [τη ζωή] και χάνεται μέσα στην παράστασή του. Αυτά τα δύο άκρα πρέπει να έλθουν εγγύτερα στο περιεχόμενο· το ένα, η αναγκαιότητα, πρέπει να επιτύχει την πλήρωσή της με το περιεχόμενο, το άλλο, η γλώσσα του αοιδού, πρέπει να συμμετέχει σ' αυτό· και το περιεχόμενο, που προηγουμένως εγκαταλείφτηκε στον εαυτό του, πρέπει να προσλάβει σ' αυτό τη βεβαιότητα και τον σταθερό χαρακτήρα του αρνητικού.

[II.]
[Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ]

§ 733

Ετούτη η ανώτερη γλώσσα, η *τραγωδία*, συγκεντρώνει λοιπόν πιο αυστηρά τις διεσπαρμένες βαθμίδες του ουσιώδους και δρώντος κόσμου[1]· η *υπόσταση* του θείου διαιρείται, *σύμφωνα με τη φύση της έννοιας*, στα μορφώματά της και η *κίνησή* της είναι εξίσου σύμμετρη προς την έννοια. Ως προς τη μορφή, η γλώσσα, επειδή διεισδύει μέσα στο περιεχόμενο, παύει να είναι αφηγηματική, όπως το περιεχόμενο [παύει] να [είναι] τέτοιο που συλλαμβάνει η παράσταση[2]. Είναι ο ίδιος ο ήρωας που ομιλεί, και η παράσταση δείχνει στον ακροατή, που συγχρόνως είναι θεατής, *αυτοσυνείδητους* ανθρώπους, οι οποίοι *γνωρίζουν* και γνωρίζουν

[§ 733] 1. Μέσα στην τραγωδία η θεία υπόσταση εκδηλώνεται υπό τη μορφή αυτοσυνείδητων ανθρώπων που αντλούν το περιεχόμενο της δράσης τους από όλο το φάσμα της ηθικής ζωής.

2. Ο Hoffmeister γράφει: wie der Inhalt [aufhört], ein vorgestelltes [zu sein]. Στις εκδόσεις α', β', γ' λείπουν οι λέξεις που είναι μέσα σε αγκύλες. Μεταφράζω σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή.

να *λένε* το δίκιο τους και τους σκοπούς τους, την ισχύ και τη βούληση της προσδιοριστικότητάς τους. Αυτοί είναι οι καλλιτέχνες, οι οποίοι δεν εκφράζουν με μια ασυνείδητη φυσικότητα και απλοϊκότητα την *εξωτερικότητα* των αποφάσεών τους και των εγχειρημάτων τους, όπως συμβαίνει με τη γλώσσα που συνοδεύει την κοινή δράση μέσα στην πραγματική ζωή· απεναντίας, αυτοί εξωτερικεύουν την εσωτερική ουσία, αποδεικνύουν το δίκαιο και δικαίωμα του δικού τους πράττειν, καταφάσκουν με φρόνηση και εκφράζουν ρητά μέσα στην καθολική του ατομικότητα το πάθος που τους κινεί και είναι ελεύθερο από τις τυχαίες περιστάσεις και τη μερικότητα των προσωπικοτήτων. Τέλος, αυτοί οι χαρακτήρες *υπάρχουν* ως *πραγματικοί* άνθρωποι, οι οποίοι υποδύονται τα πρόσωπα των ηρώων και τα παριστούν σε μια πραγματική γλώσσα, όχι σε αφηγηματικό, αλλά στο δικό τους ομιλείν. Όπως είναι ουσιαστικό για το άγαλμα να είναι καμωμένο από ανθρώπινα χέρια, έτσι είναι ουσιώδης στο προσωπείο του ο ηθοποιός, – όχι ως ένας εξωτερικός όρος, από τον οποίο πρέπει να κάνει αφαίρεση η καλλιτεχνική θεώρηση· – ή εφόσον μέσα σε μια καλλιτεχνική θεώρηση πρέπει να κάνουμε οπωσδήποτε αφαίρεση απ' αυτόν, αυτό σημαίνει ακριβώς τούτο, πως δηλ. η τέχνη δεν περιέχει ακόμα μέσα σ' αυτήν τον αληθινό και αυθεντικό Εαυτό.

[α]
[*Οι ατομικότητες του χορού, των ηρώων και των θείων δυνάμεων*]

§ 734

Το *γενικό έδαφος*, πάνω στο οποίο λαμβάνει χώρα η κίνηση αυτών των παραχθέντων από την έννοια μορφωμάτων, είναι η συνείδηση της πρώτης ευφάνταστης γλώσσας [του έπους] και

του περιεχομένου της που είναι χωρίς Εαυτό και αποδιοργανωμένο. Είναι το κοινό εν γένει, του οποίου η σοφία βρίσκει έκφραση μέσα στο *Χορό της ώριμης ηλικίας*· στην αδυναμία του χορού έχει το κοινό τον αντιπρόσωπό του, επειδή αυτό το ίδιο συνιστά μόνο το θετικό και παθητικό υλικό της ατομικότητας της κυβέρνησης που είναι αντιμέτωπη με αυτό. Στερούμενο της δύναμης του αρνητικού δε μπορεί να κρατά σε συνοχή και να εξουσιάζει τον πλούτο και την ποικίλη αφθονία της θείας ζωής, αλλά αφήνει το κάθε ενικό μέρος να τραβάει το δρόμο του, και, μέσα στους ύμνους της λατρείας, το εγκωμιάζει ως έναν αυθύπαρκτο Θεό, πότε αυτόν, πότε πάλι έναν άλλο. Αλλά όταν αυτό αντιλαμβάνεται τη σοβαρότητα της έννοιας, όπως τούτη-εδώ προχωρεί εκείθεν αυτών των μορφωμάτων κατασυντρίβοντάς τα, και φτάνει να δει πόσο άσχημα διάγουν οι εξυμνούμενοι Θεοί του, ο οποίοι τολμούν να εισδύσουν στο έδαφος που απλώνει την κυριαρχία της η έννοια, τότε αυτό το ίδιο δεν είναι η αρνητική δύναμη, η οποία παρεμβαίνει ενεργητικά, αλλά προσκολλάται στην στερημένη Εαυτού σκέψη μιας τέτοιας δύναμης, στη συνείδηση του *ξένου πεπρωμένου* και προσκομίζει την κενή επιθυμία του κατευνασμού και τον ανίσχυρο λόγο της καταπράυνσης. Μέσα στο *φόβο* προ των ανωτέρων δυνάμεων, οι οποίες είναι οι άμεσοι βραχίονες της υπόστασης, προ της αμοιβαίας τους διαπάλης και προ του απλού Εαυτού της αναγκαιότητας, ο οποίος τις συνθλίβει, έτσι όπως και τους ζωντανούς που είναι με αυτές τις δυνάμεις συνδεδεμένοι· – μέσα στο *συμπάσχειν* με τούτους τους ζωντανούς, τους οποίους το κοινό ξέρει ότι είναι συγχρόνως το ίδιο πράγμα με τον εαυτό του, αυτό [το κοινό] είναι συνειδητό μόνο του ανενεργού τρόμου αυτής της κίνησης, μόνο του εξίσου αδύναμου οικτιρμού, και, ως τέλος, της κενής γαλήνης της υποταγής στην αναγκαιότητα, το έργο της οποίας δεν κατανοείται ως η αναγκαία δράση του χαρακτήρα, ούτε ως η δραστηριότητα της απόλυτης ουσίας εντός του ίδιου του εαυτού.

§ 735

Στο επίπεδο αυτής της συνείδησης-θεατή, ως της αδιάφορης έδρας της παράστασης, το πνεύμα δεν εμφανίζεται στη διεσπαρμένη του πολλαπλότητα, αλλά στον απλό διχασμό της έννοιας. Η υπόστασή του, συνεπώς, δείχνεται να είναι διαρρηγμένη μόνο στις δύο ακραίες δυνάμεις της. Αυτές οι στοιχειώδεις *καθολικές* ουσίες είναι συνάμα αυτοσυνείδητες *ατομικότητες*, – ήρωες, οι οποίοι τοποθετούν τη συνείδησή τους σε μια από τούτες τις δυνάμεις, έχουν εδώ μέσα την προσδιοριστικότητα του χαρακτήρα και αποτελούν την ενεργοποίηση και την πραγματικότητα αυτών των δυνάμεων. – Ετούτη η καθολική εξατομίκευση εκπίπτει πάλι, όπως το έχουμε ήδη μνημονεύσει, στην άμεση πραγματικότητα της αυθεντικής ύπαρξης και παρουσιάζεται σε ένα πλήθος θεατών, το οποίο έχει στο χορό την αντανάκλασή του ή μάλλον τη δική του ξεχωριστή παράσταση αυτο-έκφρασης.

§ 736

Το περιεχόμενο και την κίνηση του πνεύματος, το οποίο εδώ είναι αντικείμενο στον εαυτό του, τα έχουμε ήδη μελετήσει υπό την έποψη της φύσης και της ρεαλιστικής πραγμάτωσης της αντικειμενικής ηθικής υπόστασης. Μέσα στη θρησκεία του το πνεύμα φτάνει στη συνείδηση του εαυτού του ή παρουσιάζεται στη συνείδησή του υπό την καθαρή του μορφή και μέσα στην πιο απλή ενσάρκωσή του. Εάν λοιπόν η αντικειμενική ηθική υπόσταση, δυνάμει της έννοιάς της, διχάστηκε, ως προς το *περιεχόμενό* της, στις δύο δυνάμεις, οι οποίες προσδιορίστηκαν ως *θείο* και *ανθρώπινο* δίκαιο, ή ως δίκαιο του κάτω κόσμου και του επάνω – εκείνο η *οικογένεια*, ετούτη η *κρατική εξουσία* – και εκ των οποίων το πρώτο ήταν ο *θηλυκός χαρακτήρας*, το άλλο ο *αρσενικός*, τότε ο πρότερον πολύμορφος κύκλος των Θεών με τα

διακυμαινόμενα χαρακτηριστικά του περιορίζεται σε τούτες τις δυνάμεις, οι οποίες, δυνάμει αυτών των χαρακτηριστικών, έρχονται εγγύτερα στην αυθεντική ατομικότητα. Διότι η προγενέστερη διασπορά του όλου στις πολυσχιδείς και αφηρημένες δυνάμεις που εκδηλώνονται υποστασιοποιημένες είναι η *διάλυση* του *υποκειμένου*, το οποίο τις κατανοεί στην έννοιά τους μόνο ως *στάδια* εντός του Εαυτού του, έτσι ώστε η ατομικότητα να είναι μόνο η επιφανειακή μορφή εκείνων των ουσιών. Αντίστροφα, μια περισσότερο προωθημένη διαφορά των *χαρακτήρων* από εκείνη που μόλις μνημονεύτηκε πρέπει να αποδίδεται στη συμπτωματική και καθεαυτήν εξωτερική προσωπικότητα.

[ϐ]

[*Η διττή έννοια της συνείδησης της ατομικότητας*]

§ 737

Ταυτόχρονα, η ουσία διαιρείται σύμφωνα με τη *μορφή*[1] της ή τη *γνώση*. Το πνεύμα τη στιγμή που *δρα* προβάλλει, ως συνείδηση, αντίκρυ στο αντικείμενο, προς το οποίο είναι στραμμένη η δραστηριότητά του, και το οποίο έτσι είναι προσδιορισμένο ως το *αρνητικό* αυτού ο οποίος έχει γνώση· αυτός που αναπτύσσει δράση βρίσκεται κατά ταύτα εντός της αντίθεσης ανάμεσα στη γνώση και τη μη-γνώση. Αυτός αποσπά τον σκοπό του από το χαρακτήρα του και ξέρει αυτόν ως την αντικειμενική ηθική ουσιότητα· αλλά μέσα από την προσδιοριστικότητα του χαρακτήρα ξέρει μόνο τη *μία* δύναμη της υπόστασης, ενώ η άλλη είναι γι' αυτόν συγκαλυμμένη[2]. Η παροντική πραγματικότητα λοιπόν είναι ένα άλλο *καθεαυτό* και ένα άλλο για τη

[§ 737] 1. Η διαίρεση σύμφωνα με τη μορφή είναι αυτή της γνώσης και της άγνοιας.

2. Είναι κρυμμένη μέσα στο αντικείμενο, το οποίο είναι η μη-γνώση.

συνείδηση· το πάνω και το κάτω δίκαιο προσλαμβάνουν μέσα σε τούτη την σχέση τη σημασία της εξουσιαστικής δύναμης που έχει γνώση και αποκαλύπτεται στη συνείδηση, και της εξουσιαστικής δύναμης που συγκαλύπτεται και παρακολουθεί άγρυπνα. Η *μία* είναι η *πλευρά του φωτός*, ο Θεός του χρησμού, ο οποίος, σύμφωνα με το φυσικό του στοιχείο, έχει εκπηδήσει από τον φωτοδότη των πάντων ήλιο, ξέρει τα πάντα και αποκαλύπτει, – ο *Φοίβος* και ο *Δίας* που είναι ο πατέρας του. Αλλά οι εντολές αυτού του αψευδώς ομιλούντος Θεού και οι αποκαλύψεις του για ό,τι *είναι [= υπάρχει]* είναι μάλλον απατηλές. Γιατί αυτή η γνώση μέσα στην έννοιά της είναι άμεσα η μη-γνώση, επειδή η *συνείδηση* αυτή καθεαυτήν, μέσα στην πρακτική της δραστηριότητα, είναι τούτη η αντίθεση. Εκείνος που ήταν σε θέση να λύσει το αίνιγμα της σφίγγας[3], όπως και εκείνος που έτρεφε παιδική εμπιστοσύνη[4], εξακοντίζεται γι' αυτό το λόγο στην καταστροφή μέσω εκείνου που ο Θεός τούς αποκαλύπτει. Ετούτη η ιέρεια, δια στόματος της οποίας ομιλεί ο λαμπρός Θεός[5], δεν είναι διόλου διαφορετική από τις αμφίσημες αδελφές του Πεπρωμένου[6], οι οποίες, μέσω των υποσχέσεών τους, οδηγούν στο έγκλημα [όσους τις ακούν] και με τη διγλωσσία ως προς ό,τι αυτές ανήγγελλαν ως βεβαιότητα ξεγελούν αυτόν που επαφίετο στο φανερωμένο νόημα. Η συνείδηση, συνεπώς, η οποία είναι πιο καθαρή απ' ό,τι η τελευταία τούτη που πιστεύει σε μάγισσες, και πιο συνετή και προσεκτική απ' ό,τι η πρώτη, η οποία δίνει πίστη στην ιέρεια και τον λαμπρό Θεό, χρονοτριβεί με την εκδίκηση, ακόμη και όταν το πνεύμα του ίδιου του πατέρα αποκαλύπτει το έγκλημα που τον δολοφόνησε, και διακανονίζει ακόμη άλλες αποδείξεις,

3. Πρόκειται για τον Οιδίποδα.
4. Πρόκειται για τον Ορέστη.
5. Der schöne Gott: ο ωραίος Θεός.
6. Οι στρίγγλες στο Macbeth του Σαίξπηρ.

επειδή αυτό το αποκαλυπτικό πνεύμα θα μπορούσε να είναι και ο διάβολος[7].

§ 738

Τούτη η καχυποψία θεμελιώνεται στο γεγονός ότι η έχουσα γνώση συνείδηση παίρνει θέση μέσα στην αντίθεση της βεβαιότητας του ίδιου του εαυτού και της αντικειμενικής ουσίας. Το αντικειμενικό ηθικό δίκαιο, σύμφωνα με το οποίο η πραγματικότητα *καθεαυτήν* είναι ένα τίποτα, όταν αντιτίθεται στον απόλυτο νόμο, μαθαίνει εξ εμπειρίας πως η γνώση του είναι μονοδιάστατη, πως ο νόμος του δεν είναι παρά νόμος του χαρακτήρα του, πως αυτό άδραξε μόνο τη μια δύναμη της υπόστασης. Η ίδια η δράση είναι τούτη η αναστροφή του *εγνωσμένου* στο *αντίθετό* του, στο *Είναι*, είναι η μεταστροφή του θεμελιωμένου στο χαρακτήρα δικαίου και της γνώσης στο δίκαιο του αντιθέτου, με το οποίο συνάπτεται εκείνο-εκεί μέσα στην ουσία της υπόστασης, – μια μεταστροφή μέσα στις Ερινύες της άλλης δύναμης και του άλλου χαρακτήρα που είναι εξωθημένοι στην εχθρότητα. Ετούτο το *κάτω* δίκαιο κάθεται με τον *Δία* στο Θρόνο και απολαμβάνει την ίδια υπόληψη με τον Θεό που είναι φανερωμένος και έχει γνώση.

§ 739

Ο κόσμος των Θεών του χορού είναι περιορισμένος από το εν δράσει άτομο σε τούτες τις τρεις ουσίες. Η μία είναι η *υπόσταση*, τόσο η εξουσία της Εστίας και το πνεύμα της οικογενειακής ευσέβειας, όσο και η καθολική εξουσία του κράτους και της

7. Έχοντας στραμμένο το βλέμμα του στον Άμλετ ο Χέγκελ λέει πως οι αποκαλύψεις είναι αμφίσημες, αφού είναι αντίθετες στο αυτοσυνείδητο πνεύμα και μπορεί να προέρχονται όχι μόνο από το Θεό, αλλά εξίσου και από το διάβολο.

κυβέρνησης. Εφόσον ετούτη η διάκριση ανήκει στην υπόσταση ως τέτοια, δεν εξατομικεύεται, όταν συλλαμβάνεται με την παράσταση, σε δύο διαφοροποιημένα μορφώματα, αλλά έχει μέσα στην πραγματικότητα τα δύο πρόσωπα των χαρακτήρων της. Αντίθετα, η διαφορά της γνώσης και της μη-γνώσης πέφτει μέσα σε *καθεμιά από τις πραγματικές αυτοσυνειδήσεις* – και είναι μόνο μέσα στην αφαίρεση, μέσα στο στοιχείο της καθολικότητας που αυτή διαιρείται σε δύο ατομικά μορφώματα. Διότι ο Εαυτός του ήρωα έχει ύπαρξη μόνο ως ολική συνείδηση και ως εκ τούτου είναι ουσιαστικά η *ολική* διαφορά, η οποία ανήκει στη μορφή· αλλά η υπόστασή της είναι προσδιορισμένη, και είναι μόνο η μία διαφοροποιημένη πλευρά του περιεχομένου που ανήκει σ' αυτήν [τη διαφορά]. Κατά συνέπεια, οι δύο πλευρές της συνείδησης, οι οποίες μέσα στην πραγματικότητα δεν έχουν καμιά χωριστή και ξεχωριστή ατομικότητα, προσλαμβάνουν μέσα στην *παράσταση* η καθεμιά το δικό της μερικό σχήμα: η μία εκείνο του αποκαλυπτικού Θεού, η άλλη εκείνο των Ερινύων που κρατούν τον εαυτό τους συγκαλυμμένο. Αμφότερες απολαμβάνουν, από τη μια πλευρά, την ίδια τιμή, από την άλλη, το *σχήμα* της *υπόστασης*, ο Δίας, είναι η αναγκαιότητα του *σχετισμού* αυτών των δύο προς αλλήλας. Η υπόσταση είναι η σχέση, σύμφωνα με την οποία: α) η γνώση είναι διεαυτήν, αλλά έχει την αλήθεια της στο απλό· β) η διαφορά, δια της οποίας είναι [= υπάρχει] η πραγματική συνείδηση, έχει το θεμέλιό της στην εσωτερική ουσία που εκμηδενίζει τούτη [τη διαφορά]· γ) η σαφής συνειδητή *διαβεβαίωση* της *βεβαιότητας* έχει την επιβεβαίωσή της στη *λησμοσύνη*.

[γ]
[*Η κατάπτωση της ατομικότητας*]

§ 740

Η συνείδηση αποκάλυψε αυτή την αντίθεση μέσω του πράττειν· δρώντας σύμφωνα με την αποκεκαλυμμένη γνώση, η συνείδηση μαθαίνει τον απατηλό χαρακτήρα αυτής της γνώσης, και όντας παραδεδομένη ως προς το περιεχόμενο [ετούτης της γνώσης] σε ένα από τα κατηγορήματα της υπόστασης, προσέβαλε το άλλο και έδωσε έτσι το δίκαιο σ' αυτό ενάντια στον εαυτό της. Ακολουθώντας το Θεό που έχει γνώση, αυτή άδραξε μάλλον το μη αποκεκαλυμμένο και πληρώνει το τίμημα να έχει εμπιστευθεί τη γνώση, η αμφισημία της οποίας, επειδή είναι η φύση της τέτοια, έπρεπε να είναι παρούσα *για τη συνείδηση* και μια *προειδοποίηση* γι' αυτήν. Το παραλήρημα της ιέρειας, η απάνθρωπη εξωτερική μορφή των μαγισσών, η φωνή του δέντρου, του πτηνού, το όνειρο κ.λπ. δεν είναι οι τρόποι, με τους οποίους εμφανίζεται η αλήθεια, αλλά πρόκειται περί προειδοποιητικών σημείων της εξαπάτησης, της αφροσύνης, της ενικότητας και συμπτωματικότητας της γνώσης· ή, πράγμα που είναι το ίδιο, η αντί-θετη εξουσία, η οποία προσβάλλεται από τη συνείδηση, είναι παρούσα ως εκφρασμένος νόμος και ισχύον δίκαιο, ανεξάρτητα από το εάν πρόκειται για το νόμο της οικογένειας ή του κράτους· η συνείδηση, από την άλλη πλευρά, ακολούθησε τη δική της γνώση και απέκρυψε από τον εαυτό της το Αποκεκαλυμμένο. Αλλά η αλήθεια των αντιτιθέμενων εξουσιών του περιεχομένου [της γνώσης] και της συνείδησης είναι το ακόλουθο αποτέλεσμα: αμφότερες έχουν εξίσου δίκαιο και γι' αυτό μέσα στην αντίθεσή τους, την οποία παράγει το πράττειν, έχουν εξίσου άδικο. Η κίνηση της δραστηριότητας αποδεικνύει την ενότητά τους μέσα στην αμοιβαία κατάρρευση των δύο εξουσιών και των αυτοσυνείδητων χαρακτήρων. Η συμφιλίωση

της αντίθεσης με τον εαυτό της είναι η *Λήθη* του *κάτω κόσμου* μέσα στο θάνατο, – ή η *Λήθη* του *πάνω κόσμου* ως άφεση[1], όχι από την ενοχή – γιατί η συνείδηση, επειδή είχε δράση, δεν μπορεί να αρνηθεί την ενοχή της –, αλλά από το έγκλημα· [είναι συνεπώς] η γαλήνευση που φέρει η εξιλέωση [για το έγκλημα]. Αμφότερες είναι η *λησμοσύνη*, η συντελεσμένη εξαφάνιση της πραγματικότητας και της δραστηριότητας των δυνάμεων της υπόστασης, των ατομικοτήτων τους και των δυνάμεων της αφηρημένης σκέψης του καλού και του κακού· διότι καμιά απ' αυτές δεν είναι διεαυτήν η ουσία· απεναντίας, τούτη-εδώ είναι η ηρεμία του όλου εντός του ίδιου του εαυτού, η ασάλευτη ενότητα του πεπρωμένου, η γαλήνια ύπαρξη και συνακόλουθα η αδράνεια και η απουσία ζωτικότητας της οικογένειας και της κυβέρνησης, η ίδια τιμή και κατά συνέπεια η αδιάφορη μη-πραγματικότητα του Απόλλωνα και των Ερινύων, και η επιστροφή της πνευματοποίησής τους και της δραστηριότητάς τους μέσα στο απλό Είναι του Δία.

§ 741

Αυτό το πεπρωμένο αποπερατώνει τον αποπληθυσμό του ουρανού – της άσκεπτης μείξης της ατομικότητας και της ουσίας, – μιας μείξης, μέσω της οποίας η δραστηριότητα της ουσίας εκδηλώνεται ως ασυνεπής, συμπτωματική, ανάξια του εαυτού της· διότι η ατομικότητα, η οποία είναι μόνο επιφανειακά προσηλωμένη στην ουσία, είναι επουσιώδης. Η απόρριψη τέτοιων ανούσιων παραστάσεων, την οποία απαιτούσαν οι φιλόσοφοι της αρχαιότητας, αρχίζει λοιπόν ήδη μέσα στην Τραγωδία εν γένει διά του γεγονότος ότι η διαίρεση της υπόστασης είναι απόλυτα ελεγχόμενη από την έννοια, η ατομικότητα δε είναι ουσιώδης [ατομικότητα] και οι προσδιορισμοί είναι οι

[§ 740] 1. αθώωση, απαλλαγή.

απόλυτοι χαρακτήρες. Η αυτοσυνείδηση, την οποία παριστά η Τραγωδία, γνωρίζει και αναγνωρίζει επομένως μόνο μια ανώτατη εξουσία και αυτόν τον Δία μόνο ως την εξουσία του κράτους ή της Εστίας, και μέσα στην αντίθεση που συνεπάγεται η γνώση μόνο ως τον Πατέρα του μορφοποιημένου μέσα στη γνώση *Μερικού* – και ως τον Δία λοιπόν του όρκου και των Ερινύων, του *καθολικού*, του Εσωτερικού που μένει κρυμμένο. Τα στοιχεία, εξάλλου, που εκπορευόμενα από την έννοια διασκορπίζονται περαιτέρω μέσα στην παράσταση και τα οποία ο Χορός τα κάνει να ισχύουν το ένα μετά το άλλο, δεν είναι το πάθος [Pathos] του ήρωα· απεναντίας, στον ήρωα αυτά εκπίπτουν στο επίπεδο των παθών [Leidenschaft] σε τυχαία ανούσια στοιχεία, τα οποία, αν και εγκωμιάζονται από τον απρόσωπο χορό, ωστόσο δεν είναι σε θέση να συγκροτούν το χαρακτήρα των ηρώων, ούτε να αναγορεύονται απ' αυτούς σε ουσία τους και να εκτιμώνται ως τέτοια.

§ 742

Αλλά τα πρόσωπα επίσης της ίδιας της θείας ουσίας, όπως και οι χαρακτήρες της υπόστασής της, συνενώνονται μέσα στην απλότητα του ασυνείδητου. Ετούτη η αναγκαιότητα, σε αντίθεση με την αυτοσυνείδηση, έχει το γνώρισμα να είναι η αρνητική εξουσία όλων των αναδυομένων μορφωμάτων, να μην αναγνωρίζει τον εαυτό της μέσα σε τούτη, αλλά μάλλον να χάνεται εδώ μέσα. Ο Εαυτός εμφανίζεται μόνο ως καταμερισμένος στους *χαρακτήρες*, όχι ως το μέσον της κίνησης. Η αυτοσυνείδηση, όμως, η απλή *βεβαιότητα* του εαυτού, στην πράξη είναι η αρνητική εξουσία, η ενότητα του Δία, της *υποστασιακής* ουσίας και της *αφηρημένης* αναγκαιότητας· αυτή είναι η πνευματική ενότητα, μέσα στην οποία επανακάμπτει το καθετί. Επειδή η πραγματική αυτοσυνείδηση είναι ακόμα διαφοροποιημένη από την υπόσταση και το πεπρωμένο, *εν μέρει* αυτή είναι ο

Χορός ή μάλλον το πλήθος των θεατών, το οποίο ετούτη η κίνηση της θείας ζωής, ως κάτι *ξένο*, γεμίζει με φόβο, ή μέσα στο οποίο αυτή η κίνηση, ως κάτι που είναι εγγύς, παράγει μόνο τη συγκίνηση του ανενεργού [= παθητικού] *συμπάσχειν*. Εν μέρει, εφόσον η συνείδηση συμπράττει και ανήκει στους χαρακτήρες, τούτη η ενοποίηση είναι μια εξωτερική [ενοποίηση], μια *υποκρισία*, επειδή η αληθινή [ενοποίηση], εκείνη του Εαυτού, του πεπρωμένου και της υπόστασης δεν είναι ακόμη παρούσα. Ο ήρωας, που εμφανίζεται μπροστά στους θεατές, αποσυντίθεται στο προσωπείο του και στον ηθοποιό, στο [δραματικό] πρόσωπο και τον πραγματικό Εαυτό.

§ 743

Η αυτοσυνείδηση του ήρωα πρέπει[1] να εξέρχεται από το προσωπείο της και να παρουσιάζεται, όπως αυτή ξέρει τον εαυτό της να είναι το πεπρωμένο τόσο των Θεών του Χορού όσο και των ίδιων των απόλυτων εξουσιών, και ως τέτοια που δεν είναι πλέον διαχωρισμένη από το χορό, από την καθολική συνείδηση.

[§ 743] 1. Πρέπει να άρει τη διαφοροποίησή της από την υπόσταση και το πεπρωμένο. Αυτό θα γίνει μέσα στην κωμωδία, όπου η σχέση αναστρέφεται. Η αυτοσυνείδηση γίνεται η αλήθεια των Θεών. Οι τελευταίοι γελιοποιούνται ως προς την ουσία τους και κατ' επέκταση κλονίζεται η ισχύουσα κοινωνική ηθική. Ο άνθρωπος αποτελεί την αρνητική δύναμη της κοινωνίας και γίνεται φορέας της έλλογης σκέψης.

[III.]
[Η ΚΩΜΩΔΙΑ]

§ 744

Μέσα στην *Κωμωδία*, κατά κύριο λόγο, η πραγματική αυτοσυνείδηση παρουσιάζεται ως το πεπρωμένο των Θεών. Αυτά τα στοιχειώδη όντα, ως *καθολικά* στοιχεία, δεν είναι ένας Εαυτός και πραγματικά [όντα]. Αυτά είναι στ' αλήθεια προικισμένα με τη μορφή της ατομικότητας, αλλά τούτη-εδώ είναι μόνο στη φαντασία τους και δεν τους ανήκει καθεαυτήν και διεαυτήν. Ο πραγματικός Εαυτός δεν έχει ένα τέτοιο αφηρημένο στοιχείο για υπόστασή του και περιεχόμενο. Αυτός, το υποκείμενο, είναι συνεπώς ανυψωμένος πάνω από ένα τέτοιο στοιχείο σαν πάνω από μια ενική ιδιότητα, και περιβεβλημένος με τούτο το προσωπείο εκφράζει την ειρωνεία μιας τέτοιας ιδιότητας, η οποία θέλει να είναι κάτι διεαυτήν. Η αξίωση της καθολικής ουσιότητας είναι φανερωμένη στον Εαυτό· δείχνει να είναι περιπλεγμένη μέσα σε μια πραγματικότητα και αφήνει τη μάσκα να πέφτει, ακριβώς επειδή αυτή θέλει να είναι κάτι το δίκαιο. Ο Εαυτός, εμφανιζόμενος εδώ μέσα στη σημασία του ως κάτι το πραγματικό, παίζει με τη μάσκα, την οποία φορά άπαξ για να ασκήσει το ρόλο του· – αλλά από τούτη την απατηλή όψη εκφεύγει ομοίως τάχιστα εκ νέου και παρουσιάζεται μέσα στη δική του ιδιαίτερη γυμνότητα και συνήθεια, την οποία αυτός δείχνει να μην είναι διαφοροποιημένη από τον αυθεντικό Εαυτό, από τον ηθοποιό όπως και από τον θεατή.

[α]
[*Η ουσία της φυσικής ύπαρξης*]

§ 745

Ετούτη η γενική διάλυση της ουσιότητας εν γένει που έχει προσλάβει το σχήμα της ατομικότητας γίνεται στο περιεχόμενό της πιο σοβαρή και έτσι πιο τολμηρή και πικρή, όταν αυτό το περιεχόμενο έχει την πιο αυστηρή του και την πιο αναγκαία του σημασία. Η θεία υπόσταση συνενώνει στους κόλπους της τη σημασία της φυσικής και αντικειμενικής ηθικής ουσιότητας. Σε ό,τι αφορά το φυσικό στοιχείο, η πραγματική αυτοσυνείδηση δείχνει ήδη με τη χρησιμοποίηση αυτού του στοιχείου για διακόσμηση, κατοικία κ.λπ. και με την ευωχία της προσφοράς της προς το Θεό ότι αυτή είναι το Πεπρωμένο, στο οποίο είναι φανερωμένο το μυστικό, δηλ. η αλήθεια για την αυτόνομη ουσιότητα της φύσης· μέσα στο μυστήριο του άρτου και του οίνου, αυτή ιδιοποιείται τούτη την αυτόνομη ουσιότητα μαζί με τη σημασία της εσωτερικής ουσίας και μέσα στην Κωμωδία συνειδητοποιεί εν γένει την ειρωνεία τούτης της σημασίας. – Εφόσον τώρα η σημασία τούτη περιέχει την αντικειμενική ηθική ουσιότητα, αυτή είναι εν μέρει το έθνος υπό τις δυο όψεις του, αυτή του κράτους ή του αυθεντικού Δήμου και αυτή της ενικότητας της οικογένειας· εν μέρει δε είναι η αυτοσυνείδητη καθαρή γνώση ή η έλλογη σκέψη του καθολικού. – Εκείνος ο *Δήμος*, η γενική μάζα, η οποία ξέρει τον εαυτό της σαν κύριο και κυβερνήτη, καθώς και σαν τη νόηση και διανόηση που αξιώνει σεβασμό, αυτο-βιάζεται και αυτο-εξαπατάται μέσω της μερικότητας τής πραγματικότητάς της και παρουσιάζει την γελοία αντίθεση ανάμεσα στη δική της γνώμη για τον εαυτό της και στην άμεση ύπαρξή της, ανάμεσα στην αναγκαιότητά της και την ενδεχομενικότητά της, ανάμεσα στην καθολικότητά της και τη χυδαιότητά της. Εάν η αρχή της διαχωρισμένης από το

καθολικό ενικότητάς της γίνεται κατάδηλη μέσα στην αυθεντική δομή της πραγματικότητας, σφετερίζεται απροκάλυπτα την κοινότητα, της οποίας αυτή αποτελεί κρυφό κακό, και τη διοικεί, τότε αποκαλύπτεται πιο άμεσα η αντίθεση ανάμεσα στο καθολικό ως μια θεωρία και σ' αυτό, γύρω από το οποίο αναπτύσσει ενδιαφέρον η πρακτική· αποκαλύπτεται η πλήρης χειραφέτηση των σκοπών της άμεσης ενικότητας από την καθολική τάξη, και η χλεύη εκείνης [της ατομικότητας] για τούτη την τάξη.

[β]
[*Η μη-ουσιότητα της αφηρημένης ατομικότητας του θείου*]

§ 746

Η έλλογη *σκέψη* απαλλάσσει τη θεία ουσία από την τυχαία της εξωτερική μορφή [Gestalt] και, σε αντίθεση προς την ασυλλόγιστη σοφία του Χορού, η οποία παράγει όλα τα είδη των περί τα ήθη αποφθεγμάτων και κάνει να ισχύει ένα πλήθος από νόμους και καθορισμένες έννοιες καθηκόντων και δικαιωμάτων, εξυψώνει όλα αυτά στις απλές ιδέες του *Ωραίου* και του *Καλού*[1]. – Η κίνηση τούτης της αφαίρεσης είναι η συνείδηση της διαλεκτικής, την οποία αυτά τα αξιώματα και αυτοί οι νόμοι φέρουν στους κόλπους τους, και κατά συνέπεια [η συνείδηση] της εξαφάνισης του απόλυτου κύρους, με το οποίο αυτοί εκδηλώθηκαν προηγουμένως. Με την εξαφάνιση του συμπτωματικού χαρακτήρα και της επιφανειακής ατομικότητας, την οποία η παράσταση δάνεισε στις θείες ουσιότητες, αυτές-εδώ,

---

[§ 746] 1. Η έλλογη σκέψη του θείου (Σωκράτης – Πλάτων) διαδέχεται τώρα την ειρωνεία της κωμωδίας και στη θέση των αποσπασματικών αποφθεγμάτων περί τα κοινωνικά ήθη (das Sittliche) ορθώνεται ο λόγος της ατομικής ηθικότητας (Moralität).

σύμφωνα με την *φυσική* τους όψη, κατέχουν ακόμη μόνο τη γυμνότητα της άμεσης ύπαρξής τους· αυτές είναι νέφη, μια φθίνουσα αχλή, όπως εκείνες οι παραστάσεις. Έχοντας προσλάβει ως προς την ουσία τους τη μορφή της *σκέψης* έγιναν *απλά* διανοήματα του *Ωραίου* και του *Καλού* και ανέχονται να βρίσκουν την πλήρωσή τους σε κάθε τυχάρπαστο περιεχόμενο. Η δύναμη της διαλεκτικής γνώσης εγκαταλείπει τους ειδικούς νόμους και αξιώματα του πράττειν στην τέρψη και ελαφρότητα της παραστρατημένης έτσι νεολαίας και εξοπλίζει προς εξαπάτηση την αγωνία και την ανησυχία της παλαιότερης γενιάς που είναι περιορισμένη στην ενικότητα της ζωής. Μέσω της απελευθέρωσής τους από τη γνώμη, η οποία περιέχει τόσο την προσδιοριστικότητά τους ως περιεχόμενο όσο και την απόλυτη προσδιοριστικότητά τους, τη σταθερότητα της συνείδησης, τα καθαρά διανοήματα του Ωραίου και του Καλού παρουσιάζουν λοιπόν το κωμικό θέαμα να είναι κενά και για αυτό ακριβώς το λόγο να γίνονται το παιχνίδι της γνώμης και της ιδιορρυθμίας της τυχαίας ατομικότητας.

[γ]
[*Ο βέβαιος του εαυτού ενικός Εαυτός ως απόλυτη ουσία*]

§ 747

Είναι λοιπόν εδώ που το χωρίς συνείδηση αρχικά Πεπρωμένο, το οποίο εγκατοικεί μέσα στην κενή γαλήνη και λησμοσύνη και είναι διαχωρισμένο από την αυτοσυνείδηση, συνενώνεται με τούτη. Ο *ενικός Εαυτός* είναι η αρνητική δύναμη, μέσω της οποίας και μέσα στην οποία οι Θεοί, όπως και τα στοιχεία τους, δηλ. η υπάρχουσα Φύση και τα διανοήματα των προσδιορισμών τους, εξαφανίζονται. Σύγχρονα, ο ενικός Εαυτός δεν είναι η κενότητα του εξαφανίζεσθαι, αλλά διατηρείται μέσα σε αυτή

τούτη την μηδαμινότητα, είναι παρ' εαυτόν και [είναι] η μοναδική πραγματικότητα. Μέσα σ' αυτόν η θρησκεία της Τέχνης έχει φτάσει στην τελείωσή της και έχει πλήρως επανακάμψει εντός εαυτού. Επειδή η ενική συνείδηση είναι μέσα στη βεβαιότητα του εαυτού της αυτό το οποίο παριστάνεται ως ετούτη η απόλυτη εξουσία, η τελευταία έχει απολέσει τη μορφή κάτινος που *έχει συλληφθεί στην παράσταση* [της συνείδησης], που είναι *διαχωρισμένο* από τη *συνείδηση* εν γένει και ξένο προς αυτό, ακριβώς όπως ήταν το άγαλμα, στη συνέχεια η ζωντανή ωραία σωματικότητα ή το περιεχόμενο του Έπους, οι εξουσιαστικές δυνάμεις και τα πρόσωπα της Τραγωδίας. – Η ενότητα επίσης δεν είναι η *ασυνείδητη* [ενότητα] της λατρείας και των μυστηρίων· απεναντίας, είναι ο πραγματικός Εαυτός του ηθοποιού που συμπίπτει με ό,τι αυτός υποδύεται, όπως και ο θεατής, ο οποίος είναι κατ' εξοχήν σαν στο σπίτι του μέσα στο δράμα πού παίζεται και βλέπει τον εαυτό του να παίζει σ' αυτό. Ό,τι θεάται και ενορά τούτη η αυτοσυνείδηση είναι πως οτιδήποτε προσδέχεται η μορφή της ουσιότητας απέναντι στην αυτοσυνείδηση διαλύεται μάλλον μέσα στη σκέψη της, στην ύπαρξή της και στη δραστηριότητά της και αφήνεται στο έλεός της· είναι η επιστροφή του σύνολου καθολικού μέσα στη βεβαιότητα του εαυτού, η οποία συνακόλουθα είναι ετούτη η εντελής απουσία φόβου και ουσίας κάθε ξένου· [αυτή η βεβαιότητα του εαυτού] είναι μια κατάσταση πνευματικής ευφορίας και ανάπαυσης της συνείδησης, τέτοια που δε βρίσκεται πλέον πουθενά έξω από τούτη την κωμωδία[1].

[§ 747] 1. Το αποκορύφωμα του πνευματικού έργου τέχνης είναι να φτάσει η θρησκευτική συνείδηση στη συνείδηση του εαυτού της και να τον γνωρίσει στην απόλυτη ατομικότητά του.

C.
Η ΦΑΝΕΡΗ [= ΑΠΟΚΕΚΑΛΥΜΜΕΝΗ] ΘΡΗΣΚΕΙΑ

§ 748

Μέσω της θρησκείας της Τέχνης το πνεύμα έχει προχωρήσει από τη μορφή της *υπόστασης* σε κείνη του *υποκειμένου*, διότι η θρησκεία *παράγει* την εξωτερική μορφή [Gestalt] του πνεύματος και έτσι μέσα σε τούτη θέτει τη *δραστηριότητα* ή την *αυτοσυνείδηση*, η οποία εντός της φοβερής υπόστασης απλώς εξαφανίζεται και μέσα στην εμπιστοσύνη της δε συλλαμβάνει τον εαυτό της. Ετούτη η ενανθρώπιση της θείας ουσίας αρχίζει με το άγαλμα, το οποίο φέρει μόνο το *εξωτερικό* σχήμα του Εαυτού, ενώ το *Εσωτερικό*, η δραστηριότητά του, πέφτει έξω από αυτό. Στη λατρεία όμως αμφότερες οι πλευρές έχουν γίνει ένα· μέσα στο αποτέλεσμα της θρησκείας της Τέχνης αυτή η ενότητα, στην ολοκλήρωσή της, έχει συνάμα περάσει στο άλλο άκρο του Εαυτού. Μέσα στο πνεύμα, το οποίο μέσα στην ενικότητα της συνείδησης είναι τελείως βέβαιο του εαυτού του, είναι βυθισμένη κάθε ουσιότητα. Η πρόταση, η οποία εκφράζει τούτη την ελαφρότητα, ηχεί έτσι: *ο Εαυτός είναι η απόλυτη ουσία*· η ουσία, η οποία ήταν υπόσταση και στην οποία ο Εαυτός ήταν ένα συμβεβηκός, έχει υποβιβασθεί στο επίπεδο του κατηγορουμένου, και το πνεύμα μέσα σε *τούτη την αυτοσυνείδηση*, προ της οποίας τίποτα δεν προβάλλει με τη μορφή της ουσίας, έχει απολέσει την *συνείδησή* του[1].

[§ 748] 1. Η φανερή θρησκεία (offenbare Religion) είναι για το Χέγκελ η αποκεκαλυμμένη (geoffenbarte) θρησκεία, δηλ. η χριστιανική θρησκεία «μέσα στην οποία η έννοια της θρησκείας και η ρεαλιστικά πραγματωμένη έννοια συμπίπτουν, ... επειδή η έννοια της θρησκείας είναι εκδηλωμένη ή φανερή μέσα στην πραγματοποίησή της, έτσι ώστε η έννοια, το καθεαυτό-Είναι να μην χωρεί πέρα και πάνω από την πραγματοποίηση, το διεαυτό-Είναι ή το τεθειμένο-Είναι. Ο Θεός δεν εμφανίζεται πλέον σε σχήματα, που δεν αντι-

[I.]
[Η ΑΠΟΚΕΚΑΛΥΜΜΕΝΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ]

§ 749

Ετούτη η πρόταση: *ο Εαυτός είναι η απόλυτη ουσία*, ανήκει, όπως γίνεται αφ' εαυτού φανερό, στο μη-θρησκευτικό, στο πραγματικό πνεύμα· και αξίζει να θυμηθούμε ποιο είναι το σχήμα εκείνου του πνεύματος που το εκφράζει. Αυτό το σχήμα θα περιλαμβάνει συγχρόνως την κίνηση εκείνης της πρότασης και την αντιστροφή της, η οποία υποβιβάζει τον Εαυτό στο επίπεδο του κατηγορουμένου και ανυψώνει την υπόσταση σε υποκείμενο· όχι με τέτοιο τρόπο που η αντεστραμμένη πρόταση να υψώνει *καθεαυτήν* και *για μας* την υπόσταση σε υποκείμενο, ή πράγμα που είναι το ίδιο να επανεγκαθιστά την υπόσταση έτσι, ώστε η συνείδηση του πνεύματος να επανάγεται στο ξεκίνημά της, στη φυσική θρησκεία· αλλά μάλλον με τέτοιο τρόπο που αυτή η αντιστροφή να πραγματοποιείται *για* και *από* την ίδια *την αυτοσυνείδηση*. Εφόσον αυτή-εδώ εγκαταλείπει τον εαυτό της συνειδητά, διασώζεται μέσα στην αποξένωσή της και παραμένει το υποκείμενο της υπόστασης· αλλά όντας επίσης αυτό-αποξενωμένη έχει ταυτόχρονα τη συνείδηση τούτης της υπόστασης· ή, εφόσον αυτή, μέσω της θυσίας της, *παράγει* την υπόσταση ως υποκείμενο, το τελευταίο τούτο παραμένει ο ιδιάζων σε τούτη [την αυτοσυνείδηση] Εαυτός της. Κατ' αυτό τον τρόπο, εάν, εκ των δύο προτάσεων, στη μία της πρώτης υποστασιακότητας το υποκείμενο απλώς εξαφανίζεται, στην άλλη δε η υπόσταση είναι μόνο κατηγορούμενο και αμφότερες οι

στοιχούν στην ουσία του, αλλά *εκδηλώνεται* ή *αποκαλύπτεται*, γιατί μέσα στην εξωτερικότητά του είναι ταυτός με τον εαυτό του ή ο φανερός Θεός προσδιορίζεται ως άλλο στον εαυτό του». Wagner 1971, σελ. 219.

πλευρές ως εκ τούτου είναι παρούσες μέσα στην καθεμιά με την αντί-θετη ανισότητα της αξίας, τότε φτάνουμε στο αποτέλεσμα οι δύο φύσεις να συνενώνονται και να έχουμε μια διείσδυση, μέσα στην οποία αμφότερες είναι με ίση αξία το ίδιο *ουσιώδεις* και παράλληλα μόνο *βαθμίδες*· έτσι λοιπόν το πνεύμα είναι ταυτόχρονα *συνείδηση* του εαυτού του ως της *αντικειμενικής* του υπόστασης, και απλή, παραμένουσα εντός εαυτού *αυτοσυνείδηση*[1].

§ 750

Η θρησκεία της Τέχνης ανήκει στο αντικειμενικό ηθικό πνεύμα, το οποίο είδαμε ήδη να χάνεται μέσα στην *κατάσταση του Δικαίου* [= *στο κράτος Δικαίου*], δηλ. μέσα στην πρόταση: *ο Εαυτός ως τέτοιος, το αφηρημένο πρόσωπο, είναι απόλυτη ουσία.* Στα πλαίσια της αντικειμενικής ηθικής ζωής ο Εαυτός είναι μέσα στο πνεύμα του λαού του απορροφημένος, είναι η καθολικότητα που *έφτασε στην πλήρωσή της*. Η *απλή ενικότητα* όμως ανυψώνεται έξω από τούτο το περιεχόμενο και η ελαφρότητά της την εξαγνίζει με το να την εξευγενίζει σε πρόσωπο, σε αφηρημένη καθολικότητα του Δικαίου. Μέσα σε τούτη [την καθολικότητα] η *ρεαλιστική ύπαρξη* του αντικειμενικού ηθικού πνεύματος έχει χαθεί, τα άνευ περιεχομένου πνεύματα των εθνικών ατόμων είναι συναθροισμένα σε ένα Πάνθεον· όχι σε ένα Πάνθεον της παράστασης[1], της οποίας η αδύναμη μορφή αφήνει το κάθε πνεύμα να ενεργεί κατά το δοκούν, αλλά στο Πάνθεον

[§ 749] 1. Η συνείδηση του πνεύματος και η αυτοσυνείδηση οφείλουν να συνάψουν ενότητα. Η αυτοσυνείδηση όμως πρέπει να θέσει προς τούτο το Είναι του Εαυτού ως αναγκαιότητα αντικειμενοποίησής του· αυτό σημαίνει ότι υπόκειται σε μια εξωτερική αναγκαιότητα να υπερβεί τον προσανατολισμό του εαυτού της ως υποκειμένου για να συλλάβει τον κόσμο ως τη φανέρωση του Απόλυτου.

[§ 750] 1. όχι δηλ. στο Πάνθεον του έπους.

της αφηρημένης καθολικότητας[2], της καθαρής σκέψης, η οποία τα απονεκρώνει και μεταδίδει στον απνευμάτιστο Εαυτό, στο ενικό πρόσωπο το καθεαυτό-και-διεαυτό-Είναι.

§ 751

Αλλά τούτος ο Εαυτός, μέσω της κενότητάς του, έχει ελευθερώσει το περιεχόμενο· η συνείδηση είναι μόνο *εντός εαυτού* η ουσία· η ιδιαίτερη αυτής *ύπαρξη*, η νομική αναγνώριση του προσώπου, είναι η ανεκπλήρωτη αφαίρεση· ό,τι κατέχει συνεπώς αυτή [η συνείδηση], είναι μάλλον μόνο η σκέψη του εαυτού της· με άλλα λόγια, έτσι όπως αυτή *υπάρχει άμεσα* και ξέρει τον εαυτό της ως αντικείμενο, είναι μια *μη-πραγματική* [συνείδηση]. Άρα αυτή είναι μόνο η στωική *αυθυπαρξία της σκέψης*, η οποία διασχίζει την [διάλεκτική] κίνηση της σκεπτικιστικής συνείδησης και βρίσκει την αλήθεια της μέσα σε κείνο το μόρφωμα που ονομάστηκε η *δυστυχής αυτοσυνείδηση*.

§ 752

Η τελευταία τούτη ξέρει τι σημαίνει το πραγματικό κύρος του αφηρημένου προσώπου και το κύρος παράλληλα του ίδιου μέσα στην καθαρή σκέψη. Αυτή ξέρει πως ένα τέτοιο κύρος είναι μάλλον η ολοσχερής απώλεια· αυτή η ίδια είναι τούτη η συνειδητή απώλεια του εαυτού και η αποξένωση της γνώσης της από τον εαυτό της. – Βλέπουμε ότι τούτη η Δυστυχής Συνείδηση συγκροτεί το αντίπλευρο και την ολοκλήρωση της κωμικής συνείδησης που είναι τέλεια ευτυχισμένη εντός εαυτού. Μέσα στην τελευταία επανέρχεται κάθε θεία ουσία, ή αυτή είναι εντελής *αποξένωση* της *υπόστασης*. Η Δυστυχής Συνείδηση, απεναντίας, είναι, αντίστροφα, το τραγικό πεπρωμένο της *βεβαιότητας του εαυτού* η οποία οφείλει να είναι καθεαυτήν

2. Το Ρωμαϊκό Πνεύμα.

και διεαυτήν. Αυτή είναι η συνείδηση της απώλειας κάθε *ουσιότητας* μέσα σε *τούτη τη βεβαιότητα* του εαυτού και της απώλειας ακριβώς αυτής της γνώσης περί του εαυτού – [της απώλειας] της υπόστασης καθώς και του Εαυτού· αυτή είναι ο πόνος, ο οποίος εκφράζεται μέσα στο σκληρό λόγο: *Ο Θεός πέθανε*[1].

§ 753

Στα πλαίσια της κατάστασης του Δικαίου [= του κράτους Δικαίου] λοιπόν, ο αντικειμενικός ηθικός κόσμος και η θρησκεία του είναι βυθισμένη μέσα στην κωμική συνείδηση, και η Δυστυχής Συνείδηση είναι η γνώση αυτής της *ολικής* απώλειας. Αυτή έχει απολέσει τόσο την αυταξία της άμεσης προσωπικότητάς της, όσο και της προσωπικότητάς της ως διαμεσολαβημένης, ως *νοούμενης*. Παρόμοια, έχει εξαφανισθεί η εμπιστοσύνη στους αιώνιους νόμους των Θεών, και βουβάθηκαν οι χρησμοί, οι οποίοι αποφαίνονταν για το μερικό. Τα αγάλματα είναι τώρα πτώματα, που εγκατέλειψαν οι ζωντανές ψυχές, όπως και οι ύμνοι είναι λόγια, από τα οποία έφυγε η πίστη· τα συμπόσια των Θεών είναι χωρίς πνευματική αμβροσία και νέκταρ· τα δε παίγνια τους και οι γιορτές τους δεν αποκαθιστούν στη συνείδηση τη χαρούμενη ενότητα του εαυτού της με την ουσία. Από τα έργα της Μούσας λείπει η δύναμη του πνεύματος, το οποίο έβλεπε να ανακύπτει από τη συντριβή θεών και ανθρώπων η βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού του. Εφεξής αυτά είναι εκείνο

[§ 752] 1. Ενώ η συνείδηση της κωμωδίας είναι ευτυχισμένη μέσα στη βεβαιότητα του εαυτού της, γιατί αγνοεί τη δυστυχία της ανεπάρκειάς της που συνεπάγεται η αυτο-ικανοποιημένη άρνηση της καθολικότητας και δεν ξέρει ότι ο Θεός πέθανε [= οι θεοί πέθαναν], η δυστυχής συνείδηση εμπειράται την αυτοβεβαιότητα ως πόνο και απώλεια της ενότητας με τον κόσμο της ηθικής και φυσικής τάξης, γιατί ακόμη δε γνωρίζει πως αυτή είναι η ευτυχισμένη συνείδηση.

που είναι για μας: ωραίοι καρποί κομμένοι από το δέντρο, τους οποίους μας έχει προσφέρει ένα φιλικό Πεπρωμένο, όπως θα μας τους προσέφερε ένα κορίτσι· δεν υπάρχει η πραγματική ζωή της ύπαρξής τους, ούτε το δέντρο, το οποίο τους παρήγε, ούτε η γη και τα στοιχεία, τα οποία συνιστούσαν την υπόστασή τους, ούτε το κλίμα, που διαμόρφωνε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους, ούτε η εναλλαγή των εποχών, οι οποίες διακαθόριζαν την διαδικασία του γίγνεσθαί τους. – Έτσι το Πεπρωμένο δεν μας αποδίδει μαζί με τα έργα εκείνης της Τέχνης τον κόσμο τους, ούτε την άνοιξη και το καλοκαίρι της αντικειμενικής ηθικής ζωής, στα πλαίσια των οποίων αυτά άνθιζαν και ωρίμαζαν, αλλά μόνο τη συγκαλυμμένη ανάμνηση-εσωτερίκευση αυτής της πραγματικότητας. – Η δραστηριότητά μας κατά την απόλαυση αυτών των έργων δεν είναι συνεπώς εκείνη της θείας λατρείας μέσω της οποίας η συνείδησή μας θα μπορούσε να φτάσει στην εντελή αλήθεια και πλήρωσή της, αλλά πρόκειται για την εξωτερική δραστηριότητα, η οποία απομάσσει αυτούς τους καρπούς από μερικές σταγόνες της βροχής ή ορισμένα μόρια σκόνης, για να εκφραστούμε έτσι, και στη θέση των εσωτερικών στοιχείων της αντικειμενικής ηθικής πραγματικότητας που τα περιβάλλει, τα παράγει και τα εμπνέει ανυψώνει το εκτενές οικοδόμημα των νεκρών στοιχείων της εξωτερικής τους ύπαρξης, της γλώσσας, των ιστορικών περιστάσεων κ.λπ.· [και όλα ετούτα γίνονται] όχι για να εισδύσουμε στη δική τους ζωή, αλλά μόνο για να έχουμε μια ιδέα για το πώς αυτά είναι στο εσωτερικό τους. Αλλά ακριβώς όπως το κορίτσι, που προσφέρει τους κομμένους καρπούς, είναι κάτι περισσότερο από τη Φύση η οποία τους προσέφερε άμεσα – η Φύση που είναι εκδιπλωμένη μέσα στους όρους και στα στοιχεία τους, στο δένδρο, τον αέρα, το φως κ.λπ.–, επειδή αυτό συμπεριλαμβάνει όλα τούτα με ένα ανώτερο τρόπο μέσα στην ακτινοβολία του αυτοσυνείδητου οφθαλμού του και στη χειρονομία που προσφέρει τους καρπούς, έτσι και το Πνεύμα του Πεπρωμένου, το οποίο μας χαρίζει εκείνα τα έργα

Τέχνης, είναι κάτι περισσότερο απ' ό,τι η αντικειμενική ηθική ζωή και η πραγματικότητα εκείνου του έθνους, γιατί αυτό [το Πνεύμα] είναι η *ανάμνηση-εσωτερίκευση* [εντός μας] του άλλοτε *εξωτερικά εκδηλωμένου* σ' αυτά Πνεύματος· αυτό είναι το Πνεύμα του τραγικού Πεπρωμένου, το οποίο [Πεπρωμένο] συναθροίζει όλους εκείνους τους ατομικούς θεούς και κατηγορήματα της υπόστασης μέσα σε ένα Πάνθεο, μέσα στο Πνεύμα που έχει συνείδηση του εαυτού του ως Πνεύματος.

§ 754

Όλοι οι όροι της γέννησής του είναι παρόντες, και τούτη η ολότητα των όρων του συνιστά το *γίγνεσθαι*, την *έννοια* ή την *καθεαυτήν-ούσα* γέννησή του. – Ο κύκλος των γεννήσεων της Τέχνης περιλαμβάνει τις μορφές των εξωτερικεύσεων [= αποξενώσεων] της απόλυτης υπόστασης· αυτή έχει τη μορφή της ατομικότητας ως ένα πράγμα, ως ένα αντικείμενο της αισθητηριακής συνείδησης μέσα στο *στοιχείο του Είναι*, – ως η καθαρή γλώσσα ή το γίγνεσθαι του σχήματος, η ύπαρξη του οποίου δεν εξέρχεται του Εαυτού και είναι καθαρά ένα *εξαφανιζόμενο* αντικείμενο· – ως άμεση *ενότητα* με την καθολική *αυτοσυνείδηση* μέσα στην έμπνευσή της και ως διαμεσολαβημένη μέσα στο ενέργημα της λατρείας· – ως όμορφη *σωματικότητα του Εαυτού*, και τέλος ως η ανυψωμένη μέσα στην *παράσταση* ύπαρξη και ως η εξάπλωση αυτής της ύπαρξης σε ένα κόσμο που συγκεντρώνεται τελικά μέσα στην καθολικότητα, η οποία είναι ομοίως *καθαρή βεβαιότητα του εαυτού της*. – Αυτές οι μορφές, και από την άλλη πλευρά ο *κόσμος του προσώπου* και του Δικαίου, η καταστρεπτική αγριότητα των ελευθερωμένων στοιχείων του περιεχομένου, ακόμη το *νοούμενο* πρόσωπο του Στωϊκισμού και η αγαλήνευτη ανησυχία της σκεπτικιστικής συνείδησης, συγκροτούν την περιφέρεια των μορφωμάτων, τα οποία με προσδοκία συνωθούνται και διατάσσονται γύρω από το λίκνο του πνεύμα-

τος, καθώς αυτό γίνεται αυτοσυνείδηση· ο πόνος και η νοσταλγία – που διεισδύει σε όλα τα μορφώματα – της δυστυχούς αυτοσυνείδησης είναι το κέντρο τους και ο κοινός πόνος τοκετού κατά την ανάδυσή της, – η απλότητα της καθαρής έννοιας, η οποία εμπεριέχει αυτά τα μορφώματα[1] ως βαθμίδες της.

[II.]
[ΤΟ ΑΠΛΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ: Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ]

§ 755

Το πνεύμα ενέχει τις δύο πλευρές, οι οποίες πιο πάνω έχουν παρασταθεί ως οι δύο αντεστραμμένες προτάσεις: η μία είναι τούτη, ότι δηλ. η *υπόσταση* αποξενώνεται από τον εαυτό της και γίνεται αυτοσυνείδηση· η άλλη, αντίστροφα, είναι εκείνη, σύμφωνα με την οποία η *αυτοσυνείδηση* αποξενώνεται από τον εαυτό της και γίνεται πραγμότητα ή καθολικός Εαυτός. Αμφότερες οι πλευρές έχουν έλθει κατ' αυτό τον τρόπο σε συνάντηση η μια με την άλλη, και έτσι ανέκυψε η αληθινή τους συνένωση. Η αποξένωση της υπόστασης, η εξέλιξή της σε αυτοσυνείδηση εκφράζει τη μετάβαση στο αντί-θετο, την ασυνείδητη μετάβαση της *αναγκαιότητας*· με άλλα λόγια [εκφράζει] τούτο, πως δηλ. η υπόσταση *καθεαυτήν* είναι αυτοσυνείδηση. Αντίστροφα, η αποξένωση της αυτοσυνείδησης [εκφράζει] πως τούτη-εδώ *καθεαυτήν* είναι η καθολική ουσία, ή – επειδή ο Εαυτός είναι το καθαρό διεαυτό-Είναι, το οποίο, μέσα στο αντίθετό του, παραμέ-

---

[§ 754] 1. Τα μορφώματα δηλ. της θρησκείας της τέχνης.

νει στον εαυτό του – πως αυτή είναι *για τον Εαυτό*, ακριβώς επειδή η υπόσταση είναι αυτοσυνείδηση· γι' αυτό το λόγο αυτή είναι πνεύμα. Μπορεί λοιπόν κανείς να πει για τούτο το πνεύμα το οποίο έχει εγκαταλείψει τη μορφή της υπόστασης και εισδύει στην ύπαρξη υπό το μόρφωμα της αυτοσυνείδησης, – εάν θέλουμε να κάνουμε χρήση των αντλημένων από τη φυσική γέννηση σχέσεων – ότι έχει μια *πραγματική μητέρα*[1], αλλά έναν *καθεαυτό*-όντα πατέρα[2]· διότι η *πραγματικότητα* ή η αυτοσυνείδηση, και το *καθεαυτό* ως η υπόσταση, είναι οι δύο πλευρές του, μέσα από την αμοιβαία αποξένωση των οποίων – καθεμιά γίνεται η άλλη – το πνεύμα έρχεται σε ύπαρξη ως αυτή η ενότητά τους.

[α]
[*Η άμεση ύπαρξη της θείας αυτοσυνείδησης*]

§ 756

Εφόσον η αυτοσυνείδηση μονομερώς συλλαμβάνει μόνο τη *δική της ιδιαίτερη* αποξένωση, ακόμη και αν το αντικείμενό της ήδη είναι για αυτήν λοιπόν εξίσου καλά Είναι και Εαυτός και αυτή ξέρει κάθε ύπαρξη πως είναι πνευματική ουσία, τότε το αληθινό πνεύμα κατ' αυτόν τον τρόπο δεν έχει ωστόσο γίνει ακόμα για αυτήν, καθόσον το Είναι εν γένει ή η υπόσταση δεν έχει εξίσου *καθεαυτήν* και από τη δική της πλευρά αποξενωθεί από τον εαυτό της και δεν έγινε αυτοσυνείδηση. Γιατί σ' αυτή την περίπτωση κάθε ύπαρξη είναι πνευματική ουσία μόνο από τη *σκοπιά της συνείδησης*, όχι αυτή καθεαυτήν. Κατ' αυτό τον τρόπο, το πνεύμα είναι μόνο *κατά φαντασίαν* μέσα στην ύπαρξη·

[§ 755] 1. Πρόκειται για το πνεύμα, το οποίο είναι η έννοια που ήλθε σε γένεση.

2. Είναι δηλ. το καθολικό όπου διαμένει το πνεύμα ως έννοια.

ετούτη η φαντασίωση είναι η *έκσταση*, η οποία δίδει στη Φύση όσο και στην ιστορία, στον κόσμο όπως και στις μυθικές παραστάσεις των προγενέστερων θρησκειών ένα άλλο εσωτερικό νόημα από εκείνο που αυτές προσέφεραν άμεσα στη συνείδηση με την εκδήλωσή τους, και ως προς τις θρησκείες, ένα άλλο νόημα από αυτό που η αυτοσυνείδηση, της οποίας αυτές ήταν θρησκείες, γνώριζε εδώ μέσα. Αλλά αυτή η σημασία είναι μια δανεισμένη σημασία, ένα ένδυμα, το οποίο δεν καλύπτει τη γύμνια του φαινομένου και δεν αξίζει καμιά πίστη και εκτίμηση· αυτή δεν είναι παρά η θολή νύχτα και ιδιάζουσα έκρηξη της συνείδησης.

§ 757

Για να μην είναι λοιπόν ετούτη η σημασία του Αντικειμενικού σκέτη φαντασίωση, αυτή πρέπει να είναι *καθεαυτήν*, *πρωταρχικά* δηλ. πρέπει να προβάλει στη συνείδηση ως καταγόμενη από την *έννοια* και να αναδύεται μέσα στην αναγκαιότητά της. Έτσι ήλθε σε γέννηση για μας το έχον γνώση του εαυτού του *πνεύμα* μέσω του γνωρίζειν της *άμεσης συνείδησης* ή της συνείδησης του αντικειμένου που απλώς *είναι*, μέσω της κατ' αναγκαιότητα κίνησής του. Ετούτη η έννοια η οποία, ως άμεση [έννοια], είχε επίσης τη μορφή της *αμεσότητας* για τη συνείδησή της, *κατά δεύτερον* έδωσε στον εαυτό της τη μορφή της αυτοσυνείδησης *καθεαυτήν*, ακριβώς δηλ. σύμφωνα με την αναγκαιότητα της έννοιας, δια της οποίας το *Είναι* ή η *αμεσότητα*, που είναι το κενό περιεχομένου αντικείμενο της αισθητηριακής συνείδησης αποξενώνεται από τον εαυτό του και για τη συνείδηση γίνεται Εγώ. – Αλλά το *άμεσο Καθεαυτό* ή η ίδια η *ούσα αναγκαιότητα* είναι διαφοροποιημένη από το *στοχαζόμενο καθεαυτό* ή από το *γνωρίζειν* της *αναγκαιότητας*, – μια διαφορά όμως, η οποία συγχρόνως δεν κείται έξω από την έννοια, διότι η *απλή ενότητα* της έννοιας είναι το ίδιο το *άμεσο Είναι*· η έννοια είναι

επίσης μια αυτο-αποξένωση ή το γίγνεσθαι της *δια της εποπτείας εννοημένης αναγκαιότητας*, και μέσα σε τούτη-εδώ αυτή είναι παρ' εαυτόν και την ξέρει και την κατανοεί εννοιακά. – Το *άμεσο καθεαυτό* του πνεύματος, το οποίο προσδίδει στον εαυτό του τη μορφή της αυτοσυνείδησης δε σημαίνει τίποτε άλλο από το ότι το πραγματικό πνεύμα του κόσμου έχει φτάσει σε τούτη τη γνώση του εαυτού· είναι τότε μόνο που ετούτη η γνώση εισδύει επίσης μέσα στη συνείδησή της και διεισδύει ως αλήθεια[1]. Πώς συνέβη εκείνο, το δείξαμε πιο πάνω.

§ 758

Ότι το απόλυτο πνεύμα έχει δώσει στον εαυτό του *καθεαυτήν* τη μορφή της αυτοσυνείδησης και έτσι την έχει επίσης δώσει για τη *συνείδησή* του, αυτό εμφανίζεται τώρα ως η *πίστη του κόσμου*, πως το πνεύμα *είναι παρόν* ως μια αυτοσυνείδηση, δηλ. ως ένας πραγματικός άνθρωπος, πως η πιστεύουσα συνείδηση είναι άμεσα βέβαιη αυτού του Πνεύματος, *βλέπει*, *αισθάνεται* και *ακούει* τούτη τη θεότητα. Έτσι η αυτοσυνείδηση τούτη δεν είναι φαντασίωση, αλλά είναι *πραγματική σ' αυτήν την [πιστεύουσα συνείδηση]*. Η συνείδηση, εν τω μεταξύ, δεν εξέρχεται από την εσωτερική *της* ζωή εκκινώντας από τη σκέψη, και δεν συνάπτει συλλογιστικά *μέσα της* τη σκέψη του Θεού με την ύπαρξη· απεναντίας, αυτή εκκινεί από την παρουσία της άμεσης ύπαρξης και αναγνωρίζει το Θεό εδώ μέσα. – Η βαθμίδα του *άμεσου Είναι* είναι κατά τέτοιο τρόπο παρούσα μέσα στο περιεχόμενο της έννοιας, ώστε το θρησκευτικό Πνεύμα, κατά την επιστροφή

[§ 757] 1. Η έννοια μεταβαίνει από την αμεσότητα του Είναι στο πνεύμα, το οποίο αρχικά είναι μόνο για μας και ως αυτοσυνείδηση εκφράζει την πραγματικότητά του στο Εγώ. Αλλά η έννοια του Εγώ, μέσω της αναγκαίας κίνησης της έννοιας, γίνεται η έννοια του πνεύματος· το πνεύμα γνωρίζει τον εαυτό του και συλλαμβάνεται ως απόλυτο πνεύμα, μόνο εφόσον έχει συλληφθεί η αναγκαιότητα της ανάπτυξής του.

κάθε ουσιότητας εντός της συνείδησης, έγινε *απλός* θετικός Εαυτός, ακριβώς όπως το πραγματικό πνεύμα ως τέτοιο μέσα στη Δυστυχή Συνείδηση έγινε η ίδια τούτη *απλή* αυτοσυνείδητη αρνητικότητα. Ο Εαυτός του υπάρχοντος Πνεύματος έχει έτσι τη μορφή της εντελούς αμεσότητας· αυτός δεν είναι τεθειμένος ούτε ως μια οντότητα που έχει συλλάβει η νόηση ή η παράσταση ούτε ως μια τοιαύτη που έχει παραχθεί, όπως συμβαίνει με τον άμεσο Εαυτό εν μέρει μέσα στη φυσική θρησκεία, εν μέρει μέσα στη θρησκεία της τέχνης. Απεναντίας, αυτός ο Θεός εμπίπτει άμεσα ως Εαυτός, ως ένας πραγματικός ενικός άνθρωπος[1], στην αισθητηριακή εποπτεία· μόνο έτσι αυτός *είναι* αυτοσυνείδηση.

[6]

[*Η πραγματοποίηση της έννοιας της υπέρτατης ουσίας μέσα στην ταυτότητα της αφαίρεσης και της αμεσότητας δια του ενικού Εαυτού*]

§ 759

Αυτή η ενανθρώπιση της θείας ουσίας ή το γεγονός ότι τούτη [η ουσία] έχει ουσιαστικά και άμεσα τη συγκεκριμένη μορφή [Gestalt] της αυτοσυνείδησης, είναι το απλό περιεχόμενο της απόλυτης θρησκείας. Στους κόλπους της τελευταίας η ουσία έρχεται να γνωσθεί ως πνεύμα, ή αυτή [η θρησκεία] είναι η συνείδηση της θείας ουσίας περί του εαυτού της πως είναι Πνεύμα. Διότι το Πνεύμα είναι η γνώση του ίδιου του εαυτού μέσα στην εξωτερίκευσή [= αποξένωσή] του· είναι η ουσία, η οποία συνιστά την κίνηση τού να διατηρεί την αυτο-ισότητά της μέσα στην ετερότητά της. Αλλά τούτο είναι η Υπόσταση, στο

[§ 758] 1. Ο Χριστός στην ενανθρώπισή του.

μέτρο που αυτή-εδώ, μέσα στα συμβεβηκότα της, είναι όχι λιγότερο ανασκοπημένη εντός εαυτού· [ανασκοπημένη] όχι ως εκείνο το οποίο είναι αδιάφορο προς αυτά σαν προς κάτι επουσιώδες και είναι έτσι παρόν μέσα σε αυτά σαν μέσα σε ένα αλλότριο στοιχείο, αλλά ως εκείνο που μέσα σ' αυτά είναι *εντός εαυτού*, δηλ. στο μέτρο που αυτή είναι *Υποκείμενο* ή *Εαυτός*. – Μέσα σε τούτη τη θρησκεία είναι ως εκ τούτου η θεία ουσία *αποκεκαλυμμένη*. Το αποκεκαλυμμένο-Είναι αυτής της ουσίας έγκειται προφανώς στο ότι έχουμε γνώση σχετικά με το τι είναι τούτη η ουσία. Αλλά έχουμε γνώση αυτής της ουσίας, με το να την ξέρουμε ακριβώς ως Πνεύμα, ως ουσία, η οποία ουσιαστικά είναι *αυτοσυνείδηση*. – Για τη *συνείδηση* υπάρχει κάτι το κεκρυμμένο μέσα στο αντικείμενό της, εάν τούτο-εδώ είναι ένα *άλλο* ή κάτι το *αλλότριο* για αυτήν, και εάν η συνείδηση δεν το ξέρει ως τον *ίδιο τον εαυτό της*. Ετούτο το κεκρυμμένο-Είναι παύει να υπάρχει όταν η απόλυτη ουσία ως Πνεύμα είναι αντικείμενο της συνείδησης· γιατί τότε το αντικείμενο έχει τη μορφή του *Εαυτού* μέσα στη σχέση του προς τη συνείδηση· δηλ. η συνείδηση ξέρει άμεσα τον εαυτό της μέσα στο αντικείμενο, ή αυτή είναι έκδηλη προς τον εαυτό της μέσα σε αυτό. Η ίδια η συνείδηση είναι έκδηλη προς τον εαυτό της μόνο μέσα στη δική της βεβαιότητα του εαυτού· το αντικείμενό της είναι τώρα ο *Εαυτός*, αλλά ο Εαυτός δεν είναι κάτι το αλλότριο, παρά η αδιαχώριστη ενότητα με τον εαυτό, το άμεσα καθολικό. Αυτός είναι η καθαρή έννοια, η καθαρή νόηση ή *διεαυτό-Είναι*, το οποίο είναι άμεσα *Είναι*, και έτσι *Είναι για άλλο*, και, καθόσον αυτό το *Είναι για άλλο*, έχει άμεσα επανέλθει εντός εαυτού και είναι παρ' εαυτόν· πρόκειται συνεπώς για εκείνο που είναι αληθινά και μόνο Φανερωμένο [= αποκεκαλυμμένο]. Το Καλό, το Δίκαιο, το Ιερό, ο Δημιουργός του Ουρανού και της Γης κ.λπ. είναι *κατηγορούμενα* ενός υποκειμένου, – καθολικά στοιχεία, τα οποία έχουν το υποστήριγμά τους σε τούτο το σημείο και τα οποία είναι [= υπάρχουν] μόνο τότε, όταν η συνείδηση επανακάμπτει μέσα στη σκέψη. –

Τη στιγμή που *αυτά* είναι εγνωσμένα, το θεμέλιό τους και η ουσία τους, το ίδιο το *υποκείμενο*, δεν είναι ακόμα φανερό [= αποκεκαλυμμένο]· και παρόμοια συμβαίνει με τους *προσδιορισμούς* του καθολικού: αυτοί δεν είναι αυτό *τούτο το καθολικό*. Αλλά το ίδιο το *υποκείμενο*, και κατ' επέκταση επίσης *αυτό το καθαρό καθολικό*, είναι αποκεκαλυμμένο ως *Εαυτός*, γιατί τούτος [ο Εαυτός] είναι ακριβώς αυτό το ανασκοπημένο εντός εαυτού Εσωτερικό, το οποίο είναι άμεσα παρόν και συνιστά την αυτο-βεβαιότητα του Εαυτού, για τον οποίο τούτο είναι παρόν. Τέτοιο λοιπόν – το να είναι σύμφωνα με την *έννοιά* του το Αποκεκαλυμμένο – είναι η αληθινή μορφή του Πνεύματος, και τούτη η μορφή του, η έννοια, είναι ομοίως μόνο η ουσία του και η υπόστασή του. Το Πνεύμα το ξέρουμε ως αυτοσυνείδηση και σε τούτη-εδώ είναι άμεσα αποκεκαλυμμένο, επειδή αυτό είναι η ίδια η αυτοσυνείδηση· η θεία Φύση είναι το ίδιο πράγμα με την ανθρώπινη Φύση, και τούτη η ενότητα είναι που εμπίπτει στην εποπτεία.

§ 760

Εδώ, λοιπόν, η συνείδηση – ή ο τρόπος με τον οποίο η ουσία είναι για την ίδια τη συνείδηση, δηλ. η συγκεκριμένη της μορφή – στην πράξη είναι ταυτόσημη με την αυτοσυνείδησή της· ετούτη η ίδια η μορφή είναι μια αυτοσυνείδηση· αυτή είναι έτσι συνάμα αντικείμενο ως *Είναι* και τούτο το *Είναι* έχει ομοίως άμεσα τη σημασία της *καθαρής νόησης*, της απόλυτης ουσίας. – Η απόλυτη ουσία, η οποία υπάρχει ως μια πραγματική αυτοσυνείδηση, μοιάζει να έχει *εκπέσει* από την αιώνια απλότητά της, αλλά στην πράξη έχει έτσι το πρώτον φτάσει στην *υπέρτατη* ουσία της. Διότι η έννοια της ουσίας, μόνο εφόσον έχει πετύχει την απλή της καθαρότητα, είναι η απόλυτη *αφαίρεση*, η οποία είναι *καθαρή νόηση* και συνακόλουθα η καθαρή ενικότητα του Εαυτού, ακριβώς όπως, εξ αιτίας της απλότητάς της, αυτή

είναι το *Άμεσο* ή το *Είναι*. – Ό,τι ονομάζεται αισθητηριακή συνείδηση, είναι τούτη ακριβώς η καθαρή *αφαίρεση*, αυτή είναι τούτη η νόηση, για την οποία το *Είναι* είναι το *Άμεσο*. Το κατώτατο είναι λοιπόν ταυτόχρονα το ανώτατο· το Αποκεκαλυμμένο που αναδύθηκε πλήρως στην *επιφάνεια* είναι εδώ μέσα ακριβώς το *πιο βαθύ*. Το ότι η υπέρτατη ουσία υποπίπτει στην αίσθηση του βλέπειν, του ακούειν κ.λπ. ως μια ούσα αυτοσυνείδηση, στην πράξη αυτό είναι η τελείωση της έννοιάς της· και μέσω της τελείωσης τούτης η ουσία είναι έτσι άμεσα *παρούσα* ως υπέρτατη ουσία.

[γ]
[*Η θεωρησιακή γνώση ως παράσταση της κοινότητας μέσα στην απόλυτη θρησκεία.*]

§ 761

Αυτή η άμεση ύπαρξη συγχρόνως δεν είναι απλά και μόνο άμεση συνείδηση, αλλά είναι θρησκευτική συνείδηση[1]· η αμεσότητα δεν έχει αδιαχώριστα τη σημασία μόνο μιας *ούσας* αυτοσυνείδησης, αλλά της καθαρά νοούμενης ή απόλυτης *Ουσίας*. Ό,τι εμείς συνειδητοποιούμε μέσα στην έννοιά μας, πως δηλ. το *Είναι* είναι *Ουσία*, η θρησκευτική συνείδηση δεν το συνειδητοποιεί. Αυτή η *ενότητα* του Είναι και της Ουσίας, της *Νόησης*, η οποία άμεσα *είναι ύπαρξη*, είναι τόσο η *σκέψη* αυτής της θρησκευτικής συνείδησης ή η *διαμεσολαβημένη* της γνώση όσο και η *άμεση* γνώση *της*· διότι ετούτη η ενότητα του Είναι και της Νόησης είναι η *αυτοσυνείδηση*, και είναι η ίδια άμεσα *παρούσα*· ή η *νοούμενη* ενότητα έχει ταυτόχρονα τούτο το σχήμα εκείνου που αυτή είναι. Ο Θεός είναι λοιπόν *αποκεκαλυμμένος* εδώ όπως

[§ 761] 1. Είναι δηλ. η γνώση της ουσίας μέσα στην αμεσότητα της παρουσίας της, ή είναι η συνείδηση, στην οποία είναι παρών ο Θεός.

αυτός είναι· αυτός είναι εδώ έτσι όπως είναι *καθεαυτόν· αυτός* είναι εδώ ως Πνεύμα. Ο Θεός είναι προσιτός μόνο μέσα στην καθαρή θεωρησιακή γνώση και είναι [= υπάρχει] μόνο μέσα σ' αυτήν [τη γνώση]· είναι μόνο η ίδια τούτη [η γνώση], γιατί αυτός είναι το Πνεύμα· και τούτη η θεωρησιακή γνώση είναι η γνώση της αποκεκαλυμμένης θρησκείας. Εκείνη [η γνώση] ξέρει τον Θεό ως *Νόηση* ή καθαρή Ουσία και τούτη τη Νόηση ως Είναι και Ύπαρξη, και την Ύπαρξη ως την αρνητικότητα του εαυτού· συνεπώς ως Εαυτό, *αυτόν-εδώ* και τον καθολικό Εαυτό· ακριβώς αυτό είναι που ξέρει η αποκεκαλυμμένη θρησκεία. – Οι ελπίδες και προσδοκίες του προγενέστερου κόσμου συνωθούνται μόνο σε τούτη την αποκάλυψη για να έχουν την εποπτεία ως προς το τι είναι η απόλυτη Ουσία και να βρίσκουν μέσα σε τούτη τον εαυτό τους. Ετούτη η χαρά να θεάται τον εαυτό της μέσα στην απόλυτη Ουσία εισχωρεί στην αυτοσυνείδηση και κυριεύει όλο τον κόσμο· διότι αυτή [η συνείδηση] είναι Πνεύμα, είναι η απλή κίνηση εκείνων των καθαρών βαθμίδων, η οποία εκφράζει ακριβώς τούτο, ότι δηλ. η Ουσία είναι εγνωσμένη ως Πνεύμα, μόνο όταν εμπίπτει στην εποπτεία ως *άμεση* αυτοσυνείδηση.

§ 762

Αυτή τούτη η έννοια του Πνεύματος, το οποίο ξέρει τον εαυτό του ως Πνεύμα, είναι η άμεση [έννοια] και δεν είναι ακόμη ανεπτυγμένη. Η Ουσία είναι Πνεύμα, ή αυτή έχει εκδηλωθεί, αυτή είναι αποκεκαλυμμένη· η ίδια τούτη η πρώτη συντελεσμένη αποκάλυψη [Offenbarsein] είναι *άμεση*· αλλά η αμεσότητα είναι εξίσου καθαρή διαμεσολάβηση ή σκέψη· πρέπει, συνεπώς, να παριστά τούτον το χαρακτήρα σ' αυτήν την ίδια ως τέτοια. – Εάν το δούμε τούτο πιο συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε ότι το Πνεύμα, μέσα στην αμεσότητα της αυτοσυνείδησης, είναι *αυτή η ενική* αυτοσυνείδηση που αντι-τίθεται στην *καθολική* [αυτοσυνείδηση]· το Πνεύμα είναι το αποκλειστικό Εν, το οποίο

για τη συνείδηση, *για την οποία* αυτό είναι άμεσα παρόν, έχει την ακόμα αδιάλυτη μορφή ενός *κατ' αίσθηση Άλλου*. Ετούτο [το Άλλο] δεν ξέρει ακόμα το Πνεύμα ως το δικό του [Πνεύμα]· ή το Πνεύμα, ως *ενικός* Εαυτός, δεν είναι ακόμα εδώ εξίσου καλά ως καθολικός Εαυτός, ως Εαυτός του καθένα. Με άλλα λόγια, το σχήμα δεν έχει ακόμα τη μορφή της *έννοιας*, δηλ. του καθολικού Εαυτού, του Εαυτού, ο οποίος στην άμεση πραγματικότητά του είναι ομοίως ανηρημένος, είναι νόηση, καθολικότητα, χωρίς μέσα σε τούτη να χάνει εκείνη την πραγματικότητα. – Αλλά η προσεχής μορφή αυτής της καθολικότητας, [η μορφή] που η ίδια είναι άμεση, δεν είναι εκείνη της *ίδιας της νόησης, της έννοιας ως έννοιας*, αλλά η καθολικότητα της πραγματικότητας, η ολότητα των Εαυτών, και η ανύψωση της ύπαρξης στην παράσταση· όπως σε κάθε περίπτωση, για να αναφέρουμε και ένα συγκεκριμένο παράδειγμα, το ανηρημένο *κατ' αίσθηση Αυτό* είναι πρωταρχικά το πράγμα της *αντίληψης*, όχι ακόμα το *καθολικό* της διάνοιας.

§ 763

Αυτός ο ενικός άνθρωπος, τότε, ως τέτοιος όπου η απόλυτη Ουσία είναι αποκεκαλυμμένη, επιτελεί σε αυτόν ως ενική οντότητα την κίνηση του *αισθητού Είναι*. Αυτός είναι ο *άμεσα* παρών Θεός· έτσι το *Είναι* του μεταβαίνει μέσα στο *παρελθόν-Είναι*. Η συνείδηση, για την οποία ο Θεός έχει τούτη την αισθητή παρουσία, παύει να τον βλέπει, να τον ακούει· αυτή τον *έχει* δει και ακούσει· και είναι μόνο, επειδή τον *έχει* δει και ακούσει, που η ίδια γίνεται πνευματική συνείδηση[1]· με άλλα λόγια, όπως αυτός πρωτύτερα ανέστη ως *αισθητή ύπαρξη* για την συνείδηση, έτσι είναι τώρα αναστημένος *μέσα στο Πνεύμα*. – Διότι ως

[§ 763] 1. Είναι η ανάμνηση-εσωτερίκευση (Er-innerung) που συνιστά την πρώτη μορφή αναγωγής του υποκειμένου στο πνεύμα.

συνείδηση που βλέπει και ακούει τον Θεό κατά ένα αισθητηριακό τρόπο αυτή η ίδια είναι μόνο μια άμεση συνείδηση, η οποία δεν έχει αναιρέσει την ανομοιότητα της αντικειμενικότητας, δεν την έχει ανακαλέσει μέσα στην καθαρή σκέψη, αλλά ξέρει αυτή την αντικειμενική ενική οντότητα και όχι τον ίδιο τον εαυτό της ως Πνεύμα. Μέσα στην εξαφάνιση της άμεσης ύπαρξης του εγνωσμένου ως απόλυτης Ουσίας η αμεσότητα προσλαμβάνει το αρνητικό της στοιχείο· το Πνεύμα παραμένει άμεσος Εαυτός της πραγματικότητας, αλλά ως *η καθολική αυτοσυνείδηση* της [θρησκευτικής[2]] κοινότητας, η οποία [αυτοσυνείδηση] αναπαύεται μέσα στη δική της ιδιαίτερη υπόσταση, έτσι όπως τούτη-εδώ μέσα σε κείνη είναι καθολικό υποκείμενο· είναι όχι το ενικό άτομο εφ' εαυτού, αλλά μαζί με τη συνείδηση της κοινότητας και ό,τι αυτό είναι για τούτη την κοινότητα, που συνιστά την τέλεια ολότητα αυτού του Πνεύματος[3].

§ 764

Παρελθόν και *απόσταση* όμως είναι μόνο η ατελής μορφή, σύμφωνα με την οποία ο άμεσος τρόπος [της ύπαρξης] είναι τεθειμένος διαμεσολαβημένα ή καθολικά· αυτός εμβαπτίζεται μόνο επιφανειακά μέσα στο στοιχείο της Νόησης, διατηρείται εδώ μέσα *ως* αισθητηριακός τρόπος και δεν είναι ενοποιημένος με τη φύση της ίδιας της Νόησης. Πρόκειται μόνο για την ανάβαση στο βασίλειο της *παράστασης*, γιατί η τελευταία τούτη είναι η συνθετική διασύνδεση της αισθητηριακής αμεσότητας και της καθολικότητάς της ή της Νόησης.

---

2. Πιο συγκεκριμένα εδώ της χριστιανικής κοινότητας.

3. Ο ενανθρωπισμένος Θεός, ο Χριστός, έχει την πνευματική [= θεϊκή] παρουσία του ως υπόσταση και υποκείμενο μαζί μόνο μέσα στο πνεύμα της κοινότητας.

§ 765

Ετούτη η *μορφή της παράστασης* συγκροτεί τον χαρακτηριστικό τρόπο, με τον οποίο το Πνεύμα, μέσα σε τούτη την κοινότητά του, γίνεται συνειδητό του εαυτού του. Αυτή η μορφή δεν είναι ακόμα η αυτοσυνείδηση του Πνεύματος, η οποία έφτασε να εξελιχθεί στην έννοιά της ως έννοια· η διαμεσολάβηση είναι ακόμα ατελής. Αυτή λοιπόν η διασύνδεση του Είναι και του Νοείν παρουσιάζει το ελάττωμα, η πνευματική Ουσία να είναι ακόμα επιβαρυμένη με έναν αδιάλλακτο διχασμό σε ένα Εντεύθεν και ένα Επέκεινα. Το *περιεχόμενο* είναι το αληθινό περιεχόμενο, αλλά όλες οι πλευρές του, τεθειμένες μέσα στο στοιχείο της παράστασης, έχουν το χαρακτήρα να μην συλλαμβάνονται στην έννοιά τους, αλλά να εμφανίζονται ως εντελώς αυθύπαρκτες πλευρές, οι οποίες αλληλοσχετίζονται *εξωτερικά*. Για να προσλαμβάνει το αληθινό περιεχόμενο την αληθινή του μορφή επίσης για τη συνείδηση, είναι αναγκαία μια ανώτερη παιδεία της τελευταίας, [τέτοια] που να ανυψώνει τη δική της εποπτεία της απόλυτης Υπόστασης στην έννοια και *για την ίδια τη συνείδηση* να εξισώνει τη συνείδησή της με την αυτοσυνείδησή της, όπως αυτό έχει ήδη συμβεί για μας ή *καθεαυτό*.

§ 766

Αυτό το περιεχόμενο πρέπει να εξετάζεται υπό τη μορφή που υπάρχει μέσα στη συνείδησή του. – Το απόλυτο Πνεύμα είναι *περιεχόμενο*· έτσι αυτό έχει το σχήμα της *αλήθειας* του. Η αλήθεια του όμως δεν έγκειται στο να είναι μόνο η Υπόσταση ή το *καθεαυτό* της [θρησκευτικής] κοινότητας, ούτε επίσης μόνο στο να εξέρχεται από την εσωτερικότητά του για να μεταβεί στην αντικειμενικότητα της παράστασης, αλλά στο να γίνεται πραγματικός Εαυτός, στο να ανασκοπείται εντός εαυτού και να είναι υποκείμενο. Τέτοια λοιπόν είναι η κίνηση, την οποία

επιτελεί το Πνεύμα μέσα στην κοινότητά του, ή τέτοια είναι η ζωή του. Συνεπώς, ό,τι είναι *καθεαυτό και διεαυτό* το αυτο-αποκαλυπτόμενο Πνεύμα δεν έρχεται στο φως, επειδή η πλούσια ζωή του ξεκλειδώνεται, για να το πούμε έτσι, μέσα στην κοινότητα και ανάγεται στα πρωταρχικά του νήματα, στις παραστάσεις, ας πούμε, της πρωταρχικής ατελούς κοινότητας ή ακόμη σε ό,τι έχει πει ο πραγματικός άνθρωπος. Στο θεμέλιο αυτής της αναγωγής βρίσκεται το ένστικτο να μεταβεί μέχρι την έννοια[1]· αλλά αυτή συγχέει την *προέλευση* [της έννοιας], [εννοημένην] ως την *άμεση ύπαρξη* της πρώτης εκδήλωσης, με την *απλότητα* της *έννοιας*. Αυτό που προκύπτει συνεπώς από τούτη την πτώχευση της ζωής του Πνεύματος, από τον παραμερισμό της παράστασης [= ιδέας] της κοινότητας και της δραστηριότητάς της απέναντι στην παράστασή της, δεν είναι η έννοια, αλλά μάλλον η γυμνή εξωτερικότητα και ενικότητα, ο ιστορικός τρόπος της άμεσης εκδήλωσης και η απνευμάτιστη ανάμνηση ενός ενικού νομιζόμενου μορφώματος και του παρελθόντος του.

[III.]
[Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ]

§ 767

Το Πνεύμα είναι περιεχόμενο της συνείδησής του αρχικά με τη μορφή της *καθαρής υπόστασης*, ή είναι περιεχόμενο της

[§ 766] 1. Η κοινότητα δηλ. δεν είναι η εννοιολογική ενότητα του απόλυτου πνεύματος, αλλά συνιστά το ένστικτο που ωθεί στον εννοιακά κατανοητικό [= θεωρησιακό] στοχασμό (begreifendes Denken).

καθαρής του συνείδησης. Αυτό το στοιχείο της σκέψης είναι η κίνηση τού να εκπίπτει σε ύπαρξη ή σε ενικότητα. Ο μέσος όρος μεταξύ αυτών των δύο είναι η συνθετική τους διασύνδεση, η συνείδηση της ετεροίωσης ή η διαδικασία της παράστασης ως τέτοια. – Το τρίτο στοιχείο είναι η επιστροφή από την παράσταση και την ετερότητα ή το στοιχείο της ίδιας της αυτοσυνείδησης. – Αυτά τα τρία στάδια αποτελούν το Πνεύμα· ο διαχωρισμός του μέσα στην παράσταση έγκειται στο ότι είναι [= υπάρχει] κατά ένα *προσδιορισμένο* τρόπο· τούτη όμως η προσδιοριστικότητα δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα εκ των σταδίων του. Η ολοκληρωμένη του κίνηση είναι λοιπόν τούτη, δηλ. να εκδιπλώνει τη φύση του μέσα σε καθένα από τα στάδιά του σαν μέσα σε ένα στοιχείο· εφόσον καθένας από τούτους τους κύκλους βρίσκει την τελείωσή του μέσα στον εαυτό του, ετούτη η ανασκόπησή του εντός εαυτού είναι συγχρόνως η μετάβαση μέσα στον άλλο κύκλο. Η *παράσταση* συνιστά τον μέσο όρο ανάμεσα στην καθαρή νόηση και την αυτοσυνείδηση ως τέτοια, και είναι μόνο *μια* από τις προσδιοριστικότητες· αλλά συνάμα, όπως είδαμε, ο χαρακτήρας της, το να είναι δηλ. η συνθετική διασύνδεση, εκτείνεται σε όλο το φάσμα των στοιχείων τούτων και είναι η κοινή τους προσδιοριστικότητα.

§ 768

Το ίδιο το περιεχόμενο, το οποίο πρόκειται να εξετάσουμε, είναι εν μέρει ήδη παρόν υπό τη μορφή της παράστασης της *δυστυχούς* και *πιστεύουσας* συνείδησης· – μέσα στην πρώτη [συνείδηση] όμως αυτό έχει το χαρακτήρα ενός περιεχομένου που *παρήγαγε και επιθύμησε διακαώς η συνείδηση*, και μέσα στο οποίο το Πνεύμα δε μπορεί να βρει ικανοποίηση και ησυχία, επειδή αυτό δεν είναι ακόμα το περιεχόμενό του *καθεαυτό* ή ως η *υπόστασή* του· – μέσα στη δεύτερη [συνείδηση], αντίθετα, το περιεχόμενο θεωρήθηκε ως η χωρίς Εαυτό *Ουσία* του κόσμου ή

ως ένα *αντικειμενικό* ουσιαστικά περιεχόμενο της παράστασης, – μιας παράστασης, η οποία εκφεύγει της πραγματικότητας εν γένει και συνεπώς είναι χωρίς τη *βεβαιότητα της αυτοσυνείδησης*· ετούτη η βεβαιότητα διαχωρίζεται από το περιεχόμενο, εν μέρει ως ματαιοδοξία της γνώσης, εν μέρει ως καθαρή διανόηση. – Η συνείδηση της κοινότητας, αντίθετα, έχει τούτο το περιεχόμενο για *υπόστασή* της, ακριβώς όπως το περιεχόμενο είναι η *βεβαιότητα* που έχει η κοινότητα για το δικό της Πνεύμα.

[α]
[*Το Πνεύμα στο εσωτερικό του εαυτού του· η Αγία Τριάδα*]

§ 769

Όταν το Πνεύμα κατ' αρχήν *συλλαμβάνεται στην παράσταση* ως υπόσταση μέσα στο *στοιχείο της καθαρής νόησης*, αυτό είναι τότε άμεσα η απλή, ίση προς τον εαυτό της, αιώνια *Ουσία*, η οποία ωστόσο δεν έχει τούτη την αφηρημένη *σημασία* της Ουσίας, αλλά τη σημασία του απόλυτου Πνεύματος. Αλλά το Πνεύμα δεν συνίσταται στο να είναι σημασία, στο να είναι το Εσωτερικό, παρά στο να είναι το Πραγματικό. Η απλή, αιώνια Ουσία θα ήταν, συνεπώς, μόνο υπό την μορφή της κενής λέξης Πνεύμα, εάν αυτή παρέμεινε στην παράσταση και στην έκφραση της απλής αιώνιας Ουσίας. Η απλή Ουσία όμως, επειδή αυτή είναι η αφαίρεση, στην πράξη είναι το *αρνητικό αυτό καθεαυτό*, και μάλιστα η αρνητικότητα της νόησης ή η αρνητικότητα, όπως αυτή είναι καθεαυτήν μέσα στην *ουσία*· δηλ. αυτή είναι η απόλυτη *διαφορά* του εαυτού της ή η καθαρή ετεροίωσή του. Ως *ουσία* αυτή είναι μόνο *καθεαυτήν* ή για μας· αλλά εφόσον τούτη η καθαρότητα είναι ακριβώς η αφαίρεση ή η αρνητικότητα, αυτή η ουσία είναι *για τον ίδιο τον εαυτό της*, ή είναι ο *Εαυτός*, η *έννοια*. – Αυτή είναι συνεπώς *αντικειμενική*· και εφόσον η

παράσταση συλλαμβάνει και εκφράζει ως ένα *συμβάν* την προ ολίγου μνημονευθείσα *αναγκαιότητα* της έννοιας, τότε θα πει κανείς ότι η αιώνια Ουσία *γεννά* για τον εαυτό της ένα άλλο. Αλλά μέσα σε τούτη την ετερότητα η ουσία έχει εξίσου άμεσα επανέλθει εντός εαυτού· διότι η διαφορά είναι διαφορά *καθεαυτήν*· δηλ. αυτή είναι άμεσα διαφοροποιημένη μόνο από τον ίδιο τον εαυτό της και είναι έτσι η ενότητα που επανέκαμψε εντός εαυτού.

§ 770

Οι τρεις 6αθμίδες διακρίνονται λοιπόν σε αυτή της *Ουσίας*, του *διεαυτό-Είναι*, το οποίο είναι το άλλως-Είναι της Ουσίας και για το οποίο η τελευταία είναι, και του *Διεαυτό-Είναι* ή της γνώσης του εαυτού *μέσα στο άλλο*. Η Ουσία ενορά μόνο τον εαυτό της μέσα στο διεαυτό-Είναι της· μέσα σε τούτη την αποξένωση αυτή είναι μόνο παρ' εαυτόν· το διεαυτό-Είναι, το οποίο αποκλείει τον εαυτό του από την ουσία, είναι η *γνώση που έχει η ουσία για τον εαυτό της*· είναι ο λόγος [Wort], ο οποίος προφερόμενος καταλείπει αποξενωμένον και κενόν τον προφέροντα αυτόν, αλλά εξίσου άμεσα είναι αντιληπτός, και είναι μόνο το ίδιο το αντιλαμβάνεσθαι που συνιστά την ύπαρξη του λόγου. Έτσι οι διαφορές που έχουν δημιουργηθεί διαλύονται εξίσου άμεσα όπως δημιουργήθηκαν, και ομοίως άμεσα δημιουργούνται όπως διαλύθηκαν· το δε αληθινό και πραγματικό είναι ακριβώς τούτη η εντός εαυτού κυκλική κίνηση.

§ 771

Αυτή η κίνηση στο εσωτερικό του ίδιου του εαυτού εκφράζει την απόλυτη Ουσία ως *Πνεύμα*. Η απόλυτη Ουσία, η οποία δεν συλλαμβάνεται ως Πνεύμα, είναι μόνο το αφηρημένο κενό, κατά τον ίδιο τρόπο που το Πνεύμα, το οποίο δεν συλλαμβάνεται ως ετούτη η κίνηση, είναι μόνο ένας κενός λόγος. Εάν οι *βαθμίδες*

του συλλαμβάνονται στην καθαρότητά τους, αυτές είναι οι ανήσυχες έννοιες, οι οποίες είναι μόνο [εφόσον] είναι καθεαυτές το αντίθετό τους και έχουν την ηρεμία τους μέσα στο όλο. Αλλά η *παράσταση* της κοινότητας δεν είναι αυτός ο *εννοιακά κατανοητικός [= θεωρησιακός]* στοχασμός· απεναντίας, αυτή κατέχει το περιεχόμενο χωρίς την αναγκαιότητά του, και, αντί για τη μορφή της έννοιας, κομίζει μέσα στο βασίλειο της καθαρής συνείδησης τις φυσικές σχέσεις πατέρα και γιου. Εφόσον αυτή [η συνείδηση], ακόμη και μέσα στον στοχασμό της, μένει στο επίπεδο της *παράστασης*, η [απόλυτη] Ουσία είναι σε τούτη πράγματι φανερωμένη, αλλά οι βαθμίδες αυτής της Ουσίας, εξ αιτίας τούτης της συνθετικής παράστασης, οι ίδιες εν μέρει λαμβάνουν χώρα χωριστά, έτσι που αυτές να μην αλληλοσχετίζονται μέσω της δικής τους ξεχωριστής έννοιας· εν μέρει αυτή η συνείδηση αποσύρεται από αυτό το καθαρό αντικείμενό της, αναφερόμενη σε τούτο μόνο με ένα εξωτερικό τρόπο. Το αντικείμενο είναι αποκεκαλυμμένο στη συνείδηση από κάτι ξένο, και μέσα σε τούτη τη σκέψη του πνεύματος η τελευταία δεν αναγνωρίζει τον εαυτό της, δεν αναγνωρίζει τη φύση της καθαρής αυτοσυνείδησης. Εφόσον πρέπει να χωρήσουμε πέρα και πάνω από τη μορφή της παράστασης και εκείνων των σχέσεων που προέρχονται από τη φύση, και ειδικά έτσι πάνω από την άποψη που λαμβάνει τα στάδια της κίνησης, η οποία είναι το Πνεύμα, ως απομονωμένες, σταθερές υποστάσεις ή υποκείμενα, αντί να τα λαμβάνει ως μεταβατικά, – αυτή η υπέρβαση, όπως πρωτύτερα μνημονεύσαμε σε μια άλλη περίπτωση, πρέπει να θεωρείται ως μια πίεση από την πλευρά της έννοιας· αλλά εφόσον τούτη η πίεση είναι μόνο ένστικτο, η αυτοσυνείδηση παραγνωρίζει τον εαυτό της, απορρίπτει μαζί με τη μορφή και το περιεχόμενο, και, πράγμα που είναι το ίδιο, το υποβιβάζει σε μια ιστορική παράσταση, σε ένα οικογενειακό κειμήλιο που μας αφήνει η παράδοση. Κατ' αυτό τον τρόπο διατηρείται μόνο η καθαρή εξωτερικότητα της πίστης και κατά συνέπεια ως κάτι

το οποίο είναι νεκρό και δε μπορεί να γνωρίζεται· η *εσωτερικότητά της* όμως έχει εξαφανισθεί, επειδή αυτή θα ήταν η έννοια που ξέρει τον εαυτό της ως έννοια.

[6]
[*Το Πνεύμα στην αποξένωσή του*]

§ 772

Το απόλυτο Πνεύμα, παραστημένο μέσα στην καθαρή ουσία, δεν είναι πράγματι η *αφηρημένη* καθαρή ουσία· αλλά τούτη-εδώ, ακριβώς επειδή μέσα στο Πνεύμα είναι μόνο βαθμίδα, είναι μάλλον υποβιβασμένη σε *στοιχείο*. Η παρουσίαση όμως του Πνεύματος μέσα σε τούτο το στοιχείο έχει καθεαυτήν το ίδιο ελάττωμα ως προς τη μορφή που έχει η *ουσία* ως τέτοια. Η ουσία είναι η αφαίρεση και γι' αυτό η άρνηση της απλότητάς της, [είναι] ένα άλλο· ομοίως, το *Πνεύμα* μέσα στο στοιχείο της ουσίας είναι η *μορφή* της *απλής ενότητας*, η οποία κατά ταύτα είναι ουσιαστικά, επίσης, μια ετεροίωση. – Ή πράγμα που είναι το ίδιο, η αναφορά της αιώνιας Ουσίας στο διεαυτό-Είναι της είναι η άμεσα–απλή αναφορά της καθαρής νόησης· μέσα σε τούτη την *απλή* εποπτευση του εαυτού εντός του άλλου, το *ετέρως-Είναι* δεν είναι λοιπόν τεθειμένο ως τέτοιο· αυτό είναι η διαφορά, η οποία μέσα στην καθαρή νόηση άμεσα δεν είναι *καμιά διαφορά*· μια αναγνώριση *της αγάπης*, μέσα στην οποία οι δύο πλευρές δεν *αντι-τίθενται* ως προς την ουσία τους. – Το Πνεύμα, το οποίο είναι εκφρασμένο μέσα στο στοιχείο της καθαρής νόησης, το ίδιο είναι ουσιαστικά τούτο: δεν είναι μόνο μέσα σε τούτο το στοιχείο, αλλά είναι *πραγματικό* Πνεύμα, γιατί μέσα στην έννοιά του βρίσκεται το ίδιο το *ετέρως-Είναι*, δηλ. η άρση της καθαρής, απλώς νοούμενης έννοιας.

§ 773

Το *ίδιο* το στοιχείο της καθαρής νόησης, επειδή είναι το αφηρημένο [στοιχείο], είναι μάλλον το *Άλλο* της απλότητάς του, και κατά συνέπεια μεταβαίνει στο αυθεντικό στοιχείο της *παράστασης*[1], – το στοιχείο, μέσα στο οποίο οι βαθμίδες της καθαρής έννοιας αποκτούν ομοίως μια *υποστασιακή* ύπαρξη προς αλλήλας και συνακόλουθα είναι *υποκείμενα*, τα οποία δεν έχουν για ένα τρίτο όρο την αμοιβαία αδιαφορία του Είναι, αλλά, ανασκοπημένα εντός εαυτού, αποχωρίζονται απ' αλλήλων και αντιπαρατάσσονται.

[1]
[*ο κόσμος*]

§ 774

Άρα, το απλώς αιώνιο ή αφηρημένο Πνεύμα γίνεται για τον εαυτό του *ένα άλλο* ή εισδύει στην ύπαρξη και άμεσα στην *άμεση ύπαρξη*. Αυτό *δημιουργεί* έτσι ένα κόσμο. Ετούτο το *δημιουργείν* είναι ο λόγος [Wort] της παράστασης για την ίδια την *έννοια* στην απόλυτη κίνησή της· ή για να δηλώσει πως το Απλό, εκφρασμένο απόλυτα, ή η καθαρή νόηση, είναι μάλλον το αρνητικό και συνακόλουθα το προς εαυτόν *αντί*-θετο ή το *άλλο*, ακριβώς επειδή αυτή [η νόηση] είναι αφηρημένη· – ή, για να πούμε το ίδιο πράγμα με άλλη μορφή, επειδή το ως *ουσία* Τεθειμένο είναι η απλή *αμεσότητα* ή το *Είναι*· αλλά ως αμεσότητα ή Είναι στερείται του Εαυτού, και έτσι, στερούμενο της εσωτερικότητας, είναι *παθητικό* ή *Είναι για άλλο*. – Τούτο το *Είναι για άλλο* είναι συγχρόνως *ένας κόσμος*· το Πνεύμα υπό τον

[§ 773] 1. Δηλ. μέσα στο στοιχείο της Φύσης.

προσδιορισμό τού *Είναι για άλλο* είναι το ήρεμο υφίστασθαι των πρότερον εγκλεισμένων μέσα στην καθαρή νόηση βαθμίδων, είναι άρα η διάλυση της απλής τους καθολικότητας και η αποσύνθεσή τους μέσα στην ξεχωριστή τους μερικότητα.

§ 775

Αλλά ο κόσμος δεν είναι μόνο αυτό το εκβεβλημένο και διεσπαρμένο στην πληρότητα [της φυσικής ύπαρξης] και στην εξωτερική της τάξη Πνεύμα· απεναντίας, επειδή το Πνεύμα είναι ουσιαστικά ο απλός Εαυτός, ο τελευταίος τούτος είναι επίσης παρών σ' αυτόν τον κόσμο: είναι το *υπάρχον Πνεύμα*, το οποίο είναι ο ενικός Εαυτός που έχει τη συνείδηση και διακρίνει τον εαυτό του ως άλλο ή ως κόσμο από τον εαυτό του. – Ετούτος ο ενικός Εαυτός, έτσι όπως είναι εν πρώτοις άμεσα τεθειμένος, δεν είναι ακόμα *Πνεύμα διεαυτό*· αυτός δεν *είναι [= υπάρχει]* λοιπόν *ως* Πνεύμα· μπορεί να αποκαλείται *αθώος*, αλλά όχι βέβαια *καλός*. Για να είναι στην πράξη Εαυτός και Πνεύμα, πρέπει κατ' αρχήν να γίνει για τον ίδιο του τον εαυτό ένα *άλλο*, έτσι όπως η αιώνια Ουσία παρουσιάζεται ως η κίνηση τού να είναι μέσα στην ετερότητά της ίση προς τον εαυτό της. Εφόσον τούτο το Πνεύμα είναι προσδιορισμένο ως μια άμεση προ πάντων ύπαρξη ή ως διεσπαρμένο μέσα στην πολλαπλότητα της συνείδησής του, τότε η ετεροίωσή του είναι το *εντός εαυτού-βαίνειν* της γνώσης ως τέτοιας. Η άμεση ύπαρξη μεταστρέφεται σε σκέψη ή η αισθητηριακή μόνο συνείδηση στη συνείδηση της σκέψης· και ακόμη, επειδή η σκέψη προέρχεται από την αμεσότητα ή είναι *εξαρτημένη* σκέψη, αυτή δεν είναι η καθαρή γνώση, αλλά η σκέψη, η οποία έχει το άλλως-Είναι σ' αυτήν· είναι λοιπόν η προς εαυτόν αντι-τεθειμένη σκέψη του *Καλού* και του *Κακού*[1]. Ο άνθρωπος συλλαμβάνεται στην παράσταση με τον

[§ 775] 1. Το Καλό και το Κακό, στο επίπεδο του πνεύματος, επαναλαμ-

ακόλουθο τρόπο: έχει *λάβει χώρα* χωρίς κάποια αναγκαιότητα, αυτός απώλεσε τη μορφή της αυτο-ισότητάς του με το να κόβει τον καρπό από το δέντρο της γνώσης του *Καλού* και του *Κακού*, και εκδιώχθηκε από την κατάσταση της αθώας συνείδησης, από τη Φύση που προσέφερε τους καρπούς της χωρίς μόχθο και από τον Παράδεισο, από τον κήπο των ζώων.

[2]
[*Το καλό και το κακό*]

§ 776

Εφόσον τούτο το εντός εαυτού-βαίνειν [= η αυτοσυγκέντρωση (Insichgehen)] της υπάρχουσας συνείδησης έχει το γνώρισμα να κάνει τούτη *άνιση* προς τον εαυτό της[1], το *Κακό* εμφανίζεται ως η πρώτη ύπαρξη της εντός Εαυτού [= εσωτερικά] στραμμένης συνείδησης· και επειδή οι σκέψεις του *Καλού* και του *Κακού* είναι απόλυτα αντί-θετες [προς αλλήλας] και τούτη η αντί-θεση δεν είναι ακόμα διαλυμένη, ετούτη η συνείδηση είναι ουσιαστικά μόνο το Κακό. Ταυτόχρονα όμως, εξ αιτίας τούτης ακριβώς της αντί-θεσης, είναι παρούσα επίσης η – αντίθετη προς αυτή – *καλή* συνείδηση και η αμοιβαία τους σχέση. – Στο βαθμό που η άμεση ύπαρξη μεταστρέφεται σε *σκέψη*, και το *εντός εαυτού-Είναι* από τη μια είναι ο ίδιος ο στοχασμός, ενώ από την άλλη προσδιορίζεται εγγύτερα το

βάνουν το παιχνίδι των δυνάμεων που γνωρίσαμε κατά τη μετάβαση της συνείδησης από την κατ' αίσθηση αντίληψη στη διάνοια. Δες *Φαινομενολογία* Τ. Ι, σελ. 272 κ.εξ.

[§ 776] 1. Η πρώτη απώλεια της αυτο-ισότητας της συνείδησης γίνεται με το προπατορικό αμάρτημα. Ο άνθρωπος που φέρει μέσα του τη διάσπαση της συνείδησης και είναι ως εκ τούτου ο τόπος όπου εκδηλώνεται η αντίθεση Καλού και Κακού, θέτει πρώτα τον εαυτό του ως το Κακό και αντικρίζει το Καλό ως το επέκεινα του εαυτού του.

στοιχείο της *ετεροίωσης* της ουσίας, αυτό το γίγνεσθαι του Κακού τότε μπορεί να μετατοπίζεται ακόμα πιο πίσω, έξω από τον υπάρχοντα κόσμο, στο πρωταρχικό ήδη βασίλειο της νόησης. Μπορεί λοιπόν κανείς να πει ότι ήδη ο πρωτότοκος υιός του Φωτός είναι αυτός που έπεσε, επειδή εστράφη εντός εαυτού, αλλά στη θέση του δημιουργήθηκε πάραυτα ένας άλλος. Μια τέτοια μορφή, όπως αυτή της *πτώσης*, η οποία, σαν εκείνη του *υιού*, ανήκει στην παράσταση μόνο, όχι στην έννοια, υποβιβάζει στο επίπεδο της παράστασης και ακόμη ευτελίζει τις διαβαθμίσεις της έννοιας ή και αντίστροφα μεταφέρει την παράσταση μέσα στο βασίλειο της σκέψης. – Εξίσου αδιάφορο είναι να συναρμόζουμε στην απλή σκέψη τού *άλλως-Είναι* μέσα στην αιώνια Ουσία μια ακόμη πολλαπλότητα άλλων μορφωμάτων[2] και να μεταθέτουμε την *εσωστρέφεια* σε αυτά. Παράλληλα αυτή η συναρμογή πρέπει να επιδοκιμάζεται, επειδή χάρη σ' αυτήν τούτο το στάδιο του *άλλως-Είναι* εκφράζει συνάμα, όπως αυτό οφείλει, τη διαφορετικότητα· και μάλιστα όχι ως πολλότητα εν γένει, αλλά συγχρόνως ως προσδιορισμένη διαφορετικότητα, έτσι που το ένα μέρος, ο υιός, να είναι το απλό στοιχείο που ξέρει τον εαυτό του ως Ουσία, τη στιγμή που το άλλο μέρος είναι η αποξένωση του διεαυτό-Είναι, η οποία ζει μόνο μέσα στο εγκώμιο της Ουσίας· μέσα σ' αυτό το μέρος μπορεί τότε να τοποθετείται επίσης εκ νέου η ανάκληση του αποξενωμένου διεαυτό-Είναι και το εντός εαυτού-[μετα]βαίνειν του Κακού. Εφόσον το άλλως-Είναι διαιρείται σε δύο μέρη, το Πνεύμα θα μπορούσε, ως προς τα στοιχεία του, εάν κανείς τα καταμετρούσε, να είναι εκφρασμένο πιο συγκεκριμένα ως μια τετραμερής-ενότητα, ή επειδή η ίδια η πληθύς διαιρείται πάλι σε δύο μέρη – αυτό που παρέμεινε καλό και το άλλο που έγινε κακό – θα μπορούσε ακόμη να είναι εκφρασμένο ως πενταμερής-ενότητα. – Αλλά η *καταμέτρηση* των στοιχείων μπορεί εν γένει να

2. Πρόκειται για τους αγγέλους.

θεωρείται ως ανώφελη, επειδή από τη μια πλευρά το ίδιο το διαφοροποιημένο είναι τόσο καλά μόνο *Ένα*, δηλ. ακριβώς η *σκέψη* της διαφοράς που είναι μόνο μία σκέψη, όσο η σκέψη είναι *τούτο* το διαφοροποιημένο, δηλ. το δεύτερο σε σχέση με το πρώτο· – και επειδή από την άλλη πλευρά η σκέψη, η οποία περικλείει την πολλότητα μέσα στο ένα, πρέπει να διαλύεται έξω από την καθολικότητά της και να διαφοροποιείται σε περισσότερες από τρεις ή τέσσερις διαφορετικές πλευρές· – αυτή η καθολικότητα, σε αντίθεση με την απόλυτη προσδιοριστικότητα του αφηρημένου Ένα, της αρχής [Prinzip] του αριθμού, εμφανίζεται ως απροσδιοριστία εν σχέσει προς τον ίδιο τον αριθμό, έτσι που θα μπορούσε να γίνεται λόγος μόνο για τους *αριθμούς* ως τέτοιους, όχι δηλ. για ένα *σύνολο [= συγκεκριμένο αριθμό (Anzahl)]* διαφορών· άρα είναι εντελώς περιττό να σκεπτόμαστε εδώ τον αριθμό και την απαρίθμηση εν γένει, όπως επίσης, από άλλη πλευρά, η σκέτη διαφορά του μεγέθους και του πλήθους στερείται έννοιας και δεν μπορεί να πει τίποτα.

§ 777

Το *Καλό* και το *Κακό* ήταν οι καθορισμένες διαφορές της σκέψης που προέκυψαν. Εφόσον η αντίθεσή τους δεν έχει ακόμα λυθεί και αυτά παριστάνονται ως ουσίες της σκέψης, των οποίων το καθένα είναι αυθύπαρκτο για τον εαυτό του, τότε ο άνθρωπος είναι ο χωρίς ουσία Εαυτός και το συνθετικό έδαφος της ύπαρξής τους και του αγώνα τους. Αλλά αυτές οι καθολικές εξουσίες ανήκουν εξίσου καλά στον Εαυτό, ή ο Εαυτός είναι η πραγματικότητά τους. Σύμφωνα με τούτο το στοιχείο, λοιπόν, συμβαίνει το Καλό να εισδύει κατά αντίστροφο τρόπο προς το Κακό, το οποίο δεν είναι τίποτε άλλο από την αυτοσυγκέντρωση της φυσικής ύπαρξης του Πνεύματος, μέσα στην πραγματικό-

τητα και να εκδηλώνεται ως μια υπάρχουσα αυτοσυνείδηση[1]. – Εκείνο που στην καθαρή σκέψη του Πνεύματος υπονοείται μόνο ως η *ετεροίωση* της θείας Ουσίας εν γένει, εδώ έρχεται εγγύτερα στη ρεαλιστική του πραγμάτωση για την παράσταση. Τούτη η πραγμάτωση συνίσταται για την παράσταση στην αυτο-ταπείνωση της θείας ουσίας, η οποία απαρνείται την αφηρημένη και μη-πραγματική της φύση. – Την άλλη πλευρά, το Κακό, η παράσταση την εκλαμβάνει ως ένα αλλότριο στη θεία Ουσία γεγονός· το να συλλαμβάνει το Κακό μέσα στην ίδια τη θεϊκή ουσία *ως το δικό της θυμό* είναι η ανώτατη, η πιο σκληρή προσπάθεια τής παλεύουσας με τον εαυτό της παράστασης, [προσπάθεια] η οποία, επειδή στερείται της έννοιας, παραμένει άκαρπη.

§ 778

Η αλλοτρίωση της θείας Ουσίας είναι λοιπόν τεθειμένη κατά τον δικό της διττό τρόπο· ο Εαυτός του Πνεύματος και η απλή του σκέψη είναι δύο βαθμίδες, των οποίων η απόλυτη ενότητα είναι το ίδιο το Πνεύμα· η αλλοτρίωσή του έγκειται στο διαχωρισμό αυτών των βαθμίδων και στην άνιση αξία της μιας σε σύγκριση με την άλλη. Γι' αυτό τούτη η ανομοιότητα είναι η διπλή ανομοιότητα και έτσι έρχονται σε γένεση δύο διασυνδέσεις, κοινές βαθμίδες των οποίων είναι αυτές που έχουμε αναφέρει. Στη μια εξ αυτών η *θεία Ουσία* λογίζεται ως το ουσιώδες, ενώ η φυσική ύπαρξη και ο Εαυτός ως το επουσιώδες και ως εκείνο που πρέπει να αρθεί· στην άλλη, αντίθετα, λογίζεται το *διεαυτό-Είναι* ως το ουσιώδες και η απλή θεία Ουσία ως το επουσιώδες. Ο ακόμη κενός τους μεσαίος όρος είναι η *ύπαρξη* εν γένει, η γυμνή επικοινωνία των δύο βαθμίδων τους.

[§ 777] 1. Επειδή η πραγματικότητα του Καλού και του Κακού είναι ο Εαυτός, η φανέρωση του Χριστού συμβολίζει το Καλό σε σχέση με τον άνθρωπο που παριστά το Κακό.

[3]
[*Ο καθαγιασμός της συμφιλίωσης*]

§ 779

Η διάλυση αυτής της αντίθεσης δε γίνεται μέσα από τον αγώνα των δύο Ουσιών που έχουν παρασταθεί ως χωριστές και ανεξάρτητες. Η *ανεξαρτησία* τους είναι που περικλείει την ανάγκη η καθεμιά *καθεαυτήν* να διαλύεται, μέσω της έννοιάς της, σε αυτήν την ίδια· ο αγώνας αρχίζει εκεί μόνο όπου αυτές παύουν να είναι ετούτες οι αναμείξεις της σκέψης και της αυθύπαρκτης ύπαρξης και αντιτίθενται προς αλλήλας μόνο ως σκέψεις. Γιατί αυτές τότε, ως καθορισμένες έννοιες, ουσιαστικά είναι μόνο μέσα στην αντί-θετη σχέση[1]· ως ανεξάρτητες, απεναντίας, έχουν την ουσιαστικότητά τους έξω από την αντί-θεση· η κίνησή τους κατά ταύτα, είναι η ελεύθερη και ιδιάζουσα σε αυτές κίνηση. Όπως λοιπόν η κίνηση αμφοτέρων είναι η κίνηση *καθεαυτήν*, επειδή τούτη πρέπει να μελετάται σ' αυτές τις ίδιες, έτσι και αυτή εγκαινιάζεται από εκείνη εκ των δύο πλευρών, η οποία είναι προσδιορισμένη ως η καθεαυτήν-ούσα απέναντι στην άλλη. Αυτό παριστάνεται ως μία αυτόβουλη δραστηριότητα· αλλά η αναγκαιότητα της αποξένωσής της βρίσκεται μέσα στην έννοια, σύμφωνα με την οποία το καθεαυτό-ον – το οποίο έτσι είναι προσδιορισμένο μόνο μέσα στην αντίθεση – ακριβώς γι' αυτό το λόγο δεν έχει αυθεντικό υφίστασθαι. – Εκείνη η πλευρά, επομένως, η οποία έχει ως ουσία της όχι το διεαυτό-Είναι, αλλά το απλό, είναι αυτή που αποξενώνεται από τον εαυτό της, που βαίνει προς θάνατο[2] και έτσι συμφιλιώνει την απόλυτη

[§ 779] 1. Ο αγώνας αρχίζει όταν οι σκέψεις είναι καθαρές και αντιτίθενται ως τέτοιες· τότε όμως η αντίθεση είναι καθαρή και μέσα στη σκέψη ως τέτοια γίνεται ταυτότητα· έτσι παύει να υφίσταται ο αγώνας.

2. Δια του θανάτου η απόλυτη Ουσία ανυψώνει την εξωτερική της

Ουσία με τον εαυτό της. Γιατί μέσα σε τούτη την κίνηση αυτή παρουσιάζεται ως *Πνεύμα*· η αφηρημένη ουσία είναι αλλοτριωμένη από τον εαυτό της, έχει φυσική ύπαρξη και την πραγματικότητα του Εαυτού· τούτη η ετερότητά της ή η παρουσία της στον αισθητό κόσμο ανακαλείται από τη δεύτερη ετεροίωση και τίθεται ως ανηρημένη, ως *καθολική*· η [απόλυτη] Ουσία έτσι έφτασε μέσα σε τούτη [την παρουσία] να γίνει ο ίδιος ο εαυτός της· η άμεση ύπαρξη της πραγματικότητας έπαψε να είναι κάτι αλλότριο και εξωτερικό για την απόλυτη Ουσία, αφού αυτή η ύπαρξη είναι ανηρημένη, καθολική· τούτος ο θάνατος είναι, συνεπώς, η ανάστασή της ως Πνεύμα.

§ 780

Η ανηρημένη άμεση παρουσία της αυτοσυνείδητης ουσίας έχει τη μορφή της καθολικής αυτοσυνείδησης· αυτή η έννοια του ανηρημένου ενικού Εαυτού, ο οποίος είναι απόλυτη Ουσία, εκφράζει, κατά συνέπεια, άμεσα τη σύσταση μιας κοινότητας· η τελευταία τούτη διατρίβοντας ως εδώ μέσα στη σφαίρα της παράστασης επανακάμπτει τώρα μέσα στον εαυτό της, σαν μέσα στον Εαυτό· και ενεργώντας έτσι, το Πνεύμα μεταβαίνει από το δεύτερο στοιχείο του προσδιορισμού του, δηλ. την παράσταση, στο *τρίτο* τοιούτο, την αυτοσυνείδηση ως τέτοια. – Εάν ακόμα παρατηρήσουμε τον τρόπο, με τον οποίο συμπεριφέρεται εκείνη η παράσταση στην προχωρητική της πορεία, βλέπουμε κατ' αρχήν να εκφράζει το ακόλουθο: η θεία ουσία επωμίζεται την ανθρώπινη φύση. Μέσα σε τούτη την έκφραση *διακηρύσσεται* ήδη πως οι δύο τούτες, *καθεαυτές*, δεν είναι διαχωρισμένες· – όπως μέσα στην έκφραση ότι η θεία Ουσία αποξενώνεται εξ

ύπαρξη στην καθαρή καθολικότητα. Μόνο δι' αυτού μεθίσταται σε Πνεύμα, αφού πρώτα διανύσει την εθελοντική πορεία της απαλλοτρίωσής [= ενσάρκωσής] της μέσα στο ενθάδε της ρεαλιστικής πραγματικότητας.

υπαρχής, ότι η ύπαρξή της μεταβαίνει εντός εαυτού και γίνεται κακή, *εμπεριέχεται*, χωρίς να διατυπώνεται ρητά, πως τούτη η κακή ύπαρξη, *καθεαυτήν*, δεν είναι κάτι το αλλότριο προς την θεία Ουσία[1]. Η απόλυτη Ουσία θα μπορούσε να είναι μόνο τούτο το κενό όνομα, εάν υπήρχε στ' αλήθεια γι' αυτήν ένα *Άλλο*, εάν υπήρχε μια *πτώση* απ' αυτήν· – το στοιχείο του *εντός εαυτού-Είναι* αποτελεί μάλλον το ουσιώδες στοιχείο του *Εαυτού* του Πνεύματος. – Το ότι το *εντός εαυτού-Είναι* και η *πραγματικότητα* πρωτίστως που προκύπτει από τούτο ανήκει στην ίδια την [απόλυτη] ουσία, αυτό, το οποίο για μας είναι *έννοια*, και εφόσον είναι έννοια, εκδηλώνεται στην παραστασιακή συνείδηση ως ένα ακατανόητο *συμβάν*· το *καθεαυτό* επωμίζεται, γι' αυτήν, τη μορφή του *αδιάφορου Είναι*. Η σκέψη όμως ότι εκείνα τα στοιχεία της απόλυτης Ουσίας και του διεαυτό-όντος Εαυτού που φαίνονται να διεκφεύγουν απ' αλλήλων δεν είναι διαχωρισμένα, εμφανίζεται *επίσης* σε τούτη την παράσταση – γιατί τούτη κατέχει το αληθινό περιεχόμενο – αλλά μεθύστερα, μέσα στην αποξένωση της θείας Ουσίας, η οποία γίνεται σάρκα. Τούτη η παράσταση, είναι κατ' αυτό τον τρόπο ακόμη *άμεση* και γι' αυτό όχι πνευματική, ή ξέρει το ανθρώπινο σχήμα της Ουσίας κατ' αρχήν μόνο ως ένα μερικό, όχι ακόμα ως καθολικό· αυτή γίνεται για τούτη τη συνείδηση πνευματική μέσα στην κίνηση, δια της οποίας η Ουσία, έχοντας προσλάβει ένα ανθρώπινο σχήμα [= ενσαρκωμένη μορφή], θυσιάζει πάλι την άμεση ύπαρξή της και επιστρέφει στην [θεία] Ουσία· είναι μόνο ως *ανασκοπημένη εντός εαυτού* που η Ουσία συνιστά το Πνεύμα. – Η *συμφιλίωση* της θείας Ουσίας με το *Άλλο* γενικά και συγκεκριμένα με τη σκέψη τούτου του Άλλου, με το *Κακό*, είναι λοιπόν

[§ 780] 1. Το κακό,έτσι όπως γεννιέται από το εντός-εαυτού-βαίνειν [= την εσωστρέφεια] της συνείδησης, είναι στάδιο του γίγνεσθαι του Απόλυτου, γιατί σε ενάντια περίπτωση το τελευταίο δεν θα ήταν Απόλυτο ή, με τους όρους του Χέγκελ, θεία Ουσία.

εδώ παραστημένη. – Εάν αυτή η συμφιλίωση σύμφωνα *με την έννοιά της* εκφράζεται έτσι: πως δηλ. αυτή έγκειται στο γεγονός ότι το Κακό *καθεαυτό* είναι το *ίδιο* με το *Καλό*, ή ότι και η θεία Ουσία είναι το *ίδιο* με τη Φύση σε όλη της την έκταση, ή ακόμη ότι η Φύση χωρισμένη από την θεία Ουσία είναι μόνο το *μηδέν*, – τότε πρέπει να θεωρήσουμε τούτο ως ένα μη-πνευματικό τρόπο έκφρασης, ο οποίος πρέπει αναγκαστικά να προκαλεί παρανοήσεις. – Εάν το Κακό είναι το *ίδιο* με το Καλό, ακριβώς τότε το κακό δεν είναι Κακό, ούτε το Καλό είναι Καλό, αλλά αμφότερα είναι μάλλον ανηρημένα: το Κακό γενικά είναι το διεαυτό-Είναι που είναι εντός-Εαυτού [= εσωστρεφές], και το Καλό είναι το Απλό που δεν έχει Εαυτό. Όταν λοιπόν αυτά τα δύο είναι έτσι εκφρασμένα σύμφωνα με την έννοιά τους, η ενότητά τους είναι συνάμα προφανής· διότι το εσωστρεφές διεαυτό-Είναι είναι η απλή γνώση· και το χωρίς Εαυτό Απλό είναι ομοίως το καθαρό εσωστρεφές διεαυτό-Είναι. – Εάν, συνεπώς, πρέπει να λεχθεί πως σύμφωνα με τούτη την έννοιά τους το Καλό και το Κακό – δηλ. στο βαθμό που αυτά δεν είναι το Καλό και το Κακό – είναι το *ίδιο πράγμα*, τότε πρέπει όχι λιγότερο να πούμε πως αυτά *δεν* είναι το ίδιο πράγμα, αλλά εντελώς *διαφορετικά*· γιατί το απλό διεαυτό-Είναι, ή ακόμη η καθαρή γνώση, κάθε όρος στη δική του πλευρά, είναι εξίσου η καθαρή αρνητικότητα ή η απόλυτη διαφορά. – Μόνο αυτές οι δύο προτάσεις συνιστούν την τελείωση του όλου, στη δε κατάφαση και διαβεβαίωση της πρώτης πρέπει να αντιπαρατίθεται με ανυπέρβλητο πείσμα η εμμονή στην άλλη. Εφόσον αμφότερες είναι εξίσου σωστές, αμφότερες είναι και εξίσου λαθεμένες, και το λάθος τους συνίσταται στο να εκλαμβάνουν τέτοιες αφηρημένες μορφές, όπως *το ίδιο* και *όχι το ίδιο*, η *ταυτότητα* και η *μη-ταυτότητα*, ως κάτι το αληθές, το σταθερό, το πραγματικό και να στηρίζονται σε αυτές. Δεν είναι η μια ή η άλλη που έχει αλήθεια, αλλά ακριβώς η κίνησή τους, σύμφωνα με την οποία η απλή ομοιότητα [Dasselbe] είναι η αφαίρεση και κατ' επέκταση η απόλυτη διαφορά· αλλά τούτη [η

διαφορά], ως διαφορά καθεαυτήν, είναι διαφοροποιημένη από τον ίδιο τον εαυτό της, άρα είναι η αυτο-ομοιότητα. Αυτό είναι ακριβώς η περίπτωση της *ομοιότητας* της θεϊκής Ουσίας και της Φύσης εν γένει, και της ανθρώπινης φύσης ιδιαίτερα· η πρώτη είναι Φύση, στο μέτρο που δεν είναι Ουσία· η τελευταία είναι θεία σύμφωνα με την ουσία της. – Αλλά αυτή είναι το Πνεύμα, μέσα στο οποίο οι δύο αφηρημένες πλευρές είναι τεθειμένες όπως αυτές είναι στ' αλήθεια, δηλ. ως *ανηρημένες*, – ένα θέτειν, το οποίο δε μπορεί να εκφράζεται από την κρίση και το απνευμάτιστο *εστί*, που είναι το συνδετικό της ρήμα. – Παρόμοια, η Φύση είναι ένα *μηδέν έξω από* την ουσία της· αλλά το ίδιο τούτο το μηδέν *είναι* εξίσου καλά· αυτό είναι η απόλυτη αφαίρεση, άρα η καθαρή νόηση ή το εντός εαυτού-Είναι, και με το στοιχείο της αντί-θεσής του προς την πνευματική ενότητα αυτό είναι το *Κακό*. Η δυσκολία που ενυπάρχει μέσα σε αυτές τις έννοιες έχει την προέλευσή της στην έμμονη προσήλωση στο *εστί* και στο λησμονείν τη νόηση, μέσα στην οποία τα στοιχεία *είναι* και εξίσου *δεν είναι* – δηλ. αυτά είναι μόνο η κίνηση, η οποία είναι το Πνεύμα[2]. – Αυτή η πνευματική ενότητα ή η ενότητα, στους κόλπους της οποίας οι διαφορές είναι [= υπάρχουν] μόνο ως βαθμίδες ή ως ανηρημένες [διαφορές], είναι αυτό το οποίο μέσα σε κείνη τη συμφιλίωση έχει εισδύσει στο γίγνεσθαι για την παραστασιακή συνείδηση· και εφόσον αυτή [η ενότητα] είναι η καθολικότητα της αυτοσυνείδησης, τούτη-εδώ έχει πάψει να είναι παραστασιακή· η κίνηση έχει επανέλθει μέσα στην αυτο-συνείδηση.

2. Το πνεύμα είναι η κίνηση διαφοροποίησης και ταύτισης της Φύσης και της Νόησης, και κατ' επέκταση η διαλεκτική τους ενότητα, η οποία ωστόσο δεν πρέπει από καμιά έποψη να ιδωθεί ως ένα *Είναι*.

[γ]

[*Το Πνεύμα μέσα στην πολλότητα· το βασίλειο του Πνεύματος*]

§ 781

Το Πνεύμα, συνεπώς, είναι τεθειμένο μέσα στο τρίτο στοιχείο, μέσα στην *καθολική αυτοσυνείδηση*· αυτό είναι η *κοινότητά* της. Η κίνηση της κοινότητας ως της αυτοσυνείδησης, η οποία διαφοροποιείται από την παράστασή της, είναι η κίνηση που *παράγει* ό,τι *καθεαυτό* ήλθε στο γίγνεσθαι. Ο αποθαμένος θείος άνθρωπος ή ανθρώπινος Θεός είναι *καθεαυτόν* η καθολική αυτο-συνείδηση· αυτός πρέπει να γίνει τούτο *γι' αυτήν την αυτοσυνείδηση*. Ή, εφόσον η αυτοσυνείδηση τούτη συγκροτεί τη μια πλευρά της αντίθεσης μέσα στην παράσταση, δηλ. την πλευρά του Κακού, για την οποία η φυσική ύπαρξη και το ενικό διεαυτό-Είναι λογίζεται ως η ουσία, τότε αυτή η πλευρά που, ως αυθύπαρκτη, δεν παριστάνεται ακόμη ως βαθμίδα πρέπει λόγω της αυθυπαρξίας της να ανυψωθεί, σ' αυτήν και γι' αυτήν την ίδια, σε Πνεύμα, ή πρέπει να παρουσιάσει σ' αυτήν την κίνηση του Πνεύματος.

§ 782

Αυτή η πλευρά[1] είναι το *φυσικό Πνεύμα*· ο Εαυτός πρέπει να αποτραβηχτεί από τούτη τη φυσικότητα και να μεταβεί εντός εαυτού, πράγμα που θα σήμαινε, να γίνει *κακός*. Αλλά η πλευρά τούτη είναι ήδη *καθεαυτήν* το κακό· το εντός-εαυτού-βαίνειν εγκειται λοιπόν στο να *πείσει τον εαυτό του* πως η φυσική του ύπαρξη είναι το Κακό. Για την παραστασιακή συνείδηση ο κόσμος γίνεται και είναι *πραγματικά* κακός, όπως επίσης η συμφιλίωση της απόλυτης Ουσίας έχει *πραγματική ύπαρξη*· αλλά

[§ 782] 1. Η αυτοσυνείδηση που θεωρεί ως ουσία τη φυσική ύπαρξη.

μέσα στην *αυτοσυνείδηση* ως τέτοια, αυτό που έχει συλλάβει η παράσταση, έχει, ως προς τη μορφή του, τη σημασία μόνο μιας ανηρημένης βαθμίδας, γιατί ο *Εαυτός* είναι το αρνητικό· δηλ. η *γνώση*, – μια γνώση που είναι μια καθαρή δραστηριότητα της συνείδησης εντός του ίδιου του εαυτού της[2]. – Στο περιεχόμενο πρέπει επίσης να βρει έκφραση τούτη η βαθμίδα του *αρνητικού*. Εφόσον δηλ. η Ουσία *καθεαυτήν* είναι ήδη συμφιλιωμένη με τον εαυτό της και είναι πνευματική ενότητα, μέσα στην οποία τα μέρη της παράστασης είναι *ανηρημένα* ή είναι *βαθμίδες*, αυτό τότε που παρουσιάζει το περιεχόμενο είναι πως κάθε μέρος της παράστασης εδώ προσλαμβάνει την *αντί-θετη* σημασία σε σχέση με αυτή που είχε προηγουμένως· κάθε σημασία ολοκληρώνεται έτσι στην άλλη, και μόνο μέσω τούτης της αυτο-ολοκλήρωσης το περιεχόμενο είναι ένα πνευματικό [περιεχόμενο]· εφόσον η προσδιοριστικότητα είναι εξίσου καλά η αντί-θετή της, τότε η ενότητα μέσα στο άλλο, δηλ. η πνευματικότητα, είναι τελειωμένη, κατά τον ίδιο τρόπο που οι αντί-θετες σημασίες ενοποιούνταν πρωτύτερα για μας ή *καθεαυτές*, και οι ίδιες οι αφηρημένες μορφές του *ίδιου* και του *μη-ίδιου*, της *ταυτότητας* και της *μη-ταυτότητας* αναιρούνταν.

§ 783

Εάν λοιπόν μέσα στην παραστασιακή συνείδηση η *εσωτερίκευση* της φυσικής αυτοσυνείδησης ήταν η *συγκεκριμένη ύπαρξη του Κακού*, τότε η *εσωτερίκευση* μέσα στο στοιχείο της αυτοσυνείδησης είναι η *γνώση του Κακού* ως ενός τέτοιου, το οποίο μέσα στην ύπαρξη είναι *καθεαυτό*. Ετούτη η γνώση, κατά ταύτα, είναι αναμφίβολα ένα γίγνεσθαι του Κακού, αλλά μόνο

---

2. Το εντός εαυτού-βαίνειν του Εαυτού είναι τώρα η γνώση (Wissen) ως αποτέλεσμα της κίνησης που αναπτύσσει ο Εαυτός για να γνωρίσει (erkennen) το Κακό ή τη Φύση σαν εκείνο που είναι κακό.

ένα γίγνεσθαι της *σκέψης* του *Κακού*· γι' αυτό τούτη είναι αναγνωρισμένη ως το πρώτο στάδιο της συμφιλίωσης. Γιατί αυτή, ως μια επάνοδος εντός εαυτού από την αμεσότητα της Φύσης, η οποία είναι προσδιορισμένη ως το Κακό, είναι μια εγκατάλειψη τούτης της αμεσότητας και η απονέκρωση της αμαρτίας. Δεν είναι η φυσική ύπαρξη ως τέτοια που εγκαταλείπεται από τη συνείδηση, αλλά η φυσική ύπαρξη που είναι συγχρόνως εγνωσμένη ως Κακό. Η άμεση κίνηση του *εντός εαυτού-βαίνειν* είναι εξίσου καλά μια διαμεσολαβημένη τοιαύτη· – αυτή προϋποθέτει τον ίδιο τον εαυτό της ή είναι το δικό της ιδιάζον θεμέλιο· δηλ. το θεμέλιο του εντός εαυτού-βαίνειν είναι ότι η Φύση έχει ήδη καθεαυτήν μεταβεί εντός εαυτού· εξ αιτίας του κακού ο άνθρωπος πρέπει να μεταβεί εντός εαυτού, αλλά το ίδιο το *Κακό* είναι η μετάβαση εντός εαυτού. – Ετούτη η πρώτη κίνηση είναι γι' αυτόν ακριβώς το λόγο η άμεση μόνο κίνηση ή η *απλή* αυτής *έννοια*, επειδή τούτη [η κίνηση] είναι το ίδιο με ό,τι είναι το θεμέλιό της. Η κίνηση ή η ετεροίωση πρέπει λοιπόν να κάνει την εμφάνισή της, αλλά υπό την πιο χαρακτηριστική μορφή της.

§ 784

Εκτός από τούτη την αμεσότητα είναι λοιπόν αναγκαία η *διαμεσολάβηση* της παράστασης. Η *γνώση* της Φύσης ως της μη-αληθούς ύπαρξης του Πνεύματος και τούτη η καθολικότητα του Εαυτού που έγινε εσωτερική είναι *καθεαυτήν* η συμφιλίωση του Πνεύματος με τον ίδιο του τον εαυτό. Ετούτο το *καθεαυτό* προσλαμβάνει για τη μη κατανοητική [= στοχαζόμενη μη εννοιολογικά (nicht begreifende)] αυτοσυνείδηση τη μορφή ενός *όντος* και ενός πράγματος που *παρουσιάζεται σε αυτήν διά της παράστασης*. Η εννοιολογική σύλληψη [Begreifen] λοιπόν δεν είναι για τούτη την αυτοσυνείδηση μια σύλληψη [Ergreifen] αυτής της έννοιας, η οποία ξέρει την ανηρημένη φυσικότητα

πως είναι καθολική, κατά συνέπεια συμφιλιωμένη με τον ίδιο τον εαυτό της, αλλά μια σύλληψη εκείνης της *παράστασης*, σύμφωνα με την οποία η θεία Ουσία είναι συμφιλιωμένη με την ύπαρξή της μέσα από το *γεγονός* της ιδιαίτερης αποξένωσης της θείας Ουσίας, μέσα από την ενανθρώπισή της που έλαβε χώρα και το θάνατό της. – Η σύλληψη αυτής της παράστασης εκφράζει με ένα πιο ρητό τρόπο εκείνο που προηγουμένως ονομάσθηκε μέσα σ' αυτήν η πνευματική ανάσταση ή το γίγνεσθαι της ενικής αυτοσυνείδησης τούτης της Ουσίας που την ανυψώνει στο καθολικό ή στην κοινότητα. – Ο *θάνατος* του θείου ανθρώπου ως *θάνατος* είναι η *αφηρημένη* αρνητικότητα, το άμεσο αποτέλεσμα της κίνησης, η οποία αποπερατώνεται μόνο μέσα στη *φυσική* καθολικότητα. Ο θάνατος χάνει τούτη τη φυσική σημασία μέσα στην πνευματική αυτοσυνείδηση ή αυτός γίνεται η μόλις μνημονευθείσα έννοιά του· ο θάνατος δεν είναι ό,τι αυτός σημαίνει άμεσα, το μη-Είναι *αυτής της ενικής οντότητας*· [αντίθετα] μεταμορφώνεται στην *καθολικότητα* του Πνεύματος, το οποίο ζει μέσα στην κοινότητά του, μέσα σ' αυτήν πεθαίνει καθημερινά και ανασταίνεται[1].

§ 785

Εκείνο λοιπόν που ανήκει στο στοιχείο *της παράστασης*, – σύμφωνα με την οποία το απόλυτο Πνεύμα, [εννοημένο] ως *ένα ενικό* ή μάλλον ως ένα *μερικό* Πνεύμα, παριστά στην ύπαρξή του τη φύση του Πνεύματος – εδώ είναι μετατεθειμένο μέσα στην ίδια την αυτοσυνείδηση, μέσα στη γνώση που διασώζεται στο εσωτερικό του *άλλως-Είναι* της. Γι' αυτό τούτη η αυτοσυνείδηση δεν *πεθαίνει* πραγματικά, όπως συμβαίνει να *παριστάνεται η μερική αυτοσυνείδηση* ότι είναι *πραγματικά* πεθαμένη, αλλά η

[§ 784] 1. Είναι ο θάνατος του Χριστού που συντελεί στο να είναι ο ίδιος παρών ως Πνεύμα ή Θεός μέσα στην χριστιανική κοινότητα. Τώρα κατορθώνει το κακό [= ο άνθρωπος] να μετουσιωθεί σε ανθρώπινη θεότητα.

μερικότητά της αποθνήσκει μέσα στην καθολικότητά της, δηλ. μέσα στη *γνώση* της, η οποία είναι η συνδιαλλασσόμενη με τον εαυτό της Ουσία. Το άμεσα προηγούμενο *στοιχείο της παράστασης* είναι λοιπόν τεθειμένο εδώ ως ανηρημένο, ή αυτό έχει επανέλθει μέσα στον Εαυτό, μέσα στην έννοιά του· ό,τι εκεί ήταν απλώς μέσα στο στοιχείο του Είναι εδώ έγινε υποκείμενο. Ακριβώς έτσι το *πρώτο στοιχείο* επίσης, η *καθαρή νόηση*, και το αιώνιο Πνεύμα μέσα σε τούτη δεν είναι πλέον εκείθεν της παραστασιακής συνείδησης ούτε εκείθεν του Εαυτού· απεναντίας, η επιστροφή του όλου μέσα στον εαυτό του έγκειται ακριβώς στο να περιέχει μέσα του όλα τα στοιχεία. Ο θάνατος – που συνέλαβε ο Εαυτός – του Μεσολαβητή είναι η αναίρεση της *αντικειμενικότητάς* του ή του *μερικού διεαυτό-Είναι* του· τούτο το *μερικό* διεαυτό-Είναι έγινε καθολική αυτοσυνείδηση. – Από την άλλη πλευρά, το *καθολικό* έγινε αυτοσυνείδηση ακριβώς γι' αυτό, και το καθαρό ή μη-πραγματικό Πνεύμα τής γυμνής νόησης έγινε *πραγματικό*. – Ο θάνατος του Μεσολαβητή είναι θάνατος όχι μόνο της *φυσικής* του *όψης* ή του μερικού του διεαυτό-Είναι· δεν αποθνήσκει μόνο το αφελκυσμένο από την Ουσία και ήδη νεκρό περίβλημα, αλλά ακόμη η *αφαίρεση* της θείας Ουσίας. Γιατί ο Μεσολαβητής, στο μέτρο που ο θάνατός του δεν έχει ακόμη φέρει σε ολοκλήρωση τη συμφιλίωση, είναι η μονομερής οντότητα, η οποία ξέρει το απλό στοιχείο της σκέψης ως την *Ουσία* σε αντίθεση προς την πραγματικότητα· αυτό το άκρο του Εαυτού δεν έχει ακόμα ίση αξία με την Ουσία· τούτη την αξία την έχει ο Εαυτός μόνο μέσα στο Πνεύμα. Ο θάνατος αυτής της παράστασης περιέχει λοιπόν συνάμα τον θάνατο της *αφαίρεσης της θείας Ουσίας*, η οποία δεν είναι τεθειμένη ως Εαυτός. Ο θάνατος είναι το επώδυνο συναίσθημα της δυστυχούς συνείδησης ότι ο *ίδιος* ο *Θεός* είναι *νεκρός*. Ετούτη η σκληρή έκφραση είναι η έκφραση της πιο εσωτερικής απλής γνώσης του εαυτού, η επάνοδος της συνείδησης στη βαθειά [= ζοφερή] νύχτα του Εγώ = Εγώ, η οποία δεν

διακρίνει και δεν ξέρει τίποτα έξω απ' αυτήν. Κατά ταύτα, το συναίσθημα τούτο, στην πράξη, είναι η απώλεια της *υπόστασης* και της ανάδυσής της κατέναντι στη συνείδηση· αλλά ταυτόχρονα, αυτό είναι η καθαρή *υποκειμενικότητα* της υπόστασης, ή η καθαρή βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού, την οποία αυτή στερήθηκε, όταν ήταν το αντικείμενο ή το άμεσο ή η καθαρή Ουσία. Τούτη η γνώση, συνεπώς, είναι η *πνευματοποίηση*, δια της οποίας η υπόσταση έγινε υποκείμενο, η αφαίρεσή της και η απουσία ζωής έχουν πεθάνει, και έτσι η υπόσταση έγινε *πραγματική*, απλή και καθολική συνείδηση.

§ 786

Ιδού λοιπόν το Πνεύμα: είναι ένα Πνεύμα που έχει γνώση του *εαυτού του*· αυτό έχει γνώση του *εαυτού* του· εκείνο, που γι' αυτό είναι αντικείμενο, είναι, ή η παράστασή του είναι το αληθινό και απόλυτο *περιεχόμενο*· αυτό εκφράζει, όπως είδαμε, το ίδιο το Πνεύμα. Αυτό είναι σύγχρονα όχι μόνο *περιεχόμενο* της αυτοσυνείδησης και όχι μόνο αντικείμενο *γι' αυτήν*, αλλά επίσης *πραγματικό Πνεύμα*. Αυτό είναι τέτοιο επειδή διατρέχει τα τρία στοιχεία της φύσης του· τούτη η κίνηση δια μέσου του εαυτού του συγκροτεί την πραγματικότητά του· – ό,τι κινείται είναι αυτό [το Πνεύμα]· τούτο είναι το υποκείμενο της κίνησης και είναι εξίσου το ίδιο *το κινείν*, ή η υπόσταση, μέσω της οποίας διέρχεται το υποκείμενο. Η έννοια του Πνεύματος είχε εισδύσει στο γίγνεσθαι για μας, αφότου εισχωρήσαμε στη σφαίρα της θρησκείας· ήταν δηλ. η κίνηση του βέβαιου για τον εαυτό του Πνεύματος, το οποίο συγχωρεί το Κακό και ενεργώντας έτσι απεκδύεται συνάμα της ιδιαίτερης απλότητάς του και της άκαμπτης αμεταβλησίας του· ή ήταν η κίνηση, στα πλαίσια της οποίας το απόλυτα *αντί-θετο* αναγνωρίζει τον εαυτό του ως το *ίδιο* [με το αντί-θετό του] και τούτη η αναγνώριση ξεπετιέται ανάμεσα στα δύο άκρα ως το *Ναι [= καταφατικό*

άκρο]· – αυτή την έννοια είναι που *συλλαμβάνει δια της εποπτείας* η θρησκευτική συνείδηση, στην οποία η απόλυτη Ουσία είναι αποκεκαλυμμένη, και αναιρεί τη *διάκριση* ανάμεσα στον *Εαυτό* της και σε κείνο που αυτή *συλλαμβάνει δια της εποπτείας*· όπως αυτή είναι το υποκείμενο, έτσι είναι επίσης η υπόσταση, και συνακόλουθα η ίδια *είναι* το Πνεύμα, ακριβώς επειδή και εφόσον αυτή είναι τούτη η κίνηση.

§ 787

Αλλά η κοινότητα τούτη δεν είναι ακόμα τελειωμένη μέσα σ' αυτήν τη δική της αυτοσυνείδηση· το περιεχόμενό της είναι [= υπάρχει] για αυτήν με τή μορφή της *παράστασης*, και η *πραγματική πνευματικότητά* της – η επιστροφή της από την παράστασή της – ενέχει ακόμα αυτό το διχασμό, με τον οποίο ήταν επιβαρυμένο και το στοιχείο της ίδιας της καθαρής νόησης. Η κοινότητα δεν έχει επίσης τη συνείδηση τού τι η ίδια είναι· αυτή είναι η πνευματική αυτοσυνείδηση, η οποία δεν είναι αντικείμενο στον εαυτό της ως αυτήν την αυτοσυνείδηση ή δεν ανοίγεται να γίνει συνείδηση του ίδιου του εαυτού· απεναντίας, εφόσον αυτή είναι συνείδηση, έχει παραστάσεις, τις οποίες έχουμε εξετάσει. – Βλέπουμε την αυτοσυνείδηση στην τελευταία αποφασιστική της στροφή *να εσωτερικεύεται* και να φτάνει στη *γνώση* του *εντός εαυτού-Είναι*· τη βλέπουμε να αποξενώνει τη φυσική της ύπαρξη και να κατακτά την καθαρή αρνητικότητα. Αλλά η *θετική* σημασία, ότι δηλ. τούτη η αρνητικότητα ή καθαρή *εσωτερικότητα* της *γνώσης* είναι εξίσου καλά η *αυτοταυτόσημη ουσία* – ή ότι η υπόσταση φτάνει εδώ να είναι απόλυτη αυτοσυνείδηση, για την ευσεβή συνείδηση αυτό είναι ένα *άλλο*. Αυτή συλλαμβάνει τούτη την άποψη, ότι δηλ. *καθεαυτήν* η καθαρή εσωτερίκευση της γνώσης είναι η απόλυτη απλότητα ή η υπόσταση, ως την παράσταση κάτινος, το οποίο είναι έτσι, όχι σύμφωνα με την *έννοια*, αλλά σαν η πράξη μιας

αλλότριας ικανοποίησης. Με άλλα λόγια, αυτή δε συλλαμβάνει πως τούτο το βάθος του καθαρού Εαυτού είναι η βίαιη δύναμη, δια της οποίας η *αφηρημένη Ουσία* κατέρχεται από την αφαίρεσή της και μέσω της ισχύος αυτής της καθαρής ευλάβειας ανυψώνεται σε Εαυτό. – Η δράση του Εαυτού διατηρεί έτσι απέναντι στην ευσεβή συνείδηση τούτη την αρνητική σημασία, επειδή η αποξένωση της υπόστασης, από την πλευρά της, είναι ένα *καθεαυτό* για τούτη τη συνείδηση, η οποία δεν τον συλλαμβάνει και δεν τον κατανοεί πράγματι ή δεν τον βρίσκει μέσα στη δράση *του* ως τέτοια [δράση]. – Έχοντας επιτευχθεί *καθεαυτήν* τούτη η ενότητα της ουσίας και του Εαυτού, η συνείδηση επίσης έχει ακόμη αυτή την *παράσταση* της συμφιλίωσής της, αλλά ως παράσταση. Αυτή επιτυγχάνει την ικανοποίηση με το να προσθέτει *εξωτερικά* στην καθαρή της αρνητικότητα τη θετική σημασία της ενότητας του εαυτού της με την Ουσία· η ικανοποίησή της λοιπόν η ίδια παραμένει επιβαρυμένη με την αντίθεση ενός Επέκεινα. Η ιδιαίτερη αυτής συμφιλίωση, ως εκ τούτου, εισδύει στη συνείδησή της ως κάτι το *απόμακρο*, ως κάτι του μακρινού *μέλλοντος*, με τον ίδιο τρόπο που η συμφιλίωση, την οποία πέτυχε ο άλλος *Εαυτός*, εκδηλώνεται ως κάτι του απώτερου *παρελθόντος*. Ακριβώς όπως ο *ενικός* θείος άνθρωπος έχει ένα *καθεαυτό-όντα* πατέρα και μόνο μια *πραγματική* μητέρα, έτσι και ο καθολικός θείος άνθρωπος, η κοινότητα, έχει για πατέρα της τη δική της *ξεχωριστή δραστηριότητα* και *γνώση*, αλλά για μητέρα της την *αιώνια αγάπη*, την οποία μόνο *αισθάνεται*, αλλά δεν την ατενίζει μέσα στη συνείδησή της ως ένα πραγματικό, άμεσο *αντικείμενο*. Η συμφιλίωσή της, συνεπώς, είναι μέσα στην καρδιά της, αλλά ακόμα διχασμένη με τη συνείδησή της, και η πραγματικότητά της είναι κατακερματισμένη. Ό,τι εισδύει στη συνείδησή της ως το *καθεαυτό* ή ως η πλευρά της *καθαρής διαμεσολάβησης*, είναι η συμφιλίωση που κείται στο επέκεινα· αλλά ό,τι εισδύει ως *παρουσία*, ως η πλευρά της *αμεσότητας* και της *ύπαρξης*, είναι ο κόσμος, ο οποίος πρέπει

ακόμη να περιμένει τη μεταμόρφωσή του. Ο κόσμος είναι πράγματι συμφιλιωμένος *καθεαυτόν* με την Ουσία· και ως προς την *Ουσία* είναι πράγματι εγνωσμένο ότι αυτή δε γνωρίζει πλέον το αντικείμενο ως αλλοτριωμένο από τον εαυτό της, αλλά μέσα στην αγάπη της ως ταυτόσημο με τον εαυτό της. Για την αυτοσυνείδηση όμως τούτη η άμεση παρουσία δεν έχει ακόμα το σχήμα του Πνεύματος. Το Πνεύμα της κοινότητας είναι έτσι, μέσα στην άμεση συνείδησή του, διαχωρισμένο από τη θρησκευτική του συνείδηση, η οποία αποφαίνεται στ' αλήθεια πως αυτές οι συνειδήσεις *καθεαυτές* δεν είναι διαχωρισμένες, αλλά ένα *καθεαυτό*, το οποίο δεν είναι ρεαλιστικά πραγματωμένο, ή ακόμη δεν έγινε εξίσου απόλυτο διεαυτό-Είναι.

VIII.
Η ΑΠΟΛΥΤΗ ΓΝΩΣΗ

[I.]
[ΤΟ ΑΠΛΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΠΟΥ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΕΤΑΙ ΩΣ ΤΟ ΕΙΝΑΙ]

§ 788

Το Πνεύμα της αποκεκαλυμμένης θρησκείας δεν έχει ακόμη υπερβεί τη συνείδησή του ως τέτοια, ή, πράγμα που είναι το ίδιο, η πραγματική του αυτοσυνείδηση δεν είναι το αντικείμενο της συνείδησής του· το ίδιο το Πνεύμα καθόλου και τα διαφοροποιημένα στο εσωτερικό του στάδια πέφτουν μέσα στη σφαίρα της παράστασης και στη μορφή της αντικειμενικότητας. Το *περιεχόμενο* της παράστασης είναι το απόλυτο Πνεύμα· και δεν απομένει πλέον παρά να γίνεται η αναίρεση αυτής της απλής μορφής, ή μάλλον, επειδή τούτη η μορφή ανήκει στη *συνείδηση ως τέτοια*, πρέπει η αλήθεια της να έχει ήδη αναδειχθεί μέσα στα προσληφθέντα μορφώματα αυτής της συνείδησης. – Τούτη η υπέρβαση του αντικειμένου τής συνείδησης δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως το μονομερές ενέργημα, δια του οποίου το αντικείμενο δείχθηκε να επιστρέφει μέσα στον Εαυτό, αλλά πρέπει να αντιμετωπίζεται με ένα πιο συγκεκριμένο τρόπο· πως δηλ. το αντικείμενο ως τέτοιο παρουσιαζόταν στον Εαυτό ως εξαφανιζόμενο, και ακόμη περισσότερο, πως η αποξένωση της αυτοσυνείδησης είναι αυτή που θέτει την πραγμότητα, και πως τούτη η εξωτερίκευση [= αποξένωση] δεν έχει απλώς αρνητική σημασία, αλλά και θετική η οποία δεν είναι μόνο για μας ή

καθεαυτήν, αλλά και για την ίδια την αυτοσυνείδηση. Το αρνητικό του αντικειμένου ή η αυτο-αναίρεσή του έχει μια θετική σημασία *για την αυτοσυνείδηση*· μ' άλλα λόγια, τούτη-εδώ *ξέρει* αυτή τη μηδαμινότητα του αντικειμένου, αφενός, επειδή η ίδια η αυτοσυνείδηση αποξενώνεται – γιατί μέσα σε τούτη την αποξένωση αυτή θέτει τον *εαυτό* της ως αντικείμενο ή το αντικείμενο, δυνάμει της αδιαίρετης ενότητας του *διεαυτό-Είναι*, ως τον ίδιο τον εαυτό. Αφετέρου, εδώ μέσα βρίσκεται συγχρόνως το άλλο στοιχείο, δηλ. ότι η αυτοσυνείδηση έχει εξίσου καλά αναιρέσει αυτή την αποξένωση και αντικειμενικότητα και την επανακτά μέσα της, έτσι που μέσα στο ετέρως-Είναι *της* ως τέτοιο να είναι παρ' εαυτόν. – Τέτοια είναι η κίνηση της *συνείδησης*, και τούτη-εδώ, μέσα στην κίνηση, είναι η ολότητα των εξελικτικών της φάσεων. – Η συνείδηση πρέπει όχι λιγότερο να σχετίζεται προς το αντικείμενο, σύμφωνα με την ολότητα των προσδιορισμών του τελευταίου, και να το συλλαμβάνει από την άποψη του καθενός εξ αυτών. Ετούτη η ολότητα των προσδιορισμών του *το* μετασχηματίζει *καθεαυτό* σε πνευματική ουσία, και για τη συνείδηση αυτό γίνεται στ' αλήθεια μια τέτοια [πνευματική ουσία], όταν κάθε ενικός προσδιορισμός συλλαμβάνεται ως ένας προσδιορισμός του Εαυτού, ή όταν υφίσταται η μόλις μνημονευθείσα πνευματική σχέση προς αυτούς[1].

[§ 788] 1. Εάν μέσα στη θρησκεία έρχεται σε ύπαρξη η συνείδηση της καθολικότητας του Πνεύματος ως απόλυτης ουσίας του κόσμου, στην αποκεκαλυμμένη θρησκεία το Πνεύμα συλλαμβάνεται ως ενότητα της υπόστασης και της αυτοσυνείδησης. Αυτή η θρησκευτική συνείδηση εμπειράται την ενότητα τούτη, έτσι όπως η τελευταία εκδηλώνεται μέσα από την αποκάλυψη του Θεού ως δημιουργία, ενσάκρωση, θρησκευτική [= πνευματική] ενότητα. Αλλά μια τέτοια θρησκευτική συνείδηση ή το πνεύμα της αποκεκαλυμμένης θρησκείας δε μπορεί ακόμα να γίνει για τον εαυτό του αυτοσυνείδηση και συλλαμβάνει το απόλυτο πνεύμα δια της παράστασης (vorstellen), με την έννοια ότι ο Εαυτός «θέτει προ εαυτού» [= εκτός εαυτού (vor-stellen)] ένα

§ 789

Το αντικείμενο, επομένως, είναι εν μέρει *άμεσο* Είναι ή ένα πράγμα εν γένει – αυτό που αντιστοιχεί στην άμεση συνείδηση· εν μέρει αυτό είναι μια ετεροίωση του εαυτού του, η σχέση του ή *Είναι-για-ένα-άλλο* και το *διεαυτό-Είναι* του, η προσδιοριστικότητα – αυτό που αντιστοιχεί στην κατ' αίσθηση αντίληψη· εν μέρει είναι *ουσία* ή είναι με τη μορφή του καθολικού – αυτό που αντιστοιχεί στη διάνοια. Ως ολότητα, το αντικείμενο είναι ο συλλογισμός ή η κίνηση του καθολικού προς την ενικότητα μέσω του προσδιορισμού, όπως και η αντίστροφη κίνηση της ενικότητας προς το καθολικό μέσω της ενικότητας ως ανηρημένης ή του προσδιορισμού. – Σύμφωνα με αυτούς τους τρεις προσδιορισμούς λοιπόν η συνείδηση πρέπει να ξέρει το αντικείμενο ως τον ίδιο τον εαυτό της. Όμως η γνώση, για την οποία γίνεται λόγος εδώ, δεν είναι η γνώση ως καθαρή εννοιακή σύλληψη του αντικειμένου· απεναντίας, αυτή η γνώση οφείλει μόνο να καταδεικνύεται μέσα στο γίγνεσθαί της ή στα στάδια εκείνης της όψης της, η οποία ανήκει στη συνείδηση ως τέτοια· και τα στάδια της αυθεντικής έννοιας ή της καθαρής γνώσης [οφείλουν να καταδεικνύονται] με τη μορφή των προσληφθέντων μορφωμάτων της συνείδησης. Γι' αυτό, μέσα στη συνείδηση ως τέτοια,

---

περιεχόμενο· δηλ. είναι συνείδηση κάτινος, το οποίο επέχει θέση αντικειμένου (Gegen-stand) και γι' αυτήν έχει τη μορφή της αντι-κειμενικότητας. Ετούτη η αντι-κειμενικότητα είναι η συντελεσμένη πνευματοποίηση του αντικειμένου. Το πνεύμα που μέσω της διαμορφωτικής του κίνησης είναι τεθειμένο μέσα στο Είναι ως πνευματική δραστηριότητα κείτεται κατέναντι της παράστασης της θρησκευτικής [= πνευματικά δρώσας] συνείδησης. Για να παύσει συνεπώς να είναι συνείδηση μόνο αυτής της παράστασης ή του εαυτού της σε τούτη τη μορφή πρέπει να αναιρέσει την τελευταία και να συνειδητοποιήσει ότι στην εξωτερίκευσή [= αποξένωσή] της έλαβε διάφορες μορφές· έτσι εισδύει σε μια συνεχή πνευματική δραστηριότητα ακύρωσης της εξωτερίκευσής της.

το αντικείμενο δεν εκδηλώνεται ακόμη ως η πνευματική ουσιότητα, έτσι όπως εμείς την εκφράσαμε προ ολίγου, και η συμπεριφορά της συνείδησης προς το αντικείμενο δεν είναι η θεώρηση του αντικειμένου μέσα σε τούτη την ολότητα ως τέτοια ούτε μέσα στην καθαρή εννοιακή μορφή αυτής [της ολότητας], αλλά εν μέρει είναι μόρφωμα της συνείδησης καθόλου, εν μέρει ένα πλήθος τέτοιων μορφωμάτων, τα οποία *εμείς* συναθροίζουμε και μέσα στα οποία η ολότητα των σταδίων του αντικειμένου και της συμπεριφοράς της συνείδησης μπορεί να καταδεικνύεται μόνο ως διαλυμένη μέσα στα στάδιά της[1].

§ 790

Για τούτη την πλευρά της σύλληψης του αντικειμένου, έτσι όπως αυτή είναι [= υπάρχει] μέσα στο μόρφωμα της συνείδησης, επιβάλλεται να αναθυμηθούμε απλώς τα προγενέστερα μορφώματα αυτής της συνείδησης, τα οποία έχουμε ήδη συναπαντήσει. – Σχετικά με το αντικείμενο, λοιπόν, στο μέτρο που αυτό είναι άμεσο, δηλ. ένα *αδιάφορο Είναι*, είδαμε τον παρατηρούντα Λόγο να *αναζητά* και να *βρίσκει* τον εαυτό του μέσα σε τούτο το αδιάφορο πράγμα, δηλ. να έχει εξίσου συνείδηση της δράσης του ως μιας εξωτερικής τοιαύτης, όπως αυτός έχει συνείδηση του αντικειμένου μόνο ως ενός άμεσου αντικειμένου. – Είδαμε

[§ 789] 1. Εάν η εξέταση της έννοιας της αντικειμενικής ολότητας είναι έργο της *Λογικής*, στη συνείδηση ως τέτοια, δηλ. στη *Φαινομενολογία*, έρχεται σε εξέταση η σχετική προς το αντικείμενο συμπεριφορά της συνείδησης που νοείται ως «ένα μόρφωμα της συνείδησης καθόλου» και το οποίο επανευρίσκεται, ως μια γενική και αφηρημένη μορφή, μέσα σε όλα τα ενικά μορφώματα της συνείδησης· παράλληλα έρχεται σε εξέταση ένα σύνολο αυτών των επί μέρους μορφωμάτων, τα οποία δεν είναι παρά ανιχνευτικά φανερώματα της πραγματικής έννοιας υπό τη μορφή του Εαυτού και τα οποία *εμείς [= η Φιλοσοφία]* τα συναθροίζουμε, γιατί δεν υφίσταται ακόμα η ολική ενότητα των φάσεων του αντικειμένου και της συνείδησης ως μια πνευματική ουσιαστικότητα.

επίσης τον παρατηρούντα Λόγο στο αποκορύφωμά του να εκφράζει τον ειδικό του χαρακτήρα μέσα στην άπειρη κρίση· το *Είναι του Εγώ είναι ένα πράγμα·* – και μάλιστα ένα αισθητό άμεσο πράγμα· όταν το Εγώ ονομάζεται *ψυχή*, τότε αυτό πράγματι παριστάνεται επίσης ως πράγμα, αλλά ως ένα αθέατο, ανεπαίσθητο, κ.λπ.· στην πράξη, συνεπώς, όχι ως άμεσο Είναι, και όχι ως εκείνο που κανείς νομίζει με την έννοια «ένα πράγμα». – Εκείνη η κρίση, ειλημμένη έτσι όπως είναι άμεσα διατυπωμένη, είναι απνευμάτιστη ή μάλλον η ίδια η κενότητα πνεύματος. Αλλά, σύμφωνα με την *έννοιά* της, αυτή είναι στην πράξη το πιο πλούσιο πνευματικό μέγεθος και αυτό το *Εσωτερικό* του Πνεύματος το οποίο δεν είναι ακόμα *παρόν* σ' αυτό· η άπειρη κρίση ειναι αυτό που εκφράζουν οι δύο άλλες φάσεις που πρόκειται να εξετασθούν.

§ 791

Το πράγμα είναι Εγώ· στην πράξη, μέσα στην άπειρη κρίση το πράγμα είναι ανηρημένο· καθεαυτό τούτο είναι ένα μηδέν· έχει σημασία μόνο μέσα στη σχέση, μόνο *μέσω του Εγώ* και της *αναφοράς του* στο ίδιο [το Εγώ]. – Αυτό το στάδιο εκδηλώθηκε για τη συνείδηση μέσα στην καθαρή διανόηση και στο Διαφωτισμό. Τα πράγματα είναι απολύτως *ωφέλιμα* και πρέπει να εξετάζονται μόνο από την άποψη της ωφελιμότητάς τους. – Η *πεπαιδευμένη* αυτοσυνείδηση, η οποία έχει διατρέξει τον κόσμο του αυτο-αλλοτριωμένου Πνεύματος, μέσω της αποξένωσής της παρήγαγε το πράγμα ως τον ίδιο τον εαυτό της· συνεπώς, διατηρεί μέσα σε αυτό ακόμη τον ίδιο τον εαυτό της και ξέρει πως το πράγμα δεν απολαμβάνει ανεξαρτησία ή πως αυτό *ουσιαστικά* είναι μόνο ένα *Είναι για άλλο·* ή με το να εκφράζει πλήρως τη *σχέση*, δηλ. αυτό που εδώ συνιστά μόνο τη φύση του αντικειμένου, το πράγμα λογίζεται για αυτήν ως ένα *διεαυτό-ον·* αυτή αποφαίνεται πως η αισθητήρια βεβαιότητα είναι απόλυτη αλή-

θεια, αλλά πως το ίδιο τούτο το *διεαυτό-Είναι* είναι ένα στάδιο, το οποίο απλώς εξαφανίζεται και μεταβαίνει στο αντίθετό του, στο Είναι που αφήνεται στη διάθεση ενός άλλου[1] [= παραδίδεται στην κατανάλωση για ένα άλλο].

§ 792

Σε τούτη τη φάση, όμως, η γνώση του πράγματος δεν είναι ακόμη ολοκληρωμένη· πρέπει να έχουμε γνώση του πράγματος όχι μόνο από την πλευρά της αμεσότητας του Είναι και της προσδιοριστικότητας, αλλ' ακόμη υπό τη μορφή της *ουσίας* ή του *Εσωτερικού*, υπό τη μορφή του Εαυτού. Πρόκειται γι' αυτό που είναι παρόν μέσα στην *υποκειμενική ηθική αυτοσυνείδηση*. Αυτή-εδώ ξέρει πως η γνώση της είναι η *απόλυτη ουσιότητα* ή πως το *Είναι* κατ' απόλυτο τρόπο είναι η καθαρή βούληση ή γνώση· αυτό δεν *είναι* τίποτε άλλο παρά μόνο τούτη η βούληση και γνώση· σε καθετί άλλο προσήκει μόνο το επουσιώδες Είναι, δηλ. αυτό που δεν είναι *καθεαυτό*, μόνο το άδειο κέλυφος του Είναι. Στο μέτρο που η υποκειμενική ηθική συνείδηση, στα πλαίσια της αντίληψής της για τον κόσμο, αφήνει ελεύθερο το *προσδιορισμένο-Είναι* από τον Εαυτό, εκ νέου το ανακαλεί εξίσου καλά μέσα στον εαυτό της. Ως ηθική-συνείδηση, αυτή δεν είναι τελικά τούτη η συνεχώς εναλλασσόμενη θέση και μετάθεση της ύπαρξης και του Εαυτού, αλλά ξέρει ότι η *ύπαρξή* της ως τέτοια

[§ 791] 1. Η ανάπτυξη της συνείδησης από την πλευρά του υλισμού οδήγησε σε ένα άλλο στάδιο εξέλιξης όπου τα πράγματα κρίνονται ανάλογα με τη χρησιμότητα που έχουν για το υποκείμενο. Αυτή η σχετικότητα της πραγματικότητας που εισήγαγε ο Διαφωτισμός και η δια της παιδείας αποξένωση της αυτοσυνείδησης οδηγούν στην αναγωγή τού έξω από τη συνείδηση Είναι των πραγμάτων σε Είναι της ίδιας της συνείδησης. Μ' άλλα λόγια, το πνεύμα γνωρίζει τον εαυτό του μέσα στον αισθητό κόσμο να είναι η σχετικότητα τούτου του κόσμου με την έννοια ότι τούτος δε μπορεί να είναι ένα διεαυτό-Είναι, αλλά ένα Είναι για άλλο.

είναι αυτή η καθαρή βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού· το αντικειμενικό στοιχείο, μέσα στο οποίο αυτή αναπτύσσεται υπό τη μορφή της δρώσας συνείδησης, δεν είναι τίποτε άλλο παρά η καθαρή γνώση που έχει ο Εαυτός για τον εαυτό του.

§ 793

Αυτά είναι τα στάδια, τα οποία συνθέτουν τη συμφιλίωση του Πνεύματος με την αυθεντική του συνείδηση· για τον εαυτό τους αυτά είναι ενικά, και η πνευματική τους ενότητα μόνο είναι εκείνο που αποτελεί τη δύναμη τούτης της συμφιλίωσης. Το τελευταίο από τούτα τα στάδια όμως είναι αναγκαστικά αυτή η ίδια η ενότητα και στην πράξη διασυνδέει, όπως γίνεται φανερό, όλα αυτά μέσα της. Το Πνεύμα που μέσα στην ύπαρξή του είναι βέβαιο για τον εαυτό του δεν έχει τίποτε άλλο για στοιχείο της *ύπαρξης* παρά τούτη τη γνώση του εαυτού· η διακήρυξη πως ό,τι κάνει το Πνεύμα το κάνει από πεποίθηση προς το καθήκον, τούτη η δική του γλώσσα είναι η *εγκυρότητα* της *δράσης* του. – Η δράση είναι ο πρώτος χωρισμός – που είναι *καθεαυτόν* – της απλότητας της έννοιας και η επιστροφή από τούτο το χωρισμό. Ετούτη η πρώτη κίνηση μεταστρέφεται στη δεύτερη, εφόσον το στοιχείο της αναγνώρισης τίθεται ως *απλή* γνώση του καθήκοντος απέναντι στη *διαφορά* και τη *διχοτομία*, η οποία εδράζεται μέσα στη δράση ως τέτοια και σχηματίζει κατ' αυτό τον τρόπο μια σιδηρά πραγματικότητα αντιμέτωπη με τη δράση. Αλλά είδαμε στη συγγνώμη, πώς τούτη η σκληρότητα αφίσταται του εαυτού της και εξωτερικεύεται [= αποξενώνεται]. Η πραγματικότητα επομένως εδώ, καθόσον *άμεση ύπαρξη*, δεν έχει άλλη σημασία για την αυτοσυνείδηση από το να είναι η καθαρή γνώση· – παρόμοια, ως *προσδιορισμένη* ύπαρξη ή ως σχέση, αυτό που αντιτίθεται στον εαυτό του είναι μια γνώση, εν μέρει τούτου του καθαρά ενικού Εαυτού, εν μέρει της γνώσης ως καθολικής. Τότε είναι συγχρόνως εδώ τεθειμένο

τούτο, πως δηλ. το *τρίτο στάδιο*, η *καθολικότητα* ή η *ουσία*, ισχύει για καθένα από τα δύο αντίθετα στάδια μόνο ως *γνώση*· και αυτά εν τέλει αναιρούν ομοίως την κενή αντίθεση που εναπομένει, και είναι η γνώση του Εγώ = Εγώ, αυτός ο *ενικός* Εαυτός, ο οποίος άμεσα είναι καθαρή ή καθολική γνώση[1].

§ 794

Αυτή η συμφιλίωση της συνείδησης με την αυτοσυνείδηση δείχνεται έτσι να έχει προκύψει με ένα διπλό τρόπο, τη μια φορά μέσα στο θρησκευτικό Πνεύμα, την άλλη μέσα στην ίδια τη συνείδηση ως τέτοια. Αυτοί οι δύο τρόποι διαφοροποιούνται ο ένας από τον άλλο, επειδή ο πρώτος είναι τούτη η συμφιλίωση υπό τη μορφή του *καθεαυτό*-Είναι, ο δεύτερος υπό τη μορφή του *διεαυτό*-Είναι. Σύμφωνα με τη θεώρησή τους αυτοί πέφτουν κατ' αρχήν ο ένας έξω από τον άλλο. Μέσα στην τάξη, με την οποία παρουσιάζονται τα μορφώματα της συνείδησης σε μας, η τελευταία έφτασε εν μέρει στις ενικές τους βαθμίδες, εν μέρει στην ενοποίησή τους πολύ πριν ακόμη η θρησκεία δώσει στο αντικείμενό της το μόρφωμα της πραγματικής αυτοσυνείδησης. Η ενοποίηση των δύο πλευρών δεν έχει ακόμη καταδειχθεί· αυτή είναι εκείνο που συνάγει συλλογιστικά τούτη τη σειρά των διαμορφώσεων του Πνεύματος· γιατί μέσα σ' αυτήν το Πνεύμα έρχεται να γνωρίσει τον εαυτό του όχι μόνο όπως αυτό είναι *καθεαυτό* ή σύμφωνα με το απόλυτο *περιεχόμενό* του, ούτε μόνο όπως είναι *διεαυτό* σύμφωνα με την χωρίς περιεχόμενο μορφή του ή σύμφωνα με την πλευρά της αυτοσυνείδησης, αλλά όπως αυτό είναι *καθεαυτό και διεαυτό*.

[§ 793] 1. Η ηθική-συνείδηση (Gewissen) τείνει να παραμερίσει τη διχοτομία που προκάλεσε η υποκειμενική ηθικότητα με το να εσωτερικεύει τη λεκτική της δράση.

§ 795

Αλλά τούτη η ενοποίηση έχει ήδη *καθεαυτήν* επιτευχθεί· και μάλιστα μέσα στη θρησκεία, μέσα στην επάνοδο της παράστασης στο εσωτερικό της αυτοσυνείδησης, αλλά όχι υπό την αυθεντική μορφή, γιατί η θρησκευτική πλευρά είναι η πλευρά του *καθεαυτό*, η οποία αντιτίθεται στην κίνηση της αυτοσυνείδησης. Η ενοποίηση, συνεπώς, ανήκει σε τούτη την άλλη πλευρά, η οποία, μέσα στην αντίθεση [των δύο πλευρών], είναι η πλευρά της ανασκόπησης εντός εαυτού, άρα εκείνη η πλευρά, η οποία περιέχει τον ίδιο τον εαυτό της και το αντίθετό της, και αμφότερα τα περιέχει όχι μόνο *καθεαυτά* ή με ένα καθολικό τρόπο, αλλά *διεαυτά* ή ανεπτυγμένα και διαφοροποιημένα. Το περιεχόμενο, όπως και η άλλη πλευρά του αυτοσυνείδητου Πνεύματος, εφόσον αυτή είναι η *άλλη* πλευρά, έχουν επιδειχθεί και καταδειχθεί στην ακεραιότητά τους· η ενοποίηση, που ακόμα λείπει, είναι η απλή ενότητα της έννοιας. Η έννοια είναι επίσης η ίδια παρούσα ήδη στην πλευρά της αυτοσυνείδησης· αλλά όπως αυτή [η έννοια] εμφανίστηκε σε ό,τι προηγήθηκε, έχει, σαν όλες τις άλλες βαθμίδες, τη μορφή τού να είναι ένα *μερικό μόρφωμα της συνείδησης*. – Η έννοια λοιπόν είναι εκείνο το τμήμα του μορφώματος του βέβαιου για τον εαυτό του Πνεύματος, το οποίο ενοικεί μέσα στην έννοιά του και ονομάστηκε η *ωραία ψυχή*. Πράγματι, η ωραία ψυχή είναι η γνώση που έχει το Πνεύμα για τον εαυτό του μέσα στην καθαρή, διάφανη ενότητα, – η αυτοσυνείδηση, η οποία ξέρει τούτη την καθαρή γνώση του *καθαρού εντός εαυτού-Είναι* ως το Πνεύμα· δεν είναι μόνο η εποπτεία του Θείου, αλλά και η εποπτεία του εαυτού του Θείου. Εφόσον τούτη η έννοια κρατείται σταθερά αντίθετη στη ρεαλιστική της πραγμάτωση, αυτή είναι το μονομερές μόρφωμα, το οποίο είδαμε να εξαφανίζεται μέσα στην κενή αχλύ, αλλά επίσης το είδαμε να εξωτερικεύεται [=

αποξενώνεται] θετικά και να κινείται προχωρητικά. Χάρη σε τούτη τη ρεαλιστική πραγμάτωση, η στερημένη αντικειμένου αυτοσυνείδηση παύει να είναι πεισματικά προσηλωμένη στον εαυτό της, αίρει την *προσδιοριστικότητα* τής έννοιας ως αντίθετη στην *εκπλήρωσή* της· η αυτοσυνείδησή της αποκτά τη μορφή της καθολικότητας, και ό,τι απομένει σ' αυτήν είναι η αληθινή της έννοια, ή η έννοια, η οποία έχει πετύχει τη ρεαλιστική της πραγμάτωση· είναι η έννοια μέσα στην αλήθεια της, δηλ. μέσα στην ενότητα με την εξωτερίκευσή [= αποξένωσή] της· αυτή είναι η γνώση της καθαρής γνώσης, όχι ως μιας αφηρημένης *ουσίας*, η οποία είναι το καθήκον, – αλλά ως ουσίας η οποία είναι *αυτή* η γνώση, *αυτή* η καθαρή αυτοσυνείδηση· τούτη, επομένως, είναι συνάμα αληθινό *αντικείμενο*, γιατί το αντικείμενο είναι ο Εαυτός που είναι για τον εαυτό του.

§ 796

Αυτή η έννοια βρήκε την εκπλήρωσή της αφενός μέσα στο βέβαιο για τον εαυτό του Πνεύμα που *αναπτύσσει δράση*, αφετέρου μέσα στη *θρησκεία*: μέσα στη θρησκεία η έννοια απέκτησε το απόλυτο *περιεχόμενο ως περιεχόμενο* ή υπό τη μορφή της *παράστασης*, του άλλως-Είναι για τη συνείδηση· απεναντίας, μέσα στο πρώτο μόρφωμα η μορφή είναι ο ίδιος ο Εαυτός, γιατί αυτή περιέχει το βέβαιο για τον εαυτό του Πνεύμα που *αναπτύσσει δράση*· ο Εαυτός πραγματοποιεί τη ζωή του απόλυτου Πνεύματος. Τούτο το μόρφωμα, όπως βλέπουμε, είναι εκείνη η απλή έννοια, η οποία όμως εγκαταλείπει την αιώνια *ουσία* της, *είναι εδώ [= υπάρχει στον πραγματικό κόσμο]* ή αναπτύσσει δράση. Ο *διχασμός* ή η ανάδυσή της [στον πραγματικό κόσμο] εδράζεται στην *καθαρότητα* της έννοιας, γιατί τούτη [η καθαρότητα] είναι η απόλυτη αφαίρεση ή αρνητικότητα. Παρόμοια, η έννοια έχει το στοιχείο της πραγματικότητάς της ή του μέσα της κειμένου Είναι στην ίδια την καθαρή γνώση, γιατί τούτη η

καθαρή γνώση είναι η απλή *αμεσότητα*, η οποία είναι εξίσου *Είναι* και *ύπαρξη* όσο και *ουσία*· Είναι και ύπαρξη: η αρνητική σκέψη, ουσία: η ίδια η θετική σκέψη. Τέλος, αυτή η ύπαρξη είναι όχι λιγότερο το εντός εαυτού ανασκοπημένο-Είναι έξω από την καθαρή γνώση – ως ύπαρξη και καθήκον – ή το Είναι του *κακού*. Τούτο το εντός εαυτού-βαίνειν συγκροτεί την *αντίθεση* της *έννοιας* και είναι έτσι η εμφάνιση της *μη-δρώσας*, *μη-πραγματικής* καθαρής γνώσης της ουσίας. Αλλά τούτη η εμφάνιση μέσα σε αυτήν την αντίθεση είναι η συμμετοχή σ' αυτήν· η καθαρή γνώση της ουσίας έχει *καθεαυτήν* απογυμνωθεί από την απλότητά της, γιατί αυτή [η γνώση] είναι ο *διχασμός* ή η αρνητικότητα που είναι η έννοια· στο βαθμό που τούτη η κίνηση του διχασμού είναι το *διεαυτό-γίγνεσθαι*, αυτή είναι το Κακό· στο βαθμό που αυτή η κίνηση είναι το *καθεαυτό*, τούτη είναι αυτό που παραμένει το Καλό. – Ό,τι τώρα συμβαίνει κατ' αρχήν *καθεαυτό*, ταυτόχρονα είναι *για τη συνείδηση*, και το ίδιο είναι έτσι διττής φύσης: αυτό είναι τόσο *γι' αυτήν* όσο και το *διεαυτό-Είναι* της ή το ιδιαίτερο αυτής ενεργείν. Το ίδιο, που είναι τεθειμένο ήδη *καθεαυτό*, τώρα λοιπόν επαναλαμβάνεται ως γνώση που έχει η συνείδηση γι' αυτό και ως συνειδητό ενεργείν. Το κάθε στοιχείο σε σχέση με το άλλο αφίσταται από την ανεξαρτησία της προσδιοριστικότητας, με την οποία το ένα εμφανίζεται αντίκρυ στο άλλο. Αυτό το αφίστασθαι είναι η ίδια παραίτηση από την μονομέρεια της έννοιας, η οποία *καθεαυτήν* συνιστούσε το ξεκίνημα· αυτή είναι εφεξής η παραίτησή *του*, έτσι όπως η έννοια, από την οποία παραιτείται, είναι η έννοιά του. – Εκείνο το *καθεαυτό* του ξεκινήματος, καθόσον αρνητικότητα, είναι στ' αλήθεια εξίσου καλά το *διαμεσολαβημένο*· τώρα λοιπόν αυτό *τίθεται* όπως είναι στ' αλήθεια και το *αρνητικό* είναι, ως *προσδιοριστικότητα* του καθενός για το άλλο και καθεαυτό, το αυτο-αναιρούμενο. Το ένα από τα δυο μέρη της αντίθεσης είναι η ανομοιότητα του *εντός εαυτού*-εντός της *ενικότητάς* του-Είναι με την καθολικότητα· το άλλο είναι η ανομοιότητα της αφηρη-

μένης του καθολικότητας με τον Εαυτό. Το πρώτο αποθνήσκει για το διεαυτό-Είναι του και αποξενώνεται, κάνει την ομολογία του· το τελευταίο απαρνείται την τραχύτητα της αφηρημένης του καθολικότητας και έτσι αποθνήσκει για τον μη-ζωντανό Εαυτό του και την ακίνητη καθολικότητά του· το πρώτο έχει επιτύχει λοιπόν την ολοκλήρωσή του χάρη στο στοιχείο της καθολικότητας, η οποία είναι ουσία, και το τελευταίο χάρη στην καθολικότητα, η οποία είναι Εαυτός[1]. Χάρη σε τούτη την κίνηση της δράσης, το Πνεύμα έχει έλθει στο φως ως καθαρή καθολικότητα της γνώσης, η οποία είναι αυτοσυνείδηση, ως αυτοσυνείδηση, η οποία είναι η απλή ενότητα της γνώσης· το Πνεύμα, το οποίο είναι [= υπάρχει] μόνο με τέτοιο τρόπο ώστε αυτό να *υπάρχει πραγματικά*, υψώνοντας την ύπαρξή του στη *σκέψη* και κατ' επέκταση στην απόλυτη *αντί-θεση* και επιστρέφοντας από τούτη την αντί-θεση μέσω αυτής και μέσα σ' αυτήν την ίδια.

§ 797

Επομένως, ό,τι μέσα στη θρησκεία ήταν *περιεχόμενο* ή μορφή της παράστασης ενός *άλλου*, το ίδιο εδώ είναι ιδιαίτερο *ενεργείν* του *Εαυτού*· η έννοια επιβάλλει τη διασύνδεση που κάνει το *περιεχόμενο* να είναι ιδιαίτερο *ενεργείν* του *Εαυτού*· – γιατί τούτη η έννοια, όπως βλέπουμε, είναι η γνώση του ενεργείν του Εαυτού εντός εαυτού ως γνώση κάθε ουσιότητας και κάθε ύπαρξης, η γνώση *αυτού του υποκειμένου* ως *της υπόστασης* και της υπόστασης ως αυτής της γνώσης του ενεργείν του υποκειμένου. – Ό,τι εμείς έχουμε προσθέσει εδώ είναι μόνο, από τη μια πλευρά, η *συνάθροιση* των ενικών βαθμίδων, καθεμιά από τις οποίες μέσα στην αρχή [Prinzip] της παριστά τη ζωή του όλου

[§ 796] 1. Πρόκειται για την πνευματική ενότητα της ουσίας και του Εαυτού, σύμφωνα με την οποία η ουσία γίνεται καθολικός Εαυτός και ο Εαυτός ανυψώνεται στην ουσία.

Πνεύματος, από την άλλη η εμμονή της έννοιας στη μορφή της έννοιας, το περιεχόμενο της οποίας θα μπορούσε ήδη να έχει το ίδιο δειχθεί μέσα σε κείνες τις βαθμίδες υπό τη μορφή ενός *μορφώματος της συνείδησης*.

[II.]
[Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΩΣ Η ΕΝΝΟΙΑΚΗ ΑΥΤΟ-ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ]

§ 798

Το έσχατο μόρφωμα του Πνεύματος, το Πνεύμα, το οποίο προσδίδει στο πλήρες και αληθινό του περιεχόμενο τη μορφή συγχρόνως του Εαυτού και κατ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνει τη ρεαλιστική πραγμάτωση της έννοιάς του, μένοντας εξίσου καλά, κατά την πραγμάτωση τούτη, μέσα στην έννοιά του, είναι η απόλυτη γνώση[1]· αυτή είναι το Πνεύμα, το οποίο ξέρει τον εαυτό του μέσα στο μόρφωμα του Πνεύματος, ή η *εννοιακά συλ-*

[§ 798] 1. Ο Χέγκελ επιχειρεί εδώ ένα πρώτο ορισμό της απόλυτης γνώσης: Ι. Η απόλυτη γνώση είναι το τέλος της μακράς πορείας του πνεύματος προς τον εαυτό του· ως τέτοια προυποθέτει την αναγκαία ύπαρξη των διαφορετικών βαθμίδων του πνεύματος και την διαλεκτική τους υπέρβαση προς μια δομική σχέση (Gestalt) του πνεύματος με το άλλως-Είναι του και σύμφωνα με την οποία ΙΙ. αυτό [το πνεύμα] φτάνει να γνωρίσει (erkennen) την ετερότητά του ως τον εαυτό του ή τον εαυτό του μέσα στην ετερότητά του. Η απόλυτη γνώση λοιπόν είναι αυτό όπου ΙΙΙ. το πνεύμα επιτυγχάνει τη ρεαλιστική πραγμάτωση της έννοιάς του και μένει εδώ μέσα. Αυτό σημαίνει ότι το πνεύμα ξέρει τον ίδιο τον εαυτό του (sich selbst) ως το όλο, ή ο Εαυτός (das Selbst), ως η αυτοκίνηση που θέτει την ενότητα της ταυτότητας και της διαφοράς, είναι το ίδιο το πνεύμα στη βεβαιότητα της αλήθειας του.

λαμβάνουσα [= θεωρησιακή] γνώση. Η *αλήθεια* δεν είναι μόνο *καθεαυτήν* εντελώς ταυτόσημη με τη *βεβαιότητα*, αλλά έχει επίσης τη *δομή* της βεβαιότητας του ίδιου του εαυτού ή είναι μέσα στην ύπαρξή της, δηλ. για το Πνεύμα που έχει γνώση, υπό τη *μορφή* της γνώσης του ίδιου του εαυτού. Η αλήθεια είναι το *περιεχόμενο*, το οποίο μέσα στη θρησκεία είναι ακόμα άνισο προς τη βεβαιότητά του. Αλλά τούτη η ισότητα συνίσταται στο ότι το περιεχόμενο έχει προσλάβει το σχήμα του Εαυτού. Ως εκ τούτου, εκείνο το οποίο είναι η ίδια η ουσία, δηλ. η *έννοια*, έγινε για τη συνείδηση στοιχείο της ύπαρξης ή *μορφή της αντικειμενικότητας*. Το Πνεύμα *εκδηλωνόμενο* στη συνείδηση, μέσα σε τούτο το στοιχείο, ή, πράγμα που είναι το ίδιο εδώ, παραχθέν απ' αυτήν μέσα σε τούτο το στοιχείο, *είναι η επιστήμη*[2].

§ 799

Η φύση, οι βαθμίδες της και η κίνηση αυτής της γνώσης έχουν λοιπόν αποδειχθεί πως είναι τέτοιου χαρακτήρα, ώστε αυτή η γνώση να είναι το καθαρό *διεαυτό-Είναι* της αυτοσυνείδησης· αυτή είναι Εγώ, το οποίο είναι *ετούτο* το *Εγώ* και κανένα άλλο, και το οποίο είναι επίσης άμεσα *διαμεσολαβημένο* ή ανηρημένο *καθολικό* Εγώ. – Το Εγώ έχει ένα *περιεχόμενο* το οποίο *διαφοροποιεί* από τον εαυτό του· γιατί αυτό [το Εγώ] είναι η καθαρή αρνητικότητα ή ο αυτο-διχασμός: αυτό είναι *συνείδηση*. Τούτο το περιεχόμενο είναι μέσα στην ίδια του τη διαφορά το Εγώ, διότι αυτό [το περιεχόμενο] είναι η κίνηση της αυτοαναίρεσης ή η ίδια η καθαρή αρνητικότητα, η οποία είναι Εγώ. Μέσα σ' αυτό, ως διαφοροποιημένο, το Εγώ είναι ανασκοπημένο εντός εαυτού· μόνο όταν το Εγώ, μέσα στην ετερότητά του,

2. Το πνεύμα τώρα είναι η *Επιστήμη καθόλου* και όχι η επιστήμη της φαινόμενης γνώσης, γιατί το αντικείμενό του δεν είναι κάτι διαφοροποιημένο απ' αυτό, αλλά ο ίδιος ο εαυτός του.

είναι παρ' εαυτόν, μπορεί το περιεχόμενο να *συλλαμβάνεται στην έννοιά* του. Αν το δούμε πιο συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε πως το περιεχόμενο τούτο δεν είναι τίποτε άλλο από την ίδια την κίνηση για την οποία μιλήσαμε προ ολίγου· διότι το περιεχόμενο είναι το Πνεύμα, το οποίο διατρέχει τον ίδιο του τον εαυτό και μάλιστα τον διατρέχει *διεαυτό* ως Πνεύμα, επειδή αυτό έχει το σχήμα της έννοιας μέσα στην αντικειμενικότητά της.

§ 800

Αλλά σε ό,τι αφορά την *ύπαρξη* αυτής της έννοιας, η *επιστήμη* δεν εμφανίζεται μέσα στο χρόνο και την πραγματικότητα προτού να έχει φτάσει το Πνεύμα σε τούτη τη συνείδηση για τον εαυτό του[1]. Ως το Πνεύμα που ξέρει τι είναι, αυτό δεν έρχεται σε ύπαρξη πρωτύτερα ούτε πουθενά αλλού παρά μετά την ολοκλήρωση της εργασίας [= του έργου του] που το οδηγεί να δαμάσει την ατελή του διαμόρφωση, να προσπορίζει για τη συνείδησή του το μόρφωμα της ουσίας του και κατ' αυτό τον τρόπο να εξισώνει την *αυτοσυνείδησή* του με τη *συνείδησή* του. – Διαφοροποιημένο στις βαθμίδες του, το Πνεύμα που είναι καθεαυτό και διεαυτό είναι *διεαυτήν-ούσα* γνώση, η *πράξη της εννοιολογικής σύλληψης* εν γένει, η οποία ως τέτοια δεν έχει ακόμη φτάσει στην *υπόσταση*[2] ή δεν είναι αυτή καθεαυτήν απόλυτη γνώση.

§ 801

Μέσα στην πραγματικότητα, η υπόσταση που έχει γνώση υπάρχει πρωτύτερα από τη μορφή ή το εννοιολογικό της σχήμα. Διότι η υπόσταση είναι το μη-ανεπτυγμένο ακόμη *καθεαυτό* ή το

[§ 800] 1. Η επιστήμη, μ' άλλα λόγια, δεν είναι παρά το μόρφωμα της ουσίας του πνεύματος που ανέδειξε η αυτοκίνηση του εαυτού του ως έννοιας.

2. Στο καθεαυτό δηλ. του πνεύματος.

θεμέλιο και η έννοια μέσα στην ακόμα ακίνητη απλότητά της· άρα, αυτή είναι η *εσωτερικότητα* ή ο Εαυτός του πνεύματος, ο οποίος δεν *υπάρχει* ακόμα. Ό,τι *υπάρχει* υπάρχει ως το ακόμα μη-ανεπτυγμένο Απλό και Άμεσο, ή ως το αντικείμενο της *παραστασιακής* συνείδησης εν γένει. Το γνωρίζειν – επειδή αυτό είναι η πνευματική συνείδηση, για την οποία ό,τι *είναι καθεαυτό*, δεν είναι παρά στο μέτρο που είναι ένα *Είναι για* τον *Εαυτό* και ένα Είναι του *Εαυτού* ή Έννοια – δεν έχει καταρχήν γι' αυτό το λόγο παρά ένα ενδεές αντικείμενο, έναντι του οποίου η υπόσταση και η συνείδησή της είναι πιο πλούσια. Η αποκάλυψη, την οποία έχει μέσα σε τούτη τη συνείδηση η υπόσταση, στην πράξη είναι συγκάλυψη, γιατί η υπόσταση είναι το *Είναι* που *στερείται* ακόμη *Εαυτού*, και ό,τι είναι φανερωμένο σ' αυτήν δεν είναι παρά η βεβαιότητα του ίδιου του εαυτού. Εν πρώτοις, συνεπώς, αυτό που από την υπόσταση ανήκει στην *αυτοσυνείδηση* είναι μόνο οι *αφηρημένες βαθμίδες*· αλλά εφόσον αυτές οι βαθμίδες, ως οι καθαρές κινήσεις, προωθούνται ακόμα πιο πέρα, η αυτοσυνείδηση εμπλουτίζεται, μέχρις ότου αυτή να έχει αποσπάσει βίαια από τη συνείδηση την όλη υπόσταση και να έχει απορροφήσει μέσα της όλο το οικοδόμημα των ουσιοτήτων της υπόστασης· και – εφόσον τούτη η αρνητική στάση απέναντι στην αντικειμενικότητα είναι εξίσου καλά θετική, δηλ. η πράξη του θέτειν – μέχρις ότου αυτή να έχει παραγάγει αφ' εαυτής εκείνες τις βαθμίδες και έτσι να τις έχει σύγχρονα αποκαταστήσει για τη συνείδηση. Μέσα στην *έννοια*, κατά ταύτα, η οποία ξέρει τον εαυτό της ως έννοια, κάνουν την εμφάνισή τους οι *βαθμίδες* νωρίτερα απ' ό,τι το *εκπληρωμένο όλο*, το γίγνεσθαι του οποίου είναι η κίνηση εκείνων των βαθμίδων. Μέσα στη *συνείδηση*, απεναντίας, το όλο, αν και μη-εννοιακά συλληφθέν, προηγείται των βαθμίδων. – Ο *χρόνος* είναι η ίδια η *έννοια*, η οποία *υπάρχει* και παριστάνεται στη συνείδηση ως κενή εποπτεία· γι' αυτό το λόγο, το Πνεύμα εμφανίζεται αναγκαστικά μέσα στο χρόνο κι εμφανίζεται τόσο πολύ μέσα στο χρόνο όσο αυτό δε *συλλαμβάνει*

την καθαρή του έννοια, δηλ. όσο δεν καταργεί το χρόνο. Ο χρόνος, είναι ο *εξωτερικός*, υποκείμενος σε επόπτευση καθαρός Εαυτός, που δεν *έχει συλληφθεί* από τον Εαυτό, είναι η έννοια που απλώς υπόκειται σε επόπτευση· όταν αυτή η έννοια συλλαμβάνει τον ίδιο τον εαυτό της, αίρει τη χρονική μορφή της, συλλαμβάνει εννοιακά την εποπτευση και είναι συλλαμβανόμενη και συλλαμβάνουσα εννοιακά επόπτευση. – Ο χρόνος, ως εκ τούτου, εμφανίζεται ως το πεπρωμένο και η αναγκαιότητα του Πνεύματος[1], το οποίο δεν είναι τελειωμένο εντός εαυτού: η αναγκαιότητα να εμπλουτίζει το μερίδιο από τη συνείδηση που αναλογεί στην αυτοσυνείδηση, να θέτει σε κίνηση την *αμεσότητα του καθεαυτό* – τη μορφή, με τη οποία η υπόσταση είναι παρούσα μέσα στη συνείδηση ή, αντίστροφα – όντας το καθεαυτό ειλημμένο ως το *Εσωτερικό* – να πραγματοποιεί και να αποκαλύπτει ό,τι πριν απ' όλα είναι *εσωτερικό*, δηλ. να το διεκδικεί για τη βεβαιότητα του εαυτού.

§ 802

Γι' αυτό το λόγο πρέπει να πούμε πως τίποτα δεν υπόκειται

[§ 801] 1. Η πραγματοποίηση του πνεύματος προυποθέτει μια διαλεκτική πορεία που εκτυλίσσεται μέσα στο χρόνο ως κίνηση μετασχηματισμού της συνείδησης σε αυτοσυνείδηση. Η κατηγορία του χρόνου συνυφαίνεται με την ουσία του πνεύματος και τον τρόπο που αυτή συλλαμβάνεται. Πώς έχει λοιπόν η ουσία του πνεύματος; Μια απάντηση επιχείρησε να θεμελιώσει ο M. Heidegger 1979, σελ. 433: «Η ουσία του πνεύματος είναι η *έννοια*. Με τούτη ο *Χέγκελ* δεν εννοεί το εποπτευόμενο καθολικό-Είναι ενός γένους ως τη μορφή κάτινος που νοείται, αλλά τη μορφή της ίδιας της νόησης που νοεί τον εαυτό της: το συλλαμβάνειν εννοιακά (Begreifen) τον *εαυτό*-[εννοημένον] ως το *συλλαμβάνειν (Erfassen)* το μη-Εγώ. Εφόσον το συλλαμβάνειν το *μη*-Εγώ παριστά ένα διαφοροποιείν, είναι μέσα στην καθαρή έννοια, [εννοημένην] ως συλλαμβάνειν *αυτό* το διαφοροποιείν, που υπάρχει ένα διαφοροποιείν τη διαφορά. Έτσι ο *Χέγκελ* μπορεί να ορίσει την ουσία του πνεύματος μορφικά-αποφαντικά ως άρνηση της άρνησης».

σε *γνώση*, όταν δεν είναι μέσα στην *εμπειρία*, ή, όπως κανείς μπορεί ακόμη να εκφράσει το ίδιο πράγμα, όταν δεν είναι παρόν ως *αλήθεια που συλλαμβάνεται δια της αίσθησης*, ως *εσωτερικά αποκεκαλυμμένο* Αιώνιο, ως το ιερό στο οποίο κανείς *πιστεύει*, ή οποιεσδήποτε άλλες εκφράσεις ήθελαν χρησιμοποιηθεί. Διότι η εμπειρία συνίσταται ακριβώς σε τούτο: το περιεχόμενο – και αυτό είναι το Πνεύμα – *καθεαυτό* είναι υπόσταση και συνακόλουθα *αντικείμενο* της *συνείδησης*. Αλλά τούτη η υπόσταση, η οποία είναι το Πνεύμα, είναι η κίνηση, δια της οποίας το Πνεύμα *γίνεται* ό,τι αυτό είναι *καθεαυτό*· και είναι μόνο ως ετούτο το αυτο-ανασκοπούμενο εντός εαυτού γίγνεσθαι που αυτό είναι καθεαυτό στ' αλήθεια *το Πνεύμα*. Αυτό είναι καθεαυτό η κίνηση, η οποία συνιστά το γνωρίζειν: η μετατροπή εκείνου του *καθεαυτό* σε *διεαυτό*, της *υπόστασης* σε *υποκείμενο*, του αντικειμένου της *συνείδησης* σε αντικείμενο της *αυτοσυνείδησης*, δηλ. σε ένα λιγότερο ανηρημένο αντικείμενο ή στην *έννοια*. Αυτή η κίνηση είναι ο κύκλος που επιστρέφει στον εαυτό του, [ο κύκλος] ο οποίος προϋποθέτει το ξεκίνημά του και δεν το φτάνει παρά μόνο στο τέλος. – Στο μέτρο λοιπόν που το Πνεύμα είναι κατ' αναγκαιότητα τούτη η εσωτερική αυτο-διαφοροποίηση, το εποπτευόμενο Όλο του προβάλλει σε αντίθεση προς την απλή του αυτοσυνείδηση· και επειδή λοιπόν εκείνο το Όλο είναι το Διαφοροποιημένο, τότε αυτό είναι διαφοροποιημένο στην εποπτευόμενη καθαρή του έννοια, στο *χρόνο* και στο περιεχόμενο ή στο *καθεαυτό*· ως υποκείμενο, η υπόσταση έχει σ' αυτήν την ίδια *την κατ' αρχήν εσωτερική*[1] αναγκαιότητα να παρουσιάζεται στη δική της πλευρά τέτοια που αυτή [η υπόσταση] είναι *καθεαυτήν*, δηλ. ως *Πνεύμα*. Μόνο η τελειωμένη αντικειμενική παρουσίαση είναι συνάμα η ανασκόπησή της ή η κίνηση, δια της οποίας η υπόσταση γίνεται Εαυτός. – Κατά συνέπεια, όσο το Πνεύμα δεν

[§ 802] 1. Με την έννοια ότι το υποκείμενο πρέπει κατ' ανάγκην να συλλάβει εννοιακά τον εαυτό του μέσα στο άλλως-Είναι του.

φτάνει *καθεαυτό*, ως Πνεύμα του κόσμου, στην τελείωσή του, δεν μπορεί να επιτύχει την τελείωσή του ως *αυτοσυνείδητο* Πνεύμα. Γι' αυτό, το περιεχόμενο της θρησκείας, μέσα στο χρόνο, εκφράζει νωρίτερα από την Επιστήμη αυτό που *είναι* το *Πνεύμα·* εν τούτοις, μόνο η Επιστήμη είναι η αληθινή γνώση που έχει το Πνεύμα για αυτό το ίδιο.

§ 803

Η κίνηση, δια της οποίας το Πνεύμα καλλιεργεί τη μορφή της γνώσης του περί του εαυτού του, είναι η εργασία, την οποία αυτό επιτελεί ως *πραγματική ιστορία*[1]. Η θρησκευτική κοινότητα, στο βαθμό που αυτή είναι κατ' αρχήν η υπόσταση του απόλυτου Πνεύματος, είναι η ακατέργαστη συνείδηση, η οποία έχει τόσο πιο βάρβαρη και βάναυση ύπαρξη, όσο βαθύτερο είναι το εσωτερικό της Πνεύμα, και όσο βαθύτερο είναι το εσωτερικό της Πνεύμα, τόσο πιο σκληρή εργασία έχει ο αμβλύς Εαυτός της με την ουσία του, με το περιεχόμενο της συνείδησής του που του είναι ξένο. Μόνο αφότου έχει εγκαταλείψει την ελπίδα να αναιρέσει την αλλοτρίωση με ένα τρόπο εξωτερικό, δηλ. αλλότριο, είναι που η συνείδηση – επειδή ο ανηρημένος αλλότριος τρόπος είναι η επιστροφή μέσα στην αυτοσυνείδηση – στρέφεται στον εαυτό της, στο δικό της ιδιαίτερο κόσμο και στο δικό της παρόν, τον ανακαλύπτει ως ιδιοκτησία της και έχει έτσι κάνει το πρώτο βήμα για να κατέλθει από τον *διανοητικό κόσμο* ή μάλλον για να πνευματοποιήσει το αφηρημένο στοιχείο αυτού του κόσμου με τον πραγματικό Εαυτό. Μέσω της παρατήρησης, από τη μια, η συνείδηση βρίσκει την ύπαρξη ως σκέψη και τη συλλαμβάνει κατανοητικά, και μέσα στη σκέψη της, αντίστροφα, αυτή βρίσκει την ύπαρξη. Έτσι όταν κατ' αρχήν έχει εκφράσει αφηρημένα την άμεση *ενότητα* της Νόησης *και του*

[§ 803] 1. Δηλ. ως ιστορία της συνείδησης ή ως πνεύμα του κόσμου.

Είναι, της αφηρημένης ουσίας και του Εαυτού και έχει αναζωογονήσει την πρωταρχική φωτεινή Ουσία *υπό μια πιο καθαρή μορφή*, δηλ. ως ενότητα της έκτασης και του Είναι – γιατί η έκταση είναι η απλότητα [= απλή-ενότητα] που μοιάζει περισσότερο με την καθαρή νόηση απ' ό,τι το φως – και ως εκ τούτου μέσα στη σκέψη έχει αναζωντανέψει πάλι την *υπόσταση* της ανατολής, τότε το Πνεύμα υποχωρεί συνάμα με φρίκη απ' αυτήν την αφηρημένη ενότητα, απ' αυτήν τη *στερημένη Εαυτού* υποστασιακότητα, και ενάντια σε τούτη καταφάσκει την ατομικότητα. Αλλά μόνο αφού το Πνεύμα έχει μέσα στη σφαίρα της παιδείας αποξενώσει τούτη την ατομικότητα, την έχει κατ' ακολουθίαν μετατρέψει σε ύπαρξη και την έχει εγκαταστήσει μέσα σε κάθε ύπαρξη, – μόνο αφού το Πνεύμα έχει φτάσει στη σκέψη της χρησιμότητας και έχει έτσι συλλάβει μέσα στην απόλυτη ελευθερία την ύπαρξη ως τη βούλησή του, είναι που επιδεικνύει τη σκέψη του πιο μύχιου βάθους του και εκφράζει την ουσία ως Εγώ = Εγώ. Αλλά τούτο το Εγώ = Εγώ είναι η αυτο-ανασκοπούμενη μέσα στον ίδιο τον εαυτό κίνηση· γιατί, εφόσον τούτη η ισότητα [= ταυτότητα], [ειλημμένη] ως απόλυτη αρνητικότητα, είναι η απόλυτη διαφορά, τότε η αυτο-ισότητα του Εγώ κείται αντίκρυ σε τούτη την καθαρή διαφορά, η οποία, ως η καθαρή διαφορά και συγχρόνως αντι-κειμενική προς τον Εαυτό που έχει γνώση του εαυτού, πρέπει να εκφράζεται ως ο *χρόνος*, ούτως ώστε, όπως πρωτύτερα η ουσία εκφραζόταν ως ενότητα της νόησης και της έκτασης, τώρα θα χρειαζόταν να συλλαμβάνεται ως ενότητα της νόησης και του χρόνου· αλλά η διαφορά που έχει αφεθεί στον εαυτό της, ο χωρίς διακοπή και παύση χρόνος καταρρέει μάλλον μέσα στον εαυτό του· αυτό είναι η αντικειμενική ανάπαυση της *έκτασης*, ενώ τούτη-εδώ είναι η καθαρή ισότητα με τον ίδιο τον εαυτό, [είναι] το Εγώ. – Με άλλα λόγια, το Εγώ δεν είναι μόνο ο Εαυτός, αλλά η *ισότητα [= ταυτότητα] του Εαυτού με τον εαυτό*· αλλά τούτη η ισότητα είναι η εντελής και άμεση ενότητα με τον ίδιο

τον εαυτό, ή *ετούτο το υποκείμενο* είναι όχι λιγότερο *η υπόσταση*. Η υπόσταση, ιδωμένη διεαυτήν μόνο, θα ήταν η κενή περιεχομένου επόπτευση ή η επόπτευση ενός περιεχομένου, το οποίο, ως προσδιορισμένο, θα είχε μόνο ένα χαρακτήρα συμβεβηκότος και θα ήταν χωρίς αναγκαιότητα· η υπόσταση θα λογιζόταν ως το Απόλυτο μόνο στο μέτρο που θα μπορούσε να τη συλλαμβάνει η νόηση ή η εποπτεία ως την *απόλυτη ενότητα*· και κάθε περιεχόμενο θα έπρεπε, ως προς τη διαφορετικότητά του, να πέφτει, έξω απ' αυτήν, μέσα στην ανασκόπηση, η οποία δεν ανήκει στην υπόσταση, επειδή τούτη-εδώ δεν θα ήταν υποκείμενο, δεν θα ήταν αυτό που αναστοχάζεται τον εαυτό του και ανασκοπείται εντός εαυτού ή δεν θα μπορούσε να συλλαμβάνεται στην έννοιά της ως Πνεύμα. Εάν ωστόσο κανείς όφειλε να μιλάει για ένα περιεχόμενο, τότε θα επρόκειτο, από τη μια, μόνο για το να το πετάξουμε μέσα στην κενή άβυσσο του Απόλυτου, από την άλλη δε αυτό θα ήταν περισυνειλεγμένο εξωτερικά από την κατ' αίσθηση αντίληψη: η γνώση θα φαινόταν πως έχει φτάσει σε πράγματα, σε ό,τι είναι διαφορετικό απ' αυτήν την ίδια και στη διαφορά ποικίλων πραγμάτων, χωρίς κανείς να μπορεί να καταλάβει πώς και από πού αυτά ήλθαν.

§ 804

Το Πνεύμα όμως έχει δειχθεί σε μας ότι δεν είναι μόνο η απόσυρση της αυτοσυνείδησης μέσα στην καθαρή της εσωτερικότητα[1], ούτε η απλή καταβύθισή της μέσα στην υπόσταση και στο μη-Είναι της διαφοράς της[2], αλλά *αυτή η κίνηση* του Εαυτού, ο οποίος αποξενώνεται από τον εαυτό του και καταβροχθίζεται μέσα στην υπόστασή του· ο οποίος, ως υποκείμενο, έχει μεταβεί απ' αυτή την υπόσταση μέσα στον εαυτό του και την

[§ 804] 1. Αυτή η θέση αντιστοιχεί στη Φιλοσοφία του Fichte.
2. Αναφέρεται στη Φιλοσοφία του Schelling.

κάνει αντικείμενο και περιεχόμενο σε ευθεία αναλογία με το ότι αναιρεί αυτή τη διαφορά της αντικειμενικότητας και του περιεχομένου. Εκείνη η πρώτη ανασκόπηση έξω από την αμεσότητα είναι η πράξη, δια της οποίας το υποκείμενο διαφοροποιείται από την υπόστασή του, ή είναι η έννοια στη διχοτομία του εαυτού της από τον εαυτό της, το εντός εαυτού-βαίνειν και γίγνεσθαι του καθαρού Εγώ. Εφόσον τούτη η διαφορά είναι το καθαρό ενέργημα του Εγώ = Εγώ, η έννοια είναι η αναγκαιότητα και η εκκόλαψη της *ύπαρξης*, η οποία έχει την υπόσταση για ουσία της και υφίσταται για τον εαυτό της. Αλλά το υφίστασθαι της ύπαρξης για τον εαυτό της είναι η τεθειμένη μέσα στην προσδιοριστικότητα έννοια και έτσι είναι λοιπόν η κίνησή της στους κόλπους της *ίδιας της ύπαρξης*, [εκείνη η κίνηση] τού να κατέρχεται μέσα στην απλή υπόσταση, η οποία είναι υποκείμενο μόνο ως αυτή η αρνητικότητα και κίνηση[3]. – Το Εγώ δε μπορεί ούτε να προσκολλάται στον εαυτό του υπό τη *μορφή* της *αυτοσυνείδησης* κατέναντι στη μορφή της υποστασιακότητας και αντικειμενικότητας, σαν να επρόκειτο να έχει αγωνία μπροστά στην αποξένωσή του· – η δύναμη του Πνεύματος έγκειται μάλλον στο να μένει μέσα στην αποξένωσή του ίδιο με τον εαυτό του και, ως εκείνο που είναι *καθεαυτό* και *διεαυτό*, να θέτει το *διεαυτό-Είναι* όχι λιγότερο απλά ως βαθμίδα όπως το καθεαυτό-Είναι· ούτε μπορεί να είναι ένας τρίτος όρος, ο οποίος ξαναρρίχνει τις διαφορές μέσα στην άβυσσο του Απόλυτου και διακηρύσσει πως μέσα σε τούτη την άβυσσο όλα είναι το ίδιο πράγμα· απεναντίας, η γνώση συνίσταται σε τούτη την φαινομενική αδράνεια, η οποία κοιτάζει μόνο πώς αυτό που είναι

3. Για το Χέγκελ δεν είναι αποκλειστικά το αφηρημένο Εγώ του Fichte ή η υπόσταση του Schelling, αλλά η ίδια η κίνηση του Εαυτού που αντανακλά το γίγνεσθαι και οδηγεί στην εννοιακή του σύλληψη, συμπεριλαμβάνοντας ωστόσο τις δύο αυτές θέσεις ως αναγκαία στάδια ετούτης της αυτοτελείωσης του πνεύματος.

διαφοροποιημένο κινείται αφ' εαυτού κατά τη μεριά του και επανέρχεται μέσα στην ενότητά του.

[III.]
[Η ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΟΔΟ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΜΕΣΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΟΥ]

§ 805

Μέσα στη γνώση λοιπόν το Πνεύμα έχει περαιώσει την κίνηση[1], στα πλαίσια της οποίας ανέπτυξε τα μορφώματά του, στο μέτρο που τούτη η ανάπτυξη των μορφωμάτων του είναι επιβαρυμένη με τη διαφορά της συνείδησης, μια διαφορά που έχει ήδη υπερβαθεί. Το Πνεύμα έχει κατακτήσει το καθαρό στοιχείο της ύπαρξής του, την έννοια. Το περιεχόμενο είναι, σύμφωνα με την *ελευθερία* του *Είναι* του, ο Εαυτός που αυτο-αποξενώνεται ή η *άμεση* ενότητα της αυτο-γνωσίας. Η καθαρή κίνηση της αποξένωσης αυτής, ιδωμένη στο περιεχόμενο, συνιστά την *αναγκαιότητα* του ίδιου τούτου [του περιεχομένου]. Το περιεχόμενο στη διαφορετικότητά του, καθόσον *προσδιορισμένο*, είναι μέσα στη σχέση, δεν είναι καθεαυτό, και η ανησυχία του [έγκειται] στο να αναιρεί τον ίδιο τον εαυτό του, ή αυτή είναι η *αρνητικότητα*· η αναγκαιότητα ή η διαφορετικότητα είναι λοιπόν ο Εαυτός κατά τον ίδιο τρόπο που αυτές είναι το ελεύθερο Είναι· και υπ' αυτήν τη *μορφή* του Εαυτού, όπου η ύπαρξη είναι άμεσα σκέψη, το περιεχόμενο είναι *έννοια*. Έχοντας, συνεπώς, το Πνεύμα κατακτήσει την έννοια, εκπτύσσει την ύπαρξη και την

[§ 805] 1. Αυτή η γνώση είναι η απόλυτη γνώση ως το έσχατο μόρφωμα του πνεύματος μέσα στην ιστορία.

κίνηση μέσα σε τούτο τον αιθέρα της ζωής του, και είναι *Επιστήμη*[2]. Τα στάδια της κίνησής του, μέσα σε τούτη την Επιστήμη, δεν παρουσιάζονται πλέον ως καθορισμένα *μορφώματα της συνείδησης*, αλλά – επειδή η διαφορά της συνείδησης έχει επανακάμψει μέσα στον Εαυτό – αυτά παρουσιάζονται ως *ειδικές έννοιες* και ως η οργανική τους κίνηση που είναι αυτοθεμελιωμένη. Εάν μέσα στη Φαινομενολογία του πνεύματος κάθε στάδιο είναι η διαφορά της γνώσης και της αλήθειας, και είναι η κίνηση, στα πλαίσια της οποίας αυτή η διαφορά αναιρείται, η Επιστήμη, αντίθετα, δεν περιέχει εκείνη τη διαφορά και την αναίρεσή της· απεναντίας, επειδή το στάδιο έχει τη μορφή της έννοιας, αυτό συνενώνει μέσα σε μια άμεση ενότητα την αντικειμενική μορφή της αλήθειας και του έχοντος γνώση Εαυτού. Το στάδιο δεν εμφανίζεται ως αυτή η κίνηση που πηγαίνει πέρα-δώθε: από τη συνείδηση ή την παράσταση στην αυτοσυνείδηση και αντίστροφα· αλλά το καθαρό του μόρφωμα, ελευθερωμένο από την εμφάνισή του μέσα στη συνείδηση, η καθαρή έννοια και η προχωρητική της κίνηση, στηρίζεται μόνο στην καθαρή της *προσδιοριστικότητα*. Αντίστροφα, σε κάθε αφηρημένο στάδιο της Επιστήμης αντιστοιχεί ένα μόρφωμα του εμφανιζόμενου Πνεύματος εν γένει. Όπως το υπάρχον Πνεύμα δεν είναι πλουσιότερο από την Επιστήμη, έτσι και στο περιεχόμενό του δεν είναι ενδεέστερο. Η γνωριμία με τις καθαρές έννοιες της Επιστήμης υπ' αυτήν τη μορφή των μορφωμάτων της συνείδησης αποτελεί τη ρεαλιστική τους πραγματικότητα,

2. Η επιστήμη, ως ενότητα της γνώσης και του Είναι, είναι το αποτέλεσμα της κατ' αναγκαιότητα κίνησης του Πνεύματος μέσα στο χρόνο και προυποθέτει ως τέτοια τη *Φαινομενολογία του πνεύματος*: «Η έννοια της καθαρής επιστήμης και η παραγωγή της προυποτίθεται λοιπόν εδώ μόνο στο μέτρο που η Φαινομενολογία δεν είναι τίποτε άλλο από την παραγωγή αυτής της έννοιας. Η απόλυτη γνώση είναι η *αλήθεια* όλων των μορφών της συνείδησης». Werke 5, σελ. 43.

σύμφωνα με την οποία η ουσία τους, η έννοια, που είναι τεθειμένη σ' αυτήν μέσα στην *απλή* της διαμεσολάβηση ως *νόηση*, διαχωρίζει τα στάδια αυτής της διαμεσολάβησης και παρουσιάζεται σύμφωνα με την εσωτερική αντίθεση.

§ 806

Η Επιστήμη περιέχει στους κόλπους της τούτη την αναγκαιότητα τού να αποξενώνει από τον εαυτό της τη μορφή της καθαρής έννοιας, και [ακόμη περιέχει] τη μετάβαση της έννοιας μέσα στη *συνείδηση*. Γιατί το Πνεύμα που έχει γνώση του εαυτού του, ακριβώς επειδή αυτό συλλαμβάνει την έννοιά του, είναι η άμεση ισότητα [= ταυτότητα] με τον εαυτό του, η οποία, μέσα στη διαφορά της, είναι η *βεβαιότητα του άμεσου* ή η *αισθητηριακή συνείδηση*: η αφετηρία από την οποία εκκινούμε· τούτη η κίνηση ελευθέρωσης [= απόλυσης (Entlassen)] του εαυτού του από τη μορφή του Εαυτού του είναι η υπέρτατη ελευθερία και σιγουριά της γνώσης που αυτό έχει για τον εαυτό του.

§ 807

Εν τούτοις, αυτή η αποξένωση είναι ακόμη ατελής· εκφράζει τη *σχέση* της βεβαιότητας του ίδιου του εαυτού προς το αντικείμενο, το οποίο, ακριβώς επειδή βρίσκεται μέσα στη σχέση, δεν έχει ακόμη αποκτήσει την πλήρη ελευθερία του. Η γνώση δε γνωρίζει μόνο τον εαυτό της, αλλά και το αρνητικό του εαυτού της ή το όριό της. Το να ξέρει το όριό της σημαίνει να ξέρει να αυτοθυσιάζεται. Τούτη η αυτοθυσία είναι η εξωτερίκευση [= αποξένωση], μέσα στην οποία το Πνεύμα παριστά την κίνηση δια της οποίας γίνεται Πνεύμα με τη μορφή του *ελεύθερου συμπτωματικού συμβάντος*, εποπτεύοντας τον καθαρό *Εαυτό* του ως τον *χρόνο* έξω απ' αυτό, και παρόμοια το *Είναι* του ως χώρο. Αυτό το έσχατο γίγνεσθαι του Πνεύματος, η *Φύση*, είναι

το ζωντανό άμεσο γίγνεσθαί του· η Φύση, το αποξενωμένο Πνεύμα, μέσα στην ύπαρξή της δεν είναι τίποτε άλλο από τούτη την αιώνια αποξένωση[1] της *σταθερής* της *ύπαρξης* και την κίνηση, η οποία αποκαθιστά το *υποκείμενο*.

§ 808

Αλλά η άλλη πλευρά του γίγνεσθαί του, η *Ιστορία*, είναι το γίγνεσθαι της *γνώσης*, το οποίο αυτο-*διαμεσολαβείται* – το εξωτερικευμένο [= αποξενωμένο] στο χρόνο Πνεύμα· ετούτη όμως η αποξένωση είναι εξίσου μια αυτο-αποξένωση· το αρνητικό είναι το αρνητικό του ίδιου του εαυτού. Αυτό το γίγνεσθαι είναι μια αργή κίνηση και μια αλληλοδιαδοχή των Πνευμάτων, μια γκαλερί από εικόνες, καθεμιά των οποίων είναι διακοσμημένη με ακέραιο τον πλούτο του Πνεύματος και κινείται με τόση ακριβώς βραδύτητα, επειδή ο Εαυτός πρέπει να διατρέξει και να αφομοιώσει όλο αυτόν τον πλούτο της υπόστασής του. Αφού η τελείωση του Πνεύματος συνίσταται στο να έχει ολοκληρωμένη *γνώση* ως προς αυτό που *το ίδιο είναι*, να *ξέρει* δηλ. την υπόστασή του, τότε αυτή η γνώση είναι το *εντός-εαυτού-βαίνειν* του Πνεύματος, στα πλαίσια του οποίου το τελευταίο τούτο εγκαταλείπει την εξωτερική του ύπαρξη και παραδίδει την εξωτερική του μορφή στην ανάμνηση. Μέσα στο εντός-εαυτού-βαίνειν, το Πνεύμα έχει βυθιστεί στη νύχτα της αυτοσυνείδησής του[1]· η εξαφανιζόμενη όμως εξωτερική του ύπαρξη διατηρείται μέσα σε αυτή τη νύχτα, και τούτη η ανηρημένη ύπαρξη – η προγενέ-

---

[§ 807] 1. Η Φύση δεν είναι μόνο η αποξενωμένη έκφραση του πνεύματος, αλλά και στοιχείο της ιστορικής πορείας του· υπ' αυτήν την έννοια αποξενώνεται διαρκώς και εκ νέου από κείνο που αυτή είναι άμεσα καθεαυτήν για να εκδηλωθεί ως άρνηση της εξωτερικότητάς της μέσα στην αυτοσυνείδηση ή ως αυτοσυνείδητη πράξη του πνεύματος.

[§ 808] 1. Με τη διπλή έννοια της απλής εσωτερικότητας, αλλά και της εσωτερίκευσης που αποτελεί την ουσία της ανάμνησης.

στερη, αλλά ξαναγεννημένη από τη γνώση – είναι η νέα ύπαρξη, ένας νέος κόσμος και ένα νέο μόρφωμα του Πνεύματος. Μέσα στην αμεσότητα αυτού του μορφώματος το Πνεύμα πρέπει να κάνει ένα εξίσου απλοϊκά νέο ξεκίνημα και να εξαγάγει εκ νέου απ' αυτό το μόρφωμα το ιδιάζον στον εαυτό του μέγεθος, ως εάν όλα όσα προηγήθηκαν να ήταν για αυτό [το Πνεύμα] απολεσθέντα και τούτο να μην είχε μάθει τίποτα από την εμπειρία των προηγούμενων Πνευμάτων. Αλλά η *ανάμνηση ως εσωτερίκευση [Er-Innerung]* έχει διασώσει αυτή την εμπειρία και είναι το Εσωτερικό και στην πράξη η ανώτερη μορφή της υπόστασης. Επομένως, αν το Πνεύμα τούτο ξεκινά πάλι εξ υπαρχής την παιδεία [= διεργασία ωρίμανσής] του, και φαινομενικά μόνο από τον εαυτό του, συγχρόνως αυτό είναι σε μια ανώτερη βαθμίδα από κείνη που ξεκινά. Το βασίλειο των Πνευμάτων, το οποίο διαμορφώνεται κατ' αυτό τον τρόπο μέσα στην εξωτερική ύπαρξη, συγκροτεί μια αλληλοδιαδοχή, μέσα στην οποία το ένα Πνεύμα διαδεχόταν το άλλο και το καθένα παρελάμβανε από το προγενέστερο το βασίλειο του κόσμου. Ο σκοπός αυτής της αλληλοδιαδοχής είναι η αποκάλυψη του βάθους, και τούτο-εδώ είναι *η απόλυτη έννοια*· αυτή η αποκάλυψη είναι, κατά συνέπεια, η αναίρεση του βάθους της έννοιας ή η *έκτασή* της, η αρνητικότητα τούτου του Εγώ που είναι εντός εαυτού, μια αρνητικότητα που είναι η αποξένωσή της ή η υπόστασή της· και [αυτή η αποκάλυψη είναι] ο *χρόνος* της έννοιας, στα πλαίσια του οποίου τούτη η αποξένωση αποξενώνεται σ' αυτήν την ίδια και έτσι μέσα στην έκτασή της είναι ομοίως μέσα στο βάθος της, μέσα στον Εαυτό. *Ο σκοπός*, η απόλυτη γνώση ή το Πνεύμα που ξέρει τον εαυτό του ως Πνεύμα έχει για οδό προσπέλασης την ανάμνηση-εσωτερίκευση των Πνευμάτων, έτσι όπως αυτά είναι κατά τη δική τους πλευρά και επιτελούν την οργάνωση του βασιλείου τους. Η διάσωσή τους από την πλευρά της ελεύθερης ύπαρξής τους, η οποία εμφανίζεται υπό τη μορφή της ενδεχομενικότητας, είναι η Ιστορία· από

την πλευρά της εννοιολογικής τους οργάνωσης όμως είναι η *Επιστήμη της εμφανιζόμενης γνώσης*[2]· αμφότερες οι πλευρές μαζί, δηλ. η εννοιοποιημένη Ιστορία, σχηματίζουν την ανάμνηση-εσωτερίκευση και τον Γολγοθά του απόλυτου Πνεύματος, την πραγματικότητα, την αλήθεια και βεβαιότητα του θρόνου του, χωρίς τον οποίο αυτό θα ήταν η άνευ ζωής ερημιά· μόνο –

aus dem Kelche dieses Geisterreiches
schäumt ihm seine Unendlichkeit[3].

2. Η Φαινομενολογία του πνεύματος.

3. «Απ' το κροντήρι αυτού του βασιλείου των πνευμάτων
του 'ρχονται οι αφροί της απεραντοσύνης του».

Πρόκειται για διασκευή των δύο τελευταίων στίχων του ποιήματος του Schiller: *Die Freundschaft [= η φιλία]*. Οι στίχοι του ποιήματος έχουν ως εξής:

«Aus dem Kelch des ganzen Seelenreiches
Schäumt *ihm* – die Unendlichkeit».

(Friedrich Schiller: sämtliche Werke, Band I,σελ. 93, Hanser Verlag 1987).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΩΝ

Στον ακόλουθο πίνακα δεν περιλαμβάνονται όροι και έννοιες που ερμηνεύθηκαν επαρκώς στον Α′ τόμο και εμπεριέχονται στον αντίστοιχο πίνακα όρων και εννοιών. Εν τούτοις επαναδιατυπώνονται ερμηνείες και επαναλαμβάνονται λέξεις και όροι που διακρίνονται για τη διαρκή πολυσημία τους. Οι αριθμοί παραπέμπουν στις παραγράφους.

Aberglauben – δεισιδαιμονία: 557
Akzidentalität – συμβεβηκότα: 759
Analogie – αναλογία: 250
Anarchie – αναρχία: 594
Anderswerden – ετεροίωση: 767
Anerkanntsein – αναγνωρισμένο-Είναι: 633, 640
Apperzeption – κατάληψη: 238
Art – ειδος: 236, 292
Attribut – κατηγόρημα: 680, 681, 687
Aufgang – αυγή, Ηώ: 686, 711
aufgehoben – ανηρημένος: 610
Aufklärung – Διαφωτισμός: 442, 486
Äußerlichkeit – εξωτερικότητα: 274, 340

Bedürfnis – ανάγκη: 451
Begeisterung – ενθουσιασμός: 725, 726
Begeistung – πνευματοποίηση: 740
Beiherspielen – παρα-παίγνιον: 687
Beobachtung – παρατήρηση: 295, 300
Beschreiben – περιγραφή: 245
Beseelung – εμψύχωση: 689
Besitz – κυριότητα, κτήση: 473, 718
Besonderheit – μερικότητα: 660
Besonderung – μερίκευση: 710

Bestand – διάρκεια: 640
Bestehen – εμμενής ύπαρξη, υπαρκτική σύσταση, υποστασιακό υφίστασθαι: 593, 671, 731
Bestimmung – προσδιορισμός: 451, 687
Bildung – παιδεία: 489
Blumenreligion – θρησκεία των λουλουδιών: 689
Bösewerden – γίγνεσθαι του Κακού: 776
Bürger – πολίτης: 457

Dasein – εξωτερική ύπαρξη, ύπαρξη, προσδιορισμένο-Είναι: 330, 437, 460
Demos – Δήμος: 745
Dienst – υπηρεσία: 503
Dingheit – πραγμότητα: 350
Dingsein – πράγμα-ως-Είναι: 708
Diskretion – διάκριση [= ασυνέχεια]: 671
Durchdringung – σύμφυρση, διείσδυση: 401, 685
durchsichtig – διαφανής: 395

edelmütig – ευγενής: 500, 503
Ehre – τιμή: 505
Ehrlichkeit – εντιμότητα: 433, 434
Eigendünkel – αυτοέπαρση: 377
Eigennutz – ιδιοτέλεια: 494
Eigentum – ιδιοκτησία: 430
Eingeschlossensein – εγκλειστότητα: 611
Einigkeit – αρμονική ενότητα: 482
Einsicht – διανόηση: 486, 558, 580
Eitelkeit – ματαιότητα, ματαιοδοξία: 526, 581
Endlichkeit – περατότητα: 557
Energie – δραστικότητα, ενέργεια: 489, 490
Entgegensetzung – αντί-θεση: 796
Entwesung – απάρνηση της ουσίας, απο-ουσιοποίηση: 484
Erdgeist – πνεύμα της γης: 360

Erdichtung – φαντασίωση: 549

Er-Innerung – ανάμνηση-εσωτερίκευση: 753, 808
Existenz – ύπαρξη: 704

Faktion – κάστα: 591
Fest – γιορτή: 725
Figuration – δόμηση: 730
Fremdsein – αλλοτρίωση: 803
Fünfeinigkeit – πενταμερής-ενότητα: 776
Fürsichwerden – διεαυτό-γίγνεσθαι: 493

Gedachte – νοούμενη οντότητα: 495
geistlos – απνευμάτιστος: 780
Geistreich – το βασίλειο τυ πνεύματος: 534
Cemeinde – κοινότητα: 656
Gemeinheit – χυδαιότητα: 745
Gemeinschaft – κοινότητα [= επικοινωνία]: 667
Gemeinwesen – κοινή-ουσία, κοινότητα: 447, 745
Gerechtigkeit – δικαιοσύνη: 462
Gesamtvolk – συλλογικό έθνος: 727
Geschichte – ιστορία: 803
Gesinnung – φρόνημα, διάθεση: 437, 471, 602
Gestalt – μορφή, μόρφωμα, σχήμα, δομή: 502, 680, 683, 745
Gewesensein – παρελθόν-Είναι: 763
Gewissen – ηθική-συνείδηση: 633, 635
Gewordensein – γεγονότητα: 452
Glauben – πίστη: 684
Gleichgültigkeit – αδιαφορία: 259
Glückseligkeit – ευδαιμονία: 602, 624
Götterwelt – κόσμος των θεών: 739
Gute – Καλό: 403, 493
Gütergemeinschaft – κοινοκτημοσύνη: 430

Held – ήρωας: 742
Heuchelei – υποκρισία: 631
Hymne – ύμνος: 710, 726
Hypokrisie – υποκρισία: 742

Identität – ταυτότητα: 780, 782
Inbegriff – πεμπτουσία: 399, 481
Individualisation – εξατομίκευση: 473
Innerlichkeit – εσωτερικότητα: 710, 801
Innerlichwerden – εσωτερίκευση: 783
Insichgehen – εντός-εαυτού-βαίνειν (= αυτοσυγκέντρωση), εσωστρέφεια: 776
Insichsein – εντός-εαυτού-Είναι: 776
Interesse – διαφέρον: 405
Irritabilität – ερεθιστικότητα: 265

Kaste – κάστα: 700
Kategorie – κατηγορία: 362, 436
Kausalzusammenhang – αιτιώδης-συνάφεια: 324, 329
Konkretion – σύμπηξη: 630
Körperlichkeit – σωματικότητα: 725
Kultus – λατρεία: 714, 715
Künstler – καλλιτέχνης: 698
Kunstreligion – θρησκεία ως τέχνη: 700
Kunstwerk – έργο τέχνης (καλλιτέχνημα): 710

Läuterung – εξαγνισμός: 715
Leidenschaft – πάθος: 465, 741
Lethe – Λήθη: 740
Lichtwesen – φωτεινή ουσία: 686, 700
Los – μοίρα: 712
Lust – ηδονή: 370, 382, 457

Macht – εξουσιαστική δύναμη, εξουσία, ισχύς: 481, 486
Menschheit – ανθρωπότητα: 370
Menschlichkeit – ανθρώπινη φύση: 727
Menschwerdung – ενανθρώπιση: 748, 759
Mitteilung – επικοινωνία: 545
Mitleiden – συμπάσχειν: 734, 742
Moralität – υποκειμενική [ή ατομική] ηθικότητα: 442, 602, 603, 604

Muskelsystem – μυϊκό σύστημα: 276

Nachahmen – μίμηση: 706
Naturelement – φυσικό στοιχείο: 708
Neigung – ροπή, κλίση: 603, 622
Neid – φθόνος: 625
Nichtidentitat – μη-ταυτότητα: 780, 782
Nichtmoralische – το κατ' επίγνωση μη-ηθικό: 610
Nichtsein – μη-Είναι: 784
Nichtunterschieden – μη-διαφοροποιημένο: 574
niederträchtig – χυδαίο: 666
Nützlichkeit – ωφελιμότητα (χρησιμότητα): 579, 581

Offenbarsein – συντελεσμένη αποκάλυψη (αποκεκαλυμμένο-
-Είναι): 762
Offenbarung – αποκάλυψη: 685, 725
Orakel – χρησμός: 711, 712
Ordnung – τάξη: 378, 775
Organische – Οργανικό: 254, 268

Pathos – πάθος: 471, 472
Pflicht – καθήκον: 465
Plattheit – κοινοτοπία: 591
Postulat – αίτημα: 603
Punkt – σημείο: 591
Punktualität – σημειακότητα (= στοιχειακή ενότητα), σημειακή μοναδικότητα: 482, 730

Recht – δίκαιο: 462, 467, 471
Rechtszustand – νομική κατάσταση (κράτος Δικαίου): 517
Reflektiertsein – ανασκοπημένο-Είναι, ανασκοπικότητα: 280, 318, 319, 659
Regierung – κυβέρνηση: 448
Religion – θρησκεία: 673, 681
künstliche – θρησκεία της τέχνης: 683
offenbare – αποκεκαλυμμένη θρησκεία: 683

Reproduktion – αναπαραγωγή: 265, 6

Sänger – αοιδός: 729
Schicksal – πεπρωμένο: 674, 734
Schlechte – Κακό: 403, 494
Schmeichelei – κολακεία: 511
Schrecken – τρόμος: 592
schöne Seele – ωραία [ή όμορφη] ψυχή: 658
Selbst – Εαυτός: 526, 529
Selbstgewißheit – αυτοβεβαιότητα: 633
Selbstvergessenheit – αυτολησμοσύνη: 731
Seligkeit – μακαριότητα: 715
Sensibilität – αισθητικότητα: 265, 266
Sichselbstdenken – αυτοστοχασμός: 592
Sinnlichkeit – αισθητηριακή ικανότητα, αισθητότητα: 622, 628
Sitte – έθος, ήθη: 349, 484
sittliche Substanz – αντικειμενική ηθική υπόσταση: 420
Welt – αντικειμενικός ηθικός κόσμος: 442
Wirklichkeit – αντικειμενική ηθική πραγματικότητα: 439
Sittlichkeit – ηθική τάξη: 445, 449, 450
Sollen – δέον: 425
Spekulation – θεωρησιακή σκέψη: 580
Staatsgewalt – κρατική εξουσία: 473
Staatsmacht – κρατική εξουσία: 503
Stätte – κατοικία: 721
Subjektivität – υποκειμενικότητα: 785

Talent – ταλέντο: 401
Tätigkeit – δραστηριότητα: 731
Tierreligion – θρησκεία των ζώων: 689
Tod – θάνατος: 689
Totalität – ολότητα: 788
Trieb – ορμή: 603, 622
Tugend – αρετή: 386, 461

Überzeugung – πεποίθηση: 640
Umkehrung – μεταστροφή: 635
Unangemessenheit – ασυμμετρία: 619
Unendlichkeit – απεραντοσύνη, απειρότητα: 238, 240, 623, 688
Untergang – κατάρρευση, καταποντισμός: 471, 472, 476
Unterscheidung – διάκριση: 786
Unterschiedenheit – συντελεσμένη διαφοροποίηση: 604
unvernünftig – άλογος: 452
Unwahrheit – αναλήθεια: 657
Unwandelbarkeit – αμεταβλησία: 786
Unwesenheit – επουσιώδης φύση: 483

Vereinzelung – εξατομίκευση: 304, 708
Verborgenheit – συγκάλυψη: 801
Verkehrung – παραμόρφωση (διαστροφή), αναστροφή: 376, 521
Verknüpfung – σύζευξη: 636
Vernunftinstinkt – ορμέμφυτο του Λόγου: 251
Verrücktheit – παραφροσύνη: 376, 378
Versöhnung – συμφιλίωση: 780, 784
Verstellen – προσποιητή μετάθεση: 617
Verstellung – μετάθεση, συγκάλυψη, παραποίηση: 631, 637
Verteilung – διαμερισμός: 468
Verwirrung – σύγχυση: 480
Verworfenheit – απορριψιμότητα: 520
Viereinigkeit – τετραμερής-ενότητα: 776
Volk – λαός, έθνος: 441, 727
Volksgeist – εθνικό πνεύμα: 727, 728

Wahnsinn – παραλήρημα: 376
Wechselwirkung – αλληλεπίδραση: 398
Weltanschauung – κοσμοθεώρηση, κοσμοαντίληψη: 600, 610, 631
Weltlauf – πορεία του κόσμου: 381, 383, 385
Weltzustand – κατάσταση του κόσμου: 306

Werkmeister – τεχνουργός (τεχνίτης): 691, 692, 693
Wesenheit – ουσιότητα: 375, 430
Wesentlichkeit – ουσιαστικότητα: 489
Wohltun – ευημερία: 497
Wollen – βούληση: 608, 654

Zeichen – σήμα, σημείο, σύμβολο: 310, 333, 569, 718
Zerreißung – κατάσχιση: 597
Zerrissenheit – καταρράκωση, καταξέσχισμα: 520, 537
Ziel – τέλος: 349
Zufälligkeit – συμπτωματικότητα, ενδεχομενικότητα: 424, 745, 808
Zurückgekehrtsein – συντελεσμένη επάνοδος: 580

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ο πίνακας που ακολουθεί περιλαμβάνει τα ονόματα που απαντούν στη εισαγωγή, εκτός εκείνων της βιβλιογραφίας, στο μεταφρασμένο κείμενο και στις υποσημειώσεις του μεταφραστή. Οι αριθμοί παραπέμπουν στις σελίδες του I και II τόμου.

Άμλετ II, 142, 602
Αναξαγόρας, I, 179
Αντιγόνη II 281, 285, 291, 293, 295, 299, 305
Αχιλλέας II 595

Γιανναράς, Α. I, 199

Δήμητρα II 584
Δημητρακόπουλος, Μ. II 469
Διογένης II 365
Διόνυσος II 584

Ετεοκλής II 302, 305
Ευκλείδης I 162

Ζωροάστρης II 550

Ηρόδοτος II 121

Καίσαρας I 162
Καντ δες Kant
Κρέων II 285, 291, 293, 295
Κροίσος, II 121

Μαρξ, Κ. II 429

Οιδίποδας II 601
Ορέστης II 601

Πλάτων I 195, II 135, 610
Πολυνείκης II 302, 305

Σαίξπηρ II 601
Σόλων II 121
Σοφοκλής II 255, 281, 298, 299
Σωκράτης II 610

Τζαβάρας, Γ. I 200, II 28

Φίχτε δες Fichte
Φρειδερίκος ο Μέγας II 395

Χριστός, I 363, II 376, 624, 630, 643, 652

Ωριγένης, II 417

Boey, C. II 321

Diderot II 328, 363

Fichte, I 157, II 32, 35, 679, 680
Findlay II 27
Fink, E. II 20, 27

Gadamer, H.G. II 27
Gall II 18
Gauvin, Joseph II 321
Goethe II 363

Hartmann, N. II 31
Heidegger, M. II 27, 675
Heinrichs, J. II 22

Hyppolite, J. I 113, II 27, 106, 156, 211, 228, 240, 261, 310, 326, 437

Jacobi, I 127

Kant, I. 171, 202, 203, II 35, 242, 251, 451, 469
Kojeve, A. I 356, II 27

Lavater II 18
Lichtenberg II 125, 129
Liebrucks, Bruno II 429

Macbeth II 601

Nicolin, Fr. I 197

Pöggeler, O. II 27

Sartre, J. P. I. 342
Schacht, Richard II 321
Schelling, I. 127, 137, II 679, 680
Schiller, Friedrich II 686
Schlegel, I 127
Schleiermacher, I 127

Taylor II 27
Theunissen, M. II 576

Wagner F. II 614
Wittgenstein, I 147

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ Α' ΤΟΜΟΥ

Σελίδα	Σειρά	Αντί:	Διάβαζε:
129	1	Ο διά	Ο διάπυρος
133	13	στην ύπαρξή της	στην έναρξή της
136	18	η ίδια δυνατότητα	η ίδια γυμνή δυνατότητα
137	16	επιφορτωθούμε	αποφορτωθούμε
143	10	τον	την
143	25	απλό νόημα	απλό όνομα
147	30	φαινομονολογία	φαινομενολογία
159	24	εμφάνιση του αληθούς	επιστήμη του αληθούς
165	4	αυτές,	αυτές
169	3	της ζωής και της αλήθειας	της ζωής της αλήθειας
173	2	μια τέτοια προσδιοριστικότητα	μια τέτοια απλή προσδιοριστικότητα
175	26	το	τον
176	24	η	ή
183	18	της	του
203	19	αναγκαιότητα	ανικανότητα
212	25	ιδέα	ίδια
294	15	παριστάνεται	δεν παριστάνεται
301	8	προσωπικότητας	πραγματικότητας
335	8	κα	και
335	22	απλότητας	απλής ενότητας
361	19	συνείδηση	αυτοσυνείδηση

ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ

Σελ. 125, σειρά 29, [μετά το η] *να προστεθεί:* Φιλοσοφία μπορεί να απεκδυθεί το όνομά της ως η *αγάπη* της *γνώσης* και να είναι *πραγματική γνώση* – είναι εκείνο που πρότεινα στον εαυτό μου. Η εσωτερική αναγκαιότητα, σύμφωνα με την οποία η γνώση είναι επιστήμη βρίσκεται μέσα στη φύση

Σελ. 146, σειρά 6, [πριν από τη λέξη είναι] *να προστεθεί* και έτσι μέσα στην ύπαρξή του

Σελ. 248, σειρά 22, [πριν από τη λέξη *ουσία*] *να γραφεί: καθαρή*

Σελ. 250, σειρά 1, [μετά το του] *να προστεθεί:* με ένα απλό τρόπο

Σελ. 265, σειρά 21, [μετά το αναγνωρίζει] *να προστεθεί:* ως καθαρές

Σελ. 287, σειρά 15, [μετά το να] *να προστεθεί:* είναι εξίσου η *διεγείρουσα* για τούτη την άλλη, η οποία μόνο έτσι η ίδια

Σελ. 355, σειρά 21, [μετά τη λέξη συνείδηση] *να προστεθεί:* η οποία είναι *εμπειρική*

Σελ. 379, σειρά 18: [μετά τη δική της θέληση] *να προστεθεί: ως ενική*

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ GEORG W.F. HEGEL
«ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ»
ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
LEGATO ΕΠΕ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΗ 9 ΚΑΙ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ
ΑΓΓΕΛΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΝΙΡΒΑΝΑ 80 ΤΟΝ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1995 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΩΔΩΝΗ

Στο έργο μου *Φαινομενολογία του πνεύματος* που κατά την έκδοσή του χαρακτηρίστηκε ως το πρώτο μέρος του συστήματος της επιστήμης, υιοθέτησα τη μέθοδο να ξεκινήσω από την πρώτη, απλούστατη εμφάνιση του πνεύματος, από την *άμεση συνείδηση*, και να αναπτύξω τη διαλεκτική αυτής της ίδιας ως το επίπεδο της φιλοσοφικής επιστήμης, η αναγκαιότητα του οποίου κατεδείχνεται μέσα από τούτη την πρόοδο. Προς τούτο όμως δεν είναι δυνατόν να μείνουμε στο μορφικό στοιχείο της απλής συνείδησης, γιατί το επίπεδο της φιλοσοφικής γνώσης είναι το πιο πλήρες σε περιεχόμενο και συνάμα το πιο συγκεκριμένο· κατά συνέπεια, προκύπτοντας ως αποτέλεσμα, η φιλοσοφική γνώση προϋπόθετε και τα συγκεκριμένα μορφώματα της συνείδησης, όπως π.χ. την ατομική ηθική, την κοινωνική ηθικότητα, την τέχνη, τη θρησκεία. Η ανάπτυξη, ως εκ τούτου, του *περιεχομένου* των αντικειμένων, που έχρονται σε πραγμάτευση μέσα σε χαρακτηριστικά μέρη της φιλοσοφικής επιστήμης, συμπεριλαμβάνεται συγχρόνως σε εκείνη την ανάπτυξη της συνείδησης που κατ' αρχήν φαίνεται να περιορίζεται μόνο στο μορφικό στοιχείο. Η ανάπτυξη του περιεχομένου πρέπει κατά κάποιον τρόπο να λαβαίνει χώρα πίσω από την πλάτη της συνείδησης, καθόσον το περιεχόμενο σχετίζεται με τη συνείδηση ως το *καθεαυτό της*.

George W.F. Hegel

ISBN 960-248-752-6

ΓΚΕΟΡΓΚ ΧΕΓΓΚΕΛ **Φαινομενολογία του πνεύματος**

II